M

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

IV. 8. h

R. II ed. To II, p. 91, N. 11

32.8.10.

2-

Digitized by Google

Digitized by Google

~~Mancano le due ultime carte bianche~~

Digitized by Google

C. IVLII . CAESARIS
COMMENTARIORVM

De Bello
- *Gallico, libri IIX*
- *Ciuili Pompeiano, libri III*
- *Alexandrino, lib. I*
- *Africano, lib. I*
- *Hiſpanienſi, lib. I*

EIVSDEM . FRAGMENTA .
A . FVLVIO . VRSINO . COLLECTA

Galliae, Hiſpaniae, locorumq. inſignium, pictura.
Nomina tum uetera, tum recentia, explanata
VARIAE . LECTIONES

SCHOLIA . ALDI . MANVTII
PAVLLI . F . ALDI . N .

CVM . PRIVILEGIO

Aldus Iunior

VENETIIS . ∞ DLXXI
In Aedib. Manutianis

Effigies Aldi Senioris.

Lectori.

QVI . LIBRI
CVM.ALDI.IVNIORIS.NOMINE
SENIORISQ. EFFIGIE
IN . POSTERVM . EDENTVR
EOS . TANTVM . SCITO
MANVTIANAE . EDITIONIS
ESSE

AD . PAVLLVM . RHAMNVSIVM IO. BAPTISTAE . FILIVM

DE . HISTORIAE . LAVDIBVS

Pauli Manutij Epiſt.

BIBLIOTECA ... ROMA

QVI magiſtram uitae dixit eſſe Hiſtoriam; nae ille, Paulle Rhamnuſi, & dixiſſe uere, & praeclare ſenſiſſe, mihi uideri ſolet. facile enim unus homo, quid multis hominibus euenerit, cũ intelligit, eruditur, atque ipſe ſibi normam componit actionum ſuarum, uitaeq. otius inter omnes errores, omniaq. pericula, ad ueritatem, ac ſalutem, dirigendae. nec aliud eſt noſtra Prudentia, quam euẽtorum obſeruatio, rerumq. praeſentium, ac futurarum, ex praeteritis, tamquam ex fonte, ſcientia deriuata. quod ex uniuerſo litterarum genere uel ſola, uel certe maxime, praeſtat Hiſtoria; praeſertim ſi quis eam ita tractet, ut, euenta dum notat, animũ referat ad cauſſas, in easq. attente inſpiciat, & rationem quaerat, cur hoc factum, illud omiſſum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata, contigerint. Atque hoc primũ eſt de Hiſtoriae fructu. ſequitur dignitas. Res geſtae narrantur inter ſummos Reges, potẽtiſsimas Ciuitates, bellicoſiſsimas nationes. cauſſae porro Bellorũ ſunt, quae ſunt humanarum rerum maximae, Imperiũ, Salus, Gloria; quae ponuntur in armis omnia, & a conſilio ducum, a uirtute militũ, ab ipſa fortuna, pendent. Neque uero dignitatem quidem habet, ac fructum, uoluptatem autẽ Hiſtoria deſiderat. nam, ſi uoluptas eſt, quam magnarũ uariarumq. rerũ adſpectus animis noſtris infundit. nulla pulchrior ſpecies, nulla gratior, nulla prorſus Hiſtoria iucundior. uides, ut in tabula picta, aduerſa ducum

excellentium ſtratagemata, artes, inſidias; ſpem potiundi, metum amittendi, caeſos exercitus, urbes captas, imperia deleta: age, fortuna commutata, cadere inſultātem, uictum exſurgere; eodem paene momento laetitiam pelli, maerore ſuccedente, maerorēq laetitia. haec dum legimus, haurit animus uoluptatem incredibilē, aliturq. pabulo ſuauiſsimo, nec ſatiatur, donec ad exitū peruenerit. Cyrus ille, Perſarum Rex, qui Orientē ſubegit, Pyrrhus Epirota, caſtra metandi laude praeter ceteros inſignis, & duo illi, barbarorum omnium clariſsimi, Alexander Macedo, & Hannibal, praeterea de Graecis Themiſtocles, Ageſilaus, Epaminondas, quo modo, cum eorum facta commemorantur, animos noſtros afficiunt? exſpectatione ſuſpendunt, paſcunt gaudio, metu macerant. uerum haec maxime Romana patent in hiſtoria: quae uel diuturnitate, ac magnitudine bellorum, uel uarietate fortunae uberrimam exemplorum in omni genere copiam ſuppeditat. Romana porro uiri praeſtantes multi cum litterarum monumentis tradiderint; quorum ingenijs, quae cuique merces gloriae pro cuiuſque facultate debebatur, ea poſteritatis iudicio perſoluta, eminet inter omnes, mea ſententia, (nec uero ſecus antiquitas ſenſit) primumq. ſibi dignitatis gradum C. Caeſar iure uindicat. nam & uixit qua plurimum aetate Romae floruit eloquētia: & coluit ipſe eloquentiā praeter ceteros: rebus uero gerendis non interfuit modo, uerum etiam praefuit: quo factum, ut uſum quoque, qui ualet in ſcribenda hiſtoria multum, cum doctrina coniunxerit. exſtant, bono quodam litterarum fato, praeclari illius de bellis ipſo duce geſtis Cōmentarij, qui ſe non ſolum omnibus omnium hiſtorijs aequare, uerum, ut omnes fatentur, anteferre etiam uidētur. breuitatem ſcis in oratione magnam eſſe laudē, cum eo tamen, ſi uitetur obſcuritas. facile enim, cū il-

lam

lam ſequimur, in hanc incidimus. quod in Thucydide uitium Cicero notauit, cum eſſet alioqui ſcriptor egregius. at uero C. Caeſar, cum breuitatem maxime omnium adamauerit, ita tamen preſſus eſt, ut eodem nihil fieri poſsit illuſtrius. proprie loquitur, & ſignificanter: ornamentorum tantum habet, quantum in exponenda re decet. nam elaboratam ſtudioſius orationem, nimiaq. excultam elegantia, prudentium aures nõ modo in Commentarijs, uerum in hiſtoria quoque reſpuunt. Hic tibi eſt, Rhamnuſi optime, mihiq. multis nominibus cariſsime, in manibus habendus, tractandus aſsidue, obſeruandus, ediſcendus: ut eum penitus, ſi fieri poteſt, aut certe, quantum poteſt, imitatione exprimas. nam, cum tibi Veneta Reſp. Bellum illud memorabile, omniumq. difficillimum, quod, Henrico Dandulo Duce, aduerſus Byzantios geſtum eſt, Latina oratione tradiderit explicandum; magnisq. etiam tuam induſtriam praemijs honeſtandam decreto publico cenſuerit: debes eniti uehementer, ac omnes ingenij tui neruos contendere, ne quis te tanto imparẽ oneri fuiſſe umquam putet. atque ego quidem, qui te fero in oculis, qui tuae gloriae faueo, cum in ipſam rem intueor, grauem ſane, admodumq. difficilem, paullulum commoueor: rurſus, cum ad ingenium tuum, ad induſtriã, ad illos animi tui praeclaros ad laudem impetus, mentem & cogitationem refero, facile confirmor, & huiuſce tibi commiſsi muneris eum, quem cupio, id eſt plane glorioſum, exitum exſpecto. Verum, ne ſint in te ipſo, quae ſunt, & ſit haec, quae tibi ineunda uia eſt, quantum uis lubrica, incerta, impedita: an tu potes labi, potes errare, potes uſquam offendere, ducem ſecutus patrem tuum, Ioannem Baptiſtam Rhamnuſiũ, ſpectatae ſapientiae uirum, conſiliorum omnium ſummi Xuirum Collegij participem; cuius elucent in urbe

 noſtra

noſtra uirtutes eximiae, nomen autem, aeternis conſignatum, atque impreſſum ingenij monumentis, per orbem terrarum fama diſsipauit. is te ſua doctrina inſtruet, conſilio monebit, prudentia reget. at quo ſtudio? quo ſcilicet pater filium, & quo talis pater talem filium debet. nec ſane uideo, quem deceret magis, aut in quẽ haec aptius, quam in te, prouincia conueniret. nam cũ eas res, quae tibi ſunt Latinis litteris tractandae, magna ex parte liber, ut audio, contineat, Gallica ſcriptus uetere lingua, tum ipſa perobſcura, tum multis praeterea diuerſarum linguarum uocabulis permiſta, atque confuſa; eum porro librum pater tuus & unicum habeat, & unus ipſe (de noſtris quidem hominibus) optime omnium intelligat: ſapientiſsime, ut in omni re ſemper, ita proximis menſibus decretum a Decemuiris eſt, ut haec tibi potiſsimum Venetae pars hiſtoriae mandaretur, cuius haurire ſcientiam non aliunde, quam ex tuis aedibus, licebat. Ego quidem, etſi intelligo, qui ſis, quã te delectet uerus honor, quam tua ſponte incumbas ad decus; tamen hortor te, ſenſus huc omnes tuos, cogitationesq. conuertas; excites ipſe te; conſideres etiam atque etiam, quid ſuſceperis, a quibus commiſſum, qua tua aetate, qua omnium exſpectatione. Venetam ſcribis hiſtoriam, nec uniuerſam, ſed, quod in ea maxime putatur excellere: ſcribis Principum Reip. decreto; ſcribis adoleſcens: qua aetate magnas res aggreſſos uel inſignis admodum manet gloria, uel temeritatis nota ſempiternae. quibus ex rebus & quod ante ſtudiorum ſuorum praeſtantes fructus edidiſti; & quod patris tui uirtus, tua uirtus putatur, nec tibi ſunt petenda extrinſecus, quae domi tuae naſcuntur; orta eſt inter homines opinio, hiſtoriam te nobis daturum egregiã; in qua Venetae urbis ita narres praeclara facinora, ut aliena cum laude tui nominis immortalitatem coniungas.

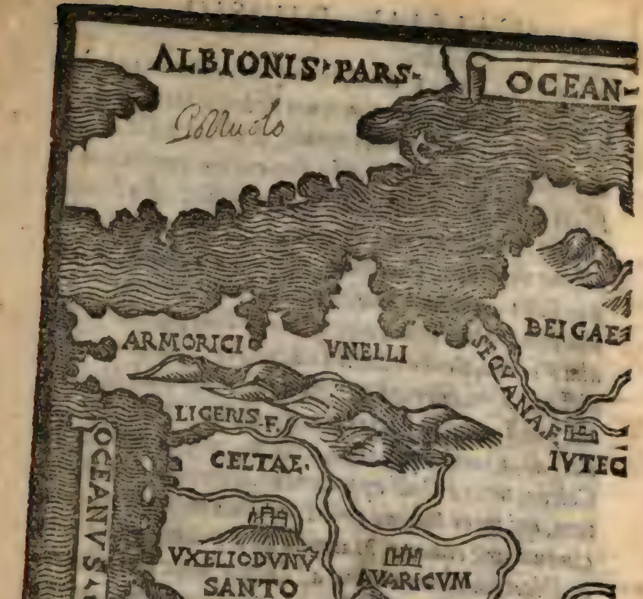
quod

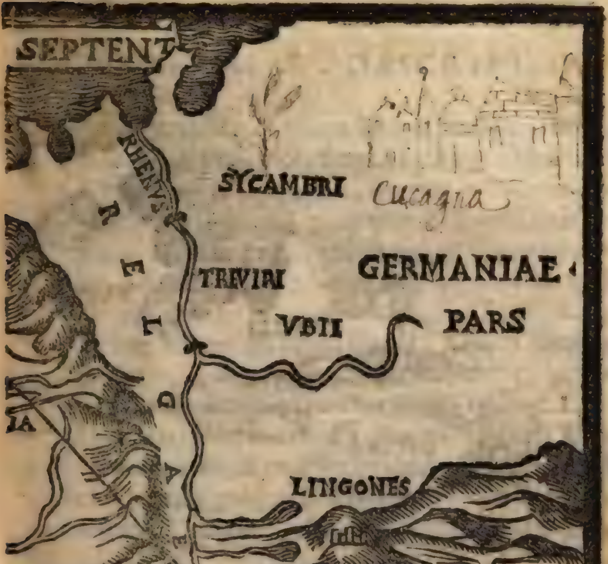
quod ita futurum, mihi perſuaſum eſt, ſi te ad legendos aſsidue Caeſaris commentarios contuleris, eorumq. ad imitationem, & quaſi imaginem totum effinxeris. hoc enim in genere nihil habent perfectius Latinae litterae, & eos, quo tibi eſſent, tui iuris quodam modo facti, cariores aliquanto, cum hoc tempore noſtris ex aedibus haud paullo, quam antea, emendatiores exirent: uolui in tuo nomine apparere: multis in hanc mentem cauſsis, ijsq. minime uulgaribus, adductus. nam, ut omittam, quod hiſtoriam ſcribenti nihil aptius, nihil omnino his commentarijs utilius quiſquam dixerit: ualde me commouit, multorum annorum, ac paene ſaeculorum, in fouendis optimarum artium ſtudijs praeclara tuae gentis conſuetudo. ac uolo mihi, quod attinet ad illa uetuſtiora, ſilentiũ imponere. uenio ad ea, quae propius ad aetatem noſtram accedunt. Auo tuo, cuius tu nomen, & una cum nomine uirtutem refers, quis in omni uita uirtutem amauit ardentius? qui cum in litteris uſquequaque excelluerit, tum uero Iuris ciuilis cognitionem egregie conſecutus eſt; eiusq. rei teſtes habuit ampliſsimas Veneti Imperij ciuitates. in quibus tũ ciuilium, tum capitalium quaeſtionum iudicijs, magna pariter & integritatis, & doctrinae laude, praefuit. Mitto Hieronymum, patruum tuum, medicinae, ac philoſophiae ſtudijs praeſtantem: qui cum in Syriam eo cõſilio eſſet profectus, ut Arabicis litteris imbueretur, paucis annis tantum profecit, ut pleroſque Auicennae libros in Latinam linguam egregie conuerterit. alios quoque poſſum de tuis maioribus, hac laude praeſtantes, minime paucos inuenire: ſed parente tuo contentus uno eſſe poſſum, quo ſemper in hac ciuitate non ſolum amico, uerum etiã patrono, eruditi homines uſi ſunt, neque ſibi ornamenti, aut praeſidij plus in eius amicitia, atque auctoritate, quam commodi repoſitum

in benignitate ſenſerunt. Accedit illud; quod idem pater tuus cum in Gallia, Reip. cauſſa, diu uixerit, eamq. prouinciam, Rege Ludouico XII, uniuerſam fere peragrauerit; magnam eorum locorum partem, de quibus mentionem in his Commentarijs fieri uides, praeſens ipſe nouit, eaq. tibi in ſermone, non ſecus ac in tabula picta, diligenter, uerißimeq. oſtēdere ſolitus eſt. itaque; cum hunc librum ad te ſtatui mittere, illud intellexi, magiſtrum te habere excellentem in hoc rerum ac locorum Gallicae prouinciae ſtudio, parentē tuum; quo ſum aliquanto magis in ſuſcepto conſilio confirmatus. Tibi uero diſplicere meum erga te officium, non exiſtimo. mihi quidem ipſi ob eam cauſſam gratißimum fuit, ut ex tenui munere beneuolentiam in te meā perſpiceres: quae cum a parentum noſtrorum coniunctione, qua nulla maior eſſe potuit, originem duxerit, quotidie tamen augetur ſtudijs erga me tuis, maxime uero cauſsis ijs, unde facile manat amor, Virtute, ac Probitate; quarum altera tuis in ſcriptis, altera in moribus elucet

Vt. Galliae *diuiſionem (quam ſtatim in principio primi libri Commentariorum de bello Gallico tradit Caeſar) quiuis facilius intelligat, hanc inferiorem eiuſdem picturam hoc pacto faciendam curauimus: ſolent enim interdum huiuſmodi nonnihil ad pleniorem rei intelligentiam conferre. In Galliae autem diuiſione obſeruato Caeſarem, Romanorum prouincia dimiſſa (in qua ſunt Maſſilia, Arelate, Auinio, Nemauſum, Toloſa, cum alijs compluribus, & parte ex alia Vienna, Geneua, lacu Lemano, & Rhodano, qui dictam Romanorum prouinciam diuidit ab Heluetijs) reliquum in partes tres diuiſiſſe. Harum unam Belgas, aliam Aquitanos, tertiam qui ipſorum lingua Celtae, noſtra Galli appellantur, incolere. Celtae autem, qui inter Belgas & Aquitanos medij ſunt, concluduntur Sequana, Matrona ad Rhenum uſque perductis: tum Rheno uſque ad Lacum, unde oritur. Item lacu Lemano, ac Rhodano Lugdunum uſque: rurſus Lugdunenſium Aruernorumq. finibus: tum Garumna fluuio quam longus eſt.*

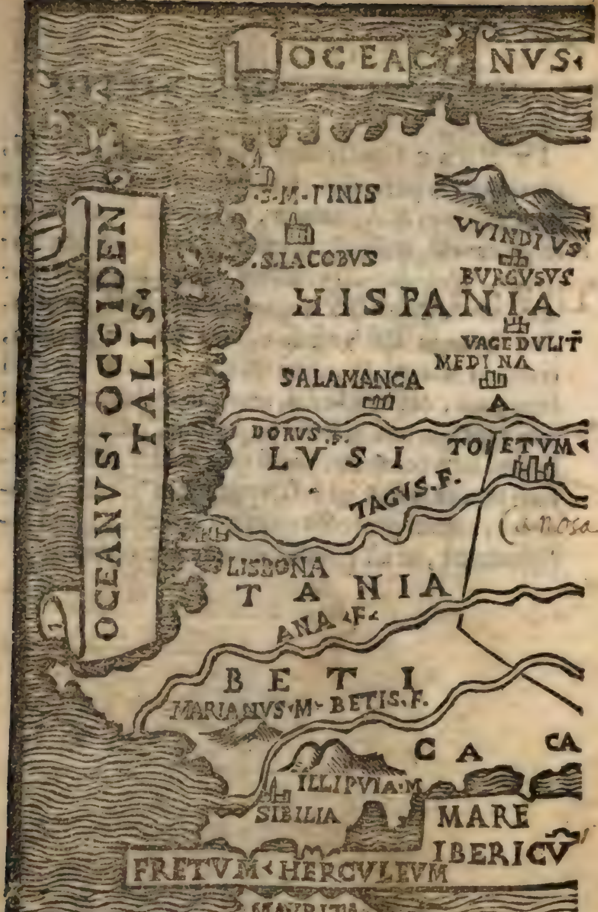
Belgae, *qui ſpectant in Septemtriones, diuiduntur ab Germanis, Rheno: ab Celtis ſiue Gallis ijs ipſis punctis ab Rheno ad Matronam, tum Matrona & Sequana. Aquitani diſcluduntur ab Gallis Garumna flumine, ijſdemq. Lugdunenſium & Aruernorum finibus: attinguntq. Pyrenaeos montes: a prouincia Tholoſae, & Narbonae finibus. Haec omnia in inferiore pictura cernere licet.*

ALBIONIS PARS
OCEAN
ARMORICI
VNELLI
BELGAE
SEQVANA F.
LIGERIS F.
CELTAE
OCEANVS OCCID
VXELIODVNV
SANTONES
AVARICVM
GARVMNA F.
AQVITANI
VASTAE
PIRENEI M.
MEDITERRAN

SEPTENT
RHENVS
SYCAMBRI
Cucagna
GERMANIAE
PARS
TREVIRI
VBII
LINGONES
SEQVANS
HELVETII
ITALIAE
PARS
NARBONENEIS
APENNINVS
MARSILIA
GENVA
MARIS PARS

HISPANIAE . DESCRIPTIO

IN . HAC Caeſar ante Magni Pompeij ſtragẽ, maximum & periculoſiſsimum bellum confecit contra Petreium & Afranium, qui partes Pompeianas ſequebantur, quibuſq. quaſi tota Hiſpania conſentiebat. Deinde poſt eiuſdem magni Pompeii mortem, non minori diſcrimine aliud bellum in eandem ſuſcepit Hiſpaniam contra Cn. Pompeium, eiuſdem Magni Pompeii filium. Quem tandem ſuperauit, & fugientem, atque in ſpelunca latitantem captiuorum indicio inuentum, milites Caeſariani interfecerunt. Sed ſi quis uellet geſta Caeſaris percenſere, & ea deſcriptionibus locorũ monſtrare, totum profecto orbem terrarum, quod infinitum eſt, ut ait Plinius, enumerare oporteret.

OCEA NVS
OCEANVS OCCIDENTALIS
S.M.TINIS
S.IACOBVS
VVINDIVS
BVRGVSVS
HISPANIA
VAGEDVLIT
MEDINA
SALAMANCA
A
DORVS.F.
LVSI
TANIA
TOLETVM
TAGVS.F.
LISBONA
ANA.F.
BETI
MARIANVS.M. BETIS.F.
CA
CA
ILLIPVIA.M
SIBILIA
MARE IBERICV
FRETVM HERCVLEVM
MAVRITANIAE PARS

CANTABRICVS
PARS GALLI
AE
M. PIRENEO
MONS.
TARRACO
NENSIS
BARGELON
ILERDA
IBER F.
M. ORTOSPEDA
VALENTIA
RTHAGO
NOVA
INSVLE.
BALEARES
BALEARICVM MARE
PITHVSE INS

PONS

IOANNES. IVCVNDVS VERONENSIS

LIB. IV. DE. BELLO. GALL.

Pontem, eadem forma & ratione, bis fecit Caeſar ſupra Rhenum flumen latisſimum, rapidisſimum: & altisſimum: primum in Menapiis contra Sicambros: deinde paullulum ſupra eum locum in finibus Treuirorum, ex quo tranſitus erat ad Vbios Caeſaris amicos.

a Tigna bina ſeſquipedalia, paullum ab imo praeacuta, dimenſa ad altitudinem fluminis. &c.

b Trabes bipedales immiſſae ſuper utraque tigna, quae binis utrimque fibulis ab extrema parte diſtinebantur.

c Fibulae, quae diſcluſae diſtinent bipedales trabes.

d Vbi fibulae diſcluſae in contrariam partem reuinciuntur.

e Materia directa, quae, iniecta ſupra bipedales trabes, totum opus contexebat.

f Sublicae obliquae ad inferiorem partem fluminis adactae, quae pro ariete ſubiectae, & cum omni opere coniunctae, uim fluminis exciperent.

g Fiſtuca, qua adigebantur tigna in flumine.

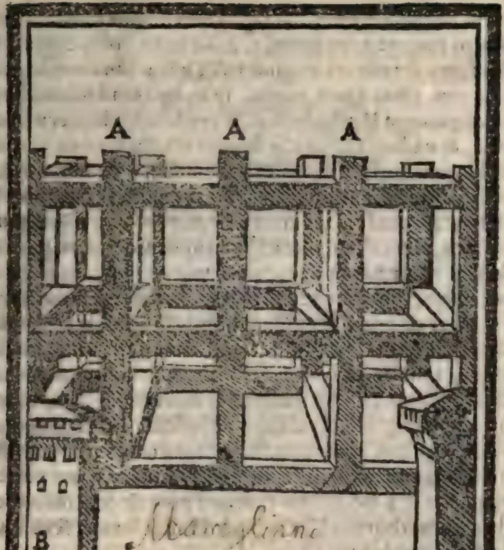
Haec utraque, inſuper bipedalibus trabibus immisſis.) Hunc locum ſic corrigendum puto: Haec utraque inſuper, bipedales trabes īmiſſae. hac ratione, ut Inſuper ſit praepoſitio, & Haec utraque, ſit accuſandi caſus. Quod ſi duriuſculum hoc quiſquam exiſtimarit, ſciat Caeſarem ipſum ſimili uſum conſtructione in ſecundo de bello ciuili in expugnatione Masſiliae his uerbis: Hanc inſuper cōtignationem, quantum tectum plutei, ac uinearum paſſum eſt, laterculo adſtruxerunt. Sciat & Vitruuium in quincto, ubi agit de portubus & ſtructuris in aqua faciendis, ſimilem feciſſe conſtructionem: Tunc proclinatio ea

impleatur arena & exaequetur cum margine, & planitia puluini: deinde inſuper eam exaequationem, pila quam magna conſtituta fuerit, ibi ſtruatur. Quare ſi ſic, ut puto, perſeuerat corruptus librariorum uitio locus, neque ſenſus conſtabit, neque conſtructio, niſi implexa & litigioſa grãmaticis. Sed, ut utraque conſtent, ſenſus ſcilicet, & cõſtructio, tam ingenioſis, quam grammaticis, & operi uerba ſint cõformia, & opus uerbis; animaduertendum eſt, quod poſtquam Caeſar deſcripſit modum figendi, & adigendi tigna in fundo fluminis, ex qua adactione magnam ſtabilitatem & firmitatem aſſecuta ſunt, uertit ſe ad bipedales trabes, quae tranſuerſam totius pontis latitudinem perficiebant, & qua ratione posſint, & quo modo ſuſtinerẽtur, docet, dicens, quod Super haec utraque, id eſt ſup bina tigna, & ea, quae ĩ parte ſupiori, & ea, quae in parte inferiori poſita erãt, bipedales trabes immiſſae, quantum eorum tignorum iunctura diſtabat, binis utrimque fibulis, ab extrema parte diſtinebantur. Quibus diſclufis, & in contrariam partem reuinctis, &c.) In hãc eãdem ſententiam mecum uenire uidetur Leo Baptiſta Albertus, uir & ĩgenio, & litteris clarus, ĩ ſuo IV. lib. de Architectura: qui, eiuſdem Caeſariani Pontis deſcriptioñẽ repetens, non aliter ei uiſum fuit potuiſſe ſibi ipſi ſatiſfacere, niſi his uerbis: Huiuſmodi autem immiſſae trabes binis utrimque fibulis ab extrema parte diſtinebantur. Quibus diſcluſis, &c.) quid autem ſit Fibula, & quomodo diſcludatur, & reuinciatur, non omnibus peruia eſt notitia, quamuis eius ſit quotidianus uſus. Vtũtur autem ea uiri ac mulieres ad capita cingulorum, quibus circum ſe fluentes contineant ueſtes, tranſiecto per anulum altero cinguli capite, fibulaq. reuincto, ut, quanto plus trahitur, tanto fortius firmetur. Eiuſmodi autem ſunt & ſellae, multis Italiae urbibus communes, quae clauſae ſeruantur, & ad ſedendi uſum, cum diſcluduntur, & in contrariam partem reuinciuntur, eo fortius compreſſae firmantur. Hoc etiam ita eſſe, ex Vitruuio clarisſime appa-

ret

Digitized by G

ret in decimo,his uerbis: Tigna duo ad onerum magnitudinem ratione expediuntur, & a capite fibula coniuncta, & in imo diuaricata eriguntur. Et infra: Sin autem maioribus oneribus erunt machinae comparandae, amplioribus tignorum lõgitudinibus, & craſſitudinibus erit utendum, & eadem ratione in ſummo fibulationibus, in imo ſucularum uerſationibus expediundum. Et libro primo, ubi de moenibus differit: Craſſitudinem autem muri ita faciendam cenſeo, uti armati homines ſupra obuiam uenientes, alius alium ſine impeditione praeterire poſſint, dum in craſſitudine perpetuae taleae oleagineae uſtulatae quamcreberrimae inſtruãtur, uti utraeque muri frontes inter ſe (quemadmodum fibulis) his taleis colligatae aeternam habeant firmitatem. huiuſmodi autem fibulis, quibus tunc & in colligãdis muris, & in munitionum uallis utebantur, hodie quoque & nos utimur, tranſuerſis in latum longuriis fibulatim diſpoſitis, ut ictibus glandium, non uno loco tantum, ſed tota ual is mole reſiſtamus, iuuantibus fibulis continenter in cõtrariam partem reuinctis. Ex dictis ſatis conſtare poterit & ſenſus, & cõſtructio uerborum Caeſaris, & Pontis forma, ſecundum figuram a nobis traditam.

AVARICVM

Digitized by Google

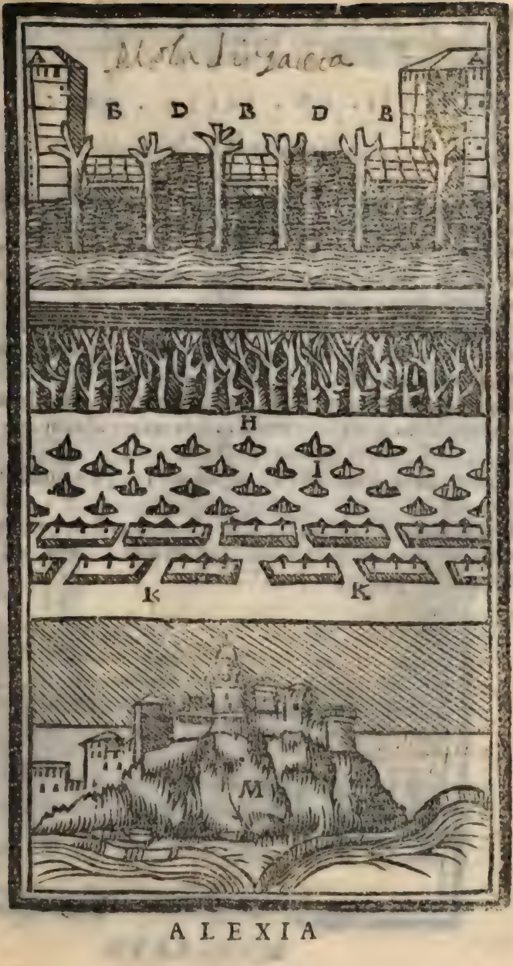
IOANNES . IVCVNDVS
VERONENSIS
LIB. VII. DE . BELLO . GALL.
pag. 174. & 175.

Avaricvm, urbs Biturigum munitiſſima, quae prope ex omnibus partibus flumine, & palude circumdata, unũ tantum & peranguſtum habebat aditum: quod Auaricum a Caeſare turribus & aggeribus excitatis ita obſeſſum eſt, ut ipſo potiretur.

a Auarici urbis Biturigum muri, quorum forma fere communis erat in Gallia. qui & ita deſcribuntur a Caeſare, ut a mediocri quoque ingenio intelligi poſſit. nos dumtaxat texturã trabium effinximus, farcturis dimiſſis, ut, ea intellecta, quae praecipua in hoc opere uidentur, reliqua ex Caeſaris lectione percipiantur.

b Turres duae, quae ſatis ad anguſtiam loci, & aggeris, uiſae ſunt.

c Cerui dicuntur a Caeſare illae pinnae, quibus ceruinorum cornuum imaginem aſſimilatam uides. deinde Plutei ſunt. poſtremo loco Vallum.

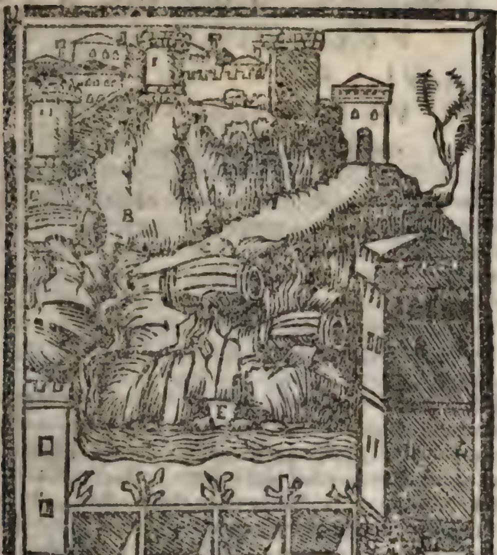

ALEXIA

IOANNES . IVCVNDVS VERONENSIS

LIB. VII. DE . BELLO . GALL. pag. 209. 210. 211. 212.

ALEXIA, opidum Mandubiorum, in ſummo colle poſitum edito loco, quod niſi obſidione expugnari non poſſe uidebatur. Huius collis radices ſubluebantur duobus flu. duabus ex partibus. cetera ex deſcriptione Caeſaris, & ex oppoſita figura patent. (a) Turres coniunctae aggeri, & uallo, quae inter ſe diſtabant pedes lxxx. (b) Plutei qui tegebant interuallum, quod erat inter pinnas. (c) Pinnae, quae interſtructae erant inter pluteos. (d) Cerui grandes poſiti inter pinnas aggeris ad commiſſuras pluteorum, & aggeris ipſius, in quibus erant ſuſpenſi plutei, ſub quib. tecti milites adſcenſum hoſtium, & conatum omnem repellebant. (e) Vallum cum lorica. lorica enim ex cartibus, uel ſtorijs apponebatur uallo, & aggeri, ne facile harpagonibus, uel alijs inſtrumentis, demoliri poſſet ab hoſtibus. (f)(g) Foſſae duae erāt, pedum xv. latae, & profundae, in quibus per campeſtria loca, & demiſſa, aqua ex flumine deriuabatur. (h) Stipites ex truncis arborum, aut admodū firmis ramis abſciſſis, praeacutis cacuminib. in perpetuā foſſam demiſſi, & ab infimo reuīcti, ne reuelli poſſent, ab ramis eminebant. quo qui intrauerat, ſe ipſi acutiſſimis uallis induebant. hos Cippos appellabant. (i) Stipites teretes feminis craſſitudine ab ſummo praeacuti, & pręuſti, demiſſiq. in ſcrobibus oblique in quincuncem diſpoſitis. hos ex ſimilitudine floris Lilium appellabant. (k) Taleae pedem longe, fereis hamis infixae, in terram infoſſae mediocribus ſpatijs intermiſſis, omnibus locis diſſerebantur. hos hamos Stimulos appellabant. (l) Foſſa pedum xx lata, & profunda, directis ad perpendiculū lateribus, a qua reliquae munitiones diſtabant pedes CD. (m) Alexia opidum ſuperius deſcriptū

VXELLODVNVM

IOANNES . IVCVNDVS
VERONENSIS
LIB. IIX. DE . BELLO . GALL.
pag. 247. 248. & 250.

V X E L L O D V N V M, Opidum egregie natura loci munitum, in finibus Cadurcorum, inter Celtas, non longe a prouincia Romanorum.

b Fons, quem Caeſar, cuniculis actis, & uenis eius interciſis, auertit.

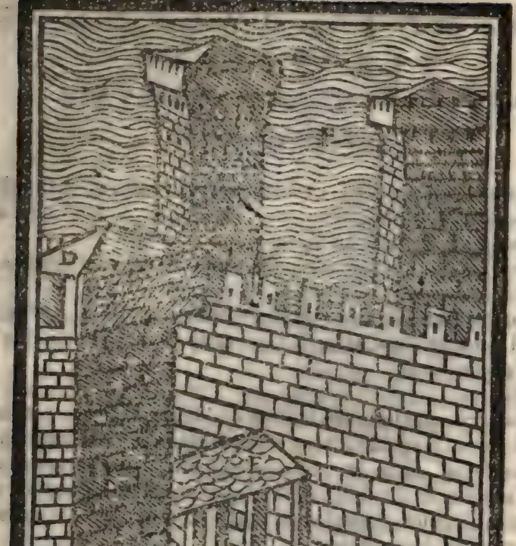
c Cupae, ſeuo, pice, ſcanduliſque, completae, & ardentes, ad comburēda Caeſariana opera ab Opidanis demiſſae.

d Vallum.

e Plutei.

f Flumen, quod infimam uallem diuidebat, & paene totum Montem cingebat, atque ita imis eius radicibus ferebatur, ut nullam in partem depreſsis foſsis deriuari poſſet.

g Turris decem tabulatorum, quae fontis faſtigium ſuperabat, ex qua cum tela tormentis iacerentur, ab aquatione opidanos prohibebat.

MASSILIA

IOANNES. IVCVNDVS VERONENSIS

LIB. II. DE. BELLO. CIV.

pag. 312. & 313.

Massiliae deſcriptio, quae ex tribus fere Opidi partibus mari alluitur.

a Maſſiliae moenia, & turres.
b Turris ex opere latericio tabulatorum ſex, ab legionarijs exſtructa contra Maſſilienſium eruptiones.
c Storiae, ex funibus anchorarijs contextae, praependentes contra hoſtium tela, atque tormenta, quibus tecti milites turrim conſtruebant.
d Summa contabulatio, laterculis, & luto, & centonibus tecta, ne quid ignis hoſtium nocere poſſet.
e Muſculus, ab ipſo Caeſare deſcriptus, a turri latericia, ad ſuffodiendum, & diſijciendum, hoſtium turrem, & murum.
f Mare, alluens fere ex tribus partibus urbem.
g Vallum.
h Plutei.
i Cerui.
k Pinnae.

IOANNES . IVCVNDVS VERONENSIS IVLIANO . MEDICI S. P. D.

SI diligentius quis conſideret, Iuliane illuſtriſsime, quot is, qui corrupta antiquorū ſcripta, ut emendata in manus hominum exeant, curas, labores exhauriat, quam uero nullius, uel perexiguae admodū apud plurimos laudis particeps fiat, admiretur profecto, cur ſibi quiſquam id oneris aſſumat, quo in perferēdo, cum maximę enitendum ſit, minimam tamen mercedem conſequatur. Quod enim in alieno elaborat, neque ſuū aliquod ipſe edit, id apud multos eiuſmodi eſt, ut omnem, quem pro laboribus mereretur, laudis fructum intercipiat. Qui mihi quidem, ſi qui ſunt, iniqui eſſe uidentur rerum aeſtimatores. Nihilo enim magis aequū eos ſentire exiſtimo, quam ſi quis ei, qui derelictum cuiuſpiam, ac ſentibus occupatum agrum ſuo labore expurgarit, colueritque, nullam tamen inde enatarum frugum partem deberi arbitretur. Elaborat certe is in alieno ſolo, laborum tamen eſt quoddam iure praemium conſtitutum. Ac mihi quidem longe uidetur ſecus: atque eum, qui munus hoc recte exſequatur, ſeu rei ipſius difficultatem ſpectes, ſeu quam inde litterarum ſtudioſi utilitatem conſequantur, conſideres, in primis laudandum cenſeo, atque (ut uere dicam quod ſentio) nō multo fortaſſe minus opus hoc exiſtimo, quam ſi ex te aliquid componas. Acrioris illud ingenij, exactioris hoc iudicij: latiore ibi campo euagari licet, anguſtiſsimis hic finibus coercemur: ibi cum ingenij habenas effuderis, ferri quocumque uolueris potes: hic ingenio ita moderandum eſt, ut cum maxime eo opus ſit, circum

ſcriptis

ſcriptis tamen quibuſdam terminis continendum ſit. Non unum quodlibet ſolum perlegendum, ſed plurima conferenda exemplaria. Ex uaria lectione, non quae tibi maxime placeat, eligenda, ſed quae ceteris auctoris ipſius ſcriptis magis accommodata eſſe uideatur: ita ut illius tibi prope animus induendus ſit. At uero ita parce, ubi quippiam corruptum ſit, ex ſe aliquid addendum, ut niſi certiſsimis iudicijs ducaris, quae quandoque tamen occurrunt corrupta potius lectio relinquenda ſit. Quae omnia quanti laboris, quantae induſtriae, ſint, quilibet, qui id experiatur, facillime iudicabit. Vtilitatem uero ſi conſideres, multo hinc profecto maior reperietur: atque hoc tamen ita uelim accipi, uti a me dicitur. Neque enim tam ignarus rerum ſum, uti quemlibet librum emendare (cum multi praeſertim ſint, quos corruptos eſſe expediat) utilius putem, quam ſi poſsis tuum aliquid ſcribere: neque ſi talia quaedam, qualia ea ſunt, quae emendes, componere poſsis, hoc potius agendum. Sed hoc dico, cum permulta antiquorum ſint ſcripta, quibus ne ſperandum quidem nobis ſit, ut aequales eſſe poſsimus, cumq. omnis noſtra Latinae locutionis peritia inde emanet, eaq. corruptiſsima circumfertur, qui in eo uires intẽdit ſuas, ut emendatiora legantur: non ſolum agit, ut ipſa & intelligi melius, & libentius legi: ſed id etiam non minus, ut rectius quoque, ſi quis quid ſcribere uoluerit, id agi poſsit. Ac tãquam qui turbidum aliquem coeno fontẽ, unde multi in omnes partes riui deducantur, perpurgat, non id ſolum facit, ut fons ipſe nitidior ſit: ſed & ut riuuli quoque ipſi, qui lutulenti prius ac ſordidi fluebãt, puriore unda accepta, & adſpectu gratiores, & potu ſuauiores fiant: ſic is qui corrupta antiquorum ſcripta corrigit, quaſi fontem ipſum perpurgat: nec id facit modo, ſed ut ea etiam, quae a nobis edita, ab fonte

illo.

illo, quaſi quidã riuuli, deriuantur, elegantiora eſſe poſſint. Non iniuria igitur, cum id omne hinc ſit, hoc illi a nobis anteferri munus uidetur. Sed, ne ego, dum id laudo, in quo aetatis plurimum conſumpſi, meipſum laudare uidear, de hoc ſatis ac nimis fortaſſe multa. Nã ut laudem nullam mereatur, eo fortaſſe magnificentius cuiquam uideri poſsit. Cum enim tam multi propoſiti labores ſint, nulla laudis praemia, maximam tantum utilitatem ſtudioſi hinc omnes adipiſcantur, magni cuiuſdam animi cenſendum eſt: tot nullo propoſito praemio labores ſubire, ac propriam laudem communi utilitati condonare. Sed, ut ad te me tandem conuertam, Iuliane illuſtriſsime, C. Iulij Caeſaris Commẽtaria, cura noſtra emendata, in manus eruditorum ſub tuo nomine exeunt, quae quanto reliquis, quae hactenus impreſſa circumferuntur, caſtigatiora ſint, cuicumque ea conferre libuerit, cognitu erit facillimum. Ego quidem in eo multum elaboraui, conquiſiui multa tota Gallia exemplaria, qua in prouincia, quod multa eo ſemper ex Italia tranſlata ſunt, atque ea minus praedae expoſita ac bellis fuerunt, multo incorruptiora uolumina cuiuſque generis reperiuntur. contuli omnia, diligenter excuſsi: neque meo tantum iudicio contentus fui, ſed, cum multa undique collegiſſem, eruditos plures demum Venetijs conuocaui, eorumq. ingenijs omnia ſubieci iudicanda. neque quidquam nõ perpenſum. ex quo effectum eſt, ut pauca admodum reſtent, quae in ſuum nitorem reſtituta non ſint. ſed & eas fortaſſe aliquis aliquando maculas deterget: nobis id ſatis ſit egiſſe, ut perpaucae omnino reliquae ſint. Hos autem labores meos multis de cauſsis tibi potiſsimũ dicandos duximus. Primo quidem, quod tibi omnes omnium, qui in litteris uerſantur, labores, lucubrationesque, quodam gentilicio iure, deberi uidentur. Ex ea

enim

Digitized by G

enim familia es, quae ſemper litteratos mire fouit. Nā, ut uetuſtiores praeteream, qui & ipſi tamen hoc magnificentiſsime egerunt, Laurētius pater ita id enixe egit, ut eius beneficentia ex foeda illa proximorum ſaeculorum barbarie in eum, in quo nunc ſunt, gradum, tā Latinae, quam Graecae litterae prouectae eſſe uideantur. Frater uero ita ſemper litteratos omnes amplexus eſt, uti non immerito ſpes ea enata uideatur, quae nunc iā in omnium animis inſedit, eo ad ſummum Pōtificatus culmen euecto, nō Chriſtianam ſolum Remp. felicem futuram, ſed & bonas omnes litteras, quae iniquis his temporibus prope exaruerant, tam feliciter prouenturas, ut omne praeteritorum annorum incommodū ſarciatur. Qua in re tu quoque ita animatus cognoſceris, ut non adiuturus fratrem ſolum, non imitaturus patrē, ſed & per te ipſe, totum hoc munus geſturus, & tāto omnes tuos ſuperaturus ſis, quanto illi ceteris excelluerunt. Ad hanc cauſſam accedit, quod Iuliano Iulij Cōmentaria, quod candidiſsimis animi tui moribus candidiſsimum hoc opus, maxime conueniens uidetur munus. quod ego non hoc ſolum, ſed quidquid in me ingenij eſt, quidquid in litteris poſſum, tibi dedicare conſtitui, ac iam dedico. aetate quidem ea ſum, ut de me non multa tibi poſsim promittere, ſed natura ipſa fortaſſe, ut plerumque aſſolet, extremo hoc tempore, ſubitum aliquid ingenij mei lumen effundet, quod tuum totum erit, tibi ſeruiet, tibi conſecrabitur. Tu interea, haec ſi ita, uti ſperamus, accipies, quoddam quaſi currenti calcar addetur ad cetera, quae in animo habemus, perficienda.

Aldus Lectori S.

ETSI potes, ſtudioſe Lector, per te ipſe legendo cognoſcere, cũ nam C. Caeſar rerum ab ſe geſtarum confecerit commentarios, tum & quos & quot confecerit, tamen non inutile futurum exiſtimaui, ſi id promptius tibi fieret mea cura. Res geſtae ab C. Caeſare in Gallia nouem annis, quibus in ea cum imperio fuit, octo libris ſcriptae ſunt. Primo & reliquis uſque ad octauum, ab ipſo Caeſare tanta elegantia, tantoq. dicendi ornatu, ut, licet & hi, & tres primi De bello ciuili aduerſus Pompeium editi ſint, ne ſcientia tantarum rerum geſtarum ſcriptoribus deeſſet, tamen praerepta potius, quam praebita illis ſit ſcribendi facultas Octauo autem ab A. Hirtio, qui & de bello Alexandrino, & Africano commentarios uidetur ſcripſiſſe: id quod ex ipſius praefatione in octauum librum de bello Gallico colligi poteſt: ibi enim ſic ait: Caeſaris noſtri commentarios rerum geſtarum Galliae non comparandos ſuperioribus, atque inſequentibus eius ſcriptis contexui: nouiſſimeq. imperfecta ab rebus geſtis Alexandriae, confeci uſque ad exitum, non quidem ciuilis diſſenſionis, cuius finem nullum uidemus, ſed uitae Caeſaris. Haec ille. Ex quibus uidemur poſſe inferre, ſi confecit Hirtius geſta Caeſaris, uſque ad illius uitae exitum, ergo reliqui commentarij, praeter decem ſupradictos Caeſaris, eſſe illius uidentur, nec exſtare quidem, quae ſcripſit, omnia: quandoquidem uſque ad exitum uitae Caeſaris ſcripſiſſe ſe ait. Commentarios tamen de bello Hiſpanienſi non modo non eſſe Hirtij dixerim, ſed ne eruditi quidem cuiuſquam Sunt enim admodum quam inconditi ac barbari. De ijs ipſis Caeſaris commentarijs quid ſenſerit M. Tullius in libro de claris oratoribus, operae pretium uiſum eſt ſubiungere. Cuius haec ſunt uerba: Commentarios ſcripſit ualde quidem probandos. nudi ſunt, recti, & uenuſti, omni ornatu orationis tamquam ueſte detracta. Sed dum uoluit alios habere paratam, unde ſumerent, qui uellent ſcribere, hiſtoriam, ineptis gratum fortaſſe fecit, qui illa uolunt calamiſtris inurere, ſanos quidem homines a ſcribẽdo deterruit. Haec Cicero. Illud inſuper addiderim, bonam partem eorum, quae his commentarijs ſcripta ſunt, haberi etiam in epiſtolis M Tullij ad Atticum, in quibus, cum quid noui geſtũ erat a Caeſare, ſtatim Atticum, Quinctumue Ciceronem fratrẽ, aut M. Brutũ certiorem faciebat. Id quod maximo teſtimonio eſt, ueriſſima eſſe, quaecũq his cõmentarijs ſcripta habentur.

Kale. Venetijs, Menſe Nou. ∞ D X I I I.

C. IVLII. CAESARIS
FRAGMENTA
A. FVLVIO. VRSINO
COLLECTA

Digitized by Google

Digitized by Google

C. IVLII. CAESARIS
EPISTOLARVM. FRAGMENTA
EX. LIBRO. EPISTOLARVM
AD. M. T. C.

Caeſar Imp. S. D. Ciceroni Imp.

C*VM Furnium noſtrum tantum uidiſſem, neque loqui, neque audire me commode potuiſſet, cum properarem, atque eſſem in itinere, praemiſſis iam legionibus, praeterire tamen non potui, quin & ſcriberem ad te, & illum mitterem, gratiasq. agerem. etſi hoc officium, & feci ſaepe, & ſaepius mihi facturus uideor: ita de me mereris. in primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem uenturum, ut te ibi uideam; ut tuo conſilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti poßim. ad propoſitum reuertar: feſtinationi meae, breuitatiq. litterarum ignoſces. reliqua ex Furnio cognoſces. Vale.* Ex lib. 9. epiſt. ad Attic.

Caeſar Imp. Ciceroni Imp. S.

R E C T E *auguraris de me (bene enim tibi cognitus ſum) nihil a me abeſſe longius crudelitate. atque ego cum ex ipſa re magnam capio uoluptatem, tum meum factum probari abs te, triumpho & gaudeo. neque illud me mouet, quod ij, qui a me dimiſſi ſunt,*

diſceßiſſe dicuntur, ut mihi rurſus bellum inferrent: nihil enim malo, quam & me mei ſimilem eſſe, & illos ſui. Tu uelim mihi ad urbem praeſto ſis, ut tuis conſilijs, atque opibus, ut conſueui, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil mihi ſcito eſſe iucundius. hanc adeo habebo gratiam illi. neque enim aliter facere potuit: tanta eius humanitas, is ſenſus, ea in me eſt beneuolentia. Vale. Ex lib. 9. epiſt. ad Att.

Caeſar Imp. M. Ciceroni Imp. s.

ETSI *te nihil temere, nihil imprudenter, facturum iudicaram, tamen, permotus hominum fama, ſcribendum ad te exiſtimaui, & pro noſtra beneuolentia petendum, ne quo progredereris inclinata iam re, qua integra etiam progrediendum tibi non exiſtimaſſes. namque & amicitiae grauiorem iniuriam feceris, & tibi minus commode conſulueris, ſi non fortunae obſecutus uidebere; omnia enim ſecundiſſima nobis, aduerſiſsima illis accidiſſe uidentur: nec cauſſam ſecutus, eadem enim tum fuit, cum ab eorum conſilijs abeſſe iudicaſti: ſed meum aliquod factum condẽnauiſſe: quo mihi grauius abs te nihil accidere poteſt. quod ne facias, pro iure noſtrae amicitiae a te peto. Poſtremo, quid uiro bono, & quieto, & bono ciui, magis conuenit, quam abeſſe a ciuilibus controuerſiis? quod nonnulli cum probarent, periculi cauſſa ſequi non potuerunt. tu, explorato & uitae meae teſtimonio, & amicitiae iudicio, neque tutius neque honeſtius reperies quidquam, quam ab omni cõtentione abeſſe. XV. Kal. Mai, ex itinere. Vale.* Ex lib. 10. epiſt. ad Attic.

EX. EPIST. CAESARIS. AD. CIC.

M. Furium quem mihi commendas, uel regem Galliae faciam, uel Leptae Legatum: ſi uis tu, ad me alium mitte, quem ornem. Ex lib. 7. epiſt. ad Caeſarem.

EX. EPIST. CAESARIS. AD CICERONEM

NEQVE *pro cauto, ac diligente, ſe caſtris continuit.* Cariſ. lib. 1.

EX. CICER. AD. ATT. LIB. X

CAESAR *mihi ignoſcit per litteras, quod non uenerim; ſeſeq. in optimam partem id accipere dicit. Facile patior quod ſcribit, ſecum Tullum & Seruium queſtos eſſe, quia non idem, ſibi, quod mihi remiſiſſet, & c. ſed tum exemplum miſi ad te Caeſaris litterarum.*

EX. LIB. XIII. AD. ATT.

SEXTIVS *apud me fuit, & Theopompus pridie: ueniſſe a Caeſare narrabat litteras: hoc ſcribere, ſibi certum eſſe Romae manere; cauſſamq. eam adſcribere, quae erat in epiſtola noſtra, ne ſe abſente leges ſuae negligerentur, ſicut eſſet neglecta Sumptuaria.*

EX. LIBRO. EPISTOLARVM. AD. C. OPPIVM. ET. CORNELIVM

Caeſar Oppio, Cornelio s.

GAVDEO *me hercule uos ſignificare litteris, quam ualde probetis ea, quae apud Corfinium ſunt geſta. cõſilio ueſtro utar libenter, & hoc libentius, quod mea ſponte facere conſtitueram, ut quam leniſſimum me praeberem, & Pompeium, darem operam, ut reconciliarẽ. tentemus hoc modo, ſi poſſumus omnium uolun-*

tates recuperare, & diuturna victoria vti: quoniam reliqui diuturnitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, praeter vnum L. Sullã, quem imitaturus nõ ſum. haec noua ſit ratio vincendi; vt miſericordia, & liberalitate nos muniamus. id quẽadmodum fieri poßit, nonnulla mihi in mentem veniũt, & multa reperiri poſſunt. de his rebus, rogo vos, vt cogitationem ſuſcipiatis. Cn. Magium, Pompeij praefectum; deprehendi: ſcilicet meo inſtituto vſus ſum, & eum ſtatim miſſum feci. Iam duo Praefecti Fabrũ Põpeij in meam poteſtatem venerunt, & a me miſſi ſunt: ſi volent grati eſſe, debebunt Pompeium hortari, vt malit mihi eſſe amicus, quam ijs, qui & illi, & mihi sẽper fuerũt inimiciſſimi: quorũ artificijs effectũ eſt, vt Reſp. in hunc ſtatum perueniret. Ex li. 9. ep. ad Attic.

Caeſar Oppio, Cornelio s.

AD VII. *Id. Mart. Brundiſium ueni: ad murum caſtra poſui. Pompeius eſt Brundiſii: miſit ad me Cn. Magium de pace. quae uiſa ſunt reſpondi. hoc uos ſtatim ſcire uolui. cum in ſpem uenero, de compoſitione aliquid me conficere, ſtatim uos certiores faciam. Valete.* Ex lib. 9. epi. ad Attic.

Libri ſunt epiſtolarum C. Caeſaris ad C. Oppium, & Balbum Cornelium, qui res eius abſentis curabant. in his Epiſtolis quibuſdam in locis inueniuntur litterae ſingulariae, ſine coagmentis ſyllabarum, quas tu putes poſitas incondite. nam uerba ex his litteris confici nulla poſſunt. erat autem conuentum inter eos clamdeſtinum, de commutando ſitu litterarum, ut inſcriptio

quidem

quidem alia aliae locum, & nomen teneret: ſed in legẽdo locus cuique ſuus, & poteſtas reſtitueretur &c. eſt autem Probi Grammatici commẽtarius ſatis curioſe factus, de occulta litterarum ſignificatione epiſtolarum C. Caeſaris ſcriptarum. Ex Gell. lib. 1. cap. 9.

EX . LIBRO . EPISTOLARVM
AD . Q . PEDIVM

Caeſar Q. Pedio s.

POMPEIVS *ſe opido tenet: nos ad portas caſtra habemus: conamur opus magnum, & multorũ dierum, propter altitudinem maris: ſed tamen nihil eſt, quod potius faciamus. ab utroque portus cornu moles iacimus, ut aut illum quamprimum traijcere, quod habet Brundiſii copiarum cogamus, aut exitu prohibeamus.* Ex lib. 9. epi. ad Attic.

EX . LIBRO . EPISTOLARVM
AD . PISONEM

LOCELLVM *tibi ſignatum remiſi.* Ex Cariſ. lib. 1.

EX . LIB . II . EPISTOLARVM
AD . FRONTONEM

VESPERA *fatigatus luce dormitans.* Ex Cariſ. lib. 2.

EX . LIBRO . EPISTOLARVM
AD . ANTONIVM

NAM *ad me miſit Antonius exemplum Caeſaris ad ſe litterarum, in quibus erat: ſe audiuiſſe Caeſarẽ,*

Digitized by Google

& L.Metellum in Italiamueniſſe, Romae ut eſſent palam: id ſibi non placere; ne qui motus ex eo fierent; probiberiq. omnes Italia, niſi quorũ ipſe cauſſam cognouiſſet. deq. eo uehementius erat ſcriptum. Ex Cicer. ad Att. l. 11.

Epiſtolae quoque eius ad Senatũ exſtant: quas primus uidetur ad paginas, & formam memorialis libelli, conuertiſſe: cum antea Conſules & Duces, non niſi tranſuerſa charta mitterent ſcriptas. Exſtant et ad Ciceronem; item ad familiares domeſticis de rebus. in quibus ſi qua occultius perferenda erant, per notas ſcripſit, id eſt, ſic ſtructo litterarum ordine, ut nullum uerbum effici poſſet. quae ſi quis inueſtigare, & perſequi, uellet, quartam elemẽtorum litteram, id eſt, D *pro* A, *& perinde reliquas, commutet.* Ex Suet. in Caeſare..

Sribere, & legere ſimul, dictare, & audire ſolitum accepimus. epiſtolas uero tãtarum rerum quaternas pariter librarijs dictare, aut, ſi nihil ageret, ſeptenas. Ex Plin. l. 7. cap. 25.

Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ στρατείᾳ προσεξήσκησεν ἱππαζόμενος τὰς ἐπιστολὰς ἐπαγορεύειν, καὶ δυσὶν ὁμοῦ γράφουσιν ἐξαρκεῖν· ὡς δὲ Ὄππιός φησι, καὶ πλείοσιν. λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι. Ex Plutarc. in Caeſ.

Digitized by Google

C. IVLII. CAESARIS ORATIONVM

FRAGMENTA

EX. ORATIONE. IN. FVNERE. IVLIAE

QVAESTOR *Iuliam amitam, uxoremq. Corneliam, defunctas laudauit e more pro roſtris. ſed in amitae quidem laudatione, de eius ac patris ſui origine ſic refert: Amitae meae Iuliae maternum genus ab regibus ortum, paternum cum dijs immortalibus cõiunctum eſt. nam ab Anco Marcio ſunt Marcij Reges: quo nomine fuit mater. a Venere Iulij, cuius gentis familia eſt noſtra. Eſt ergo in genere & ſanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent: & caerimonia deorum, quorum ipſi in poteſtate ſunt reges.* Ex Suet. in Caeſ.

Ὅτε τῆς Μαρίου γυναικὸς ἀποθανούσης, ἀδελφιδοῦς ὢν αὐτῆς. ἐγκώμιόν τε λαμπρὸν ἐν ἀγορᾷ διῆλθεν, καὶ περὶ τὴν ἐκφορὰν ἐτόλμησεν εἰκόνας Μαρίου προθέσθαι. Ex Plut. in Caeſare.

EX. ORAT. PRO. BITHYNIS.

C. *Caeſar Pont. Max. in oratione, quam pro Bithynis dixit, hoc principio uſus eſt. Vel pro hoſpitio regis Nicomedis, uel pro horum neceſſitate, quorum res agitur, refugere hoc munus M. Vinici, non potui. nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin proximis retineatur: neque clientes ſine ſumma infamia*

deſeri

deſeri poſſunt, quibus etiam a propinquis noſtris opem ferre inſtituimus. Ex Gell. lib. 5. cap. 13.

Quid ergo? ſyngraphae non ſunt, ſed res aliena eſt. Ex Iulio Rufiniano de Figuris.

EX. ORATIONE. PRO. LEGE PLAVTIA

REPERI *tamen in oratione C. Caeſaris, qua Plautiam rogationem ſuaſit; Neceſſitatem dictam pro neceſſitudine: id eſt, iure affinitatis. uerba haec ſunt: Equidem mihi uideor pro noſtra neceſsitate, non labore, non opera, non induſtria defuiſſe.* Ex Gell. lib. 13. c. 3.

EX. ORATIONE. IN. CN. DOLABELLAM

CAESAR *in Dolabellam: Actionis illibuiſti, quorum in aedibus, faniſque poſita, & honori erant, & ornatu. In libris quoque Analogicis omnia iſtiuſmodi ſine. I. littera dicenda cenſet.* Ex Gell. li. IV. c. 16.

Nono decimo aetatis anno L. Craſſus C. Carbonem, uno & uigeſimo Caeſar Dolabellam, altero & XXX. Aſinius Pollio Catonem, non multo aetate antecedens Caluus Vatinium, ijs orationibus inſecuti ſunt, quas hodieq. cum admiratione legimus. Ex Corn. Tacit. in dialogo de oratorib.

Ceterum compoſita ſeditione ciuili, Cornelium Dolabellam conſularem & triumphalem uirum repetundarum poſtulauit. abſolutoq. Rhodū ſecedere ſtatuit. Ex Suet. in Caeſ.

Diuus

Digitized by Google

Diuus quoque Iulius, quam caeleſtis numinis, tum etiam humani ingenij perfectiſſimum columen, uim facundiae propriae expreſſit, dicendo in accuſatione Cn. Dolabellae, quem reum agit, extorqueri ſibi cauſſam optimam L. Cottae patrocinio. Ex Valer. Max. lib. 8. cap. 9.

C. Caeſar Cn. Dolabellam accuſauit, nec damnauit. Ex Pediano in orat. pro M. Scaur.

Significat & Caeſarem, item adoleſcentem, in Dolabella reo ex Sicilia, qui quidem damnatus eſt quantum oportuit per Hortenſiũ, &c. Ex Pedian. in Diu.

Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ῥώμην Δολαβέλλαν ἔκρινε κακώσεως ἐπαρχίας, καὶ πολλαὶ ἀπὸ τῆς ἑλλάδος τῶν πόλεων μαρτυρίας αὐτῷ παρέσχον. ὁ μὲν οὖν Δολαβέλλας ἀπέφυγε τὴν δίκην. Ex Plutar. in Caeſ.

EX. ORAT. AD. MILITES

FAMA uero hoſtilium copiarum perterritos, non negando, minuendoue, ſed inſuper amplificando, emētiendoq. confirmabat. itaque cum exſpectatio aduentus Iubae terribilis eſſet, conuocatis ad concionem militibus, Scitote, inquit, pauciſſimis his diebus regem affuturum cum X. *legionibus equitum.* XXX. *leuis armaturae.* C, *millibus. elephantisq.* CCC, *proinde deſinant quidam quaerere ultra, aut opinari, mihiq. qui compertum habeo, credant: aut quidam uetuſtiſſima naue impoſitos quocumque uento in quaſcumque terras iubebo auehi.* Ex Suet. in Caeſ.

Vt C. Caeſar apud milites de incommodis eorum. Non fruſtrabo uos milites. Ex Diomede lib. I.

EX. ORAT. PRO. DECIO SAMNITE

NISI *forte quiſquam aut Caeſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro rege, ceterosq. cuiuſdã lenti luminis ac temporis libros legit, &c.* Ex Tacit. in dialog. de orat.

EX. ORAT. PRO. SEXTILIO

QVO enim Iambo, qua procella uerborum, impiũ Sextilij caput obrui meretur? quod C. Caeſarem, a quo cum ſtudioſe, tum etiam feliciter grauiſsimi criminis reus defenſus fuerat, &c. Ex Valerio Max. lib. 5. cap. 3.

EX. ORAT. DE. CONIVRATIS

CATONEM *primum putat de animaduerſione dixiſſe, quam omnes ante dixerant praeter Caeſarem. & cum ipſius Caeſaris tam ſeuera fuerit, qui tũ Praetorio loco dixerit, &c.* Ex Cic. ad Att. lib. 12.

Sed Caeſar, ubi ad eum peruentum eſt, rogatus ſententiam a Conſule, huiuſcemodi uerba locutus eſt: Omnes homines, &c. Ex Salluſt. in Coniur.

Ὁ δὲ Καῖσαρ ἀναςὰς, λόγον διῆλθεν πεφροντισμένον, ὡς ἀποκτεῖναι μὲν ἀκρίτους ἄνδρας ἀξιώματι καὶ γένει λαμπροὺς, οὐ δοκεῖ πάτριον, οὐ δὲ δίκαιον εἶναι, μὴ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. εἰ δὲ φρουροῖντο δεθέντες ἐν πόλεσι τῆς ἰταλίας, ἃς ἂν αὐτὸς ἕληται Κικέρων, μέχρι οὗ καταπολεμηθῇ κατακλίνας, ὕςερον ἐν εἰρήνῃ καὶ καθ᾽ ἡσυχίαν περὶ ἑκάςου τῇ βουλῇ γνῶναι παρέξει. οὕτω δὲ τῆς γνώμης φιλανθρώπου φανείσης, καὶ τοῦ λόγου δυνατῶς ἐπ᾽ αὐτῇ ῥηθέντος, οὐ μόνον οἱ μετὰ τοῦτον ἀνιςάμενοι προσετίθεντο, πολλοὶ δὲ καὶ

τῶν,

Digitized by Goo

τῶν, τὰς εἰρημένας γνώμας ἀπειπάμενοι, πρὸς τὴν ὀκείνου κατέστησαν, ἕως ἐπὶ Κάτωνα τὸ πρᾶγμα καὶ Κάτουλον περιῆλθεν. Ex Plutar. in Caeſ.

EX. ORATIONE. IN. FVNERE CORNELIAE

QVAESTOR *Iuliam amitam, uxoremq. Corneliam, deſunctas laudauit e more pro roſtris.* Ex Suet in Caeſare.

Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ γυναιξὶ πρεσβυτέραις λόγοις ἐπιταφίους, διεξιέναι πάτριον ἦν Ῥωμαίοις. νέαις δ' οὐκ ὂν ἐν ἔθει, πρῶτος εἶπεν Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἀποθανούσης. Ex Plutar. in Caeſ.

Tum Brutus. Orationes quidem eius mihi uehementer probantur. complures autem legi, &c. Ex Cic. in Bruto.

Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quaedam feruntur. pro Q. Metello, quam nõ immerito Auguſtus exiſtimat magis ab actuarijs exceptam, male ſubſequentibus uerba dicentis, quam ab ipſo editam. nam in quibuſdam exemplaribus inuenio ne inſcriptã quidem pro Metello, ſed quam ſcripſit Metello, cum ex perſona Caeſaris ſermo ſit, Metellum, ſeque, aduerſus communium obtrectatorum criminationes purgantis. Apud milites quoque in Hiſpania, idem Auguſtus orationem eſſe uix eius putat: quae tamen duplex fertur, una quaſi priore habita proelio, altera poſteriore, quo Aſinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuiſſe eum dicit, ſubita hoſtium incurſione. Ex Suet. in Caeſare.

C. IVLII. CAESARIS
FRAG. ANTICATONIS
LIB. I.

VNo *enim excepto, quem aliuſmodi atque omnis natura finxit, ſuos quiſque habet caros.* Priſcian. lib. 6. Caeſar in Auticatone priore. Vno enim, &c. & lib. 7. & lib. 13.

INCERTA. EX. ANTIC.

ERVNT *officia antelucana, in quae incidere impune ne Catoni quidem licuit. quem tamen C. Caeſar ita reprehendit, ut laudet. deſcribit enim eos, quibus obuius fuerit, cum caput ebrij retexiſſent, erubuiſſe. deinde adijcit: Putares non ab illis Catonem, ſed illos a Catone deprehenſos. Potuit ne plus auctoritatis tribui Catoni, quam ſi ebrius tam uenerabilis erat? noſtrae tamen cenae ut apparatus & impendij, ſic temporis modus conſtet. neque enim hi ſumus, quos uituperare ne inimici quidem poſſunt, niſi ut ſimul laudent.* Ex Plin. l. 3. epiſtol. ad C. Atil. Seue.

C. etiam Caeſar, grauis auctor linguae Latinae, in Anticatone: Vnius, inquit, arrogantiae, ſuperbiaeque, dominatuq. Ex Gell. lib. IV. c. 16.

Qualis futura ſit Caeſaris uituperatio contra laudationem meam, perſpexi ex eo libro, quem Hirtius

ad

Digitized by Google

ad me miſit, in quo colligit uitia Catonis, ſed cum maximis laudibus meis. itaque miſi librum ad Muſcam, ut tuis librarijs daret. uolo enim eum diuulgari. Ex Cic. ad Att. lib. 12.

Hirtij epiſtolam ſi legeris, quae mihi quaſi πρόπλασμα *uidetur eius uituperationis, quam Caeſar ſcripſit de Catone.* Ex lib. 12. ad Attic.

Cum mihi Balbus nuper in Lanuuino dixiſſet, ſe & Oppium ſcripſiſſe ad Caeſarem, me legiſſe libros cōtra Catonē, & uehementer probaſſe. Ex lib. 13. ad Attic.

Quibus omnibus generibus uſus eſt nimis impudenter Caeſar contra Catonē meum. Ex Cicer. in Topic.

M. Ciceronis libro, quo Catonem caelo aequauit, quid aliud dictator Caeſar, quam reſcripta oratione uelut apud Iudices reſpondit? Ex Tacito lib. IV.

His quoque uſum C. Caeſarem in uituperando Catone notauerit Cicero. Ex Quinct. lib. 3.

Reliquit & de Analogia duos libros, & Anticatones totidem. Ex Sueton. in Caeſ.

Vt Catonem Tullius laudans: & duobus uoluminibus Caeſar accuſans. Ex Mart. Capell. lib. 5.

Πυθόμενος δὲ ὡς ἑαυτὸν ὁ ἀνὴρ διεργάσατο, δῆλος μὲν ἦν δηχθείς, ἐφ' ᾧ δὲ ἄδηλον. εἶπε δ' οὖν ὦ Κάτων φθονῶ σοι τοῦ θανάτου καὶ γὰρ σύ μοι τῆς σωτηρίας ἐφθόνησας. ὁ μὲν οὖν μετὰ ταῦτα γραφεὶς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς Κάτωνα τεθνεῶτα λόγος, οὐ δοκεῖ πράως ἔχοντος, οὐδὲ εὐδιαλλάκτως σημεῖον εἶναι. πῶς γὰρ ἐφείσατο ζῶντος, εἰς ἀναίσθητον ἐγχέας ὀργὴν τοσαύτην. *Paullo poſt:* καὶ τὸν λόγον ἐκεῖνον οὐκ ἐξαπεχθείας, ἀλλὰ φιλοτιμίας πολιτικῆς συντετάχθαι διὰ τοιαύτην

αὐτὴν αἰτίαν. ἔγραψε Κικέρων ἐγκώμιον Κάτωνος ὄνομα τῷ λόγῳ θέμενος Κάτωνα καὶ πολλοῖς ὁ λόγος ἦν διὰ σπουδῆς ὡς εἰκὸς, ἀπὸ τοῦ δεινοτάτου τῶν ῥητόρων εἰς τὴν καλλίστην πεποιημένος ὑπόθεσιν. τοῦτο ἠνία Καίσαρα, κατηγορίαν αὐτοῦ νομίζοντα, τὸν τοῦ τεθνεῶτος δι' αὐτὸν ἔπαινον. ἔγραψεν οὖν πολλάς τινας κατὰ τοῦ Κάτωνος αἰτίας συναγαγών. τὸ δὲ βιτλίον Ἀντικάτων, ἐπιγέγραπται, καὶ σπουδαστὰς ἔχει τῶν λόγων ἑκάτερος διὰ Καίσαρα καὶ Κάτονα πολλούς. Ex Plutar. in Caeſ.

Αὐτὸς δ' οὖν ὕστερον ἐν τῇ πρὸς Κικέρωνα περὶ Κάτωνος ἀντιγραφῇ, παραιτεῖται, μὴ στρατιωτικοῦ λόγον ἀνδρὸς ἀντεξετάζειν πρὸς δεινότητα ῥήτορος εὐφυοῦς, καὶ σχολὴν ἐπὶ τοῦτο πολλὴν ἄγοντος. Ex Plutar. in Caeſ.

Ἐκ δὲ τούτου διετέλει καὶ φιλοφρονούμενος, ὥστε καὶ γράψαντι λόγον ἐγκώμιον Κάτωνος, ἀντιγράφων, τόν τε λόγον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον, ὡς μάλιστα τῷ Περικλέους ἐοικότα καὶ Θηραμένους, ἐπαινεῖν. ὁ μὲν οὖν Κικέρωνος λόγος Κάτων. ὁ δὲ Καίσαρος Ἀντικάτων γέγραπται. Ex Plutar. in Cicer.

Digitized by Go

C. IVLII CAESARIS
DE ANALOGIA
LIB. I
AD M. T. CICERONEM

QVIN etiam in maximis occupationibus cum ad te ipſum, inquit in me intuens, de ratione Latine loquendi accuratiſsime ſcripſerit. primoq. in libro dixerit, uerborum delectum originem eſſe eloquentiae: tribueritque mi Brute huic noſtro, qui me de illo maluit, quam ſe dicere, laudem ſingularem (nam ſcripſit his uerbis, cum hunc nomine eſſet affatus) Ac ſi cogitata praeclare eloqui poſſent, nonnulli ſtudio, & uſu laborauerunt, (cuius te penae principem copiae, atque inuentorem, bene de nomine ac dignitate Populi Romani meritum eſſe exiſtimare debemus) hunc facilem, & cotidianum noluiſſe ſermonem, nunc pro relicto eſt habendum. Tum Brutus, amice hercule, inquit, & magnifice te laudatum puto, quem non ſolum principem atque inuentorem copiae dixerit, quae erat magna laus, ſed etiam benemeritum de Populi Romani nomine & dignitate. Ex Cic. in Bruto.

C. Caeſar in libris quos ad M. Ciceronē de Analogia ſcripſit, Arenas uitioſe dici exiſtimabat: quod Arena numquam multitudinis numero appellanda ſit, ſicuti neque Caelum, neque Triticum: contra autem qua-

drigas etiã ſi currus unus equorum quattuor iunctorum unum ſit, pluratiuo ſemper numero dicendas putat. (paullo poſt, ex lib. I. de Analogia) nam cum ſupra dixiſſet, neque caelum, triticum ue, neque arenam multitudinis ſignificationem pati. Num tu, inquit, harum rerum natura accidere arbitraris, quod unam terram, & plures terras, & urbem, & urbes, & imperium, & imperia dicamus. neque quadrigam in unam nominis figurã redigere, neque arenam in multitudinis appellationem conuertere poſſumus. Ex Gell. lib. 19. c. 8.

Atque id, quod a C. Caeſare, excellentis ingenij ac prudentiae uiro, in I. de Analogia libro ſcriptum eſt, habe ſemper in memoria atque in pectore, Vt tamquã ſcopulum ſic fugias inauditum atque inſolens uerbũ. Ex Gell. lib. I. c. 10. & Macrob. lib. I. Sat.

LIB. II

Sed C. Caeſar in libro de Analogia ſecundo, huius die, et huius ſpecie, dicendũ putat. Ex Gell. li. 9. c. 14.

Panium, Caeſar de Analogia libro II. dici debere ait. ſed Verrius contra. Ex Car. lib. I.

C. Caeſar de Analogia lib. II. fagos, populos, ulmos. Ex Char. lib. I.

Niſi quia Caeſar libro II. ſingulariter Idem, pluraliter Iidem, dicendum affirmat. Ex Car. lib. I.

Sed Caeſar de Analogia II, turbonem, non turbinẽ etiã in tempeſtate dici debere ait. Ex Car. lib. I.

Caeſar de Analogia libro II. Panium dixit. ſed Verrius Panum ſine i. Ex Car. li. I.

Lacer,

Lacer, &c. Caeſar de Analogia lib. II. *nec non Valgius de rebus per epiſtolã quaeſitis.* Ex Car. li. I.

INCERTA . EX . LIB. ANALOG.

I N *libris quoque Analogicis omnia iſtiuſmodi ſine i, littera dicenda cenſet.* Ex Gell. lib. 4. c. 16.

C. Caeſar, quaſi indiſcretum hoc ſit, ait, I, littera nominatiuo ſingulari neutra finita nomina, eandem definitionem capere, quam capiant E littera terminata, huic animali, & ab hoc animali: huic puteali, & ab hoc puteali. Ex Car. li. I.

Quam C. Caeſar ponit in femininis, ut puppim, reſtim, puluim. haec enim modo, & ab hoc cani, & ab hoc cane. Ex Car. lib. I.

Hic & haec Samnis, huius Samnitis. ſic Caeſar de Analogia. Ex Priſc. lib. 6.

Iubar: Plinius ait inter cetera etiam iſtud C. Caeſarem dediſſe praeceptum, quorum neutra nomina, ar nominatiuo clauſa per i. datiuum ablatiuumq. ſingularis oſtendant, iubar tamen ab hac regula diſſidere. nã ut huic iubari dicimus, ab hoc iubare dicendum eſt; ut huic farri ab hoc farre. Ex Car. lib. I.

Omnium nominum, quae ſunt neutri generis, & in e terminantur, aut Plinius Caeſarem ſciſſe eoſdem eſſe ablatiuos, quales ſunt datiui ſingulares. Ar litteris nomina neutralia nominata; idem non minus ait Caeſar quod datiuo & ablatiuo pari iure funguntur, ut idem Plinius ait. Ex Car. lib. I.

Partum Caeſar in Analogicis, harum partum. Ex Car. lib. I.

Nam tribus iii. iunctis, qualis poſſet ſyllaba pronunciari? nam poſtremum i pro uocali eſt accipiendũ, quod Caeſari artis grammaticae doctiſſimo placitum fuiſſe a Victore quoque in arte Grammatica de ſyllabis comprobatur. Ex Priſc. lib. 1.

At uim C. Caeſaris fregerunt editi de Analogia libri? Ex Quinct. lib. 1.

Reliquit & de Analogia duos libros, et Anticatones totidem. Ex Suet. in Caeſare.

Praeterea Caeſar declinat Pubis, puberis. Ex Priſc. lib. 6.

Quamuis Caeſar non incongrue protulit Ens, a uerbo ſum es, eſt. Ex Priſc. lib. 18.

Sed Auguſtus quoque in epiſtolis ad C. Caeſarem ſcriptis emendat, quod is Calidum dicere, quam Caldum malit: non quia illud non ſit Latinum, ſed quia ſit odioſum, &, ut ipſe Graeco uerbo ſignificauit, περίεργον. Ex Quinct. li. 1.

Neque enim tam Calypſionem dixerim, ut Iunonem, quam ſecutus antiquos C. Caeſar utitur hac ratione declinandi. Ex Quinct. lib. 1.

De quo genere optime C. Caeſarem praetextatum adhuc accepimus dixiſſe, Si cantas male cantas, ſi legis cantas. Ex Quinct. lib. 1.

Sic M. Tullius & C. Caeſar, mordeo memordi: pungo, pepugi: ſpondeo, ſpepondi, dixerunt. Ex Gell. lib. 7. c. 9.

Pro quo digamma, Caeſar hanc figuram Ⅎ ſcribere uoluit. Ex Priſc. lib. 1.

Digitized by Google

Vnguenta autem dicuntur a locis, ut Telinum: cuius Iulius Caeſar meminit, dicens: Corpusq. ſuaui Telino ungimur: hoc conficiebatur in inſula Telo, quae eſt una ex Cycladibus. Ex Iſidoro lib. 4. cap. 12.

Apud Caeſarem, & Catulum, & Caluum lectum eſt, quorum uacillat auctoritas; cum iam fulua cinis fueris. Ex Non. Marc. in uoce Cinis.

Salue primus omnium Parens Patriae appellate, primus in toga triumphum, linguaeq. lauream merite, & facundiae, Latiarumq. litterarum parens: atque (ut dictator Caeſar hoſtis quondam tuus de te ſcripſit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quanto plus eſt, ingenij Romani terminos in tantum promouiſſe, quam Imperij. Ex Plin. lib. 7. cap. 30.

Varie etiam ſcriptitatum eſt, mancipium, aucupiū, manubiae. ſiquidem C. Caeſar per i ſcripſit, ut apparet ex titulis ipſius. Ex Velio Longo de Orthographia.

Hoc lutum atque Macellum ſingulari exire memēto; licet Ennius, iſta macella, dicatq. & Caeſar, lutea. Ex Capro.

C. IVLII. CAESARIS
LIBER. APOPHTHEGMATVM

S E D *tum ipſe Caeſar habet peracre iudicium. & ut Seruius frater tuus, quem litteratiſſimum fuiſſe iudico, facile diceret, hic uerſus Plauti non eſt, hic eſt, quod tritas haberet aures notandis generibus poetarum, et conſuetudine legendi: ſic audio Caeſarem, cum uolumina iam confecerit* Ἀποφθεγμάτων, *ſi quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non ſit, reijcere ſolere. quod eo nunc magis facit, quia uiuunt mecum fere quotidie illius familiares.* Ex Cicer. lib. 9. epiſt. ad Paetum.

Feruntur & a puero, & ab adoleſcentulo quaedam ſcripta, &c. item dicta collectanea, &c. Ex Suet. in Caeſare.

C. IVLII. CAESARIS
LIBER. AVSPICIORVM

S E D *contra Iulius Caeſar* X V I. *auſpiciorum libro negat nundinis concionem aduocari poſſe, id eſt, cum populo agi, ideoq. nundinis Romanorum haberi comitia non poſſe.* Ex Macro. Sat. lib. 1.

DE. SIDERVM. MOTV

N A M *Iulius Caeſar, ut ſiderum motus, de quibus non*

Digitized by

non indoctos libros reliquit, ab Aegyptijs diſciplinis hauſit: ita hoc quoque ex eadem inſtitutione mutuatus eſt, ut ad Solis curſum finiendi anni tempus extenderet. Ex Macro.Sat.lib.1.

Caeſaris de ſingulorum ſiderum ortu & occaſu obſeruationes, in quibus & Idus Martias ſibi ferales annotauit. Ex Plin.lib.8.cap.26.

Tres autem fuere ſectae, Chaldaea, Aegyptia, Graeca: his addit apud nos quartam Caeſar dictator, annos ad Solis curſum redigens ſingulos, qui prius antecedebat. Ex Plin. lib.18. cap.25.

A Bruma in Fauonium Caeſari nobilia ſidera ſignificant. (paullo poſt) Pridie nonas Ianuarij Caeſari Delphinus matutino exoritur, & poſt ero die fidicula, quo Aegypto ſagitta Veſperi occidit. (paullo poſt) A Fauonio in aequinoctium uernum Caeſari ſignificat XVII.*Kal. Martij triduum uarie: &* VIII. *Kal. hirundinis uiſu, & poſtero die arcturi exortu ueſpertino. item* III. *Non. Martij Caeſar Cancri exortu id fieri obſeruauit. Paullo poſt. Caeſar & Idus Martias Ferales ſibi annotauit Scorpionis occaſu. Paullo poſt: Tertio Nonas Aprilis in Attica uergiliae ueſperi occultantur. eaedem poſtridie in Boeotia Caeſari autem & Chaldaeis, nonis. Paullo poſt: Caeſar ſexto Idus ſignificatur Imber librae occaſu:* XIV.*Kal. Maij Aegypto ſuculae occidunt ueſperi, ſidus uehemens, & terra, mariq. turbidum,* XVI. *Atticae.* XV. *Caeſari, continuoq. triduo ſignificat.*

Paullo poſt: VI.*non. Maij Caeſari ſuculae matutino exoriuntur,& VIII.Idus Capella pluuialis.* Ex Pli. lib.18.cap.26.

A uergiliarum exortu ſignificant Caeſari poſtridie Arcturi occaſus matutini.Paullo poſt:Vndecimo Kal.*Caeſari Orionis gladius occidere incipit. tertio non.Iunij Caeſari,& Aſſyriae Aquila ueſperi oritur,&c. undecimo* Kal. *eiuſdem Orionis gladius Caeſari occidere incipit.* Ex Plin.lib.18.cap.27.

*A ſolſtitio ad fidiculae occaſum ſexto kal.Iunij,Caeſari oriō exoritur.Paullo poſt:*XVIII.*Kal.Auguſti, Aegypto aquila occidit matutino, Eteſiarūq. prodromi flatus incipiūt,quod Caeſar* X.*Kal.ſentire Italiam exiſtimauit.Paullo poſt:Aquila Atticae matutino occidit:tertio Kal.regia in pectore Leonis ſtella matutinō Caeſari immergitur.* Ex Plin.lib.18.cap.28.

AVGVRALIA

CAESAR *in Auguralibus. Si ſincera pecus erat.* Ex Priſ.lib.6.

C. Caeſar, quae res augurantur οἰωνοσκοποῦνται. Ex Priſ.lib.8.

EPHEMERIDES

C.Iulius Caeſar cum dimicaret in Gallia,& ab hoſte raptus equo eius portaretur armatus, occurrit quidam de hoſtibus,qui eum noſſet;& inſultans ait: Cecos Caeſar. quod Gallorum lingua, Dimitte, ſignificat:& ita factum eſt,ut dimitteretur.Hoc autem ipſe Caeſar in Ephemeride ſua dicit,ubi propriam commemorat felicitatem. Ex Seru.in lib.11.Aen.

C. IVLII. CAESARIS

POEMATVM. FRAGMENTA

Tu quoque tu in ſummis, o dimidiate Menander,
Poneris, & merito, puri ſermonis amator,
Lenibus atque utinam ſcriptis adiuncta foret uis
Comica, ut aequato uirtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac deſpectus parte iaceres,
Vnum hoc maceror, & doleo tibi deeſſe Terenti.

Ex Donato in uita Terentij.

EIVSDEM. C. IVLIVS. CAESAR.

FELTRIA. PERPETVO. NIMIVM. DAMNATA. RIGORE
FORTE. MIHI. POSTHVC. NON. ADEVNDA. VALE

Ex antiquo lapide.

EIVSDEM

Thrax puer adſtricto glacie dum ludit in Hebro,
Pondere concretas frigore rupit aquas.
Dumq; imae partes rapido traherentur ab amne:
Abſcidit tenerum lubrica teſta caput.
Orba quod inuentum mater dum conderet urna,
Hoc peperi flammis, cetera dixit aquis.

Ex libro luſuum in Priap. quidam Germanic. inſcribunt.

Reliquit & de Analogia, etc. at praeterea poema, quod inſcribitur Iter, quorum librorum primos in

tranſitu

tranſitu Alpium, cum ex citeriore Gallia, conuentibus peractis, ad exercitum rediret; ſequentes ſub tempus Mundenſis proelij confecit. nouiſſimum, dum ab urbe in Hiſpaniam ulteriorem quarto & uigeſimo die peruenit. Ex Suet. in Caeſare.

Nec non olus quoque ſilueſtre eſt trium foliorum, Diui Iulij carminibus praecipue, iocisq. militaribus celebratum. alternis quippe uerſibus exprobrauere lapſana ſe uixiſſe apud Dyrrhachium, praemiorum parcimoniam cauillantes. eſt autem id Cyma ſilueſtris. Ex Plin. lib. 19. cap. 8.

C. Caeſar inter primos temporis ſui oratores, & Tragicus poeta bonus admodũ habitus eſt. huius ſunt enim Tragoediae, quae inſcribuntur Iulij. & hi autem Iulij, & Antonius ab ſatellitibus Marij ſunt occiſi. Ex Aſcon. Pedian.

Feruntur & a puero, & ab adoleſcentulo, quaedã ſcripta, ut laudes Herculis, Tragoedia Oedipi, item dicta collectanea. quos omnes libellos uetuit Auguſtus publicari. Ex Suet. in Caeſ.

Niſi forte quiſquam aut Caeſaris pro Decio Samnite, &c. niſi qui & carmina eorundem miratur. Fecerunt enim & carmina, in bibliothecas rettulerunt, non melius, quam Cicero, at felicius, quia illos feciſſe pauciores ſciunt. Ex Tacito, in dialog. de Orat.

Καὶ ποιήματα γράφων, ϗ λόγους τινὰς, ἀκροαταῖς ἐκείνοις ἐχρῆτο· ϗ τοὺς μὴ θαυμαζομένους ἄντικρυς ἀπαιδεύτους ϗ βαρβάρους ἀπεκάλει. Ex Plutar. in Caeſ.

C. IVLII. CAESARIS
DICTA

MAXIME autem de Bruto noſtro, de quo quidem ille, ad quem diuerti, Caeſarem ſolitum dicere: Magni refert, hic quid uelit; ſed quidquid uult, ual de uult. idq. eum animaduertiſſe, cum pro Deiotaro Nicaeae dixerit. Ex Cicer. ad Att. lib. 18.

Aiebat, Caeſarē ſecum, quo tēpore Sextij rogatu, ueni ad eū, cum exſpectarē ſedens, dixiſſe. Ego nūc tā ſim ſtultus, ut hunc ipſum, facilem hominē, putem mihi eſſe amicum, cum tamdiu ſedens meum commodum exſpectet? (de Bruto.) Ex Cic. ad Att. lib. 18.

Interrogatusq. cur repudiaſſet uxorem, quoniam (inquit) meos tam ſuſpicione, quam crimine, iudico carere oportere. Ex Suet. in Caeſare.

Pontico triumpho inter pompae fercula trium uerborum praetulit titulum, Veni, uidi, uici. Ex Suet. in Caeſare.

Conſecutusq. cohortes ad Rubiconem flumen, qui prouinciae eius finis erat, paullulum conſtitit. ac reputans quantum moliretur, conuerſus ad proximos, & etiam nunc, inquic, regredi poſſumus: quod ſi ponticulum tranſierimus, omnia armis agēda erunt. Ex Suet. in Caeſare.

Tunc Caeſar, Eatur, inquit, quo Deorum oſtenta, et inimicorum iniquitas uocat. iacta eſt alea, inquit. Ex Suet. in Caeſare.

Quem-

Quemadmodum C. Caeſar Pomponio oſtendenti uulnus ore exceptum in ſeditione Sulpiciana, quod ipſe ſe paſſum pro Caeſare pugnantem gloriabatur, numquam fugiens reſpexeris inquit. aut crimen obiectum ut Cicero, &c. Ex Quinct. lib. 7.

Eſt & illa ex ironia fictio, qua uſus eſt C. Caeſar: nam cum teſtis diceret a reo femina ſua ferro petita, et eſſet facilis reprehenſio, cur illam potiſſimum partem corporis uulnerare uoluiſſet. Quid enim faceret, inquit, cum tu galeam & loricam haberes? Ex Quinct. lib. 6.

Nam & ipſe Caeſar accuſata acerbitate Marcelli, ſic enim appellabat, laudataq. honorificentiſſime & aequitate tua, & prudētia, repente praeter ſpē dixit, ſe ſenatui roganti de Marcello ne hominis quidem cauſſa negaturum. Ex Cic. lib. I V. epiſt. ad Ser. Sulpic.

Cum propter quoſdam ſordidos homines, qui Caeſaris beneficia uendebant, tabulam in qua nomina ciuitate donatorum inciſa eſſent, reuelli iuſſiſſet, eidem Dolabellae, me audiente, Caeſar dixit, nihil eſſe, quod de Mega uereretur; beneficium ſuum in eo manere. Ex Cic. lib. 13. epiſt. ad Acilium.

DE, C. IVLIO CAESARE

SED tamen Brute, inquit Atticus, de Caeſare & ipſe ita iudico, & de hoc huius generis acerrimo aeſtimatore ſaepiſſime audio, illum fere omnium Oratorum Latine loqui elegantiſſime, nec id ſolum domeſtica conſuetudine, ut dudum de Laeliorum & Domitiorũ familijs audiebamus, ſed quamquam id quoque credo fuiſſe, tamen ut eſſet perfecta illa beneloquendi laus, multis literis, & ijs quidem reconditis & exquiſitis eſt conſecutus, &c. Ex Cicer. in Bruto.

Sed perge Pomponi de Caeſare, & redde quae reſtant: Solum quidem, inquit ille, & quaſi fundamentum oratoris. &c. Caeſar autẽ rationẽ adhibens, conſuetudinem uitioſam & corruptam, pura & incorrupta conſuetudine emendat. itaque, cum ad hanc elegãtiam uerborum Latinorum, quae, etiam ſi Orator non ſis, & ſis ingenuus ciuis Romanus, tamen neceſſaria eſt, adiungit illi oratoria ornamenta dicendi: tum uidetur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. hanc cum habeat praecipuam laudem in communibus, non uideo cui debeat cedere, ſplendidam quandam, minimeque ueteratoriam rationem dicendi tenet, uoce, motu, forma etiam magnifica, & generoſa quodammodo. Tum Brutus, orationes quidem eius, &c. atque etiam Commentarios quoſdam ſcripſit

rerum

rerum ſuarum, ualde quidem, inquam, probandos: nudi enim ſunt, recti, & uenuſti, omni ornatu orationis tamquam ueſte detracta: ſed dum uoluit alios habere parata unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam, ineptis gratum fortaſſe fecit, qui uolunt illa calamiſtris inurere, ſanos quidem homines a ſcribendo deterruit, &c. Ex Cic. in Bruto.

Quid Oratorum? quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis ſententijs aut acutior, aut crebrior? quis uerbis aut ornatior, aut elegantior? Ex Cic. ad Cornelium Nepot. apud Suet. in Caeſare.

Quid noſter hic Caeſar? nonne nouam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit prope ſingulare? quis umquam praeter hunc Tragicas paene comice, triſtes remiſſe, ſeueras hilare, forenſes ſcenica prope uenuſtate tractauit? atque ita, ut neque iocus magnitudine rerum excluderetur, nec grauitas facetijs minueretur. Ex Cic. l. 3. de Orat.

SED *bene loquendi de Catulis opinio non minor, ſale uero conditus, & facetijs Caeſar.* Ex Cicer. de offic.

Reliquit & rerum ſuarũ Commentarios Gallici, ciuiliſq. belli Pompeiani. nam Alexandrini, Africiq. & Hiſpanienſis incertus auctor eſt. alij enim Oppium putant, alij Hirtium: qui etiã Gallici belli nouiſſimum, imperfectumq. librũ ſuppleuerit. Paullo poſt: Pollio Aſinius parum diligenter, parumq. integra ueritate cõpoſitos putat. cum Caeſar pleraque & quae per alios erant

Digitized by Google

rant geſta, temere crediderit; & quae per ſe, uel conſulto, uel etiam memoria lapſus, perperam ediderit; exiſtimatque reſcripturum, & correcturum fuiſſe. Ex Suet. in Caeſare.

C. uero Caeſar ſi tantum foro uacaſſet, non alius ex noſtris contra Ciceronem nominaretur, tanta in eo uis eſt, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixiſſe, quo bellauit, appareat: exornat tamen haec omnia mira ſermonis, cuius proprie ſtudioſus fuit, elegantia. Ex Quinct. lib. 10.

Quid tantum noceret uim Caeſaris, aſperitatem Coelij, diligentiam Pollionis, iudicium Calui quibuſdam in locis aſſumere? Ex Quinct. lib 10.

Hinc uim Caeſaris, indolem Coelij, ſubtilitatē Calidij, grauitatem Bruti, acumen Sulpicij, acerbitatem Caſſii, diligentiam Pollionis, dignitatem Meſſallae, ſanctitatem Calui reperiemus. Ex Quinct. lib. 12.

At triſtior Caluus, numeroſior Aſinius, ſplēdidior Caeſar, amarior Coelius, grauior Brutus, uehemētior, & plenior, & ualentior Cicero. Ex Tacit. in dialog. de Orat.

Λέγεται δὲ καὶ φῦναι πρὸς λόγους πολιτικοὺς ὁ Καῖσαρ, ἄριστα καὶ διαπονῆσαι φιλοτιμώτατα τὴν φύσιν, ὡς τὰ δευτερεῖα μὲν ἀδηρίτως ἔχειν, &c. Ex Plutar. in Caeſ.

Εν δὲ Ρόμῃ πολλὴ μὲν ἐπὶ τῷ λόγῳ περὶ τὰς συνηγορίας αὐτοῦ χάρις ἐξέλαμπεν. Ex Plutar. in Caeſ.

Ac mihi ex Graecis orationes Lyſiae oſtentat, ex noſtris Gracchorū, Catoniſque, quorū ſane plurimae ſunt circumciſae & breues. ego Lyſiae, Demoſthenem,

nem, Aeſchinem, Hyperidem, multosq. praeterea, Gracchis, & Catoni Pollionem, Caeſarem, Coeltum, in primis M. Tullium oppono, cuius oratio optima fertur eſſe, quae maxima. Ex Plin. lib. 1. epiſt.

Sed ego uerear ne me non ſatis deceat, quod decuit M. Tullium, C. Caluum, Aſinium Pollionem, M. Meſſallam, &c. Diuum Iulium, Diuum Auguſtum, Diuum Neruam, Ti. Caeſarem, &c. Ex Plin. lib. 5. epiſtol.

Hi uerſus debebant poni in fine fragm. Anticatonis.

Atque utinam ritus ueteres, & publica ſaltem
His intacta malis agerentur ſacra, ſed omnes
Nouerunt Mauri, atque Indi, quae pſaltria penem
Maiorem, quam ſint duo Caeſaris Anticatones,
Illuc, &c.
Ex Iuuen. Sat. VI.

GALLIAE . POPVLORVM VRBIVM . FLVVIORVM ET . MONTIVM

quo nomine & olim,& hodie,dicantur,

INDEX . LOCVPLETISS. LATINOGALLICVS ORDINE . ALPHABETICO . DIGESTVS

In quo A, Archiepiſcopatum;
E uero Epiſcopatum
indicat.

Digitized by Google

A Bbatiſuilla, *Abbeuille*
Aduatici pop. *le pays a lentour de Bosleduc*
Aeria, *Ayre*
Agrippinenſes pop. *ceulx de Coulongne.*
Alduaſdubis, & Dubis, ſiue Dubius fl. *le doux*
Aldenardum, *Aldenarde*
Alemanni, *Alemans en la Franche conte ſur Pontarlez.*
Alexia, *Leuxeu en la Franche conte*. a nonnullis, *Alexie en la duche de Bourgongne*
Allobroges pop. *Sauoyens*
Amantium, *Amance*
Ambiani pop. *le pays a lentour d'Amyens*
Ambianus, *Amyens*, E. *Ambianen*
Ambiuariti, ſiue Ambuariti, & Beuuij, qui & Brabanti, *Brabanſons*
Ambrones pop. *le pays d'Ambrun*
Amſterdamum, *Amſterdame*
Amurcum, *S. Amour*
Angelio fl. *Angelon*
Antenacum, *Andernach*. op. inter Confluentes, & Agrippinenſes.
Antuacutum, Anturpia, *Anuers, Antuuerpe*
Aquiſgranum, *Aix*
Arantum, *Aranto*
Arar fl. *la Sone*

Arboſium, *Arbois*
Arduenna ſilua, *la foreſt d'Ardaine*
Argentoratum, & Argentina, *Strasburg*
Argentuaria, *Horburg* op. quondam primae Germaniae, nunc uicus, iuxta quem eſt Columbaria, *Columbier en Elſas*
Argua, *Argue*
Arlum, *Arlez*
Arna, *Arne*
Aſna, *Aſne ſur Salins*
Aſprenciacum, *Aſprenay*
Atrebatum, *Arras*, unde Atrebates pop. *E. Atre baten*
Audomarus, *Omer*.
Auenna, *Auenne*
Auenticum, *Auenche au pays de Vaul*
Auguſta Rauracorum, *Auguſte ſus Basle*
Auguſta Romanduorum, *Luxembourg*
Auguſta Treuirorum, *Triers*
Auguſta Soiſſonnm, *Soiſſons*
Axona fl. *la Diſne*, nunc Anaix, prope opidum Latomio
Bacenis ſilua nigra, *la foreſt noire*
Balma, *Baulme*
Bapalma, *Bapaulme*
Barrum, *Bar*
Baſilea, *Basle*, *E. Baſilien*
Bataui, *Hollandois & Gueldrois* *(que*
Belgae pop. & Belgica pars Galliae, *la Gaule Belgi*

Bel-

Digitized by

Belgium, *Beauuois*
Belna, *Beaulne*
Bellouaci pop. *le pays a lentour de Beauuoys*, E. *Bellouacen.ſiue Beluacenſis*
Berga, *Bergues*
Berna, *Berne*
Bethunia, *Bethune*
Beuium, *Beuoye en la Franche conte*
Bibractae pop. *Beaulne en la duche de Bourgongne, hodie Belna*
Bibrax, *Bray en la conte de Rhetel*
Biſontium, *Beſencon. A. Biſuntinen.*
Bingium, *Bingen*, in ripa Rheni infra Maguntiacum.
Bleterum, *Bleterans*
Bodobriga, *Poppart* Treuirorum, non procul a Confluentibus
Bolonia, *Boulongne*
Bonna, *Bonne pres Coulongne ſus le Rhin*
Borbetomagus, uulgo *Vuormacia*, Vangionum caput, uulgo *Vuorms*
Bouina, *Bouine*
Brabantia, *Brabant*
Bregantia, uel Confluentes, Breganti uetus op. ad Acronium lacum.
Brielis, *Bryelle*
Brugae, *Bruges*
Bruxellae, *Bruxelles*
Burgum, *Bourg pres Nozereth.* Vnde Burgundi

Burgundiae ducatus,& comitatus, *duche & Franche conte*

Buſcumducis, *Bosleduc*

Cabillonum,& Catalauniũ,*Chalons, ſur Marne. & ung aultre ſur Sone. E. Cabilon. ſiue Cathalanenſis*

Caeſaromagus, *Beauuois*

Calcar, *L'eſperon*

Caleti pop. *le pays a lentour de Calais port de Mer.*

Caletum, *Cales*

Caluus mons, *Chaumont*

Calx, *la Chaux*

Cambetis, *Kemps*, pagus ad nemus Rauracorum, infra Baſileam

Cameracum, *Cambray. E. Cameracenſis*

Campania, *Campaigne*

Campignola, *Champignolae*

Caninefates, *le pays de Gorchem en Hollande*

Caſtellio, *Chaſtillon*

Caſtellana, *Chaſtellaine*

Caſtellum, op. quondam Menapiorum, iuxta Moſam, nunc pag. *Keſſel.*

Caſtrum Caroli, *Caſtelchalon*

Caſtrum Thericum, *Chaſteaul Tierri*

Catuacy, *Ceulx dupays de Douuay*

Celerae, *Celieres*

Caepina fl. *Ougnon*

Caſtrum uillicum, *Chaſteluillain*

Centrones, *Centron au pays du Liege*

Che-

Chemnitae, ſiue Chemnicium, *Chemnytes*
Chamberyacum, *Chambery*
Cheuannae, *Cheuannes*
Claraualli, *Clereual ſur le Doux*, *& ung aultre ſur la riuiere Dain*
Clarum, *Cleron*
Clarus mons, *Clermont*, *E. Claromonten.*
Claudianum, *S. Claude*
Cleuia, *Cleues*
Colonia Agrippinenſium, *Colongne ſus le Rhin*
Compendium, *Compeigne*
Cōcordia Romanorum quondam monumentum, nunc ſpecula Argentoratenſium
Crodruſi, *ceulx d'empres, Aix entre Traict, & Iuliers*
Confluentia, *Confluence*
Conſtantia, *Conſtance. E. Conſtantienſis*
Corbua, *Corbie*
Creolium, *Creil*
Croteum, *Crotoy*
Curtracum, *Courtray*
Danus fl. *Dain*
Dieppa, *Diep*
Dinantum, *Dinam*
S. Dionyſius, *S. Denys*
Diuodurum, *Theonuille en Luxembourg*
Dola, *Dole*
Dordracum, *Dordrac*
Dorlenum, *Dorle*

Duacum, *Douay*
Durocoterum, *Reins en Champaigne*
Duromagus, *Durmegen*, Vbiorum op.
Ebrodunum, *Embrun*
Eburones pop. *le Liege*
Elſebus, *Scheltat en Elſas*
Elſaſia, *Elſaſſe*
Embrica, *Embric*
Enna fl. *Enne*
Equeſtris ciuitas, *Neufchaſtel, en Suyſſe*
Fauernum, *Fauerne*
Fiſcanus, *Feſcamp*
Fitignum, *Fitigny*
Flandria, *Flandres*
Fonſſena, & Fonſſeni, *Fonſſeniers*
Fraxinum, *Fraigne*
Friburgum, *Fribourg*
Gandauum, *Gand*
Geneua, *Geneue*, Geſſoriacum nauale
Geſſoriacum *Bolongne, ſur la mer*, uel Caletium
Gium, *Gy*
Gorduni, *Gantois*
Grauelina, *Grauelines*
Granuallis, & Granuallenſes, *Granualliers*
Grennes pop. *Cleuoys*
Greum, *Grey*
Grudij pop. *le pays a lentour de Louain*
Gueldria, *Gueldres*
Haga, *l'Haye*

Digitized by

Hannonia, *Hannoyes*
Harla, *Harle*
Hareflorus, *Harfleur*
Harudes pop. *le pays a lentour de Conſtance en Alemaigne*
Haſtalum, *Haſtale*
Hellum, *El*, Tribonorum uicus
Heluetia, & Heluetij pop. *Suiſſes*
Hippolytum, *Hippolyte*
Hiſara fl. *Liſere*
Hiſdinum, *Heſdin*
Hollandia, *Hollande*
Hoyum, *Hoye*
Iouis portus, *Huyſſant*
Iſara fl. *Aiſe*
Itius portus, *Calais port de mer.*
Iuliacum, *Iuliers*
Iulianum, *Iuliain*
Iuniae, *Iougnes*
Iunuilla, *Iunuille*
Iuſſum, *Iuſſey*
Iura mons, & Iuraſſus, *de mont Iou*
Yprae, *Ypre*
Latobrigi, *ceulx dupres Loſanne*
Laurentianum, *S. Laurens*
Laudunum, *Laon. E. Laudunen.*
Ledon, ſiue Lonſalinum
Lemanus lacus, *le lac de Loſanne, & de Geneſue*

Leo-

L'eodium, *Liege*
Lepontij, *Gryſons*
Leydis, *Leyde*
Lignium, *Ligny*
Lila, *Liſle ſur le doux,ung aultre en Flandres*
Lyſa fl. *Lyſe*
Loſanna, *Loſanne.E.Loſanenſ.*
Lotharingia, *Loreine*
Louanium, *Louain*
Lucemburgum, *Lucembourg*
Lucerna, *Lucerne*
Luxouium, *Luxeul.*
Maguntia, *Mayence*
Maillotenſes, *Vaulx de Maillot en la Franche conte*
Marchia, *la Marche*
Marnecum, *Marney*
Matrona fl. *marne ſeparant en partie auec Sene les Belges dauec les Celtes ſelon Caeſar,*
Mechlinia, *Malines*
Meldeburgum, *Meldeburg*
Mediomatricum, *Metz*.unde Mediomatrices pop. *le pays a lentour d'Metz en Loraine.* Metae nunc. E.Metenſis
Menapij pop. *Gueldres & Cleues*
Migienſes, *Vaulx de Mieges*
Mirebellum, *Mirebel*
Morantium, *Morans*
Morinum, *Therouenne*, unde Morini pop. E. *Morinenſ.*

Mo-

Moguntiacum, & Moguntia, *Mayence ſur le Rhin.*
A. Moguntinen.
Monettum, *Monnet*
Momboſium, *Monboſon*
Mombiliardus, *Mombiliard*
Mons in Hannonia, *mons en Henauld*
Mondiderium, *Mondidier*
Monfloridus, *Monfleur*
Mons acutus, *Montagu*
Mons Iura, *mons Ioux*
Mons maior, *mont maiou*
Monaſteriolum, *Montereul*
Montani, *ſur les mons en Franche conte*
Montroncum, *Montronc*
Monſrotundus, *Monſrond*
Morellum, *Morel*
Morinum, *Terouenne.* unde Morini pop. *E. Morinenſis*
Mortua, Mortuenſes, *Mortaul*
Moſa fl. *Meuſe*
Moſella fl. *Moſelle*
Mota, & Morenſes, *Mote*
Namurcum, *Namours*
Nancum, ſiue Naſsium, *Nancy en Loreine*
Nantuates, ſiue Antuantes, rectius Vantuates, *le pays de Vaulx*
Nauatia, *Campen* in Hollandia
Nazarethum, *Nazareth.* unde Nozerethenſes
Nemetum, *Spire.* unde Nemetes, *ceux d'alentour de Spire*

Spire, ſur le Rhin
Neruij pop. *ceulx d'alentour de Tournay*
Noueſium, nunc Nuſsia, non longe a Colonia
Nouiomagum, *Noymage*
Nouiomus, *Noyon. E. Nouiomen*
Nouus mercatus, *Mercheneuf*
Nouiodunum, in prouincia Rhemenſi, *Noyon*
Nuithlandia, *Deſert*
Orchie, *Orchie*
Orgelium, *Orgelet*
Ornatum, *Ornans*
Oſtenda, *Oſtende*
Poemani pop. *pres du Liege*
Paema, *Pemes*. Inde Pemani, ſiue Pemenſes, *en la Franche conte*
Palma, ſiue Balma, *Baulme les nonnes ſur le doux*
S. Paulus, *S. Paul.*
Peninſula, *Penisle*
Perna, *Perne*
Peronna, *Peronne*
Phryſia, *Phryſe*
Picardia, *Picardie*
Pleumoſij, *Flandrois*, in Dioeceſi Tornacenſi
Polichnion, *Polichni*
Pontarlum, *Pontarlez*
Pontiſara, *Pontoiſe*
Portuzona, *Port ſur Sone*
Quenayum, *Queſney le conte*

Quin-

Quingyum, *Quingey*
Quintinum, *S.Quintin*
Rauraci, *Basloys*
Reamonenſes, *Reamonoys*
Regyacum, *Arras*
Remis, *Remis* : unde Rhemi, *A. Rhemenſis*
Res, *Riees*
Rhena, *Rhenes pres Salins*
Rhenus fl. *le Rhin, ſeparant la Gaule d'Alemaigne*
Richarium, *S.Riquiers*
Rigomagus, *Reinmegen*, Vbiorum op.
Riparia, ſiue Riuia, *Riuiere*
Rochofortis, *Rochfort*
Roya, *Roye*
Rothomagus, *Rhoen, chef de Normandie ou ya parlement. A.Rhotomagen.*
Rubimons, *Rouge mont*
Ruphacum, *Ruffey en la Franche conte & ung aultre en Alſas*
Rupis Ioannis, *Roche Ian*
Ruremonda, *Ruremonde*
Sabris fl. *Sambre pres Namours*
Saletio, *Seltz*, ad Rhenum, infra Argentoratum
Salinae, *Salins*
Sandiſerium, *Sandiſier*

Samarobriga, ſeu Samarobina, *Cambray ou S. Quintin*
Sangona fl. *Sane*
Sanctio, *Seckingen*, in ripa Rheni ſupra Baſileam
Scaldis fl. *Leſchault*
Secluſa, *Leſcluſe*
Sebuſieni, & Seguſiani pop. *Breſſe*
Sebuſium, *Vueſſemburg*, op. infra Argentoratum, iuxta montes.
Seduſij, & Seduni, *le pays a lentour de Syon en Valloys*, incolae uallis Poeninae iuxta Veragros, quorum opidum eſt Sedunum. *E. Sedunen.*
Segni pop. Namurcis uicini
Sena fl. Sinne
Sequana fl. *Seine, ſeparant les Belges en partie auec Marne de Celtes ſelon Caeſar.* Vnde Sequani dicti ſunt Burgundi, *Bourguignons*
Serpentina flu. *Serpentine*
Sicambri, *Galdroys*
Siluanectum, *Senlis. E. Siluanecten.*
Sirodum, *Siroz*, unde Sirodani
Somma, *Somme*
Sorlinum, *S. Sorlin*
Solodurum, *Soleure*
Spira, *Spire*
Statiia, *Eſtauayer au pays de Vaud*
Sueſsio, *Soiſſons*. unde Sueſsiones pop. *le pays a lentour de Soiſſons. E. Sueſſionenſis*

Digitized by

Sueuia, *Suuabe*
Sunici pop. *pres Cologne*
Tarbiaci pop. *pres Colougne*
Taſandron, *S.Tandron au Ligiois*
Teneramunda, *Tendremonde*
Tigurinus pagus, Tigurum, *Zurich en Suiſſe*
Tornacum, *Tornay.E.Tornacenſis*
Traiectum, *Vtrecht*, inferius in Hollandia
Traiectum ſuperius, ad Moſam, *Maſtrich*
Trauium, *Traues*
Treueris, *Triers*, unde Treuiri pop. *A.Treuerenſis*
Tribotes, ſeu Triboces, *le pays a lentour de Straſbourg.* Alſates nunc dicuntur
Tullum, *Toul*, a quo Tullingi pop. *E.Tullen.*
Turmaya, *Turmay*
Vadã, *Vadans en la Franche conte*, & in Batauia
Valdrum, *Vauldrae*
Valempoliere, *Valempolieres*
Valentinae, *Valentiennes*
Vangiones, *le pays a l'entour de Vuormes ſur le Rhin*
Velladunum, *Villeneufue en Loraine*
Vercellae, *Vercel*
Vernum, *Vers*
Veſſalia, *Veſſalliae*
Veſontio, *Beſancon*
Veſulium, *Veſou*
Verbigenus, *Orbe au pays de Vaul*
Verocaſſes, nunc Casletenſes, *Calais*

Veromandui pop. *Vermandois en Picardie*
Vertodunum, *Verdun en Loreine*
Villephanum, *Villauphans*
Virodunum, *Verdun, ſur Sone. E. Virdunenſis*
Voſauia, uel Viſelia, *Vueſel: Treuirorum*
Viſio, *Veſey*
Vogeſus mons , *les monts de Voge en Loraine*
Vuormacia, *Vuorms*
Vſierum, *Vſier*

Digitized by

INDEX

A Brincae, *Aurenches*. E. *Abricen*.
Aeduum, *Autun*. unde Aedui pop. *le pays a lentour d'Autum en Borgougne*. E. *Aeduen*.
Agendicum, *Sens ou prouuins*. *A*.
Alenconium, *Alencon*
Alexia, nunc Alſetum, *Aleſie en la duche de Bourgougne*
Altiſsiodorum, *Auxerre*. E. *Antiſſiodoren*.
Ambibarri pop. *le pays a lentour de Nerues*
Ambiliates pop. *a lentour d'Aurenches*
Andes, & Andegauenſes pop. *le pays d'Aniou*
Anſa, *Anſe*
Antricum, *Chartres*
Aprea, *Apres*
Apten. E. *Aptenſ*.
Aruſium, nunc Aurengiae, *Aurenges. en la Franche conte*. E. *Auraicenſis*
Aremici, & Artomici, ſeu Arecomici pop. *le pays de Armignac*
Argentonum, *Argenton*
Argilia, *Arge*
Armoricae ciuitates, *les uilles que ſont en Bretagne*, *Britonans* appellata
Auaricon, *Chaſteaulneuf ou Viarron en Barry*
Auerni, *le pays d'Auergne*

Andomatum, *Langres*
Auenio, *Auignon.A.Auenionen.*
Auguſtodunum, *Autun*
Auguſtomenetum, *Neuers*
Aulerci, *Rhoan, ou Orleans*
Aulerci pop. Aeduorum clientes, *Roane*, ſiue *de Ange*
Aureliae, *Orleans.E.Aurelianenſis*
Baiocae, *Bayeux.E.Baiocen.*
Bellocasſij pop. *le pays a lentour de Bayeulx*
Bellicen. *E.Bellien.*
Blannouij pop. *le pays a lentour de S.Iehan de Morienne*
Boij, *Bourbonnois.*
Bonuallis, *Bonneual*
Brannouices, *le ual de Morienne, ou Brianſons*
Braccata Gallia, *la Prouence*
Cabillonum, & Catalauniũ, *Chalon ſur Sone.E. Cathalaunenſis, ſiue Cabillonen.*
Cadetes pop. *le pays a lentour de Chaſteaul, Briant en Bretaigne*
Cadurci pop. *le pays de Quercy, ou eſt Cabors*
Cadomum, *Caen*
Canalicum, *Canali.E.Canalinen.*
Carnutum, *Chartres.E.Carnoten.*
Carnutes pop. *le pays a lentour de Chartres.E.Charnoten.*
Carpentoracte, & Carpentoractum, *Carpentras.E. Carpentraten.ſiue Carpentoractenſis*

Digitized by G

Caſtillio, *Chaſtillon*
Celtae pars Galliae, *ſelon Caeſar tout le pays qui eſt entre la Belgique & l'Aquitaine*
Cemmenij montes, *les montagnes d'Auergne. E. Ciſturicen. uel Ciſtrarienſis*
Cluniacum, *Cluny*
Centrones pop. *le pays de Tarenteiſe*
Comata Gallia, *toutes les Goulles excepte la Prouence qui eſtoit dicte Braccata*
Condatae, *Rennes en Bretaigne*
Condiuicum, *Nantes. uille capitale de Bretaigne*
Conſtantia, *Conſtance. E. Conſtantien.*
Curioſolitae pop. *le pays de Cornoaille en Bretaigne*
Delphinatus, *Daulphine*
Diablintres pop. *le pays a lentour de Leondoul en Bretaigne*
Diena, *Diees. E. Dien. Valentinenſi coniunctus*
Dinia, *Digne en Prouence. E. Dignenſis*
Diuio, *Digeon*
Druentia fl. *Druence en Prouence*
Driuidum ciuitas, *Drux pres de Chartres*
Ducona, *cabors en Quercy*
Duriorigum, *Vannes en Bretaygne*
Ebrodunum, *Embrun. E. Ebreaunen.*
Eburonicae, *Eureux*, unde Eburonices. *E. Ebroicen.*
Elauer, fl. *Alier*
Elſui, *Rotelois oultre Tournoys*

Falliſia, *Fallaiſe*
Foroniticnſis epiſcop. *Forins*
Forum Claudij, *Tarantaiſe*
Forum Secuſianorum, *bourg en Breſſe*
Foſſae Marianae, *Aigues mortes*
Gaballi, *ceux de Lodeſue, nunc Lodaeua*, etiam in Aquitanico Indice. *E. Gabinen.* alias *Vapicen.*
Garoceli, *ceux d'empres Tarentaiſe*
Garumna fl. *Garumna, ſeparant les Aquitains des Celtes ſelon Caeſar*
Gebenna mons, *la Montagne de Genefue & aulcuns les mons d'Auergne*
Genabum, ſeu Mediolanaeum, *Orleans*
Geneua, *Geneuae. E. Gebanen.*
Gengolphus, *S. Gengou*
Gergobia, *Clairmont en Auergne*
Germonna, *Germonne.* E. Glaudatenſis
Graſſa, *Graſſe. E. Granſſen.*
Gratianopolis, *Grenoble. E. Gratianopolitanus*
Heluij pop. *le pays d'Albigeois*
Herculisportus, *uille Franche*
Honneflorus, *Honnefleur*
Ianuilla, *Ianuille*
Iatinum, *Meaulx*
Ioſedum, *Corbeil*
Iuliobona, *Honfleur en Normandie*
Iuliomagus, *Anguiers*
Lanellum, *Lunay*
Lexobium, & Lexouium, *Lyſieux*. unde Lexobij.

E.

E.Lexouien.

Ljgeris fl. *Loyre*

Lingones pop. *le pays a lentour de Langres. E.Lingonenſis*

Lugdunum, *Lyon, E.Lugdunen.*

Lutetia, & Lucotetia, *Paris, chef & court ſouueraine de France*

Magetrobia, locus in Celtis, *Toaut*

Mandubij pop. *le pays a lentour d'Alexie en la Duche de Bourgongne*

Maſsilia, *Marſeille. E.Maſſilienſis*

Matiſcon, *Maſcon, ſur Sone. E.Matiſconen.*

Matrona fl. *Marne, ſeparant en partie auec Seine les Belges dauec les Celtes ſelon Caeſar*

Maurianen. E.

Moritania, *Mortaigne*

Medonta, *Mante*

Melaniam, *Meulam*

Meldae & Meldenſes pop. *le pays a lentour de Meaulx. E.Meldenſis*

Melodunum, *Meluon ſur Seine*

Molinum, *Molins*

Moretum, *Moret*

Monſairgis, *Montargis*

Monslimardus, *Montelmard*

Monſpeſſulanus, *Montpelier*, Agathopolis S.

Morienne, *Morenne. E.Maurianenſis*

Nannetes pop. *le pays a lentour de Bretaigne. E. Nanaten.*

Nemoracum, *Nemours*
Neuſtria, *Normandie*, unde Neuſtrij
Neodunum, *Leondoul en Bretaigne*
Neomagus, *Neogens ſur Seine*
Nicia, *Nice.E.Nicienſis*
Niciobriges pop. *les pays a lentour de Montpelier Vzes*
Niuernum, *Neuers.E.Niuernen.*
Nouiodunum, *Noion*, ultra Ligerim, & aliud Bibracti proximum. *E.Nouinenſis*
Olbia, *Aires en Prouence*
Oſsini pop. *le pays a lentour de Landriguer en Bretagne*
Oleron, *Oleron.E.Oleren.*
Pariſius, *Paris*, unde Pariſij pop. *E.Pariſien.*
Peſignianum, *Peſenas*
Pontorſonus, *Pontorſum*
Pyrenei montes, *les montz de Pyrenee, les monz de Foyz ſeparant la Gaule des Eſpaignes*
Ratiaſlum, *Lymoges*
Regena, *Regena.E.Regenen.*
Rhedones pop. *le pays a lentour de Reines en Bretagne.E.Rhedonenſis.E.Riuenſis*
Rhodanus fl. *le Rhoſne*
Rhotomagus, *Roen chef de Normandie ou ya parlement.A.Rhotomagen.*
Sagium, *Sees.E.Sagienſis*
S.Spiritus. *S.Eſperit*
Sebuſiani, & Secuſiani, *la Breſſe*
Sal-

Sallij pop. *le pays a lentour d'Arlez*
Sedulien.*E.Sedun.*
Senonis, *Sens*. unde Senones pop.uetuſtiſs. Galliae..*A.Senonenſis*
Segalauni pop. *le pays a lentour de Valence en Daulphine*
Segodunum, *Rhodes*
Sequana fl. *la Seine, ſeparant les belges en partie auec Marne des Celtes, ſelon Caeſar*
Sequani, poſt Burgundi pop. *Bourguignons*
Siccourportus, *Luſſou*
Seſuuij pop. *E.Exiſnis*
Siluanecten.*E.Senlis*
Simphorianus, *Saphorim*
Siſtarica, *Siſtariq̃ue,Siſtaricen.E.*
Stampae, *Eſtampes*
Tarentaſia, *Tarentaiſe.A.*
Tauriſcon, *Taraſcon*
Tauroentium, *Tollon en Prouence*, nunc Tollena. *E.Tollenen.*
Tectoſages pop. *du Languedoc*
Tholoſates, *le pays a lentour de Tholoſe ou ya parlement.E.Tholonen.*
Trecae, *Troye.E.Trecen.*
Triboces, *Cherbourg en Normandie*
Tricaſtinum, *Tricaſto.E.Tricaſtinen.*
Terraſcon
Turones pop. *le pays a lentour de Tours ſur Loire*
Turonus *Tours.A.Turonen.*

Valentia, *Valence, au Daulphine. E.Valentinen.* Dienſi coniunctus
Vapina, *Vapinte. E.Vapincen.* alias Gabincen. *Vap.*
Vaſio, *Vaſon, E.Vaſionen.*
Var fl. *le Var ſeparant la Gaule d'Italie pres de Nice*
Vellaunij pop. *Vellaye, S.Fleur.*
Vellaudunum, *Villeneufue, Villa noua nunc*
Veneris portus, ſiue templum, ſeu Aphrodiſeum, *Cap. de Creux*
Veneti pop. *le pays a lentour de Vannes en Bretaigne. E.Venten.*
Veragri pop. *le pays a lentour S.Maurice*
Verno, *Vernon*
Vienna, *Vienne, en Daulphine. A.Viennenſis*
Vibiſci pop. *ceux a lentour de Bourdeaux*
Viuarium, *Viuiers. E. Viuarien.*
Vnelli pop. *le pays du perche*
Volcae pop. *le pays a lentour de Montpelier, ou d'Auignon*
Vxellodunum opidum, *Cadenac en Quercy*

AQVITANICVS
ET. BRACCATVS
INDEX

ACcuſianorum colonia, *Gratianopolis, Grenoble, ou ya parlement*

Abdura, *Adure. E. Aduren. Ayre.*

Agathopolis, *Monſpeſſulanus, Mõpelier*

Agatha, *Agathe. E. Agathen. Agede*

Agena, *Agen. E. Agencn.*

Aginum, nunc Angoliſma, *Angoleſme. E. Angoliſmen.*

Albauguſta, nunc Albya, *Alby.* unde Albienſes. E. (*Albien.*

Antipolis, *Ragny. E. Andegauen.*

Antipolitanus, *uel Seneten. E. Angiers*

Anatillorum, *Prouins en Brie*

Anicienſis, *E. le puys en Auergne*

Appamara, *Appamer. E. Appimen. Pamiers*

Appanen. *E. Apennes*

Aquenſis epiſcopatus, *in Vaſconia, Aix*

Aquae Sextiae, *Aix en Prouence. A. Aquenſis*

Aquitania, pars Galliae, *Gaſcongne, & Guienne,* unde Aquitani pop.

Arelate, col. Ro.

Arles, *Arelaten. F.*

Auaricum, *Biturigum ciuitas, Bourges*

Auerni pop. *le pays d'Auergne*. Celtis a Marliano adſcribuntur

Auguſta Aſciorum, *Aux en Guienne*, nunc Auſcus.

Digitized by Google

cus . unde
Auſci, & Auxitani pop. *le pays de Aux. A. Auxitanen.*
Auguſtoritum, *Poictiers.* unde Pictaui, ſiue Pictones
Axona fl. *le Diſne en Guienne*
Baguera, *Baguiere*
Bayona, *Bayone. E. Bayocen.*
Bergeracum, *Bergerac*
Bliterae, & Bitere, *Beſiers, en Guienne. E. Biteren.*
Bleſa, *Bloys*
Bloya, *Bloye*
Bigerrione, *Bierne, Bigorre*
Bituris, *Burges,* unde Bituriges. *A. Bituricen.*
Briecum, *Brieur*
Brionda, *Brionde. E. Brioncen. S. Brien*
Burdigala, *Bourdeaulx ou ya parlement. A. Burdegalen.*
Burgum, *Bourg*
Cantabri pop. *Biſcaye, ou ceulx a lentour de Cuſe en Guienne*
Carcaſsio, & Carcaſio, *Carcaſſone. E. Carcaſſonen.*
Caſtrum, Cordum, *Chaſteaul, Cordue, Caſtren. E. Caſtres*
Caſtrum Darry, *Chaſteaul Darry*
Caſtrum Lerum, *Caſteberauld*
Cathurcum, *Cahors. E. Caſturcen.*
Cenomania, *le Mans.* unde Cenomani. *E. Cenomanen.*
Chino, *Chinon*

Cla-

Claruſmons, *Clermont.E.Claromonten.*

Commenarum. *E.Comminge*

Condorium, ſiue Condona,*Condon.E.Condonen.ſi ue Condorien.*

Cognacum,*Cognac*

Conſerana, *Conſerant.E.Conſeranen.*

Conuenae, *Conues*

Cornubie, *Cornoiaille.E.Criſopitenſis*

Datij pop. *le pays a lentour d'Ax en Guienne*

Dinantum, *Dinam*

Dolla, *Dolle.E.Dolen.*

Dunum regis, *Dun le roy*

Electa, *Elect.E.Electen.*

Elna, *Elne*

Eloicen.ſiue Eluenen. *E.Eaule*

Eluſaberris, *Aux en Gaſcongne*

Florus,*Fleur.E.Flori*

Fongera, *Fongeres*

Fuxus, *Foyx*

Gaballi pop. *ceulx de Lodeſue*

Garites,*le pays de Agenois en Guienne*

Galiacum,*Galace*

Garumna fl. *Garumne ſeparant les Aquitains des Celtes ſelon Caeſar*

Glauden.*E.Glaudennes*

Horteſion, *Hortois*

Io.Angelicus,*S.Iehan d'Angeli*

Laguieria,*la Guierche*

Lamballa, *Lamballe*

Laſcura, *Laſcure.E.Leſcuren.Leſcat*
Lebretum, *Allebret*
Lectorium, *Lectore.E.Lectoren.*
Lemouice, *Lymoges.E.Lemouicen.*
Laeona, *Leon.E.Leonen.*
Liburna, *Libourne*
Liſigniacum, *Liſignan*
Lodeſua, *Lodeſue.E.Lodeuen.Gabali ceulx de Lodeſue*
Lombaris, *Lombers.E.Lombarien.*
Lomella, *Lomellae*
Ludum, *le Lude*
Luxiona, *Luxon.E.Luxonien.*
Maclouius, *S.Malo,E.Maclouien.*
Magalonium, *Magalone.E.Magalonen.*
Magdunum, *Mauge*
Maleaca, *Maleſaiz.E.Maleacen.*
Mediolanum, & Mediolanium, Xanthonum, *Sainctes*
Mimatum, *Mende.E.Mimaten.*
Miranda, *Mirande*
Mirapiſce, *Mirepois.E.Mirapicenſis*
Moneta, *Monete*
Monlionus, *Monlion*
Monſmarſanus, *Monſmarchant*
Montalbanum, *Montaulban.E.Montis albani*
Morlanum, *Morlois*
Narbo, *Narbonne.A.Narbonen.*
Nanctum, *Nantes.E.Nannecten.*

Ne-

Digitized by Goo

Nemauſum, Narb. *Nimes.E.Nemacen.*
Nymatum, *Nimay*
Olorenſis *E.Oloron*
Partenaicum, *Partenay*
Petra Buſſyera, *Pierre Buſſiere*
Petragoricum, *Perigort.* unde Petrocorij, *Perigueulx.E.Petragoricen.*
S.Paulus, *S.Paul.E.S.Pauli*
Pictones pop. *le pays a lentour de Poictiers*
Pictaui, *Poictiers.E.Pictauen.*
Podium, *le puy.E.Anicien. S.Flori, S.Fleur.E.S.Flori*
S. Pontius. *S.Pouz. E.S.Pontij*, Themeriarum. *S.Poul de Thommiers*
Preciani, *Precins*
Rhedonis, *Renes.E.Rhedonen.*
Rigena, *Rigena*
Riuiena, *Riuienna.E.Riuienſis, Rieux*
Rocomadorus, *Rochemadou*
Rupella, *la Rochelle*
Ruthenum, *Rouergue.* unde Rhuteni. *E.Ruthen. (Rhodes*
Santones pop. *Xantonges*
Santonum portus, *la Rochelle*
Sarlatum, *Sarlat.E.Sarlaten.*
Senecten. *E.Senes*
Tailleburgus, *Tailleburg*
Tarbelli pop. *le pays a lentour de Tarbe en Bigorre ou ceulx de Bayonne*
Tarba, *Tarbe.E.Tarbienſis*

E.Tar-

E.Tarnienſis, *Terne*
Taruſates, *le pays a lentour de Turſe*
Tholoſa, *Tholoſe, Tholoſanen.E.*
Touarſus, *Touars*
Trecorum, *Triquet.E.Trecorenſis*
Trigay, *ſiue Tiriguier*
Turonus, *Tours. A.* Turonenſis
Tutela, *Tules.E.Tutelenſis*
Vabra, *Vabre, E.Vabrenſis*
Vaſura, *Baſas, E.Vaſaten.Baſas*
Vacien.*E.*
Vannetae, *Vannes.E.Vannetenſis*
Varena, *Vaurent . E. Vaurenſis, Vaubour, ſiue la Vaur*
Villa Regalis, *VilleRoy*
Vindocinum, *Vendoſme.*
Vtica, *Vſees.E.Vticenſis*
Vſſon, *Vſſon*
Xanthona, *Xainthes, E.Xanthonenſis*

NOMINA . CIVITATVM CVM . INTERPRETATIONE GERMANICA,

ET . PROPRIA.

ABudiacum, *Happing, iuxta Roſenheym*
Abudiacnm, *Danubianum Abach*
Abuſiacum, *Fueſſen*
Abuſina, *Abenſpurg*
Alcimoens, *Vuerd, uel Eyſtiauia, aut Albus Burgus*
Ambra, *Amper, apud lacum & flu. eiuſdem nominis*
Agrippinenſis, *Colonia*
Araeſlauiae, *Nordling, uel potius Heydenheym*
Arbor felix, *Arben*
Aredata, *Lintz*
Argentoratum, *Straßburg*
Artobria, *iam Veltenburg, Monaſterium ſupra Ratiſponam ex magnis aedificiorum ruinis*
Atuacum, *uel* Atuacutum *Maſdricht*
Auenticum, *Bibelſpurg*
Auguntum, *Neuuenſtat, uel prope, quia nomen repugnat*
Auguſta, *Acilia Straubing, nempe ciuit. antiqua, quae & hodie Azelburg*
Auguſta Rauracorum, *Augſt, pagus nunc ſupra Baſileam miliaria duo*
Auguſta Vindelicorum, *Augſpurg*
Aurilium, *Ros*

Atilia,

Atilia, *Altenburg, non longe a Neuburgo, iuxta Danubium*
Autunaco, *uel* Autiniacum, *Andernach*
Baeodurum, *uel* Bocodurū, *uel* Bolodurum, *uel*
Batabis, *Ptolem. Poedicum, Paſſau, propter confluentiam Aeni in Danubium*
Bedacum, *Burckhauſen*
Baganum, *Bagenheym*
Berbecomagus, *Speir*
Bidaio, *Lauffen*
Bingium, *uel* Vingio, *hic Naus fluuius in Rhenum exit, Pingen*
Bodobrigā, *Poparten*
Bonna, *Bon, ex cuius oppoſito Genoſia eſt, ubi Druſus teſte Flor. Rhenum ponte coniunxit*
Bracodurum, *Pſulendorff*
Bregetium, *Rab, propter confluentiam Rabonis, uel Arobonis, in Danubium*
Bregetium, *Bregnitz*
Brigantinus lacus, *lacus Conſtantiae*
Mons Briſacus, *uel* Breucomachus, *Breyſach*
Caeſarea, *Reſchnig, non longe ab Ingolſtadio*
Calkiaci, *Calcar, Tacitus*
Cambodunum, *Remmat*
Campodunum, *Kempten*
Caritini regio, *nunc ducatus Vuirtenburgenſis*
Carnus, *Presburg*
Caſtellum, *Ceſſel, iuxta Moſam opidum dirutum*
Cetio, *Zeyſſelmaur*

Clau-

Claudionum, *Melck*
Colonia Traiana, *Keyſers uuerd*
Confluentes, *Coblentz, ibi Rigodolium eſt opidum*
Corioualum, *Ach*
Cornuto, *Peternel*
Carrodunum, *Kreynburg, iuxta Vuaſſerburg*
Curia, *Cur*
Dauantria, *Deuenter*
Diedenhouen, *in ripa Moſellae, a Francis* Theodonis *uilla uocata, regia Caroli magni*
Dracuna, *Ebingem*
Druſomagus, *Memingen*
Durocortorum, *Arent, iuxta portum S. Nicolai*
Duromagus, *Durmegon*
Epona, *Epenburg, ſupra nouam ciuitatem*
Fruxinum, *Fryſing*
amonodum, *Braunou*
Gammodurum, *Conſtantia*
Geſiodunum, *Ips*
Geſſoriacum nauale, *Gent*
Hermonactus, *Kilia*
Icius portus, *uel* Geſſoriacum, *Cales*
Inutrium, *Mittenuuald*
Iſnica Iſen, *iuxta Fryſingam*
Iuliacum, *Iulich*
Iuliobona, *uel* Vindobona, *ſeu* Vindomana, *aut* Fauiana, *Vienna*
Iulium Caruicum, *Villach*
Iuuauiuier, *Saltzburg*

Lauriacū, *Lorch, monaſterium iuxta ciuitatē Ens*
Legio Traiana, *Drechshuſen, quaſi Traiana domus*
Leodium, *Lutich*
Leuphona, *Mollen, uel Hanofer*
Lirimeris, *Lubeck*
Lugedunum, *Seuenberg*
Lugedunum, *Vuorcken, uel mons S. Gertrudis*
Marcedurum, *Duren*
Matreio, *Matran*
Matricorum, *ſiue* Dinodurum
Medullum, *Melding, apud Muldorff*
Melatis, *Vilack*
Mecenia, *Motzing*
Mogonciacum, *Mentz*
Muriola, *Mereck*
Namurcum, *Namur*
Naſium, *Nauſe*
Nemeti, *Spirenſes*
Neomagus, *Neumegen*
Neomagus, *Oppenheim, uel Spira potius*
Noueſium, *Neuſſ*
Nouidunum, *Laybach, & ſub Norico, Pannonia, Emona, Clemona*
Nouiomagum, *ſuperius Nymag, pagus circa Berecaſtel*
Oſcella uallis, *Eſchental*
Ouillabis, *Lumbach, monaſterium iam ſuper flumen Ens*
Parthanum, *Parthenkirch*

Pedi-

Pedicum, *Pruch, ſuper flumen Mura*
Petouium, *ſiue* Patauium, *Petau*
Pheniana, *Laubing*
Piſonium, *Vuſchelburg, inter Strubingam, & Deckendorff*
Portus Manarmanis, *uel naualia, Campen*
Pontes Oeni, *Oeting*
Pontes Sarini, *Sarpruck*
Pontes Scaphonij, *Scheffelern, nunc monaſterium ſuper fluuio Iſara.*
Quinctianis, *uel* Quinctianorũ, *colonia, Kuntziung, iuxta Filß bouen*
Regium, *Docking, non longe a Ratiſpona*
Rimogagus, *Reinmagen*
Rinſiana, *Grengen*
Riſtronomanice, *Mundelhaym*
Rufiana, *Vurms*
Sabaria colonia diui Claudij, *Stain an anger*
Salinum, *Ofen*
Samobrina, *Cameracum, uel potius S. Quintenus*
Sequani, & Aedui, *eſt Burgundia, & Lotharingia*
Sirmium, *Simach*
Solaturum, *Soloturn*
Sublauio, *Brixen*
Suollis, *Suol*
Sumuntorio, *Hohenuuart monaſterium*
Tabernae, *Zabern*
Targetium, *Stulingen*
Taradunum, *Riedling*

Taruana, *Teruuan*
Taururum, *Alba Graeca, propter confluentiam Danubij, & Saui*
Teutoburgium, *Senna Erdet, propter confluentiam Dari in Danubium*
Teurum, *uel* Berunum, *Perneu, apud lacum Remſee*
Tiberiacum, *Berick, uel Bergheym*
Tigurina metropolis Norici, *uel* Auguſta Tiberij, *ſeu* Regino, *Regenſpurg*
Tollium, *Doll*
Tongeren, *ciuitas*
Tornacum, *Tornach*
Traiectum inferius, *Vtricht*
Treua, *Heymburg*
Treuirorum Auguſta, *Trier*
Turegum, *uel* pagus Tigurinus, *Zurich*
Vacoriũ, *uel, ut aliqui putant,* Sacarabantia, *Gretz*
Vagenum, *Vuagenheim*
Vallatum, *Feilenbach*
Vangiones, *ſunt Spirenſes*
Veſpi, *nunc Marchionatus Badenſis*
Vetera, *Santen*
Vetera caſtra, *Pfeteren*
Voſauia, *alias* Ficelia Oberuueſel, *ibi caeſa, et ſepulta eſt Mammaca, mater Alexandri imperatoris*
Viana, *Vueyſenhorn*
Vindoniſſa, *uel* Vindonis, *Vuindiſch, apud monaſterium Kunigsfelden, in quo eſt ſepultura Comitum de Habſpurg*

Vimun-

Digitized by

Vimundria, *Agran*
Virunnum, *Indenburg*
Viſontium, *Biſantz*
Vitodurum, *Vuinterduer*
Zarmis, *Gethuſa, domus uenationis Zarmidis Regis, nunc Corona apud Septem caſtra*
Zelia, *Cili*
Zeugma, *Clauſenburg*

NOMINA. PROPRIA QVIBVS. CAESAR. ET. ALII VTVNTVR GERMANICE. SONANTIA

AMbiorix, *Emberich, uel Heinrich*
Arioviſtus, *Ernſt*
Autaricus, *Houptrich*
Belloues, *Balduiſſ*
Bernhardus, *Bernherr*
Bituit, *Butuiuit*
Britomarus, *Bartmar*
Caromandus, *Garman*
Caſtugo, *Caſtuuig*
Catamantaledus, *Caltenmantel*
Catiuulc, *Gotuolek*
Cauarinus, Cauarus, & Cauarillus *idem, Gaeber, uel Geuuer*
Cincibulus *Zinſubel*
Cingetorix, *Sinnentrich*
Combolomarus, *Cuenuolmar*
Commanus, *Cunman*
Corolanus, *Curliman*
Cutruatus, *Gatrat, uel Conrad*
Dumnorix, *Dumerich*
Diuico, *Duffuuig*
Eporedorix, *Fridrich*
Induciomarus, *Huſſmar*

Litauic,

Digitized by G

Litauic, *Lutuuig*
Lomnorius, *Lonherr, uel Læuenherr*
Lotharius, *Lůther*
Moenicaptus, *Manshaupt, uel Menſchen kopff*
Numeius, *Neuumey*
Olouic, *Aluuig*
Orgetorix, *eſt Horderich, uel Erentrich*
Ortiago, *Hortiag, uel Hertuuig*
Othmarus, *Othmeyer*
Vercingetorix, *Verrſinrich, uel Seerſinrich*
Verodoctius, *Vaerdhoch*
Vertico, *Vuerduuig*
Volmarus, *Volmeyer*
Senanus, *Sunman*
Sigones, *Siguuys*

NOMINA
VRBIVM. QVARVNDAM ET. LOCORVM
HISPANIAE
Hiſpanicis uocabulis relata.

Nas fl. *Guadiana*
A Aſtures, *Aſturia*
Baetica, *El regno de Granata*
Barcinon, *Barcelona*
Betis fl. *Guadachibir*
Balcares, *maior, & minor*
Caeſarea auguſta, *Saragoſa*
Caſtulon, *Caſtiglia*
Calpe, *Gibralterra*
Cinga flu. *Ringa*
Carrheia, *Tariffa*
Corduba, *Cordoua*
Carpentani montes, *I monti de Segouia*
Calleci, *Gallicia*
Derthoſa, *Tortoſa*
Durias flu. *El Duoro*
Emporiae, *Empurias*
Ebuſus, *Euiza*
Girunda, *Girona*
Hiberus fl. *Hibero*
Hiſpalis, *Sibilia*

Ilerda,

Digitized by

Ilerda, *Lerida*
Malaca, *Malaca*
Numantia, *Sora*
Nerium promontorium, *S. Maria de finibus terrae*
Oſcenſes, *Oſca*
Oliſippo, *Lisbona*
Ophiuſa, *Frumentera*
Pompeiopolis, *Pampaluna en, Nauarra*
Rhoda, *Roſes*
Saguntum, *Mon uedro*
Sicoris fl. *El Segro*
Setabum, *atiua*
Sacrum promontorium, *Capo S. Vincentio*
Tarraco, *Aragon*
Tagus fl. *El Tago*
Turdetani, *Andaluſia*
Valentia, *Valenza*

Digitized

Digitized by Goo

DE. GALLIAE
DIVISIONE
ALDI · MANVTII
PAVLLI . F . ALDI . N.
COMMENTARIVS
Ad Franciſcum Morandum
Sirenam.

SAEPE legēdo incurrimus ī haec tria Galliae cognomina, Togatae, Comatae, Brachatae: nec tamen omnes, quae ſit earum differentia, nouere. quod oſtendere, breui definitione propoſita, ueterum teſtimonio conabimur. Definitur Gallia uel a regione, uel ab hominum cultu: a regione ſic. Gallia uel tranſalpina eſt, quae ulterior etiam dicitur; uel ciſalpina, quae citerior. utraque diuiditur in duas, tranſalpina in Narbonenſem, & comatam; ciſalpina in tranſpadanam, & ciſpadanam. Rurſus a cultu definitur hoc modo. Gallia uel comata eſt, uel brachata, uel togata. comata eſt omnis tranſalpina, praeter Narbonenſem; brachata, quae poſtea Narbonenſis dicta; togata, ciſalpina omnis. de comata. probat Plinius lib. 4. cap. 17. Gallia, inquit, omnis, comata uno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur; amnibus maxime diſtincta, a Scalde ad Sequanam Belgica; ab eo ad Garumnam Celtica; eademq. Lugdunenſis; inde ad Pirenaei montis excurſum, Aquitania, Aremorica ante dicta. Apparet Narbonenſem omitti, de qua ſeparatim lib. 3. cap. 4. iam locutus erat. Opinor autem, antiquitus Galliam omnem tranſalpinā comatam fuiſſe; poſtea uero Narbonenſem, in qua fuere Allobroges, prouinciam a Romanis factam, Romanorum hominum conſuetudine alere comas deſiiſſe. Intonſas enim gentes uocat Plinius alpinas quoque gentes, quarum nonnullas Narbonenſis opinor Galliae partem fuiſſe. lib. XI. cap. 37. Nomina, inquit, ex eo capillatis alpium incolis, Gal-

liae Comatae. Et, quamquam reliqua quoque Gallia a C. Caeſare in prouinciae formam eſt redacta: quia tamen Narbonenſis prius prouincia facta fuerat; ideo Prouinciae nomine, quod hodie quoque retinet, ſemper appellata, reliqua uero Gallia uetus Comatae cognomen retinuit. propterea nec Agrippa, cum Galliam longe lateq. metiretur, Narbonenſis rationem habuit, quaſi prouinciae ſeparatae. ſcripſit enim haec Plinius eodem loco: *Agrippa uniuerſarum Galliarũ inter Rhenum, & Pirenaeum, atque Oceanum, ac mõtes Gebennam, & Iuram, quibus Narbonenſem Galliam excludit, longitudinem* CCCCXX. ∞ *paſſ. latitudinem* CCCXIII. *computauit.* & Catullus Comatam appellauit Galliam a Caeſare perdomitam.

> Quis hoc poteſt uidere, quis poteſt pati?
> Mamurram habere, quod comata Gallia
> Habebat omnis, ultima & Britannia?

Quis porro dubitet, quin tranſalpina Gallia, non ciſalpina, ſignificetur in iis Antonii uerbis, quae recitat Cicero Philippica IIX? *Galliam togatam remitto: comatam poſtulo.* Fuit enim hoc Antonij conſiliũ, ut ciſalpinam Galliam D. Bruto, iam eam obtinenti, relinqueret, tranſalpinam autem, a L. Planco tũc adminiſtratam, quae longe erat firmior, ſibi aſſumere; quo poſſet deinde, ſuperatis alpibus, in Bruti prouinciam, quae Togata Gallia a Romano ueſtitu uocabatur, impetum facere, Brutoq. eiecto, urbem ipſam, exemplo Caeſaris, occupare. quod Ciceronem non fugit. ſubiecit enim in eo loco: *Otioſus uidelicet eſſe ma-*

uult. Et Philippica v. Eſt, inquit, opinio, decreturum aliquem Antonio illam ultimā Galliam, quam Plancus obtinet. Comata igitur omnis tranſalpina, praeter Narbonenſem: togata uero ciſalpina, quā ab Italia amnes duo, Rubico a ſupero mari, Arnus ab infero, dirimebant. Quod autem ait Plinius, Ab Ancone Gallica ora incipit, Togatae Galliae cognomine: in eo terminos iuriſdictionis non ſpectauit: nam ita Anconem Italiae adiudicaſſet: ſed Gallorum, ueterum incolarum, rationem habuit. quis autem Anconem cis Rubiconem eſſe neſcit? Mela quoque Togatam nominat Galliam: & ait: Carni, & Veneti colunt togatam Galliam. Placet autem Dionis uerba recitare ex libro XLVI. *quae Galliarum diſtinctionē oſtendāt, adiūcta nominis cauſſa et Togatae, & Comatae.*

Λεπίδῳ τὴν Ἰβηρίαν πᾶσαν, καὶ τὴν Γαλατίαν τὴν Ναρβωνησίαν, Ἀντωνίῳ δὲ τὴν λοιπὴν Γαλατίαν, τήν τε ἐντὸς τῶν ἄλπεων, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτὰς ἔσαν ἄρχειν δοθῆναι. Ἐκαλεῖτο δὲ ἐκείνη μὲν Τόγατα, ὅτι δὲ εἰρηνικωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας ἐδόκει εἶναι, καὶ ὅτι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ Ῥωμαϊκῇ τῇ ἀστικῇ ἐχρῶντο ἤδη: αὐτὴ δὲ δὴ Κόματα, ὅτι οἱ Γαλάται οἱ ταύτῃ ἐς κόμην τὸ πλεῖστον τὰς τρίχας ἀνιέντες, ἐπίσημοι κατὰ τοῦτο παρὰ τοὺς ἄλλους ἦσαν.

Brachata reſtat. haec tranſalpinae pars fuit, quae poſtea Narbonenſis nominata. Plinius lib. 3. cap. 4. Narbonenſis prouincia appellatur pars Galliarum, quae interno mari alluitur, brachata ante dicta, amne Varo ab Italia diſcreta, alpiumq. ſaluberrimis Romano imperio iugis: a reliqua uero Gallia, latere ſeptemtri-

ptemtrionali, montibus Gebenna, & Iura. Et Mela lib. 2. cap. 3. Pars Galliae noſtro mari appoſita, fuit aliquando brachata, nunc Narbonenſis. Cicero etiam in oratione in Piſonem, Brachatae illum cognationis dedecus appellat, quod auus eius maternus trans alpes natus erat. Et in oratione pro Fonteio, Sagatos, brachatosq. uocat Gallos, qui Fonteium accuſabant. cum Narbonenſi Galliae, quod ipſa declarat oratio, Fonteius praefuiſſet. Quo patet; licet ea Galliae pars nomen mutauerit, Narbonenſis dicta, quae Brachata fuerat, ipſas tamen brachas non eſſe depoſitas. Brachae autem quaſi tunica fuit omnis Galliae tranſalpinae, cui ſagum imponebatur: comata tamen potius, quam a brachis, dicta, quae capillatior fuit. Quod ſi quis roget, cur brachas tunicam fuiſſe Gallicam putem: recitabo illud Suetonij, quod in C. Caeſaris uita ſcriptum eſt: Iidem in curia Galli brachas depoſuerunt, latum clauum ſumpſerunt. Latus enim clauus tunica ſenatorum Romae fuit, quem Galli, brachis depoſitis, ſumpſerunt

C. IVLII CAESARIS
COMMENTARIORVM
DE BELLO GALLICO
LIB. I.

GALLIA eſt omnis diuiſa in partes tres: quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipſorum lingua Celtae, noſtra Galli appellantur. hi omnes lingua, inſtitutis, legibus inter ſe differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona, & Sequana diuidit. horum omnium fortiſſimi ſunt Belgae: propterea quod a cultu, atque humanitate prouinciae longiſſime abſunt, minimeq. ad eos mercatores ſaepe commeant, atque ea, quae ad effeminandos animos pertinent, important; proximiq. ſunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuſcum continenter bellum gerunt. qua de cauſſa Heluetij quoque reliquos Gallos uirtute praecedunt; quod fere quotidianis proelijs cum Germanis contendunt, cum aut ſuis finibus eos prohibent, aut ipſi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum eſt, initium capit a flumine Rhodano, continetúrq. Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam a Sequanis, & Heluetijs flumen Rhenum: uergit ad Septemtriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur: pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni; ſpectant in Se-

ptemtriones, & Orientem ſolem. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes, & eam partem Oceani, quae ad Hiſpaniam pertinet, ſpectat inter Occaſum ſolis, & Septemtriones. apud Heluetios longe nobiliſſimus, & ditiſſimus fuit Orgetorix. is M. Meſſalla & M. Piſone Cos. regni cupiditate inductus, coniurationem nobilitatis fecit, & ciuitati perſuaſit, ut de finibus ſuis cum omnibus copijs exirent: perfacile eſſe, cum uirtute omnibus praeſtarent, totius Galliae imperio potiri. id hoc facilius eis perſuaſit, quod undique loci natura Heluetij continentur, una ex parte flumine Rheno latiſſimo, atque altiſſimo, qui agrum Heluetium a Germanis diuidit; altera ex parte, monte Iura altiſsimo, qui eſt inter Sequanos, & Heluetios; tertia, lacu Lemano, & flumine Rhodano, qui prouinciam noſtram ab Heluetijs diuidit. his rebus fiebat, ut & minus late uagarentur, & minus facile finitimis bellum inferre poſſent. qua de cauſſa homines bellandi cupidi magno dolore afficiebantur. pro multitudine autem hominum, & pro gloria belli, atque fortitudinis, anguſtos ſe fines habere arbitrabantur, qui in longitudine millia paſſuum ccxl. in latitudinem clxxx. patebant. His rebus adducti, & auctoritate Orgetorigis permoti, conſtituerunt ea, quae ad proficiſcendum pertinerent, comparare, iumentorum, & carrorum quammaximum numerum coemere, ſementes quammaximas facere, ut in itinere copia frumenti ſuppeteret;

teret; cum proximis ciuitatibus pacem, & amicitiam confirmare. ad eas res conficiendas biennium ſibi ſatis eſſe duxerunt. in tertium annum profectionem lege confirmat. ad eas res conficiendas Orgetorix deligitur. is ſibi legationem ad ciuitates ſuſcepit. in eo itinere perſuadet Caſtico, Catamantaledis filio, Sequano, cuius pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat, & a S. P. Q. R. amicus appellatus erat, ut regnum in ciuitate ſua occuparet, quod pater ante habuerat: itemq. Dumnorigi Aeduo, fratri Diuitiaci, qui eo tempore principatum in ciuitate ſua obtinebat, ac maxime plebi acceptus erat, ut idem conaretur, perſuadet: eiq. filiam ſuam in matrimonium dat. perfacile factu eſſe, illis probat, conata perficere; propterea quod ipſe ſuae ciuitatis imperium obtenturus eſſet: non eſſe dubium, quin totius Galliae plurimum Heluetij poſſent. ſe ſuis copijs, ſuoq. exercitu, illis regna conciliaturum, confirmat. Hac oratione adducti, inter ſe fidem, & iusiurandum dant, &, regno occupato, per tres potentiſſimos, ac firmiſſimos populos totius Galliae ſeſe potiri poſſe ſperant. Ea res, ut eſt Heluetijs per indicium enunciata, moribus ſuis Orgetorigem ex uinculis cauſſam dicere coegerunt. damnatum poenam ſequi oportebat, ut igni cremaretur. die conſtituta cauſſae dictionis Orgetorix ad iudicium omnem ſuam familiam, ad hominum millia decem, undique coegit; & omnes clientes, obaeratosq. ſuos, quorum

magnum numerum habebat, eodem conduxit: per eos, ne cauſſam diceret, ſe eripuit. cum ciuitas, ob eam rem incitata, armis ius ſuum exſequi conaretur, multitudinemq. hominum ex agris magiſtratus cogerent; Orgetorix mortuus eſt: neque abeſt ſuſpicio, ut Heluetij arbitrantur, quin ipſe ſibi mortem conſciuerit. Poſt eius mortem nihilo minus Heluetij id, quod conſtituerant, facere conantur, ut e finibus ſuis exeant. ubi iam ſe ad eam rem paratos eſſe arbitrati ſunt, opida ſua omnia, numero ad duodecim, uicos ad quadringentos, reliqua priuata aedificia incendunt, frumentum omne, praeter quod ſecum portaturi erant, comburunt; ut, domum reditionis ſpe ſublata, paratiores ad omnia pericula ſubeunda eſſent: trium menſium molita cibaria ſibi quemque domo efferre iubent: perſuadent Rauracis, & Tulingis, & Latobricis finitimis, uti, eodem uſi conſilio, opidis ſuis, uicisq. exuſtis, una cum ijs proficiſcantur: Boiosque, qui trans Rhenum incoluerant, & in agrum Noricum tranſierant, Noricamq. oppugnarant, receptos ad ſe ſocios ſibi adſciſcunt. Erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire poſſent; unum per Sequanos, anguſtum, & difficile, inter montem Iuram, & flumen Rhodanum, quo uix ſinguli carri ducerentur; mons autem altiſſimus impendebat, ut facile perpauci prohibere poſſent: alterum per prouinciam noſtram, multo facilius, atque expeditius: propterea quod inter fines Hel-

uetio-

uetiorum, & Allobrogum, qui nuper Populo R. pacati erant, Rhodanus fluit, isq. non nullis locis uado tranſitur. extremum opidum Allobrogum eſt, proximumq. Heluetiorum finibus Geneua. ex eo opido pons ad Heluetios pertinet. Allobrogibus ſeſe uel perſuaſuros, quod nondum bono animo in Populum R. uiderentur, exiſtimabant, uel ui coacturos, ut per ſuos fines eos ire paterentur. Omnibusq; rebus ad profectionem comparatis, diem dicunt, qua die ad ripam Rhodani omnes conueniant. is dies erat, ad v. kal. Apr. L. Piſone, A. Gabinio coſ. Caeſari cum id nunciatum eſſet, eos per prouinciam noſtram iter facere conari, maturat ab urbe proficiſci; &, quam maximis itineribus poteſt, in Galliam ulteriorem contendit, & ad Geneuam peruenit: prouinciae toti quam maximum poteſt militum numerum imperat. erat omnino in Gallia ulteriore Legio una. pontem, qui erat ad Geneuam, iubet reſcindi. Vbi de eius aduentu Heluetij certiores facti ſunt, Legatos ad eum mittunt nobiliſſimos ciuitatis, cuius Legationis Numeius, & Verodoctius principem locum obtinebant, qui dicerent, ſibi eſſe in animo, ſine ullo maleficio iter per prouinciam facere, propterea quod iter haberent nullum aliud: rogare, ut eius uoluntate id ſibi facere liceat. Caeſar, quod memoria tenebat, L. Caßium Conſulem occiſum, exercitumq. eius ab Heluetijs pulſum, & ſub iugum miſſum, concedendum non putabat; neque homines inimico animo,

mo, data facultate per prouinciam itineris faciundi, temperaturos ab iniuria & maleficio exiſtimabat: tamen, ut ſpatium intercedere poſſet, dum milites, quos imperauerat, conuenirent, Legatis reſpondit; diem ſe ad deliberandum ſumpturum; ſi quid uellent, ad Idus Apr. reuerterentur. Interea ea Legione, quam ſecum habebat, militibusque, qui ex prouincia conuenerant, a Lacu Lemano, qui in flumen Rhodanum influit, ad montem Iuram, qui fines Sequanorum ab Heluetijs diuidit, millia paſſuum decemnouem, murum, in altitudinem pedum ſexdecim, foſſamq. perducit: eo opere perfecto, praeſidia diſponit, caſtella communit; quo facilius, ſi ſe inuito tranſire conarentur, probiberi poſſent. Vbi ea dies, quam conſtituerat cum Legatis, uenit, & Legati ad eum reuerterunt, negat ſe more, & exemplo Populi R. poſſe iter ulli per prouinciam dare; &, ſi uim facere conentur, probibiturum oſtendit. Heluetij, ea ſpe deiecti, nauibus iunctis, ratibusq. compluribus factis; alij uadis Rhodani, qua minima altitudo fluminis erat, non numquam interdiu, ſaepius noctu, ſi perrumpere poſſent, conati, operis munitione, & militum concurſu, & telis repulſi, hoc conatu deſtiterunt. Relinquebatur una per Sequanos uia, qua, Sequanis inuitis, propter anguſtias ire non poterant. iis cum ſua ſponte perſuadere non poſſent; Legatos ad Dumnorigem Aeduum mittunt, ut eo deprecatore a Sequanis hoc impetrarent. Dumnorix gratia, & largitione apud Sequanos pluri-

mum

mum poterat, & Heluetijs erat amicus: quod ex ca ciuitate Orgetorigis filiam in matrimonium duxerat; &, cupiditate regni adductus, nouis rebus ſtudebat, & quamplurimas ciuitates ſuo ſibi beneficio habere obſtrictas uolebat: itaque rem ſuſcipit; & à Sequanis impetrat, ut per fines ſuos Heluetios ire patiantur; obſidesq. uti inter ſeſe dent, perficit; Sequani, ne itinere Heluetios prohibeant; Heluetij, ut ſine maleficio, & iniuria tranſeant. Caeſari renunciatur, Heluetijs eſſe in animo per agrum Sequanorum, & Aeduorum iter in Santonum fines facere, qui non longe a Toloſatium finibus abſunt; quae ciuitas eſt in prouincia. id ſi fieret, intelligebat magno cum prouinciae periculo futurum, ut homines bellicoſos, Populi R. inimicos, locis patentibus, maximeq. frumentarijs finitimos haberet. ob eas cauſſas ei munitioni, quam fecerat, T. Labienum Legatum praefecit. ipſe in Italiam magnis itineribus contendit; duasq. ibi Legiones conſcribit; & tres, quae circum Aquileiam hiemabant, ex hibernis educit; &, qua proximum erat iter, per Alpes in ulteriorem Galliam cum his quinque Legionibus ire contendit. ibi Centrones, & Garoceli, & Caturiges, locis ſuperioribus occupatis, itinere exercitum prohibere conantur. compluribus his proelijs pulſis, ab Ocelo, quod eſt citerioris prouinciae extremum, in fines Vocontiorum ulterioris prouinciae die ſeptimo peruenit: inde in Allobrogum fines, ab Allobrogibus in Sebuſianos exercitum ducit. hi ſunt extra prouinciam

trans Rhodanum primi. Heluetij iam per anguſtias, & fines Sequanorum ſuas copias transduxerant, & in Aeduorum fines peruenerant, eorumq. agros populabantur. Aedui cum ſe, ſuaq. ab his defendere non poſſent, Legatos ad Caeſarem mittunt rogatum auxilium: ita ſe omni tempore de Populo R. meritos eſſe, ut, paene in conſpectu exercitus noſtri, agri uaſtari, liberi eorum in ſeruitutem abduci, opida expugnari nõ debuerint. Eodem tempore, quo Aedui, Ambarri quoque, neceſſarij & conſanguinei Aeduorum, Caeſarem certiorem faciunt, ſeſe, depopulatis agris, non facile ab opidis uim hoſtium prohibere, item Allobroges, qui trans Rhodanum uicos, poſſeſsionesq habebant, fuga ſe ad Caeſarem recipiunt, & demonſtrant, ſibi, praeter agri ſolum, nihil eſſe reliqui. Quibus rebus adductus Caeſar, non exſpectandum ſibi ſtatuit, dum, omnibus fortunis ſociorum conſumptis, in Santones Heluetij peruenirent. Flumen eſt Arar, quod per fines Aeduorum, & Sequanorum in Rhodanũ influit, incredibili lenitate, ita ut oculis, in utram partem fluat, iudicari non poſſit. id Heluetij ratibus, ac lintribus iunctis tranſibant. ubi per exploratores Caeſar certior factus eſt, tres iam copiarum partes Heluetios id flumen traduxiſſe, quartam uero partem citra flumen Ararim reliquam eſſe, de tertia uigilia cum Legionibus tribus e caſtris profectus, ad eam partem peruenit, quae non dum flumen tranſierat. eos impeditos, & inopinantes aggreſſus, magnam partem eorum concidit: reliqui ſeſe fugae mandarunt, atque in proximas

mas ſiluas abdiderunt. is pagus appellabatur Tigurinus. nam omnis ciuitas Heluetia in quattuor pagos diuiſa eſt. hic pagus unus, cum domo exiſſet, patrum noſtrorum memoria, L. Caſſium Conſulem interfecerat, & eius exercitum ſub iugum miſerat. ita, ſiue caſu, ſiue conſilio deorum immortalium, quae pars ciuitatis Heluetiae inſignem calamitatem Populo R. intulerat, ea princeps poenas perſoluit. qua in re Caeſar non ſolum publicas, ſed etiam priuatas iniurias ultus eſt; quod eius ſoceri L. Piſonis auum, L. Piſonem, Legatũ, Tigurini eodem proelio, quo Caſſium, interfecerant. Hoc proelio facto, reliquas copias Heluetiorum ut conſequi poſſet, pontem in Arare faciendum curat; atque ita exercitum tranſducit. Heluetij, repentino eius aduentu commoti, cum id, quod ipſi diebus XX aegerrime confecerant, ut flumen tranſirent, illũ uno die feciſſe intelligerent, Legatos ad eum mittunt: cuius Legationis Diuico princeps fuit, qui bello Caſſiano dux Heluetiorum fuerat. is ita cum Caeſare egit: Si pacem Populus R. cum Heluetijs faceret, in eam partem ituros, atque ibi futuros Heluetios, ubi eos Caeſar conſtituiſſet, atque eſſe uoluiſſet: ſin bello perſequi perſeueraret, reminiſceretur & ueteris incõmodi Populi R. & priſtinae uirtutis Heluetiorum: quod improuiſo unum pagum adortus eſſet, cum ij qui flumen tranſiſſent, ſuis auxilium ferre non poſſent, ne, ob eam rem, aut ſuae magnopere uirtuti tribueret, aut ipſos deſpiceret: ſe ita a patribus, maioribusq. ſuis didiciſſe, ut magis uirtute, quam dolo, contenderent, aut

inſidijs

inſidijs niterentur: quare, ne committeret, ut is locus, ubi conſtitiſſent, ex calamitate Populi R. & internicione exercitus nomen caperet, aut memoriam proderet. His Caeſar ita reſpondit: Eo ſibi minus dubitationis dari, quod eas res, quas Legati Heluetij commemoraſſent, memoria teneret; atque eo grauius ferre, quo minus merito Populi R. accidiſſet: qui ſi alicuius iniuriae ſibi conſcius fuiſſet, non fuiſſe difficile cauere: ſed eo deceptum, quod neque commiſſum a ſe intelligeret, quare timeret; neque ſine cauſſa timendum putaret: quod ſi ueteris contumeliae obliuiſci uellet, num etiam recentium iniuriarum, quod, eo inuito, iter per prouinciam per uim tentaſſent, quod Aeduos, quod Ambaros, quod Allobroges uexaſſent, memoriam deponere poſſet? quod ſua uictoria tam inſolenter gloriarentur, quodq. ſe tam diu impune tuliſſe iniurias admirarentur, eodem pertinere: conſueſſe enim deos immortales; Quo grauius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro ſcelere eorum ulciſci uelint, his ſecundiores interdum res, & diuturniorem impunitatem concedere: cum ea ita ſint, tamen ſi obſides ab ijs ſibi dentur, uti ea, quae polliceantur, facturos intelligat, & ſi Aeduis de iniurijs, quas ipſis, ſocijsq. eorum intulerint, item ſi Allobrogibus ſatisfaciant, ſeſe cum ijs pacem eſſe facturum. Diuico reſpondit: Ita Heluetios a maioribus ſuis inſtitutos eſſe, uti obſides accipere, non dare, conſueuerint: eius rei Populum R. eſſe teſtem. Hoc reſponſo dato, diſceſſit. Poſtero die caſtra ex eo loco mouent: idẽ Caeſar facit; equitatumq.

tumq.

tumq. omnem, ad numerum quattuor millium, quem ex omni prouincia, & Aeduis, atque eorum ſocijs coactum habebat, praemittit; qui uideant, quas in partes hoſtes iter faciant. qui cupidius nouiſſimum agmen inſecuti, alieno loco cum equitatu Heluetiorum proelium committunt; & pauci de noſtris cadunt. quo proelio ſublati Heluetij, quod quingentis equitibus tantam multitudinem equitum propulerant, audacius ſubſiſtere, non numquam ex nouiſſimo agmine proelio noſtros laceſſere coeperunt. Caeſar ſuos a proelio continebat, ac ſatis habebat in praeſentia, hoſtem rapinis, populationibusq. probibere. ita dies circiter quindecim iter fecerunt, uti inter nouiſſimum hoſtium agmen, & noſtrum primum non amplius quinis, aut ſenis millibus paſſuum intereſſet. interim quotidie Caeſar, Aeduos frumentum, quod eſſent publice polliciti, flagitare. nam propter frigora, quod Gallia ſub Septemtrionibus, ut ante dictum eſt, poſita eſt, non modo frumenta in agris matura non erant, ſed ne pabuli quidem ſatis magna copia ſuppetebat. eo autem frumento, quod flumine Arare nauibus ſubuexerat, propterea minus uti poterat, quod iter ab Arare Heluetij auerterant; a quibus diſcedere nolebat. Diem ex die ducere Aedui; conferri, comportari, adeſſe, dicere. Vbi ſe diutius duci intellexit Caeſar, diem inſtare, quo die frumentum militibus metiri oporteret; conuocatis eorum principibus, quorum magnam copiam in caſtris habebat, in his Diuitiaco, & Liſco, qui ſum-

ſummo magiſtratui praeerant, (quem Vergobretum appellant Aedui, qui creatur annuus, & uitae, necisq. in ſuos habet poteſtatem) grauiter eos accuſat; quod, cum neque emi, neque ex agris ſumi poſſet, tam neceſſario tempore, tam propinquis hoſtibus, ab ijs non ſubleuetur, praeſertim cum magna ex parte, eorum precibus adductus, bellum ſuſceperit: multo etiam grauius, quod ſit deſtitutus, queritur. Tum demum Liſcus, oratione Caeſaris adductus, quod antea tacuerat, proponit eſſe nonnullos, quorum auctoritas apud Plebem plurimum ualeat; qui priuatim plus poſſint, quam ipſi magiſtratus: hos ſeditioſa, atque improba oratione multitudinem deterrere, ne frumentum conferant; quod praeſtare dicant, ſi iam principatum Galliae obtinere non poſſent, Gallorum, quam Romanorum, imperia perferre; neque dubitare debeant, quin, ſi Heluetios ſuperauerint Romani, una cum reliqua Gallia Aeduis libertatem ſint erepturi: ab iiſdem noſtra conſilia, quaeq. in caſtris gerantur, hoſtibus enunciari: hos a ſe coerceri non poſſe: quin etiam, quod neceſſariã rẽ coactus Caeſari enunciarit, intelligere ſeſe, quanto id cum periculo feceris; & ob eam cauſſam, quam diu potuerit, tacuiſſe. Caeſar hac oratione Liſci Dumnorigem Diuitiaci fratrem, deſignari ſentiebat: ſed, quod pluribus praeſentibus eas res iactari nolebat, celeriter concilium dimittit; Liſcum retinet; quaerit ex ſolo ea, quae in conuentu dixerat. dicit liberius, atque audacius. eadem ſecreto ab alijs quaerit: reperit

perit eſſe uera: ipſum eſſe Dumnorigem, ſumma audacia, magna apud plebem, propter liberalitatem, gratia, cupidum nouarum rerum, complures annos portoria, reliquaq. omnia Aeduorum uectigalia paruo pretio redempta habere: propterea quod, illo licente, contraliceri audeat nemo: his rebus & ſuam rem familiarem auxiſſe, & facultates ad largiendum magnas comparaſſe: magnum numerum equitatus ſuo ſumptu ſemper alere, & circum ſe habere: neque ſolum domi, ſed etiam apud finitimas ciuitates largiter poſſe: atque huius potentiae cauſſa matrem in Biturigibus, homini illic nobiliſſimo, ac potentiſſimo, collocaſſe: ipſum ex Heluetijs uxorem habere: ſororem ex matre, & propinquas ſuas nuptum in alias ciuitates collocaſſe: fauere, & cupere Heluetijs, propter eam affinitatem: odiſſe etiam ſuo nomine Caeſarem, & Romanos; quod eorum aduentu potentia eius deminuta, & Diuitiacus frater in antiquum locum gratiae, atque honoris ſit reſtitutus: ſi quid accidat Romanis, ſummam in ſpem regni obtinendi per Heluetios uenire; imperio Populi R. non modo de Regno, ſed etiam de ea, quam habeat, gratia deſperare.

Reperiebat etiam Caeſar, inquirendo, quod initium fugae proelij equeſtris aduerſi a Dumnorige, atque eius equitibus factum eſſet: (nam equitatui, quem auxilio Caeſari Aedui miſerant, Dumnorix praeerat) eorumq. fuga reliquum eſſe equitatum perterritum. Quibus rebus cognitis, cum ad has ſuſpiciones certiſſimae res accederent, quod per fines Sequanorum

Helve-

Heluetios traduxiſſet, quod obſides inter eos dandos curaſſet, quod ea omnia non modo iniuſſu ſuo, & ciuitatis, ſed etiam inſcientibus ipſis feciſſet, quod a magiſtratu Aeduorum accuſaretur, ſatis eſſe cauſſae arbitrabatur, quare in eum aut ipſe animaduerteret, aut ciuitatem animaduertere iuberet. His omnibus rebus unum repugnabat, quod Diuitiaci fratris ſummum in Populum R. ſtudium, ſummam in ſe uoluntatem, egregiam fidem, iuſtitiam, temperantiam cognouerat. nam, ne eius ſupplicio Diuitiaci animum offenderet, uerebatur. itaque, prius quam quidquam conaretur, Diuitiacum ad ſe uocari iubet; &, quotidianis interpretibus remotis, per C. Valerium Procilium, principem Galliae prouinciae, familiarem ſuum, cui ſummam rerum omnium fidem habebat, cum eo colloquitur: ſimul commonefacit, quae ipſo praeſente in Concilio Gallorum de Dumnorige ſint dicta: & oſtendit, quae ſeparatim quiſque de eo apud ſe dixerit: petit, atque hortatur, ut ſine eius offenſione animi, uel ipſe de eo, cauſſa cognita, ſtatuat, uel ciuitatem ſtatuere iubeat. Diuitiacus, multis cum lacrymis Caeſarem complexus, obſecrare coepit, ne quid grauius in fratrem ſtatueret: ſcire ſe, illa eſſe uera: nec quemquam ex eo plus, quam ſe, doloris capere: propterea quod, cum ipſe gratia plurimum domi, atque in reliqua Gallia, ille minimum propter adoleſcentiam poſſet, per ſe creuiſſet; quibus opibus, ac neruis non ſolum ad minuendam gratiam, ſed paene ad perniciem ſuam uteretur:

tur: ſeſe tamen & amore fraterno, & exiſtimatione uulgi commoueri: quod ſi quid ei a Caeſare grauius accidiſſet, cum ipſe eum locum amicitiae apud eum teneret, neminem exiſtimaturum non ſua uoluntate factum; qua ex re ſuturum, uti totius Galliae animi a ſe auerterentur. Haec cum pluribus uerbis flens a Caeſare peteret, Caeſar eius dexteram prehendit: conſolatus, rogat, finem orandi faciat: tanti eius apud ſe gratiam eſſe oſtendit, uti & Reip. iniuriam, & ſuum dolorem eius uoluntati ac precibus condonet. Dumnorigem ad ſe uocat. fratrem adhibet; quae in eo reprehendat, oſtendit; quae ipſe intelligat, quae ciuitas queratur, proponit: monet, ut in reliquum tempus omnes ſuſpiciones uitet: praeterita ſe Diuitiaco fratri condonare dicit. Dumnorigi cuſtodes ponit: ut, quae agat, quibuſcum loquatur, ſcire poſſit. Eodem die ab exploratoribus certior factus, hoſtes ſub montem conſediſſe, millia paſſuum ab ipſius caſtris octo; qualis eſſet natura montis, & qualis in circuitu adſcenſus, qui cognoſcerent, miſit. renunciatum eſt, facilem eſſe. de tertia uigilia T. Labienum Legatum propere cum duabus Legionibus, & iiſdem ducibus, qui iter cognouerant, ſummum iugum montis adſcendere iubet: quid ſui conſilij ſit, oſtendit. ipſe de quarta uigilia eodem itinere, quo hoſtes ierant, ad eos contendit; equitatumq. omnem ante mittit. P. Conſidius, qui rei militaris peritiſſimus habebatur, & in exercitu L. Syllae, & poſtea in M. Craſſi fuerat, cum exploratori-

bus

bus praemittitur. prima luce, cum ſummus mons à T. Labieno teneretur, ipſe ab hoſtium caſtris non longius mille & quingentis paſſibus abeſſet; neque, ut poſtea ex captiuis comperit, aut ipſius aduentus, aut Labieni cognitus eſſet; Conſidius, equo admiſſo, ad eum accurrit: dicit, montem, quem a Labieno occupari uoluerit, ab hoſtibus teneri; id ſe a Gallicis armis, atque inſignibus cognouiſſe. Caeſar ſuas copias in proximum collem ſubducit; aciem inſtruit. Labienus, ut erat ei praeceptum a Caeſare, ne proelium committeret, niſi ipſius copiae prope hoſtium caſtra uiſae eſſent, ut undique uno tempore in hoſtes impetus fieret; monte occupato, noſtros expectabat, proelioq. abſtinebat. multo denique die per exploratores cognouit, & montem a ſuis teneri, & Heluetios caſtra mouiſſe, & Conſidium, timore perterritum, quod non uidiſſet, pro uiſo ſibi renunciaſſe. eo die, quo conſuerat, " interuallo hoſtes ſequitur, & millia paſſuum tria ab eorum caſtris caſtra ponit. poſtridie eius diei, quod omnino biduum ſupererat, cum exercitui frumentum metiri oporteret; & quod a Bibracte, opido Aeduorum longe maximo ac copioſiſsimo, non amplius millibus paſſuum XVIII. aberat: rei frumentariae proſpiciendum exiſtimauit; iter ab Heluetijs auertit; ac Bibracte ire contendit. ea res per fugitiuos L. Aemilij, Decurionis equitum Gallorum, hoſtibus nunciatur. Heluetij, ſeu quod " timore perterritos Romanos diſcedere a ſe exiſtimarent, " eo magis, quod pridie,

ſupe-

ſuperioribus locis occupatis, proelium non commiſiſſent, ſiue eo quod re frumentaria intercludi poſſe confiderent, commutato conſilio, atque itinere conuerſo, noſtros a nouiſſimo agmine inſequi, ac laceſſere coeperunt. Poſtquam id animaduertit, copias ſuas Caeſar in proximum collem ſubducit; equitatumque, qui ſuſtineret hoſtium impetum, miſit. ipſe interim in colle medio triplicem aciem inſtruxit legionum quattuor ueteranorum, ita, uti ſupra ſe in ſummo iugo duas legiones, quas in Gallia citeriore proxime conſcripſerat, & omnia auxilia collocarit, ac totum montem hominibus complerit. interea, ſarcinas in unum locum conferri, & eum ab ijs, qui in ſuperiore acie conſtiterant, muniri iuſſit. Heluetij, cum omnibus ſuis carris ſecuti, impedimenta in unum locum contulerunt; ipſi confertiſſima acie, reiecto noſtro equitatu, phalange facta, ſub primam noſtram aciem ſucceſſerunt. Caeſar, primum ſuo, deinde omnium e conſpectu remotis equis, ut, aequato omnium periculo, ſpem fugae tolleret, cohortatus ſuos, proelium commiſit. milites, e loco ſuperiore pilis miſſis, facile hoſtium phalangem perfregerunt. ea diſiecta, gladijs diſtrictis in eos impetum fecerunt. Gallis magno ad pugnam erat impedimento, quod, pluribus eorum ſcutis uno ictu pilorum transfixis, & colligatis, cum ferrum ſe inflexiſſet, neque euellere, neque, ſiniſtra impedita, ſatis commode pugnare poterant, multi ut, diu iactato brachio, praeoptarent ſcutum manu emittere, & nu-

do corpore pugnare, tandem, uulneribus defeſſi, & pedem referre, & , quod mons ſuberat circiter ∞ paſſuum, eo ſe recipere coeperunt. capto monte, & ſuccedentibus noſtris, Boij, & Tulingi, qui hominum millibus circiter XV *agmen hoſtium claudebant, & nouiſſimis praeſidio erant, ex itinere noſtros latere aperto aggreſſi, circumuenire. conſpicati Heluetij, qui in Montem ſeſe receperant, rurſus inſtare, & proelium redintegrare coeperunt. Romani conuerſa ſignar. bipartito intulerunt: prima, ac ſecunda Acies, ut uictis, ac ſubmotis reſiſteret; tertia, ut uenientes ſuſtineret. ita, ancipiti proelio, diu, atque acriter pugnatum eſt. diutius cum noſtrorum impetum ſuſtinere non poſſent; alteri ſe, ut coeperant, in montem receperunt; alteri ad impedimenta, & carros ſuos ſe contulerunt. nam hoc toto proelio, cum ab hora ſeptima ad ueſperum pugnatum ſit, auerſum hoſtem uidere nemo potuit: ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum eſt: propterea quod pro uallo carros obiecerant, & e loco ſuperiore in noſtros uenientes tela conijciebant, & nonnulli inter carros, rotasq. mazaras ac tragulas ſubijciebant, noſtrosq. uulnerabant. diu cum eſſet pugnatum, impedimentis caſtrisq. noſtri potiti ſunt. ibi Orgetorigis filia, atque unus e filijs captus eſt. ex eo proelio circiter millia hominum* CXXX *ſuperfuerunt: eaq. tota nocte continenter ierunt: in nullam partem noctis itinere intermiſſo, in fines Lingonum die*

IV.

IV. *peruenerunt; cum, & propter uulnera Militum, & propter ſepulturam occiſorum, noſtri, triduum morati, eos ſequi non potuiſſent. Caeſar ad Lingones litteras, nunciosq. miſit, ne eos frumento, ne ue alia re iuuarent: qui ſi iuuiſſent, ſe eodem loco illos, quo Heluetios, habiturum. ipſe, triduo intermiſſo, cum omnibus copijs eos ſequi coepit. Heluetij, omnium rerum inopia adducti, legatos de ditione ad eum miſerunt: qui cum eum in itinere conueniſſent; ſeq. ad pedes proieciſſent; ſuppliciterq. locuti, flentes pacem petiſſent; atque eos in eo loco, quo tum eſſent, ſuum aduentum exſpectare iuſſiſſet; paruerunt. eo poſtquam Caeſar peruenit, obſides, arma, ſeruos, qui ad eos perfugiſſent, popoſcit. dum ea conquiruntur, & conferuntur, nocte intermiſſa, circiter hominum millia* VI, *eius pagi, qui Verbigenus appellatur, ſiue timore perterriti, ne, armis traditis, ſupplicio afficerentur, ſiue ſpe ſalutis inducti, quod, in tanta multitudine dediticiorum, ſuam figuram aut occultari, aut omnino ignorari poſſe exiſtimarent, prima nocte, ex caſtris Heluetiorum egreſſi, ad Rhenum, finesq. Germanorum, contenderunt. quod ubi Caeſar reſciuit; quorum per fines ierant, his, uti conquirerent, & reducerent, ſi ſibi purgati eſſe uellent, imperauit; reductos in hoſtium numero habuit: reliquos omnes, obſidibus, armis, perfugis traditis, in deditionem accepit: Heluetios, Tulingos, Latobrigos in fines ſuos, unde erant profecti, reuerti iuſſit;*

ti iuſſit; & quod, omnibus frugibus amiſſis, domi nihil erat, quo famem tolerarent, Allobrogibus imperauit, ut his frumenti copiam facerent: ipſos opida, uicosque, quos incenderant, reſtituere iuſſit. id ea maxime ratione fecit, quod noluit eum locum, unde Heluetij diſceſſerant, uacare; ne propter bonitatem agrorum Germani, qui trans Rhenum incolunt, e ſuis finibus in Heluetiorum fines tranſirent, et finitimi Galliae prouinciae, Allobrogibusq. eſſent. Boios, petentibus Aeduis, quod egregia uirtute erant cogniti, ut in finibus ſuis collocarent, conceſſit. quibus illi agros dederunt; eosq. poſtea in parem iuris, libertatisq. condicionem, atque ipſi erant, acceperunt. In caſtris Heluetiorum tabulae repertae ſunt, litteris Graecis confectae, & ad Caeſarem perlatae; quibus in tabulis nominatim ratio confecta erat, qui numerus domo exiſſet eorum, qui arma ferre poſſent; & item ſeparatim pueri, ſenes, mulieresque. quarum omnium rerum ſumma erat, capitum Heluetiorum milia CCLXIII, *Tulingorum millia* XXXVI, *Latobrigorum* XIV, *Rauracorum* XXIII, *Boiorum* XXXII*: ex his, qui arma ferre poſſent, ad millia* XCII. *ſumma omnium fuerunt ad millia* CCCLXVIII. *eorum, qui domum redierunt, cenſu habito, ut Caeſar imperauerat, repertus eſt numerus millium* C & X. *Bello Heluetiorum confecto, totius fere Galliae legati, principes ciuitatum, ad Caeſarem gratulatum conuenerunt: intelligere ſeſe, tametſi, pro ueteribus*

ribus Heluetiorum iniurijs populus R. ab ijs poenas bello repetiſſet, tamen eam rem non minus ex uſu terrae Galliae, quam populi R. accidiſſe: propterea quod eo conſilio, florentiſſimis rebus, domos ſuas Heluetij reliquiſſent, ut toti Galliae bellum inferrent, imperioq. potirentur, locumq. domicilio ex magna copia deligerent, quem, ex omni Gallia opportuniſſimum, ac fructuoſiſſimum iudicaſſent, reliquasq. ciuitates ſtipendiarias haberent. petierunt, uti ſibi concilium totius Galliae in diem certam indicere, idq. Caeſaris uoluntate facere liceret: ſeſe habere quaſdam res, quas communi e conſenſu ab eo petere uellent. ea re permiſſa, diem concilio conſtituerunt; & iureiurando, ne quis enunciaret, niſi, quibus communi conſilio mandatum eſſet, inter ſe ſanxerunt. Eo concilio dimiſſo, ijdem principes ciuitatum, qui ante fuerant, ad Caeſarem reuerterunt; petieruntque, uti ſibi ſecreto, in occulto de ſua, omniumq. ſalte cum eo agere liceret. ea re impetrata, ſeſe omnes flentes Caeſari ad pedes proiecerunt: non minus ſe id contendere, & laborare, nè ea, quae dixiſſent, enunciarentur, quam, uti ea, quae uellent, impetrarent; propterea quod, ſi enunciatum eſſet, ſummum in cruciatum ſe uenturos uiderent. Locutus eſt pro his Diuitiacus Aeduus: Galliae totius factiones eſſe duas: harum alterius principatum tenere Aeduos, alterius Aruernos: hi cum tantopere de potentatu inter ſe multos annos contenderent, factum eſſe, uti ab Aruernis, Sequaniſq.

Germani mercede accerſerentur. horum primo circiter millia X V. *Rhenum tranſiſſe: poſtea quam agros, & cultum, & copias Gallorum homines feri, ac barbari adamaſſent, tranſductos plures; nunc eſſe in Gallia ad* C & X X *millium numerum: cum his Aeduos, eorumq. clientes ſemel, atque iterum armis contendiſſe; magnam calamitatem pulſos accepiſſe, omnem nobilitatem, omnem ſenatum, omnem equitatum amiſiſſe: quibus proelijs calamitatibusq. fractos, qui & ſua uirtute, & populi R. hoſpitio, atque amicitia plurimum ante in Gallia potuiſſent, cunctos eſſe Sequanis obſides dare nobiliſſimos ciuitatis, & iureiurando ciuitatem obſtringere, ſeſe neque obſides repetituros, neque auxilium a populo R. imploraturos, neque recuſaturos, quo minus perpetuo ſub illorum ditione, atque imperio eſſent: unum ſe eſſe, ex omni ciuitate Aeduorum, qui adduci non potuerit, ut iuraret, aut ſuos liberos obſides daret: ob eam rem ſe ex ciuitate profugiſſe, & Romam ad ſenatum ueniſſe, auxilium poſtulatum; quod ſolus neque iureiurando, neque obſidibus teneretur: ſed peius uictoribus Sequanis, quam Aeduis uictis, accidiſſe: propterea quod Arioviſtus, rex Germanorum, in eorum finibus conſediſſet, tertiamq. partem agri Sequani, qui eſſet optimus totius Galliae, occupaſſet, & nunc de altera parte tertia Sequanos decedere iuberet, propterea quod, paucis menſibus ante, Harudum millia hominum* X X I V. *ad eum ueniſſent; quibus locus,*

cus,

cus, ac ſedes pararentur: futurum eſſe paucis annis, uti omnes e Galliae finibus pellerentur, atque omnes Germani Rhenum tranſirent: neque enim conferendum eſſe Gallicum cum Germanorum Agro, neque hanc conſuetudinem uictus cum illa comparandam. Ariouiſtum autem, ut ſemel Gallorum copias proelio uicerit, quod proelium factum ſit Amagetobriae, ſuperbe, & crudeliter imperare, obſides nobiliſſimi cuiuſque liberos poſcere, & eos omnia exempla cruciatus edere: ſi qua res non ad nutum, aut ad uoluntatem eius facta ſit, hominem eſſe barbarum, iracundum, temerarium: non poſſe eius imperia diutius ſuſtineri: niſi quid in Caeſare, populoq. R. ſit auxilij, omnibus Gallis idem eſſe faciendum, quod Heluetij fecerunt, ut domo emigrent; aliud domicilium, alias ſedes, remotas a Germanis, petant, fortunamque, quaecunque accidat, experiantur: haec ſi enunciata Ariouiſto ſint, non dubitare, quin de omnibus obſidibus, qui apud eum ſint, grauiſſimum ſupplicium ſumat: Caeſarem uel auctoritate ſua, atque exercitus, uel recenti uictoria, uel nomine populi R. deterrere poſſe, ne maior multitudo Germanorum Rhenum tranſducatur, Galliamq. omnem ab Ariouiſti iniuria poſſe defendere. Hac oratione a Diuitiaco habita, omnes, qui aderant, magno fletu auxilium a Caeſare petere coeperunt. animaduertit Caeſar, unos ex omnibus Sequanos nihil earum rerum facere, quas ceteri facerent, ſed triſtes, capite demiſſo, terrã intueri. eius rei quae

cauſſa eſſet, miratus ex ipſis quaeſiuit. nihil Sequani reſpondere, ſed in eadem triſtitia taciti permanere. cum ab iis ſaepius quaereret, neque ullam omnino uocem exprimere poſſet; idem Diuitiacus Aeduus reſpondit; hoc eſſe miſeriorem, & grauiorem fortunam Sequanorum, quam reliquorum, quod ſoli ne in occulto quidem queri, nec auxilium implorare, auderēt; abſentisq. Ariouiſti crudelitatem, uelut ſi coram adeſſet, horrerent: propterea quod reliquis tamen fugae facultas daretur; Sequanis uero, qui intra fines ſuos Ariouiſtum recepiſſent, quorum opida omnia in poteſtate eius eſſent, omnes cruciatus eſſent perferendi. His rebus cognitis, Caeſar Gallorum animos uerbis confirmauit; pollicitusq. eſt, ſibi eam rem curae futuram: magnam ſe habere ſpem, & beneficio ſuo, & auctoritate adductum Ariouiſtum, finem iniuriis facturum. Hac oratione habita, concilium dimiſit. & ſecundum ea multae res eum hortabantur, quare ſibi eam rem cogitandam, & ſuſcipiendam putaret; in primis, quod Aeduos, fratres conſanguineosq. ſaepenumero ab ſenatu appellatos, in ſeruitute atque in ditione uidebat Germanorum teneri, eorumq. obſides eſſe apud Ariouiſtum, ac Sequanos intelligebat: quod in tanto imperio populi R. turpiſsimum ſibi, & reip. eſſe arbitrabatur. paullatim autem Germanos conſueſcere Rhenum tranſire, & in Galliam magnam eorum multitudinem uenire, populo R. periculoſum uidebat: neque, ſibi homines feros, ac bar-

baros

baros obtemperaturos, exiſtimabat, quin, cum omnem Galliam occupaſſent, ut ante Cimbri, Teutoniq. feciſſent, in prouinciam exirent, atque inde in Italiam contenderent; praeſertim cum Sequanos a prouincia noſtra Rhodanus diuideret. quibus rebus quammaturrime occurrendum putabat. ipſe autem Arioviſtus tantos ſibi ſpiritus, tantam arrogantiam, ſumpſerat, ut ferendus non uideretur. quamobrem placuit ei, ut ad Arioviſtum legatos mitteret, qui ab eo poſtularent, ut aliquem locum medium utriuſque colloquio deligeret: uelle ſeſe de rep. & ſummis utriuſque rebus cum eo agere. Ei legationi Arioviſtus reſpondit, ſi quid ipſi a Caeſare opus eſſet, ſeſe ad eum uenturum fuiſſe; ſi quid ille a ſe uelit, illum ad ſe uenire oportere: praeterea, ſe neque ſine exercitu in eas partes Galliae uenire audere, quas Caeſar poſſideret, neque exercitum ſine magno commeatu, atque emolumento in unum locum contrahere poſſe: ſibi autem mirum uideri, quid in ſua Gallia, quam bello uiciſſet, aut Caeſari, aut omnino populo R. negotij eſſet. His reſponſis ad Caeſarem relatis, iterum ad eum Caſar legatos cum his mandatis mittit: Quoniam tanto ſuo, populiq. R. beneficio affectus, cum in conſulatu ſuo rex, atque amicus a ſenatu appellatus eſſet, hanc ſibi, populoq. R. gratiam referret, ut in colloquium uenire inuitatus grauaretur, neque de communi re dicendum ſibi, & cognoſcendum putaret; haec eſſe, quae ab eo poſtularet: primum, ne quam multitudi-

nem

nem hominum amplius trans Rhenum in Galliam tranſduceret: deinde, obſides, quos haberet ab Aeduis, redderet; Sequaniſq. permitteret, ut, quos illi haberent, uoluntate eius reddere illis liceret; neue Aeduos iniuria laceſſeret, ne ue his, ſocijsq. eorum bellum inferret: ſi id ita feciſſet, ſibi, populoq. R. perpetuam gratiam, atque amicitiam cum eo futuram: ſi non impetraret, quoniam M. Meſſalla, L. Piſone cos. ſenatus cenſuiſſet, uti, quicumque Galliam prouinciam obtineret, quod commodo reip. facere poſſet, Aeduos, ceteroſq. amicos populi R. defenderet, ſe Aeduorum iniurias non neglecturum. Ad haec Ariouiſtus reſpondit: Ius eſſe Belli, ut, qui uiciſſent, ijs, quos uiciſſent, quemadmodum uellent, imperarent: item Populum R. uictis non ad alterius praeſcriptum, ſed ad ſuum arbtirium imperare conſueſſe: ſi ipſe Populo R. non praeſcriberet, quemadmodum ſuo iure uteretur, non oportere ſe a Populo R. in ſuo iure impediri: Aeduos ſibi, quoniam belli fortunam tentaſſent, & armis congreſſi, ac ſuperati eſſent, ſtipendiarios eſſe factos: magnam Caeſarem iniuriam facere, qui ſuo aduentu uectigalia ſibi deteriora faceret: Aeduis ſe obſides redditurum non eſſe; neque ijs, neque eorum ſocijs iniuria bellum illaturum, ſi in eo manerent, quod conueniſſent, ſtipendiumq. quotannis penderent: ſi id non feciſſent, longe ijs fraternum nomen populi R. abfuturum: quod ſibi Caeſar denunciaret, ſe Aeduorum iniurias non neglecturum; neminem ſecum ſine ſua pernicie contendiſſe:

tendiſſe. cum uellet, congrederetur; intellecturum, quid inuicti Germani, exercitatiſſimi in armis, qui intra annos XIV. *tectum non ſubiſſent, uirtute poſſent. Haec eodem tempore Caeſari mandata referebantur: & legati ab Aeduis, & Treuiris ueniebant; Aedui queſtum, quod Harudes, qui nuper in Galliam tranſportati eſſent, fines eorum popularentur; ſeſe ne obſidibus quidem datis pacem Ariouiſti redimere potuiſſe; Treuiri autem, pagos centum Sueuorum ad ripam Rheni conſediſſe; qui Rhenum tranſire conarentur: ijs praeeſſe Naſuam, & Cimberium fratres. quibus rebus Caeſar uehementer commotus, maturandum ſibi exiſtimauit, ne, ſi noua manus Sueuorum cum ueteribus copijs Ariouiſti ſeſe coniunxiſſet, minus facile reſiſti poſſet. itaque, re frumentaria, quam celerrime potuit, comparata, magnis itineribus ad Ariouiſtum contendit. cum tridui uiam proceſſiſſet, nunciatum eſt ei, Ariouiſtum cum ſuis omnibus copijs ad occupandum Veſontionem, quod eſt opidum maximum Sequanorum, contendere, triduiq. uiam a ſuis finibus proceſſiſſe. id ne accideret, magnopere praecauendum ſibi Caeſar exiſtimabat. namque omnium rerum, quae ad bellum uſui erant, ſumma erat in eo opido difficultas: idq. natura loci ſic muniebatur, ut magnam ad ducendum bellum daret facultatem: propterea quod flumen Alduabis, ut circino circumductum, paene totum opidum cingit: reliquum ſpatium, quod non eſt amplius pedum* DC. *qua flumen*

inter-

intermittit, mons continet magna altitudine, ita ut radices eius montis ex utraque parte ripae fluminis contingant. hunc murus circumdatus arcem efficit, & cum opido coniungit. huc Caeſar magnis diurnis, nocturnisq. itineribus contendit; occupatoq. opido, ibi praeſidium collocat. dum paucos dies ad Veſontionem, rei frumentariae commeatusq. cauſſa, moratur, ex percunctatione noſtrorum, uocibusq. Gallorum, ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili uirtute, atque exercitatione in armis, eſſe praedicabant, ſaepenumero ſeſe cum ijs congreſſos ne uultum quidem, atq. aciem oculorum dicebant ferre potuiſſe: tantus ſubito timor omnem exercitum occupauit, ut non mediocriter omnium mentes, animosq. perturbaret. hic primum ortus eſt a tribunis militum, ac praefectis, reliquisque, qui, ex urbe, amicitiae cauſſa, Caeſarem ſecuti, non magnum periculum miſerabantur; quod non magnum in re militari uſum habebant. quorum alius, alia cauſſa illata, quam ſibi ad proficiſcendum neceſſariam eſſe diceret, petebat, ut eius uoluntate diſcedere liceret. non nulli pudore adducti, ut timoris ſuſpicionem uitarent, remanebant. hi neque uultum fingere, neque interdum lacrymas tenere poterant: abditi in tabernaculis aut ſuum fatum querebantur, aut cum familiaribus ſuis commune periculum miſerabantur: uulgo totis caſtris teſtamenta obſignabantur. horum uocibus, ac timore paullatim etiam ij, qui magnum in caſtris uſum

habe-

habebant, milites, centurionesque, quiq. equitatui praeerant, perturbabantur. qui ſe ex his minus timidos exiſtimari uolebant, non ſe hoſtem uereri, ſed anguſtias itineris, & magnitudinem ſiluarum, quae inter eos, atque Ariouiſtum intercederent, aut rem frumentariam, ut ſatis commode ſupportari poſſet, timere dicebant. non nulli etiam Caeſari renunciabant, cum caſtra moueri, ac ſigna ferri iuſſiſſet, non fore dicto audientes milites, neque propter timorem ſigna laturos. Haec cum animaduertiſſet Caeſar, conuocato concilio, omniumq. ordinum ad id concilium adhibitis centurionibus, uehementer eos incuſauit: primum, quod aut, quam in partem, aut, quo conſilio ducerentur, ſibi quaerendum, aut cogitandum putarent: Ariouiſtum, ſe conſule, cupidiſſime populi R. amicitiam appetiſſe; cur hunc tam temere quiſquam ab officio diſceſſurum iudicaret? ſibi quidem perſuaderi, cognitis ſuis poſtulatis, atque aequitate condicionis perſpecta, eum neque ſuam, neque populi R. gratiam repudiaturum; quod ſi, furore, atque amentia impulſus, bellum intuliſſet, quid tandem uererentur? aut cur de ſua uirtute, aut de ipſius diligentia deſperarent? factum eius hoſtis periculum patrum noſtrorum memoria, cum, Cimbris, & Teutonis a C. Mario pulſis, non minorem laudem exercitus, quam ipſe imperator, meritus eſſe uidebatur: factum etiam nuper in Italia ſeruili tumultu; quos tamen aliquis uſus ac diſciplina, quam a nobis accepiſſent, ſubleuaret:

ex

ex quo iudicari poſſet, quantum haberet in ſe boni Conſtantia; propterea quod, quos aliquandiu inermes ſine cauſſa timuiſſent, hos poſtea armatos, ac uictores ſuperaſſent: denique hos eſſe eoſdem Germanos, quibuſcum ſaepenumero Heluetij congreſſi non ſolum in ſuis ſedibus, ſed etiam in illorum finibus, plerumque ſuperaſſent, qui tamen pares eſſe noſtro exercitui non potuerint: ſi quos aduerſum proelium, & fuga Gallorum commoueret, hoc ſi quaererent, reperiri poſſe, diuturnitate belli defatigatis Gallis, Ariouiſtum, cum multos menſes caſtris, ac paludibus ſe continuiſſet, neque ſui poteſtatem feciſſet, deſperantes iam de pugna, & diſperſos ſubito adortum, magis ratione ac conſilio, quam uirtute, uiciſſe: cui rationi contra homines barbaros, atque imperitos locus fuiſſet, hac ne ipſum quidem ſperare noſtros exercitus capi poſſe: qui ſuum timorem in rei frumentariae ſimulationem, anguſtiasq. itineris, conferrent, facere arroganter; cum aut de officio imperatoris deſperare, aut ei praeſcribere, auderent: haec ſibi eſſe curae; frumentum Sequanos, Leucos, Lingones ſubminiſtrare; iamq. eſſe in agris frumenta matura: de itinere ipſos breui tempore iudicaturos: quod non fore dicto audientes, neque ſigna laturi dicantur, nihil ſe ea re commoueri: ſcire enim, Quibuſcumque exercitus dicto audiens non fuerit, aut, male re geſta, fortunam defuiſſe, aut, aliquo facinore comperto, auaritiam eſſe coniunctam: ſuam innocentiam perpetua uita, felicitatem Hel-

uetio-

uetiorum bello eſſe perſpectam: itaque ſe, quod in longiorem diem collaturus eſſet, repraeſentaturum, & proxima nocte de quarta uigilia caſtra moturum, ut quamprimum intelligere poſſet, utrum apud eos pudor, atque officium, an timor plus ualeret: quod ſi praeterea nemo ſequatur, tamen ſe cum ſola Decima legione iturum, de qua non dubitaret, ſibiq. eam praetoriam cohortem futuram. huic legioni Caeſar & indulſerat praecipue, & propter uirtutem confidebat maxime. Hac oratione habita, mirum in modum conuerſae ſunt omnium mentes, ſummaq. alacritas & cupiditas belli gerēdi innata eſt, princepsq. Decima legio per Tribunos mil. ei gratias egit, quod de ſe optimum iudicium feciſſet; ſeq. eſſe ad bellum gerendum paratiſsimam confirmauit; deinde, reliquae legiones per Tribunos mil. & primorum ordinum centuriones egerunt, uti Caeſari ſatisfacerent: ſe neque umquam dubitaſſe, neque timuiſſe, neque de ſumma belli ſuum iudicium, ſed Imperatoris, eſſe exiſtimauiſſe. Eorum ſatisfactione accepta, &, itinere exquiſito per Diuitiacum, quod ex alijs Gallis ei maximam fidem habebat, ut, millium amplius quinquaginta circuitu, locis apertis exercitum duceret, de quarta vigilia, uti dixerat, profectus eſt. ſeptimo die, cum iter non intermitteret, ab exploratoribus certior factus eſt, Ariouiſti copias a caſtris millibus paſſuum quattuor, & XX abeſſe. Cognito Caeſari aduentu, Ariouiſtus Legatos ad eum mittit: quod antea de colloquio poſtulaſſet, id per

ſe

ſe fieri licere, quoniam propius acceſſiſſet; ſeq.id ſine periculo facere poſſe exiſtimaret. non reſpuit conditionem Caeſar: iamq.eum ad ſanitatem reuerti arbitrabatur, cum id, quod antea petenti denegaſſet, ultro polliceretur: magnamq.in ſpem ueniebat, pro ſuis tantis, populiq. R.in eum beneficijs, cognitis ſuis poſtulatis, fore, uti pertinacia deſiſteret. Dies colloquio dictus eſt, ex eo die quinctus. Interim, cum ſaepe ultro citroq.legati inter eos mitterentur, Ariouiſtus poſtulauit, ne quem peditem ad colloquium Caeſar adduceret: uereri ſe, ne per inſidias ab eo circumueniretur: uterque cum equitatu ueniret: alia ratione ſe non eſſe uenturum. Caeſar, quod nec colloquium, interpoſita cauſſa, tolli uolebat, neque ſalutem ſuam Gallorum equitatui committere audebat, commodiſſimum eſſe ſtatuit, omnibus equis Gallis equitibus detractis, legionarios eo milites legionis decimae, cui quammaxime confidebat, imponere; ut praeſidium quamamiciſſimum, ſi quid opus facto eſſet, haberet. quod cum fieret, non irridicule quidam ex militibus decimae legionis dixit; plus, quam pollicitus eſſet, Caeſarem facere; pollicitum eſſe in cohortis praetoriae loco decimam legionem habiturum, ad equum reſcribere. Planicies erat magna, & in ea tumultus terreus ſatis grandis. hic locus aequo fere ſpatio ab caſtris utriuſque aberat. eo, ut erat dictum, ad colloquium uenerunt. legionem Caeſar, quam equis deuexerat, paſſibus ducentis ab eo tumulo conſtituit. item equites Ariouiſti

pari

pariintervallo conſtiterunt. Ario uiſtus, ut ex equis colloquerētur, & praeter ſe, denos ut ad colloquium adducerent, poſtulauit. ubi eo uentum eſt, Caeſar, initio orationis, ſua, ſenatusq. in eum beneficia commemorauit, quod Rex appellatus eſſet a ſenatu, quod amicus, quod munera ampliſſime miſſa. quam rem & paucis contigiſſe, & a Romanis pro maximis hominum officiis conſueuiſſe tribui docebat: illum, cum neque aditum, neque cauſſam poſtulandi iuſtam haberet, beneficio, ac liberalitate ſua, ac ſenatus, ea praemia conſecutum. docebat etiam, quam ueteres, quamq. iuſtae cauſſae neceſſitudinis ipſis cum Aeduis intercederent; quae ſenatuſconſulta, quoties, quamq. honorifica in eos facta eſſent; ut omni tempore totius Galliae principatum Aedui tenuiſſent, prius etiam, quam noſtram amicitiam appetiſſent: Populi R. hanc eſſe conſuetudinem, ut ſocios, atque amicos, non modo ſui nihil deperdere, ſed gratia, dignitate, honore auctiores uelit eſſe: quod uero ad amicitiam populi R. attuliſſent, id ijs eripi, quis pati poſſet? poſtulauit deinde eadem, quae legatis in mandatis dederat, ne aut Aeduis, aut eorum ſocijs bellum inferret; obſides redderet: ſi nullam partem Germanorum domum remittere poſſet; at ne quos amplius Rhenum tranſire pateretur. Ariouiſtus ad poſtulata Caeſaris pauca reſpondit; de ſuis uirtutibus multa praedicauit: tranſiſſe Rhenum ſeſe, non ſua ſponte, ſed rogatum, & accerſitum a Gallis; non ſine magna ſpe, magniſq. praemijs domum, propinquosq. reliquiſſe; ſedes habere

in Gallia ab ipſis conceſſas: obſides ipſorum uoluntate datos; ſtipendium capere iure belli; quod uictores uictis imponere conſueuerint; non ſeſe Gallis, ſed Gallos ſibi bellum intuliſſe: omnes Galliae ciuitates ad ſe oppugnandum ueniſſe; ac contra ſe caſtra habuiſſe; eas omnes copias uno ab ſe proelio fuſas ac ſuperatas eſſe; ſi iterum experiri uelint, paratum ſe decertare; ſin pacem malint, iniquum eſſe, de ſtipendio recuſare, quod ſua uoluntate ad id tempus dependerint. amicitiam populi R. ſibi ornamento, & praeſidio, non detrimento, eſſe oportere, idq. ſe ea ſpe petiſſe. ſi per populū R. ſtipendium remittatur, & dediticiј ſubtrahantur, non minus libenter ſeſe recuſaturum populi R. amicitiam, quam appetierit. quod multitudinem Germanorum in Galliam tranſducat, id ſe ſui muniendi, non Galliae oppugnandae, cauſſa facere; eius rei teſtimonium eſſe, quod, niſi rogatus, nō uenerit, & quod bellum non intulerit, ſed defenderit. ſe prius in Galliam ueniſſe, quam populum R. numquam ante hoc tempus exercitum populi R. Galliae prouinciae finibus egreſſum. quid ſibi uellet, cur in ſuas poſſeſſiones ueniret. Prouinciam ſuam eſſe hanc Galliam, ſicuti illam noſtram. ut ipſi concedi non oporteret, ſi in noſtros fines impetum faceret, ſic item, nos eſſe iniquos, quod in ſuo iure ſe interpellaremus. Quod ex S.C. Aeduos appellatos Amicos diceret, non ſe ſe tam barbarum, neque tam imperitum eſſe rerum, ut non ſciret, neque Bello Allobrogum proximo, Aeduos Romanis auxilium tuliſſe, neque ipſos, in his

con-

contentionibus, quas Aedui ſecum, & cum Sequanis habuiſſent, auxilio populi R. uſos eſſe. debere ſe ſuſpicari, ſimulata Caeſarem amicitia, quod exercitum in Gallia habeat, ſui opprimendi cauſſa habere: quod niſi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus; ſeſe illum non pro amico, ſed pro hoſte, habiturum: quod ſi eum interfecerit, multis ſeſe nobilibus, principibusq. populi R. gratum eſſe facturum: id ſe ab ipſis per eorum nuncios compertum habere; quorum omnium gratiam, atque amicitiam eius morte redimere poſſet. quod ſi diſceſſiſſet, ac liberam ſibi poſſeſſionem Galliae tranſdidiſſet, magno ſe illum praemio remuneraturum, & quaecumque bella geri uellet, ſine ullo eius labore, & periculo confecturum. Multa a Caeſare in eam ſententiam dicta ſunt, quare negotio deſiſtere non poſſet, & neque ſuam, neque populi R. conſuetudinem pati, ut optime meritos ſocios deſereret, neque ſe iudicare Galliam potius eſſe Arioniſti, quam populi R. bello ſuperatos eſſe Aruernos, & Rutenos a Q. Fabio Maximo, quibus populus R. ignouiſſet; neque in prouinciam redegiſſet; neque ſtipendium impoſuiſſet. quod ſi antiquiſſimum quodque tempus ſpectari oporteret, populi R. iuſtiſſimum eſſe in Gallia imperium. ſi iudicium ſenatus ſeruari oporteret, liberam debere eſſe Galliam, quam bello uictam ſuis legibus uti uoluiſſet. Dum haec in colloquio geruntur, Caeſari nunciatum eſt, equites Arioniſti propius tumulum accedere; & ad noſtros adequitare, lapides, telaq. in noſtros conijcere. Caeſar lo

quendi finem fecit; ſeq. ad ſuos recepit; ſuisq. imperauit, ne quod omnino telum in hoſtes reijcerent. nam, etſi ſine ullo periculo legionis delectae commiſſum cum equitatu proelium fore uidebat: tamen committendum non putabat, ut, pulſis hoſtibus, dici poſſet, eos a ſe per fidem in colloquio circumuentos. Poſteaquam in uulgus militum relatum eſt, qua arrogantia in colloquio Ariouiſtus uſus, omni Gallia Romanis interdixiſſet; impetumq. in noſtros eius equites feciſſent; eaq. res colloquium ut diremiſſet: multo maior alacritas, ſtudiumq. pugnandi maius exercitui iniectum eſt. Biduo poſt Ariouiſtus legatos ad Caeſarem mittit, uelle ſe de his rebus, quae inter eos agi coeptae, neque perfectae eſſent, agere cum eo: uti iterum colloquio diem conſtitueret; aut, ſi id minus uellet, ex ſuis legatis aliquem ad ſe mitteret. Colloquendi Caeſari cauſſa uiſa non eſt, & eo magis, quod pridie eius diei, Germani retineri non poterant, quin in noſtros tela conijcerent. Legatum ex ſuis, ſeſe magno cum periculo ad eum miſſurum, & hominibus feris obiecturum, exiſtimabat. commodiſſimum uiſum eſt, M. Valerium Procilium C. Valerij Caburi filium ſumma uirtute, & humanitate adoleſcentem, (cuius pater a C. Valerio Flacco ciuitate donatus erat) & propter fidem, & propter linguae Gallicae ſcientiam, qua multa iam Ariouiſtus longinqua conſuetudine utebatur, &, quod in eo peccandi Germanis cauſſa non eſſet, ad eum mittere; & M. Titium, qui hoſpitio Ariouiſti uſus erat. his mandauit: ut, quae diceret Ariouiſtus, cognoſce-

noſcerent, & ad ſe referrent. quos cum apud ſe in caſtris Arioviſtus conſpexiſſet; exercitu ſuo praeſente, conclamauit, quid ad ſe uenirent? an ſpeculandi cauſſa? conantes dicere prohibuit, et in catenas coniecit. eodem die caſtra promouit, & millibus paſſuum VI. a Caeſaris caſtris ſub monte conſedit. poſtridie eius diei, praeter caſtra Caeſaris ſuas copias trãſduxit, et millibus paſſuum II. ultra eum caſtra fecit; eo conſilio, uti frumento commeatuque, qui ex Sequanis & Aeduis ſupportaretur, Caeſarem intercluderet. ex eo die dies continuos V. Caeſar, pro caſtris ſuas copias produxit; & aciem inſtructam habuit; ut, ſi uellet Arioviſtus proelio contendere, ei poteſtas non deeſſet. Arioviſtus his omnibus diebus exercitum caſtris continuit. equeſtri proelio quotidie contendit. Genus hoc erat pugnae, quo ſe Germani exercuerant. Equitum millia erant VI, totidem numero pedites uelociſſimi, ac fortiſſimi; quos ex omni copia ſinguli ſingulos, ſuae ſalutis cauſſa, delegerant. cum his in proelijs uerſabantur: ad hos ſe equites recipiebant: hi, ſi quid erat durius, concurrebant: ſi qui, grauiore uulnere accepto, equo deciderant, circumſiſtebant. ſi quo erat longius prodeundum, aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, ut, iubis equorum ſubleuati, curſum adaequarent. Vbi eũ caſtris ſeſe tenere Caeſar intellexit, ne diutius commeatu prohiberetur, ultra eum locum, quo in loco Germani conſederant, circiter paſſus DC. ab his caſtris idoneum locum delegit; a-

cieq. triplici inſtructa, ad eum locum uenit. primam, & ſecundam aciem in armis eſſe, tertiam caſtra munire iuſſit. hic locus ab hoſte circiter paſſus DC, uti dictum eſt, aberat. eo circiter hominũ numero XVI millia expedita cum omni equitatu Arioniſtus miſit; quae copiae noſtros deterrerẽt, et munitione prohiberent. nihilo ſecius Caeſar, ut ante conſtituerat, duas acies, hoſtẽ propulſare; tertiã, opus perficere iuſſit. munitis caſtris, duas ibi legiones reliquit, et partẽ auxiliorum; quattuor reliquas in caſtra maiora reduxit. proximo die, inſtituto ſuo Caeſar ex caſtris utriſque copias ſuas eduxit: paullulumq. a maioribus caſtris progreſſus, aciem inſtruxit: hoſtibusq. pugnandi poteſtatem fecit. ubi, ne tum quidem eos prodire intellexit, circiter meridiem exercitum in caſtra reduxit. tum demum Arioniſtus partem ſuarum copiarum, quae caſtra minora oppugnaret, miſit. acriter utrimque uſque ad ueſperum pugnatum eſt. ſolis occaſus ſuas copias Arioniſtus multis & illatis, & acceptis uulneribus, in caſtra eduxit. cũ ex captiuis quaereret Caeſar, quamobrem Arioniſtus proelio non decertaret, hanc reperiebat cauſſam: quod apud Germanos ea conſuetudo eſſet, ut matresfamilias eorum ſortibus, et uaticinationibus declararent, utrum proelium committi ex uſu eſſet, nec ne: eas ita dicere, non eſſe fas Germanos ſuperare, ſi ante nouã lunam proelio contendiſſent. Poſtridie eius diei Caeſar praeſidiũ utriſque caſtris, quod ſatis eſſe uiſum eſt, reliquit: omnes alarios in conſpectu hoſtium pro caſtris minori-

bus

bus conſtituit: quod minus multitudine militum legionariorum pro hoſtium numero ualebat, ut ad ſpeciem alarijs uteretur. ipſe, triplici inſtructa acie, uſque ad caſtra hoſtium acceſſit. tum demum neceſſario Germani ſuas copias e caſtris eduxerunt, generatimq. conſtituerunt, paribusq. interuallis Harudes, Marcomanos, Triboces, Vangiones, Nemetes, Seduſios, Sueuos, omnemq. aciem ſuam rhedis, & carris, cricumdederunt: ne qua ſpes in fuga relinqueretur. eos mulieres impoſuerunt, quae, in proeliũ proficiſcentes milites paſſis manibus, flentes, implorabant, ne ſe in ſeruitutem Romanis traderent. Caeſar ſingulis legionibus, ſingulos legatos, et quaeſtorem praefecit; uti eos teſtes ſuae quiſque uirtutis haberet. ipſe a dextro cornu, quod eam partem minime firmam hoſtium eſſe animaduerterat, proelium commiſit. ita noſtri acriter in hoſtes ſigno dato, impetũ fecerunt. itaque hoſtes repente, celeriterq. procurrerunt, ut ſpatium, pila in hoſtes conijciendi, non daretur. reiectis pilis, comminus gladijs pugnatum eſt. at Germani celeriter, ex conſuetudine ſua phalange facta, impetus gladiorum exceperunt. reperti ſunt complures noſtri milites, qui in phalangas inſilirent: & ſcuta manibus reuellerent: & deſuper uulnerarent. cũ hoſtium acies a ſiniſtro cornu pulſa, atque in fugam conuerſa eſſet, a dextro cornu uehementer multitudine ſuorũ, noſtram aciem premebant. id cũ animaduertiſſet P. Craſſus adoleſcẽs, qui equitatui praeerat, quod expeditior erat, quã hi, qui inter aciem uerſabantur, tertiam

tiam aciem laborantibus noſtris ſubſidio miſit. ita proelium reſtitutum eſt, atque omnes hoſtes terga uerterunt, neque prius fugere deſtiterunt, quam ad flumen Rhenum millia paſſuum ex eo loco circiter v. peruenerunt. ibi perpauci, aut uiribus confiſi, transnare contenderunt: aut lintribus inuentis ſalutem ſibi petierunt. in his fuit Ariouiſtus, qui nauiculam deligatam ad ripam nactus, ea profugit: reliquos omnes equites conſecuti noſtri interfecerũt. duae fuerunt Ariouiſti uxores, una Sueua natione, quam domo ſecum adduxerat; altera Norica, regis Vocionis ſoror, quam in Gallia duxerat a fratre miſſam. utraque in ea fuga periit. duae filiae harũ, altera occiſa, altera capta eſt. M. Valerius Procilius, cum a cuſtodibus in fuga trinis catenis uinctus traheretur, in ipſum Caeſarem, hoſtium equitatum perſequentem, incidit. quae quidem res Caeſari non minorem, quam ipſa uictoria, uoluptatem attulit; quod hominem honeſtiſſimum prouinciae Galliae, ſuum familiarem, & hoſpitem, ereptum e manibus hoſtium, ſibi reſtitutum uidebat: neque eius calamitate de tanta uoluptate et gratulatione quidquam fortuna deminuerat. is, ſe praeſente, de ſe, ter ſortibus conſultum dicebat; utrũ igni ſtatim necaretur, an in aliud tempus reſeruaretur. ſortium beneficio ſe eſſe incolumem. item M. Titius repertus, & ad eum reductus eſt. Hoc proelio trans Rhenum nunciato, Sueui, qui ad ripas Rheni uenerant, domum reuerti coeperunt; quos ubi qui proxime Rhenum incolunt, perterritos ſenſerunt, in-

ſecu-

ſecuti, magnum ex his numerum occiderunt. Caeſar una aeſtate, duobus maximis bellis confectis, maturius paullo, quam tempus anni poſtulabat, in hiberna in Sequanos exercitum deduxit: hibernis Labienum praepoſuit: ipſe in citeriorem Galliam, ad conuentus agendos profectus eſt.

C. IVLII CAESARIS COMMENTARIORVM DE BELLO GALLICO

LIB. II

CVM eſſet Caeſar in citeriore Gallia in hibernis, ita uti ſupra demonſtrauimus, crebri ad eum rumores afferebantur, litteriſq. item Labieni certior fiebat, omnes Belgas, quam tertiam eſſe Galliae partem dixeramus, contra populum R. coniurare; obſideſq. inter ſe dare: coniurandi has eſſe cauſſas: primum, quod uererentur, ne, omni pacata Gallia, ad eos exercitus noſter adduceretur: deinde, quod ab non nullis Gallis ſolicitarentur, partim, qui, ut Germanos diutius in Gallia uerſari noluerant, ita populi R. exercitum biemare, atque inueteraſcere in Gallia moleſte ferebant; partim, qui mobilitate, & leuitate animi nouis imperijs ſtudebant; ab nonnullis etiam, quod in Gallia potentioribus, atque ijs, qui ad conducendos

dos homines facultates habebant, uulgo regna occupabantur, qui minus facile eam rem in imperio noſtro conſequi poterant. Iis nuncijs litteriſq. commotus Caeſar, II. legiones in citeriore Gallia nouas conſcripſit, et ineunte aeſtate in ulteriorem Galliam, qui deduceret, Q. Pedium legatũ miſit. ipſe, cum primum pabuli copia eſſe inciperet, ad exercitum uenit. dat negotium Senonibus, reliquiſq. Gallis, qui finitimi Belgis erant, uti ea, quae apud eos gerantur, cognoſcant: ſeq. de his rebus certiorem faciant. hi, conſtanter omnes nunciauerunt, manus cogi, exercitus in unum locum conduci: tum uero dubitandum non exiſtimauit, quin ad eos proficiſceretur. re frumentaria comparata, caſtra mouet, diebuſq. circiter XV. ad fines Belgarum peruenit. eo cum de improuiſo, celeriuſq. omnium opinione ueniſſet, Rhemi, qui proximi Galliae ex Belgis ſunt, ad eum legatos Iccium & Antebrogium primos ciuitatis ſuae miſerunt: qui dicerent ſe, ſuaq. omnia in fidẽ, atque poteſtatem populi R. permittere, neque ſe cum reliquis Belgis conſenſiſſe, neque contra populum R. omnino coniuraſſe, paratoſq. eſſe et obſides dare, et imperata facere, & opidis recipere, & frumento, ceteriſq. rebus iuuare. reliquos omnes Belgas in armis eſſe: Germanosque, qui ripas Rheni incolunt, ſeſe cũ his coniunxiſſe; tantumq. eſſe eorum omnium furorem, ut ne Sueſſones quidẽ fratres, conſanguineoſq. ſuos, qui eodem iure, iiſdem legibus utantur, unum imperium, unumq. magiſtratum cum ipſis habeant, deterrere

potue-

*potuerint, quin cum his conſentirent. cum ab his quae
reret, quae ciuitates, quantaeq. in armis eſſent, &
quid in bello poſſent; ſic reperiebat. pleroſque Belgas
eſſe ortos a Germanis; Rhenumq. antiquitus tranſdu
ctos, propter loci fertilitatẽ ibi cõſediſſe; Galloſque,
qui ea loca incolerent, expuliſſe: ſoloſq. eſſe, qui pa-
trum noſtrorum memoria omni Gallia uexata, Teuto
nes, Cimbrosq. intra fines ſuos ingredi prohibuiſſent.
qua ex re fieri, uti earum rerum memoria magnam
ſibi auctoritatem, magnosq. ſpiritus in re militari ſu-
merent. de numero eorum omnia ſe habere explora-
ta Rhemi dicebãt, propterea quod propinquitatibus,
affinitatibusq. coniuncti, quantam quiſque multitu-
dinem in communi Belgarum concilio ad id bellum
pollicitus eſſet, cognouerant. plurimum inter eos Bel
louacos & uirtute, & auctoritate, et hominum nume
ro ualere. hos poſſe conficere armata millia C, pol-
licitos ex eo numero lecta millia LX totiuſq. belli
imperiũ ſibi poſtulare. Sueſſones ſuos eſſe finitimos,
latiſſimos, ferociſſimosq. agros poſſidere. Apud eos
fuiſſe regem noſtra etiam memoria Diuitiacum, totius
Galliae potentiſſimum, (qui cum magnae partis ha-
rum regionum, tum etiam Britanniae imperium obti
nuerit) nunc eſſe regem Galbam: ad hunc propter iu
ſtitiam, prudentiamq. ſummam totius belli omnium
uoluntate deferri: opida habere numero XII: polli
ceri millia armata quinquaginta; totidem Neruios,
qui maxime feri inter ipſos habeantur, longiſſimeq.
abſint; XV millia Atrebates; Ambianos X millia;*

Morinos XV *millia: Menapios* VII *millia: Caletes* X *millia: Verocaſſes, & Veromanduos totidem: Catuacos* XXIX *millia: Condruſos, Eburones, Caeraeſos, Paemanos, qui uno nomine Germani appellantur, arbitrari ad* XL. *millia. Caeſar Rhemos cohortatus, liberaliterq. oratione proſecutus, omnem ſenatum ad ſe conuenire, principumq. liberos obſides ad ſe adduci iuſſit. quae omnia ab his diligenter ad diem facta ſunt. ipſe Diuitiacum Aeduum magnopere cohortatus, docet, quãtopere reip. communisq. ſalutis interſit, manus hoſtium diſtineri, ne cum tanta multitudine uno tempore confligendum ſit. id fieri poſſe, ſi ſuas copias Aedui in fines Bellouacorum introduxerint, et eorũ agros populari coeperint. his mandatis, eum ab ſe dimittit. Poſtquam omnes Belgarum copias in unum locum coactas ad ſe uenire uidit, neque iam longe abeſſe ab his, quos miſerat, exploratoribus, et ab Rhemis cognouit flumen Axonam, quod eſt in extremis Rhemorũ finibus, exercitum transducere maturauit; at que ibi caſtra poſuit. quae res et latus unum caſtrorum ripis fluminis muniebat, & poſt eum, quae eſſent, tuta ab hoſtibus reddebat, & commeatus ab Rhemis, reliquisq. ciuitatibus, ut ſine periculo ad eum portari poſſet, efficiebat. in eo flumine pons erat. ibi praeſidium ponit; & in altera parte fluminis Q. Titurium Sabinum legatum cum* VI. *cohortibus reliquit. caſtra in altitudinem pedum* XII *uallo, foſſaque duodeuiginti pedum munire iubet. ab ipſis caſtris opidum Rhemorum, nomine Bibrax, aberat millia paſſuum* IIX. *id ex itinere ma-*

gno

grio impetu Belgae oppugnare coeperunt. aegre eo die ſuſtentatum eſt. Gallorum eadem, atque Belgarum, oppugnatio eſt. ibi ubi circumiecta multitudine hominum totis moenibus, undique in murum lapides iaci coepti ſunt, murusq. defenſoribus nudatus eſt; teſtudine facta, portis ſuccedunt, murumq. ſubruunt. quod tum facile fiebat. nam tanta multitudo lapides, ac tela conijciebant, ut in muro conſiſtendi poteſtas eſſet nulli. cum finem oppugnandi nox feciſſet, Iccius Rhemus, ſumma nobilitate & gratia inter ſuos, qui tum opido praefuerat, unus ex ijs, qui legati de pace ad Caeſarem uenerant, nuncios ad eum mittit, Niſi ſubſidium ſibi mittatur, ſe diutius ſuſtinere non poſſe. eo de media nocte Caeſar ijſdem ducibus uſus, qui nuncij ab Iccio uenerant, Numidas & Cretas ſagittarios, & funditores Baleares ſubſidio opidanis mittit. quorum aduentu, & Rhemis cum ſpe defenſionis ſtudium propugnandi acceſſit: & hoſtibus eadem de cauſſa ſpes potiundi opidi diſceſſit. Itaque paulliſper apud opidum morati, agrosq. Rhemorum depopulati, omnibus uicis, aedificijsque, quo adire poterant, incenſis, ad caſtra Caeſaris cum omnibus copijs contenderunt: & a millibus paſſuum minus duobus caſtra poſuerunt. quae caſtra, ut fumo, atque ignibus ſignificabatur, amplius millibus paſſuum octo in latitudinem patebant. Caeſar primo & propter multitudinem hoſtium, & propter eximiam opinionem uirtutis proelio ſuperſedere ſtatuit. quotidie tamen equeſtribus proelijs, quid hoſtis uirtu-

te poſſet,

te poſſet, & quid noſtri auderent, periclitabatur. ubi noſtros non eſſe inferiores intellexit, loco pro caſtris ad aciem inſtruendam natura opportuno, atque idoneo, quod is collis, ubi caſtra poſita erant, paullulum ex planicie editus, tantum aduerſus in latitudinem patebat, quantum loci acies inſtructa occupare poterat, atque ex utraque parte lateris deiectus habebat: & in fronte leuiter faſtigiatus, paullatim ad planiciem redibat: ab utroque latere eius collis tranſuerſam foſſam obduxit circiter paſſuum C D. & *ad extremas foſſas castella conſtituit. ibiq. tormenta collocauit, ne, cum aciem inſtruxiſſet, hoſtes (quod tantum multitudine poterant) a lateribus ſuos pugnantes circumuenire poſſent. hoc facto, duabus legionibus, quas proxime conſcripſerat, in caſtris relictis, ut, ſi quo opus eſſet, ſubſidio duci poſſent, reliquas* V I. *legiones pro caſtris in acie conſtituit. hoſtes item ſuas copias ex caſtris eductas inſtruxerunt. palus erat non magna inter noſtrum, atque hoſtium exercitum. hanc ſi noſtri tranſirent, hoſtes exſpectabant. noſtri autem, ſi ab illis initium tranſeundi fieret, ut impeditos aggrederentur parati in armis erant. interim proelio equeſtri inter duas acies contendebatur. ubi neutri tranſeundi initium faciunt, ſecundiore equitum noſtrorum proelio Caeſar ſuos in caſtra reduxit. hoſtes protinus ex eo loco ad flumen Axonam contenderunt, quod eſſe poſt noſtra caſtra demonſtratum eſt. ibi uadis repertis, partem ſuarum copiarum trāſducere conati ſunt; eo*

con-

conſilio, ut, ſi poſſent, caſtellũ, cu praeerat Q. Titurius legatus, expugnarent, pontemq; interſcinderent; ſin minus poſſent, agros Rhemorum popularentur, qui magno nobis uſui ad bellum gerendum erant, commeatusq. noſtros ſuſtinebant. Caeſar, certior factus a Titurio, omnem equitatum & leuis armaturae Numidas, funditores, ſagittariosq. pontem tranſducit, atque ad eos contendit. acriter in eo loco pugnatum eſt. hoſtes impeditos noſtri in flumine aggreſſi, magnum eorum numerum occiderunt. per eorum corpora reliquos audaciſſime tranſire conantes, multitudine telorum repulerunt. primos, qui tranſierant, equitatu circumuentos, interfecerunt. Hoſtes, ubi & de expugnando opido, & de flumine tranſeundo ſpem ſe fefelliſſe intellexerunt, neque noſtros in locum iniquiorem progredi pugnandi cauſſa uiderunt; atque eos res frumentaria deficere coepit; concilio conuocato, conſtituerunt optimum eſſe, domum ſuam quemque reuerti, &, quorum in fines primum Romani exercitum introduxiſſent, ad eos defendendos undique conuenire; ut potius in ſuis, quam in alienis, finibus decertarent: & domeſticis copijs rei frumentariae uterentur. ad eam ſententiam, cum reliquis cauſſis, haec quoque ratio eos deduxit, quod, Diuitiacum quoque, atque Aeduos, finibus Bellouacorum appropinquare cognouerant: his perſuaderi, ut diutius morarentur, ne ſuis auxilium ferrent, non poterat. Ea re conſtituta, ſecunda vigilia magno cum ſtrepitu,

ac

ac tumultu, caſtris egreſſi, nullo certo ordine, neque imperio, cum ſibi quiſque primum itineris locum peteret, & domum peruenire properaret, fecerunt, ut conſimilis fugae profectio uideretur. Hac re ſtatim Caeſar per ſpeculatores cognita, inſidias ueritus: quod, qua de cauſſa diſcederent, non dum perſpexerat: exercitum, equitatumq. caſtris continuit. prima luce, confirmata re ab exploratoribus, omnem equitatum, qui nouiſſimum agmen moraretur, praemiſit; eiq. Q. Pedium & L. Aurunculeium Cottam Legatos praefecit. T. Labienum Legatum cum legionibus III. ſubſequi iuſſit. hi nouiſſimos adorti, & multa millia paſſuum proſecuti, magnam multitudinem eorum fugientium conciderunt. cum ab extremo agmine hi, ad quos uentum erat, conſiſterent: fortiterq. impetum noſtrorum militum ſuſtinerent: priores, quod abeſſe a periculo uiderentur, neque ulla neceſſitate, neque imperio continerentur, exaudito clamore, perturbatis ordinibus, omnes in fuga ſibi ſubſidium poſuerunt. ita ſine ullo periculo tantam eorum multitudinem noſtri interfecerunt, quantum fuit diei ſpatium; ſub occaſumq. ſolis ſequi deſtiterunt; ſeq. in caſtra, uti erat imperatum, receperunt. Poſtridie eius diei Caeſar, priuſquam ſe hoſtes ex pauore, ac fuga reciperent, in fines Sueſſonum, qui proximi Rhemis erant, exercitum duxit; & magno itinere confecto, ad opidum Nouiodunum contendit. Id ex itinere oppugnare conatus, quod uacuum ab defenſoribus eſſe audiebat, propter latitudinem

ſoſſae, muriq. altitudinem, paucis defendentibus, expugnare non potuit. Caſtris munitis uineas agere, quaeq. ad oppugnandum uſui erant, comparare coepit: interim omnis ex fuga Sueſſonũ multitudo in Opidum proxima nocte conuenit. celeriter uineis ad opidum actis, aggere iacto, turribusq. conſtitutis, magnitudine operum, quae neque uiderant ante Galli, neque audierant, & celeritate Romanorum permoti, Legatos ad Caeſarem, de Deditione, mittunt; &, petentibus Rhemis, ut conſeruarentur, impetrant. Caeſar, obſidibus acceptis, primis ciuitatis, atque ipſius Galbae Regis duobus Filijs, armisq. omnibus ex Opido trãſditis, in deditionem Sueſſones accepit; exercitumq. in Bellouacos duxit: qui cum ſe, ſuaq. omnia in Opidum Bratuſpantium contuliſſent, atque ab eo Opido Caeſar cum exercitu circiter millia paſſuum V. abeſſet, omnes maiores natu ex Opido egreſſi, manus ad Caeſarem tendere, & uoce ſignificare coeperunt, ſeſe in eius fidem, ac poteſtatem, uenire; neque contra Populum R. armis contendere. item cum ad Opidum acceſſiſſet, caſtraq. ibi poneret, pueri, mulieresq. ex muro paſſis manibus, ſuo More, pacem a Romanis petierunt. pro his Diuitiacus (nam poſt diſceſſum Belgarum, dimiſſis Aeduorum copijs, ad eum reuerterat) facit verba. Bellouacos, omni tempore in fide, atque amicitia Ciuitatis Aeduae fuiſſe. impulſos a ſuis principibus, qui dicerent, Aeduos, a Caeſarem in ſeruitutem redactos, omnes indignitates contumeliasq. perferre; & ab Aeduis defeciſſe, & Po

pulo R. bellum intuliſſe. qui huius conſilij principes fuiſſent, quod intelligerent, quantam calamitatem Ciuitati intuliſſent, in Britanniam profugiſſe. petere nō ſolum Bellouacos, ſed etiam pro his Aeduos, ut ſua clementia, ac manſuetudine in eos utatur. quod ſi fecerit, Aeduorum auctoritatem apud omnes Belgas amplificaturum: quorum auxilijs, atque opibus, ſi qua bella inciderint, ſuſtentare conſueuerint. Caeſar, honoris Diuitiaci, atque Aeduorum cauſſa, ſeſe eos in fidem recepturum, & conſeruaturum, dixit: ſed, quod erat Ciuitas magna, & inter Belgas auctoritate, ac hominum multitudine, praeſtabat, D C. *obſides popoſcit. his traditis, omnibusq. armis ex Opido collatis, ab eo loco in fines Ambianorũ peruenit. qui ſe, ſuaq. omnia, ſine mora, dediderunt. eorum fines Neruij attingebant: quorum de natura, moribusq. Caeſar cum quaereret, ſic reperiebat. Nullum aditum eſſe ad eos mercatoribus: nihil pati uini, reliquarumq. rerum, ad luxuriam pertinentium, inferri: quod, his rebus relanguescere animos, eorumq. remitti uirtutem exiſtimarent. eſſe homines feros, magnaeq. uirtutis. increpitare, atque incuſare reliquos Belgas, qui ſe Populo R. dedidiſſent, & patriam uirtutem proieciſſent: confirmare, ſeſe neque Legatos miſſuros, neque ullam condicionem pacis accepturos. cum per eorum fines triduo iter feciſſet, inueniebat ex Captiuis, Sabin Flumen ab Caſtris ſuis, non amplius millia paſſuũ* X. *abeſſe. trans id Flumen omnes Neruios conſediſſe; aduentumq. ibi Romanorũ exſpectare, una cum Atrebatibus, et Ve-*

romanduis,

romanduis, finitimis ſuis. nam his utriſque perſuaſerant, ut eandem belli fortunam experirentur. exſpectari etiam ab his Aduaticorum copias, atque eſſe in itinere. mulieres, quiq. per aetatem ad pugnam inutiles uiderentur, in eum locum conieciſſe, quo propter paludes exercitui aditus non eſſet. Caeſar, his rebus cognitis, Exploratores, Centurionesq. praemittit, qui locum Caſtris idoneum deligant. cum ex dediticijs Belgis, reliquisq. Gallis, complures, Caeſarem ſecuti, una iter facerent: quidã ex his, ut poſtea ex Captiuis cognitum eſt, eorũ dierum conſuetudine itineris noſtri exercitus perſpecta, nocte ad Neruios peruenerunt, atque his demonſtrarunt inter ſingulas Legiones, impedimentorũ magnum numerũ intercedere, neque eſſe quidquam negotij, cũ prima Legio in caſtra ueniſſet, reliquaeq. Legiones magnũ ſpatium abeſſent, hanc ſub ſarcinis adoriri. qua pulſa, impedimentisq. direptis, futurũ, ut reliquae contra conſiſtere non auderent. adiuuabat etiã eorũ conſiliũ, qui rẽ deferebant, quod Neruij antiquitus, cum Equitatu nihil poſſent, (neque enim ad hoc tempus ei rei ſtudent) ſed, quidquid poſſunt, pedeſtribus ualent copijs, quo facilius finitimorũ equitatu, ſi praedandi cauſſa ad eos ueniſſet, impedirent, teneris arboribus inciſis, atque inflexis, crebrisq. in latitudinẽ ramis enatis, & rubis, ſentibusq. interiectis, effecerant, ut, inſtar muri, hae ſaepes munimenta praeberent; quo nõ modo nõ intrari, ſed ne perſpici quidẽ poſſet. ijs rebus cum iter agminis noſtri impediretur, non omittendũ ſibi conſiliũ Ner-

uij exiſtimauerunt.loci natura erat haec, quem locum noſtri Caſtris delegerant.Collis ab ſummo aequaliter decliuis, ad Flumen Sabin, quod ſupra nominauimus, uergebat. ab eo Flumine pari accliuitate Collis naſcebatur, aduerſus huic,& contrarius, paſſus circiter C C. *infimus apertus, ab ſuperiore parte ſilueſtris; ut non facile introrſus perſpici poſſet. intra eas ſiluas hoſtes in occulto ſeſe continebant. in aperto loco ſecundum Flumen paucae ſtationes Equitum uidebantur. Fluminis erat altitudo circiter pedum* I I I. *Caeſar, Equitatu praemiſſo, ſubſequebatur omnibus copijs: ſed ratio, ordoq. agminis aliter ſe habebat, ac Belgae ad Neruios detulerant. nam, quod hoſtis appropinquabat, conſuetudine ſua Caeſar* V I. *Legiones expeditas ducebat. poſt eas, totius exercitus impedimenta collocabat. inde duae Legiones, quae proxime conſcriptae erant, totum agmen claudebant, praeſidioq. impedimentis erant. Equites noſtri cum Funditoribus, Sagittarijsq. Flumen tranſgreſſi, cum hoſtium Equitatu proelium commiſerunt. cum ſe illi identidem in ſiluas ad ſuos reciperent, ac rurſus e ſilua in noſtros impetum facerent, neque noſtri longius, quam quem ad finem porrecta, ac loca aperta pertinebant, cedentes inſequi auderent, interim Legiones* V I. *quae primae uenerant, opere dimenſo, Caſtra munire coeperunt. ubi prima impedimenta noſtri exercitus ab ijs, qui in ſiluis abditi latebant, uiſa ſunt; quod tempus inter eos committendi proelij conuenerat, ita, ut intra ſiluã aciem, ordinesq. conſtituerant,*

tuerant,

tuerant,atq.ipſi ſeſe confirmauerant: ſubito omnibus copijs prouolarunt, impetumq. in noſtros Equites fecerunt. His facile pulſis, ac perturbatis, incredibili celeritate ad Flumen decurrerunt; ut, paene uno tēpore, & ad ſiluas,& in Flumine etiam in manibus noſtris hoſtes uiderentur. eadem autem celeritate aduerſo Colle ad noſtra caſtra,atque eos,qui in opere occupati erant,contenderunt. Caeſari omnia uno tempore erant agenda. uexillum proponendum, quod erat inſigne, cum arma concurri oporteret. ſignum tuba dandum. ab opere reuocandi milites. qui paullo longius,aggeris petendi cauſſa,proceſſerant, accerſendi. acies inſtruenda. milites cohortandi. ſignum dandum. quarum rerum magnam partem temporis breuitas, & incurſus hoſtium impediebat. ijs difficultatibus duae res erant ſubſidio,Scientia,atque Vſus militum: quod, ſuperioribus proelijs exercitati, quid fieri oporteret,non minus cōmode ipſi ſibi praeſcribere, quam ab alijs doceri,poterant; & quod ab opere, ſingulisq.Legionibus,ſingulos Legatos Caeſar diſcedere,niſi munitis caſtris, uetuerat. Hi, propter celeritatem, & propinquitatem hoſtium, nihil iam Caeſaris imperium exſpectabant; ſed per ſe, quae uidebantur,adminiſtrabant. Caeſar, neceſſarijs rebus imperatis,ad cohortandos Milites, quam in partem ſors obtulit,decucurrit: et ad Legionem Decimā deuenit. Milites non longiore oratione eſt cohortatus, quam uti ſuae priſtinae uirtutis memoriā retinerent. neu perturbarentur animo,hoſtiumq.impetū fortit

ſuſtinerent. &, quia non longius hoſtes aberant, quã quo telum adiÿci poſſet; proeliÿ committendi ſignum dedit. atque item in alteram partem cohortandi cauſſa profectus, pugnantibus occurrit. temporis tanta fuit exiguitas, hoſtiumq. tam paratus ad dimicãdum animus, ut, non modo ad inſignia accõmodanda, ſed etiam ad galeas induendas, ſcutisq. tegmenta detrahenda, tempus defuerit. Quam quiſque in partem ab opere caſu deuenit, quaeq. prima ſigna conſpexit, ad haec conſtitit, ne, in quaerendis ſuis, pugnandi tẽpus dimitteret. inſtructo exercitu, magis, ut loci natura, deiectusq. Collis, et neceſſitas temporis; quam, ut Rei militaris ratio, atque ordo poſtulabat. cum diuerſis locis Legiones aliae, alia in parte hoſtibus reſiſterẽt, ſaepibusq. denſiſſimis, ut ante demonſtrauimus, interiectis, proſpectus impediretur, neque certa ſubſidia collocari, neque quid in quaque parte opus eſſet prouideri, neque ab uno omnia Imperia adminiſtrari poterant. itaque, in tanta regum iniquitate, Fortunae quoque euẽtus uariÿ ſequebantur. Legionis Nonae, & Decimae Milites, ut in ſiniſtra parte aciei cõſtiterãt, pilis emiſſis, curſu, ac laſſitudine exanimatos, uulneribusq. confectos Atrebates (nam his ea pars obuenerat) celeriter ex loco ſuperiore in Flumen cõpulerunt: et trãſire conantes, inſecuti gladiÿs, magnam partem eorum impeditam interfecerunt. ipſi tranſire Flumen non dubitauerunt; et, in locum iniquum progreſſi, rurſus regreſſos, ac reſiſtẽtes hoſtes, redintegrato proelio in fugam coniecerunt. Itẽ alia in parte di-

uerſae

uerſae duae Legiones, Vndecima, et Octaua, profligatis Veromanduis, quibuſcumq. erant cõgreſſi, ex loco ſuperiore in ipſis Fluminis ripis proeliebantur. ac totis fere Caſtris a fronte, et a ſiniſtra parte nudatis, quod in Dextro Cornu Legio Duodecima, et non magno ab ea interuallo Septima cõſtitiſſet, omnes Neruij confertiſſimo agmine, Duce Boduognato, qui ſummã imperij tenebat, ad eũ locum cõtenderunt. quorũ pars, aperto latere Legiones circũuenire, pars ſummũ locũ Caſtrorũ petere coepit. Eodẽ tẽpore Equites noſtri, Leuisq. armaturae pedites, qui cũ his una fuerãt, quos primo hoſtiũ impetu pulſos dixerã, cum ſe in Caſtra reciperent, aduerſis hoſtibus occurrebant, ac rurſus aliam in partem fugam petebant. et Calones, qui ab Decumana Porta, ac ſummo iugo Collis noſtros uictores Flumen tranſire cõſpexerant, praedãdi cauſſa, egreſſi, cũ reſpexiſſent, & hoſtes in noſtris Caſtris uerſari uidiſſent, praecipites ſeſe fugae mandabant. ſimul eorum, qui cum impedimentis ueniebant, clamor, fremitusq. exaudiebatur. alijq. aliam in partem perterriti ferebantur. quibus omnibus rebus permoti Equites Treuiri, quorum inter Gallos uirtutis opinio eſt ſingularis, qui, auxilij cauſſa a Ciuitate miſſi, ad Caeſarem uenerant, cũ multitudine hoſtium Caſtra noſtra cõpleri, Legiones premi, et paene circũuentas teneri, Calones, Equites, Funditores, Numidas, diuerſos, diſſipatosq. in omnes partes fugere uidiſsẽt, deſperatis noſtris rebus domũ cõtenderũt. Romanos pulſos, ſuperatosq. Caſtris, impedimẽtisq. eorũ hoſtes potitos,

titos, Ciuitati renunciauerunt. Caeſar, ab Decimae Legionis cohortatione ad Dextrum Cornu profectus; ubi ſuos urgeri, ſignisq. in unum locum collatis Duodecimae Legionis milites cõfertos, ſibi ipſis ad pugnam eſſe impedimento; Quartae Cohortis omnibus Centurionibus occiſis, Signiferoq. interfecto, ſigno amiſſo, reliquarum Cohortium omnibus fere Centurionibus aut uulneratis, aut occiſis; in his, Primipilo P. Sextio Baculo, fortiſſimo uiro, multis, grauibusq. uulneribus confecto, ut iam ſe ſuſtinere non poſſet; reliquos eſſe tardiores: & non nullos a nouiſſimis deſertos, proelio excedere, ac tela uitare; hoſtes neque a fronte ex inferiore loco ſubeũtes intermittere, et ab utroque latere inſtare: & rem eſſe in anguſto uidit, neque ullum eſſe ſubſidium, quod ſubmitti poſſet. ſcuto ab nouiſſimis uni militi detracto (quod ipſe eo ſine ſcuto uenerat) in primam Aciem proceſſit; Centurionibusq. nominatim appellatis, reliquos cohortatus Milites, ſigna inferre; & Manipulos laxare iuſſit, quo facilius gladijs uti poſſent. huius aduentu ſpe illata Militibus, ac redintegrato animo, cũ pro ſe quiſque in conſpectu Imperatoris etiam in extremis ſuis rebus operam nauare cuperet, paullum hoſtium impetus tardatus eſt. Caeſar, cum Septimam Legionem, quae iuxta conſtiterat, item urgeri ab hoſte uidiſſet, Trib. Mil. monuit, ut paullatim ſeſe Legiones coniungerent, et conuerſa ſigna in hoſtes inferrent. quo facto, cum alijs alij ſubſidium ferrent, neque timerent, ne auerſi ab hoſte circumuenirentur, audacius reſiſte-

re,

re,ac fortius pugnare, coeperunt.interim Milites Legionum duarum,quae in nouiſſimo agmine praeſidio impedimentis fuerant,proelio nunciato, curſu incitato,in ſummo Colle ab hoſtibus conſpiciebantur. et T. Labienus,Caſtris hoſtium potitus,et ex loco ſuperiore,quae res in n ſtris caſtris gererentur,conſpicatus, Decimam Legionem ſubſidio noſtris miſit.qui, cum ex Equitum et Calonum fuga,quo in loco res eſſet,quantoq. in periculo et Caſtra,et Legiones,& Imperator uerſaretur, cognouiſſent: nihil ad celeritatem ſibi reliqui fecerunt . horum aduentu tanta rerum commutatio eſt facta,ut noſtri etiam, qui uulneribus confecti procubuiſſent,ſcutis innixi,proelium redintegrarent. tum Calones,perterritos hoſtes conſpicati, etiã inermes armatis occurrerunt.equites uero, ut turpitudinem Fugae uirtute delerent,omnibus in locis pugnabant,quo ſe Legionarijs Militibus praeferrent. at hoſtes,etiam in extrema ſpe ſalutis,tantam uirtutem praeſtiterunt,ut, cum primi eorum cecidiſſent, proximi iacentibus inſiſterent, atque ex eorum corporibus pugnarent.his deiectis,& coaceruatis cadaueribus,qui ſupereſſent,ut ex tumulo tela in noſtros conijcerent, pilaq. intercepta remitterent; ut, non nequidquam tantae uirtutis homines iudicari deberent;auſos eſſe tranſire latiſſimũ Flumen, adſcendere altiſſimas ripas, ſubire iniquiſſimũ locum: quae facilia ex difficillimis animi magnitudo redegerat. hoc proelio facto,et prope ad internicionẽ gente,ac nomine Neruiorum redacto, maiores natu, quos una cum

pue-

pueris, mulieribusq. in Aeſtuaria, ac paludes collectos dixeramus. hac pugna nunciata, cum uictoribus nihil impeditum, uictis nihil tutum arbitrarentur; omnium, qui ſupererant, conſenſu, Legatos ad Caeſarem miſerunt, ſeq. ei dediderunt. & in commemoranda Ciuitatis calamitate, ex D C. ad I I I. Senatores, ex hominum millibus L X. uix ad D, qui arma ferre poſſent, ſeſe redactos eſſe dixerunt. quos Caeſar, ut in miſeros, ac ſupplices uſus miſericordia uideretur, diligentiſſime conſeruauit; ſuisq. finibus, atque opidis uti iuſſit; & finitimis imperauit, ut ab iniuria, & maleficio ſe, ſuosq. prohiberent. Aduatici, de quibus ſupra ſcripſimus, cum omnibus copijs auxilio Neruijs uenirent, hac pugna nunciata, ex itinere domum reuerterunt; cunctis opidis, caſtellisq. deſertis, ſua omnia in unum Opidum egregie natura munitum contulerunt. quod, cum ex omnibus in circuitu partibus altiſſimas rupes, deſpectusq. haberet, una ex parte leniter accliuis aditus, in latitudinem non amplius C C. pedũ relinquebatur. quem locum duplici altiſſimo muro munierant. tum magni ponderis ſaxa, & praeacutas trabes, in muro collocarant. ipſi erant ex Cimbris, Teutonisq. procreati; qui, cum iter in prouinciam noſtram, atque Italiam facerent, his impedimentis, quae ſecum agere, ac portare non poterant, citra flumen Rhenum depoſitis, cuſtodiae ex ſuis, ac praeſidio V I. millia hominũ una reliquerunt. hi, poſt eorum obitum, multos annos a finitimis exagitati, cum alias bellum inferrent; alias

illa-

illatum defenderent; [x] *conſenſu eorum omnium pace facta, hunc ſibi domicilio locum delegerunt, ac, primo aduentu exercitus noſtri, crebras ex opido excurſiones faciebant, paruulisq. proelijs cum noſtris contendebant. poſtea, vallo pedum* XII, *in circuitu* XV. *millium, crebrisq. caſtellis circummuniti, Opido ſeſe continebant. ubi, uineis actis, aggere exſtructo, turrim conſtitui procul uiderunt, primum irridere ex muro, atque increpitare uocibus, quod tanta machinatio ab tanto ſpatio inſtrueretur. quibus nã manibus, aut quibus uiribus praeſertim homines tantulae ſtaturae (nam plerũque omnibus Gallis, prae magnitudine corporum ſuorum, breuitas noſtra contemptui eſt) tanti oneris turrim in muros ſeſe collocare confiderent. ubi uero moueri, &* [x] *appropinquare moenibus, uiderunt, noua, atque inuſitata ſpecie commoti, Legatos ad Caeſarem de Pace miſerunt: qui ad hunc modũ locuti: Non ſe exiſtimare, Romanos ſine ope* [x] *Deorum bellum gerere. qui tantae altitudinis machinationes tanta celeritate promouere, & ex propinquitate pugnare, poſſent. ſe, ſuaq. omnia eorũ poteſtati permittere, dixerunt. unum petere; ac deprecari: ſi forte, pro ſua clementia, ac manſuetudine, quam ipſi ab alijs audiſſent, ſtatuiſſet, Aduaticos eſſe conſeruandos, ne ſe armis diſpoliaret. ſibi omnes ſere finitimos eſſe inimicos, ac ſuae uirtuti inuidere; a quibus ſe defendere, traditis armis nõ poſſẽt. ſibi praeſtare, ſi in eum caſum deducerentur, quamuis fortunam a Populo R. pati, quam ab his per cruciatum*

interfici;

interfici; inter quos dominari cõſueſſent. ad haec Caeſar reſpondit, Se magis conſuetudine ſua, quam merito eorum, Ciuitatem conſeruaturum: ſi prius, quam aries murum attigiſſet, ſe dedidiſſent: ſed deditionis nullam eſſe condicionem, niſi armis traditis: ſe id, quod in Neruios feciſſet, facturum: finitimisq. imperaturum, ne quam dediticijs Populi R. iniuriam inferrent. re nunciata ad ſuos, illi ſe, quae imperarentur, facere dixerunt. Armorum magna multitudine de muro, in foſſam, quae erat ante Opidum, iacta, ſic ut prope ſummam muri, aggerisq. altitudinem aceruí armorum addequarent: & tamen circiter parte tertia (ut poſtea compertum eſt) celata, atque in opido retenta, Portis patefactis, eo die pace ſunt uſi. ſub ueſperum Caeſar Portas claudi, Militesq. ex Opido exire iuſſit, ne quam noctu Opidani a Militibus iniuriam acciperent. illi, ante inito (ut intellectũ eſt) conſilio, quod, deditione facta, noſtros praeſidia deducturos, aut denique indiligentius ſeruaturos crediderant, partim cum his, quae retinuerant, & celauerant armis; partim, ſcutis ex cortice factis, aut uiminibus intextis, quae ſubito (ut temporis exiguitas poſtulabat) pellibus induxerant: Tertia uigilia, qua minime arduus ad noſtras munitiones adſcenſus uidebatur, omnibus copijs repente ex Opido eruptionem fecerunt. celeriter, ut ante Caeſar imperauerat, ignibus ſignificatione facta, ex proximis Caſtellis eo concurſum eſt; pugnatumq. ab hoſtibus ita acriter, ut a uiris fortibus in extremą ſpe ſalutis iniquo loco

contra

contra eos, qui ex Vallo, Turribusq. tela iacerent, pugnari debuit: cum una in Virtute omnis ſpes ſalutis conſiſteret. Occiſis ad hominum millibus IV, reliqui in opidum reiecti ſunt. poſtridie eius diei, refractis Portis, cum iam defenderet nemo, atque intromiſſis Militibus noſtris, ſectionem eius Opidi uniuerſam Caeſar uendidit. ab his, qui emerant, capitum numerus ad eum relatus eſt millium LIII. Eodem tempore a P. Craſſo, quem cum Legione una miſerat ad Venetos, Vnellos, Oſiſmos, Curioſolitas, Seſuuios, Aulercos, Rhedones, quae ſunt maritimae ciuitates, Oceanumq. attingunt, certior factus eſt, omnes eas ciuitates in deditionem, poteſtatemq. Populi R. eſſe redactas. His rebus geſtis, omni Gallia pacata, tanta huius belli ad Barbaros opinio perlata eſt, ut ab nationibus, quae trans Rhenum incolerent, mitterentur Legati ad Caeſarem, quae, ſe obſides daturas, imperata facturas, pollicerentur, quas Legationes Caeſar, quod in Italiam, Illyricumq. properabat, inita proxima Aeſtate, ad ſe reuerti iuſſit. Ipſe, in Carnutes, Andes, Turones, quae Ciuitates propinquae his locis erant, ubi bellum geſſerat, Legionibus in hiberna deductis, in Italiam profectus eſt. ob eaſq. res, ex litteris Caeſaris, dies XV. Supplicatio decreta eſt. quod ante id tempus acciderat nulli

C. IVLII. CAESARIS COMMENTARIORVM DE. BELLO. GALLICO LIB. III

CVM in Italiam proficiſceretur Caeſar, Ser. Galbam cum Legione Duodecima, & parte Equitatus, in Antuates, Veragros, Sedunosq. miſit, qui a finibus Allobrogum, & Lacu Lemano, & Flumine Rhodano ad ſummas Alpes pertinent. cauſſa mittẽdi fuit, quod iter per Alpes, quo magno cum periculo, magnisq. portorijs Mercatores ire cõſueuerant, patefieri uolebat. huic permiſit, ſi opus eſſe arbitraretur, uti in iis locis Legionẽ, hiemandi cauſſa, collocaret. Galba, ſecundis aliquot proelijs factis, Caſtellisq. cõpluribus eorũ expugnatis, miſſis ad eũ undique Legatis, Obſidibusq. datis, & pace facta, conſtituit, Cohortes duas in Antuatibus collocare, & ipſe cũ reliquis eius Legionis Cohortibus in Vico Veragrorum, qui appellatur Octodorus, hiemare. qui Vicus poſitus in valle, nõ magna adiecta planicie, altiſſimis Montibus undiq. cõtinetur. cum hic in duas partes Flumine diuideretur, alteram partẽ eius Vici Gallis ad hiemandũ conceſſit; alterã, uacuam ab his relictã, Cohortibus attribuit. eũ locũ vallo, foſſaq. muniuit. cum dies hibernorum cõplures trãſiſſent, frumen-

tumq.

tumq.eo comportari iuſſiſſet,ſubito per Exploratores certior factus eſt,ex ea parte vici,.quã Gallis conceſſerat,omnes noctu diſceſſiſſe, Monteſq.qui impenderent a maxima multitudine Sedunorum, & Veragrorum teneri:id aliquot de cauſſis acciderat,ut ſubito Galli belli renouandi,Legioniſq.opprimendae cõſilium caperent.primum, quod Legionem , neque eam pleniſſimam detractis Cohortibus duabus,& cõpluribus ſigillatim , qui , commeatus petendi cauſſa , miſſi erant,abſentibus , propter paucitatem deſpiciebant: Tum etiam,quod,propter iniquitatẽ loci , cum ipſi ex Montibus in uallẽ decurrerent,& tela conijcerent,ne primum quidẽ poſſe impetum ſuum ſuſtineri exiſtimabant . accedebat , quod ſuos ab ſe liberos abſtractos obſidum nomine dolebant ; & Romanos , non ſolum itinerum cauſſa,ſed etiã perpetuae poſſeſſionis , culmina Alpium occupare conari , & ea loca finitimae prouinciae adiungere,ſibi perſuaſum habebant . His nũcijs acceptis,Galba;cum neque, opus hibernorum, munitioneſq.plene eſſent perfectae;neque de frumento,reliquoq.commeatu ſatis eſſet prouiſum; quod deditione facta,obſidibuſq.acceptis,nihil de bello timẽdum exiſtimauerat;concilio celeriter conuocato,ſententias exquirere coepit.quo in concilio cum tantum repẽtini periculi praeter opinionẽ accidiſſet, ac iam omnia fere ſuperiora loca multitudine armatorum cõpleta conſpicerentur , neque ſubſidio ueniri , neque commeatus ſupportari,interclusis itineribus, poſſet, prope iam deſperata ſalute,nonnullae huiuſmodi ſen

tentiae

tentiae dicebantur, ut, impedimentis relictis, eruptione facta, iiſdem itineribus, quibus eo perueniſſent, ad ſalutem cõtenderent. maiori tamen parti placuit, hoc reſeruato ad extremum conſilio, interim rei euentum experiri, & Caſtra defendere. breui ſpatio interiecto, uix ut his rebus, quas conſtituiſſent, collocandis, atque adminiſtrandis tempus daretur, hoſtes ex omnibus partibus, ſigno dato, decurrere; lapides, geſſaq. in vallum coniicere. noſtri, primo, integris uiribus, fortiter repugnare, neque ullum fruſtra telum ex loco ſuperiore mittere; ut quaeque pars Caſtrorum nudata defenſoribus premi uidebatur, eo occurrere, & auxilium ferre. ſed, hoc ſuperari, quod, diuturnitate pugnae hoſtes defeſſi, cum proelio excedebant, alii integris uiribus ſuccedebant. Quarum rerum a noſtris, propter paucitatem, fieri nihil poterat, ac non modo defeſſo ex pugna excedendi, ſed ne ſaucio quidem eius loci, ubi conſtiterat, relinquendi, ac ſui recipiendi, facultas dabatur. cum iam amplius horis VI. continenter pugnaretur, ac non ſolum uires, ſed etiam tela noſtris deficerent, atque hoſtes acrius inſtarent, languidioribusq. noſtris vallum ſcindere, & foſſas complere coepiſſent, resq. eſſet iam ad extremum perducta caſum, P. Sextius Baculus, Primipili Centurio, quem Neruico Proelio compluribus confectum uulneribus diximus, & item C. Voluſenus Tribunus mil. uir & conſilii magni, & uirtutis, ad Galbam accurrunt, atque, unam eſſe ſpem Salutis, docent; Si, eruptione facta, extremum auxilium experirentur.

itaque

itaque, conuocatis Centurionibus, celeriter Milites certiores facit, paullıſper intermitterent proclium, ac tantummodo tela miſſa exciperent, ſeq. ex labore reficerent. poſt, ſigno dato, e Caſtris erumperent, atque omnem ſpem ſalutis in uirtute ponerent. quod iuſſi ſunt, faciunt, ac ſubito omnibus Portis, eruptione facta, neque cognoſcendi, quid fieret, neque ſui colligendi hoſtibus facultatem relinquunt. ita commutata fortuna, eos, qui in ſpem potiendorum Caſtrorum uenerant, undique circumuentos, interficiunt, & ex hominum millibus XXX, quem numerum barbarorum ad Caſtra ueniſſe conſtabat, plus tertia parte interfecta, reliquos perterritos in fugam coniȷciunt: ac, ne in locis quidem ſuperioribus conſiſtere patiuntur. ſic omnibus hoſtium copiȷs fuſis, armisq. exſutis, ſe in Caſtra, munitionesq. ſuas recipiunt. quo proelio facto, quod ſaepius fortunam tentare Galba nolebat, atque alio ſeſe in hiberna conſilio ueniſſe meminerat, aliȷs occurriſſe rebus uiderat, maxime frumenti, commeatusq. inopia permotus, poſtero die omnibus eius uici Aedificiȷs incenſis, in prouinciam reuerti contendit: ac nullo hoſte prohibente, aut iter demorante, incolumem Legionem in Antuates, inde in Allobrogas, perduxit, ibiq. biemauit. His rebus geſtis, cum omnibus de cauſſis Caeſar pacatam Galliam exiſtimaret, ſuperatis Belgis, expulſis Germanis, uictis in Alpibus Sedunis, atque ita inita bieme in Illyricum profectus eſſe, quod eas quoque nationes adire, & regiones cognoſcere, uolebat, ſubitū Bellum in Gallia coor-

ortum eſt. eius Belli haec fuit cauſſa. P. Craſſus adoleſcens cum Legione VII. proximis Oceano in Andibus hiemabat. is, quod in his locis inopia frumenti erat, Praefectos, Tribunosq. Mil. complures in finitimas Ciuitates, frumenti, commeatusq. petendi cauſſa, dimiſit. quo in numero erat T. Terraſidius, miſſus in Vnellos; M. Trebius Gallus, in Curioſolitas; Q. Velanius, cum T. Silio, in Venetos. huius Ciuitatis eſt longe ampliſſima auctoritas omnis orae maritimae regionum earum, quod & naues habent Veneti plurimas, quibus in Britanniam nauigare conſueuerunt; & ſcientia, atque uſu nauticarum rerum ceteros antecedunt: & in magno impetu maris, atque aperto, paucis portibus interiectis, quos tenent ipſi, omnes fere, qui eodem mari uti conſueuerunt, habent uectigales. ab iis fuit initium retinendi Silij, atque Velanij, quod per eos ſuos ſe obſides, quos Craſſo dediſſent, recuperaturos exiſtimabant. horum auctoritate finitimi adducti (ut ſunt Gallorum ſubita, & repentina conſilia) eadem de cauſſa Trebium, Terraſidiumq. retinent: & celeriter miſſis Legatis, per ſuos principes inter ſe coniurant, nihil, niſi communi conſilio, acturos, eundemq. omnis fortunae exitum eſſe laturos; reliquasq. ciuitates ſollicitant, ut in ea libertate, quam a maioribus acceperat, permanere, quam Romanorum ſeruitutem perferre, mallent. omni ora maritima celeriter ad ſuam ſententiam perducta, communem Legationem ad P. Craſſum mittunt, ſi uelit ſuos recuperare, obſides ſibi remittat. quibus de rebus Caeſar a Craſſo cer-

tior

tior factus; quod ille aberat longius; naues interim longas aedificari in Flumine Ligeri, quod influit in Oceanum, remiges ex prouincia inſtitui, nautas, gubernatoresq. comparari, iubet. his rebus celeriter adminiſtratis, ipſe, cum primum per Anni tempus potuit, ad exercitum contendit. Veneti, reliquaeq. ciuitates, cognito Caeſaris aduentu, ſimul quod, quantum in ſe facinus admiſiſſent, intelligebant, Legatos, quod nomen apud omnes nationes ſanctum, inuiolatumq. ſemper fuiſſet, retentos ab ſe, & in uincula coniectos, pro magnitudine periculi bellum parare, & maxime, ea, quae ad uſum nauium pertinerent, prouidere inſtituunt; hoc maiore ſpe, quod multum natura loci confidebant; pedeſtria eſſe itinera conciſa aeſtuarijs, nauigationem impeditam propter inſcitiam locorum, paucitatemq. portuum ſciebant. neque noſtros exercitus, propter frumenti inopiam, diutius apud ſe morari poſſe, confidebant: ac iam, ut omnia contra opinionem acciderent, tamen ſe, plurimum nauibus poſſe, Romanos neque ullam facultatem habere nauium, neque eorum locorum, ubi bellum geſturi eſſent, uada, portus, inſulasq. nouiſſe: ac longe aliam eſſe nauigationem in concluſo mari, atque in uaſtiſſimo, ac apertiſſimo Oceano, perſpiciebant. his initis conſilijs, opida muniunt, frumenta ex agris in opida comportant. naues in Venetiam, ubi Caeſarem primum bellum geſturum eſſe conſtabat, quam plurimas poſſunt, cogunt. ſocios ſibi ad id bellum Oſiſinos, Lexobios, Nannetes, Ambiliates, Morinos, Diablintres, Menapios adſciſcunt. au-

xilia ex Britannia, quae contra eas Regiones poſita eſt, accerſunt. erãt hac difficultates belli gerẽdi, quas ſupra oſtendimus. ſed multa tamen Caeſarem ad id bellum incitabant: iniuriae retentorum Equitum Romanorum; rebellio facta poſt deditionem; defectio datis obſidibus; tot ciuitatum coniuratio; in primis, ne, hac parte neglecta, reliquae nationes, idem ſibi licere, arbitrarentur. itaque, cum intelligeret, omnes fere Gallos nouis rebus ſtudere, & ad bellum mobiliter, celeriterq. exercitari, omnes autem homines natura Libertati ſtudere, & conditionẽ Seruitutis odiſſe, prius quam plures Ciuitates conſpirarent, partiendum ſibi, ac latius diſtribuendum exercitum putauit. itaque T. Labienum Legatum in Treuiros, qui proximi Rheno Flumini ſunt, cum Equitatu mittit, huic mandat, Rhemos, reliquosq. Belgas adeat, atque in officio contineat: Germanosque, qui auxilio a Belgis accerſiti dicebantur, ſi per uim nauibus Flumen tranſire conentur, prohibeat. P. Craſſum cum Cohortibus Legionarijs XII, *& magno numero Equitatus, in Aquitaniam proficiſci iubet. ne ex his nationibus auxilia in Galliam mittantur; ac tantae nationes coniungantur. Q. Titurium Sabinum Legatum cum Legionibus* III. *in Vnellos, Curioſolitas, Lexobiosq. mittit, qui eam manum diſtinendam curet. D. Brutum adoleſcentem Claſſi, Gallicisq. nauibus, quas ex Pictonibus, & Sentonis, reliquisq. pacatis Regionibus cõuenire iuſſerat, praefecit; &, cum primum poſſet, in Venetos proficiſci, iubet. ipſe eo pedeſtribus copijs cõtendit.*

dit. erant eiuſmodi fere ſitus Opidorum, ut poſita in extremis linguis, Promontorijsque, neque pedibus aditum haberent, cum ex alto ſe aeſtus incitauiſſet, quod bis ſemper accidit horarum XII. *ſpatio; neque nauibus, quod, rurſus minuente aeſtu, naues in uadis afflictarentur. ita utraque re Opidorum oppugnatio impediebatur: ac, ſi quando magnitudine operis forte ſuperati, extruſo mari aggere, ac molibus, atque his ferme moenibus adaequatis, ſuis fortunis deſperare coeperant: magno numero nauium appulſo, cuius rei ſummam facultatem habebant, ſua omnia deportabant; ſeq. in proxima Opida recipiebant. ibi ſe rurſus iiſdem opportunitatibus loci defendebat. haec eo facilius magnã partẽ Aeſtatis faciebãt, quod noſtrae naues tempeſtatibus detinebantur; ſummaq. erat uaſto, atque aperto Mari, magnis aeſtibus, raris, ac prope nullis portibus, difficultas nauigandi. namque ipſorum naues ad hunc modum factae, armataeq. erant. carinae aliquanto planiores, quã noſtrarum nauium, quo facilius uada, ac decessum aeſtus, excipere poſſent. Prorae admodũ erectae, atque item puppes ad magnitudinem fluctuum, tempeſtatumque, accommodatae. naues totae factae ex robore, ad quamuis uim et contumeliam perferendam. tranſtra ex pedalibus in altitudinẽ trabibus cõfixa clauis ferreis, digiti pollicis craſſitudine. anchorae, pro funibus, ferreis catenis reuinctae. pelles pro uelis, alutaeq. tenuiter confectae, ſiue propter lini inopiam, atque eius uſus inſcitiam; ſiue, quod eſt magis uerisſimile, quod tantas tem-*

peſtates Oceani; tantosq. impetus ventorum ſuſtineri, ac tanta onera nauium regi uelis, non ſatis cõmode arbitrabantur. Cum his nauibus noſtrae Claſſi eiuſmodi congreſſus erat; ut una celeritate, & pulſu remorum praeſtaret, reliqua, pro loci natura, pro ui tẽpeſtatum, illis eſſent aptiora, & accommodatiora. neque enim his noſtrae roſtro nocere poterant: tanta in his erat firmitudo: neque propter altitudinem, facile telum adigebatur, & eadem de cauſſa minus incommode ſcopulis continebantur. accedebat, ut cum ſaeuire uentus coepiſſet, & ſe uento dediſſent, & tempeſtatem ferrent facilius, et in vadis conſiſterent tutius &, ab aeſtu derelictae, nihil ſaxa, & cautes timerent. quarum rerum omnium noſtris nauibus caſus erat extimeſcendus. compluribus expugnatis Opidis, Caeſar, ubi intellexit, fruſtra tantum laborem ſumi, neque hoſtium fugam, captis Opidis, reprimi, neque his noceri poſſe, ſtatuit exſpectandam Claſſem. quae ubi conuenit, ac primum ab hoſtibus uiſa eſt; circiter CCXX naues eorum paratiſſimae, atque omni genere armorum onatiſſimae, e Portu profectae, noſtris aduerſae conſtiterunt. neque ſatis Bruto, qui Claſſi praeerat, neque Tribunis Mil. Centurionibuſque, quibus ſingulae naues erant attributae, conſtabat, quid agerent, aut qua ratione pugnae inſiſterent. roſtro enim noceri non poſſe cognouerant: turribus autem excitatis tamen has altitudo puppium ex barbaris nauibus ſuperabat; ut neque ex inferiore loco ſatis commode tela adijci poſſent, & miſſa a Gallis grauius acciderẽt. una

erat

erat magno uſui res praeparata a noſtris, Falces praeacutae, inſertae, affixaeq. longurijs, non abſimili forma muralium Flacium. his cum funes, qui antennas ad malos distinebant, comprehenſi, adductiq. erant, nauigio remis incitato praerumpebantur. quibus abſciſis, antennae neceſſario concidebant; ut cum omnis Gallicis nauibus ſpes in uelis, armamentiſq. cõſiſteret, his ereptis, omnis uſus nauium uno tempore eriperetur. reliquum erat certamen poſitum in uirtute; qua noſtri Milites facile ſuperabant, atque eo magis, quod in conſpectu Caeſaris, atque omnis exercitus res gerebatur; ut nullum paullo fortius factum latere poſſet. omnes enim Colles, & loca ſuperiora, unde erat propinquus deſpectus in Mare, ab exercitu tenebantur. diſiectis, ut diximus, antẽnis, cum ſingulas binae, aut ternae naues circumſteterant, Milites ſumma ui tranſſcendere in hoſtium naues contendebant. quod poſtquam Barbari fieri animaduerterunt, expugnatis compluribus nauibus, cum ei rei nullum reperirietur auxilium; Fuga ſalutem petere contenderunt. ac, iam conuerſis in eam partem nauibus, quo uẽtus ferebat, tanta ſubito malacia, ac tranquillitas exſtitit, ut ſe loco mouere non poſſent. quae quidem res ad negotium conficiẽdum maxime fuit opportuna. nam ſingulas noſtri conſectati expũgnauerunt, ut perpaucae ex omni numero, noctis interuentu, ad terram peruenerint, cum ab hora fere IV. uſque ad Solis Occaſum, pugnaretur. quo proelio Bellum Venetorum, totiusq. orae maritimae, confectum eſt. nam, cum

omnis iuuentus,omnes etiam grauioris aetatis,in quibus aliquid conſilio,aut dignitatis fuit, eo conuenerant. tum nauium,quod ubique fuerat, unũ in locum coegerant:quibus amiſſis,reliqui,neque,quo ſe reciperent; neque, quemadmodum opida defenderent, habebant.itaque ſe, ſuaq.omnia,Caeſari dediderunt. in quos eo grauius Caeſar uindicandum ſtatuit,quo diligentius in reliquum tempus a Barbaris Ius Legatorum conuerſaretur.itaque,omni Senatu necato, reliquos ſub corona uendidit.Dum haec in Venetis geruntur, Q.Titurius Sabinus cum his copijs,quas a Caeſare acceperat,in fines Vnellorum peruenit.His praeerat Viridouix, ac ſummam imperij tenebat earũ omnium Ciuitatũ,quae defecerant; ex quibus exercitum,magnasq.copias coegerat.atque his paucis diebus Aulerci,Eburonices,Lexouijque, Senatu ſuo interfecto,quod auctores belli eſſe nolebant, Portas clauſerunt, ſeq.cum Viridouice coniunxerunt, magnaq.praeterea multitudo undiq. ex Gallia perditorum hominum,latronumq.conuenerat,quos ſpes praedãdi, ſtudiumq. bellandi,ab Agricultura,et quotidiano labore, reuocabat. Sabinus ideo omnibus rebus loco Caſtris ſeſe tenebat: cum Viridouix contra eum duum millium ſpatio conſediſſe,quotidieq.productis copijs pugnandi poteſtatẽ faceret,ut iam non ſolum hoſtibus in contemptum Sabinus ueniret, ſed etiam noſtrorum Militum uocibus non nihil caperetur:tantamq. opinionem timoris praebuit, ut iam ad uallum caſtrorum hoſtes accedere auderent. id ea cauſſa faciebat,

ciebat, quod cum tanta multitudine hoſtium, praeſertim eo abſente, qui ſummã imperij teneret, niſi aequo loco, aut opportunitate aliqua data, Legato dimicandum non exiſtimabat. Hac confirmata opinione timoris, idoneum quendam hominem & callidum delegit (Gallum) ex ijs, quos auxilij cauſſa ſecum habebat. huic magnis praemijs, pollicitationibusq. perſuadet; uti ad hoſtes tranſeat; &, quid fieri uelit, edocet. qui ubi pro ſe perfuga ad eos uenit, timorem Romanorum proponit. quibus anguſtijs ipſe Caeſar a Venetis prematur, docet; neque longius abeſſe, quin proxima nocte Sabinus clam ex Caſtris exercitum educat, & ad Caeſarem, auxilij ferendi cauſſa, proficiſcatur. quod ubi auditum eſt, cõclamant omnes, Occaſionem negotij bene gerendi amittendam non eſſe, ad Caſtra iri oportere. Multae res ad hoc conſilium Gallos hortabantur. ſuperiorũ dierum Sabini cunctatio, perfugae confirmatio, inopia cibariorum, cui rei parum diligenter ab his erat prouiſum, ſpes Venetici belli, & quod fere libenter Homines, id quod uolunt, credunt. ijs rebus adducti, nõ prius Viridouicem, reliquosq. duces, ex conſilio dimittunt, quam ab his ſit conceſſum, arma uti capiant, & ad Caſtra contendant. qua re conceſſa, laeti, uelut explorata uictoria, ſarmentis, uirgultisq. collectis, quibus foſſas Romanorũ cõpleant, ad Caſtra pergunt. locus erat Caſtrorũ editus, et paullatim ab imo accliuis; circiter paſſus ∞. huc magno curſu contenderunt, ut quã minimum ſpatij ad ſe colligendos, armandosq. Romanis daretur, exanimatiq.

perue-

peruenerunt. Sabinus,ſuos hortatus, cupientibus ſignũ dat. impeditis hoſtibus,propter ea,quae ferebãt, onera,ſubito duabus Portis eruptionem fieri iubet. factum eſt opportunitate loci, hoſtium inſcitia,ac defatigatione, uirtute Militum, ac ſuperiorum pugnarum exercitatione, ut, ne unum quidem noſtrorum impetum ferrent, ac ſtatim terga uerterent. quos impeditos,integris uiribus Milites noſtri conſecuti,magnum numerum eorum occiderunt, reliquos Equites conſectati, paucos, qui ex fuga euaſerant, reliquerunt. ſic,uno tempore, & de nauali pugna Sabinus, & de Sabini uictoria Caeſar certior factus eſt: Ciuitatesq. omnes ſe ſtatim Titurio dediderunt. nam, ut ad bella ſuſcipienda Gallorum alacer, ac prõptus eſt Animus; ſic mollis, ac minime reſiſtens ad calamitates perferendas Mens eorum eſt. Eodem fere tempore,P. Craſſus,cum in Aquitaniam perueniſſet, quae pars, ut ante dictum eſt,& regionum latitudine, & multitudine hominum, ex tertia parte Galliae eſt exiſtimanda; cum intelligeret in illis locis ſibi bellum gerendum, ubi paucis ante annis L. Valerius Praeconinus Legatus,exercitu pulſo, interfectus eſſet, atque unde L. Manilius Procos. impedimentis amiſſis, profugiſſet,non mediocrem ſibi diligentiam adhibendam intelligebat. itaque,re frumentaria prouiſa,auxilijs, Equitatuq. cõparato,multis praeterea uiris fortibus Toloſa,et Narbone,quae ſunt Ciuitates Galliae prouinciae finitimae,ex his Regionibus nominatim euocatis,in Sontiatium fines exercitum introduxit. cuius

ius aduentu cognito, Sontiates, magnis copijs coactis, Equitatuque,quo plurimum ualebant,in itinere agmen noſtrum adorti,primum equeſtre proelium cõmiſerunt:deinde,Equitatu ſuo pulſo,atque inſequentibus noſtris,ſubito Pedeſtres copias, quas in conualle in inſidijs collocauerant,oſtenderũt.hi,noſtros diſiectos adorti,proelium renouauerunt: pugnatum eſt diu,atque acriter;cum Sontiates,ſuperioribus uictorijs freti,in ſua uirtute totius Aquitaniae ſalutẽ poſitam putarent; noſtri autem,quid ſine Imperatore, ſine reliquis Legionibus,adoleſcentulo duce, efficere poſſent, perſpici cuperent. tandem, confecti unlneribus,hoſtes terga uertere.quorum magno numero interfecto,Craſſus ex itinere Opidum Sontiatum oppugnare coepit.quibus fortiter reſiſtentibus,uineas, turresq.egit.illi,alias eruptione intentata,alias cuniculis ad aggerẽ,uineasq.actis,cuius rei ſunt lõge peritiſſimi Aquitani,propterea,quod multis locis apud eos Aerariae ſecturae ſunt: ubi diligẽtia noſtrorum nihil his rebus profici poſſe intellexerunt, legatos ad Craſſum mittunt;ſeq. in deditionẽ ut recipiat, petunt.qua re impetrata,arma tradere iuſſi,faciunt. atque in ea re omniũ noſtrorum intentis animis, alia ex parte opidi Adcantuamus, qui ſummam imperij tenebat, cum DC. *deuotis,quos illi Soldurios appellant,quorũ haec eſt cõdicio, ut omnibus in uita cõmodis una cũ his fruãtur,quorũ ſe amicitiae dediderint. ſiquid ijs per uim accidat, aut eundem cauſam una ferant, aut ſibi mortem conſciſcant: neque adhuc ho-*

minum

minum memoria repertus eſt quiſquam, qui, eo interfecto, cuius ſe amicitiae deuouiſſet, mori recuſaret. cũ ijs Adcantuannus eruptionem facere conatus, clamore ab ea parte munitionis ſublato, cum ad arma Milites concurriſſent, uehementerq. ibi pugnatum eſſet, repulſus in Opidum eſt. uti tamen eadem deditionis condicione uteretur, a Craſſo impetrauit. armis, obſidibusq. acceptis, Craſſus in fines Vocontiorum, & Taruſatium, profectus eſt. tum uero Barbari commoti, quod Opidum, et natura loci, et manu munitum, paucis diebus, quibus eo uentum erat, expugnatum cognouerant, Legatos quoquo uerſus dimittere, coniurare, obſides inter ſe dare, copias parare, coeperunt: mittuntur etiam ad eas Ciuitates Legati, quae ſunt Citerioris Hiſpaniae, finitimae Aquitaniae: inde auxilia, ducesq. accerſuntur. quorũ aduẽtu magna cum auctoritate, & magna cum hominũ multitudine bellum gerere conantur. Duces uero ij deligũtur, qui una cum Q. Sertorio omnes annos fuerãt, ſummamq. ſcientiam rei militaris habere exiſtimabantur. ij, conſuetudine Populi R. loca capere, caſtra munire, commeatibus noſtros intercludere, inſtituunt. quod ubi Craſſus animaduertit, ſuas copias propter exiguitatẽ non facile diduci, hoſtem & uagari, & uias obſidere, & Caſtris ſatis praeſidij relinquere, ob eam cauſſam minus commode frumentum, commeatumq. ſibi ſupportari, in dies hoſtium numerũ augeri; non cũdandũ exiſtimauit, quin pugna decertaret. hac re ad cõciliũ delata, ubi, omnes idẽ ſentire, intellexit,

poſterum

poſterum diem pugnae conſtituit. prima Luce productis omnibus copijs, duplici acie inſtructa, auxilijs in mediam aciem collocatis; quid hoſtes conſilij caperet, exſpectabat. illi, etſi propter multitudinem, & ueterem belli gloriam, paucitatemq. noſtrorum, ſe tuto dimicaturos exiſtimabant; tamen tutius eſſe arbitrabantur, obſeſſis uijs, commeatu intercluſo, ſine ullo uulnere uictoria potiri: &, ſi propter inopiam rei frumentariae Romani ſeſe recipere coepiſſent, impeditos agmine, & ſub ſarcinis infirmiore animo adoriri cogitabant. hoc cōſilio probato ab Ducibus, productis Romanorum copijs, ſeſe Caſtris tenebant. hac re perſpecta, Craſſus, cum ſua cunctatione, atque opinione, timidiores hoſtes, noſtros Milites alacriores ad pugnandum effeciſſet, atque omnium uoces audirentur, exſpectari diutius nō oportere, quin ad Caſtra iretur; cohortatus ſuos, omnibus cupientibus, ad hoſtium Caſtra contendit. ibi, cum alij foſſas complerēt; alij, multis telis coniectis, defenſores uallo, munitionibusq. depellerent; Auxiliaresque, quibus ad pugnā nō multum Craſſus confidebat, lapidibus, telisq. ſubminiſtrādis, & ad aggerem ceſpitibus comportandis, ſpeciem, atque opinionem pugnantium praeberent; cum item ab hoſtibus conſtanter, ac non timide, pugnaretur, telaq. ex loco ſuperiore miſſa non fruſtra acciderent; Equites, circuitis hoſtium caſtris, Craſſo renunciauerunt, nō eadē eſſe diligentia ab Decumana Porta Caſtra munita, facilēq. aditū habere. Craſſus, Equitū Praefectos cohortatus, ut magnis praemijs, polli-

cita-

citationibusq.ſuos excitarent, quid fieri uelit, oſtendit. illi, ut erat imperatum, eductis IV. Cohortibus, quae praeſidio Caſtris relictae, integrae ab labore erant, & longiore itinere circumductis, ne ex hoſtiũ Caſtris conſpici poſſent, omniũ oculis, mentibusq. ad pugnam intentis, celeriter ad eas, quas diximus, munitiones peruenerunt; atque, his perruptis, prius in hoſtiũ Caſtris conſtiterunt, quã plane ab his uideri, aut, quid rei gereretur, cognoſci poſſet. tum uero, clamore ab ea parte audito, noſtri redintegratis uiribus, quod plerumque in ſpe victoriae accidere conſueuit, acrius impugnare coeperunt. hoſtes, undique circumuenti, deſperatis omnibus rebus, ſe per munitiones deijcere, & Fuga ſalutem petere contenderunt. quos Equitatus apertiſſimis campis conſectatus, ex millium L. numero, quae ex Aquitania Cantabrisq. ueniſſe conſtabat, uix IV. parte relicta, multa nocte ſe in Caſtra recipit. hac audita pugna, maxima pars Aquitaniae ſeſe Craſſo dedidit, obſidesq. ultro miſit: quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani, Vocates, Taruſates, Fluſtates, Garites, Auſci, Garumni, Sibutzates, Cocoſatesque. paucae ultimae nationes, Anni tempore confiſae, quod hiems ſuberat, id facere neglexũert. Eodem fere tempore Caeſar, etſi prope exacta iam Aeſtas erat, tamen, quod, omni Gallia pacata, Morini, Menapijq. ſupererãt, qui in armis eſſent, neque ad eũ umquã Legatos de Pace miſiſſent, arbitratus id bellũ celeriter cõfici poſſe, eo exercitũ adduxit. qui lõge alia ratione, ac

reli-

reliqui Galli, bellum gerere coeperunt. nam, quod intelligebant, maximas nationes, quae proelio contendiſſent, pulſas, ſuperatasq. eſſe, continentesq. ſiluas, ac paludes habebant; eo ſe, ſuaq. omnia contulerunt. ad quarum initium ſiluarum cum perueniſſet Caeſar, Caſtraq. munire inſtituiſſet; neque hoſtis interim uiſus eſſet; diſperſis in opere noſtris, ſubito ex omnibus partibus ſiluae euolauerunt; & in noſtros impetum fecerunt. noſtri celeriter arma coeperunt, eosq. in ſiluas repulerunt: &, compluribus interfectis, longius impeditioribus locis ſecuti, paucos ex ſuis deſiderauerunt. reliquis deinceps diebus Caeſar ſiluas caedere inſtituit: &, ne quis inermibus, imprudentibusq. Militibus ab latere impetus fieri poſſet, omnem eam materiam, quae erat caeſa, conuerſam ad hoſtem collocabat, & pro uallo ad utrumque latus exſtruebat. incredibili celeritate magno ſpatio paucis diebus confecto, cum iam pecus, atque extrema impedimenta ab noſtris tenerentur, ipſi denſiores ſiluas peterent, eiuſmodi tempeſtates ſunt conſecutae, uti opus neceſſario intermitteretur, & continuatione imbrium, diutius ſub pellibus Milites contineri non poſſent. itaque, uaſtatis omnibus eorum Agris, Vicis, Aedificijsq. incenſis, Caeſar exercitum reduxit, & in Aulercis, Lexobijsque, reliquis itē Ciuitatibus, quae proxime bellum fecerant, in hibernis collocauit

C. IVLII. CAESARIS
COMMENTARIORVM
DE. BELLO. GALLICO
LIB. IV

EA, QVAE ſecuta eſt, Hieme, qui fuit Annus Cn. Pompeio M. Craſſo Cos. Vſipetes Germani, & item Tenchtheri, magna cum multitudine hominum, Flumen Rhenum tranſierunt, non longe a Mari, quo Rhenus influit. cauſſa tranſeundi fuit, quod, ab Sueuis complures annos exagitati, bello premebantur, & agricultura prohibebantur. Sueuorum gens eſt longe maxima, & bellicoſiſſima Germanorum omnium. ij centum Pagos habere dicuntur: ex quibus quotannis ſingula millia armatorum, bellandi cauſſa, ſuis ex finibus educunt. reliqui, qui domi remanſerint, ſe, atque illos, alunt. hi rurſus inuicem anno poſt in armis ſunt, illi domi remanent. Sic neque Agricultura, neque ratio, neque uſus Belli intermittitur: ſed priuati, ac ſeparati Agri apud eos nihil eſt. neque longius Anno remanere uno in loco, incolendi cauſſa, licet. neque multum frumento, ſed maximam partem lacte, atque pecore, uiuunt, multumq. ſunt in uenationibus. quae res & cibi genere, & quotidiana exercitatione, & libertate uitae (quod a pueris nullo officio, aut diſciplina aſſuefacti, nihil omnino contra uoluntatem

tem faciant) & uires alit, & immani corporum magnitudine homines efficit. atque in eam ſe conſuetudinem adduxerunt, ut locis frigidiſſimis, neque ueſtitus, praeter Pelles, habeant; quarum propter exiguitatẽ, magna eſt corporis pars aperta; & lauentur in Fluminibus. Mercatoribus eſt ad eos aditus magis eo, ut, quae bello coeperint, quibus uendant, habeant: quam quo ullam rem ad ſe importari deſiderent. quin etiam Iumentis, quibus maxime Galli delectantur, quaeq. impenſo parant pretio, Germani importatis nõ utuntur; ſed, quae ſunt apud eos nata praua, atque deformia, haec quotidiana exercitatione, ſummi ut ſint laboris, efficiunt. equeſtribus proelijs ſaepe ex equis deſiliunt, ac pedibus proeliantur, equosq. eodem remanere ueſtigio, aſſuefaciunt: ad quos ſe celeriter, cum uſus poſcit, recipiunt. neque eorum moribus turpius quidquam, aut inertius, habetur, quam Ephippijs uti. itaque ad quemuis numerum Ephippiatorum Equitij quamuis pauci adire audent. vinum ad ſe omnino importari non ſinunt, quod ea re ad laborem ferendum remolleſcere homines, atque effeminari, arbitrantur. publice maximam putant eſſe Laudem, quam latiſſime a ſuis finibus uacare agros: hac re ſignificari, magnum numerum Ciuitatum ſuam uim ſuſtinere non potuiſſe. itaque una ex parte a Sueuis circiter millia paſſuum DC. agri uacare dicuntur. Ad alteram partem ſuccedunt Vbij, quorum fuit Ciuitas ampla, atque florens, ut eſt captus Germanorum, & paullo, qui ſunt eiuſdem generis, etiam ceteris humanio-

res; propterea quod Rhenum attingunt, multiq. ad eos Mercatores uentitant, & ipſi propter propinquitatem Gallicis ſunt moribus aſſuefacti. hos cum Sueui, multis ſaepe bellis experti, propter amplitudinem, grauitatemq. Ciuitatis, finibus expellere non potuiſſen, tamen uectigales ſibi fecerunt, ac multo humiliores, infirmioresq. redegerunt. in eadem cauſſa fuerunt Vſipetes, & Tenchtheri, quos ſupra diximus; qui, cum plures annos Sueuorum uim ſuſtinuenint, ad extremum tamen, agris expulſi, & multis locis Germania triennium uagati, ad Rhenum peruenerunt. quas regiones Menapij incolebant, & ad utrãque ripam Fluminis Agros, Aedificia, uicosq. habebant. ſed tantae multitudinis aduētu perterriti, ex his Aedificijs, quae trans Flumen habuerant, demigrauerũt; & cis Rhenum diſpoſitis praeſidijs, Germanos tranſire prohibebant. illi, omnia experti, cum, neque ui contendere, propter inopiam nauium; neque, clam tranſire, propter cuſtodias Menapiorum, poſſent; reuerti ſe in ſuas ſedes, regionesq. ſimulauerunt; & Tridui uiam progreſſi, rurſus reuerterunt: atque omni hoc itinere una nocte equitatu confecto, inſcios, inopinantesq. Menapios oppreſſerunt: qui, de Germanorum diſceſſu per Exploratores certiores facti, ſine metu trans Rhenum in ſuos uicos remigrauerant. his interfectis, nauibusq. eorum occupatis, priuſquam ea pars Menapiorum, quae citra Rhenum erat, certior fieret, Flumen tranſierunt; atque omnibus eorum Aedificijs occupatis, reliquam partem hiemis ſe eorum copijs aluerunt.

luerunt. His de rebus Caeſar certior factus, & infirmitatem Gallorum ueritus, quod ſunt in conſilijs capiendis mobiles, & nouis plerumque rebus ſtudent, nihil his committendum exiſtimauit. eſt autem hoc Gallicae conſuetudinis; ut, & uiatores etiam inuitos conſiſtere cogant; &, quod quiſque eorum de quaque re audierit, aut cognouerit, quaerãt; & Mercatores in Opidis uulgus circumſiſtat: quibus ex Regionibus ueniant, quasq. res ibi cognouerint, pronunciare cogant, &, his rumoribus, atque auditionibus permoti, de ſummis ſaepe rebus conſilia ineunt: quorum eos e ueſtigio paenitere, neceſſe eſt: cum incertis rumoribus ſeruiant; & plerique ad uoluntatem eorum ficta reſpondeant. qua cõſuetudine cognita; Caeſar, ne grauiori bello occurreret, maturius, quam conſueuerat, ad exercitum proficiſcitur. eo cum ueniſſet, ea, quae fore ſuſpicatus erat, facta cognouit: miſſas Legationes a non nullis Ciuitatibus ad Germanos; inuitatosq. eos, uti ab Rheno diſcederent: omniaque, quae poſtulaſſent, ab ſe fore parata. qua ſpe adducti Germani, latius iam uagabantur, & in fines Eburonum, & Condruſonum, qui ſunt Treuirorum clientes, peruenerãt. Principibus Galliae euocatis, Caeſar, ea, quae cognouerat, diſſimulanda ſibi exiſtimauit: eorumq. animis permulſis, & confirmatis, Equitatuq. imperato, bellum cũ Germanis gerere conſtituit. re frumẽtaria cõparata, Equitibusq. delectis, iter in ea loca facere coepit, quibus in locis Germanos eſſe audiebat. a quibus cũ paucorũ dierũ iter abeſſet, Legati ab ijs uenerunt:

quorum haec fuit oratio: Germanos neque priores Populo R. bellum inferre; neque tamen recuſare, ſi laceſſantur, quin armis contendant: quod Germanorum conſuetudo haec ſit a maioribus tradita, Quicũque bellum inferant, reſiſtere, neque deprecari: hoc tamen dicere, ueniſſe inuitos, eiectos domo: ſi ſuam gratiam Romani uelint, poſſe eis utiles eſſe amicos; uel ſibi agros attribuant, uel patiantur eos tenere, quos armis poſſederint: ſeſe uiuis Sueuis concedere; quibus ne Dij quidem immortales pares eſſe poſſint: reliquum quidem in terris eſſe neminem, quem non ſuperare poſſint. Ad haec Caeſar, quae uiſum eſt, reſpondit. ſed exitus fuit orationis: Sibi nullam cum his amicitiam eſſe poſſe, ſi in Gallia remanerent. neque uerum eſſe, Qui ſuos fines tueri nõ potuerint, alienos occupare; neque ullos in Gallia uacare agros, qui dari, tantae praeſertim multitudini, ſine iniuria poſſint: ſed licere, ſi uelint, in Vbiorum finibus conſidere, quorum ſint legati apud ſe, & de Sueuorum iniurijs querantur, & a ſe auxilium petant: hoc ſe ab Vbijs impetraturum. Legati, haec ſe ad ſuos relaturos, dixerunt; &, re deliberata, poſt diem tertium ad Caeſarem reuerſuros: interea, ne propius ſe Caſtra moueret, petierunt. ne id quidem Caeſar ab ſe impetrari poſſe, dixit. cognouerat enim, magnam partem Equitatus ab ijs aliquot diebus ante, praedandi, frumentandiq. cauſſa, ad Ambiuaritos trans Moſam miſſam. hos exſpectari equites, atque eius rei cauſſa moram interponi arbitrabatur. Moſa profluit ex Monte,

te,

te Vogeſo, qui eſt in finibus Lingonum, &, parte quãdam Rheni recepta, quae appellatur Vacalos, Inſulã efficit Batauorum. neque longius ab eo millibus paſſuum L X X X. *in Rhenum tranſit. Rhenus autem oritur ex Lepontijs, qui Alpes incolũt, & longo ſpatio per fines Nantuatium, Heluetiorum, Sequanorum, Mediomatricum, Tribotorum, Treuirorum citatus fertur: &, ubi Ocaeano appropinquauit, in plures diffluit partes, multis ingentibusq. Inſulis effectis, quarum pars magna a feris, barbarisq. nationibus incolitur: ex quibus ſunt, qui Piſcibus, atque Ouis auiũ, uiuere exiſtimantur; multisq. capitibus in Oceanum influit. Caeſar, cum ab hoſte non amplius paſſuum* X I I. *millibus abeſſet, ut erat conſtitutum, ad eum Legati reuertuntur. qui in itinere congreſſi, magnopere, ne longius progrederetur, orabant. cum id nõ impetraſſent, petebant, uti ad eos equites, qui agmẽ anteceſſiſſent, praemitteret, eosq. pugna prohiberet; ſibiq. uti poteſtatem faceret, in Vbios Legatos mittendi. quorum ſi principes, ac Senatus ſibi iureiurando fidem feciſſent, ea condicione, quae a Caeſare ferretur, ſe uſuros oſtendebant. ad has res conficiendas ſibi Tridui ſpatium daret. haec omnia Caeſar eodẽ illo pertinere arbitrabatur, ut, Tridui mora interpoſita, Equites eorũ, qui abeſſent, reuerterentur: tamen, ſeſe non longius millibus paſſuum* I V. *aquationis cauſſa, proceſſurum eo die, dixit: huc poſtero die quam frequentiſſimi cõuenirent, ut de eorũ poſtulatis cognoſceret. Interim ad Praefectos, qui cum omni Equitatu ante*

ceſſerant,mittit, qui nunciarent, ne hoſtes proelio la ceſſerent, &, ſi ipſi laceſſerentur,ſuſtinerent, quoad ipſe cum exercitu propius acceſſiſſet. At hoſtes, ubi primum noſtros equites conſpexerunt, quorum erat V. *millium numerus, cum ipſi non amplius* DCCC. *Equites haberent, quod ij, qui, frumentandi cauſſa, ierant trans Moſam,nondum redierant, nihil noſtris timentibus, quod Legati eorum paullo ante a Caeſa re diſceſſerant,atque is dies Indutijs erat ab ijs petitus;impetu facto,celeriter noſtros perturbauerunt; rurſus,reſiſtentibus noſtris,conſuetudine ſua, ad pedes deſilierunt, ſuffoſſisq.equis,compluribusq.noſtris deiectis,reliquos in fugam coniecerunt;atque ita per territos egerunt,ut non prius fuga deſiſterent, quam in conſpectum agminis noſtri ueniſſent. In eo proelio ex Equitibus noſtris interficiuntur* IV. & LXX. *in his, uir fortiſſimus, Piſo Aquitanus,ampliſſimo genere natus, cuius Auus in ciuitate ſua Regnum obtinuerat, Amicus ab Senatu noſtro appellatus. hic, cũ fratri intercluſo ab hoſtibus auxilium ferret, illũ ex periculo eripuit; ipſe,ſeruo uulnerato, deiectus,quoad potuit, fortiſſime reſtitit. cum circumuentus,multis uulneribus acceptis,cecidiſſet, atq. id frater, qui iam proelio exceſſerat, procul animaduertiſſet: incitato equo,ſeſe hoſtibus obtulit,atque interfectus eſt. hoc facto proelio, Caeſar neque iam ſibi Legatos audiendos,neque condiciones accipiendas arbitrabatur ab ijs,qui,per dolum, atque inſidias,petita pace,ultro bellum intuliſſent. exſpectare uero, dum hoſtium*

copiae

copiae augerētur, Equitatusq. reuerteretur, ſummae dementiae eſſe iudicabat: & cognita Gallorum infirmitate, quantum iam apud eos, hoſtes uno proelio auctoritatis eſſent conſecuti, ſentiebat: quibus ad conſilia capienda nihil ſpatij dandum exiſtimabat. his conſtitutis rebus, & conſilio cum Legatis, et Quaeſtore communicato, ne quē diem pugnae praetermitteret, opportuniſſima res accidit, quod poſtridie eius diei mane eadem & perfidia, & ſimulatione uſi, Germani frequentes omnibus principibus, maioribusq. natu adhibitis, ad eum in Caſtra uenerūt, ſimul, ut dicebatur, ſui purgandi cauſſa, quod contra, atque eſſet dictum, & ipſi petiſſent, proelium pridie cōmiſiſſent; ſimul, ut ſi quid poſſent, de Induțijs fallendo impetrarent. quos ſibi Caeſar oblatos gauiſus retineri iuſſit: ipſe omnes copias Caſtris eduxit, Equitatum, quod recenti proelio perterritum eſſe exiſtimabat, agmen ſubſequi iuſſit. acie triplici inſtructa, & celeriter IIX. millium itinere confecto, prius ad hoſtium Caſtra peruenit, quam, quid ageretur, Germani ſentire poſſent. qui, omnibus rebus ſubito perterriti, & celeritate aduentus noſtri, & diſceſſu ſuorum, neque conſilij habendi, neque arma capiendi ſpatio dato, perturbabantur, ut copias ne aduerſus hoſtem educere, an Caſtra defendere, an Fuga ſalutem petere, neſcirent, quid praeſtaret. quorum timor, cum fremitu, & concurſu ſignificaretur, Milites noſtri, priſtini diei perfidia incitati, in Caſtra irruperunt. quo in loco, qui celeriter arma capere potuerunt, paulliſper noſtris

reſtiterunt, atque inter carros, impedimentaq. proelium commiſerunt. at reliqua multitudo puerorum, mulierumq. (nam cum omnibus ſuis domo exceſſerant, Rhenumq. tranſierant) paſſim fugere coepit. ad quos conſectandos Caeſar Equitatum miſit. Germani, poſt tergum clamore audito, cum ſuos interfici uiderent, armis abiectis, ſignisq. militaribus relictis, ſe ex Caſtris eiecerunt, & cum ad confluentem Moſae, & Rheni perueniſſent, reliqua fuga deſperata, magno numero interfecto, reliqui ſe in Flumen praecipitauerunt; atque ibi, timore, laſſitudine, & ui Fluminis oppreſſi, perierunt. noſtri ad unum omnes incolumes, per paucis uulneratis, ex tanti belli timore, cum hoſtium numerus capitum CDXXX *millium fuißet, ſe in Caſtra receperunt. Caeſar ijs, quos in Caſtris retinuerat, diſcedendi poteſtatem fecit. illi, ſupplicia, cruciatusq. Gallorum ueriti, quorum agros uexauerant, remanere ſe apud eum uelle, dixerunt. ijs Caeſar libertatem conceſſit. Germanico Bello confecto, multis de cauſſis Caeſar ſtatuit ſibi Rhenum eſſe trāſeundum: quarum illa fuit iuſtiſſima, quod, cum uideret Germanos tam facile impelli, ut in Galliam uenirent, ſuis quoque rebus eos timere uoluit; tum intelligerent, & poſſe, & audere Populi R. exercitū Rhenum tranſire. Acceſſit etiam, quod illa pars Equitatus Vſipetum, & Tenchtherorum, quam ſupra commemoraui, praedandi, frumentandiq. cauſſa, Moſam tranſiſſe, neque proelio interfuiſſe, poſt fugam ſuorum ſe trans Rhenum in fines Sicambrorum*

rum

num receperat, ſeq. cum ijs coniunxerat. ad quos cũ Caeſar nuncios miſiſſet, qui poſtularent, eos, qui ſibi, Galliaeq. bellum intuliſſent, uti ſibi dederent, reſponderunt: Populi R. Imperium Rhenum finire: ſi, ſe inuito, Germanos in Galliam tranſire, non aequum exiſtimaret; cur ſui quidquam eſſe imperij, aut poteſtatis trans Rhenum poſtularet? Vbij autem, qui uni ex transrhenanis ad Caeſarem Legatos miſerãt, amicitiam fecerant, obſides dederant, magnopere orabant, ut ſibi auxilium ferret, quod grauiter ab Sueuis premerentur; uel, ſi id facere occupationibus Populi R. prohiberetur, exercitum modo Rhenum tranſportaret: id ſibi ad auxilium, ſpemq. reliqui temporis ſatis futurum: tantum eſſe nomen, atque opinionem exercitus Romani, Ariouiſto pulſo, & hoc nouiſſimo proelio facto, ut etiam ad ultimas Germanorum nationes opinione, & amicitia Populi R. tuti eſſe poſſint. nauium magnã copiam ad tranſportandum exercitum pollicebantur. Caeſar his de cauſſis, quas commemoraui, Rhenum tranſire decreuerat: ſed, nauibus tranſire, neque ſatis tutum eße arbitrabatur, neque ſuae, neque Populi R. dignitatis eſſe ſtatuebat. itaque, etſi ſumma difficultas faciundi Pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemq. fluminis; tamen id ſibi contendendum, aut aliter nõ transducendum exercitum, exiſtimabat. rationem igitur Pontis hanc inſtituit. Tigna bina ſeſquipedalia, paullũ ab imo praeacuta, dimẽſa ad altitudinẽ Fluminis, interuallo pedũ

duorum

duorum inter ſe iungebat.haec cum machinationibus immiſſa in Flumine defixerat,fiſtuciſq. adegerat,nō ſublicae modo directa ad perpendiculum,ſed prona, ac faſtigiata,ut ſecundum naturam Fluminis procumberent.his item contraria duo ad eundem modum iuncta,interuallo pedum quadragenum ab inferiore parte,contra uim atque impetum Fluminis conuerſa ſtatuebat:haec utraque bipedalibus trabibus immiſſis, quantum eorum Tignorum iunctura diſtabat,binis utrimque fibulis ab extrema parte diſtinebantur. quibus diſcluſis, atque in contrariam partem reuinctis, tanta erat operis firmitudo,atque ea rerum natura, ut quo maior uis Aquae ſe incitauiſſet,hoc artius illigata tenerentur.haec directa materia iniecta contexebantur,ac longurijs,cratibusq. conſternebãtur. ac nihilo ſecius ſublicae ad inferiorem partẽ Fluminis obliquae adigebantur; quae, pro ariete ſubiectae,et cũ omni opere coniunctae,uim Fluminis exciperent:et aliae item ſupra Pontẽ mediocri ſpatio:ut, ſi arborum trunci, ſiue naues,deijciendi operis cauſſa, eſſent a Barbaris miſſae, his defenſoribus earum rerum uis minueretur,neu Ponti nocerent.Diebus x. quibus materia coepta erat comportari, omni opere effecto,exercitus tranſducitur.Caeſar, ad utramque partem Pontis firmo praeſidio relicto, in fines Sicambrorum contendit. interim á cõpluribus Ciuitatibus ad eum Legati ueniunt,quibus pacem,atque amicitiã petentibus,liberaliter reſpondit,Obſidesq. ad ſe adduci iubet.Sicãbri ex eo tẽpore,quo Põs inſtitui coe-

ptus eſt, fuga comparata, hortantibus ijs, quos ex Tenchtheris, atque Vſipetibus apud ſe habebant, finibus ſuis exceſſerant, ſuaq. omnia exportauerant, ſeq. in ſolitudinem, ac ſiluas, abdiderant. Caeſar, paucos dies in eorum finibus moratus, omnibus Vicis, Aedificijsq. incenſis, frumentiſq. ſuccisis, ſe in fines Vbiorum recepit, atque his auxilium ſuum pollicitus, ſi a Sueuis premerentur, haec ab ijs cognouit: Sueuos, poſtquam per Exploratores Pontem fieri comperiſſent, more ſuo conſilio habito, nuncios in omnes partes dimiſiſſe, uti de Opidis demigrarent, liberos, uxores, ſuaq. omnia in ſiluas deponerent: atque omnes, qui arma ferre poſſent, unum in locum conuenirent: hunc eſſe delectum medium fere Regionum earum, quas Sueui obtinerent: ibi Romanorum aduentum exſpectare, atque ibi decertare conſtituiſſe. quod ubi Caeſar comperit, omnibus his rebus cõfectis, quarum rerum cauſſa exercitum tranſducere conſtituerat, ut Germanis metum inijceret, ut Sicambros ulciſceretur, ut Vbios obſidione liberaret. diebus omnino XIIX. trans Rhenum conſumptis, ſatis & ad laudẽ, & ad utilitatem profectum arbitratus, ſe in Galliam recepit, Pontemq reſcidit. exigua parte Aeſtatis reliqua Caeſar, etſi in ijs locis, quod omnis Gallia ad Septemtrionem uergit, maturae ſunt hiemes, tamẽ in Britanniam proficiſci contendit, quod, omnibus fere Gallicis Bellis, hoſtibus noſtris inde ſubminiſtrata auxilia intelligebat; et, ſi tẽpus Anni ad bellum gerẽdum deficeret; tamen magno ſibi uſui fore arbitrabatur,

tur, ſi modo Inſulam adiſſet; & genus hominum perſpexiſſet; loca, portus, aditus cognouiſſet: quae omnia fere Gallis erant incognita. neque enim temere praeter Mercatores adit ad illos quiſquam: neque iis ipſis quidquam, praeter Oram maritimam, atque eas Regiones, quae ſunt contra Galliam, notum eſt. itaque, conuocatis ad ſe undique Mercatoribus, neque, quāta eſſet Inſulae magnitudo, neque quae, aut quantae Nationes incolerent, neque quem uſum belli haberent, aut quibus inſtitutis uterentur, neque qui eſſent ad maiorum nauium multitudinem idonei Portus, reperire poterat. ad haec cognoſcēda, prius quā periculum faceret, idoneum eſſe arbitratus, C. Voluſenum cum naui longa praemittit. huic mandat, ut, exploratis omnibus rebus, ad ſe quamprimum reuertatur. ipſe, cum omnibus copiis, in Morinos proficiſcitur: quod inde erat breuiſſimus in Britāniam tranſiectus. huc naues undique ex finitimis Regionibus, & quam ſuperiore Aeſtate ad Veneticū bellum fecerat classem, iubet conuenire. interim, conſilio eius cognito, & per Mercatores perlato ad Britānos, a compluribus eius Inſulae Ciuitatibus ad eum Legati ueniūt, qui polliceantur, Obſides dare, atque Imperio Populi R. obtemperare. Qubus auditis, liberaliter pollicitus, hortatusque, ut in ea ſententia permanerent, eos domum remiſit: &, cum his una Comium, quem ipſe Atrebatibus ſuperatis, Regē ibi cōſtituerat, cuius & uirtutem, & conſiliū probabat, & quem ſibi fidelē eſſe arbitrabatur, cuiusq. auctoritas in his Regionibus

magna habebatur, mittit. huic imperat, quas poſſit, adeat Ciuitates; horteturque, ut Populi R. fidem ſequantur; ſeq. celeriter eo uenturum nunciet. Voluſenus, perſpectis Regionibus, quantum ei facultatis dari potuit, qui naui egredi, ac ſe Barbaris committere non auderet, V. die ad Caeſarem reuertitur: quaeq. ibi perſpexiſſet, renũciat. Dum in his locis Caeſar nauium parandarum cauſſa moratur, ex magna parte Morinorum Legati ad eum uenerunt, qui ſe de ſuperioris temporis conſilio excuſarent; quod homines barbari, & noſtrae conſuetudinis imperiti, bellum Populo R. feciſſent, ſeq. ea, quae imperaſſet, facturos pollicerentur. haec ſibi ſatis opportune Caeſar accidiſſe arbitratus, quod neque poſt tergum hoſtem relinquere uolebat; neque belli gerendi, propter Anni tempus, facultatem habebat; neque has tantularum rerum occupationes Britanniae anteponendas iudicabat; magnũ his numerum Obſidum imperat. quibus adductis, eos in fidem recepit, nauibus circiter LXXX onerariјs coactis, contractisque, quot ſatis eſſe ad duas Legiones tranſportandas exiſtimabat. quidquid praeterea nauium longarũ habebat, Quaeſtori, Legatis, Praefectisq. diſtribuit. huc accedebant XIIX onerariae naues, quae ex eo loco millibus paſſuum IIX. uento tenebantur, quo minus in eundẽ Portum peruenire poſſent. has Equitibus diſtribuit; reliquum exercitum Q. Titurio Sabino, & L. Aurunculeio Cottae, Legatis, in Menapios, atque in eos Pagos Morinorum, ab quibus ad eum Legati non uenerant, ducen-

ducendum dedit. P. Sulpicium Rufum Legatum, cum eo praeſidio, quod ſatis eſſe arbitrabatur, Portum tenere iuſſit. his conſtitutis rebus, nactus idoneam ad nauigandum tempeſtatem, tertia fere vigilia ſoluit, Equitesq. in ulteriorem Portum progredi, & naues conſcendere, ac ſe ſequi, iuſſit: ab quibus cum paullo tardius eſſet adminiſtratum, ipſe hora circiter diei IV. cum primis nauibus Britanniam attigit: atque ibi in omnibus Collibus expoſitas hoſtium copias armatas conſpexit. cuius loci haec erat natura, atque ita Montibus anguſtis Mare continebatur, uti ex locis ſuperioribus in litus telum adigi poſſet. hunc ad egrediendum nequaquam idoneum arbitratus locum, dum reliquae naues eo conuenirent, ad horam IX. in anchoris exſpectauit. interim, Legatis, Tribunisq. Mil. cõuocatis, &, quae ex Voluſeno cognouiſſet; &, quae fieri uellet, oſtendit: monuitque, ut rei militaris ratio, maximeq. ut res maritimae poſtularent, ut quã celerem, atque inſtabilem motum haberent, ad nutũ & ad tempus omnes res ab iis adminiſtrarentur. his demiſſis & ventum, & Aeſtum uno tempore nactus ſecundum, dato ſigno, & ſublatis anchoris, circiter millia paſſuum IIX. ab eo loco progreſſus, aperto, ac plano litore naues conſtituit. at Barbari, cõſilio Romanorum cognito, praemiſſo Equitatu, & Eſſedariis, quo plerũque genere in proeliis uti conſuerunt, reliquis copiis ſubſecuti, noſtros nauibus egredi prohibebant. erat ob has cauſſas ſumma difficultas, quod naues propter magnitudinem, niſi in alto, conſtitui non

pote-

poterant. Militibus autem, ignotis locis, impeditis manibus, magno, & graui onere armorum preſſis, ſimul & de nauibus deſiliendum, & in fluctibus conſiſtendum, & cum hoſtibus erat pugnandum: cum illi aut ex arido, aut paullulum in Aquam progreſſi, omnibus membris expediti, notiſſimis locis audacter tela conijcerent, & equos aſſuefactos incitarent. quibus rebus noſtri perterriti, atque huius omnino generis pugnae imperiti, non omnes eadem alacritate, ac ſtudio, quo in pedeſtribus uti proelijs conſueuerant, utebantur. quod ubi Caeſar animaduertit, naues longas, quarũ & ſpecies erat barbaris inuſitatior, & motus ad uſum expeditior, paullulum remoueri ab onerarijs nauibus, & remis incitari, & ad latus apertum hoſtium conſtitui, atque inde Fundis, Tormentis, Sagittis, hoſtes propelli, ac ſubmoueri, iuſſit: quae res magno uſui noſtris fuit. nam & Nauium figura, & remorum motu, & inuſitato genere Tormentorum permoti, Barbari, conſtiterunt; ac paullum modo pedem retulerunt. at, noſtris Militibus cunctantibus, maxime propter altitudinẽ maris: qui X. Legionis Aquilã ferebat, cõteſtatus Deos, ut ea res Legioni feliciter eueniret: Deſilite, inquit, Milites, niſi uultis Aquilã hoſtibus prodere. ego certe meũ Reip. atq. Imperatori officiũ praeſtitero. hoc cũ magna uoce dixiſſet, ſe ex naui proiecit, atque in hoſtes Aquilã ferre coepit. tũ noſtri cohortati inter ſe, ne tantũ dedecus admitteretur, uniuerſi ex naui deſilierũt. hos itẽ alij ex primis, proximi nauibus, cũ cõſpexiſſent, ſubſecuti, hoſtibus appropinquarunt.

quarunt. pugnatum eſt ab utriſque acriter. noſtri tamen, quod neque ordines ſeruare, neque firmiter inſiſtere, neque ſigna ſubſequi, poterant, atque alius alia ex naui, quibuſcumque ſignis occurrerat, ſe aggregabat; magnopere perturbabantur. hoſtes uero, notis omnibus uadis, ubi ex litore aliquos ſingulares ex naui egredientes conſpexerant, incitatis equis, impeditos adoriebantur. plures paucos circumſiſtebant; alii ab latere aperto in uniuerſos tela coniiciebant. quod cum animaduertiſſet Caeſar, ſcaphas longarum nauium, item ſpeculatoria nauigia Militibus cōpleri iuſſit: &, quos laborantes conſpexerat, iis ſubſidia ſummittebat. noſtri, ſimul atque in arido cōſtiterunt, ſuis omnibus conſecutis, in hoſtes impetum fecerunt, atque eos in fugam dederunt; neque longius proſequi potuerunt, quod Equites curſum tenere, atque Inſulam capere non potuerunt. hoc unum ad priſtinam fortunam Caeſari defuit. hoſtes proelio ſuperati, ſimul atque ſe ex fuga receperunt, ſtatim ad Caeſarem Legatos de Pace miſerunt: obſides daturos, quaeq. imperaſſet, ſeſe facturos, polliciti ſunt. una cum his Legatis Comius Atrebas uenit, quem ſupra demonſtraueram a Caeſare in Britanniam praemiſſum. hunc illi e naui egreſſum, cum ad eos Imperatoris mandata perferret, comprehenderant, atque in uincula coniecerant. tunc, facto proelio, remiſerunt; & in petēda Pace eius rei culpam in multitudinē coniecerunt; &, propter imprudentiā, ut ignoſceretur, petiuerūt. Caeſar, queſtus, quod, cum ultro, in continentē Legatis miſſis,

Pacem

Pacem a ſe petiſſent, bellum ſine cauſſa intuliſſent, ignoſcere imprudentiae, dixit: Obſidesq. imperauit: quorum illi partem ſtatim dederunt; partem, ex longinquioribus locis accerſitam, paucis poſt diebus ſeſe daturos dixerunt. interea ſuos remigrare in agros iuſſerunt: principesq. undiq. conuenere; & ſe, Ciuitatesq. ſuas Caeſari commendarunt. his rebus Pace firmata, poſt diem IV, *quam eſt in Britanniam uentum, naues* XIIX. *de quibus ſupra demonſtratum eſt, quae Equites ſuſtulerant, ex ſuperiori Portu leni uento ſoluerunt. quae cum appropinquarent Britanniae, & ex Caſtris uiderentur, tanta tempeſtas ſubito coorta eſt, ut nulla earum curſum tenere poſſet. ſed aliae eodem, unde erant profectae, referrentur; aliae ad inferiorē partem Inſulae, quae eſt propius Solis Occaſum, magno ſui cum periculo deijcerentur. quae tamē, anchoris iactis, cum fluctibus complerentur, neceſſario, aduerſa nocte in altum prouectae, Continentem petiuerunt. Eadē nocte accidit, ut eſſet Luna plena, quae maritimos Aeſtus maximos in Oceano efficere cōſueuit: noſtrisq. id erat incognitum. ita uno tēpore & longas naues, quibus Caeſar exercitum trāſportādum curauerat, quasq. in aridum ſubduxerat, Aeſtus cōplebat: & onerarias, quae ad anchoras erant deligatae, tēpeſtas afflictabat; neque ulla noſtris facultas aut adminiſtrandi, aut auxiliandi, dabatur. compluribus nauibus fractis, reliquae cum eſſent, funibus, anchoris, reliquiſq. armamentis amiſſis, ad nauigandum inutiles, magna, id quod neceſſe erat accidere,*

cidere, totius exercitus perturbatio facta eſt . neque enim naues erant aliae, quibus reportari poſſent; & omnia deerant, quae ad reficiendas eas uſui ſunt; &, quod omnibus conſtabat, hiemare in Gallia oportere, frumentum his in locis in hiemem prouiſum non erat: quibus rebus cognitis, Principes Britanniae, qui poſt proelium ad ea, quae iuſſerat Caeſar, facienda conuenerant, inter ſe collocuti; cum Equites, & naues, & frumentum Romanis deeſſe intelligerent; & paucitatem Militum ex Caſtrorum exiguitate cognoſcerent; quae hoc erant etiam anguſtiora, quod ſine impedimẽtis Caeſar Legiones tranſportauerat: optimum factu eſſe duxernnt, rebellione facta, frumento, commeatuque noſtros prohibere, & rem in Hiemem producere; quod, his ſuperatis, aut reditu interclufis, neminem poſtea belli inferendi cauſſa in Britanniam tranſiturum confidebant. itaque, rurſus coniuratione facta, paullatim ex Caſtris diſcedere, ac ſuos clam ex agris deducere coeperunt. At Caeſar, etſi nõ dum eorum cõſilia cognouerat, tamen & ex euentu nauium ſuarum, & ex eo, quod obſides dare intermiſerant, fore id, quod accidit, ſuſpicabatur. itaque ad omnes caſus ſubſidia comparabat. nam & frumentum ex agris in Caſtra quotidie conferebat; &, quae grauiſſime afflictae erant naues, earum materia, atque aere ad reliquas reficiendas utebatur; &, quae ad eas res erant uſui, ex continenti cõportari iubebat. itaque, cum id ſummo ſtudio a Militibus adminiſtraretur, XII. nauibus amiſſis, reliquis ut nauigari commo-

de

de poſſet, effecit. Dum ea geruntur, Legione, ex conſuetudine, una frumentatum miſſa, quae appellabatur VII. neque ulla ad id tempus belli ſuſpicione interpoſita, cum pars hominum in Agris remaneret, pars etiam in Caſtra uentitaret, ij, qui pro Portis Caſtrorum in ſtatione erant, Caeſari renunciarunt, puluerē maiorem, quam conſuetudo ferret, in ea parte uideri, quam in partem Legio iter feciſſet. Caeſar, id quod erat, ſuſpicatus, aliquid noui a Barbaris initum conſilij, Cohortes, quae in ſtationibus erant, ſecum in eā partem proficiſci, duas ex reliquis in ſtationem ſuccedere, reliquas armari, & confeſtim ſe ſubſequi, iuſſit. cum paullo longius a Caſtris proceſſiſſet; & ſuos ab hoſtibus premi, atque aegre ſuſtinere, & conferta Legione ex omnibus partibus tela conijci animaduertit. nā, quod omni ex reliquis partibus demeſſo frumento, una pars erat reliqua: ſuſpicati hoſtes, huc noſtros eſſe uenturos, noctu in ſiluis delituerant. tum diſperſos depoſitis armis, in metendo occupatos ſubito adorti, paucis interfectis, reliquos incertis ordinibus perturbauerant: ſimul Equitatu, atque Eſſedis circūdederant. genus hoc eſt ex Eſſedis pugnae. primo, per omnes partes perequitant, & tela conijciunt, atque ipſo terrore equorum, & ſtrepitu rotarū, ordines plerūque perturbāt: & cū ſe inter Equitum turmas inſinuauere, & ex Eſſedis deſiliunt, & Pedites proeliātur. aurigae īterim paullū e proelio excedūt, atque ita ſe collocāt, ut, ſi illi a multitudine hoſtium premātur, expeditum ad ſuos receptum habeant. ita mobilita-

tem Equitum, ſtabilitatem Peditum in proelijs praeſtant; ac tantum uſu quotidiano, & exercitatione efficiunt, ut in decliui, ac praecipiti loco incitatos equos ſuſtinere, & breui moderari, ac flectere, & per temonem percurrere, & in iugo inſiſtere, & inde ſe in currus citiſſime recipere conſueuerint. quibus rebus, perturbatis noſtris nouitate pugnae, tẽpore opportuniſſimo Caeſar auxiliũ tulit. namque eius aduẽtu hoſtes conſtiterunt, noſtri ex timore ſe receperũt. quo facto, ad laceſſendum hoſtes, & committendum proelium, alienum eſſe tempus arbitratus, ſuo ſe loco continuit; &, breui tempore intermiſſo, in Caſtra Legiones reduxit. dum haec gerũtur, noſtris omnibus occupatis, qui erant in Agris reliqui, diſceſſerunt. ſecutae ſunt cõtinuos cõplures dies tempeſtates; quae & noſtros in Caſtris continerent, & hoſtem a pugna prohiberent. interim Barbari nuncios in omnes partes dimiſerũt; paucitatẽq. noſtrorum Militum ſuis praedicauerunt; &, quanta praedae faciendae, atque in perpetuum ſui liberandi facultas daretur, ſi Romanos Caſtris expuliſſent, demõſtrauerũt. his diebus celeriter magna multitudine Peditatus, Equitatusq. coacta, ad Caſtra uenerunt. Caeſar, etſi idẽ, quod ſuperioribus diebus acciderat, fore uidebat, ut, ſi eſſent hoſtes pulſi, Celeritate periculum effugeret; tamen, nactus equites circiter XXX, quos Comius Atrebas, de quo ante dictum eſt, ſecum tranſportauerat, Legiones in Acie pro Caſtris conſtituit. commiſſo proelio, diutius noſtrorum Militum impetum hoſtes ferre non potuerunt, ac ter-

ga

ga uerterunt: quos tanto ſpatio ſecuti, quantum curſu, & uiribus efficere potuerunt, complures ex ijs ociderunt; deinde, omnibus longe, lateq. Aedificijs incenſis, ſe in Caſtra receperunt. Eodẽ die Legati ab hoſtibus miſſi, ad Caeſarem de Pace uenerunt. his Caeſar numerum Obſidum, quem antea imperauerat, duplicauit; eosq. in Continentem adduci iuſſit; quod, propinqua die Aequinoctij, infirmis nauibus hiemis nauigationem ſubeundam non exiſtimabat. ipſe, idoneã tempeſtatem nactus, paullo poſt mediam noctem naues ſoluit. quae omnes incolumes ad Continentẽ peruenerunt. ex his onerariae II. *eoſdem Portus, quos reliquae, capere non potuerunt, ſed paullo infra delatae ſunt. quibus ex nauibus cum eſſent expoſiti Milites circiter* CCC, *atque in Caſtra contenderent, Morini, quos Caeſar, in Britãniam proficiſcens, pacatos reliquerat, ſpe praedae adducti, primo non ita magno ſuorum numero circumſteterunt, ac, ſi ſeſe interfici nollent, arma ponere, iuſſerunt. cum illi, orbe facto, ſeſe defenderent, celeriter ad clamorem, hominum circiter millia* VI. *conuenerunt. qua re nunciata, Caeſar omnem ex Caſtris Equitatum ſuis auxilio miſit. interim noſtri Milites impetum hoſtium ſuſtinuerunt; atque amplius horis fortiſſime* IV. *pugnauerunt; &, paucis uulneribus acceptis, complures ex ijs occiderunt. poſtea uero quam Equitatus noſter in conſpectum uenit; hoſtes, abiectis armis, terga uerterunt; magnusq. eorum numerus eſt occiſus. Caſar poſtero die T. Labienum Legatum cum ijs Legionibus, quas*

ex Britannia reduxerat, in Morinos, qui rebellionem fecerant, miſit. qui cum propter ſiccitates Paludum, quo ſe reciperent, non haberent; quo perſugio ſuperiore anno fuerant uſi; omnes fere in poteſtatem Labieni uenerunt. At Q. Titurius, & L. Cotta, Legati, qui in Menapiorum fines Legiones duxerant, omnibus eorum agris uaſtatis, frumentis ſucciſis, Aedificijsq. incenſis, quod Menapij omnes ſe in denſiſſimas ſiluas abdiderant, ad Caeſarem ſe receperunt. Caeſar in Belgis omnium Legionum biberna conſtituit. eo duae omnino Ciuitates ex Britãnia Obſides miſerunt: reliquae neglexerunt. His rebus geſtis, ex litteris Caeſaris, dierũ XX. *Supplicatio a Senatu decreta eſt*

C. IVLII . CAESARIS
COMMENTARIORVM
DE . BELLO . GALLICO
LIB . V

L*VCIO Domitio, Ap. Claudio Cos. diſcedens ab hibernis Caeſar in Italiam, ut quotannis facere conſueuerat, Legatis imperat, quos Legionibus praefecerat, uti quamplurimas poſſent hieme naues aedificandas, ueteresq. reficiendas curarent. earum modum, formamq. demonſtrat. ad celeritatem onerandi, ſubductionesque, paullo facit humiliores, quam quibus noſtro Mari uti conſueuimus; atque id eo magis, quod, pro-*

propter crebras cõmutationes Aeſtuum, magis magnos ibi fluctus fieri cognouerat: ad onera,et ad multitudinẽ iumentorum tranſportãdam paullo latiores, quam quibus in alio mari uti aſsueuerant. has omnes Actuarias imperat fieri:quam ad rem humilitas multum adiuuat.ea,quae ſunt uſui ad armandas naues, ex Hiſpania apportari iubet.ipſe,conuẽtibus Galliae Citerioris peractis,in Illyricum proficiſcitur,quod a Piruſtis finitimam partẽ Prouinciae incurſionibus uaſtari audiebat. eo cum ueniſſet, Ciuitatibus Milites imperat: certumq. in locum conuenire iubet. qua re nunciata, Piruſtae legatos ad eum mittunt, qui doceant, nihil earum rerum publico factum conſilio:ſeſeq.paratos eſſe demonſtant,omnibus rationibus de iniurijs ſatisfacere. accepta oratione eorum, Caeſar obſides imperat,eosq.ad certam diem adduci iubet.niſi ita fecerint, ſeſe bello Ciuitatẽ perſecuturũ, demonſtrat. ijs ad diem adductis, ut imperauerat, arbitros inter Ciuitates dat, qui litem aeſtiment,poenamq. cõſtituant. His confeſtis rebus, conuentibusq.peractis, in citeriorem Galliam reuertitur, atque inde ad exercitum proficiſcitur. eo cum ueniſſet, circuitis omnibus hibernis,ſingulari Militum ſtudio, in ſumma rerum omnium inopia, circiter DC. eius generis, cuius ſupra demonſtrauimus, naues,& longas duodetriginta inuenit inſtructas,neque multum abeſſe ab eo,quin paucis diebus deduci poſſent. collaudatis Militibus, atque ijs, qui negotio praefuerant, quid fieri uelit, oſtendit: atque omnes ad Portum Iccium conueni-

re iubet.[x] quo ex Portu commodiſſimum in Britanniã trãſiectum eſſe cognouerat, circiter millium paſſuum XXX. *tranſmiſſum a Continenti. huic rei quod ſatis eſſe uiſum eſt Militum, relinquit: ipſe cum Legionibus expeditis* IV. *& Equitibus* DCCC. *in fines Treuirorum proficiſcitur: quod hi neque ad Concilia ueniebant, neque imperio parebant, Germanoſq. tranſrhenanos ſollicitare dicebantur. haec Ciuitas longe plurimum totius Galliae Equitatu ualet, magnasq. habet copias Peditum, Rhenumque, ut ſupra demonſtrauimus, tangit. in ea Ciuitate duo de principatu inter ſe contendebant, Induciomarus, & Cingetorix: ex quibus alter, ſimulatque de Caeſaris, Legionumq. aduentu cognitum eſt, ad eum uenit; ſe, ſuosq. omnes in officio futuros, neque ab amicitia Populi R. defecturos, confirmauit; quaeq. in Treuiris gererentur, oſtendit.[x] at Induciomarus Equitatum, Peditatumq. cogere: iiſque, qui per aetatem in armis eſſe non poterant, in ſiluam Arduennã abditis, quae ingẽti magnitudine per medios fines Treuirorum a Flumine Rheno ad initium Rhemorũ pertinet, bellum parare inſtituit. ſed poſtea quam non nulli principes ex ea Ciuitate, & familiaritate Cingetorigis adducti, & aduentu noſtri exercitus perterriti, ad Caeſarem uenerũt, & de ſuis priuatim rebus ab eo petere coeperunt, quoniam Ciuitati cõſulere nõ poſſent; ueritus, ne ab omnibus deſereretur, Induciomarus, Legatos ad Caeſarẽ mittit, ſeſe[y] iccirco a ſuis diſcedere, atque ad eum uenire noluiſſe, quo facilius Ciuitatem in officio contineret,*

ret,ne omnis Nobilitatis diſceſſu,Plebs propter imprudentiam laberetur: itaque Ciuitatẽ in ſua poteſtate eſſe: ſeque,ſi Caeſar permitteret,ad eum in Caſtra uenturum,et ſuas,Ciuitatisq. fortunas eius fidei permiſſurũ. Caeſar,etſi intelligebat, qua de cauſſa ea dicerentur,quaeq.eũ res ab inſtituto cõſilio deterreret; tamen,ne Aeſtatẽ in Treuiris conſumere cogeretur, omnibus rebus ad Britannicum Bellum comparatis, Induciomarum ad ſe cũ C C *Obſidibus uenire iuſſit. his adductis,& filio,propinquisq. eius omnibus, quos nominatim euocauerat,conſolatus Induciomarũ, hortatuſq. eſt,uti in officio permanerẽt: nihilo tamen ſecius principibus Treuirorum ad ſe conuocatis, eos ſigillatim Cingetorigi conciliauit. quod cũ merito eius a ſe fieri intelligebat: tum magni intereſſe arbitrabatur, eius auctoritatem inter ſuos quamplurimum ualere,cuius tam egregiam in ſe uoluntatẽ perſpexiſſet. id factum grauiter tulit Induciomarus, ſuã gratiam inter ſuos minui; & , qui iam ante inimico in nos animo fuiſſet,multo grauius hoc dolore exarſit. Iis rebus conſtitutis, Caeſar ad Portum Iccium cum Legionibus peruenit. ibi cognoſcit,* X L. *naues, quae in Meldis factae erant,tempeſtate reiectas, tenere curſum non potuiſſe,atque eodem,unde erant profectae, relatas: reliquas paratas ad nauigandum, atque omnibus rebus inſtructas,inuenit. Eodẽ Equitatus totius Galliae cõuenit,numero milliũ* I V. *principeſq. ex omnibus Ciuitatibus; ex quibus perpaucos, quorum in ſe fidem perſpexerat,relinquere in Gallia, reliquos*

Obſi-

Obſidum loco ſecum ducere decreuerat: quod, cum ipſe abeſſet, motum Galliae uerebatur. erat una cum ceteris Dumnorix Aeduus, de quo a nobis antea dictum eſt. hunc ſecũ ducere in primis cõſtituerat, quod eum cupidum rerum nouarum, cupidum imperij, magni animi, magnae inter Gallos auctoritatis, cognouerat. Accedebat huc, quod iam in concilio Aeduorũ Dumnorix dixerat, Sibi a Caeſare regnum Ciuitatis deferri: quod dictum Aedui grauiter ferebant, neque recuſandi, neque deprecandi cauſſa Legatos ad Caeſarem mittere audebant. id factum ex ſuis hoſpitibus Caeſar cognouerat. ille primo omnibus precibus petere contendit, ut in Gallia relinqueretur; partim, quod, inſuetus nauigandi, mare timeret; partim, quod religionibus ſeſe diceret impediri. poſteaquam id obſtinate ſibi negari uidit, omni ſpe impetrandi adẽpta, principes Galliae ſollicitare, ſeuocare ſingulos, hortariq. coepit, ut in Continenti remanerent; metu territare, non ſine cauſſa fieri, ut Gallia omni nobilitate ſpoliaretur: id eſſe conſilium Caeſaris, ut, quos in conſpectu Galliae interficere uereretur, hos omnes in Britanniam tranſductos necaret: fidem reliquis interponere; iuſiurandum poſcere; ut, quod eſſe ex uſu Galliae intellexiſſent, cõmuni conſilio adminiſtrarẽt. Haec a compluribus ad Caeſarem deferebantur. qua re cognita, Caeſar, quod tantũ Ciuitati Aeduae dignitatis tribuebat, coercendum, atque deterrendum quibuſcumque rebus poſſet, Dumnorigem ſtatuebat; quod longius eius amentiam progredi uidebat, proſpicien-

ſpicien-

ſpiciendum, ne quid ſibi, ac Reip. nocere poſſet. itaque dies circiter XXV. *in eo loco commoratus, quod Corus ventus nauigationem impediebat; qui magnã partem omnis temporis in his locis flare conſueuit; dabat operam, ut Dumnorigem in officio contineret, nihilo tamen ſecius omnia eius conſilia cognoſceret, tandem, idoneam tempeſtatem nactus, Milites, Equitesq. conſcendere naues iubet. At, impeditis omnium animis, Dumnorix cum Equitibus Aeduorũ a Caſtris, inſciente Caeſare, domum diſcedere coepit. qua re nunciata, Caeſar, intermiſſa profectione, atque omnibus rebus poſtpoſitis, magnã partem Equitatus ad eum inſequendum mittit, retrahiq. imperat; ſi uim faciat, neque pareat, interfici iubet. nihil hunc, ſe abſente, pro ſano facturum arbitratus, qui praeſentis imperium neglexiſſet. ille autem reuocatus reſiſtere, ac ſe manu defendere, ſuorumq. fidem implorare coepit, ſaepe clamitans, Liberum ſe, liberaeq. Ciuitatis eſſe. illi, ut erat imperatum, circumſiſtunt, hominemq. interficiunt. at Aedui Equites ad Caeſarem omnes reuertuntur. His rebus geſtis, Labieno in Continente cum* III. *Legionibus, & Equitum millibus* II. *relicto, ut Portus tueretur, & rei frumentariae prouideret, quaeq. in Gallia gererentur, cognoſceret, & conſilium pro tempore, & pro re caperet; ipſe cum Legionibus* V. *& pari numero Equitum, quẽ in Continente reliquerat, ad Solis Occaſum naues ſoluit, &, leni Africo prouectus, media circiter nocte uento intermiſſo, curſum non tenuit; & longius*

delatus

delatus Aeſtu, orta luce, ſub ſiniſtra Britanniā relictam conſpexit. tum rurſus, Aeſtus cōmutationem ſecutus, remis contendit, ut eam partem Inſulae caperet, qua optimū eſſe egreſſum ſuperiore Aeſtate cognouerat. qua in re admodum fuit Militum uirtus laudanda, qui uectorijs, grauibusq. nauigijs, non intermiſſo remigandi labore, longarum nauium curſum adaequauerunt. acceſſum eſt ad Britanniam omnibus nauibus meridiano fere tempore; neque in eo loco hoſtis eſt uiſus. ſed, ut poſtea Caeſar ex Captiuis comperit, cum magnae manus eo conueniſſent, multitudine nauium perterritae, quae cum annotinis, priuatiſque, quas ſui quiſque commodi cauſſa fecerat, amplius D C C C. *uno erant uiſae tempore, a litore diſceſſerant, ac ſe in ſuperiora loca abdiderant. Caeſar, expoſito exercitu, ac loco Caſtris idoneo capto, ubi ex Captiuis cognouit, quo in loco hoſtium copiae conſediſſent, cohortibus* X. *ad Mare relictis, & Equitibus* C C C. *qui praeſidio nauibus eſſent, de* I I I. *Vigilia ad hoſtes contendit, eo minus ueritus nauibus, quod in litore molli, atque apto, deligatas ad anchoras relinquebat, & praeſidio nauibus Q. Atriū praefecit. ipſe, noctu progreſſus millia paſſuum circiter* X I I, *hoſtium copias cōſpicatus eſt. illi Equitatu, atque Eſſedis ad Flumē progreſſi, ex loco ſuperiore noſtros prohibere, et proeliū cōmittere coeperūt: repulſi ab Equitatu, ſe in ſiluas abdiderūt, locum nacti, egregie et natura, et opere munitū; quē, domeſtici belli, ut uidebatur, cauſſa, iā ante praeparauerant. nā crebris*

*bris arboribus ſucciſis, omnes introitus erant prae-
cluſi. ipſi ex ſiluis raris propugnabant, noſtroſq. intra
munitiones ingredi prohibebant. at Milites Legionis
VII. teſtudine facta, & aggere ad munitiones ad-
iecto, locum ceperunt, eoſq. ex ſiluis expulerunt, pau-
cis uulneribus acceptis. ſed eos fugientes longius Cae
ſar perſequi uetuit, & quod loci naturam ignorabat,
& quod, magna parte diei conſumpta, munitioni Ca-
ſtrorum tempus relinqui uolebat. Poſtridie eius diei,
mane, tripartito Milites Equiteſq. in expeditionem
miſit, ut eos, qui fugerant, perſequerentur. ijs ali-
quantum itineris progreſſis, cum iam extremi eſſent
in conſpectu, Equites a Q. Atrio ad Caeſarem uene-
runt, qui nunciarent, ſuperiori nocte maxima coorta
tempeſtate, prope omnes naues afflictas, atque in
litus eiectas eſſe; quod neque anchorae, funeſq. ſub-
ſiſterent, neque nautae, gubernatoreſq. uim tempe-
ſtatis pati poſſent; itaque ex eo concurſu nauium ma
gnum eſſe incõmodum acceptum. His rebus cognitis,
Caeſar Legiones, Equitatumq. reuocari, atque itinere
deſiſtere iubet: ipſe ad naues reuertitur: eadem fere,
quae ex nuncijs, litteriſq. cognouerat, corã perſpicit,
ſic, ut, amiſſis circiter XL. nauibus, reliquae tamen re-
fici poſſe magno negotio uiderentur. itaque ex Legio
nibus Fabros deligit, & ex Cõtinente alios accerſiri
iubet; Labieno ſcribit, ut, quamplurimas poſſet, ijs Le
gionibus, quae ſunt apud eũ, naues inſtituat: ipſe, etſi
res erat multae operae, ac laboris, tamẽ cõmodiſſimũ
eſſe ſtatuit, omnes naues ſubduci, & cum Caſtris una*

munitione

munitione coniungi. in his rebus circiter dies X. *conſumit, ne nocturnis quidem temporibus ad laborem Militum intermiſſis: ſubductis nauibus, Caſtriſq. egregie munitis, eaſdem copias, quae antea praeſidio nauibus fuerant, relinquit. ipſe eodem, unde redierat, proficiſcitur. eo cum ueniſſet, maiores iam undique in eum locum copiae Britannorum conuenerant. ſumma imperij, belliq. adminiſtrandi, communi conſilio permiſſa eſt Caſſiuellanno, cuius fines a maritimis Ciuitatibus Flumen diuidit, quod appellatur Thameſis, a Mari circiter millia paſſuum* LXXX. *huic ſuperiori tēpore cum reliquis Ciuitatibus continentia Bella interceſſerant. ſed, noſtro aduentu permoti Britanni, hunc toti bello, imperioq. praefecerant. Britanniae pars interior ab ijs incolitur, quos natos in Inſula ipſi memoria proditum dicunt. maritima pars ab ijs, qui, praedae, ac belli inferendi cauſſa, ex Belgio tranſierant, qui omnes fere ijs nominibus Ciuitatum appellātur, quibus orti ex ciuitatibus eo peruenerunt, & bello illato ibi remanſerunt, atque Agros colere coeperunt. hominum eſt infinita multitudo, creberrimaq. Aediſicia, fere Gallicis cōſimilia: pecoris magnus numerus: utuntur autē Nummo aereo, aut Anulis ferreis, ad certum pondus examinatis, pro Nummo. naſcitur ibi Plumbū albū in mediterraneis Regionibus, in maritimis Ferrum: ſed eius exigua eſt copia: aere utuntur importato. materia cuiuſque generis, ut in Gallia, eſt, praeter Fagum, atque Abietē. Leporē, & Gallinā, & Anſerem guſtare, fas nō putant: haec tamen*

men alunt, animi, uoluptatiſq. cauſſa. loca ſunt temperatiora, quam in Gallia, remiſſioribus frigoribus. Inſula natura triquetra, cuius unum latus eſt cõtra Galliam. huius lateris alter angulus, qui eſt ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia naues appelluntur, ad Orientem Solem, inferior ad Meridiem ſpectat. huius latus tenet circiter millia paſſuum D. alterum uergit ad Hiſpaniam, atque Occidentem Solem, qua ex parte eſt Hibernia, dimidio minor, ut exiſtimatur, quam Britannia: ſed pari ſpatio tranſmiſſus, atque ex Gallia, eſt in Britanniam. in hoc medio curſu eſt Inſula, quae appellatur Mona: Complures praeterea minores obiectae Inſulae exiſtimantur: de quibus Inſulis non nulli ſcripſerunt, dies continuos XXX. ſub bruma eſſe noctem. nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, niſi quod, certis ex aqua menſuris, breuiores eſſe Noctes, quam in Continente, uidebamus. huius eſt lõgitudo lateris, ut fert illorum opinio, DCC. millium paſſuum. tertium eſt contra Septemtrionem. cui parti nulla eſt obiecta terra: ſed eius angulus lateris maxime ad Germaniam ſpectat. hoc millia paſſuum DCCC. in longitudinem eſſe arbitrantur. ita omnis Inſula eſt in circuitu uicies Centena millia paſſuum. ex his omnibus longe ſunt humaniſſimi, qui Cantium incolunt, quae Regio eſt maritima omnis, neque multũ a Gallica differunt cõſuetudine. interiores plerique frumenta non ſerunt: ſed lacte, & carne uiuũt: pellibuſq. ſunt ueſtiti: omnes uero ſe Britanni luteo inficiunt, quod Caeruleũ efficit Colo

rem:

rem; atque hoc horribiliore ſunt in pugna adſpectu: capilloq. ſunt promiſſo, atque omni parte corporis raſa, praeter Caput, & Labrum ſuperius. vxores habēt deni, duodeniq. inter ſe cōmunes, & maxime fratres cum fratribus, & parētes cū liberis. ſed, ſi qui ſunt ex his nati, eorum habentur liberi, a quibus primum virgines quaeque ductae ſunt. Equites hoſtiū, Eſſedariiq. acriter proelio cū Equitatu noſtro in itinere conflixerunt, ita tamen, ut noſtri omnibus partibus ſuperiores fuerint, atque eos in ſiluas, colleſq. compulerint; ſed, cōpluribus interfectis, cupidius inſecuti, non nullos ex ſuis amiſerunt. at illi, intermiſſo ſpatio, imprudentibus noſtris, atque occupatis in munitione Caſtrorum, ſubito ſe ex ſiluis eiecerunt; impetuq. in eos facto, qui erāt in ſtatione pro Caſtris collocati, acriter pugnauerunt: duabuſq. miſſis ſubſidio Cohortibus a Caeſare, atque his primis Legionum II. cum hae, intermiſſo perexiguo loci ſpatio, inter ſe cōſtitiſſent, nouo genere pugnae perterritis noſtris, per medios audaciſſime proruperūt, ſeq. inde incolumes receperūt. Eo die Q. Laberius Durus, Tribunus Mil. interficitur. illi, pluribus ſubmiſſis Cohortibus, repellūtur. toto hoc in genere pugnae cū ſub oculis omniū, ac pro Caſtris dimicaretur, intellectū eſt, Noſtros, propter grauitatē armorum, quod neque inſequi cedētes poſſent, neque ab ſignis diſcedere auderent, minus aptos eſſe ad huius generis hoſtē; Equites autē magno cum periculo dimicare, propterea quod illi etiā cōſulto plerūque cederēt; &, cum paullulum ab Legionibus noſtros

remo-

remouiſſent, ex Eſſedis deſilirent, & pedibus diſpari proelio contenderent. Equeſtris autẽ proelij ratio & cedentibus, & inſequentibus par, atque idem periculum inferebat. Accedebat huc, ut, numquam conferti, ſed rari, magniſq. interuallis, proeliarentur, ſtationesq. diſpoſitas haberẽt, atque alios alij deinceps exciperent, integrique, & recẽtes defatigatis ſuccederẽt. poſtero die, procul a Caſtris hoſtes in Collibus cõſtiterunt, rariq. ſe oſtẽdere, & lentius, quã pridie, noſtros Equites proelio laceſſere coeperunt. ſed Meridie, cũ Caeſar pabulãdi cauſſa III. Legiones, atque omnem Equitatum cum C. Trebonio Legato miſiſſet, repente ex omnibus partibus ad Pabulatores aduolauerunt, ſic, uti ab Signis, Legationibusq. non abſiſterent. noſtri, acriter in eos impetu facto, repulerunt: neque finẽ inſequẽdi fecerunt, quoad ſubſidio confiſi Equites, cum poſt ſe Legiones uiderent, praecipites hoſtes egerunt: magnoq. eorum numero interfecto, neque ſui colligendi, neque conſiſtendi, aut ex Eſſedis deſiliendi facultatem dederunt. ex hac fuga protinus, quae undique conuenerant, auxilia diſceſſerũt, neque poſt id tempus umquam ſummis nobiſcum copijs hoſtes contenderunt. Caeſar, cognito conſilio eorum, ad Flumen Thameſim, in fines Caſſiuellauni, exercitum duxit: quod Flumen uno omnino loco pedibus, atque hoc aegre, trãſiri poteſt. eo cum ueniſſet, animaduertit, ad alteram Fluminis ripam magnas eſſe copias hoſtium inſtructas. Ripa autem erat acutis ſudibus praefixis munita: eiuſdemq. generis ſub aqua

defixae ſudes Flumine tegebantur. iis rebus cognitis a Captiuis, Perfugisque, Caeſar, praemiſſo Equitatu, confeſtim Legiones ſubſequi iuſſit. ſed ea celeritate, atque impetu Milites ierunt, cũ capite ſolo ex aqua exſtarent, ut hoſtes impetum Legionum, atque Equitum ſuſtinere non poſſent, ripasq. dimitterent, ac ſe fugae mandarent. Caſsiuellaunus, ut ſupra demõſtrauimus, omni ſpe depoſita contentionis, dimiſſis amplioribus copiis, millibus circiter IV Eſſedariorum retentis, itinera noſtra ſeruabat; paullulumq. ex via excedebat, locisq. impeditis, atque ſilueſtribus ſeſe occultabat: atque iis Regionibus, quibus nos iter facturos cognouerat, pecora, atque homines ex Agris in Siluas compellebat: & cum Equitatus noſter liberius, uaſtandi, praedandiq. cauſſa, ſe in Agros effunderet, omnibus viis notis, ſemitisq. Eſſedarios ex Siluis emittebat; & cum magno periculo noſtrorũ Equitũ, cum iis confligebat; atque hoc metu latius uagari prohibebat. relinquebatur, ut neque longius ab agmine Legionum diſcedi Caeſar pateretur, & tantum in agris uaſtandis, incendiisq. faciendis hoſtibus noceretur, quantum labore, atque itinere Legionarii milites efficere poterant. interim Trinobantes, prope firmiſſima earũ Regionum Ciuitas, ex qua Mandubratius adoleſcens, Caeſaris fidem ſecutus, ad eum in Continentẽ Galliã uenerat, cuius pater Imanuentius in ea Ciuitate Regnum obtinuerat, interfectusq. erat a Caſſiuellauno, ipſe fuga mortem uitauerat, Legatos ad Caeſarẽ mittunt: polliceunturq. ſeſe ei dedituros, & imperata facturos:

ctūros:petunt,ut *Mandubratium ab iniuria Caſſiuellauni defendat; atque in Ciuitatem mittat, qui praeſit, imperiumq. obtineat. his Caeſar imperat Obſides* XI. *frumentumq. exercitui: Mandubratiumque ad eos mittit. illi imperata celeriter fecerunt: Obſides ad numerum, frumentumq. miſerunt: Trinobantibus defenſis, atque ab omni Militum iniuria prohibitis, quae Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, Caſſi, Legationibus miſſis ſeſe Caeſari dediderunt. ab his cognoſcit, non longe ex eo loco Opidum Caſſiuellauni abeſſe, Siluis, Paludibusq. munitum, quo ſatis magnus hominum, pecorisq. numerus conuenerit. Opidum autem Britanni uocant, cum ſiluas impeditas uallo, atque foſſa munierunt, quo, incurſionis hoſtium uitandae cauſſa, conuenire conſueuerunt. eo proficiſcitur cū Legionibus: locū reperit egregie natura, atque opere munitum: tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hoſtes, paulliſper morati, Militum noſtrorum impetum non tulerunt; ſeſeq. ex alia parte Opidi eiecerunt. magnus ibi numerus pecorum repertus: multiq. in fuga ſunt comprehenſi, atque interfecti. Dum haec in his locis geruntur, Caſſiuellaunus ad Cantium, quod eſſe ad Mare, ſupra demonſtrauimus, quibus Regionibus* IV. *Reges praeerant, Cingetorix, Caruilius, Taximagulus, Segonax; nuncios mittit: atque his imperat, ut, coactis omnibus copijs, Caſtra naualia de improuiſo adoriantur, atque oppugnent. hi cum ad Caſtra ueniſſent, noſtri, eruptione facta, multis eorum interfectis, capto etiam*

nobili duce Cingetorige, ſuos incolumes reduxerunt. Caſſiuellaunus, hoc proelio nunciato, tot detrimentis acceptis, uaſtatis finibus, maxime etiam permotus de ſectione Ciuitatum, Legatos per Atrebatem Comiũ, de Deditione, ad Caeſarẽ mittit. Caeſar, cum ſtatuiſſet hiemare in Continente, propter repẽtinos Galliae motus, neque multũ Aeſtatis ſupereſſet, atque id facile extrahi poſſe intelligeret, Obſides imperat: &, quid in annos ſingulos uectigalis Populo R. Britannia penderet, cõſtituit. interdicit, atque imperat Caſſiuellauno, ne Mandubratio, neu Trinobãtibus noceat. Obſidibus acceptis, exercitum reducit ad Mare, naues inuenit refectas. his deductis, quod & Captiuorum magnum numerum habebat, & non nullae tempeſtate deperierant Naues, duobus commeatibus exercitum reportare conſtituit. ac ſic accidit, ut, ex tanto nauium numero, tot nauigationibus, neque hoc, neque ſuperiore anno ulla omnino Nauis, quae Milites portaret, deſideraretur. at ex ijs, quae inanes ex Continente ad eũ remitterẽtur, & prioris cõmeatus expoſitis Militibus, & quas poſtea Labienus faciendas curauerat, numero LX, perpaucae locũ caperẽt, reliquae fere omnes reijcerentur. quas cũ aliquandiu Caeſar fruſtra exſpectaſſet, ne Anni tempore nauigatione excluderetur, quod Aequinoctium ſuberat, neceſſario anguſtius Milites collocauit: ac ſummam tranquillitatem conſecutus, ſecunda inita cum ſoluiſſet vigilia, prima Luce Terrã attigit, omnesq. incolumes Naues perduxit. ſubductis Nauibus, Concilioq.

Gallo-

Gallorum Samarobrinae peracto, quod eo anno frumentum in Gallia, propter ſiccitates, anguſtius prouenerat, coactus eſt aliter, ac ſuperioribus annis, exercitum in hibernis collocare, Legioneſq. in plures Ciuitates diſtribuere: ex quibus unam in Morinos ducendam C. Fabio Legato dedit; alteram in Neruios, Q. Ciceroni; tertiam in Eſſuos, L. Roſcio; quartam in Rhemis, cum T. Labieno, in confinio Treuirorum, hiemare iuſſit: tres in Belgio collocauit: his M. Craſſum Quaeſtorem, & L. Munatium Plancum, & C. Trebonium, Legatos, praefecit: unam Legionem, quā proxime trans Padum conſcripſerat, & Cohortes v. in Eburones, quorum pars maxima eſt inter Moſam, & Rhenum, qui ſub Imperio Ambiorigis & Catiuulci erant, miſit. his Militibus Q. Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam, Legatos, praeeſſe iuſſit. Ad hunc modum diſtributis Legionibus, facillime inopiae frumentariae ſeſe mederi poſſe exiſtimauit. atque harum tamen omnium Legionum hiberna (praeter eam, quam L. Roſcio in pacatiſſimam, & quietiſſimam partem ducendam dederat) millibus paſſuum c. continebantur. ipſe interea, quoad Legiones collocaſſet, munitaq. hiberna cognouiſſet, in Gallia morari conſtituit. Erat in Carnutibus ſummo loco natus Taſgetius; cuius maiores in ſua Ciuitate Regnū obtinuerant. huic Caeſar, pro eius virtute, atque in ſe beneuolētia, quod in omnibus Bellis ſingulari eius opera fuerat uſus, maiorū locum reſtituerat. tertium iam hunc annum regnātem inimici palam, multis etiam ex

Ciuitate auctoribus, interfecerunt. defertur ea res ad
Caeſarem. ille, ueritus, quod ad plures res pertinebat,
ne Ciuitas eorum impulſu deficeret, L. Plancum cum
Legione ex Belgio celeriter in Carnutes proficiſci iu-
bet, ibiq. hiemare; quorum opera cognouerat Taſge-
tium interfectum, hos comprehenſos ad ſe mittere.
interim ab omnibus Legatis, Quaeſtoribusque, qui-
bus Legiones tranſdiderat, certior factus eſt, in hiber
na peruentum, locumq. hibernis eſſe munitum. diebus
circiter X V, quibus in hiberna uentum eſt, initium
repentini tumultus, ac defectionis, ortum eſt ab Am-
biorige, & Catiuulco: qui, cum ad fines Regni ſui Sa
bino, Cottaeq. praeſto fuiſſent, frumentumq. in hiber
na comportauiſſent, Induciomari, Treuiri nuncijs im-
pulſi, ſuos concitauerunt; ſubitoq. oppreſſis lignato
ribus, magna manu ad Caſtra oppugnanda uenerunt.
cum celeriter noſtri arma cepiſſent, uallumq. adſcen-
diſſent; atque, una ex parte Hiſpanis Equitibus emiſ-
ſis, Equeſtri proelio ſuperiores fuiſſent; deſperata re,
hoſtes ſuos ab oppugnatione reduxerunt. tum ſuo mo
re conclamauerunt, uti aliqui ex noſtris ad colloquiũ
prodirent; habere ſeſe, quae de re communi dicere uel
lent; quibus controuerſias minui poſſe ſperarent. mit
titur ad eos colloquendi cauſſa C. Carpineius, Eques
Romanus familiaris Q. Titurij, & Q. Iunius ex Hi-
ſpania quidam, qui iam ante, miſſu Caeſaris, ad Am-
biorigem uentitare conſueuerat: apud quod Ambio-
rix in hunc modũ locutus eſt: Seſe pro Caeſaris in ſe
beneficijs plurimũ ei confiteri debere, quod eius ope-
ra

ra ſtipendio liberatus eſſet, quod Aduaticis finitimis ſuis pendere conſueſſet; quodq. ei & filius, & fratris filius ab Caeſare remiſſi eſſent, quos Aduatici, Obſidum numero miſſos, apud ſe in ſeruitute, & catenis tenuiſſent: neque id, quod fecerat de oppugnatione Caſtrorum, aut indicio, aut uoluntate ſua feciſſe, ſed coactu Ciuitatis: ſuaq. eſſe eiuſmodi Imperia, ut non minus haberet in ſe iuris multitudo, quam ipſe in multitudinem: Ciuitati porro hanc fuiſſe Belli cauſſam, quod repentinae Gallorum coniurationi reſiſtere non potuerit: id ſe facile ex humilitate ſua probare poſſe; quod non adeo ſit imperitus rerum, ut ſuis copiis Populum R. ſe ſuperare poſſe confidat: ſed eſſe Galliae commune conſilium, omnibus hibernis Caeſaris oppugnandis hunc eſſe dictũ diem, ne qua Legio alteri Legioni ſubſidio uenire poſſet: non facile Gallos Gallis negare potuiſſe; praeſertim cum de recuperanda cõmuni Libertate conſilium initum uideretur: quibus quoniam pro pietate ſatisfecerit, habere ſe nunc rationem officij: pro beneficijs Caeſaris monere, orare Tituriũ pro hoſpitio, ut ſuae, ac Militum ſaluti conſulat: magnam manum Germanorum conductã Rhenum trãſiſſe; hanc affore biduo: ipſorum eſſe conſiliũ, uelint ne prius, quam finitimi ſentiant, eductos ex hibernis Milites aut ad Ciceronem, aut Labienum, deducere; quorum alter millia paſſuum circiter L, alter paullo amplius ab ijs abſit: illud ſe polliceri, & iureiurando confirmare, tutum ſe iter per fines ſuos daturum; quod cum faciat, et Ciuitati ſeſe conſulere,

quod hibernis leuetur, et Caeſari pro eius meritis gratiam referre. Hac oratione habita, diſcedit Ambiorix. Carpineius, & Iunius, quae audierant, ad Legatos deferunt. illi, repentina re perturbati, etſi ab hoſte ea dicebantur, non tamen negligenda exiſtimabant: maximeq. hac re permouebantur, quod, Ciuitatem ignobilem, atque humilem Eburonum, ſua ſponte, Populo R. bellum facere auſam, uix erat credendum. itaque ad Concilium rem deferunt: magnaq. inter eos ex his tot cauſſis controuerſia orta eſt. L. Aurunculeius, compluresq. Tribuni Mil. & primorum Ordinum Centuriones, nihil temere agendum, neque ex hibernis iniuſſu Caeſaris diſcedendum, exiſtimabant: quantasuis magnas copias etiam Germanorũ ſuſtineri poſſe, munitis hibernis, docebant: rẽ eſſe teſtimonio, quod primum hoſtium impetum, multis ultro uulneribus illatis, fortiſſime ſuſtinuerint: re frumentaria non premi: interea & ex proximis hibernis, & a Caeſare conuentura ſubſidia: poſtremo, quid eſſe leuius, aut turpius, quam, auctore hoſte, de ſummis rebus capere conſilium? Contra ea Titurius ſero facturos, clamitabat. cum maiores manus hoſtium, adiunctis Germanis, conueniſſent; aut cum aliquid calamitatis in proximis hibernis eſſet acceptum; breuem conſulendi eſſe occaſionem; Caeſarẽ arbitrari profectum in Italiã, nec aliter Carnutes interficiendi Taſgetij conſiliũ fuiſſe capturos, neque Eburones, ſi ille adeſſet, "tanta cum contẽptione noſtri ad Caſtra uenturos eſſe; nõ hoſtem auctorem, ſed rem, ſpectare; ſub-

eſſe

eſſe Rhenum; magno eſſe Germanis dolori Ariouiſti mortem, et ſuperiores noſtras uictorias; ardere Galliam, tot contumelijs acceptis, ſub Populi R. imperiũ redactam, ſuperiore gloria Rei militaris exſtincta; poſtremo, quis hoc ſibi perſuaderet, ſine certa re, Ambiorigem ad eiuſmodi cõſilium deſcendiſſe? ſuam ſententiã in utrãque partẽ eſſe tutam: ſi nil ſit durius, nullo cum periculo ad proximã Legionem peruẽturos; ſi Gallia omnis cũ Germanis conſentiat, unam eſſe in Celeritate poſitam ſalutem. Cottae quidem, atque eorum, qui diſſentirent, cõſilium quem haberet exitum? in quo ſi non praeſens periculum, at certe longa obſidione fames eſſet pertimeſcenda. Hac in utrãque partẽ habita diſputatione, cum a Cotta, primiſq. Ordinibus acriter reſiſteretur, Vincite, inquit, ſi ita uultis, Sabinus, & id clariore uoce, ut magna pars Militum exaudiret: neque is ſum, inquit, qui grauiſſime ex uobis mortis periculo terrear: hi ſapienter, ſi grauius quid acciderit, abs te rationem repoſcent: qui, ſi per te liceat, perendino die cum proximis hibernis coniuncti, communem cum reliquis belli caſum ſuſtineant: nec reiecti, & relegati longe ab ceteris, aut ferro, aut fame, intereant. Conſurgitur ex Concilio: comprehendunt utrumque, & orant, ne ſua diſſenſione, et pertinacia rem in ſummum periculum deducãt: facilem eſſe rem, ſeu maneant, ſeu proficiſcantur, ſi modo unum omnes ſentiãt, ac probent: contra in diſſenſione nullã ſe salutẽ perſpicere. Res diſputatione ad mediã noctẽ perducitur. tandẽ dat Cotta permotus

manus:

manus: ſuperat ſententia Sabini: pronunciatur, prima Luce ituros: conſumitur uigilijs reliqua pars noctis, cum ſua quiſque Miles circũſpiceret, quid ſecum portare poſſet, quid ex inſtrumento hibernorum relinquere cogeretur. Omnia excogitantur, quare nec ſine periculo maneatur, & languore Militum, & uigilijs periculum augeatur. prima Luce ſic ex Caſtris proficiſcuntur, ut, quibus eſſet perſuaſum, non ab hoſte, ſed ab homine amiciſſimo Ambiorige conſilium datum, longiſſimo agmine, magniſq. impedimentis. At hoſtes, poſtea quã ex nocturno fremitu, uigilijſq. de profectione eorum ſenſerunt, collocatis inſidijs, bipartito in ſiluis, opportuno, atque occulto loco, a millibus paſſuum circiter II. Romanorum aduentum exſpectabant: &, cum ſe maior pars agminis in magnam conuallem demiſiſſet, ex utraque parte eius uallis ſubito ſeſe oſtenderunt; nouiſſimoſq. premere, & primos prohibere adſcenſu, atque iniquiſſimo noſtris loco proelium committere coeperunt. tum demum Titurius, uti qui nihil ante prouidiſſet, trepidare, & concurſare, Cohorteſq. diſponere: haec tamẽ ipſa timide, atque ut eum omnia deficere uiderentur: quod plerumque ijs accidere conſueuit, qui in ipſo negotio conſilium capere coguntur. at Cotta, qui cogitaſſet, haec poſſe in itinere accidere, atque ob eã cauſſam profectionis auctor non fuiſſet, nulla in re communi ſaluti deerat; & appellãdis, cohortãdiſq. Militibus, Imperatoris; &, in pugna, Militis officia praeſtabat. cumq. propter longitudinẽ agminis minus facile

cile per ſe omnia obire, &, quid quoquo loco faciendum eſſet, prouidere poſſent, iuſſerunt pronunciari, ut impedimenta relinquerent, atque in orbem conſiſterent: quod conſilium etſi in eiuſmodi caſu reprehendendum non eſt, tamen incommode accidit: nam & noſtris Militibus ſpem minuit, & hoſtes ad pugnandum alacriores effecit; quod non ſine ſummo timore, & deſperatione id factum uidebatur. praeterea accidit, quod fieri neceſſe erat, ut uulgo Milites ab Signis diſcederent; quaeq. quiſque eorum carißima haberet, ab Impedimentis petere, atque arripere properaret, & clamore, ac fletu omnia complerentur. At Barbaris conſilium non defuit. nam Duces eorum tota Acie pronunciari iuſſerunt, ne quis ab loco diſcederet: illorum eſſe praedã, atque illis reſeruari, quaecũque Romani reliquiſſent: proinde omnia in uictoria poſita exiſtimarent. erant & uirtute, & numero pugnandi pares noſtri: tametſi a Duce, & a Fortuna deſerebãtur: tamen omnem ſpem ſalutis in uirtute ponebant; &, quoties quaeque Cohors procurrerat, ab ea parte magnus hoſtium numerus cadebat. qua re animaduerſa, Ambiorix pronunciari iubet, ut procul tela conijciant, neu propius accedant: &, quam in partem Romani impetum fecerint, cedant: leuitate armorũ, et quotidiana exercitatione, nihil ijs noceri poſſe: rurſus, ſe ad Signa recipientes, inſequantur. quo praecepto ab ijs diligentiſſime obſeruato, cum quaepiam Cohors ex orbe exceſſerat, atque impetum fecerat, hoſtes uelociſſime refugiebant. interim ea parte nudari

dari neceſſe erat,& ab latere aperto tela recipi. rurſus,cum in eum locum,unde erant egreſſi,reuerti coeperant,& ab ijs,qui ceſſerant,& ab ijs, qui proximi ſteterant,circumueniebantur: ſin autem locum tenere uellent,neque uirtuti locus relinquebatur, neque a tãta multitudine coniecta tela a confertis uitari poterant. tamen,tam multis incõmodis cõflictati, multis uulneribus acceptis,reſiſtebant,et, magna parte diei conſumpta,cum a prima Luce ad horam I I X.pugnaretur,nihil,quod ipſis eſſet indignum, committebant. tum T.Baluentio,qui ſuperiore anno Primum pilum duxerat , uiro forti,& magnae auctoritatis,utrumque femur tragula transijcitur. Q.Lucanius, eiuſdem Ordinis,fortiſſime pugnans,dum circumuẽto filio ſubuenit,interficitur.L.Cotta Legatus, omnes Cohortes, ordinesq.adhortans,in aduerſum os fũnda uulneratur.his rebus permotus Q.Titurius, cum procul Ambiorigem ſuos cohortantem conſpexiſſet, interpretem ſuum, Cn. Pompeium,ad eum mittit,rogatum, ut ſibi, Militibuſq. parcat. ille , appellatus , reſpondit: ſi uelit,ſecum colloqui,licere; ſperare , a multitudine impetrari poſſe,quod ad Militum ſalutem pertineat; ipſi uero nihil nocitum iri;inq.eam rem ſe,ſuamq.fidẽ interponere.ille cum Cotta ſaucio communicat , ſi uideatur,pugna ut excedant, & cum Ambiorige una colloquantur,ſperare ſe ab eo ſuam,ac Militum ſalutem impetrari poſſe.Cotta,ſe ad armatum hoſtẽ iturum,negat,atque in eo perſeuerat. Sabinus, quos in praeſentia Tribunos Mil.circũ ſe habebat,et primorũ

Ordinum

Ordinum Centuriones, ſe ſequi iubet: &, cum propius Ambiorigem acceſſiſſet, iuſſus arma abijcere, imperata facit: ſuisque, ut idem faciant, imperat. interim, dum de Condicionibus inter ſe agunt, longiorq. cōſulto ab Ambiorige inſtituitur ſermo, paullatim circumuentus interficitur. tum uero, ſuo more, uictoriam conclamant, atque ululatum tollunt; impetuq. in noſtros facto, ordines perturbant. ibi L. Cotta pugnans interficitur cum maxima parte Militum. reliqui ſe in Caſtra recipiunt, unde erant egreſſi. ex quibus L. Petroſidius Aquilifer, cum magna multitudine hoſtium premeretur, Aquilam intra uallum proiecit. ipſe pro Caſtris fortiſſime pugnans occiditur. alij aegre ad noctem Oppugnationem ſuſtinent: noctu ad unum omnes, deſperata ſalute, ſeipſi interficiūt. pauci ex proelio elapſi incertis itineribus per ſiluas ad T. Labienum Legatum in hiberna perueniunt; atque eum de rebus geſtis certiorem faciunt. Hac uictoria ſublatus Ambiorix, ſtatim cum Equitatu in Aduaticos, qui erant eius Regno finitimi, proficiſcitur: neque diem, neque noctem intermittit; Peditatumq. ſe ſubſequi iubet. re demonſtrata, Aduaticisq. concitatis, poſtero die in Neruios peruenit: hortaturque, ne ſui in perpetuum liberandi, atque ulciſcendi Romanos, pro ijs, quas acceperint, iniurijs, occaſionem dimittant. interfectos eſſe Legatos duos, magnamq. partē Exercitus interiſſe, demonſtrat; nihil eſſe negotij, ſubito oppreſſam Legionē, quae cum Cicerone hiemet, interfici: ſe ad eam rem profitetur adiutorē. facile hac oratione

Neruijs

Neruijs perſuadet. itaque, confeſtim dimiſsis nuncijs ad Centrones, Grudios, Leuacos, Pleumoſios. Gordunos, qui omnes ſub eorum Imperio ſunt, quam maximas manus poſſunt, cogunt; & de improuiſo ad Ciceronis hiberna aduolant, non dum ad eum fama de Titurij morte perlata.[A] Huic quoque accidit, quod fuit neceſſe, ut non nulli Milites, qui, Lignationis, Munitionisq. cauſſa, in ſiluas diſceſsiſſent, repentino Equitum aduentu interciperentur. his circumuentis, magna manu Eburones, Aduatici, Neruij, atque horum omnium ſocij, & clientes Legionem oppugnare incipiunt. noſtri celeriter ad arma concurrunt; uallum conſcendunt. aegre is dies ſuſtentatur, quod omnem ſpem hoſtes in Celeritate ponebant, atque hanc adepti uictoriam in perpetuum ſe fore uictores confidebant. Mittuntur ad Caeſarem cõfeſtim a Cicerone litterae, magnis propoſitis praemijs, ſi pertuliſſent. obſeſsis omnibus uijs miſsi intercipiuntur. noctu ex ea materia, quam Munitionis cauſſa comportauerant,[X] turres CXX excitantur incredibili celeritate: quae deeſſe operi uidebantur, perficiuntur. hoſtes poſtero die, multo maioribus copijs coactis, Caſtra oppugnant, foſsã cõplent. a noſtris eadẽ ratione, qua pridie, reſiſtitur. hoc idem deinceps reliquis fit diebus. nulla pars nocturni temporis ad laborẽ intermittitur: non aegris, non uulneratis, facultas quietis datur. quaecũque ad proximi diei oppugnationem opus ſunt, noctu comparantur. multae praeuſtae ſudes, magnus muralium pilorum numerus inſtituitur: turres contabulantur;

pinnae,

pinnae, loricaeq. ex cratibus attexuntur. ipſe Cicero cum tenuiſſima ualetudine eſſet, ne nocturnum quidem ſibi tempus ad quietem relinquebat; ut ultro Militum concurſu, ac uocibus, ſibi parcere cogeretur. Tunc Duces, principesq. Neruiorũ, qui aliquẽ ſermonis aditum, cauſſamq. amicitiae cum Cicerone habebant, colloqui ſeſe uelle dicunt. facta poteſtate, eadẽ, quae Ambiorix cum Titurio egerat, commemorant: omnem eſſe in armis Galliam: Germanos Rhenum tranſiſſe: Caeſaris, reliquorumque, hiberna oppugnari. addunt etiam, de Sabini morte: Ambiorigem oſtentant, fidei faciundae cauſſa; errare eos dicunt, ſi quidquam ab ijs praeſidij ſperent, qui ſuis rebus diffidant; ſeſe tamen ſcire hoc eſſe in Ciceronem, Populumq. R. animo, ut nihil, niſi hiberna, recuſent, atque hanc inueteraſcere conſuetudinẽ nolint: licere illis incolumibus per ſe ex hibernis diſcedere, & in quaſcũque partes uelint, ſine metu proficiſci. Cicero ad haec, unum modo reſpondit: Non eſſe conſuetudinẽ Populi R. ullam accipere ab hoſte armato condicionem: ſi ab armis diſcedere uelint, ſe adiutore utantur, Legatosq. ad Caeſarem mittant: ſperare ſe, pro eius iuſtitia, quae petierint, impetraturos. ab hac ſpe repulſi Neruij, uallo pedum XI, & foſſa pedum XV, hiberna cingunt. haec ſuperiorum annorũ conſuetudine a noſtris cognouerant; &, quoſdam de exercitu nacti Captiuos, ab his docebantur. ſed nulla his ferramentorum copia, quae eſſet ad hunc uſum idonea, gladijs ceſpites circũcidere, manibus, ſagulisq. terrã exhaurire,

haurire, cogebantur. qua quidem ex re hominum multitudo cognoſci potuit. nam minus horis III. decem millium paſſuum circuitu munitionem perfecerunt: reliquisq. diebus turres ad altitudinem valli, falces, teſtudinesque, quas ijdem Captiui docuerant, parare, ac facere, coeperunt. ſeptimo oppugnationis die, maximo coorto vento, feruentes fuſili ex argilla glandes, Fundis, & feruefacta iacula in caſas, quae more Gallico ſtramentis erãt tectae, iacere coeperũt. hae celeriter ignem cõprehenderunt, &, venti magnitudine, in omnem Caſtrorum locum diſtulerunt. hoſtes, maximo clamore inſecuti, quaſi parta iam, atque explorata victoria, Turres, Teſtudinesq. agere, et ſcalis vallum adſcendere, coeperunt. at tanta Militum uirtus, atque ea praeſentia animi fuit, ut, cum undique flamma torrerentur, maximaq. telorum multitudine premerentur, ſuaq. omnia impedimenta, atque omnes fortunas, conflagrare intelligerent, nõ modo demigrandi cauſſa de vallo decederet nemo, ſed paene ne reſpiceret quidem quiſquam; ac tum omnes acerrime, fortiſſimeq. pugnarent. hic dies noſtris longe grauiſſimus fuit, ſed tamen hunc habuit euentum, ut eo die maximus numerus hoſtium uulneraretur, atque interficeretur; ut ſe ſub ipſo uallo conſtipauerant, receſſumq. primis ultimi non dabant. Paullũ quidem intermiſſa flamma, & quodã loco Turri adacta, & contingente uallum, III. Cohortis Cẽturiones, ex eo, quo ſtabãt, loco receſſerũt, ſuosq. omnes remouerũt; nutu, uocibusq. hoſtes, ſi introire uellẽt, uocare

coepe-

coeperunt: quorum progredi auſus eſt nemo. tum ex omni parte lapidibus cõiectis deturbati, Turrisq. ſuccenſa eſt. erant in ea Legione fortiſſimi uiri Centuriones, qui iam primis Ordinibus appropinquarent, T. Pulſio, & L. Varenus. ij perpetuas controuerſias inter ſe habebant, uter alteri anteferretur, omnibusq. annis de loco ſummis ſimultatibus contendebant. ex ijs Pulſio, cum acerrime ad munitiones pugnaretur, Quid dubitas, inquit, Varene? aut quem locum probãdae uirtutis tuae exſpectas? hic dies, hic dies de noſtris controuerſiis iudicabit. Haec cum dixiſſet, procedit extra munitiones; &, quae pars hoſtium confertiſſima uiſa eſt, in eam erumpit. ne Varenus quidem tum uallo ſeſe continet, ſed, omnium ueritus exiſtimationem, ſubſequitur, mediocri ſpatio relicto. Pulſio pilum in hoſtes mittit, atque unũ ex multitudine procurrentẽ tranſiicit; quo percuſſo, & exanimato, hunc ſcutis protegunt hoſtes, & in illum uniuerſi tela cõijciunt; neque dant regrediendi facultatẽ. transfigitur ſcutum Pulſioni, & uerutũ in balteo defigitur. auertit hic caſus uaginam, & gladium educere conantis dexteram moratur manum, impeditumq. hoſtes circumſiſtunt. ſuccurrit inimicus illi Varenus, & laboranti ſubuenit. ad hunc ſe confeſtim a Pulſione omnis multitudo conuertit. illum ueruto transfixum arbitrantur. Varenus gladio, cominus rem gerit, atque uno interfecto reliquos paullum propellit. dum cupidius inſtat, in locum inferiorẽ deiectus concidit. huic rurſus circumuento fert ſubſidiũ Pulſio, atque am. o

*incolumes, compluribus interfectis, ſumma cum lau-
de ſeſe intra munitiones recipiunt. ſic Fortuna in con
tentione, & certamen utrumque uerſauit, ut alter al
teri inimicus auxilio, ſalutiq. eſſet; neque dijudicari
poſſet, uter utri uirtute anteferendus uideretur. quã-
to erat in dies grauior, atque aſperior oppugnatio, &
maxime, quod, magna parte Militum confecta uul-
neribus, res ad paucitatem defenſorum peruenerat,
tanto crebriores litterae, nuncijq. ad Caeſarem mitte
bantur: quorum pars deprehenſa in conſpectu noſtro-
rum Militum cum cruciatu necabatur. erat unus in-
tus Neruius, nomine Vertico, loco natus honeſto;
qui a prima obſidione ad Ciceronem perfugerat, ſu-
amq. ei fidẽ praeſtiterat. hic ſeruo ſpe libertatis, ma-
gnisq. perſuadet praemijs, ut litteras ad Caeſarẽ defe
rat. has ille in iaculo illigatas affert; & Gallus inter
Gallos ſine ulla ſuſpicione uerſatus, ad Caeſarem per-
uenit. ab eo de periculo Ciceronis, Legionisq. cogno-
ſcit. Caeſar, acceptis litteris circiter hora* XI *diei ſta
tim nuncium in Bellouacos ad M. Craſſum Quaeſtorẽ
mittit, cuius hiberna aberãt ab eo millia paſſuũ* XXV:
*iubet media nocte Legionem proficiſci, celeriterq. ad
ſe uenire. exijt cum nuncio Craſſus. alterum ad C. Fa
bium Legatum mittit, ut in Atrebatium fines Legio-
nem adducat, qua ſibi iter faciendum ſciebat. ſcribit
Labieno, ſi Reip. commodo facere poſſet, cũ Legione
ad fines Neruiorum ueniat: reliquam partem exerci
tus, quod paullo aberat longius, non putat exſpectan-
dam: Equites circiter* CD. *ex proximis hibernis*

cogit.

cogit.hora circiter III.*ab Antecurſoribus de Craſſi aduentu certior eſt factus .eo die millia paſſuum* XX *progreditur . Craſſum Samarobrinae praeficit, Legionemq.ei attribuit, quod ibi impedimenta exercitus, Obſides Ciuitatum, litteras publicas, frumẽtumq. omne, quod eo, tolerandae hiemis cauſſa, deuexerat, relinquebat. Fabius, ut imperatum erat, non ita multum moratus in itinere, cum Legione occurrit. Labienus, interitu Sabini, & caede Cohortum cognita, cum omnes ad eum Treuirorum copiae ueniſſent, ueritus, ſi ex hibernis fugae ſimilem profectionem feciſſet, ut hoſtium impetũ ſuſtinere non poſſet, praeſertim quos recenti victoria efferri ſciret, litteras Caeſari remittit; quanto cum periculo Legionem ex hibernis educturus eſſet : rem geſtam in Eburonibus perſcribit : docet, omnes Peditatus, Equitatusq. copias Treuirorum* III. *millia paſſuũ longe ab ſuis Caſtris cõſediſſe. Caeſar, conſilio eius probato, etſi, opinione* III. *Legionum deiectus, ad* II. *redierat, tamen unum communis ſalutis auxiliũ in Celeritate ponebat: uenit magnis itineribus in Neruiorũ fines: ibi ex Captiuis cognoſcit, quae apud Ciceronem gerantur, quantoq. in periculo res ſit. tum cuidam ex Equitibus Gallis magnis praemijs perſuadet, uti ad Ciceronem Epiſtolam deferat. hanc Graecis conſcriptam litteris mittit; ne, intercepta epiſtola, noſtra ab Hoſtibus conſilia cognoſcantur : ſi adire non poſſit, monet, ut tragulam cum epiſtola ad amentum deligata, intra munitiones caſtrorum abijciat. in Litteris ſcribit, ſe cũ Legionibus*

profectum celeriter affore: hortatur, ut priſtinam uirtutem retineat. Gallus periculũ ueritus, ut erat praeceptum, tragulam mittit. haec caſu ad Turrim adhaeſit, neque ab noſtris biduo animaduerſa. tertio die a quodam Milite conſpicitur; dempta ad Ciceronem defertur. ille perlectam in Conuentu Militũ recitat; maximaq. omnes laetitia afficit. tum fumi incendiorum procul uidebantur: quae res omnem dubitationem aduentus Legionum expulit Galli, re cognita per Exploratores, obſidionem relinquunt, ad Caeſarẽ omnibus copijs contendunt. eae erant armatorum circiter millia LX. *Cicero, data facultate, Gallum ab eodẽ Verticone, quem ſupra demonſtrauimus, repetit, qui Litteras ad Caeſarem deferat; hunc admonet, iter caute, diligenterq; faciat; perſcribit in litteris, hoſtes ab ſe diſceſſiſſe, omnemq. ad eum multitudinem conuertiſſe. quibus Litteris circiter media nocte, Caeſar, allatis, ſuos facit certiores; eosq. ad dimicandũ animo cõfirmat. poſtero die Luce prima mouet Caſtra; & circiter millia paſſuum* I V. *progreſſus trans uallem magnam, & riuum, Hoſtium multitudinem conſpicatur. erat magni periculi res, cum tantis copijs iniquo loco dimicare: tamen, quoniam liberatum obſidione Ciceronem ſciebat, aequo animo remittendum de celeritate exiſtimabat. conſedit, &, quam aequiſſimo loco poteſt, Caſtra cõmunit: atque haec, etſi erant exigua, per ſe uix hominum millium* V I I. *praeſertim nullis cum Impedimentis, tamen anguſtijs uiarum, quam maxime poteſt, contrahit, eo conſilio, ut in ſummam*

con-

contēptionem Hoſtibus ueniat.interim, Speculatoribus in omnes partes dimiſſis,explorat, quo commodiſſime itinere uallem tranſire poſſet. eo die paruulis equeſtribus proelijs ad aquam factis, utrique ſeſe ſuo loco continent; Galli, quod ampliores copias, quae non dum conuenerant,exſpectabant;Caeſar, ſi forte timoris ſimulatione Hoſtes in ſuum locum elicere poſſet,citra uallem,ut pro Caſtris proelio cōtenderet; ſi id efficere non poſſet,ut,exploratis itineribus,minore cum periculo uallem,riuumq. tranſiret. prima Luce hoſtium Equitatus ad Caſtra accedit, proeliumq. cum noſtris Equitibus committit.Caeſar conſulto,Equites cedere, ſeq.in Caſtra recipere,iubet;ſimul, ex omnibus partibus Caſtra altiore uallo muniri, Portasq.obſtrui,atque in ijs adminiſtrandis rebus quam maxime cōcurſari,& cum ſimulatione agi timoris iubet.quibus omnibus rebus Hoſtes īuitati,copias trāſducunt,Aciemq. iniquo loco conſtituunt: noſtris uero etiam de uallo deductis propius accedunt; & tela intra munitionē ex omnibus partibus cōijciūt; Praeconibuſq.circūmiſſis,pronunciari iubent,ſeu quis Gallus, ſeu Romanus uelit ante horam III.ad ſe tranſire,ſine periculo licere; poſt id tēpus non fore poteſtatem. ac ſic noſtros contempſerunt,ut,obſtructis in ſpeciem Portis ſingulis ordinibus ceſpitum, quod ea nō poſſe introrumpere uidebātur,alij uallum manu ſcindere,alij foſſas cōplere,inciperent.tunc Caeſar,omnibus Portis eruptione facta,Equitatuq.emiſſo,celeriter Hoſtes dat in fugā,ſic,ut omnino pugnandi cauſſa

reſiſteret nemo: magnumq. ex his numerum occidit, atque omnes armis exſuit. longius proſequi ueritus, quod ſiluae, paludesq. intercedebant: neq. etiã paruulo detrimento illum locum relinqui uidebat: omnibus ſuis incolumibus copijs, eodem die ad Ciceronem peruenit. inſtitutas Turres, Teſtudines, munitionesq. hoſtium admiratur: Legione producta, cognoſcit, non decimum quemque eſſe relictum Militem ſine uulnere. ex his omnibus iudicat rebus, quanto cum periculo, & quanta cum uirtute, ſint res adminiſtratae: Ciceronem pro eius merito, Legionemq. collaudat: Centuriones ſigillatim, Tribunosq. Mil. appellat: quorum egregiam fuiſſe uirtutem, teſtimonio Ciceronis cognouerat: de caſu Sabini, & Cottae certius ex Captiuis cognoſcit: poſtero die, Concione habita, rem geſtã proponit: Milites conſolatur, & confirmat: quod detrimentũ culpa, et temeritate Legati ſit acceptũ, hoc aequiore animo ferendum docet; quod, beneficio Deorũ immortalium, & uirtute eorum expiato incommodo, neque hoſtibus diutina laetitia, neque ipſis lõgior dolor relinquatur. Interim ad Labienum per Rhemos incredibili celeritate de uictoria Caeſaris fama perfertur; ut, cum ab hibernis Ciceronis millia paſſuum L. abeſſet, eoq. poſt horam IX. diei Caeſar perueniſſet, ante mediã noctem ad Portas Caſtrorũ clamor oriretur; quo clamore ſignificatio uictoriae, gratulatioq. ab Rhemis Labieno fieret. Hac fama ad Treuiros perlata, Induciomarus, qui poſtero die Caſtra Labieni oppugnare decreuerat, noctu profugit, copiasq.

omnes

omnes in Treuiros reducit. Caeſar Fabium cum Legione in ſua remittit hiberna: ipſe cum III. *Legionibus circum Samarobrinam trinis hibernis hiemare conſtituit; &, quod tanti motus Galliae exſtiterant, totam hiemem ipſe ad exercitum manere, decreuit. nam, illo incommodo de Sabini morte perlato, omnes fere Galliae Ciuitates de bello cõſultabãt, Nuncios, Legationesq. in omnes partes dimittebant; &, quid reliqui conſilij caperent, atque, unde initium belli fieret, explorabant; nocturnaq. in locis deſertis Concilia habebant: neque ullum totius Hiemis tempus interceſſit ſine ſollicitudine Caeſaris, quin aliquem de Concilijs, et motu Gallorum, nuncium acciperet. in his ab L. Roſcio Legato, quem Legioni* XIII. *praefecerat, certior eſt factus, magnas Gallorum copias earũ Ciuitatum, quae Armoricae appellantur, oppugnandi ſui cauſſa, conueniſſe. neque longius millia paſſuum* IIX. *ab hibernis ſuis abfuiſſe; ſed, nuncio allato de uictoria Caeſaris, diſceſſiſſe, adeo ut Fugae ſimilis Diſceſſus uideretur. At Caeſar, Principibus cuiuſque Ciuitatis ad ſe uocatis, alias territando, cum ſe ſcire, quae fierent, denunciaret; alias cohortando, magnam partem Galliae in officio tenuit: tamẽ Senones, quae eſt Ciuitas in primis firma, et magnae inter Gallos auctoritatis, Cauarinum, quem Caeſar apud eos Regem conſtituerat, cuius frater Moritaſgus, aduentu in Galliam Caeſaris, cuiusq. maiores Regnum obtinuerant, interficere publico Conſilio conati, cum ille praeſenſiſſet, ac profugiſſet, uſque ad fines inſecuti;*

Regno, domoq. expulerunt, &, miſſis ad Caeſarē ſatiſfaciundi cauſſa Legatis, cum is omnem ad ſe Senatum uenire iuſſiſſet, dicto audientes non fuerunt. tantum apud homines Barbaros ualuit, eſſe repertos aliquos principes belli inferendi, tantamq. omnium uoluntatis commutationem attulit; ut praeter Aeduos, & Rhenos, quos praecipuo ſemper honore Caeſar habuit, alteros pro uetere, ac perpetua erga Populum. R. fide; alteros, pro recentibus Belli Gallici officijs, nulla fere fuerit Ciuitas non ſuſpecta nobis. idq. adeo haud ſcio, mirandum ne ſit, cum″ compluribus alijs de cauſſis, tum maxime, quod, qui uirtute belli omnibus gentibus praeferebantur, tātum ſe eius opinionis deperdiſſe, ″ut Populi R. imperia perferrent, grauiſſime dolebant. Treuiri uero, atque Induciomarus totius Hiemis nullum tempus intermiſerūt, quin trans Rhenum Legatos mitterent; Ciuitates ſollicitarent; pecunias pollicerentur: magna parte exercitus noſtri interfecta, multo minorem ſupereſſe dicerent partem. neque tamen ulli Ciuitati Germanorum perſuaderi potuit, ut Rhenum tranſiret, cum ſe bis expertos dicerent, Arioviſti bello, & Tenchtherorum tranſitu: non eſſe fortunam amplius tentaturos. Hac ſpe lapſus Induciomarus, nihilo minus copias cogere, exercere, a finitimis equos parare, exſules, damnatosq. Gallia magnis praemijs ad ſe allicere coepit; ac tantā ſibi iam ijs rebus in Gallia auctoritatem cōparauerat, ut undique ad eum Legationes concurrerent; gratiam, atque amicitiam publice, priuatimq.

pete-

peterent. ubi intellexit, ultro ad ſe ueniri: altera ex parte Senones, Carnutesq. conſcientia facinoris inſtigari; altera Neruios, Aduaticoſq. bellum Romanis parare: neque ſibi uoluntariorum copias defore, ſi ex finibus ſuis progredi coepiſſet; armatum Conciliũ indicit. hoc more Gallorum eſt initium belli; quo, Lege communi, omnes puberes armati conuenire coguntur; &, qui ex his novißimus uenit, in conſpectu multitudinis omnibus cruciatibus affectus necatur. in eo Concilio Cingetorigem, alterius principem factionis, generum ſuum, quem ſupra demonſtrauimus, Caeſaris ſecutum fidem, ab eo nõ diſceßiſſe, hoſtem iudicandum curat; bonaq. eius publicat. his rebus confectis, in Cõcilio pronunciat, accerſitum ſe a Senonibus, & Carnutibus, alijſq. compluribus Galliae Ciuitatibus; huc iter facturum per fines Rhemorum; eorumq. agros populaturum; ac prius, quam id faciat, Caſtra Labieni oppugnaturum: quaeq. fieri uelit, praecipit. Labienus, cum & loci natura, et manu munitiſſimis Caſtris ſeſe contineret, de ſuo, ac Legionis periculo nihil timebat; ſed ne quã occaſionem rei bene gerendae dimitteret, cogitabat. itaque a Cingetorige, atque eius propinquis oratione Induciomari cognita, quam in concilio habuerat, nuncios mittit ad finitimas Ciuitates, Equitesq. undique conuocat. ijs certã diem conueniendi dicit. interim prope quotidie cũ omni Equitatu Induciomarus ſub Caſtris eius uagabatur, alias ut ſitũ Caſtrorũ cognoſceret, alias colloquendi, aut territandi cauſſa. Equites plerũque omnes tela intra

vallum

uallum conijciebant. Labienus ſuos intra munitiones cõtinebat:timoriſq. opinionem,quibuſcũque poterat rebus,augebat.cum maiore in dies contẽptione Induciomarus ad Caſtra accederet, nocte una intromiſſis Equitibus omnium finitimarum Ciuitatum, quos accerſendos curauerat, tanta diligentia omnes ſuos cuſtodijs intra Caſtra continuit,ut nulla ratione ea res enunciari, aut ad Treuiros perferri, poſſet. Interim ex conſuetudine quotidiana Induciomarus ad Caſtra accedit; atque ibi magnam partem diei conſumit; Equites tela conijciunt, & magna contumelia uerborum noſtros ad pugnam euocant.nullo a noſtris dato reſponſo, ubi uiſum eſt,ſub ueſperum,diſperſi,ac diſſipati, diſcedunt. ſubito Labienus duabus Portis omnẽ Equitatum emittit;praecipit,atque interdicit,perterritis hoſtibus,atque in fugam cõiectis,quod fore, ſicut accidit,uidebat, omnes unum peterent Induciomarnm,neu quis quemquam prius uulneraret, quam illum interfectum uideret,quod,mora reliquorum, illum,ſpatium nactum,effugere nolebat.magna proponit ijs,qui occiderint, praemia: ſummittit Cohortes Equitibus ſubſidio. comprobat hominis conſilium fortuna; &, cum unum omnes peterent, in ipſo Fluminis uado deprehenſus Induciomarus interficitur; caputq. eius refertur in Caſtra.redeuntes Equites,quos poſſunt, conſectantur,atque occidunt. Hac re cognita,omnes Eburonum,& Neruiorum,quae conuenerant,copiae diſcedunt; paulloq. habuit poſt id factum Caeſar quietiorem Galliam

C. IVLII. CAESARIS COMMENTARIORVM DE. BELLO. GALLICO

LIB. VI

MVLTIS de cauſſis Caeſar maiorē Galliae motum exſpectans, per M. Silanum, C. Antiſtium Reginum, T. Sextium, Legatos, delectum habere inſtituit: ſimul ab Cn. Pompeio Proconſule petit, Quoniam ipſe ad Vrbem cum Imperio Reip. cauſſa maneret, quos ex Ciſalpina Gallia Conſulis ſacramento rogauiſſet, ad Signa conuenire, & ad ſe proficiſci iuberet: magni intereſſe etiam in reliquum tempus, ad opinionem Galliae, exiſtimans, tantas uideri Italiae facultates, ut, ſi quid eſſet in bello detrimenti acceptum, non modo id breui tempore ˣ ſarciri, ſed etiam maioribus adaugeri copijs poſſet. quod cum Pompeius & Reip. & Amicitiae tribuiſſet; celeriter confecto per ſuos delectu, III. ante exactam hiemem & cōſtitutis, & adductis Legionibus, duplicatoq. earum Cohortium numero, quas cum Q. Titurio amiſerat, & Celeritate, & Copijs docuit, quid Populi R. diſciplina, atque opes poſſēt. Interfecto Inducionaro, ut docuimus, ad eius propinquos a Treuiris imperiū defertur. illi, finitimos, atque Germanos ſollicitare, & pecuniam polliceri, non deſiſtunt. cum ab proximis impetrare non poſſent, ulteriores tentant: ˣ inuentis non nullis Ciuitatibus, iureiurando inter ſe

ſe confirmant: Obſidibuſq. de pecunia cauent. Ambiorigem ſibi ſocietate, & foedere, adiungũt. Quibus rebus cognitis, Caeſar, cum undique bellum parari uideret, Neruios, Aduaticos, ac Menapios, adunctis Ciſrhenanis omnibus Germanis, eſſe in armis, Senones ad imperatum non uenire, & cum Carnutibus, finitimisq. Ciuitatibus conſilia cõmunicare, a Treuiris Germanos crebris Legationibus ſollicitari; maturius ſibi de bello cogitandum putauit. itaque, nõ dum Hieme confecta, proximis I V. Legionibus coactis, de improuiſo in fines Neruiorum cõtendit; et, prius, quã illi aut conuenire, aut profugere poſſent, magno pecoris, atque hominũ numero capto, atque ea praeda Militibus conceſſa, uaſtatisq. Agris, in deditionẽ uenire, atque Obſides ſibi dare coegit. eo celeriter cõfecto negotio, rurſus Legiones in hiberna reduxit. Cõcilio Galliae primo Vere, ut inſtituerat, indicto, cum reliqui, praeter Senones, Carnutes, Treuirosque, ueniſſent, initiũ belli, ac defectionis hoc eſſe arbitratus, ut omnia poſtponere uideretur, Concilium in Lutetiã Pariſiorum transfert. confines erant hi Senonibus, Ciuitatẽq. Patrum memoria coniunxerant, ſed ab hoc Cõſilio abfuiſſe exiſtimabantur. Hac re pro ſuggeſtu pronunciata, eodẽ die cum Legionibus in Senones proficiſcitur, magniſq. itineribus eo peruenit. cognito eius aduentu, Acco, qui princeps eius conſilij fuerat, iubet in Opida multitudinem conuenire: conantibus, prius quã id effici poſſet, adeſſe Romanos nunciatur: neceſſario. ſententia deſiſtunt, Legatosque, deprecãdæ

cauſſa,

*cauſſa;ad Caeſarē mittunt:adeunt per Aeduos,quo-
rum antiquitus erat in fide Ciuitas.libenter Caeſar,
petentibus Aeduis,dat ueniam : excuſationemq.acci
pit:quod Aeſtiuum tempus inſtantis belli, non quae-
ſtionis eſſe arbitrabatur . Obſidibus impetratis* C .
*hos Aeduis cuſtodiendos tradit . eodem Carnutes Le
gatos Obſidesq.mittunt , uſi deprecatoribus Rhenis ,
quorum erant in clientela:eadem ferunt reſponſa.per
agit Cōcilium Caeſar,Equitesq.imperat Ciuitatibus.
hac parte Galliae pacata,totus & mente ; & animo
in Bellum Treuirorum,& Ambiorigis inſiſtit:Caua
rinum cum Equitatu Senonum ſecum proficiſci iubet,
ne quis aut ex huius iracundia, aut ex eo , quod me-
tuerat,odio Ciuitatis motus exſiſtat.his rebus conſti-
tutis,quod pro explorato habebat Ambiorigem proe
lio non eſſe concertaturum, reliqua eius conſilia ani-
mo circumſpiciebat.erant Menapij propinqui Eburo-
num finibus,perpetuis paludibus,ſiluisq.muniti , qui
uni ex Gallia,de Pace,ad Caeſarem Legatos numquā
miſerant . cum ijs eſſe hoſpitium Ambiorigi ſciebat :
item per Treuiros ueniſſe Germanos in amicitiā cog-
nouerat. haec prius illi detrahenda auxilia exiſtima-
bat,quam ipſum bello laceſſendum; ne , deſperata ſa-
lute,aut ſe in Menapios abderet,aut cum Tranſrhena
nis congredi cogeretur.hoc inito conſilio, totius exer
citus impedimenta ad Labienum in Treuiros mittit,
duasq.Legiones ad eum proficiſci iubet : ipſe cum Le-
gionibus expeditis* V . *in Menapios proficiſcitur .
illi,nulla coacta manu,loci praeſidio freti,in ſiluas,pa*

ludesq.

ludesq. confugiunt; ſuaq. eodem conferunt. Caeſar, partitis copijs cũ C.Fabio Legato,& M.Craſſo Quaeſtore,celeriterq.effectis Põtibus,adijt tripartito Aedificia,vicosq.incendit; magno pecoris, atque hominum numero potitur.quibus rebus coacti Menapij,Legatos ad eum,Pacis petendae cauſſa,mittunt.ille,Obſidibus acceptis,hoſtium ſe habiturum numero confirmat,ſi aut Ambiorigem, aut eius Legatos,finibus ſuis recepiſſet.his confirmatis rebus, Comium Atrebatem cum Equitatu, cuſtodis loco, in Menapijs relinquit;ipſe in Treuiros proficiſcitur. Dum haec a Caeſare geruntur,Treuiri,magnis coactis Peditatus, Equitatusq.copijs,Labienum cum una Legione,quae in eorum finibus hiemauerat, adoriri parabant. iamq. ab eo non longius Bidui uia aberant, cum duas ueniſſe legiones miſſu Caeſaris cognoſcũt. poſitis Caſtris a millibus paſſuum x v, *auxilia Germanorum exſpectare conſtituunt.Labienus,Hoſtium cognito conſilio, ſperans temeritate eorum fore aliquam dimicandi facultatem,* v. *Cohortium praeſidio Impedimentis relicto cum* x x v. *Cohortibus, magnoq. Equitatu, contra Hoſtem proficiſcitur;&,* ∞. *paſſuum intermiſſo ſpatio,Caſtra communit. Erat inter Labienum, atque Hoſtẽ,difficili tranſitu Flumen,ripisq.praeruptis.hoc neque ipſe tranſire habebat in animo, neque hoſtes tranſituros exiſtimabat. augebatur auxiliorũ quotidie ſpes. loquitur in Concilio palã; quoniã Germani appropinquare dicuntur,ſeſe ſuas, exercitusq. fortunas in dubium non deuocaturum, & poſtero die*

prima

*prima Luce Caſtra moturum.celeriter haec ad Hoſtes
deferuntur,ut ex magno Gallorum Equitatus nume-
ro nonnullos Gallicis rebus fauere natura cogebat.
Labienus,noctu Tribunis Mil.primisq. Ordinibus cō-
uocatis,quid ſui conſilij ſit,proponit; & quo facilius
Hoſtibus Timoris det ſuſpicionē, maiore ſtrepitu, &
tumultu,quam Populi R.fert conſuetudo,Caſtra mo-
ueri iubet. his rebus Fugae ſimilem profectionem effi
cit.haec quoque per Exploratores ante Lucē in tanta
propinquitate Caſtrorū ad hoſtes deferuntur.uix ag-
men nouiſſimum extra munitiones proceſſerat; cum
Galli, cohortati inter ſe,ne ſperatam praedam ex ma
nibus dimitterent,longum eſſe, perterritis Romanis,
Germanorum auxilium exſpectare; neque ſuam pati
dignitatem,ut tantis copijs tā exiguam manū, prae-
ſertim fugientem,atque impeditā, adoriri nō audeāt;
Flumen tranſire, & iniquo loco proelium cōmittere,
non dubitāt.quae fore ſuſpicatus Labienus, ut omnes
citra Flumē eliceret,eadem uſus ſimulatione itineris,
placide progrediebatur.tum,praemiſſis paullū Impe-
dimentis,atque in tumulo quodā collocatis; Habetis,
inquit,Milites,quam petiſtis,facultatem: hoſtem im-
pedito, atque iniquo loco tenetis: praeſtate eandem
nobis Ducibus virtutem,quā ſaepenumero Imperato
ri praeſtitiſtis:eum adeſſe,& haec coram cernere,exi
ſtimate.ſimul,ſigna ad hoſtē cōuerti,Aciēq.dirigi,iu
bet:&,paucis Turmis praeſidio ad Impedimēta dimiſ
ſis,reliquos Equites ad latera diſponit. celeriter No
ſtri,clamore ſublato,pila in hoſtes iaciūt.illi,ubi prae*

ter

*ter ſpem,quos fugere credebant , infeſtis ſignis , ad ſe
ire uiderunt,impetum modo ferre non potuerunt, ac
primo cõcurſu in fugã coniecti,proximas ſiluas peti-
uerunt: quos Labienus Equitatu conſectatus, magno
numero interfecto,cõpluribus captis,paucis poſt die-
bus Ciuitatem recipit.nã Germani,qui auxilio uenie-
bant,percepta Treuirorum fuga,ſeſe domum contule
runt.cum ijs propinqui Induciomari , qui Defectionis
auctores fuerant,comitati eos ex Ciuitate exceſſere.
Cingetorigi,quẽ ab initio permanſiſſe in officio demon
ſtrauimus,principatus, atque imperium eſt traditum.
Caeſar,poſtquam ex Menapijs in Treuiros uenit,dua
bus de cauſſis Rhenum tranſire conſtituit . quarum e-
rat altera,quod auxilia contra ſe Treuiris miſerant :
altera,ne Ambiorix receptum ad eos haberet.his cõ-
ſtitutis rebus , paullum ſupra eum locum , quo antea
exercitũ trãſduxerat,facere Pontẽ inſtituit.nota at-
que inſtituta ratione,magno Militũ ſtudio, paucis die
bus opus efficitur:firmo in Treuiris praeſidio ad Pon
tem relicto,ne quis ab ijs ſubito motus oriretur , reli-
quas copias,Equitatũq.trãſducit.Vbij,qui ante Obſi
des dederant,atque in deditionem uenerant, purgãdi
ſui cauſſa ad eum Legatos mittunt:qui doceãt, neque
ex ſua Ciuitate auxilia in Treuiros miſſa , neque ab
ſe fidem laeſam;petunt , atque orant , ut ſibi parcat ,
ne,communi odio Germanorum,Innocentes pro No-
centibus poenas pendant. ſi amplius Obſidum uellet ,
dare pollicentur . cognita Caeſar cauſſa, reperit , ab
Sueuis auxilia miſſa eſſe ; Vbiorum ſatisfactionem*

accepit:

accepit: aditus, uiasq. in Suenos perquirit. Interim, paucis poſt diebus, fit ab Vbijs certior, Sueuos omnes in unum locum copias cogere; atque ijs nationibus, quae ſub eorum ſunt Imperio, denunciare, ut auxilia, Peditatus, Equitatusq. mittant. his cognitis rebus; rem frumentariam prouidet, Caſtris idoneum locum deligit. Vbijs imperat, ut pecora deducant; ſuaq. omnia ex Agris in Opida conferant; ſperans, Barbaros, atque imperitos homines, inopia cibariorum adductos, ad iniquam pugnandi condicionem poſſe deduci. mandat, ut crebros Exploratores in Sueuos mittant, quaeq. apud eos gerantur, cognoſcant. illi imperata faciũt; &, paucis diebus intermiſſis, referũt, Sueuos omnes, poſteaquam certiores nũcij de exercitu Romanorum uenerant, cum omnibus ſuis, ſociorumq. copijs, quas coegiſſent, penitus ad extremos fines ſeſe recepiſſe: ſiluã eſſe ibi infinitae magnitudinis, quae appellatur Bacenis, ac lõge introrſus pertinere, & pro natiuo muro obiectam, Cheruſcos a Sueuis, Sueuosq. a Cheruſcis, iniurijs, incurſionibusq. prohibere: ad eius initium ſiluae Sueuos aduentum Romanorum exſpectare conſtituiſſe. Quoniam ad hunc locum peruẽtũ eſt, nõ alienũ eſſe uidetur de Galliae, Germaniaeq. moribus, & quo differant eae nationes inter ſeſe, proponere. In GALLIA *non ſolum in omnibus Ciuitatibus, atque pagis, partibusq. ſed paene etiam in ſingulis domibus factiones ſunt: earumq. factionum ſunt principes, qui ſummam auctoritatem eorum iudicio habere exiſtimantur; quorum ad arbitriũ, iudiciumq.*

cum Rhemi ſucceſſerant; quos quod adaequare apud Caeſarem gratia intelligebatur, ij, qui propter ueteres inimicitias nullo modo cum Aeduis coniungi poterant, ſe Rhemis in Clientelam dicabant. hos illi diligenter tuebantur: ita & nouam, & repēte collectam auctoritatem tuebant. eo tum ſtatu res erat, ut longe principes haberentur Aedui, ſecundum locum dignitatis Rhemi obtinerent. In omni Gallia eorum hominum, qui in aliquo ſunt numero, atque honore, genera ſunt duo. nā Plebs paene ſeruorū habetur loco, quae per ſe nihil audet, & nulli adhibetur cōſilio. plerique, cum aut aere alieno, aut magnitudine tributorū, aut iniuria potentiorum premuntur, ſeſe in ſeruitutem dicant Nobilibus. in hos eadem omnia ſunt iura, quae Dominis in Seruos. Sed de his duobus generibus alterum eſt Druidum, alterum Equitum. Illi rebus diuinis interſunt. ſacrificia publica, ac priuata procurant, religiones interpretantur; ad hos magnus Adoleſcentium numerus diſciplinae cauſſa concurrit; magnoq. ij ſunt apud eos honore. nam fere de omnibus controuerſiis, publicis, priuatisque, cōſtituunt; &, ſi quod eſt admiſſum facinus, ſi caedes facta, ſi de Hereditate, de Finibus controuerſia eſt, ijdē diſcernunt; praemia, poenasq. conſtituunt: ſi quis aut priuatus, aut populus eorum Decreto non ſtetit, ſacrificijs interdicūt. haec poena apud eos eſt grauiſſima. quibus ita eſt interdictum, ij numero impiorum, ac ſceleratorum habentur; ab ijs omnes decedunt, aditum eorum, ſermonēq. defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque

Digitized by Google

ijs petentibus ius redditur, neque honos ullus commu nicatur. his autem omnibus Druidibus praeeſt unus, qui ſummam inter eos habet auctoritatem. hoc mortuo, ſi quis ex reliquis excellit dignitate, ſuccedit; at, ſi ſunt plures pares, ſuffragio Druidum adlegitur; non numquam etiam de Principatu armis contendunt. ij certo Anni tempore in finibus Carnutũ, quae Regio totius Galliae media habetur, conſidunt, in loco conſecrato. huc omnes undique, qui controuerſias habent, conueniunt; eorumq. iudicijs, Decretisq. parent. Diſciplina in Britannia reperta, atque inde in Galliam tranſlata eſſe exiſtimatur. & nunc, qui dilig ẽtius eam rem cognoſcere uolunt, plerumque illo, diſcendi cauſſa, proficiſcuntur. Druides a bello abeſſe conſueuerunt; neque tributa una cum reliquis pendunt; Militiae uacationem, omniumq. rerum habent immunitatem; tantis excitati praemijs, & ſua ſponte multi in diſciplinam conueniunt, & a propinquis, parentibusq. mittuntur: magnum ibi numerum uerſuum ediſcere dicuntur. itaque non nulli annos uicenos in diſciplina permanent; neque fas eſſe exiſtimant ea litteris mandare, cũ in reliquis fere rebus, publicis priuatisq. rationibus Graecis litteris utãtur. id mihi duabus de cauſſis inſtituiſſe uidentur; quod neque in uulgus diſciplinam efferri uelint, neque eos, qui diſcunt, litteris confiſos, minus memoriae ſtudere, quod fere pleriſque accidit, ut praeſidio litterarum, diligentiam in perdiſcẽdo, ac memoriam remittant. in primis hoc uolunt perſuadere, Nõ interire Animas, ſed ab alijs

poſt mortem tranſire ad alios; atque hoc maxime ad uirtutem excitari putat, metu Mortis neglecto. multa praeterea de Sideribus, atque eorum motu, de Mūdi, ac Terrarū magnitudine, de Rerū natura, de Deorum immortalium ui, ac poteſtate diſputant, & iuuentuti tranſdunt. Alterum genus eſt Equitum. ij, cum eſt uſus, atque aliquod bellum incidit, (quod ante Caeſaris aduētum fere quotānis accidere ſolebat, uti aut ipſi iniurias inferrēt, aut illatas propulſarēt) omnes in bello uerſantur; atque eorum, ut quiſque eſt genere, copijſq. ampliſſimus, ita plurimos circum ſe ambactos, clienteſq. habet. hanc unam gratiam, potentiamq. nouerunt. Natio eſt omnium Gallorum admodum dedita Religionibus, atque ob eam cauſſam, qui ſunt affecti grauioribus morbis, quiq. in proelijs, periculiſq. uerſantur, aut pro uictimis homines immolāt, aut ſe immolaturos uouent, adminiſtratisq. ad ea ſacrificia Druidibus utuntur; quod pro uita Hominis, niſi uita hominis reddatur, non poſſe Deorum immortalium numen placari arbitrantur; publiceq. eiuſdem generis habēt inſtituta Sacrificia. alij immani magnitudine Simulacra habent; quorum contexta uiminibus membra uiuis hominibus cōplent; quibus ſuccēſis, circumuenti flamma exanimantur homines. ſupplicia eorum, qui in furto, aut latrocinio, aut aliqua noxa ſint comprehenſi, gratiora Dijs immortalibus eſſe arbitrantur. ſed, cum eius generis copia defecit, etiam ad Innocentium ſupplicia deſcendunt. Deum maxime Mercurium colunt: huius ſunt plurima Simulacra:

hunc omnium inuentorem Artium ferunt: hunc uiarum, atque Itinerum ducem; hunc ad Quaeſtus pecuniae, Mercaturasq. habere uim maximam arbitrantur. poſt hunc, Apollinem, & Martem, & Iouem, & Mineruam. de his eandem fere, quam reliquae gentes, habent opinionem; Apollinem, Morbos depellere; Mineruam, Operum, atque Artificiorum initia tranſdere; Iouem, Imperium Caeleſtium tenere; Martẽ, Bella regere. huic, cum proelio dimicare conſtituerunt, ea, quae bello ceperunt, plerumque deuouent; quae ſuperauerint, animalia capta immolant; reliquasq. res in unum locum conferunt. multis in Ciuitatibus harum rerum exſtructos cumulos locis conſecratis cõſpicari licet: neque ſaepe accidit, ut, neglecta quiſpiã religione, aut capta apud ſe occultare, aut poſita tollere auderet: grauiſſimumq. ei rei ſupplicium cum cruciatu conſtitutum eſt. Galli ſe omnes ab Dite patre prognatos praedicant: idq. ab Druidibus proditum dicunt. ob eam cauſſam ſpatia omnis tẽporis, non numero Dierum, ſed Noctium, finiunt, & dies Natales, & Menſium, et Annorum initia ſic obſeruant, vt Noctẽ Dies ſubſequatur. in reliquis uitae inſtitutis hoc fere ab reliquis differunt, quod ſuos liberos, niſi cum adoleuerint, ut munus Militiae ſuſtinere poſſint, palam ad ſe adire non patiantur; filiumq. in puerili aetate in publico, in conſpectu Patris aſſiſtere turpe ducunt. uiri, quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex ſuis bonis, aeſtimatione facta, cum Dotibus cõmunicant. huius omnis pecuniae

con-

coniunctim ratio habetur, fructusq. ſeruantur. uter eorum uita ſuperarit, ad eum pars utriuſque cum fructibus ſuperiorum tẽporum peruenit. uiri in Vxores, ſicuti in Liberos, uitae, necisq. habent poteſtatem; & cũ Pater familias, illuſtriore loco natus, deceſſit, eius propinqui conueniunt; & de morte, ſi res in ſuſpicionem uenit, de uxoribus in ſeruilem modum quaeſtionẽ habent; &, ſi compertum eſt, igni, atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt. funera ſunt pro cultu Gallorum magnifica, & ſumptuoſa; omniaque quae uiuis cordi fuiſſe arbitrantur, in ignem inferũt, etiam Animalia; ac, paullo ſupra hanc memoriam, Serui, & Clientes, quos ab ijs dilectos eſſe conſtabat, iuſtis funeribus confectis, una cremabãtur. quae Ciuitates commodius ſuam Remp. adminiſtrare exiſtimantur, habent Legibus ſancitum, ſi quis quid de Rep. a finitimis rumore, aut fama acceperit, uti ad Magiſtratum deferat, ne ue cum quo alio communicet: quod ſaepe homines temerarios, atque imperitos falſis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de ſummis rebus conſilium capere cognitum eſt. Magiſtratus, quae uiſa ſunt, occultãt; quaeq. eſſe ex uſu iudicauerint, multitudini produnt. de Rep. niſi per Cõciliũ loqui nõ conceditur. GERMANI multum ab hac conſuetudine differunt. nam neque Druides habent, qui rebus diuinis praeſint; neque Sacrificiis ſtudent: Deorum numero eos ſolos ducunt, quos cernũt, et quorum opibus aperte iuuãtur, Solem, & Vulcanum, & Lunam: reliquos ne fama quidem acceperunt. uita

omnis in uenationibus, atque in ſtudijs Rei Militaris cōſiſtit: ab paruulis duritiei, ac labori ſtudent. qui diutiſſime impuberes permanſerunt, maximā inter ſuos ferunt laudem: hoc ali ſtaturam, ali hoc uires, neruosq. confirmari, putant: intra annum uero x x. *feminae notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habent rebus: cuius rei nulla eſt occultatio; quod & promiſcue in Fluminibus perluuntur, & pellibus, aut paruis rhenonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nudi. Agriculturae nō ſtudēt; maiorq. pars uictus eorū in Lacte, & Caſeo, & Carne cōſiſtit: neque quiſquam Agri modū certum, aut fines proprios habet; ſed Magiſtratus, ac Principes in Annos ſingulos gentibus, cognationibusq. hominū, qui una coiertnt, quantum eis, & quo loco uiſum eſt, attribuunt Agri; atque anno poſt alio trāſire cogūt. eius rei multas afferūt cauſſas; ne, aſſidua conſuetudine capti, ſtudium belli gerēdi Agricultura cōmutent; ne latos fines parare ſtudeant, potentioresq. humiliores poſſeſſionibus expellāt; ne accuratius, ad frigora, atque aeſtus uitandos, aedificēt; ne qua oriatur pecuniae cupiditas; qua ex re factiones, diſſenſionesq. naſcuntur, ut animi aequitate Plebem contineant, cum ſuas quisque opes cum potētiſſimis aequari uideat. Ciuitatibus maxima laus eſt, quā latiſſimis circū ſe uaſtatis finibus ſolitudines habere. hoc propriū uirtutis exiſtimant, expulſos agris finitimos cedere, neque quemquam prope ſe audere conſiſtere. ſimul hoc ſe ſore tutiores arbitrantur, repentinae incurſionis timore ſublato. cum bellum Ciuitas*

tas aut illatum defendit, aut infert: Magiſtratus, qui ei bello praeſint, ut uitae necisq. habeāt poteſtatem, deliguntur. in pace nullus communis eſt Magiſtratus; ſed principes Regionum, atque Pagorū inter ſuos ius dicunt, cōtrouerſiasq. minuunt. latrocinia nullam habent infamiam, atque extra fines cuiuſque Ciuitatis fiunt: atque ea iuuentutis exercendae, ac deſidiae minuēdae, cauſſa fieri praedicāt. atque, ubi quis ex Principibus in Cōcilio ſe dixit Ducē fore, qui ſequi uelint, profiteantur; conſurgunt ij, qui & cauſſam, & hominem probant, ſuumq. auxilium pollicentur: atque ab multitudine collaudantur: qui ex ijs ſecuti non ſunt, in deſertorum, ac proditorum, numero ducuntur: omniumq. rerū ijs poſtea fides abrogatur. hoſpites uiolare, fas nō putant: qui quaque de cauſſa ad eos uenerunt, ab iniuria prohibent, ſanctosq. habent; ijs omnium domus patent, uictusq. communicatur. ac fuit antea tempus, cum Germanos Galli uirtute ſuperarent, & ultro Bella inferrent, ac, propter hominum multitudinem, Agriq. inopiam, trans Rhenum Colonias mitterent. itaque ea, quae fertiliſſima ſunt, Germaniae loca circum Herciniam Siluam, quam Eratoſtheni, & quibuſdam Graecis fama notam eſſe uideo, quam illi Orciniam appellant uulgo, Tectoſages occuparunt, atque ibi conſederunt. quae gens ad hoc tēpus ijs ſedibus ſe continet, ſummāq. habet iuſtitiae, et bellicae laudis opinionem. nunc, quod in eadem inopia, egeſtate, patientiaeq. Germani permanent, eodē uictu, & cultu corporis utuntur: Gallis autem propinquitas,

pinquitas, & Tranſmarinarum rerum notitia, multa ad copiam, atque uſus largitur, paullatim aſſuefacti ſuperari, multisq. uicti proelijs, ne ſe quidem ipſi cũ illis virtute cõparant. Huius Hercyniae Siluae, quae ſupra demonſtrata eſt, latitudo I X. dierum iter expedito patet: non enim aliter finiri poteſt, neque mẽſuras itinerum nouerunt. oritur ab Heluetiorum et Nemetum, & Rauracorum finibus, rectaq. Fluminis Danubij regione pertinet ad fines Dacorum, & Anartium. hinc ſe flectit ſiniſtrorſus, diuerſis a Flumine regionibus, multarumq. gentium fines propter magnitudinem attingit. neque quiſquam eſt huius Germaniae, qui, ſe aut audiſſe, aut adiſſe ad initium eius Siluae dicat, cum dierũ iter L X proceſſerit, aut quo ex loco oriatur, acceperit. multa in ea genera ferarum naſci conſtat, quae reliquis in locis uiſa non ſint: ex quibus quae maxime differant ab ceteris, & memoriae prodenda uideantur, haec ſunt. Eſt Bos Cerui figura: cuius a media fronte inter aures unum Cornu exſiſtit excelſius magiſq. directum his, quae nobis nota ſunt, Cornibus. ab eius ſummo ſicut Palmae, Ramiq. late diffunduntur. eadem eſt Feminae, Marisq. natura, eadẽ forma, magnitudoq. Cornuum. Sunt itẽ, quae appellantur Alces. harum eſt conſimilis Capris figura, & uarietas Pellium, ſed magnitudine paullo antecedunt: mutilaeq. ſunt Cornibus, & Crura ſine nodis, articulisq. habent, neque quietis cauſſa procũbunt; neque, ſi quo afflictae caſu conciderunt, erigere ſeſe, aut ſubleuare, poſſunt. his ſunt Arbores

pro

pro Cubilibus: ad eas ſe applicant, atque ita, paullũ modo reclinatae, quietem capiunt: quarũ ex ueſtigijs cum eſt animaduerſum a uenatoribus, quo ſe recipere conſueuerint, omnes eo loco, aut a radicibus ſubruũt, aut abſcidunt arbores tantum, ut ſumma ſpecies earum ſtantium relinquatur. huc cum ſe conſuetudine reclinauerint, infirmas arbores pondere affligunt, atque una ipſae concidunt. Tertium eſt genus eorum, qui Vri appellantur. ij ſunt magnitudine paullo infra Elephantos; ſpecie, & colore, & figura Tauri. magna uis eſt eorum, & magna uelocitas. neque homini, neque ferae, quam conſpexerunt, parcunt. hos ſtudioſe foueis captos interficiunt. hoc ſe labore durant Adoleſcentes, atque hoc genere uenationis exercẽt; &, qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum Cornibus, quae ſint teſtimonio, magnã ferunt laudem. ſed aſſueſcere ad homines, & manſuefieri, ne paruuli quidem excepti poſſunt. amplitudo Cornuũ, & figura, & ſpecies multum a noſtrorum Boum Cornibus differt. haec ſtudioſae conquiſita ab labris argento circũcludunt; atque in ampliſſimis epulis pro poculis utuntur. Caeſar poſtquam per Vbios Exploratores cõperit, Sueuos ſeſe in ſiluas recepiſſe; inopiã frumenti ueritus, quod, ut ſupra demõſtrauimus, minime omnes Germani Agriculturae ſtudent, conſtituit, non progredi longius: ſed ne omnino metum reditus ſui Barbaris tolleret, atque ut eorũ auxilia tardaret, reducto exercitu partem ultimam Pontis, quae ripas Vbiorum contingebat, in longitudinem pedum C.C.

re-

reſcindit; atque in extremo ponte Turrim Tabulatorum I V. *conſtituit, praeſidiumq. Cohortium* X I I, *Pontis tuendi cauſſa, ponit; magnisq. eum locum munitionibus firmat. ei loco, praeſidioq. C. Volcatium Tullum Adoleſcentem praefecit: ipſe, cum matureſcere frumenta inciperẽt, ad bellum Ambiorigis profectus, per Arduennam Siluam, quae eſt totius Galliae maxima, atque ab ripis Rheni, finibusq. Treuirorum ad Neruios pertinet, millibusq. amplius* D. *in longitudinem patet, L. Minucium Baſilium cum omni Equitatu praemittit, ſi quid celeritate itineris, atque opportunitate temporis proficere poſſit; monet, ut ignes fieri in Caſtris prohibeat; ne qua eius aduentus procul ſignificatio fiat: ſeſe confeſtim ſubſequi dicit. Baſilius, ut imperatum eſt, facit; celeriter, contraq. omnium opinionem confecto itinere, multos in Agris inopinantes deprehendit; eorum indicio ad ipſum Ambiorigem contendit, quo in loco cum paucis Equititibus eſſe dicebatur. Multum cum in omnibus rebus, tum in Re militari Fortuna poteſt. nam magno accidit caſu, ut in ipſum incautum, atque etiam imparatum incideret; priusq. eius aduentus ab hominibus uideretur, quam fama, ac nuncijs afferretur. ſic magnae fuit fortunae, omni militari inſtrumento, quod circum ſe habebat, erepto, Rhedis, Equisq. comprehenſis, ipſum effugere mortem. ſed hoc quoque factum eſt, quod, Aedificio circumdato Silua, (ut ſunt fere domicilia Gallorum, qui, uitandi aeſtus cauſſa, plerũque Siluarum, ac Fluminum petunt propinquita-*

pinquitates) comites, familiaresq. eius anguſto in loco Equitum noſtrorum uim paulliſper ſuſtinuerunt. ijs pugnantibus, illum in Equum quidam ex ſuis intulit: fugientem ſiluae texerunt. ſic ad ſubeundum periculum, & ad uitandum, multum Fortuna valuit. Ambiorix, an copias ſuas iudicio non conduxerit, quod proelio dimicandum non exiſtimauerit; an tempore excluſus, & repentino Equitum aduentu prohibitus fuerit, cum reliquum exercitum ſubſequi crederet; dubium eſt. ſed certe, clam dimiſſis per Agros nuncijs, ſibi quemque conſulere iuſſit: quorum pars in Arduennam Siluam, pars in continentes Paludes profugit. qui proximi Oceano fuerunt, ij in Inſulis ſeſe occultauerunt, quas Aeſtus efficere conſuerunt. multi, ex ſuis finibus egreſſi, ſe, ſuaq. omnia alieniſſimis crediderunt. Catiuulcus, Rex dimidiae partis Eburonũ, qui una cũ Ambiorige conſiliũ inierat, aetate iã confectus, cum laborem aut belli, aut fugae ferre non poſſet; omnibus precibus deteſtatus Ambiorigem, qui eius conſilij auctor fuiſſet, Taxo, cuius magna in Gallia Germaniaq. copia eſt, ſe exanimauit. Segni, Condruſique, ex gente, & numero Germanorum, qui ſunt inter Eburones, Treuiroſque, Legatos ad Caeſarẽ miſerunt, oratum, ne ſe in Hoſtium numero duceret, ne ue omnium Germanorum, qui eſſent citra Rhenum, cauſſam eſſe unam iudicaret: nihil ſe de bello cogitaſſe, nulla Ambiorigi auxilia miſiſſe. Caeſar, explorata re quaeſtione Captiuorum, ſi qui ad eos Eburones ex fuga conueniſſent, ad ſe ut reducerentur, imperauit: ſi

ita feciſſent, fines eorum ſe violaturum, negauit. tum, copijs in tres partes diſtributis, impedimenta omnium Legionum ad Vatucam contulit. id Caſtelli nomen eſt. hoc fere eſt in medijs Eburonum finibus, ubi Titurius, atque Aurunculeius, hiemandi cauſſa, conſederant. hunc cum reliquis rebus locum probabat Caeſar, tum quod ſuperioris Anni munitiones integrae manebãt, ut Militum laborem ſubleuaret. praeſidio impedimentis Legionem X I V. *reliquit, unam ex ijs* I I I. *quas proxime conſcriptas ex Italia tranſduxerat. ei Legioni, Caſtrisq. Q. Tullium Ciceronẽ praefecit,* CC. *q. Equites attribuit. partito Exercitu, T. Labienum cum Legionibus* I I I. *ad Oceanum uerſus in eas partes, quae Menapios attingunt, proficiſci iubet, C. Trebonium cum pari Legionum numero ad eam Regionẽ, quae Aduaticis adiacet, depopulandam mittit: ipſe, cum reliquis tribus ad Flumen Scaldium, quod influit in Moſam, extremasq. Arduennae partes, ire conſtituit, quo cum paucis Equitibus profectum Ambiorigem audiebat. diſcedens, poſt diem* V I I. *ſeſe reuerſurum, confirmat: quam ad diem ei Legioni, quae in praeſidio relinquebatur, deberi frumentum ſciebat: Labienum, Treboniumq. hortatur, ſi Reip. commodo facere poſſint, ad eam diem reuertantur; ut, rurſus communicato conſilio, exploratisq. hoſtium rationibus, aliud initium belli capere poſſint. erat, ut ſupra demonſtrauimus, manus certa nulla, non praeſidium, non Opidum, quod ſe armis defenderet, ſed in omnes partes diſperſas multitudo: ubi cuique aut vallis ab-*

dita,

dita, aut locus ſilueſtris, aut palus impedita ſpem praeſidij, aut ſalutis aliquam offerebat, conſederat. haec loda vicinitatibus erant nota, magnamq. res diligentiam requirebat, non in ſumma exercitus tuenda, (nullum enim poterat, uniuerſis perterritis, ac diſperſis, periculum accidere) ſed in ſingulis Militibus conſeruandis; quae tamẽ ex parte res ad ſalutem Exercitus pertinebat. nam & praedae cupiditas multos longius euocabat; ac ſiluae incertis, occultisq. itineribus confertos adire prohibebant. ſi negotium confici ſtirpemq. hominum ſceleratorum interfici uellet, dimittendae plures manus, diducendiq. erant Milites. ſi continere ad ſigna Manipulos uellet, ut inſtituta ratio, & conſuetudo Exercitus R. poſtulabat; locus ipſe erat praeſidio Barbaris; neque ex occulto inſidiandi, & diſperſos circumueniendi ſingulis deerat audacia. At in eiuſmodi difficultatibus, quantum diligentia prouideri poterat, prouidebatur: ut potius in Nocendo aliquid omitteretur, etſi omnium animi ad ulciſcendum ardebant, quam cum aliquo detrimento Militũ noceretur. Caeſar ad finitimas Ciuitates nuncios dimittit, omnes euocat ſpe praedae, ad diripiendos Eburones; ut potius in Siluis Gallorum uita, quam Legionariorum, periclitaretur; ſimul ut, magna multitudine circumfuſa pro tali facinore, ſtirps, ac nomẽ Ciuitatis tollatur. magnus undique numerus celeriter conuenit. haec in omnibus Eburorum partibus gerebantur; diesq. appetebat VII. quem ad diem Caeſar, ad Impedimenta, Legionemq. reuerti, conſtituerat.

ſtituerat. hic, quantum in bello Fortuna poſſit, & quã tos afferat caſus, cognoſci potuit. diſſipatis, ac perter ritis hoſtibus, ut demonſtrauimus, manus erat nulla; quae paruam modo timoris cauſſam afferret. trans Rhenum ad Germanos peruenit fama, diripi Eburones, atque ultro omnes ad praedam euocari. cogunt Equitum II. *millia Sicambri, qui ſunt proximi Rheno, a quibus receptos ex fuga Tenchtheros, atque Vſipetes, ſupra docuimus: tranſeuntes Rhenum nauibus, ratibusque,* XXX. *millibus paſſuum infra eum locum, ubi Pons erat imperfectus, praeſididiumq. ab Caeſare relictum, primos Eburonum fines adeunt, multos ex fuga diſperſos excipiũt, magno Pecoris numero, cuius ſunt cupidiſſimi Barbari, potiuntur. inuitati praeda, longius procedunt. nõ hos Palus, in bello, latrocinijsq. natos, non Siluae morantur: quibus in locis ſit Caeſar, ex Captiuis quaerunt; profectũ longius reperiunt, omnemq. exercitum diſceſſiſſe, cognoſcũt atque unus ex Captiuis, Quid uos, inquit, hanc miſeram, ac tenuem ſectamini praedam, quibus iam licet eſſe fortunatiſſimi?* III. *horis ad Vatucam uenire poteſtis: huc omnes ſuas fortunas Exercitus Romanorum contulit: praeſidij tantum eſt, ut ne murus quidem cingi poſſit, neque quiſquam egredi extra munitiones audeat. Oblata ſpe, Germani, quam nacti erant praedam, in occulto relinquunt; ipſi ad Vatucam contendunt, uſi eodem Duce, cuius haec indicio cognouerant. Cicero, qui per omnes ſuperiores dies praeceptis Caeſaris ſumma diligẽtia milites in Caſtris*

con-

continuiſſet, ac ne Calonem quidem quemquam extra munitionem egredi paſſus eſſet, VII. *die, diffidens, Caeſarem de numero Dierum fidem ſeruaturū; quod longius eum progreſſum audiebat, neque ulla de eius reditu fama afferebatur, ſimul eorum permotus uocibus, qui illius Patientiam, paene Obſeſſionem appellabant; ſiquidem ex Caſtris egredi non liceret; nullum eiuſmodi caſum exſpectans, quo,* IX. *oppoſitis Legionibus, maximoq. Equitatu, diſperſis, ac paene deletis hoſtibus, in millibus paſſuum* III. *offendi poſſet;* V. *Cohortes frumentatum in proximas ſegetes miſit, quas inter, & Caſtra unus omnino Collis intererat. complures erant in Caſtris ex Legionibus aegri relicti: ex quibus qui hoc ſpatio dierum conualuerant circiter* CCC *ſub vexillo una mittuntur: magna praeterea multitudo Calonū, magna uis Iumentorū, quae in Caſtris ſubſederat, facta poteſtate, ſequitur. hoc ipſo tempore, & caſu Germani Equites interueniunt, protinusq. eodem illo, quo uenerant, curſu ab Decumana Porta in Caſtra irrumpere conantur: nec prius ſunt uiſi obiectis ab ea parte ſiluis, quā Caſtris appropinquarent, uſque eo, ut qui ſub vallo tenderēt Mercatores, recipiendi ſui non haberent facultatem. inopinantes noſtri re noua perturbantur: ac uix primum impetum Cohors in ſtatione ſuſtinet. circumfunduntur hoſtes ex reliquis partibus, ſi quem aditum reperire poſſent: aegre noſtri Portas tuentur, reliquos aditus locus ipſe per ſe, munitioq. defendit; totis trepidatur Caſtris, atque alius ex alio cauſſam tumultus*

quaerit: neque, quo ſigna ferãtur, neque quam in partem quiſque conueniat, prouident. alius iam capta Caſtra pronunciat; alius, deleto exercitu, atque Imperatore, victores barbaros ueniſſe contendit; pleriq. nouas ſibi ex loco religiones fingunt; Cottaeque, & Titurij calamitatem, qui in eodem occiderint Caſtello, ante oculos ponunt. tali timore omnibus perterritis, confirmatur opinio Barbaris, ut ex Captiuo audierant, nullum eſſe intus praeſidium. perrumpere nituntur, ſeq. ipſi adhortantur, ne tantam fortunam ex manibus dimittant. erat aeger in praeſidio relictus P. Sextius Baculus, qui Primum pilum apud Caeſarem duxerat, cuius mentionem ſuperioribus proelijs fecimus; ac diem iam V. cibo caruerat. hic, diffiſus ſuae, ac omnium ſaluti, inermis ex tabernaculo prodit: uidet imminere hoſtes, atque in ſummo eſſe rem diſcrimine: capit arma a proximis, atque in Porta conſiſtit. ſequuntur hunc Centuriones eius Cohortis, quae in ſtatione erat. paulliſper proelium una ſuſtinent. relinquit animus Sextium, grauibus acceptis uulneribus. deficiens, aegre, per manus tractus, ſeruatur. hoc ſpatio interpoſito, reliqui ſeſe confirmant, tantum ut in munitionibus conſiſtere audeant, ſpeciemq. defenſorum praebeant. interim, confecta frumentatione, Milites noſtri clamorem exaudiunt; praecurrunt Equites; quanto res ſit in periculo, cognoſcunt. hic uero nulla munitio eſt, quae perterritos recipiat. modo conſcripti, atque uſus militaris imperiti ad Tribunum Mil. Centurionesq. ora conuertunt: quid ab his

prae-

praecipiatur, exſpectant. nemo eſt tam fortis, qui non rei nouitate perturbetur. Barbari, ſigna procul conſpicati, ab oppugnatione deſiſtunt, rediſſe primo Legiones credunt, quas longius diſceſſiſſe, ex Captiuis cognouerant. poſtea, deſpecta paucitate, ex omnibus partibus impetum faciunt. Calones in proximum tumulũ procurrunt. hinc celeriter deiecti, ſe in Signa, Manipulosq. coniiciunt. eo magis timidos perterrent Milites. alii, cuneo facto, ut celeriter perrumpant, cenſent; quoniam tam propinqua ſint Caſtra: & ſi pars aliqua circumuenta ceciderit, at reliquos ſeruari poſſe confidunt: alii, ut in iugo conſiſtant, atque eundem omnes ferant caſum. hoc ueteres nõ probant Milites, quos ſub vexillo una profectos docuimus: itaque, inter ſe cohortati, duce C. Trebonio, Equite R. qui eis erat praepoſitus, per medios hoſtes perrumpunt, incolumesq. ad unum in Caſtra perueniunt omnes. hos ſubſecuti Calones, Equitesq. eodem impetu, Militum uirtute ſeruantur. at ii, qui in iugo conſtiterant, nullo etiam nunc uſu rei militaris percepto, neque in eo, quod probauerant, conſilio permanere, ut ſe loco ſuperiore defenderent, neque eam, quam profuiſſe aliis vim, celeritatemque uiderant, imitari potuerunt; ſed, ſe in Caſtra recipere conati, iniquum in locum demiſerunt. Centuriones, quorum non nulli ex inferioribus Ordinibus reliquarum Legionum e iuſſa uirtutis, in ſuperiores erant Ordines huius Legionis tranſducti, ne ante partam Rei militaris laudem amitterent, fortiſſime pugnantes conciderunt. Militũ pars, horum

virtute ſummotis hoſtibus, praeter ſpem incolumis in Caſtra peruenit; pars, a Barbaris circumuenta, periJt. Germani, deſperata expugnatione Caſtrorum, quod noſtros iam conſtitiſſe in munitionibus uidebant, cum ea praeda, quam in Siluis depoſuerant, trans Rhenũ ſeſe receperunt. ac tantus fuit etiam poſt diſceſſum hoſtium terror, ut ea nocte, cum C. Voluſenus miſſus cum Equitatu ad Caſtra ueniſſet, fidem non haberent, adeſſe cum incolumi Caeſarem exercitu. ſic omnium animos timor praeoccupauerat, ut, paene alienata mente, deletis omnibus copiJs, Equitatum ſe ex fuga recepiſſe dicerent; neque, incolumi exercitu, Germanos Caſtra oppugnaturos fuiſſe contenderent. quem timorem Caeſaris aduentus ſuſtulit. Reuerſus ille, euentus belli non ignarus, unum, quod Cohortes ex ſtatione, & praeſidio eſſent emiſſae, queſtus, ne minimo quidẽ caſu locum relinqui debuiſſe, multum fortunam in repentino hoſtium aduentu potuiſſe iudicauit, multo etiam amplius, quod paene ab ipſo vallo, Portisq. Caſtrorum Barbaros auertiſſent. quarum omnium rerum maxime admirandum uidebatur, quod Germani, qui eo conſilio Rhenum tranſierant, ut Ambiorigis fines depopularentur, ad Caſtra Romanorum delati, optatiſſimum Ambiorigi beneficium obtulerant. Caeſar, ad uexandos rurſus hoſtes profectus, magno coacto numero ex finitimis Ciuitatibus, in omnes partes dimittit. omnes vici, atq. omnia Aedificia, quae quiſq. conſpexerat, incẽdebantur: praeda ex omnibus locis agebatur: frumẽta nõ ſolũ a tãta multitudine Iumen-

mentorum, atque hominum conſumebantur, ſed etiã Anni tempore, atque imbribus procubuerant: ut, ſi qui etiam in praeſentia ſe occultaſſent; tamen ijs, deducto exercitu, rerum omnium inopia pereundum uideretur. ac ſaepe in eum locum uentum eſt, tanto in omnes partes diuiſo Equitatu, ut non modo viſum ab ſe Ambiorigem in fugã circumſpicerent Captiui, ſed nec plane etiam abiſſe ex conſpectu contenderent; ut, ſpe conſequendi illata, atque infinito labore ſuſcepto, qui ſe ſummam a Caeſare gratiam inituros putarẽt, paene naturam ſtudio uincerent; ſemperq. paullum ad ſummam felicitatem defuiſſe uideretur; atque ille latebris, aut ſiluis, aut ſaltibus ſe eriperet; & noctu occultatus, alias regiones, partesq. peteret, non maiore Equitum praeſidio, quam IV. quibus ſolis uitam ſuam committere audebat. tali modo uaſtatis Regionibus, exercitum Caeſar, duarum Cohortium damno, Durocortum Rhemorum reducit; Concilioq. in eum locum Galliae indicto, de coniuratione Senonum & Carnutum quaeſtionem habere inſtituit; & de Accone, qui princeps eius conſilij fuerat, grauiore ſententia pronunciata, more Maiorum ſupplicium ſumpſit. non nulli, iudicium ueriti, profugerunt: quibus cum aqua, atque igni interdixiſſet, II. Legiones ad fines Treuirorum, II. in Lingonibus, VI. reliquas in Senonum finibus Agendici in hibernis collocauit; frumentoq. exercitui prouiſo, ut inſtituerat, in Italiã ad Conuentus agendos profectus eſt

C. IVLII. CAESARIS COMMENTARIORVM DE. BELLO. GALLICO

LIB. VII

QVIETA Gallia, Caeſar, ut conſtituerat, in Italiam ad Conuentus peragendos proficiſcitur. ubi cognoſcit de P. Clodij caede; de Senatusq. conſulto certior factus, ut omnes Italiae iuniores coniurarent, delectum tota prouincia habere inſtituit. eae res in Galliã Trãſalpinam celeriter perferuntur. addunt ipſi, & affingunt rumoribus Galli, quod res poſcere uidebatur, retineri urbano motu Caeſarem, neque in tantis diſſenſionibus ad exercitum uenire poſſe. hac impulſi occaſione, qui iam ante ſe Populi R. imperio ſubiectos dolerent, liberius, atque audacius de bello conſilia inire incipiunt. indictis inter ſe principes Galliae Cõcilijs, ſilueſtribus, ac remotis locis, queruntur de Acconis morte; hunc caſum ad ipſos recidere poſſe, demonſtrant; miſerantur cõmunem Galliae fortunam; omnibus pollicitationibus, ac praemijs depoſcunt, qui belli initium faciant, & ſui capitis periculo Galliam in libertatem uindicent. eius in primis rationem habendam eſſe dicunt, prius quam eorum clamdeſtina conſilia efferantur; ut Caeſar ab exercitu intercludatur: d eſſe facile; quod neque Legiones, abſente Imperaore, audeant ex hibernis egredi; neque Imperator ſine

ne praeſidio ad Legiones peruenire poſſit: poſtremo, in Acie praeſtare interfici, quã non ueterem belli gloriam, libertatemque, quam a Maioribus acceperant, recuperare. His rebus agitatis, profitentur Carnutes, ſe nullum periculum, communis ſalutis cauſſa, recuſare; principesq. ſe ex omnibus bellum facturos pollicentur; & quoniam in praeſentia de Obſidibus cauere inter ſe non poſſent, ne res efferatur, ut iureiurando, ac fide ſanciatur, petunt, collatis Militaribus ſignis, quod more eorum grauiſſima caerimonia continetur, ne, facto initio belli, a reliquis deſerantur. tunc, collaudatis Carnutibus, dato iureiurando ab omnibus, qui aderant, tempore eius rei conſtituto, ab Concilio diſceditur. ubi ea dies uenit, Carnutes Cotuato, et Conetoduno Ducibus, deſperatis hominibus Genabim, dato ſigno concurrunt; Ciuesq. Romanos, qui negotiandi cauſſa ibi conſtiterant, in ijs C. Fuſium Cottam, honeſtum Equitem Romanum, qui Rei frumentariae, iuſſu Caeſaris, praeerat, interficiunt; bonaq. eorum diripiunt. celeriter ad omnes Galliae Ciuitates fama perfertur. nam, ubi maior atque illuſtrior incidit res, clamore per Agros, Regionesque, ſignificant; hinc alij deinceps excipiunt, & proximis tradunt; ut tunc accidit. nam, quae Genabi Oriente Sole geſta eſſent, ante primam confectam uigiliam in finibus Aruernorum audita ſunt: quod ſpatium eſt millium paſſuum circiter CLX. Similiratione ibi Vercingetorix, Celtilli filius, Aruernus, ſummae potentiae adoleſcens, cuius Pater

principatum Galliae totius obtinuerat, & ob eam cauſſam, quod Regnum appetebat, ab Ciuitate erat interfectus, conuocatis ſuis clientibus, facile eos incẽdit. cognito eius conſilio, ad arma concurritur, ab Gobanitione, patruo ſuo, reliquiſq. principibus, qui hanc tentandam fortunam non exiſtimabant, expellitur ex opido Gergouia, non tamen deſiſtit; atque in Agris habet delectum egentium, ac perditorum. hac coacta manu, quoſcumque adit ex Ciuitate, in ſuam ſententiam perducit. hortatur, ut, communis libertatis cauſſa, arma capiant: magniſq. coactis copijs, aduerſarios ſuos, a quibus paullo ante erat eiectus, expellit ex Ciuitate; Rex ab ſuis appellatur; dimittit quoquo uerſus Legationes; obteſtatur, ut in fide maneãt. celeriter ſibi Senones, Pariſios, Pictones, Cadurcos, Turones, Aulercos, Lemouices, Andes, reliquoſque omnes, qui Oceanum attingunt, adiungit: omniũ conſenſu ad eum defertur Imperium. qua oblata poteſtate, omnibus ijs Ciuitatibus Obſides imperat, certum numerum Militum celeriter ad ſe adduci iubet. armorum quantum quaeque Ciuitas domi, quodq. ante tempus efficiat, conſtituit. in primis Equitatui ſtudet: ſummae diligentiae ſummã Imperij ſeueritatem addit: magnitudine ſupplicij dubitãtes cogit: nã, maiore cõmiſſo delicto, igni, atque omnibus tormentis necat: leuiore de cauſſa, auribus deſectis, aut ſingulis effoſſis oculis, domũ remittit; ut ſint reliquis documento, & magnitudine poenae perterreãt alios. His ſupplicijs celeriter coacto exercitu, Lucteriũ Cadurcum,

cum, ſummae hominē audaciae, cum parte copiarū, in Ruthenos mittit: ipſe in Bituriges proficiſcitur. eius aduentu Bituriges ad Aeduos, quorū erāt in fide, Legatos mittunt, ſubſidium rogatum, quo facilius hoſtium copias ſuſtinere poſſint. Aedui de cōſilio Legatorum, quos Caeſar ad Exercitū reliquerat, copias Eqtatus, Peditatusque, ſubſidio Biturigibus mittunt: qui cū ad Flumē Ligerim ueniſſent, quod Bituriges ab Aeduis diuidit, paucos dies ibi morati, neque Flumen trāſire auſi, domū reuertuntur: Legatisq. noſtris renūciant, ſe, Biturigum perfidiam ueritos, reuertiſſe: quibus id conſilij fuiſſe cognouerint, ut ſi Flumen tranſiſſent, una ex parte ipſi, altera Aruerni ſe circumſiſterent. id ea ne de cauſſa, quā Legatis pronunciarunt, an perfidia adducti fecerint, quod nihil nobis cōſtat, non uidetur pro certo eſſe ponendū. Bituriges eorum diſceſſu ſtatim ſe cum Aruernis coniungunt. His rebus in Italiam Caeſari nunciatis, cum iam ille uirtute Cn. Pompeij urbanas res cōmodiorē in ſtatum perueniſſe intelligeret, in Trāſalpinā Galliā profectus eſt. eo cū ueniſſet, magna difficultate afficiebatur, qua ratione ad Exercitum peruenire poßet. nam, ſi Legiones in prouinciam accerſeret, ſe abſente in itinere proelio dimicaturas intelligebat. ſi ipſe ad Exercitum cōtenderet, ne ijs quidem, qui eo tēpore pacati uiderentur, ſuam ſalutem recte committi uidebat. interim Lucterius Cadurcus, in Ruthenos miſſus, eam Ciuitatem Aruernis conciliat: progreſſus in Nitiobriges, & Gabalos, ab utriſque Obſides accipit, et, magna coacta

cta

cta manu, in prouinciam Narbonem uerſus, eruptionem facere contendit. qua re nunciata, Caeſar omnibus conſilijs anteuertendum exiſtimauit, ut Narbonẽ proficiſceretur. eo cũ ueniſſet, timentes confirmat; praeſidia in Rutbenis, prouincialibus, Volcis, Artomicis, Toloſatibus, circumq. Narbonem, quae loca erant hoſtibus finitima, conſtituit; partẽ copiarum ex prouincia, ſupplementumque, quod ex Italia adduxerat, in Heluios, qui fines Aruernorum contingunt, cõuenire iubet. his rebus cõparatis, repreſſo iam Lucterio, & remoto, quod intrare intra praeſidia periculoſum putabat, in Heluios proficiſcitur: etſi Mons Gebenna, qui Aruernos ab Heluijs diſcludit, duriſſimo tempore Anni, altiſſima niue iter impediebat: tamen diſcuſſa niue VI. in altitudinem pedum, atque ita uijs patefactis, ſummo Militum labore ad fines Aruernorum peruenit. quibus oppreſſis inopinantibus, quod ſe Gebenna ut muro munitos exiſtimabant, ac ne ſingulari quidem homini umquã eo tempore Anni ſemitae patuerant; Equitibus imperat, ut, quam latiſſime poſsent, urgentur, & quammaximum hoſtibus terrorem inferant. Celeriter haec fama, ac nuncijs ad Vercingetorigem perferuntur: quem perterriti omnes Aruerni circumſiſtunt: atque obſecrant, ut ſuis fortunis cõſulat, neu ſe ab Hoſtibus diripi patiatur; praeſertim cũ uideat omne ad ſe bellum trãſlatũ. quorum ille precibus permotus, Caſtra ex Biturigibus mouet in Aruernos uerſus. At Caeſar Biduũ in ijs locis moratus, quod, haec de Vercingetorige uſu uentura, opinione

nione[a] praeceperat, per cauſſam ſupplementi, Equitatusq. cogendi, ab Exercitu diſcedit; Brutũ adoleſcentem ijs copijs praeficit: hunc monet, ut in omnes partes Equites quã latiſſime peruagentur: daturũ ſe operã, ne longius Triduo ab Caſtris abſit. his conſtitutis rebus, omnibus ſuis inopinãtibus, quã maximis poteſt itineribus Viennam peruenit. ibi nactus recentẽ Equitatum, quem multis ante diebus eo praemiſerat, neque diurno, neque nocturno itinere intermiſſo, per fines Aeduorum in Lingones cõtendit, ubi II. Legiones hiemabant; ut, ſi quid etiam de ſua ſalute ab Aeduis iniretur conſilij, celeritate praecurreret. eo cũ perueniſſet, ad reliquas Legiones mittit, priusq. in unum locũ omnes cogit, quam de eius aduentu Aruernis[b] nunciari poßet. hac re cognita, Vercingetorix rurſus in Bituriges exercitum reducit, atque inde profectus Gergouiã, Boiorum opidum,[c] quos ibi, Heluetico proelio uictos, Caeſar collocauerat, Aeduisq. attribuerat, oppugnare inſtituit. magnam haec res Caeſari difficultatẽ ad conſiliũ capiendum afferebat, ſi reliquã partẽ hiemis uno in loco Legiones cõtineret, ne, ſtipendiarijs Aeduorum expugnatis, cuncta Gallia deficeret, quod nullũ in eo Amicis praeſidiũ uideretur poſitũ eſſe; ſin maturius ex hibernis educeret, ne ab Re frumentaria duris ſubuectionibus laboraret. praeſtare uisũ eſt tamẽ, omnes difficultates perpeti, quã, tãta cõtumelia accepta, omniũ ſuorũ uolũtates alienare. itaq. cohortatus Aeduos de ſupportãdo cõmeatu, praemittit ad Boios, q de ſuo aduẽtu doceant,

horten-

hortenturque, ut in ſide maneant, atque hoſtium impetum magno animo ſuſtineant; duabus Agendici Legionibus, atque impedimentis totius exercitus relictis, ad Boios proficiſcitur. altero die cum ad Opidum Senonum Vellaunodunum ueniſſet, ne quem poſt ſe hoſtem relinqueret; quo expeditiore Re frumentaria uteretur, oppugnare inſtituit. idq. Biduo circumuallauit. tertio die miſſis ex Opido Legatis de Deditione, arma proferri, iumenta produci, DC. Obſides dari, iubet: ea qui conficeret, C. Trebonum Legatum relinquit. ipſe, ut quamprimum iter faceret, Genabum Carnutum proficiſcitur; qui tunc primum, allato nuncio de oppugnatione Vellaunoduni, cum longius eam rē ductum iri exiſtimarent, praeſidium Genabi tuendi cauſſa, quod eo mitterent, comparabant. huc Biduo Caeſar peruenit; &, Caſtris ante Opidum poſitis, diei tempore excluſus, in poſterum oppugnationem differt; quaeq. ad eam rem uſui ſint, Militibus imperat; &, quod Opidum Genabin Pons Fluminis Ligeris contingebat, ueritus, ne noctu ex opido profugerent, II. Legiones in armis excubare iubet. Genabenſes, paullo ante mediam noctem ſilentio ex Opido egreſſi, flumen tranſire coeperunt. qua re per Exploratores nunciata, Caeſar Legiones, quas expeditas eſſe iuſſerat, Portis incenſis, intromittit; atque Opido potitur, perpaucis ex hoſtium numero deſideratis, quin cuncti caperentur, quod Pontis, atque itinerū anguſtiae multitudini fugā intercluſerant. Opidū diripit, atque incēdit; praedā Militibus donat, Exercitum

tum

tum Ligerim trãſducit,atque in Biturigum fines peruenit.Vercingetorix, ubi de Caeſaris aduentu cognouit,oppugnatione deſiſtit,atque obuiam Caeſari proficiſcitur.ille,Opidum Biturigum,poſitum in via,Nouiodunum oppugnare inſtituerat.quo ex Opido, cum Legati ad eum ueniſſent, oratum, ut ſibi ignoſceret, ſuaeq.uitae conſuleret;ut celeritate reliquas res cõficeret, qua pleraque erat conſecutus, arma proferri, equos produci,Obſides dari,iubet.parte iam Obſidum tranſdita,cum reliqua adminiſtrarentur,Centurionibus,& paucis Militibus intromiſſis,qui arma,iumentaq. conquirerent, Equitatus hoſtium procul uiſus eſt;qui agmen Vercingetorigis anteceſſerat: quem ſimulatque Opidani conſpexerunt,atque in ſpem auxilij uenerunt; clamore ſublato, arma capere, Portas claudere,murum complere, coeperunt. Centuriones in Opido, cum ex ſignificatione Gallorum noui aliquid ab ijs iniri conſilij intellexiſſent, gladijs diſtrictis Portas occupauerunt,ſuosq. omnes incolumes receperunt. Caeſar ex Caſtris Equitatũ educi iubet, proeliumq.equeſtre committit:laborantibus iam ſuis, Germanos equites circiter CD. ſubmittit: quos ab initio ſecum habere inſtituerat. eorum impetum Galli ſuſtinere non potuerunt, atque, in fugam coniecti, multis amiſſis, ſeſe ad agmen receperunt: quibus profligatis, rurſus Opidani perterriti, comprehenſos eos,quorum opera Plebem concitatam exiſtimabant,ad Caeſarem perduxerunt, ſeſeq. ei dediderunt. Quibus rebus confectis, Caeſar ad Opidum

Aua-

Auaricum, quod erat maximum, munitiſſimumque in finibus Biturigũ, atque Agri fertiliſſima regione, profectus eſt, quod, eo Opido recepto, Ciuitatem Biturigũ ſe in poteſtatem redacturum confidebat. Vercingetorix, tot continuis incommodis Vellaunoduni, Genabi, Nouioduni acceptis, ſuos ad Concilium conuocat. docet, longe alia ratione eſſe bellum gerendum, atque antea ſit geſtum: omnibus modis huic rei ſtudendum, ut pabulatione, & commeatu Romani prohibeantur: id eſſe facile, quod Equitatu ipſi abũdẽt: & quod Anni tempore ſubleuentur, pabulum ſecari non poſſe, neceſſario diſperſos hoſtes ex Aedificijs petere: hos omnes quotidie ab Equitibus deleri poſſe: praeterea, ſalutis cauſſa, rei familiaris cõmoda negligẽda, vicos, atque Aedificia incendi oportere, hoc ſpatio a Boia quoquo uerſus, quo pabulandi cauſſa adire poſſe uideantur: harum ipſis rerum copiam ſuppetere, quod, quorum in finibus bellum geratur, eorum opibus ſubleuentur: Romanos aut inopiam non laturos, ant magno cum periculo longius a Caſtris progreſſuros, neque intereſſe, ipſos ne interficiant, impedimentis ue exſuant, quibus amiſſis bellum geri non poſſit: praeterea, Opida incendi oportere, quae non munitione, & loci natura ab omni ſint periculo tuta: neu ſuis ſint ad detrectandam militiam receptacula, neu Romanis propoſita, ad copiam commeatus, praedãq. tollendam: haec ſi grauia, aut acerba uideantur, multo illa grauius aeſtimari debere, Liberos, coniuges in ſeruitutem abſtrahi, ipſos interfici; quae ſit neceſſe accidere

*cidere victis. Omnium conſenſu hac ſententia proba-
ta, uno die amplius* XX *vrbes Biturigum incendun-
tur. hoc idem fit in reliquis Ciuitatibus, in omnibus
partibus incendia conſpiciuntur: quae etſi magno cũ
dolore omnes ferebant, tamen hoc ſibi ſolatij propo-
nebant, quod ſe, prope explorata victoria, celeriter
amiſſa recuperaturos confidebant. deliberatur de A-
uarico in communi Concilio, Incendi placeret, an de-
fendi. procumbũt Gallis omnibus ad pedes Bituriges,
ne pulcherrimã prope totius Galliae vrbem, quae &
praeſidio, & ornamento ſit Ciuitati, ſuis manibus ſuc
cendere cogerentur: facile ſe loci natura defenſuros
dicunt, quod prope ex omnibus partibus Flumine, &
Palude circumdata, unum habeat, & peranguſtum
aditum. datur petentibus venia, diſſuadente primo
Vercingetorige, poſt concedente, & precibus ipſo-
rum, & miſericordia vulgi. defenſores idonei Opi-
do deliguntur. Vercingetorix minoribus Caeſarem
itineribus ſubſequitur, & locum Caſtris deligit, Pa-
ludibus, Siluisq. munitum, ab Auarico longe millia
paſſuum* XV. *ibi per certos Exploratores in ſingula
diei tempora, quae ad Auaricum agerentur, cogno-
ſcebat; &, quid fieri uellet, imperabat: omnes no-
ſtras pabulationes, frumentationesq. obſeruabat, di-
ſperſosq. cum longius neceſſario procederent, adorie-
batur, magnoq. incommodo afficiebat: etſi, quantum
ratione prouideri poterat, ab noſtris occurrebatur, ut
incertis tẽporibus, diuerſisq. itineribus iretur. Caſtris
ad eam partem Opidi poſitis, Caeſar, quae intermiſſa*

a Flu-

a Flumine, & Palude aditum, ut ſupra diximus, anguſtum habebat, aggerem apparare, uineas agere, turres duas conſtituere coepit: nam circumuallare loci natura prohibebat: de Re frumentaria Boios, atque Aeduos adhortari nō deſtitit: quorū alteri, quod nullo ſtudio agebant, non multum adiuuabant; alteri nō magnis facultatibus, quod Ciuitas erat exigua, & infirma, celeriter, quod habuerunt, conſumpſerunt. ſumma difficultate Rei frumētariae affecto exercitu, tenuitate Boiorum, indiligentia Aeduorum, incēdijs Aedificiorum, uſque eo, ut complures dies Milites frumento caruerint, & , pecore e longinquioribus vicis adacto, extremam famem ſuſtentarent, nulla tamen uox eſt ab ijs audita Populi R. maieſtate, & ſuperioribus uictorijs indigna. quinetiam Caeſar, cum in opere ſingulas Legiones appellaret, & , ſi acerbius inopiam ferrent, ſe dimiſſurum oppugnationem diceret; uniuerſi ab eo, ne id faceret, petebant: ſic ſe complures annos, illo imperante, meruiſſe, ut nullam ignominiam acciperent, numquam infecta re diſcederent; hoc ſe ignominiae laturos loco, ſi inceptam oppugnationem reliquiſſent: praeſtare, omnes perferre acerbitates, quam non Ciuibus R. qui Genabi perfidia Gallorum interiſſent, parentarent. haec eadem Centurionibus, Tribuniſq. Mil. mandabant, ut per eos ad Caeſarem deferrentur. Cum iam muro appropinquaſſent Turres, ex Captiuis Caeſar cognouit, Vercingetorigē conſumpto pabulo caſtra mouiſſe propius Auaricum, atque ipſum, cum Equitatu, expeditiſq. qui inter

Equites

Equites proeliari cõſueſſent,inſidiarum cauſſa eo profectum ; quo noſtros poſtero die Pabulatum uenturos arbitrabatur.quibus rebus cognitis,media nocte ſilentio profectus , ad hoſtium Caſtra mane peruenit . illi , celeriter per Exploratores aduentu Caeſaris cognito, Carros,Impedimentaq.ſua,in artiores ſiluas abdiderunt,copias omnes,in loco edito,atque aperto, inſtruxerunt.qua re nunciata,Caeſar celeriter ſarcinas cõferri,arma expediri, iuſſit. Collis erat leniter ab infimo accliuis:hunc ex omnibus fere partibus Palus difficilis,atque impedita, cingebat , non latior pedibus L. hoc ſe Colle, interruptis Pontibus , Galli fiducia loci continebant , generatimq. diſtributi in Ciuitates , omnia vada,ac ſaltus eius Paludis certis cuſtodijs obtinebant,ſic animo parati,ut,ſi eã paludẽ Romani perrumpere conarentur , haeſitantes premerent ex loco ſuperiore:ut qui propinquitatem loci uiderent,paratos prope aequo Marte ad dimicandum exiſtimarent; qui iniquitatem condicionis perſpicerent ,inani ſimulatione ſeſe oſtentare, cognoſcerent . indignantes Milites Caeſar, quod cõſpectum ſuum hoſtes ferre poſſent tantulo ſpatio interiecto, & ſignum proelij expoſcentes,edocet,quanto detrimento, & quot uirorum fortium morte neceſſe eſſet cõſtare victoriam : quos cum ſic animo paratos uideret , ut nullum pro ſua laude periculum recuſarent , ſummae ſe iniquitatis condemnari debere,niſi eorum vitam ſua ſalute habeat cariorem.ſic Milites conſolatus , eodem die reducit in Caſtra; reliqua, quae ad oppugnationem Opidi per-

tinebant, adminiſtrare inſtituit. Vercingetorix, cũ ad ſuos rediſſet, proditionis inſimulatus, quod Caſtra propius Romanos mouiſſet, quod cum omni Equitatu diſceſſiſſet, quod ſine imperio tantas copias reliquiſſet, quod eius diſceſſu Romani tanta opportunitate, & celeritate ueniſſent, non haec omnia fortuitu, aut ſine conſilio, accidere potuiſſe: Regnum illum Galliae malle Caeſaris conceſſu, quam ipſorum habere beneficio. Tali modo accuſatus, ad haec reſpondit: Quod Caſtra mouiſſet, factum inopia pabuli, etiam ipſis hortãtibus: Quod propius Romanos acceſſiſſet, perſuaſum loci opportunitate, qui ſe ipſum munitione defenderet: Equitum uero operam neque in loco paluſtri deſiderari debuiſſe, & illic fuiſſe utilẽ, quo ſint profecti: Summam imperij ſe conſulto nulli diſcedentem tradiſſe, ne is multitudinis ſtudio ad dimicandum impelleretur: cui rei, propter animi mollitiem, ſtudere omnes uideret, quod diutius laborem ferre non poſſent: Romani ſi caſu interuenerint, Fortunae; ſi alicuius indicio uocati, huic habendam gratiam, quod & paucitatem eorum ex loco ſuperiore cognoſcere, & uirtutẽ deſpicere potuerint; qui, dimicare non auſi, turpiter ſe in Caſtra receperint: Imperiũ ſe a Caeſare per proditionem nullum deſiderare, quod habere uictoria poſſet, quae iam eſſet ſibi, ac omnibus Gallis, explorata: quin etiam, ipſis remittere, ſi ſibi magis honorem tribuere, quam ab ſe ſalutem accipere, uideantur: haec ut intelligatis, inquit, ſincere a me pronunciari, audite Romanos Milites. producit ſeruos, quos

in Pabulatione paucis ante diebus exceperat, & fame, uinculisq. excruciauerat. ij, iam ante edocti, quae interrogati pronunciarent, Milites ſe eſſe Legionarios dicunt: fame, & inopia adductos, clã ex Caſtris exiſſe, ſi quid frumenti, aut pecoris in agris reperire poſſent: ſimili omnem exercitum inopia premi, nec iã vires ſufficere cuiuſquam, nec ferre operis laborem poſſe: itaque ſtatuiſſe Imperatorem, ſi nihil in oppugnatione Opidi profeciſſet, Triduo exercitum deducere. Haec a me, inquit Vercingetorix, beneficia habetis, quem proditionis inſimulatis: cuius opera, ſine ueſtro ſanguine, tantum exercitum uictorem fame paene conſumptum uidetis: quem turpiter ſe ex fuga recipientem, ne qua Ciuitas ſuis finibus recipiat, a me prouiſum eſt. Conclamat omnis multitudo, & ſuo more armis concrepat: quod facere in eo conſueuerunt, cuius orationem approbant: ſummum eſſe Vercingetorigem ducem, nec de eius fide dubitandum; nec maiori ratione bellum adminiſtrari poſſe. ſtatuunt, ut x. millia hominum delecta ex omnibus copijs in opidum ſubmittantur: nec ſolis Biturigibus communem ſalutem cõmittendam cenſet; quod paene in eo, ſi Opidum retinuiſſent, ſummam victoriae conſtare intelligebant. ſingulari Militum noſtrorum virtuti conſilia cuiuſquemodi Gallorum occurrebant, ut eſt ſummae genus ſollertiae, atque ad omnia imitanda, atque efficiẽda, quae ab quoque traduntur, aptiſſimũ. nã & Laqueis Falces auertebãt, quas cũ deſtinauerãt, Tormẽtis introrſus reducebãt, & Aggerẽ cuniculis ſubtrahebant,

bebant, eo ſcientius, quod apud eos magnae ſunt Ferrariae, atque omne genus cuniculorum notum, atque uſitatum eſt. totum autẽ murum ex omni parte Turribus contabulauerant, atque has Corijs intexerant. tũ, crebris diurnis, nocturnisq. eruptionibus, aut aggeri ignẽ inferebãt, aut Milites occupatos in opere, adoriebantur; & noſtrarum Turrium altitudinem, quantum has quotidianus agger expreſſerat, commiſſis ſuarum Turrium malis, adaequabant; & apertos Cuniculus praeuſta, & praeacuta materia, et Pice feruefacta, & maximi ponderis ſaxis morabantur, moenibusq. appropinquare prohibebant. Muri autẽ omnes Gallici hac fere forma ſunt. Trabes directae, perpetuae, in longitudinẽ, paribus interuallis, diſtantes inter ſe binos pedes, in ſolo collocantur. eae reuinciuntur extrorſus, & multo aggere ueſtiuntur. ea autem, quae diximus, interualla grandibus in fronte ſaxis effarciuntur. ijs collocatis, & coagmentatis, alius inſuper ordo adijcitur, ut idem illud interuallũ ſeruetur, neque inter ſe contingant Trabes, ſed, paribus intermiſſae ſpatijs, ſingulae ſingulis ſaxis interiectis, arte contineantur. ſic deinceps omne opus cõtexitur, dum iuſta muri altitudo expleatur. hoc enim in ſpeciem, uarietatẽq. opus deforme non eſt, alternis Trabibus, ac Saxis, quae rectis lineis ſuos ordines ſeruant: tum, ad utilitatẽ, & defenſionẽ Vrbium, ſummã habet opportunitatem, quod & ab incendio lapis, & ab ariete materia defendit, quae, perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrſus reuincta, neque

per-

perrumpi,neque diſtrahi poteſt.ijs tot rebus impedita Oppugnatione, Milites cum toto tempore,frigore, & aſſiduis imbribus tranſderentur,tamen cōtinenti labore omnia haec ſuperauerunt, & diebus XXV *aggerem,latum pedes* CCCXXX,*altum pedes* LXXX *exſtruxerunt.cum is murum hoſtium paene contingeret,& Caeſar ad opus conſuetudine excubaret, Milites q. cohortaretur, ne quod omnino tempus ab opere intermitteretur, paullo ante* III. *vigiliam eſt animaduerſum, Fumare aggerem, quem cuniculo hoſtes ſuccenderant. eodemq.tempore toto muro clamore ſublato, duabus Portis ab utroque latere Turriũ eruptio fiebat. alij Faces, atque aridam materiem de muro in aggerẽ eminus iaciebant;Picẽ,reliquasq. res, quibus ignis excitari poteſt, fundebant; ut, quo primũ curreretur,aut cui rei ferretur auxilium, uix ratio iniri poſſet. tamẽ,quod inſtituto Caeſaris duae ſemper legiones pro Caſtris excubabant, duaeq.partitis temporibus in opere erant, celeriter factum eſt, ut alij Eruptionibus reſiſterent, alij Turres reducerent, Aggeremq. interſcinderent, omnis uero ex caſtris multitudo ad reſtinguendum concurreret.cum in omnibus locis,conſumpta iam reliqua parte Noctis, pugnaretur,ſemperq. hoſtibus ſpes uictoriae redintegraretur,eo magis,quod deuſtos Pluteos Turriũ uidebant,nec facile adire apertos ad auxiliandũ animaduertebant,ſemperq.ipſi recentes defeſſis ſuccederent, omnemq.Galliae ſalutem in illo ueſtigio tẽporis poſitã arbitrarentur;accidit inſpectãtibus nobis, quod,di*

gnum memoria uiſum, praetermittendum non exiſtimauimus. Quidam ante Portam Opidi Gallus per manus Seui ac Picis transditas Glebas in ignem e regione Turris proijciebat: Scorpione ab Latere dextro transiectus, exanimatusq. concidit. hunc ex proximis unus iacentẽ transgreſſus, eodẽ illo munere fungebatur: eadẽ ratione ictu Scorpionis exanimato altero, ſucceſſit tertius, & tertio quartus: nec ille prius eſt a propugnatoribus uacuus relictus locus; quam, reſtincto aggere, atque omni parte ſubmotis hoſtibus, finis eſt pugnandi factus. Omnia experti Galli, quod res nulla ſucceſſerat, poſtero die, conſilium ceperunt, ex Opido profugere, hortante, & iubente Vercingetorige. id ſilentio noctis conati, nõ magna iactura ſuorum ſeſe effecturos ſperabant: propterea quod neque lõge ab Opido Caſtra Vercingetorigis aberãt; & Palus, quae perpetua intercedebat, Romanos ad inſequendum tardabat. iamq. hoc facere Noctu apparabant, cum Matresfamilias repente in publicũ procurrerunt, flentesque, proiectae ad pedes ſuorũ, omnibus precibus petierunt, ne ſe, & cõmunes liberos Hoſtibus ad ſupplicium dederent, quos ad capiendã fugã natura, & uirium infirmitas, impediret. ubi eos perſtare in ſententia uiderunt, quod plerunque in ſummo periculo Timor Miſericordiam non recipit, conclamare, & ſignificare de fuga Romanis coeperunt. quo timore perterriti Galli, ne ab Equitatu Romanorum uiae praeoccuparẽtur, cõſilio deſtiterunt. poſtero die Caeſar promota Turri, perfectisq. operibus, quae facere

cere

cere inſtituerat, magno coorto imbri, non inutilē hāc ad capiendum conſilium tempeſtatem arbitratus eſt, quod paullo incautius cuſtodias in muro diſpoſitas uidebat, ſuosq. languidius in opere uerſari iuſſit, &, quid fieri uellet, oſtendit. Legiones intra uineas in occulto expeditas cohortatus, ut aliquando pro tantis laboribus fructū uictoriae perciperent, ĳs, qui primi murū adſcendiſſent, praemia propoſuit, Militibusq. ſignum dedit. illi ſubito ex omnibus partibus euolauerunt, murumq. celeriter complerunt. Hoſtes, re noua perterriti, Muro, Turribusq. deiecti, in Foro, ac locis patentioribus, cuneatim conſtiterunt; hoc animo, ut, ſi qua ex parte obuiam contra ueniretur, Acie inſtructa, depugnarent. ubi neminem in aequum locum ſeſe demittere, ſed toto undique muro circumfundi uiderunt, ueriti, ne omnino ſpes Fugae tolleretur, abiectis armis, ultimas Opidi partes continenti impetu petiuerunt: parsq. ibi, cum anguſto exitu Portarum ſe ipſi premerent, a Militibus; pars, iam egreſſa Portis, ab Equitibus eſt interfecta. nec fuit quiſquā, qui praedae ſtuderet. ſic, & Genabenſi caede, et labore operis incitati, non aetate confectis, nō mulieribus, non infantibus pepercerūt. denique ex omni eo numero, qui fuit circiter X L millium, uix D C C C. qui, primo clamore audito, ſe ex Opido eiecerant, incolumes ad Vercintorigem peruenerunt. quos ille, multa iam nocte, ſilentio ex fuga excepit, ueritus, ne qua in Caſtris ex eorum concurſu, & miſericordia uulgi ſeditio oriretur; ut, procul in uia diſpoſitis familiaribus ſuis,

Principibusq. Ciuitatum, diſparandos, deducendosq. ad ſuos curaret, quae cuique Ciuitati pars Caſtrorum ab initio obuenerat. poſtero die Concilio conuocato, conſolatus, cohortatusq. eſt, ne ſe admodum animo demitterent, ne ue perturbarentur incõmodo: non uirtute, neque acie uiciſſe Romanos, ſed artificio quo dam, & ſcientia oppugnationis; cuius rei fuerunt ipſi imperiti: errare, ſi qui in bello omnes ſecundos rerum euentus exſpectent: ſibi numquam placuiſſe, Auaricum defendi, cuius rei teſtes ipſos haberet; ſed factum imprudentia Biturigum, & nimia obſequentia reliquorum, uti hoc incõmodum acciperetur: id tamen ſe celeriter maioribus cõmodis ſanaturum: nam, quae ab reliquis Gallis Ciuitates diſſentirent, has ſua diligentia adiuncturum; atque unum conſilium totius Galliae effecturum; cuius conſenſu, ne Orbis quidẽ terrarũ poſſit obſiſtere: idq. ſe prope iã effectum habere: interea aequum eſſe, ab iis communis ſalutis cauſſa impetrari, ut Caſtra munire inſtituerent, quo facilius Hoſtium repentinos impetus ſuſtinere poſſent. Fuit haec oratio nõ ingrata Gallis, maxime, quod ipſe animo non defecerat, tanto accepto incommodo, neque ſe in occultum abdiderat, neque conſpectum multitudinis fugerat, plusq. animo prouidere, & praeſentire exiſtimabatur, quod, re integra, primo incendendũ Auaricum, poſt deſerendum, cenſuerat. itaque, ut reliquorũ Imperatorum res aduerſae auctoritatem minuũt; ſic uinus ex cõtrario dignitas, incõmodo accepto, in dies augebatur. ſimul in ſpem ueniebant, eius af

firma-

ſirmatione, de reliquis adiungendis Ciuitatibus: primumq. eo tempore Galli Caſtra munire inſtituerunt; et ſic ſunt animo conſternati, homines inſueti laboris, ut omnia, quae imperarētur, ſibi patienda, & perferēda, exiſtimarent. nec minus, quā eſt pollicitus, Vercingetorix animo laborabat, ut reliquas Ciuitates adiūgeret, atque earum Principes donis, pollicitationibusq. alliciebat. huic rei idoneos homines deligebat, quorum quiſque aut oratione ſubdola, aut amicitia facillime capi poſſet. qui Auarico expugnato refugerant, armandos, ueſtiēdosq. curat. ſimul ut deminutae copiae redintegrarentur, imperat certum numerum Militū Ciuitatibus, quē, & quam ante diem in Caſtra adduci uelit; Sagittariosq. omnes, quorū erat permagnus numerus in Gallia, conquiri, & ad ſe mitti, iubet. his rebus celeriter id, quod Auarici deperierat, expletur. interim Teutomatus, Ollouiconis filius, Rex Nitiobrigum, cuius Pater ab Senatu noſtro Amicus erat appellatus, cum magno Equitū ſuorum numero, & quos ex Aquitania cōduxerat, ad eum peruenit. Caeſar Auarici complures dies commoratus, ſummamq. ibi copiam frumenti, & reliqui commeatus nactus, exercitum, ex labore, atque inopia, refecit. iam prope hieme confecta, cum ipſo Anni tempore ad gerendum bellū uocaretur; & ad hoſtē proficiſci conſtituiſſet; ſiue eū ex Paludibus, ſiluisq. elicere, ſiue obſidione premere, poſſet; Legati ad eum Principes Aeduorū ueniunt, oratū, ut maxime neceſſario tēpore Ciuitati ſubueniat: ſummo eſſe in periculo rem; quod,

cum ſinguli Magiſtratus antiquitus creari, atque Regiam poteſtatem Annum obtinere conſueſſent; duo Magiſtratum gerant; & ſe uterque eorũ Legibus creatum eſſe dicat: horum eſſe alterum Conuictolitanem, florentem, & illuſtrem adoleſcentem; alterum Cotũ, antiquiſſima familia natum, atque ipſum hominem ſummae potẽtiae, et magnae cognationis; cuius frater Vedeliacus proximo Anno eundẽ Magiſtratum geſſerit: Ciuitatem omnem eſſe in armis: diuiſum Senatum, diuiſum Populum, ſuas cuiuſque eorum Clientelas. quod ſi diutius alatur controuerſia, fore, uti pars cum Ciuitatis parte confligat: id ne accidat, poſitum in eius diligẽtia, atque auctoritate. Caeſar, etſi, a bello, atque hoſte diſcedere, detrimentoſum eſſe exiſtimabat; tamen, non ignorans, quanta ex diſſenſionibus incõmoda oriri conſueßent; ne tanta, & tam coniuncta Populo R. Ciuitas, quam ipſe ſemper aluiſſet, omnibusq. rebus ornaſſet, ad uim, atque ad arma, deſcenderet; atque ea pars, quae minus ſibi confideret, auxilia a Vercingetorige accerſeret; huic rei praeuertendum exiſtimauit; et, quod, Legibus Aeduorum, ijs, qui ſummum Magiſtratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret; ne quid de Iure, aut Legibus eorum deminuiſſe uideretur, ipſe in Aeduos proficiſci ſtatuit, Senatumq. omnem, et quos inter controuerſia eſſet, etiam ad ſe euocauit. Cum prope omnis Ciuitas eo cõueniſſet; doceretur que, paucis clam uocatis, alio loco, alio tẽpore, atque oportuerit, fratrẽ a fratre renunciatum; cum Leges, duos ex una Familia, uiuo

utro que,

utroque, non ſolum Magiſtratus creari uetarent, ſed etiam in Senatu eſſe probiberent; Cotum Magiſtratū deponere coegit; Conuictolitanem, qui per Sacerdotes, more ciuitatis, intermiſſis Magiſtratibus, eſſet creatus, poteſtatē obtinere iuſſit. hoc Decreto interpoſito, cohortatus Aeduos, ut cōtrouerſiarum, ac diſſenſionum, obliuiſcerentur, atque, omnibus omiſſis his rebus, huic bello ſeruirent, eaque, quae meruiſſēt, praemia ab ſe deuicta Gallia exſpectarent, Equitatumq. omnem, et Peditum millia x. ſibi celeriter mitterēt, quae in praeſidijs Rei frumentariae cauſſa diſponeret, Exercitum in duas partes diuiſit, IV. Legiones in Senones, Pariſiosq. Labieno ducendas dedit; VI. ipſe in Aruernos, ad Opidum Gergouiā ſecundū Flumen Elauer duxit; Equitatus partem illi attribuit, partem ſibi reliquit. qua re cognita, Vercingetorix, omnibus interruptis eius Fluminis Pontibus, ab altera Elaueris parte iter facere coepit; cum uterque utrique eſſet Exercitui in conſpectu, fereq. e regione Caſtris Caſtra poneret: diſpoſitis Exploratoribus, necubi effecto Pōte Romani copias trāſducerēt. erat in magnis Caeſaris difficultatibus res, ne maiorē Aeſtatis partē Flumine impediretur; quod nō fere ante Autūnum Elauer vado trāſiri ſoleat. itaque, ne id accideret, ſilueſtri loco Caſtris poſitis, e regione unius eorum Pōtium, quos Vercingetorix reſcindēdos curauerat, poſtridie cū II. Legionibus ī occulto reſtitit; reliquas copias, cū omnibus Impedimentis, ut conſueuerat, miſit, dēptis quartis quibuſque Cohortibus, uti numerus

Legionum

Legionum conſtare uideretur, ijs, quam longiſſime poſſent, progredi iuſſis; cum iam ex diei tempore coniecturam caperet, in Caſtra peruentum; ijſdem ſublicis, quarũ pars inferior ĩtegra remanebat, Pontẽ reficere coepit. celeriter effecto opere, Legionibusq. transductis, & loco Caſtris idoneo delecto, reliquas copias reuocauit. Vercingetorix, re cognita, ne cõtra ſuam uoluntatem dimicare cogeretur, magnis itineribus anteceſſit. Caeſar ex eo loco quinctis Caſtris Gergouiam peruenit; Equeſtriq. proelio eo die leui facto, perſpecto Vrbis ſitu, quae, poſita in altiſſimo Monte omnes aditus difficiles habebat, de expugnatione deſperauit: de obſeſſione non prius agendum conſtituit, quam rem frumentariam expediſſet. At Vercingetorix, Caſtris pro Opido in Monte poſitis, mediocribus circum ſe interuallis, ſeparatim ſingularum Ciuitatum copias collocauerat; atque omnibus eius Iugi Collibus occupatis, qua deſpici poterat, horribilẽ ſpeciem praebebat; principesq. earum Ciuitatũ, quos ſibi ad conſilium capiendum delegerat, prima Luce ad ſe quotidie conuenire iubebat; ſeu quid cõmunicandum, ſeu quid adminiſtrandum videretur: neque ullum fere diem intermittebat, quin, Equeſtri proelio interiectis Sagittarijs, quid in quoque eſſe animi, ac uirtutis ſuorum, periclitaretur. Erat e regione Opidi Collis ſub ipſis radicibus Mõtis egregie munitus, atque ex parte circũciſcus: quẽ ſi tenerẽt noſtri, et Aquae magna parte, et pabulatiõe libera prohibituri Hoſtes uidebãtur. ſed is locus praeſidio ab ijs nõ nimis firmo tenebatur.

tamen

tamen ſilẽtio noctis Caeſar, ex Caſtris egreſſus, prius quam ſubſidiũ ex Opido uenire poſſet, deiecto praeſidio, potitus loco, duas ibi Legiones collocauit; foſſãq. duplicem duodenum pedum a Maioribus Caſtris ad Minora perduxit: ut tuto ab repentino hoſtium incurſu etiam ſinguli commeare poſſent. Dũ haec ad Gergouiam geruntur, Conuictolitanis Aeduus, cui Magiſtratum adiudicatum a Caeſare demonſtrauimus, ſollicitatus ab Aruernis pecunia, cum quibuſdam adoleſcentibus colloquitur: quorum erat princeps Litauicus, atque eius fratres, ampliſſima familia nati adoleſcentes. cum ijs primum communicat, hortaturq. eos, ut ſe liberos, & imperio natos, meminerint: unam eſſe Aeduorum Ciuitatem, quae certiſſimam Galliae victoriam diſtineat; eius auctoritate reliquas contineri; qua tranſducta, locum conſiſtendi Romanis in Gallia non fore: eſſe nõ nullo ſe Caeſaris beneficio affectum, ſic tamen, ut iuſtiſſimam apud eum cauſſam obtinuerit; ſed plus communi libertati tribuere. cur enim potius Aedui de ſuo Iure, & de Legibus ad Caeſarẽ diſceptaturi, quam Romani ad Aeduos, ueniant? Celeriter Adoleſcẽtibus, & oratione Magiſtratus, et praemio deductis, cum ſe uel principes eius conſilij fore profiterẽtur; ratio perficiẽdi quaerebatur: quod Ciuitatem temere ad ſuſcipiendum bellũ adduci poſſe, non confidebant. placuit, ut Litauicus decem illis millibus, quae Caeſari ad bellum mitterentur, praeficeretur, atque ea ducenda curaret, fratresq. eius ad Caeſarẽ praecurrerent. reliqua, qua ratione agi placeat;

teat, conſtituunt. Litauicus, accepto exercitu, cũ millia paſſunm circiter xxx ab Gergouia abeſſet, conuocatis ſubito Militibus, lacrymans, Quo proficiſcimur, inquit, Milites? omnis noſter Equitatus, Nobilitas omnis interijt: Principes Ciuitatis, Eporedorix, & Virdumarus, inſimulati proditionis, ab Romanis, indicta cauſſa, interfecti ſunt. haec ab ijs cognoſcite, qui ex ipſa caede fugerunt. nam ego, fratribus, atque omnibus propinquis meis ĩterfectis, dolore probibeor, quae geſta ſunt, pronunciare. Producũtur ij, quos ille edocuerat, quae dici uellet: atque eadẽ, quae Litauicus pronunciauerat, multitudini exponunt: omnes Equites Aeduorum interfectos, quod collocuti cũ Aruernis dicerentur, ipſos ſe inter multitudinẽ Militum occultaſſe, atque ex media caede profugiſſe. Conclamant Aedui, & Litauicũ obſecrant, ut ſibi conſulat. quaſi uero, inquit ille, Conſilij ſit res, ac non neceſſe ſit nobis Gergouiam contendere, & cum Aruernis noſmet coniungere. an dubitamus, quin, nefario facinore admiſſo, Romani iam ad nos interficiẽdos cõcurrant? proinde, ſiquid in nobis animi eſt, perſequámur eorum mortem, qui indigniſſime interierunt; atque bos latrones interficiamus. oſtendit Ciues Romanos, qui eius praeſidij fiducia una erant: continuo magnum numerum frumenti, commeatusq. diripit, ipſos crudeliter excruciatos interficit: nuncios tota ciuitate Aeduorum dimittit: in eodem mendacio, de caede Equitum, & Principum, permanet: hortatur, ut ſimili ratione atque ipſe fecerit, ſuas iniurias perſequantur. Eporedorix

dorix Aeduus, ſummo loco natus adoleſcens, & ſummae domi potentiae, & una Virdumarus, pari aetate, & gratia, ſed genere diſpari, quem Caeſar ab Diuitiaco transditum, ex humili loco ad ſummam dignitatem perduxerat, in Equitum numero conuenerant, nominatim ab eo euocati. his erat inter ſe de Principatu contentio; & in illa Magiſtratuum cõtrouerſia, alter pro Conuictolitane, alter pro Coto, ſummis opibus pugnauerat. ex ijs Eporedorix, cognito Litauici conſilio, media fere nocte rem ad Caeſarem defert; orat, ne patiatur, Ciuitatem prauis Adoleſcentium conſilijs ab Amicitia Populi R. deficere: quod futurum prouideat, ſi ſe tot hominum millia cum Hoſtibus coniunxerint, quorum ſalutem neque propinqui negligere, neque Ciuitas leui momento aeſtimare poſſet. magna affectus ſollicitudine hoc nuncio Caeſar, quod ſemper Aeduorum Ciuitati praecipue indulſerat, nulla interpoſita dubitatione, Legiones expeditas IV. Equitatumq. omnem ex Caſtris educit. nec fuit ſpatium tali tempore ad contrahenda Caſtra; quod res in Celeritate poſita eſſe videbatur. C. Fabium Legatum, cum Legionibus II. Caſtris praeſidio relinquit. fratres Litauici, cum comprehendi iuſſiſſet, paullo ante reperit ad hoſtes profugiſſe. adhortatus Milites, ne neceſſario tempore itineris labore permoueantur; cupidiſſimis omnibus, progreſſus millia paſſuum XXV, agmen Aeduorum conſpicatus immiſſo Equitatu, iter eorum moratur, atque impedit: interdicitque omnibus, ne quemquam interficiant.

Epo-

Eporedorigem, & Virdumarum, quos illi interfe-ctos exiſtimabant, inter Equites uerſari, ſuosq. ap-pellare, iubet. ijs cognitis, & Litauici fraude perſpe-cta, Aedui manus tendere, & deditionem ſignificare, & proiectis armis mortem deprecari incipiunt. Lita-uicus cum ſuis Clientibus, quibus nefas, more Gallo-rum, eſt, etiam in extrema fortuna deſerere patro-nos, Gergouiam profugit. Caeſar, nuncijs ad Ciuitatē Aeduorum miſſis, qui ſuo beneficio conſeruatos doce-rent, quos Iure Belli interficere potuiſſet, III. q. ho-ris Noctis Exercitui, ad quietē, datis, Caſtris ad Ger gouiam mouit. medio fere itinere, Equites, a Fabio miſſi, quanto res in periculo fuerit, exponunt: ſummis copijs Caſtra oppugnata demonſtrant: cum crebro in-tegri defeſſis ſuccederent, noſtrosq. aſſiduo labore de fatigarent, quibus, propter magnitudinem Caſtrorum perpetuo eſſet ijſdem in vallo permanendum: multi-tudine ſagittarum, atque omnis generis telorum mul-tos uulneratos: ad haec ſuſtinenda magno uſui fuiſſe Tormenta: Fabiū diſceſſu eorum, duobus relictis Por-tis, obſtruere ceteras, Pluteosq. vallo addere, & ſe in poſterum diem ſimilē ad caſum parare. ijs rebus cog-nitis, Caeſar, ſummo ſtudio Militum, ante Ortū Solis in Caſtra peruenit. Dum haec ad Gergouiā geruntur, Aedui, primis nuncijs a Litauico acceptis, nullum ſibi ad cognoſcendum ſpatium relinquunt. impellit alios Auaritia, alios Iracundia, & Temeritas, quae maxi me illi hominū generi eſt innata, ut leuē auditionē ha-beāt pro re cōperta. bona ciuiū Romanorū diripiunt,

caedes

caedes faciunt;in ſeruitutem abſtrahunt.adiuuat rem proclinatam Conuictolitanis. plebemq. ad ſurorem impellit, ut,facinore admiſſo,ad ſanitatē reuerti pudeat. M. Ariſtium Tribunum Mil.iter ad Legionem facientem,fide data,ex Opido Cauillono educunt: idem facere cogunt eos, qui negotiandi cauſſa ibi conſtiterant.hos continuo in itinere adorti, omnibus Impedimentis exſuunt;repugnantes diem noctemq.obſident: multis utrimque interfectis, maiorem multitudinem ad arma concitant.iterim, nuncio allato, omnes eorum Milites in poteſtate Caeſaris teneri, concurrunt ad Ariſtium: nihil publico factum conſilio, demonſtrant:quaeſtionem de bonis direptis decernunt: Litauici,fratrumq.bona publicant:Legatos ad Caeſarem, ſui purgandi gratia,mittunt:haec faciunt, recuperandorum ſuorum cauſſa.ſed contaminati facinore,& capti compendio ex direptis bonis, quod ea res ad multos pertinebat, & timore poenae exterriti, conſilia clā de bello inire incipiunt, Ciuitatesq. reliquas Legationibus ſollicitant. quae tametſi Caeſar intelligebat;tamen,quam mitiſſime poteſt, Legatos appellat: nihil ſe,propter inſcientiam, leuitatemq.vulgi, grauius de Ciuitate iudicare,neque de ſua in Aeduos beneuolentia deminuere.ipſe, maiorem Galliae motum exſpectans,ne ab omnibus Ciuitatibus circumſiſteretur,conſilia inibat, quemadmodum a Gergouia diſcederet, ac rurſus omnem exercitum contraheret; ne Profectio,nata a timore defectionis,ſimilis Fugae uideretur.haec cogitanti accidere uiſa eſt facultas be-

ne rei gerẽdae.nã cũ Minora in Caſtra, operis perſpiciendi cauſſa, ueniſſet, animaduertit, Collẽ, qui ab hoſtibus tenebatur, nudatũ hominibus, qui ſuperioribus diebus uix prae multitudine cerni poterat. admiratus, quaerit ex Perfugis cauſſam, quorum magnus ad eum quotidie numerus confluebat. conſtabat inter omnes, quod iã ipſe Caeſar per Exploratores cognouerat, dorſum eſſe eius iugi prope aequum, ſed ſilueſtrẽ, & anguſtum, qua eſſet aditus ad alteram partem Opidi: uehementer huic illos loco timere, nec iam aliter ſentire, uno Colle ab Romanis occupato, ſi alterũ amiſiſſent, quin paene circumuallati, atque omni exitu, & pabulatione intercluſi uiderentur: ad hunc muniendum locum omnes a Vercingetorige euocatos. Hac re cognita, Caeſar mittit complures Equitum turmas eo de media nocte: ijs imperat, ut paullo tumultuoſius omnibus in locis peruagarentur: prima Luce, magnum numerum Impedimentorum ex Caſtris detrahi, muliones q. cum caſſidibus, Equitum ſpecie, ac ſimulatione, Collibus circumuehi iubet. his paucos addit Equites, qui latius oſtentationis cauſſa uagarentur. longo circuitu eaſdem omnes iubet petere Regiones. haec procul ex Opido uidebantur, ut erat a Gergonia deſpectus in Caſtra: neque tanto ſpatio, certi quid eſſet, explorari poterat. Legionẽ unam eodẽ iugo mittit, & paullum progreſſam inferiore loco cõſtituit, ſiluisq. occultat. augetur Gallis ſuſpicio, atque omnes illo munitionum copiae tranſducuntur. uacua Caſtra hoſtium Caeſar conſpicatus, tectis inſignibus ſuorum, occultatisq.

tisq. ſignis militaribus, raros Milites, ne ex Opido animaduerterentur, ex maioribus Caſtris in minora trãſducit: Legatisq. quos ſingulis Legionibus praefecerat, quid fieri uellet, oſtendit: in primis mõet, ut contineant Milites, ne ſtudio pugnandi, aut ſpe praedae longius progrediantur: quid iniquitas loci habeat incõmodi, proponit: hoc una Celeritate poſſe uitari: occaſionis eſſe rem, non proclij. his rebus expoſitis, ſignũ dat, & ab dextera parte alio adſcenſu eodem tempore Aeduos remittit. Opidi murus ab planicie, atque initio adſcenſus, recta regione, ſi nullus amfractus intercederet, ∞ CC paſſus aberat. quidquid huic circuitus ad molliendum cliuum acceſſerat, id ſpatium itineris augebat. a medio fere Colle in longitudine, ut natura Montis ferebat, ex grandibus ſaxis VI. pedum murum, qui noſtrorum impetum tardaret, produxerant Galli; atque, inferiore omni ſpatio uacuo relicto, ſuperiorem partem Collis uſque ad murum Opidi denſiſſimis Caſtris compleuerant. Milites, ſigno dato, celeriter ad munitionem perueniunt, eamq. tranſgreſſi, trinis Caſtris potiũtur. ac tãta fuit in capiẽdis Caſtris celeritas, ut Theutomatus, Rex Nitiobrigum, ſubito in tabernaculo oppreſſus, ut meridie conquieuerat, ſuperiore corporis parte nudata, uulnerato equo, uix ſe ex manibus praedantiũ Militũ eriperet. conſecutus id, quod animo propoſuerat, Caeſar receptui cani iuſſit: Legionisq. Decimae, qua cũ erat concionatus, ſigna cõſtitere. at reliquarũ Milites Legionũ, nõ exaudito Tubae ſono, quod ſatis magna uallis intercedebat,

tamen a Tribunis Militum, Legatisque, ut erat a Caeſare praeceptum, retinebantur. ſed, elati ſpe celeris victoriae, & hoſtium fuga, ſuperiorumq. temporum ſecundis proelijs, nihil adeo arduum ſibi exiſtimabant, quod non virtute conſequi poſſent: neque prius finem ſequendi fecerunt, quam muro Opidi, portisq. appropinquarunt. tum uero ex omnibus vrbis partibus, orto clamore, qui longius aberant, repentino tumultu perterriti, cum hoſtes intra Portas eſſe exiſtimarent, ſeſe ex Opido eiecerunt. Matresfamilias de muro veſtem Argentumq. iactabant; & pectore nudo prominentes, paſſis manibus obteſtabantur Romanos, ut ſibi parcerent; neu, ſicut Auarici feciſſent, ne mulieribus quidem, atque infantibus, abſtinerent. non nullae de muris per manus demiſſae, ſeſe Militibus transdebant. L. Fabius, Centurio Legionis IIX. quē inter ſuos eo die dixiſſe cōſtabat, Excitari ſe Auaricenſibus praemijs, neque commiſſurum, ut prius quiſquam murum adſcenderet, tres ſuos nactus Manipulares, atque ab ijs ſubleuatus, Murum adſcendit. eos ipſe rurſus ſingulos exceptans, in Murum extulit. interim ij, qui ad alteram partem Opidi, ut ſupra demonſtrauimus, munitionis cauſſa, conuenerant, primo exaudito clamore, inde etiam crebris nuncijs incitati, Opidum ab Romanis teneri, praemiſſis Equitibus magno concurſu eo cōtenderunt. eorum ut quiſque primus uenerat, ſub Muro conſiſtebat, ſuorumq. pugnantium numerū augebat. quorum cum magna multitudo conueniſſet, Matresfamilias, quae paullo ante Romanis de Muro

manus

manus tendebant, ſuos obteſtari, &, more Gallico, paſſum capillum oſtentare, liberosq. in conſpectum proferre, coeperunt. erat Romanis nec loco, nec numero aequa contentio: ſimul, & curſu, & ſpatio pugnae defatigati, non facile recẽtes, atque integros ſuſtinebant. Caeſar, cum iniquo loco pugnari, hoſtiumq. augeri copias uideret, praemetuens ſuis, ad T. Sextiũ Legatum, quẽ minoribus Caſtris praeſidio reliquerat, mittit, ut Cohortes ex Caſtris celeriter educeret, & ſub infimo Colle ab dextero latere hoſtium conſtitueret, ut, ſi noſtros depulſos loco uidiſſet, quo minus libere hoſtes inſequerentur, terreret. ipſe paullum ex eo loco cũ Legione progreſſus, ubi conſtiterat, euentum pugnae exſpectabat. cũ acerrime cominus pugnaretur; hoſtes loco, & numero; noſtri uirtute confiderent: ſubito ſunt Aedui uiſi, ab latere noſtris aperto; quos Caeſar ab dextera parte alio adſcenſu, manus diſtinendae cauſſa, miſerat. ij ſimilitudine Armorum uehemẽter noſtros perterruerunt: ac, tametſi dextris humeris exertis animaduertebantur, quod inſigne pacatis eſſe conſueuerat, tamẽ id ipſum ſui fallendi cauſſa Milites ab hoſtibus factum exiſtimabant. Eodẽ tempore L. Fabius Centurio, quiq. una murum adſcenderant, circumuenti, atque interfecti, de muro praecipitantur. M. Petreius, eiuſdem Legionis Cẽturio, cũ Portas exſcindere conatus eſſet, a multitudine oppreſſus, ac ſibi deſperans, multis iam uulneribus acceptis, Manipularibs ſuis, qui illum ſecuti erant, Quoniam, inquit, me una uobiſcum ſeruare non poſſum,

ueſtrae quidem certe ſaluti proſpiciam, quos cupidita te gloriae adductus, in periculum deduxi. uox, data facultate, uobis conſulite. ſimul irrupit in medios hoſtes; duobusq. interfectis, reliquos a Porta paullum ſubmouit. conantibus auxiliari ſuis, Fruſtra, inquit, meae uitae ſubuenire conamini, quem iam ſanguis, uiresq. deficiunt. proinde hinc abite, dum eſt facutas, uosq. ad Legionem recipite. ita pugnans poſt paullum concidit, ac ſuis ſaluti fuit. noſtri, cum undique premerentur, XLVI *Centurionibus amiſſis, deiecti ſunt loco. ſed intolerantius Gallos inſequentes Legio* X. *tardauit, quae pro ſubſidio paullo aequiore loco conſtiterat. hanc rurſus* XIII. *Legionis Cohortes exceperunt; quae ex Caſtris minoribus eductae, cum T. Sextio Legato ceperant locum ſuperiorē. Legiones, ubi primum planiciem attigerunt, infeſtis contra hoſtes ſignis conſtiterunt. Vercingetorix ab radicibus Collis ſuos intra munitiones reduxit. eo die Milites ſunt paullo minus* DCC. *deſiderati. poſtero die Caeſar, concione aduocata, temeritatem, cupiditatemq. Militum reprehendit; quod ſibi ipſi iudicauiſſent, quo procedendum, aut quid agendum uideretur, neque, ſigno recipiendi dato, conſtitiſſent, neque a Tribunis Mil. Legatisq. retineri potuiſſent: expoſuit, quid iniquitas loci poſſet, quid ipſe ad Auaricum ſenſiſſet, cum, ſine duce, et ſine equitatu deprehenſis hoſtibus, exploratam uictoriam dimiſiſſet, ne paruum modo detrimentum in contentione propter iniquitatem loci acciperet: quantopere eorum animi magnitudinē*

admira-

admiraretur, quos non Caſtrorum munitiones, non altitudo Montis, non murus Opidi tardare potuiſſet, tantopere licentiam, arrogantiam. reprehendere, quod plus ſe, quam Imperatorem, de uictoria, atque exitu rerum ſentire exiſtimarent: nec minus ſe in Milite modeſtiam, & continentiam, quam uirtutem, atque animi magnitudinem, deſiderare. Hac habita concione, & ad extremum oratione confirmatis Militibus, ne ob hanc cauſſam animo permouerentur, neu, quod iniquitas loci attuliſſet, id uirtuti hoſtiũ tribuerent, eadem de profectione cogitans, quae ante ſenſerat, Legiones ex Caſtris eduxit, Aciemq. idoneo loco conſtituit. Cum Vercingetorix nihilominus in aequum locum deſcenderet, leui facto Equeſtri proelio, atque eo ſecundo, in Caſtra exercitum reduxit. cum hoc idem poſtero die feciſſet, ſatis ad Gallicam oſtentationem minuendam, Militumq. animos confirmandos factum exiſtimans, in Aeduos Caſtra mouit. ne tũ quidem inſecutis hoſtibus, III. die ad Flumen Elauer Pontem refecit, atque Exercitum tranſduxit. ibi a Virdumaro, atque Eporedorige Aeduis appellatus, diſcit, cum omni Equitatu Litauicum ad ſollicitandos Aeduos profectum: opus eſſe, & ipſos praecedere ad cõfirmandam Ciuitatẽ. etſi multis iã rebus perfidiã Aeduorũ Caeſar perſpectã habebat, atque horũ diſceſſu admaturari defectionẽ Ciuitatis exiſtimabat; tamẽ retinendos eos non cenſuit; ne aut inferre iniuriã uideretur, aut dare timoris aliquã ſuſpicionem. diſcedentibus his breuiter ſua in Aeduos me

rita expoſuit, quos, & quam humiles accepiſſet, cõpulſos in Opida, multatos agris, omnibus ereptis ſociis, impoſito ſtipendio, Obſidibus ſumma cum cõtumelia extortis, & quam in fortunam, quamq. in amplitudinem deduxiſſet, ut non ſolum in priſtinum ſtatum rediſſent, ſed omnium temporum dignitatem, & gratiam anteceſſiſſe uiderentur. his datis mandatis, eos ab ſe dimiſit. Nouiodunum erat Opidũ Aeduorum, ad ripas Ligeris opportuno loco poſitum. huc Caeſar omnes Obſides Galliae, frumentum, pecuniam publicam, ſuorum atque exercitus Impedimentorum magnam partem contulerat: huc magnum numerum equorum, huius belli cauſſa in Italia, atque Hiſpania coemptorum, miſerat. eo cum Eporedorix, Virdumarusq. ueniſſent, & de ſtatu Ciuitatis cognouiſſent, Litauicum Bibracte ab Aeduis receptum, quod eſt Opidum apud eos maximae auctoritatis, Conuictolitanem magiſtratum, magnamq. partem Senatus ad eum conueniſſe, Legatos ad Vercingetorigem, de Pace, & Amicitia concilianda, publice miſſos; non praetermittendum tantum commodum exiſtimauerunt. itaque, interfectis Nouioduni Cuſtodibus, quiq. eo, negotiandi, aut itineris cauſſa, conuenerant, pecuniam, atque equos inter ſe partiti ſunt; Obſides ciuitatum Bibracte ad Magiſtratum deducendos curauerũt; Opidum, quod ab ſe teneri non poſſe iudicabant, ne cui eſſet uſui Romanis, incenderunt; frumenti, quod ſubito potuerunt, nauibus auexerunt, reliquum Flumine, atque incendio corruperunt; ipſi ex finitimis Regionibus

bus

bus copias cogere, praeſidia, cuſtodiasq. ad ripas Ligeris diſponere, Equitatumq. omnibus locis, inijciēdi timoris cauſſa, oſtentare coeperunt; ut, ab re frumentaria Romanos excludere, aut adductos inopia ex prouincia expellere poſſent. quam ad ſpem multū eos adiuuabat, quod Ligere ex Niuibus creuerat, ut omnino uado trāſiri nō poſſe uideretur. Quibus rebus cognitis Caeſar maturandū ſibi cenſuit, ſi eſſet in perficiendis Pontibus periclitandum, ut prius, quā eſſent maiores eo copiae coactae, dimicaret. nam ut cōmutato conſilio iter in Prouinciā cōuerteret, id ne tum quidem neceſſario faciendū exiſtimabat, cum infamia, atque indignitas rei, & oppoſitus Mons Gebenna, uiarumq. difficultas impediebat; tum maxime, quod adiūgi Labieno, atque ijs Legionibus, quas una miſerat, uehementer cupiebat. itaque, admodum magnis diurnis, atque nocturnis itineribus confectis, contra omnium opinionē ad Ligerim peruenit; uadoq. per Equites inuento, pro rei neceſſitate, opportuno, ut brachia modo, atque humeri ad ſuſtinenda arma liberi ab aqua eſſe poſſent, diſpoſito Equitatu, qui uim Fluminis refringeret, atque hoſtibus primo adſpectu perturbatis, incolumen exercitū trāſduxit, Frumentumq. in Agris, et copiā Pecoris nactus, repleto ijs rebus Exercitu, iter in Senones facere inſtituit. Dū haec apud Caeſarē geruntur, Labienus eo ſupplemento, quod nuper ex Italia uenerat, relicto Agēdici, ut eſſet Impedimentis praeſidio, cum IV. Legionibus Lutetiam proficiſcitur. id eſt Opidum Pariſiorum, poſitum in In-

ſula

ſula Fluminis Sequanae. cuius aductu ab hoſtibus cognito, magnae ex finitimis Ciuitatibus copiae conuenerunt. ſumma Imperij transditur Camulogeno Aulerco; qui prope confectus aetate, tamen, propter ſingularem ſcientiam Rei militaris, ad eum eſt honorem euocatus. is, cum animaduertiſſet, perpetuã eſſe paludem, quae influeret in Sequanam, atque illum omnẽ locum magnopere impediret, hic conſedit; noſtrosq. tranſitu prohibere inſtituit. Labienus primo uineas agere, cratibus, atque aggere paludẽ explere, atque iter munire conabatur. poſtquam id difficilius confieri animaduertit, ſilentio e Caſtris III. uigilia egreſſus, eodem, quo uenerat, itinere Melodunum peruenit. id eſt Opidum Senonum in Inſula Sequanae poſitum, ut paullo ante Lutetiã diximus. deprehenſis Nauibus circiter L, celeriterq. coniunctis, atque eo Militibus impoſitis, & rei nouitate perterritis Opidanis, quorum magna pars erat ad bellum euocata, ſine contentione Opido potitur. refecto Ponte, quem ſuperioribus diebus Hoſtes reſciderant, Exercitum tranſducit, & ſecundo Flumine ad Lutetiam iter facere coepit. hoſtes, re cognita ab ijs, qui a Meloduno profugerãt, Lutetiam incendi, Pontesq. eius Opidi reſcindi iubẽt. ipſi, profecti palude, in ripis Sequanae, e regione Lutetiae, contra Labieni Caſtra conſidunt. iam Caeſar a Gergouia diſceſſiſſe audiebatur: iam de Aeduorum defectione, & ſecundo Galliae motu rumores afferebantur; Galliq. in colloquijs, interclusum itinere, & Ligere Caeſarẽ, inopia frumenti coactum, in prouinciam

ciam

ciam contendiſſe confirmabant. Bellouaci autem, defe ctione Aeduorum cognita, qui ante erant per ſe infi deles, manus cogere, atque aperte bellum parare coe- perunt. Tum Labienus, tanta rerum commutatione, longe aliud ſibi capiendum cõſilium, atque antea ſen ſerat, intelligebat. neque iam, ut aliquid acquireret, proelioq. hoſtes laceſſeret, ſed ut incolumẽ exercitũ Agendicum reduceret, cogitabat. namque altera ex parte Bellouaci, quae Ciuitas in Gallia maximam ha bet opinionem uirtutis, inſtabant: alteram Camulo- genus parato, atque inſtructo exercitu tenebat. tũ Le giones, a praeſidio, atque Impedimentis interclusas, maximum Flumen diſtinebat. tantis ſubito difficulta tibus obiectis, ab animi uirtute auxiliũ petendum ui- debat: itaque, ſub ueſperũ Concilio conuocato, cohor tatus, ut ea, quae imperaſſet, diligenter, induſtrieq. ad miniſtrarẽt, naues, quas a Meloduno deduxerat, ſin- gulas Equitibus Romanis attribuit; &, prima confe cta uigilia, IV. millia paſſuum ſecundo Flumine pro gredi ſilentio, ibiq. ſe exſpectari, iubet. V. Cohortes, quas minime firmas ad dimicãdum eſſe exiſtimabat, Caſtris praeſidio relinquit: V. eiuſdem Legionis reli- quas de media nocte cum omnibus Impedimentis ad uerſo Flumine magno tumultu proficiſci imperat. con quirit etiam Lintres: has magno ſonitu remorum in citatas, in eandem partem mittit. ipſe poſt paullo, ſilentio egreſſus cum III. Legionibus, eum locum pe tit, quo naues appelli iuſſerat. eo cum eſſet uentum, Exploratores hoſtium, ut omni Fluminis parte erãt

diſpoſit,

Digitized by Google

*gionis Tribunis eſſet nunciatum,quae in Siniſtro Cor-
nu gererentur,poſt tergũ hoſtium Legionem oſtende-
runt, ſignaq.intulerunt, ne eo quidem tempore quiſ-
quam loco ceſſit,ſed circumuenti omnes, interfectiq.
ſunt.eandem fortunam tulit Camulogenus. at ij, qui
praeſidio contra Caſtra Labieni erant relicti,cũ proe
lium commiſſum audiſſent,ſubſidio ſuis ierunt,Collem
que ceperunt,neque noſtrorum Militum, victorumq.
impetum ſuſtinere potuerunt.ſic,cum ſuis fugientibus
permiſti,quos non Siluae,Monteſq.texerunt,ab Equi
tatu ſunt interfecti.hoc negotio cõfecto,Labienus re-
uertitur Agendicum:ubi Impedimenta totius exer-
citus relicta erant.inde,cum omnibus copijs,ad Cae-
ſarem peruenit.Defectione Aeduorum cognita,bel-
lum augetur. Legationes in omnes partes circũmittũ
tur:quantum gratia, auctoritate, pecunia ualent,ad
ſollicitandas Ciuitates nituntur: nacti obſides, quos
Caeſar apud eos depoſuerat,horum ſupplicio dubitã-
tes territant. petunt a Vercingetorige Aedui,ut ad
ſe ueniat,rationeſq.belli gerendi communicet.re impe
trata,contendunt,ut ipſis ſumma Imperij tranſdatur:
&,re in controuerſiam deducta,totius Galliae Conci
lium Bibracte indicitur.eodem conueniunt undiq.fre-
quentes multitudines. ſuffragijs res permittitur. ad
unum omnes Vercingetorigẽ probant Imperatorẽ.ab
hoc Concilio Rhemi,Lingones,Treuiri abſuerunt; il-
li, quod amicitiam Romanorũ ſequebantur; Treuiri,
quod aberant longius,& ab Germanis premebantur:
quae fuit cauſſa,quare toto abeſſent bello,& neutris*

auxilia

auxilia mitterent. magno dolore Aedui ferunt ſe deiectos principatu. queruntur fortunae commutationē; & Caeſaris indulgentiam in ſe requirunt; neque tamen, ſuſcepto bello, ſuum conſilium ab reliquis ſeparare audent. inuiti, ſummae ſpei adoleſcentes, Eporedorix, & Virdumarus, Vercingetorigi parent. ille imperat reliquis Ciuitatibus Obſides. denique ei rei conſtituit diem: huc omnes Equites, XV. millia numero, celeriter conuenire iubet. Peditatu, quem ante habuerit, ſe fore contentum dicit; neque fortunam tentaturum, neque Acie dimicaturum; ſed, quoniā abundet Equitatu, perfacile eſſe factu, Frumentationibus, Pabulationibusq. Romanos prohibere: aequo modo animo ſua ipſi frumenta corrumpant, Aedificiaq. incendant; qua rei familiaris iactura, perpetuum imperium, libertatēq. ſe conſequi uideant. His conſtitutis rebus, Aeduis, Seguſianisq. qui ſunt finitimi ei prouinciae, X. millia Peditū imperat. huc addit Equites DCCC. his praeficit fratrem Eporedorigis, bellumq. inferre Allobrogibus iubet. altera ex parte Gabalos, proximosq. Pagos Aruernorum, in Heluios, item Ruthenos, Cadurcosq. ad fines Volgarum, Arecomicorumq. depopulandos mittit. hic nihilo minus clādeſtinis nuncijs, Legationibusq. Allobroges ſollicitat; quorum mentes non dum a ſuperiore bello reſediſſe, ſperabat. horum Principibus pecunias, Ciuitati autē Imperiū totius Prouinciae pollicetur. Ad hos omnes caſus prouiſa erāt praeſidia Cohortium duarū & uiginti, quae ex ipſa coacta prouincia ab L. Caeſare Le-

gato

gato ad omnes partes opponebantur. Heluij ſua ſpõte cum finitimis proelio congreſſi pelluntur, & C. Valerio Donotauro, Caburi filio, principe Ciuitatis, cõpluribusq. alijs interfectis, intra Opida Murosq. compelluntur. Allobroges, crebris ad Rhodanum diſpoſitis praeſidijs, magna cũ cura, & diligẽtia, ſuos fines tuẽtur. Caeſar, quod hoſtes Equitatu ſuperiores eſſe intelligebat, &, intercluſis omnibus itineribus, nulla re ex Pouincia, atque Italia ſubleuari poterat, trans Rhenum in Germaniam mittit ad eas Ciuitates, quas ſuperioribus annis pacauerat: Equitesq. ab his accerſit, & Leuis armaturae pedites, qui inter eos proeliari conſueuerant. Eorũ aduẽtu, quod minus idoneis equis utebantur, a Tribunis Mil. reliquisq. Equitibus Romanis, atque Euocatis equos ſumit, Germanisq. diſtribuit. Interea, dum haec geruntur, Hoſtium copiae ex Aruernis, Equitesque, qui toti Galliae erant imperati, conueniunt. magno horum coacto numero, cum Caeſar in Sequanos per extremos Lingonum fines iter faceret, quo facilius ſubſidium prouinciae ferri poſſet, circiter millia paſſuum x. ab Romanis trinis Caſtris Vercingetorix conſedit; conuocatisq. ad Concilium Praefectis Equitum, ueniſſe tempus victoriae demõſtrat: fugere in Prouinciam Romanos, Galliaq. excedere: id ſibi ad praeſentem obtinendam libertatem ſatis eſſe: ad reliqui temporis pacem, atque otium, parum profici. maioribus enim coactis copijs reuerſuros, neque finẽ belli facturos; proinde, agmine impeditos adoriãtur. ſi Pedites ſuis auxilium ferãt, atque in

eo morentur, iter facere non poſſe: ſin, id quod magis futurum confidebat, relictis Impedimentis, ſuae ſaluti conſulant, & uſu rerum neceſſariarum, & dignitate ſpoliatum iri: nam de Equitibus hoſtium, quin nemo eorum progredi modo extra agmen audeat, ne ipſos quidem debere dubitare: id quo maiore faciant animo, copias ſe omnes pro Caſtris habiturum, & terrori hoſtibus futurum. conclamant Equites, ſanctiſſimo iureiurando confirmari oportere; ne tecto recipiatur, ne ad liberos, ne ad parentes, ne ad vxorem aditum habeat, qui non bis per hoſtium agmen perequitaſſet. probata re, atque omnibus ad iuſiurandum adactis, poſtero die in tres partes diſtributo Equitatu, duae ſe Acies a duobus lateribus oſtendunt: una a primo agmine iter impedire coepit. qua re nunciata, Caeſar ſuum quoque Equitatum, tripartito diuiſum, ire contra hoſtem iubet. pugnatur una omnibus in partibus: conſiſtit agmen: Impedimenta inter Legiones recipiuntur. ſi qua in parte noſtri laborare, aut grauius premi uidebantur, eo ſigna inferri Caeſar, Aciemq. conuerti iubebat. quae res & Hoſtes ad inſequendum tardabat, & noſtros ſpe auxilij confirmabat. tandem Germani ab dextro latere, ſummum iugum nacti, hoſtes loco depellunt, fugientes uſque ad Flumen, ubi Vercingetorix cum pedeſtribus copijs conſederat, perſequuntur, compluresq. interficiunt. qua re animaduerſa, reliqui, ne circũuenirẽtur, ueriti, ſe fugae mãdant. omnibus locis fit caedes. tres nobiliſſimi Aedui capti ad Caeſarẽ ꝑducũtur: Cotus, Praefectus Eqtũ,

qui

qui controuerſiam cum Conuictolitane proximis Comitijs habuerat; & Cauarillus, qui, poſt defectionem Litauici, Pedeſtribus copijs praefuerat; & Eporedorix, quo Duce ante aduentum Caeſaris Aedui cum Sequanis bello cōtenderant. fugato omni Equitatu, Vercingetorix copias ſuas, ut pro Caſtris collocauerat, reduxit; protinusq. Alexiam, quod eſt Opidum Mandubiorum, iter facere coepit; celeriterq. Impedimenta ex Caſtris educi, & ſe ſubſequi, iuſſit. Caeſar, Impedimentis in proximum Collem deductis, duabusq. Legionibus praeſidio relictis, ſecutus, quantum diei tempus eſt paſſum, circiter III. millibus Hoſtium ex nouiſſimo agmine interfectis, altero die ad Alexiam Caſtra fecit. perſpecto vrbis ſitu, perterritisq. Hoſtibus, quod Equitatu, qua maxima parte exercitus con fidebant, erant pulſi; adhortatus ad laborem Milites, Alexiam circumuallare inſtituit. ipſum erat Opidū in Colle ſummo, admodum edito loco, ut, niſi obſidione, expugnari non poſſe, uideretur. cuius Collis radices, duo duabus ex partibus Flumina ſubluebant. ante id Opidum planicies circiter millia paſſuum III. in longitudinem patebat. reliquis ex omnibus partibus Colles, mediocri interiecto ſpatio, pari altitudinis faſtigio, Opidum cingebant. ſub muro, quae pars Collis ad Orientem ſpectabat, hunc omnem locum copiae Gallorū compleuerant; foſſamque, & maceriam ſex in altitudinē pedum produxerant. eius munitionis, quae ab Romanis inſtituebatur, circuitus XI ∞ paſſuum tenebat. Caſtra opportunis locis erant poſita i

ibiq.Caſtella XXIII.*facta, in qbus Caſtellis interdiu ſtationes diſponebantur, ne qua ſubito irruptio fieret. haec eadẽ Noctu excubitoribus, ac firmis praeſidijs tenebantur. opere inſtituto, fit Equeſtre proeliũ in ea planicie, quã intermiſſam Collibus* III.*milliũ paſſuum in longitudinem patere, ſupra demõſtrauimus. ſumma vi ab utriſque contenditur. laborantibus noſtris, Caeſar Germanos ſubmittit, Legionesq. pro Caſtris conſtituit, ne qua ſubito irruptio ab hoſtium Peditatu fiat. praeſidio Legionum addito, noſtris animus augetur: hoſtes in fugam coniecti, ſeipſi multitudine impediunt; atque, anguſtioribus Portis relictis, coartantur. Germani acrius uſque ad munitiones ſequuntur. fit magna caedes: non nulli, relictis equis, foſſam trãſire, & maceriam transſcendere, conantur. paullum Legiones Caeſar, quas pro vallo conſtituerat, promoueri iubet. non minus, qui intra munitiones erãt, Galli perturbantur: ueniri ad ſe confeſtim exiſtimantes, ad arma conclamant. non nulli perterriti in Opidum irrumpunt. Vercingetorix iubet Portas claudi, ne caſtra nudentur. multis interfectis, compluribus equis captis, Germani ſeſe recipiunt. Vercingetorix, prius quam munitiones ab Romanis perficiantur, conſilium capit, omnem a ſe Equitatum noctu dimittere. diſcedentibus mandat, ut ſuã quiſque eorũ Ciuitatẽ adeat; omnesq. qui per aetatẽ arma ferre poſſint, ad bellum cogant: ſua in illos merita proponit; obteſtaturq. ut ſuae ſalutis rationem habeãt; neu ſe de cõmuni libertate optime meritũ in cruciatũ hoſtibus dedant: qui*

ſi indiligentiores fuerint, millia hominum LXXX *delecta ſecum interitura demonſtrat: ratione inita, frumentum ſe exigue dierum* XXX. *habere, ſed paullo etiam longius tolerare poſſe, parcendo. his datis mandatis, qua erat noſtrum opus intermiſſum, Secunda vigilia ſilentio Equitatum dimittit; frumentum omne ad ſe referri, iubet; capitis poenam ijs, qui non paruerunt, conſtituit; pecus, cuius magna erat ab Mandubijs compulſa copia, viritim diſtribuit, frumentum parce, & paullatim, metiri inſtituit; copias omnes, quas pro Opido collocauerat, in Opidum recipit. his rationibus auxilia Galliae exſpectare, & bellum adminiſtrare, parat. quibus rebus cognitis ex Perſugis, & Captiuis, Caeſar haec genera Munitionis inſtituit. foſſam pedum* XX. *latam directis lateribus duxit; ut eius ſolum tantundem pateret, quantum ſumma labra diſtabant. reliquas omnes munitiones ab ea foſſa pedibus* CD. *reduxit: id hoc conſilio, quoniam tantum eſſet neceſſario ſpatium complexus, ne facile totum opus Militum corona cingeretur; ne ue de īprouiſo, aut noctu ad munitiones hoſtium multitudo aduolaret, aut interdiu tela in noſtros operi deſtinatos conijcere poſſent. hoc intermiſſo ſpatio, duas foſſas,* XV. *pedes latas, eadem altitudine, perduxit: quarū interiorem campeſtribus, ac demiſſis locis, aqua ex flumine deriuata, compleuit. poſt eas aggerem, & vallum* XII. *pedum exſtruxit. huic loricam, pinnaſq. adiecit, grandibus ceruis, eminentibuſq. ad commiſſuras pluteorū, atque aggeris: qui adſcenſum*

Hoſtium tardarent, & Turres toto opere circumdedit, quae pedes LXXX inter ſe diſtarent. erat uno tẽpore, & Materiari, & Frumẽtari, & tantas munitiones fieri, neceſſe, deminutis noſtris copijs, quae lõgius ab Caſtris progrediebantur: & nonnumquam opera noſtra Galli tentare, atque eruptionẽ ex Opido pluribus Portis facere, ſumma vi conabantur. quare ad haec rurſus opera addendum Caeſar putauit, quo minore numero Militum munitiones defendi poſſent. itaque truncis arborum, haud admodum firmis ramis acciſis, atque horum delibratis, atque praeacutis cacuminibus, perpetuae foſſae, quinos pedes altae, ducebantur. huc illi ſtipites demiſſi, & ab infimo reuincti, ne reuelli poſſent, ab ramis eminebant. quini erant ordines coniuncti, inter ſe, atque implicati; quo qui intrauerant, ſe ipſi acutiſſimis uallis induebant. hos Cippos appellabant. ante hos, obliquis ordinibus in quincuncem diſpoſitis, ſcrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur, paullatim anguſtiore ad ſummum faſtigio. huc teretes ſtipites, feminis craſſitudine, ab ſummo praeacuti, & praeuſti, demittebantur; ita, ut non amplius IV. digitis ex terra eminerent. ſimul, confirmandi, & ſtabiliendi cauſſa, ſinguli ab infimo ſolo pedes terra exculcabãtur: reliqua pars ſcrobis ad occultandas inſidias viminibus, ac virgultis integebatur. huius generis octoni ordines ducti ternos inter ſe pedes diſtabãt. id ex ſimilitudine Floris Lilium appellabãt. ante haec taleae pedẽ lõgae ferreis hamis infixis totae in terrã infodiebãtur; mediocribusq.

inter-

intermiſſis ſpatijs, omnibus locis diſſerebantur, quos Stimulos nominabant. His rebus perfectis, Regiones ſecutus, quam potuit aequiſſimas, pro loci natura X I V. *millia paſſuum complexus, pares eiuſdem generis munitiones, diuerſas ab his, contra exteriorem hoſtem perfecit: ut ne magna quidem multitudine, ſi ita accidat, eius diſceſſu munitionum praeſidia circumfundi poſſent, neu cum periculo ex Caſtris egredi cogerentur: dierum* X X X. *pabulum, frumentumq. habere omnes conuectum iubet. Dũ haec Alexiam geruntur, Galli, Concilio principum indicto, non omnes, qui arma ferre poſſent, ut cenſuit Vercingetorix, conuocandos ſtatuunt, ſed certum numerum cuique Ciuitati imperandum; ne, tanta multitudine confuſa, nec moderari, nec diſcernere ſuos, nec frumenti rationem habere, poſſent. imperant Aeduis, atque eorum Clientibus, Seguſianis, Ambuaretis, Aulercis, Brãnouicibus, Brãnouijs millia* X X X V. *parem numerum Aruernis, adiunctis Heleuteris, Cadurcis, Gaballis, Velauijs, qui ſub Imperio Aruernorum eſſe conſueuerunt; Senonibus, Sequanis, Biturigibus, Xanthonibus, Ruthenis, Carnutibus* X X I I. *millia, Bellouacis* X. *totidem Lemouicibus, octona Pictonibus, & Turonis, & Pariſiis, & Heluetijs; Senonibus, Ambianis, Mediomatricis, Petrocorijs, Neruijs, Morinis, Nitiobrogibus quina millia, Aulercis, Cenomanis totidem, Atrebatibus* I V. *millia, Bellocaſſis, Lexouijs, Aulercis, Eburonibus, terna; Rauracis, & Boijs* X X X. *uni-*

uerſis Ciuitatibus, quae Oceanum attingunt. quaeq. eorũ conſuetudine Armoricae appellantur, quo ſunt in numero Curioſolites, Rhedones, Ambibari, Cadetes, Oſiſſini, Lemouices, Vnelli, ſena. ex his Bellouaci ſuum numerum non contulerunt; quod ſe ſuo nomine, atque arbitrio cum Romanis bellum geſturos dicerent, neque cuiuſquam imperio obtemperaturos. rogati tamen a Commio, pro eius hoſpitio II. millia miſerunt. huius opera Commij, ita ut antea demonſtrauimus, fideli, atque utili ſuperioribus annis erat uſus in Britannia Caeſar: pro quibus meritis Ciuitatem eius immunem eſſe iuſſerat; iura, legesq. reddiderat; atque ipſi Morinos attribuerat. tanta tamen uniuerſa e Galliae conſenſio fuit libertatis uindicandae, & priſtinae belli laudis recuperandae, ut neq. beneficijs, neque amicitiae memoria, mouerentur; omnesq. & animo, & opibus, in id bellum incũberent, coactis Equitum IIX. millibus, & Peditum circiter CCXL. haec in Aeduorum finibus recenſebantur; numerusq. inibatur: Praefecti conſtituebantur: Commio Atrebati, Virdumaro, & Eporedorigi Aeduis, Vergaſillauno Aruerno, conſobrino Vercingetorigis, ſumma Imperij trãſditur. ijs delecti ex Ciuitatibus attribuuntur, quorũ conſilio bellũ adminiſtraretur. omnes, alacres, et fiduciae pleni, ad Alexiã proficiſcuntur. nec erat omniũ quiſquã, qui adſpectum modo tantae multitudinis ſuſtineri poſſe arbitraretur, praeſertim ancipiti proelio; cum ex Opido eruptione pugnaretur, & foris tantae copiae Equitatus, Pedita-

ditatusq. cernerentur. at ij, qui Alexiae obſidebãtur, praeterita die, qua ſuorũ auxilia exſpectauerant, cõſumpo omni frumento, inſcij, quid in Aeduis gererentur, Concilio coacto, de exitu fortunarum ſuarũ conſultabant. ac uarijs dictis ſententijs, quarum pars deditionem; pars, dum uires ſuppeterent, eruptionem cẽſebant, non praetereunda uidetur oratio Critognati, propter eius ſingularem, ac nefariam crudelitatẽ. hic, ſummo in Aruernis natus loco, & magnae habitus auctoritatis, Nihil, inquit, de eorum ſententia dicturus ſum, qui turpiſſimam Seruitutem Deditionis nomine appellant; neque hos habendos Ciuium loco, neque ad conſilium adhibendos cenſeo. cum ijs Mihi res ſit, qui Eruptionem probant: quorum in conſilio omniũ ueſtrum conſenſu priſtinae reſidere uirtutis memoria uidetur. Animi eſt iſta mollities, non uirtus, Inopiam pauliſper ferre non poſſe. qui ſe ultro morti offerant, facilius reperiuntur, quam qui dolorem patienter ferant. atque ego hanc ſententiã probarẽ. nã apud me multũ Dignitas poteſt, ſi nullã, praeterquã uitae noſtrae, iacturam fieri uiderem. ſed in conſilio capiendo omnem Galliã reſpiciamus, quam ad noſtrum auxiliũ concitauimus. quid, hominum millibus LXXX *, uno loco interfectis, propinquis, conſanguineisq. noſtris, animi fore exiſtimatis, ſi paene in ipſis cadaueribus proelio decertare cogentur? nolite hos ueſtro auxilio ſpoliare, qui ueſtrae ſalutis cauſſa ſuũ periculum neglexerint; nec ſtultitia, ac temeritate ueſtra, aut imbecillitate animi, omnem Galliam proſternere, ac per-*

 petuae

petuae ſeruituti addicere. an, quod ad diem non uenerint, de eorum fide, conſtantiaq. dubitatis? quid ergo Romanos in illis ulterioribus munitionibus, animi ne cauſſa quotidie exerceri putatis? Si illorum nuncijs cõfirmari non poteſtis, omni aditu praeſaepto, ijs utimini teſtibus, appropinquare eorum aduentum; cuius rei timore exterriti, diem, noctemq. in opere uerſantur. quid ergo mei conſilij eſt? facere, quod noſtri Maiores nequaquam pari bello Cimbrorũ, Teutonumq. fecerunt; qui, in Opida compulſi, ac ſimili inopia ſubacti, eorum corporibus, qui aetate inutiles ad bellum videbantur, uitam tolerauerunt, neque ſe hoſtibus tranſdiderunt. cuius rei exemplum ſi non haberemus, tamen libertatis cauſſa inſtitui, & poſteris prodi pulcherrimum iudicarem. nam, quid huic ſimile bello fuit? depopulata Gallia, magnaq. illata calamitate, Cimbri finibus noſtris aliquando exceſſerunt, atque alias terras petierunt, Iura, Leges, Agros, Libertatem nobis reliquerunt. Romani uero quid petũt aliud, aut quid uolunt, niſi inuidia adducti, quos fama nobiles, potentesq. bello cognouerunt, horũ in Agris, Ciuitatibusq. conſidere, atque his aeternam iniungere ſeruitutem? neque enim umquã alia condicione bella geſſerunt. quod ſi ea, quae in lõginquis nationibus geruntur, ignoratis; reſpicite finitimã Galliam, quae, in prouinciam redacta, Iure, & Legibus cõmutatis, ſecuribus ſubiecta, perpetua premitur ſeruitute. Sententijs dictis, conſtituunt, ut, qui ualetudine, aut aetate, inutiles ſunt bello, Opido excedant; atque omnia

prius

prius experiantur, quam ad Critognati ſententiã de-
ſcendant; illo tamen potius utendum conſilio, ſi res
cogat, atque auxilia morentur, quam Deditionis, aut
Pacis ſubeundam condicionem. Mandubij, qui eos O-
pido receperant, cum liberis, atque uxoribus, exire
coguntur. ij, cum ad munitiones Romanorum acceſ-
ſiſſent, flentes, omnibus precibus orabant, ut ſe, in ſer
nitutem receptos, cibo iuuarent. hos Caeſar, diſpoſitis
in uallo cuſtodijs, recipi prohibebat. interea Cõmius,
& reliqui Duces, quibus ſumma Imperij permiſſa e-
rat, cum omnibus copijs ad Alexiam perueniunt, et,
Colle exteriore occupato, non longius D. paſſibus a
noſtris munitionibus conſidunt. poſtero die Equita-
tu ex Caſtris educto, omnem eam planiciem, quam in
longitudinem III. millia paſſuum patere demonſtra-
uimus, complent; pedeſtresq. copias, paullum ab eo
loco, abditas in locis ſuperioribus conſtituũt. erat ex
Opido Alexia deſpectus in Campum. concurritur, his
auxilijs uiſis: fit gratulatio inter eos, atque omnium
animi ad laetitiã excitãtur: itaque, productis copijs,
ante Opidũ conſidunt; & proximã foſſam cratibus
integunt, atque aggere explent; ſeq. ad eruptionem,
atque omnes caſus, comparant. Caeſar, omni exerci-
tu ad utrãque partem Munitionũ diſpoſito, ut, ſi uſus
ueniat, ſuum quiſque locum teneat, & nouerit, Equi-
tatũ ex Caſtris educi, & proelium committi, iubet. e-
rat ex omnibus Caſtris, quae ſummum undique iugũ
tenebant, deſpectus; atque omniũ Militum intenti ani
mi pugnae euentũ exſpectabant. Galli inter Equites,

raros

raros Sagittarios,expeditosq.leuis armaturae inter iecerant,qui ſuis cedentibus auxilio ſuccurrerent; & noſtrorum Equitum impetum ſuſtinerēt.ab his cōplures de improuiſo uulnerati, proelio excedebant. cum ſuos pugna ſuperiores eſſe Galli conſiderent, & noſtros premi multitudine uiderent; ex omnibus partibus,& ij, qui munitionibus continebantur; & ij, qui ad auxilium conuenerant,clamore, & ululatu ſuorū animos confirmabant.quod in conſpectu omniū res gerebatur,neque recte,aut turpiter factum celari poterat; utroſque & Laudis cupiditas,& Timor Ignominiae ad uirtutem excitabat.cum a Meridie prope ad Solis Occaſum dubia uictoria pugnaretur, Germani una in parte confertis turmis in hoſtes impetum fecerunt,eosq.propulerunt.quibus in fugam coniectis, Sagittarij circumuenti, interfectiq. ſunt. item ex reliquis partibus noſtri cedentes uſque ad Caſtra inſecuti,colligendi facultatem non dederunt. at ij, qui ab Alexia proceſſerant,maeſti,prope uictoria deſperata, ſe in Opidum receperunt.uno die intermiſſo, Galli, atque hoc ſpatio,magno cratium, ſcalarum, harpagonum numero effecto,media nocte ſilētio ex Caſtris egreſſi,ad campeſtres munitiones accedunt. ſubito clamore ſublato,qua ſignificatione,qui in Opido obſidebātur,de ſuo aduētu cognoſcere poſſent, crates proijcere,fundis,ſagittis, lapidibus noſtros de uallo deturbare,reliquaque,quae ad oppugnationē pertinent,administrare.eodem tēpore clamore exaudito,dat tuba ſignum ſuis Vercingetorix, atque ex Opido educit.

noſtri,

noſtri, ut ſuperioribus diebus ſuus cuique erat locus attributus, ad Munitiones accedunt; fundis librali-bus, ſudibusque, quas in opere diſpoſuerant, ac glandibus Gallos perterrẽt. Proſpectu Tenebris adempto, multa utrimque uulnera accipiuntur, complura tormẽtis tela conijciuntur. At M. Antonius, & C. Trebonius, Legati, quibus eae partes ad defendendum obuenerant, qua ex parte premi noſtros intellexerant, ijs auxilio ex ulterioribus Caſtellis deductos ſubmittebant. dũ longius ab munitione aberant Galli, plus multitudine telorum proficiebant: poſtea quam propius ſucceſſerunt; aut ſe ipſi ſtimulis inopinantes induebant; aut, in ſcrobes delapſi, transfodiebãtur; aut ex uallo, turribus tranſiecti, pilis muralibus interibant. multis undique uulneribus acceptis, nulla munitione perrupta, cũ lux appareret; ueriti, ne ab latere aperto ex ſuperioribus Caſtris eruptione circumuenirentur, ſe ad ſuos receperunt. at interiores, dum ea, quae a Vercingetorige ad eruptionẽ praeparata erant, proferũt, priores foſſas explent, diutius in ijs rebus adminiſtrandis morati prius ſuos diſceſſiſſe coggnouerunt, quam munitionibus appropinquarẽt: ita, re infecta, in Opidum reuerterunt. Bis magno cum detrimento repulſi Galli, quid agant, conſulunt: locorum peritos adhibent: ab his ſuperiorum Caſtrorum ſitus, munitionesq. cognoſcunt. erat a Septemtrionibus Collis, quem quia, propter magnitudinem circuitus, opere circũplecti nõ potuerant, noſtri, neceſſario paene iniquo loco, et leniter decliui, Caſtra fecerunt.

haec C.

haec C. Antiſtius Reginus, & C. Caninius Rebilus, Legati, cũ II. Legionibus obtinebant. cognitis per Exploratores Regionibus, duces Hoſtium LX. millia ex omni numero deligunt earum Ciuitatum, quae maximam virtutis opinionem habebant; quid, quoq. pacto agi placeat, occulte inter ſe conſtituunt. adeundi tempus definiunt, cum Meridies eſſe uideatur. ijs copijs Vergaſillaunum Aruernum, unum ex IV. Ducibus, propinquum Vercingetorigis, praeficiunt. ille ex Caſtris prima uigilia egreſſus, proppe confecto ſub Lucem itinere, poſt Montem ſe occultauit, Militesq. ex nocturno labore ſeſe reficere iuſſit: cum iam Meridies appropinquare uideretur, ad ea Caſtra, quae ſupra demonſtrauimus, cõtendit; eodẽq. tempore Equitatus ad Campeſtres munitiones accedere, et reliquae copiae ſeſe pro Caſtris oſtendere coeperunt. Vercingetorix ex Arce Alexiae ſuos conſpicatus, ex Opido egreditur; e Caſtris lõgurios, muſculos, falces, reliquaque, quae eruptionis cauſſa parauerat, profert. pugnatur uno tẽpore omnibus locis, atque omnia tẽtantur. quae minime uiſa pars firma eſſet, huc cõcurritur. Romanorũ manus tãtis munitionibus diſtinetur, nec facile pluribus locis occurrit. multum ad terrendos noſtros ualuit Clamor, qui poſt tergũ pugnantibus exſtitit, quod ſuũ periculum in aliena uident uirtute conſiſtere. omnia enim plerumqur, quae abſunt, uehementius hominum mentes perturbant. Caeſar, idoneũ locũ nactus, qd quaque in parte geratur, cognoſcit, laborantibus ſubmittit, utriſque ad omnia occurrit:

currit: unum illud eſſe tempus praedicat, quo maxime contendi conueniat. Galli, niſi perfregerint Munitiones, de omni ſalute deſperant. Romani ſi rem obtinuerint, finem laborum omnium exſpectant. maxime ad ſuperiores munitiones laboratur, quo Vergaſillaunum miſſum demonſtrauimus. exiguum loci ad decliuitatem faſtigium magnum habet momentum. alij tela coniiciunt. alij, teſtudine facta, ſubeunt. defatigatis inuicem integri ſuccedunt. Agger ab uniuerſis in munitionem coniectus, & adſcenſum dat Gallis, & quae in terram occultauerant Romani, contegit. nec iam arma noſtris, nec vires, ſuppetunt. his rebus cognitis, Caeſar Labienum cum Cohortibus VI. ſubſidio laborantibus mittit; & imperat, ſi ſuſtinere non poſſit, deductis Cohortibus eruptione pugnaret; id, niſi neceſſario, non faciat. ipſe adit reliquos. cohortatur, ne labori ſuccumbant: omnium ſuperiorum dimicationũ fructũ in eo die, atque hora docet conſiſtere. interiores, deſperatis cãpeſtribus locis propter magnitudinẽ Munitionũ, loca praerupta ex adſcẽſu tẽtant. huc ea, quae parauerant, conferunt: multitudine telorum ex Turribus propugnãtes deturbant: aggere, & cratibus, aditus expediunt: falcibus vallum, ac loricam, reſcindunt. Caeſar mittit primo Brutum adoleſcentẽ cum Cohortibus VI. poſt cum alijs VII. Fabiũ Legatum: poſtremo ipſe, cum uehementius pugnaretur, integros ſubſidio adducit. reſtituto proelio, ac repulſis Hoſtibus, eo, quo Labienum miſerat, contendit; Cohortes IV. ex proximo Caſtello educit: Equitũ

ſe

ſe partem ſequi, partem circumire exteriores Munitiones, & ab tergo Hoſtes adoriri iubet. Labienus, poſtquam neque aggeres, neque foſſae uim hoſtium ſuſtinere poterãt, coactis una de quadraginta Cohortibus, quas ex proximis praeſidijs deductas ſors obtulit, Caeſarem per nuncios facit certiorem, quid faciendum exiſtimet. accelerat Caeſar, ut proelio interſit. eius aduẽtu ex colore veſtitus cognito, quo inſigni in proelijs uti conſueuerat, Turmisq. Equitum, & Cohortibus uiſis, quas ſe ſequi iuſſerat, ut de locis ſuperioribus haec declivia, & deuexa, cernebantur, hoſtes committunt proelium. utrimque clamore ſublato, excipitur rurſus ex vallo, atque omnibus Munitionibus Clamor. noſtri, emiſſis pilis, gladijs rem gerunt. repente poſt tergum Equitatus cernitur: Cohortes aliae appropinquant: hoſtes terga uertunt: fugientibus Equites occurrunt: fit magna caedes. Sedulius Dux, & Princeps Lemouicum occiditur: Vergaſillaunus Aruernus viuus in fuga comprehenditur: ſigna militaria LXXIV. ad Caeſarem referuntur. pauci, ex tanto numero, ſe incolumes in Caſtra recipiunt, conſpicati ex Opido caedem, & fugam ſuorum, deſperata ſalute, copias a Munitionibus reducunt. fit protinus, hac re audita, ex Caſtris Gallorum fuga. quod niſi crebris ſubſidijs, ac totius diei labore Milites fuiſſent defeſſi, omnes Hoſtium copiae deleri potuiſſent. de media nocte miſſus Equitatus nouiſſimum agmen conſequitur. magnus numerus capitur, atque interficitur: reliqui ex fuga in Ciuitates diſcedunt. poſtero die Vercingetorix,

rix, Concilio conuocato, id ſe bellum ſuſcepiſſe non ſuarum neceſſitatum, ſed communis libertatis, cauſſa demonſtrat; &, quoniam ſit Fortunae cedendum, ad utramque rem ſe illis offerre, ſeu morte ſua Romanis ſatisfacere, ſeu viuum transdere uelint. Mittuntur de his rebus ad Caeſarē Legati. iubet arma transdi, principes produci. ipſe in munitione pro Caſtris conſedit: eo Duces producuntur. Vercingetorix deditur: arma proiiciuntur. reſeruatis Aeduis, atque Aruernis, ſi per eos Ciuitates recuperare poſſet, ex reliquis Captiuis toto exercitui capita ſingula, Praedae nomine, diſtribuit. his rebus confectis, in Aeduos proficiſcitur; Ciuitatem recipit. eo Legati ab Aruernis miſſi, quae imperaret, ſe facturos pollicentur. imperat magnum numerum Obſidum: Legiones in hiberna mittit: Captiuorum circiter XX. millia Aeduis, Aruernisq. reddit: T. Labienum cum II. Legionibus, & Equitatu in Sequanos proficiſci iubet: huic M. Sempronium Rutilum attribuit: C. Fabium, & L. Minucium Baſilium cum II. Legionibus in Rhemis collocat, ne quam a finitimis Bellouacis calamitatem accipiant: C. Antiſtium Reginum in Ambibaretos, T. Sextium in Bituriges, C. Caninium Rebilum in Ruthenos, cum ſingulis Legionibus mittit: Q. Tullium Ciceronem, & P. Sulpicium Cabilloni, & Matiſconae in Aeduis ad Ararim, rei frumentariae cauſſa, collocat: ipſe Bibracte hiemare conſtituit. Huius Anni rebus cognitis, Romae dierum XX. Supplicatio indicitur

A. HIRTII, vel, OPPII;

COMMENTARIORVM

DE. BELLO. GALLICO

LIB. IIX

*C*OACTVS *aſſiduis tuis vocibus, Balbe, cum quotidiana mea recuſatio, non difficultatis excuſationem, ſed inertiae uideretur deprecationem habere, difficillimam rem ſuſcepi. Caeſaris noſtri Commentarios rerum geſtarum Galliae, non comparandos ſuperioribus, atque inſequentibus eius ſcriptis, contexui, nouiſſimeque imperfecta ab rebus geſtis Alexandriae confeci, uſque ad exitum non quidem Ciuilis diſſenſionis, cuius finem nullum uidemus, ſed vitae Caeſaris. quos utinam qui legent, ſcire poſſint, quam inuitus ſuſceperim ſcribendos, quo facilius caream ſtultitiae, atque arrogantiae crimine, qui me medium interpoſuerim Caeſaris ſcriptis. conſtat enim inter omnes, nihil tam operoſe ab alijs eſſe perfectum, quod non horum elegantia Commentariorum ſuperetur: qui ſunt editi, ne ſcientia tantarum rerum geſtarum Scriptoribus deeſſet: adeoque probantur omnium iudicio, ut praerepta, non praebita, facultas Scriptoribus uideatur. cuius tamen rei maior noſtra, quam reliquorum, eſt admiratio. ceteri enim, quam bene, atque emendate; nos, etiam quam facile, atque celeriter, eos perfecerit,*

rit, ſcimus. Erat autem in Caeſare cum facultas, atque elegantia ſumma cribendi, tum uerißima ſuorum ſcientia conſiliorum explicandorum. Mihi ne illud quidem accidit, ut Alexandrino, atque Africano Bello intereſſem. quae bella quamquam ex parte Nobis Caeſaris ſermone ſint nota: tamen aliter audimus ea, quae rerum nouitate, aut admiratione nos capiūt; aliter, quae pro teſtimonio ſumus dicturi. ſed ego nimirum, dum omnes excuſationis cauſſas colligo, ne cum Caeſare conferar, hoc ipſum crimen arrogantiae ſubeo, quod me iudicio cuiuſquam exiſtimem poſſe cum Caeſare comparari. Vale.

OMNI *Gallia deuicta, Caeſar cum a ſuperiore aeſtate nullum bellandi tēpus intermiſiſſet, Militesq. hibernorum quiete reficere a tantis laboribus uellet; complures eodem tempore Ciuitates renouare belli conſilia nunciabantur, coniurationesq. facere. cuius rei uerisimilis cauſſa afferebatur, quod Gallis omnibus cognitum eſſet, neque, ulla multitudine in unum locum coacta, reſiſti poſſe Romanis; nec, ſi diuerſa bella complures eodem tempore intuliſſent Ciuitates, ſatis auxilij, aut ſpatij, aut copiarum, habiturum Exercitum Populi R. ad omnia perſequenda: non eſſe autem alicui Ciuitati ſortem incommodi recuſandam, ſi tali mora reliquae poſſent ſe uindicare in libertatē. quae ne opinio Gallorum confirmaretur, Caeſar M. Antonium Quaeſtorē ſuis praefecit hibernis: ipſe, Equitatus praeſidio, Pridie kal. Ianuarij ab Opido Bibracte proficiſcitur ad Legionem XIII. quā non lon-*

ge a finibus Aeduorum collocauerat in finibus Biturigum, eiq. adiungit Legionem XI. *quae proxima fuerat. binis Cohortibus ad Impedimenta tuenda relictis, reliquum exercitum in copioſiſſimos Agros Biturigum ducit: qui cum latos fines, & complura opida, haberent, unius Legionis hibernis non poterant contineri, quin bellum pararent, cõiurationesq. facerent. repentino aduentu Caeſaris, accidit, quod imparatis diſiectisq. fuit neceſſe, ut, ſine timore ullo rura colentes, prius ab Equitatu opprimerentur, quam confugere in Opida poſſent. namq. etiam illud uulgare incurſionis ſignum Hoſtium, quod incendijs Aedificiorum intelligi conſueuit, Caeſaris id erat interdicto ſublatum: ne aut copia pabuli, frumentiq. ſi longius progredi uellet, deficeret; aut hoſtes incendijs terrerentur. multis hominum millibus captis, perterriti Bituriges, qui primum aduentum effugere potuerant Romanorum, in finitimas Ciuitates, aut priuatis hoſpitijs confiſi, aut ſocietate conſiliorum, confugerant, fruſtra. nam Caeſar magnis itineribus omnibus locis occurrit; nec dat ulli Ciuitati ſpatium de aliena potius, quã de domeſtica, ſalute cogitandi. qua celeritate, & fideles amicos retinebat; & dubitantes, terrore ad condiciones pacis adducebat. tali condicione propoſita, Bituriges, cum ſibi uiderent clemẽtia Caeſaris reditum patere in eius amicitiam, finitimasq. Ciuitates ſine ulla poena dediſſe Obſides, atque in fidẽ receptas eſſe, idem fecerunt. Caeſar Militibus pro tanto labore, ac patientia, qui brumalibus diebus,*

bus, itineribus difficillimis, frigoribus intolerandis, ſtudioſiſſime permanſerant in labore, ducenos Seſtertios, Centurionibus II. *millia nummum praedae nomine condonanda pollicetur: Legionibusq. in biberna remiſſis, ipſe ſe recepit die* XL *Bibracte. ibi cum ius diceret, Bituriges ad eum Legatos mittunt, auxilium petitum contra Carnutes; quos intuliſſe bellum ſibi querebantur. qua re cognita, cum non amplius* X. *&* IIX. *dies in hibernis eſſet commoratus, Legiones* XIV. *&* VI. *ex Hibernis ab Arare educit: quas ibi collocatas, explicandae rei frumentariae cauſſa, ſuperiore Commentario demonſtratum eſt. ita cum* II. *Legionibus, ad perſequendos Carnutes, proficiſcitur. cum fama Exercitus ad hoſtes eſſet perlata, calamitate ceterorum dicti Carnutes, deſertis vicis, Opidisque, quae tolerandae biemis cauſſa, conſtitutis repente exiguis ad neceſſitatem Aedificiis, incolebant, (nuper enim deuicti complura Opida dimiſerant) diſperſi profugiunt. Caeſar erumpentes, eo maxime tempore, acerrimas tempeſtates cum ſubire Milites nollet, in Opido Carnutum Genabo Caſtra ponit, atque, in tecta partim Gallorum, partim coniectis celeriter ſtramentis, quae tentoriorum integendorũ gratia erant inaedificata, Milites contegit. Equites tamẽ, & Auxiliarios pedites in omnes partes mittit, quaſcumq. petiſſe dicebãtur hoſtes: nec fruſtra. nã plerumque magna praeda potiti noſtri reuertuntur. oppreſſi Carnutes biemis difficultate, terrore periculi, cũ, tectis expulſi, nullo loco diutius cõſiſtere auderẽt, nec*

Siluarum praeſidio tẽpeſtatibus duriſſimis tegi poſſent: diſperſi, magna parte amiſſa ſuorum diſſipantur in finitimas Ciuitates. Caeſar, tempore anni difficillimo, cum ſatis haberet, cõuenietes manus diſſipare, ne quod initium belli naſceretur; quantumq. in ratione eſſet, exploratum haberet, ſub tempus Aeſtiuorum nullum ſummum bellum poſſe conflari; C. Trebonium cum II. *Legionibus, quas ſecum habebat, in Hibernis Genabi collocauit: ipſe, cũ crebris Legationibus Rhemorum certior fieret, Bellouacos, qui belli gloria Gallos omnes, Belgasq. praeſtabãt, finitimasq. ijs Ciuitates, Duce Corbeo Bellouaco, & Comio Atrebate, exercitum comparare, atque in unum locum cogere, ut omni multitudine in fines Sueſſionũ, qui Rhemis erant attributi, facerent impreſſionem; pertinere autem nõ tantum ad dignitatem, ſed etiam ad ſalutem ſuam iudicaret, nullam calamitatem ſocios optime de R. p. meritos accipere; Legionem ex hibernis euocat rurſus* XI; *litteras autem ad C. Fabium mittit, ut in fines Sueſſionum Legiones* II. *quas habebat, adduceret; alteramq. ex duabus a T. Labieno accerſit. ita, quantum hibernorum opportunitas, belliq. ratio poſtulabat, perpetuo ſuo labore, inuicem Legionibus expeditionum onus iniungebat. his copijs coactis, ad Bellouacos proficiſcitur; Caſtrisq. in eorum finibus poſitis, Equitum turmas dimittit in omnes partes ad aliquos excipiendos, ex quibus Hoſtium conſilia cognoſceret. Equites, officio functi, renunciant paucos in Aedificijs eſſe inuẽtos; atq. hos, nõ qui Agrorũ incolen-*

len-

lendorum cauſſa remanſiſſent,(namque eſſe undique diligenter demigratum)ſed qui ſpeculandi gratia eſſent remiſſi.a quibus cum quaereret Caeſar,quo loco multitudo eſſet Bellouacorum,quodq. eſſet conſilium eorum,inueniebat,Bellouacos omnes, qui arma ferre poſſent,in unum locum cõueniſſe; itẽq. Ambianos , Aulercos,Caletes,Velliocaſſos,Atrebates locum Caſtris excelſum, impedita circumdatum palude, delegiſſe; omnia impedimenta in ulteriores Siluas contuliſſe;cõplures eſſe Principes belli auctores,ſed multitudinẽ maxime Corbeo obtemperare,quod ei ſummo odio eſſet nomen Populi R.intellexiſſent:paucis ante diebus,ex his Caſtris Commium diſceſſiſſe ad auxilia Germanorum adducẽda,quorũ & uicinitas propinqua,& multitudo eſſet infinita: cõſtituiſſe autem Bellouacos,omnium Principum cõſenſu, ſumma Plebis cupditate,ut,ſi diceretur Caeſar cũ III.Legionibus uenire,offerrent ſe ad dimicãdum,ne, miſeriore , ac duriore poſtea cõdicione,cum toto Exercitu decertare cogerentur:ſin maiores copias adduceret, in eo loco permanerẽt,quẽ delegiſſent;pabulatione autẽ , quae propter Anni tẽpus cum exigua ,tum diſiecta eſſet,et frumẽtatione,& reliquo cõmeatu ex inſidijs prohibere Romanos. quae Caeſar cum conſentientibus plurimis cognouiſſet;atque ea,quae proponerentur, conſilia plena prudentiae , longeq.a temeritate Barbarorũ remota eſſe indicaret;omnibus rebus inſeruiendum ſtatuit,quo celerius Hoſtes,contẽpta ſuorum paucitate,prodirent in Aciem . ſingularis enim

uirtutis ueterrimas Legiones VII. IIX. *&* IX. *habe*
bat, ſummae ſpei, delectaeq. iuuentutis XI. *quae,*
octauo iam ſtipendio functa, tamen, collatione reli-
quarum, non dum eandem uetuſtatis, & uirtutis ce-
perat opinionem. itaque, [z] *conſilio aduocato, rebus*
ijs, quae ad ſe eſſent delatae, omnibus expoſitis, ani-
mos multitudinis confirmat: ſi forte hoſtes III. *Legio*
num numero poſſet elicere ad dimicandum, Agmi-
nis ordinem ita conſtituit; ut Legio VII. IIX. IX.
ante omnia iret Impedimenta; deinde omnium Im-
pedimentorum Agmen, (quod tamen erat mediocre,
ut in expeditionibus eſſe conſueuit) cogeret XI. *ne*
maioris multitudinis ſpecies accidere Hoſtibus poſ-
ſet, quam ipſi depopoſciſſent. hac ratione paene qua-
drato Agmine inſtructo, in conſpectum Hoſtium ce-
lerius opinione eorum, exercitum adducit. [x] *quas Le-*
giones repente inſtructas uelut in Acie certo gradu
accedere Galli cum uiderent, quorum erãt ad Caeſa-
rem plena fiduciae conſilia perlata, ſiue certaminis
periculo, ſiue ſubito aduentu, ſeu exſpectatione noſtri
conſilij, copias inſtruunt pro Caſtris, nec loco ſuperio
re decedunt. Caeſar, etſi dimicare optauerat, tamẽ, ad
miratus tantã multitudinẽ Hoſtiũ, ualle intermiſſa,
magis in altitudinẽ depreſſa, quã late patẽte, Caſtra
Caſtris Hoſtium confert. haec imperat uallo pedum
XII. *muniri,* [z] *coronisque pro hac ratione eius altitu*
dinis inaedificari; foſſam duplicem, pedum quinum de
num, lateribus directis, deprimi; turres crebras exci-
tari, in altitudinẽ III. *Tabulatorum, Pontibus trãſ*
iectis,

iectis,conſtratisq. coniungi;quorum frontes uiminea loricula munirentur, ut Hoſtis a duplici propugnatorum ordine depelleretur; quorum alter ex Pontibus, quo tutior altitudine eſſet, hoc audacius,longiusq.tela promitteret;alter,quo propior hoſtem in uallo collocatus eſſet,Ponte ab incidentibus telis tegeretur. Portis fores, altioresq. turres impoſuit huius Munitionis duplex erat conſilium.namque & Operũ magnitudinem,& Timorem ſuum ſperabat fiduciam Barbaris allaturum;& cum pabulatum, frumentatumq. longius eſſet proficiſcendum,paruis copijs Caſtra Munitione ipſa uidebat poſſe defendi.interim,crebro paucis utrimque procurrentibus,inter bina Caſtra palude interiecta,contendebatur:quam tamen paludem non numquam aut noſtra auxilia,aut Gallorum, Germanorumq.trãſibant: acriusq.hoſtes inſequebantur, aut uiciſſim Hoſtes, eodẽ tranſgreſſi, noſtros longius ſubmouebant. Accidebat autẽ quotidianis pabulationibus,(id,quod accidere erat neceße,cum raris,diſiectisq. ex Aedificijs pabulũ conquireretur) ut impeditis locis diſperſi pabulatores circũuenirentur:quae res etſi mediocre detrimentum iumentorum,ac ſeruorum noſtris afferebat,tamen ſtultas cogitationes incitabat Barbarorũ,atque eo magis,quod Cõmius, quẽ profectũ ad auxilia Germanorũ accerſenda dixerã, cũ Equitibus uenerat:qui tametſi numero nõ amplius erãt Quingẽtis: tamẽ Germanorum aduẽtu Barbari ĩflabãtur. Caeſar,cũ animaduerteret Hoſtẽ cõplures dies Caſtris palude,et loci natura munitis ſe tenere;

neque oppugnari Caſtra eorum, ſine dimicatione perniicioſa, nec locum Munitionibus claudi, niſi a maiore exercitu, poſſe; litteras ad Treboniũ mittit, ut, quam celerrime poſſet, Legionem XIII, quae cum T. Sextio Legato in Biturigibus hiemabat, accerſeret; atque ita cum III. Legionibus magnis itineribus ad ſe ueniret: ipſe Equites inuicem Rhemorum, ac Lingonum, reliquarumq. Ciuitatum, quorum magnum numerum euocauerat, praeſidio Pabulationibus mittit, qui ſubitas Hoſtium incurſiones ſuſtinerent. quod cũ quotidie fieret, ac iam Conſuetudine Diligẽtia minueretur, (quod plerumque accidit diuturnitate) Bellouaci delecta manu Peditũ, cognitis ſtationibus quotidianis Equitum noſtrorum, ſilueſtribus locis inſidias diſponunt; eodemq. Equites poſtero die mittunt, qui primũ elicerẽt noſtros in inſidias, deinde circũuentos aggrederentur. cuius mali ſors incidit Rhemis, quibus illa dies fungendi muneribus obuenerat. namque ij, cum repente Hoſtiũ Equites animaduertiſſent, ac numero ſuperiores paucitatẽ cõtempſiſſent, cupidius inſecuti a Peditibus undique ſunt circũdati: quo facto perturbati, celerius, quã cõſuetudo fert Equeſtris proelij, ſe receperunt, amiſſo Vertiſco, Principe Ciuitatis, Praefecto Equitum: qui cum uix equo propter aetatẽ poſſet uti, tamẽ, Cõſuetudine Gallorum, neque aetatis excuſatione in ſuſcipiẽda Praefectura uſus erat, neq. dimicari ſine ſe uoluerat. inflantur, atq. incitantur Hoſtium animi ſecundo proelio, Principe, & Praefecto Rhemorum interfecto. noſtri detrimẽto admonentur,

dili-

diligẽtius exploratis locis ſtationes diſponere, ac moderatius cedentẽ inſequi Hoſtẽ. nõ intermittuntur interim quotidiana proelia in cõſpectu utrorũque Caſtrorum, quae ad uada, tranſitusq. fiebant Paludis. qua cõtentione Germani, quos propterea Caeſar trãſduxerat Rhenum, ut Equitibus interpoſiti proeliarentur, cum conſtantius uniuerſi Paludem trãſiſſent, paucisq. reſiſtentibus interfectis, pertinacius reliquã multitudinem eſſent inſecuti, perterriti non ſolum ij, qui aut cominus opprimebantur, aut eminus uulnerabantur, ſed etiam, qui lõgius ſubſidiari conſueuerãt, turpiter fugerunt; nec prius finẽ Fugae fecerunt, saepe amiſſis ſuperioribus locis, quam ſe aut in Caſtra ſuorum reciperent; aut nonnulli, pudore coacti, longius profugerent. quorum periculo ſic omnes copiae ſunt perturbatae, ut uix iudicari poſſet, utrum ſecundis, minimisq. rebus inſolentiores; an aduerſis, mediocribusq. timidiores eſſent. Cõpluribus diebus ijſdem in Caſtris, consũptis, cũ propius acceſſiſſe Legiones, et C. Treboniũ Legatũ cognouiſſent; Duces Bellouacorũ, ueriti ſimilem obſeſſionem Alexiae, noctu dimittunt eos, quos aut aetate, aut uiribus inferiores, aut inermes habebant, unaq. reliqua Impedimenna: quorum perturbatum, & confuſum dum explicant agmen, (magna enim multitudo carrorum etiam expeditos ſequi Gallos conſueuit) oppreſſi luce, copijs armatorum, Caſtrorum uias inſtruunt; ne prius Romani perſequi ſe inciperent, quam longius agmen Impedimentorum ſuorum proceſſiſſet. At Caeſar neque reſiſtentes tanto Collis adſcenſu laceſſendos iudicabat;

neque

neque non uſque eo Legiones admouendas, ut diſcede re ex eo loco ſine periculo Barbari Militibus inſtanti tibus non poſſent. ita, cum Paludem impeditã a Caſtris Caſtra diuidere, quae tranſeundi difficultas cele ritatem inſequendi tardare poſſet; atque id iugum, quod trans Paludem, paene ad Hoſtium Caſtra pertineret, mediocri ualle a Caſtris eorum interciſum animaduerteret; Pontibus Palude conſtrata, Legiones transducit, celeriterq. in ſummam planiciem iugi peruenit, quae decliui faſtigio duobus ab lateribus muniebatur. ibi Legionibus inſtructis ad ultimum iugum peruenit: Aciemq. eo loco conſtituit, unde tor mento miſſa tela in Hoſtium cuneos coniici poſſent. Barbari, confiſi loci natura, cum dimicare non recuſarent, ſi forte Romani ſubire Collem conarentur, paullatimq. copias diſtributas dimittere nõ auderẽt, ne diſperſi perturbarentur, in Acie permanſerunt. quorum pertinacia cognita Caeſar, XX. Cohortibus inſtructis, Caſtriſq. eo loco metatis, muniri iubet Caſtra. abſolutis Operibus, Legiones pro uallo ĩſtructas collocat: Equites frenatis equis in Stationibus diſponit. Bellouaci, cum Romanos ad inſequendum paratos uiderent, neque pernoctare, neque diutius permanere ſine Cibariis eodem loco poſſent, tale conſiliũ ſui recipiendi inierunt. Faſces, ubi conſederant (nã, in Acie ſedere Gallos cõſueſſe, ſuperioribus Commentariis declaratum eſt) per manus ſtramentorum, ac uirgultorum, quorum ſumma erat in Caſtris copia, inter ſe transditos, ante Aciem collocauerunt; extremoq. tempore diei, ſigno pronunciato, uno tempore

incen-

incenderunt.ita continens flamma copias omnes repente a conſpectu texit Romanorũ: quod ubi accidit, Barbari uehementiſſimo curſu fugerunt. Caeſar, etſi diſceſſum hoſtium animaduertere non poterat, incendijs oppoſitis; tamen, id conſilium cũ Fugae cauſſa initũ ſuſpicaretur, Legiones promouet; & Turmas mittit ad inſequendum: ipſe, ueritus inſidias, ne forte in eodem loco ſubſiſtere hoſtis, atque elicere noſtros in locum conaretur iniquum, tardius procedit. Equites, cum intrare fumum, & flammam denſiſſimam timerent; ac, ſi qui cupidius intrauerant, uix ſuorum ipſi priores partes aduerterent; equorum inſidias ueriti, liberam facultatem ſui recipiendi Bellouacis dederunt. ita, Fuga timoris ſimul, calliditatisq. plena, ſine ullo detrimẽto, millia nõ amplius X. progreſſi hoſtes, munitiſſimo loco Caſtra poſuerunt. inde, cum ſaepe in inſidijs Equites, Peditesq. diſponerent, magna detrimenta Romanis in Pabulationibus inferebant. quod cum crebrius accideret, ex Captiuo quodam cõperit Caeſar, Corbeum, Bellouacorum Ducem, fortiſſimorum millia VI. Peditum delegiſſe, Equitesq. ex omni numero ∞, quos in inſidijs eo loco collocaret, quem in locum, propter copiam frumenti, ac pabuli, Romanos Pabulatum miſſuros ſuſpicaretur. quo cognito cõſilio, Caeſar, Legiones plures, quam ſolebat, educit; Equitatũq. qua conſuetudine Pabulatoribus mittere praeſidio cõſueuerat, praemittit: huic ĩterponit praeſidia leuis armaturae: ipſe cũ Legionib. quã poteſt maxime appropinquat. Hoſtes in inſidijs diſpoſiti, cũ ſibi dele-

delegiſſent campum ad rem gerẽdam non amplius patentem in omnes partes paſſibus ∞, Siluis undique impeditiſſimis, aut altiſſimo Flumine, uelut indagine, munitum, hunc inſidijs circumdederunt noſtri. Explorato Hoſtium conſilio, ad proeliandum animo, atque armis parati, cum, ſubſequentibus Legionibus, nullã dimicationem recuſarent, turmatim in eum locum deuenerunt. quorum aduentu cum ſibi Corbeus oblatã occaſionem rei gerendae exiſtimaret, primus cum paucis ſe oſtendit, atque in proximas Turmas impetum facit. noſtri cõſtanter impetum ſuſtinent inſidiatorũ; neque plures in unum locum conueniunt; quod plerũque Equeſtribus proelijs cum propter aliquem timorem accidit, tum multitudine ipſorum detrimentũ accipitur. cum diſpoſitis Turmis inuicẽ rari proeliarentur; neque ab lateribus circumueniri ſuos paterẽtur; erũpunt ceteri, Corbeo proeliãte, ex Siluis. fit magna contentione diuerſum proelium: quod cum diutius pari Marte iniretur; paullatim ex Siluis inſtructa multitudo procedit Peditum, quae noſtros cogit cedere Equites: quibus celeriter ſubueniunt Leuis armaturae pedites quos ante Legiones miſſos docui; Turmisq. noſtrorum interpoſiti, conſtanter proeliantur. pugnatur aliquandiu pari contentione: deinde, ut ratio poſtulabat proelij, qui ſuſtinuerant primos impetus inſidiarum, hoc ipſo fiunt ſuperiores, quod nullum ab inſidiantibus imprudentes acceperant detrimentum. accedũt propius interim Legiones: crebriq. eodẽ tẽpore & noſtris, & hoſtibus nuncij afferuntur, Imperatorẽ

inſtructis

inſtructis copijs adeſſe. qua re cognita, praeſidio Cohortium confiſi noſtri, acerrime procliantur; ne, ſi tardius rem geſſiſſent, victoriae gloriam communicaſſe cum Legionibus uiderentur. Hoſtes cõcidunt animis; atque itineribus diuerſis fugam quaerũt, nequidquã: nam, quibus difficultatibus locorum Romanos claudere uoluerant, ijs ipſi tenebantur: uicti tamen, perculſique, maiore parte amiſſa, conſternati, quo ſors tulerat, confugiunt: partim ſiluis petitis; partim flumine; qui tamen in fuga a noſtris acriter inſequentibus conficiuntur: cum interim nulla calamitate uictus Corbeus, excedere proelio, Siluasq. petere, haud inuitantibus noſtris ad Deditionem, potuit adduci, quin, fortiſsime proeliando, compluresq. uulnerando, cogeret elatos iracundia uictores in ſe tela conijcere. Tali modo re geſta, recentibus proelij ueſtigijs, ingreſſus Caeſar, cum uictos tanta calamitate exiſtimaret hoſtes, nuncio accepto, locum Caſtrorum relicturos, quae non longius ab ea caedẽ abeſſe plus minus IIX. millibus paſſuum dicebantur, tametſi Flumine impeditum tranſitum uidebat; tamen, exercitu tranſducto, progreditur. at Bellouaci, reliquaeq. Ciuitates, repente ex fuga paucis, atque his uulneratis, receptis, qui Siluarum beneficio caſum euitauerant, omnibus aduerſis, cognita calamitate, interfecto Corbeo, amiſſo Equitatu, & fortiſsimis Peditibus, cum aduentare Romanos exiſtimarent, Cõcilio repente cantu Tubarum conuocato, conclamant, ut Legati, Obſidesq. ad Caeſarem mittantur. hoc omnibus probato

con-

conſilio, Commins Atrebas ad eos profugit Germanos, a quibus ad id bellum auxilia mutuatus erat. Ceteri e ueſtigio mittunt ad Caeſarem Legatos, petuntq. ut ea poena ſit cõtentus Hoſtium, quam ſi ſine dimicatione inferre integris poſſet, pro ſua clementia, atque humanitate, numquam profecto eſſet illaturus: afflictas opes Equeſtri proelio Bellouacorum eſſe: delectorum Peditum multa millia interijſſe, uix refugiſſe nuncios caedis; tamen magnum, ut in tanta calamitate, Bellouacos eo proelio commodum eſſe conſecutos, quod Corbeus, auctor belli, cõcitator multitudinis, eſſet interfectus: numquam enim Senatum tantũ in Ciuitate, illo uiuo, quantũ imperitam Plebem, potuiſſe: Haec orantibus Legatis, commemorat Caeſar, eodem tempore ſuperiore anno Bellouacos, ceterasq. Galliae Ciuitates, ſuſcepiſſe bellum; pertinaciſſime hos ex omnibus in ſententia permanſiſſe, neque ad ſanitatẽ reliquorum deditione eſſe perductos: ſcire, atque intelligere ſe, Cauſſam Peccati facillime Mortuis delegari: neminẽ uero tãtum pollere, ut inuitis Principibus, reſiſtente Senatu, omnibus bonis repugnantibus, infirma manu Plebis, bellũ concitare, et gerere, poſſet: ſed tamen ſe contentum fore ea poena, quam ſibi ipſi contraxiſſent. Nocte inſequenti Legati reſponſa ad ſuos referunt, Obſides conficiunt. Concurrunt reliquarũ Ciuitatum Legati, quae Bellouacorũ ſpeculabantur euẽtum: Obſides dant: imperata faciunt: excepto Commio, quem timor cohibebat, cuiuſquam fidei ſuam cõmittere ſalutem. nam ſuperiore anno T. Labienus,

Caeſare

Caeſare in Gallia Citeriore ius dicente, cum Cōmium comperiſſet ſollicitare Ciuitates, coniurationem contra Caeſarem facere, infidelitatem eius ſine ulla perfidia, iudicauit comprimi poſſe: quem quia non arbitrabatur uocatum in Caſtra uenturum, ne tentando cautiorem faceret, C. Voluſenum Quadratum miſit, qui eum, per ſimulationē colloquij, curaret interficiendū. ad eam rem delectos tranſdidit Centuriones. cum in Colloquium uentum eſſet, &, ut conuenerat, manum Commij Voluſenus arripuiſſet; Centurio, uelut inſueta re permotus, celeriter a familiaribus prohibitus Commij, conficere hominem non potuit; grauiter tamen primo ictu gladio caput percuſſit. cum utrimque gladij diſtricti eſſent; non tam pugnandi, quam diſfugiendi fuit utrorumque conſilium; noſtrorum, quod mortifero uulnere Commium credebant affectum; Gallorum, quod, inſidijs cognitis, plura, quam uidebant, extimeſcebant. quo facto ſtatuiſſe Commius dicebatur, numquam in cōſpectum cuiuſquam Romani uenire. Bellicoſiſſimis gentibus deuictis, Caeſar, cum uideret nullam iam eſſe Ciuitatem, quae bellum pararet, quo ſibi reſiſteret, ſed nonnullos ex Opidis demigrare, ex Agris effugere, ad praeſens imperium euitandum; plures in partes exercitum dimittere conſtituit: M. Antonium Quaeſtorem, cum Legione XI, ſibi cōiungit: C. Fabium Legatum, cum Cohortibus XXV, mittit in diuerſiſſimā partē Galliae; quod ibi quaſdā Ciuitates in armis eſſe audiebat, neque C. Caninium Rebilum Legatum, qui in illis Regionibus praeerat,

ſatis

ſatis firmas II. *Legiones habere exiſtimabat*. *T. Labienum ad ſe euocat: Legionemq.* XII. *quae cum eo fuerat in Hibernis, in Togatam Galliam mittit, ad Colonias Ciuium Romanorum tuẽdas; ne quod ſimile incommodum accideret de incurſione Barbarorum, ac ſuperiore aeſtate Tergeſtinis accidiſſet; quia repentino latrocinio, atq. impetu incolae illorum erãt oppreßi: ipſe ad deuaſtandos, depopulandosq. fines Ambiorigis proficiſcitur: quẽ perterritum, atque fugientem cum redigi poſſe in ſuam poteſtatẽ deſperaſſet, proximum ſuae dignitati eſſe ducebat, adeo fines eius uaſtare Ciuibus, Aedificijs, Pecore, ut odio ſuorũ Ambiorix, ſi quos Fortuna feciſſet reliquos, nullũ reditum propter tantas calamitates haberet in Ciuitatẽ. cum in omnes fines partium Ambiorigis aut Legiones, aut Auxilia dimiſiſſet, atque omnia caedibus, incendijs, rapinis, uaſtaſſet; magno numero hominum interfecto, aut capto, Labienum, cum* II. *Legionibus, in Treuiros mittit; quorum Ciuitas, propter Germaniae uicinitatem, quotidianis exercitata bellis, cultu, & feritate, non multum a Germanis differebat: neque imperata umquam, niſi exercitu coacta, faciebat. Interim C. Caninius Legatus, cum, magnam multitudinẽ cõueniſſe Hoſtium in fines Pictonum, litteris, nũcijsq. Duracij cognouiſſet, qui perpetuo in amicitia Romanorum permanſerat, quod pars quaedam Ciuitatis eius defeciſſet, ad Opidum Lemouicum contendit. quo cum aduẽtaret; atque ex Captiuis certius cognoſceret, multis hominum millibus, Dumnaco duce Andiũ,*

Dura-

Duracium clauſum, Lemouicum oppugnari: neque infirmas Legiones Hoſtibus committere auderet, Caſtra munito loco poſuit. Dumnacus, cum appropinquare Caniniũ cognouiſſet, copijs omnibus ad Legiones cõuerſis, Caſtra Romanorum oppugnare inſtituit. cum complures dies in oppugnatione conſumpſiſſet; &, magno ſuorum detrimento, nullam partem munitionum conuellere potuiſſet; rurſus ad obſidendum Lemouicum redit. Eodem tempore C. Fabius Legatus complures Ciuitates in fidem recipit, Obſidibus firmat, litterisq. C. Caninij certior fit, quae in Pictonibus gerantur. quibus rebus cognitis, proficiſcitur ad auxilium Duracio ferendum. ac Dumnacus, aduentu Fabij cognito, deſperata ſalute, ſi tempore eodem coactus eſſet & Romanorum, & externum ſuſtinere hoſtem, & reſpicere, ac timere Opidanos; repente eo ex loco cum copijs recedit; nec ſe ſatis tutum fore arbitratur, niſi Flumen Ligerim, quod erat Ponte, propter magnitudinẽ, conſtratum, copias tranſduxiſſet. Fabius, etſi non dum in conſpectũ uenerat Hoſtium, neque ſe cũ Caninio coniunxerat; tamẽ, doctus ab ijs, qui locorum nouerant naturam potiſsimum credidit, Hoſtes perterritos eum locum, quem petebant, petituros. itaque cum copijs ad eundem Pontem contendit; Equitatumq. tantum procedere ante agmen imperat Legionum, quantum cum proceſsiſſet, ſine defatigane equorũ in eadem ſe reciperet Caſtra. Conſequuntur Equites noſtri, ut erat praeceptum: inuaduntq. Dumnaci agmen: & fugientes, perterritosq. ſub ſarcinis in

itinere aggreſsi, magna praeda, multis interfectis, potiuntur. itaque, re bene geſta, ſe recipiunt in Caſtra. in ſequenti nocte Fabius Equites praemittit, ſic paratos, ut cõſligerent, atque omne agmen morarẽtur, dũ cõſequeretur ipſe. cuius praeceptis, ut res gereretur, Q. Titatius Varus, Praefectus Equitũ, ſingularis & animi, & prudẽtiae uir, ſuos hortatur; agmẽq. hoſtiũ cõſecutus, Turmas partim idoneis locis diſponit, partim Equitum proelium committit. conſiſtit audacius Equitatus hoſtium ſuccedentibus ſibi Peditibus, qui, toto agmine ſubſiſtentes, Equibus ſuis contra noſtros ferunt auxilium. fit proelium acri certamine. namque noſtri, contẽptis Pridie, ſuperatisq. hoſtibus, cũ ſubſequi Legiones meminiſſent, & pudore cedendi, & cupiditate per ſe cõficiendi proelij, fortiſſime cõtra Pedites proeliãtur; Hoſtesq. nihil amplius copiarũ acceſſurũ credẽtes, ut Pridie cognouerãt, delẽdi Equitatus noſtri nacti occaſionẽ uidebantur. cum aliquãdiu ſumma cõtẽtione dimicaretur, Dumnacus inſtruit Aciẽ; quae ſuis eſſet Equitibus inuicẽ praeſidio. tum repente cõfertae Legiones in cõſpectum hoſtiũ ueniunt. quibus uiſis perculſae Barbarorũ turmae, ac perterritae Acies hoſtium, perturbato Impedimẽtorum agmine, magno clamore, diſcurſuq. paſſim fugae ſe mãdãt. At noſtri Equites, qui paullo ante cũ reſiſtẽtibus fortiſſime cõflixerant, laetitia uictoriae elati magno undiq. clamore ſublato, cedentibus circumfuſi, quãtum Equorum uires ad proſequendum, dextraeq. ad cedendum ualent, tantum eo proelio interficiunt. itaq. amplius

milibus XII *aut armatorum, aut eorum, qui timore arma proiecerant, interfectis, omnis multitudo capitur Impedimentorum. qua ex fuga, cum cõſtaret, Drapetem Senonẽ, (qui, ut primum defecerat Gallia, collectis undiq. perditis hominibus, ſeruis ad libertatem uocatis, exſulibus omnium Ciuitatum accitis, receptis latronibus, impedimenta, & commeatus Romanorum interceperat) non amplius hominum* II. *millibus ex fuga collectis, prouinciam petere, unaq. conſilium cum eo Luterium Cadurcum cepiſſe, quem in ſuperiore Commentario, prima defectione Galliae facere in prouinciam impetum uoluiſſe, cognitum eſt; Caninius Legatus, cum Legionibus* II. *ad eos perſequendos contendit; ne de timore, aut detrimento prouinciae, magna infamia, perditorum hominum latrocinijs, caperetur. C. Fabius cum reliquo exercitu in Carnutes, reliquasq. proficiſcitur Ciuitates, quarum eo proelio, quod cum Dumnaco fecerat, copias eſſe accitas ſciebat. non enim dubitabat, quin recenti calamitate ſubmiſſiores eſſent futurae; dato uero ſpatio, ac tẽpore, eodẽ inſtante Dumnaco, poſſent concitari. qua in re ſumma felicitas, celeritasq. in recipiendis Ciuitatibus Fabium conſequitur. nam Carnutes, qui, ſaepe uexati, nunquã Pacis fecerant mentionẽ, datis Obſidibus, ueniunt in deditionẽ; ceteraeq. Ciuitates, poſitae in ultimis Galliae finibus, Oceano cõiunctae, quae Armoricae appellãtur, auctoritate adductae Carnutũ, aduẽtu Fabij, Legionũq. imperata ſine mora faciunt. Dumnacus, ſuis finibus expulſus, errãs, latitãsq. ſolus*

 extremas

extremas Galliae regiones petere, coactus eſt. At Drapes, unaq. Luterius, cum Legiones, Caniniũq. adeſſe cognoſcerent, nec ſe ſine certa pernicie, perſequente exercitu, putarent Prouinciae fines intrare poſſe; nec iam liberam uagandi, latrocinandiq. facultatẽ haberent, conſiſtunt in Agris Cadurcorum. ibi cum Luterius apud ſuos Ciues quondam, integris rebus, multũ potuiſſet; ſemperq. auctor nouorum conſiliorum, magnam apud Barbaros auctoritatem haberet; Opidum Vxellodunum, quod in clientela fuerat eius, natura loci egregie munitum, occupat ſuis & Drapetis copijs; Opidanosq. ſibi coniungit. quo cum confeſtim C. Caninius ueniſſet, animaduerteretq. omnes Opidi partes praeruptiſſimis ſaxis eſſe munitas, quo, defendente nullo, tamen armatis adſcendere eſſet difficile; magna autem Impedimenta Opidanorum videret; quae ſi clamdeſtina fuga ſubtrahere conarentur, effugere nõ modo Equitatum, ſed ne Legiones quidem, poſſent: tripartito Cohortibus dimiſſis, trina excelſiſſimo loca Caſtra fecit; a quibus paullatim, quantũ copiae patiebantur, vallum in Opidi circuitu ducere inſtituit. quod cum animaduerterent Opidani, miſerrimaq. Alexiae memoria ſolliciti, ſimilẽ caſum obſeſſionis uererentur; maximeq. ex omnibus Luterius, qui fortunae illius periculum fecerat, moneret, rationem frumẽti eſſe habendam; conſtituunt omnium conſenſu, parte ibi relicta copiarum, ipſi cum expeditis ad importandum frumentum proficiſci. eo conſilio probato, proxima nocte, II. millibus armatorum relictis, reli-

quos ex Opido Drapes, & Luterius, educunt : ij, paucos dies morati, ex finibus Cadurcorum, qui partim re frumentaria ſubleuare eos cupiebant, partim prohibere, quo minus ſumerent, non poterant, magnũ numerum frumenti comparant. non numquam autem expeditionibus nocturnis Caſtella noſtrorum adoriũtur. quam ob cauſſam C. Caninius toto Opido munitiones circumdare conatur; ne aut opus effectum tueri non poſſit, aut plurimis in locis infirma diſponat praeſidia. magna copia frumenti comparata, conſidunt Drapes, & Luterius non longius ab Opido x. millibus paſſuum, unde paullatim frumentum in Opidum ſupportarent : ipſi inter ſe prouincias partiuntur. Drapes Caſtris praeſidio cum parte copiarum reſtitit. Luterius agmen iumentorum ad Opidum adducit: diſpoſitis ibi praeſidijs, hora noctis circiter x. ſilueſtribus anguſtisq. itineribus frumentum importare in Opidum inſtituit. quorum ſtrepitum uigiles Caſtrorum cum ſenſiſſent; Exploratoresq. miſſi, quae agerentur, renunciaſſent; Caninius celeriter cum Cohortibus armatis ex proximis Caſtellis, in frumentarios ſub ipſam lucem impetum fecit. ij, repentino malo perterriti, diffugiunt ad ſua praeſidia : quae noſtri ut uiderunt, acrius contra armatos incitati, neminem ex eo numero uiuum capi patiuntur. profugit inde cum paucis Luterius, nec ſe recipit in Caſtra. re bene geſta, Caninius ex Captiuis comperit, partem copiarum cum Drapete eſſe in Caſtris intra millia paſſuum x. qua re ex compluribus cognita, cum intel-

ligeret, fugato duce altero, perterritos reliquos facile opprimi poſſe; magnae felicitatis eſſe arbitrabatur, neminem ex caede refugiſſe in Caſtra, qui de accepta calamitate nuncium Drapeti perferret. ſed; cum in experiundo periculum nullum uideret, Equitatum omnem, Germanosq. Pedites ſummae uelocitatis omnes ad caſtra hoſtium praemittit. ipſe Legionē unā intra Caſtra diſtribuit; alteram ſecum expeditam ducit. cum propius hoſtem acceſſiſſet, ab Exploratoribus, quos praemiſerat, cognoſcit, Caſtra eorū, ut Barbarorum fert conſuetudo, relictis locis ſuperioribus, ad ripas Fluminis eſſe demiſſa. at Germanos, Equitesq. imprudentibus omnibus de improuiſo aduolaſſe, & proelium commiſiſſe. qua re cognita, Legionem armatam inſtructāq. adducit. ita, repente omnibus ex partibus ſigno dato, loca ſuperiora capiuntur. quod ubi accidit, Germani, Equitesque, ſignis Legionis uiſis, uehementiſſime proeliantur. confeſtim omnes Cohortes undique impetum faciunt: omnibus aut interfectis, aut captis, magna praeda potiuntur. capitur ipſe eo proelio Drapes. Caninius, feliciſſime re geſta, ſine ullo paene Militis uulnere, ad obſidendos Opidanos reuertitur; externoq. hoſte deleto, cuius timore augere praeſidia, & munitione Opidanos circūdare prohibitus erat, opera undique imperat adminiſtrari. uenit eodē cū ſuis copiis poſtero die C. Fabius, partemq. Opidi ſumit ad obſidendum. Caeſar interim M. Antonium Quaeſtorem cum Cohortibus x v. in Bellouacis reliquit; ne qua rurſus nouorum conſiliorum

ad

ad capiendum bellum facultas daretur: ipſe reliquas Ciuitates adit; Obſides plures imperat; timentes omnium animos conſolatione ſanat. Cum in Carnutes uueniſſet, quorum conſilio in Ciuitate ſuperiore Commētario Caeſar expoſuit initium belli eſſe ortū, quod praecipue eos, propter conſcientiam facti, timere animaduertebat; quo celerius Ciuitatem metu liberaret, Principem ſceleris ipſius, & concitatorem belli Guturuatum ad ſupplicium depoſcit. qui etſi ne Ciuibus quidem ſuis ſe committebat; tamen celeriter, omnium cura quaeſitus, in Caſtra perducitur. cogitur in eius ſupplicium Caeſar contra naturam ſuam, maximo Militum conſenſu; qui omnia pericula, & detrimenta belli Guturuato accepta referebant; adeo ut uerberibus exanimatum corpus ſecuri feriretur. ibi crebris litteris Caninij fit certior, quae de Drape, et Luterio geſta eſſent, quoq. in conſilio permanerent Opidani. quorum etſi paucitatem contemnebat, tamē pertinaciam magna poena eſſe afficiēdam iudicabat; ne uniuerſa Gallia non uires ſibi defuiſſe ad reſiſtendum Romanis, ſed conſtantiam, putaret; ne ue hoc exemplo ceterae Ciuitates, locorum opportunitate fretae, ſe uindicarent in libertatem; cum omnibus Gallis notum eſſe ſciret, reliquam eſſe unam aeſtatem ſuae Prouinciae; quam ſi ſuſtinere potuiſſent, nullum ultra periculum uererentur. itaque Q. Calenum Legatum cum Legionibus II. relinquit, qui iuſtis itineribus ſe ſubſequeretur: ipſe cum omni

Equitatu, quam poteſt celerrime, ad Caninium contẽ dit. cum, contra exſpectationem omniũ, Caeſar Vxel lodunum ueniſſet; Opidumq. operibus clauſum anim aduerteret; neque ab oppugnatione recedi uideret ul la condicione poſſe; magna autem copia frumenti abũ dare Opidanos, ex Perfugis cognoſceret; aqua prohi bere hoſtem tentare coepit. Flumen infimã uallẽ diui- debat, quae paene totum Montẽ cingebat, in quo po ſitum erat praeruptum undique Opidũ Vxellodunũ. hoc auertere loci naturà prohibebat. ſic enim imis ra- dicibus Montis ferebatur, ut nullã in partem, depreſ ſis foſſis, deriuari poſſet. Erat autem Opidanis diffici lis, & praeruptus eo deſcenſus, ut, prohibentibus no ſtris, ſine uulneribus, ac periculo uitae, neque adire Flumen, neque arduo ſe recipere poſſet adſcenſu. qua difficultate eorum cognita, Caeſar, Sagittarijs, Fun- ditoribusq. diſpoſitis, Tormentis etiam quibuſdam lo cis contra facillimos deſcenſus collocatis, aqua Flu- minis prohibebat Opidanos, quorũ omnis poſtea mul titudo Aquatum unum in locum cõueniebat; ſub ip- ſius enim Opidi murum magnus Fons prorumpebat, ab eà parte, quae fere pedum CCC. interuallo Flumi nis circuitu uacabat. hoc Fonte prohiberi poſſe Opida nos cum optarent reliqui, Caeſar unus uideret, non ſi ne magno periculo e regiõe eius, uineas agere aduer ſus Montem, & aggeres ſtruere, coepit, magno cũ la bore, & continua dimicatione. Opidani enim loco ſu- periore decurrunt, & eminus ſine periculo proelian- tur, multosq. pertinaciter ſuccedentes uulnerant. non

deter-

deterrentur tamen Milites noſtri uineas proferre, et labore, atque operibus locorum uincere difficultates. [z]eodem tẽpore tectos cuniculos agunt ad caput Fontis. quod genus operis ſine ullo periculo, & ſine ſuſpicione hoſtium, facere licebat. exſtruitur agger in altitudinem pedum IX. collocatur in eo Turris X. Tabulatorum, non quidem quae moenibus aequaretur, (id enim nullis operibus effici poterat) ſed quae ſuperare Fontis faſtigium poſſet. ex ea cum tela tormentis iacerentur ad Fontis aditus; nec ſine periculo poſſent aquari Opidani; non tantum Pecora, atque Iumenta, ſed etiam magna hominum multitudo ſiti conſumebatur. quo malo perterriti Opidani, cupas ſeuo, pice, ſcã dulis complent, eas ardentes in opera prouoluunt. eodem tempore acerrime proeliantur, ut ab incendio reſtinguendo dimicationis periculo deterreant Romanos. magna repente in ipſis operibus flãma [a] exſiſtit. quaecumque enim per locum praecipitem miſſa erãt, ea uineis & aggere ſuppreſſa comprehendebant id ipſum, quod morabatur. Milites cõtra noſtri, quãquam periculoſo genere proelij, locoq. iniquo premebãtur, tamen omnia paratiſſimo ſuſtinebant animo. res enim gerebatur & excelſo loco, & in conſpectu exercitus noſtri: magnusq. utrimque clamor oriebatur: ita ut quiſque poterat, maxime inſignis, quo notior, teſtatiorq. uirtus eius eſſet, telis hoſtiũ flãmaeq. ſe offerebat. Caeſar, cum cõplures ſuos uulnerari uideret, ex omnibus Opidi partibus Cohortes Montem adſcendere, &, ſimulatione moenium occupandorum, clamorẽ

undique

undique iubet tollere. quo facto perterriti Opidani, cum, quid ageretur in locis reliquis, eſſent ignari, reuocant ab impugnandis operibus armatos, murisq. diſponunt. ita nostri, ſine proelij facto, celeriter opera flamma comprehenſa partim reſtinguunt, partim interſcindunt. cum pertinaciter reſiſterẽt Opidani, magna etiam parte ſuorum ſiti amiſſa, in ſententia permanebant. ad poſtremum cuniculis uenae Fontis intercisae ſunt, atque auerſae. quo facto repente Fons perẽnis exhauſtus, tantã attulit Opidanis ſalutis deſperationem, ut id non hominum conſilio, ſed Deorum uoluntate, factũ putarent. itaque, neceſſitate coacti, ſe trãſdiderunt. Caeſar, cum ſuam lenitatem cognitã omnibus ſciret, neque uereretur, ne quid crudelitate naturae uideretur aſperius feciſſe, neque exitum conſiliorum ſuorum animaduerteret, ſi tali ratione diuerſis in locis plures rebellare coepiſſent, exẽplo ſupplicij deterrendos reliquos exiſtimauit. itaque omnibus, qui arma tulerant, manus praecidit, uitãq. conceſſit; quo teſtatior eſſet poena improborũ. Drapes, quem captũ eſſe a Canino docui, ſiue indignatione, & dolore uinculorũ, ſiue timore grauioris ſupplicij, paucis diebus ſeſe cibo abſtinuit, atque ita interijt. Eodẽ tempore Luterius, quẽ profugiſſe ex proelio, ſcripſi, cum in poteſtatem ueniſſet Epaſnacti, Aruerni, (crebro enim mutandis locis, multorũ fidei ſe cõmittebat, quod nuſquã diutius ſine periculo cõmoraturus uidebatur, cum ſibi conſcius eſſet, quã inimicum deberet Caeſarẽ habere) hunc Epaſnactus Aruernus, Amiciſſimus Populi

puli

puli R. ſine dubitatione ulla uinctum ad Caeſarẽ duxit. Labienus interim in Treuiris Equeſtre proeliũ ſecũdum facit; cõpluribusq. Treuiris interfectis, et Germanis, qui nullis aduerſus R. auxilia denegabãt, principes eorũ uiuos in ſuã redegit poteſtatẽ; atque in ijs Surũ Aeduũ, qui et uirtutis, et generis ſummã nobilitatem habebat, ſolusq. ex Aeduis ad id tẽpus permãſerat in armis. Ea re cognita, Caeſar cum in omnibus partibus Galliae bene res geſtas uideret, iudicaretq. ſuperioribus Aeſtiuis Galliã deuictam & ſubactam eſſe, Aquitaniã nũquam ipſe adiſſet, ſed per P. Craſſum quadam ex parte deuiciſſet, cũ II. Legionibus in eam partẽ eſt profectus, ubi extremum tẽpus cõſumeret Aeſtiuorum. quam rẽ, ſicut cetera, celeriter, feliciterq. confecit. namque oẽs Aquitaniae Ciuitates Legatos ad eũ miſerũt, Obſidesq. ei dederunt. quibus rebus geſtis, ipſe cũ Equitũ praeſidio Narbonẽ profectus eſt, Exercitũ per Legatos in Hiberna eduxit, IV. Legiones in Belgio collocauit cum M. Antonio, & C. Trebonio, & P. Vatinio, & Q. Tullio Legatis; II. in Aeduos miſit, quorũ ĩ omni Gallia ſummã eſſe auctoritatẽ ſciebat; II. in Treuiris ad fines Carnutũ poſuit, quae omnẽ Regionẽ coniunctam Oceano cõtinerent; II. reliquas in Lemouicum fines, non longe ab Aruernis, ne qua pars Galliae uacua ab exercitu eſſet. paucos dies ipſe in prouincia moratus, cũ celeriter oẽs cõuentus pcucurriſſet; publicas cõtrouerſias cognouiſſet; bene meritis praemia tribuiſſet, (cognoſcẽdi enĩ maximam facultatẽ habebat, quali quiſque animo in

Remp.

Remp. fuiſſet totius Galliae defectione, quam ſuſtinui erat fidelitate, atque auxilijs Prouinciae illius) his rebus confectis, ad Legiones in Belgium ſe recipit. hibernauitq. Nemetocennae. ibi cognoſcit, Commium Atrebatem proelio cum Equitatu ſuo cõtendiſſe. nã, cum Antonius in Hiberna ueniſſet, Ciuitasq. Atrebatum in officio maneret; Commius, qui poſt illam uulnerationem, quam ſupra commemoraui, ſemper ad omnes motus paratus ſuis ciuibus eſſe conſueſſet, ne conſilia belli quaerentibus auctor armorum, duxq. deeſſet, parente Romanis Ciuitate, cum ſuis Equitibus ſe, ſuosq. latrocinijs alebat, infeſtisq. itineribus cõmeatus complures, qui comportabantur in Hiberna Romanorum, intercipiebat. erat attributus Antonio Praefectus Equitum C. Voluſenus Quadratus, qui cum eo hibernaret. hunc Antonius ad perſequendum Equitatum hoſtium mittit. Voluſenus autem ad eam uirtutem, quae ſingularis in eo erat, magnum odium Cõmij adiungebat, quo libẽtius id faceret, quod imperabatur. itaque, diſpoſitis inſidijs, ſaepius eius Equites aggreſſus, ſecunda proelia faciebant. nouiſſime, cum uehementius contenderetur, ac Voluſenus ipſius intercipiendi Cõmij cupiditate pertinacius eũ cum paucis inſecutus eſſet; ille autem fuga uehementi Voluſenum longius produxiſſet; repente omnium ſuorum inuocat fidem, atque auxilium, ne ſua uulnera, perfidia interpoſita, paterentur inulta; conuerſoq. equo, ſe a ceteris icautius permittit in Praefectũ. faciũt idem omnes eius Equites, paucosq. noſtros conuertunt,

tunt, atque inſequuntur. Commius incenſum calcaribus equum iungit equo Quadrati, lanceaq. infeſtá medium femur eius magnis uiribus tranſiicit. Praefecto uulnerato, non dubitant noſtri reſiſtere, & conuerſi hoſtem pellere. quod ubi accidit, complures Hoſtium, magno noſtrorum impetu pulſi, uulnerantur, & partim in fuga proteruntur, partim intercipiuntur. quod ubi malum Dux equi uelocitate euitauit; grauiter uulneratus Praefectus, ut vitae periculum adiuturus uideretur, refertur in Caſtra. Commius autẽ, ſiue expiato ſuo dolore, ſiue magna parte amiſſa ſuorum, Legatos ad Antonium mittit, ſeq. ibi futurum, ubi praeſcripſerit, & ea facturum, quae imperauerit, Obſidibus datis firmat: unum illud orat, ut timori ſuo concedatur, ne in conſpectum ueniat cuiuſquam Romani. quã poſtulationem Antonius cum iudicaret ab iuſto naſci timore, ueniam petendi dedit; Obſides accepit

SCIO, *Caeſarem ſingulorum Annorum ſingulos Commentarios feciſſe: quod ego nõ exiſtimaui Mihi eſſe faciendum: propterea quod inſequens annus L. Paullo, & C. Marcello Cos. nullas habet Galliae magnopere res geſtas. Ne quis tamen ignoraret, quibus in locis Caeſar, Exercitusq. eo tempore fuiſſent, pauca ſcribenda, coniungendaq. huic Commentario ſtatui*

CAESAR, *cum in Belgio hiemaret, unum illud propoſitum habebat, continere in amicitia Ciuitates, nulli ſpem, aut cauſſam dare Armorum. nihil enim minus uolebat, quam ſub diſceſſu ſuo neceſſitatem ſibi aliquam imponi belli gerendi; ne, cum Exercitum de-*

ducturus

ducturus eſſet, bellum aliquod relinqueretur, quod omnis Gallia libenter ſine praeſenti periculo ſuſciperet. itaque, honorifice Ciuitates appellando, Principes maximis praemijs afficiendo, nulla onera noua imponendo, defeſſam tot aduerſis proelijs Galliam, condicione parendi meliore, facile in Pace continuit. ipſe, Hibernis peractis, contra conſuetudinem in Italiam quammaximis itineribus eſt profectus, ut Municipia, & colonias appellaret, quibus M. Antonij, Quaeſtoris ſui, commendaret Sacerdotij petitionem. contendebat enim gratia, cum libenter pro homine ſibi coniunctiſſimo, quem paullo ante praemiſerat ad petitionem; tum acriter contra factionem, & potẽtiam paucorum, qui, M. Antonij repulſa, Caeſaris intercedentis conuellere gratiam cupiebant. hunc etſi Augurem prius factum, quam Italiam attingeret, in itinere audierat, tamen non minus iuſtam ſibi cauſſam Municipia, & Colonias adeũdi exiſtimauit, ut ijs gratias ageret, quod frequentiam, atque officium ſuum, Antonio praeſtitiſſent, ſimulq. ſe & honorem ſuum inſequentis anni commendaret petitione; propterea quod inſolenter aduerſarij ſui gloriarentur, L. Lentulum, & C. Marcellum Cos. creatos, qui omnem honorẽ & dignitatem Caeſaris exſpoliarent, ereptum Ser. Galbae Conſulatum, cum is multo plus gratia, ſuffragijsq. ualuiſſet, quod ſibi coniunctus & familiaritate, & neceſſitudine Legationis eſſet. exceptus eſt Caeſaris aduentus ab omnibus Municipijs, & Colonijs incredibili honore atque amore. tum primum enim ue-

niebat

niebat ab illo vniuerſae Galliae Bello. nihil relinquebatur, quod ad ornatum Portarum, itinerum, locorumq. omnium, qua Caeſar iturus erat, excogitari poſſet. cum Liberis omnis multitudo obuiam procedebat. hoſtiae omnibus locis immolabantur: Triclinijs ſtratis Fora, Templaq. occupabantur, ut uel exſpectatiſſimi triumphi laetitia percipi poſſet. tanta erat magnificentia apud opulentiores, cupiditas apud humiliores. Cum omnes Regiones Galliae Togatae Caeſar percucurriſſet, ſumma celeritate ad exercitum Nemotecennam redijt; Legionibusq. ex omnibus hibernis ad fines Treuirorum euocatis, eo profectus eſt, ibiq. Exercitum luſtrauit. T. Labienum Galliae Togatae praefecit, quo maiore commendatione conciliaretur ad Conſulatus petitionem. ipſe tantum itinerum faciebat, quatum ſatis eſſe ad mutationem locorum, propter ſalubritatem, exiſtimabat. ibi quamquam crebro audiebat, Labienum ab inimicis ſuis ſollicitari; certiorque fiebat, id agi paucorum conſilijs, ut, interpoſita Senatus auctoritate, aliqua parte exercitus ſpoliaretur; tamen neque de Labieno credidit quidquam, neque contra Senatus auctoritatem, ut aliquid faceret, potuit adduci. iudicabat enim, liberis ſententijs Patrum Conſcriptorum cauſſam ſuam facile obtineri. nam C. Curio, Tribunus pl. cum Caeſaris cauſſam, dignitatemque defendendam ſuſcepiſſet, ſaepe erat Senatui pollicitus; Si quem timor armorum Caeſaris laederet, & quoniam Pompeij dominatio, atque arma, non mini-

mum

mum terrorem Foro inferrent, diſcederet uterque ab armis, exercitusq. dimitteret: fore eo facto liberam, & ſui iuris Ciuitatem. neque hoc tantum pollicitus eſt, ſed etiã per ſe diſceſſionem facere coepit. quod ne fieret, Conſules, Amiciq. Pompeij iuſſerunt; atque, ita rem moderando, diſceſſerunt. magnum hoc teſtimonium Senatus erat vniuerſi, conueniensq. ſuperiori facto. nam Marcellus, proximo anno, cum impugnaret Caeſaris dignitatem, contra Legem Pompeij, & Craſſi, retulerat ante tempus ad Senatum, de Caeſaris prouincijs: ſententijsq. dictis, diſceſſionem faciẽte Marcello, qui ſibi omnem dignitatem ex Caeſaris inuidia quaerebat; Senatus frequens in alia omnia tranſijt. quibus non frangebantur animi inimicorum Caeſaris, ſed admonebantur, quo maiores pararent neceſſitudines, quibus cogi poſſet Senatus id probare, quod ipſi conſtituiſſent. Fit deinde S. C. ut ad Bellum Parthicum Legio una a Cn. Pompeio, altera a C. Caeſare, mitterentur. neque obſcure hae duae Legiones uni Caeſari detrahuntur. nam Cn. Pompeius Legionẽ primam, quam ad Caeſarem miſerat, confectam ex delectu prouinciae, Caeſari eam tamquam ex ſuo numero dedit. Caeſari tamen, cum de voluntate aduerſariorum ſe exſpoliari nemini dubium eſſet, Cn. Pompeio Legionem remiſit, & ex ſuo numero XV, quã in Gallia Citeriore habuerat, ex S. C. iubet tranſdi. in eius locum XIII. Legionem in Italiam mittit, quae praeſidia tueretur, ex quibus praeſidijs XV. deducebatur: ipſe exercitum diſtribuit per Hiberna; C. Trebonium, cum

Legio-

Legionbus IV in Belgio collocat; C. Fabium, cum totidem, in Aeduos deducit. ſic enim exiſtimabat tutiſſimam fore Galliam, ſi Belgae, quorum maxima virtus, & Aedui, quorum auctoritas ſumma eſſet, Exercitibus continerentur. Ipſe in Italiam profectus eſt. quo cum ueniſſet, cognoſcit, per C. Marcellum Conſulem Legiones II. ab ſe remiſſas, quae ex S. C. deberent ad Parthicum bellum duci, Cn. Pompeio tranſditas, atque in Italia retentas eſſe. hoc facto, quamquam nulli erat dubium, quin arma contra Caeſarem pararentur: tamen Caeſar omnia patienda eſſe ſtatuit, quoad ſibi ſpes aliqua relinqueretur, Iure potius diſceptandi, quam Belli gerendi

C. IVLII. CAESARIS COMMENTARIORVM

DE. BELLO. CIVILI

LIB. I

LITTERIS a Fabio C. Caeſaris Cõſulibus redditis, aegre ab ijs impetratum eſt, ſumma Tribunorũ pl. cõtentione, ut in Senatu recitarẽtur. ut uero ex litteris ad Senatum referretur, impetrari nõ potuit. Referunt Cõſules de Rep. ĩ Ciuitate. L. Lẽtulus Cõſul Senatui Reiq. pub. ſe nõ defuturum pollicetur; ſi audacter, ac fortiter ſententias dicere uelint: ſin Caeſarẽ reſpiciãt, atq. eius gratiã ſequantur, ut ſuperioribus fecerint tẽporibus; ſe ſibi cõſilium capturum, neq. Senatus auctoritati obtemperaturum; habere ſe quoq. ad Caeſaris gratiam, atq. amicitiam receptum. In eandem ſententiam loquitur Scipio: Põpeio eſſe ĩ animo, Reip. nõ deeſſe, ſi Senatus ſequatur; ſin cunctetur, atq. agat lenius, nequidquam eius auxilium, ſi poſtea uelit, imploraturũ. Haec Scipionis oratio, quod Senatus in vrbe habebatur, Pompeiusq. aderat, ex ipſius ore Pompeij mitti uidebatur. dixerat aliquis leniorem ſententiam, ut primo M. Marcellus, ingreſſus in eam orationem, non oportere ante de Rep. ad Senatum referri, quam delectus tota Italia habiti, & exercitus conſcripti, eſſent; quo praeſidio, tuto, & libere, Senatus, quae uellet, decernere auderet: ut M. Calidius, qui cenſebat,

bat, ut Pompeius in ſuas prouincias proficiſceretur; ne qua eſſet Armorum cauſſa timere Caeſarem, abreptis ab eo II. Legionibus, ne ad eius periculum reſeruare, & retinere eas ad vrbem Pompeius uideretur: ut M. Rufus, qui ſententiam Calidij, paucis fere mutatis verbis, ſequebatur. ij omnes, conuicio L. Lentuli Conſulis, correpti exagitabantur. Lentulus ſententiam Calidij pronunciaturum ſe omnino negauit. Marcellus, perterritus conuicijs, a ſua ſententia diſceſſit. ſic vocibus Conſulis, terrore praeſentis Exercitus, minis amicorum Pompeij, plerique compulſi, inuiti, & coacti, Scipionis ſententiam ſequuntur; Vti ante certam diem Caeſar exercitum dimittat; ſi non faciat, eum aduerſus Remp. facturum videri. Intercedit M. Antonius, Q. Caſſius, Tribuni pl. Refertur confeſtim de Interceſſione Tribunorum. dicuntur ſententiae graues. ut quiſque acerbiſſime, crudeliſſimeq. dixit, ita quammaxime ab inimicis Caeſaris collaudatur. miſſo ad veſperum Senatu, omnes, qui ſunt eius Ordinis, a Pompeio euocantur. laudat Pompeius, atque in poſterum confirmat ſegniores caſtigat, atque incitat. multi undique in ueteribus Pompeij exercitibus, ſpe praemiorum, atque ordinum, euocantur; multi ex duabus Legionibus, quae ſunt traditae a Caeſare, accerſuntur. Completur vrbs ad Ius Comitiorum. Tribunos pl. C. Curio euocat. omnes amici Conſulum, neceſſarij Pompeij, atque eorum, qui ueteres inimicitias cum Caeſare gerebãt, coguntur in Senatum: quorum vocibus, et

concurſu terrentur infirmiores, dubij confirmantur; pleriſque uero libere poteſtas decernẽdi eripitur. pollicetur L. Piſo Cenſor, ſeſe iturum ad Caeſarem; itẽ L. Roſcius Praetor; qui de his rebus eum doceãt. VI. dies ad eam rem conficiendam ſpatij poſtulant. dicuntur etiam a non nullis ſententiae, ut Legati ad Caeſarem mittantur, qui voluntatem Senatus ei proponãt. omnibus his reſiſtitur; omnibusq. oratio Conſulis, Scipionis, Catonis opponitur. Catonem veteres inimicitiae Caeſaris incitãt, & dolor repulſae. Lentulus, aeris alieni magnitudine, & ſpe exercitus, ac prouinciarũ, & Regũ appellandorum largitionibus mouetur; ſeq. alterũ fore Syllã, ĩter ſuos gloriatur, ad quẽ ſumma imperij redeat. Scipionem eadem ſpes prouinciae, atque exercituum impellit; quos ſe, pro neceſſitudine, partiturum cum Pompeio arbitratur: ſimul Iudiciorũ metus, Adulatio, atque Oſtentatio ſui, & potẽtiũ, qui in Rep. Iudicijsq. tũ plurimum pollebant. ipſe Põpeius, ab inimicis Caeſaris incitatus, quod neminẽ dignitate ſecũ exaequari uolebat, totum ſe ab eius amicitia auerterat, & cũ cõmunibus inimicis in gratiam redierat; quorũ ipſe maximã partẽ illo affinitatis tẽpore adiunxerat Caeſari. ſimul, infamia II. Legionum permotus, quas ab itinere Aſiae, Syriaeq. ad ſuã potentiã, dominatũq. conuerterat, rẽ ad arma deduci ſtudebat. His de cauſſis aguntur omnia raptim, atque turbate; neque docendi Caeſaris propinquis eius ſpatiũ datur; nec Tribunis pl. ſui periculi deprecandi, neque etiã extremi iuris interceſſionẽ retinendi, quod L.

Sylla

Sylla reliquerat, facultas tribuitur; ſed de ſua ſalute die VII. cogitare coguntur; quod illi turbulentiſſimi ſuperioribus temporibus Tribuni pl. IIX. denique menſe ſuarum actionum reſpicere, ac timere cõſueuerant. decurritur ad illud extremum atque ultimum S. C. quo, niſi paene in ipſo urbis incendio, atque deſperatione omnium ſalutis, latorum audacia, numquam ante diſceſſum eſt; dẽt operam Conſules, Praetores, Tribuni pl. quiq. Proconſules ſunt ad urbem, ne quid Reſp. detrimenti capiat. Haec S. C. perſcribuntur ad VII. Id. Ianuarij. itaque V. primis diebus, quibus haberi Senatus potuit, qua ex die Conſulatum inijt Lentulus, biduo excepto Comitiali, & de Imperio Caeſaris, & de ampliſſimis uiris Tribunis pl. grauiſſime acerbiſſimeq. decernitur. profugiunt ſtatim ex urbe Tribuni pl. ſeſeq. ad Caeſarem conferunt. is eo tẽpore erat Rauennae, exſpectabatq. ſuis leuiſſimis poſtulatis reſponſa; ſi qua hominum aequitate res ad otium deduci poſſet. Proximis diebus habetur Senatus extra urbem. Pompeius eadem illa, quae per Scipionem oſtẽderat, agit; Senatus uirtutem, conſtantiamq. collaudat; copias ſuas exponit; Legiones habere ſeſe paratas X; praeterea cognitum compertumq. ſibi, alieno eſſe animo in Caeſarem Milites, neque ijs poſſe perſuaderi, uti eum defendant, aut ſequantur. Statim de reliquis rebus ad Senatum refertur, tota ut Italia delectus habeatur; Fauſtus Sylla Propraet. in Mauretanam mittatur. pecunia uti ex aerario Põpeio detur. Refertur etiam de Rege Iuba, & ut Socius ſit, atque Amicus. Marcellus uero, paſſurum ſe in praeſentia,

 negat.

negat. De Fauſto impedit Philippus Tribunus pl. De reliquis rebus S.C. perſcribuntur, Prouinciae priuatis decernuntur; duae Conſulares, reliquae Praetoriae. Scipioni obuenit Syria, L. Domitio Gallia: Philippus, & Marcellus priuato conſilio praetereuntur, neque eorum ſortes deijciuntur. in reliquas Prouincias Praetores mittuntur. neque exſpectant, quod ſuperioribus annis acciderat, ut de eorum Imperio ad Populum referatur; Paludatique, uotis nuncupatis, exeunt. Conſules, quod ante id tempus acciderat nũquam, ex urbe proficiſcuntur, lictoresq. habent in urbe, et Capitolio priuatim, cõtra omnia uetuſtatis exẽpla. tota Italia delectus habentur; arma imperantur; pecuniae a Municipijs exiguntur, & e Fanis tolluntur; omnia diuina, & humana iura permiſcẽtur. Quibus rebus cognitis, Caeſar apud Milites concionatur: oĩum temporum iniurias inimicorum in ſe commemorat; a quibus & inductum, & deprauatum Pompeiũ queritur, inuidia, atque obtrectatione laudis ſuae, cuius ipſe honori, et dignitati ſemper fauerit, adiutorq. fuerit. nouum in Rep. introductum exemplum queritur, ut Tribunicia interceſſio armis notaretur, atque opprimeretur, quae ſuperioribus annis armis eſſet reſtituta: Syllam, nudata omnibus rebus Tribunicia poteſtate, tamen Interceſſionem liberam reliquiſſe; Põpeium, qui amiſſa reſtituiſſe uideatur, bona etiã, quae ante habuerat, ademiſſe: quotieſcũque ſit decretum, Darent Magiſtratus operam, ne quid Reſp. detrimenti caperet; qua uoce, & quo S.C. Populus R. ad arma ſit uocatus; factum in pernicioſis Legibus, in ui Tribunicia,

nicia,in Seceſſione Populi.Tēplis, locisq. editioribus occupatis:(atque haec ſuperioris aetatis exēpla expiata Saturnini,atque Gracchorū caſibus docet)quarum rerum illo tempore nihil factum, ne cogitatum quidē.nulla Lex promulgata,nō cum Populo agi coeptum,nulla Seceſſio facta.hortatur,cuius Imperatoris ductu IX.*annis Rēp.feliciſſime geſſerint, plurimaq.praelia ſecunda fecerint,oēm Galliam, Germaniamq.pacauerint, ut eius exiſtimationem, dignitatemq. ab inimicis defendant. Conclamant Legionis* XIII,*quae aderat,Milites,(hanc enim initio tumultus euocauerat:reliquae non dum conuenerant) ſeſe paratos eſſe,Imperatoris ſui,Tribunorumq. pl. iniurias defendere.Cognita Militum uoluntate, Ariminum cū ea Legione proficiſcitur: ibiq. Tribunos pl. q̄ ad eum confugerant,conuenit: reliquas Legiones ex Hibernis euocat,et ſubſeq̄ iubet.Eo L.Caeſar adoleſcens uenit:cuius pater Caeſaris erat Legatus.is, reliquo ſermone cōfecto,cuius rei cauſſa uenerat, habere ſe a Pōpeio ad eū priuati officij mādata demonſtrat; uelle Pōpeium,ſe Caeſari purgatum:ne ea,quae Reip. cauſſa egerit,in ſuam contumeliam uertat:ſemper ſe Reip. cōmoda priuatis neceſſitudinibus habuiſſe potiora:Caeſarē quoque pro ſua dignitate debere et ſtudium,& iracundiā ſuam Reip.dimittere, neque adeo grauiter iraſci inimicis,ne,cum illis nocere ſe ſperet, Reip.noceat.pauca eiuſdē generis addit,cum excuſatione Pōpeij coniuncta. Eadem fere, atque eiſdem de rebus Praetor Roſcius agit cū Caeſare,ſibiq. Pōpeiū*

commemoraſſe demonſtrat. quae res etſi nihil ad leuandas iniurias pertinere uidebantur: tamen, idoneos nactus homines, per quos ea, quae uellet, ad eũ perferrentur, petit ab utroque, quoniam Põpeij mandata ad ſe detulerint, ne grauentur ſua quoque ad eum poſtulata deferre; ſi paruo labore magnas controuerſias tollere, atque omnem Italiam metu liberare poſſent: ſibi ſemper Reip. primam fuiſſe dignitatẽ, uitaq. potiorem; doluiſſe ſe, quod Populi R. beneficiũ ſibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur; ereptoq. ſemeſtri Imperio, in urbem retraheretur, cuius abſentis rationem haberi proximis Comitijs Populus iuſſiſſet; tamẽ hanc honoris iacturam ſui Reip. cauſſa aequo animo tuliſſe: cum litteras ad Senatum miſerit, ut omnes ab Exercitibus diſcederent; ne id quidẽ impetrauiſſet: tota Italia delectus haberi, retineri Legiones II. quae ab ſe, ſimulatione Parthici belli, ſint adductae: Ciuitatẽ eſſe in armis: quonã haec omnia, niſi ad ſuam perniciem, pertinere? ſed tamẽ ad omnia ſe deſcendere paratũ, atque omnia pati Reip. cauſſa: proficiſcatur Põpeius, in ſuas Prouincias ipſi Exercitus dimittãtur; diſcedãt in Italia omnes ab Armis; metus e Ciuitate tollatur; libera Comitia, atque omnis Reſp. Senatui Populoq. R. permittatur: haec quo facilius, certisq. cõdicionibus fiãt, & iureiurando ſanciãtur; aut ipſe propius accedat, aut ſe patiatur accedere: fore, uti per colloquia oẽs cõtrouerſiae cõponãtur. Acceptis mãdatis, Roſcius, cũ L. Caeſare Capuã peruenit; ibiq. Cõſules, Põpeiumq. inuenit; poſtulata Cae-

ſaris

ſaris renũciat. Illi, re deliberata, reſpõdent; ſcriptaq. ad eum mandata per eos remittunt: quorũ haec erat ſumma: Caeſar in Galliam reuerteretur, Arimino excederet, exercitus dimitteret: quae ſi feciſſet, Põpeiũ in Hiſpanias iturum. interea, quoad fides eſſet data, Caeſarem facturum, quae polliceretur, nõ intermiſſu ros Conſules, Pompeiumq. delectus. Erat iniqua condicio, poſtulare, ut Caeſar Arimino excederet, atque in Prouinciam reuerteretur; ipſum & Prouincias, & Legiones alienas tenere: Exercitũ Caeſaris uelle dimitti; delectus habere: polliceri, ſe in prouinciã iturum; neque, ante quem diem iturus ſit, definire: ut, ſi, peracto Caeſaris Cõſulatu, Põpeius profectus nõ eſſet, nulla tamen mendacij religione obſtrictus uideretur: tẽpus uero colloquio non dare, neque acceſſurum polliceri, magnã pacis deſperationẽ afferebat. itaque ab Arimino M. Antoniũ cum Cohortibus v. Arretiũ mittit: ipſe Arimini cũ II. Legionibus ſubſiſtit. ibiq. delectum habere inſtituit: Piſaurum, Fanum, Anconam ſingulis Cohortibus occupat. Interea certior factus, Tignium Thermum Praetorem Cohortibus tenere, Opidum munire, omniũq. eſſe Tigniorum o mam erga ſe uoluntatem, Curionem cum III. Co tibus, quas Piſauri, & Arimini habebat, mittit. ius aduentu cognito, diffiſus Municipij uolũtati T mus, Cohortes ex urbe educit, & profugit: Milites itinere ab eo diſcedunt, ac domum reuertuntur: Cu rio, oĩum ſumma uoluntate, Tignium recipit. Quibus rebus cognitis, confiſus Municipiorum uoluntatibus

Caeſar

Remp.fuiſſet totius Galliae defectione,quam ſuſtinu erat fidelitate,atque auxilijs Prouinciae illius) his rebus confectis,ad Legiones in Belgium ſe recipit.hibernauitq. Nemetocennae. ibi cognoſcit, Commium Atrebatem proelio cum Equitatu ſuo cõtendiſſe.nã, cum Antonius in Hiberna ueniſſet, Ciuitasq. Atrebatum in officio maneret;Commius,qui poſt illam uulnerationem, quam ſupra commemoraui, ſemper ad omnes motus paratus ſuis ciuibus eſſe conſueſſet, ne conſilia belli quaerentibus auctor armorum, duxq. deeſſet, parente Romanis Ciuitate,cum ſuis Equitibus ſe,ſuos q. latrocinijs alebat, infeſtisq. itineribus cõmeatus complures,qui comportabantur in Hiberna Romanorum,intercipiebat. erat attributus Antonio Praefectus Equitum C.Voluſenus Quadratus, qui cum eo hibernaret.hunc Antonius ad perſequendum Equitatum hoſtium mittit.Voluſenus autem ad eam uirtutem,quae ſingularis in eo erat, magnum odium Cõmij adiungebat,quo libẽtius id faceret,quod imperabatur.itaque,diſpoſitis inſidijs,ſaepius eius Equites aggreſſus,ſecunda proelia faciebant. nouiſſime, cum uehementius contenderetur, ac Voluſenus ipſius intercipiendi Cõmij cupiditate pertinacius eũ cum paucis inſecutus eſſet; ille autem fuga uehementi Voluſenum longius produxiſſet;repente omnium ſuorum inuocat fidem,atque auxilium, ne ſua uulnera perfidia interpoſita,paterentur inulta;conuerſoq.equo,ſe a ceteris icautius permittit in Praefectũ.faciũt idem omnes eius Equites, paucosq. noſtros conuertunt,

tunt,atque inſequuntur. Commius incenſum calcaribus equum iungit equo Quadrati,lanceaq. infeſta medium femur eius magnis uiribus tranſiicit. Praefecto uulnerato,non dubitant noſtri reſiſtere, & conuerſi hoſtem pellere. quod ubi accidit, complures Hoſtium, magno noſtrorum impetu pulſi,uulnerantur,& partim in fuga proteruntur,partim intercipiuntur. quod ubi malum Dux equi uelocitate euitauit;grauiter uulneratus Praefectus,ut uitae periculum adiuturus uideretur,refertur in Caſtra. Commius autẽ,ſiue expiato ſuo dolore,ſiue magna parte amiſſa ſuorum, Legatos ad Antonium mittit,ſeq. ibi futurum,ubi praeſcripſerit, & ea facturum, quae imperauerit, Obſidibus datis firmat:unum illud orat, ut timori ſuo concedatur,ne in conſpectum ueniat cuiuſquam Romani. quã poſtulationem Antonius cum iudicaret ab iuſto naſci timore,ueniam petendi dedit;Obſides accepit

SCIO, Caeſarem ſingulorum Annorum ſingulos Commentarios feciſſe: quod ego nõ exiſtimaui Mihi eſſe faciendum:propterea quod inſequens annus L. Paullo, & C. Marcello Cos. nullas habet Galliae magnopere res geſtas. Ne quis tamen ignoraret, quibus in locis Caeſar,Exercitusq. eo tempore fuiſſent, pauca ſcribenda,coniungendaq. huic Commentario ſtatui

CAESAR, cum in Belgio hiemaret, unum illud propoſitum habebat,continere in amicitia Ciuitates, nulli ſpem,aut cauſſam dare Armorum. nihil enim minus uolebat,quam ſub diſceſſu ſuo neceſſitatem ſibi aliquam imponi belli gerendi; ne, cum Exercitum de-

ducturus eſſet, bellum aliquod relinqueretur, quod omnis Gallia libenter ſine praeſenti periculo ſuſciperet. itaque, honorifice Ciuitates appellando, Principes maximis praemijs afficiendo, nulla onera noua imponendo, defeſſam tot aduerſis proelijs Galliam, condicione parendi meliore, facile in Pace continuit. ipſe, Hibernis peractis, contra conſuetudinem in Italiam quammaximis itineribus eſt profectus, ut Municipia, & colonias appellaret, quibus M. Antonij, Quaeſtoris ſui, commendaret Sacerdotij petitionem. contendebat enim gratia, cum libenter pro homine ſibi coniunctiſſimo, quem paullo ante praemiſerat ad petitionem; tum acriter contra factionem, & potētiam paucorum, qui, M. Antonij repulſa, Caeſaris intercedentis conuellere gratiam cupiebant. hunc etſi Augurem prius factum, quam Italiam attingeret, in itinere audierat, tamen non minus iuſtam ſibi cauſſam Municipia, & Colonias adeūdi exiſtimauit, ut ijs gratias ageret, quod frequentiam, atque officium ſuum, Antonio praeſtitiſſent, ſimulq. ſe & honorem ſuum inſequentis anni commendaret petitione; propterea quod inſolenter aduerſarij ſui gloriarentur, L. Lentulum, & C. Marcellum Cos. creatos, qui omnem honorē & dignitatem Caeſaris exſpoliarent, ereptum Ser. Galbae Conſulatum, cum is multo plus gratia, ſuffragijsq. ualuiſſet, quod ſibi coniunctus & familiaritate, & neceſſitudine Legationis eſſet. exceptus eſt Caeſaris aduentus ab omnibus Municipijs, & Colonijs incredibili honore atque amore. tum primum enim ueniebat

niebat ab illo vniuerſae Galliae Bello. nihil relinquebatur, quod ad ornatum Portarum, itinerum, locorumq. omnium, qua Caeſar iturus erat, excogitari poſſet. cum Liberis omnis multitudo obuiam procedebat. hoſtiae omnibus locis immolabantur: Triclinijs ſtratis Fora, Templaq. occupabantur, ut uel exſpectatiſſimi triumphi laetitia percipi poſſet. tanta erat magnificentia apud opulentiores, cupiditas apud humiliores. Cum omnes Regiones Galliae Togatae Caeſar percucurriſſet, ſumma celeritate ad exercitum Nemotecennam redijt; Legionibusq. ex omnibus hibernis ad fines Treuirorum euocatis, eo profectus eſt, ibiq. Exercitum luſtrauit. T. Labienum Galliae Togatae praefecit, quo maiore commendatione conciliaretur ad Conſulatus petitionem. ipſe tantum itinerum faciebat, quatum ſatis eſſe ad mutationem locorum, propter ſalubritatem, exiſtimabat. ibi quamquam crebro audiebat, Labienum ab inimicis ſuis ſollicitari; certiorque fiebat, id agi paucorum conſilijs, ut, interpoſita Senatus auctoritate, aliqua parte exercitus ſpoliaretur; tamen neque de Labieno credidit quidquam, neque contra Senatus auctoritatem, ut aliquid faceret, potuit adduci. iudicabat enim, liberis ſententijs Patrum Conſcriptorum cauſſam ſuam facile obtineri. nam C. Curio, Tribunus pl. cum Caeſaris cauſſam, dignitatemque defendendam ſuſcepiſſet, ſaepe erat Senatui pollicitus; Si quem timor armorum Caeſaris laederet, & quoniam Pompeij dominatio, atque arma, non minimum

mum terrorem Foro inferrent, diſcederet uterque ab armis, exercitusq. dimitteret: fore eo facto liberam, & ſui iuris Ciuitatem. neque hoc tantum pollicitus eſt, ſed etiã per ſe diſceſſionem facere coepit. quod ne fieret, Conſules, Amiciq. Pompeij iuſſerunt; atque, ita rem moderando, diſceſſerunt. magnum hoc teſtimonium Senatus erat vniuerſi, conueniensq. ſuperiori facto. nam Marcellus, proximo anno, cum impugnaret Caeſaris dignitatem, contra Legem Pompeij, & Craſſi, retulerat ante tempus ad Senatum, de Caeſaris prouincijs: ſententijsq. dictis, diſceſſionem faciẽte Marcello, qui ſibi omnem dignitatem ex Caeſaris inuidia quaerebat, Senatus frequens in alia omnia tranſijt. quibus non frangebantur animi inimicorum Caeſaris, ſed admonebantur, quo maiores pararent neceſſitudines, quibus cogi poſſet Senatus id probare, quod ipſi conſtituiſſent. Fit deinde S. C. ut ad Bellum Parthicum Legio una a Cn. Pompeio, altera a C. Caeſare, mitterentur. neque obſcure hae duae Legiones uni Caeſari detrahuntur. nam Cn. Pompeius Legionẽ primam, quam ad Caeſarem miſerat, confectam ex delectu prouinciae, Caeſari eam tamquam ex ſuo numero dedit. Caeſari tamen, cum de voluntate aduerſariorum ſe exſpoliari nemini dubium eſſet, Cn. Pompeio Legionem remiſit, & ex ſuo numero XV, quã in Gallia Citeriore habuerat, ex S. C. iubet tranſdi. in eius locum XIII. Legionem in Italiam mittit, quae praeſidia tueretur, ex quibus praeſidijs XV. deducebatur: ipſe exercitum diſtribuit per Hiberna; C. Trebonium, cum

Legio-

Legionbus IV in Belgio collocat; C.Fabium, cum totidem, in Aeduos deducit. ſic enim exiſtimabat tutiſſimam fore Galliam, ſi Belgae, quorum maxima virtus, & Aedui, quorum auctoritas ſumma eſſet, Exercitibus continerentur. Ipſe in Italiam profectus eſt. quo cum ueniſſet, cognoſcit, per C.Marcellum Conſulem Legiones II. ab ſe remiſſas, quae ex S. C. deberent ad Parthicum bellum duci, Cn.Pompeio tranſditas, atque in Italia retentas eſſe. hoc facto, quamquam nulli erat dubium, quin arma contra Caeſarem pararentur: tamen Caeſar omnia patienda eſſe ſtatuit, quoad ſibi ſpes aliqua relinqueretur, Iure potius diſceptandi, quam Belli gerendi

C. IVLII. CAESARIS COMMENTARIORVM

DE. BELLO. CIVILI

LIB. I

LITTERIS a Fabio C. Caeſaris Cōſulibus redditis, aegre ab ijs impetratum eſt, ſumma Tribunorũ pl. cõtentione, ut in Senatu recitarẽtur. ut uero ex litteris ad Senatum referretur, impetrari nõ potuit. Referunt Cõſules de Rep. ĩ Ciuitate. L. Lẽtulus Cõſul Senatui Reiq. pub. ſe nõ defuturum pollicetur; ſi audacter, ac fortiter ſententias dicere uelint: ſin Caeſarẽ reſpiciãt, atq. eius gratiã ſequantur, ut ſuperioribus fecerint tẽporibus; ſe ſibi cõſilium capturum, neq. Senatus auctoritati obtemperaturum; habere ſe quoq. ad Caeſaris gratiam, atq. amicitiam receptum. In eandem ſententiam loquitur Scipio: Põpeio eſſe ĩ animo, Reip. nõ deeſſe, ſi Senatus ſequatur; ſin cunctetur, atq. agat lenius, nequidquam eius auxilium, ſi poſtea uelit, imploraturũ. Haec Scipionis oratio, quod Senatus in vrbe habebatur, Pompeiusq. aderat, ex ipſius ore Pompeij mitti uidebatur. dixerat aliquis leniorem ſententiam, ut primo M. Marcellus, ingreſſus in eam orationem, non oportere ante de Rep. ad Senatum referri, quam delectus tota Italia habiti, & exercitus conſcripti, eſſent; quo praeſidio, tuto, & libere, Senatus, quae uellet, decernere auderet: ut M. Calidius, qui cenſebat,

bat, ut Pompeius in ſuas prouincias proficiſceretur; ne qua eſſet Armorum cauſſa timere Caeſarem, abreptis ab eo II. Legionibus, ne ad eius periculum reſeruare, & retinere eas ad vrbem Pompeius uideretur: ut M. Rufus, qui ſententiam Calidij, paucis fere mutatis verbis, ſequebatur. ij omnes, conuicio L. Lentuli Conſulis, correpti exagitabantur. Lentulus ſententiam Calidij pronunciaturum ſe omnino negauit. Marcellus, perterritus conuicijs, a ſua ſententia diſceſſit. ſic vocibus Conſulis, terrore praeſentis Exercitus, minis amicorum Pompeij, plerique compulſi, inuiti, & coacti, Scipionis ſententiam ſequuntur; Vti ante certam diem Caeſar exercitum dimittat; ſi non faciat, eum aduerſus Remp. facturum videri. Intercedit M. Antonius, Q. Caſſius, Tribuni pl. Refertur confeſtim de Interceſſione Tribunorum. dicuntur ſententiae graues. ut quiſque acerbiſſime, crudeliſſimeq. dixit, ita quammaxime ab inimicis Caeſaris collaudatur. miſſo ad veſperum Senatu, omnes, qui ſunt eius Ordinis, a Pompeio euocantur. laudat Pompeius, atque in poſterum confirmat ſegniores caſtigat, atque incitat. multi undique in ueteribus Pompeij exercitibus, ſpe praemiorum, atque ordinum, euocantur; multi ex duabus Legionibus, quae ſunt traditae a Caeſare, accerſuntur. Completur vrbs ad Ius Comitiorum. Tribunos pl. C. Curio euocat. omnes amici Conſulum, neceſſarij Pompeij, atque eorum, qui ueteres inimicitias cum Caeſare gerebāt, coguntur in Senatum: quorum vocibus, et

concurſu terrentur infirmiores, dubij confirmantur; pleriſque uero libere poteſtas decernẽdi eripitur. pollicetur L. Piſo Cenſor, ſeſe iturum ad Caeſarem; itẽ L. Roſcius Praetor; qui de his rebus eum doceãt. VI. dies ad eam rem conficiendam ſpatij poſtulant. dicuntur etiam a non nullis ſententiae, ut Legati ad Caeſarem mittantur, qui uoluntatem Senatus ei proponãt. omnibus his reſiſtitur; omnibusq. oratio Conſulis, Scipionis, Catonis opponitur. Catonem ueteres inimicitiae Caeſaris incitãt, & dolor repulſae. Lentulus, aeris alieni magnitudine, & ſpe exercitus, ac prouinciarũ, & Regũ appellandorum largitionibus mouetur; ſeq. alterũ fore Syllã, ĩter ſuos gloriatur, ad quẽ ſumma imperij redeat. Scipionem eadem ſpes prouinciae, atque exercituum impellit; quos ſe, pro neceſſitudine, partiturum cum Pompeio arbitratur: ſimul Iudiciorũ metus, Adulatio, atque Oſtentatio ſui, & potẽtiũ, qui in Rep. Iudicijsq. tũ plurimum pollebant. ipſe Põpeius, ab inimicis Caeſaris incitatus, quod neminẽ dignitate ſecũ exaequari uolebat, totum ſe ab eius amicitia auerterat, & cũ cõmunibus inimicis in gratiam redierat; quorũ ipſe maximã partẽ illo affinitatis tẽpore adiunxerat Caeſari. ſimul, infamia II. Legionum permotus, quas ab itinere Aſiae, Syriaeq. ad ſuã potentiã, dominatũq. conuerterat, rẽ ad arma deduci ſtudebat. His de cauſſis aguntur omnia raptim, atque turbate; neque docendi Caeſaris propinquis eius ſpatiũ datur; nec Tribunis pl. ſui periculi deprecandi, neque etiã extremi iuris interceſſionẽ retinendi, quod L.

Sylla reliquerat, facultas tribuitur; ſed de ſua ſalute die VII. cogitare coguntur; quod illi turbulentiſſimi ſuperioribus temporibus Tribuni pl. IIX. denique menſe ſuarum actionum reſpicere, ac timere cõſueuerant. decurritur ad illud extremum atque ultimum S. C. quo, niſi paene in ipſo urbis incendio, atque deſperatione omnium ſalutis, latorum audacia, numquam ante diſceſſum eſt; dẽt operam Conſules, Praetores, Tribuni pl. quiq. Proconſules ſunt ad urbem, ne quid Reſp. detrimenti capiat. Haec S. C. perſcribuntur ad VII. Id. Ianuarij. itaque V. primis diebus, quibus haberi Senatus potuit, qua ex die Conſulatum inijt Lentulus, biduo excepto Comitiali, & de Imperio Caeſaris, & de ampliſſimis uiris Tribunis pl. grauiſſime acerbiſſimeq. decernitur. profugiunt ſtatim ex urbe Tribuni pl. ſeſeq. ad Caeſarem conferunt. is eo tẽpore erat Rauennae, exſpectabatq. ſuis leuiſſimis poſtulatis reſponſa; ſi qua hominum aequitate res ad otium deduci poſſet. Proximis diebus habetur Senatus extra urbem. Pompeius eadem illa, quae per Scipionem oſtẽderat, agit; Senatus uirtutem, conſtantiamq. collaudat; copias ſuas exponit; Legiones habere ſeſe paratas X; praeterea cognitum compertumq. ſibi, alieno eſſe animo in Caeſarem Milites, neque ijs poſſe perſuaderi, uti eum defendant, aut ſequantur. Statim de reliquis rebus ad Senatum refertur, tota ut Italia delectus habeatur; Fauſtus Sylla Propraet. in Mauretanam mittatur. pecunia uti ex aerario Põpeio detur. Refertur etiam de Rege Iuba, & ut Socius ſit, atque Amicus. Marcellus uero, paſſurum ſe in praeſentia,

negat. De Fauſto impedit Philippus Tribunus pl. De reliquis rebus S. C. perſcribuntur, Prouinciae priuatis decernuntur; duae Conſulares, reliquae Praetoriae. Scipioni obuenit Syria, L. Domitio Gallia. Philippus, & Marcellus priuato conſilio praetereuntur, neque eorum ſortes deijciuntur. in reliquas Prouincias Praetores mittuntur. neque exſpectant, quod ſuperioribus annis acciderat, ut de eorum Imperio ad Populum referatur; Paludatique, uotis nuncupatis, exeunt. Conſules, quod ante id tempus acciderat nũquam, ex urbe proficiſcuntur, lictoresq. habent in urbe, et Capitolio priuatim, cõtra omnia uetuſtatis exẽpla. tota Italia delectus habentur; arma imperantur; pecuniae a Municipijs exiguntur, & e Fanis tolluntur; omnia diuina, & humana iura permiſcẽtur. Quibus rebus cognitis, Caeſar apud Milites concionatur: oĩum temporum iniurias inimicorum in ſe commemorat; a quibus & inductum, & deprauatum Pompeiũ queritur, inuidia, atque obtrectatione laudis ſuae, cuius ipſe honori, et dignitati ſemper fauerit, adiutorq. fuerit. nouum in Rep. introductum exemplum queritur, ut Tribunicia interceſſio armis notaretur, atque opprimeretur, quae ſuperioribus annis armis eſſet reſtituta: Syllam, nudata omnibus rebus Tribunicia poteſtate, tamen Interceſſionem liberam reliquiſſe; Põpeium, qui amiſſa reſtituiſſe uideatur, bona etiã, quae ante habuerat, ademiſſe: quotieſcũque ſit decretum, Darent Magiſtratus operam, ne quid Reſp. detrimenti caperet; qua uoce, & quo S. C. Populus R. ad arma ſit uocatus; factum in pernicioſis Legibus, in ui Tribu-

nicia,

nicia, in Seceſſione Populi. Tēplis, locisq. editioribus occupatis: (atque haec ſuperioris aetatis exēpla expiata Saturnini, atque Gracchorū caſibus docet) quarum rerum illo tempore nihil factum, ne cogitatum quidē. nulla Lex promulgata, nō cum Populo agi coeptum, nulla Seceſſio facta. hortatur, cuius Imperatoris ductu IX. annis Rēp. feliciſſime geſſerint, pluri-maq. praelia ſecunda fecerint, oēm Galliam, Germaniamq. pacauerint, ut eius exiſtimationem, dignitatemq. ab inimicis defendant. Conclamant Legionis XIII, quae aderat, Milites, (hanc enim initio tumultus euocauerat: reliquae non dum conuenerant) ſeſe paratos eſſe, Imperatoris ſui, Tribunorumq. pl. iniurias defendere. Cognita Militum uoluntate, Ariminum cū ea Legione proficiſcitur: ibiq. Tribunos pl. q ad eum confugerant, conuenit: reliquas Legiones ex Hibernis euocat, et ſubſeq iubet. Eo L. Caeſar adoleſcens uenit: cuius pater Caeſaris erat Legatus. is, reliquo ſermone cōfecto, cuius rei cauſſa uenerat, habere ſe a Pōpeio ad eū priuati officij mādata demonſtrat; uelle Pōpeium, ſe Caeſari purgatum: ne ea, quae Reip. cauſſa egerit, in ſuam contumeliam uertat: ſemper ſe Reip. cōmoda priuatis neceſſitudinibus habuiſſe potiora: Caeſarē quoque pro ſua dignitate debere et ſtudium, & iracundiā ſuam Reip. dimittere, neque adeo grauiter iraſci inimicis, ne, cum illis nocere ſe ſperet, Reip. noceat. pauca eiuſdē generis addit, cum excuſatione Pōpeij coniuncta. Eadem fere, atque eiſdem de rebus Praetor Roſcius, agit cū Caeſare, ſibiq. Pōpeiū

commemoraſſe demonſtrat. quae res etſi nihil ad leuandas iniurias pertinere uidebantur: tamen, idoneos nactus homines, per quos ea, quae uellet, ad eũ perferrentur, petit ab utroque, quoniam Põpeij mandata ad ſe detulerint, ne grauentur ſua quoque ad eum poſtulata deferre; ſi paruo labore magnas controuerſias tollere, atque omnem Italiam metu liberare poſſent: ſibi ſemper Reip. primam fuiſſe dignitatẽ, uitaq. potiorem; doluiſſe ſe, quod Populi R. beneficiũ ſibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur; ereptoq. ſemeſtri Imperio, in urbem retraheretur, cuius abſentis rationem haberi proximis Comitijs Populus iuſſiſſet; tamẽ hanc honoris iacturam ſui Reip. cauſſa aequo animo tuliſſe: cum litteras ad Senatum miſerit, ut omnes ab Exercitibus diſcederent; ne id quidẽ impetrauiſſet: tota Italia delectus haberi, retineri Legiones II. quae ab ſe, ſimulatione Parthici belli, ſint adductae: Ciuitatẽ eſſe in armis: quonã haec omnia, niſi ad ſuam perniciem, pertinere? ſed tamẽ ad omnia ſe deſcendere paratũ, atque omnia pati Reip. cauſſa: proficiſcatur Põpeius, in ſuas Prouincias; ipſi Exercitus dimittãtur; diſcedãt in Italia omnes ab Armis; metus e Ciuitate tollatur; libera Comitia, atque omnis Reſp. Senatui Populoq. R. permittatur: haec quo facilius, certisq. cõdicionibus fiãt, & iureiurando ſanciãtur; aut ipſe propius accedat, aut ſe patiatur accedere: fore, uti per colloquia oẽs cõtrouerſiae cõponãtur. Acceptis mãdatis, Roſcius, cũ L. Caeſare Capuã peruenit; ibiq. Cõſules, Põpeiumq. inuenit; poſtulata Cae-

ſaris

ſaris renũciat. Illi, re deliberata, reſpõdent; ſcriptaq. ad eum mandata per eos remittunt: quorũ haec erat ſumma: Caeſar in Galliam reuerteretur, Arimino excederet, exercitus dimitteret: quae ſi feciſſet, Põpeiũ in Hiſpanias iturum. interea, quoad fides eſſet data, Caeſarem facturum, quae polliceretur, nõ intermiſſuros Conſules, Pompeiumq. delectus. Erat iniqua condicio, poſtulare, ut Caeſar Arimino excederet, atque in Prouinciam reuerteretur; ipſum & Prouincias, & Legiones alienas tenere: Exercitũ Caeſaris uelle dimitti; delectus habere: polliceri, ſe in prouinciã iturum; neque, ante quem diem iturus ſit, definire: ut, ſi, peracto Caeſaris Cõſulatu, Põpeius profectus nõ eſſet, nulla tamen mendacij religione obſtrictus uideretur: tẽpus uero colloquio non dare, neque acceſſurum polliceri, magnũ pacis deſperationẽ afferebat. itaque ab Arimino M. Antoniũ cum Cohortibus V. Arretiũ mittit: ipſe Arimini cũ II. Legionibus ſubſiſtit. ibiq. delectum habere inſtituit: Piſaurum, Fanum, Anconam ſingulis Cohortibus occupat. Interea certior factus, Tignium Thermum Praetorem Cohortibus [illegible] tenere, Opidum munire, omniũq. eſſe Tigniorum o[illegible] mam erga ſe uoluntatem, Curionem cum III. Co[illegible] tibus, quas Piſauri, & Arimini habebat, mittit. [illegible] ius aduentu cognito, diffiſus Municipij uolũtati Th[illegible] mus, Cohortes ex urbe educit, & profugit: Milites [illegible] itinere ab eo diſcedunt, ac domum reuertuntur: Curio, oĩum ſumma uoluntate, Tignium recipit. Quibus rebus cognitis, confiſus Municipiorum uoluntatibus

Caeſar

Caeſar, Cohortes Legionis XIII *ex Praeſidijs dedu-
cit, Auximumq. proficiſcitur: quod Opidum Actius,
Cohortibus introductis, tenebat, delectumq. toto Pice
no, circūmiſſis Senatoribus, habebat. Aduentu Caeſa
ris cognito, Decuriones Auximi ad Actium Varū fre
quentes cōueniunt: docet, ſui iudicij rem non eſſe; ne-
que ſe, neque reliquos Municipes, pati poſſe, C. Caeſa
rem, Imperatorem bene de Rep. meritum, tātis rebus
geſtis, Opido, moenibusq. prohiberi: proinde habeat ra
tionem poſteritatis, & periculi ſui. Quorum oratione
permotus Actius Varus, praeſidium, quod introduxe
rat, ex Opido educit, & profugit. hunc ex primo Or-
dine pauci Caeſaris conſecuti Milites, conſiſtere co-
gunt: commiſſoq. proelio, deſeritur a ſuis Varus: non
nulla pars Militum domum diſcedit: reliqui ad Cae-
ſarem perueniunt: atque una cum ijs deprehenſus L.
Pupius, Primipili Centurio, adducitur, qui hunc eun-
dem ordinē in Exercitu Cn. Pōpeij antea duxerat. At
Caeſar Milites Actianos collaudat, Pupium dimittit,
Auximatibus agit gratias, ſeq. eorū facti memorem
re pollicetur. Quibus rebus Romā nunciatis, tantus
ente terror inuaſit, ut, cum Lentulus Conſul ad a-
ndū Aerarium ueniſſet, ad Pecuniā Pōpeio ex
. proferendam, protinus, aperto ſanctiore Aera-
, ex urbe profugeret. Caeſar enim aduentare, iam
mq. adeſſe eius Equites falſo nunciabantur. hunc
arcellus Collega, et plerique Magiſtratus, conſecuti
ſunt. Cn. Pōpeius, Pridie eius diei ex urbe profectus,
iter ad Legiones habebat, quas, a Caeſare acceptas,*

in

in Apulia, hibernorum cauſſa, diſpoſuerat. delectus intra urbem intermittuntur; nihil citra Capuā tutum eſſe omnibus uidetur. Capuae primum ſeſe confirmant, & colligūt; delectumq. Colonorum, qui Lege Iulia Capuam deducti erant, habere inſtituunt; Gladiatoreſque, quos ibi Caeſar in Ludo habebat, in Forum productos Lentulus liberati cōfirmat; atque ijs equos attribuit, & ſe ſequi iuſſit: quos poſtea, monitus a ſuis, quod ea res omnium iudicio reprehendebatur, circum familiares cōuentus Campaniae, cuſtodiae cauſſa, diſtribuit. Auximo Caeſar progreſſus, omnem Agrum Picenum percurrit. cunctae earum Regionum Praefecturae libentiſſimis animis eum recipiunt, exercitūq. eius omnibus rebus iuuant. Etiam ex Cingulo, quod Opidum Labienus conſtituerat, ſuaq. pecunia exaedificauerat, ad eum Legati ueniunt; quaeq. imperauerit, ſeſe cupidiſſime facturos pollicētur. Milites imperat: mittunt. Interea Legio XII. Caeſarem conſequitur. cum his II. Aſculū Picenū proficiſcitur. id Opidum Lentulus Spinther X. Cohortibus tenebat: qui, Caeſaris aduentu cognito, profugit ex Opido; Cohorteſq. ſecum abducere conatus, a magna parte Militum deſeritur. relictus in itinere cum paucis, incidit in Vibullium Rufum, miſſum a Pompeio in Agrum Picenum, confirmandorum hominum cauſſa: a quo factus Vibullius certior, quae res in Piceno gererentur, Milites ab eo accipit, ipſum dimittit. item ex finitimis Regionibus, quas poteſt, cōtrahit Cohortes ex delectibus Pompeianis: in ijs Camerino fugientem Vlcillem Hirum,

Hirum, cùm VI. *Cohortibus, quas ibi in praeſidio habuerat, excipit. quibus coactis,* XIII. *efficit: cum iis ad Domitium Ahenobarbum Corfinium magnis itineribus peruenit; Caeſaremq. adeſſe cum Legionibus* II. *nunciat. Domitius per ſe circiter* XX. *Cohortes ex Alba, & Marſis, & Pelignis, & finitimis ab Regionibus coegerat. Recepto Aſculo, expulſoq. Lentulo, Caeſar conquiri Milites, qui ab eo diſceſſerant, delectumq. inſtitui iubet: ipſe, unum diem ibi, rei frumentariae cauſſa, moratus, Corfinium cõtendit. eo cum uenisſet, Cohortes* V. *praemiſſae a Domitio ex Opido, Pontẽ Fluminis interrũpebãt, qui erat ab Opido millia passuum circiter* III. *ibi cũ Antecurſoribus Caeſaris proelio commiſſo, celeriter Domitiani, a Ponte repulſi, ſe in Opidum receperunt. Caeſar, Legionibus tranſductis, ad Opidum conſtitit, iuxtaq. murum Caſtra poſuit. Re cognita, Domitius ad Pompeium in Apuliam peritos Regionum, magno propoſito praemio, cum litteris mittit; qui petant, atque orent, ut ſibi ſubueniat: Caeſarẽ duobus exercitibus, et locorum anguſtiis facile intercludi poſſe, frumentoq. prohiberi: quod niſi fecerit, ſe, Cohorteſq. amplius* XXX. *magnumq. numerum Senatorum, atque Equitum Romanorum in periculum eſſe uenturum. interim, ſuos cohortatus, tormẽta in muris diſponit: certasq. cuique partes ad cuſtodiã urbis attribuit: Militibus in Cõcione Agros ex ſuis poſſeſſionibus pollicetur, quaterna in ſingulos iugera, & pro rata parte Centurionibus, Euocatiſq. Interim Caeſari nunciatur, Sulmonenſes,*

quod

quod Opidum a Corfinio VII. *millium interuallo abeſt, cupere ea facere, quae uellet, ſed a Q. Lucretio Senatore, & Actio Pelıgno prohiberi, qui id Opidum* VII. *Cohortium praeſidio tenebant. Mittit eo M. Antonium cum Legionis* IIX. *Cohortibus* V. *Sulmonenſes, ſimul atque noſtra ſigna uiderunt, Portas aperuerunt; uniuerſiq. & Opidani, & Milites obuiam gratulantes Antonio exierunt: Lucretius, & Actius de muro ſe deiecerunt. Actius, ad Antonium deductus, petit, ut ad Caeſarem mitteretur. Antonius cum Cohortibus, & Actio, eodē die, quo profectus erat, reuertitur. Caeſar eas Cohortes cum exercitu ſuo cōiunxit, Actiumq. incolumē dimiſit. Caeſar* III. *primis diebus Caſtra magnis operibus munire, & ex finitimis Municipijs frumentum comportare, reliquasq. copias exſpectare, inſtituit. eo Triduo legio* IIX. *ad eū uenit, Cohortesq. ex nouis Galliae delectibus* XXII, *Equitesq. a Rege Norico circiter* CCC. *quorum aduentu altera Caſtra ad alteram Opidi partem ponit. ijs Caſtris Curionem praefecit: reliquis diebus Opidum uallo, caſtellisq. circummunire inſtituit. cuius operis maxima parte effecta, eodem fere tempore miſſi ad Pompeium reuertuntur. Litteris perlectis, Domitius, diſſimulans, in Conſilio pronunciat, Pompeium celeriter ſubſidio venturum; hortaturq. eos, ne animo deficiant, quaeq. vſui ad defendendum Opidum ſint, parent. ipſe arcano cum paucis familiaribus ſuis colloquitur; conſiliumq. Fugae capere conſtitnit. Cum vultus Domitij cum oratione non conſentiret, atque*

omnia

omnia trepidantius,timidiusq.ageret,quam ſuperioribus diebus conſueſſet,multumq.cum ſuis,conſultandi cauſſa,ſecreto,praeter conſuetudinem,colloqueretur,concilia,conuentusq. hominum fugeret; res diutius tegi, diſſimulariq. non potuit. Pompeius enim reſcripſerat, ſeſe rem in ſummum periculum deducturum non eſſe;neque ſuo conſilio, aut uoluntate Domitium ſe in Opidum Corfinium contuliſſe: proinde,ſi qua facultas fuiſſet,ad ſe cum omnibus copijs ueniret. id ne fieri poſſet, Obſidione,atque Opidi circummunitione fiebat. Diuulgato Domitij conſilio, Milites, qui erant Corfinij, prima veſpere ſeceſſionem faciunt,atque ita inter ſe per Tribunos mil. Centurionesque, atque honeſtiſſimos ſui generis, colloquuntur; obſideri ſe a Caeſare; opera, munitionesq. prope eſſe perfectas; ducem ſuum Domitium,cuius ſpe, atque fiducia permanſerint,proiectis omnibus, Fugae conſilium capere;debere ſe ſuae ſalutis rationem habere. Ab his primo Marſi diſſentire incipiunt,eamq. Opidi partem, quae munitiſſima uideretur, occupant: tantaq. inter eos diſſenſio exſtitit, ut manum cōſerere,atque armis dimicare, conarentur. poſt paullo tamen, internuncijs ultro citroq.miſſis, quae ignorabant, de L. Domitij fuga cognoſcunt: itaque omnes uno conſilio Domitium productum in publicum circumſiſtunt, & cuſtodiunt; Legatosq. ex ſuo numero ad Caeſarem mittunt; ſeſe paratos eſſe Portas aperire, quaeq. imperauerit facere, & L. Domitium uiuum in eius poteſtatem transdere. Quibus rebus cognitis, Caeſar, etſi

magni

magni intereſſe arbitrabatur, quamprimum Opido potiri, Cohorteſq. ad ſe in Caſtra trãſducere, ne qua aut largitionibus, aut animi confirmatione, aut falſis nuncijs commutatio fieret voluntatis; quod ſaepe in Bello paruis momentis magni caſus intercederent; tamẽ, ueritus, ne, Militum introitu, & nocturni temporis licentia, Opidum diriperetur, eos, qui uenerant, collaudat, atque in Opidum dimittit. Portas, Muroſq. aſſeruari iubet: ipſe ijs operibus, quae facere instituerat, Milites diſponit, non certis ſpatijs intermiſſis, ut erat ſuperiorum dierum conſuetudo, ſed perpetuis uigilijs, ſtationibuſq. ut contingant inter ſe, atque omnem munitionẽ expleant: Tribunos mil. & Praefectos circummittit; atq. hortatur, nõ ſolum ab eruptionibus caueant, ſed etiam ſingulorum hominũ occultos exitus aſſeruent. neq. eorum tam remiſſo, ac languido animo quiſquam omnium fuit, qui ea nocte conquieuerit. tanta erat ſumma rerum exſpectatio, ut nullus in aliam partem mente, atq. animo traheretur, quid ipſis Corfinienſibus, quid Domitio, quid Lentulo, quid reliquis, accideret, qui quoſq. euentus exciperet. quarta vigilia circiter Lentulus Spinther de Muro cũ vigilijs, cuſtodibuſq noſtris colloquitur, velle, ſi ſibi fiat poteſtas, Caeſarem conuenire. facta poteſtate, ex Opido mittitur; neq. ab eo prius Domitiani Milites diſcedunt, quam in conſpectum Caeſaris deducatur. cum eo de ſalute ſua agit, atque obſecrat, ſibi ut parcat; veteremq. amicitiam commemorat; Caeſariſq. in ſe beneficia exponit; quae erant maxima;

quod

quod per eum in Collegium Pontificum uenerat; quod Prouinciam Hiſpaniam ex Praetura habuerat; quod in petitione Conſulatus ab eo erat ſubleuatus. Cuius orationem Caeſar interpellat: ſe, nō maleficij cauſſa, ex Prouincia egreſſum, ſed uti ſe a contumelijs inimicorum defenderet; ut Tribunos pl. ea re ex Ciuitate expulſos, ad ſuam dignitatem reſtitueret; ut ſe, & Populum R. paucorum factione oppreſſum, in libertatem uindicaret. Cuius oratione confirmatus Lētulus, ut in Opidum reuerti liceat, petit; quod de ſua ſalute impetrauerit, fore etiam reliquis ad ſuam ſpem ſolatio: adeo eſſe perterritos nō nullos, ut ſuae uitae durius conſulere cogantur. Facta poteſtate, diſcedit. Caeſar ubi illuxit, omnes Senatores, Senatorumq. liberos, Tribunos mil. Equitesq. Romanos ad ſe produci iubet. erant Senatorij ordinis L. Domitius, & P. Lentulus Spinther, Vibullius Rufus, Sex. Quinctilius Varus Quaeſtor, L. Rubrius; praeterea filius Domitij, alijq. complures adoleſcentes, & magnus numerus Equitum Romanorū, & Decurionum, quos ex Municipijs Domitius euocauerat. hos omnes productos a contumelijs Militū, cōuicijsq. prohibet: pauca apud eos loquitur; Quod ſibi aperte eorū gratia relata nō ſit, pro ſuis in eos maximis beneficijs; dimittit omnes incolumes. H-S LX, quod Aurum adduxerat Domitius, atque in publicum depoſuerat, allatum ad ſe ab II. uiris Corfinienſibus, Domitio reddit; ne cōtinentior in uita hominum, quam in pecunia, fuiſſe uideatur: etſi eam pecuniam publicam eſſe conſtabat, datamq. a Pompeio

peio in ſtipendium. Milites Domitianos ſacramentum apud ſe dicere iubet: atque eo die Caſtra mouet: iuſtumq. iter conficit, VII. omnino dies ad Corfinium commoratus, & per fines Marrucinorum, Frentanorum, Larinatium in Apuliam peruenit. Pompeius, ijs rebus cognitis, quae erant ad Corfinium geſtae, Luceria proficiſcitur Canuſium, atque inde Brundiſium: copias undique omnes ex nouis delectibus ad ſe cogi iubet; ſeruos, paſtores armat; atque bis equos attribuit: ex ijs circiter CCC. Equites conficit. L. Manlius Praetor Alba cum Cohortibus VI. profugit: Rutilius Lupus Praetor Tarracina cum III. quae, procul Equitatum Caeſaris conſpicatae, cui praeerat Biuius Curius, relicto Praetore, ſigna ad Curium transferunt, atque ad eum tranſeunt. itē reliquis itineribus non nullae Cohortes in agmen Caeſaris, aliae in Equites, incidunt. reducitur ad eum deprehēſus ex itinere Cn. Magius Cremona, Praefectus fabrum Cn. Pōpeij: quem Caeſar ad eum remittit cum mandatis; quoniam ad id tēpus facultas colloquendi nō fuerit, atque ad ſe Brundiſium ſit uenturus, intereſſe Reip. & cōmunis ſalutis, ſe cum Pompeio colloqui; neque uero idem perfici longo itineris ſpatio, cum per alios condiciones ferantur, ac ſi coram de omnibus condicionibus diſceptetur. His datis mandatis, Brundiſium cum Legionibus VI. peruenit, veteranis IV. reliquis, quas ex nouo delectu confecerat, atque in itinere compleuerat. Domitianas enim Cohortes protinus a Corfinio in Siciliam miſerat. reperit Conſules

Dyrrhachium profectos cum magna parte Exercitus Pompeium remanere Brundiſii cum Cohortibus x x. *neque certum inueniri poterat, obtinendi ne cauſſa Brundiſii ibi remanſiſſet, quo facilius omne Hadriaticum mare, extremis Italiae partibus, regionibusq. Graeciae, in poteſtatem haberet, atque ex utraque parte bellum adminiſtrare poſſet, an inopia Nauium ibi reſtitiſſet: ueritusq. ne Italiam ille dimittendam non exiſtimaret, exitus, adminiſtrationesq. Brundiſini portus impedire inſtituit: quorum operum haec erat ratio. Qua fauces erãt anguſtiſſimae portus, molem, atque aggerem ab utraque parte litoris iaciebat, quod his locis erat mare vadoſum. longius progreſſus, cum agger altiore aqua contineri non poſſet, rates duplices, quoquo uerſus pedum* x x x*, e regione molis collocabat. has quatternis anchoris ex quattuor angulis diſtinebat, ne fluctibus mouerentur. his perfectis, collocatisq. alias deinceps pari magnitudine rates iungebat; has terra, atque aggere cõtegebat. ne aditus, atque incurſus ad defendendum impedirentur: a fronte, atque ab utroque latere cratibus, ac pluteis protegebat. in quarta quaque earum turres binorum tabulatorum excitabat, quo commodius ab impetu nauium, incendijsq. defenderet. Contra haec Pompeius Naues magnas onerarias, quas in Portu Brundiſino deprehenderat, adornabat. ibi turres cum ternis tabulatis erigebat, easq. multis tormẽtis, & omni genere telorum cõpletas, ad opera Caeſaris appellebat, ut rates perrumperet, atque opera diſturbaret.*

baret. ſit quotidie utrimque eminus fundis, ſagittis, reliquisq. telis, pugnabatur. Atque haec ita Caeſar adminiſtrabat, ut cõdiciones Pacis dimittendas non exiſtimaret: ac, tametſi magnopere admirabatur, Magiũ quẽ ad Põpeium cũ mandatis miſerat, ad ſe nõ remitti; atque ea res ſaepe tentata, etſi impetus eius, conſiliaq. tardabat; tamen omnibus rebus in eo perſeuerandum putabat. itaque Caninium Rebilum, Legatum, familiarem, neceſſariumq. Scribonij Libonis, mittit ad eum, colloquij cauſſa: mandat, ut Libonem de concilianda pace hortetur; in primis, ut ipſe cum Pompeio colloqueretur, poſtulat: magnopere ſeſe confidere demonſtrat, ſi eius rei ſit poteſtas facta, fore, ut aequis condicionibus ab armis diſcedatur: cuius rei magnam partem laudis, atque exiſtimationis ad Libonem peruenturã, ſi, illo auctore, atque agente, ab armis ſit diſceſſum. Libo, a colloquio Cauinij digreſſus, ad Põpeium proficiſcitur: paullo poſt renunciat, quod Conſules abſint, nihil ſine illis de cõpoſicione agi poſſe. ita ſaepius rẽ fruſtra tentatam Caeſar aliquãdo dimittendam ſibi iudicabat, & de bello agendum. Prope dimidia parte operis a Caeſare effecta, diebusq. in ea re conſumptis IX, Naues a Conſulibus Dyrrhachio remiſſae, quae priorẽ partẽ exercitus eo deportauerant, Brundiſium reuertuntur. Pompeius ſiue operibus Caeſaris permotus, ſiue etiã quod ab initio Italia excedere cõſtituerat, aduentu Nauium profectionẽ pa areincipit: &, quo facilius impetũ Caeſaris tardaret, ne ſub ipſa profectione Milites Opidum irrumpe-

 rumpe-

rumperent, Portas obſtruit, vicos plateaſq. inaedificat, foſſas transuerſas vijs perducit, atque ibi ſudes, ſtipiteſq. praeacutos defigit. haec lenibus cratibus, terraq. inaequat. aditus autē, atq. itinera duo, quae extra murum ad Portum ferebant, maximis defixis trabibus, atque eis praeacutis, praeſaepit. his paratis rebus, Milites ſilentio Naues cōſcendere iubet; expeditos autē ex euocatis ſagittarijs, funditoribuſq. raros in muro, turribuſq. diſponit; hos certo ſigno reuocare cōſtituit, cū omnes Milites Naues cōſcendiſſent; atque ijs expedito loco actuaria Nauigia relinquit. Brundiſini, Pompeianorū Militum iniurijs, atque ipſius Pompeij contumelijs permoti, Caeſaris rebus fauebant. itaque, cognita Pōpeij profectione, cōcurſantibus illis, atq. in ea re occupatis, uulgo ex tectis ſignificabant. per quos re cognita, Caeſar ſcalas parari, Militeſq. armari iubet, ne quā rei gerendae facultatē dimittat. Pompeius ſub Noctem naues ſoluit. qui erant in muro cuſtodiae cauſſa collocati, eo ſigno, quod conuenerat, reuocantur, notiſq. itineribus ad Naues decurrunt. Milites, poſitis ſcalis, muros adſcendunt; ſed, moniti a Brundiſinis, ut uallum caecum, foſſaſq. caueant, ſubſiſtunt; &, longo itinere ab ijs circumducti, ad Portū perueniūt, duaſq. Naues cū Militibus, quae ad moles Caeſaris adhaeſerant, ſcaphis, lintribuſq. deprehēdūt, deprehenſas excipiūt. Caeſar, etſi ad ſpem cōficiendi negotij maxime probabat, coactis Nauibus, Mare trāſire, & Pōpeium ſequi, prius quā ille ſeſe Tranſmarinis auxilijs confirmaret; tamen rei

eius

eius moram, temporiſq. longinquitatem, timebat; quod, omnibus coactis Nauibus, Pompeius praeſentem facultatem inſequendi ſui ademerat. Reliquebatur, ut ex longinquioribus Regionibus Galliae, Picenique, & a Freto Naues eſſent exſpectandae: ſed id, propter Anni tẽpus, longum, atque impeditum, uidebatur. interea ueterem exercitum, duas Hiſpanias cõfirmari, quarum altera erat maximis beneficiis Põpeij deuincta; auxilia, equitatum parari; Galliam, Italiamq. tentari ſe abſente, nolebat. itaque in praeſentia Pompeij inſequendi rationem omittit: in Hiſpaniam proficiſci conſtituit: II. uiris Municipiorum omnium imperat, ut Naues conquirant, Brundiſiũq. deducendas curent. mittit in Sardiniam cum Legione una Valerium Legatũ, in Siciliã Curionẽ Propraetorem cum Legionibus III. eundem, cum Siciliam recepiſſet, protinus in Africam transducere Exercitũ iubet. Sardiniam obtinebat M. Cotta, Siciliam M. Cato. Africam forte Tubero obtinere debebat. Caralitani, ſimul ad ſe Valerium mitti audierunt, non dum profecto ex Italia, ſua ſponte ex Opido Cottam eijciunt. ille, perterritus, quod omnem prouinciam conſentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit. Cato in Sicilia Naues longas ueteres reficiebat, nouas Ciuitatibus imperabat: haec magno ſtudio agebat: in Lucanis, Bruttijsque, per Legatos ſuos, Ciuium R. delectus habebat: Equitum Peditumq. certũ numerũ Ciuitatibus Siciliae exigebat. Quibus rebus paene perfectis, aduẽtu Curionis cognito, queritur in

*Concione, ſeſe proiectum, ac proditum a Cn. Pōpeio;
qui, omnibus rebus imparatiſſimus, non neceſſarium
bellum ſuſcepiſſet; &, ab ſe, reliquiſq. in Senatu inter
rogatus, omnia ſibi eſſe ad bellum apta, ac parata con
firmauiſſet. Haec in concione queſtus, ex Prouincia
fugit. Nacti uacuas ab Imperijs, Sardiniã Valerius,
Curio Siciliam, cum Exercitibus eo perueniunt. Tu-
bero, cum in Africam ueniſſet, inuenit in Prouincia
cum Imperio Actium Varum, qui ad Auximum, ut
ſupra demonſtrauimus, amiſſis Cohortibus, protinus
ex fuga in Africam peruenerat; atque eam ſua ſpon
te uacuam occupauerat; delectuq. habito, II. Legio-
nes effecerat, hominum, & locorum notitia, & uſu
cius Prouinciae nactus aditus ad ea conanda, quod
paucis ante annis ex Praetura eam prouinciam obti
nuerat. hic uenientem Vticam cum Nauibus Tubero
nem Portu, atque Opido prohibet, neque affectum ua
letudine filium exponere in terram patitur; ſed, ſubla
tis anchoris, excedere eo loco cogit. His rebus confe-
ctis, Caeſar, ut reliquum tempus a labore intermitte
retur, Milites in proxima Municipia deducit: ipſe ad
urbem proficiſcitur. Coacto Senatu, iniurias inimico-
rum commemorat: docet, ſe nullum extraordinarium
honorem appetiſſe, ſed, exſpectato legitimo tempo-
re Conſulatus, eo fuiſſe contentum, quod omnibus Ci
uibus pateret: latum ab x. Tribunis pl. contra dicen-
tibus inimicis, Catone uero acerrime repugnante, et
priſtina conſuetudine dicendi mora dies extrahente,
ut ſui ratio abſentis haberetur, ipſo Conſule Pom-*

peio:

peio: qui ſi improbaſſet, cur fieri paſſus eſſet? ſin probaſſet, cur ſe uti Populi beneficio prohibuiſſet? patientiam proponit ſuam, cum de Exercitibus dimittẽdis ultro poſtulauiſſet; in quo iacturam dignitatis, atque honoris ipſe facturus eſſet. acerbitatem inimicorum docet; qui, quod ab altero poſtularent, in ſe recuſarent, atque omnia permiſceri mallent, quam imperium, exercitusq. dimittere. iniuriam in eripiendis Legionibus praedicat, crudelitatem, & inſolentiam in circumſcribendis Tribunis pl. condiciones a ſe latas, & expetita colloquia, & denegata, commemorat. pro quibus rebus orat, ac poſtulat, Remp. ſuſcipiant, atque una ſecum adminiſtrent. ſin timore defugiant, illis ſe oneri nõ futurum, & per ſe Remp. adminiſtraturum. Legatos ad Pompeium, de Cõpoſitione, mitti oportere: neque ſe reformidare, quod in Senatu paullo ante Pompeius dixiſſet, Ad quos Legati mitterentur, ijs auctoritatem attribui; timoremq. eorum, qui mitterent, ſignificari: tenuis, atque infirmi haec animi uideri: ſe uero, ut operibus ante ſtuderit, ſic Iuſtitia, & Aequitate, uelle ſuperare. Probat rẽ Senatus de mittendis Legatis: ſed, qui mitterentur, non reperiebãtur, maximeq. timoris cauſſa pro ſe quiſque id munus Legationis recuſabat. Põpeius enim diſcedẽs ab urbe in Senatu dixerat, eodẽ ſe habiturũ loco, qui Romae remãſiſſẽt, & qui in Caſtris Caeſaris fuiſſent. ſic Triduũ diſputationibus, excuſationibusq. extrahitur. ſubiicitur etiã L. Metellus Tribunus pl. ab inimicis Caeſaris, qui hãc rẽ diſtrahat; reliqasq. res, quaſcumque

cumque agere inſtituerat, impediat. cuius cognito cõſilio, Caeſar, fruſtra diebus aliquot conſumptis, ne reliquum tempus omittat, infectis iis, quae agere deſtinauerat, ab urbe proficiſcitur, atque in ulteriorem Galliam peruenit. quo cum ueniſſet, cognoſcit, miſſum in Hiſpaniam a Põpeio Vibullium Rufum, quem paucis diebus ante, Corfinii captum, ipſe dimiſerat: profectum item Domitium ad occupandum Maſſiliam nauibus actuariis VII. quas, Sicilia, & in Coſano a priuatis coactas, ſeruis, libertis, Colonis ſuis compleuerat: praemiſſos etiam Legatos Maſſilienſes domum nobiles adoleſcentes; quos ab urbe diſcedens Pompeius erat adhortatus, ne noua Caeſaris officia ueterum ſuorum beneficiorum in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis acceptis, Maſſilienſes Portas Caeſari clauſerant: Albicos, barbaros homines, qui in eorum fide antiquitus erant, Monteſq. ſupra Maſſiliam incolebant, ad ſe uocauerant: frumentum ex finitimis regionibus, atque ex omnibus Caſtellis, in urbẽ conuexerant: armorum officinas in urbe inſtituerãt: muros, claſſem, & Portas reficiebant. Euocat ad ſe Caeſar Maſſilienſium XV. primos: cum his agit, ne initium inferendi belli a Maſſilienſibus oriatur: debere eos Italiae totius auctoritatem ſequi potius, quam unius hominis uoluntati obtemperare. reliqua, quae ad eorum ſanandas mentes pertinere arbitrabatur, commemorat. Cuius orationem domum Legati referũt; atque ex auctoritate haec Caeſaris renunciãt: intelligere ſe, diuiſum eſſe Populum R. in partes duas:

neque

neque ſui iudicij, neque ſuarum eſſe uirium, diſcernere, utra pars iuſtiorem habeat cauſſam: principes uero eſſe earum partium, Cn. Pompeium, et C. Caeſarē, patronos Ciuitatis; quorum alter Agros Volgarū, Arecomicorum, & Heluorum publice ijs cōceſſerit; alter bello uictas Gallias attribuerit, uectigaliaq. auxerit: quare paribus eorum beneficijs parem ſe quoque uoluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum iuuare, aut urbe, aut Portibus recipere. Haec dum inter eos aguntur, Domitius Nauibus Maſſiliam peruenit; atque, ab ijs receptus, urbi praeficitur. ſumma ei belli adminiſtrandi permittitur. eius imperio claſſem quoquouerſus dimittunt: onerarias Naues, quas ubique poſſunt, deprehendunt, atque in Portum deducunt: earum clauis, aut materia, atque armamentis inſtructis ad reliquas armandas, reficiēdasq. utuntur: frumenti quod inuentum eſt, in publicū conferunt: reliquas merces, commeatusq. ad obſidionem urbis, ſi accidat, reſeruāt. Quibus iniurijs permotus Caeſar, Legiones III. Maſſiliam adducit: turres, uineasq. ad oppugnationem urbis agere, naues lōgas Arelate numero XII. facere īſtituit. quibus effectis, armatisq. diebus XXX. a qua die maceria caeſa eſt, adductisq. Maſſiliam, his D. Brutum praefecit: C. Trebonium Legatum ad oppugnationem Maſſiliae relinquit. Dū haec parat, atque adminiſtrat, C. Fabium Legatum cum Legionibus III. quas Narbone, circumq. ea loca, hiemandi cauſſa, diſpoſuerat, in Hiſpaniam praemittit; celeriterq. Pyrenaeos ſaltus occupari iubet,

bet, qui eo tempore ab L. Afranio Legato praeſidijs tenebantur: Legiones reliquas, quae longius hiemabant, ſubſequi iubet. Fabius, ut erat imperatum, adhibita celeritate, praeſidium ex ſaltu deiecit, magnisq. itineribus ad exercitum Afranij cõtendit. Aduentu Vibullij Rufi, quem a Pompeio miſſum in Hiſpaniam demonſtratum eſt, Afranius, & Petreius, & Varro, Legati Pompeij, quorum unus III. *Legionibus Hiſpaniam Citeriorem, alter a ſaltu Caſlulonenſi ad Anã* II. *Legionibus, tertius ab Ana Vectonum Agrum, Luſitaniamq. pari numero Legionũ obtinebat, officia inter ſe partiuntur; ut Petreius ex Luſitania per Vectones cum omnibus copijs ad Afranium proficiſcatur; Varro cum ijs, quas habebat, Legionibus omnem ulteriorem Hiſpaniam tueatur. His rebus conſtitutis, Equites, auxiliaq. totius Luſitaniae a Petreio, Celtiberis, Cantabris, barbarisq. omnibus, qui ad Oceanũ pertinent, ab Afranio imperantur. quibus coactis, celeriter Petreius per Vectones ad Afranium peruenit. conſtituunt communi conſilio, bellum ad Ilerdã, propter ipſius loci opportunitatem, gerere. Erant, ut ſupra demonſtratum eſt, Legiones Afranij* III. *Petreij* II. *praeterea ſcutati Citerioris prouinciae, & cetratae ulterioris Hiſpaniae Cohortes circiter* LXXX. *Equitum utriuſque prouinciae circiter* V. *millia. Caeſar Legiones in Hiſpaniam praemiſerat, ad* VI. *millia peditum, Equitum* III. *millia, quae omnibus ſuperioribus bellis habuerat, & parem ex Gallia numerum, quem ipſe petiuerat, nominatim*

ex

*ex omnibus Ciuitatibus, nobiliſſimo, & fortiſſimo quo-que euocato. hinc optimi generis hominum ex Aqui-tanis, mõtaniſque, qui Galliam prouinciam attingũt. Audierat Pompeium per Mauritaniam cum Legio-nibus iter in Hiſpaniam facere, confeſtimq. eſſe uentu-rum. ſimul a Tribunis mil. Centurionibusq. mutuas pe-cunias ſumpſit, has Exercitui diſtribuit. quo facto, duas res conſecutus eſt, quod pignore animos Centu-rionum deuinxit, & Largitione redemit Militum uo-luntates. Fabius finitimarum Ciuitatum animos litte-ris, nuncijsq. tentabat. in Sicore Flumine Pontes effe-cerat duos, inter ſe diſtantes millia paſſuum IV. his Pontibus pabulatum mittebat; quod ea, quae citra Flumen fuerant, ſuperioribus diebus conſumpſerat. Hoc idem fere, atque eadẽ de cauſſa, Pompeiani exer-citus Duces faciebant; crebroq. inter ſe Equeſtribus proelijs contendebant. huc cum quotidiana conſuetu-dine congreſſae pabulatoribus praeſidio proprio Le-giones Fabianae II. Flumen tranſiſſent; Impedimen-taque, et omnis Equitatus ſequeretur; ſubito, ui iumẽ-torum, & aquae magnitudine, Pons eſt interruptus, et reliqua multitudo Equitum interclusa. quo cogni-to a Petreio, & Afranio, ex aggere, atque cratibus, quae Flumine ferebãtur: celeriter Ponte Afranius, quẽ Opido, Caſtriſq. coniunctũ habebat, Legiones IV. Equitatumq. omnẽ trãſiecit, duabuſq. Fabianis occur-rit Legionibus. cuius aduentu nunciato, L. Plancus, qui Legionibus praeerat, neceſſaria re coactus, locũ capit ſuperiorem; diuerſamq. Aciem in duas partes conſti-

conſtituit; ne ab Equitatu circumueniri poſſet. ita, cõgreſſus impari numero, magnos impetus Legionum Equitatusq. ſuſtinet. Commiſſo ab Equitibus proelio, ſigna II. *Legionum procul ab utriſque conſpiciuntur; quas C. Fabius ulteriore Ponte ſubſidio noſtris miſeſat; ſuſpicatus fore id, quod accidit, ut Duces aduerſariorum occaſione, & beneficio fortunae ad noſtros opprimendos uterentur: quarum aduentu proelium dirimitur, ac ſuas uterque Legiones reducit in Caſtra. Eo Biduo Caeſar cum Equitibus* DCCCC, *quos ſibi praeſidio reliquerat, in Caſtra peruenit. Pons, qui fuerat tempeſtate interruptus, paene erat refectus. hunc noctu perfici iuſſit. Ipſe, cognita locorum natura, Ponti, Caſtrisq. praeſidio* VI. *Cohortes reliquit, atque omnia Impedimẽta: & poſtero die omnibus copiis, triplici inſtructa acie, ad Ilerdam proficiſcitur; & ſub Caſtris Afranii conſtitit: &, ibi paulliſper ſub armis moratus, facit aequo loco pugnandi poteſtatem. poteſtate facta, Afranius copias educit, & in medio Colle ſub Caſtris conſtitit. Caeſar, ubi cognouit per Afranium ſtare, quo minus proelio dimicaretur; ab infimis radicibus Montis, intermiſſis circiter paſſibus* CD, *Caſtra facere conſtituit: &, ne in opere faciẽdo Milites repentino Hoſtium incurſu exterrerentur, atque opere prohiberentur, uallo muniri uetuit, quod eminere, & procul uideri neceſſe erat; ſed a fronte cõtra hoſtem pedum* XV. *foſſam fieri iuſſit. prima, & ſecunda Acies in armis, ut ab initio conſtituta erat, permanebat. poſt hos opus in occulto Acies tertia*

tia

tia faciebat: ſic omne prius eſt perfectum, quam intelligeretur ab Afranio Caſtra muniri. ſub veſperum Caeſar intra hanc foſſam Legiones reducit, atque ibi ſub armis proxima nocte conquieſcit. poſtero die omnem exercitum intra foſſam continet: et, quod longius erat agger petendus, in praeſentia ſimilem rationem operis inſtituit: ſingulaq. latera Caſtrorum ſingulis attribuit Legionibus munienda: foſſasq. ad eandem magnitudinem perfici iubet: reliquas Legiones in armis expeditas cõtra Hoſtẽ conſtituit. Afranius, Petreiusque, terrẽdi cauſſa, atque operis ĩpediendi, copias ſuas ad infimas Montis radices producunt, & proelio laceſſunt. neque iccirco Caeſar opus intermittit, confiſus praeſidio Legionum III. & *munitione foſſae. illi non diu commorati, nec longius ab infimo colle progreſſi, copias in Caſtra reducunt.* III. *die Caeſar vallo Caſtra cõmunit: reliquas Cohortes, quas in ſuperioribus Caſtris reliquerat, Impedimentaq. ad ſe trãſduci iubet. Erat ĩ Opido Ilerda, & proximo Colle, ubi caſtra Petreius, atque Afranius habebant, planicies circiter paſſuum* CCC. *atque in hoc fere medio ſpatio tumulus erat paullo editior: quem ſi occupaſſet Caeſar, & cõmuniſſet, ab Opido, & Põte, & cõmeatu omni, quem in Opidum contulerant, ſe interclusurum aduerſarios cõfidebat. hoc ſperans, Legiones* III. *ex Caſtris educit: Acieq. in locis idoneis instructa, unius Legionis Anteſignanos praecurrere, atque occupare eũ tumulũ, iubet. qua re cognita, celeriter, quae ĩ ſtatione pro Caſtris erãt Afranij Cohortes, breuiore*

niore itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. contenditur proelio, & quod prius in tumulum Afraniani uenerant, noſtri repelluntur, atque, alijs ſummiſſis praeſidijs, terga uertere, ſeq. ad ſigna Legionum recipere, coguntur. genus erat pugnae Militum illorum, ut magno impetu primo procurrerent, audacter locum caperent, ordines ſuos non magnopere ſeruarent, rari, diſperſiq. pugnarent; ſi premerentur, pedem referre, & loco excedere, non turpe exiſtimarent, cum Luſitanis, reliquisq. barbaris genere quodam pugnae aſſuefacti; quod fere fit, quibus quiſque in locis Miles inueterauerit, uti multum earum regionum cõſuetudine moueatur. haec tamen ratio noſtros perturbat, inſuetos huius generis pugnae: circumiri enim ſeſe ab aperto latere procurrentibus ſingulis, arbitrabantur: ipſi autem ſuos ordines ſeruare, neque ab ſignis diſcedere, neque ſine graui cauſſa eum locum, quem ceperant, dimitti cenſuerant oportere. itaque, perturbatis Anteſignanis, Legio, quae in eo Cornu conſtiterat, locũ non tenuit, atque in proximũ Collẽ ſeſe recepit. Caeſar, paene omni Acie perterrita, quod praeter opinionẽ cõſuetudinemq. acciderat, cohortatus ſuos, Legionem IX. ſubſidio ducit: hoſtem inſolentẽ, atque acriter noſtros inſequentẽ, ſupprimit, rurſusq. terga uertere, ſeq. ad Opidum Ilerdam recipere, & ſub muro conſiſtere cogit. ſed IX. Legionis Milites elati ſtudio, dũ ſarcire acceptum detrimentum uolunt, temere inſecuti fugientes, in locum iniquum progrediuntur, & ſub Montẽ, in quo

erat Opidum poſitum, ſuccedunt. hinc ſe recipere cum uellent, rurſus illi ex loco ſuperiore noſtros premebant. praeruptus locus erat, utraq. ex parte directus; ac tantum in latitudinem patebat, ut tres inſtructae Cohortes eũ locũ explerent, & neque ſubſidia a lateribus ſummitti, neque Equites laborantibus uſui eſſe poſſent: ab Opido autem decliui faſtigio uergebat, in longitudinem paſſuum circiter CD. *hac noſtris erat receptus; quod eo, incitati ſtudio, inconſultius proceſſerant. hoc pugnabatur loco, & propter anguſtias iniquo, & quod ſub ipſis radicibus Montis conſtiterant, ut nullum fruſtra telum in eos mitterentur: tamen virtute, & patientia nitebantur, atque omnia uulnera ſuſtinebant. Augebãtur illis copiae; atque ex Caſtris Cohortes per Opidũ crebro ſummittebantur; ut integri defeſſis ſuccederent. hoc idem Caeſar facere cogebatur: ut, ſummiſſis in eundẽ locũ Cohortibus, defeſſos reciperet. hoc cum eſſet modo pugnatum continenter horis* V. *noſtriq. grauius a multitudine premerentur; conſumptis omnibus telis, gladijs diſtrictis, impetum aduerſus Montem in Cohortes faciunt; paucisq. deiectis, reliquos ſeſe conuertere cogunt. ſummotis ſub murum Cohortibus, ac non nulla parte propter terrorem in Opidum compulſis, facilis eſt noſtris receptus datus. Equitatus autem noſter ab utroque latere, etſi deiectis, atque inferioribus locis cõſtiterat, tamen in ſummum iugum virtute connititur, atque inter duas Acies perequitans commodiorem, ac tutiorem noſtris receptum dat. ita uario certamine pu-*

gnatum

Dyrrhachium profectos cum magna parte Exercitus Pompeium remanere Brundiſii cum Cohortibus x x. *neque certum inueniri poterat, obtinendi ne cauſſa Brundiſii ibi remanſiſſet, quo facilius omne Hadriaticum mare, extremis Italiae partibus, regionibusq. Graeciae, in poteſtatem haberet, atque ex utraque parte bellum adminiſtrare poſſet, an inopia Nauium ibi reſtitiſſet: ueritusq. ne Italiam ille dimittendam non exiſtimaret, exitus, adminiſtrationesq. Brundiſini portus impedire inſtituit: quorum operum haec erat ratio. Qua fauces erãt anguſtiſſimae portus, molem, atque aggerem ab utraque parte litoris iaciebat, quod his locis erat mare vadoſum. longius progreſſus, cum agger altiore aqua contineri non poſſet, rates duplices, quoquo uerſus pedum* x x x, *e regione molis collocabat. has quatternis anchoris ex quattuor angulis diſtinebat, ne fluctibus mouerentur. his perfectis, collocatisq. alias deinceps pari magnitudine rates iungebat; has terra, atque aggere cõtegebat. ne aditus, atque incurſus ad defendendum impediretur: a fronte, atque ab utroque latere cratibus, ac pluteis protegebat. in quarta quaque earum turres binorum tabulatorum excitabat, quo commodius ab impetu nauium, incendijsq. defenderet. Contra haec Pompeius Naues magnas onerarias, quas in Portu Brundiſino deprehenderat, adornabat. ibi turres cum ternis tabulatis erigebat, easq. multis tormẽtis, & omni genere telorum cõpletas, ad opera Caeſaris appellebat, ut rates perrumperet, atque opera diſturbaret.*

baret. ſit quotidie utrimque eminus fundis, ſagittis, reliquisq. telis, pugnabatur. Atque haec ita Caeſar adminiſtrabat, ut cōdiciones Pacis dimittendas non exiſtimaret: ac, tametſi magnopere admirabatur, Magiū quē ad Pōpeium cū mandatis miſerat, ad ſe nō remitti; atque ea res ſaepe tentata, etſi impetus eius, conſiliaq. tardabat; tamen omnibus rebus in eo perſeuerandum putabat. itaque Caninium Rebilum, Legatum, familiarem, neceſſariumq. Scribonij Libonis, mittit ad eum, colloquij cauſſa: mandat, ut Libonem de concilianda pace hortetur; in primis, ut ipſe cum Pompeio colloqueretur, poſtulat: magnopere ſeſe confidere demonſtrat, ſi eius rei ſit poteſtas facta, fore, ut aequis condicionibus ab armis diſcedatur: cuius rei magnam partem laudis, atque exiſtimationis ad Libonem peruenturā, ſi, illo auctore, atque agente, ab armis ſit diſceſſum. Libo, a colloquio Cauinij digreſſus, ad Pōpeium proficiſcitur: paullo poſt renunciat, quod Conſules abſint, nihil ſine illis de cōpoſicione agi poſſe. ita ſaepius rē fruſtra tentatam Caeſat aliquādo dimittendam ſibi iudicabat, & de bello agendum. Prope dimidia parte operis a Caeſare effecta, diebusq. in ea re conſumptis IX, Naues a Conſulibus Dyrrhachio remiſſae, quae priorē partē exercitus eo deportauerant, Brundiſium reuertuntur. Pompeius ſiue operibus Caeſaris permotus, ſiue etiā quod ab initio Italia excedere cōſtituerat, aduentu Nauium profectionē pa are incipit: &, quo facilius impetū Caeſaris tardaret, ne ſub ipſa profectione Milites Opidum irrumpe-

 rumpe-

rumperent, Portas obſtruit, vicos plateasq. inaedificat, foſſas transuerſas vijs perducit, atque ibi ſudes, ſtipitesq. praeacutos defigit. haec lenibus cratibus, terraq. inaequat. aditus autẽ, atq. itinera duo, quae extra murum ad Portum ferebant, maximis defixis trabibus, atque eis praeacutis, praeſaepit. his paratis rebus, Milites ſilentio Naues cõſcendere iubet; expeditos autẽ ex euocatis ſagittarijs, funditoribusq. raros in muro, turribusq. diſponit; hos certo ſigno reuocare cõſtituit, cũ omnes Milites Naues cõſcendiſſent; atque ijs expedito loco actuaria Nauigia relinquit. Brundiſini, Pompeianorũ Militum iniurijs, atque ipſius Pompeij contumelijs permoti, Caeſaris rebus fauebant. itaque, cognita Põpeij profectione, cõcurſantibus illis, atq. in ea re occupatis, uulgo ex tectis ſignificabant. per quos re cognita, Caeſar ſcalas parari, Militesq. armari iubet, ne quã rei gerendae facultatẽ dimittat. Pompeius ſub Noctem naues ſoluit. qui erant in muro cuſtodiae cauſſa collocati, eo ſigno, quod conuenerat, reuocantur, notisq. itineribus ad Naues decurrunt. Milites, poſitis ſcalis, muros adſcendunt; ſed, moniti a Brundiſinis, ut uallum caecum, foſſasq. caueant, ſubſiſtunt; & longo itinere ab ijs circumducti, ad Portũ perueniũt, duasq. Naues cũ Militibus, quae ad moles Caeſaris adhaeſerant, ſcaphis, lintribusq. deprehẽdũt, deprehenſas excipiũt. Caeſar, etſi ad ſpem cõficiendi negotij maxime probabat, coactis Nauibus, Mare trãſire, & Põpeium ſequi, prius quã ille ſeſe Tranſmarinis auxilijs confirmaret; tamen rei

eius

Digitized by

eius moram, temporiſq. longinquitatem, timebat; quod, omnibus coactis Nauibus, Pompeius praeſentem facultatem inſequendi ſui ademerat. Reliquebatur, ut ex longinquioribus Regionibus Galliae, Picenique, & a Freto Naues eſſent exſpectandae: ſed id, propter Anni tēpus, longum, atque impeditum, uidebatur. interea ueterem exercitum, duas Hiſpanias cōfirmari, quarum altera erat maximis beneficijs Pōpeij deuincta; auxilia, equitatum parari; Galliam, Italiamq. tentari ſe abſente, nolebat. itaque in praeſentia Pompeij inſequendi rationem omittit: in Hiſpaniam proficiſci conſtituit: II. uiris Municipiorum omnium imperat, ut Naues conquirant, Brundiſiūq. deducendas curent. mittit in Sardiniam cum Legione una Valerium Legatū, in Siciliā Curionē Propraetorem cum Legionibus III. eundem, cum Siciliam recepiſſet, protinus in Africam tranſducere Exercitū iubet. Sardiniam obtinebat M. Cotta, Siciliam M. Cato. Africam ſorte Tubero obtinere debebat. Caralitani, ſimul ad ſe Valerium mitti audierunt, non dum profecto ex Italia, ſua ſponte ex Opido Cottam eijciunt. ille, perterritus, quod omnem prouinciam conſentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit. Cato in Sicilia Naues longas ueteres reficiebat, nouas Ciuitatibus imperabat: haec magno ſtudio agebat: in Lucanis, Bruttijsque, per Legatos ſuos, Ciuium R. delectus habebat: Equitum Peditumq. certū numerū Ciuitatibus Siciliae exigebat. Quibus rebus paene perfectis, aduētu Curionis cognito, queritur in

 Concione,

Concione, ſeſe proiectum, ac proditum a Cn. Pōpeio;
qui, omnibus rebus imparatiſſimus, non neceſſarium
bellum ſuſcepiſſet; &, ab ſe, reliquiſq. in Senatu inter
rogatus, omnia ſibi eſſe ad bellum apta, ac parata con
firmauiſſet. Haec in concione queſtus, ex Prouincia
fugit. Nacti uacuas ab Imperijs, Sardiniā Valerius,
Curio Siciliam, cum Exercitibus eo perueniunt. Tu-
bero, cum in Africam ueniſſet, inuenit in Prouincia
cum Imperio Actium Varum, qui ad Auximum, ut
ſupra demonſtrauimus, amiſſis Cohortibus, protinus
ex fuga in Africam peruenerat; atque eam ſua ſpon
te uacuam occupauerat; delectuq. habito, II. Legio-
nes effecerat, hominum, & locorum notitia, & uſu
eius Prouinciae nactus aditus ad ea conanda, quod
paucis ante annis ex Praetura eam prouinciam obti
nuerat. hic uenientem Vticam cum Nauibus Tubero
nem Portu, atque Opido prohibet, neque affectum ua
letudine filium exponere in terram patitur; ſed, ſubla
tis anchoris, excedere eo loco cogit. His rebus confe-
ctis, Caeſar, ut reliquum tempus a labore intermitte
retur, Milites in proxima Municipia deducit: ipſe ad
urbem proficiſcitur. Coacto Senatu, iniurias inimico-
rum commemorat: docet, ſe nullum extraordinarium
honorem appetiſſe, ſed, exſpectato legitimo tempo-
re Conſulatus, eo fuiſſe contentum, quod omnibus Ci
uibus pateret: latum ab X. Tribunis pl. contra dicen-
tibus inimicis, Catone uero acerrime repugnante, et
priſtina conſuetudine dicendi mora dies extrahente,
ut ſui ratio abſentis haberetur, ipſo Conſule Pom-

peio:

peio: qui ſi improbaſſet, cur fieri paſſus eſſet? ſin probaſſet, cur ſe uti Populi beneficio probibuiſſet? patientiam proponit ſuam, cum de Exercitibus dimittẽdis ultro poſtulauiſſet; in quo iacturam dignitatis, atque honoris ipſe facturus eſſet. acerbitatem inimicorum docet; qui, quod ab altero poſtularent, in ſe recuſarent, atque omnia permiſceri mallent, quam imperium, exercitusq. dimittere. iniuriam in eripiendis Legionibus praedicat, crudelitatem, & inſolentiam in circumſcribendis Tribunis pl. condiciones a ſe latas, & expetita colloquia, & denegata, commemorat. pro quibus rebus orat, ac poſtulat, Remp. ſuſcipiant, atque una ſecum adminiſtrent. ſin timore defugiant, illis ſe oneri nõ futurum, & per ſe Remp. adminiſtraturum. Legatos ad Pompeium, de Cõpoſitione, mitti oportere: neque ſe reformidare, quod in Senatu paullo ante Pompeius dixiſſet, Ad quos Legati mitterentur, ijs auctoritatem attribui; timoremq. eorum, qui mitterent, ſignificari: tenuis, atque infirmi haec animi uideri: ſe uero, ut operibus ante ſtuderit, ſic Iuſtitia, & Aequitate, uelle ſuperare. Probat rẽ Senatus de mittendis Legatis: ſed, qui mitterentur, non reperiebãtur, maximeq. timoris cauſſa pro ſe quiſque id munus Legationis recuſabat. Põpeius enim diſcedẽs ab urbe in Senatu dixerat, eodẽ ſe habiturũ loco, qui Romae remãſiſſẽt, & qui in Caſtris Caeſaris fuiſſent. ſic Triduũ diſputationibus, excuſationibusq. extrahitur. ſubijcitur etiã L. Metellus Tribunus pl. ab inimicis Caeſaris, qui hãc rẽ diſtrahat; reliqasq. res, quaſcumque

cumque agere inſtituerat, impediat. cuius cognito cõſilio, Caeſar, fruſtra diebus aliquot conſumptis, ne reliquum tempus omittat, infectis iis, quae agere deſtinauerat, ab urbe proficiſcitur, atque in ulteriorem Galliam peruenit. quo cum ueniſſet, cognoſcit, miſſum in Hiſpaniam a Põpeio Vibullium Rufum, quem paucis diebus ante, Corfinij captum, ipſe dimiſerat: profectum item Domitium ad occupandum Maſſiliam nauibus actuarijs VII. quas, Sicilia, & in Coſano a priuatis coactas, ſeruis, libertis, Colonis ſuis compleuerat: praemiſſos etiam Legatos Maſſilienſes domum nobiles adoleſcentes; quos ab urbe diſcedens Pompeius erat adhortatus, ne noua Caeſaris officia ueterum ſuorum beneficiorum in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis acceptis, Maſſilienſes Portas Caeſari clauſerant: Albicos, barbaros homines, qui in eorum fide antiquitus erant, Monteſq. ſupra Maſſiliam incolebant, ad ſe uocauerant: frumentum ex finitimis regionibus, atque ex omnibus Caſtellis, in urbẽ conuexerant: armorum officinas in urbe inſtituerãt: muros, claſſem, & Portas reficiebant. Euocat ad ſe Caeſar Maſſilienſium XV. primos: cum his agit, ne initium inferendi belli a Maſſilienſibus oriatur: debere eos Italiae totius auctoritatem ſequi potius, quam unius hominis uoluntati obtemperare. reliqua, quae ad eorum ſanandas mentes pertinere arbitrabatur, commemorat. Cuius orationem domum Legati referũt; atque ex auctoritate haec Caeſaris renunciãt: intelligere ſe, diuiſum eſſe Populum R. in partes duas:

neque ſui iudicij, neque ſuarum eſſe uirium, diſcernere, utra pars iuſtiorem habeat cauſſam: principes uero eſſe earum partium, Cn. Pompeium, et C. Caeſarē, patronos Ciuitatis; quorum alter Agros Volgarū, Arecomicorum, & Heluorum publice ijs cōceſſerit; alter bello uictas Gallias attribuerit, uectigaliaq. auxerit: quare paribus eorum beneficijs parem ſe quoque uoluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum iuuare, aut urbe, aut Portibus recipere. Haec dum inter eos aguntur, Domitius Nauibus Maſſiliam peruenit; atque, ab ijs receptus, urbi praeficitur. ſumma ei belli adminiſtrandi permittitur. eius imperio claſſem quoquouerſus dimittunt: onerarias Naues, quas ubique poſſunt, deprehendunt, atque in Portum deducunt: earum clauis, aut materia, atque armamentis inſtructis ad reliquas armandas, reficiēdasq. utuntur: frumenti quod inuentum eſt, in publicū conferunt: reliquas merces, commeatusq. ad obſidionem urbis, ſi accidat, reſeruāt. Quibus iniurijs permotus Caeſar, Legiones III. *Maſſiliam adducit: turres, uineasq. ad oppugnationem urbis agere, naues lōgas Arelate numero* XII. *facere īſtituit. quibus effectis, armatisq. diebus* XXX. *a qua die maceria caeſa eſt, adductisq. Maſſiliam, his D. Brutum praefecit: C. Trebonium Legatum ad oppugnationem Maſſiliae relinquit. Dū haec parat, atque adminiſtrat, C. Fabium Legatum cum Legionibus* III. *quas Narbone, circumq. ea loca, hiemandi cauſſa, diſpoſuerat, in Hiſpaniam praemittit; celeriterq. Pyrenaeos ſaltus occupari iubet,*

bet, qui eo tempore ab L. Afranio Legato praeſidijs tenebantur: Legiones reliquas, quae longius hiemabant, ſubſequi iubet. Fabius, ut erat imperatum, adhibita celeritate, praeſidium ex ſaltu deiecit, magnisq. itineribus ad exercitum Afranij cōtendit. Aduentu Vibullij Rufi, quem a Pompeio miſſum in Hiſpaniam demonſtratum eſt, Afranius, & Petreius, & Varro, Legati Pompeij, quorum unus III. Legionibus Hiſpaniam Citeriorem, alter a ſaltu Caſtulonenſi ad Anā II. Legionibus, tertius ab Ana Vectonum Agrum, Luſitaniamq. pari numero Legionū obtinebat, officia inter ſe partiuntur; ut Petreius ex Luſitania per Vectones cum omnibus copijs ad Afranium proficiſcatur; Varro cum ijs, quas habebat, Legionibus omnem ulteriorem Hiſpaniam tueatur. His rebus conſtitutis, Equites, auxiliaq. totius Luſitaniae a Petreio, Celtiberis, Cantabris, barbarisq. omnibus, qui ad Oceanū pertinent, ab Afranio imperantur. quibus coactis, celeriter Petreius per Vectones ad Afranium peruenit. conſtituunt communi conſilio, bellum ad Ilerdā, propter ipſius loci opportunitatem, gerere. Erant, ut ſupra demonſtratum eſt, Legiones Afranij III. Petreij II. praeterea ſcutati Citerioris prouinciae, & cetratae ulterioris Hiſpaniae Cohortes circiter LXXX. Equitum utriuſque prouinciae circiter V. millia. Caeſar Legiones in Hiſpaniam praemiſerat, ad VI. millia peditum, Equitum III. millia, quae omnibus ſuperioribus bellis habuerat, & parem ex Gallia numerum, quem ipſe petiuerat, nominatim

ex

ex omnibus Ciuitatibus, nobiliſſimo, & fortiſſimo quoque euocato. hinc optimi generis hominum ex Aquitanis, mõtanisque, qui Galliam prouinciam attingũt. Audierat Pompeium per Mauritaniam cum Legionibus iter in Hiſpaniam facere, confeſtimq. eſſe uenturum. ſimul a Tribunis mil. Centurionibusq. mutuas pecunias ſumpſit, has Exercitui diſtribuit. quo facto, duas res conſecutus eſt, quod pignore animos Centurionum deuinxit, & Largitione redemit Militum uoluntates. Fabius finitimarum Ciuitatum animos litteris, nuncijsq. tentabat. in Sicore Flumine Pontes effecerat duos, inter ſe diſtantes millia paſſuum IV. his Pontibus pabulatum mittebat; quod ea, quae citra Flumen fuerant, ſuperioribus diebus conſumpſerat. Hoc idem fere, atque eadẽ de cauſſa, Pompeiani exercitus Duces faciebant; crebroq. inter ſe Equeſtribus proelijs contendebant. huc cum quotidiana conſuetudine congreſſae pabulatoribus praeſidio proprio Legiones Fabianae II. Flumen tranſiſſent; Impedimentaque, et omnis Equitatus ſequeretur; ſubito, ui iumentorum, & aquae magnitudine, Pons eſt interruptus, et reliqua multitudo Equitum intercluſa. quo cognito a Petreio, & Afranio, ex aggere, atque cratibus, quae Flumine ferebãtur: celeriter Ponte Afranius, quẽ Opido, Caſtrisq. coniunctũ habebat, Legiones IV. Equitatumq. omnẽ trãſiecit, duabusq. Fabianis occurrit Legionibus. cuius aduentu nunciato, L. Plancus, qui Legionibus praeerat, neceſſaria re coactus, locũ capit ſuperiorem; diuerſamq. Aciem in duas partes

conſti-

conſtituit;ne ab Equitatu circumueniri poſſet.ita, cõgreſſus impari numero, magnos impetus Legionum Equitatusq.ſuſtinet.Commiſſo ab Equitibus proelio, ſigna II.Legionum procul ab utriſque conſpiciuntur; quas C.Fabius ulteriore Ponte ſubſidio noſtris miſeſat; ſuſpicatus fore id,quod accidit,ut Duces aduerſariorum occaſione, & beneficio fortunae ad noſtros opprimendos uterentur:quarum aduentu proelium dirimitur,ac ſuas uterque Legiones reducit in Caſtra. Eo Biduo Caeſar cum Equitibus DCCCC, quos ſibi praeſidio reliquerat,in Caſtra peruenit.Pons,qui fuerat tempeſtate interruptus,paene erat refectus.hunc noctu perfici iuſſit.Ipſe,cognita locorum natura,Ponti,Caſtrisq.praeſidio VI. Cohortes reliquit, atque omnia Impedimẽta:& poſtero die omnibus copijs,triplici inſtructa acie,ad Ilerdam proficiſcitur; & ſub Caſtris Afranij conſtitit: &, ibi paulliſper ſub armis moratus, facit aequo loco pugnandi poteſtatem.poteſtate facta, Afranius copias educit, & in medio Colle ſub Caſtris conſtitit. Caeſar, ubi cognouit per Afranium ſtare,quo minus proelio dimicaretur;ab infimis radicibus Montis, intermiſſis circiter paßibus CD,Caſtra facere conſtituit:&, ne in opere faciẽdo Milites repentino Hoſtium incurſu exterrerentur,atque opere prohiberentur, uallo muniri uetuit, quod eminere,& procul uideri neceſſe erat;ſed a fronte cõtra hoſtem pedum XV. foſſam fieri iuſſit.prima,& ſecunda Acies in armis, ut ab initio conſtituta erat, permanebat. poſt hos opus in occulto Acies ter-

tia

tia faciebat: ſic omne prius eſt perfectum, quam intelligeretur ab Afranio Caſtra muniri. ſub veſperum Caeſar intra hanc foſſam Legiones reducit, atque ibi ſub armis proxima nocte conquieſcit. poſtero die omnem exercitum intra foſſam continet: et, quod longius erat agger petendus, in praeſentia ſimilem rationem operis inſtituit: ſingulaq. latera Caſtrorum ſingulis attribuit Legionibus munienda: foſſasq. ad eandem magnitudinem perfici iubet: reliquas Legiones in armis expeditas cõtra Hoſtẽ conſtituit. Afranius, Petreiusque, terrẽdi cauſſa, atque operis ĩpediendi, copias ſuas ad infimas Montis radices producunt, & proelio laceſſunt. neque iccirco Caeſar opus intermittit, confiſus praeſidio Legionum III. & munitione foſſae. illi non diu commorati, nec longius ab infimo colle progreſſi, copias in Caſtra reducunt. III. die Caeſar vallo Caſtra cõmunit: reliquas Cohortes, quas in ſuperioribus Caſtris reliquerat, Impedimentaq. ad ſe trãſduci iubet. Erat ĩ Opido Ilerda, & proximo Colle, ubi caſtra Petreius, atque Afranius habebant, planicies circiter paſſuum CCC. atque in hoc ſere medio ſpatio tumulus erat paullo editior: quem ſi occupaſſet Caeſar, & cõmuniſſet, ab Opido, & Põte, & cõmeatu omni, quem in Opidum contulerant, ſe intercluſurum aduerſarios cõfidebat. hoc ſperans, Legiones III. ex Caſtris educit: Acieq. in locis idoneis inſtructa, unius Legionis Anteſignanos praecurrere, atque occupare eũ tumulũ, iubet. qua re cognita, celeriter, quae ĩ ſtatione pro Caſtris erãt Afranij Cohortes, breuiore

niore itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. contenditur proelio, &, quod prius in tumulum Afraniani uenerant, noſtri repelluntur, atque, alijs ſummiſſis praeſidijs, terga uertere, ſeq. ad ſigna Legionum recipere, coguntur. genus erat pugnae Militum illorum, ut magno impetu primo procurrerent, audacter locum caperent, ordines ſuos non magnopere ſeruarent, rari, diſperſiq. pugnarent; ſi premerentur, pedem referre, & loco excedere, non turpe exiſtimarent, cum Luſitanis, reliquisq. barbaris genere quodam pugnae aſſuefacti; quod fere fit, quibus quiſque in locis Miles inueterauerit, uti multum earum regionum cõſuetudine moueatur. haec tamen ratio noſtros perturbat, inſuetos huius generis pugnae. circumiri enim ſeſe ab aperto latere procurrentibus ſingulis, arbitrabantur: ipſi autem ſuos ordines ſeruare, neque ab ſignis diſcedere, neque ſine graui cauſſa eum locum, quem ceperant, dimitti cenſuerant oportere. itaque, perturbatis Anteſignanis, Legio, quae in eo Cornu conſtiterat, locũ non tenuit, atque in proximũ Collẽ ſeſe recepit. Caeſar, paene omni Acie perterrita, quod praeter opinionẽ cõſuetudinemq. acciderat, cohortatus ſuos, Legionem IX. ſubſidio ducit: hoſtem inſolentẽ, atque acriter noſtros inſequentẽ, ſupprimit, rurſusq. terga uertere, ſeq. ad Opidum Ilerdam recipere, & ſub muro conſiſtere cogit. ſed IX. Legionis Milites elati ſtudio, dũ ſarcire acceptum detrimentum uolunt, temere inſecuti fugientes, in locum iniquum progrediuntur, & ſub Montẽ, in quo

erat Opidum poſitum, ſuccedunt. hinc ſe recipere cum uellent, rurſus illi ex loco ſuperiore noſtros premebant. praeruptus locus erat, utraq. ex parte directus; ac tantum in latitudinem patebat, ut tres inſtructae Cohortes eũ locũ explerent, & neque ſubſidia a lateribus ſummitti, neque Equites laborantibus uſui eſſe poſſent: ab Opido autem decliui faſtigio uergebat, in longitudinem paſſuum circiter CD. *hac noſtris erat receptus; quod eo, incitati ſtudio, inconſultius proceſſerant. hoc pugnabatur loco, & propter anguſtias iniquo, & quod ſub ipſis radicibus Montis conſtiterant, ut nullum fruſtra telum in eos mitterentur: tamen uirtute, & patientia nitebantur, atque omnia uulnera ſuſtinebant. Augebãtur illis copiae; atque ex Caſtris Cohortes per Opidũ crebro ſummittebantur; ut integri defeſſis ſuccederent. hoc idem Caeſar facere cogebatur: ut, ſummiſſis in eundẽ locũ Cohortibus, defeſſos reciperet. hoc cum eſſet modo pugnatum continenter horis* V. *noſtriq. grauius a multitudine premerentur; conſumptis omnibus telis, gladijs diſtrictis, impetum aduerſus Montem in Cohortes faciunt; paucisq. deiectis, reliquos ſeſe conuertere cogunt. ſummotis ſub murum Cohortibus, ac non nulla parte propter terrorem in Opidum compulſis, facilis eſt noſtris receptus datus. Equitatus autem noſter ab utroque latere, etſi deiectis, atque inferioribus locis cõſtiterat, tamen in ſummum iugum uirtute connititur, atque inter duas Acies perequitans commodiorem, ac tutiorem noſtris receptum dat. ita uario certamine pugnatum*

pugnatum eſt. noſtri in primo congreſſu circiter LXX. *ceciderunt, in his Q. Fulginius ex primo haſtato Legionis* XIV. *qui, propter eximiam virtutem, ex inferioribus Ordinibus in eum locum peruenerat, uulnerantur amplius* DC. *Ex Afranianis interficiuntur T. Caecilius, Primi pili Centurio, & praeter eum, Centuriones* IV, *Milites amplius* CC. *ſed haec eius diei praefertur opinio, ut Se utrique ſuperiores diſceſſiſſe exiſtimarent; Afraniani, quod, cum eſſe omnium iudicio inferiores uiderentur, cominus tamen diu ſtetiſſent, & noſtrorum impetum ſuſtinuiſſent, & initio locum, tumulumq. tenuiſſent, quae cauſſa pugnandi fuerat; & noſtros primo congreſſu terga uertere coegiſſent; noſtri autem, quod, iniquo loco, atque impari congreſſi numero, V. horis proelium ſuſtinuiſſent, quod Montem gladijs diſtrictis adſcendiſſent, quod ex loco ſuperiore terga uertere aduerſarios coegiſſent, atque in Opidum compuliſſent. illi eum tumulum, pro quo pugnatum eſt, magnis operibus munierunt, praeſidiumq. ibi poſuerunt. Accidit etiam repentinum incommodum Biduo, quo haec geſta ſunt. tanta enim tẽpeſtas cooritur, ut, numquam illis locis maiores Aquas fuiſſe, conſtaret. tum autẽ ex omnibus Montibus Nix profluit, ac ſummas ripas Fluminis ſuperauit; Pontesq. ambos, quos C. Fabius fecerat, uno die interrupit. quae res magnas difficultates Exercitui Caeſaris attulit. Caſtra enim, ut ſupra demonſtratum eſt, cũ eſſent inter Flumina duo, Sicorim, & Cingam, ſpatio millium* XXX; *neutrum*

horum

horum tranſiri poterat; neceſſarioq. omnes his angu-ſtijs continebantur: neque Ciuitates, quae ad Caeſaris amicitiam acceſſerant, frumentum ſupportare, neque ij, qui pabulatum longius progreſſi erant, intercluſi Fluminibus, reuerti; neque maximi comitatus, qui ex Italia, Galliaq. ueniebant, in Caſtra peruenire poterant. tempus erat difficillimum, quo neque frumenta in hibernis erant, neque multũ a maturitate aberant: ac Ciuitates exinanitae, quod Afranius paene omne frumentum ante Caeſaris aduentũ Ilerdã cõuexerat; reliqui ſi quid fuerat, Caeſar ſuperioribus diebus conſumpſerat: pecora, quod ſecundũ poterat eſſe inopiae ſubſidium, propter bellũ finitimae Ciuitates longius remouerant: qui erant pabulandi, aut frumentandi cauſſa progreſſi, hos Leuis armaturae Luſitani, peritiq. earum regionum cetrati Citerioris Hiſpaniae cõſectabantur, quibus erat procliue, tranſnare Flumen; quod conſuetudo eorum omnium eſt, ut ſine utribus ad exercitum non eant. At exercitus Afranij omnium rerum abundabat copia. multum erat frumentum prouiſum, & conuectum ſuperioribus temporibus: multum ex omni prouincia comportabatur: magna copia pabuli ſuppetebat. harum rerum omnium facultates ſine ullo periculo Põs Ilerdae praebebat, & loca trãs Flumen integra, quo omnino Caeſar adire nõ poterat. eae permãſerunt Aquae dies cõplures. conatus eſt Caeſar reficere Pontes: ſed nec magnitudo Fluminis permittebat; neque ad ripã diſpoſitae Cohortes aduerſariorum perfici patiebãtur: quod illis prohi-

rumperent, Portas obſtruit, vicos plateasq. inaedificat, foſſas tranſuerſas vijs perducit, atque ibi ſudes, ſtipitesq. praeacutos defigit. haec lenibus cratibus, terraq. inaequat. aditus autẽ, atq. itinera duo, quae extra murum ad Portum ferebant, maximis defixis trabibus, atque eis praeacutis, praeſaepit. his paratis rebus, Milites ſilentio Naues cõſcendere iubet; expeditos autẽ ex euocatis ſagittariis, funditoribusq. raros in muro, turribusq. diſponit; hos certo ſigno reuocare cõſtituit, cũ omnes Milites Naues cõſcendiſſent; atque ijs expedito loco actuaria Nauigia relinquit. Brundiſini, Pompeianorũ Militum iniurijs, atque ipſius Pompeij contumelijs permoti, Caeſaris rebus fauebant. itaque, cognita Põpeij profectione, cõcurſantibus illis, atq. in ea re occupatis, uulgo ex tectis ſignificabant. per quos re cognita, Caeſar ſcalas parari, Militesq. armari iubet, ne quã rei gerendae facultatẽ dimittat. Pompeius ſub Noctem naues ſoluit. qui erant in muro cuſtodiae cauſſa collocati, eo ſigno, quod conuenerat, reuocantur, notisq. itineribus ad Naues decurrunt. Milites, poſitis ſcalis, muros adſcendunt; ſed, moniti a Brundiſinis, ut uallum caecum, foſſasq. caueant, ſubſiſtunt; & longo itinere ab ijs circumducti, ad Portũ perueniũt, duasq. Naues cũ Militibus, quae ad moles Caeſaris adhaeſerant, ſcaphis, lintribusq. deprehẽdũt, deprehenſas excipiũt. Caeſar, etſi ad ſpem cõficiendi negotij maxime probabat, coactis Nauibus, Mare trãſire, & Põpeium ſequi, prius quã ille ſeſe Tranſmarinis auxilijs confirmaret; tamen rei

eius

eius moram, temporiſq. longinquitatem, timebat; quod, omnibus coactis Nauibus, Pompeius praeſentem facultatem inſequendi ſui ademerat. Reliquebatur, ut ex longinquioribus Regionibus Galliae, Picenique, & a Freto Naues eſſent exſpectandae: ſed id, propter Anni tẽpus, longum, atque impeditum, uidebatur. interea ueterem exercitum, duas Hiſpanias cõfirmari, quarum altera erat maximis beneficiis Põpeij deuincta; auxilia, equitatum parari; Galliam, Italiamq. tentari ſe abſente, nolebat. itaque in praeſentia Pompeij inſequendi rationem omittit: in Hiſpaniam proficiſci conſtituit: II. uiris Municipiorum omnium imperat, ut Naues conquirant, Brundiſiũq. deducendas curent. mittit in Sardiniam cum Legione una Valerium Legatũ, in Siciliã Curionẽ Propraetorem cum Legionibus III. eundem, cum Siciliam recepiſſet, protinus in Africam tranſducere Exercitũ iubet. Sardiniam obtinebat M. Cotta, Siciliam M. Cato. Africam ſorte Tubero obtinere debebat. Caralitani, ſimul ad ſe Valerium mitti audierunt, non dum profecto ex Italia, ſua ſponte ex Opido Cottam eijciunt. ille, perterritus, quod omnem prouinciam conſentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit. Cato in Sicilia Naues longas ueteres reficiebat, nouas Ciuitatibus imperabat: haec magno ſtudio agebat: in Lucanis, Bruttijsque, per Legatos ſuos, Ciuium R. delectus habebat: Equitum Peditumq. certũ numerũ Ciuitatibus Siciliae exigebat. Quibus rebus paene perfectis, aduẽtu Curionis cognito, queritur in

Concione, ſeſe proiectum, ac proditum a Cn. Pōpeio; qui, omnibus rebus imparatiſſimus, non neceſſarium bellum ſuſcepiſſet; &, ab ſe, reliquiſq. in Senatu interrogatus, omnia ſibi eſſe ad bellum apta, ac parata confirmauiſſet. Haec in concione queſtus, ex Prouincia fugit. Nacti uacuas ab Imperijs, Sardiniā Valerius, Curio Siciliam, cum Exercitibus eo perueniunt. Tubero, cum in Africam ueniſſet, inuenit in Prouincia cum Imperio Actium Varum, qui ad Auximum, ut ſupra demonſtrauimus, amiſſis Cohortibus, protinus ex fuga in Africam peruenerat; atque eam ſua ſponte uacuam occupauerat; delectuq. habito, II. Legiones effecerat, hominum, & locorum notitia, & uſu eius Prouinciae nactus aditus ad ea conanda, quod paucis ante annis ex Praetura eam prouinciam obtinuerat. hic uenientem Vticam cum Nauibus Tuberonem Portu, atque Opido prohibet, neque affectum ualetudine filium exponere in terram patitur; ſed, ſublatis anchoris, excedere eo loco cogit. His rebus confectis, Caeſar, ut reliquum tempus a labore intermitteretur, Milites in proxima Municipia deducit: ipſe ad urbem proficiſcitur. Coacto Senatu, iniurias inimicorum commemorat: docet, ſe nullum extraordinarium honorem appetiſſe, ſed, exſpectato legitimo tempore Conſulatus, eo fuiſſe contentum, quod omnibus Ciuibus pateret: latum ab X. Tribunis pl. contra dicentibus inimicis, Catone uero acerrime repugnante, et priſtina conſuetudine dicendi mora dies extrahente, ut ſui ratio abſentis haberetur, ipſo Conſule Pompeio:

peio:

peio: qui ſi improbaſſet, cur fieri paſſus eſſet? ſin probaſſet, cur ſe uti Populi beneficio prohibuiſſet? patientiam proponit ſuam, cum de Exercitibus dimittẽdis ultro poſtulauiſſet; in quo iacturam dignitatis, atque honoris ipſe facturus eſſet. acerbitatem inimicorum docet; qui, quod ab altero poſtularent, in ſe recuſarent, atque omnia permiſceri mallent, quam imperium, exercitusq. dimittere. iniuriam in eripiendis Legionibus praedicat, crudelitatem, & inſolentiam in circumſcribendis Tribunis pl. condiciones a ſe latas, & expetita colloquia, & denegata, commemorat. pro quibus rebus orat, ac poſtulat, Remp. ſuſcipiant, atque una ſecum adminiſtrent. ſin timore defugiant, illis ſe oneri nõ futurum, & per ſe Remp. adminiſtraturum. Legatos ad Pompeium, de Cõpoſitione, mitti oportere: neque ſe reformidare, quod in Senatu paullo ante Pompeius dixiſſet, Ad quos Legati mitterentur, ijs auctoritatem attribui; timoremq. eorum, qui mitterent, ſignificari: tenuis, atque infirmi haec animi uideri: ſe uero, ut operibus ante ſtuderit, ſic Iuſtitia, & Aequitate, uelle ſuperare. Probat rẽ Senatus de mittendis Legatis: ſed, qui mitterentur, non reperiebãtur, maximeq. timoris cauſſa pro ſe quiſque id munus Legationis recuſabat. Põpeius enim diſcedẽs ab urbe in Senatu dixerat, eodẽ ſe habiturũ loco, qui Romae remãſiſſẽt, & qui in Caſtris Caeſaris fuiſſent. ſic Triduũ diſputationibus, excuſationibusq. extrahitur. ſubijcitur etiã L. Metellus Tribunus pl. ab inimicis Caeſaris, qui hãc rẽ diſtrahat; reliqasq. res, quaſcumque

cumque agere inſtituerat, impediat. cuius cognito cõſilio, Caeſar, fruſtra diebus aliquot conſumptis, ne reliquum tempus omittat, infectis ijs, quae agere deſtinauerat, ab urbe proficiſcitur, atque in ulteriorem Galliam peruenit. quo cum ueniſſet, cognoſcit, miſſum in Hiſpaniam a Põpeio Vibullium Rufum, quem paucis diebus ante, Corfinij captum, ipſe dimiſerat: profectum item Domitium ad occupandum Maſſiliam nauibus actuarijs VII. *quas, Sicilia, & in Coſano a priuatis coactas, ſeruis, libertis, Colonis ſuis compleuerat: praemiſſos etiam Legatos Maſſilienſes domum nobiles adoleſcentes; quos ab urbe diſcedens Pompeius erat adhortatus, ne noua Caeſaris officia ueterum ſuorum beneficiorum in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis acceptis, Maſſilienſes Portas Caeſari clauſerant: Albicos, barbaros homines, qui in eorum fide antiquitus erant, Monteſq. ſupra Maſſiliam incolebant, ad ſe uocauerant: frumentum ex finitimis regionibus, atque ex omnibus Caſtellis, in urbẽ conuexerant: armorum officinas in urbe inſtituerãt: muros, claſſem, & Portas reficiebant. Euocat ad ſe Caeſar Maſſilienſium* XV. *primos: cum his agit, ne initium inferendi belli a Maſſilienſibus oriatur: debere eos Italiae totius auctoritatem ſequi potius, quam unius hominis uoluntati obtemperare. reliqua, quae ad eorum ſanandas mentes pertinere arbitrabatur, commemorat. Cuius orationem domum Legati referũt; atque ex auctoritate haec Caeſaris renunciãt: intelligere ſe, diuiſum eſſe Populum R. in partes duas:*

neque

neque ſui iudicij, neque ſuarum eſſe uirium, diſcernere, utra pars iuſtiorem habeat cauſſam: principes uero eſſe earum partium, Cn. Pompeium, et C. Caeſarē, patronos Ciuitatis; quorum alter Agros Volgarū, Arecomicorum, & Heluorum publice ijs cōceſſerit; alter bello uictas Gallias attribuerit, uectigaliaq. auxerit: quare paribus eorum beneficijs parem ſe quoque uoluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum iuuare, aut urbe, aut Portibus recipere. Haec dum inter eos aguntur, Domitius Nauibus Maſſiliam peruenit; atque, ab ijs receptus, urbi praeficitur. ſumma ei belli adminiſtrandi permittitur. eius imperio claſſem quoquouerſus dimittunt: onerarias Naues, quas ubique poſſunt, deprehendunt, atque in Portum deducunt: earum clauis, aut materia, atque armamentis inſtructis ad reliquas armandas, reficiēdasq. utuntur: frumenti quod inuentum eſt, in publicū conferunt: reliquas merces, commeatusq. ad obſidionem urbis, ſi accidat, reſeruāt. Quibus iniurijs permotus Caeſar, Legiones III. Maſſiliam adducit: turres, uineasq. ad oppugnationem urbis agere, naues lōgas Arelate numero XII. facere īſtituit. quibus effectis, armatisq. diebus XXX. a qua die maceria caeſa eſt, adductisq. Maſſiliam, his D. Brutum praefecit: C. Trebonium Legatum ad oppugnationem Maſſiliae relinquit. Dū haec parat, atque adminiſtrat, C. Fabium Legatum cum Legionibus III. quas Narbone, circumq. ea loca, hiemandi cauſſa, diſpoſuerat, in Hiſpaniam praemittit; celeriterq. Pyrenaeos ſaltus occupari iubet,

ex omnibus Ciuitatibus, nobiliſſimo, & fortiſſimo quo que euocato. hinc optimi generis hominum ex Aquitanis, mõtanisque, qui Galliam prouinciam attingũt. Audierat Pompeium per Mauritaniam cum Legionibus iter in Hiſpaniam facere, confeſtimq. eſſe uenturum. ſimul a Tribunis mil. Centurionibusq. mutuas pecunias ſumpſit, has Exercitui diſtribuit. quo facto, duas res conſecutus eſt, quod pignore animos Centurionum deuinxit, & Largitione redemit Militum uoluntates. Fabius finitimarum Ciuitatum animos litteris, nuncijsq. tentabat. in Sicore Flumine Pontes effecerat duos, inter ſe diſtantes millia paſſuum IV. his Pontibus pabulatum mittebat; quod ea, quae citra Flumen fuerant, ſuperioribus diebus conſumpſerat. Hoc idem fere, atque eadẽ de cauſſa, Pompeiani exercitus Duces faciebant; crebroq. inter ſe Equeſtribus proelijs contendebant. huc cum quotidiana conſuetudine congreſſae pabulatoribus praeſidio proprio Legiones Fabianae II. Flumen tranſiſſent; Impedimentaque, et omnis Equitatus ſequeretur; ſubito, ui iumẽtorum, & aquae magnitudine, Pons eſt interruptus, et reliqua multitudo Equitum interclusa. quo cognito a Petreio, & Afranio, ex aggere, atque cratibus, quae Flumine ferebãtur: celeriter Ponte Afranius, quẽ Opido, Caſtrisq. coniunctũ habebat, Legiones IV. Equitatumq. omnẽ trãſiecit, duabusq. Fabianis occurrit Legionibus. cuius aduentu nunciato, L. Plancus, qui Legionibus praeerat, neceſſaria re coactus, locũ capit ſuperiorem; diuerſamq. Aciem in duas partes

conſti-

conſtituit;ne ab Equitatu circumueniri poſſet.ita, cō greſſus impari numero, magnus impetus Legionum Equitatusq.ſuſtinet.Commiſſo ab Equitibus proelio, ſigna II. *Legionum procul ab utriſque conſpiciuntur; quas C. Fabius ulteriore Ponte ſubſidio noſtris miſeſat; ſuſpicatus fore id, quod accidit, ut Duces aduerſariorum occaſione, & beneficio fortunae ad noſtros opprimendos uterentur: quarum aduentu proelium dirimitur, ac ſuas uterque Legiones reducit in Caſtra. Eo Biduo Caeſar cum Equitibus* DCCCC, *quos ſibi praeſidio reliquerat, in Caſtra peruenit. Pons, qui fuerat tempeſtate interruptus, paene erat refectus. hunc noctu perfici iuſſit. Ipſe, cognita locorum natura, Ponti, Caſtrisq. praeſidio* VI. *Cohortes reliquit, atque omnia Impedimēta: & poſtero die omnibus copiis, triplici inſtructa acie, ad Ilerdam proficiſcitur; & ſub Caſtris Afranij conſtitit: &, ibi paulliſper ſub armis moratus, facit aequo loco pugnandi poteſtatem. poteſtate facta, Afranius copias educit, & in medio Colle ſub Caſtris conſtitit. Caeſar, ubi cognouit per Afranium ſtare, quo minus proelio dimicaretur; ab infimis radicibus Montis, intermiſſis circiter paßibus* CD, *Caſtra facere conſtituit: &, ne in opere faciēdo Milites repentino Hoſtium incurſu exterrerentur, atque opere prohiberentur, uallo muniri uetuit, quod eminere, & procul uideri neceſſe erat; ſed a fronte cōtra hoſtem pedum* XV. *foſſam fieri iuſſit. prima, & ſecunda Acies in armis, ut ab initio conſtituta erat, permanebat. poſt hos opus in occulto Acies tertia*

tia faciebat: ſic omne prius eſt perfectum, quam intelligeretur ab Afranio Caſtra muniri. ſub veſperum Caeſar intra hanc foſſam Legiones reducit, atque ibi ſub armis proxima nocte conquieſcit. poſtero die omnem exercitum intra foſſam continet: et, quod longius erat agger petendus, in praeſentia ſimilem rationem operis inſtituit: ſingulaq. latera Caſtrorum ſingulis attribuit Legionibus munienda: foſſasq. ad eandem magnitudinem perfici iubet: reliquas Legiones in armis expeditas cõtra Hoſtẽ conſtituit. Afranius, Petreiusque, terrẽdi cauſſa, atque operis ĩpediendi, copias ſuas ad infimas Montis radices producunt, & proelio laceſſunt. neque iccirco Caeſar opus intermittit, confiſus praeſidio Legionum III. & munitione foſſae. illi non diu commorati, nec longius ab infimo colle progreſſi, copias in Caſtra reducunt. III. die Caeſar vallo Caſtra cõmunit: reliquas Cohortes, quas in ſuperioribus Caſtris reliquerat, Impedimentaq. ad ſe trãſduci iubet. Erat ĩ Opido Ilerda, & proximo Colle, ubi caſtra Petreius, atque Afranius habebant, planicies circiter paſſuum CCC, atque in hoc fere medio ſpatio tumulus erat paullo editior: quem ſi occupaſſet Caeſar, & cõmuniſſet, ab Opido, & Põte, & cõmeatu omni, quem in Opidum contulerant, ſe interclusurum aduerſarios cõfidebat. hoc ſperans, Legiones III. ex Caſtris educit: Acieq. in locis idoneis inſtructa, unius Legionis Anteſignanos praecurrere, atque occupare eũ tumulũ, iubet. qua re cognita, celeriter, quae ĩ ſtatione pro Caſtris erãt Afranij Cohortes, breuiore

niore itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. contenditur proelio, & , quod prius in tumulum Afraniani uenerant, noſtri repelluntur, atque, alijs ſummiſſis praeſidijs, terga uertere, ſeq. ad ſigna Legionum recipere, coguntur. genus erat pugnae Militum illorum, ut magno impetu primo procurrerent, audacter locum caperent, ordines ſuos non magnopere ſeruarent, rari, diſperſiq. pugnarent; ſi premerentur, pedem referre, & loco excedere, non turpe exiſtimarent, cum Luſitanis, reliquisq. barbaris genere quodam pugnae aſſuefacti; quod fere fit, quibus quiſque in locis Miles inueterauerit, uti multum earum regionum cõſuetudine moueatur. haec tamen ratio noſtros perturbat, inſuetos huius generis pugnae: circumiri enim ſeſe ab aperto latere procurrentibus ſingulis, arbitrabantur: ipſi autem ſuos ordines ſeruare, neque ab ſignis diſcedere, neque ſine graui cauſſa eum locum, quem ceperant, dimitti cenſuerant oportere. itaque, perturbatis Anteſignanis, Legio, quae in eo Cornu conſtiterat, locũ non tenuit, atque in proximũ Collẽ ſeſe recepit. Caeſar, paene omni Acie perterrita, quod praeter opinionẽ cõſuetudinemq. acciderat, cohortatus ſuos, Legionem IX. ſubſidio ducit: hoſtem inſolentẽ, atque acriter noſtros inſequentẽ, ſupprimit, rurſusq. terga uertere, ſeq. ad Opidum Ilerdam recipere, & ſub muro conſiſtere cogit. ſed IX. Legionis Milites elati ſtudio, dũ ſarcire acceptum detrimentum uolunt, temere inſecuti fugientes, in locum iniquum progrediuntur, & ſub Montẽ, in quo

erat

erat Opidum poſitum, ſuccedunt. hinc ſe recipere cum uellent, rurſus illi ex loco ſuperiore noſtros premebant. praeruptus locus erat, utraq. ex parte directus; ac tantum in latitudinem patebat, ut tres inſtructae Cohortes eũ locũ explerent, & neque ſubſidia a lateribus ſummitti, neque Equites laborantibus uſui eſſe poſſent: ab Opido autem decliui faſtigio uergebat, in longitudinem paſſuum circiter CD. *hac noſtris erat receptus; quod eo, incitati ſtudio, inconſultius proceſſerant. hoc pugnabatur loco, & propter anguſtias iniquo, & quod ſub ipſis radicibus Montis conſtiterant, ut nullum fruſtra telum in eos mitterentur: tamen virtute, & patientia nitebantur, atque omnia uulnera ſuſtinebant. Augebãtur illis copiae; atque ex Caſtris Cohortes per Opidũ crebro ſummittebantur; ut integri defeſſis ſuccederent. hoc idem Caeſar facere cogebatur: ut, ſummiſſis in eundẽ locũ Cohortibus, defeſſos reciperet. hoc cum eſſet modo pugnatum continenter horis* V. *noſtriq. grauius a multitudine prementur; conſumptis omnibus telis, gladijs diſtrictis, impetum aduerſus Montem in Cohortes faciunt; paucisq. deiectis, reliquos ſeſe conuertere cogunt. ſummotis ſub murum Cohortibus, ac non nulla parte propter terrorem in Opidum compulſis, facilis eſt noſtris receptus datus. Equitatus autem noſter ab utroque latere, etſi deiectis, atque inferioribus locis cõſtiterat, tamen in ſummum iugum virtute connititur, atque inter duas Acies perequitans commodiorem, ac tutiorem noſtris receptum dat. ita uario certamine pugnatum*

gnatum eſt. noſtri in primo congreſſu circiter LXX. ceciderunt, in his Q. Fulginius ex primo haſtato Legionis XIV. qui, propter eximiam virtutem, ex inferioribus Ordinibus in eum locum peruenerat, uulnerantur amplius DC. Ex Afranianis interficiuntur T. Caecilius, Primi pili Centurio, & , praeter eum, Centuriones IV, Milites amplius CC. ſed haec eius diei praefertur opinio, ut Se utrique ſuperiores diſceſſiſſe exiſtimarent; Afraniani, quod, cum eſſe omnium iudicio inferiores uiderentur, cominus tamen diu ſtetiſſent, & noſtrorum impetum ſuſtinuiſſent, & initio locum, tumulumq. tenuiſſent, quae cauſſa pugnandi fuerat; & noſtros primo congreſſu terga uertere coegiſſent; noſtri autem, quod, iniquo loco, atque impari congreſſi numero, V. horis proelium ſuſtinuiſſent, quod Montem gladijs diſtrictis adſcendiſſent, quod ex loco ſuperiore terga uertere adverſarios coegiſſent, atque in Opidum compuliſſent. illi eum tumulum, pro quo pugnatum eſt, magnis operibus munierunt, praeſidiumq. ibi poſuerunt. Accidit etiam repentinum incommodum Biduo, quo haec geſta ſunt. tanta enim tẽpeſtas cooritur, ut, numquam illis locis maiores Aquas fuiſſe, conſtaret. tum autẽ ex omnibus Montibus Nix profluit, ac ſummas ripas Fluminis ſuperauit; Pontesq. ambos, quos C. Fabius fecerat, uno die interrupit. quae res magnas difficultates Exercitui Caeſaris attulit. Caſtra enim, ut ſupra demonſtratum eſt, cũ eſſent inter Flumina duo, Sicorim, & Cingam, ſpatio millium XXX; neutrum

horum

horum tranſiri poterat; neceſſarioq. omnes his anguſtijs continebantur: neque Ciuitates, quae ad Caeſaris amicitiam acceſſerant, frumentum ſupportare, neque ij, qui pabulatum longius progreſſi erant, intercluſi Fluminibus, reuerti; neque maximi comitatus, qui ex Italia, Galliaq. ueniebant, in Caſtra peruenire poterant. tempus erat difficillimum, quo neque frumenta in hibernis erant, neque multũ a maturitate aberant: ac Ciuitates exinanitae, quod Afranius paene omne frumentum ante Caeſaris aduentũ Ilerdã cõuexerat; reliqui ſi quid fuerat, Caeſar ſuperioribus diebus conſumpſerat: pecora, quod ſecundũ poterat eſſe inopiae ſubſidium, propter bellũ finitimae Ciuitates longius remouerant: qui erant pabulandi, aut frumentandi cauſſa progreſſi, hos Leuis armaturae Luſitani, peritiq. earum regionum cetrati Citerioris Hiſpaniae cõſectabantur, quibus erat procliue, tranſnare Flumen; quod conſuetudo eorum omnium eſt, ut ſine utribus ad exercitum non eant. At exercitus Afranij omnium rerum abundabat copia. multum erat frumentum prouiſum, & conuectum ſuperioribus temporibus: multum ex omni prouincia comportabatur: magna copia pabuli ſuppetebat. harum rerum omnium facultates ſine ullo periculo Põs Ilerdae praebebat, & loca trãs Flumen integra, quo omnino Caeſar adire nõ poterat. eae permãſerunt Aquae dies cõplures. conatus eſt Caeſar reficere Pontes: ſed nec magnitudo Fluminis permittebat; neque ad ripã diſpoſitae Cohortes aduerſariorum perfici patiebãtur: quod illis prohi

bere, erat facile, tum ipſius Fluminis natura, atque Aquae magnitudine, tum quod ex totis ripis in unum atque anguſtum locum tela iaciebantur; atque erat difficile, eodem tempore rapidiſſimo Flumine opera perficere, & tela uitare. Nunciatur Afranio, magnos comitatus, qui iter habebant ad Caeſarem, ad Flumen conſtitiſſe. uenerant eo Sagittarij ex Ruthenis, Equites ex Gallia cum multis carris, magniſq. Impedimentis, ut fert Gallica conſuetudo. erant praeterea cuiuſque generis hominum millia circiter VI. cum ſeruis, liberiſq. ſed nullus ordo, nullum imperium certum, cum ſuo quiſque conſilio uteretur, atque omnes ſine timore iter facerent, uſi ſuperiorum temporum, atque itinerum licentia. Erant complures honeſti adoleſcentes, Senatorum filij, & Equeſtris ordinis: erant Legationes Ciuitatum: erant Legati Caeſaris. hos omnes Flumina continebant. ad hos opprimendos cum omni Equitatu, III. q. Legionibus Afranius de nocte proficiſcitur, imprudenteſq. ante miſſis Equitibus aggreditur. celeriter tamen ſeſe Galli Equites expediunt, proeliumq. committunt. hi, dum pari certamine res geri potuit, magnum Hoſtium numerum pauci ſuſtinere; ſed, ubi ſigna Legionum appropinquare coeperunt, paucis amiſſis, ſeſe in Montes proximos conferunt. hoc pugnae tempus magnum attulit noſtris ad ſalutem momentum. nacti enim ſpatium, ſe in loca ſuperiora receperunt. deſiderati ſunt eo die Sagittarij circiter CC. Equites pauci, Calonũ, atque Impedimentorũ nõ magnus numerus. his tamẽ omnibus annona

creuit:

creuit: quae fere res inopia non ſolum praeſentis, ſed etiam futuri tẽporis timore ingraueſcere conſueuit. iamq. ad Denarios L. in ſingulos Modios annona peruenerat, & Militum uires inopia frumenti deminuerat; atque incommoda in dies augebantur; & tam paucis diebus magna erat rerum facta commutatio, ac ſe fortuna inclinauerat; ut noſtri magna inopia neceſſariarum rerum conflictarentur; illi omnibus abundarent rebus, ſuperioresq. haberentur. Caeſar ijs Ciuitatibus, quae ad eius amicitiam acceſſerant, quo minor erat frumenti copia, pecus imperabat; Calones ad longinquiores Ciuitates dimittebat: ipſe praeſentem inopiam, quibus poterat ſubſidijs, tutabatur. Haec Afranius, Petreiusque, & eorum amici, pleniora etiam, atque uberiora, Romam ad ſuos perſcribebant. multa rumor fingebat: ut paene bellum confectum uideretur. Quibus litteris, nuncijsq. Romam perlatis, magni domum concurſus ad Afranium, magnae gratulationes fiebant. multi ex Italia ad Cn. Pompeium proficiſcebantur; alij, ut principes talem nuncium attuliſſe; alij, ne euentum belli exſpectaſſe, aut ex omnibus nouiſſimi ueniſſe uiderentur. Cum in his anguſtijs res eſſet; atque omnes uiae ab Afranianis Militibus, Equitibusq. obſiderentur; nec Põtes perfici poſſent: imperat Militibus Caeſar, ut naues faciant, cuius generis eum ſuperioribus annis uſus Britanniae docuerat. carinae primũ, ac ſtatumina ex leui materia fiebant: reliquum corpus Nauium, uiminibus cõtextum, corijs integebatur. has perfectas carris

iunctis deuehit noctu millia paſſuum a Caſtris XXII. *Militesq. his Nauibus Flumen tranſportat; continentemq. ripae collem improuiſo occupat. hunc celeriter, prius quam ab Aduerſarijs ſentiatur, communit. huc Legionẽ poſtea trãſducit; atque ex utraque parte Pontẽ inſtitutum perficit biduo. ita comitatus, & eos qui frumẽti cauſſa proceſſerant, tuto ad ſe recipit; & rem frumentariam expedire incipit. Eodem die Equitum magnam partem Flumen tranſiecit: qui, inopinãtes pabulatores, & ſine ullo diſſipatos timore aggreſſi, quammaximum numerum iumentorum, atq. hominum, intercipiunt: Cohortibusq. cetratis ſubſidio miſſis, ſciẽter in duas partes ſeſe diſtribuunt; alij, ut praedae ſubſidio ſint; alij, ut uenientibus reſiſtãt, atq. eos propellant: unamq. Cohortem, quae temere ante ceteras extra Aciem procurrerat, ſecluſam a reliquis circumueniunt, atque interficiunt; incolumesq. cum magna praeda eodem Ponte in Caſtra reuertuntur. Dũ haec ad Ilerdam geruntur, Maſſilienſes, uſi L. Domitij conſilio, Naues longas expediunt numero* XVII. *quarum erant* XI. *tectae. multa his minora nauigia addunt; ut ipſa multitudine noſtra Claſſis terreatur: magnum numerum Sagittariorum, magnum Albicorum, de quibus ſupra demonſtratum eſt, imponunt: atque hos praemijs, pollicitationibusq. incitant. certas ſibi depoſcit Naues Domitius, atque has Colonis, Paſtoribusque, quos ſecum adduxerat, complet. ſic, omnibus rebus inſtructa Claſſe, magna fiducia ad noſtras Naues procedunt, quibus praeerat*

D. Brutus.

D. Brutus . . bat ad Inſulam, quae eſt contra Maſſiliā, ſtationes obtinebant. erat multo inferior numero Nauium Brutus: ſed delectos ex omnibus Legionibus fortiſſimos uiros Anteſignanos, Centuriones Caeſar ei Claſſi attribuerat, qui ſibi id muneris depopoſcerant. iȷ manus ferreas, atque harpagones parauerant; magnoq. numero pilorum, tragularum, reliquorumq. telorum, ſe inſtruxerant. ita, cognito Hoſtium aduentu, ſuas Naues ex Portu educunt, cum Maſſilienſibus confligunt. pugnatum utrimque eſt fortiſſime, atque acerrime: neque multum Albici noſtris uirtute cedebant, homines aſperi, et montani, exercitati in armis: atque iȷ, modo digreſſi à Maſſilienſibus, recentē eorū pollicitationem animis continebant; paſtoresq. indomiti, ſpe libertatis excitati, ſub oculis domini ſuā probare operam ſtudebant. ipſi Maſſilienſes, & celeritate nauium, & ſcientia gubernatorum confiſi, noſtros eludebant, impetusq. eorum excipiebant: &, quod licebat latiore ſpatio, producta longius acie circumuenire noſtros, aut pluribus Nauibus adoriri ſingulas, aut remos tranſcurrentes detergere ſi poſſent, cōtendebant: cum propius erat neceſſario uentum, ab ſcientia gubernatorum, atque artificiȷ, ad uirtutē mōtanorum confugiebant. Noſtri, quod minus exercitatis remigibus, minusq. peritis gubernatoribus utebatur; qui repente ex onerariȷs nauibus erant producti, neque dum etiam uocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate, & tarditate Nauium impediebantur. factae enim ſubito ex humida materia,

non eundem uſum celeritatis babebant. itaque, dum locus cominus pugnandi daretur, aequo animo ſingulas binis Nauibus obijciebāt: atque, iniecta manu ferrea, & retenta utraque Naue, diuerſi pugnabant, atque in Hoſtium naues tranſſcendebant; &, magno numero Albicorum, & Paſtorum interfecto, partē Nauium deprimunt, non nullas cum hominibus capiunt, reliquas in Portū cōpellunt. Eo die Naues Maſſilienſium cum ijs, quae ſunt captae, intereunt IX. Hoc primum Caeſari ad Ilerdam nunciatur. ſimul, perfecto Ponte, celeriter fortuna mutatur. illi, perterriti uirtute Equitum, minus libere, minus audacter uagabantur. alias, non longo ab Caſtris progreſſi ſpatio, ut celerem receptum baberēt, anguſtius pabulabantur: alias, longiore circuitu, cuſtodias, ſtationesq. Equitum uitabant; aut, aliquo accepto detrimēto, aut procul Equitatu uiſo, ex medio itinere, proiectis ſarcinis, fugiebant: poſtremo etiam plures intermittere dies, &, praeter conſuetudinem omnium, noctu conſtituerant pabulari. iterim Oſcenſes, & Calagurritani, qui erant cum Oſcenſibus cōtributi, mittūt ad cum Legatos, ſeſeq. imperata facturos pollicentur. bos Tarraconenſes, & Lacetani, et Auſetani, & paucis poſt diebus Illurgauonenſes, qui Flumen Iberū attingunt, inſequūtur. petit ab bis omnibus, ut ſe frumēto iuuent. pollicentur, atque, omnibus undique cōquiſitis iumentis, in Caſtra deportant. tranſit etiam Cohors Illurgauonenſis ad eum, cognito Ciuitatis conſilio; & ſigna ex ſtatione transfert. magna celeriter fit

commu-

commutatio rerum, perfecto Ponte, magnis V. Ciuitatibus ad amicitiam adiunctis, expedita re frumentaria, exſtinctis rumoribus de auxilijs Legionum, quae cum Pompeio per Mauritianam uenire dicebantur. multae longinquiores Ciuitates ab Afranio deſciſcunt, & Caeſaris amicitiã ſequuntur. Quibus rebus perterritis animis aduerſariorũ, Caeſar, ne sẽper magno circuitu per Pontẽ Equitatus eſſet mittẽdus, nactus idoneũ locũ, foſſas pedum XXX. in altitudinẽ cõplures facere inſtituit, quibus partem aliquam Sicoris auerteret, uadumq. in eo Flumine efficeret. his paene effectis, magnum in timorẽ Afranius, Petreiusq. perueniunt, ne omnino frumento, pabuloq. intercluderetur; quod multum Caeſar Equitatu ualebat: itaque conſtituunt ipſi, locis excedere, & in Celtiberiã bellum transferre. Huic conſilio ſuffragabatur etiã illa res, quod ex duobus contrarijs generibus, quae ſuperiore bello cum L. Sertorio ſteterant, Ciuitates uictae nomen, atque imperium abſentis timebãt: quae in amicitia manſerant Põpeij, magnis affectae beneficijs eum diligebant; Caeſaris autem in barbaris erat nomen obſcurius. hinc magnos Equitatus, magnaq. auxilia exſpectabant; & ſuis locis bellũ in hiemẽ ducere cogitabant. Hoc inito conſilio, toto Flumine Ibero Naues cõquirere, & Octogeſam adduci iubẽt. id erat Opidum poſitum ad Iberum, milliaq. paſſuum a Caſtris aberat XX. ad eum locum Fluminis, Nauibus iunctis, Pontem imperant fieri: Legionesq. II. Flumen Sicorim trãſducunt: Caſtraq. muniũt uallo pedũ

XII. qua re per Exploratores cognita, ſummo labore Militum Caeſar continuato diem noctemq. opere in Flumine auertendo, huc iam rem duxerat, ut Equites, etſi difficulter, atque aegere fiebat, poſſent tamē, atque auderent Flumen tranſire, Pedites uero tātummodo humeris, ac ſummo pectore, exſtarent; ut tum altitudine aquae, tum etiam rapiditate Fluminis ad tranſeundum impedirentur. ſed tamen eodem fere tēpore Pons in Ibero prope effectus nunciabatur: & in Sicori uadum reperiebatur. Iam uero eo magis illi maturandum iter exiſtimabant. Itaque, II. auxiliaribus Cohortibus Ilerdae praeſidio relictis, omnibus copijs Sicorim tranſeunt, & cū II. Legionibus, quas ſuperioribus diebus transduxerāt, Caſtra coniungūt. Relinquebatur Caeſari nihil, niſi uti Equitatu agmen aduerſariorum male haberet, & caperet. Pons enim ipſius magnum circuitum habebat; ut multo breuiore itinere illi ad Iberum peruenire poſſent. Equites, ab eo miſſi, Flumen tranſeunt; & cum de tertia uigilia Petreius, atque Afranius Caſtra mouiſſent, repente ſeſe ad nouiſſimum agmen oſtendunt; &, magna multitudine circumfuſa, morari, atque iter impedire incipiunt. Prima Luce, ex ſuperioribus locis, quae Caeſaris Caſtris erant coniuncta, cernebatur, Equitatus noſtri proelio nouiſſimos illorum premi uehementer, ac non numquam ſuſtinere extremum agmen, atque interrumpi, alias inferri ſigna, & uniuerſarum Cohortium impetu noſtros propelli, deinde rurſus conuerſos inſequi: totis uero Caſtris Milites circulari; &

dolere,

dolere, hoſtem ex manibus dimitti, bellum neceſſario longius duci: Centuriones, Tribunosq. militum adire, atque obſecrare, ut per eos Caeſar certior fieret, ne labori ſuo, neu periculo parceret: paratos eſſe ſeſe: poſſe, & audere ea tranſire Flumen, qua trāſductus eſset Equitatus. quorum ſtudio, & uocibus excitatus Caeſar, etſi timebat tantae magnitudinis Flumini exercitum obijcere, conandum tamen, atque experiendum iudicat. itaque infirmiores Milites ex omnibus Centurijs deligi iubet, quorum aut animus, aut uires uidebantur ſuſtinere non poſſe. hos cum Legione una praeſidio Caſtris relinquit: reliquas Legiones expeditas educit: magnoq. numero iumentorum in Flumine ſupra, atque infra conſtituto, tranſducit Exercitū. pauci ex his Militibus, ui fluminis abrepti, ab Equitatu excipiuntur, ac ſubleuantur: interijt tamen nemo. tranſducto incolumi exercitu, copias inſtruit; triplicemq. Aciem ducere incipit. ac tantum fuit in Militibus ſtudium, ut, millium VI. ad iter addito ad uadum circuitu, magnaq. Fluminis mora interpoſita, eos, qui de tertia uigilia exiſſent, ante horā diei IX. cōſequerentur. quos ubi Afranius procul uiſos cū Petreio cōſpexit, noua re perterritus, locis ſuperioribus cōſtitit, Aciēq. inſtruit. Caeſar in cāpis Exercitū reficit; ne defeſſum proelio obijciat. rurſus conantes progredi inſequitur, & moratur. illi neceſſario maturius, quam conſtituerant, Caſtra ponunt: (ſuberant enim Montes, atque a millibus paſſuum V. itinera difficilia, atque anguſta, excipiebant. hos intra Montes ſe recipie-

piebant; ut Equitatũ effugerẽt Caeſaris; praeſidijsq. in anguſtijs collocatis, Exercitũ itinere prohiberent; ipſi ſine periculo, ac timore, Iberũ copias tranſducerent; quod fuit illis conandum, atque omni ratione efficiendum) & , totius diei pugna, atque itineris labore defeſſi, rem in poſterum diem diſtulerunt. Caeſar quoque in proximo Colle Caſtra ponit. media circiter nocte ijs, qui, Adaquãdi cauſſa, longius a Caſtris proceſſerant, ab Equitibus correptis, fit ab his certior Caeſar, Duces aduerſariorum ſilentio copias Caſtris educere. Quo cognito, ſignum dari iubet, & uaſa militari more conclamari. illi, ex audito clamore, ueriti, ne noctu, impediti, ſub onere confligere cogerẽtur, aut ne ab Equitatu Caeſaris in anguſtijs tenerẽtur, iter ſupprimunt, copiasq. in Caſtris continent. Poſtero die Peteius cũ paucis Equitibus occulte ad explorãda loca proficiſcitur. hoc idem fit ex Caſtris Caeſaris. Mittitur L. Decidius Saxo, cum paucis, qui loci naturam perſpiciat. uterque idem ſuis renunciat; V. millia paſuum proxima intercedere itineris campeſtris; inde excipere loca aſpera & montuoſa; qui prior has anguſtias occupauerit, ab hoc hoſtem prohiberi, nihil eſſe negotij. Diſputatur in concilio a Petreio, & Afranio, & tempus profectionis quaeritur. plerique cenſebant, ut noctu iter facerent: poſſe prius ad anguſtias ueniri, quam ſentirẽtur. alij, quod pridie noctu conclamatum eſſet in Caſtris Caeſaris, argumenti ſumebant loco, non poſſe clam exiri, circũfundi noctu Equitatũ Caeſaris, atque omnia loca,

atque

atque itinera obſideri: nocturnaq. Proelia eſſe uitanda, quod perterritus Miles in Ciuili diſſenſione Timori magis, quam Religioni, conſulere conſueuerit: at lucem multum per ſe pudorem omnium oculis, multum etiam Tribunorum mil. & Cēturionum praeſentiā afferre: quibus rebus coerceri Milites, & in officio contineri ſoleant: quare omni ratione eſſe interdiu perrūpendum: etſi, aliquo accepto detrimento; tamen, ſumma Exercitus ſalua, locum, quem petant, capi poſſe. Haec uicit in Concilio ſententia; & Prima Luce poſtridie cōſtituunt proficiſci. Caeſar, Exploratis Regionibus, albēte caelo, omnes copias Caſtris educit; magnoq. circuitu, nullo certo itinere Exercitū ducit. nam quae itinera ad Iberum, atque Octogeſam pertinebant, Caſtris Hoſtium oppoſitis tenebātur; ipſi erant tranſſcēdendae ualles maximae, ac difficillimae; ſaxa multis locis praerupta iter impediebant: ut arma per manus neceſſario tranſderentur; Militesq. inermes, ſubleuatiq. alij ab alijs magnā partē itineris cōficerent; ſed hunc laborē recuſabat nemo, quod eum omnium laborum finem fore exiſtimabant, ſi hoſtē Ibero intercludere, & frumēto prohibere potuiſſent. Ac primo Afraniani Milites, uiſendi cauſſa, laeti ex Caſtris procurrebant, contumelioſiſq. uocibus proſequebātur, neceſſarij uictus inopia coactos fugere, atque ad Ilerdā reuerti. erat enim iter a propoſito diuersū; cōtrariāq. in partē iri uidebatur. Duces uero eorum ſuū conſiliū laudibus ferebant, quod ſe Caſtris tenuiſſent. multumq. eorum opinionē adiuuabat, quod ſine

Iumen-

Iumentis, Impedimentisq. ad iter profectos uidebãt; ut non poſſe diutius inopiam ſuſtinere, conſiderent. ſed, ubi paullatim retorqueri agmen ad dextrã conſpexerunt; iamq. primos ſuperare Regionem Caſtrorum animaduerterunt; nemo erat adeo tardus, aut fugiẽs laboris, quin, ſtatim Caſtris exeundum, atque occurrendum, putaret. Cõclamatur ad arma; atque omnes copiae, paucis praeſidio relictis Cohortibus, exeunt, rectoq. ad Iberum itinere, contendunt. Erat in Celeritate omne poſitum certamen, utri prius anguſtias, Monteſq. occuparent: ſed exercitum Caeſaris uiarũ difficultates tardabant; Afranij copias Eq̃tatus Caeſaris inſequens morabatur. res tamen ab Afranianis huc erat neceſſario deducta, ut, ſi priores Montes, quos petebant, attigiſſent, ipſi periculũ uitarent, Impedimenta totius Exercitus, Cohorteſque, in Caſtris relictas, ſeruare non poſſent; quibus interclusis exercitu Caeſaris, auxilium ferri nulla ratione poterat. confecit prior iter Caſar: atque ex magnis rupibus nactus planiciem, in hac cõtra Hoſtem Aciem inſtruit. Afranius, cum ab Equitatu nouiſſimum agmen premeretur, & ante ſe Hoſtem uideret, Collem quendam nactus, ibi conſtitit. ex eo loco IV. Cetratorum Cohortes in Montem, qui erat in conſpectu omnium excelſiſſimus, mittit. hunc magno curſu concitatos iubet occupare; eo conſilio, uti ipſe eodem omnibus copijs contenderet, &, mutato itinere, iugis Octogeſam perueniret. hunc cum obliquo itinere Cetrati peterent; conſpicatus Equitatus Caeſaris, in Cohortes

impetum

impetum facit: nec minimam partem temporis Equitum uim Cetrati ſuſtinere potuerunt; omnesq. ab his circumuenti, in conſpectu utriuſq. exercitus interficiũtur. erat occaſio bene gerendae rei. neq. uero id Caeſarẽ fugiebat, tãtõ ſub oculis accepto detrimẽto, perterritum exercitum ſuſtinere nõ poſſe, praeſertim circumdatum undiq. Equitatu, cum in loco aequo atque aperto, confligeretur. idq. ex omnibus partibus ab eo flagitabatur. Concurrebant Legati, Centuriones, Tribuniq. mil. ne dubitaret proelium committere; omniũ eſſe Militum paratiſſimos animos; Afranianos contra multis rebus ſui timoris ſigna miſiſſe; quod ſuis non ſubueniſſent; quod de Colle non recederent; quod uix Equitum incurſus ſuſtinerent; collatisq. in unum locum ſignis conferti, neque ordines, neque ſigna, ſeruarent. quod ſi iniquitatem loci timeret, datum iri tamen aliquo loco pugnandi facultatẽ; quod certe inde decedendum eſſet Afranio, nec ſine aqua permanere poſſet. Caeſar in eam ſpem uenerat, ſe, ſine pugna & ſine uulnere ſuorum, rem conficere poſſe; quod re frumentaria aduerſarios intercluſiſſet. cur, etiam ſecundo proelio, aliquos ex ſuis amitteret? cur uulnerari pateretur optime meritos de ſe Milites? cur denique fortunam periclitaretur? praeſertim cum nõ minus eſſet Imperatoris, Conſilio ſuperare, quam Gladio. mouebatur etiam miſericordia Ciuium, quos interficiendos uidebat: quibus ſaluis, atque incolumibus, rem obtinere malebat. hoc conſilium Caeſaris a pleriſque non probabatur. Milites uero palam

inter

inter ſe loquebantur; Quoniam talis occaſio victoriae dimitteretur, etiam cũ uellet Caeſar, ſeſe non eſſe pugnaturos. ille in ſua ſententia perſeuerat; & paullum ex eo loco digreditur, ut timorem aduerſarijs minuat. Petreius, atque Afranius, oblata facultate, in Caſtra ſeſe referunt. Caeſar, praeſidijs Montibus diſpoſitis, omni ad Iberum intercluſo itinere, quam proxime poteſt Hoſtium Caſtris Caſtra communit. Poſtero die Duces aduerſariorum perturbati, quod omnem rei frumentariae, fluminisq. Iberi ſpem amiſerant, de reliquis rebus conſultabant. erat unum iter, Ilerdam ſi reuerti uellent; alterum, ſi Tarraconem peterent. Haec conſultantibus eis, nunciatur, Aquatores ab Equitatu premi noſtro: qua re cognita, crebras ſtationes diſponunt Equitum, & Cohortium Alariarum; Legionariasq. interijciunt Cohortes; vallumq. ex Caſtris ad Aquam ducere incipiunt; ut intra munitionem & ſine timore, & ſine ſtationibus Aquari poſſent. id opus inter ſe Petreius, atque Afranius, partiuntur: ipſiq. perficiendi operis cauſſa, longius progrediuntur. quorum diſceſſu liberam nacti milites colloquiorum facultatẽ, uulgo procedunt; et, quẽ quiſque in Caſtris notum, aut Municipem, habebat, conquirit, atque uocat. primum agunt gratias omnes omnibus, quod ſibi perterritis pridie pepercisſent; eorũ ſe beneficio uiuere: deinde Imperatoris fidem quaerunt, recte ne ſe illi ſint cõmiſſuri; &, quod non ab initio fecerint, armaq. cum hominibus neceſſarijs, & conſanguineis contulerint, cõqueruntur. His prouocati ſermonibus, fidẽ ab

Impera-

Imperatore de Petreij, & Afranij vita petunt; ne quod in ſe ſcelus concepiſſe, neu ſuos prodidiſſe uideãtur. Quibus confirmatis rebus, ſe ſtatim ſigna trãſlaturos confirmant; Legatosq. de Pace primorum Ordinum Centuriones ad Caeſarẽ mittunt. Interim alij ſuos in Caſtra, inuitandi cauſſa, adducunt; alij ab ſuis adducuntur; adeo, ut una Caſtra iam facta ex binis uiderentur. compluresq. Tribuni militum, & Centuriones ad Caeſarem ueniunt, ſeq. ei commendant. hoc idẽ fit a Principibus Hiſpaniae; quos illi euocauerant, & ſecum in Caſtris habebant Obſidũ loco. ij ſuos notos, hoſpitesq. quaerebant, per quem quiſque eorum aditum commendationis haberet ad Caeſarem. Afranij etiam filius adoleſcens de ſua, & Parentis ſui ſalute, cum Caeſare, per Sulpicium Legatũ, agebat. erant plena laetitia, & gratulatione omnia, eorũ, qui tanta pericula uitaſſe, & eorum, qui ſine uulnere tantas res confeciſſe uidebantur. magnumq. fructum ſuae priſtinae lenitatis omniũ iudicio Caeſar ferebat; conſiliũq. eius a cunctis probabatur. Quibus rebus nunciatis Afranio, ab inſtituto opere diſcedit, ſeq. in Caſtra recipit; ſic paratus, ut uidebatur, ut, quicumque accidiſſet caſus, hũc quieto, & aequo animo ferret. Petreius uero non deſerit ſeſe; armat familiam; cum hac, & Praetoria Cohorte Cetratorum, barbarisq. Equitibus paucis, beneficiarijs ſuis, quos ſuae cuſtodiae cauſſa habere conſueuerat, improuiſo ad vallum aduolat; colloquia Militum interrumpit; noſtros repellit ab Caſtris; quos deprehendit, interficit. reliqui

coeunt inter ſe;& ,repentino periculo exterriti, ſiniſtras ſagis inuoluunt,gladiosq.diſtringunt, atq. ita ſe a Cetratis, Equitibusq.defendunt, Caſtrorũ propinquitate cõfiſi;ſeq.in Caſtra recipiunt;& ab iis Cohortibus,quae erant in ſtationes ad Portas,defenduntur. Quibus rebus confectis,flens Petreius Manipulos circuit;Militesq.appellat;neu ſe, neu Pompeium abſentem, Imperatorem ſuum, aduerſarijs ad ſupplicium transdant,obſecrat.fit celeriter concurſus in Praetorium.Poſtulant,ut iurent omnes,ſe exercitũ, ducesq. non deſerturos,neque prodituros, neque ſibi ſeparatim a reliquis conſiliũ capturos. Princeps in haec verba iurat: ipſe ad idem iuſiurandum adigit Afranium. Subſequuntur Tribuni militum,Centurionesq. Centuriatim producti Milites idẽ iurant:edicunt, penes quẽ quiſq. ſit Miles Caeſaris, ut producatur. productos palam in Praetorio interficiunt. ſed plerique, quos ceperant, celant, noctuq. per vallum emittunt. ſic terror oblatus a Ducibus, Crudelitas in ſupplicio, vana religio iuriſiurandi, ſpem praeſentis deditionis ſuſtulit,mentesq.Militum conuertit, & rem ad priſtinam belli rationem redegit. Caeſar Milites aduerſariorum, qui in Caſtra per tempus colloquij uenerant, ſumma diligentia conquiri, & remitti, iubet. ſed ex numero Tribunorum militum, Centurionumq. non nulli ſua uoluntate apud eum remanſerunt: quos ille poſteá magno in honore habuit:Centuriones, ampliorisq.ordinis Equites Romanos in Tribunicium reſtituit honorem. Premebantur Afraniani Pabulatione;

tione; Aquabantur aegre; Frumenti copiã Legiona-
rij non nulli habebant, quod dierum XXII. ab Iler-
da frumentum iuſſi erant efferre. Cetrati, auxiliares-
que nullam, quorũ erant et facultates ad parandum
exiguae, & corpora inſueta ad onera portanda. ita-
que magnus eorum quotidie numerus ad Caeſarem
perfugiebat. In his erat anguſtijs res: ſed ex propoſi-
tis conſilijs duobus explicitius uidebatur, ad Ilerdam
reuerti: quod ibi paullulum frumenti reliquerant. ibi
ſe reliquum conſilium expleturos confidebant. Tarra
co aberat longius: quo ſpatio plures rem poſſe caſus
recipere intelligebant. hoc probato conſilio, ex Ca-
ſtris proficiſcuntur. Caeſar, Equitatu praemiſſo, qui
nouiſſimum agmen carperet, atque impediret, ipſe
cum Legionibus ſubſequitur. nullum intercedebat
tempus, quin extremi cum Equitibus proeliarentur.
Genus erat hoc pugnae. Expeditae Cohortes nouiſſi-
mum agmen claudebant: pluresq. in locis campe-
ſtribus ſubſiſtebant. ſi Mons erat adſcendẽdus, facile
ipſa loci natura periculũ repellebat: quod ex locis ſu-
perioribus, qui anteceſſerant, ſuos adſcendentes pro-
tegebant. cum vallis, aut locus decliuis ſuberat; neq.
ij, qui anteceſſerant, morantibus opem ferre pote-
rant; Equites uero ex loco ſuperiore in aduerſarios te
la conijciebant: tum magno erat in periculo res; tum
inquirebant, ut, cum eiuſmodi eſſet locis appropin-
quatum, Legionum ſigna conſiſtere iuberent, magnoq.
impetu Equitatũ repellerent; eo ſummoto, repẽte inci
tato curſu ſeſe in valles uniuerſi demitterẽt, atque ita

tranſgreſſi, rurſus in locis ſuperioribus conſiſterent. nam tantum ab Equitum ſuorum auxilijs aberant, quorum numerum habebant magnum, ut eos, ſuperioribus perterritos proelijs, in medium reciperent agmen, ultroq. eos tuerentur: quorum nulli ex itinere excedere licebat, quin ab Equitatu Caeſaris exciperetur. tali dum pugnatur modo; lente, ac paullatim proceditur; crebroque, ut ſint auxilio ſuis, ſubſiſtunt, ut tum accidit. millia enim progreſſi IV. uehementiusq. peragitati ab Equitatu, Montem excelſum capiunt: ibiq. una fronte contra Hoſtem Caſtra muniunt, neque iumentis onera deponunt. ubi Caeſaris Caſtra poſita, tabernaculaq. conſtituta, & dimiſſos Equites pabulandi cauſſa animaduertere; ſeſe ſubito proripiunt hora circiter VI. eiuſdem diei; &, ſpem nacti morae, diſceſſu noſtrorum Equitum, iter facere incipiunt. quare animaduerſa, Caeſar, relictis ijs munitionibus, ſubſequitur; praeſidio Impedimentis paucas Cohortes relinquit: hora X. ſubſequi Pabulatores, Equitesq. reuocari iubet. celeriter Equitatus ad quotidianũ itineris officium reuertitur: pugnatur acriter ad nouiſſimum agmen, adeo, ut paene terga conuertant: compluresq. Milites, etiã nõ nulli Centuriones, interficiũtur. Inſtabat agmen Caeſaris, atque uniuerſum imminebat. Tum uero, neque ad explorandum idoneum locũ Caſtris, neque ad progrediendum data facultate, conſiſtũt neceſſario; & procul ab aqua, & natura iniquo loco, Caſtra ponunt. ſed ijſdem de cauſſis Caeſar, quae ſupra ſunt demõſtratae, proelio nõ laceſſit, & eo die

taber-

tabernacula ſtatui paſſus non eſt; quo paratiores eſſent ad inſequendum omnes, ſiue noctu, ſiue interdiu erumperent. illi, animaduerſo vitio Caſtrorum, tota nocte munitiones proferunt, Caſtraq. Caſtris conuertunt. hoc idem poſtero die a prima Luce faciunt, totumq. in ea re diem conſumunt. ſed, quantum opere proceſſerant, & Caſtris protulerant, tanto aberāt ab Aqua longius; & praeſenti malo alijs malis remedia dabantur. prima Nocte, Aquandi cauſſa, nemo ēgreditur ex Caſtris. proximo die, praeſidio in Caſtris relicto, uniuerſas ad Aquam copias educunt; Pabulatum emittitur nemo. his eos ſupplices malis Caeſar neceſſariam ſubire deditionem, quam proelio decertare, malebat. conatur tamen eos vallo, foſſaq. circumuenire; ut quammaxime repentinas eorum eruptiones demoretur: quo neceſſario deſcenſuros exiſtimabant. illi, & inopia pabuli adducti, & quo eſſent ad id expeditiores, omnia ſarcinaria iumenta interfici iubent. in his operibus, conſilijsq. biduum conſumitur. Tertio die magna iam pars operis Caeſaris proceſſerat. Illi impediendae rei, quae munitionis cauſſa fiebat, hora circiter IIX. ſigno dato, Legiones educunt, Aciemq. ſub Caſtris inſtruunt. Caeſar ab opere Legiones reuocat, Equitatum omnem conuenire iubet, Aciem inſtruit. contra opinionem enim Militum, formamq. omnium, videri proelio diffugiſſe, magnum detrimentum afferebat. ſed eiſdem de cauſſis, quae ſunt cognitae, quo minus dimicare uellet, mouebatur; atque hoc etiam magis, quod ſpatij breuitas,

uitas, etiam in fugam coniectis aduerſarijs, non multum ad ſummam victoriae iuuare poterat. non enim amplius pedum millibus II. ab Caſtris Caſtra diſtabant. hinc duas partes Acies occupabant. tertia uacabat, ad incurſum, atque impetum Militum relicta. ſi proelium committeretur, propinquitas Caſtrorum celerem ſuperatis ex fuga receptum dabat. Hac de cauſſa conſtituerat ſigna inferentibus reſiſtere, prior proelio non laceſſere. Acies erat Afraniana duplex: Legio V. & III. in ſubſidijs locum Alariae Cohortis obtinebat: Caeſaris triplex: ſed primam Aciem quatternae Cohortes ex V. Legione tenebant: has ſubſidiariae ternae, & rurſus aliae totidem, ſuae cuiuſque Legionis, ſubſequebantur, Sagittarij, Funditoresq. media continebantur acie: Equitatus latera cingebat. Tali inſtructa Acie, tenere uterque propoſitum uidebatur; Caeſar, ut, niſi coactus, proelium non committeret; ille, ut opera Caeſaris impediret. producitur tamen res; Aciesq. ad Solis Occaſum continẽtur: inde utrique in Caſtra diſcedunt. Poſtero die munitiones inſtitutas Caeſar parat perficere; illi uadum Fluminis Sicoris tentare, ſi tranſire poſſent. Qua re animaduerſa, Caeſar Germanos Leuis armaturae, Equitũq. partẽ Flumen tranſiicit, crebrasq. in ripis cuſtodias diſponit. tandem, omnibus rebus obſeſſi, quartum iam diem ſine pabulo retentis iumentis, Aquae, ligni, & frumenti inopia, colloquium petunt; &, id ſi fieri poſſit, ſemoto a Militibus loco. ubi id a Caeſare negatum, &, palam ſi colloqui uellent, conceſſum

eſt;

eſt; datur Obſidis loc Caeſari filius Afranij. uenitur in eum locum, quem Caeſar deligit. audiente utroque Exercitu, loquitur Afranius: Non eſſe aut ipſis, aut Militibus ſuccenſendum, quod fidem erga Imperatorem ſuum Cn. Pompeium conſeruare uoluerint: ſed ſatis iam feciſſe officio, ſatisq. ſupplicij tuliſſe, perpeſſos omnium rerum inopiam: nunc uero, paene ut feminas circūmunitos, prohiberi Aqua, prohiberi Ingreſſu, neque corpore dolorem, neque animo ignominiam ferre poſſe: itaque ſe uictos confiteri: orare, atque obſecrare, ſi quis locus miſericordiae relinquatur, ne ad ultimum ſupplicum progredi neceſſe habeant. Haec quàm poteſt demiſſiſſime, atque ſubiectiſſime, exponit. Ad ea Caeſar reſpondit. Nulli omnium has partes, uel Querimoniae, uel Miſerationis, minus conueniſſe: reliquos enim omnes ſuum officium praeſtitiſſe; ſe, qui, etiam bona condicione, & loco, & tempore aequo, confligere noluerit, ut quam integerrima eſſent ad pacem omnia; exercitum ſuum, qui, iniuria etiam accepta, ſuisq. interfectis, quos in ſua poteſtate habuit, conſeruarit, & texerit; illius denique exercitus Milites, qui per ſe de concilianda Pace egerint; qua in re omnium ſuorum uitae conſulendum putarunt; ſic omnium Ordinum partes in miſericordia conſtitiſſe: ipſos duces a Pace abhorruiſſe: eos neque Colloquij, neque Indutiarum, iura ſeruaſſe; & homines imperitos, & per colloquiū deceptos crudeliſſime interfeciſſe. Accidiſſe igitur his, quod plerumque hominibus nimia pertinacia, atque

 arro-

arrogantia accidere ſoleat, uti eo recurrant, & id cupidiſſime petant, quod paullo ante contempſerint: neque nunc ſe illorum humilitate, neque aliqua temporis opportunitate poſtulare, quibus rebus augeantur opes ſuae, ſed eos exercitus, quos contra ſe multos iam annos aluerint, uelle dimitti: neque enim VI. Legiones alia de cauſſa miſſas in Hiſpaniam, Septimamq. ibi conſcriptam, neque tot, tantasq. Claſſes paratas, neque ſummiſſos Duces, rei militaris peritos: nihil horum ad pacandas Hiſpanias, nihil ad uſum Prouinciae prouiſum, quae, propter diuturnitatem Pacis, nullum auxilium deſiderarit: omnia haec iampridem contra ſe parari: in ſe noui generis imperia conſtitui; ut idem ad Portas urbanis praeſideat rebus, & duas bellicoſiſſimas Prouincias abſens tot annos obtineat: in ſe iura Magiſtratuum cōmutari, ne ex Praetura, & Conſulatu, ut ſemper, ſed per paucos probati, & electi, in Prouincias mittantur: in ſe Aetatis excuſationem nihil ualere, quod ſuperioribus bellis probati ad obtinendos exercitus euocentur: in ſe uno non ſeruari, quod ſit omnibus datum ſemper Imperatoribus, ut, rebus feliciter geſtis, aut cum honore aliquo, aut certe ſine ignominia, domum reuertantur, exercitumq. dimittant. Quae tamen omnia & ſe tuliſſe patienter, & eſſe laturum: neque nunc id agere, ut ab illis abductum Exercitum teneat ipſe, quod tamen ſibi difficile non ſit; ſed, ne illi habeant, quo contra ſe uti poſſint: proinde, ut eſſet dictum, Prouincijs excederent, Exer-

citumq.

Digitized

titumq. dimitterent: ſi id ſit factum, nociturum ſe nemini: hanc unam, atque extremam Pacis eſſe condicionem. Id uero Militibus fuit pergratum, & iucundum, ut ex ipſa ſignificatione potuit cognoſci; ut, qui aliquid uicti incommodi exſpectauiſſent, ultro inde praemium Miſſionis ferrent. nam, cum de loco, & tēpore eius rei controuerſia inferretur, & uoce, & manibus uniuerſi ex uallo, ubi cōſtiterant, ſignificare coeperunt, ut ſtatim dimitterentur, neque, omni interpoſita fide, firmum eſſe poſſe, ſi in aliud tempus differretur. paucis cum eſſet in utramque partem uerbis diſputatum; res huc deducitur, ut ij, qui habeant domicilium, aut poſſeſſiones in Hiſpania, ſtatim; reliqui ad Varum Flumen dimittantur: ne quid eis noceatur, neue quis inuitus ſacramento cogatur a Caeſare, cauetur. Caeſar ex eo tempore, dum ad Flumen Varum ueniatur, ſe frumentum daturum, pollicetur: addit etiam, ut, quid quiſque eorum in bello amiſerit, quae ſint penes Milites ſuos, ijs, qui amiſerint, reſtituatur: Militibus, aequa facta aeſtimatione, pecuniā pro ijs rebus ſoluit. quaſcumque poſtea cōtrouerſias inter ſe Milites habuerant, ſua ſponte ad Caeſarem introduxerunt. Petreius, atque Afranius cum Stipendium ab Legionibus, paene ſeditione facta, flagitaretur, cuius illi diem non dum ueniße dicerent; Caeſar ut cognoſceret, poſtulatum eſt; eoq. utrique, quod ſtatuit, contenti fuerunt. Parte circiter tertia Exercitus eo biduo dimiſſa, II. Legiones ſuas antecedere, reliquas ſubſequi, iuſſit; ut nō lōgo inter ſe ſpatio Caſtra

facerent: eiq. negotio Q. Fuſium Calenum Legatum praefecit. hoc eius praeſcripto ex Hiſpania ad Varum Flumen eſt iter factum; atque ibi reliqua pars Exercitus dimiſſa eſt

C. IVLII. CAESARIS
COMMENTARIORVM
DE. BELLO. CIVILI
LIB. II

D*VM haec in Hiſpania geruntur, C. Trebonius Legatus, qui ad oppugnationē Maſſiliae relictus erat, duabus ex partibus aggerem, uineas, turresq. ad Opidū agere inſtitut. una erat proxima Portui, Naualibusque; altera ad partē, qua eſt aditus ex Gallia, atque Hiſpania ad id Mare, quod adigit ad oſtiū Rhodani. Maſſilia enim fere ex* III. *Opidi partibus Mari alluitur. reliqua quarta eſt, quae aditū habet a Terra. huius quoque ſpatij pars ea, quae ad Arcē pertinet, loci natura, & ualle altiſſima munita, longā, & difficilē habet oppugnationē. ad ea perficienda opera C. Trebonius magnā Iumentorū, atque Hominū multitudinē ex omni Prouincia uocat: uimina, materiāq. cōportari iubet. quibus cōparatis rebus, aggerem in altitudinem pedum* LXXX. *exſtruit. ſed tanti erant antiquitus in Opido omnium rerum ad Bellum apparatus, tantaq. multitudo Tormentorum, ut eorum uim nul*

lae

lae contextae uiminibus uineae ſuſtinere poſſent. Aſſeres enim pedum XII. *cuſpidibus praefixi, atque hi maximis baliſtis miſſi, per* IV. *ordines cratium in terra defigebantur. itaque, pedalibus lignis coniunctis inter ſe, Porticus integebatur; atque hac agger inter manus proferebatur. antecedebat Teſtudo pedum* LX. *aequandi loci cauſſa facta; item ex fortiſſimis lignis, euoluta omnibus rebus, quibus ignis iactus, & lapides defendi poſſent. ſed magnitudo operum, altitudo Muri, atque Turrium, multitudo Tormentorum omnem adminiſtrationem tardabat. crebrate tamen per Albicos eruptiones fiebant ex Opido; ignesq. Aggeri, & Turribus inferebantur. quae facile noſtri repellebant Milites, magnisq. ultro illatis detrimentis, eos, qui eruptionem fecerãt, in Opidum reijciebant. Interim L. Naſidius, ab Cn. Pompeio cum Claße Nauium* XII. *in quibus paucae erant Aeratae, L. Domitio, Maſſilienſibusq. ſubſidio miſſus, Freto Siciliae, imprudente, atque inopinãte Curione, prouehitur: appulſisq. Meſſanam Nauibus, atque inde, propter repentinum terrorẽ, Principum, ac Senatus fuga facta, ex Naualibus eorum unam deducit. Hac adiuncta ad reliqas Naues, curſum Maſſiliam uerſus perficit; praemiſſaq. clã Nauicula, Domitium, Maſſilienſesq. de ſuo aduentu certiores facit; eosq. magnopere hortatur, ut rurſus cum Bruti Claſſe, additis ſuis auxilijs, confligant. Maſſilienſes poſt ſuperius incommodum ueteres ad eũdem numerum ex Naualibus productas Naues refecerant,*

rant, ſumma induſtria armauerant, (remigum, gubernatorumq. magna copia ſuppetebant) piſcatoriasq. adiecerant, atque contexerant, ut eſſent ab ictu telorum Remiges tuti. has Sagittarijs, Tormentisq. compleuerant. Tali modo inſtructa Claſſe, omniũ ſeniorum, matrumfamiliae, uirginũ precibus, & fletu excitati, ut extremo tempore Ciuitati ſubuenirent, non miore animo, ac fiducia, quam ante dimicauerant, Naues conſcendunt. Communi enim fit uitio Naturae, ut inuiſis, latitantibus, atque incognitis rebus magis confidamus, uehemẽtiusq. exterreamur, ut tum accidit. aduentus enim L. Naſidij ſumma ſpe, & uoluntate Ciuitatem compleuerat. nacti idoneum uentum uentum, ex Portu exeunt, & Tauroëta, quod eſt Caſtellum Maſſiliẽſium, ad Naſidium perueniunt: ibiq. Naues expediunt: rurſusq. ſe ad confligẽdum animo confirmant; & conſilia communicant. dextra pars Maſſilienſibus attribuitur, ſiniſtra Naſidio. eodem Brutus contendit, aucto Nauium numero. nã ad eas, quae factae fuerant Arelate per Caeſarem, captiuae Maſſilienſium acceſſerant VI. *has ſuperioribus refecerat diebus, atque omnibus rebus inſtruxerat. itaque, ſuos cohortatus, quos integros ſuperauiſſent, ut uictos contemnerent, plenus ſpei bonae, atque animi, aduerſus eos proficiſcitur. facile erat, ex Caſtris C. Trebonij, atque omnibus ſuperioribus locis proſpicere in urbem, ut omnis iuuentus, quae in Opido remanſerat, omneſq. ſuperioris aetatis, cum liberis, atque uxoribus, publi-*

cis q.

ciſq. cuſtodijs, aut ex Muro ad caelum manus tende rent, aut Templa Deorum immortalium adirent, & ante Simulacra proiecti uictoriã ab Dijs expoſcerẽt. neque erat quiſquam omnium, qui non in eius diei ca ſu ſuarum omnium fortunarum euentum cõſiſtere exi ſtimaret. nam & honeſti ex iuuentute, & cuiuſque aetatis ampliſſimi, nominatim euocati, atque obſe- crati, Naues conſcenderant; ut, ſi quid aduerſi acci- diſſet, ne ad conandum quidem ſibi quidquam reliqui fore uiderent; ſi ſuperauißent, uel domeſticis opi- bus, uel externis auxilijs de ſalute urbis confiderent. Commiſſo proelio, Maſſilienſibus res nulla ad uirtu- tem defuit: ſed, memores eorum praeceptorum, quae paullo ante ab ſuis acceperant, hoc animo decerta- bant, ut nullum aliud tempus ad conandum habitu- ri uiderentur; &, quibus in pugna uitae periculum accideret, non ita multo ſe reliquorum Ciuium fa- tum antecedere exiſtimarent, quibus, urbe capta, ea- dem eſſet Belli fortuna patienda: deductiſq. noſtris paullatim Nauibus, & artificio gubernatorum mo- bilitati Nauium locus dabatur; &, ſi quando no- ſtri, facultatem nacti, ferreis iniectis manibus, Na- uem religauerant, undique ſuis laborantibus ſuccur rebant. Neque uero coniuncti Albici cominus pugna deficiebant: neque multum cedebant uirtute noſtris. ſimul ex minoribus Nauibus magna uis e- minus miſſa telorum, multa noſtris de improuiſo im- prudentibus, atque impeditis uulnera inferebant. cõ ſpicataeq. Naues triremes II. Nauem D. Bruti,

quae

quae ex ſigno facile agnoſci poterat, II. ex partibus ſeſe in eam incitauerant: ſed tantum re prouiſa, Brutus celeritate Nauis eniſus eſt, ut paruo momento antecederet. illae adeo grauiter inter ſe, incitatae, cõflixerunt, ut uehementiſſime utraeque ex concurſu laborarent; altera uero, perfracto roſtro, tota collabefieret. qua re animaduerſa, quae proximae ei loco ex Bruti Claſſe Naues erant, in eas impeditas impetũ faciunt, celeriterq. ambas deprimunt. Sed Naſidianae Naues nulli uſui fuerunt, celeriterq. pugna excesſerunt. non enim has aut conſpectus Patriae, aut Propinquorum praecepta ad extremum uitae periculum adire cogebant. itaque ex eo numero Nauium nulla deſiderata eſt: ex Maſſilienſium Claſſe V. ſunt depreſſae, IV. captae, I. cum Naſidianis profugit; quae omnes Citeriorem Hiſpaniam petiuerunt. at ex reliquis una praemiſſa Maſſiliam, huius nuncij perferendi gratia, cum iam appropinquaret urbi, omnis ſeſe multitudo ad cognoſcendum effudit: ac, re cognita, tantus luctus excepit, ut urbs ab Hoſtibus capta eodem ueſtigio uideretur. Maſſilienſes tamen nihilo ſegnius ad defenſionem urbis reliqua apparare coeperũt. Eſt animaduerſum ab Legionarijs, qui dexteram partem operis adminiſtrabant, ex crebris Hoſtium eruptionibus magno ſibi eſſe praeſidio poſſe, ſi pro Caſtello, ac receptaculo, Turrim ex Latere ſub Muro feciſſent, quam primo ad repentinos incurſus humilem, paruamq. fecerant. huc ſe referebant: hinc, ſi qua maior oppreſſerat uis, propugnabant:

bant:

bant: hinc ad repellendum, & proſequendum hoſtem procurrebant. patebat haec quoquouerſus pedes XXX. *ſed parietum craſſitudo pedum* V. *poſtea uero, ut eſt rerum omnium magiſter vſus, hominum adhibita ſollertia, inuentum eſt, magno eſſe uſui poſſe, ſi haec eſſet in altitudinem Turris elata. id hac ratione perfectum eſt. ubi Turris altitudo perducta eſt ad contabulationem; eam in parietes inſtruxerunt, ita ut capita tignorum extrema parietum ſtructura tegerentur; ne quid emineret, ubi ignis hoſtium adhaereſceret. hanc inſuper contignationem, quantum tectum plutei, ac vinearum paſſum eſt, laterculo adſtruxerunt: ſupraq. eum locum Tigna tranſuerſa iniecerunt, non longe ab extremis parietibus, quibus ſuſpenderent eam contignationem, quae Turri tegumento eſſet futura: ſupraq. ea Tigna directo tranſuerſas Trabes iniecerunt, easq. Aſſeribus religauerunt: has Trabes paullo longiores, atque eminētiores, quam extremi parietes erant, effecerunt; ut eſſet, ubi tegumenta perpendere poſſent, ad defendendos ictus, ac repellendos, dum inter eam contignationem Parietes exſtruerentur: eamq. contabulationem ſummam lateribus, lutoq. conſtrauerunt; ne quid ignis Hoſtium nocere poſſet: centonesq. inſuperq. iniecerunt; ne aut Tela, tormentis miſſa, tabulationē perfringerent, aut Saxa ex catapultis Latericium diſcuterent. ſtorias autē ex funibus anchorarijs tres in longitudinem parietum Turris, latas* IV. *pedes, fecerunt: easq. ex* III. *partibus, quae ad Hoſtes uergebant, eminētibus*

trabi-

trabibus circum Turrem praependentes religauerũt. quod unum genus Tegumenti alijs locis erant experti nullo telo, neque tormẽto, trãſiici poſſe. ubi uero ea pars Turris, quae erat perfecta, tecta, atque munita eſt ab omni ictu Hoſtium; pluteos ad alia opera abduxerunt: Turris tectum per ſe ipſum prehenſionibus ex contignatione prima ſuſpendere, ac tollere, coeperunt; ubi, quantum ſtoriarum demiſſio patiebatur, tantum eleuabant. Intra haec tegumẽta abditi, atque muniti, Parietes Lateribus exſtruebant: rurſusq. alia prehenſione ad aedificandum ſibi locum expediebant: ubi tempus alterius contabulationis uidebatur, Tigna item ut primo tecta, extremis Lateribus inſtruebant; exq. ea contignatione rurſus ſummam contabulationem, ſtoriasq. eleuabant. ita tuto, ac ſine ullo uulnere, ac periculo VI. *tabulata exſtruxerunt: feneſtrasq. quibus in locis viſum eſt, ad tormenta mittenda in ſtruendo reliquerunt. vbi ex ea Turri, quae circum eſſent, opera tueri ſe poſſe confiſi ſunt; Muſculum pedum* LX *longum, ex materia bipedali, quem a Turri latericia ad Hoſtium turrem, murumq. perducerent, facere inſtituerunt: cuius Muſculi haec erat forma. Duae primũ Trabes in ſolo aeque longae, diſtantes inter ſe pedes* IV. *collocantur: inq. eis columellae pedum in altitudinem* V *defiguntur. has inter ſe Capreolis molli faſtigio coniungunt, ubi tigna, quae muſculi tegẽdi cauſſa ponãt, collocẽtur. eo ſuper Tigna bipedalia iniiciunt; eaq. laminis, clauisq. religant; ad extremum Muſculi Tectum.*

Trabesq.

Trabesq. extremas: quadratas regulas, IV. patentes digitos, deſigunt; quae lateres, qui ſuper Muſculo ſtruantur, contineant. ita faſtigiato, atque ordinatim ſtructo, ut Trabes crāt in Capreolis collocatae, Lateribus, Lutoq. Muſculus, ut ab igne, qui ex muro iaceretur, tutus eſſet, contegitur. ſupra Lateres Coria inducuntur; ne canalibus aqua immiſſa lateres diluere poſſet. Coria autem, ne rurſus igni, ac lapidibus corrumpantur, Centonibus conteguntur. hoc opus omne, tectum vineis, ad ipſam Turrim perficiunt, ſubitoque, inopinantibus Hoſtibus, machinatione nauali, phalangis ſubiectis, ad Turrim Hoſtiū admouent, ut aedificio iungatur. Quo malo perterriti ſubito Opidani, ſaxa quam maxima poſſunt vectibus promouent, praecipitataq. Muro in Muſculum deuoluunt. Ictum firmitas materiae ſuſtinet; & , quidquid incidit, faſtigio Muſculi delabitur. Id ubi uident, mutant conſilium: cupas, taeda, ac pice refertas, incendunt; easq. de Muro in Muſculum deuoluunt. inuolutae labuntur; delapſae, ab lateribus, longurijs, furcisq. ab opere remouentur. interim ſub Muſculo Milites vectibus infima ſaxa Turris Hoſtium, quibus fundamenta continebantur, conuellunt. Muſculus ex Turri latericia a noſtris, telis, tormentisq. defenditur: Hoſtesq. ex Muro, ac Turribus ſubmouentur: non datur libera Muri defendendi facultas. Compluribus iam lapidibus ex ea, quae ſuberat, Turri ſubductis, repentina ruina pars eius Turris concidit, pars reliqua cōſequēs procumbebat. Tum Hoſtes, Turris repentina ruina

cõmoti, inopinato malo turbati, Deorum ira perculſi, vrbis direptione perterriti, inermes cum infulis ſeſe Porta foras uniuerſi proripiunt; ad Legatos, atque Exercitum ſupplices manus tendunt. Qua noua re oblata, omnis adminiſtratio belli conſiſtit: Militesq. auerſi a proelio, ad ſtudium audiendi, & cognoſcendi feruntur. vbi Hoſtes ad Legatos, Exercitumq. peruenerunt, uniuerſi ſe ad pedes proijciunt: orant, ut aduẽtus Caeſaris exſpectetur; captam ſuam vrbẽ uidere; Opera perfecta, Turrem ſubrutam: itaque a defenſione deſiſtere; nullam exoriri moram poſſe, quo minus cum ueniſſet, ſi imperata non facerent, ad nutum e ueſtigio diriperentur. docent, ſi omnino Turris concidiſſet, non poſſe Milites contineri, quin ſpe praedae in vrbem irrumperent, vrbemq. delerent. haec, atque eiuſdem generis complura, ut ab hominibus doctis, magna cum miſericordia, fletuq. pronunciãtur. Quibus rebus cõmoti Legati, Milites ex opere deducunt, oppugnatione deſiſtũt, operibus cuſtodias relinquũt. Indutiarum quodam genere miſericordia facto, aduentus Caeſaris exſpectatur: nullum ex muro, nullũ a noſtris mittitur telum: ut re confecta, omnes curam, & diligentiã remittunt. Caeſar enim per litteras Trebonio magnopere mandauerat, ne per uim Opidum expugnari pateretur; ne grauius permoti Milites, & defectionis odio, & contemptione ſui, & diutino labore, omnes puberes interficerent. quod ſe facturos minabantur: aegreq. tunc ſunt retenti, quin Opidum irrumperent: grauiterq. eam rem tulerunt; quod

ſtetiſſe

ſtetiſſe per Trebonium, quo minus Opido potirentur, uidebatur. At Hoſtes ſine fide tempus, atque occaſionem fraudis, ac doli, quaerunt. Interiectis aliquot diebus, noſtris languentibus, atque animo remiſſis, ſubito, meridiano tempore, cum alius diſceſſiſſet, alius ex diutino labore ĩ ipſis operibus quieti ſe dediſſet; arma uero omnia repoſita, contectaq. eſſent, Portis ſe foras erumpunt; ſecundo, magnoq. vento ignem operibus inferunt. hunc ſic diſtulit ventus, uti uno tẽpore Agger, Plutei, Teſtudo, Turris, Tormentaq. flammam conciperent, & prius haec omnia cõſumerentur, quam, quemadmodum accidiſſet, animaduerti poſſet. Noſtri, repentina fortuna permoti, arma, quae poſſunt, arripiunt. alij ex Caſtris ſeſe incitãt. fit in Hoſtes impetus eorum: ſed Muro, Sagittis, Tormentisq. fugientes perſequi prohibentur. Illi ſub Murum ſe recipiunt; ibiq. Muſculum, Turrimq. latericiã libere incendunt. ita multorum menſium labor, Hoſtium perfidia, & vi tempeſtatis, puncto temporis interijt. Tentauerunt hoc idem Maſſilienſes. poſtero die eandem nacti tempeſtatem, maiori cum fiducia ad alterã Turrem, aggeremq. eruptione pugnauerunt; multũq. ignem intulerunt. ſed, ut ſuperioris temporis contentionem noſtri omnem remiſerant; ita, proximi diei caſu admoniti, omnia ad defenſionem parauerant. itaque, multis interfectis, reliquos, infecta re, in Opidum repulerunt. Trebonius ea, quae ſunt amiſſa, multo maiore ſtudio Militum adminiſtrare, & reficere inſtituit. nam, ubi tantos ſuos labores, & appara-

tus, male cecidiſſe uiderunt; indutijsq. per ſcelus uiolatis, ſuam uirtutem irriſui fore perdoluerunt; quod, unde agger omnino comportari poſſet, nihil erat reliquum, omnibus arboribus longe, lateq. in finibus Maſſilienſium excisis, & coniectis, aggerem noui generis, atque inauditum ex latericijs duobus muris, ſenum pedum craſſitudine, atque eorum murorum contignationem facere inſtituerunt, aequa fere latitudine, atque ille congeſtus ex materia fuerat agger. ubi autem ſpatium inter muros, aut imbecillitas materiae poſtulare uideretur, pilae interponuntur, trāſuerſaria tigna inijciuntur, quae firmamento eſſe poſſint. &, quidquid eſt cōtignatū, cratibus cōſternitur, cratesq. luto integuntur. Sub tecto Miles dextera, ac ſiniſtra muro tectus, aduerſus plutei obiectu, operi quaecumque uſui ſunt, ſine periculo ſupportat. celeriter res adminiſtratur: diuturni laboris detrimentum ſollertia, & uirtute Militum breui recōcinnatur. Portae, quibus locis uidetur, eruptionis cauſſa in muro relinquuntur. quod ubi Hoſtes uiderunt, ea, quae diu, longoq. ſpatio refici nō poſſe ſperaſſent, paucorū dierū opera, & labore ita refecta, ut nullius perfidiae, neq. eruptioni locus eſſet; neque quidquā omnino relinqueretur, quo aut vi Militibus, aut Igni operibus noceri poſſet; eodemq. exemplo ſentiunt totā vrbem, qua ſit aditus, ab terra, muro, turribusq. circumiri poſſe; ſic, ut ipſis conſiſtendi in ſuis munitionibus locus nō eſſet; cū paene aedificata in muris ab Exercitu noſtro moenia uiderentur; ac tela manu conijcerentur; ſuorumq.

tor-

Digitized by Google

tormentorum uſum, quibus ipſi magna ſperauiſſent, ſpatio propinquitatis interire; pariq. condicione e Muro, ac Turribus bellandi data, virtute ſe noſtris adaequare non poſſe intelligunt; ad eaſdem Deditionis condiciones recurrunt. M. Varro in vlteriore Hiſpania, initio, cognitis ijs rebus, quae ſunt in Italia geſtae, diffidens Põpeianis rebus, amiciſſime de Caeſare loquebatur: Praeoccupatum ſeſe Legatione, ab Cn. Pompeio teneri obſtrictum fide: neceſſitudinem quidem ſibi nihilo minorem cum Caeſare intercedere: neque ſe ignorare, quod eſſet officium Legati, qui fiduciariam operam obtineret, quae uires ſuae, quae uoluntas erga Caeſarem totius Prouinciae. Haec omnibus referebat ſermonibus; neque ſe in ullam partem mouebat. poſtea uero, cũ Caeſarem ad Maſſiliam detineri cognouit, copias Petreij cum exercitu Afranij eſſe coniunctas, magna auxilia conueniſſe, magna eſſe in ſpe, atque exſpectatione, & cõſentire omnem Citeriorem Prouinciam, quaeq. poſtea acciderant, de anguſtijs ad Ilerdam rei frumentariae accepit; atqua haec ad eum latius, atque inflatius Afranius perſcribebat; ſe quoque ad motum Fortunae mouere coepit; delectum habuit tota Prouincia; Legionibus completis II, Cohortes circiter XXX. Alarias addidit; frumenti magnum numerũ coegit, quod Maſſilienſibus, item quod Afranio, Petreioq. mitteret; Naues lõgas X, Gaditanis, ut facerent, imperauit; cõplures praeterea Hiſpali faciendas curauit: pecuniam omnem, omniaq. ornamenta ex Fano Herculis in Opidum Gades contulit.

tulit. eo VI. Cohortes, praeſidij cauſſa, ex Prouincia miſit: Caiumq. Gallonium, Equitem Romanum, familiarem Domitij, qui eo, procurandae hereditatis cauſſa, uenerat, miſſus a Domitio, Opido Gadibus praefecit: arma omnia priuata, & publica, in domum Gallonij contulit: ipſe habuit graues in Caeſarem conciones: ſaepe ex Tribunali praedicauit, aduerſa Caeſarem proelia feciſſe, magnum numerum ab eo Militum ad Afranium perfugiſſe: haec ſe certis nuncijs, certis auctoribus, comperiſſe. Quibus rebus perterritis Ciuibus Romanis eius Prouinciae, ſibi ad Remp. adminiſtrandum H-S CXC. millia, & Argenti pondo XX. millia, Tritici modios CXX millia polliceri cogit. quas Caeſari eſſe amicas Ciuitates arbitrabatur, ijs grauiora onera iniungebat: qui verba, atque orationem aduerſus Remp. habuiſſent, eorum bona in publicum addicebat; praeſidiaq. eo deducebat; & iudicia in priuatos reddebat: prouinciam omnem in ſua, & Pompeij verba per iuſiurandum adigebat. Cognitis ijs rebus, quae ſunt geſtae in Citeriore Hiſpania, parabat bellum. Ratio autem haec erat Belli, ut ſecum II. Legiones Gadis conferret, Naues, frumentumq. omne ibi contineret. prouinciam enim omnem Caeſaris rebus fauere cognouerat. in Inſula, frumento, Nauibusque comparatis, bellum duci, non difficile exiſtimabat. Caeſar, etſi multis, neceſſarijsque rebus in Italiam reuocabatur, tamen conſtituerat nullam partem belli in Hiſpanijs relinquere; quod, magna eſſe Pom-

peij

peij beneficia, & magnas clientelas in Citeri re pro uincia, ſciebat. itaque, duabus Legionibus miſsis in ulteriorem Hiſpaniam cum Q. Caſſio Tribuno pl. ipſe cũ Equitibus DC. magnis itineribus, progreditur; Edictumq. praemittit, ad quã diem Magiſtratus, Principesq. omnium Ciuitatum ſibi eſſe quaeſlo Cordubae uellet. quo Edicto tota Prouincia peruulgato, nulla fuit Ciuitas, quin ad id tempus partem Senatus Cordubam mitteret; nullus ue Ciuis Romanus paullo notior, quin ad diem conueniret. ſimul ipſe Cordubae conuentus per ſe Portas Varroni clauſit; cuſtodias, uigiliasq. in Muro, Turribusq. diſpoſuit. Cohortes II. quae Colonicae appellabantur, cũ eo caſu ueniſſent, tuendi Opidi cauſſa, apud ſe retinuit. Iiſdem diebus Carmonenſes, quae eſt longe firmiſſima totius Prouinciae Ciuitas, deductis III. in Arcem Opidi Cohortibus a Varrone praeſidio, per ſe Cohortes eiecit, Portasq. praecluſit. Hoc uero magis properare Varro, ut cum Legionibus quamprimum Gades contenderet; ne itinere, aut tranſiectu intercluderetur. tanta, ac tam ſecunda in Caeſarem uoluntas Prouinciae reperiebatur. Progreſſo ei paullo longius litterae a Gadibus redduntur; ſimul atque cognitum ſit de Edicto Caeſaris, conſenſiſſe Gaditanos Principes cum Tribunis Cohortium, quae eſſet ibi in praeſidio, ut Gallonium ex Opido expellerent, urbem, Inſulamq. Caeſari ſeruarent. Hoc inito conſilio, denunciauiſſe Gallonio, ut ſua ſponte, dum ſine periculo liceret, excederet Gadibus; ſi id non feciſſet,

ſibi conſilium capturos. Hoc timore adductum Gallonium Gadibus exceſſiſſe. His cognitis rebus, altera ex II. Legionibus, quae Vernacula appellabatur, ex Caſtris Varronis, adſtante, et inſpectãte ipſo, ſigna ſuſtulit, ſeſeq. Hiſpalim recepit, atque in Foro, & Porticibus ſine maleficio conſedit. quod factum adeo eius conuentus Ciues Romani comprobauerunt, ut domũ ad ſe quiſque hoſpitio cupidiſſime reciperet. Quibus rebus perterritus Varro, cum itinere conuerſo, ſeſe Ilipam Italicam uenturũ promiſiſſet, certior a ſuis factus eſt, praecluſas eſſe Portas. Tũ uero, omni intercluſus itinere, ad Caeſarẽ mittit, paratum ſe eſſe, Legionẽ, cui iuſſerit, trãſdere. Ille ad eum Sex. Caeſarẽ mittit, atque huic trãſdi iubet. Tranſdita Legione, Varro Cordubam ad Caeſarem uenit: relatis ad eũ publicis rationibus cũ fide, quod penes eũ eſt pecuniae, trãſdit; & quod ubique habeat frumenti, ac Nauium, oſtendit. Caeſar, habita concione Cordubae, omnibus generatim gratias agit; Ciuibus Romanis, quod Oppidum in ſua poteſtate ſtuduiſſent habere; Hiſpanis, quod praeſidia expuliſſent; Gaditanis, quod conatus aduerſariorum infregiſſent, ſeſeq. in libertatẽ uindicaſſent; Tribunis mil. Cẽturionibuſq. qui eo praeſidij cauſſa uenerant; quod eorũ cõſilia ſua uirtute confirmaſſent; pecunias, quas erant in publicũ Varroni Ciues Romani polliciti, remittit; bona reſtituit ijs, quos liberius locutos hanc poenam tuliſſe cognouerat, Tributis quibuſdã publicis, priuatiſq. praemijs: reliquos in poſterum bona ſpe cõplet; biduum.i-

Cor-

Cordubae cõmoratus, Gades proficiſcitur; pecunias, monumentaque, quae ex Fano Herulis collata erant in priuatam domum, referri in Templum iubet, Prouinciae Q. Caſſium praeficit; huic IV. Legiones attribuit: ipſe ijs Nauibus, quas M. Varro, quasq. Gaditani iuſſu Varronis fecerant, Tarraconem paucis diebus peruenit. Ibi totius fere Citerioris Prouinciae Legationes Caeſaris aduentũ exſpectabant. Eadẽ ratione priuatim, ac publice quibuſdam Ciuitatibus habitis honoribus, Tarracone diſcedit; pedibusq. Narbonem, atque inde Maſſiliam peruenit: ibi, Legem de Dictatore latam, ſeſeq. Dictatorẽ dictum a M. Lepido Praetore, cognoſcit. Maſſilienſes, omnibus defeſſi malis, rei frumentariae ad ſummam inopiam adducti, bis proelio nauali ſuperati, crebris eruptionibus fuſi, graui etiam peſtilentia conflictati, ex diutina concluſione, & mutatione uictus, (Panico enim ueteres, atque Hordeo corrupto oẽs alebãtur; quod, ad huiuſmodi caſus antiquitus paratũ, in publicũ contulerant) deiecta Turri, labefacta magna parte Muri, auxiliis Prouinciarũ, & Exercituũ deſperatis, quos in Caeſaris poteſtatem ueniſſe cognouerant, ſeſe dedere ſine fraude cõſtituunt. ſed paucis ante diebus L. Domitius, cognita Maſſilienſium uoluntate, Nauibus III. cõparatis, ex quibus II. familiaribus ſuis attribuerat, unam ipſe conſcenderat, nactus turbidam tempeſtatẽ, eſt profectus. Hunc conſpicatae Naues, quae, miſſu Bruti, cõſuetudine quotidiana, ad Portũ excubabant, ſublatis anchoris ſequi coeperunt. ex ijs unum

ipſius Nauigium contendit, & fugere perſeuerauit, auxilioq. tempeſtatis ex conſpectu abijt; duo, perterrita concurſu noſtrarum Nauium, ſeſe in Portum receperunt. Maſſilienſes arma, tormentaq. ex Opido, ut eſt imperatum, proferunt: Naues ex Portu, Naualibusq. educunt: pecuniam ex publico transdunt. Quibus rebus confectis, Caeſar magis eos pro nomine, & uetuſtate, quam pro meritis in ſe Ciuitatis, cõſeruans, II. ibi Legiones praeſidio relinquit; ceteras in Italiam mittit: ipſe ad urbem proficiſcitur. Iiſdem temporibus C. Curio, in Africam profectus ex Sicilia, etiam ab initio copias P. Atij Vari deſpiciens, II. Legiones ex IV. quas a Caeſare acceperat, & D. Equites tranſportabat: biduoque, & noctibus III. nauigatione conſumptis, appulit ad eum locum, qui appellatur Aquilaria. Hic locus abeſt a Clupeis paſſuum XXII. millia, habetq. non incõmodam Aeſtate ſtationem, & duobus eminentibus Promontorijs continetur. Huius aduentum L. Caeſar filius cum X. longis Nauibus ad Clupeam praeſtolans, (quas Naues, Vticae ex Praedonum bello ſubductas, P. Atius reficiendas, huius belli cauſſa, curauerat) ueritusq. Nauium multitudinem, ex alto refugerat; appulſaq. ad proximum litus trireme conſtrata, & in litore relicta, pedibus Adrumetum profugerat. Id Opidum C. Conſidius Longus, unius Legionis praeſidio, tuebatur. reliquae Caeſaris Naues eius fuga Adrumetum ſe receperunt. Hunc ſecutus M. Rufus Quaeſtor Nauibus XII, quas praeſidio

onera-

onerarijs Nauibus Curio ex Sicilia eduxerat, poſtquam relictam in litore Nauem conſpexit, hanc remulco abſtraxit; ipſe ad Curionem cum Claſſe redit. Curio Marcium Vticam Nauibus praemittit: ipſe eodem cum Exercitu proficiſcitur: biduiq. iter progreſſus, ad Flumen Bagradā peruenit: C. Caniniū Rebilum Legatum cum Legionibus relinquit: ipſe cū Equitatu antecedit ad Caſtra exploranda Cornelia-na; quod is locus peridoneus Caſtris habebatur. Id autē eſt iugum directum, eminēs in Mare, utraque ex parte praeruptum, atque aſperum, ſed paullo tamen leniore faſtigio ab ea parte, quae ad Vticā uergit. abeſt directo itinere ab Vtica paullo amplius paſſus ∞. ſed hoc itinere eſt Fons, quo Mare ſuccedit longius, lateq. is locus reſtagnat: quem ſi quis uitare uoluerit, VI. millium circuitu in Opidum perueniet. Hoc explorato loco, Curio Caſtra Vari conſpicit, Muro Opidoq. coniuncta ad Portam, quae appellatur Bellica, admodum munita natura loci, una ex parte ipſo Opido Vtica, altera Theatro, quod eſt ante Opidū, ſubſtructionibus eius operis maximis, aditu ad Caſtra difficili, & anguſto. ſimul animaduertit, multa undique portari, atque agi pleniſſimis uijs, quae, repē tini tumultus timore, ex Agris in urbē cōferebātur. Huc Equitatū mittit, ut diriperet, atque haberet loco praedae. eodēq. tēpore his rebus ſubſidio DC Equites Numidae ex Opido, Peditesq. CD. mittuntur a Varo; quos auxilij cauſſa Rex Iuba paucis diebus ante Vticā miſerat. huic & paternū hoſpitiū cū Pōpeio, & ſimul-

ſimultas cum Curione intercedebat; quod Tribunus pl. Legem promulgauerat, qua Lege Regnum Iubae publicauerat. Concurrunt Equites inter ſe. neque uero primum impetum noſtrorum Numidae ferre potuerunt: ſed interfectis circiter CXX, reliqui ſe in Caſtra ad Opidum receperunt. Interim, aduentu longarũ Nauium, Curio pronũciari onerarijs Nauibus iubet; quae ſtabant ad Vticam numero circiter CC. ſe in Hoſtium habiturum loco, qui non e ueſtigio ad caſtra Corneliana uelã duxiſſet. Qua pronunciatione facta temporis puncto, ſublatis anchoris, omnes Vticam relinquunt, & , quo imperatum eſt, tranſeunt. quae res omnium rerum copia compleuit Exercitum. His rebus geſtis, Curio ſe in Caſtra ad Bagradam recepit, atque uniuerſi exercitus conclamatione Imperator appellatur. poſtero die Vticam Exercitum ducit, & prope Opidum Caſtra ponit. non dum opere Caſtrorum perfecto, Equites ex ſtatione nunciant, magna auxilia Equitum, Peditumq. ab Rege miſſa, Vticam uenire. eodemq. tempore uis magna pulueris cernebatur; & ueſtigio temporis primum agmen erat in conſpectu. Nouitate rei Curio permotus, praemittit Equites, qui primum impetum ſuſtineant, ac morẽtur: ipſe celeriter, ab opere deductis Legionibus, Aciem inſtruit: Equitesq. committunt proeliũ: & prius, quã plane Legiones explicari, & conſiſtere poſſent; tota auxilia Regis impedita, ac perturbata, quod nullo ordine, & ſine timore, iter fecerant, in fugã ſe conijciunt: Equitatuq. omni fere incolumi, quod ſe per

Litora

Digitized by Google

Litora celeriter in Opidum recepit, magnum Peditũ numerum interficiunt. Proxima nocte Centuriones Marſi II. ex Caſtris Curionis, cum Manipularibus ſuis XXII. ad Atium Varum perfugiunt. ij, ſeu uere, quam habuerant, opinionem perferunt, ſiue etiam auribus Vari ſeruiunt; (nam, quae uolumus, & credimus libenter; et, quae ſentimus ipſi, reliquos ſentire ſperamus) confirmant quidem certe, totius Exercitus animos alienos eſſe a Curione; maxime opus eſſe, in conſpectum Exercitum uenire, & colloquendi dare facultatem. Qua opinione adductus Varus, poſtero die mane Legiones ex Caſtris educit. facit idem Curio: atque, una ualle non magna interiecta, ſuas uterque copias inſtruit. Erat in Exercitu Vari Sex. Quinctilius Varus; quem fuiſſe Corfinij, ſupra demonſtratum eſt. Hic, dimiſſus a Caeſare, in Africam uenerat: Legionesq. eas transduxerat Curio, quas ſuperioribus temporibus Corfinio receperat Caeſar; adeo, ut, paucis mutatis Cẽturionibus, ijdem Ordines, Manipuliq. conſtarent. hanc nactus appellationis cauſſam Quinctilius circumire Aciẽ Curionis, atque obſecrare Milites coepit, ne primam ſacramenti, quod apud Domitium, atque apud ſe Quaeſtorem dixiſſent, memoriam deponerent; neu contra eos arma ferrent, qui eadem eſſent uſi fortuna, eademq. in obſidione perpeſſi; neu pro ijs pugnarent, a quibus in contumeliam Perfugae appellarentur. His pauca ad ſpem largitionis addit, quae ab ſua liberalitate, ſi ſe, atque Atium ſecuti eſſent, exſpectare deberent. Hac habita

Oratione,

Oratione, nullā in partem ab Exercitu Curionis fit ſignificatio: atque ita ſuas uterque copias reducit. At in Caſtris Curionis magnus omnium inceſſit timor. nā is uarijs hominum ſermonibus celeriter augetur. unuſquiſque enim opinione fingebat; & ad id, quod ab alio audierat, ſui aliquid timoris addebat. hoc ubi uno auctore ad plures permanauerat, atque alius alij tranſdiderat; plures auctores eius rei uidebantur. Ciuile bellum; genus hominum, quod liceret libere facere, & ſequi, quod uellent; Legiones eae, quae paullo ante apud aduerſarios fuerant, (nam etiam Caeſaris beneficium mutauerat Conſuetudo) quae offerrētur; Municipia etiam diuerſis partibus coniuncta. neque enim ex Marſis, Pelignisq. ueniebant, ut qui ſuperiore nocte in contubernijs, cōmilitonesq. non nulli grauiores ſermones Militum uulgo durius accipiebant. non nulla etiam ab ijs, qui diligentiores uideri uolebant, fingebantur. quibus de cauſſis Concilio conuocato, de ſumma rerum deliberare incipit. Erant ſentētiae, quae conandum omnibus modis, Caſtraq. Vari oppugnanda cenſerent; quod huiuſmodi Militum conſilijs Otium maxime contrarium eſſe arbitrarentur. poſtremo praeſtare dicebant, per uirtutem in pugna Belli fortunam experiri; quam, deſertos, & circūuentos a ſuis, grauiſſimum ſupplicium pati. porro erant, qui cenſerent, de tertia uigilia in Caſtra Corneliana recedendum; ut, maiore ſpatio temporis interiecto, Militum mentes ſanarentur; ſimul, ſi quid grauius accidiſſet, magna multitudine Nauium &

tutius,

tutius, & facilius in Siciliam receptus daretur. Curio, utrumque improbans conſilium, quantum alteri ſententiae deeſſet animi, tantum alteri ſupereſſe dicebat: hos turpiſſimae Fugae rationem habere, illos etiam iniquo loco dimicandum putare. Qua enim, inquit, fiducia, & opere, & natura loci munitiſſima Caſtra expugnari poſſe confidimus? aut uero quid proficimus, ſi, accepto magno detrimento, ab oppugnatione Caſtrorum diſcedimus? quaſi non & Felicitas rerum geſtarum, Exercitus beneuolentiam Imperatoribus; & Res aduerſae Odia concilient. Caſtrorum autem mutatio quid habet, niſi turpem Fugam, & deſperationem omnium, & alienationẽ Exercitus? nam neque Prudentes ſuſpicari oportet, ſibi parum credi; neque Improbos ſcire, ſeſe timeri: quod illis licentiam Timor augeat, noſtris Studia deminuat. Quod ſi iam, inquit, haec explorata habemus, quae de Exercitus alienatione dicuntur; quae quidem ego aut omnino falſa, aut certe minora opinione eſſe confido: quanto, haec diſſimulare, & occultare, quam per nos cõfirmari, praeſtat? an non, uti Corporis uulnera, ita Exercitus incommoda ſunt tegenda, ne ſpem aduerſarijs augeamus? At etiam, ut media nocte proficiſcamur, addunt: quo maiorem, credo, licentiam habeant, qui peccare conentur. namque huiuſmodi res aut Pudore, aut Metu tenẽtur: quibus rebus Nox maxime aduerſaria eſt. Quare neque tanti ſum animi, ut ſine ſpe Caſtra oppugnãda cenſeã; neque tãti timoris, ut ipſe deficiã: atque omnia prius experiẽda arbitror;

magnaq.

magnaq. ex parte iam Me una nobiſcum de re iudicium facturum confido. Dimiſſo Concilio, Concionem aduocat Militum: commemorat, quo ſit eorum uſus ſtudio ad Corfinium Caeſar; *ut magnam partem Italiae, beneficio, atque auctoritate eorum, ſuam fecerit. Vos enim, ueſtrumq. factum, inquit, omnia deinceps Municipia ſunt ſecuta; neque ſine cauſſa & Caeſar amiciſſime de vobis, & illi grauißime iudicauerunt. Tõpeius enim, nullo proelio pulſus, ueſtri facti praeiudicio demotus, Italia exceßit: Caeſar Me, quem ſibi carißimum habuit, Prouinciam Siciliam, atque Africam ſine quibus vrbem, atque Italiam tueri non poteſt, veſtrae fidei commiſit. Adſunt, qui vos hortentur, ut a nobis deſciſcatis. quid enim eſt illis optatius, quam uno tempore & nos circumuenire, & uos nefario ſcelere obſtringere? aut quid, irati, grauius de vobis ſentire poſſunt, quam, ut eos prodatis, qui ſe vobis omnia debere iudicant? & in eorum poteſtatem ueniatis, qui ſe per vos periſſe exiſtimant? An uero in Hiſpania res geſtas Caeſaris non audiſtis? duos pulſos Exercitus? duos ſuperatos Duces? duas receptas Prouincias? haec acta diebus XL, quibus in cõſpectu aduerſariorum uenerit Caeſar. an, qui incolumes reſiſtere non potuerunt, perditi reſiſtant? uos autem, incerta victoria, Caeſarem ſecuti, dijudicata iam belli fortuna, uictum ſequamini? cum ueſtri officij praemia percipere debeatis. Deſertos enim ſe, ac proditos a uobis dicunt; & prioris ſacramenti mentionem faciunt. Vos ne uero L. Domitium, an uos*

L. Domi-

L. Domitius deſeruit? non ne extremam pati fortunam paratos proiecit ille? non ſibi, clam uobis, ſalutem Fuga petiuit? non, proditi per illum, Caeſaris beneficio eſtis conſeruati? Sacramento quidem uos tenere qui potuit? cum, proiectis Faſcibus, & depoſito Imperio, priuatus, & captus, ipſe in alienam ueniſſet poteſtatem. Relinquitur noua religio, ut eo neglecto ſacramento, quo nunc tenemini, reſpiciatis illud, quod deditione Ducis, & Capitis deminutione ſublatũ eſt. At, credo, ſi Caeſarem probatis, in me offenditis: qui de meis in uos meritis praedicaturus non ſum; quae ſunt adhuc & mea uoluntate, & ueſtra expectatione leuiora. ſed tamen ſui laboris Milites ſemper, euentu Belli, praemia petiuerunt: qui qualis ſit futurus, ne uos quidẽ dubitatis. Diligentiã quidem noſtram, aut quem ad finem adhuc res proceſſit, fortunãq. cur praeteream? An paenitet uos, quod ſaluum, atque incolumẽ exercitum, nulla omnino Naue deſiderata, trãſduxerim? quod Claſſem Hoſtiũ primo ĩpetu adueniẽs profligauerim? quod bis per biduũ equeſtri proelio ſuperauerim? quod ex Portu, ſinuq. aduerſariorum CC Naues onerarias adduxerim? eoq. illos compulerim, ut neque pedeſtri itinere neque Nauibus commeatu iuuari poſſint? Hac uos fortuna, atque his ducibus repudiatis, Corfinienſem ignominiam, an Italiae fugam, an Hiſpaniarum deditionem, an Africi belli praeiudicia, ſequimini? Equidem me Caeſaris militem dici uolui: uos me Imperatoris nomine appellauiſtis. Cuius ſi uos paenitet; ueſtrum nobis

beneficium

beneficium remitto, mihi meum reſtituite nomen; ne ad contumeliam Honorem dediſſe uideamini. Qua Oratione permoti Milites, crebro etiam dicentẽ interpellabant; ut magno cum dolore infidelitatis ſuſpicionem ſuſtinere uiderentur. diſcedentem uero ex Concione, vniuerſi cohortantur, magno ſit animo, neu dubitet proelium committere, & ſuam fidem, virtutẽq. experiri. Quo facto commutata omnium uoluntate, & opinione, conſenſu ſuo conſtituit Curio, cum primum ſit data poteſtas, proelio rem committere. Poſtero die productos, loco eodem, quo ſuperioribus diebus conſtiterat, in Acie collocat. ne Varus quidem Atius dubitat copias producere; ſiue ſollicitãdi Milites, ſiue aequo loco dimicandi detur occaſio, ne facultatẽ praetermittat. Erat vallis inter duas Acies, ut ſupra demonſtratum eſt, non ita magno, aut difficili, & arduo adſcenſu. hanc vterque, ſi aduerſariorum copiae tranſire conarentur, exſpectabat; quo aequiore loco proelium committeretur. ſimul a ſiniſtro Cornu P. Atij Equitatus omnis, & una Leuis armaturae interiecti cõplures, cũ ſe in vallem demitterent, cernebãtur. ad eos Curio Equitatum, & duas Marrucinorum Cohortes mittit: quorum primum impetum Equites hoſtium non tulerunt; ſed, admiſſis equis, ad ſuos refugerunt: relicti ab ijs, qui una procurrerãt, Leuis armaturae, circumueniebantur, atque interficiebantur ab noſtris. Huc tota Vari cõuerſa Acies, ſuos fugere, & cõcidi, uidebat. Tũ Rebilus, Legatus Caeſaris, quem Curio ſecum ex Sicilia duxerat, quod

magnum

magnum habere uſum in Re militari ſciebat, Perterritum, inquit, Hoſtem vides, Curio: quid dubitas uti Temporis opportunitate? Ille unum elocutus, ut memoria tenerent Milites ea, quae pridie ſibi confirmaſſent; ſequi ſeſe iubet, & praecurrit ante omnes: adeoque erat impedita vallis, ut in adſcenſu, niſi ſubleuati a ſuis, primi non facile eniterentur. ſed, praeoccupatis animis Atianorum Militū timore, & fuga, & caede ſuorum, nihil de reſiſtendo cogitabant; omnesq. iam ſe ab Equitatu circumueniri arbitrabantur. itaque prius, quam telum abijci poſſet, aut noſtri propius accederent, omnis Vari Acies terga uertit, ſeq. in Caſtra recepit. qua in fuga Fabius Pelignus quidam, ex infimis Ordinibus, de exercitu Curionis, primum agmen fugientium conſecutus, magna uoce Varum nomine appellans requirebat; uti unus eſſe ex eius Militibus, & monere aliquid uelle, ac dicere uideretur. vbi ille, ſaepius appellatus, adſpexit, ac reſtitit; &, quis eſſet, aut quid uellet, quaeſiuit; humerū apertum gladio appetit: paullumq. abfuit, quin Varū interficeret. quod ille periculum, ſublato ad eius conatum ſcuto, uitauit. Fabius, a proximis Militibus circū uentus, interficitur, ac fugientium multitudine, ac turba Portae Caſtrorū occupantur; atq. iter impeditur; pluresq. in eo loco ſine uulnere, quam in proelio, aut fuga, intereunt. neque multum abfuit, quin etiam Caſtris expellerentur: ac non nulli protinus eodē curſu in Opidum contenderunt. ſed, cum loci natura, tum munitio Caſtrorum aditum prohibebat: quod ad proe

lium egreſſi Curionis Milites, ijs rebus indigebant, quae ad oppugnationem Caſtrorum erãt uſui. itaque Curio Exercitum in Caſtra reducit, ſuis omnibus praeter Fabium incolumibus, ex numero aduerſariorum circiter D C. *interfectis, aque uulneratis: qui omnes, diſceſſu Curionis, multiq. praeterea, per ſimulationem uulnerum, ex Caſtris in Opidum, propter timorẽ, ſeſe recipiunt. Qua re animaduerſa, Varus, & terrore exercitus cognito, Bucinatore in Caſtris, & paucis ad ſpeciem tabernaculis relictis, de tertia uigilia ſilentio Exercitum in Opidum reducit. Poſtero die Curio Vticam obſidere, & uallo circummunire inſtituit. Erat in Opido multitudo inſolens belli, diuturnitate otij; Vticenſes, pro quibuſdã Caeſaris in ſe beneficijs, illi amiciſſimi; conuentus, qui ex uarijs generibus conſtaret; terror ex ſuperioribus proelijs magnus. itaque de Deditione omnes palam loquebãtur; & cum P. Attio agebant, ne ſua pertinacia omnium fortunas perturbari uellet. Haec cũ agerẽtur, nuncij, praemiſſi ab Rege Iuba, uenerunt, qui illũ cum magnis copijs adeſſe dicerẽt, & de cuſtodia, ac defenſione urbis hortarentur. quae res eorum perterritos animos confirmauit. Nunciabantur haec eadẽ Curioni, ſed aliquandiu fides fieri non poterat. tantã habebat ſuarũ rerũ fiduciam. Iamq. Caeſaris in Hiſpania res ſecũdae in Africam nuncijs, ac litteris perferebantur. quibus omnibus rebus ſublatus, nihil contra ſe Regem auſurum exiſtimabat. ſed, ubi certis auctoribus comperit, minus* V, & XX. *millibus longe ab Vtica eius copias*

pias abeſſe; relictis Munitionibus, ſeſe in Caſtra Corneliana recepit. huc Frumentum comportare, Caſtra munire, materiam conferre, coepit. ſtatimq. in Siciliã miſit, uti II. Legiones, reliquusq. Equitatus ad ſe mitteretur. Caſtra erant ad bellum ducendum aptiſſima, natura, & loci munitione, & maris propinquitate, & aquae, & ſalis copia: cuius magna vis iam ex proximis erat ſalinis eo congeſta. non materia multitudine arborum, non Frumentum, cuius erant pleniſſimi Agri, deficere poterat. itaque, ſuorum omnium conſenſu, Curio reliquas copias exſpectare, & bellum ducere, parabat. His conſtitutis rebus, probatisq. conſilijs, ex Perfugis quibuſdam Opidanis audit, Iubam, reuocatum finitimo bello, & controuerſiis Leptitanorum, reſtitiſſe in regno; Saburam, eius Praefectum, cum mediocribus copijs miſſum, Vticae appropinquare. His auctoribus temere credens, conſilium cõmutat, & proelio rem committere conſtituit. multum ad hanc rem probandam adiuuat Adoleſcentia, magnitudo animi, ſuperioris temporis prouentus, fiducia rei bene gerendae. His rebus impulſus, Equitatum omnem prima nocte ad Caſtra Hoſtium mittit, ad Flumẽ Bagradã, quibus praeerat Sabura, de quo ante erat auditum. Sed Rex cum omnibus copijs inſequebatur, & VI. millium paſſuum interuallo a Sabura, conſederat. Equites miſſi, nocte iter conficiunt: imprudentes, atque inopinantes Hoſtes aggrediuntur. Numidae enim, quadam barbara conſuetudine, nullis ordinibus paſſim conſederant,

hos oppreſſos ſomno, & diſperſos adorti, magnum eorum numerũ interficiunt: multi perterriti profugient. quo facto, ad Curionem Equites reuertuntur, Captiuosq. ad eum reducunt. Curio cum omnibus copijs quarta uigilia exierat, Cohortibus V. *Caſtris praeſidio relictis. Progreſſus millia paſſuum* VI. *Equites conuenit; rem geſtam cognouit; ex Captiuis quaerit, quis Caſtris ad Bagradam praeſit; reſpondent, Saburam; reliqua, ſtudio itineris conficiendi, quaerere praetermittit; proximaq. reſpiciens ſigna, Videtis ne, inquit, Milites Captiuorum orationem cum Perfugis conuenire? abeſſe Regem, exiguas eſſe copias miſſas, quae paucis Equitibus pares eſſe non potuerunt. proinde ad praedam, ad gloriam, properate; ut iam de praemijs ueſtris, & de referẽda gratia, cogitare incipiamus. Erant per ſe magna, quae geſſerant Equites, praeſertim cum eorum exiguus numerus cum tanta multitudine Numidarum conferretur. haec tamen ab ipſis inflatius cõmemorabantur; ut de ſuis Homines laudibus libenter praedicant. multa praeterea ſpolia praeferebantur. capti Homines, Equitesq. producebantur: ut, quidquid intercederet temporis, hoc omne uictoriam morari uideretur. ita ſpei Curionis Militum ſtudia non deerant. Equites ſequi iubet ſeſe; iterq. accelerat, ut quammaxime ex fuga perterritos adoriri poſſent. At illi, itinere totius noctis confecto, ſubſequi non poterant: atque alij alio loco reſiſtebãt. ne haec quidẽ res Curionem ad ſpem morabatur. Iuba, certior factus a Sabura, de nocturno proelio,*

II.

II millia Hiſpanorum, & Gallorum Equitum, quos, ſuae cuſtodiae cauſſa, circũ ſe habere conſueuerat, & Peditum eam partem, cui maxime confidebat, Saburae ſubmittit: ipſe cum reliquis copijs, Elephantisq. XL lentius ſubſequitur; ſuſpicatus, praemiſſis Equitibus, ipſum affore Curionem. Sabura copias Equitum, Peditumq. inſtruit: atque his imperat, ut, ſimulatione timoris, paullatim cedant, aut pedem referant: ſeſe, cum opus eſſet, ſignum proelij daturum; &, quod rem poſtulare cognouiſſet, imperaturum. Curio, ad ſuperiorem ſpem addita praeſentis temporis opinione, Hoſtes fugere arbitratus, copias ex locis ſuperioribus in Campum deducit: Quibus ex locis cum longius eſſet progreſſus, confecto iam labore Exercitu, XVI millium ſpatio, conſiſtit. dat ſignum ſuis Sabura, Aciem conſtituit, & circuire ordines, atque hortari, incipit: ſed Peditatu dumtaxat procul ad ſpeciem utitur; Equites in Aciem mittit. Non deeſt negotio Curio: ſuosq. hortatur, ut ſpem omnem in uirtute reponant. nec Militibus quidem, ut defeſſis; neque Equitibus, ut paucis; & labore confectis, ſtudium ad pugnandum, uirtusq. deerat. ſed ij, numero CC, (reliqui in itinere ſubſtiterant) quamcumque in partẽ impetũ fecerant, Hoſtes loco cedere cogebant: ſed neque longius fugientes proſequi, nec uehementius equos incitare poterant. At Equitatus hoſtium ab utroque Cornu circumire Aciẽ noſtram, & auerſos proterere incipit. Cum Cohortes ex Acie procurriſſent, Numidae integri celeritate impetum noſtro-

rum effugiebant; rurſusq.ad ordines ſuos ſe recipientes, circumibant, & ab Acie excludebant. ſic neque in loco manere, Ordinesq.ſeruare, neque procurrere, & caſum ſubire, tutum videbatur. Hoſtiũ copiae, ſummiſſis ab Rege auxilijs, crebro augebantur. noſtros uires laſſitudine deficiebant. ſimul ij, qui uulnera acceperant, neque Acie excedere, neque in locum tutum referri poterant; quod tota Acies Equitatu Hoſtium circumdata tenebatur. hi, de ſua ſalute deſperantes, ut extremo vitae tempore homines facere conſueuerunt, aut ſuam mortẽ miſerabantur, aut parẽtes ſuos commendabant, ſi quos ex eo periculo Fortuna ſeruare potuiſſet. plena erant omnia timoris, & luctus. Curio ubi, perterritis omnibus, neque cohortationes ſuas, neque preces audiri intelligit, unam, ut in reliquis rebus, ſpem reliquam Salutis eſſe arbitratus, proximos Colles capere uniuerſos, atque eo inferri ſigna iubet. hos quoque praeoccupat miſſus a Sabura Equitatus. tum uero ad ſummam deſperationem noſtri perueniunt; & partim fugientes ab Equitatu interficiuntur, partim integri procumbunt. hortatur Curionem Cn. Domitius, Praefectus Equitum, cum paucis Equitibus circumſiſtens, ut Fuga ſalutem petat, atque in Caſtra contendat: & ſe ab eo non diſceſſurum pollicetur. At Curio, numquam amiſſo Exercitu, quẽ a Caeſare fidei ſuae commiſſum acceperit, ſe in eius conſpectum reuerſurum, confirmat; atque ita proelians interficitur. Equites perpauci ex proelio ſe recipiunt. ſed ij, quos ad nouiſſimum agmen, Equo-

rum reficiendorum cauſſa, ſubſtitiſſe demonſtratum eſt;fuga totius Exercitus procul animaduerſa,ſeſe incolumes in Caſtra conferunt. Milites ad unum omnes interficiũtur.His rebus cognitis,M. Rufus Quaeſtor, in Caſtris relictus a Curione,cobortatur ſuos, ne animo deficiant.Illi orant,atque obſecrant, ut in Siciliã Nauibus reportentur. pollicetur: Magiſtriſq. imperat Nauium,ut primo ueſpere omnes ſcaphas ad litus appulſas habeant:ſed tantus fuit omnium terror, ut alij adeſſe copias Iubae dicerent,alij cum Legionibus inſtare Varum,iamq.ſe puluerem uenientium cernere;quarum rerum nihil omnino acciderat:alij claſſem Hoſtium celeriter aduolaturam ſuſpicarẽtur. itaque,perterritis omnibus, ſibi quiſque conſulebat.qui in Claſſe erant,proficiſci properabant.horũ fuga Nauium onerariarum magiſtros incitabat.pauci lenunculi ad officium, imperiumq. conueniebant. ſed tanta erat,completis litoribus, contentio, qui potiſſimum ex magno numero conſcenderent; ut multitudine, atque onere non nulli deprimerentur, reliqui hoc timore propius adire tardarentur. Quibus rebus accidit,ut pauci Milites, Patreſq. familiae,qui aut gratia,aut miſericordia,ualerẽt,aut Naues adnare poſſent,recepti, in Siciliam incolumes peruenirent. reliquae copiae,miſſis ad Varum noctu, Legatorum numero, Centurionibus, ſeſe ei dediderunt. quorum Cohortes Militum Iuba poſtero die ante Opidum conſpicatus, ſuam eſſe praedicans praedam,magnam partem eorum interfici iuſſit: paucos electos in Re-

gnum remiſit. cum Varus, ſuam fidem ab eo laedi quereretur, neque reſiſtere auderet: ipſe, equo in Opidum uectus, proſequentibus cōpluribus Senatoribus, quo in numero erat Ser. Sulpicius, & Licinius Damaſippus, paucis diebus, quae fieri uellet, Vticae conſtituit; atque imperauit: diebusq. aeque poſt paucis, ſe in Regnum cum omnibus copijs recepit

C. IVLII . CAESARIS COMMENTARIORVM

DE . BELLO . CIVILI

LIB . III

D*ICTATORE habente Comitia Caeſare, Conſules creantur Iulius Caeſar, & P. Seruilius. is enim erat Annus, quo per Leges ei Conſulem fieri liceret. His rebus confectis, cum fides tota Italia eſſet anguſtior, neque creditae pecuniae ſoluerentur, conſtituit, ut Arbitri darentur, per eos fierent aeſtimationes Poſſeſſionum, & rerum, quanti quaeq. earum ante bellum fuiſſent, atque eae creditoribus transferentur. hoc & ad timorem nouarum Tabularum tollendum, minuendumque, qui fere Bella, & Ciuiles diſſenſiones ſequi conſueuit, & ad Debitorum tuendam exiſtimationem, eſſe aptiſſimum exiſtimauit. item, Praetoribus, Tribuniſq. pl. Rogationes ad Populum ferentibus, nō nullos, Ambitus Pompeia Lege damnatos, illis temporibus,*

ribus, quibus in vrbe praeſidia Legionum Pompeius habuerat, quae iudicia, alijs audientibus Iudicibus, alijs ſententiam ferentibus, ſingulis diebus erant perfecta, in integrum reſtituit; qui ſe illi initio Ciuilis belli obtulerant, ſi ſua opera in Bello uti uellet; perinde aeſtimans, ac ſi uſus eſſet, quoniam ſui feciſſent poteſtatem. ſtatuerat enim, hos prius iudicio Populi debere reſtitui, quam ſuo beneficio videri receptos; ne aut ingratus in referēda gratia, aut arrogās in praeripiendo Populi beneficio videretur. His rebus, & Ferijs Latinis, Comitijsq. omnibus perficiundis XI dies tribuit: Dictaturaq. ſe abdicat, & ab vrbe proficiſcitur, Brundiſiumq. peruenit: eo Legiones XII, Equitatum omnem uenire iuſſerat. ſed tantum Nauium reperit, ut anguſte XV millia Legionariorum militum, & D. Equites tranſportare poſſent. hoc unum, Inopia Nauiū, Caeſari ad conficiendi belli celeritatem defuit. atque eae copiae ipſae hoc infrequentiores imponuntur, quod multi Gallicis tot bellis defecerant; longumq. iter ex Hiſpania magnum numerum deminuerat; & grauis Autumnus in Apulia, circumq. Brundiſium, ex ſaluberrimis Galliae, & Hiſpaniae Regionibus, omnem Exercitum ualetudine tentauerat. Pompeius, Anni ſpatium ad cōparandas copias nactus, quod uacuum a bello, atque ab hoſte otioſum fuerat, magnam ex Aſia; Cycladibusq. Inſulis, Corcyra, Athenis, Ponto, Bithynia, Syria, Cilicia, Phoenice, & Aegypto Claſſem coegerat, magnam omnibus locis aedificandam curauerat; magnā impera-

imperatam Aſiae, Syriae, Regionibusq. omnibus, & dynaſtis, & tetrarchis, & liberis Achaiae Populis pecuniam exegerat; magnam ſocietates earum Prouinciarum, quas ipſe obtinebat, ſibi numerare coegerat. Legiones effecerat Ciuium Romanorum IX; V. ex Italia, quas tranſduxerat; unam ex Sicilia ueteranam, quam, factam ex duabus, Gemellam appellabat; unam, ex Creta, & Macedonia, ex ueteranis Militibus; qui dimiſſi a ſuperioribus Imperatoribus, in ijs Prouincijs conſederant; II. ex Aſia, quas Lentulus Conſul ſcribendas curauerat. Praeterea magnum numerum ex Theſſalia, Boeotia, Achaia, Epiroque, ſupplementi nomine, in Legiones diſtribuerat. His Antonianos Milites admiſcuerat. Praeter has exſpectabat cum Scipione ex Syria Legiones II, Sagittarios, ex Creta, Lacedaemone, Ponto, atque Syria, reliquisq. Ciuitatibus III. millia numero habebat, Funditorum Cohortes VI. mercenarias II. Equites VII. millia: ex quibus DC. Gallos Deiotarus adduxerat, D. Ariobarzanes ex Cappadocia: ad eundem numerum Cotys ex Thracia dederat, & Saſalem filium miſerat. Ex Macedonia CC erant, quibus Raſcipolis praeerat, excellenti uirtute. D. ex Gabinianis Alexandria, Gallos, Germanosque, quos ibi A. Gabinius praeſidij cauſſa apud Regem Ptolemaeum reliquerat, Pompeius filius cum Claſſe adduxerat; DCCC, quos ex ſeruis ſuis, Paſtorumq. ſuorum coegerat; CCC, Tarcundarius, Caſtor, & Donilaus, ex

Gallo-

Gallograecia dederant. horum alter una uenerat, alter Filium miſerat. CC ex Syria a Comageno Antiocho, cui magna praemia Pompeius tribuit, miſſi erant, in his plerique hippotoxotae. Huc Dardanos, Beſſos, partim mercenarios, partim imperio, aut gratia comparatos, item Macedonas, Theſſalos, & reliquarum gentium, & Ciuitatum, adiecerat; atque eum, quem ſupra demonſtrauimus, numerum expleuerat. Frumenti uim maximam ex Theſſalia, Aſia, Aegypto, Creta, Cyrenis, reliquisq. Regionibus comparauerat. hiemare Dyrrhachio, Apolloniae, omnibusq. Opidis maritimis conſtituerat, ut Mare Caeſarē tranſire probiberet: eiusq. rei cauſſa omni in Ora maritima Claſſem diſpoſuerat. praeerat Aegyptijs Nauibus Pompeius Filius; Aſiaticis, D. Laelius, & C. Triarius; Syriacis, C. Caſſius; Rhodijs, C. Marcellus, cum C. Pomponio; Liburnicae, atque Achaicae Claſſi, Scribonius Libo, & M. Octauius: toti tamen officio maritimo M. Bibulus praepoſitus cuncta adminiſtrabat: ad hunc ſumma Imperij reſpiciebat. Caeſar, ut Brundiſium uenit, concionatus apud Milites, quoniam prope ad finem laborum, ac periculorum eſſet peruentum, aequo animo Mancipia, atque Impedimenta in Italia relinquerent; ipſi expediti, Naues conſcenderent, quo maior numerus Militum poſſet imponi; omniaq. ex uictoria, & ex ſua liberalitate, ſperarent; conclamantibus omnibus, imperaret, quod uellet; quodcumque imperauiſſet, ſe aequo animo eſſe facturos; pridie

non.

non. Ian. Naues ſoluit, impoſitis, ut ſupra demonſtratum eſt, Legionibus VII. poſtridie terram attigit Cerauniorum. ſaxa inter, & alia loca periculoſa quietam nactus ſtationem, & Portus omnes timens, quos teneri ab aduerſarijs arbitrabatur, ad eũ locum, qui appellatur Pharſalus, omnibus Nauibus ad unam incolumibus; Milites expoſuit. Erat Orici Lucretius Hiſpilo, & Minucius Rufus cum Aſiaticis Nauibus XIIX. quibus iuſſu D. Laelij praeerant, M. Bibulus cum Nauibus CX. Corcyrae. ſed neque ij, ſibi confiſi, ex Portu prodire ſunt auſi; cum Caeſar omnino XII. Naues longas praeſidio duxiſſet; in quibus erat & ipſe: neq. illi Bibulus, impeditis Nauibus, diſperſisq. remigibus; ſatis mature occurrit: quod prius ad continentem viſus eſt Caeſar, quam de eius aduentu fama omnino in eas Regiones perſerretur. Expoſitis Militibus, Naues eadẽ nocte Brundiſium a Caeſare remittuntur; ut reliquae Legiones, Equitatusq. tranſportari poſſent. Huic officio praepoſitus erat Fuſius Calenus, Legatus, qui celeritatem in tranſportandis Legionibus adhiberet. ſed ſerius a terra prouectae Naues, neque uſae nocturna aura, in redeundo offenderunt. Bibulus enim, Corcyrae certior factus de aduentu Caeſaris, ſperans ſe alicui parti onuſtarum Nauiũ occurrere poſſe, inanibus occurrit; &, nactus circiter XXX, in eas diligentiae ſuae, ac doloris iracũdia erupit; omnesq. incendit; eodẽq. igne Nautas, dominosq. Nauium interfecit, magnitudine poenae reliquos deterrere ſperãs. Hoc cõfecto negotio, a Salonis ad Orici Por

tum

rum ſtationes, litoraq. omnia longe, lateq. Claſſibus occupauit: cuſtodijsq. diligentius diſpoſitis, ipſe grauiſſima hieme in Nauibus excubabat, neque ullũ laborem, aut munus deſpiciens, neque ſubſidium exſpectans, ſi in Caeſaris conſpectum ueniret. Sed poſt diſceſſum Liburnarum, ex Illyrico M. Octauius cum ijs, quas habebat, Nauibus Salonas peruenit; ibiq. concitatis Dalmatis, reliquisq. barbaris, Hiſſam a Caeſaris amicitia auertit: conuentum Salonis cum neque pollicitationibus, neque denunciatione periculi permouere poſſet, Opidum oppugnare inſtituit. eſt autem Opidum & loci natura, & Colle munitum. ſed celeriter Ciues Romani, ligneis effectis Turribus, ſeſe munierunt: &, cum eſſent infirmi ad reſiſtendum, propter paucitatem Hominum, crebris confecti uulneribus, ad extremum auxilium deſcenderunt: ſeruosq. omnes puberes liberauerunt: &, praeſectis omnium mulierum crinibus, Tormenta effecerũt. Quorum cognita ſententia, Octauius quinis Caſtris Opidum circumdedit; atque uno tempore Obſidione, & Oppugnationibus eos premere coepit. Illi, omnia perpeti parati, maxime re frumentaria laborabant. qua de re miſſis ad Caeſarem Legatis, auxilium ab eo petebant: reliqua, ut poterant, per ſe incommoda ſuſtinebant: &, longo interpoſito ſpatio, cum diuturnitas oppugnationis negligentiores Octauianos effeciſſet, nacti occaſionem meridiani temporis, diſceſſu eorum, pueris, mulieribusq. in muro diſpoſitis, ne quid quotidianae conſuetudinis deſideraretur, ipſi, manu

facta,

facta, cum iјs, quos nuper manumiſſos liberauerant, in proxima Octauij Caſtra irruperunt. His expugnatis, eodem impetu altera ſunt adorti, inde tertia, & quarta, & deinceps reliqua: omnibusq. eos Caſtris expulerunt; &, magno numero interfecto, reliquos, atq. ipſum Octauium in Naues cõfugere coegerunt. Hic fuit oppugnationis exitus. Iamq. Hiems appropinquabat; &, tantis detrimentis receptis, Octauius, deſperata oppugnatione Opidi, Dyrrhachium ſeſe ad Pompeium recepit. Demonſtratum eſt, L. Vibullium Rufum, Pompeij praefectum, bis in poteſtatem perueniſſe Caeſaris, atque ab eo eſſe dimiſſum, ſemel ad Corfinium, iterum in Hiſpania. Hunc pro ſuis beneficijs Caeſar iudicauerat idoneum, quem cum Mandatis ad Cn. Pompeium mitteret: eundemque apud Cn. Pompeium auctoritatem habere intelligebat. Erat autem haec ſumma Mandatorum: Debere utrumque Pertinaciae finẽ facere, & ab armis diſcedere, neque amplius Fortunã periclitari; ſatis eſſe magna utrimque incõmoda accepta; quae pro diſciplina, & praeceptis habere poſſent, ut reliquos caſus timerent: illum ab Italia expulſum, amiſſa Sicilia, & Sardinia, duabusq. Hiſpanijs, & Cohortibus in Italia, atque Hiſpania Ciuium Romanorum C. atque XXX. ſe morte Curionis, & detrimento Africani Exercitus tanto, Militumq. deditione ad Corcyram: proinde ſibi, ac Reip. parcerent, quantumq. in bello Fortuna poſſet, iam ipſi incommodis ſuis ſatis eſſent documento; hoc unum eſſe tempus de Pace agendi, dum ſibi vterque

conſi-

conſideret, & pares ambo viderentur: ſi uero alteri paullum modo tribuiſſet Fortuna, non eſſe uſurum cõdicionibus Pacis eum, qui ſuperior videretur; neque fore aequa parte contentum, qui ſe omnia habiturum conſideret: condiciones Pacis, quoniam antea conuenire non potuiſſent, Romae a Senatu, & a Populo peti debere: interea & Reip. & Ipſis placere oportere, ſi vterque in Concione ſtatim iurauiſſet, ſe triduo proximo exercitum dimiſſurum, depoſitisq. armis, auxilijsque, quibus nunc conſideret, neceſſario Populi Senatusq. iudicio fore utrumque contentum: haec quo facilius Põpeio probari poſſent, omnes ſuas terreſtres, vrbiumq. copias dimiſſurum. Vibullius, his expoſitis a Caeſare, non minus neceſſariũ eſſe exiſtimauit, de repentino aduentu Caeſaris Põpeium fieri certiorẽ, uti ad id conſilium capere poſſet, ante quã de Mandatis agi inciperet: atque ideo, continuato, & nocte, & die itinere, atque mutatis ad celeritatem iumẽtis, ad Põpeium contendit; ut, adeſſe Caeſarem omnibus copijs, nunciaret. Põpeius erat eo tẽpore in Cãdauia; iterq. ex Macedonia in Hiberna, Apolloniã, Dyrrhachiumque, habebat. ſed, re noua perturbatus, maioribus itineribus Apolloniã petere coepit; ne Caeſar Orae maritimae Ciuitates occuparet. At ille, expoſitis Militibus, eodẽ die Oricũ proficiſcitur. Quo cũ ueniſſet; L. Torquatus, qui iuſſu Põpeij Opido praeerat, praeſidiũq. ibi Parthinorũ habebat, conatus Portis clauſis Opidũ defendere, Graecos Murũ adſcẽdere, atq. arma capere, iubet. illi autẽ cum ſe cõtra Imperium Populi R.

li R. pugnaturos eſſe negarent; Opidani autem ſua ſponte Caeſarem recipere conarẽtur, deſperatis omnibus auxilijs, Portas aperuit; & ſe, atque Opidũ Caeſari dedit; incolumisq. ab eo conſeruatus eſt. Recepto Caeſar Orico, nulla interpoſita mora, Apolloniã proficiſcitur. Eius aduentu audito, L. Straberius, qui ibi praeerat, Aquam cõportare in Arcem, atque eã munire, Obſidesq. ab Apolloniaribus exigere, coepit. Illi uero daturos ſe negare; neque Portas Conſuli praecluſuros; neque ſibi iudicium ſumpturos contra, atq. omnis Italia, Populusq. R. iudicauiſſet. Quorũ cognita uoluntate, clam profugit. Apolloniates ad Caeſarem Legatos mittunt, Opidoq. recipiunt. Hos ſequuntur Bellidenſes, Amatini, & reliquae finitimae Ciuitates, totaq. Epirus; &, Legatis ad Caeſarem miſſis, quae imperaret, facturos pollicentur. At Pompeius, cognitis ijs rebus, quae erãt Orici, atque Apolloniae geſtae, Dyrrhachio timens, diurnis eo, nocturnisq. itineribus, contendit. ſimul ac Caeſar appropinquare dicebatur, tãtus terror incidit eius Exercitui, quod properãs Noctẽ Diei cõiunxerat, neq. iter intermiſerat, ut paene omnes in Epiro, finitimisq. Regionibus ſigna relinquerent; complures arma proijcerẽt; ac Fugae ſimile iter uideretur. ſed, cum prope Dyrrhachium Pompeius conſtitiſſet, Caſtraq. metari iuſſiſſet; perterrito etiam tum Exercitu, Princeps Labienus procedit; iuratq. ſe eũ nõ deſerturũ, eundẽq. caſum ſubiturũ, quẽcũq. ei Fortuna tribuiſſet. Hoc idem reliqui iurant Legati. hos Tribuni mil. Centurionesq. ſequuntur;

tur;atque idem omnis Exercitus iurat. Caeſar profecto occupato itinere ad Dyrrhachium, finem properandi facit: Caſtraq. ad Flumen Apſum ponit, in finibus Apolloniatium; ut vigilijs, Caſtellisq. benemeritae Ciuitates tutae eſſent: ibiq. reliquarum ex Italia Legionũ aduentũ exſpectare, & ſub pellibus hiemare, conſtituit. hoc idẽ Põpeius facit; &, trans Flumen Apſum poſitis Caſtris, eo copias omnes, auxiliaq. cõduxit. Calenus, Legionibus, Equitibusq. Brundiſii in Naues poſitis, ut erat praeceptum a Caeſare, quantũ Nauium facultatẽ habebat, Naues ſoluit; paullumq. a Portu progreſſus, litteras a Caeſare accipit; quibus eſt certior factus, Portus, Litoraq. omnia Claſſib. Aduerſariorum teneri. Quo cognito, ſe in Portum recipit, Nauesq. omnes reuocat una: ex ijs, quae perſeuerauit, neque imperio Caleni obtemperauit, quod erat ſine Militibus, priuatoq. conſilio adminiſtrabatur, delata Oricum, atque a Bibulo expugnata eſt: qui de ſeruis, liberisq. omnibus ad impuberes ſupplicium ſumit, & ad unum interficit. ita, exiguo tempore, magno caſu totius Exercitus ſalus conſtitit. Bibulus, ut ſupra demonſtratum eſt, erat cum Claſſe ad Oricum: &, ſicut Mari, Portubusq. Caeſarem prohibebat, ita ipſe omni terra earum Regionum prohibebatur. praeſidijs enim diſpoſitis, omnia Litora a Caeſare tenebantur; neque Lignandi, neque Aquãdi, neq. Naues ad terrã religandi poteſtas fiebat. erat res in magna difficultate: ſummisq. Anguſtijs rerũ neceſſariarũ premebãtur; adeo, ut cogerentur, ſicuti reliquũ

commeatum, ita Ligna, atque Aquam, Corcyra Nauibus onerarijs ſupportare: Atque uno tẽpore accidit, ut, difficilioribus uſi tempeſtatibus, ex Pellibus, quibus erant tectae Naues, nocturnum excipere rorem cogerentur: quas tamen difficultates patiẽter, & aequo animo ferebant, neque ſibi nudanda Litora, & relinquendos Portus exiſtimabant. Sed, cũ eſſent in quibus demonſtraui anguſtijs; ac ſe Libo cum Bibulo cõiunxiſſet; loquuntur ambo ex Nauibus cum M'. Acilio, & Statio Murco Legatis: quorum alter Opidi muris, alter praeſidijs terreſtribus praeerat; uelle ſe de maximis rebus cum Caeſare loqui, ſi ſibi eius facultas detur. huc addunt pauca, rei confirmãdae cauſſa, ut de Compoſitione acturi uiderentur. Interim poſtulant, ut ſint Indutiae; atque ab ijs impetrant. magnum enim, quod afferebant, uidebatur; & Caeſarem id ſumme ſciebant cupere; & perfecturum aliquid de Bibuli mandatis, exiſtimabatur. Caeſar eo tempore cum Legione una profectus erat ad recipiẽdas ulteriores Ciuitates, & rem frumentariam expediendam, qua anguſte utebatur. Erat autem ad Buthrotum oppoſitum Corcyrae. Ibi ab Acilio certior, & Murco per litteras factus de poſtulatis Libonis, & Bibuli, Legionẽ relinquit; ipſe Oricum reuertitur. eo cum ueniſſet; euocantur illi ad colloquium. prodit Libo, atque excuſat Bibulum, quod is iracundia ſumma erat, inimicitiasq. habebat etiam priuatas cũ Caeſare, ex Aedilitate, & Praetura conceptas; ob eam rem colloquiũ uitaſſe, ne res maximae ſpei, maximaeq. utilitatis

eius

eius iracundia impedirentur: Pompeij ſummam eſſe, ac fuiſſe ſemper uoluntatem, ut componeretur, atque ab armis diſcederetur: ſed poteſtatem ſe eius rei nullam habere; propterea quod de Conſilij ſententia ſummam belli, rerumq. omnium Pompeio permiſerint: ſed, poſtulatis Caeſaris cognitis, miſſuros ad Pompeium, atque illum reliquá perfecturum, hortantibus ipſis: interea manerent Indutiae, dum ab illo rediri poſſet; ne ue alter alteri noceret. huc addit pauca de cauſſa, & de copijs, auxilijsq. ſuis. Quibus rebus neque tũ reſpondendum Caeſar exiſtimabat: neque nunc, ut memoriae prodatur, ſatis cauſſae putamus. Poſtulabat Caeſar, ut Legatos ſibi ad Pompeium ſine periculo mittere liceret; idq. ipſi fore reciperent, aut acceptos per ſe ad eum perducerent; quod ad Indutias pertineret, ſic Belli rationem eſſe diuiſam; ut illi Claſſe Naues, auxiliaq. ſua impedirẽt; ipſe ut Aqua, Terraq. eos prohiberet; &, ſi hoc ſibi remitti uellent, remitterent ipſi de maritimis cuſtodijs; ſin illud tenerent, ſe quoque id retenturum: nihilo minus tamen agi poſſe de Compoſitione, ut haec non remitterẽtur; neque hanc rem eſſe impedimenti loco. Illi neque Legatos Caeſaris recipere, neque periculũ praeſtare eorum, ſed totam rem ad Pompeium reijcere: unum inſtare de Indutijs, uehementiſſimeq. contendere. Quos ubi Caeſar intellexit, praeſentis periculi, atq. inopiae uitandae cauſſa, omnem Orationẽ inſtituiſſe, neque ullã ſpem, aut condicionẽ pacis afferre; ad reliquam cogitationẽ belli ſeſe recepit. Bibulus, multos dies Terra

prohibitus, & grauiore morbo ex frigore, ac labore implicitus, cum neque curari poſſet, neque ſuſceptum officium deſerere uellet, vim morbi ſuſtinere non potuit. Eo mortuo, ad neminem unum ſumma Imperij redit: ſed ſeparatim ſuam quiſque Claſſem ad arbitrium ſuum adminiſtrabat. V.bullius, ſedato tumultu, quem repentinus aduentus Caeſaris cõcitauerat, ubi primum, rurſus adhibito Libone, & L. Lucceio, & Theophane, quibus communicare de maximis rebus Põpeius conſueuerat, de Mandatis Caeſaris agere inſtituit. eum ingreſſum in ſermonem Pompeius interpellauit, & loqui plura prohibuit. Quid Mihi, inquit, aut vita, aut Ciuitate opus eſt, quam beneficio Caeſaris habere uidebor? cuius rei opinio tolli non poterit, niſi cum in Italiam, ex qua profectus ſum, reductus exiſtimabor, bello pfecto. Ab ijs Caeſar haec dicta cognouit, qui ſermoni interfuerunt. conatus tamẽ nihilo minus eſt alijs rationibus per Colloquia de Pace agere. Inter bina Caſtra Pompeij, atque Caeſaris unum Flumen tantum intererat Apſus: crebraq. inter ſe colloquia Milites habebant: neque ullum interim telum per pactiones Colloquentium tranſiiciebatur. Mittit P. Vatinium Legatum ad ripam ipſam Fluminis; qui ea, quae maxime ad Pacem pertinere uiderentur, ageret; & crebro magna uoce pronũciaret, liceret ne Ciuibus ad Ciues de Pace Legatos mittere; quod etiã Fugitiuis ab ſaltu Pyrenaeo, Praedonibusq. licuiſſet; praeſertim, ut id agerent, ne Ciues cũ Ciuibus armis decertarent. Multa ſuppliciter locutus, ut de ſua,

atque

atque omnium ſalute debebat, ſilentioq. ab utriſq. Militibus auditus, reſponſum eſt ab altera parte, A. Varronem profiteri, ſe altera die ad Colloquiũ uenturum, atque una etiã utrimq. admodum tuto Legati uenire, & , quae uellent, exponere poſſent; certumq. ei rei tẽpus conſtituitur. Quo cum eſſet poſtero die uentũ; magna utrimque multitudo cõuenit; magnaq. erat eius Pacis exſpectatio: atque omnium intenti animi ad Pacem eſſe uidebantur. Qua ex frequentia T. Labienus prodijt, ſummiſſa oratione loqui de Pace, atq. altercari cum Vatinio incipit. quorum mediam orationem interrumpunt undique ſubito Tela immiſſa; quae ille obtectus armis Militum uitauit. uulnerantur tamen cõplures, in his Cornelius Balbus, M. Plotius, L. Tiburtius, Centuriones, Militesq. non nulli. Tum Labienus, Deſinite ergo de Compoſitione loqui. nam nobis, niſi Caeſaris capite relato, Pax eſſe nulla poteſt. Iiſdẽ tẽporibus Romae M. Coelius Rufus Praetor, cauſſa Debitorum ſuſcepta, initio Magiſtratus Tribunal ſuũ, iuxta C. Trebonij, Praetoris urbani, ſellã collocauit; & , ſi quis appellaſſet de Aeſtimatione, & de Solutionibus, quae per arbitriũ fierent, ut Caeſar praeſens cõſtituerat, fore auxilio pollicebatur. ſed fiebat aequitate Decreti, & humanitate Trebonij, qui his tẽporibus clementer, & moderate ius dicendũ exiſtimabat, ut reperiri nõ poſſet, a quibus initiũ Appellandi naſceretur. nã fortaſſe inopiã excuſare, & calamitatẽ aut propriã ſuã, aut tẽporũ queri, & difficultates auctionandi proponere, etiã mediocris eſt animi: in-

 tegras

tegras uero tenere Poſſeſſiones, qui ſe debere fateantur, cuius animi, aut cuius impudẽtiae eſt? itaque, qui hoc poſtularet, reperiebatur nemo. atque ipſis, ad quorum commodum pertinebat, durior inuentus eſt Coelius. & ab hoc profectus initio, ne fruſtra ingreſſus turpem cauſſam uideretur, Legem promulgauit, ut ſexies ſeni dies ſine uſuris creditae pecuniae ſoluãtur. Cum reſiſteret Seruilius Conſul, reliquiq. Magiſtratus; & minus opinione ſua efficeret; ad hominum excitanda ſtudia, ſublata priore Lege, duas promulgauit; unam, qua Mercedes habitationum annuas cõductoribus donauit; aliã Tabularum nouarum: impetuq. multitudinis in C. Trebonium facto; & nõ nullis uulneratis, eũ de Tribunali deturbauit: de quibus rebus Seruilius Cõſul ad Senatũ retulit: Senatusq. Coeliũ ab Rep. remouẽdũ cẽſuit. Hoc Decreto, eum Cõſul Senatu prohibuit, & cõcionari conantẽ de Roſtris deduxit. Ille, ignominia, & dolore permotus, palam ſe proficiſci ad Caeſarẽ ſimulauit, clã nũcijs ad Milonẽ miſſis, qui, Clodio interfecto, eius nomine erat damnatus; atque, eo in Italiã euocato, quod, magnis muneribus datis, Gladiatoriae familiae reliquias habebat, ſibi cõiunxit; atque eũ in Turinũ ad ſollicitãdos paſtores praemiſit. Ipſe, cũ Caſſilinũ ueniſſet, unoq. tẽpore ſigna eius Militaria, atq. arma Capuae eſſent cõprehenſa, familia Neapoli uiſa, atq. proditio Opidi appareret; patefactis cõſilijs, excluſus Capua, & periculũ ueritus, quod cõuentus arma ceperat, atque eũ Hoſtis loco habendũ exiſtimabat, cõſilio deſtitit; atque eo itinere

nere

nere ſeſe auertit. Interim Milo, dimiſſis circum Municipia litteris, ea, quae faceret iuſſu, atque imperio facere Pōpeij, quae Mandata ad ſe per Bibulum delata eſſent: quos ex Aere alieno laborare arbitrabatur, ſollicitabat. apud quos cū proficere nihil poſſet; quibuſdā ſolutis ergaſtulis, Coſam in agro Turino oppugnare coepit. eo cū a Q. Pedio Praetore cū Legione
* lapide ictus eſſet ex Muro, perijt: & Coelius profectus, ut dictitabat, ad Caeſarē, peruenit Turios: ubi, cū quoſdā eius Municipij ſollicitaret, Equitibusq. Caeſaris Gallis, atq. Hiſpanis, qui eo praeſidij cauſſa miſſi erāt, pecuniā polliceretur, ab ijs eſt interfectus. itaq. magnarū initia rerū, quae occupatione Magiſtratuū, & tēporum ſollicitam Italiam habebant, celerem, & facilem exitum habuerunt. Libo, profectus ab Orico cum Claſſe, cui praeerat, Nauium L. Brundiſium uenit; Inſulamq. quae cōtra Brundiſinum Portum eſt, occupauit; quod praeſtare, unum locum arbitrabatur, qua neceſſarius noſtris erat egreſſus, quam omniū Litora, ac Portus cuſtodia clauſos teneri. hic, repentino aduentu, Naues onerarias quaſdam nactus, incendit; & unam frumēto onuſtam abduxit; magnumq. noſtris terrorē iniecit; &, noctu Militibus, & Sagittarijs in Terrā expoſitis, praeſidiū Equitū deiecit; & adeo loci opportunitate profecit, ut ad Pōpeium litteras mitteret, Naues reliquas, ſi uellet, ſubduci, & refici iuberet; ſua Claſſe auxilia ſeſe Caeſaris prohibiturū. Erat eo tempore Antonius Brundiſii; qui, uirtuti Militum confiſus, ſcaphas Nauium magnarū circiter LX crati

 bus,

bus, pluteisq. contexit; eoq. Milites delectos impoſuit; atq. eas in Litore pluribus locis ſeparatim diſpoſuit; Nauesq. triremes II. quas Brundiſii faciendas curauerat, per cauſſam exercendorum remigum ad fauces Portus prodire iuſſit. has cum audacius progreſſus Libo uidiſſet, ſperans intercipi poſſe, quadriremes V. ad eas miſit. quae cum Nauibus noſtris appropinquaſſent; noſtri ueterani in Portum refugiebant; illi, ſtudio incitati, incautius ſequebantur. Iam ex omnibus partibus ſubito Antonianae ſcaphae, ſigno dato, ſe in Hoſtes incitauerunt; primoq. impetu unam ex his quadriremem cum remigibus, defenſoribusq. ſuis ceperunt; reliquas turpiter fugere coegerunt. Ad hoc detrimentum acceſſit, ut, Equitibus per Orã maritimã ab Antonio diſpoſitis, aqua prohiberentur. qua neceſſitate, & ignominia permotus Libo, diſceſſit a Brundiſio, obſeſſionemq. noſtrorum omiſit. Multi iam Menſes tranſierant; & Hiems praecipitauerat; neq. Brũdiſio Naues, Legionesq. ad Caeſarem ueniebant; ac non nullae eius rei praetermiſſae occaſiones Caeſari uidebantur; quod certe ſaepe flauerant uẽti, quibus neceſſario cõmittendũ exiſtimabat. quantoq. eius amplius proceſſerat tẽporis, tãto erant alacriores ad cuſtodias, qui Claſſibus praeerant; maiorẽq. fiduciam prohibendi habebant: & crebris Pompeij litteris caſtigabantur, quoniã primo uenientem Caeſarẽ nõ prohibuiſſent, ut reliquos eius exercitus impedirent: duriusq. quotidie tempus ad tranſportandum lenioribus uentis exſpectabãt. Quibus rebus

permotus

permotus Caeſar, Brundiſiũ ad ſuos ſeuerius ſcripſit, ut, nacti idoneum uentum, ne occaſionem nauigandi dimitterent; & ad Oricum, ſiue ad Litora Apolloniatium, curſum dirigerent; quod eo Naues eijcere poſſent. Haec a cuſtodibus Claſſium loca maxime uacabant; quod ſe longius Portibus committere non auderent. Illi, adhibita audacia, & uirtute, adminiſtrantibus M. Antonio, & Fuſio Caleno, multum ipſis Militibus hortantibus, neque ullum periculum pro ſalute Caeſaris recuſantibus, nacti Auſtrum Naues ſoluunt; atque altera die Apolloniam, Dyrrhachiumq. praeteruehuntur. qui cum eſſent ex continenti uiſi; Q. Coponius, qui Dyrrhachij Claſſi Rhodiae praeerat, Naues ex Portu educit; &, cum iam noſtris, remiſſiore uento, appropinquaſſet, idem Auſter increbuit, noſtriſq. praeſidio fuit. Neque uero ille ob eam cauſſam conatu deſiſtebat, ſed labore, & perſeuerantia Nautarum, ſe uim tempeſtatis ſuperare poſſe ſperabat; praeteruectoſq. Dyrrhachium magna ui uenti, nihilo ſecius ſequebatur. noſtri, uſi Fortunae beneficio, tamen impetũ Claſſis timebant, ſi forte uẽtus remiſiſſet. nacti Portũ, qui appellatur Nymphaeum, ultra Lyſſum millia paſſuum III. eo Naues introduxerunt: qui Portus ab Africo tegebatur, ab Auſtro non erat tutus: leuiuſq. tempeſtatis, quam Claſſis, periculum exiſtimauerunt. Quo ſimul atque intus eſt itum, incredibili felicitate Auſter, qui per biduũ flauerat, in Africum ſe uertit. Hic ſubita cõmutationem Fortunae uidere licuit. qui modo ſibi timuerant,

rãt,hoc tutiſsimus Portus recipiebat:qui noſtris Naibus periculum intulerant, de ſuo timere cogebantur.itaque,tempore commutato, Tempeſtas & noſtros texit,& naues Rhodias afflixit,ita,ut ad unam constratae omnes numero XVI.*eliderentur,& naufragio interirent; &, ex magno remigum propugnatorumq. numero, pars ad ſcopulos alliſa interficeretur,pars a noſtris diſtraheretur: quos omnes conſeruatos Caeſar domum remiſit.noſtrae Naues* II, *tardius curſu confecto,in Noctem cõiectae, cum ignorarent,quem locum reliquae cepiſſent, contra Lyſſum in anchoris conſtiterunt.has,ſcaphis,minoribusq.nauigijs cõpluribus ſumptis, Otacilius Craſſus,qui Lyſſi praeerat, expugnare parabat: ſimul de Deditione eorum agebat, & incolumitatem Deditis pollicebatur.Harum altera Nauis ducentos viginti ex Legione Tironum ſuſtulerat:altera ex ueterana paullo minus ducentis ſe cõpleuerat. Hic cognoſci licuit, quantum eſſet hominibus praeſidij in Animi fortitudine.Tirones enim,multitudine Nauium perterriti;&,ſalo, nauſeaq.confecti,iureiurando accepto,nihil ijs nocituros Hoſtes, ſe Otacilio dediderunt: qui omnes, ad eum perducti, contra religionem iuriſiurandi in eius cõſpectu crudeliſsime interficiuntur. At ueteranae Legionis Milites,item conflictati & tempeſtatis,& ſentinae uitijs, non ex priſtina virtute remittendum aliquid putauerunt;ſed,tractandis Condicionibus,& ſimulatione Deditionis extracto primo Noctis tempore,gubernatorẽ ĩ Terrã Nauẽ eijcere cogunt:ipſi,ido*

neum

neum locum nacti, reliquam Noctis partem ibi conſecerunt, & Luce prima, miſsis ad eos ab Otacilio Equitibus, qui eam partẽ Orae maritimae aſſeruabant, circiter CD, quiq. eos armati ex praeſidio ſecuti ſunt, ſe defenderunt; &, non nullis eorum interfectis, incolumes ad noſtros ſeſe receperunt. Quo facto, Conuentus Ciuium Romanorum, qui Lyſſum obtinebat, quod Opidum ijs antea Caeſar attribuerat, muniendumq. curauerat, Antonium recepit, omnibusq. rebus iuuit. Otacilius, ſibi timens, Opido fugit, & ad Pompeium peruenit. Ex omnibus copijs Antonius, quarum erat ſumma veteranorum III. Legionum, vniusq. Tironum, & Equitum DCCC. pleraſque Naues in Italiam remittit, ad reliquos Milites, Equitesq. tranſportandos: Pontones, quod eſt genus Nauium Gallicarum, Lyſsi reliquit; hoc conſilio, ut, ſi forte Pompeius, uacuam exiſtimans Italiam, eo tranſiecißet exercitum, quae opinio erat edita in uulgus, aliquam Caeſar ad inſequendum facultatem haberet: nunciosq. ad eum celeriter mittit, quibus Regionibus exercitum expoſuiſſet, & quid Militum trãſuexiſſet. Hoc eodem fere tẽpore Caeſar, atque Pompeius cognoſcunt. nam praeteruectas Apolloniam, Dyrrhachiumq. Naues uiderant: ipſi iter ſecundum eas terras direxerant: ſed quo eſſent eae delatae, primis diebus ignorabant: cognitaq. re, diuerſa ſibi ambo conſilia capiunt; Caeſar, ut quamprimum ſe cum Antonio coniungeret; Pompeius, ut uenientibus in itinere ſe opponeret, &, ſi imprudentes ex inſidijs

adoriri

adoriri poſſet. Eodemq. die vterque eorum ex Caſtris ſtatiuis a Flumine Apſo Exercitum educunt, Pompeius clam, & noctu, Caeſar palam, atque interdiu. ſed Caeſari, circuitu maiore, iter erat longius, aduerſo Flumine, ut uado tranſire poſſet. Pompeius, quia expedito itinere Flumen ei tranſeundũ non erat, magnis itineribus ad Antonium contendit: atque, ubi eum appropinquare cognouit, idoneum locum nactus, ibi copias collocauit: ſuosq. omnes Caſtris continuit; ignesq. fieri prohibuit; quo occultior eſſet eius aduentus. Haec ad Antonium ſtatim per Graecos deferuntur. Ille, miſſis ad Caeſarem nuncijs, unum diem ſeſe Caſtris tenuit. altero die ad eũ peruenit Caeſar. Cuius aduentu cognito, Pompeius, ne duobus circumcluderetur Exercitibus, ex eo loco diſcedit, omnibusq. copijs ad Aſparagum Dyrrhachinorum peruenit, atque ibi idoneo loco Caſtra ponit. His temporibus Scipio, detrimentis quibuſdã circa Montẽ Amanum acceptis, ſeſe Imperatorẽ appellauerat. Quo facto Ciuitatibus, Tyrãnisq. magnas imperauerat pecunias: itẽ a publicanis ſuae prouinciae debitam biennij pecuniam exegerat, & ab eiſdem inſequentis anni mutuam praeceperat: Equitesq. toti Prouinciae imperauerat. Quibus coactis, finitimis Hoſtibus, Parthis poſt ſe relictis, qui paullo ante M. Craſſum Imperatorem interfecerant, & M. Bibulum in obſidione habuerant, Legiones, Equitesq. ex Syria deduxerat: ſummaq. ſollicitudine, ac timore Parthici belli in Prouinciam cum ueniſſet; ac non nullae Militum uoces au-

diren-

uirentur, ſeſe, contra Hoſtem ſi ducerentur, ituros; contra Ciuem, & Conſulem arma non laturos; deductis Pergamum, atque in locupletiſſimas vrbes in Hiberna Legionibus, maximas largitiones fecit; & confirmandorum Militum cauſſa, diripiendas ijs Ciuitates dedit. Interim acerbiſſime imperatae pecuniae tota Prouincia exigebantur. Multa praeterea generatim ad Auaritiam excogitabantur. in capita ſingula Seruorum, ac Liberorum Tributum imponebatur. Columnaria, Oſtiaria, Frumẽtum, Milites, Remiges, Arma, Tormenta, vecturae imperabãtur. cuius modo rei nomen reperiri poterat, hoc ſatis eſſe ad cogendas pecunias uidebatur. non ſolum vrbibus, ſed paene vicis, Caſtellisq. ſinguli cum Imperio praeficiebãtur. qui horum quid acerbiſſime, crudeliſſimeq. fecerat, is & uir, & Ciuis optimus habebatur. erat plena Lictorum, & Imperiorum Prouincia, conferta Praefectis, atq. Exactoribus: qui, praeter imperatas Pecunias, ſuo etiã priuato imperio compendio ſeruiebant. dictitabant enim, ſe, domo, patriaq. expulſos, omnibus neceſſarijs egere rebus; ut honeſta praeſcriptione rem turpiſſimã tegerent. Accedebant ad haec grauiſſimae vſurae, quod in Bello plerumque accidere conſueuit, uniuerſis imperatis pecunijs: quibus in rebus Prolationem diei Donationem eſſe dicebant. Itaque Aes alienum Prouinciae eo biennio multiplicatũ eſt. nec minus ob eam cauſſam Ciuibus Romanis eius Prouinciae, ſed in ſingulos Cõuentus, ſingulasq. Ciuitates, certae pecuniae imperabantur: mutuasq. illas ex S. C. exigi dictita

bant:

bant: Publicanis, uti in ſorte fecerant, inſequentis anni uectigal pro mutuo. Praeterea Epheſi a Fano Dianae depoſitas antiquitus pecunias Scipio tolli iubebat, ceterasq. eius Deae ſtatuas. Cum in Fanum uentum eſſet, adhibitis cõpluribus Senatorij Ordinis, quos aduocauerat Scipio, litterae ei redduntur a Põpeio, Mare tranſiſſe cũ legionibus Caeſarem; properaret ad ſe cũ Exercitu uenire, omniaq. poſthaberet. His litteris acceptis, quos aduocauerat, dimittit: ipſe iter in Macedoniam parare incipit: paucisq. poſt diebus eſt profectus. haec res Epheſiae pecuniae ſalutem attulit. Caeſar, Antonij exercitu coniuncto, deducta Orico Legione, quã tuẽdae Orae maritimae cauſſa poſuerat, tentandas ſibi Prouincias, longiusq. procedendũ exiſtimabat; &, cum ad eum Legati ueniſſent ex Theſſalia, Aetoliaque, qui, praeſidio miſſo, pollicerentur earum gentium Ciuitates imperata facturas, L. Caſſium Longinum cum Legione Tironum, quae appellabatur XXVII. atque Equitibus CC. in Theſſaliam, C. Caluiſium Sabinum cum Cohortibus V. paucisq. Equitibus in Aetoliam miſit: maxime eos, quod erant propinquae Regiones, de re frumentaria, ut in prouiderent, hortatus eſt. Cn. Domitium Caluinum cum Legionibus II, XI. & XII. & Equitibus D. in Macedoniam proficiſci iubet. Cuius Prouinciae ab ea parte, quae Libera appellabatur, Menedemus, princeps earum Regionum miſſus Legatus, omnium ſuorum excellens ſtudium profitebatur. Ex his Galuiſius, primo aduentu, ſumma omnium.

mnium. Aetolorum receptus uoluntate, praeſidijs aduerſariorum Calidone, & Naupacto reiectis, omni Aetolia potius eſt. Caſſius in Theſſaliam cum Legione peruenit. hic, cum eſſent factiones duae, uaria uoluntate Ciuitatum utebatur. Egeſaretus, ueteris homo potentiae, Pompeianis rebus ſtudebat. Petreius, ſummae nobilitatis adoleſcens, ſuis, ac ſuorum opibus Caeſarem enixe iuuabat. Eodemq. tempore Domitius in Macedoniam uenit: &, cum ad eum frequentes Ciuitatum Legationes conuenire coepiſſent, nunciatum eſt, adeſſe Scipionem cum Legionibus, magna & opinione, & fama omnium. nam plerumque in Nouitate Fama antecedit. Hic, nullo in loco Macedoniae moratus, magno impetu contendit ad Domitium; &, cum ab eo millia paſſuum XX. abfuiſſet, ſubito ſe ad Caſſium Longinum in Theſſaliam conuertit. hoc adeo celeriter fecit; ut ſimul, adeſſe, & uenire, nunciaretur. &, quo iter expeditius faceret, M. Fauonium ad Flumen Haliacmonem, quod Macedoniam a Theſſalia diuidit, cum Cohortibus IIX. praeſidio Impedimentis Legionum reliquit, Caſtellumq. ibi muniri iuſſit. Eodem tempore Equitatus Regis Cotti ad Caſtra Caſſii aduolauit, qui circum Theſſaliam eſſe conſueuerat. Tũ, timore perterritus Caſſius, cognito Scipionis aduentu, uiſisq. Equitibus, quos Scipionis eſſe arbitrabatur, ad Montes ſe conuertit, qui Theſſaliam cingunt; atque ex his locis Ambraciã uerſus iter facere coepit. At Scipionẽ, properantem ſequi, litterae ſunt conſecutae a M. Fauonio, Domitium cum Legionibus adeſſe,

adeſſe, nec ſe praeſidium, ubi conſtitutus eſſet, ſine auxilio Scipionis, tenere poſſe. Quibus litteris acceptis, conſilium Scipio, iterq. commutat; Caſſium ſequi deſiſtit; Fauonio auxilium ferre contendit. Itaque, die ac nocte continuato itinere, ad eum peruenit, tam opportuno tempore, ut ſimul Domitiani exercitus puluis cerneretur, & primi Antecurſores Scipionis uiderētur. Ita Caſſio induſtria Domitij, Fauonio Scipionis celeritas ſalutē attulit. Scipio, in Caſtris ſtatiuis biduo moratus, ad Flumen, quod inter eum, & Domitij Caſtra fluebat, Haliacmonem, tertio die prima Luce exercitū vado tranſducit; &, Caſtris poſitis, poſtero die mane, copias ante frontem Caſtrorum ſtruit. Domitius tum quoque ſibi dubitandum non putauit, quin, productis Legionibus; proelio decertaret. ſed, cum eſſet inter bina Caſtra campus, circiter millium paſſuum VI. Caſtris Scipionis Aciem ſuam ſubiecit. ille a vallo non diſcedere perſeuerauit. attamē, aegre retentis Domitianis Militibus, eſt factum, ne proelio contenderetur; & maxime, quod riuus difficilibus ripis, Caſtris Scipionis ſubiectus, progreſſus noſtrorum impediebat. Quorum ſtudium, alacritatemq. pugnandi cum cognouiſſet Scipio, ſuſpicatus fore, ut poſtero die aut inuitus dimicare cogeretur, aut magna cum infamia Caſtris ſe contineret, qui cum magna exſpectatione ueniſſet, temere progreſſus turpem habuit exitum; & noctu, ne conclamatis quidem uaſis, Flumen tranſit; atque in eandem partem, ex qua uenerat, radijt: ibiq. prope Flumen edito natura loco Ca-

ſtra

ſtra poſuit. Paucis diebus interpoſitis, noctu inſidias Equitum collocauit: quo in loco ſuperioribus fere diebus noſtri Pabulari conſueuerant; & cum, quotidiana conſuetudine, Q. Varus, Praefectus Equitum Domitij, ueniſſet; ſubito illi ex inſidijs conſurrexerunt. ſed noſtri fortiter eorum impetum tulerunt; celeriterq. ad ſuos quiſque ordines redijt; atque ultro uniuerſi in Hoſtes impetum fecerunt. ex his circiter LXXX. interfectis, reliquis in fugam coniectis, duobus amiſſis, in Caſtra ſe receperunt. His rebus geſtis, Domitius, ſperans Scipionem ad pugnam elici poſſe, ſimulauit ſeſe, anguſtijs rei frumentariae adductum, Caſtra mouere; vaſisq. Militari more conclamatis, progreſſus millia paſſuum III, loco idoneo, & occulto omnē exercitum, Equitatumq. collocauit. Scipio, ad ſequendum paratus, Equitatum, magnamq. partem Leuis armaturae ad explorādum iter Domitij, & cognoſcendum, praemiſit. qui cum eſſent progreſſi, primaeq. Turmae inſidias intrauiſſent; ex fremitu Equorum illata ſuſpicione, ad ſuos ſe recipere coeperunt; quiq. hos ſequebantur, celerem eorum receptum conſpicati, reſtiterunt. noſtri, cognitis inſidijs, ne fruſtra reliquos exſpectarent, duas nacti hoſtium turmas exceperunt. in his fuit M. Opimius, Praefectus Equitū. reliquos omnes earum turmarum aut interfecerunt, aut captos ad Domitium deduxerunt. Deductis Orae maritimae praeſidijs, Caeſar, ut ſupra demonſtratum eſt, III. Cohortes Orici, Opidi tuendi cauſſa, reliquit; ijsq. cuſtodiam Nauium lōgarum tranſdidit, quas ex

Italia trãſduxerat. huic officio, Opidoq. praeerat Acilius Legatus. Is Naues noſtras in interiorẽ partem poſt Opidum reduxit, & ad terrã deligauit; faucibusque Portus Nauem onerariã ſubmerſam obiecit, & huic alterã cõiunxit; ſuper qua Turrim effectã ad ipſum introitum Portus oppoſuit, & Militibus cõpleuit, tuendamq. ad omnes repentinos caſus tranſdidit. Quibus cognitis rebus, Cn. Pompeij filius, qui Claßi Aegyptiae praeerat, ad Oricum uenit; ſubmerſamq. Nauim remulco, multisq. contendens funibus abduxit: atq. alterã Nauẽ, quae erat ad cuſtodiã ab Acilio poſita, pluribus aggreſſus Nauibus, in quibus ad librã fecerat Turres, ut ex ſuperiori pugnans loco, integrosq. ſemper defatigatis ſummittens, & reliquis partibus ſimul ex terra ſcalis, & Claſſe moenia Opidi tẽtans, ut aduerſariorum manus diduceret, labore, & multitudine telorum noſtros uicit: deiectisq. defenſoribus, qui omnes ſcaphis exceptis refugerant, etiam Nauem expugnauit: eodemq. tempore ex altera parte molem tenuit naturalem obiectam, quae paene Inſulam contra Opidum effecerat: IV. biremes, ſubiectis ſcutulis, impulſas vectibus in interiorem partem tranſduxit. ita, ex utraque parte Naues longas aggreſſus, quae erant deligatae ad terram, atque inanes, IV. ex his abduxit, reliquas incendit. Hoc confecto negotio, D. Laelium, ab Aſiatica Claſſe abductũ, reliquit, qui commeatus Hellide, atque Amantia importari in Opidum prohibebat; ipſe, Lyſſum profectus, Naues onerarias XXX, a M. Antonio relictas, intra

Portum

Portum aggreſſus, omnes incendit: Lyſſum expugnare conatus, defendentibus Ciuibus Romanis, qui eius erant conuentus, Militibusq., quos praeſidij cauſſa miſerat Caeſar, Triduum moratus, paucis in oppugnatione amiſſis, re infecta, inde diſceſſit. Caeſar, poſtquã Põpeium ad Aſparagum eſſe cognouit, eodẽ cũ Exercitu profectus, & expugnato in itinere Opido Parthinorum, in quo Põpeius praeſidium habebat, III. die in Macedoniam ad Pompeium peruenit, iuxtaq. eum Caſtra poſuit; & poſtridie, eductis omnibus copijs, Acie inſtructa, decertandi poteſtatem Põpeio fecit. ubi cũ ſuis locis ſe tenere animaduertit; reducto in Caſtra exercitu, aliud ſibi conſilium capiendum exiſtimauit. itaque poſtero die omnibus copijs, magno circuitu, difficili, anguſtoq. itinere, Dyrrhachium profectus eſt, ſperans, Pompeium aut Dyrrhachium compelli, aut ab eo intercludi poſſe, quod omnem commeatum, totiusq. Belli apparatum eo contuliſſet, ut accidit. Pompeius enim, primo ignorans eius conſilium, quod diuerſo ab ea Regione itinere profectum uidebat, anguſtijs rei frumentariae compulſum diſceſſiſſe exiſtimabat: poſtea, per Exploratores certior factus, poſtero die Caſtra mouit, breuiore itinere ſe occurrere ei poſſe ſperãs. quod fore ſuſpicatus Caeſar, Militesq. adhortatus, ut aequo animo laborẽ ferrẽt, parua parte Noctis itinere intermiſſo, mane Dyrrhachium uenit, cum primum agmen Põpeij procul cerneretur; atq. ibi Caſtra poſuit. Põpeius, interclusus Dyrrhachio, ubi propoſitũ tenere non potuit, ſecundo uſus conſilio, edito

loco,qui appellatur Petra, aditumq. habet Nauibus mediocrem, atque eas a quibuſdam protegit ventis; Caſtra cõmunit: eo partem Nauium longarum conuenire, frumentum, commeatumq. ab Aſia, atque omnibus Regionibus, quas tenebat, comportare imperat. Caeſar, longius bellum ductum iri exiſtimans, & de Italicis cõmeatibus deſperans, quod tanta diligentia omnia Litora a Pompeianis tenebantur, Claſſesq. ipſius, quas hieme in Sicilia, Gallia, Italia fecerat, morabantur, in Epirum, rei frumentariae cauſſa, L. Canuleium Legatum miſit: quodq. hae Regiones aberant longius, locis certis Horrea conſtituit; vecturasq. frumenti finitimis Ciuitatibus deſcripſit. item Lyſſo, Parthinisq. & omnibus Caſtellis, quod eſſet frumenti, conquiri iuſſit. id erat perexiguum, cum ipſius Agri natura, quod ſunt loca aſpera, & montuoſa, ac plerumque utuntur frumento importato; tum, quod Pompeius haec prouiderat; & ſuperioribus diebus praedae loco Parthinos habuerat; frumentumq. omne conquiſitũ, ſpoliatis, effoſſisq. eorum domibus, per Equites comportauerat. Quibus rebus cognitis, Caeſar conſilium capit ex loci natura. erant enim circum Caſtra Pompeij permulti editi, atque aſperi Colles. hos primum praeſidijs tenuit; Caſtellaq. ibi cõmunit. inde, ut loci cuiuſque natura ferebat, ex Caſtello in Caſtellum perducta munitione circumuallare Pompeiũ inſtituit: haec ſpectãs, quod anguſta re frumentaria utebatur, quodq. Pompeius multitudine Equitum ualebat, quo minore periculo undique frumentum, cõ-

meatumq.

meatumq. Exercitui ſupportare poſſet: ſimul, ut Pabulatione Pompeium prohiberet, Equitatumq. eius ad rem gerendam inutilem efficeret: tertio, ut auctoritatem, qua ille maxime apud exteras nationes niti uidebatur, minueret; cum fama per orbem terrarum percrebuiſſet, illum a Caeſare obſideri, neque audere proelio dimicare. Pompeius neque a Mari, Dyrrhachioq. diſcedere uolebat; quod omnẽ apparatum Belli, tela, arma, tormenta, ibi collocauerat, frumentumq. Exercitui Nauibus ſupportabat; neque munitiones Caeſaris prohibere poterat, niſi proelio decertare uellet; quod eo tempore ſtatuerat non eſſe faciendum. Relinquebatur; ut, extremam rationem Belli ſequens, quamplurimos Colles occuparet, & quamlatiſſimas Regiones praeſidijs teneret, Caeſarisq. copias, quammaxime poſſet, diſtineret: idq. accidit. Caſtellis enim XXIV effectis, XV millia paſſuum circuitũ amplexus, hoc ſpatio pabulabatur; multaq. erant intra eum locum manu ſata, quibus interim Iumenta paſcerentur. atque, ut noſtri perpetuas munitiones uidebant, perductas ex Caſtellis in proxima Caſtella, ne quo loco erumperent Pompeiani, & noſtros poſt tergum adorirentur, timebant: ita illi interiore ſpatio perpetuas munitiones efficiebant; ne quo loco noſtri intrare, atque ipſos a tergo circũuenire, poſſent. ſed illi operibus uincebant; quod & numero Militum praeſtabant, & interiore ſpatio minorẽ circuitum habebãt. Quae cũ erant loca Caeſari capienda, etſi prohibere Pompeius totis copijs, & dimicare, non conſti-

tuerat, tamen ſuis locis Sagittarios, Funditoresq. mittebat, quorum magnum habebat numerum; multiq. ex noſtris uulnerabantur: magnusq. inceſſerat timor ſagittarum; atque omnes fere Milites aut ex Subcoactis, aut ex Cẽtonibus, aut ex Coriјs Tunicas, aut Tegmenta fecerant, quibus tela uitarent. In occupandis praeſidiјs magna vi uterq. utebatur; Caeſar, ut quã anguſtiſſime Pompeium cõtineret; Pompeius, ut quamplurimos Colles quammaximo circuitu occuparet. crebraq. ob eam cauſſam proelia fiebant. In his, cũ Legio Caeſaris IX. praeſidium quoddam occupauiſſet, & munire coepiſſet; huic loco propinquum, & contrariũ Collem Põpeius occupauit, noſtrosq. opere probibere coepit: &, cum una ex parte prope aequũ aditum haberet, primum Sagittariјs, Funditoribusq. circũiectis, poſtea Leuis armaturae magna multitudine miſſa, tormentisq. prolatis, Munitiones impediebat. neque erat facile noſtris, uno tempore propugnare, & munire. Caeſar, cum ſuos ex omnibus partibus uulnerari uideret, recipere ſe iuſſit, & loco excedere. erat per decliue receptus: illi autem hoc acrius inſtabant, neque regredi noſtros patiebãtur, quod, timore adducti, locum relinquere uidebantur. Dicitur eo tempore glorians apud ſuos Pompeius dixiſſe, nõ recuſare ſe, quin nullius uſus Imperator exiſtimaretur, ſi ſine maximo detrimento Legiones Caeſaris ſeſe recepiſſent inde, quo temere eſſent progreſſae. Caeſar, receptui ſuorum timens, crates ad extremum tumulum contra Hoſtẽ proferri, & aduerſas locari: intra has mediocri latitudi

ne

ne foſſam, tectis Militibus, obduci iuſſit, locumq. in omnes partes quammaxime impediri. ipſe idoneis locis Funditores inſtruxit, ut praeſidio noſtris ſe recipientibus eſſent. His rebus cōpletis, Legiones reduci iuſſit. Pōpeiani hoc inſolentius, atque audacius noſtros premere, & inſtare coeperūt; Cratesq. pro munitione obiectas, propulerunt, ut foſſas tranſſcenderēt. Quod cum animaduertiſſet Caeſar, ueritus, ne non reducti, ſed reiecti, uiderentur, maiusq. detrimentum caperetur, a medio fere ſpatio ſuos per Antonium, qui ei Legioni praeerat, cohortatus, Tuba ſignum dari, atque in Hoſtes impetū fieri iuſſit. Milites Legionis IX. *ſubito conſtipati pila cōiecerunt; & ex inferiore loco aduerſus Cliuum incitati curſu, praecipites Pōpeianos egerunt. Quibus ad recipiendum crates directae, longuriiq. obiecti, & inſtitutae foſſae magno impedimēto fuerunt. Noſtri uero, qui ſatis habebant ſine detrimēto diſcedere, compluribus interfectis,* V. *omnino ſuorū amiſſis, quietiſſime ſe receperunt; paulloq. circa eum locum morati, aliis comprehenſis Collibus, munitiones perfecerūt. erat noua, & inuſitata belli ratio, cum tot Caſteaanorum numero, tantoq. ſpatio, & tantis munitionibus, & toto obſidionis genere, tum etiā reliquis rebus. nam, quicumq. alterum obſidere conati ſunt, perculſos, atq. infirmos Hoſtes adorti, aut proelio ſuperatos, aut aliqua offenſione permotos cōtinuerunt, cū ipſi numero Militum, Equitumq. praeſtarent. Cauſſa autē obſidionis haec fere eſſe cōſueuit, ut Frumento Hoſtes prohibeantur. at tū integras, atq. incolumes*

lumes copias Caeſar inferiore Militum numero cõtinebat; cum illi omnium rerum copia abundarent. quotidie enim magnus undique Nauium numerus cõueniebat, quae cõmeatum ſupportarent: neque ullus flare uentus poterat, quin aliqua ex parte ſecũdum curſum haberet. ipſe autem, conſumptis longe, lateq. frumentis, ſummis erat in anguſtijs. ſed tamen haec ſingulari patientia Milites ferebant. recordabantur enim, eadem ſe ſuperiore anno in Hiſpania perpeſſos, labore, & patientia maximũ bellum confeciſſe. meminerant, ad Alexiam magnam ſe inopiam perpeſſos, multo etiam maiorem ad Auaricum, maximarũ ſe gentium uictores diſceſſiſſe. non, illis hordeum cum daretur, non legumina recuſabant: pecus uero, cuius rei ſumma erat ex Epiro copia, magno in honore habebant. Eſt etiam genus Radicis, inuentũ ab ijs, qui fuerãt cum Valerio, quod appellatur Chara: quod admiſtum lacte multum inopiam leuat. id ſimilitudinem Panis efficiebat. eius erat magna copia. ex hoc effectos Panes, cum in colloquijs Pompeiani famẽ noſtris obiectarent, uulgo in eos iaciebant, ut ſpem eorum minuerent. Iamq. frumenta matureſcere incipiebant; atque ipſa ſpes inopiam ſuſtentabat; quod celeriter ſe habituros copiam confidebant. crebroq. uoces Militũ in uigilijs, Colloquijsq. audiebantur, prius ſe cortice ex arboribus uicturos, quam Põpeium e manibus dimiſſuros. frequenter etiã ex Perfugis cognoſcebant, Equos eorum uix tolerari, reliqua uero Iumenta interiſſe; uti autem ipſos ualetudi-

ne

ne non bona, cum anguſtijs loci, & odore taetro, & multitudine cadauerum, & quotidianis laboribus inſuetos operum, tum aquae ſumma inopia affectos. omnia enim Flumina, atque omnes riuos, qui ad Mare pertinebant, Caeſar aut auerterat, aut magnis operibus obſtruxerat. atque, ut erant loca montuoſa, et ad ſpecus anguſtiae uallium, has, ſublicis in terram demiſſis, praeſaepſerat; terramq. aggeſſerat; ut aquam continerent. itaque illi neceſſario loca ſequi demiſſa, ac paluſtria, & puteos fodere, cogebantur: atque hūc laborem ad quotidiana opera addebant: qui tamen fontes a quibuſdam praeſidijs aberant longius, & celeriter aeſtibus exareſcebāt. At Caeſaris exercitus optima ualetudine, ſummaq. Aquae copia utebatur; tum commeatus omni genere praeter frumētum abūdabat: quibus quotidie melius ſuccedere tempus, maioremq. ſpem maturitate frumentorum proponi uidebant. In nouo genere belli nouae ab utriſque bellandi rationes reperiebātur. illi, cū animaduertiſſent ex ignibus, Nocte Cohortes noſtras ad Munitiones excubare, ſilentio aggreſſi, uniuerſas in multitudinem ſagittas conijciebant, & ſe confeſtim ad ſuos recipiebant. Quibus rebus noſtri, uſu docti, haec reperiebāt remedia, ut alio loco ignes facerent, alio excubarent. Interim certior factus P. Sylla, quem diſcedens Caſtris praefecerat Caeſar, auxilio Cohorti uenit cum Legionibus II: cuius aduentu facile ſunt repulſi Pompeiani. neque uero conſpectum, aut impetum noſtrorum tulerunt: primiſq. deiectis, reliqui

ſe

ſe uerterunt, & loco ceſſerunt. ſed inſequentes noſtros, ne longius proſequerentur, Sylla reuocauit. At plerique exiſtimant, ſi acrius inſequi uoluiſſet, bellum eo die potuiſſe finiri. cuius conſilium reprehendendum non videtur. aliae enim ſunt Legati partes, atque Imperatoris. alter omnia agere ad praeſcriptum; alter libere ad ſummam rerum conſulere debet. Sylla, a Caeſare Caſtris relictus, liberatis ſuis, hoc fuit contentus, neque proelio decertare uoluit; quae res tamen fortaſſe aliquem reciperet caſum; ne Imperatorias ſibi partes ſumpſiſſe uideretur. Pompeianis magnam res ad receptum difficultatem afferebat. nam, ex iniquo progreſſi loco, in ſummo conſtiterant. ſi per decliue ſeſe reciperent, noſtros ex ſuperiore inſequentes loco uerebantur. neque multum ad Solis Occaſum temporis ſupererat. ſpe enim conficiendi negotij prope in Noctem rem deduxerant. ita, neceſſario, atque ex tempore capto conſilio, Pompeius Tumulum quendam occupauit: qui tantum aberat a noſtro Caſtello, ut telum, tormentum ue miſſum adigi non poſſet. Hoc conſedit loco, atque eum communit: omneſq. ibi copias continuit. Eodem tempore duobus praeterea locis pugnatum eſt. nam plura Caſtella Pompeius pariter, diſtinendae manus cauſſa, tentauerat; ne ex proximis praeſidijs ſuccurri poſſet. uno loco Volcatius Tullius impetū Legionis ſuſtinuit cum Cohortibus III; atque eam loco depulit. altero Germani, Munitiones noſtras egreſſi, cōpluribus interfectis, ſeſe ad ſuos incolumes receperunt. ita,

uno

uno die VI. proelijs factis, III. ad Dyrrhachium, III. ad Munitiones, cum horum omnium ratio haberetur, ad duorum millium numero ex Pōpeianis cecidiſſe reperiebamus, euocatosq. Centuriones complures. in eo fuit numero Valerius Flaccus, L. filius, eius, qui Praetor Aſiam obtinuerat: ſignaq. ſunt VI. militaria relata. noſtri non amplius XX omnibus ſunt proelijs deſiderati. ſed in Caſtello nemo fuit omnino Militum, quin uulneraretur; quattuorq. ex una Cohorte Centuriones oculos amiſerunt. & , cum laboris ſui, periculiq. teſtimonium afferre uellēt, millia Sagittarum circiter XXX, in Caſtellum coniecta, Caeſari renunciauerunt: ſcutoq. ad eum relato Scaeuae Cēturionis, inuenta ſunt in eo foramina CCXXX. quem Caeſar, ut erat de ſe meritus, & de Rep. donauit millibus ducentis Aeris: atq. ab octauis ordinibus ad Primipilum ſe tranſducere, pronunciauit. eius enim opera Caſtellum conſeruatum eſſe, magna ex parte, cōſtabat. Cohortemq. poſtea duplici ſtipendio, frumēto ue, & ſpeciarijs, militaribusq. donis ampliſſime donauit. Pompeius, Noctu magnis additis Munitionibus, reliquis diebus Turres exſtruxit; &, in altitudinē pedum XV effectis operibus, vineis eam partem Caſtrorum obtexit; &, V. intermiſſis diebus, alteram Noctem ſubnubilam nactus, exſtructis omnibus Caſtrorum Portis, & ad impediendum obiectis, tertia inita vigilia, ſilētio Exercitum eduxit, & ſe in antiquas Munitiones recepit. Aetolia, Acarnania, Amphilochis, per Caſſium Longinum, & Caluiſium Sabinum, ut demon-

demonſtrauimus, receptis, tentandam ſibi Achaiam, ac paullo longius progrediendum, exiſtimabat Caeſar: itaque eo Fuſium Calenum miſit: & Q. Sabinum, & Caſium cum Cohortibus adiungit. Quorum cognito aduentu, Rutilius Lupus, qui Achaiam miſſus a Pompeio obtinebat, Iſthmum praemunire inſtituit, ut Achaia Fuſium prohiberet. Calenus Delphos, Thebas, & Orchomenum de voluntate ipſarum Ciuitatum recepit: non nullas vrbes per uim expugnauit: reliquas Ciuitates, circummiſſis Legationibus, amicitia Caeſaris conciliare ſtudebat. In his rebus fere erat Fuſius occupatus. Omnibus deinceps diebus Caeſar Exercitum in aciem aequum in locum produxit, ſi Pompeius proelio decertare uellet; ut paene Caſtris Pompeij Legiones ſubijceret: tantumq. a uallo eius prima Acies aberat, uti ne in eam telo, tormento ue adigi poſſet. Pompeius autem, ut famam, & opinionem hominum teneret, ſic pro Caſtris Exercitum conſtituebat, ut III. Acies vallum contingeret; omniſq. eius inſtructus Exercitus telis ex vallo abiectis protegi poſſet. Haec cum in Achaia, atque apud Dyrrhachium gererentur, Scipionēq. in Macedoniam veniſſe, cōſtaret; non oblitus priſtini inſtituti Caeſar, mittit ad eum Clodium ſuum, atque illius familiarē; quem ab illo tranſditum initio, & commendatum, in ſuorum neceſſariorum numero habere inſtituerat. Huic dat litteras, mandataq. ad eum: quorum haec erat ſumma: Seſe omnia de pace expertū, nihil adhuc arbitrari uitio factum eorum, quos eſſe auctores eius

rei uoluiſſet; quod ſua mandata perferre non oppor-tuno tempore ad Pompeium uererentur: Scipionem ea auctoritate eſſe, ut non ſolum libere, quae probaſ-ſet, exponere, ſed etiam ex magna parte compellere, atque errantem regere poſſet: praeeſſe autem ſuo no-mine Exercitui; ut, praeter auctoritatem, vires quo-que ad coercendum haberet: quod ſi feciſſet, quietem Italiae, pacem Prouinciarum, ſalutem Imperij uni omnes acceptam relaturos. Haec ad eum mandata Clodius refert: ac primis diebus, ut uidebatur, liben-ter auditus, reliquis ad Colloquium non admittitur. Caſtigato Scipione a Fauonio, ut poſtea, confecto bel-lo, reperiebamus; infectaq. re, ſeſe ad Caeſarem re-cepit. Caeſar, quo facilius Equitatum Pompeianum ad Dyrrhachium contineret, & pabulatione prohi-beret, aditus duos, quos eſſe anguſtos demonſtraui-mus, magnis operibus praemuniuit: Caſtellaq. his lo-cis poſuit. Pompeius, ubi nihil proficere Equitatum cognouit, paucis intermiſſis diebus, rurſum eũ Naui-bus ad ſe intra munitiones recipit. Erat ſumma ino-pia pabuli, adeo, ut folijs ex arboribus ſtrictis, & teneris arundinum radicibus contuſis Equos alerent. frumenta enim, quae fuerant intra munitiones ſata, conſumpſerant; & cogebantur Corcyra, atque Acar nania, longo interiecto nauigationis ſpatio, pabulum ſupportare, quoq. erat eius rei minor copia, hordeo adaugere, atque his rationibus Equitatum tolerare. ſed, poſtquam non modo hordeum, pabulumq. o-mnibus in locis, herbaeq. deſectae, ſed etiam fructus

ex

ex arboribus deficiebant, corruptis equis macie, cond dum ſibi aliquid Pompeius de eruptione exiſtimauit. Erant apud Caeſarem ex Equitum numero Allobroges duo fratres, Roſcillus, & Aegus, Adbucilli filij, qui principatum in Ciuitate multis annis obtinuerat, ſingulari uirtute homines, quorũ opera Caeſar omnibus Gallicis bellis optima, fortiſſimaq. erat uſus. his domi, ob has cauſſas, ampliſſimos Magiſtratus mandauerat; atque eos extra ordinem in Senatum legendos curauerat: Agrosq. in Gallia ex Hoſtibus captos, praemiaq. rei pecuniariae magna tribuerat; Locupletesq. ex Egentibus effecerat. hi, propter virtutem, non ſolum apud Caeſarem in honore erant, ſed etiam apud Exercitum cari habebantur. ſed, freti amicitia Caeſaris, & ſtulta, ac barbara arrogãtia elati, deſpiciebant ſuos, ſtipendiumq. Equitum fraudabant, & praedam omnem domum auertebãt. Quibus illi rebus permoti, uniuerſi Caeſarem adierunt; palamq. de eorum iniurijs ſunt queſti; & ad cetera addiderunt, falſum ab his Equitum numerum deferri, quorum ſtipendium auerterent. Caeſar neque tempus illud animaduerſionis eſſe exiſtimans, & multa virtuti eorum concedens, rẽ diſtulit totam, illos ſecreto caſtigauit, quod quaeſtui Equites haberent; monuitq. Equites, ut ex ſua amicitia omnia exſpectarẽt, & ex praeteritis ſuis officijs reliqua ſperarent. magnã tamen haec res illis offenſionem, & contemptionẽ ad omnes attulit. idq. ita eſſe, tum ex aliorum obiectationibus, tum etiam ex domeſtico iudicio, atque animi conſcientia, intelligebant.

gebant. Quo pudore adducti, & fortaſſe ſe non liberari, ſed in aliud tempus reſeruari arbitrati, diſcedere a noſtris, & nouam tentare fortunã, nouasq. experiri amicitias, conſtituerunt: &, cum paucis collocuti clientibus ſuis, quibus tantum facinus committere audebant, primum conati ſunt Praefectum Equitum, C. Voluſenum, interficere, ut poſtea, bello confecto, cognitum eſt; ut cum munere aliquo perfugiſſe ad Pompeium uiderentur: poſtquam id difficilius uiſum eſt, neque facultas perficiendi dabatur, quam maximas potuerunt, pecunias mutuati, perinde ac ſuis ſatisfacere, & fraudata reſtituere uellent, multis coemptis equis, ad Pompeium tranſierunt cum ijs, quos ſui conſilij participes habebant. quos Pompeius, quod erant honeſto loco nati, & inſtructi liberaliter, magnoq. comitatu, & multis iumentis uenerant, uiriq. fortes habebantur, & in honore apud Caeſarẽ fuerant, quodq. nouum, & praeter conſuetudinem acciderat, per omnia ſua praeſidia circumduxit, atque oſtentauit. nã ante id tẽpus nemo aut Miles, aut Eques a Caeſare ad Pompeium tranſierat; cum paene quotidie a Pompeio ad Caeſarem perfugerent, uulgo uero uniuerſi in Epiro, atque Aetolia conſcripti Milites, earumq. Regionum omnium, quae a Caeſare tenebantur. ſed hi, cognitis omnibus rebus, ſeu quid in munitionibus perfectum non erat, ſeu quid a peritioribus Rei militaris deſiderari uidebatur, temporibusq. rerum, & ſpatijs locorum, & cuſtodiarum uera diligentia animaduerſa, prout cuiuſque eorum, qui negotijs praeerant,

erant, aut natura, aut ſtudium ferebat, haec ad Pompeium omnia detulerunt. Quibus ille cognitis, eruptionisq. iam ante capto conſilio, ut demonſtratum eſt, tegmenta galeis Milites ex uiminibus facere, atque aggerem comportare, iubet. His paratis rebus, magnum numerum Leuis armaturae, & Sagittariorum, Aggeremq. omnem noctu in Scaphas, & Naues actuarias, imponit; & de media nocte Cohortes LX, *ex maximis Caſtris, praeſidijsq. deductas, ad eam partem munitionum ducit, quae pertinebant ad Mare, longiſſimeq. a maximis Caſtris Caeſaris aberant. Eodem naues, quas demonſtrauimus, Aggere, & Leuis armaturae Militibus completas, quasq. ad Dyrrhachium Naues longas habebat, mittit; &, quid a quoque fieri uelit, praecepit. Ad eas munitiones Caeſar Lētulū Marcellinum Quaeſtorē cum Legione* IX, *poſitum habebat. huic, quod ualetudine minus commoda utebatur, Fuluium Poſtumum adiutorem ſummiſerat. Erat eo loco foſſa pedum* XV, *& vallus contra Hoſtem, in altitudinem pedum* X. *tantundēq. eius valli agger in latitudinem patebat; ab eo intermiſſo ſpatio pedum* DC, *alter conuerſus in contrariam partem erat vallus, humiliore paullo munitione. hoc enim ſuperioribus diebus timens Caeſar, ne Nauibus noſtri circumuenirentur, duplicem eo loco fecerat vallum; ut, ſi ancipiti proelio dimicaretur, poſſet reſiſti. ſed operum magnitudo, & continens omnium dierum labor, quod millia paſſuum in circuitū* XIIX. *munitiones erat complexus, perficiendi*

ſiciendi ſpatium non dabat. Itaque cõtra Mare tranſuerſum uallum, qui has duas munitiones contingeret, non dum perſecerat. quae res nota erat Pompeio, delata per Allobroges Perfugas; magnumq. noſtris attulit incommodum. nam, ut ad Mare noſtrae Cohortes IX. Legionis excubuerant, acceſſere ſubito prima Luce Pompeiani exercitus: nouusq. eorum aduentus exſtitit: ſimulq. Nauibus circumuecti Milites in interiorem uallum tela iaciebant: foſſaeq. aggere complebantur: & Legionarij, interioris Munitionis deſenſores, ſcalis admotis, Tormentisq. cuiuſque generis, Telisq. terrebant: magnaq. multitudo Sagittariorum ab utraque parte circumfundebatur. multum autem ab ictu lapidum, quod unum noſtris erat Telum, uiminea Tegumenta Galcis impoſita defendebant. itaque, cum omnibus rebus noſtri premerentur, atque aegre reſiſterent; animaduerſum eſt uitium Munitionis, quod ſupra demonſtratum eſt; atque inter duos uallos, qua perfectum opus non erat, per Mare nauibus expoſitis, in aduerſos noſtros impetum fecerunt; atque ex utraque Munitione deiectos terga uertere coegerunt. Hoc tumultu nunciato, Marcellinus Cohortes ſubſidio noſtris laborantibus ſummiſit: quae ex Caſtris fugientes conſpicatae, neque illos ſuo aduentu confirmare potuerunt, neque ipſae Hoſtium impetum tulerunt. itaque, quodcumque addebatur ſubſidio, id corruptum timore fugientium, terrorem, & periculũ augebat. hominum enim multitudine receptus impediebatur. in eo proelio, cũ graui uulnere eſſet affectus

 Aquilifer,

Aquilifer, & uiribus deficeret, conſpicatus Equites noſtros, Hanc ego, inquit, & uiuus multos per annos magna diligentia defendi, & nunc moriens eadem fide Caeſari reſtituo. nolite, obſecro, committere, quod ante in exercitu Caeſaris non accidit, ut Rei militaris dedecus admittatur; incolumemq. ad eum referte. hoc caſu Aquila conſeruatur, omnibus primae Cohortis Centurionibus interfectis, praeter Principem priorem. iamq. Pompeiani, magna caede noſtrorum, Caſtris Marcellini appropinquabant, non mediocri terrore illato reliquis Cohortibus. & M. Antonius, qui proximum locum tenebat praeſidiorum, ea re nunciata, cum Cohortibus XII deſcēdens ex loco ſuperiore cernebatur. cuius aduentus Pompeianos compreßit, noſtrosq. firmauit, ut ſe ex maximo timore colligerent. neque multo poſt Caeſar, ſignificatione per Caſtella fumo facta, ut erat ſuperioris temporis conſuetudo, deductis quibuſdam Cohortibus ex praeſidijs, eodem uenit. qui, cognito detrimento, cū animaduertiſſet Pompeium extra Munitiones egreſſum, Caſtra ſecundū Mare, ut libere pabulari poſſet, nec minus aditum Nauibus habere, commutata ratione Belli, quoniam propoſitum non tenuerat, iuxta Pompeium munire iußit. Qua perfecta munitione, animaduerſum eſt a Speculatoribus Caeſaris, Cohortes quaſdam, quod inſtar Legionis uideretur, eſſe poſt Siluā, & in uetera Caſtra duci. Caſtrorum hic ſitus erat. Superioribus diebus, cum ſe IX. Legio Caeſaris obieciſſet Pompeianis copijs, atque opera, ut demonſtrauimus, circummuiret,

ret, Caſtra eo loco poſuit. Haec ſiluam quandam contingebant, neque longius a Mari paßibus CD. *aberãt. poſt, mutato conſilio, quibuſdã de caußis, Caeſar paullo ultra eum locum Caſtra tranſtulit: paucisq. intermißis diebus, haec eadem Põpeius occupauerat; &, quod eo loco plures erat Legiones habiturus, relicto interiore vallo, maiorem adiecerat Munitionem. ita minora Caſtra, incluſa maioribus, Caſtelli, atque Arcis locum obtinebant. Item ab Angulo Caſtrorum ſiniſtro Munitionem ad Flumẽ perduxerat, circiter paſſus* CD. *quo liberius, ac ſine periculo Milites aquarẽtur. ſed is quoque, mutato cõſilio, quibuſdam de cauſſis, quas commemorari neceſſe non eſt, eo loco exceſſerat. ita complures dies manſerant Caſtra: Munitiones quidem integrae omnes erant. eo ſigno Legionis illato, Speculatores Caeſari renũciauerunt. hoc idẽ uiſum ex ſuperioribus quibuſdam Caſtellis confirmauerant. Is locus aberat a nouis Pompeij Caſtris circiter paſſus* D. *Hãc Legionem ſperans Caeſar ſe opprimere poſſe, & cupiens eius diei detrimentũ ſarcire, reliquit in opere Cohortes* II. *quae ſpeciem Munitionis praeberent: ipſe, diuerſo itinere, quam potuit occultißime, reliquas Cohortes, numero* XXXIII, *in quibus erat Legio* IX, *multis amißis Centurionibus, deminutoq. Militũ numero, ad Legionẽ Pompeij, Caſtraq. minora duplici acie duxit. neque eũ prima opinio fefellit. nam & peruenit prius, quam Pompeius ſentire poſſet; &, tametſi erant Munitiones Caſtrorum magnae, tamen ſiniſtro Cornu, ubi erat ipſe, celeriter aggreſſus,*

Pompeianos ex vallo deturbauit. erat obiectus portis Eritius. hic paulliſper eſt pugnatum; cum irrumpere noſtri conarentur, illi Caſtra defenderent, fortiſſime T. Pulcione, cuius opera proditum exercitum C. Antonij, demonſtrauimus, eo loco propugnante. ſed tamen noſtri virtute vicerunt: exciſoq. Eritio, primo in maiora Caſtra, poſt etiam in Caſtellum, quod erat incluſum maioribus Caſtris, irruperunt, & , quod eo pulſa Legio ſeſe receperat, non nullos ſibi repugnantes interfecerũt. ſed Fortuna, quae plurimum poteſt, cum in reliquis rebus, tum praecipue in Bello, paruis momentis magnas rerum commutationes efficit, ut tum accidit. Munitionem, quam pertingere a Caſtris ad Flumen ſupra demonſtrauimus, dextri Caeſaris Cornu Cohortes, ignorantia loci, ſunt ſecutae, cum Portam quaererent Caſtrorum, quod eam Munitionem eſſe arbitrarentur. Quod cum eſſet animaduerſum, coniunctam eſſe Flumini; protinus his Munitionibus, defendente nullo, tranſſcenderunt: omnisq. noſter Equitatus eas Cohortes eſt ſecutus. Interim Põpeius, hac longa ſatis interiecta mora, & re nunciata, V. Legionem ab opere deductam ſubſidio ſuis duxit: eodemq. tempore Equitatus eius noſtris Equitibus appropinquabat: & Acies inſtructa a noſtris, qui Caſtra occupauerant, cernebatur: omniaq. ſunt ſubito mutata. Pompeiana enim Legio, celeri ſpe ſubſidij confirmata, ab Decumana Porta reſiſtere conabatur, atque ultro in noſtros impetũ faciebat: Equitatus Caeſaris, quod anguſto itinere per aggeres adſcendebat,

bat, receptui ſuo timens, initium Fugae faciebat: dextrum Cornu, quod erat a Siniſtro ſeclusſum, terrore Equitum animaduerſo, ne intra munitionem opprimeretur, ex parte, ex qua proruebat, ſeſe recipiebat: ac plerique ex ijs, ne in anguſtias inciderent, x pedū Munitionis ſeſe in foſſas praecipitabant: primisq. oppreſſis, reliqui per horum corpora ſalutem ſibi, atque exitum, pariebant. Siniſtro Cornu, Milites, cum ex uallo, Pompeium adeſſe, & ſuos fugere, cernerent, ueriti, ne anguſtijs intercluderentur, cum extra, & intus Hoſtem haberent, eodem, quo uenerant, receptui conſulebant: omniaq. erant tumultus, timoris, fugae plena, adeo, ut, cum Caeſar ſigna fugientium manu prehenderet, & conſiſtere iuberet, alij, dimiſsis equis, eundem curſum conficerent; alij ex metu etiam ſigna dimitterent, neque quiſquam omnino conſiſteret. His tantis malis haec ſubſidia ſuccurrebant, quo minus omnis deleretur exercitus, quod Pompeius, inſidias timens, credo, quod haec praeter ſpem acciderant, eius, qui paullo ante ex Caſtris fugientes ſuos conſpexerat. Munitionibus appropinquare aliquandiu nō audebat; Equitesq. eius, anguſtijs, Portisq. Caeſaris Militibus occupatis, ad inſequendū tardabantur. ita paruae res magnum in utramque partem momentum habuerunt. Munitiones enim, a Caſtris ad Flumen perductae, expugnatis iam Caſtris Pōpeij, propriam, & expeditam Caeſaris uictoriam interpellauerunt: eadem res, celeritate inſequentiū tardata, noſtris ſalutē attulit. duobus his unius diei proelijs Caeſar deſiderauit Mili-

tes DCCCCLX. *& notos Equites R. Felginatem, Tuticanum, Gallum, Senatoris filium; C. Felginatem, Placentia; Agrauium, Puteolis;* M. *Sacratiuirum, Capua; Tribunos mil.* L, *& Centuriones* XXX. *Sed horum omnium pars magna in foſſis, munitionibusq. & Fluminis ripis oppreſſa, ſuorum terrore, ac fuga ſine ullo uulnere interijt; ſignaque ſunt militaria* XXXII *amiſſa. Pompeius eo proelio Imperator eſt appellatus. hoc nomen obtinuit; atque ita ſe postea ſalutari paſſus eſt. ſed neque in litteris, quas ſcribere eſt ſolitus, neque in Faſcibus inſignia Laureae protulit. At Labienus, cum ab eo impetrauiſſet, ut ſibi Captiuos tranſdi iuberet, omnesq. deductos, oſtentationis, ut uidebatur, cauſſa, quo maior Perfugis fides haberetur, Commilitones appellans, & magna uerborum contumelia interrogans, ſolerent ne ueterani milites fugere, in omnium conſpectu interficit. His rebus tantum fiduciae, ac ſpiritus Pompeianis acceſſit, ut non de ratione Belli cogitarent, ſed uiciſſe iā ſibi uiderentur. nō illi paucitatē noſtrorum Militum, non iniquitatem loci, atque anguſtias praeoccupatis Caſtris, & ancipitem terrorē intra, extraq. Munitiones, non abſciſſum in duas partes Exercitum, cum alter alteri auxilium ferre non poſſet, cauſſae fuiſſe cogitabant. non ad haec addebant, non ex cōcurſu acri facto, non proelio dimicatum; ſibiq. ipſos multitudine, atque anguſtijs maius attuliſſe detrimentum, quam ab Hoſte accepiſſent. non denique communes Belli caſus recordabantur, quorum quā paruulae ſaepe cauſ-*

ſae uel falſae ſuſpicionis, uel terroris repentini, uel obiectae religionis, magna detrimēta intuliſſent; quoties uel culpa Ducis, uel Tribuni uitio in exercitu eſſet offenſum: ſed perinde, ac ſi virtute viciſſent, neque ulla commutatio rerum poſſet accidere, per Orbē terrarum, fama, ac litteris, victoriam eius diei concelebrabant. Caeſar, a ſuperioribus conſilijs depulſus, omnem ſibi commutandam Belli rationem exiſtimauit. itaque uno tempore, praeſidijs omnibus deductis, & oppugnatione dimiſſa, coactoq. in unum locum Exercitu, Concionem apud Milites habuit; hortatusq. eſt, ne ea, quae accidiſſent, grauiter ferrent, neue his rebus terrerentur, multisq. ſecundis proelijs unum aduerſum, & id mediocre, opponerent: habendam Fortunae gratiam, quod Italiam ſine aliquo uulnere cepiſſent; quod duas Hiſpanias, bellicoſiſſimorum hominū peritiſſimis, atque exercitatiſſimis ducibus, pacauiſſent; quod finitimas, frumentariasq. Prouincias in poteſtatem redegiſſent; denique recordari debere, qua facilitate inter medias Hoſtium Claſſes, oppletis non ſolum Portubus, ſed etiā Litoribus, omnes incolumes eſſent tranſportati: ſi non omnia cederēt ſecunda, Fortunam eſſe Induſtria ſubleuandam: quod eſſet acceptum detrimenti, cuiuſuis potius, quam ſuae culpae, debere tribui: locum ſecurum ad dimicandum dediſſe: potitum eſſe ſe Hoſtium Caſtris; expuliſſe, ac ſuperaſſe pugnantes: ſed, ſiue ipſorum pertubatio, ſiue error aliquis, ſiue etiam Fortuna partam iam, praeſentemque victoriam interpellaſſent, dandam

omnibus operam, ut acceptum incommodum virtute ſarciretur: quod ſi eſſet factum, detrimentum in bonum verteret, uti ad Gergouiam accidiſſet, atque ij, qui ante dimicare timuiſſent, ultro ſe proelio offerrēt. Hac habita Concione, non nullos Signiferos ignominia notauit, ac loco mouit. Exercitui quidē omni tantus inceſſit ex incommodo dolor, tantumq. ſtudium infamiae ſarciendae, ut nemo aut Tribuni, aut Centurionis imperium deſideraret; & ſibi quiſque etiam poenae loco grauiores imponeret labores; ſimulq. omnes arderent cupiditate pugnandi; cum ſuperioris etiam Ordinis non nulli, Oratione permoti, manendum eo loco, & rem proelio committendam exiſtimarent. Contra ea Caeſar neque ſatis Militibus perterritis confidebat, ſpatiumq. interponendum ad recreandos animos putabat; relictisq. Munitionibus, magnopere Rei frumentariae timebat. itaque, nulla interpoſita mora, ſauciorum modo, & aegrorum habita ratione, Impedimenta omnia ſilentio prima Nocte ex Caſtris Apolloniam praemiſit, ac conquieſcere ante iter cōfectum uetuit. his una Legio miſſa praeſidio eſt. His explicitis rebus, duas in Caſtris Legiones retinuit. reliquas de IV. vigilia, compluribus Portis eductas, eodem itinere praemiſit; paruoq. ſpatio intermiſſo, ut & Militare inſtitutum ſeruaretur, & ne citiſſima eius profectio cognoſceretur, cōclamari iuſſit; ſtatimq. egreſſus, & nouiſſimum agmen conſecutus, celeriter e conſpectu Caſtrorum diſceſſit. Neque uero Pompeius, cognito conſilio eius, moram ul-

lam

lam ad inſequendum intulit; ſed, eadem ſpectans, ſi itinere impeditos, & perterritos deprehendere poſſet, Exercitum e Caſtris eduxit, Equitatumq. praemiſit ad nouiſſimum agmen demorandum; neque conſequi potuit; quod multum expedito itinere anteceſſerat Caeſar. ſed, cum uentum eſſet ad Flumen Genuſum, quod ripis erat impeditis, conſecutus Equitatus nouiſſimos proelio detinebat. Huic ſuos Caeſar Equites oppoſuit; expeditosq. Anteſignanos admiſcuit CD. *qui tantum profecere, ut, Equeſtri proelio commiſſo, pellerent omnes, compluresq. interficerent, ipſiq. incolumes ſe ad Agmen reciperent. Confecto iuſto itinere eius diei, quod propoſuerat Caeſar, transductoq. Exercitu Flumen Genuſum, veteribus ſuis in Caſtris contra Aſparagum conſedit; Militesq. omnes intra vallum Caſtrorum cōtinuit; Equitatumq. per cauſſam Pabulandi emiſſum, confeſtim Decumana Porta in Caſtra ſe recipere iuſſit. Simili ratione Pompeius, confecto eiuſdem diei itinere, in ſuis veteribus Caſtris ad Aſparagum conſedit, eiusq. Milites, quod ab opere, integris Munitionibus, uacabant, alij Lignandi, Pabulandiq. cauſſa longius progrediebantur; alij, quod ſubito conſilium Profectionis ceperant, magna parte Impedimentorū, & Sarcinarū relicta, ad haec repetenda inuitati propinquitate ſuperiorum Caſtrorum, depoſitis in contubernio armis, uallum relinquebant. Quibus ad ſequendum impeditis, Caeſar quod fore prouiderat, meridiamo fere tempore, ſigno Profectionis dato, Exercitū educit; duplicatoq. eius*

diei

*diei itinere, IIX. millibus paſſuum ex eo loco proce-dit. quod facere Pōpeius diſceſſu Militum non potuit. Poſtero die Caeſar, ſimiliter praemiſſis prima Nocte Impedimentis, de IV. vigilia ipſe egreditur; ut, ſi qua impoſita eſſet dimicandi neceſſitas, ſubitum caſum expedito Exercitu ſubiret. Hoc idem reliquis fecit diebus. Quibus rebus perfectum eſt, ut altiſſimis Fluminibus, atque impeditiſſimis itineribus nullū acciperet incommodum. Pompeius enim, primi diei mora illata, & reliquorum dierum fruſtra labore ſuſcepto, cum ſe magnis itineribus extenderet, & progreſſos conſequi cuperet, IV. die finem ſequendi fecit, atque aliud ſibi conſilium capiendum exiſtimauit. Caeſari, ad ſaucios deponendos, Stipendium Exercitui dandum, ſocios confirmandos, praeſidium vrbibus relinquendum, neceſſe erat adire Apolloniā. ſed his rebus tantum temporis tribuit, quantum erat properanti neceſſe: timensq. Domitio, ne aduentu Pōpeij praeoccuparetur, ad eum omni celeritate, & ſtudio incitatus ferebatur. Totius autem rei cōſilium his rationibus explicabat, ut, ſi Pompeius eodem contenderet, abductum illū a Mari, atque ab ijs copijs, quas Dyrrhachij comparauerat, Frumento, ac Commeatu *abſtractum, pari condicione belli ſecum decertare cogeret; ſi in Italiam tranſiret, coniuncto exercitu cum Domitio per Illyricū Italiae ſubſidio proficiſceretur; ſin Apolloniam, Oricumq. oppugnare, & ſe omnia Maritima Ora excludere conaretur, obſeſſo tamē Scipione, neceſſario illum ſuis auxilijs ferre cogeret. ita-*

que,

que, praemiſſis nuncijs, ad Cn. Domitiū Caeſar ſcripſit, ecquid fieri uellet, oſtendit: praeſidioq. Apolloniae Cohortibus IV, Lyſſi I, III. Orici relictis, quiq. erant ex uulneribus aegri, depoſitis, per Epirum, atque Acarnaniam iter facere coepit. Pompeius quoque, de Caeſaris conſilio coniectura iudicans, ad Scipionem properandum ſibi exiſtimabat, ſi Caeſar iter illo haberet, ut ſubſidium Scipioni ferret; ſi ab Ora maritima, Corcyraq. diſcedere uellet, quod Legiones, Equitatumq. ex Italia exſpectaret, ipſe ut omnibus copijs Domitium aggrederetur. Iis de cauſſis uterque eorum Celeritati ſtudebat, ut ſuis eſſet auxilio, & ad opprimendos aduerſarios, ne occaſio temporis deeſſet. Sed Caeſarem Apollonia directo itinere auerterat. Pompeius per Candauiã iter in Macedoniam expeditum habebat. Acceſſit etiam improuiſo aliud incommodum, quod Domitius, qui dies complures Caſtris Scipionis Caſtra collata habuiſſet, Rei frumẽtariae cauſſa ab eo diſceſſerat, & Heracleam Senticam, quae eſt ſubiecta Cãdauiae, iter fecerat; ut ipſa Fortuna illum obijcere Pompeio uideretur. Haec ad id tempus Caeſar ignorabat. ſimul, a Põpeio litteris per omnes Prouinc as, Ciuitatesq. dimiſſis, proelio ad Dyrrhachiũ facto, latius, inflatiusq. multo, quam res erat geſta, fama percrebuerat, pulſum fugere Caeſarem, paene omnibus copijs amiſſis. haec itinera infeſta reddiderant: haec Ciuitates non nullas ab eius amicitia auerterant. Quibus accidit rebus, ut, pluribus dimiſſi itineribus, a Caeſare ad Domitium, & ab Domitio

ad

ad Caeſarem, nulla ratione iter conficere poſſent. Sed Allobroges, Roſcilli, atque Aegi familiares, quos perfugiſſe ad Pompeium demonſtrauimus; conſpicati in itinere Exploratores Domitij, ſeu priſtina ſua conſuetudine, quod una in Gallia bella geſſerant, ſeu gloria elati, cuncta, ut erant acta, expoſuerunt, & Caeſaris profectionẽ, & aduentum Pompeij docuerunt. a quibus Domitius certior factus, uix IV horarum ſpatio antecedens, Hoſtium beneficio periculum uitauit, & ad Aeginium, quod eſt obiectum, oppoſitumq. Theſſaliae, Caeſari uenienti occurrit. Coniuncto Exercitu, Caeſar Gomphos peruenit: quod eſt Opidum primum Theſſaliae uenientibus ab Epiro: quae gens paucis ante diebus ultro ad Caeſarem Legatos miſerat, ut ſuis omnibus facultatibus uteretur; praeſidiumq. ab eo Militum petierat. ſed eo fama iam praecurrerat, quam ſupra docuimus, de proelio Dyrrhachino, quod multis auxerat partibus. itaque Androſthenes, Praetor Theſſaliae, cum ſe uictoriae Pompeij comitẽ eſſe mallet, quam ſocium Caeſaris in rebus aduerſis, omnem ex Agris multitudinem ſeruorum, ac liberorũ in Opidum cogit, Portasq. praecludit, & ad Scipionem, Pompeiumq. nuncios mittit, ut ſibi ſubſidio ueniant: ſe confidere Munitionibus Opidi, ſi celeriter ſuccurratur: longinquam oppugnationem ſuſtinere non poſſe. Scipio, diſceſſu Exercituum a Dyrrhachio cognito, Lariſſam Legiones adduxerat. Pompeius nõdum Theſſaliae appropinquabat. Caeſar, Caſtris munitis, ſcalas, muſculosq. ad repentinum oppugnationem

nem fieri, & crates parari iuſſit. Quibus rebus effe-
ctis, cohortatus Milites docuit, quantum uſum habe-
ret ad ſubleuandam omnium rerum inopiam, potiri
Opido pleno, atque opulento; ſimul reliquis Ciuitati-
bus vrbis huius exemplo inferre terrorem; & id fie-
ri celeriter, prius, quam auxilia concurrerent. ita-
que, vſus ſingulari Militum ſtudio, eodem, quo uene
rat, die, poſt horam IX, Opidum altiſſimis moeni-
bus oppugnare aggreſſus, ante Solis occaſum expu-
gnauit; & ad diripiendum Militibus cõceſſit; ſtatimq.
ab Opido Caſtra mouit, & Metropolim uenit, ſic, ut
nuncios expugnati Opidi, famamq. antecederet. Me-
tropolitae, eodem primum uſi conſilio, iiſdem permo-
ti rumoribus, Portas clauſerunt, Murosq. armatis
compleuerunt: ſed poſtea, caſu Ciuitatis comprehen-
ſis ex Captiuis cognito, quos Caeſar ad Murum produ
cendos curauerat, Portas aperuerunt. Quibus dili-
gentiſſime cõſeruatis, collata fortunâ Metropolitum
cum caſu Gõphenſium, nulla Theſſaliae fuit Ciuitas,
praeter Lariſſaeos, qui magnis exercitibus Scipionis
tenebantur, quin Caeſari pareret, atque imperata fa-
ceret. ille, ſegetis idoneum locũ in Agris nactus, quae
prope iam matura erat, ibi aduentum exſpectare Põ-
peij, eoq. omnem rationem Belli conferre conſtituit.
Põpeius paucis poſt diebus in Theſſaliã peruenit: cõ-
cionatusq. apud cunctum Exercitũ, ſuis agit gratias:
Scipionis Milites cohortatur, ut, parta iam uictoria,
praedae, ac praemiorũ uelĩt eſſe participes: receptisq.
omnibus in una Caſtra Legionibus, ſuum cũ Scipione
honorem

honorem partitur; Claſſicumq. apud eum cani, & alterum illi iubet Praetorium tendi. Auctis copijs Pōpeij, duobusq. magnis exercitibus coniunctis, priſtina omnium confirmatur opinio, & ſpes victoriae augetur, adeo, ut, quidquid intercederet temporis, id morari reditum in Italiam uideretur; &, ſiquando quid Pompeius tardius, aut conſideratius faceret, unius eſſe negotium diei, ſed illum delectari Imperio, & Cōſulares, Praetoriosq. Seruorum habere numero, dicerent. Iamq. inter ſe palam de praemijs, ac ſacerdotijs, contendebant; in annosq. Conſulatum definiebant. alij domos, bonaq. eorum, qui in Caſtris erant Caeſaris, petebant: magnaq. inter eos in conſilio fuit controuerſia, oporteret ne L. Hirtij, quod is a Pompeio ad Parthos miſſus eſſet, proximis Comitijs Praetorijs abſentis rationem haberi: cum eius neceſſarij fidem implorarent Pompeij, ut praeſtaret, quod proficiſcenti promiſiſſet; ne, per eius auctoritatem, deceptus uideretur; reliqui, in labore pari, ac periculo, ne unus omnes antecederet, recuſarent. Iam de Sacerdotio Caeſaris Domitius, Scipio, Spintherq. Lentulus quotidianis contentionibus ad grauiſſimas verborum cōtumelias palā deſcenderunt: cū Lentulus Aetatis honorē oſtentaret; Domitius vrbanam gratiam, dignitatemq. iactaret; Scipio affinitate Pompeij confideret. Poſtulauit etiam L. Afranium proditionis exercitus Atius Rufus apud Pompeium, quod geſtum in Hiſpania diceret. & L. Domitius in Conſilio dixit, Placere ſibi bello confecto, ternas Tabellas dari ad iudicandū ijs,

qui Ordinis eſſent Senatorij, Belloque una cum ipſis interfuiſſent, ſententiasq. de ſingulis ferrent, qui Romae remanſiſſent, quiq. inter praeſidia Pompeij fuiſſent, neque operam in Re militari praeſtitiſſent: unam fore Tabellã, qui liberandos omni periculo cenſerent; alteram, qui capitis damnarent; tertiam, qui pecunia multarent. poſtremo omnes aut de honoribus ſuis, aut de praemijs pecuniae, aut de perſequendis inimicis, agebant. nec, quibus rationibus ſuperare poſſent; ſed, quemadmodum uti uictoria deberent, cogitabant. Re frumentaria praeparata, confirmatisq. Militibus, & ſatis longo ſpatio tẽporis a Dyrrhachinis proelijs intermiſſo, quod ſatis perſpectum habere uideretur, tentandum Caeſar exiſtimauit, quidnam Pompeius propoſiti, aut uoluntatis ad dimicandum haberet. itaque ex Caſtris Exercitum eduxit, Aciemq. inſtruxit, primum ſuis locis, paulloq. a Caſtris Pompeij longius; continentibus uero diebus, ut progrederetur a Caſtris ſuis, Collibusq. Pompeianis Aciẽ ſubijceret. Quae res in dies confirmatiorem eius efficiebat Exercitum. ſuperius tamen inſtitutum in Equitibus, quod demonſtrauimus, ſeruabat, ut, quoniam numero multis partibus eſſet inferior, adoleſcentes, atque expeditos, ex Anteſignanis electos Milites ad pernicitatem, armis inter Equites proeliari iuberet, qui quotidiana cõſuetudine uſum quoque eius generis proeliorum perciperent. His erat rebus effectum, ut Equites ∞ apertioribus etiam locis VII. millium Pompeianorum impetum, cum adeſſet uſus, ſuſtinere auderent,

derent, neque magnopere eorum multitudine terrerentur. namque etiam per eos dies proelium ſecundū equeſtre fecit, atque unum Allobrogem, ex duobus, quos perſugiſſe ad Pompeium ſupra docuimus, cum quibuſdam, interfecit. Pompeius, quia Caſtra in Colle habebat, ad infimas radices Montis Aciē inſtruebat; ſemper, ut uidebatur, ſpectans, ſi iniquis locis Caeſar ſe ſubijceret. Caeſar, nulla ratione ad pugnā elici poſſe Pompeium exiſtimans, hanc ſibi commodiſſimam belli rationem iudicauit, uti Caſtra ex eo loco moueret, ſemperq. eſſet in itineribus, hoc ſperans, ut, mouendis Caſtris, pluribusq. adeundis locis, commodiore frumentaria re uteretur; ſimulque, in itinere ut aliquam occaſionem dimicandi nanciſceretur, & inſolitum ad laborem Pompeij exercitum quotidianis itineribus defatigaret. His conſtitutis rebus, ſigno iam profectionis dato, tabernaculisq. detenſis, animaduerſum eſt, paullo ante, extra quotidianam conſuetudinem, longius a uallo eſſe Aciem Pompeij progreſſam; ut non iniquo loco poſſe dimicari uideretur. Tunc Caeſar apud ſuos, cum iam eſſet Agmen in Portis, Differendum eſt, inquit, iter in praeſentia nobis, & de proelio cogitādum, ſicut ſemper depopoſcimus: animo ſimus ad dimicādum parati: non facile occaſionem poſtea reperiemus. confeſtimq. expeditas copias educit. Pompeius quoque, ut poſtea cognitum eſt, ſuorum omnium hortatu, ſtatuerat proelio decertare. namque etiam in Concilio ſuperioribus diebus dixerat, prius, quam concurrerent Acies, fore, ut

Exerci-

Exercitus Caeſaris pelleretur. id cum eſſent plerique admirati, Scio me, inquit, paene incredibilem rem polliceri: ſed rationem conſilij mei accipite, quo firmiore animo in proelium prodeatis. perſuaſi Equitibus noſtris, idq. mihi ſe facturos confirmauerunt, ut, cũ propius ſit acceſſum, dextrum Caeſaris Cornu ab latere aperto aggrederentur; ut, circumuẽta ab tergo Acie, prius perturbatum Exercitum pellerent, quam a nobis telum in Hoſtem iaceretur. ita ſine periculo Legionum, & paene ſine uulnere, bellum conficiemus. id autem difficile non eſt, cum tantum Equitatu ualeamus. ſimul denunciauit, ut eſſent animo parati in poſterum; &, quoniam fieret dimicandi poteſtas, ut ſaepe cogitaſſent, ne uſu, manuq. reliquorum opinionem fallerent. Hunc Labienus excepit, ut, cum Caeſaris copias deſpiceret, Pompeij conſilium ſummis laudibus efferret. Noli, inquit, exiſtimare, Pompei, hunc eſſe exercitum, qui Galliam, Germaniamq. deuicerit. omnibus interfui proelijs: neque temere incognitam rem pronuncio. perexigua pars illius exercitus ſupereſt; magna pars deperijt: quod accidere tot proelijs fuit neceſſe. multos Autumni peſtilentia in Italia conſumpſit: multi domum diſceſſerunt: multi ſunt relicti in continenti. an non audiſtis ex ijs, qui per cauſſam ualetudinis remãſerunt, Cohortes eſſe Brundiſii factas? hae copiae, quas uidetis, ex delectibus horũ Annorũ in Citeriore Gallia ſunt refectae; & pleraeq. ſunt ex Colonijs Trãſpadanis. attamẽ, quod fuit roboris, duobus proelijs Dyrrhachinis interijt. Haec cũ dixiſſet, iu-

 rauit,

rauit, ſe, niſi uictorem, in Caſtra non reuerſurum: reliquosq. ut idem facerent, hortatus eſt. Hoc laudans Pompeius, idem iurauit. nec uero ex reliquis fuit quiſquam, qui iurare dubitaret. Haec cũ facta eſſent in Concilio, magna ſpe, & laetitia omnium diſceſſum eſt. ac iam animo uictoriam percipiebant, quod de re tanta, & a tam perito Imperatore nihil fruſtra confirmari uidebatur. Caeſar, cum Pompeij Caſtris appropinquaſſet, ad hunc modum Aciẽ eius inſtructam animaduertit. Erant in ſiniſtro Cornu Legiones duae, tranſditae a Caeſare initio diſſenſionis ex S. C. quarũ una Prima, altera Tertia appellabatur. in eo loco ipſe erat Pompeius. mediam Aciem Scipio cum Legionibus Syriacis tenebat. Ciliciensis Legio coniuncta cũ Cohortibus Hiſpanis, quas trãſductas ab Afranio docuimus, in dextro Cornu erant collocatae. has firmiſſimas ſe habere Pompeius exiſtimabat. reliquas inter Aciem mediam, Cornuaq. interiecerat: numeroq. cohortes CX expleuerat. haec erant millia LV, Euocatorum circiter duo millia: quae ex beneficiarijs ſuperiorum Exercituum ad eum conuenerant: quae tota Acie diſperſerat. reliquas Cohortes VII Caſtris, propinquisq. Caſtellis praeſidio diſpoſuerat. dextrum Cornu eius riuus quidam, impeditis ripis, muniebat. quam ob cauſſam cũctum Equitatũ, Sagittarios, Funditoresq. omnes in ſiniſtro Cornu obiecerat. Caeſar, ſuperius inſtitutum ſeruans, X. Legionem in Dextro Cornu, IX. in Siniſtro collocauerat: tametſi erant Dyrrhachinis proelijs uehementer attenuatae: & huic ſic adiunxit

IIX.ut paene unam ex duabus efficeret; atque alterã alteri praeſidio eſſe iuſſerat. Cohortes in Acie LXXX *conſtitutas habebat. quae ſumma erat* ∞ XXII. *Cohortes* II. *Caſtris praeſidio reliquerat. Siniſtro Cornu Antonium, Dextro P. Syllam, media Acie Cn. Domitium praepoſuerat. ipſe contra Põpeium conſtitit. Simul, his rebus animaduerſis, quas demonſtrauimus, timens, ne a multitudine Equitum dextrum Cornu circumueniretur, celeriter ex Terna Acie ſingulas Cohortes detraxit; atque ex his Quartam inſtituit, Equitatuiq. oppoſuit; & , quid fieri uellet, oſtendit; monuitque, eius diei uictoriam in earum Cohortium uirtute conſtare; ſimul Tertiae aciei, totiq. Exercitui imperauit, ne iniuſſu ſuo concurreret: ſe, cum id fieri uellet, uexillo ſignum daturum. Exercitum cũ, militari more, ad pugnam cohortaretur, ſuaq. in eum perpetui tẽporis officia praedicaret, in primis commemorauit, teſtibus ſe Militibus uti poſſe, quanto ſtudio Pacẽ petiſſet; quae per Vatinium in Colloquiis, quae per A. Clodiũ cũ Scipione egiſſet; quibus modis ad Oricũ cum Libone de mittendis Legatis contẽdiſſet: neque ſe umquã abuti Militum ſanguine, neque Remp. alterutro exercitu priuare uoluiſſe. Hac habita Oratione, expoſcentibus Militibus, & ſtudio pugnae ardentibus, Tuba ſignũ dedit. Erat Craſtinus Euocatus in Exercitu Caeſaris, qui ſuperiore anno apud eum Primum pilum in Legione* X. *duxerat, uir ſingulari uirtute. Hic, ſigno dato, Sequimini me, inquit, Manipulares mei qui fuiſtis; & ueſtro Imperatori, quam conſtituiſtis,*

operam date. unum hoc proelium ſupereſt: quo confecto, & ille ſuam dignitatem, & nos noſtram libertatẽ recuperabimus. ſimul reſpiciens Caeſarem, Faciã, inquit, hodie Imperator, ut aut viuo mihi, aut mortuo, gratias agas. Haec cũ dixiſſet, primus ex Dextro Cornu procurrit: atque eum Milites electi circiter CXX uoluntarie eiuſdem Centuriae ſunt proſecuti. Inter duas Acies tantum erat relictum ſpatij, ut ſatis eſſet ad concurſum utriuſque exercitus. ſed Pompeius ſuis praedixerat, ut Caeſaris impetum exciperent, ne ue ſe loco mouerent; Aciemq. eius diſtrahi paterentur. idq. admonitu C. Triarij feciſſe dicebatur; ut primus excurſus, viſq. Militum infringeretur: Aciesq. diſtẽderetur; atque, ſuis Ordinibus diſpoſiti, diſperſos adorirentur; leuiusq. caſura pila ſperabat, in loco retẽtis Militibus, quam ſi ipſi immiſſis telis occurriſſent: ſimul fore, ut, duplicato curſu, Caeſaris milites exanimarentur, & laſſitudine conficerentur. quod nobis quidem nulla ratione factum a Pompeio uidetur: propterea quod eſt quaedam animi incitatio, atque alacritas, naturaliter innata omnibus, quae ſtudio pugnae incenditur. hanc non reprimere, ſed augere Imperatores debent. neque fruſtra antiquitus inſtitutum eſt, ut ſigna undiq. concinerent, clamoremq. uniuerſi tollerent. quibus rebus & Hoſtes terreri, & ſuos incitari exiſtimauerunt. Sed noſtri Milites, dato ſigno, cũ infectis pilis procurriſſent, atque animaduertiſſent non concurri a Põpeianis, uſu periti, ac ſuperioribus pugnis exercitati, ſua ſponte curſum repreſſerunt, & ad

& ad medium fere ſpatium conſtiterunt, ne, conſumptis viribus, appropinquarent; paruoq. intermiſſo temporis ſpatio, ac rurſus renouato curſu, pila miſerunt, celeriterq. ut erat praeceptum a Caeſare, gladios ſtrinxerunt. neque uero Pompeiani huic rei defuerunt. nam & tela miſſa exceperunt, & impetum Legionum tulerunt, & Ordines cōſeruauerunt; pilisq. miſsis, ad gladios redierunt. Eodem tēpore Equites a Siniſtro Pompeij Cornu, ut erat imperatum, uniuerſi procurrerunt: omnisq. multitudo Sagittariorum ſe profudit: quorum impetum noſter Equitatus non tulit, ſed paullum loco motus ceſsit: Equitesq. Pompeiani hoc acrius inſtare, & ſe turmatim explicare, Aciemq. noſtram a latere aperto circuire coeperunt. quod ubi Caeſar animaduertit, IV. aciei, quam inſtituerat ex Cohortium numero, ſignum dedit. illi celeriter procurrerunt; infeſtisq. ſignis tanta vi in Pompeij Equites impetum fecerunt, ut eorum nemo conſiſteret, omnesq. conuerſi non ſolum loco excederent, ſed protinus incitati Fuga Montes altiſſimos peterēt. quibus ſummotis, omnes Sagittarij, Funditoresq. deſtituti inermes, ſine praeſidio, interfecti ſunt. Eodem impetu Cohortes ſiniſtrum Cornu, pugnantibus etiam tum, ac reſiſtentibus in Acie Pompeianis, circumierunt, eosq. a tergo ſunt adorti. Eodem tempore III. Aciem Caeſar, quae quieta fuerat, & ſe ad id tempus loco tenuerat, procurrere iuſsit. ita, cum recentes, atque integri defeſsis ſucceſsiſſent, alij autem a tergo adorirentur, ſuſtinere Pompeiani non

 potue-

potuerunt, atque uniuerſi terga uerterunt. neque uero Caeſarem fefellit, quin ab iis Cohortibus, quae contra Equitatum in IV. acie collocatae eſſent, initium victoriae oriretur, ut ipſe in cohortãdis Militibus pronũciauerat. ab his enim primum Equitatus eſt pulſus: ab iiſdem facta caedes Sagittariorum, atque Funditorum: ab iiſdem Acies Pompeiana a ſiniſtra parte erat circumuenta, atque initium Fugae factum. Sed Pompeius, ut Equitatum ſuum pulſum uidit, atque eam partem, cui maxime confidebat, perterritã animaduertit, aliis diffiſus, Acie exceſſit, protinusq. ſe in Caſtra equo contulit, & iis Centurionibus, quos in ſtatione ad Praetoriam portam poſuerat, clare, ut Milites exaudirent, Tueamini, inquit, Caſtra, & defendite diligenter, ſi quid durius acciderit: ego reliquas Portas circumeo, & Caſtrorum praeſidia confirmo. Haec cum dixiſſet, ſe in Praetorium contulit, ſummae rei diffidens, & tamen euentum exſpectans. Caeſar, Pompeianis ex fuga intra vallum compulſis, nullum ſpatiũ perterritis dare oportere exiſtimans, Milites cohortatus eſt, ut beneficio Fortunae uterentur, Caſtraq. oppugnarent: qui, etſi magno aeſtu fatigati, (nam ad Meridiem res erat perducta) tamen, ad omnẽ laborem animo parati, imperio paruerunt. Caſtra a Cohortibus, quae ibi praeſidio erant relictae, induſtrie defendebantur, multo etiam acrius a Thracibus, barbarisq. auxiliis. nam, qui acie refugerant Milites, & animo perterriti, & laſſitudine confecti, miſſis plerique armis, ſignisq. militaribus, magis de reliqua fuga, quam de

Caſtro-

Caſtrorum defenſione, cogitabant. neque uero diutius, qui in vallo conſtiterant, multitudinem telorum ſuſtinere potuerunt; ſed, confecti vulneribus, locum reliquerunt; protinusq. omnes, ducibus uſi Centurionibus, Tribunisq. mil. in altiſſimos Montes, qui ad Caſtra pertinebant, confugerunt. in Caſtris Pompeij uidere licuit Triclinia ſtrata, magnum Argenti pondus expoſitum, recẽtibus ceſpitibus tabernacula cõſtrata, L. etiam Lentuli, & non nullorum tabernacula protecta edera, multaq. praeterea; quae nimiam luxuriam, & victoriae fiduciam deſignarent; ut facile exiſtimari poſſet, nihil eos de euentu eius diei timuiſſe, qui non neceſſarias cõquirerent voluptates. atque ij miſerrimo, ac patientiſſimo Exercitui Caeſaris Luxuriem obijciebant, cui ſemper omnia ad neceſſariũ uſum defuiſſent. Pompeius iam cum intra vallum noſtri uerſarentur, Equum nactus, detractis inſignibus Imperatorijs, Decumana Porta ſe ex Caſtris eiecit; protinusq. Equo citato, Lariſſam contendit. neque ibi conſtitit; ſed, eadem celeritate, paucos ſuorum ex fuga nactus, nocturno itinere non intermiſſo, comitatu Equitum XXX ad Mare peruenit, Nauẽq. frumentariam conſcendit; ſaepe, ut dicebatur, querens, tantum ſe opinionem feſelliſſe, ut, a quo genere hominum victoriam ſperaſſet, ab eo, initio fugae facto, paene proditus uideretur. Caeſar, Caſtris potitus, a Militibus cõtendit, ne, in praeda occupati, reliqui negotij gerendi facultatẽ dimitterẽt. Qua re impetrata, Montẽ opere circũmunire inſtituit. Põpeiani, quod is Mõs erat ſine Aqua, diffiſi ei loco, re

* *licto Monte, uniuerſi iuris eius Lariſſam uerſus ſe recipere coeperunt. Qua ſpe animaduerſa, Caeſar copias ſuas diuiſit; partemq. Legionum in Caſtris Pōpeij remanere iuſſit, partem in ſua Caſtra remiſit:* IV. *ſecum Legiones duxit; commodioreq. itinere Pompeianis occurrere coepit: &, progreſſus millia paſſuum* VI, *Aciem inſtruxit. Qua re animaduerſa, Pompeiani in quodam Monte conſtiterunt. Hunc montem Flumen ſubluebat. Caeſar, Milites cohortatus, etſi totius diei continenti labore erant confecti, noxq. iam ſuberat, tamen Munitione Flumen a Monte ſecluſit, ne nocte Pōpeiani Aquari poſſent. Quo iam perfecto opere, illi de Deditione, miſſis Legatis, agere coeperunt. pauci Ordinis Senatorij, qui ſe cū ijs coniunxerāt, nocte Fuga ſalutē petierunt. Caeſar prima Luce omnes eos, qui in Monte conſederant, ex ſuperioribus locis in planiciem deſcendere, atque arma proijcere, iuſsit. Quod ubi ſine recuſatione fecerunt, paſsisq. palmis, proiecti ad terram flentes, ab eo petierunt ſalutem: conſolatus, conſurgere iuſſit; &, pauca apud eos de lenitate ſua locutus, quo minore eſſent timore, omnes conſeruauit; Militibusq. ſuis iuſſit, ne qui eorum uiolarentur, neu quid ſui deſiderarent. Hac adhibita diligētia, ex Caſtris ſibi Legiones alias occurrere, & eas, quas ſecum duxerat, inuicem requieſcere, atque in Caſtra reuerti iuſſit: eodemq. die Lariſſam peruenit. in eo proelio non amplius* CC. *Milites deſiderauit; ſed Centuriones, fortes uiros, circiter* XXX *amiſit. Interfectus eſt etiam fortiſſime pugnans Craſtinus, cuius*

men-

mentionem ſupra fecimus, gladio in os aduerſum con ecto. neque id fuit falſum, quod ille, in pugnam proficiſcens, dixerat. ſic enim Caeſar exiſtimabat, eo proelio excellentiſſimam virtutẽ Craſtini fuiſſe; optimeq. eum de ſe meritum iudicabat. Ex Pompeiano Exercitu circiter millia XV *cecidiſſe uidebantur: ſed in deditionem uenerũt amplius millia* XXIV. *namque etiam Cohortes, quae praeſidio in Caſtellis fuerant, ſeſe Syllae ſimiliter dediderunt. multi praeterea in finitimas Ciuitates refugerunt. Signaq. militaria ex proelio ad Caeſarem ſunt relata* CLXXX, *& Aquilae* LIX. *L. Domitius, ex Caſtris in Montem refugiens, cum uires eum laſſitudine defeciſſent, ab Equitibus eſt interfectus. Eodem tempore D. Laelius cum Claſſe ad Brundiſium uenit; eademq. ratione, qua factum a Libone antea demonſtrauimus, Inſulam obiectam Portui Brundiſino tenuit. Similiter Vatinius, qui Brundiſio praeerat, tectis, inſtructisq. ſcaphis, elicuit Naues Laelianas; atque ex his longius productam unam quinqueremem, & minores duas in anguſtijs Portus cepit: itemq. per Equites diſpoſitos Aqua prohibere Claßiarios inſtituit. ſed Laelius, tempore anni commodiore uſus, ad nauigandum onerarijs Nauibus Corcyra, Dyrrhachioq. Aquam ſuis ſupportabat; neque a propoſito deterrebatur; neque, ante proelium in Theſſalia factum cognitum, aut ignominia amiſſarũ Nauium, aut neceſſariarum rerum inopia, ex Portu, Inſulaq. expelli potuit. Iiſdem fere temporibus Caßius, cũ Claſſe Syrorum, & Phoenicũ, & Cilicum,*

in Siciliam uenit:& , cum eſſet Caeſaris Claſſis diuiſa in duas partes, & dimidiae parti praeeſſet P. Sulpicius Praetor Vibone ad Fretum, dimidiae M. Pomponius ad Meſſanam, prius Caſſius ad Meſſanam Nauibus aduolauit, quam Pomponius de eius aduentu cognoſceret: perturbatumq. eum nactus, nullis cuſtodijs, neque ordinibus certis, magno vento, & ſecundo completas onerarias naues taeda, & pice, & ſtupa, reliquisq. rebus, quae ſunt ad Incendia, in Pomponianā Claſſem immiſit, atque omnes Naues incēdit XXXV, in quibus erant XX conſtratae: tantusq. eo facto timor inceſſit, ut, cū eſſet Legio praeſidio Meſſanae, uix Opidum defenderetur: & , niſi eo ipſo tempore quidam nuncij de Caeſaris victoria per diſpoſitos Equites eſſent allati, exiſtimabant plerique futurum fuiſſe, ut amitteretur. ſed, opportuniſſime nuncijs allatis, Opidum fuit defenſum: Caſſiusq. ad Sulpicianā inde Claſſem profectus eſt Vibonem: applicatisq. noſtris ad terram Nauibus, propter eundem timorem, pari, atque antea, ratione egerunt. Caſſius, ſecundum nactus uentum, onerarias Naues circiter XL, praeparatas ad incendium immiſit: & , flamma ab utroque Cornu comprehenſa, Naues ſunt combuſtae V. Cumq. ignis, magnitudine uenti, latius ſerperet; Milites, qui ex veteribus Legionibus erāt relicti praeſidio Nauibus, ex numero aegrorū, ignominiam non tulerunt, ſed ſua ſponte Naues conſcenderunt, & a terra ſoluerunt; impetuq. facto in Caſſianam Claſſem, quinqueremes II, in quarum altera erat Caſſius, ceperunt.

runt: ſed Caßius, exceptus ſcapha, refugit. Praeterea duae ſunt deprehenſae triremes. neque multo poſt de proelio facto in Theſſalia cognitum eſt; ut ipſis Pompeianis fides fieret. nam ante id tempus fingi a Legatis, Amicisq. Caeſaris arbitrabantur. Quibus rebus cognitis, ex iis locis Caßius cum Claſſe diſceßit. Caeſar, omnibus rebus relictis, perſequendum ſibi Pompeium exiſtimauit, quaſcumque in partes ex fuga ſe recepiſſet; ne rurſus copias comparare alias, & bellum renouare poſſet: & quantum itineris Equitatu efficere poterat, quotidie progrediebatur: Legionemq. unam minoribus itineribus ſubſequi iußit. Erat Edictum Pompeij nomine Amphipoli propoſitum, uti omnes eius Prouinciae iuniores, & Graeci, Ciuesq. R. iurandi cauſſa conuenirent. ſed, utrum auertendae ſuſpicionis cauſſa Pompeius propoſuiſſet, ut quamdiutißime longioris fugae conſilium occultaret, an nouis delectibus, ſi nemo premeret, Macedoniam tenere conaretur, exiſtimari non poterat. Ipſe ad anchorã una nocte conſtitit; &, uocatis ad ſe Amphipoli Hoſpitibus, & pecunia ad neceſſarios ſumptus corrogata, cognito Caeſaris aduentu, ex eo loco diſceßit, & Mitylenas paucis diebus uenit. Biduum tempeſtate retentus, Nauibusq. alijs additis actuarijs, in Ciliciam, atque inde Cyprum peruenit. ibi cognoſcit, conſenſu omnium Antiochenſium, Ciuiumq. R. qui illic negotiarentur, Arcem ante captam eſſe, excludendi ſui cauſſa; nunciosq. dimiſſos ad eos, qui ſe ex fuga in finitimas Ciuitates recepiſſe dicerentur, ne Antiochiã

adirent:

tus Exercitus clamor, & ſignorum ſonus exauditus eſt, ut in Muris armata Ciuitas diſcurreret. Hoc idem Ptolemaide accidit. Pergami in occultis, ac remotis Templis, quo, praeter Sacerdotes, adire ſas nõ eſt, quae Graeci Ἄδυτα appellant, Tympana ſonuerunt. Item Trall bus, in Templo Victoriae, ubi Caeſari Statuam conſecrauerant, Palma per eos dies in Tecto inter coagmenta lapidum ex pauimento exſtitiſſe oſtendebatur. Caeſar, paucos dies in Aſia moratus, cum audiſſet, Pompeium Cypri uiſum, coniectans eum in Aegyptum iter habere, propter neceſſitudines Regni, reliquasq. eius loci opportunitates, cum Legionibus, una, quam ex Theſſalia ſe ſequi iuſſerat, & altera, quam ex Achaia a Fuſio Legato euocauerat, Equitibusq. DCCC, & Nauibus longis Rhodijs X, & Aſiaticis paucis, Alexandriam peruenit. In his erant Legionibus hominum III. millia, CC. reliqui, uulneribus ex proelijs, & labore, ac magnitudine itineris confecti, conſequi non potuerant. Sed Caeſar, confiſus fama rerum geſtarum, infirmis auxilijs proficiſci non dubitauerat; atque omnem ſibi locum tutum fore exiſtimabat. Alexandriae de Pompeij morte cognoſcit: atque ibi primum e Naui egrediens, clamorem Militum audit, quos Rex in Opido, praeſidij cauſſa, reliquerat; & concurſum ad ſe fieri uidet, quod Faſces anteferrẽtur. In hoc omnis multitudo maieſtatem Regiam minui praedicabat. Hoc ſedato tumultu, crebrae continuis diebus ex concurſu multitudinis cõcitationes fiebant: cõpluresq. Milites huius urbis omni

bus

bus partibus interficiebantur. Quibus rebus animaduerſis, Legiones ſibi alias ex Aſia adduci iuſſit, quas ex Pompeianis Militibus confecerat. ipſe enim neceſſario Eteſiis tenebantur; qui Alexandria nauigãtibus ſunt aduerſiſſimi uenti. Interim controuerſias Regum ad Populum R. & ad ſe, quod eſſet Conſul, pertinere exiſtimans, atque eo magis officio ſuo conuenire, quod ſuperiore Conſulatu cum Patre Ptolemaeo, & Lege, & S.C. ſocietas erat facta, oſtendit ſibi placere, Regẽ Ptolemaeum, atque ſororem eius Cleopatram Exercitus, quos haberent, dimittere; & de cõtrouerſiis iure apud ſe potius, quam inter ſe armis, diſceptare. Erat in procuratione Regni, propter aetatem pueri, nutricius eius, Eunuchus, nomine Photinus. is primum inter ſuos queri, atque indignari coepit, Regem ad dicẽdam cauſſam euocari: deinde, adiutores quoſdam conſcios ſui nactus ex Regijs amicis, Exercitum a Peluſio clam Alexandriam euocauit; atque eundem Achillam, cuius ſupra meminimus, omnibus copijs praefecit. hunc incitatum ſuis, & Regis inflatum polli citationibus, quae fieri uellet, litteris, nuncijsq. edocuit. In Teſtamẽto Ptolemaei Patris heredes erant ſcripti ex duobus Filijs Maior, & ex duabus Ea, quae aetate antecedebat. Haec uti fierẽt, per omnes Deos, perq. foedera, quae Romae feciſſet, eodem Teſtamento Ptolemaeus Populum R. obteſtabatur. Tabulae teſtamẽti, unae ꝑ Legatos eius Romã erãt allatae, ut ĩ Aerario ponerẽtur, (eae, cũ propter publicas occupatio nes poni nõ potuiſſẽt, apud Põpeiũ ſunt depoſitae) al

terae,

derent, neque magnopere eorum multitudine terrerentur. namque etiam per eos dies proelium ſecundũ equeſtre fecit, atque unum Allobrogem, ex duobus, quos perſugiſſe ad Pompeium ſupra docuimus, cum quibuſdam, interfecit. Pompeius, quia Caſtra in Colle habebat, ad infimas radices Montis Aciẽ inſtruebat; ſemper, ut uidebatur, ſpectans, ſi iniquis locis Caeſar ſe ſubijceret. Caeſar, nulla ratione ad pugnã elici poſſe Pompeium exiſtimans, hanc ſibi commodiſſimam belli rationem iudicauit, uti Caſtra ex eo loco moueret, ſemperq. eſſet in itineribus, hoc ſperans, ut, mouendis Caſtris, pluribusq. adeundis locis, commodiore frumentaria re uteretur; ſimulque, in itinere ut aliquam occaſionem dimicandi nanciſceretur, & inſolitum ad laborem Pompeij exercitum quotidianis itineribus defatigaret. His conſtitutis rebus, ſigno iam profectionis dato, tabernaculisq. detenſis, animaduerſum eſt, paullo ante, extra quotidianam conſuetudinem, longius a uallo eſſe Aciem Pompeij progreſſam; ut non iniquo loco poſſe dimicari uideretur. Tunc Caeſar apud ſuos, cum iam eſſet Agmen in Portis, Differendum eſt, inquit, iter in praeſentia nobis, & de proelio cogitãdum, ſicut ſemper depopoſcimus: animo ſimus ad dimicãdum parati: non facile occaſionem poſtea reperiemus. confeſtimq. expeditas copias educit. Pompeius quoque, ut poſtea cognitum eſt, ſuorum omnium hortatu, ſtatuerat proelio decertare. namque etiam in Concilio ſuperioribus diebus dixerat, prius, quam concurrerent Acies, fore, ut

Exerci-

Exercitus Caeſaris pelleretur. id cum eſſent plerique admirati, Scio me, inquit, paene incredibilem rem polliceri: ſed rationem conſilij mei accipite, quo firmiore animo in proelium prodeatis. perſuaſi Equitibus noſtris, idq. mihi ſe facturos confirmauerunt, ut, cũ propius ſit acceſſum, dextrum Caeſaris Cornu ab latere aperto aggrederentur; ut, circumuẽta ab tergo Acie, prius perturbatum Exercitum pellerent, quam a nobis telum in Hoſtem iaceretur. ita ſine periculo Legionum, & paene ſine uulnere, bellum conficiemus. id autem difficile non eſt, cum tantum Equitatu ualeamus. ſimul denunciauit, ut eſſent animo parati in poſterum; &, quoniam fieret dimicandi poteſtas, ut ſaepe cogitaſſent, ne uſu, manuq. reliquorum opinionem fallerent. Hunc Labienus excepit, ut, cum Caeſaris copias deſpiceret, Pompeij conſilium ſummis laudibus efferret. Noli, inquit, exiſtimare, Pompei, hunc eſſe exercitum, qui Galliam, Germaniamq. deuicerit. omnibus interfui proelijs: neque temere incognitam rem pronuncio. perexigua pars illius exercitus ſupereſt; magna pars deperijt: quod accidere tot proelijs fuit neceſſe. multos Autumni peſtilentia in Italia conſumpſit: multi domum diſceſſerunt: multi ſunt relicti in continenti. an non audiſtis ex ijs, qui per cauſſam ualetudinis remãſerunt, Cohortes eſſe Brundiſii factas? hae copiae, quas uidetis, ex delectibus horũ Annorũ in Citeriore Gallia ſunt refectae; & pleraeq. ſunt ex Colonijs Trãſpadanis. attamẽ, quod fuit roboris, duobus proelijs Dyrrhachinis interijt. Haec cũ dixiſſet, iu-

rauit,ſe,niſi uictorem, in Caſtra non reuerſurum: reliquosq. ut idem facerent, hortatus eſt. Hoc laudans Pompeius, idem iurauit. nec uero ex reliquis fuit quiſquam, qui iurare dubitaret. Haec cũ facta eſſent in Concilio, magna ſpe, & laetitia omnium diſceſſum eſt. ac iam animo uictoriam percipiebant, quod de re tanta, & a tam perito Imperatore nihil fruſtra confirmari uidebatur. Caeſar, cum Pompeij Caſtris appropinquaſſet, ad hunc modum Aciẽ eius inſtructam animaduertit. Erant in ſiniſtro Cornu Legiones duae, tranſditae a Caeſare initio diſſenſionis ex S. C. quarũ una Prima, altera Tertia appellabatur. in eo loco ipſe erat Pompeius. mediam Aciem Scipio cum Legionibus Syriacis tenebat. Cilicienſis Legio coniuncta cũ Cohortibus Hiſpanis, quas trãſductas ab Afranio docuimus, in dextro Cornu erant collocatae. has firmiſſimas ſe habere Pompeius exiſtimabat. reliquas inter Aciem mediam, Cornuaq. interiecerat: numeroq. cohortes CX *expleuerat. haec erant millia* LV, *Euocatorum circiter duo millia: quae ex beneficiarijs ſuperiorum Exercituum ad eum conuenerant: quae tota Acie diſperſerat. reliquas Cohortes* VII *Caſtris, propinquisq. Caſtellis praeſidio diſpoſuerat. dextrum Cornu eius riuus quidam, impeditis ripis, muniebat. quam ob cauſſam cũctum Equitatũ, Sagittarios, Funditoresq. omnes in ſiniſtro Cornu obiecerat. Caeſar, ſuperius inſtitutum ſeruans,* X. *Legionem in Dextro Cornu,* IX. *in Siniſtro collocauerat: tametſi erant Dyrrhachinis proelijs uehementer attenuatae: & huic ſic adiunxit*

IIX.

IIX. *ut paene unam ex duabus efficeret; atque alterã alteri praeſidio eſſe iuſſerat. Cohortes in Acie* LXXX *conſtitutas habebat. quae ſumma erat* ∞ XXII. *Cohortes* II. *Caſtris praeſidio reliquerat. Siniſtro Cornu Antonium, Dextro P. Syllam, media Acie Cn. Domitium praepoſuerat. ipſe contra Põpeium conſtitit. Simul, his rebus animaduerſis, quas demonſtrauimus, timens, ne a multitudine Equitum dextrum Cornu circumueniretur, celeriter ex Terna Acie ſingulas Cohortes detraxit; atque ex his Quartam inſtituit, Equitatuiq. oppoſuit; &, quid fieri uellet, oſtendit; monuitque, eius diei uictoriam in earum Cohortium uirtute conſtare; ſimul Tertiae aciei, totiq. Exercitui imperauit, ne iniuſſu ſuo concurreret: ſe, cum id fieri uellet, uexillo ſignum daturum. Exercitum cũ, militari more, ad pugnam cohortaretur, ſuaq. in eum perpetui tẽporis officia praedicaret, in primis commemorauit, teſtibus ſe Militibus uti poſſe, quanto ſtudio Pacẽ petiſſet; quae per Vatinium in Colloquiis, quae per A. Clodiũ cũ Scipione egiſſet; quibus modis ad Oricũ cum Libone de mittendis Legatis contẽdiſſet: neque ſe umquã abuti Militum ſanguine, neque Remp. alterutro exercitu priuare uoluiſſe. Hac habita Oratione, expoſcentibus Militibus, & ſtudio pugnae ardentibus, Tuba ſignũ dedit. Erat Craſtinus Euocatus in Exercitu Caeſaris, qui ſuperiore anno apud eum Primum pilum in Legione* X. *duxerat, uir ſingulari uirtute. Hic, ſigno dato, Sequimini me, inquit, Manipulares mei qui fuiſtis; & ueſtro Imperatori, quam conſtituiſtis,*

operam date. unum hoc proelium ſupereſt: quo confe-
cto, & ille ſuam dignitatem, & nos noſtram libertatẽ
recuperabimus. ſimul reſpiciens Caeſarem, Faciã, in-
quit, hodie Imperator, ut aut uiuo mihi, aut mortuo,
gratias agas. Haec cũ dixiſſet, primus ex Dextro Cor
nu procurrit; atque eum Milites electi circiter CXX
uoluntarie eiuſdem Centuriae ſunt proſecuti. Inter
duas Acies tantum erat relictum ſpatij, ut ſatis eſſet
ad concurſum utriuſque exercitus. ſed Pompeius ſuis
praedixerat, ut Caeſaris impetum exciperent, ne ue
ſe loco mouerent; Aciemq. eius diſtrahi paterentur.
idq. admonitu C. Triarij feciſſe dicebatur; ut primus
excurſus, uisq. Militum infringeretur: Aciesq. diſtẽ-
deretur; atque, ſuis Ordinibus diſpoſiti, diſperſos ado-
rirentur; leuiusq. caſura pila ſperabat, in loco retẽtis
Militibus, quam ſi ipſi immiſſis telis occurriſſent: ſimul
fore, ut, duplicato curſu, Caeſaris milites exanima-
rentur, & laſſitudine conficerentur. quod nobis qui-
dem nulla ratione factum a Pompeio uidetur: pro-
pterea quod eſt quaedam animi incitatio, atque ala-
critas, naturaliter innata omnibus, quae ſtudio pu-
gnae incenditur. hanc non reprimere, ſed augere Im-
peratores debent. neque fruſtra antiquitus inſtitutum
eſt, ut ſigna undiq. concinerent, clamoremq. uniuerſi
tollerent. quibus rebus & Hoſtes terreri, & ſuos inci
tari exiſtimauerunt. Sed noſtri Milites, dato ſigno, cũ
infectis pilis procurriſſent, atque animaduertiſſent
non concurri a Põpeianis, uſu periti, ac ſuperioribus
pugnis exercitati, ſua ſponte curſum repreſſerunt,

& ad

& ad medium fere ſpatium conſtiterunt, ne, conſumptis viribus, appropinquarent; paruoq. intermiſſo temporis ſpatio, ac rurſus renouato curſu, pila miſerunt, celeriterq. ut erat praeceptum a Caeſare, gladios ſtrinxerunt. neque uero Pompeiani huic rei defuerunt. nam & tela miſſa exceperunt, & impetum Legionum tulerunt, & Ordines cōſeruauerunt; pilisq. miſsis, ad gladios redierunt. Eodem tēpore Equites a Siniſtro Pompeij Cornu, ut erat imperatum, uniuerſi procurrerunt: omnisq. multitudo Sagittariorum ſe profudit: quorum impetum noſter Equitatus non tulit, ſed paullum loco motus ceſsit: Equitesq. Pompeiani hoc acrius inſtare, & ſe turmatim explicare, Aciemq. noſtram a latere aperto circuire coeperunt. quod ubi Caeſar animaduertit, IV. *aciei, quam inſtituerat ex Cohortium numero, ſignum dedit. illi celeriter procurrerunt; infeſtisq. ſignis tanta vi in Pompeij Equites impetum fecerunt, ut eorum nemo conſiſteret, omnesq. conuerſi non ſolum loco excederent, ſed protinus incitati Fuga Montes altiſſimos peterēt. quibus ſummotis, omnes Sagittarij, Funditoresq. deſtituti inermes, ſine praeſidio, interfecti ſunt. Eodem impetu Cohortes ſiniſtrum Cornu, pugnantibus etiam tum, ac reſiſtentibus in Acie Pompeianis, circumierunt, eosq. a tergo ſunt adorti. Eodem tempore* III. *Aciem Caeſar, quae quieta fuerat, & ſe ad id tempus loco tenuerat, procurrere iuſsit. ita, cum recentes, atque integri defeſsis ſucceſsiſſent, alij autem a tergo adorirentur, ſuſtinere Pompeiani non*

potuerunt, atque uniuerſi terga uerterunt. neque uero Caeſarem fefellit, quin ab ijs Cohortibus, quae contra Equitatum in IV. acie collocatae eſſent, initium victoriae oriretur, ut ipſe in cohortãdis Militibus pronũciauerat. ab his enim primum Equitatus eſt pulſus: ab ijſdem facta caedes Sagittariorum, atque Funditorum: ab ijſdem Acies Pompeiana a ſiniſtra parte erat circumuenta, atque initium Fugae factum. Sed Pompeius, ut Equitatum ſuum pulſum uidit, atque eam partem, cui maxime confidebat, perterritã animaduertit, alijs diffiſus, Acie exceſſit, protinusq. ſe in Caſtra equo contulit, & ijs Centurionibus, quos in ſtatione ad Praetoriam portam poſuerat, clare, ut Milites exaudirent, Tueamini, inquit, Caſtra, & defendite diligenter, ſi quid durius acciderit: ego reliquas Portas circumeo, & Caſtrorum praeſidia confirmo. Haec cum dixiſſet, ſe in Praetorium contulit, ſummae rei diffidens, & tamen euentum exſpectans. Caeſar, Pompeianis ex fuga intra vallum compulſis, nullum ſpatiũ perterritis dare oportere exiſtimans, Milites cohortatus eſt, ut beneficio Fortunae uterentur, Caſtraq. oppugnarent: qui, etſi magno aeſtu fatigati, (nam ad Meridiem res erat perducta) tamen, ad omnẽ laborem animo parati, imperio paruerunt. Caſtra a Cohortibus, quae ibi praeſidio erant relictae, induſtrie defendebantur, multo etiam acrius a Thracibus, barbariſq. auxilijs. nam, qui acie refugerant Milites, & animo perterriti, & laſſitudine confecti, miſſis plerique armis, ſignisq. militaribus, magis de reliqua fuga, quam de

Caſtro-

Caſtrorum defenſione, cogitabant. neque uero diutius, qui in vallo conſtiterant, multitudinem telorum ſuſtinere potuerunt; ſed, confecti vulneribus, locum reliquerunt; protinusq. omnes, ducibus uſi Centurionibus, Tribunisq. mil. in altiſſimos Montes, qui ad Caſtra pertinebant, confugerunt. in Caſtris Pompeij uidere licuit Triclinia ſtrata, magnum Argenti pondus expoſitum, recẽtibus ceſpitibus tabernacula cõſtrata, L. etiam Lentuli, & non nullorum tabernacula protecta edera, multaq. praeterea; quae nimiam luxuriam, & victoriae fiduciam deſignarent; ut facile exiſtimari poſſet, nihil eos de euentu eius diei timuiſſe, qui non neceſſarias conquirerent voluptates. atque ij miſerrimo, ac patientiſſimo Exercitui Caeſaris Luxuriem obijciebant, cui ſemper omnia ad neceſſariũ uſum defuiſſent. Pompeius iam cum intra vallum noſtri uerſarentur, Equum nactus, detractis inſignibus Imperatorijs, Decumana Porta ſe ex Caſtris eiecit; protinusq. Equo citato, Lariſſam contendit. neque ibi conſtitit; ſed, eadem celeritate, paucos ſuorum ex fuga nactus, nocturno itinere non intermiſſo, comitatu Equitum XXX ad Mare peruenit, Nauẽq. frumentariam conſcendit; ſaepe, ut dicebatur, querens, tantum ſe opinionem feſelliſſe, ut, a quo genere hominum victoriam ſperaſſet, ab eo, initio fugae facto, paene proditus uideretur. Caeſar, Caſtris potitus, a Militibus cõtendit, ne, in praeda occupati, reliqui negotij gerendi facultatẽ dimitterẽt. Qua re impetrata, Montẽ opere circũmunire inſtituit. Põpeiani, quod is Mõs erat ſine Aqua, diffiſi ei loco, re

* *licto Monte, uniuerſi iuris eius Lariſſam uerſus ſe recipere coeperunt. Qua ſpe animaduerſa, Caeſar copias ſuas diuiſit; partemq. Legionum in Caſtris Pōpeij remanere iuſſit, partem in ſua Caſtra remiſit: IV. ſecum Legiones duxit; commodioreq. itinere Pompeianis occurrere coepit: & , progreſſus millia paſſuum VI, Aciem inſtruxit. Qua re animaduerſa, Pompeiani in quodam Monte conſtiterunt. Hunc montem Flumen ſubluebat. Caeſar, Milites cohortatus, etſi totius diei continenti labore erant confecti, noxq. iam ſuberat, tamen Munitione Flumen a Monte ſecluſit, ne nocτu Pōpeiani Aquari poſſent. Quo iam perfecto opere, illi de Deditione, miſſis Legatis, agere coeperunt. pauci Ordinis Senatorij, qui ſe cū ijs coniunxerāt, nocte Fuga ſalutē petierunt. Caeſar prima Luce omnes eos, qui in Monte conſederant, ex ſuperioribus locis in planiciem deſcendere, atque arma proijcere, iuſsit. Quod ubi ſine recuſatione fecerunt, paſsisq. palmis, proiecti ad terram flentes, ab eo petierunt ſalutem: conſolatus, conſurgere iuſſit; &, pauca apud eos de lenitate ſua locutus, quo minore eſſent timore, omnes conſeruauit; Militibusq. ſuis iuſſit, ne qui eorum uiolarentur, neu quid ſui deſiderarent. Hac adhibita diligētia, ex Caſtris ſibi Legiones alias occurrere, & eas, quas ſecum duxerat, inuicem requieſcere, atque in Caſtra reuerti iuſſit: eodemq. die Lariſſam peruenit. in eo proelio non amplius CC. Milites deſiderauit; ſed Centuriones, fortes uiros, circiter XXX amiſit. Interfectus eſt etiam fortiſſime pugnans Craſtinus, cuius*

men-

mentionem ſupra fecimus, gladio in os aduerſum con-ectto: neque id fuit falſum, quod ille, in pugnam proficiſcens, dixerat. ſic enim Caeſar exiſtimabat, eo proelio excellentiſſimam virtutẽ Craſtini fuiſſe; optimeq. eum de ſe meritum iudicabat. Ex Pompeiano Exercitu circiter millia XV cecidiſſe uidebantur. ſed in deditionem uenerũt amplius millia XXIV. namque etiam Cohortes, quae praeſidio in Caſtellis fuerant, ſeſe Syllae ſimiliter dediderunt. multi praeterea in finitimas Ciuitates refugerunt. Signaq. militaria ex proelio ad Caeſarem ſunt relata CLXXX, & Aquilae LIX. L. Domitius, ex Caſtris in Montem refugiens, cum uires eum laſſitudine defeciſſent, ab Equitibus eſt interfectus. Eodem tempore D. Laelius cum Claſſe ad Brundiſium uenit; eademq. ratione, qua factum a Libone antea demonſtrauimus, Inſulam obiectam Portui Brundiſino tenuit. Similiter Vatinius, qui Brundiſio praeerat, tectis, inſtructisq. ſcaphis, elicuit Naues Laelianas; atque ex his longius productam unam quinqueremem, & minores duas in anguſtijs Portus cepit: itemq. per Equites diſpoſitos Aqua prohibere Claßiarios inſtituit. ſed Laelius, tempore anni commodiore uſus, ad nauigandum onerarijs Nauibus Corcyra, Dyrrhachioq. Aquam ſuis ſupportabat; neque a propoſito deterrebatur; neque, ante proelium in Theſſalia factum cognitum, aut ignominia amiſſarũ Nauium, aut neceſſariarum rerum inopia, ex Portu, Inſulaq. expelli potuit. Iiſdem fere temporibus Caßius, cũ Claſſe Syrorum, & Phoenicũ, & Cilicum,

in Siciliam uenit: & , cum eſſet Caeſaris Claſſis diuiſa in duas partes, & dimidiae parti praeeſſet P. Sulpicius Praetor Vibone ad Fretum, dimidiae M. Pomponius ad Meſſanam , prius Caſſius ad Meſſanam Nauibus aduolauit, quam Pomponius de eius aduentu cognoſceret: perturbatumq. eum nactus, nullis cuſtodijs, neque ordinibus certis, magno vento, & ſecundo completas onerarias naues taeda, & pice, & ſtupa, reliquisq. rebus, quae ſunt ad Incendia , in Pomponianã Claſſem immiſit, atque omnes Naues incẽdit XXXV, in quibus erant XX conſtratae : tantusq. eo facto timor inceſſit, ut, cũ eſſet Legio praeſidio Meſſanae , uix Opidum defenderetur : & , niſi eo ipſo tempore quidam nuncij de Caeſaris victoria per diſpoſitos Equites eſſent allati, exiſtimabant plerique futurum fuiſſe , ut amitteretur . ſed, opportuniſſime nuncijs allatis , Opidum fuit defenſum: Caſſiusq. ad Sulpicianã inde Claſſem profectus eſt Vibonem: applicatisq. noſtris ad terram Nauibus, propter eundem timorem, pari , atque antea , ratione egerunt . Caſſius , ſecundum nactus uentum, onerarias Naues circiter XL, praeparatas ad incendium immiſit: & , flamma ab utroque Cornu comprehenſa , Naues ſunt combuſtae V. Cumq. ignis , magnitudine uenti, latius ſerperet; Milites , qui ex veteribus Legionibus erãt relicti praeſidio Nauibus, ex numero aegrorũ , ignominiam non tulerunt, ſed ſua ſponte Naues conſcenderunt, & a terra ſoluerunt; impetuq. facto in Caſſianam Claſſem, quinqueremes II, in quarum altera erat Caſſius , ceperunt.

runt: ſed Caßius, exceptus ſcapha, refugit. Praeterea duae ſunt deprehenſae triremes, neque multo poſt de proelio facto in Theſſalia cognitum eſt; ut ipſis Pōpeianis fides fieret: nam ante id tempus fingi a Legatis, Amicisq. Caeſaris arbitrabantur. Quibus rebus cognitis, ex ijs locis Caßius cum Claſſe diſceßit. Caeſar, omnibus rebus relictis, perſequendum ſibi Pompeium exiſtimauit, quaſcumque in partes ex fuga ſe recepiſſet; ne rurſus copias comparare alias, & bellum renouare poſſet: & quantum itineris Equitatu efficere poterat, quotidie progrediebatur: Legionemq. unam minoribus itineribus ſubſequi iußit. Erat Edictum Pompeij nomine Amphipoli propoſitum, uti omnes eius Prouinciae iuniores, & Graeci, Ciuesq. R. iurandi cauſſa conuenirent. ſed, utrum auertendae ſuſpicionis cauſſa Pompeius propoſuiſſet, ut quamdiutißime longioris fugae conſilium occultaret, an nouis delectibus, ſi nemo premeret, Macedoniam tenere conaretur, exiſtimari non poterat. Ipſe ad anchorā una nocte conſtitit; &, uocatis ad ſe Amphipoli Hoſpitibus, & pecunia ad neceſſarios ſumptus corrogata, cognito Caeſaris aduentu, ex eo loco diſceßit, & Mitylenas paucis diebus uenit. Biduum tempeſtate retentus, Nauibusq. alijs additis actuarijs, in Ciliciam, atque inde Cyprum peruenit. ibi cognoſcit, conſenſu omnium Antiochenſium, Ciuiumq. R. qui illic negotiarentur, Arcem ante captam eſſe, excludendi ſui cauſſa; nunciosq. dimiſſos ad eos, qui ſe ex fuga in finitimas Ciuitates recepiſſe dicerentur, ne Antiochiā

adirent:

adirent: id ſi feciſſent, magno eorum capitis periculo futurum. Idem hoc L. Lentulo, qui ſuperiore anno Conſul fuerat, & P. Lentulo Conſulari, ac non nullis alijs acciderat Rhodi. nam, quicumque ex fuga Pompeium ſequerentur, atque in Inſulam ueniſſent, Opido, ac Portu recepti non erant: miſsisq. ad eos nuncijs, ut ex ijs locis diſcederent, cōtra uoluntatē ſuam Naues ſoluere iubebantur. Iamq. de Caeſaris aduentu fama ad Ciuitates perferebatur. Quibus cognitis rebus, Pompeius, depoſito adeundae Syriae conſilio, pecunia ſocietatis ſublata, & a quibuſdam priuatis ſumpta, & Aeris magno pondere ad Militarē uſum in Naues impoſito, duobusq. millibus hominū armatis, partim quos ex familijs ſocietatum delegerat, partim a negotiatoribus coegerat, quosq. ex ſuis quiſque ad hanc rem idoneos exiſtimabat; Peluſium peruenit. ibi caſu Rex erat Ptolemaeus, puer aetate, magnis copiis, cum ſorore Cleopatra gerens bellum; quā paucis ante Menſibus per ſuos propinquos, atque amicos, Regno expulerat: Caſtraq. Cleopatrae non longo ſpatio ab eius Caſtris diſtabant. Ad eum Pōpeius miſit, ut, pro hoſpitio, atque amicitia Patris, Alexandria reciperetur, atque illius opibus in calamitate tegeretur. Sed, qui ab eo miſsi erant, confecto Legationis officio, liberius cū Militibus Regis colloqui coeperunt, eosq. hortari, ut ſuum officium Pompeio praeſtarent, ne ue eius fortunam deſpicerent. In hoc erant numero complures Pompeij Milites; quos, ex eius Exercitu acceptos in Syria, Gabinius Alexandriam tranſduxerat,

belloq.

belloq. confecto apud Ptolemaeum, Patrē pueri, reliquerat. His tunc cognitis rebus, Amici Regis, qui, propter aetatem eius, in procuratione erant Regni; ſiue timore adducti, ut poſtea praedicabant, ne, ſollicitato exercitu Regio, Pompeius Alexandriam Aegyptūq. occuparet; ſiue, deſpecta eius fortuna, ut plerumque in calamitate ex Amicis Inimici reſiſtunt, iis, qui erant ab eo miſſi, palam liberaliter reſponderunt, eūq. ad Regem uenire iuſſerunt: ipſi, clam conſilio inito, Achillam, Praefectum Regium, ſingulari hominem audacia, & L. Septimium Tribunum mil. ad interficiendum Pompeium miſerunt. Ab his liberaliter ipſe appellatus, &, quadam notitia Septimij productus, quod bello Praedonum apud eum Ordinem duxerat, Nauiculam paruulam conſcendit, cum paucis ſuis, & ibi ab Achilla, & Septimio interficitur. Item L. Lentulus comprehenditur a Rege, & in cuſtodia necatur. Caeſar, cum in Aſiam ueniſſet, reperiebat T. Ampium conatum eſſe tollere pecunias Epheſo ex Fano Dianae; eiusq. rei cauſſa, Senatores omnes ex Prouincia uocaſſe, ut, iis teſtibus, ſumma pecuniae uteretur; ſed interpellatum aduētu Caeſaris profugiſſe. ita duobus tēporibus Epheſiae pecuniae Caeſar auxiliū tulit. Itē conſtabat, Elide in Templo Mineruae, repetitis, atque enumeratis diebus, quo die proelium ſecundum feciſſet Caeſar, Simulacrum uictoriae, quod ante ipſam Mineruam collocatum erat, & ad Simulacrū Mineruae ſpectabat, ad ualuas ſe Tēpli, Limenq. conuertiſſe. Eodemq. die Antiochiae in Syria bis tan-

tus

tus Exercitus clamor, & ſignorum ſonus exauditus eſt, ut in Muris armata Ciuitas diſcurreret. Hoc idem Ptolemaide accidit. Pergami in occultis, ac remotis Templis, quo, praeter Sacerdotes, adire fas nõ eſt, quae Graeci Ἄδυτα appellant, Tympana ſonuerunt. Item Trall bus, in Templo Victoriae, ubi Caeſari Statuam conſecrauerant, Palma per eos dies in Tecto inter coagmenta lapidum ex panimento exſtitiſſe oſtendebatur. Caeſar, paucos dies in Aſia moratus, cum audiſſet, Pompeium Cypri uiſum, coniectans eum in Aegyptum iter habere, propter neceſſitudines Regni, reliquasq. eius loci opportunitates, cum Legionibus, una, quam ex Theſſalia ſe ſequi iuſſerat, & altera, quam ex Achaia a Fuſio Legato euocauerat, Equitibusq. DCCC, *& Nauibus longis Rhodijs* X, *& Aſiaticis paucis, Alexandriam peruenit. In his erant Legionibus hominum* III. *millia,* CC. *reliqui, uulneribus ex proelijs, & labore, ac magnitudine itineris confecti, conſequi non potuerant. Sed Caeſar, confiſus fama rerum geſtarum, infirmis auxilijs proficiſci non dubitauerat; atque omnem ſibi locum tutum fore exiſtimabat. Alexandriae de Pompeij morte cognoſcit: atque, ibi primum e Naui egredieus, clamorem Militum audit, quos Rex in Opido, praeſidij cauſſa, reliquerat; & concurſum ad ſe fieri uidet, quod Faſces anteferrētur. In hoc omnis multitudo maieſtatem Regiam minui praedicabat. Hoc ſedato tumultu, crebrae continuis diebus ex concurſu multitudinis cõcitationes fiebant: cõpluresq. Milites huius urbis omni*

bus

bus partibus interficiebantur. Quibus rebus animad-uerſis, Legiones ſibi alias ex Aſia adduci iuſſit, quas ex Pompeianis Militibus confecerat. ipſe enim neceſſario Eteſiis tenebantur; qui Alexandria nauigãtibus ſunt aduerſiſſimi uenti. Interim controuerſias Regum ad Populum R. & ad ſe, quod eſſet Conſul, pertinere exiſtimans, atque eo magis officio ſuo conuenire, quod ſuperiore Conſulatu cum Patre Ptolemaeo, & Lege, & S.C. ſocietas erat facta, oſtendit ſibi placere, Regẽ Ptolemaeum, atque ſororem eius Cleopatram Exercitus, quos haberent, dimittere; & de cõtrouerſiis iure apud ſe potius, quam inter ſe armis, diſceptare. Erat in procuratione Regni, propter aetatem pueri, nutricius eius, Eunuchus, nomine Photinus. is primum inter ſuos queri, atque indignari coepit, Regem ad dicẽdam cauſſam euocari: deinde, adiutores quoſdam conſcios ſui nactus ex Regijs amicis, Exercitum a Peluſio clam Alexandriam euocauit; atque eundem Achillam, cuius ſupra meminimus, omnibus copijs praefecit. hunc incitatum ſuis, & Regis inflatum pollicitationibus, quae fieri uellet, litteris, nuncijsq. edocuit. In Teſtamẽto Ptolemaei Patris heredes erant ſcripti ex duobus Filijs Maior, & ex duabus Ea, quae aetate antecedebat. Haec uti fierẽt, per omnes Deos, perq. foedera, quae Romae feciſſet, eodem Teſtamento Ptolemaeus Populum R. obteſtabatur. Tabulae teſtamẽti, unae ꝑ Legatos eius Romã erãt allatae, ut ĩ Aerario ponerẽtur, (eae, cũ propter publicas occupationes poni nõ potuiſſẽt, apud Põpeiũ ſunt depoſitae) al-

terae,

terae, codẽ exẽplo, relictae, atq. obſignatae Alexandriae proferebãtur. De his rebus cum ageretur apud Caeſarẽ; isq. maxime uellet pro communi amico, atq. arbitro controuerſias Regũ cõponere: ſubito Exercitus Regius, Equitatusq. omnis uenire Alexandriam nunciatur. Caeſaris copiae nequaquam erant tantae, ut eis, extra Opidum ſi eſſet dimicandum, confideret. relinquebatur, ut ſe ſuis locis Opido teneret, conſiliumq. Achillae cognoſceret. Milites tamen omnes in armis eſſe iuſſit: Regemq. hortatus eſt, ut ex ſuis neceſſarijs, quos haberet maximae auctoritatis, Legatos ad Achillam mitteret; & quid eſſet ſuae uoluntatis, oſtenderet. A quo miſſi Dioſcorides, & Serapion, qui ambo Legati Romae fuerant, magnamq. apud patrem Ptolemaeum auctoritatem habuerant, ad Achillam peruenerant. Quos ille, cum in conſpectum eius ueniſſent, prius, quam audiret, aut, cuius rei cauſſa mißi eſſent, cognoſceret, corripi, ac interfici iuſſit. Quorum alter, accepto uulnere occupatus, per ſuos pro occiſo ſublatus, alter interfectus eſt. Quo facto, Regem ut in ſua poteſtate haberet, Caeſar effecit; magnamq. Regium nomen apud ſuos auctoritatem habere exiſtimans, & ut potius priuato paucorum, & Latronum conſilio, quam Regio, ſuſceptũ bellum uideretur. Erant cũ Achilla copiae, ut neque numero, neque genere hominum, neque uſu Rei militaris contemnendae uiderẽtur. millia enim XX. in armis habebat. Hae conſtabant ex Gabinianis Militibus: qui iã in conſuetudinẽ Alexandrinae uitae, atq. licẽtiae, ue-

nerant,

nerant, & nomen, diſciplinamq. Populi R. dedidicerant, vxoresq. duxerant, ex quibus plerique Liberos habebant. Huc accedebant collecti ex Praedonibus, Latrobinusq. Syriae, Ciliciaeq. Prouinciae, finitimarumq. Regionũ. Multi praeterea capitis damnati, exſulesq. conuenerant: fugitiuisq. omnibus noſtris certus erat Alexandriae receptus, certaq. vitae cõdicio, ut, dato nomine, Militum eſſent numero: quorum ſi quis a Domino comprehenderetur, concurſu Militum eripiebatur, qui uim ſuorum, quod in ſimili culpa uerſabantur, ipſi pro ſuo periculo defendebant. Hi Regum amicos ad mortem depoſcere; hi bona locupletum diripere; ſtipendij augendi cauſſa, Regis domũ obſidere; Regno expellere alios, alios accerſere, uetere quodam Alexandrini exercitus inſtituto conſueuerant. Erat praeterea Equitum millia II, qui inueterauerant cum pluribus Alexandriae bellis, Ptolemaeum Patrem in Regnum reduxerant, Bibuli filios duos interfecerant, bella cum Aegyptijs geſſerant. hunc uſum Rei militaris habebant. His copijs fidens Achillas, paucitatẽq. Militum Caeſaris deſpiciens, occupabat. Alexandriã: praeterea Opidi partem, quam Caeſar cum Militibus tenebat, primo impetu domum eius irrumpere conatus eſt. Sed Caeſar, diſpoſitis per uias Cohortibus, impetum eius ſuſtinuit. Eodemq. tẽpore pugnatum eſt ad Portum: ac longe maximam ea res attulit dimicationem. ſimul enim, deductis copijs, pluribus uijs pugnabatur: & magna multitudine Naues longas occupare Hoſtes conabantur: quarum erant auxilio L miſſae ad

Pompeium: quae, proelio in Theſſalia facto, domum redierãt. illae triremes omnes, & quinqueremes erãt, aptae, inſtructaeq. omnibus rebus ad nauigandũ. Praeter has, XXII *erant, quae praeſidij cauſſa Alexandriae eſſe conſueuerant, conſtratae omnes. quas ſi occupaſſent, Claſſe Caeſaris erepta, Portũ, ac Mare totum in ſua poteſtate haberent: cõmeatu, auxilijsq. Caeſarem prohiberent. itaque tanta eſt contentione actum, quanta agi debuit; cum ille celerem in ea re victoriam, hi ſalutem ſuam conſiſtere uiderent. ſed rem obtinuit Caeſar; omnesq. eas Naues, & reliquas, quae erant in Naualibus, incendit; quod tam late tueri tam parua manu non poterat; confeſtimq. ad Pharũ Nauibus Milites expoſuit. Pharus eſt in Inſula Turris, magna altitudine, mirificis operibus exſtructa, quae nomen ab Inſula accepit. Haec Inſula, obiecta Alexandriae, Portum efficit: ſed a ſuperioribus Regionibus, in longitudinem paſſuum* DCCCC *in Mare iactis molibus, anguſto itinere, & Ponte cum Opido coniungitur. In hac ſunt Inſula domicilia Aegyptiorum, & uicus, Opidi magnitudine: quaeq. ubique Naues imprudentia, aut tempeſtate paullulum ſuo curſu decceſſerint, has more Praedonum diripere conſueuerunt. Iis autẽ inuitis, a quibus Pharus tenetur, non poteſt eſſe, propter anguſtias, Nauibus introitus in Portum. Hoc tum ueritus Caeſar, Hoſtibus in pugna occupatis, Militibusq. expoſitis, Pharum apprehendit, atque ibi praeſidium poſuit. Quibus eſt rebus effectũ, uti tuto frumentum, auxiliaq. Nauibus ad eum ſupportari*

portari

portari poſſent. demiſit enim circum omnes propinquas Regiones; atque inde auxilia euocauit: reliquis Opidi partibus ſic eſt pugnatum, ut aequo proelio diſcederetur, & neutri pellerentur: (id efficiebant anguſtiae loci) paucisq. utrimque interfectis, Caeſar
* loca maxime neceſſaria complexus, Noctu praemunit: hoc tractu Opidi pars erat Regiae exigua, in quã ipſe, habitandi cauſſa, initio erat inductus, & Theatrum coniunctum domui, quod Arcis tenebat locum, aditusq. habebat ad Portum, & ad reliqua Naualia. Has Munitiones inſequentibus auxit diebus, ut pro Muro obiectas haberet, neu pugnare inuitus cogeretur. Interim filia minor Ptolemaei Regis, uacuã poſſeſſionem Regni ſpectans, ad Achillã ſe ex Regia trãſiecit, unaq. bellum adminiſtrare coepit. ſed eeleriter eſt inter eos de Principatu controuerſia orta; quae res apud Milites Largitiones auxit. magnis enim iacturis ſibi quiſque eorum animos conciliabat. Haec dum apud Hoſtes geruntur, Photinus, nutricius pueri, & procurator Regni in parte Caeſaris, cum ad Achillã nuncios mitteret, hortareturque, ne negotio deſiſteret, ne ue animo deficeret, indicatis, deprehenſisq. internuncijs, a Caeſare eſt interfectus. Haec initia belli Alexandrini fuerunt

A. HIRTII; vel, OPPII COMMENTARIORVM

DE. BELLO. ALEXANDRINO

LIB. VNVS

BELLO *Alexandrino conflato, Caeſar Rhodo, atque ex Syria, Ciliciaq. omnem Claſſem accerſit; ex Creta Sagittarios; Equites ab Rege Nabatheorum Malco euocat; Tormenta undique conquiri, & frumentum mitti, auxiliaq. adduci iubet. Interim munitiones quotidie operibus augentur: atque omnes Opidi partes, quae minus firmae eſſe uiderentur, Teſtudinibus, atque Muſculis aptantur: ex Aedificijs autem per foramina in proxima Aedificia arietes immittuntur; quantumq. aut ruinis deijcitur, aut per vim recipitur loci, in tantum munitiones proferuntur. nam incendio fere tuta eſt Alexandria; quod ſine contignatione, ac materia, ſunt Aedificia, & ſtructuris, atque fornicibus continentur, tectaq. ſunt rudere, aut pauimentis. Caeſar ſtudebat maxime, ut, quam anguſtiſſimam partem Opidi palus a meridie interiecta efficiebat, hanc, operibus, vineisq. agendis, a reliqua parte vrbis excluderet; illud ſpectans, primum, ut, cum eſſet in duas partes urbs diuiſa, Acies uno conſilio, atque imperio adminiſtraretur; deinde, ut laborantibus ſuccurri, atque ex altera Opidi parte auxilium ferri poſſet; in primis uero, ut aqua, pabuloq. abundaret:*

daret:

daret: quarum alterius rei copiam exiguam, alterius nullam omnino facultatem habebat, quodque utrumque palus large praebere poterat. Neque uero Alexandrinis in gerendis negotijs cunctatio ulla, aut mora, inferebatur. nam in omnes partes, per quas fines Aegypti, Regnumque pertinet, Legatos, Conquiſitoresque, delectus habendi cauſſa, miſerant; magnumque numerum in Opidum telorum, atque tormentorum, conuexerant, & innumerabilem multitudinem adduxerant, nec minus in urbe maximae armorum erant inſtitutae officinae. ſeruos praeterea puberes armauerant: quibus domini locupletiores uictum quotidianum, ſtipendiumque praebebant. hac multitudine diſpoſita, munitiones ſemotarum partium tuebantur. ueteranas Cohortes uacuas in celeberrimis urbis locis habebant; ut, quacumque regione pugnaretur, integris uiribus ad auxilium ferendum opportunae eſſent. omnibus uijs, atque Angiportis triplicẽ ualũ obduxerant. (erat autẽ quadrato exſtructus ſaxo; nec minus X L. *pedes altitudinis habebat) quaeque partes urbis inferiores erant, has altiſſimis Turribus denorum tabulatorum munierant. Praeterea ambulatorias totidem Tabulatorum confixerant; ſubiectisque eis rotis, funibus, iumentisque obiectis, directis plateis in quamcumque erat uiſum partem mouebant. urbs fertiliſſima, & copioſiſſima omnium rerum apparatus ſuggerebat. ipſi homines ingenioſiſſimi, atque acutiſſimi, quae a nobis fieri uiderant, ea ſollertia efficiebant, ut noſtri illorum ope-*

ra imitari uiderentur: & ſua ſponte multa reperiebant: unoq. tempore & noſtras munitiones infeſtabant, & ſuas defendebant: atque haec principes in conſilijs, concionibusque agitabant, Populum R. paullatim in conſuetudinem eius Regni uenire occupandi: paucis annis antea Gabinium cum Exercitu fuiſſe in Aegypto: Pompeium ſe ex fuga eodem recepiſſe; ac Caeſarem ueniſſe cum copijs; neque morte Pompeij quidquam profectum, quo minus Caeſar apud ſe commoraretur: quem ſi non expuliſſent, futuram ex Regno prouinciam: idque agendum mature: namque eum, interclusum tempeſtatibus propter Anni tempus, recipere transmarina auxilia non poſſe. Interim, diſſenſione orta inter Achillam, qui veterano Exercitui praeerat, & Arſinoen, Regis Ptolemaei minorem filiam, ut ſupra demonſtratum eſt, cum uterque utrique inſidiaretur, & ſummam Imperij ipſe obtinere uellet; praeoccupet Arſinoe per Ganymedem eunuchum, nutricium ſuum, atque Achillam interficit. hoc occiſo, ipſa ſine ullo ſocio, & cuſtode, omne Imperium obtinebat; Exercitus Ganymedi tranſditur. is, ſuſcepto officio, lagitionem in Milites auget, reliqua pari diligentia adminiſtrat. Alexandria eſt fere tota ſuffoſſa, ſpecusque habet ad Nilum pertinentes, quibus aqua in priuatas domos inducitur, quae paullatim ſpatio temporis liqueſcit, ac ſubſidit. hac uti domini Aedificiorum, atque eorum Familiae conſueuerunt. nam, quae Flumine Nilo fertur, adeo eſt limoſa, atque turbida, ut multos,

uariosque morbos efficiat. ſed ea Plebs, ac multitudo contenta eſt neceſſario, quod Fons vrbe tota nullus eſt. hoc tamen Flumen in ea parte vrbis erat, quae ab Alexandrinis tenebatur. quo facto eſt admonitus Ganymedes, poſſe noſtros aqua intercludi; qui, diſtributi munitionum tuendarum cauſſa vicatim, ex priuatis Aedificijs ſpecubus, & puteis extracta aqua utebantur. Hoc probato conſilio, magnum, ac difficile opus aggreditur. interſaeptis enim ſpecubus, atque omnibus vrbis partibus excluſis, quae ab ipſo tenebantur, aquae magnam uim ex Mari rotis, ac machinationibus, exprimere contendit. hanc locis ſuperioribus fundere in partem Caeſaris non intermittebat. quamobrem ſalſior praeter conſuetudinem aqua trahebatur ex proximis aedificijs; magnamque hominibus admirationem praebebat, quam ob cauſſam id accidiſſet; nec ſatis ſibi ipſi credebant; cum ſe inferiores eiuſdem generis, ac ſaporis, aqua dicerent uti, atque ante conſueſſent: uulgoque inter ſe conferebant, & deguſtando, quantum inter ſe diferrent aquae, cognoſcebant. paruo uero temporis ſpatio, haec propior bibi non poterat omnino. illa inferior corruptior iam, ſalſiorque reperiebatur. Quo facto, dubitatione ſublata, tantus inceſſit timor, ut ad extremum caſum omnes deducti uiderentur; atque alij morari Caeſarem dicerent, quin Naues conſcendere iuberet; alij multo grauiorem extimeſcerent caſum; quod neque celari Alexandrinis poſſent in apparanda fuga, cum hi tam paruo ſpatio diſta-

rent ab ipſis; neque, illis imminentibus, atque inſequentibus, ullus in Naues receptus daretur. Erat autem magna multitudo Opidanorum in parte Caeſaris: quam domicilijs ipſorum non mouerat; quod ea ſe fidelem palã noſtris eſſe ſimulabat, & deſciuiſſe a ſuis uidebatur: ut, ſi mihi defendendi eſſent Alexandrini, quod neque fallaces eſſent, neque temerarij, multa oratio fruſtra abſumeretur. cum uero uno tempore & natio eorum, & natura cognoſcatur; aptiſſimum eſſe hoc genus ad proditionem, nemo dubitare poteſt. Caeſar ſuorum timorem conſolatione, & ratione minuebat, nam puteis foßisq. aquam dulcem poſſe reperiri affirmabat: omnia enim Litora naturaliter Aquae dulcis venas habere: quod ſi alia eſſet Litoris Aegyptij natura, atque omnium reliquorum; tamen, quoniam Mare libere tenerent; neque Hoſtes Claſſem haberent, prohiberi ſeſe non poſſe, quo minus quotidie Aquam Nauibus peterent, uel a ſiniſtra parte a Paraetonio, uel a dextra ab Inſula; quae diuerſae nauigationes numquam uno tẽpore aduerſis ventis praecluderentur: fugae uero nullum eſſe conſilium non ſolum ijs, qui primam dignitatẽ haberent, ſed ne ijs quidem, qui nihil, praeterquam de vita, cogitarent: magno negotio impetus Hoſtium aduerſos ex Munitionibus ſuſtineri: quibus relictis, nec loco, nec numero pares eſſe poſſe: magnam autem moram, & difficultatem adſcenſum in Naues habere, praeſertim ex ſcaphis: ſummam eſſe cõtra in Alexandrinis velocitatẽ, locorumq. & aedificiorum notitiam: hos praecipue in

victoria

victoria inſolentes, praecurſuros, & loca excelſiora, atque Aedificia occupaturos; ita fuga, Nauibusq. noſtros prohibituros: proinde eius conſilij obliuiſcerentur, atque omni ratione eſſe uincendum cogitarent. Hac Oratione apud ſuos habita, atque omnium mentibus excitatis, dat Centurionibus negotium, ut, reliquis operibus intermiſſis, ad fodiendos puteos animum conferant, neque ullam partem nocturni temporis intermittant. Quo ſuſcepto negotio, atque omnium animis ad laborem incitatis, magna una nocte uis aquae dulcis inuenta eſt. ita operoſis Alexandrinorum machinationibus, maximisq. conatibus, non longi temporis labore, occurſum eſt. Eo biduo Legio XXXVII. ex dediticijs Pompeianis Militibus, cum frumento, armis, telis, tormentis, impoſita in Naues a Domitio Caluino, ad Litora Africae, paullo ſupra Alexandriã, delata eſt. hae Naues Euro, qui multos dies continenter flabat, Portum capere prohibebantur. ſed loca ſunt egregia omni illa Regione ad tenẽdas anchoras. hi, cum diu retinerentur, atque aquae inopia premerentur, Nauigio actuario Caeſarem faciunt certiorem. Caeſar, ut per ſe conſilium caperet, quid faciendum uideretur, Nauim conſcendit, atque omnem Claſſem ſequi iuſſit, nullis noſtris Militibus impoſitis; quod, cum longius paullo diſcederet, Munitiones nudare nolebat. Cumq. ad eum locum acceſſiſſet, qui appellatur Cherrhoneſus; Aquandiq. cauſſa remiges in terram expoſuiſſent, non nulli ex numero, cum longius a Nauibus praedatũ proceſſiſſent, ab Equiti-

bus

bus Hoſtium ſunt excepti: ex ijs cognouerunt, Caeſarem ipſum in Claſſe ueniſſe, nec ullos Milites in Nauibus habere. Qua re comperta, magnam ſibi facultatem Fortunam obtuliſſe bene gerendae rei crediderunt: itaque Naues omnes, quas paratas habuerant ad nauigandum, Propugnatoribus inſtruxerunt, Caeſariq. redeunti cum Claſſe occurrerunt: qui duabus de cauſſis eo die dimicare nolebat; quod & nullos Milites in Nauibus habebat, & poſt horam x. diei res agebatur, Nox autem allatura uidebatur maiorem fiduciam illis, qui locorum notitia confidebant; ſibi etiam hortandi ſuos auxilium defuturum: quod nulla ſatis idonea eſſet hortatio, qua neque uirtutem poſſet notare, neque inertiam. Quibus de cauſsis Naues, quas potuit, Caeſar ad Terram detraxit: quē in locū illos ſucceſſuros non exiſtimabat. erat una Nauis Rhodia in dextro Caeſaris Cornu, longe ab reliquis collocata. hanc conſpicati Hoſtes non tenuerunt ſeſe: magnoq. impetu IV. ad eam conſtratae Naues, & complures apertae contenderunt. cui coactus eſt Caeſar ferre ſubſidium: ne turpiter in conſpectu cōtumeliam liam acciperet; quamquam, ſi quid grauius accidiſſet, merito caſurum iudicabat. Proelium commiſſum eſt magna contentione Rhodiorum: qui cum in omnibus dimicationibus & ſcientia, & uirtute praeſtitiſſent, tum maxime illo tempore totum onus ſuſtinere non recuſabant; ne quod ſuorum culpa detrimentum acceptum uideretur. ita proelium ſecundiſſimum eſt factū. capta eſt una Hoſtium quadriremis: depreſſa eſt al-

ra. et

tera. deinde omnibus epibatis nudatae: magna praeterea multitudo in reliquis Nauibus propugnatorũ eſt interfecta. quod niſi Nox proelium diremiſſet, tota claſſe Hoſtiũ Caeſar potitus eſſet. Hac calamitate perterriti Hoſtibus, aduerſo uento leniter flante, Naues onerarias Caeſar remulco uictricibus ſuis Alexandriam deducit. eo detrimento adeo ſunt fracti Alexandrini, cum non iam uirtute propugnatorum, ſed ſcientia Claſſiariorum ſe uictos uiderent, quibus & ſuperioribus locis ſubleuabãtur, ut uix aedificijs defendi poſſent, & materiam cunctam obijcerent, quod noſtrae Claſſis oppugnationẽ etiam ad terram uerebantur. ijdem, poſtea quam Ganymedes in Cõcilio confirmauit, ſeſe & eas, quae eſſent amiſſae, reſtituturum, & numerum adaucturum, magna ſpe, & fiducia ueteres reficere Naues, accuratiusq. huic rei ſtudere, atque inſeruire, inſtituerunt: at, tametſi amplius C X. Nauibus longis in Portu, Naualibusq. amiſerant, non tamen reparandae Claſſis cogitationem depoſuerunt. uidebant enim, non auxilia Caeſaris, non commeatus ſupportari poſſe, ſi Claſſe ipſi ualerent. Praeterea nautici homines, & urbis, & Regionis maritimae, quotidianoq. uſu a pueris exercitati, ad naturale, ac domeſticum bonum refugere cupiebant; &, quantum paruulis nauigijs profeciſſent, ſentiebãt: itaque omni ſtudio ad parandam Claſſem incubuerũt. Erant omnibus oſtijs Nili cuſtodiae, exigendi portorij cauſſa diſpoſitae. Naues ueteres erant in occultis Regiae naualibus, quibus multis annis ad nauigan-

inſtruunt; in fronte collocant XXII: reliquas ſubſidiarias in ſecundo ordine conſtituunt. magnum praeterea numerum minorum Nauigiorum, & ſcapharum producunt cum mallcolis, ignibusque; ſi quid ipſa multitudo, & clamor, & flamma noſtris terroris afferre poſſent. Erant inter duas Claſſes vada tranſitu anguſto, quae pertinent ad Regionē Africae. ſic enim praedicant, partem eſſe Alexandriae dimidiam Africae. Satisq. diu inter ipſos eſt exſpectatū, ab utris trāſeundi fieret initium: propterea quod, eo qui intraſſent, ad explicandam Claſſem, & ad receptum, ſi durior accidiſſet caſus, impeditiores fore uidebantur. Rhodijs Nauibus praeerat Euphranor, animi magnitudine, ac uirtute magis cum noſtris hominibus, quam cum Graecis, comparandus. hic, ob notiſſimam ſcienciam, atque animi magnitudinem, delectus eſt ab Rhodijs, qui Imperium Claſſis obtineret. qui, ubi Caeſaris animum aduertit, Videris mihi, inquit, Caeſar, uereri, ſi haec vada primus Nauibus intraueris, ne prius dimicare cogaris, quam reliquam Claſſem poſſis explicare. nobis rem committe. nos proelium ſuſtinebimus; neque tuum iudicium fallemus; dum reliqui ſubſequantur. hos quidem diutius in noſtro conſpectu gloriari, magno nobis & dedecori, & dolori eſt. Caeſar, illum adhortatus, atque omnibus laudibus proſecutus, dat ſignum pugnae. progreſſas ultra vadum IV. Rhodias Naues circumſiſtunt Alexandrini; atque in eas impetum faciunt: ſuſtinent illi, atque arte, ſollertiaq. ſe explicant: ac tantum doctri-

na potuit; ut in diſpari numero nulla tranſuerſa Hoſti obijceretur, nullius remi detegerentur, ſed ſemper uenientibus aduerſae occurrerent. interim ſunt reliquae ſubſecutae. tum neceſſario diſceſſum ab arte eſt, propter anguſtias loci; atque omne certamen in virtute cõſtitit. neque uero Alexandrinus fuit quiſquam aut noſtrorum, aut Opidanorum, qui aut in opere, aut in oppugnatione occupatum animum haberet, quin altiſſima tecta peteret, atque ex omni proſpectu locum ſpectaculo caperet, precibusque, & uotis victoriam ſuis ab Dijs immortalibus expoſceret. Minime autem erat par proelij certamen. noſtris enim pulſis, neque terra, neque mari effugium dabatur uictis; omniaq. uictoribus erant futura in incerto: illi, ſi ſuperaſſent Nauibus, omnia tenerent; ſi inferiores fuiſſent, reliquam tamen fortunam periclitarentur. ſimul illud graue, ac miſerum uidebatur, perpaucos de ſumma, ac de ſalute omnium decertare: quorum ſi quis aut animo, aut uirtute ceſſiſſet, reliquis etiam eſſet cadendum, quibus pro ſe pugnandi facultas non fuiſſet. Haec ſuperioribus diebus ſaepenumero Caeſar ſuis expoſuerat; ut hoc maiori animo contenderent, quod omnium ſalutem ſibi commendatam uiderent. eadem ſuum quiſque contubernalem, amicum, notum proſequens erat obteſtatus; ne ſuã, atque omnium falleret opinionem, quorum iudicio delectus ad pugnam proficiſceretur. itaque hoc animo eſt decertatum, ut neque maritimis, nauticisq. ſollertia, atque ars praeſidium ferret; neque numero Nauium

prae-

praeſtantibus multitudo prodeſſet; neque flexi ad uirtutem ex tanta multitudine uiri uirtuti noſtrorũ poſſent adaequari. Capitur hoc proelio quinqueremis una cũ defenſoribus, remigibusque; & deprimuntur tres, noſtris incolumibus omnibus. reliquae propinquam fugam ad Opidum capiunt: quas produxerunt ex molibus, atque aedificijs imminentibus, & noſtros adire propius prohibuerunt. hoc ne ſibi ſaepius accidere poſſet, omni ratione Caeſar contendendum exiſtimauit, ut Inſulam, molemq. ad Inſulam pertinentem, in ſuam redigeret poteſtatem. perfectis enim magna ex parte munitionibus in Opido, & illam, & urbem uno tempore tentari poſſe confidebat. Quo capto cõſilio, Cohortes x, & Leuis armaturae electos, quos idoneos ex Equitibus Gallis arbitrabatur, in Nauigia minora, Scaphasq. imponit: alteram Inſulae partem, diſtinendae manus cauſſa, cum cõſtratis Nauibus aggreditur, praemijs magnis propoſitis, qui primus Inſulam cepiſſet. ac primo impetum noſtrorum pariter ſuſtinuerunt. uno enim tempore & ex tectis aedificiorũ propugnabant, & Litora armati defendebãt; quo, propter aſperitatem loci, non facilis noſtris aditus dabatur: & ſcaphis, Nauibusq. longis v mobiliter, & ſcienter anguſtias loci tuebantur. ſed, ubi, locis primum cognitis, uadisq. pertentatis, pauci noſtri in Litore conſtiterunt; atque hos ſunt alij ſubſecuti; conſtanterq. in eos, qui in litore aequo inſtiterant, impetum fecerunt: omnes Pharitae terga uerterũt. his pulſis, cuſtodia Portus relicta, ad Litora, & uicum applicaue-

cauerunt; ſeq. ex Nauibus ad tuenda aedificia eiecerunt. neque uero diutius ipſi ex munitione ſe continere potuerunt. etſi erat non diſsimile, atque Alexandriae, genus Aedificiorum: (ut minora maioribus conferantur) Turresq. editae, & coniunctae mari locum obtinebant. neque noſtri aut ſcalis, aut cratibus, aut reliquis rebus parati uenerant ad oppugnandum, ſed Terror Hominibus mentem, conſiliumq. eripit, & mē bra debilitat; ut tunc accidit. qui ſe in aequo loco, ac plano pares eſſe confidebant, ijdem, perterriti fuga ſuorum, & caede paucorum, XXX. pedum altitudine in aedificijs conſiſtere auſi non ſunt, ſeq. per molem in Mare praecipitauerunt, & DCCC. paſſuum interuallo ad Opidum enatauerunt. Multi tamen ex ijs capti, interfectiq. ſunt. ſed numerus captiuorum omnino fuit DC. Caeſar, praeda Militibus conceſſa, Aedificia diripi iuſsit; Caſtellumq. ad Pontem, qui propior erat Pharo, communiuit; atque ibi praeſidiū poſuit. hunc fuga Pharitae reliquerant; fortiorem illum, propioremq. Opido Alexandrini tuebantur. ſed eum poſtero die ſimili ratione aggreditur; quod, his obtentis duobus, omnem Nauigiorum excurſum, & repentina latrocinia, ſublatum iri uidebatur. iamq. eos, qui praeſidio eum locum tenebant, Tormentis e Nauibus, Sagittisq. depulerat, atque in Opidū redegerat; & Cohortium III inſtar in Terram expoſuerat. non enim plures conſiſtere anguſtiae loci patiebantur. reliquae copiae in Nauibus ſtationem obtinebant. Quo facto, imperat Pontem aduerſus Hoſtem

prae-

praeuallari,& ,qua exitus Nauibus erat, fornice exſtructo,quo Pons ſuſtinebatur,lapidibus oppleri, atque obſtrui.quorũ altero opere effecto, ut nulla omnino ſcapha egredi poſſet, altero inſtituto,omnes Alexandrinorum copiae ex Opido ſe eiecere, & contra munitiones Pontis latiore loco conſtiterunt; eodemq. tempore,quae conſueuerant nauigia per Pontes ad incendia onerariarum emittere,ad molem cõſtituerunt. Pugnabatur a noſtris ex Ponte, ex mole, ab illis ex area, quae erat aduerſus Pontem, & ex Nauibus contra molẽ.In his rebus occupato Caeſare, Militesq. hortãte,remigum magnus numerus, & Claſſiariorum ex longis Nauibus noſtris in molem ſe eiecit. Pars eorum ſtudio ſpectandi ferebatur; pars etiam cupiditate pugnandi.Hi primum Nauigia Hoſtium lapidibus,ac fundis a mole repellebant; ac multum proficere multitudine telorum uidebantur: ſed poſtquam ultra eum locum,ab latere eorũ aperto,auſi ſunt egredi ex Nauibus Alexandrini pauci;ut ſine ſignis,certisq. Ordinibus ſine ratione prodierant,ſic temere in Naues refugere coeperunt.quorum fuga incitati Alexandrini, ex Nauibus egrediebantur,noſtrosq.acrius perturbatos inſequebantur. ſimul qui in Nauibus longis remãſerãt,ſcalas rapere,Nauesq.a terra repellere,properabãt; ne Hoſtes Nauibus potirẽtur. Quibus omnibus rebus perturbati Milites noſtri, Cohortium triũ, quae in Ponte, ac prima mole conſtiterant, cum poſt ſe clamorẽ exaudirent, fugam ſuorũ uiderent, magnã uim telorũ aduerſi ſuſtinerent, ueriti ne ab tergo cir-

 cumue-

cumuenirentur, & diſceſſu Nauium omnino reditu intercluderentur, munitionem, in Pontem inſtitutam, reliquerunt, & magno curſu incitati ad Naues contenderunt. quorũ pars, proximas nacta Naues, multitudine hominum, atque onere depreſſa eſt; pars reſiſtens & dubitans, quid eſſet capiendum conſilij, ab Alexãdrinis interfecta eſt; non nulli, feliciore exitu, expeditas ad anchoras Naues conſecuti, incolumes diſceſſerunt; pauci alleuati ſcutis, & animo ad conandum nixi, ad proxima Nauigia adnatarunt. Caeſar, quo ad potuit, cohortando ſuos ad Pontẽ, & munitiones contendere, eodem in periculo uerſatus eſt: poſtquam uniuerſos cedere animaduertit, in ſuum Nauigiũ ſe recepit. quo multitudo hominum inſecuta cum irrumperet; neque adminiſtrandi, neque repellendi a terra facultas daretur; fore, quod accidit, ſuſpicatus, ſeſe ex Nauigio eiecit, atque ad eas, quae longius cõſtiterant, Naues adnatauit. hinc ſuis laborantibus ſubſidio ſcaphas mittens, non nullos conſeruauit. Nauigiũ quidẽ eius, multitudine depreſſum Militum, una cũ hominibus interijt. hoc proelio deſiderati ſunt ex numero Legionariorum Militum circiter CD, & paullo poſt eum numerum Claſſiarij, & Remiges. Alexãdrini eo loco Caſtellũ magnis munitionibus, multisq. Tormentis confirmauerunt, atque, egeſtis ex Mari lapidibus, libere ſunt uſi poſtea ad mittẽda Nauigia. Hoc detrimento, Milites noſtri tantũ abfuerunt ut perturbarentur, ut incenſi potius, atque incitati, magnas acceſſiones fecerint. nam in operibus Hoſtiũ expugnãdis, in

proelijs

proelijs quotidianis, quandocumque ſors obtulerat, procurrentibus, & erumpentibus Alexandrinis manum comprehendi multũ operibus, & ardentibus ſtudijs Militum. nec diuulgata Caeſaris cohortatio ſubſe qui Legionum aut laborem, aut pugnandi poterat cupiditatẽ: ut magis deterrendi, & continendi a pericu- loſiſſimis eſſent dimicationibus, quã incitandi ad pugnandum. Alexandrini, cum Romanos & ſecundis rebus cõfirmari, & aduerſis incitari uiderent, neque ullum belli tertium caſum noſſent, quo poſſent eſſe firmiores, ut coniectura conſequi poſſumus, aut admoniti a Regis amicis, qui in Caeſaris erant praeſidijs, aut ſuopte cõſilio, per occultos nuncios Regis probato, Legatos ad Caeſarem miſerunt, ut dimitteret Regẽ, trãſireq. ad ſuos pateretur: paratam enim omnem multitudinem eſſe, confectam taedio puellae, fiduciario Regno, dominatione crudeliſsima Ganymedis, facere id, quod Rex imperaſſet; quo ſi auctore in Caeſaris fidẽ, amicitiamq. uenturi eſſent, nullius periculi timorem multitudini fore impedimento, quo minus ſe dederent. Caeſar, etſi fallacem gentem, ſemperq. alia cogitantem, alia ſimulantem, bene cognitam habebat, tamen, petentibus dare veniam, utile eſſe ſtatuit: quod, ſi quo pacto ſentirent ea, quae poſtularent, manſurum in fide dimiſſum Regem credebat; ſin, id quod magis illorum naturae conueniebat, ducem ad bellum gerendum Regem habere vellent, ſplendidius, atque honeſtius ſeſe contra Regem, quam contra conuenarũ, ac fugitiuorum manum, bellũ eſſe geſturum, itaque, Re-

gem cohortatus, ut conſuleret Regno paterno, parceret praeclariſsimae Patriae, quae turpiſſimis incendijs, & ruinis eſſet deformata, ciues ſuos primum ad ſanitatem reuocaret, deinde conſeruaret, fidem Populo R. ſibiq. praeſtaret; cum ipſe tantum ei crederet, ut ad Hoſtes armatos eum mitteret; dextera dexteram tenens, dimittere coepit adulta iam aetate puerum. at Regius animus, diſciplinis fallaciſsimis eruditus, ne a gentis ſuae moribus degeneraret, flens orare contra Caeſarem coepit, ne ſe dimitteret: non enim Regnum ipſum ſibi conſpectu Caeſaris eſſe iucundius. Cõpreſſis pueri lacrymis, Caeſar ipſe commotus, celeriter, ſi illa ſentiret, fore eum ſecum affirmans, ad ſuos dimiſit. ille, ut ex carceribus in liberum curſum emiſſus, adeo contra Caeſarem acriter bellum gerere coepit, ut lacrymas, quas in colloquio proiecerat, gaudio uideretur profudiſſe. Accidiſſe hoc cõplures Caeſaris Legati, amici, Centuriones, Militesq. laetabantur; quod nimia bonitas eius, fallacijs pueri eluſa eſſet. quaſi uero id Caeſar, bonitate tantum adductus, & non prudentiſſimo conſilio, feciſſet. Cum, duce aſſumpto, Alexandrini nihilo ſe firmiores factos, aut languidiores Romanos animaduerterent; eludentibusq. Militibus Regis aetatem, atque infirmitatem, magnum dolorem acciperent, neque ſe quidquam proficere uiderent; rumoresq. exſiſterent, magna Caeſari praeſidia, terreſtri itinere, Syria, Ciliciaq. adduci; (quod nõ dum Caeſari auditum erat) interea commeatum, qui noſtris Mari ſupportabatur, intercipere ſtatuerunt.

itaque,

itaque, expeditis Nauigijs, locis idoneis ad Canopum in ſtatione, diſpoſitis Nauibus, inſidiabantur noſtris commeatibus. quod ubi Caeſari nunciatum eſt, Claſſem iubet expediri, atque inſtrui. praeficitur Ti. Nero. proficiſcuntur in ea claſſe Rhodiae Naues, atque in his Euphranor, ſine quo nulla umquã dimicatio maritima parum etiam feliciter confecta erat. At Fortuna, quae plerumque eos, quos plurimis beneficijs ornauit, ad duriorem caſum reſeruat, ſuperiorum temporũ diſsimilis, Euphranorem perſequebatur. nam, cum ad Canopum uentum eſſet; inſtructaq. utrimque Claſſis conflixiſſet; & ſua conſuetudine Euphranor primus proelium commiſiſſet; & illic triremem Hoſtium perforaſſet, ac demerſiſſet; proximã longius inſecutus, parum celeriter inſequentibus reliquis, circumuentus ab Alexandrinis eſt. cui ſubſidium nemo tulit; ſiue quod in ipſo ſatis praeſidij pro uirtute, ac felicitate eius putarent eſſe; ſiue quod ipſi ſibi timebant. itaque unus ex omnibus eo proelio bene rem geſſit. ſolus cum ſua quatriremi uictrice perijt. Sub idẽ tẽpus Mithridates Pergamenus, magnae nobilitatis domi, ſcientiaeq. in bello, & uirtutis, fidei, dignitatisq. in amicitia Caeſaris, miſſus in Syriam, Ciliciamq. initio belli Alexandrini ad auxilia accerſenda, cum magnis copijs (quas celeriter, & propenſiſſima Ciuitatũ uoluntate, & ſua diligentia, confecerat) itinere pedeſtri, quo coniungitur Aegyptus Syriae, Peluſiũ adduxit: idq. Opidum, firmo praeſidio occupatum ab Achilla propter opportunitatem loci, (namque tota Aegyptus maritimo

acceſſu Pharo, pedeſtri Peluſio, uelut Clauſtris, munita exiſtimatur) repente magnis circumdatum copijs, multiplici praeſidio pertinaciter propugnãtibus, & copiarum magnitudine, quas integras uulneratis, defeſſisq. ſubijciebat, & perſeuerantia, conſtantiaq. oppugnandi, quo die eſt aggreſſus, in ſuã redegit poteſtatem; praeſidiumq. ibi ſuum collocauit. Inde, re bene geſta, Alexandriam ad Caeſarem contendit; omnesq. eas Regiones, per quas iter faciebat, auctoritate ea, quae plerũque adeſt uictori, placarat, atque in amicitiam Caeſaris redegerat. Locus eſt fere regionum illarũ nobiliſsimus, non ita longe ab Alexandria, qui nominatur Delta, quod nomen a ſimilitudine Litterae cepit. nam pars quaedam Fluminis Nili, mire deriuata inter ſe, duobus itineribus pauliatim, mediũ inter ſe ſpatium relinquens, diuerſiſſimo ad litus interuallo a mari coniungitur. cui loco cum appropinquare Mithridatem Rex cognouiſſet; & tranſeundum ei Flumen ſciret; magnas aduerſus eum copias miſit, quibus uel ſuperari, deleriq. Mithridatem, uel ſine dubio retineri poſſe credebat. quemadmodum autem optabat eũ uinci; ſic ſatis habebat, interclusũm a Caeſare a ſe retineri. Quae primae copiae Flumen a Delta tranſire, & Mithridati occurrere potuerunt, proeliũ commiſerunt, feſtinantes praeripere ſubſequẽtibus uictoriae ſocietatem. quorum impetum Mithridates magna cum prudentia, conſuetudine noſtra Caſtris uallatis, ſuſtinuit. cum uero incaute, atque inſolenter ſuccedere eos munitionibus uideret; eruptione undique

dique facta, magnum numerum eorum interficit. quod niſi locorum notitia reliqui ſe texiſſent, partimq. in Naues, quibus Flumen tranſierant, recepiſſent; fundi tus deleti eſſent. qui ut paullulum ab illo timore ſe re crearunt, adiunctis iis, qui ſubſequebantur, rurſus Mithridatem oppugnare coeperunt. Mittitur a Mithridate nuncius Caeſari, qui rem geſtam perferret. cognoſcit ex ſuis, eadem haec accidiſſe, Rex. ita paene ſub idem tempus & Rex ad opprimẽdum Mithridatem proficiſcitur, & Caeſar ad recipiendum. celeriore Fluminis Nili nauigatione Rex eſt uſus, in qua magnam, & paratam Claſſem habebat. Caeſar eodem itinere uti uoluit; ne Nauibus in Flumine dimicaret: ſed circumuectus eo Mari, quod Africae partis eſſe dicitur, ſicuti ſupra demonſtrauimus, prius tamen Regis copiis occurrit, quam is Mithridatem aggredi poſſet, eumq. ad ſe victorẽ incolumi Exercitu recepit. conſederat cum copiis Rex loco natura munito, quod erat ipſe excelſior; planicies ex omnibus partibus ſubiecta. tribus autem ex lateribus uariis genere munitionibus tegebatur. unum latus erat adiectum Flumini Nilo; alterum editiſſimo loco ductum, ut partem Caſtrorum obtineret; tertium Palude cingebatur. Inter Caſtra Regis & Caeſaris iter Flumen intercedebat anguſtum, altiſſimis ripis, quod in Nilum influebat. aberat autem ab Regis Caſtris millia paſſuũ circiter VII. *Rex, cum hoc itinere venire Caeſarem comperiſſet, Equitatum omnem, expeditosq. delectos pedites ad id Flumen miſit, qui tranſitu Caeſarẽ prohiberẽt, &*

eminus ex ripis proelium impar inirent. nullum enim proceſſum uirtus habebat, aut periculum ignauia ſubibat. quae res incendit dolore Milites, Equitesq. noſtros; quod tam diu pari proelio cũ Alexandrinis certaretur. itaque eodem Tempore Equites Germani diſperſi, vada Fluminis quaerẽtes, partim demiſſioribus ripis Flumen tranſnarunt; & Legionarij, magnis arboribus exciſis, quae longitudine utramq. ripam contingerent, proiectis, repentinoq. aggere iniecto, Flumen tranſierunt. quorum impetum adeo pertimuerunt Hoſtes, ut in Fuga ſpem ſalutis collocarent: ſed id fruſtra: namque ex ea fuga pauci ad Regem refugerunt, paene omni reliqua multitudine interfecta. Caeſar, re praeclariſſime geſta, cum ſubitum aduentum ſuum iudicaret magnum terrorem Alexandrinis iniecturum, protinus uictor ad Regis Caſtra pertendit, haec cum & opere magno uallata, & loci natura munita aduerteret; confertamq. armatorum multitudinem collocatam in vallo uideret; laſſos itinere, ac proeliando Milites ad oppugnanda Caſtra ſuccedere noluit; itaque, non magno interuallo relicto ab Hoſte, Caſtra poſuit. Poſtero die Caſtellum, quod Rex in proximo vico non longe a ſuis Caſtris muniuerat, brachijsq. cũ opere Caſtrorum coniunxerat, uici obtinendi cauſſa, Caeſar aggreſſus, omnibus copijs expugnat; non quo, id minori numero Militum conſequi, difficile factu putaret; ſed ut ab ea uictoria, perterritis Alexandrinis, protinus Caſtra Regis oppugnaret. itaque eo curſu, quo refugientes Alexandrinos ex Caſtello in Caſtra

ſunt

ſunt Milites inſecuti, munitionibus ſucceſſerunt, acerrimeq. eminus proeliari coeperunt. duabus ex partibus aditus oppugnationis noſtris dabatur; una, qua liberum acceſſum haberi demonſtraui; altera, quae mediocre interuallum inter Caſtra, & flumen Nilum habebat. maxima, & electiſſima Alexandrinorũ multitudo defendebat eam partem, quae facillimum aditum habebat. plurimum autem proficiebant Hoſtes in repellendis, uulnerandisq. noſtris, qui in Regione Fluminis Nili propugnabant. diuerſis enim telis noſtri figebantur, aduerſi ex uallo Caſtrorum, auerſiq. ex Flumine, in quo multae naues inſtructae Funditoribus, & Sagittarijs noſtros impugnabant. Caeſar, cum uideret Milites acrius proeliari non poſſe, nec tamen multum profici propter locorum difficultatem; cumq. animum aduerteret, excelſiſſimum locum Caſtrorum relictum eſſe ab Alexandrinis; quod & per ſe munitus eſſet, & ſtudio partim pugnandi, partim ſpectandi decurriſſent in eum locum, in quo pugnabatur; Cohortes illo circuire Caſtra, & ſummum locum aggredi, iuſſit; hisq. Carſulenum praefecit, & animi magnitudine, & rei militaris ſcientia uirum praeſtantem. Quo ut uentum eſt, paucis defendentibus munitionem, noſtris contra Militibus acerrime pugnantibus, diuerſo clamore, & proelio perterriti Alexandrini, trepidantes in omnes partes diſcurrere coeperunt. quorum perturbatione noſtrorum animi adeo ſunt incitati, ut paene eodem tempore ex omnibus partibus, primi tamen editiſſimum locum

Caſtro-

Caſtrorum caperent. ex quo decurrentes, magnam multitudinem Hoſtium interfecerunt. quod periculum plerique Alexandrini fugientes, aceruatim ſe de vallo praecipitauerunt in eam partē, quae Flumini erat adiuncta. horum primis in ipſa foſſa munitionis magna ui oppreſſis, ceteri faciliorem fugam habuerunt. conſtat fugiſſe ex Caſtris Regem ipſum, receptumq. in Nauem, & multitudine eorum, qui ad proximas Naues adnatabant, demerſo nauigio periſſe. Re feliciſſime, celerrimeq. geſta, Caeſar, magnae victoriae fiducia, proximo terreſtri itinere Alexandriam cum Equitibus contendit; atque eam partem Opidi victor introijt, quae praeſidio Hoſtium tenebatur. neque eum conſilium ſuum fefellit, quin Hoſtes, eo proelio audito, nihil iam de bello eſſent cogitaturi. dignum adueniens fructum virtutis, & animi magnitudinis tulit. omnis enim multitudo Opidanorum, armis proiectis, munitionibusq. ſuis relictis, veſte ea ſumpta, qua ſupplices dominantes deprecari cōſueuerunt, ſacrisq. omnibus prolatis, quorum religione precari offenſos, iratosq. animos Regum erant ſoliti, aduenienti Caeſari occurrerunt, ſeq. ei dediderunt. Caeſar in fidem receptos conſolatus, per Hoſtium munitiones in ſuam partem Opidi magna gratulatione uenit ſuorum: qui non tantum bellum ipſum, ac dimicationem; ſed etiam talem aduentum eius felicem fuiſſe laetabantur. Caeſar, Aegypto, atque Alexādria potitus, Reges cōſtituit, quos Ptolemaeus teſtamento ſcripſerat, atq. obteſtatus erat Populum R. ne mutarentur. nam, maiore ex

duo-

duobus pueris Rege amiſſo, minori tranſdidit Regnũ, maiori ex duabus filiae Cleopatrae, quae mãſerat in fide, praeſidijsq. eius, mimorem Arſinoen, cuius nomine diu regnaſſe impotenter Ganymedem docuimus, deducere ex Regno ſtatuit; ne qua rurſus noua diſſenſio, prius quam diuturnitate cõfirmarentur Regis imperia, per homines ſeditioſos naſceretur. Legione veterana VI. ſecum deducta, ceteras ibi relinquit; quo firmius eſſet eorum Regum imperium: qui neque amorem ſuorum habere poterant, quod fideliter permanſerant in Caeſaris amicitia; neque vetuſtatis auctoritatem, paucis diebus Reges conſtituti. ſimul ad Imperij noſtri dignitatem, utilitatemq. publicam pertinere exiſtimabat, ſi permanerent in fide Reges, praeſidijs eos noſtris eſſe tutos, & hos, ſi eſſent ingrati, poſſe ijſdem praeſidijs coerceri. ſic, rebus omnibus confectis, & collocatis, ipſe itinere terreſtri profectus eſt in Syriam. Dum haec in Aegypto geruntur, Rex Deiotarus ad Domitium Caluinum, cui Caeſar Aſiam, finitimasq. Prouincias adminiſtrandas tranſdiderat, venit, oratum, ne Armeniam minorem, Regnum ſuum, ne ue Cappadociam, Regnum Ariobarzanis, poſſideri, uaſtariq. pateretur a Pharnace: quo malo niſi liberarentur, imperata ſibi facere, pecuniamq. promiſſam Caeſari non poſſe ſe perſoluere. Domitius, non tantum ad explicandos ſumptus Rei militaris, cum pecuniam neceſſariam eſſe iudicaret; ſed etiam turpe Populo R. & Caeſari uictori, ſibiq. infame eſſe ſtatueret, Regna Sociorum, atque Amicorum,

eorum ab externo rege occupari, nuncios confeſtim ad Pharnacem miſit, Armenia, Cappadociaq. decederet; ne ue, occupatione Belli Ciuilis, Populi R. ius, maieſtatemq. tentaret. hanc denunciationẽ cum maiorem uim habituram exiſtimaret, ſi propius eas Regiones cũ Exercitu acceſſiſſet; ad Legiones profectus, unam ex tribus XXXVI *ſecum ducit,* II. *in Aegyptum ad Caeſarem mittit, litteris eius euocatas: quarum altera in bello Alexandrino non occurrit; quod itinere terreſtri per Syriam erat miſſa. adiungit Cn. Domitius Legioni* XXXVI *duas a Deiotaro, quas ille diſciplina, atque armatura noſtra complures annos conſtitutas habebat, Equitesq. centum; totidemq. ab Ariobarzane ſumit. mittit P. Sextium ad C. Plaetorium Quaeſtorem, ut Legionem adduceret: quae ex tumultuarijs Militibus in Ponto confecta erat, Quinctumq. Patiſcum in Ciliciam ad auxilia accerſenda. quae copiae celeriter omnes iuſſu Domitij Comana cõuenerunt. Interim Legati a Pharnace reſponſum referunt; Cappadocia ſe deceſſiſſe, Armeniam minorem recepiſſe, quam paterno nomine iure obtinere deberet; denique eius Regni cauſſa integra Caeſari ſeruaretur: paratum enim ſe facere quod is ſtatuiſſet. Cn. Domitius, cum animaduerteret eum Cappadocia deceſſiſſe, non uoluntate adductum, ſed neceſſitate; quod facilius Armeniam defendere poſſet, ſubiectam ſuo Regno, quam Cappadociam, longius remotam; quodque omnes* III. *Legiones adducturum Domitium putaſſet; ex quibus cum* II. *ad Caeſarẽ miſſas audiſſet,*

audaciusq. in Armenia ſubſtitiſſet, perſeuerare coepit, ut eo quoque Regno decederet: neque enim aliud ius eſſe Cappadociae, atque Armeniae: nec iuſte cum poſtulare, ut in Caeſaris aduentum res integra differretur: id enim eſſe Integrum, quod ita eſſet, ut fuiſſet. His reſponſis datis, cum iis copiis, quas ſupra ſcripſi, profectus eſt in Armeniam; locisq. ſuperioribus iter facere inſtituit. nam ex Ponto a Comanis iugum editum ſilueſtre eſt, pertinens in Armeniam minorem, quo Cappadocia finitur ab Armenia. cuius itineris hae erant certae opportunitates, quod in locis ſuperioribus nullus impetus repentinus accidere Hoſtium poterat, & quod Cappadocia, his iugis ſubiecta, magnam commeatus copiam erat ſubminiſtratura. Complures interim Legationes Pharnaces ad Domitium mittit, quae de pace agerent, Regiaq. munera Domitio ferrent. ea conſtanter omnia aſpernabatur: nec ſibi quidquam fore antiquius, quam dignitatem Populi R. & Regna Sociorum recuperare, Legatis reſpõdebat. Magnis, & continuis itineribus confectis, cum aduentaret ad Nicopolim, quod Opidum in Armenia minore poſitum eſt, plano ipſum loco, Montibus tamen altis ab duobus lateribus obiectis, ſatis magno interuallo ab Opido remotis Caſtra poſuit longe a Nicopoli circiter millia paſſuum VII. Quibus ex Caſtris, cũ locus anguſtus, atque impeditus eſſet tranſeundus, Pharnaces in inſidiis delectos pedites, omnesq. paene diſpoſuit Equites. magnam autem multitudinem pecoris intra eas fauces diſſipari iuſſit, paganosq. & Opi-

danos

danos in iјs locis obuerſari: ut ſi amicus Domitius eas anguſtias tranſiret, nihil de inſidiјs ſuſpicaretur, cum in agris & pecora, & homines animaduerteret uerſari, tamquam amicorum aduentu: ſin uero ut in Hoſtium fines ueniret; praeda diripienda, Milites diſsiparentur, diſperſiq. caederentur. Haec cũ adminiſtraret, numquam tamen intermittebat Legatos de Pace, atq. amicitia mittere ad Domitium: cum, hoc ipſo crederet eum facilius decipi poſſe. At contra ſpes Pacis Dotio in eiſdem Caſtris morandi attulit cauſſam. ita Pharnaces, amiſſa proximi temporis occaſione, veritus, ne cognoſcerentur inſidiae, ſuos in Caſtra reuocauit. Domitius poſtero die propius Nicopolim acceſſit, Caſtraq. Opido contulit. quae dum muniunt noſtri, Pharnaces Aciem inſtruxit ſuo More, atque inſtituto. in fronte enim, ſimplici directa Acie, Cornua trinis firmabantur ſubſidiјs. eadem ratione haec media collocabantur Acie, duobus dextra, ſiniſtraq. interuallis, ſimplicibus ordinibus inſtructis. perfecit inceptum Caſtrorum opus Domitius, parte copiarum pro vallo inſtructa. Proxima nocte Pharnaces, interceptis Tabellariјs, qui de Alexandr inis rebus litteras ad Domitium ferebant, cognoſcit Caeſarem magno in periculo uerſari, flagitareq. a Domitio, ut quamprimum ſibi ſubſidia mitteret, propiusq. ipſe Alexandriam per Syriam accederet. Qua cognita re, Pharnaces victoriae loco ducebat, ſi trahere tempus poſſet; cũ diſcedendum celeriter Domitio putaret. itaque ab Opido, quam facillimũ acceſſum, & aequiſsimum

ad di-

ad dimicandum noſtris uidebat, foſſas II. directas, non ita magno medio interuallo relicto, IV. pedum altitudinis in eum locum deduxit, quo longius conſtituerat ſuam non producere Aciem. inter has foſſas Aciem ſemper inſtruebat. Equitatum autem ab lateribus omnem extra foſſam collocabat: qui neque aliter utilis eſſe poterat, & multum numero anteibat noſtrum Equitatum. Domitius autem, cum Caeſaris magis periculo, quam ſuo, commoueretur; neque ſe tuto diſceſſurum arbitraretur, ſi condiciones, quas reiecerat, rurſus appeteret, aut ſine cauſſa diſcederet; ex propinquis Caſtris in Aciem Exercitũ eduxit. XXXVI. Legionem in Dextro Cornu collocauit, Ponticam in Siniſtro: Deiotari Legiones in mediam Aciẽ contulit; quibus tamen anguſtiſſimum frontis reliquit interuallum, reliquis Cohortibus in ſubſidijs collocatis. ſic utrimque, Acie inſtructa, proceſſum eſt ad dimicandum. Signo ſub idem tempus ab utroque dato, concurritur, acriter uarieq. pugnatur. nam XXXVI. Legio, cum extra foſſam in Equitatum Regis impetum feciſſet, adeo ſecundum proelium fecit, ut moenibus Opidi ſuccederet, foſſamq. tranſiret, aduerſoſque Hoſtes aggrederetur. at Pontica ex altera parte Legio, cum paullulum auerſa Hoſtibus ceſſiſſet, foſſam autẽ circuire Acies ſecundo conata eſſet, ut aperto latere aggrederetur Hoſtem; in ipſo tranſitu foßae cõfixa, & oppreßa eſt. Deiotari uero Legiones vix impetũ ſuſtinuerũt. ita victrices Regis copiae Cornu ſuo Dextro, mediaq. Acie conuerterunt ſe ad XXXVI.

Legio-

Legionem: quae tamen fortiter uincentium impetum ſuſtinuit; magnis copijs Hoſtium circumdata, praeſentiſſimo animo pugnans in orbem ſe recepit ad radices montium: quo Pharnaces inſequi, propter iniquitatem loci, noluit. ita, Pontica Legione paenac tota amiſſa, magna parte Deiotari Militum interfecta, XXXVI. *Legio in loca ſe ſuperiora contulit, non amplius* CCL. *deſideratis. ceciderunt eo proelio ſplendidi, ac illuſtres uiri non nulli Equites Romani. Quo tamen incommodo Domitius accepto reliquias Exercitus diſſipati collegit, itineribusque tutis per Cappadociam ſe in Aſiam recepit. Pharnaces, rebus ſecundis elatus, cum de Caeſare ea, quae optabat, ſperaret, Pontum omnibus copijs occupauit: ibiq. & uictor, & crudeliſſimus Rex, cum ſibi fortunam paternam, feliciore euentu, deſtinaret, multa Opida expugnauit; bona Ciuium Romanorum, Ponticorumq. diripuit; ſupplicia conſtituit in eos, qui aliquam formae, atque aetatis commẽdationem habebant, eaque, quae morte eſſent miſeriora; Pontumque, nullo defendente, paternum Regnam ſe recepiſſe glorians, obtinebat. Sub idem tempus in Illyrico eſt incommodum acceptum: quae Prouincia ſuperioribus menſibus retenta non tantum ſine ignominia, ſed etiam cum laude erat. namque eo miſſus aeſtate cum* II. *Legionibus Q. Cornificius, Caeſaris quaeſtor, propraetor, quamquam erat Prouincia minime copioſa ad Exercitus alendos, & finitimo bello, ac diſſenſionibus uaſtata, & confecta, tamen prudentia, ac diligentia ſua,*

quod

quod magnam curam ſuſcipiebat, ne quo temere pro grederetur, & recepit, & defendit. namque, & Caſtella complura, locis editis poſita, quorum opportunitas Caſtellanos impellebat ad decurſiones faciendas, & bellum inferendum, expugnauit; eaq. praeda Milites donauit: quae etſi erat tenuis, tamen, in tanta Prouinciae deſperatione, erat grata, praeſertim uirtute parta. & cũ Octauius ex fuga Pharſalici proelij magna Claſſe in illum ſe ſinum contuliſſet, paucis Nauibus Hiadertinorum, quorum ſemper in Remp. ſingulare conſtiterat officium, diſperſis Octauianis Nauibus erat potitus; ut uel Claſſe dimicare poſſet, adiunctis captiuis Nauibus ſociorum: cum diuerſiſſima parte Orbis terrarum Cn. Pompeium uictor Caeſar ſequeretur; compluresq. aduerſarios in Illyricum, propter Macedoniae propinquitatẽ, ſe, reliquijs ex fuga collectis, compuliſſe audiret, litteras ad Gabinium mittit; uti cum Legionibus Tironum, quae nuper erant cõſcriptae, proficiſceretur in Illyricum; coniunctisq. copijs cum Q. Cornificio, ſi quod periculum Prouinciae inferretur, depelleret: ſin ea non magnis copijs tuta eſſe poſſet, in Macedoniam Legiones adduceret: omnem enim illam partem, Regionemque, uiuo Cn. Pompeio, bellum inſtauraturam eſſe credebat. Gabinius, ut in Illyricum uenit, hiberno tempore Anni, ac difficili, ſiue copioſiorem Prouinciam exiſtimans, ſiue multum fortunae uictoris Caeſaris tribuens, ſiue uirtute, & ſcientia ſua confiſus, quã ſaepe in Bellis periclitatus, magnas res, & ſecundas ductu, auſuq. ſuo geſſerat;

neque Prouinciae facultatibus ſubleuabatur, quae partim erat exinanita, partim infidelis, neque Nauibus, intercluſo Mari tempeſtatibus, commeatus ſupportari poterat; magnisq. difficultatibus coactus, non ut uolebat, ſed ut neceſſe erat, bellum gerebat. ita, cũ duriſſimis tempeſtatibus, propter inopiam, Caſtella, aut Opida expugnare cogeretur, crebra incommoda accipiebat: adeoq. eſt a Barbaris contemptus, ut, Salonam ſe recipiens in Opidum maritimum, quod Ciues Romani fortiſſimi, fideliſſimiq. incolebant, in agmine dimicare ſit coactus. Quo proelio duobus millibus Militum amplius amiſſis, Centurionibus XXXIIX, Tribunis XV, cum reliquis copiis Salonã ſe recepit; ſummaq. ibi difficultate rerum omnium preſſus, paucis Menſibus morbo periјt. cuius & infelicitas uiui, & ſubita mors in magnam ſpem Octauium adduxit Prouinciae potiundae: quem tamen diutius in rebus ſecundis & Fortuna, quae plurimũ in Bellis poteſt, diligẽtiaq. Cornificij, & uirtus Vatinij uerſari paſſa non eſt. Vatinius, Brundiſii cum eſſet, cognitis rebus, quae geſtae erant in Illyrico, cum crebris litteris Cornificij ad auxilium Prouinciae ferendum euocaretur; & M. Octauium audiret cum Barbaris foedera percuſſiſſe, compluribusq. locis noſtrorum Militum oppugnare praeſidia, partim Claſſe per ſe, partim pedeſtribus copiis per Barbaros; etſi, graui ualetudine affectus, uix corporis uiribus animum ſequebatur; tamen uirtute uicit incommodum Naturae, difficultatesq. Hiemis, & ſubitae praeparationis. nam, cum ipſe paucas

in

in Portu Naues longas haberet, litteras in Achaiam ad Q. Calenum miſit, uti ſibi Claſſem mitteret. Quod cum tardius fieret, quam periculum noſtrorum flagitabat, qui ſuſtinere impetum Octauij non poterant; Nauibus actuarijs, quarum numerus erat ſatis magnus, magnitudine quamquam non ſatis iuſta ad proeliandum, Roſtra impoſuit. has adiunctas Nauibus lōgis, & numero Claſſis aucto, Militibus ueteranis impoſitis, quorum magnam copiam habebat, ex omnibus Legionibus, qui numero Aegrorum relicti erant Brundiſii, cum Exercitus in Graeciam transportaretur, profectus eſt in Illyricum, maritimasq. non nullas Ciuitates, quae defecerant, Octauioq. ſe tranſdiderāt, partim recipiebat, partim remanentes in ſuo conſilio praeteruehebatur: nec ſibi ullius rei moram, neceſſitatemq. iniungebat, quin, quam celerrime poſſet, ipſum Octauium perſequeretur. hunc oppugnantem Epidaurum terra, marique, ubi noſtrum erat praeſidium, aduentu ſuo diſcedere ab oppugnatione coegit; praeſidiumq. noſtrum recepit. Octauius, cum Vatinium Claſſem magna ex parte confectam ex Nauiculis actuarijs habere cognouiſſet, confiſus ſua Claſſe, ſubſtitit ad Inſulā Thauridē; qua Regione Vatinius inſequens nauigabat, nō quod Octauiū ibi reſtitiſſe ſciret; ſed quod eum longius progreſſum inſequi decreuerat. Cum propius Thauridē acceſſiſſet, diſtenſis ſuis Nauibus, quod & tēpeſtas erat turbulenta, & nulla ſuſpicio Hoſtis; repente aduerſam ad ſe uenientem Nauem, antennis ad mediū malū demiſſis, inſtructam propugnatoribus

animaduertit. Quod ubi conſpexit, celeriter vela ſubduci, demittiq. antennas iubet, & Milites armari; & vexillo ſublato, quo pugnandi dabat ſignum, quae primae Naues ſubſequebantur, idē ut facerent, ſignificabat. Parabant ſe Vatiniani, repēte oppreſſi: parati deinceps Octauiani ex Portu procedebant. Inſtruitur utrimque acies, ordine diſpoſita magis Octauiana, paratior Militum animis Vatiniana. Vatinius, cū animaduerteret, neque Nauiū ſe magnitudine, neque numero parem eſſe futurae dimicationi, Fortunae rē cōmittere maluit: itaque primus ſua quinqueremi in quadriremem ipſius Octauij impetum fecit. celerrime, fortiſſimeq. contra illo remigante, Naues aduerſae Roſtris concurrunt adeo uehementer, ut Nauis Octauiana, Roſtro diſcuſſo, ligno contineretur. Committitur acriter reliquis locis proelium; concurriturq. ad duces maxime. nam, cum ſuo quiſque auxilium ferret, magnum comminus in anguſto Mari proelium factum eſt: quantoq. coniunctis magis Nauibus confligendi poteſtas dabatur, tanto ſuperiores erant Vatiniani: qui admiranda virtute ex ſuis Nauibus in Hoſtium Naues tranſire non dubitabant; &, dimicatione aequata, longe ſuperiores virtute, rem feliciter gerebant. deprimitur ipſius Octauij quadriremis: multae praeterea capiuntur, aut Roſtris perforatae merguntur: propugnatores Octauiani partim in Nauibus iugulantur, partim in Mare praecipitātur: ipſe Octauius ſe in Scaphā cōfert: in quā plures cū confugerent, depreſſa Scapha, uulneratus tamen adnatat ad ſuum Myoparonem. Eo

receptus,

receptus, cũ proelium Nox dirimeret; tempeſtate magna velis profugit. ſequuntur hunc ſuae Naues nonnullae, quas caſus ab illo periculo vindicarat. At Vatinius, re bene geſta, receptui cecinit; ſuisq. omnibus incolumibus, in eum ſe Portum uictor recepit, quo ex Portu Claßis Octauiana ad dimicandum proceſſerat. capit ex eo proelio pentiremem I, triremes II. dycrotas IIX. compluresq. remiges Octauianos: poſteroq. ibi die fuit, dum ſuas, captiuasq. Naues reficeret. Poſt diem III. contendit in Inſulam Iſſam; quod eo ſe recepiſſe ex fuga credebat Octauium. erat nobiliſſimum Regionum earum Opidum, coniunctißimumq. Octauio. quo ut peruenit, Opidani ſupplices ſe Vatinio dediderunt. comperitq. ipſum Octauium, paruis, paucisq. Nauigijs, uento ſecundo, Regionem Graeciae petiſſe, inde ut Siciliam, deinde Africã, caperet. Ita breui ſpatio, re praeclariſſime geſta, Prouincia recepta, & Cornificio reddita, Claſſe Aduerſariorum ex illo toto ſinu expulſa, victor ſe Brundiſium, incolumi Exercitu, & Claſſe, recepit. His autem temporibus, quibus Caeſar ad Dyrrhachium Pompeium obſidebat, & proelio Pharſalico rem feliciter gerebat, Alexandriaeq. cum periculo magno, tum etiam maiore periculi fama, dimicabat, Caßius Longinus, in Hiſpania Propraetor, Prouinciae vlterioris obtinendae cauſſa, relictus, ſiue cõſuetudine naturae ſuae, ſiue odio, quod in illam Prouinciam ſuſceperat Quaeſtor, ex inſidijs ibi uulneratus, magnas odii ſui fecerat acceßiones; quod uel ex conſcientia ſua, tum de ſe

mutuo ſentire Prouinciam crederet, uel initis ſignis, & teſtimonijs eorum, qui difficulter odia diſsimulant, animaduertere poterat, & compenſare offenſionem Prouinciae Exercitus amore cupiebat. itaque, cũ primum in unum locum Exercitum conduxit, H-S *centena Militibus eſt pollicitus: nec multo poſt, cum in Luſitania Medobregam Opidum, Montemq. Herminium, expugnaſſet, quo Medobregenſes confugerant; ibiq. Imperator eſſet appellatus; iterum* H-S *centenis Milites donauit. Multa praeterea, & magna praemia ſingulis cõcedebat: quae ſpecioſum reddebãt praeſentem Exercitus amorem; paullatim tamen, & occulte Militarem diſciplinam, ſeueritatemq. minuebant. Caſſius, Legionibus in hiberna diſpoſitis, ad ius dicendum Cordubã ſe recepit, contractumq. in ea Aes alienum, grauiſsimis oneribus Prouinciae, cõſtituit exſoluere; &, ut Largitionis poſtulat conſuetudo, per cauſſam liberalitatis ſpecioſam, plura largitori quaerebãtur: pecuniae locupletibus imperabantur; quas Longinus ſibi expenſas ferri non tantum patiebatur, ſed etiam cogebat: in gregẽ locupletium ſimultatum cauſſae tenues cõijciebantur; neque ullum genus quaeſtus, aut magni, & euidentis; aut minimi, & ſordidi, praetermittebatur, quo domus, & tribunal Imperatoris uacaret. nemo erat, qui modo aliquam iacturam facere poſſet, quin aut uadimonio teneretur, aut in reos referretur. ita etiam magna ſollicitudo periculorum ad iacturas, & detrimenta rei familiaris adiungebatur. Quibus de cauſſis accidit, ut, cum Longinus Imperator*

eadem

eadẽ faceret, quae fecerat Quaeſtor, ſimilia rurſus de morte eius Prouinciales conſilia inirent. horum odium cõfirmabant non nulli familiares eius: qui, cũ in illa ſocietate uerſarentur rapinarum, nihilo minus oderant eum, cuius nomine peccabant: ſibiq. quod rapuerant, acceptum ferebant; quod interciderat, aut erat interpellatum, Caſſio aſſignabant. v. Legionem nouam conſcribit: augetur odium & ex ipſo delectu, & ſumptu additae Legionis. complentur Equitum III. millia: maximisq. onerantur impenſis: nec Prouinciae datur ulla requies. Interim litteras accepit a Caeſare, ut in Africam Exercitum tranſiiceret, perq. Mauritaniam ad fines Numidiae perueniret: quod magna Cn. Pompeio Iuba Rex miſerat auxilia, maioraq. miſſurus exiſtimabatur. Quibus litteris acceptis, inſolenti uoluptate efferebatur; quod ſibi nouarum Prouinciarum, & fertiliſſimi Regni tanta oblata eſſet facultas. Itaque ipſe in Luſitaniam proficiſcitur, ad Legiones accerſendas, auxiliaq. adducenda; certis hominibus dat negotium, ut frumentum, Nauesq. C. praeparentur, pecuniaeq. deſcriberentur, atque imperarẽtur; ne qua res, cum rediſſet, moraretur. reditus eius fuit celerior omnium opinione: non enim labor, aut uigilantia, cupienti praeſertim aliquid, Caſſio deerat. Exercitu coacto in unum locum, Caſtris ad Cordubam poſitis, pro Concione Militibus exponit, quas res Caeſaris iuſſu gerere deberet; polliceturq. iis, cum in Mauritaniam tranſiecisset, H-S centena ſe daturum: v. fore in Hiſpania Legionem. ex Concione ſe Cordubam

receperit; eoq. ipſo die, meridiana hora, cum in Baſilicam iret, quidam Minucius Silo, cliens L. Racilij, libellum, quaſi aliquid ab eo poſtularet, ut Miles, ei tranſdit: deinde poſt Racilium, (nā is latus Caßij tegebat) quaſi reſponſum ab eo peteret, celeriter dato loco, cum ſe inſinuaſſet, ſiniſtra corripit eum, dextraq. bis ferit pugione. Clamore ſublato, fit a coniuratis impetus uniuerſis. Munatius Plancus proximum gladio tranſiicit Lictorem. hoc interfecto, Q. Caſſium Legatum uulnerat. Ibi T. Vaſius, & L. Mergilio, ſimili confidentia, Plancum Municipem ſuum adiuuant. erant enim omnes Italicenſes. Ad ipſum Longinū L. Licinius Squillus inuolat, iacentemq. leuibus ſauciat plagis. Concurritur ad Caſſium defendendum. ſemper enim Berones, compluresq. Euocatos cum telis ſecum habere conſueuerat. a quibus ceteri intercluduntur, qui ad caedem faciendam ſubſequebantur. Quo in numero fuit Calpurnius Saluianus, & Manlius Tuſculus. Minucius inter ſaxa, quae iaciebantur, in itinere fugiens opprimitur; &, relato ad domum Caßio, ad eum deducitur. Racilius in proximam ſe domum familiaris ſui confert, dum certum cognoſceret, confectus ne Caßius eſſet. L. Laterenſis, cum id non dubitaret, accurrit laetus in Caſtra; Militibusq. uernaculis, & Secundae Legionis, quibus odio ſciebat praecipue Caßium eſſe, gratulatur: tollitur a multitudine in Tribunal, Praetor appellatur. nemo enim in Prouincia natus, aut uernaculae Legionis Miles, aut diuturnitate iā factus Prouincialis, quo in numero erat II. Legio, non cum omni

Prouincia conſenſerat in odio Caſſij. nam Legiones XXX, & XXI, paucis Menſibus in Italia ſcriptas, Caeſar attribuerat Longino, V. Legio ibi nuper erat confecta. Interim nunciatur Laterenſi, uiuere Caſſium. Quo nuncio, dolore magis permotus, quam animo perturbatus, reficit celeriter ſe, & ad Caſſium uiſendum proficiſcitur. Re cognita, XXX Legio ſigna Cordubam infert, ad auxilium ferendum Imperatori ſuo. facit hoc idem XXI. ſubſequitur has V: cum II. Legiones reliquae eſſent in Caſtris; ſecundani, ueriti, ne ſoli relinquerentur, atque ex eo, quid ſenſiſſent, indicaretur, ſecuti ſunt factum ſuperiorum, permanſit in ſententia Legio uernacula, nec ullo timore de gradu deiecta eſt. Caſsius eos, qui nominati erant conſcij caedis, iubet comprehendi: Legionem V. in Caſtra remittit, Cohortibus XXX retentis. indicio Minucij cognoſcit, L. Racilium, & L. Laterenſem, & Annium Scapulam, maximae dignitatis, & gratiae prouincialem hominem, ſibiq. tam familiarem, quam Laterenſem, & Racilium, in eadem fuiſſe coniuratione. nec diu moratur dolorem ſuum, quin eos interfici iubeat. Minucium Libertis tranſdit excruciandum; item Calpurnium Saluianum, qui profitetur indicium, coniuratorumq. numerum auget, uere, ut quidam exiſtimant, ut non nulli queruntur, coactus. Iiſdem cruciatibus affectus L. Mergilio Squillus nominat plures: quos Caſsius interfici iubet, exceptis ijs, qui ſe pecunia redemerunt. nam palam H-S CCIↃↃ cum Calpurnio paciſcitur, &

cum

cum Q. Sextio L ↄ ↄ ↄ. *qui, etſi maxime nocentes ſunt multati, tamen periculum uitae, dolorq. uulnerum, pecunia remiſſus, Crudelitatem cum Auaritia certaſſe ſignificabat. Aliquot poſt diebus litteras a Caeſare miſſas accipit; quibus cognoſcit, Pompeium, in Acie uictum, amiſſis copijs fugiſſe. Qua re cognita miſtam dolori uoluptatem capiebat. uictoriae nuncius laetitiam exprimebat: confectum bellũ licentiam tẽporum intercludebat. ſic erat dubius animus, utrum nihil timere, an omnia licere, mallet. Sanatis uulneribus, accerſit omnes, qui ſibi pecunias expenſas tulerant; acceptasq. eas iubet referri, quibus parum uidebatur impoſuiſſe oneris, ampliorẽ pecuniam*
* *imperat. aequa autem ratione deleuctũ ĩſtituit: quos ex omnibus Conuentibus, Colonijsq. conſcriptos, trãſmarina militia perterritos, ad ſacramenti redemptionem uocabat. magnum hoc fuit vectigal, maius tamen creabat odium. His rebus confectis, totum Exercitum luſtrat. Legiones, quas in Africam ducturus erat, & auxilia mittit ad Traiectum: ipſe, Claſſem, quam parabat, ut inſpiceret, Hiſpalim accedit: ibiq. moratur: propterea quod Elictũ tota Prouincia propoſuerat, ut, quibus pecunias imperaſſet, neque contuliſſent, ſe adirent. Quae euocatio uehementer omnes turbauit. Interim L. Titius, qui eo tempore Tribunus mil. Legionis vernaculae fuerat, nunciat fama, Legionem* XXX, *quam Q. Caſſius Legatus ſimul ducebat, cum Ilurgim ad Opidum Caſtra haberet, ſeditione facta, Centurionibus aliquot occiſis, qui ſigna tolli*

non

non patiebantur, diſceſſiſſe, & ad II. *Legionem contendiſſe, quae ad Fretum alio itinere ducebatur. Cognita re, noctu cum* V *Cohortibus undenicesimanorum egreditur, mane peruenit. ibi eum diem, ut, quid ageretur, perſpiceret, moratus, Carnionam contendit. hic, cum Legio* XX, *&* XXI. *& Cohortes* IV. *&* V. *Legio, totusq. conueniſſet Equitatus, audit* IV. *Cohortes a vernaculis oppreſſas ad Obuculam; cum his ad ſecundam perueniſſe Legionem, omnesq. ibi ſe coniunxiſſe, & T. Thorium Italicenſem ducem delegiſſe. Celeriter habito conſilio, Marcellum Cordubam, ut eam in poteſtate retineret, Q. Caſſium Legatum Hiſpalim mittit. Paucis ei diebus affertur, conuentum Cordubenſem ab eo defeciſſe; Marcellumq. aut uoluntate, aut neceſſitate adductum, (namque id uarie nunciabatur) conſentire cum Cordubenſibus;* II. *Cohortes Legionis* V. *quae fuerant Cordubae in praeſidio, idem facere. Caſſius, his rebus incenſus, mouet Caſtra, & poſtero die Segoniam ad Flumen Silicenſe uenit. Ibi habita Concione, Militum tẽtat animos: quos cognoſcit, non ſua, ſed Caeſaris abſentis cauſſa, ſibi fidiſſimos eſſe, nullumq. periculum deprecaturos, dum per eos Caeſari Prouincia reſtitueretur. Interim Thorius ad Cordubam veteres Legiones adducit: ac, ne diſſenſionis initium natum ſeditioſa Militum, ſuaq. uideretur, natura; ſimul, ut contra Q. Caſſium, qui Caeſaris nomine maioribus viribus uti uidebatur, aeque potentem opponeret dignitatem; Cn. Pompeio ſe Prouinciam recuperare uelle, palã dictitabat.*

ſtitabat: & forſitan etiam hoc fecerit odio Caeſaris, & amore Pompeij: cuius nomen multum poterat apud eas Legiones, quas M. Varro obtinuerat: ſed, id qua mente commotus fecerit, coniectura ſciri non poteſt. Certe hoc prae ſe Thorius ferebat: Milites adeo fatebantur, ut Cn. Pompeii nomen in Scutis inſcriptũ haberent. frequens Legionibus Cõuentus obuiã prodit, neque tantum uirorum, ſed etiam Matrum familias, ac Praetextatorum; deprecaturque, ne hoſtili aduentu Cordubam diriperent: nam ſe contra Caſſium ſentire cum omnibus; contra Caeſarem ne facere cogerentur, orare. Tantae multitudinis precibus, & lacrymis Exercitus commotus, cum uideret ad Caßium perſequendum nihil opus eſſe; Cn. Pompeij nomine, & memoria, tamq. omnibus Caeſarianis, quam Pompeianis, Longinum eſſe in odio, neque ſe conuentum, neque M. Marcellum contra Caeſaris cauſſam poſſe perducere, nomen Pompeij ex Scutis dextraxerunt; Marcellum, qui ſe Caeſaris cauſſam defenſurum profitebatur, ducem adſciuerunt, Praetoremq. appellarunt; & ſibi conuentum adiunxerunt; Caſtraq. ad Cordubam poſuerunt. Caſſius eo biduo circiter IV. millia paſſuum a Corduba, citra Flumen Baetim, in Opidi cõſpectu loco excelſo facit Caſtra: litteras ad Regem Bogudem in Mauritaniam, & ad M. Lepidum Proconſulem in Hiſpaniã Citeriorẽ mittit, ſubſidio ſibi, Prouinciaeq. Caeſaris cauſſa quãprimũ ueniret. Ipſe, hoſtili modo, Cordubenſiũ agros uaſtat, Aedificia incẽdit. Cuius rei deformitate, atque indignitate, Legiones, quae

Marcellum

Marcellum ſibi ducē ceperant, ad eū cōcurrerant; ut in Aciem educerentur, orant; priusq. confligendi ſibi poteſtas fieret, quam cū tanta cōtumelia nobiliſſimae cariſſimaeq. poſſeſſiones Cordubenſium in conſpectu ſuo rapinis, ferro, flammaq. conſumerentur. Marcellus, cum Confligere miſerrimum putaret, quod & victoris, & victi detrimentum ad eundem Caeſarem eſſet redundaturum, neque ſuae poteſtatis eſſet, Legiones Baetim tranſducit, atque Aciem inſtruit. Cū Caſſium contra pro Caſtris ſuis Aciem inſtruxiſſe loco ſuperiore uideret, cauſſa interpoſita, quod is in aequum non deſcenderet, Marcellus Militibus perſuadet, ut ſe in Caſtra recipiāt: itaque copias reducere coepit. Caſſius, quo bono ualebat, Marcellumq. infirmum eſſe ſciebat, aggreſſus Equitatu Legionarios ſe recipientes, complures nouiſſimos in Fluminis ripis interfecit. Cum hoc detrimento, quid tranſitus Fluminis uitij, difficultatisq. haberet, cognitum eſſet, Marcellus Caſtra Baetim trāsfert: crebroq. uterque Legiones in Aciem educit; neque tamen confligitur, propter locorum difficultates. Erat copijs pedeſtribus multo firmior Marcellus: habebat enim ueteranas Legiones, multisq. proelijs expertas. Caſſius fidei magis, quam uirtuti Legionum, confidebat. itaque, cum Caſtra Caſtris collata eſſent, & Marcellus locum idoneum Caſtello cepiſſet, quo prohibere aqua Caſſianos poſſet; Longinus, ueritus, ne genere quodam obſidionis clauderetur in Regionibus alienis, ſibiq. infeſtis, noctu ſilētio ex Caſtris proficiſcitur, celeriq. itinere Vllā contēdit; quod

ſibi fidele eſſe Opidum credebat. Ibi adeo cõiuncta ponit moenibus Caſtra, ut & loci natura, (namque Ulla in edito Monte poſita eſt) & ipſa munitione urbis, undiq. ab oppugnatione tutus eſſet. hunc Marcellus inſequitur, &, quam proxime poteſt Ullam, Caſtra Caſtris confert: locorumq. cognita natura, quo maxime rẽ deducere uolebat, neceſſitate eſt adductus; ut neque confligeret; cuius ſi rei facultas eſſet, reſiſtere incitatis Militibus non poterat; neque uagari Caſsium latius pateretur; ne plures Ciuitates ea paterẽtur, quae paſſi erant Cordubenſes. Caſtellis idoneis locis collocatis, operibusq. in circuitu Opidi continuatis, Ullam, Caſſiumq. munitionibus clauſit. Quae prius quam perficerentur, Longinus omnem ſuum Equitatum emiſit: quẽ magno ſibi uſui fore credebat, ſi pabulari, frumentariq. Marcellum non pateretur; magno autem impedimento, ſi clauſus obſidione, & inutilis neceſſarium conſumeret frumentum. Paucis diebus litteris Caſsij acceptis, Rex Bogud cum copijs uenit; adiungitq. ei Legionem, quam ſecum adduxerat, compluresq. Cohortes auxiliarias Hiſpanorum. namque, ut in Ciuilibus diſſenſionibus accidere conſueuit, ita temporibus illis in Hiſpania non nullae Ciuitates rebus Caſsij ſtudebant, plures Marcello fauebant. Accedit cum copijs Bogud ad dexteriores Marcelli munitiones. pugnatur utrimque acriter, crebroque, ut accidit, fortuna ſaepe ad utrumque transferente uictoriam: nec tamen umquam ab operibus depellitur Marcellus. Interim Lepidus ex Citeriore Prouincia cum Cohortibus Legionarijs

narijs

narijs XXXV, magnoq. numero Equitum, & reliquorum auxiliorum, uenit ea mente Vllam, ut ſine ullo ſtudio contentiones Caſſij, Marcelliq. componeret. huc uenienti ſine dubitatione Marcellus ſe credit, atque offert, Caſſius contra ſuis ſe tenet praeſidijs, ſiue eo, quod plus ſibi iuris deberi, quam Marcello, exiſtimabat; ſiue eo, quod, ne praeoccupatus animus Lepidi eſſet obſequio aduerſarij, uerebatur. ponit ad Vllam Caſtra Lepidus; neque habet a Marcello quidquam diuiſi; ne pugnetur, interdicit; ad exeundum Caſſium inuitat; fidemq. ſuam in re omni interponit. Cum diu dubitaſſet Caſſius, quod ſibi faciendum, quid ue Lepido eſſet credendum; neque ullum exitum conſilij ſui reperiret, ſi permaneret in ſententia; poſtulat, uti munitiones diſiicerentur, ſibiq. liber exitus daretur. non tantum indutijs factis, ſed prope iam conſtituta opera cum complanarent, cuſtodiaeq. munitionum eſſent deductae; auxilia Regis in id Caſtellum Marcelli, quod proximum erat Regijs Caſtris, neque opinantibus omnibus, ſi tamen in omnibus fuit Caſſius, (nam de huius conſcientia dubitabatur) impetum fecerunt, compluresq. ibi Milites oppreſſerunt. quod niſi celeriter, indignatione, & auxilio Lepidi, proelium eſſet diremptum; maior calamitas eſſet accepta. Cum iter Caſſio patefactum eſſet; Caſtra Marcellus cum Lepido coniungit. Lepidus eodem tempore, Marcellusq. Cordubam cum ſuis proficiſcitur. Narbonem ſub idem tempus Trebonius Proconſul ad Prouinciam obtinendam uenit. de cuius aduentu ut cog-

nouit

nouit Caſſius, Legiones, quas ſecum habuerat, Equitatumq. in hiberna diſtribuit: ipſe, omnibus ſuis rebus celeriter correptis, Malacam contendit; ibiq. aduerſo tempore nauigandi Naues conſcendit, ut ipſe praedicabat, ne ſe Trebonio, & Lepido, & Marcello committeret; ut amici eius dictitabant, ne per eam Prouinciam minore cum dignitate iter faceret, cuius magna pars ab eo defecerat; ut ceteri exiſtimabant, ne pecunia illa, ex infinitis rapinis confecta, in poteſtatem cuiuſquam ueniret. Progreſſus ſecunda, ut hiberna, tempeſtate, cum in Iberum Flumen, Noctis uitandae cauſſa, ſe contuliſſet, inde, paullo uehementiore tempeſtate, nihilo periculoſius ſe nauigaturum credens, profectus aduerſis fluctibus occurrentibus oſtio Fluminis, in ipſis faucibus, cum neque flectere Nauem propter uim Fluminis, neque directam tantis fluctibus tenere poſſet, demerſa Naui, perijt. CVM *in Syriam Caeſar ex Aegypto ueniſſet, atque ab ijs, qui Romā uenerant ad eum, cognoſceret, litteriſq. urbanis animaduerteret, multa Romae male, & inutiliter adminiſtrari, neque ullam partem Reip. ſatis commode geri; quod & contentionibus Tribunicijs pernicioſae ſeditiones orirentur; & ambitione, atque indulgentia Tribunorum militum, & qui Legionibus praeerant, multa contra morem, conſuetudinemq. Militarem fierent; quae diſſoluendae diſciplinae, ſeueritatiſq. eſſent; eaque omnia flagitare aduentum ſuum uideret; tamen praeferendum exiſtimauit, quas in Prouincias, Regioneſq. ueniſſet, eas ita relinquere conſti-*

tutas,

tutas, ut domeſticis diſſenſionibus liberarentur, iura, legesq. acciperent, & externorum Hoſtium metum deponerent. Haec in Syria, Cilicia, Aſia celeriter ſe cōfecturū ſperabat; quod hae Prouinciae nullo bello premebantur. In Bithynia, ac Ponto plus oneris uidebat impendere ſibi. Non enim exceßiſſe Ponto Pharnacem audierat, neque exceſſurum putabat, cum ſecundo proelio eſſet uehementer inflatus, quod contra Domitium Caluinum fecerat. Commoratus fere in omnibus Ciuitatibus, quae maiores ſunt dignitate, praemia benemeritis & uiritim, & publice tribuit: de controuerſiis ueteribus cognoſcit, ac ſtatuit Reges, tyrannos, dynaſtas Prouinciae, finitimosque, qui omnes ad eum concurrerant, receptos in fidem, condicionibus impoſitis Prouinciae tuendae, ac defendendae dimittit & ſibi, & Populo R. amiciſſimos. paucis diebus in ea Prouincia conſumptis, Sex. Caeſarem, amicum, & neceſſarium ſuum, Legionibus Syriae praefecit; ipſe eadem Claſſe, qua uenerat, proficiſcitur in Ciliciā. Cuius Prouinciae Ciuitates omnes euocat Tarſum: quod Opidum fere totius Ciliciae nobiliſſimum, fortißimumq. eſt. ibi, rebus omnibus Prouinciae, & finitimarum Ciuitatum conſtitutis, cupiditate proficiſcendi ad bellum gerendum non diutius moratur; magnisq. itineribus per Cappadociam confectis, biduum Mazace commoratus uenit, Comana, uetuſtiſſimum, & ſanctiſſimum in Capadocia Bellonae Templum, quod tanta religione colitur, ut ſacerdos eius Deae Maieſtate, Imperio, & potentia ſecundus a Rege conſenſu gentis illius ha-

bea ur: id homini nobiliſsimo Nicomedi Bithynio ad i licauit: qui, Regio Cappadocum genere ortus, propt r aduerſam fortunam maiorum ſuorum, mutation mq. generis, iure minime dubio, uetuſtate tamen in ermiſſo, ſacerdotium id repetebat. fratrem autem Ariobarzanis Ariaratem, cum bene meritus uterque eorum de Rep. eſſet, ne aut Regni hereditas Ariaratem ſollicitaret, aut heres Regni terreret, Ariobarzani attribuit, qui ſub eius Imperio, ac ditione eſſet: ipſe iter coeptum ſimili velocitate cõficere coepit. Cũ propius Pontum, finesq. Gallograeciae acceſſiſſet, Deiotarus, tetrarches Gallograeciae, tunc quidem paene totius, quod ei neque legibus, neque moribus conceſſum eſſe ceteri tetrarchae contendebant, ſine dubio autem Rex Armeniae minoris ab Senatu appellatus, depoſitis Regijs inſignibus, neque tantum priuato ueſtitu, ſed etiam reorum habitu ſupplex ad Caeſarem uenit oratum, ut ſibi ignoſceret, quod in ea parte poſitus terrarũ, quae nulla praeſidia Caeſaris habuiſſet, Exercitibus, imperijsq. in Cn. Pompeij Caſtris fuiſſet: neque enim ſe Iudicem debuiſſe eſſe controuerſiarum Populi R. ſed parere praeſentibus Imperijs. Contra quem Caeſar, cũ plurima ſua commemoraſſet officia, quae Conſul ei Decretis publicis tribuiſſet; cumq. defenſionem eius, nullam poſſe excuſationem eius imprudentiae recipere, c arguiſſet; quod homo tantae prudentiae, ac diligentiae ſcire potuiſſet, quis vrbem, Italiamq. teneret; ubi Senatus, Populusq. R. ubi Reſp. eſſet; quis deinde poſt L. Lentulum, C. Marcellum Conſul

eſſet: ſed tamen ſe concedere id factum ſuperioribus ſuis beneficijs, ueteri hoſpitio, atque amicitiae, dignitati, aetatiq. hominis, precibus eorum, qui frequentes concurriſſent, hoſpites, atque amici Deiotari, ad deprecandum: de controuerſiis Tetrarcharum poſtea ſe cognitu rum eſſet dixit: Regium ueſtitum ei reſtituit. Legionem autem, quam ex genere Ciuium ſuorum Deiotarus, natura, diſciplinaq. noſtra conſtitutam, habebat, Equitatumq. omnem ad bellum gerendum adducere iuſſit. Cum in Pontum ueniſſet, copiasq. omnes in unũ locum coegiſſet; quae numero, atque exercitatione bellorum mediocres erant; (excepta enim Legione VI, quam ſecum adduxerat Alexandria veteranam, multis laboribus, periculisq. functam, multisq. Militibus, partim difficultate itinerum, ac Nauigationum, partim crebritate bellorum, adeo deminutam, ut minus ∞ hominum in ea eſſet; reliquae erant III. Legiones, una Deiotari, duae, quae in eo proelio, quod Cn. Domitium feciſſe cum Pharnace ſcripſimus, fuerant) Legati, a Pharnace miſſi, Caeſarem adeunt; atque in primis deprecantur, ne eius aduentus hoſtilis eſſet. facturum enim omnia Pharnacem, quae imperata eſſent. maximeq. commemorabant, nulla Pharnacem auxilia contra Caeſarem Pompeio dare uoluiſſe; cum Deiotarus, qui dediſſet, tamen ei ſatisfeciſſet. Caeſar reſpondit, ſe fore aequiſſimum Pharnaci, ſi, quae polliceretur, repraeſentaturus eſſet. monuit autem, ut ſolebat, mitibus uerbis Legatos, ne aut Deiotarum ſibi obijcerent, aut nimis eo gloriarentur beneficio, quod

auxilia Pompeio non miſiſſent: nam ſe neque Libentius facere quidquam, quam ſupplicibus ignoſcere; neque Prouinciarum publicas iniurias condonare iis poſſe, qui non fuiſſent in ſe officioſi: id ipſum, quod commemoraſſent, officium utilius Pharnaci fuiſſe, qui prouidiſſet, ne uinceretur, quam ſibi, cui Dij immortales victoriam tribuiſſent: itaque ſe magnas, & graues iniurias Ciuium Romanorum, qui in Ponto negotiati eſſent, quoniam in integrum reſtituere non poſſet, cõcedere Pharnaci: nam neque interfectis amiſſam uitã, neque exſectis uirilitatem reſtituere poſſe; quod quidem ſupplicium grauius morte Ciues Romani ſubiſſent: Ponto uero decederet confeſtim; familiasq. publicanorum remitteret; ceteraq. reſtitueret ſociis Ciuibusq. Romanis, quae penes eum eſſent: ſi feciſſet, iam tunc ſibi mitteret munera, ac dona, quae, bene rebus geſtis, Imperatores ab amicis accipere conſueſſent. miſerat enim Pharnaces Coronam auream. His reſponſis datis, Legatos remiſit. At Pharnaces, omnia liberaliter pollicitus; cum, feſtinantem, ac properantẽ Caeſarem, ſperaret libentius etiam crediturum ſuis promiſſis, quam res pateretur, quo celerius, honeſtiusq. ad res magis neceſſarias proficiſceretur, (nemini enim erat ignotum, plurimis de cauſſis ad vrbẽ Caeſarem reuocari) lentius agere, decedendi diẽ poſtulare longiorẽ, pactiones interponere, in ſumma fruſtrari coepit. Caeſar, cognita calliditate hominis, quod aliis temporibus natura facere conſueuerat, tunc neceſſitate fecit adductus, ut celerius omnium opinione

manum

manum confereret. Zela eſt Opidum in Ponto, poſitu ipſo, ut in plano loco, ſatis munitum. tumulus enim naturalis, uelut manu factus, excelſiore undique faſtigio ſuſtinet murum. circumpoſiti ſunt huic Opido magni, multiq. interciſi uallibus colles: quorum editiſſimus unus, qui, propter victoriam Mithridatis, & infelicitatem Triarij, detrimentumq. Exercitus noſtri, ſuperioribus locis, atque itineribus paene coniunctis Opido, magnam in illis partibus habet nobilitatem. nec multo longior millibus paſſuum III. abeſt ab Zela. hunc locum Pharnaces, veteribus paternorum felicium Caſtrorum refectis operibus, copijs omnibus ſuis occupauit; Caeſar, cum ab Hoſte millia paſſuum V. Caſtra poſuiſſet; uideretq. eas ualles, quibus Regia Caſtra munirentur, eodem interuallo ſua Caſtra munituras; ſi modo ea loca hoſtes priores non cepiſſent, quae multo erant propiora Regis Caſtris; aggerem comportari iubet intra munitiones. Quo celeriter collato, proxima nocte, vigilia quarta, Legionibus omnibus expeditis, impedimentisq. in Caſtris relictis, prima luce, non opinantibus Hoſtibus, eum ipſum locum cepit, in quo Mithridates ſecundum proelium aduerſus Triarium fecerat. huc omnem comportari aggerem e Caſtris, ſeruitiaq. agi iuſſit; ne quis ab opere miles diſcederet; cum, ſpatio non amplius ∞ paſſuum, interciſa vallis Caſtra Hoſtium diuideret ab opere incepto Caeſaris Caſtrorum. Pharnaces, cum id repente prima luce animaduertiſſet, copias ſuas omnes pro Caſtris inſtruxit, quas,

interpoſita tanta locorum iniquitate, conſuetudine magis peruulgata Militari credebat inſtrui Caeſar, uel ad opus ſuum tardandum, quo plures in armis tenerentur, uel ad oſtentationem Regiae fiduciae, ne munitione magis, quam manu, defendere locum Pharnaces uideretur: itaque deterritus non eſt, quo minus, prima Acie pro vallo inſtructa, reliqua pars Exercitus opus faceret. At Pharnaces, impulſus ſiue loci felicitate, ſiue auſpicijs, & religionibus inductus, quibus obtemperaſſe eum poſtea audiebamus; ſiue paucitate noſtrorum, qui in armis erant, comperta, cum more operis quotidiani, magnam illam ſeruorum multitudinē, quae aggerem portabat, Militum eſſe credidiſſet; ſiue etiam veterani fiducia Exercitus ſui, quem cum Legione XXII *in Acie conflixiſſe, & uiciſſe Legati eius gloriabantur; ſimul contemptu Exercitus noſtri, quem pulſum a ſe, Domitio Duce, ſciebat; inito conſilio dimicandi, deſcendere praerupta valle coepit. cuius aliquandiu Caeſar irridebat inanem oſtentationem, & eo loco Militum cohortationem, quem in locum nemo ſanus Hoſtis ſubiturus eſſet: cum interim Pharnaces eodē gradu, quo in proelium deſcenderat, vallem adſcendere aduerſus arduum Collem inſtructis copijs coepit; Caeſar, incredibili eius uel temeritate, uel fiducia motus, neque opinans, imparatusque oppreſſus, eodē tēpore Milites ab operibus uocat, arma capere iubet, Legiones opponit, Aciem inſtruit. cuius re ſubita trepidatio magnum terrorem attulit noſtris, nō dū ordinibus inſtructis. falcatae Regiae Quadrigae*

per-

permiſtos Milites perturbant, quae tamen celeriter multitudine telorum opprimuntur. inſequitur has Acies hoſtium; &, clamore ſublato, confligitur, multum adiuuante natura loci, plurimum Deorum immortalium benignitate: qui cum omnibus caſibus Belli interſunt, tum praecipue eis, quibus nihil ratione potuit administrari. Magno atque acri comminus proelio facto, dextro Cornu, quo veterana Legio V I. erat collocata, initium uictoriae natum eſt ab ea parte, cum in procliui detruderentur Hoſtes, multo tardius, ſed tamen iiſdem Diis adiuuantibus, ſiniſtro cornu, mediaq. Acie, totae profligantur copiae Regis. quae quã facile ſubierant iniquum locum, tam celeriter gradu pulſae, premebantur loci iniquitate. itaque, multis Militibus partim interfectis, partim ſuorum ruina oppreſſis, qui uelocitate effugere poterant, armis tamen proiectis, uallem tranſgreſſi, nihil ex loco ſuperiore inermes proficere poterant. at noſtri, uictoria elati, ſubire iniquum locum, munitionesq. aggredi non dubitarunt. defendentibus autem iis Cohortibus Caſtra, quas Pharnaces praeſidio reliquerat, celeriter Caſtris Hoſtium ſunt potiti. Interfecta multitudine omni, aut capta ſuorum, Pharnaces cum paucis Equitibus profugit. cui niſi Caſtrorum oppugnatio facultatem attuliſſet liberius profugiendi, uiuus in Caeſaris poteſtatem adductus eſſet. Tali uictoria toties uictor Caeſar incredibili eſt laetitia affectus, quod maximum bellum tanta celeritate confecerat: eratque, ſubiti periculi recordatione, laetior, quod uictoria facili ex difficillimis

rebus acciderat. Ponto recepto, praeda omni Regia Militibus condonata, poſtero die cum expeditis Equitibus ipſe proficiſcitur: Legionem VI. *decedere ad praemia, atque honores accipiendos in Italiam iubet: auxilia Deiotari domum remittit:* II. *Legiones cum Coelio Vintiano in Ponto reliquit. Ita per Gallograeciam, Bithyniamq. in Aſiam iter facit: omniumq. earum Prouinciarum de controuerſiis cognoſcit, & ſtatuit: iura in Tetrarchas, Reges, Ciuitates diſtribuit. Mithridatem Pergamenum, a quo rem feliciter, celeriterq. geſtam in Aegypto ſupra ſcripſimus, Regio genere ortum, diſciplinis etiam Regijs educatum, (nam eum Mithridates, Rex Aſiae totius, propter nobilitatem Pergamo paruulum ſecum aſportauerat in Caſtra, multosq. tenuerat annos) Regem Boſphori conſtituit, quod ſub Imperio Pharnacis fuerat; Prouinciasq. Populi R. a Barbaris, atque inimicis Regibus, interpoſito amiciſſimo Rege, muniuit. Eidem Tetrarchiam, Legibus Gallograecorum, iure gentis, & cognationis adiudicauit, occupatam, & poſſeſſam paucis ante annis a Deiotaro. Neque tamen uſquam diutius moratus eſt, quam neceſſitas urbanarum ſeditionum pati uidebatur. Rebus feliciſſime, celerrimeq. confectis, in Italiam celerius omnium opinione uenit*

A. HIRTII; vel, OPPII;

COMMENTARIORVM

DE. BELLO. AFRICANO

LIBER. VNVS

C*AESAR*, *itineribus iuſtis confectis, nullo die intermiſſo, ad* XIV.*Kal.Ian.Lilybaeum peruenit: ſtatimq.oſtendit, ſeſe Naues uelle conſcendere; cum non amplius Legionem Tironum haberet unam, Equitesq.uix* DC.*Tabernaculum ſecundum Litus ipſum conſtituit, ut prope fluctus uerberaret. Hoc eo conſilio fecit, ne quis morae quidquam fore ſperaret, & ut omnes in dies, horasq.parati eſſent. Incidit per id tempus, ut tempeſtates ad nauigandum idoneas non haberet. nihilo tamen minus in Nauibus remiges, Militesque continere, & nullam praetermittere occaſionem profectionis; cum praeſertim ab incolis eius Prouinciae nunciarentur Aduerſariorum copiae, Equitatus infinitus, Legiones Regiae* IV, *Leuis armaturae magna uis, Scipionis Legiones* X, *Elephanti* CXX, *Claſſesque eſſe complures. tamen non deterrebatur, animoque, & ſpe confidebat. Interim in dies & Naues longae adaugeri, & onerariae complures eodem concurrere, & Legiones Tironum conuenire, in his ueterana Legio* V, *Equitum ad* II.*millia. Legionibus collectis* VI, *& Equitum* II.*millibus, ut quaeque prima Legio uenerat, in Naues lōgas impone-*

ſtitabat:& forſitan etiam hoc fecerit odio Caeſaris, & amore Pompeij: cuius nomen multum poterat apud eas Legiones, quas M. Varro obtinuerat: ſed, id qua mente commotus fecerit, coniectura ſciri non poteſt. Certe hoc prae ſe Thorius ferebat: Milites adeo fatebantur, ut Cn. Pompeii nomen in Scutis inſcriptũ haberent. frequens Legionibus Cõuentus obuiã prodit, neque tantum uirorum, ſed etiam Matrum familias, ac Praetextatorum; deprecaturque, ne hoſtili aduentu Cordubam diriperent: nam ſe contra Caſſium ſentire cum omnibus; contra Caeſarem ne facere cogerentur, orare. Tantae multitudinis precibus, & lacrymis Exercitus commotus, cum uideret ad Caßium perſequendum nihil opus eſſe; Cn. Pompeij nomine, & memoria, tamq. omnibus Caeſarianis, quam Pompeianis, Longinum eſſe in odio, neque ſe conuentum, neque M. Marcellum contra Caeſaris cauſſam poſſe perducere, nomen Pompeij ex Scutis dextraxerunt; Marcellum, qui ſe Caeſaris cauſſam defenſurum profitebatur, ducem adſciuerunt, Praetoremq. appellarunt; & ſibi conuentum adiunxerunt; Caſtraq. ad Cordubam poſuerunt. Caſſius eo biduo circiter IV. millia paſſuum a Corduba, citra Flumen Baetim, in Opidi cõſpectu loco excelſo facit Caſtra: litteras ad Regem Bogudem in Mauritaniam, & ad M. Lepidum Proconſulem in Hiſpaniã Citeriorẽ mittit, ſubſidio ſibi, Prouinciaeq. Caeſaris cauſſa quãprimũ ueniret. Ipſe, hoſtili modo Cordubenſiũ agros uaſtat, Aedificia incẽdit. Cuius rei deformitate, atque indignitate, Legiones, quae

Marcellum

Marcellum ſibi ducē ceperant, ad eū cōcurrerunt; ut in Aciem educerentur, orant; priusq. confligendi ſibi poteſtas fieret, quam cū tanta cōtumelia nobiliſsimae cariſſimaeq. poſſeſsiones Cordubenſium in conſpectu ſuo rapinis, ferro, flammaq. conſumerentur. Marcellus, cum Confligere miſerrimum putaret, quod & victoris, & victi detrimentum ad eundem Caeſarem eſſet redundaturum, neque ſuae poteſtatis eſſet, Legiones Baetim tranſducit, atque Aciem inſtruit. Cū Caſſium contra pro Caſtris ſuis Aciem inſtruxiſſe loco ſuperiore uideret, cauſſa interpoſita, quod is in aequum non deſcenderet, Marcellus Militibus perſuadet, ut ſe in Caſtra recipiāt: itaque copias reducere coepit. Caſſius, quo bono ualebat, Marcellumq. infirmum eſſe ſciebat, aggreſſus Equitatu Legionarios ſe recipientes, complures nouiſſimos in Fluminis ripis interfecit. Cum hoc detrimento, quid tranſitus Fluminis uitij, difficultatisq. haberet, cognitum eſſet, Marcellus Caſtra Baetim trāsfert: crebroq; uterque Legiones in Aciem educit; neque tamen confligitur, propter locorum difficultates. Erat copijs pedeſtribus multo firmior Marcellus: habebat enim ueteranas Legiones, multisq. proelijs expertas. Caſſius fidei magis, quam uirtuti Legionum, confidebat. itaque, cum Caſtra Caſtris collata eſſent, & Marcellus locum idoneum Caſtello cepiſſet, quo prohibere aqua Caſſianos poſſet; Longinus, ueritus, ne genere quodam obſidionis clauderetur in Regionibus alienis, ſibiq. infeſtis, noctu ſilētio ex Caſtris proficiſcitur, celeriq. itinere Vllā contēdit; quod

ſibi fidele eſſe Opidum credebat. Ibi adeo cõiuncta ponit moenibus Caſtra, ut & loci natura, (namque Vlla in edito Monte poſita eſt) & ipſa munitione urbis, undiq. ab oppugnatione tutus eſſet. hunc Marcellus inſequitur; &, quam proxime poteſt Vllam, Caſtra Caſtris confert: locorumq. cognita natura, quo maxime rẽ deducere uolebat, neceſſitate eſt adductus; ut neque confligeret; cuius ſi rei facultas eſſet, reſiſtere incitatis Militibus non poterat; neque uagari Caßium latius pateretur; ne plures Ciuitates ea paterẽtur, quae paſſi erant Cordubenſes. Caſtellis idoneis locis collocatis, operibusq. in circuitu Opidi continuatis, Vllam, Caßiumq. munitionibus clauſit. Quae prius quam perficerentur, Longinus omnem ſuum Equitatum emiſit: quẽ magno ſibi uſui fore credebat, ſi pabulari, frumentariq. Marcellum non pateretur; magno autem impedimento, ſi clauſus obſidione, & inutilis neceſſarium conſumeret frumentum. Paucis diebus litteris Caßij acceptis, Rex Bogud cum copijs uenit; adiungitq. ei Legionem, quam ſecum adduxerat, compluresq. Cohortes auxiliarias Hiſpanorum. namque, ut in Ciuilibus diſſenſionibus accidere conſueuit, ita temporibus illis in Hiſpania non nullae Ciuitates rebus Caßij ſtudebant, plures Marcello fauebant. Accedit cum copijs Bogud ad exteriores Marcelli munitiones. pugnatur utrimque acriter, crebroque, ut accidit, fortuna ſaepe ad utrumque transferente uictoriam: nec tamen umquam ab operibus depellitur Marcellus. Interim Lepidus ex Citeriore Prouincia cum Cohortibus Legionarijs

narijs

narijs XXXV*, magnoq. numero Equitum, & reliquorum auxiliorum, uenit ea mente Vllam, ut ſine ullo ſtudio contentiones Caßij, Marcelliq. componeret. huc uenienti ſine dubitatione Marcellus ſe credit, atque offert, Caſſius contra ſuis ſe tenet praeſidijs, ſiue eo, quod plus ſibi iuris deberi, quam Marcello, exiſtimabat; ſiue eo, quod, ne praeoccupatus animus Lepidi eſſet obſequio aduerſarij, uerebatur. ponit ad Vllam Caſtra Lepidus; neque habet a Marcello quidquam diuiſi; ne pugnetur, interdicit: ad exeundum Caſſium inuitat; fidemq. ſuam in re omni interponit. Cum diu dubitaſſet Caſſius, quod ſibi faciendum, quid ue Lepido eſſet credendum; neque ullum exitum conſilij ſui reperiret, ſi permaneret in ſententia; poſtulat, uti munitiones diſiicerentur, ſibiq. liber exitus daretur. non tantum indutijs factis, ſed prope iam conſtituta opera cum complanarent, cuſtodiaeq. munitionum eſſent deductae; auxilia Regis in id Caſtellum Marcelli, quod proximum erat Regis Caſtris, neque opinantibus omnibus, ſi tamen in omnibus fuit Caſſius, (nam de huius conſcientia dubitabatur) impetum fecerunt, compluresq. ibi Milites oppreſſerunt. quod niſi celeriter, indignatione, & auxilio Lepidi, proelium eſſet diremptum; maior calamitas eſſet accepta. Cum iter Caſſio patefactum eſſet; Caſtra Marcellus cum Lepido coniungit. Lepidus eodem tempore, Marcellusq. Cordubam cum ſuis proficiſcitur. Narbonem ſub idem tempus Trebonius Proconſul ad Prouinciam obtinendam uenit. de cuius aduentu ut cog-*

nouit

nouit Caſſius, Legiones, quas ſecum habuerat, Equitatumq. in hiberna diſtribuit: ipſe, omnibus ſuis rebus celeriter correptis, Malacam contendit; ibiq. aduerſo tempore nauigandi Naues conſcendit, ut ipſe praedicabat, ne ſe Trebonio, & Lepido, & Marcello committeret; ut amici eius dictitabant, ne per eam Prouinciam minore cum dignitate iter faceret, cuius magna pars ab eo defecerat; ut ceteri exiſtimabant, ne pecunia illa, ex infinitis rapinis confecta, in poteſtatem cuiuſquam ueniret. Progreſſus ſecunda, ut hiberna, tempeſtate, cum in Iberum Flumen, Noctis uitandae cauſſa, ſe contuliſſet, inde, paullo uehementiore tempeſtate, nihilo periculoſius ſe nauigaturum credens, profectus aduerſis fluctibus occurrentibus oſtio Fluminis, in ipſis faucibus, cum neque flectere Nauem propter uim Fluminis, neque directam tantis fluctibus tenere poſſet, demerſa Naui, perijt. CVM in Syriam Caeſar ex Aegypto ueniſſet, atque ab ijs, qui Roma uenerant ad eum, cognoſceret, litteriſq. urbanis animaduerteret, multa Romae male, & inutiliter adminiſtrari, neque ullam partem Reip. ſatis commode geri; quod & contentionibus Tribunicijs pernicioſae ſeditiones orirentur; & ambitione, atque indulgentia Tribunorum militum, & qui Legionibus praeerant, multa contra morem, conſuetudinemq. Militarem fierent; quae diſſoluendae diſciplinae, ſeueritatiſq. eſſent; eaque omnia flagitare aduentum ſuum uideret; tamen praeferendum exiſtimauit, quas in Prouincias, Regioneſq. ueniſſet, eas ita relinquere conſti-

tutas,

tutas, ut domeſticis diſſenſionibus liberarentur, iura, legesq. acciperent, & externorum Hoſtium metum deponerent. Haec in Syria, Cilicia, Aſia celeriter ſe cōfecturũ ſperabat; quod hae Prouinciae nullo bello premebantur. In Bithynia, ac Ponto plus oneris uidebat impendere ſibi. Non enim exceßiſſe Ponto Pharnacem audierat, neque exceſſurum putabat, cum ſecundo proelio eſſet uehementer inflatus, quod contra Domitium Caluinum fecerat. Commoratus fere in omnibus Ciuitatibus, quae maiores ſunt dignitate, praemia benemeritis & uiritim, & publice tribuit: de controuerſiis ueteribus cognoſcit, ac ſtatuit Reges, tyrannos, dynaſtas Prouinciae, finitimosque, qui omnes ad eum concurrerant, receptos in fidem, condicionibus impoſitis Prouinciae tuendae, ac defendendae dimittit & ſibi, & Populo R. amiciſſimos. paucis diebus in ea Prouincia conſumptis, Sex. Caeſarem, amicum, & neceſſarium ſuum, Legionibus Syriae praefecit; ipſe eadem Claſſe, qua uenerat, proficiſcitur in Ciliciã. Cuius Prouinciae Ciuitates omnes euocat Tarſum: quod Opidum fere totius Ciliciae nobiliſſimum, fortißimumq. eſt. ibi, rebus omnibus Prouinciae, & finitimarum Ciuitatum conſtitutis, cupiditate proficiſcendi ad bellum gerendum non diutius moratur; magnisq. itineribus per Cappadociam confectis, biduum Mazace commoratus uenit, Comana, uetuſtiſſimum, & ſanctiſſimum in Cappadocia Bellonae Templum, quod tanta religione colitur, ut ſacerdos eius Deae Maieſtate, Imperio, & potentia ſecundus a Rege conſenſu gentis illius habeatur;

bea:ur: id homini nobilißimo Nicomedi Bithynio ad i licauit: qui, Regio Cappadocum genere ortus, propt r aduerſam fortunam maiorum ſuorum, mutation:mq. generis, iure minime dubio, uetuſtate tamen in ermiſſo, ſacerdotium id repetebat. fratrem autem Ariobarzanis Ariaratem, cum bene meritus uterque eorum de Rep. eſſet, ne aut Regni hereditas Ariaratem ſollicitaret, aut heres Regni terreret, Ariobarzani attribuit, qui ſub eius Imperio, ac ditione eſſet: ipſe iter coeptum ſimili velocitate cõficere coepit. Cũ propius Pontum, finesq. Gallograeciae acceſſiſſet, Deiotarus, tetrarches Gallograeciae, tunc quidem paene totius, quod ei neque legibus, neque moribus conceſſum eſſe ceteri tetrarchae contendebant, ſine dubio autem Rex Armeniae minoris ab Senatu appellatus, depoſitis Regijs inſignibus, neque tantum priuato ueſtitu, ſed etiam reorum habitu ſupplex ad Caeſarem uenit oratum, ut ſibi ignoſceret, quod in ea parte poſitus terrarũ, quae nulla praeſidia Caeſaris habuiſſet, Exercitibus, imperijsq. in Cn. Pompeij Caſtris fuiſſet: neque enim ſe Iudicem debuiſſe eſſe controuerſiarum Populi R. ſed parere praeſentibus Imperijs. Contra quem Caeſar, cũ plurima ſua commemoraſſet officia, quae Conſul ei Decretis publicis tribuiſſet; cumq. defenſionem eius, nullam poſſe excuſationem eius imprudentiae recipere, c arguiſſet; quod homo tantae prudentiae, ac diligentiae ſcire potuiſſet, quis vrbem, Italiamq. teneret; ubi Senatus, Populusq. R. ubi Reſp. eſſet; quis deinde poſt L. Lentulum, C. Marcellum Conſul

eſſet:

eſſet: ſed tamen ſe concedere id factum ſuperioribus ſuis beneficijs, ueteri hoſpitio, atque amicitiae, dignitati, aetatiq. hominis, precibus eorum, qui frequentes concurriſſent, hoſpites, atque amici Deiotari, ad deprecandum: de controuerſiis Tetrarcharum poſtea ſe cogniturum eſſet dixit: Regium ueſtitum ei reſtituit. Legionem autem, quam ex genere Ciuium ſuorum Deiotarus, natura, diſciplinaq. noſtra conſtitutam, habebat, Equitatumq. omnem ad bellum gerendum adducere iuſſit. Cum in Pontum ueniſſet, copiasq. omnes in unũ locum coegiſſet; quae numero, atque exercitatione bellorum mediocres erant; (excepta enim Legione VI, *quam ſecum adduxerat Alexandria veteranam, multis laboribus, periculisq. functam, multisq. Militibus, partim difficultate itinerum, ac Nauigationum, partim crebritate bellorum, adeo deminutam, ut minus* ∞ *hominum in ea eſſet; reliquae erant* III. *Legiones, una Deiotari, duae, quae in eo proelio, quod Cn. Domitium feciſſe cum Pharnace ſcripſimus, fuerant) Legati, a Pharnace miſſi, Caeſarem adeunt; atque in primis deprecantur, ne eius aduentus hoſtilis eſſet. facturum enim omnia Pharnacem, quae imperata eſſent. maximeq. commemorabant, nulla Pharnacem auxilia contra Caeſarem Pompeio dare uoluiſſe; cum Deiotarus, qui dediſſet, tamen ei ſatisfeciſſet. Caeſar reſpondit, ſe fore aequiſſimum Pharnaci, ſi, quae polliceretur, repraeſentaturus eſſet. monuit autem, ut ſolebat, mitibus uerbis Legatos, ne aut Deiotarum ſibi obijcerent, aut nimis eo gloriarentur beneficio, quod*

auxilia Pompeio non miſiſſent: nam ſe neque Libentius facere quidquam, quam ſupplicibus ignoſcere; neque Prouinciarum publicas iniurias condonare ijs poſſe, qui non fuiſſent in ſe officioſi: id ipſum, quod commemoraſſent, officium utilius Pharnaci fuiſſe, qui prouidiſſet, ne vinceretur, quam ſibi, cui Dij immortales victoriam tribuiſſent: itaque ſe magnas, & graues iniurias Ciuium Romanorum, qui in Ponto negotiati eſſent, quoniam in integrum reſtituere non poſſet, cõcedere Pharnaci: nam neque interfectis amiſſam uitã, neque exſectis uirilitatem reſtituere poſſe; quod quidem ſupplicium grauius morte Ciues Romani ſubiſſent: Ponto uero decederet confeſtim; familiasq. publicanorum remitteret; ceteraq. reſtitueret ſocijs Ciuibusq. Romanis, quae penes eum eſſent: ſi feciſſet, iam tunc ſibi mitteret munera, ac dona, quae, bene rebus geſtis, Imperatores ab amicis accipere conſueſſent. miſerat enim Pharnaces Coronam auream. His reſponſis datis, Legatos remiſit. At Pharnaces, omnia liberaliter pollicitus; cum, feſtinantem, ac properantẽ Caeſarem, ſperaret libentius etiam crediturum ſuis promiſſis, quam res pateretur, quo celerius, honeſtiusq. ad res magis neceſſarias proficiſceretur; (nemini enim erat ignotum, plurimis de cauſſis ad vrbẽ Caeſarem reuocari) lentius agere, decedendi diẽ poſtulare longiorẽ, pactiones interponere, in ſumma fruſtrari coepit. Caeſar, cognita calliditate hominis, quod alijs temporibus natura facere conſueuerat, tunc neceſſitate fecit adductus, ut celerius omnium opinione

manum

manum conſereret. Zela eſt Opidum in Ponto, poſitu ipſo, ut in plano loco, ſatis munitum. tumulus enim naturalis, uelut manu factus, excelſiore undique faſtigio ſuſtinet murum. circumpoſiti ſunt huic Opido magni, multiq. interciſi vallibus colles: quorum editiſſimus unus, qui, propter victoriam Mithridatis, & infelicitatem Triarij, detrimentumq. Exercitus noſtri, ſuperioribus locis, atque itineribus paene coniunctis Opido, magnam in illis partibus habet nobilitatem. nec multo longior millibus paſſuum III. abeſt ab Zela. hunc locum Pharnaces, veteribus paternorum felicium Caſtrorum refectis operibus, copijs omnibus ſuis occupauit. Caeſar, cum ab Hoſte millia paſſuum V. Caſtra poſuiſſet; uideretq. eas ualles, quibus Regia Caſtra munirentur, eodem interuallo ſua Caſtra munituras; ſi modo ea loca hoſtes priores non cepiſſent, quae multo erant propiora Regis Caſtris; aggerem comportari iubet intra munitiones. Quo celeriter collato, proxima nocte, vigilia quarta, Legionibus omnibus expeditis, impedimentisq. in Caſtris relictis, prima luce, non opinantibus Hoſtibus, eum ipſum locum cepit, in quo Mithridates ſecundum proelium aduerſus Triarium fecerat. huc omnem comportari aggerem e Caſtris, ſeruitiaq. agi iuſſit; ne quis ab opere miles diſcederet; cum, ſpatio non amplius ∞ paſſuum, interciſa vallis Caſtra Hoſtium diuideret ab opere incepto Caeſaris Caſtrorum. Pharnaces, cum id repente prima luce animaduertiſſet, copias ſuas omnes pro Caſtris inſtruxit, quas,

interpoſita tanta locorum iniquitate, conſuetudine magis peruulgata Militari credebat inſtrui Caeſar, uel ad opus ſuum tardandum, quo plures in armis tenerentur, uel ad oſtentationem Regiae fiduciae, ne munitione magis, quam manu, defendere locum Pharnaces uideretur: itaque deterritus non eſt, quo minus, prima Acie pro vallo inſtructa, reliqua pars Exercitus opus faceret. At Pharnaces, impulſus ſiue loci felicitate, ſiue auſpicijs, & religionibus inductus, quibus obtemperaſſe eum poſtea audiebamus; ſiue paucitate noſtrorum, qui in armis erant, comperta, cum more operis quotidiani, magnam illam ſeruorum multitudinē, quae aggerem portabat, Militum eſſe crediſſet; ſiue etiam veterani fiducia Exercitus ſui, quem cum Legione XXII *in Acie conflixiſſe, & uiciſſe Legati eius gloriabantur; ſimul contemptu Exercitus noſtri, quem pulſum a ſe, Domitio Duce, ſciebat; inito conſilio dimicandi, deſcendere praerupta valle coepit. cuius aliquandiu Caeſar irridebat inanem oſtentationem, & eo loco Militum cohortationem, quem in locum nemo ſanus Hoſtis ſubiturus eſſet: cum interim Pharnaces eodē gradu, quo in proelium deſcenderat, vallem adſcendere aduerſus arduum Collem inſtructis copijs coepit; Caeſar, incredibili eius uel temeritate, uel fiducia motus, neque opinans, imparatusque oppreſſus, eodē tēpore Milites ab operibus uocat, arma capere iubet, Legiones opponit, Aciem inſtruit. cuius re ſubita trepidatio magnum terrorem attulit noſtris, nō dū ordinibus inſtructis. falcatae Regiae Quadrigae*

per-

permiſtos Milites perturbant, quae tamen celeriter multitudine telorum opprimuntur. inſequitur has Acies hoſtium; &, clamore ſublato, confligitur, multum adiuuante natura loci, plurimum Deorum immortalium benignitate: qui cum omnibus caſibus Belli interſunt, tum praecipue eis, quibus nihil ratione potuit administrari. Magno atque acri comminus proelio facto, dextro Cornu, quo veterana Legio VI. erat collocata, initium uictoriae natum eſt ab ea parte, cum in procliui detruderentur Hoſtes, multo tardius, ſed tamen iiſdem Diis adiuuantibus, ſiniſtro cornu, mediaq. Acie, totae profligantur copiae Regis. quae quã facile ſubierant iniquum locum, tam celeriter gradu pulſae, premebantur loci iniquitate. itaque, multis Militibus partim interfectis, partim ſuorum ruina oppreſſis, qui uelocitate effugere poterant, armis tamen proiectis, uallem tranſgreſſi, nihil ex loco ſuperiore inermes proficere poterant. at noſtri, uictoria elati, ſubire iniquum locum, munitionesq. aggredi non dubitarunt. defendentibus autem iis Cohortibus Caſtra, quas Pharnaces praeſidio reliquerat, celeriter Caſtris Hoſtium ſunt potiti. Interfecta multitudine omni, aut capta ſuorum, Pharnaces cum paucis Equitibus profugit. cui niſi Caſtrorum oppugnatio facultatem attuliſſet liberius profugiendi, uiuus in Caeſaris poteſtatem adductus eſſet. Tali uictoria toties uictor Caeſar incredibili eſt laetitia affectus, quod maximum bellum tanta celeritate confecerat: erat que, ſubiti periculi recordatione, laetior, quod uictoria facili ex difficillimis

A. HIRTII; vel, OPPII;

COMMENTARIORVM DE BELLO AFRICANO LIBER VNVS

CAESAR, *itineribus iuſtis confectis, nullo die intermiſſo, ad* XIV.*Kal.Ian.Lilybaeum peruenit: ſtatimq.oſtendit, ſeſe Naues uelle conſcendere; cum non amplius Legionem Tironum haberet unam, Equitesq.uix* DC. *Tabernaculum ſecundum Litus ipſum conſtituit, ut prope fluctus uerberaret. Hoc eo conſilio fecit, ne quis morae quidquam fore ſperaret, & ut omnes in dies, horasq.parati eſſent. Incidit per id tempus, ut tempeſtates ad nauigandum idoneas non haberet. nihilo tamen minus in Nauibus remiges, Militesque continere, & nullam praetermittere occaſionem profectionis; cum praeſertim ab incolis eius Prouinciae nunciarentur Aduerſariorum copiae, Equitatus infinitus, Legiones Regiae* IV, *Leuis armaturae magna uis, Scipionis Legiones* X, *Elephanti* CXX, *Claſſesque eſſe complures. tamen non deterrebatur, animoque, & ſpe confidebat. Interim in dies & Naues longae adaugeri, & onerariae complures eodem concurrere, & Legiones Tironum conuenire, in his ueterana Legio* V, *Equitum ad* II. *millia. Legionibus collectis* VI, *& Equitum* II.*millibus, ut quaeque prima Legio uenerat, in Naues lōgas impone-*

imponebatur, Equites autem in onerarias. ita maiorem partem Nauium antecedere iuſsit, & Inſulam petere Aponianam, quae non abeſt a Lilybaeo. ibiq. commoratus, bona paucorum uendit publice: deinde Allieno Praetori, qui Siciliam obtinebat, de omnibus rebus praecipit, & de reliquo Exercitu celeriter imponendo. Datis mandatis, ipſe Nauem conſcendit ad VI. *Kal. Ian. & reliquas Naues ſtatim eſt conſecutus. ita, uento certo, celeriq. nauigio uectus, poſt diem quartam cum longis paucis Nauibus in conſpectum Africae uenit. namque onerariae reliquae, praeter paucas, uento diſperſae, atque errabundae diuerſa loca petierunt. Clupeam Claſſe praeteruehitur, deinde Neapolim. complura praeterea Caſtella, & Opida non longe a Mari relinquit. Poſtquam Adrumetum acceſſit, ubi praeſidium erat Aduerſariorum, cui praeerat C. Conſidius, & a Clupea ſecundum oram maritimam, cum Equitatu Adrumeti Cn. Piſo cum Mauris circiter* III. *millibus apparuit. Ibi paulliſper Caeſar ante Portum commoratus, dum reliquae Naues conuenirent, exponit Exercitum. cuius numerus in praeſentia fuit peditum* III. *millium, Equitum* CL. *Caſtrisq. ante Opidum poſitis, ſine iniuria cuiuſquam conſedit; cohibetq. omnes a praeda. Opidani interim muros armatis complent. ante Portum frequentesq́ conſidunt ad ſe defendendum. quorum numerus* II. *Legionum intus erat. Caeſar, circum Opidum uectus, natura loci perſpecta, redit in Caſtra. non nemo culpae eius, imprudentiaeq. aſsignabat,*

bat, quod neque certum locum gubernatoribus, praefectisque, quem peterent, praeceperat: neque, ut mos ipſius, conſuetudoq. ſuperioribus temporibus fuerat, tabellas ſignatas dederat, ut in tempore, ijs perlectis, locum certum peterent uniuerſi. quod minime Caeſarem fefellerat. namque nullum Portum terrae Africae, quo Claſſes decurrerent, pro certo tutum ab Hoſtium praeſidio fore ſuſpicabatur: ſed fortuitu oblatam occaſionem egreſſus aucupabatur. L. Plancus interim legatus petit a Caeſare, ut ſibi daret facultatem cum Conſidio agendi, ſi poſſet aliqua ratione perduci ad ſanitatem. itaque, data facultate, litteras conſcribit, & eas Captiuo dat perferendas in Opidum ad Conſidium. Quo ſimul atque Captiuus per ueniſſet, litterasque, ut erat mandatum, Conſidio porrigere coepiſſet, prius, quam acciperet ille, Vnde, inquit, iſtas? Tum Captiuus, Venio a Caeſare. Tunc Conſidius, Vnus eſt, inquit, Scipio Imperator hoc tempore Populi R. deinde in conſpectu ſuo Captiuum ſtatim interfici iubet: litterasq. non dum perlectas, ſicut erant ſignatae, dat homini certo ad Scipionem perferendas. Poſtquam, una nocte, & die ad Opidum conſumpta, neque reſponſum ullum a Conſidio dabatur; neque ei reliquae copiae ſuccurrebant; neque Equitatu abundabat; & ad Opidum oppugnandum non ſatis copiarum habebat, & eas Tironum; neque primo aduentu conuulnerari Exercitum uolebat; & Opidi egregia munitio, difficiliſq. ad oppugnandum erat acceſſus; & nunciabantur auxilia ma-

gna

gna Equitatus Opidanis ſuppetias uenire:non eſt uiſa ratio ad oppugnandum Opidum commorandi; ne, dum in ea re Caeſar eſſet occupatus, circumuentus a tergo ab Equitatu Hoſtium laboraret.itaque, Caſtra cum mouere vellet, ſubito ex Opido erupit multitudo: atque Equitatus ſubſidio uno tempore eis caſu ſuccurrit, qui erat miſſus ab Iuba ad ſtipendium accipiẽdum: Caſtraque, unde Caeſar egreſſus, iter facere coeperat, occupant, & eius agmen extremum inſequi coeperunt. Quae res cum animaduerſa eſſet, ſubito Legionarij conſiſtunt,& Equites,quamquam erant pauci, tamen contra tantam multitudinem audaciſſime concurrunt. Accidit res incredibilis,ut Equites minus X X X. *Galli, Maurorum Equitum* I I. *millia loco pellerent, urgerentq. in Opidum. Poſtquam repulſi,& coniecti erant intra munitiones, Caeſar iter conſtitutum ire contendit. quod cum ſaepius facerẽt; & modo inſequerentur, modo rurſus ab Equitibus in Opidum repellerentur: cohortibus paucis ex ueteranis, quas ſecum habebat, in extremo agmine collocatis,& parte Equitatus,iter leniter cum reliquis facere coepit.ita, quanto longius ab Opido diſcedebatur, tanto tardiores ad inſequendum erant Numidae. interim in itinere ex Opidis,& Caſtellis Legationes ueni re, polliceri frumentum, paratosq. eſſe, quae imperaſſet,facere. itaque eo die Caſtra poſuit ad Opidum Ruſpinam Kalendis Ian.inde mouit, & peruenit ad Opidum Leptin, liberam ciuitatem, & immunem. Legati ex Opido ueniunt obuiam; libenter ſe omnia*

factu-

facturos, quae uellet, pollicentur. Itaque, Centurionibus ad Portas Opidi, & cuſtodijs impoſitis, ne quis Miles in Opidum introiret, aut iniuriam faceret cuipiam incolae, non longe ab Opido ſecundum Litus facit Caſtra. Eodem Naues onerariae, & lõgae nõ nullae caſu aduenerunt. reliquae, ut eſt ei nunciatum, incertae locorũ Vticã uerſus petere uiſae ſunt. Interim Caeſar a Mari nõ digredi, neque mediterranea petere propter Nauium errorem, Equitatũq; in Nauibus omnem continere, ut arbitror, ne agri uaſtarentur: aquam in Naues iubet comportari. Remiges interim qui Aquatũ e Nauibus exierãt, ſubito Equites Mauri, neque opinantibus Caeſarianis, adorti, multos iaculis conuulnerauerunt, non nullos interfecerunt. latent enim in inſidijs cum equis inter conualles, & ſubito exeunt, non ut in Campo comminus depugnent. Caeſar interim in Sardiniam nuncios cum litteris, & in reliquas Prouincias finitimas dimiſit, ut ſibi auxilia, commeatus, frumentum, ſimulatq. litteras legiſſent, mittenda curarent: exoneratisq; partim Nauibus longis, Rabirium Poſtumum in Siciliam ad ſecundum commeatũ accerſendum mittit. Interim cum x. Nauibus longis ad reliquas Naues onerarias conquirendas, quae deerraſſent, & ſimul Mare tuendum ab Hoſtibus iubet proficiſci. Item C. Salluſtium Criſpum Praetorem ad Cercinnam Inſulam uerſus, quam Aduerſarij tenebant, cum parte Nauium ire iubet; quod ibi magnum numerum frumenti eſſe audiebat. Haec ita imperabat, itaq. unicuique praecipiebat.

bat,ut,ſi fieri poſſet,nec locum ullum excuſatio haberet,nec moram tergiuerſatio. ipſe interea,ex Perfugis,& incolis cognitis condicionibus Scipionis,& qui cum eo contra ſe bellum gerebant, miſerari. Regium enim Equitatum in Prouincia Africa Scipio alebat. tanta hominum erat dementia, ut mallent Regis eſſe uectigales, quam cum Ciuibus in Patria in ſuis fortunis eſſe incolumes. Caeſar ad III Non.Ian.Caſtra mouet; Leptiq.VI. Cohortium praeſidio cum Saſerna relicto,ipſe rurſus,unde pridie uenerat, Ruſpinam cũ reliquis copijs conuertit: ibiq. ſarcinis Exercitus relictis,ipſe cum expedita manu proficiſcitur circũ uillas frumentatum; Opidanisq.imperat, ut plauſtra,iumentaq; omnia ſequantur. Itaque magno frumenti inuento numero, Ruſpinam redit. Hoc eum iccirco exiſtimo feciſſe, ne maritima Opida poſt ſe uacua relinqueret; praeſidioq. firmata ad Claſſis receptacula muniret. Itaque, ibi relicto P. Saſerna, fratre eius, quem Lepti proximo Opido reliquerat cum Legione, iubet comportari ligna in Opidum quamplurima: ipſe cum Cohortibus VII, quae ex veteranis Legionibus in Claſſe cum Sulpicio,& Vatinio rem geſſerant,ex Opido Ruſpina egreſſus,proficiſcitur ad Portum, qui abeſt ab Opido millia paſſuum II: ibiq. Claſſem ſub veſperum cum ea copia conſcendit. omnibus in Exercitu inſcijs,& requirentibus Imperatoris conſilium,magno metu, ac triſtitia ſollicitabantur. Parua enim cum copia, & ea Tironum, neque omni expoſita in Africa contra magnas copias,& inſidioſae nationis,

Equi-

Equitatumq. innumerabilem, ſe expoſitos uidebant: neque quidquam ſolatij in praeſentia, neque auxiliū in ſuorum conſilio animaduertebant, niſi in ipſius Imperatoris uultu, uigore, mirabiliq. hilaritate. animum enim altum, & erectum prae ſe gerebat. Huic acquieſcebant homines, & in eius ſcientia, & conſilio omnia ſibi procliuia omnes fore ſperabant. Caeſar, in Nauibus una nocte conſumpta, iam caelo albeſcente, cum proficiſci conaretur, ſubito Nauium pars, de qua timebat, ex errore eodem conferebatur. Hac re cognita, Caeſar celeriter de Nauibus imperat omnes egredi, atque armatos in Litore reliquos aduenientes Milites exſpectare. Itaque, ſine mora Nauibus eis in Portum receptis, & aduectis Militum, Equitumq. copijs, rurſus ad Opidum Ruſpinam redit, atque, ibi Caſtris conſtitutis, ipſe cum Cohortibus expeditis X X X *frumentatum eſt profectus. ex eo eſt congnitum Caeſaris cōſilium: illum cum Claſſe Nauibus onerarijs, quae deerraſſent, ſubſidio ire, clam Hoſtibus, uoluiſſe; ne caſu imprudentes ſuae Naues in Claſſem Aduerſariorū inciderent: neque eam rē eos uoluiſſe ſcire, qui in praeſidijs relicti Milites fuiſſent; ne, propter ſuorum paucitatem, & Hoſtium multitudinem, metu deficerent. Interim, cum iam Caeſar progreſſus eſſet e Caſtris circiter millia paſſuum* III, *per Speculatores, & Anteceſſores Equites nunciatur ei, copias Hoſtium haud lōge a ſe uiſas. Et hercle cū eo nūcio puluis ingens cōſpici coeptus eſt. Hac re cognita, Caeſar celeriter iubet, Equitatū uniuerſum, cuius copiā habuit ī praeſētia nō*

magnam,

magnam, & Sagittarios, quorum paruus e Caſtris ſecum exierat numerus, accerſi, atque ordinatim ſigna ſe leniter conſequi: ipſe antecedere cum paucis armatis. Iamque, cum procul Hoſtis conſpici poſſet, Milites in Campo iubet galeari, & ad pugnam parari. quorum omnino numerus fuit XXX Cohortium, cum Equitibus CD, & Sagittarijs. & Hoſtes interim, quorum dux erat Labienus, & duo Pacidij, aciem dirigunt mirabili longitudine, non Peditum, ſed Equitum confertam: & inter eos Leuis armaturae Numidas, & Sagittarios pedites interpoſuerant: & ita cõdenſauerant, ut procul Caeſariani pedeſtres copias arbitrarentur: & dextrum ac ſiniſtrum Cornu magnis Equitum copijs firmauerant. Interim Caeſar Aciẽ dirigit ſimplicem, ut poterat, propter paucitatem: Sagittarios ante Aciem conſtituit: Equites dextro, ſiniſtroq. Cornu opponit: & ita praecipit, ut prouiderent, ne multitudine Equitatus Hoſtium circumuenirentur. exiſtimabat enim ſe cum pedeſtribus copijs, Acie inſtructa, dimicaturum. Cum utrimque exſpectatio fieret; neque Caeſar ſe remoueret; & cum ſuorum paucitate contra magnam uim Hoſtium artificio magis, quam uiribus, decertandum uideret; ſubito aduerſariorum Equitatus ſeſe extendere, & in latitudinem promouere, Colleſq. complecti, & Caeſaris Equitatũ extenuare, ſimulq. ad circumeundum comparare ſe coeperunt. Caeſariani Equites eorum multitudinem aegre ſuſtinebant. Acies interim mediae cũ cõcurrere conarẽtur, ſubito ex cõdenſis turmis Numidae Leuis

armaturae

armaturae cum Equitibus procurrunt,& inter Legionarios pedites iacula coniÿciunt. hic cum Caeſariani in eos impetum feciſſent; illorum Equites refugiebant: Pedites interim reſiſtebant, dum Equites rurſus, concurſu renouato, Peditibus ſuis ſuccurrerent. Caeſar, nouo genere pugnae oblato, cum animaduerteret, ordines ſuorum in procurrendo turbari, (Pedites enim dum Equites longius a ſignis perſequuntur, latere nudato a proximis Numidis iaculis uulnerabantur, Equites autem Hoſtium pilum Militis curſu facile uitabant) edicit per ordines, ne quis Miles a ſignis I V. *Pedes longius procederet. Equitatus interim Labieni, ſuorum multitudine confiſus, Caeſaris paucitatem circumire conatur. Equites Iuliani pauci, multitudine Hoſtium defeſſi, Equis conuulneratis, paullatim cedere: Hoſtis, magis, magisq. inſtare. ita, puncto temporis omnibus Legionarÿs ab Hoſtium Equitatu circumuentis, Caeſarisq. copÿs in orbem compulſis, intra cancellos omnes coniecti pugnare cogebantur. Labienus in Equo, capite nudo, uerſari ĩ prima Acie, ſimul ſuos cohortari, non numquam Legionarios Caeſaris ita appellare: Quid tu, inquit, Miles Tiro, iam feroculus es? uos quoq. iſte uerbis infatuauit. in magnum mehercule uos periculum impulit. miſereor ueſtri. Tum Miles, Non ſum, inquit Tiro Labiene, ſed de Legione* X. *ueteranus. Tũ labienus, Non agnoſco, inquit, ſigna Decumanorum. Tum Miles. Iam me, quis ſim, intelliges. Simul caſſidẽ de capite deiecit, ut cognoſci ab eo poſſet; atq. ita pilum uiribus cõtortum, dum in Labienum*

mittere contendit, Equi grauiter aduerſo pectori affixit; & ait: Labiene, Decumanū Militem, qui te petit, ſcito eſſe. omnium tamen animi in terrorē coniecti, & maxime Tironum. circumſpicere enim Caeſarē, neque amplius facere, niſi Hoſtium iacula uitare. Caeſar interim, conſilio Hoſtium cognito, iubet Aciem in longitudinem quammaximam porrigi, & alternis cōuerſis Cohortibus, ut una poſt alteram ante ſigna tēderet. ita coronam Hoſtium dextro, ſiniſtroq. cornu mediam diuidit; & unam partem ab altera excluſam, Equitibus intrinſecus adortus, cum Peditatu telis coniectis in fugam uertit: neque longius progreſſus, ueritus inſidias, ſe ad ſuos recipit. idem altera pars Equitū, Peditumq. Caeſaris facit. His rebus geſtis, & procul Hoſtibus repulſis, conuulneratisque, ad ſua praeſidia ſeſe, ut erat inſtructus, recipere coepit. Interim M. Petreius, & Cn. Piſo cum Equitibus Numidis ∞ C electis, Peditatuq. eiuſdem generis ſatis grandi, ex itinere recta ſubſidio ſuis occurrunt. At Cohortes, ſuis ex terrore firmatis, rurſusq. renouatis animis, Legionarios, conuerſis Equitibus, ſe recipiētes, nouiſſimos adoriri, & impedire coeperunt, quo minus ſe in Caſtra reciperent. Hac re animaduerſa, Caeſar iubet ſigna conuerti, & medio campo redintegrari proelium. Cum ab Hoſtibus eodem modo pugnaretur; nec comminus ad manus rediretur; Caeſarisq. Equites, iumentaq. ex nauſea recenti, ſiti, languore, paucitate, uulneribus defatigata ad inſequendum Hoſtem, perſeuerandumq. curſum tardiorem haberent; diciq. pars exigua iam

reliqua eſſet; Cohortibus, Equitibusq. circumdatis, imperat, ut uno iactu contenderent, neque remitterẽt, donec ultra ultimos Colles Hoſtes repuliſſent; atque eorum eſſent potiti. itaque, ſigno dato, cum iam Hoſtes languide, negligenterq. tela mitterent, ſubito immittit Cohortes, Turmasq. ſuorum: atque puncto tẽporis, Hoſtibus nullo negotio campo pulſis, poſt Collemq. deiectis, nacti locum, atque ibi paulliſper cõmorati, ita ut erant inſtructi, leniter ſe ad ſuas recipiunt munitiones: itemq. aduerſarij, male accepti, tum demũ ſe ad ſua praeſidia contulerunt. Interim, ea re geſta, & proelio dirempto, ex aduerſarijs perfugae plures ex omni hominum genere, & praeterea intercepti Hoſtium complures Equites, Peditesque, ex quibus cognitum eſt Hoſtium conſilium, eos hac mente, & conatu ueniſſe, ut nouo, atque inuſitato genere proelij Tirones, Legionarijq. pauci perturbati, Curionis exẽplo ab Equitatu circumuenti opprimerentur: & ita Labienum dixiſſe pro Concione; tantam ſeſe multitudinem auxiliorum aduerſarijs ſubminiſtraturum, ut etiam cedendo in ipſa uictoria fatigati uincerentur, atque a ſuis ſuperarentur: quippe non illorum ſibi confideret, primũ, quod audierat Romae Legiones ueteranas diſſentire, neque in Africam uelle tranſire, deinde, quod triennio in Africa ſuos Milites conſuetudine retentos, fideles iam ibi effeciſſet; maxima autem auxilia haberet Numidarũ, Equitũq. Leuis armaturae. Praeterea ex fuga, proelioq. Pompeiano, quos ſecum a Brundiſio tranſportauerat, Equites Germanos, Gal-

loſque, ibiq. poſtea ex Hybridis libertinis, ſeruiſq. cõſcripſerat, armauerat, Equoq. frenato uti condocuerat. praeterea Regia auxilia, elephantes CXX, *Equitatuſq. innumerabilis. deinde Legiones cõſcriptae ex cuiuſque modi generis amplius* XII *millibus. Hac ſpe, atque ea audacia inflamatus Labienus cũ Equitibus Gallis, Germaniſq.* DCCC, *Numidarum ſine frenis* IIX. *Millibus, praeterea Petreiano auxilio adhibito Equitibus* ∞ C, *peditum ac leuis armaturae quater tantis ſagittariȷs; ac funditoribus, hippotoxotiſq. compluribus, his copiȷs pridie non. Ian. poſt diem tertium, quam Africam attigit, in campis planiſſimis, puriſſimiſq. ab hora diei quincta uſque ad Solis occaſum eſt decertatum. In eo proelio Petreius grauiter ictus ex Acie receſſit. Caeſar interim Caſtra munire diligentius, prheſidia firmare maioribus copiȷs, uallũque ab Opido Ruſpina uſque ad Mare deducere, & a Caſtris alterum eodem; quo tutius ultro, citroq. commeare, auxiliaq. ſine periculo ſibi ſuccurrere poſſent: tela, tormentaq. ex Nauibus in Caſtra comportare, remigum partem ex Claſſe, Gallorum, Rhodiorumq. Epibatarumq. armare, & in Caſtra euocare; uti, ſi poſſet, eadem ratione, qua aduerſariȷ, Leuis armatura intericta inter Equites ſuos interponeretur. ſagittariiſq. ex omnibus Nauibus Ithyreis, Syriȷs, & cuiuſq. generis ductis in Caſtra compluribus, frequentabat ſuas copias. audiebat enim Scipionem poſt diem tertium eius diei, quo proelium factum erat; appropinquare, copias ſuas cum Labieno, & Petreio coniungere.*

gere.cuius copiae Legionũ IIX.*& Equitum* IV.*millium eſſe nunciabantur. officinas ferrarias inſtruere; ſagittasq., & tela uti fierent complura, curare, glandes fundere, ſudes comparare; litteras in Siciliã, nunciosq. mittere, ut ſibi crates, materiemq. congererent ad Arietes, cuius inopia in Africa eſſet: praeterea ferrum, plumbumq. mitteretur. etiam animaduertebat, frumento ſe in Africa niſi importato uti non poſſe: priore enim Anno, propter aduerſariorum delectus, quod ſtipendiarij aratores Milites eſſent facti, meſſem non eſſe factam: praeterea ex omni Africa frumentum aduerſarios in pauca Opida, & bene munita comportaſſe. omnemq. Regionem Africae exinaniſſe frumento: Opida, praeter pauca, quae ipſi ſuis praeſidijs tueri poterant, reliqua dirui, atque deleri, & eorum incolas intra ſua praeſidia coegiſſe commigrare, agros deſertos, ac uaſtatos eſſe. Hac neceſſitate Caeſar coactus, priuatos ambiendo, & blande ab pellando, aliquantulum frumenti numerum in ſua praeſidia congeſſerat; & eo parce utebatur. Opera interim ipſe quotidie circumire, & alternas Cohortes in ſtatione habere propter Hoſtium multitudinem. Lanus ſaucios ſuos, quorum numerus maximus fuit, iubet in plauſtris Adrumetum deportari. Naues interim Caeſaris onerariae errabundae male uagabantur incertae locorum, atque Caſtrorum ſuorum: quas ſingulas ſcaphae aduerſariorum complures adortae incenderant, atque expugnauerant. Hac re nunciata Caeſari, Claſſes circum Inſulas, Portusq. diſ-*

poſuit; quo tutius commeatus ſupportari poſſet. M. Cato interim, qui Vticae praeerat, Cn. Pompeium Filium multis verbis, aſſidueq. obiurgare non deſiſtebat. Tuus, inquit, Pater, iſtius aetatis cum eſſet, animaduertiſſet, Remp. ab audacibus, ſceleratisq. Ciuibus oppreſſam, bonosque, aut interfectos, aut exſilio multatos, patria, ciuitateq. carere; gloria, & animi magnitudine elatus, priuatus, atque adoleſcentulus, paterni exercitus reliquijs collectis, paene oppreſſam funditus, & deletam Italiam, vrbemq. Romanam in libertatem uindicauit: idemq. Siciliam, Africam, Numidiam, Mauritaniam mirabili celeritate armis recepit. Quibus ex rebus ſibi eam dignitatem, quae eſt per gentes clariſſima, notiſſimaque, conciliauit; adoleſcentulusque, atque Eques Romanus, triumphauit. atque ille, non ita amplis rebus Patris geſtis, neque tam excellenti maiorum dignitate parta, neque tantis clientelis, nominisq. claritate praeditus, in Remp. eſt ingreſſus. tu contra, & Patris nobilitate, & dignitate, & per te ipſe ſatis animi magnitudine, diligentiaq. praeditus, non ne eniteris, & proficiſceris ad paternas clientelas, auxilium tibi, Reiq. publicae, atque optimo cuique efflagitatum? His verbis hominis grauiſſimi incitatus adoleſcentulus, cum nauiculis cuiuſq. modi generisq. XXX, inibi, paucis roſtratis, profectus ab Vtica eſt in Mauritaniam, Regnumq. Bogudis eſt ingreſſus: expeditoq. Exercitu, numero ſeruorum, liberorum II. millium, cuius partem inermem, partem armatam habuerat, ad Opidum

Aſcurum

Aſcurum accedere coepit: in quo Opido praeſidium fuit Regium. Pompeio adueniente, Opidani uſque eo paßi propius eum accedere, donec ad ipſas Portas, ac Murum appropinquaret, ſubito eruptione facta, proſtratos, perterritosq. Pompeianos in Mare paſſim, Nauesq. compulerunt. Ita, re male geſta, Cn. Pompeius Filius Naues inde auertit, neque poſtea Litus attigit; Claſſemq. ad Inſulas Baleares verſus conuertit. Scipio interim cum iјs copiјs, quas paullo ante demonſtrauimus, Vticae grandi praeſidio relicto, profectus, primũ Adrumeti Caſtra ponit; deinde, ibi paucos dies commoratus, noctu itinere facto, cum Petreiј, & Labieni copiјs ſe coniungit; atque, unis Caſtris factis, III millia paſſuum longe conſidunt. Equitatus interim eorum circum Caeſaris munitiones uagari, atque eos, qui pabulandi, aut aquandi gratia extra vallum progreſſi eſſent, excipere, & ita omnes aduerſarios intra munitiones continere. quare Caeſariani graui annona ſunt conflictati; ideo quod nondum neque ab Sicilia, neque ab Sardinia commeatus ſupportatus erat; neque per Anni tempus in Mari Claſſes ſine periculo uagari poterant; neque amplius millia paſſuum VI. terrae Africae quoquo uerſus tenebant; pabuliq. inopia premebantur. Qua neceſſitate coacti ueterani Milites, Equitesque, qui multa terra, mariq. bella confeciſſent, & periculis, inopiaq. tali ſaepe eſſent conflictati, alga e Litore collecta, & aqua dulci elota, & ita iumentis eſurientibus data, uitam eorum producebant. Dum haec ita fierent, Rex Iuba, cognitis Cae-

ſaris difficultatibus, copiarumq. paucitate, non eſt uiſum dari ſpatium conualeſcendi, augendarumq. eius opum. itaque, comparatis Equitum magnis, Peditumque copijs, ſubſidio ſuis, egreſſus e Regno, ire contendit. P. Sitius interim, & Rex Bogud, coniunctis ſuis copijs, cognito Regis Iubae egreſſu, propius eius Regnum copias ſuas admouere: Cirtamque, Opidũ eius Regni opulentiſſimum adorti, paucis diebus pugnando capiunt, & praeterea duo Opida Getulorum, quibus cum condicionem ferrent, ut Opido excederent, idq. ſibi uacuum transderent, condicionẽq. repudiaſſent, poſtea ab eis capti, interfectique ſunt omnes. inde progreſſi Agros, Opidaq. uexare non deſiſtunt. Quibus rebus cognitis, Iuba, cum iam non longe a Scipione, atque eius ducibus abeſſet, capit conſilium, ſatius eſſe ſibi, ſuoq. Regno ſubſidio ire, quam, dum alios adiuturus proficiſceretur, ipſe ſuo Regno expulſus, forſitan utraque re expelleretur. itaque rurſus ſe recepit, atque auxilia a Scipione etiam abduxit, ſibi, ſuiſq. rebus timens; elephantiſq. XXX. relictis, ſuis finibus, Opidiſq. ſuppetias profectus eſt. Caeſar, cum de ſuo interim aduentu dubitatio in Prouincia eſſet; neque quiſquam crederet ipſum, ſed aliquem Legatum cum copijs in Africam ueniſſe; conſcriptis litteris circum Prouinciam, omnes Ciuitates facit de ſuo aduentu certiores. Interim nobiles homines ex ſuis Opidis profugere, & in Caſtra Caeſaris deuenire, & de aduerſariorum eius acerbitate, crudelitateque commemorare coeperunt.

perunt . quorum lacrymis, querellisq. Caeſar commotus, cum antea conſtitiſſet in ſtatiuis Caſtris, aeſtate inita cunctis copiis, auxiliisq. coactis, bellum cum aduerſariis ſuis gerere inſtituit; litterisq. celeriter in Siciliam ad Allienum, & Rabirium Poſtumum conſcriptis, & per Catacoſpum miſſis, ut ſine mora, aut ulla excuſatione Hiemis, ventorũque, Exercitus ſibi quamcelerrime tranſportaretur, Africam Prouinciã perire, funditusq. euerti a ſuis inimicis: quod niſi celeriter ſociis foret ſubuentum, praeter ipſam Africam terram nihil, ne tectum quidem, quo ſe reciperent, ab illorum ſcelere, inſidiisq. reliquum futurum. atque ipſe in tanta erat feſtinatione, & exſpectatione, ut poſtero die, quam miſiſſet litteras, nunciumq. in Siciliam, Claſſem, Exercitumq. morari diceret, noctes, diesq. oculos, mentemq. ad Mare diſpoſitos, directosq. haberet. nec mirum. animaduertebat enim villas exuri, Agros uaſtari, pecus diripi, trucidarique, Opida, Caſtellaq. dirui, deſerique, Principesq. Ciuitatum aut interfici, aut in catenis teneri, liberos eorum Obſidum nomine in ſeruitutem abripi: his ſe miſeris ſuãq. fidem implorantibus, auxilio propter copiarum paucitatem eſſe non poſſe. Milites interim in opere exercere, Caſtra munire, Turres, Caſtella facere, molesq. iacere, in Mare non intermittere. Scipio interim Elephantes hoc modo condocefacere inſtituit. II inſtruxit Acies, unam funditorum contra elephantos, quae quaſi aduerſariorum locum obtineret, & contra eorum frontem aduerſam lapillos minutos

mitteret:

mitteret: deinde in Ordinem Elephantos conſtituit. poſt illos autem Aciem ſuam inſtruxit; ut, cum ab aduerſarijs lapides mitti coepiſſent, & Elephāti perterriti ſe ad ſuos conuertiſſent, rurſus a ſua Acie lapidibus miſſis eos conuerterent aduerſum Hoſtem: quod aegre, tardeq. fiebat. audere enim Elephanti multorum annorum doctrina, uſuq. uetuſto uix edocti, tamen communi periculo in Aciem producuntur. Dum haec ad Ruſpinā ab utriſque Ducibus adminiſtrantur, C. Virgilius Petronius, qui Thapſo, Opido maritimo, praeerat, cum animaduertiſſet Naues ſingulas cum Exercitu Caeſaris, incertas locorum, atque Caſtrorū ſuorum, uagari, occaſionem nactus, Nauim, quam ibi habuit actuariam, complet Militibus, & Sagittarijs: eidē ſcaphas de Nauibus adiūgit; ac ſingulas Naues Caeſarianas conſectari coepit: & cum, plures adortus, pulſus, fugatusq. inde diſceſſiſſet, nec tamen deſiſteret periclitari, forte incidit in Nauem, in qua erant duo Titi Hiſpani, adoleſcentes, Tribuni Legionis V, quorum Patrem Caeſar in Senatum legerat, & cum his T. Salienus, Centurio Legionis eiuſdem, qui M. Meſſallam Legatum obſederat Meſſanae, & ſeditioſiſſima oratione apud eum eſt uſus, idemq. & pecuniam, & ornamenta Triumphi Caeſaris retinenda, & cuſtodienda, curauerat, & ob has cauſſas timebat ſibi. hic, propter conſcientiam peccatorum ſuorum, perſuaſit Adoleſcentibus, ne repugnarent, ſeſeq. Virgilio trāſderent. itaque, deducti a Virgilio ad Scipionē, cuſtodibus tranſditi, & poſt diem III. ſunt interfecti. Qui

cum

cum ducerentur ad necẽ, petiſſe dicitur maior Titus a Centurionibus, uti ſe priorem, quam fratrem, interficerent; idq. ab eis facile impetraſſe, atque ita eſſe interfectos. Turmae interim Equitum, quae pro uallo in ſtationibus eſſe ſolebãt, ab utriſque ducibus quotidie mutuis proelijs inter ſe pugnare non intermittunt. non numquam etiam Germani, Galliq. Labieniani cum Caeſaris Equitibus, fide data, inter ſe colloquebantur. Labienus interim cum parte Equitatus Leptim Opidum, cui praeerat Saſerna cum Cohortibus III, oppugnare, ac ui irrumpere, conabatur: quod a defenſoribus propter egregiam munitionem Opidi, & Tormentorũ multitudinem facile, & ſine periculo defendebatur. quod ubi eius facere Equitatus ſaepius non intermittebat; & cum forte ante Portã turma denſa adſtitiſſet; ſcorpione accuratius miſſo, atque eorũ Decurione percuſſo, & ad Decumanã defixo, reliqui perterriti, fuga ſe in Caſtra recipiũt. Quo facto poſtea ſunt deterriti Opidum tentare. Scipio interim fere quotidie non longe a ſuis Caſtris paßibus CCC inſtruere Aciem, ac maiore diei parte conſumpta, rurſus ſe in Caſtra recipere. Quod cũ ſaepius fieret, neque ex Caeſaris Caſtris quiſquam prodiret, neque propius eius copias accederet; deſpecta patientia Caeſaris, exercitusq. eius, uniuerſis copijs productis, elephantisq. turritis XXX ante Aciem inſtructis, quam latiſſime potuit porrecta Equitum, Peditumq. multitudine, uno tẽpore progreſſus, haud ita longe a Caeſaris Caſtris cõſtitit in Cãpo. Quibus rebus cognitis, Caeſar iubet Milites, qui extra muni-

munitiones proceſſerant, quiq. pabulandi, aut lignandi, aut etiam muniendi gratia vallum petierãt, quaeq. ad eandem rem opus erant, omnes intra munitiones minutatim, modeſteque, ſine tumultu, aut terrore ſe recipere, atque in opere conſiſtere: Equitibus autem, qui in ſtatione fuerant, praecipit, ut uſque eo locum obtinerent, in quo paullo ante conſtituiſſent, donec ab Hoſte miſſum Telum ad ſe perueniret: quod ſi propius accederetur, quamboneſtiſſime ſe intra munitiones reciperent. alij quoque Equitatui edicit, uti quiſque ſuo loco paratus, armatusq. praeſto eſſet. at haec non ipſe per ſe coram, cum de vallo perſpecularetur, ſed mirabili peritus ſcientia bellandi, in Praetorio ſedens, per ſpeculatores, & nuncios imperabat, quae fieri uolebat. animaduertebat enim, quamquam magnis eſſent copijs aduerſarij freti, tamen ſaepe a ſe fugatis, pulſis, perterritisq. & conceſſam uitam, & ignota peccata. quibus rebus numquam tanta ſuppeteret ex ipſorum inertia, conſcientiaq. animi victoriae fiducia, ut Caſtra ſua adoriri auderent. praeterea ipſius nomen, auctoritasq. magna ex parte, eorum Exercitus minuebat audaciam. tum egregiae munitiones Caſtrorum, & ualli, foſſarumq. altitudo, & extra uallum ſtili caeci, mirabilem in modum conſiti, uel ſine defenſoribus aditum aduerſariis prohibebant. ſcorpionum, catapultarum, ceterorumq. telorum, quae ad defendendum ſolent parari, magnam copiam habebat. atque haec propter Exercitus ſui praeſentis paucitatẽ, & Tirociniũ praeparauerat: non Hoſtium ui,

&

& metu conmotus. ſapientem ſe, timidumq. Hoſtium opinioni praebebat. neque iccirco copias, quamquam erant paucae, Tironumque, non educebat in Aciem, quod uictoriae ſuorum diffideret: ſed referre arbitrabatur, cuiuſmodi uictoria eſſet futura. turpe enim ſibi exiſtimabat, tot rebus geſtis, tantisq. Exercitibus deuictis, tot tam claris uictorijs partis, ab reliquis copijs aduerſariorum ſuorum ex fuga collectis, ſe cruentam adeptum exiſtimari uictoriam. itaque conſtituerat, exſultationemq. eorum pati, donec ſibi ueteranarum Legionum pars aliqua in ſecundo commeatu occurriſſet. Scipio interim, paulliſper, ut ante dixi, in eo loco commoratus, ut quaſi deſpexiſſet Caeſarem uideretur, paullatim reducit ſuas copias in Caſtra; &, Concione aduocata, de terrore ſuo, deſperationeq. Exercitus Caeſaris uerba facit; &, cohortatus ſuos, uictoriam propriam ſe eis breui daturum pollicetur. Caeſar iubet Milites rurſus ad opus redire, &, per cauſſam munitionum, Tirones in labore defatigare nō intermittit: Interim Numidae, Getuliq. diffugere quotidie ex Caſtris Scipionis, & partim in Regnum ſe conferre, partim, quod ipſi, maioresq. eorum beneficio C. Marij uſi fuiſſent, Caeſaremq. eius affinem eſſe audiebant, in eius Caſtra perfugere cateruatim non intermittunt. quorum ex numero electis hominibus, illuſtriores Getulos, litteris ad ſuos Ciues datis, cohortatus, ut, manu facta, ſe, ſuosq. defenderent, & ne ſuis inimicis, aduerſarijsq. dicto audiētes eſſent, mittit. Dū haec ad Ruſpinā fiūt, Legati ex Acilla,

ed by Google

rem mittit. Allienus interim Proconſul e Lilybaeo in Naues onerarias imponit Legiones XIII, *&* XIV, *& Equites Gallos* DCCC, *Funditorum, Sagittariorumq. mille, ac ſecundum commeatum in Africam mittit ad Caeſarem: quae Naues, vẽtum ſecundũ nactae,* IV. *die in Portum ad Ruſpinam, vbi Caeſar Caſtra habuerat, incolumes peruenerunt. ita Caeſar, duplici laetitia, ac uolupt ate uno tempore auctus, frumento, auxiliisque, tandem ſuis exhilaratis animo, atque leuata ſollicitudine, deponit Legiones; Equitesq. ex Nauibus egreſſus, iubet ex languore, nauſeaq. reficere; dimiſſos in Caſtella, munitionesque diſponit. Quibus rebus Scipio, quiq. cum eo eſſent Comites mirari, & requirere C. Caeſarem: qui ultro conſueſſet bellum inferre, ac laceſſere proelio, ſubito commutatũ non ſine magno conſilio ſuſpicabantur. itaque, ex eius patientia in magnum timorem coniecti, ex Getulis duos, quos arbitrabãtur ſuis rebus amiciſſimos, magnis praemijs, pollicitationibusq. propoſitis pro Perfugis ſpeculandi gratia in Caeſaris Caſtra mittunt. qui ſimul ad eũ ſunt deducti, petierunt, ut ſibi liceret ſine periculo verba proloqui. Poteſtate facta, Saepenumero, inquiunt, Imperator, cõplures Getuli, qui ſumus clientes C. Marij, & propemodũ omnes Ciues Romani, qui ſunt in Legione* IV. *&* VI. *ad te uoluimus, in tuaq. praeſidia confugere; ſed, cuſtodijs Equitũ Numidarũ, quo id ſine periculo minus faceremus, impediebamur. nũc, data facultate, pro ſpeculatoribus miſſi a Scipione, ad te cupidiſsime uenimus, ut perſpiceremus, num quae*

foſſae,

ſoſſae, aut inſidiae elephantis ante Caſtra, portaſq. ualli factae eſſent; ſimulq. conſilia ueſtra contra eaſdem beſtias, comparationẽq. pugnae cognoſceremus, atque ei renunciaremus. Qui collaudati a Caeſare, ſtipendioq. donati, ad reliquos Perfugas deducuntur: quorum orationem celeriter ueritas comprobauit. namque poſtero die ex Legionibus ijs, quas Getuli nominauerunt, Milites Legionarij complures a Scipione in Caſtra Caeſaris perfugerunt. Dum haec ad Ruſpinã geruntur, M. Cato, qui Vticae praeerat, delectus quotidie libertinornm, Afrorum, ſeruorum denique, & cuiuſque modi generis hominum, qui modo per aetatẽ arma ferre poterant, habere, atque ſub manum Scipionis in Caſtra ſubmittere non intermittit. Legati interim ex Opido Tiſdro; in quo tritici modia millia CCC *comportata fuerant, a negotiatoribus Italicis, aratoribusq. ad Caeſarem uenere; quantaq. copia frumenti apud ſe ſit, docent; ſimulq. orant, ut ſibi praeſidium mittat, quo facilius & frumentum, & copiae ſuae conſeruentur. Quibus Caeſar in praeſentia gratias agit; praeſidiumq. breui tẽpore ſe miſſurũ dixit; cohortatusq. ad ſuos Ciues iubet proficiſci. P. Sitius interim, cum copijs Numidiae fines ingreſſus, Caſtello in montis loco munito locato, in quod Iuba, belli gerendi gratia, & frumentũ, & res ceteras, quae ad bellũ uſui ſolẽt eſſe, cõportauerat, ui expugnãdo, eſt potitus. Caeſar, poſtquam Legionibus ueteranis* II. *Equitatu, Leuiq. armatura copias ſuas ex ſecũdo cõmeatu auxerat, Naues* VI. *onerarias ſtatim iubet Lilybaeũ*

ad

ad reliquum exercitum tranſportandum proficiſci; ipſe VI. *Kal. Febr. circiter uigilia prima, imperat, Speculatores, Apparitoresq. omnes ut ſibi praeſto eſſent; itaque, omnibus inſcijs, neque ſuſpicantibus, uigilia tertia iubet omnes Legiones ex Caſtris educi, atque ſe conſequi ad Opidum Ruſpinam uerſus, in quo ipſe praeſidium habuit, & quod primum ad amicitiā eius acceſſit. inde paruulam procliuitatem digreſſus, ſiniſtra parte Campi, propter Mare Legiones educit. hic campus mirabili planicie patet millia paſſuum* X V. *quem iugum ingens a Mari ortum, neque ita praealtum, uelut Theatri efficit ſpeciem. in hoc iugo Colles ſunt excelſi pauci; in quibus ſingulae Turres, Speculaeq. ſingulae perueteres erant collocatae: quarum apud ultimam praeſidium, et ſtatio fuit Scipionis. Poſtquam Caeſar ad iugum, de quo docui, adſcendit; atque in unumquemque Collem Turres, Caſtellaq. facere coepit; atque ea minus ſemihora efficit; & poſtquam non ita longe ab ultimo Colle, Turriq. fuit, quae proxima fuit Caſtris aduerſariorum, in qua docui eſſe praeſidium, ſtationemq. Numidarum; paulliſper commoratus; perſpectaq. natura loci, Equitatu in ſtatione diſpoſito, Legionibus opus attribuit; brachiumq. medio iugo ab eo loco, ad quem peruenerat, uſque ad eum, unde egreſſus erat, iubet dirigi, ac muniri. quod poſtquā Scipio, Labienusq. animaduerterunt, Equitatu omni ex Caſtris educto, Acieq. equeſtri inſtructa, a ſuis munitionibus circiter paſſus ∞ progrediuntur, pedeſtrēq. copiam in ſecunda Acie, minus paſſus* CD. *a Caſtris ſuis,*

Ii *conſti-*

conſtituunt. Caeſar in opere Milites adhortari, neque aduerſariorum copijs moueri. iam, cum non amplius paſſuum M D *inter Hoſtium Aciem, ſuasq. munitiones eſſe animaduertiſſet; intellexiſſetq. ad impediendos Milites ſuos, & ab opere depellendos Hoſtem propius accedere; neceſſeq. haberet Legiones a munitionibus deducere; imperat Turmae Hiſpanorũ, ut ad proximum Collem propere accurrerent, praeſidium inde deturbarent, locumq. caperent; eodemq. iubet Leuis armaturae paucos conſequi ſubſidio. qui miſſi celeriter, Numidas adorti, partim uiuos capiunt, non nullos Equites fugientes conuulnerauerũt, locoq. ſunt potiti. Poſtquam id Labienus animaduertit, quo celerius ijs auxilium ferret, ex Acie inſtructa Equitatus ſui prope totum dextrum Cornu auertit, atque ſuis fugientibus ſuppetias ire contendit. Quod ubi Caeſar conſpexit, Labienum ab ſuis copijs longius abſceſſiſſe; Equitatus ſui Alam ſiniſtram ad intercludendos Hoſtes immiſit. Erat in eo Campo, ubi ea res gerebatur, uilla permagna,* I V. *Turribus exſtructa, quae Labieni proſpectum impediebat, ne poſſet animaduertere, ab Equitatu Caeſaris ſe intercludi. itaque non prius uidit turmas Iulianas, quam ſuos caedi a tergo ſenſit. ex qua re ſubito in terrorem conuerſo Equitatu Numidarum, recta in Caſtra fugere contendit. Galli, Germanique, qui reſtiterant, ex ſuperiore loco, & poſt tergum circumuenti, fortiterq. reſiſtentes cõcidũtur uniuerſi. Quod ubi Legiones Scipionis, quae pro Caſtris erant inſtructae, animaduerterunt: metu,*

ac

ac terrore obcaecatae, omnibus Portis in ſua Caſtra fugere coeperunt. Poſtea, Scipione, eiusq. copijs Campo, Collibusq. exturbatis, atque in Caſtra compulſis, cum receptui Caeſar cani iuſsiſſet, Equitatumq. omnē intra ſuas munitiones recepiſſet, Cāpo purgato, anim aduertit mirifica corpora Gallorum, Germanorūque, qui partim eius auctoritatem erant ex Gallia ſecuti, partim, pretio, pollicitationibusq. adducti, ad eum ſe contulerant, nonnulli qui ex Corionis proelio capti, conſeruatiq. parem gratiam in fide parienda praeſtare uoluerant. horum corpora, mirifica ſpecie, amplitudineque, caeſa toto campo, ac proſtrata diuerſe iacebant. His rebus geſtis, poſtero die Caeſar ex omnibus praeſidijs Cohortes deducit, atque omnes ſuas copias in Campo inſtruxit. Scipio, ſuis male acceptis, occiſis, uulneratisque, intra ſuas continere ſe munitiones coepit. Caeſar, inſtructa Acie, ſecundum infimas iugi radices, propius munitiones leniter acceſſit. iamq. minus ∞ paſſuum ab Opido Vzita, quod Scipio tenebat, aberant Legiones Iulianae; cum Scipio, ueritus, ne Opidum amitteret, unde Aquari, reliquisq. rebus ſubleuari eius Exercitus conſueuerat, eductis omnibus copijs, quadruplici Acie inſtructa, ex inſtituto ſuo, prima equeſtri turmatim directa, Elephantisq. turritis interpoſitis, armatisque, ſuppetias ire contendit. Quod ubi Caeſar animaduertit, arbitratus, Scipionē, ad dimicandum paratum, ad ſe certo animo uenire, in eo loco, quem paullo ante commemoraui, ante Opidum conſiſtit, ſuamq. Aciem mediam eo Opido texit;

dextrum, ſiniſtrumq. Cornu, ubi Elephanti erant, in conſpectu patenti aduerſariorum conſtituit. Cum iam prope Solis occaſum Caeſar expectauiſſet, neque ex eo loco, quo conſtituerat, Scipionem progredi propius ſe animaduertiſſet, locoq. ſe magis defendere, ſi res coegiſſet, quam in Campo comminus conſiſtere audere; non eſt uiſa ratio propius accedendi eo die ad Opidum; quoniam ibi praeſidium grande Numidarum eſſe cognouerat, Hoſtesq. mediam Aciem ſuam Opido texiſſe; ſibiq. difficile factu eſſe intellexit, ſimul & Opidum uno tempore oppugnare, & in Acie in Cornu dextrum, & ſiniſtrum, ex iniquiore loco, pugnare, praeſertim cum Milites a Mane diei, ieiuni, ſub armis ſtetiſſent defatigati. itaque, reductis ſuis copijs in Caſtra, poſtero die propius eorum Aciem inſtituit exporrigere Munitiones. Interim Conſidius, qui Acillam, & IIX. Cohortes ſtipendiarias Numidis, Getulisq. obſidebat, ubi C. Meſſius Cohortibus praeerat, diu, multumq. expertus, magnisq. operibus ſaepe admotis, & ijs ab Opidanis incenſis, cum proficeret nihil, ſubito nuncio de equeſtri proelio allato commotus, frumento, cuius in Caſtris copiam habuerat, incenſo, uino, oleo, ceterisq. rebus, quae ad uictum parari ſolent, corruptis, Acillam, quam obſidebat, deſeruit; atque, itinere per Regnum Iubae facto, copias cum Scipione partitus, Adrumetum ſe recepit. Interea ex ſecundo commeatu, quem a Sicilia miſerat Allienus, Nauis una, in qua fuerat Q. Commius, & L. Ticidia Eques

Romanus, ab reſidua Claſſe, cum errauiſſet, delataq. eſſet vento ad Thapſum, a Virgilio ſcaphis, nauiculisq. actuarijs excepta eſt, & ad Scipionem deducta. Item altera Nauis triremis ex eadem Claſſe, errabunda, ac tempeſtate ad Aegimurum delata, a Claſſe Vari, & M. Octauij eſt capta; in qua Milites ueterani cum uno Centurione, & non nulli Tirones fuerunt: quos Varus aſſeruatos ſine contumelia deducendos curauit ad Scipionem. qui, poſtquam ad eum peruenerunt, & ante ſuggeſtum eius conſtiterunt, Non ueſtra, inquit, ſponte uos, certo ſcio, ſed illius ſcelerati ueſtri Imperatoris impulſu, & Imperio coactos, Ciues, & optimum quemque nefarie conſectari. quos quoniam Fortuna in noſtram detulit poteſtatem, ſi id, quod facere debetis, Rempublicam cum optimo quoque defenditis, certum eſt uobis uitam, & pecuniam, donare. quapropter, quid ſentiatis, proloquimini. Hac habita oratione, Scipio, cum exiſtimaſſe pro ſuo beneficio ſine dubio ab ijs gratias ſibi actũ iri, poteſtatem ijs dicendi fecit. Ex eis Centurio legionis X I V. *Pro tuo, inquit, ſummo beneficio, Scipio, tibi gratias ago, (non enim Imperatorem te appello) quod mihi uitam, incolumitatemque, Belli iure capto, polliceris. & forſan iſto uterer beneficio, ſi non ei ſummum ſcelus adiungeretur. Ego ne contra Caeſarem, Imperatorem meum, apud quem Ordinem duxi, eiusq. Exercitum, pro cuius dignitate, uictoriaq. amplius* X X X V I *annis depugnaui, aduerſus, armatusq. conſiſtam? neque*

ego iſtud facturus ſum; & te magnopere, ut de negotio deſiſtas, adhortor. contra cuius enim copias contendas, ſi minus antea expertus es, licet nunc cognoſcas? elige ex tuis Cohortem unam, quam putas eſſe firmiſſimam, & conſtitue contra me. ego autem ex meis Commilitonibus, quos nunc in tua tenes poteſtate, non amplius x ſumam. tunc ex uirtute noſtra intelliges, quid ex tuis copijs ſperare debeas. Poſtquam haec Centurio praeſenti animo aduerſus opinionē eius eſt locutus; ira percitus Scipio, atque animi dolore incenſus, annuit Centurionibus, quid fieri uellet; atque ante pedes Centurionem interfecit; reliquosque veteranos a Tironibus iubet ſecerni. Abducite, inquit, iſtos, nefario ſcelere contaminatos; & caede Ciuium ſaginatos. ſic extra vallum deducti ſunt, & cruciabiliter interfecti. Tirones autem iubet inter Legiones diſpertiri, & Commium cum Ticida in conſpectum ſuum prohibet adduci. Qua ex re Caeſar commotus, eos, quos in ſtationibus cum longis Nauibus apud Thapſum cuſtodiae cauſſa eſſe iuſſerat, ut ſuis onerarijs, longisq. Nauibus praeſidio eſſent, ob negligentiam ignominiae cauſſa dimittendos ab Exercitu, grauiſſimumq. in eos Edictum proponendum curauit. Per id tempus fere Caeſaris Exercitui res accidit incredibilis auditu. namque, Virgiliarum ſigno confecto, circiter vigilia ſecunda noctis, nimbus cum ſaxorum grandine ſubito eſt exortus ingens. Ad hoc autem incommodum acceſſerat, quod Caeſar non, more ſuperiorum Imperatorum, in Hibernis Exerci-

tum

tum continebat; ſed in tertio, quartoq. die procedendo, propiusq. Hoſtem accedendo, Caſtra communiebat; opereq. faciendo, Milites ſe circumſpiciendi non habebant facultatem. Praeterea ita ex Sicilia Exercitum tranſportauerat, ut, praeter ipſum Militem, & arma, neque uas, neque mancipium, neque ullam rem, quae uſu Militi eſſe conſueuit, in Naues imponi pateretur. in Africam autem non modo ſibi quidquam non acquiſierant, aut parauerant; ſed etiam, propter annonae caritatem, ante parta conſumpſerant. Quibus rebus attenuati; Opido per quam pauci ſub pellibus acquieſcebant. reliqui, ex ueſtimentis tentoriolis factis, atque arundinibus, coriisq. contectis, permanebant. itaque, ſubito imbre, grandineq. conſecuta, grauati pondere, tenebris, aquaque omnes ſubruti, diſiectiq. nocte intempeſta, ignibus exſtinctis, rebusq. ad uictum pertinentibus corruptis, per Caſtra paſſim uagabantur, ſcutisq. capita contegebant. Eadem nocte v *Legionis pilorum cacumina ſua ſponte arſerunt. Rex interim Iuba, de equeſtri proelio Scipionis certior factus, euocatusq. ab eodem litteris, Praefecto Sabura cum parte Exercitus contra Sitium relicto, ne ſecum ipſe aliquid auctoritatis haberet, Exercitus Scipionis a terrore Caeſaris cum* III. *Legionibus, Equitibusq. frenatis* CD, *Numidis ſine frenis, peditibusq. eius armaturae grandi numero, Elephantisq.* XXX *egreſſus e Regno ad Scipionem eſt profectus. Poſtquam ad eum peruenit, Caſtris Regiis ſeorſum poſitis, cum eis copiis, quae*

commemoraui, haud ita longe a Scipione conſedit. Erat in Caſtris Caeſaris ſuperiori tempore magnus terror; &, exſpectatione copiarum Regiarum, Exercitus eius magis ſuſpenſione animi ante aduentum Iubae cõmouebatur. Poſtquam uero Caſtra Caſtris contulit; deſpectis eius copiis, omnem terrorem deponit. ita, quam antea abſens habuerat auctoritatem, eam omnẽ praeſens dimiſerat. quo facto facile fuit intellectu, Scipioni additum animum, fiduciamq. Regis aduentu. nam poſtero die uniuerſas ſuas, Regisq. copias cum Elephantis LX *productas in Aciem, quam ſpecioſiſſime potuit, inſtruxit; ac paullo longius progreſſus a ſuis munitionibus, haud ita diu commoratus, ſe recepit in Caſtra. Caeſar, poſtquam animaduertit Scipioni auxilia fere, quae exſpectaſſet, omnia conueniſſe, neque moram pugnandi ullam fore, per iugum ſummum cum copiis progredi coepit, & brachia protinus ducere, & Caſtella munire, propiusq. Scipionem capiendo loca excelſa occupare contendit. Aduerſarii, magnitudine copiarum confiſi, proximum Collem occupauerunt; atque ita longius ſibi progrediendi eripuerunt facultatem. eiuſdem Collis occupandi gratia Labienus conſilium ceperat; &, quo propiore loco fuerat, eo celerius occurrerat. Erat Conuallis, ſatis magna latitudine, altitudine praerupta, crebris locis ſpeluncae in modum ſubrutis: quae erant tranſcunda Caeſari ante, quam ad eum Collem, quem capere uolebat, perueniretur: ultraq. eam Conuallem Oliuetum uetus, crebris arboribus condenſum.*

Hic

Hic cum Labienus animaduertiſſet, Caeſarem, ſi vellet eum locum occupare, prius neceſſe Conuallem, Oliuetum tranſgredi, eorum locorum peritus, in inſidijs cum parte Equitatus, Leuiq. armatura conſedit: & praeterea poſt Montem, Collemq. Equites in occulto collocauerat; ut, cũ ipſe ex improuiſo Legionarios adortus eſſet, ex Colle ſe Equitatus oſtenderet, & re duplici perturbatus Caeſar, eiusq. Exercitus, neque retro regrediundi, neque ultra procedendi oblata facultate, circumuentus conciderctur. Caeſar, Equitatu ante praemiſſo, inſcius inſidiarum, cum ad eum locum ueniſſet, abuſi, ſiue obliti praeceptorum Labieni, ſiue ueriti, ne in foſſa ab Equitibus opprimerentur, rari, ac ſinguli de rupe prodire, & ſumma petere Collis. Quos Caeſaris Equites conſecuti partim interfecerunt, partim uiuis ſunt potiti. deinde protinus Collẽ petere contenderunt, atque eum, decuſſo Labieni praeſidio, celeriter occupauerunt. Labienus cũ parte Equitum uix fuga ſibi peperit ſalutẽ. Hac re per Equites geſta, Caeſar Legionibus opera diſtribuit, atque in eo Colle, quo erat potitus, Caſtra muniuit. deinde ab ſuis maximis Caſtris per medium Campum, e regione Opidi Vzitae, quod inter ſua Caſtra, & Scipionis in planicie poſitum erat, tenebaturq. a Scipione, duo brachia inſtituit duci, & ita erigere, ut ad angulum dextrum, ſiniſtrumq. eius Opidi conuenirent. is hac ratione opus inſtruebat, ut, cum propius Opidum copias admouiſſet, oppugnareq. coepiſſet, tecta latera ſuis munitionibus haberet, ne, ab Equitatus multitu-

titudine circumuentus; ab oppugnatione deterreretur. Praeterea, quo facilius colloquia fieri poſſent, & ſi qui perfugere uellent, id quod antea ſaepe accidebat magno cum eorum periculo, tum facile, & ſine periculo fieret. uoluit etiam experiri, cum propius Hoſtē acceſſiſſet, haberet ne in animo dimicare. Accedebat etiam ad reliquas cauſſas, quod id locus depreſſus erat, puteiq. ibi non nulli fieri poterant. Aquatione enim longa, & anguſta utebatur. Dum haec opera, quae ante dixi, fiebant a Legionibus, interim pars Aciei ante opus inſtructa ſub Hoſte ſtabat. Equites barbari, Leuisq. armaturae, proelijs minutis cōminus dimicabant. Caeſar ab eo opere cum iam ſub ueſperū copias in Caſtra reduceret, magno incurſu, cum omni Equitatu, Leuiq. armatura, Iuba, Scipio, Labienus, in Legionarios impetum fecerunt. Equites Caeſariani, ex ui uniuerſae, ſubitaeq. Hoſtium multitudinis pulſi, parumper ceſſerunt. quae res aliter aduerſarijs cecidit. namque Caeſar, ex medio itinere copijs reductis, Equitibus ſuis auxilium tulit. Equites autem, aduentu Legionum animo addito, conuerſis Equis in Numidas cupide inſequentes, diſperſosq. impetum fecerunt, atque eos conuulneratos uſque in Caſtra Regia repulerunt, multosq. ex ijs interfecerunt. quod ni in noctem proelium eſſet coniectum; puluisq. uento flatus omnium proſpectibus offeciſſet: Iuba cum Labieno capti in poteſtatem Caeſaris ueniſſent; Equitatusq. cum Leui armatura funditus ad internecionem deletus eſſet. Interim incredibiliter ex Legionibus, IV, &

VI.

VI. *Scipionis Milites diffugere, partim Caſtra Caeſaris, partim in quam quiſque poterat Regionem peruenire. itemq. Equites Curiani, diffiſi Scipioni, eiusq. copijs, complures ſe eodem conferebant. Dum haec circum Vzitam ab utriſque ducibus adminiſtrantur, Legiones duae, IX. & X, ex Sicilia Nauibus onerarijs profectae, cum iam non longe a Portu Ruſpinae abeſſent, conſpicatae Naues Caeſarianas, quae in ſtatione apud Thapſum ſtabant, ueriti, ne in Aduerſariorum, ut inſidiandi gratia ibi commorantium, Claſſem inciderent, imprudentes uela in altum dederunt; ac, diu, multumq. iactati, tandem, multis poſt diebus ſiti, inopiaq. confecti, ad Caeſarem peruenerunt. Quibus Legionibus expoſitis, memor in Italia priſtinae licentiae Militaris, ac rapinarum certorum hominum, paruulam modo cauſſulam nactus Caeſar, quod Auienus Tribunus mil. X. Legionis Nauem commeatu familia ſua, atque iumentis occupauiſſet, neque Militem unum ab Sicilia ſuſtuliſſet; poſtero die de ſuggeſtu, conuocatis omnium Legionum Tribunis, Centurionibusque, Maxime uellẽ, inquit, homines ſuae petulantiae, nimiaeq. libertatis aliquando finẽ feciſſent, meaeq. lenitatis, modeſtiae, patientiaeq. rationem habuiſſent. ſed, quoniam ipſi ſibi neque modum, neque terminum conſtituunt, quo ceteri diſsimiliter ſe gerant; egomet ipſe documentum More Militari conſtituam C. Auiene, quod in Italia Milites Populi R. contra Remp. inſtigaſti; rapinasq. per Municipia feciſti; quodq. mihi Reiq. pub. inutilis fuiſti; & pro Militi-*

bus

bus tuam familiam iumentaq. in Naues impoſuiſti: tuaq. opera, Militibusq. tempore neceſſario Reſp. caret. ob eas res, ignominiae cauſſa, ab Exercitu meo te remoueo: hodieq. ex Africa abeſſe, & , quantum potes, proficiſci iubeo. itemq. te, A. Fontei, quod Tribunus mil. ſeditioſus, malusq. Ciuis fuiſti, ab Exercitu dimitto. T. Alliene, M. Tiro, C. Cluſiane, cum, Ordines in meo Exercitu beneficio, non virtute, conſecuti, ita vos geſſeritis, ut neque bello fortes, neque pace boni, aut utiles fueritis; & magis in ſeditione, cōcitandisq. Militibus, aduerſariorū noſtrorū Imperatoris, quam pudoris, modeſtiaeq. fueritis ſtudioſiores; indignos vos eſſe arbitror, qui in meo Exercitu ordines ducatis; miſſosq. facio, & , quantum poteſtis, abeſſe ex Africa iubeo. Itaque transdidit eos Cēturionibus; &, ad ſingulos non amplius ſingulis additis ſeruis, in Naui imponendos ſeparatim curauit. Getuli inter im perfugae, quos cum litteris, mandatisq. a Caeſare miſſos ſupra docuimus, ad ſuos Ciues perueniunt: quorum auctoritate facile adducti, Caeſarisq. nomine perſuaſi, a Rege Iuba deſciſcunt; celeriterq. cuncti arma capiunt; contraq. Regē facere non dubitant. Quibus rebus cognitis, Iuba, diſtentus triplici bello, neceſſitate coactus, de ſuis copijs, quas contra Caeſarem adduxerat, VI. Cohortes in fines Regni ſui mittit, quae eſſent praeſidio contra Getulos. Caeſar, brachijs perfectis, promotisq. eo uſque, ut telū ex Opido abijci nō poſſet, Caſtra munit: baliſtis, ſcorpionibusq. crebris ante frontem Caſtrorum, cōtraq. Opidum collocatis, defenſores

muri

muri deterrere non intermittit: eaq. V. Legiones ex ſuperioribus Caſtris deducit. Qua facultate oblata, illuſtriores, notiſſimiq. conſpectum amicorum, propinquorumq. efflagitabant, atque inter ſe colloquebantur. quae res quid utilitatis haberet, Caeſarem non fallebat. nãque Getuli ex Equitatu Regio nobiliores, Equitumq. Praefecti, (quorum patres cum Mario ante meruerant, eiusq. beneficio agris, finibusq. donati, poſt Syllae uictoriam ſub Hiempſalis Regis erant poteſtate dati) occaſione capta, nocte iam luminibus accenſis, cum equis, calonibusq. ſuis circiter ∞ perfugiunt in Caeſaris Caſtra, quae erant in Campo proximo Vzitae locata. Quod poſtquam Scipio, quiq. cum eo erant, cognouerunt, cum commoti ex tali incommodo eſſent, fere per id tempus M. Aquinium cum C. Saſerna colloquentem uiderunt. Scipio mittit ad Aquinium, Nil attinere, eum cum aduerſarijs colloqui, cum nihilo minus eius ſermonem nuncius ad ſe referret, diceretque, ut reliqua, quae uellet, perageret. uiator poſtea ab Iuba ad eum eſt miſſus, qui diceret, audiente Saſerna, Vetate Rex colloqui. Quo nuncio perterritus, diſceſſit, & dicto audiens fuit Regi. uſu ueniſſe hoc Ciui Romano miror, & ei, qui a Populo R. honores accepiſſet, incolumi Patria, fortunisq. omnibus, Iubae barbaro potius obedientem fuiſſe, quam aut Scipionis obtemperaſſe nuncio, aut, caeſis eiuſdem partis Ciuibus, incolumẽ reuerti malle. Atque etiam ſuperbius Iubae factũ non in M. Aquinium, hominem nouum, paruumque Senatorem, ſed in Scipionẽ, hominẽ illa familia, digni-

tate,

tate, honoribusq. praeſtantem. nam, cum Scipio ſagulo purpureo ante Regis aduentum uti ſolitus eſſet, dicitur Iuba cum eo egiſſe, non oportere illum eodem uti ueſtitu, atque ipſe uteretur. itaque factum eſt, ut Scipio ad album ſeſe ueſtitum transferret, & Iubae, homini ſuperbiſſimo, inertiſſimoque, obtemperaret. Poſtero die uniuerſas omnium copias de Caſtris omnibus deducunt; & ſupercilium quoddam excelſum nacti, non longe a Caeſaris Caſtris Aciem conſtituunt; atque ibi conſiſtunt. Caeſar item producit copias, celeriterque, ijs inſtructis, ante ſuas munitiones, quae erant in Campo, conſtituit; ſine dubio exiſtimans, ultro aduerſarios, cum tam magnis copijs, auxilijsq. Regis eſſent praediti, promptiusq. proſiluiſſent, ante ſe concurſuros, propiusq. ſe acceſſuros. & equo circumuectus, Legionesq. cohortatus, ſigno dato, acceſſum Hoſtium aucupabatur. ipſe enim a ſuis munitionibus longius ſine ratione non procedebat; quod in Opido Vzita, quod Scipio tenebat, Hoſtium erant Cohortes armatae. Eidem autem Opido ad dextrum latus eius Cornu erat oppoſitum. uerebaturque, ne, ſi praetergreſſus eſſet ex Opido eruptione facta, ab latere eum adorti conciderēt. praeterea haec quoque eum cauſſa tardauit, quod erat locus quidam per impeditus ante Aciem Scipionis, quem ſuis impedimento ad ultro occurrendum fore exiſtimabat. Non arbitror eſſe praetermittendum, quemadmodum Exercitus utriuſque fuerunt in Aciem inſtructi. Scipio hoc modo Aciem direxit. Collocabat in fronte ſuas, &

Iubae

Iubae Legiones; poſtea autem Numidas in ſubſidiaria Acie, ita extenuatos, & in longitudinem directos, ut procul ſimplex eſſe Acies a Legionarijs Militibus uideretur. in Cornibus autem duplex eſſe exiſtimabatur. Elephantos dextro, ſiniſtroq. Cornu collocauerat, aequalibus inter eos interuallis interiectis. poſt autem Elephantos Armaturas leues, Numidasq. ſubſtituerat auxiliares. Equitatum frenatum uniuerſum in ſuo dextro Cornu diſpoſuerat. ſiniſtrum enim Cornu Opido Vzita claudebatur, neque erat ſpatium Equitatus explicãdi. propterea Numidas, Leuisq. armaturae infinitam multitudinem ad dexteram partem ſuae Aciei oppoſuerat, fere interiecto non minus ∞ paſſuum ſpatio, & ad Collis radices magis a pulerat, longiusq. ab aduerſariorum, ſuisq. copijs promouebat: id hoc conſilio, ut, cum Acies II. inter ſe concurriſſent initio certaminis, paullo longius eius Equitatus circumuectus ex improuiſo clauderet multitudine ſua Exercitum Caeſaris, atque perturbatum iaculis configeret. Haec fuit ratio Scipionis eo die procliandi. Caeſaris autem Acies hoc modo fuit collocata, ut ab Siniſtro eius Cornu ordiar, & ad Dextrum perueniã. Habuit Legionem IX, VII. in Siniſtro Cornu, XXX, XXIX, XIII, XIV. XXIIX, XXVI. in media Acie: ipſum autem Dextrum Cornu, ſecundam Aciem fere, in earum Legionum parte Cohortium collocauerat. Praeterea ex Tironum Legionibus paucas adiecerat. Tertiam autem Aciem in ſiniſtrum ſuum Cornu cõtulerat, & uſque ad Aciei ſuae mediã Legio-

nem

nem porrexerat, & ita collocauerat, uti ſiniſtrum ſuum Cornu triplex eſſet. id eo conſilio fecerat, quod ſuum dextrum latus munitionibus adiuuabatur; ſiniſtrum autem, Equitatus Hoſtium multitudini reſiſtere poſſet. eodemq. ſuum omnem contulerat Equitatum: &, quod ei parum confidebat, praeſidio his Equitibus Legionem V. praemiſerat; Leuemq. armaturam inter Equites interpoſuerat. Sagittarios uariae, paſſimque, locis certis, maximeq. in Cornibus collocauerat. Sic utrorumque Exercitus inſtructi, non plus paſſuum CCC. interiecto ſpatio, quod forte ante id tempus acciderat numquam, quin dimicaretur, a Mane uſque ad horam X. diei perſtiterunt. Iamq. Caeſar dum Exercitum reducere intra munitiones ſuas coepiſſet; ſubito uniuerſus Equitatus ulterior Numidarum, Getulorumq. ſine frenis ad dextram partem ſe mouere, propiusq. Caeſaris Caſtra, quae erant in Colle, ſe conferre coepit. frenati autem Labieni Equites in loco permanere, Legionesq. diſtinere: cum ſubito pars Equitatus Caeſaris cum Leui armatura contra Getulos iniuſſu, ac temere longius progreſſi, paludemque tranſgreſſi, multitudinem Hoſtium ſuſtinere pauci non potuerunt; Leuiq. armatura deſerti, ac pulſi, conuulneratique, uno Equite amiſſo, multis equis ſaucijs, Leuis armaturae XXVI. occiſis, ad ſuos refugerunt. Quo ſecundo equeſtri proelio facto, Scipio laetus in Caſtra nocte copias reduxit. quod proprium gaudium bellantibus Fortuna tribuere non decreuit. namque poſtero die Caeſar cum parte Equitatus ſui Leptim, frumenti

menti gratia, miſit. in itinere praedatores Equites Numidas, Getulosq. ex improuiſo adorti circiter centum partim occiderunt, partim uiuorum potiti ſunt. Caeſar interim quotidie Legiones in Campum deducere, atque opus facere, uallumque, & foſſam per medium Campum ducere, aduerſariorumq. excurſionibus iter officere non intermittit. Scipio item munitiones contra facere, & in iugo, ne a Caeſare excluderetur, approperare. Ita duces utrique & in operibus occupati erant, & nihilo minus Equeſtribus proelijs inter ſe quotidie dimicabant. Interim Varus Claſſem, quam antea Vticae, Hiemis gratia, ſubduxerat, cognito Legionis VII, & IIX. *ex Sicilia aduentu, celeriter deducit; ibiq. Getulis Remigibus, Epibatisq. complet; inſidiandiq. gratia progreſſus, Adrumetum cum* L V. *Nauibus peruenit. Cuius aduentus inſcius Caeſar, L. Ciſpium cum Claſſe* XXVII *Nauium ad Thapſum uerſus in ſtationem, praeſidij gratia commeatus ſui, mittit: itemq. Q. Aquilam cum* XIII. *Nauibus longis Adrumetum eadem de cauſſa praemittit. Ciſpius, quo erat miſſus, celeriter peruenit: Aquila, tempeſtate iactatus, Promontorium ſuperare non potuit; atque, angulum quendam tutum a tempeſtate nactus, cum Claſſe ſe longius a proſpectu remouit. reliqua Claſſis in ſalo ad Leptim, egreſſis Remigibus, paſſimq. in Litore uagantibus, partim in Opido, uictus ſui mercandi gratia, progreſsis, uacua a defenſoribus ſtabat. Quibus rebus, Varus, ex Perfugis cognitis, occaſionem*

nactus, uigilia ſecunda, Adrumeto ex Cothone egreſſus primo mane Leptim uniuerſa Claſſe uectus, Naues onerarias, quae longius a Portu in ſalo ſtabant, incendit, & pẽtiremes duas, uacuas a defenſoribus, nullo repugnante coepit. Caeſar interim celeriter per nũcios in Caſtris, cũ opera circuiret, certior factus, quae aberant a Portu millia paſſuum VI, *equo admiſſo, omiſſis omnibus rebus, celeriter peruenit Leptim: ibiq. moratus, omnes ut ſe Naues conſequerentur, primum ipſe Nauigiolum paruum conſcendit; in curſu Aquilam, multitudine Nauigiorum perterritum, atque trepidantẽ, nactus, Hoſtiũ Claſſem ſequi coepit. Interim Varus, celeritate Caeſaris, audaciaq. motus, cum uniuerſa Claſſe, conuerſis Nauibus, Adrumetum uerſus fugere contendit. Quem Caeſar in millibus paſſuum* I,V. *conſecutus, recuperata quinqueremi, cum omnibus ſuis epibatis, atque etiam Hoſtium cuſtodibus* CXXX *in ea Naue captis, triremem Hoſtium proximam, quae in repugnando erat commorata, onuſtam remigum, epibatarũq. cepit. reliquae Naues Hoſtium Promontorium ſuperarunt, atque Adrumetum in Cothonem ſe uniuerſae contulerunt. Caeſar eodem uento Promontorium ſuperare non potuit; atque, in ſalo in anchoris ea nocte commoratus, prima luce Adrumetum accedit; ibiq. Nauibus onerarijs, quae erant extra Cothonem, incenſis omnibusq. reliquis alijs aut ſubductis, aut in Cothonem compulſis, paulliſper commoratus, ſi forte uellent Claſſe dimicare, rurſus ſe recepit in Caſtra. in ea Naue captus eſt P. Veſtrius,*

Eques

Eques Romanus, & P. Ligarius Afranianus; quem Caeſar in Hiſpania cum reliquis dimiſerat; & poſtea ſe ad Pompeiũ contulerat; inde ex proelio effugerat, in Africamq. ad Varum uenerat. Quẽ ob periuriũ, perfidiamq. Caeſar iuſsit necari. P. Veſtrio autem, quod eius Frater Romae pecuniã imperatã numerauerat, & quod ipſe ſuã cauſſam Caeſari probauerat, ſe Naſidij Claſſe captum, cum ad necem duceretur, beneficio Vari eſſe ſeruatum, poſtea facultatem ſibi nullam datam tranſeundi, ignouit. Eſt in Africa conſuetudo Incolarum, ut in Agris, & in omnibus fere uillis ſub terra ſpecus, condendi frumenti gratia, clam habeant, atque id propter bella maxime, Hoſtiumq. ſubitum aduentum praeparent. Qua de re Caeſar certior per indicem factus. tertia uigilia Legiones II. cum Equitatu mittit a Caſtris ſuis millia paſſuum X; atque inde magno numero frumenti onuſtos recepit in Caſtra. Quibus rebus cognitis, Labienus, progreſſus a ſuis Caſtris millia paſſuum VII per iugum, & Collem, per quem Caeſar pridie iter fecerat, ibi Caſtra duarum Legionum facit; atque ipſe quotidie exiſtimans Caeſarẽ eadem ſaepe frumentandi gratia commeaturum, cum magno Equitatu, Leuiq. armatura inſidiaturus, locis idoneis conſedit. Caeſar interim, de inſidijs Labieni ex Perfugis certior factus, paucos dies ibi commoratus, dum Hoſtes quotidiano inſtituto, ſaepe idem faciendo, in negligentiam adducerentur, ſubito mane imperat Porta Decumana Legiones ſe IIX ueteranas cum parte Equitatus ſequi: atque, Equitibus prae-

miſſis, neque opinantes inſidiatores ſubito, in Conualli bus latentes, Leui armatura concidit circiter D; reliquos in fugam turpiſſimam coniecit. Interim Labienus cum uniuerſo Equitatu fugientibus ſuis ſuppetias occurrit. cuius uim multitudinis cum Equites pauci Caeſariani iam ſuſtinere nõ poſſent, Caeſar inſtructas Legiones Hoſtium copijs oſtẽdit. Quo facto, perterrito Labieno, ac retardato, ſuos Equites recepit incolumes. Poſtero die Iuba Numidas eos, qui, loco amiſſo, fuga ſe receperant in Caſtra, in cruce omnes ſuffixit. Caeſar interim, quoniam frumenti inopia premebatur, copias omnes in Caſtra conducit; atque praeſidio Lepti, Ruſpinae, Acillae relicto, Ciſpio, Aquilaeq. Claſſe transdita, ut alter Adrumetum, alter Thapſum Mari obſiderent, ipſe, Caſtris incenſis, IV. noctis uigilia, Acie inſtructa, impedimentis in ſiniſtra parte collocatis, ex eo loco proficiſcitur, & peruenit ad Opidum Agar; quod a Getulis ſaepe antea oppugnatũ, ſummaq. ui per ipſos Opidanos erat defenſum. ibi in Campo Caſtris unis poſitis, ipſe frumentatum circum uillas cum parte Exercitus profectus, magno inuento hordei, olei, uini, fici numero, pauco tritici, atque recreato exercitu, redijt in Caſtra. Scipio interim, cognito Caeſaris diſceſſu, cum uniuerſis copijs per iugum Caeſarem ſubſequi coepit; atque ab eius Caſtris millia paſſuum VI, longe trinis Caſtris diſpartitis copijs, conſedit. Opidum erat Zetia, quod aberat a Scipione millia paſſuum X, ad eius Regionem, & partem Caſtrorum collocatum, a Caeſare autem diuerſum, ac remotum, quod

erat

erat ab eo longe millia paſſuum X I I X . *huc Scipio Legiones* I I , *frumentandi gratia, miſit. Quod poſtquam Caeſar ex Perfugis cognouit, Caſtris ex Campo in Collem, ac tutiora loca, collocatis, atque ibi praeſidio relicto, ipſe* I V . *uigilia egreſſus praeter Hoſtiũ Caſtra proficiſcitur cum copiis, & Opido potitur: Legiones Scipionis comperit Longius in Agris frumentari: &, cum eo contendere conaretur, animaduertit copias Hoſtium ijs Legionibus occurrere ſuppetias. quae res eius impetum retardauit. Itaque, capto C. Biotio Regino, Equite R., Scipionis familiariſſimo, qui ei Opido praeerat, & P. Atrio, Equite R. de conuentu Vticenſi, & Camelis* X X I I *Regis adductis, praeſidio ibi cum Oppio Legato relicto, ipſe ſe recipere coepit ad Caſtra. Cum iam non longe a Caſtris Scipionis abeſſet, quae eum neceſſe erat praetergredi; Labienus, Afraniusque, cum omni Equitatu, Leuiq. armatura ex inſidijs adorti, agmini eius extremo ſe offerunt, atque ex Collibus primis exſiſtunt. Quod poſtquam Caeſar animaduertit, Equitibus ſuis Hoſtium ui oppoſitis, ſarcinas Legionarios in aceruum iubet comportare, atque celeriter ſigna Hoſtibus inferre. Quod poſtquã coeptum eſt fieri; primo impetu Legionis, Equitatus, & Leuis armatura Hoſtiũ nullo negotio loco pulſa, & deiecta eſt de Colle. Cũ iam Caeſar exiſtimaſſet Hoſtes pulſos, deterritosq. finem laceſſendi facturos; & iter coeptũ pergere coepiſſet; iterum celeriter ex proximis Collibus erumpunt, atque eadẽ ratione, qua ante dixi, in Caeſaris Legionarios impetũ faciunt*

Numidae, Leuisq.[x] armaturae, mirabili uelocitate praediti; qui inter Equites pugnabant, & una, pariterque cum Equitibus accurrere, & reſugere conſueuerant. Cum hoc ſaepius facerent, & Iulianos proficiſcẽtes inſequerentur. & reſugerent ſtantes, propius non accederent, & ſingulari genere pugnae uterẽtur; eosque iaculis conuulnerare ſatis eſſe crederent; Caeſar intellexit, nihil aliud illos conari, niſi, ut ſe cogerent Caſtra in eo loco ponere, ubi omnino Aquae nihil eſſet; ut exercitus eius ieiunus, qui a quarta vigilia uſque ad horam X. diei nihil guſtaſſet, ac iumenta ſiti perirent. Cum iam ad Solis occaſum eſſet, & non totos C. paſſus[x] in horis IV. eſſet progreſſus, Equitatu ſuo, propter Equorum interitum, extremo agmine remoto, Legiones inuicem ad extremum agmen euocabat. ita vim hoſtium, placide, leniterq. procedens, per Legionarium Militem commodius ſuſtinebat. Interim Equitum Numidarum copiae dextra, ſiniſtraq. per Colles percurrere, coronaeq. in modũ cingere multitudine ſua Caeſaris copias, pars agmen extremum inſequi. Caeſariani interim non amplius tres, aut quattuor Milites veterani, ſi ſe conuertiſſent, & pila viribus contorta in Numidas infeſtos conieciſſent, amplius II. millium ad vnum terga uertebant; ac rurſus ad Aciem paßim, conuerſis equis, ſe colligebant, atque in ſpatio conſequebantur, & iacula in Legionarios conijciebant. Ita Caeſar, modo procedendo, modo reſiſtendo, tardius itinere confecto, noctis hora prima omnes ſuos ad unum in Caſtris incolumes, ſau-

cijs

cijs x factis, reduxit. Labienus, circiter CCC *amiſſis, multis uulneratis, ac defeſſis inſtando omnibus, ad ſuos ſe recepit. Scipio interim Legiones productas cum Elephãtis, quos ante Caſtra in Acie, terroris gratia, in conſpectu Caeſaris collocauerat, reducit in Caſtra. Caeſar contra eiuſmodi Hoſtium genera, copias ſuas, non ut Imperator Exercitum ueteranum, uictoremq. maximis rebus geſtis, ſed ut Laniſta Tirones gladiatores condocefaceret, quo pede ſe reciperẽt ab Hoſte, & quemadmodum obuerſi aduerſarijs, & in quantulo ſpatio reſiſterent, modo procurrerent, modo recederent, comminarenturq. impetum, ac prope quo loco, & quemadmodum tela mitterent, praecipit. mirifice enim Hoſtium Leuis armatura anxium Exercitum noſtrum, atque ſollicitum habebat: quia & Equites deterrebat proelium inire, propter Equorum interitum; quod eos iaculis interficiebant; & Legionarium Militem defatigabant, propter uelocitatem. grauis enim armaturae Miles ſimul atque ab his inſectatus cõſtiterat, in eosq. impetum fecerat, illi ueloci curſu facile periculum uitabant. Quibus ex rebus Caeſar uehementer cõmouebatur: quia, quodcumque proeliũ, quoties erat cõmiſſum, Equitatu ſuo, ſine Legionario Milite, Hoſtiũ Equitatui, Leuiq. armaturae eorũ nullo modo par eſſe poterat. ſollicitabatur autẽ his rebus, quod nondum Hoſtium Legiones cognouerat, & quonã modo ſuſtinere ſe poſſet ab eorum Equitatu, Leuiq. armatura, quae erat mirifica, ſi Legiones quoque acceſſiſſent. Accedebat etiam haec cauſſa, quod Elephanto-*

rum magnitudo, multitudoq. Militum animos detinebat in terrore. cui uni rei tamen inuenerat remedium. namque Elephantos in Italiam tranſportari iuſſerat: quo & Miles noſter ſpeciemque, & virtutem beſtiae cognoſceret, & cui parti corporis eius telum facile adigi poſſet; ornatusque, ac loricatus Elephantus cum eſſet, quae pars eius corporis nuda ſine tegmine relinqueretur, ut eo tela conijcerentur; praeterea, ut iumẽta beſtiarum odorem, ſtridorem, ſpeciem, conſuetudine captarum, non reformidarent. Quibus ex rebus largiter erat conſecutus. nã & Milites beſtias manibus pertractabant, earumq. tarditatem cognoſcebant: Equitesq. in eos pila praepilata conijciebant, atque in cõſuetudinem Equos patientia beſtiarum adduxerat. Ob has cauſſas, quas ſupra commemoraui, ſollicitabatur Caeſar, tardiorque, & cõſideratior erat factus, & ex priſtina bellandi conſuetudine, celeritateq. exceſſerat. nec mirum. copias enim habebat in Gallia bellare conſuetas, locis campeſtribus, & contra Gallos, homines apertos, minimeq. inſidioſos; qui per virtutem, non per dolum, dimicare conſueuerunt. tum autem erat ei laborandũ, ut conſuefaceret Milites, Hoſtium dolos, inſidias, artificia cognoſcere, & quid ſequi, quid uitare conueniret. itaque, quo haec celerius conciperent, dabat operam, ut Legiones non in uno loco contineret, ſed, per cauſſam frumentandi, huc, atque illuc raptaret: ideo quod Hoſtiũ copias ab ſe, ſuoq. ueſtigio, non diſceſſuras exiſtimabat. atque poſt diẽ III. productas accuratius ſuas copias, ſicut inſtruxerat,

pro-

propter Hoſtium Caſtra praetergreſſus, aequo loco in-uitat ad dimicandum. Poſtquam eos abhorrere uidet, reducit ſub veſperum Legiones in Caſtra. Legati interim ex Opido Vacca, quod finitimum fuit Vzitae, cuius Caeſarem potitum eſſe demonſtrauimus, ueniunt; petunt, & obſecrant, ut ſibi praeſidium mittat; ſe res cōplures, quae vtiles bello ſint, adminiſtraturos. Per id tempus de eorum uoluntate, ſtudioq. erga Caeſarem Transfuga ſuos Ciues facit certiores, Iubam Regē celeriter cum copijs ſuis, ante quam Caeſaris praeſidiū eo perueniret, ad Opidum accurriſſe, atque, adueniente multitudine circumdata, eo potitum; omnibusq. eius Opidi incolis ad unum interfectis, dediſſe Opidum diripiendum, delendumq. Militibus. Caeſar interim, luſtrato exercitu, ad XII *kal. Apr. poſtero die productis uniuerſis copiis, proceſſus a ſuis Caſtris millia paſſuum* V, *a Scipione circiter* II. *millium interiecto ſpatio, in Acie conſtitit. Poſtquam ſatis, diuq. aduerſarios a ſe ad dimicādum inuitatos, ſuperſedere pugnae animaduertit, reducit copias. Poſtero die Caſtra mouet, atque iter ad Opidum Sarſuram, ubi Scipio Numidarum habuerat praeſidium, frumentumq. comportauerat, ire contendit. quod ubi Labienus animaduertit, cum Equitatu, Leuiq. armatura agmen eius extremum carpere coepit: atque ita lixarum, mercatorumque, qui plauſtris merces portabant, interceptis ſarcinis, addito animo, propius, audaciusq. accedit ad Legiones; quod exiſtimabat, Milites, ſub onere, ac ſub ſarcinis defatigatos, pugnare non poſſe. Quae*

res

res Caeſarem non fefellerat. namque expeditos ex ſingulis Legionibus CCC. Milites eſſe iuſſerat. itaque eos, in Equitatum Labieni immiſſos, turmis ſuorum ſuppetias mittit. Tum Labienus, conuerſis equis, ſignorũ conſpectu perterritus, turpiſſime contendit fugere, multis eius occiſis, compluribus uulneratis. Milites Legionarij ad ſua ſe recipiunt ſigna, atque iter inceptum ire coeperunt. Labienus per iugum ſummũ Collis dextrorſus procul Milites ſubſequi non deſiſtit. Poſtquam Caeſar ad Opidum Sarſuram uenit, inſpectantibus aduerſarijs, interfecto praeſidio Scipionis, cum ſuis auxilium ferre non auderent, fortiter repugnante P. Cornelio Scipione Euocato, qui ibi praeerat, atque a multitudine circũuento, interfectoque, Opido potitur; atque, ibi frumento Exercitui dato, poſtero die ad Opidum Tiſdram peruenit, in quo Cõſidius per id tempus fuerat cum grandi praeſidio, Cohorteq. ſua Gladiatorum. Caeſar, Opidi natura perſpecta, atque inopia ab oppugnatione eius deterritus, protinus profectus circiter millia paſſuum IV, ad Aquam fecit Caſtra; atque, inde IV. die egreſſus, redit rurſus ad ea Caſtra, quae ad Agar habuerat. Idem facit Scipio, atque in antiqua Caſtra copias reducit. Thabenenſes interim, qui ſub ditione, & poteſtate Iubae eſſe conſueſſent, in extrema eius Regni Regione maritima locati, interfecto Regio praeſidio, Legatos ad Caeſarem mittunt; rem male geſtam docent; petunt, orantque, ut ſuis fortunis praeſto, quod bene meriti eſſent, auxilium ferret. Caeſar, eorum conſilio probato, M. Criſpum Tribunum

bunum

bunum cum Cohorte, & Sagittariјs, Tormentisq. cum pluribus praeſidio Thabenam mittit. Eodem tempore ex Legionibus omnibus Milites, qui aut morbo impediti, aut, commeatu dato, cum ſignis non potuerant ante tranſire in Africam, ad millia I V, *Equites* C D, *Funditores, Sagittariјq.* ∞ *uno commeatu Caeſari occurrerunt. Itaque tum his copiјs, & omnibus Legionibus eductis, ſicut erat inſtructus,* I I X. *millibus paſſuum a ſuis Caſtris, ab Scipionis uero* I V. *millibus paſſuum, longe conſtitit in Campo. Erat Opidum infra Caſtra Scipionis, nomine Tegea, ubi praeſidium equeſtre circiter* C D. *habere conſueuerat. eo Equitatu dextra, ſiniſtraq. directo ab Opidi lateribus, ipſe, Legionibus ex Caſtris eductis, atque in iugo inferiore inſtructis, non longius fere* ∞ *paſſus ab ſuis munitionibus progreſſus, in Acie conſtitit. Poſtquam diutius in uno loco Scipio commorabatur, & tempus diei in otio conſumebatur; Caeſar Equitũ turmas ſuorum iubet in hoſtium Equitatum, qui ad Opidum in ſtatione erat, facere impreſſionem; Leuemq. armaturã, Sagittarios, Funditoresq. eodem ſubmittit. Quod ubi coeptum eſt fieri; & equis concitatis, Iuliani Impetum feciſſent; Pacidius ſuos Equites exporrigere coepit in longitudinem, ut haberent facultatem turmas Iulianas circumfundere, & nihilo minus fortiſſime, acerrimeq. pugnare. Quod ubi Caeſar animaduertit,* CCC, *quos ex Legionibus habere expeditos conſueuerat, ex proxima Legione, quae ei proelio in Acie cõſtiterat, iubet Equitatui ſuccurrere. Labienus interim*

ſuis

ſuis Equitibus auxilia Equeſtria ſummittere, ſaucijſque, ac defatigatis integros, recentoribusq. uiribus Equites ſubminiſtrare. Poſtquam Equites Iuliani CD. vim Hoſtium, ad IV. millia numero, ſuſtinere non poterant, & a Leui armatura Numidarum uulnerabantur, minutatimq. cedebant; Caeſar alteram Alam mittit, qui ſatagentibus celeriter occurrerent. Quo facto, ſui ſublati uniuerſi in Hoſtes impreſſione facta, in fugam aduerſarios dederunt, multis occiſis, cõpluribus uulneratis. inſecuti per III. millia paſſuũ, uſque in Colles Hoſtibus adactis, ſe ad ſuos recipiunt. Caeſar in horam X cõmoratus, ſicut erat inſtructus, ſe ad ſua Caſtra recepit omnibus incolumibus. in quo proelio Pacidius grauiter pilo per caſſidẽ caput ictus, compluresq. duces, ac fortiſſimus quiſque interfecti, uulneratiq. ſunt. Poſtquam nulla condicione cogere aduerſarios poterat, ut in aequum locũ deſcenderẽt, Legionumq. periculum facerẽt; neque ipſe propius Hoſtem Caſtra ponere, propter Aquae paenuriã, ſe poſſe animaduerteret; aduerſarios non eorum uirtute cõfidere, ſed aquarum inopia fretos, deſpicere ſe intellexit. pridie non. Apr. tertia vigilia egreſſus, ab Agar XVI millia paſſuum nocte progreſſus, ad Thapſum, ubi Virgilius cũ grandi praeſidio praeerat, Caſtra ponit, Opidumq. eo die circummunire coepit, locaq. idonea, opportunaq. complura praeſidijs occupare; ne Hoſtes intrare ad ſe, ac loca interiora capere poſſent. Scipio interim, cognitis Caeſaris conſilijs, ad neceſſitatem adductus dimicandi, ne per ſummum dedecus

fidiſſimos

fidiſſimos ſuis rebus Thapſitanos, & Virgilium amitteret, confeſtim Caeſarem per ſuperiora loca conſecutus, millia paſſuum IIX. *a Thapſo binis Caſtris conſedit.* Erat *ſtagnum ſalinarum, inter quod, & Mare, anguſtiae quaedam non amplius mille & quingentos paſſus intererant: quas Scipio intrare, & Thapſitanis auxilium ferre conabatur: quod futurum Caeſarem non fefellerat. namque Pridie, in eo loco Caſtello munito, ibiq. trino praeſidio relicto, ipſe cum reliquis copijs lunatis Caſtris Thapſum operibus circummuniuit. Scipio interim, excluſus ab incepto itinere, ſupra ſtagnum poſtero die, & nocte confecta, caelo albeſcente non longe a Caſtris, praeſidioque, quod ſupra commemorauimus,* ∞ D. *paſsibus, ad Mare uerſus conſedit, & Caſtra munire coepit. Quod poſtquam Caeſari nunciatum eſt, Milites ab opere deductos, Caſtris praeſidio Aſprenate Proconſule cum Legionibus* II. *relicto; ipſe cum expedita copia in eum locum citatim contendit; Claſſisq. parte ad Thapſum relicta, reliquas Naues iubet poſt Hoſtium tergum quammaxime ad Litus appelli, ſignumq. ſuum obſeruare; quo ſigno dato, ſubito clamore facto, ex improuiſo Hoſtibus auerſis incuterent terrorem; ut perturbati ac perterriti reſpicere poſt terga cogerentur.* [z] *Quo poſtquam Caeſar peruenit, & animaduertit Aciem pro uallo Scipionis Caſtris, Elephantisq. dextro ſiniſtroq. Cornu collocatis, & nihilo minus partem Militũ Caſtra nõ ignauiter munire; ipſe, Acie triplici collocata, Legione* X*, ſecundaq. dextro Cornu,* IIX*,*

&

& IX. ſiniſtro; oppoſitis V. Legionibus, in quarta Acie ante ipſa Cornua quinis Cohortibus contra beſtias collocatis, Sagittarijs Funditoribus in utriuſque Cornibus diſpoſitis, Leuiq. armatura inter Equites interiecta, ipſe pedibus circum Milites concurſans, uirtutesq. ueteranorum, procliaq. ſuperiora commemorans, blandeq. appellans, animos eorum excitabat. Tirones autē, qui numquam in Acie dimicaſſent, hortabatur, ut ueteranorum uirtutem aemularentur, eorumq. famam, nomen, locumque, uictoria parta, cuperent poßidere. itaque in circumuēdo Exercitum, adnimaduertit Hoſtes circa uallum trepidare, atque ultro, citroq. pauidos concurſare, et modo ſe intra Portas recipere, modo inconſtanter, immoderateq. prodire. Cumq. idem a pluribus animaduerti coeptum eſſet; ſubito Legati, Euocatiq. obſecrare Caeſarem, ne dubitaret ſignū dare: uictoriam ſibi propriā a Dijs immortalibus portendi. Dubitāte Caeſare, atque eorum ſtudio, cupiditatiq. reſiſtente, ſibique, eruptione pugnari, non placere clamitante, & etiam atque etiam Aciem ſuſtentante, ſubito Dextro Cornu, iniuſſu Caeſaris, Tubicen, a Militibus coactus, canere coepit. Quo facto, ab uniuerſis Cohortibus ſigna in hoſtem coepere inferri; cum Centuriones pectore aduerſo reſiſterent, uiq. continerent Milites, ne iniuſſu Imperatoris concurrerent, nec quidquā proficerent. Quod poſtquam Caeſar intellexit, incitatis Militum animis reſiſti nullo modo poſſe; ſigno felicitatis dato, equo admiſſo in Hoſtem contra principes ire contendit. A Dextro interim Cornu Funditores,

res, Sagittarijq. concita tela in Elephantos frequentes inijciunt. Quo facto, beſtiae, ſtridore Fundarum, Lapidumq. perterritae, ſeſe conuertere, & ſuos poſt ſe frequentes, ſtipatosq. proterere, & in Portas ualli ſemifractas ruere contendunt. Item Mauri Equites, qui in eodem Cornu cum Elephantis erant, praeſidio deſerti, Principes fugiunt. ita, celeriter beſtijs circuitis, Legiones uallo Hoſtium ſunt potitae: &, paucis acriter repugnantibus interfectis, reliqui concitati in Caſtra, unde pridie erant egreſſi, confugiunt. Non uidetur eſſe praetermittendum de uirtute Militis ueterani V. Legionis. nā, cū in Siniſtro Cornu Elephantus, uulnere ictus, & dolore concitatus, in lixam inermem impetum feciſſet, eumq, ſub pede ſubditum, deinde genu innixus, pondere ſuo, proboſcide erecta, uibrantique, ſtridore maximo premeret, atque enecaret; Miles hic non potuit pati, quin ſe armatum beſtiae offerret. quem poſtquam Elephantus ad ſe telo infeſto uenire animaduertit; relicto cadauere, Militem proboſcide circumdat, atque in ſublime extollit armatum. qui in eiuſmodi periculo cum conſtanter agendum ſibi uideret, gladio proboſcidem, quo erat circumdatus, caedere, quantum uiribus poterat, non deſtitit: quo dolore adductus Elephantus, Milite abiecto, maximo cum ſtridore, curſuq. conuerſus ad reliquas beſtias ſe recepit. Interim, Thapſo qui erant praeſidio, ex Opido eruptionem Porta maritima faciunt; &, ſiue ut ſuis ſubſidio occurrerēt; ſiue ut, Opido deſerto, Fuga ſalutē ſibi pararēt, egrediuntur: atque ita per Mare umbilici fine

ingreßi,

Digitized by Google

ingreſſi, terram petebant: qui a ſeruis, pueriſque, qui in Caſtris erant, lapidibus, piliſq. prohibiti terram attingere, rurſus ſe in Opidum receperunt. Interim Scipionis copijs proſtratis, paſſimq. toto Campo fugientibus, confeſtim Caeſaris Legiones conſequi, ſpatiumq. ſe non dare colligendi. qui poſtquam ad ea Caſtra, quae petebant, perfugerunt, ut, refectis Caſtris, rurſus ſeſe defenderent; ducem aliquem requirunt, quem reſpicerent, cuius auctoritate, Imperioq. rem gererēt. qui poſtquam aduerterunt, neminem ibi eſſe praeſidio, protinus, armis abiectis, in Regia Caſtra fugere contendunt. Quo poſtquam peruenerunt, ea quoque ab Iulianis teneri uident. Deſperata ſalute, in quodam Colle conſiſtunt; atque, armis demiſsis, ſalutationem More Militari faciunt. quibus miſeris ea res paruo praeſidio fuit. namque Milites ueterani, ira & dolore incenſi, non modo, ut parcerent Hoſti, non poterant adduci, ſed etiam ex ſuo Exercitu illuſtres urbanos, quos auctores appellabāt, complures aut uulnerarūt, aut interfecerunt. in quo numero fuit Tullius Rufus Quaeſtorius: qui, pilo tranſiectus conſulto a Milite, interijt. item Pompeius Rufus, brachium gladio percuſſus, niſi celeriter ad Caeſarem accurriſſet, interfectus eſſet. Quo facto, complures Equites R. Senatoresq. perterriti ex proelio ſe receperunt; ne a Militibus, qui ex tanta uictoria licentiam ſibi aſſumpſiſſent immoderate peccandi impunitatis propter maximas res geſtas, ipſi quoque interficerentur. itaque omnes Scipionis Milites, cū fidē Caeſaris implorarent, inſpectante

ſtante ipſo Caeſare, & a Militibus deprecante, eis uti parcerent, ad unum ſunt interfecti. Caeſar, trinis Caſtris potitus, occiſisq. Hoſtium x. Millibus, fugatisq. compluribus, ſe recipit, L. Militibus amiſsis, paucis ſaucijs in Caſtra: ac ſtatim ex itinere ante Opidum Thapſum conſtitit; Elephantosq. LXIV ornatos, armatosq. cum Turribus, ornamentisq. capit, captos ante Opidum inſtructos conſtituit: id hoc conſilio, ſi poſſet & Virgilius, quiq. cum eo obſidebantur, rei male geſtae ſuorum indicio a pertinacia deduci. deinde ipſe Virgiliũ appellauit, inuitauitq. ad deditionem, ſuamq. lenitatem & clementiam commemorauit. quem poſtquam animaduertit reſponſum ſibi non dare, ab Opido receſſit. poſtero die, diuina re facta, Concione aduocata, in conſpectu Opidanorum Milites collaudat: totumq. Exercitum ueteranorum donauit praemijs, ac fortisſimo cuique, ac bene merenti pro ſuggeſtu tribuit. ac ſtatim inde digreſſus, C. Rebilo Proconſule cum III. ad Thapſum Legionibus, & Cn. Domitio cum II. Tiſdrae, ubi Conſidius praeerat, ad obſidendum relictis, M. Meſſalla Uticam ante praemiſſo, cum Equitatu ipſe eodem iter facere contendit. Equites interim Scipionis, qui ex proelio fugerant, cum Uticam uerſus iter facerent, perueniunt ad Opidum Paradam. ubi, cum ab incolis non reciperentur, ideo quod fama de uictoria Caeſaris praecurriſſet; ui Opido potiti, in medio Foro lignis coaceruatis, omnibusq. rebus eorum congeſtis, ignem ſubijciunt, atque eius Opidi incolas cuiuſque generis, aeta-

tisque, uiuos, conſtrictosq. in flammam conijciunt, atque ita acerbiſſimo afficiũt ſupplicio: deinde protinus Vticam perueniunt. Superiore tempore M. Cato, quod Vticenſibus, propter beneficium Legis Iuliae, parum in ſuis partibus praeſidij eſſe exiſtimauerat, plebem inermem Opido eiecerat, & ante Portam, belli cauſſa, Caſtris, foſſaq. paruula dumtaxat munierat, ibique, cuſtodijs circumdatis, habitare coegerat: Senatum autem Opidi cuſtodia tenebat. Eorum Caſtra ij Equites adorti, expugnare coeperunt, ideo quod eos partibus Caeſaris fauiſſe ſciebant, ut, eis interfectis, eorum pernicie dolorem ſuum ulciſcerentur. Vticenſes, animo addito ex Caeſaris uictoria, lapidibus, fuſtibusq. Equites repulerunt. itaque, poſtquam Caſtris non potuerant potiri, Vticam ſe in Opidum coniecerunt; atque ibi multos Vticenſes interfecerunt; domosq. eorum expugnauerunt, ac diripuerunt. Quibus cum Cato perſuadere nulla ratione quiret, ut ſecum Opidum defenderent, & caede, rapinisq. deſiſterent, &, quid ſibi uellent, ſciret, ſedandae eorum importunitatis gratia, ſingulis H-S C diuiſit. Idem Sylla Fauſtus fecit, ac de ſua pecunia largitus eſt: unaq. cum ijs ab Vtica proficiſcitur, atque in Regnum ire contendit. Complures interim ex fuga Vticam perueniunt. quos omnes Cato conuocatos, una cum CCC, qui pecuniam Scipioni ad bellum faciendum contulerant, hortatur, ut ſeruitia manumitterent, Opidumq. defenderent. Quorum cum partem aſſentire, partem animum, mentemq. perterritam, atque in fuga deſtinatam habe-

re intellexiſſet; amplius de ea re agere deſtitit, Naueſq. ijs attribuit, ut, in quas quiſque partes uellet, proficiſceretur. ipſe, omnibus rebus diligentiſſime conſtitutis, liberis ſuis L. Caeſari, qui cum ibi Proquaeſtor fuerat, commendatis, & ſine ſuſpicione. uultu, atque ſermone, quo ſuperiore tempore uſus fuerat, cum dormitum iſſet, ferrum intro clam in cubiculum tulit, atque ita ſe tranſiecit. qui dum, anima nondum exſpirata, concidiſſet; impetu facto in cubiculum, ex ſuſpicione medicus, familiareſq. continere, atque uulnus obligare coepiſſent, ipſe ſuis manibus uulnus crudeliſſime diuellit, atque animo praeſenti ſe interemit. Quem Uticenſes quamquam oderant partium gratia, tamen, propter eius ſingularem integritatem, & quod diſſimillimus reliquorum ducum fuerat, quodq. Uticam mirificis operibus munierat, Turreſq. auxerat, ſepultura afficiunt. Quo interfecto, L. Caeſar, ut aliquod ſibi ex ea re auxilium pararet, conuocato Populo, Concione habita, cohortatur omnes, ut Portae aperirentur: ſe in Caeſaris clementia magnam ſpem habere. Itaque, Portis patefactis, Utica egreſſus, Caeſari Imperatori obuiam proficiſcitur. Meſſalla, ut erat imperatum, Uticam peruenit, omnibuſq. Portis cuſtodias ponit. Caeſar interim, a Thapſo progreſſus, Uſcetam peruenit; ubi Scipio magnum frumenti numerum, armorum, telorum, ceterarumq. rerum cum paruo praeſidio habuerat. hoc adueniens potitur: deinde Adrumetum peruenit. Quo cum ſine mora introiſſet, armis, frumento, pecuniaq. conſiderata, Q. Ligario, C. Con-

ſidij ſilio, qui tum ibi fuerat, uitam conceſſit. deinde eodem die Adrumeto egreſſus, Liuincio Regulo ibi cum Legione relicto, Vticam ire contendit: cui in itinere fit obuius L. Caeſar ſubitoq. ſe ad genua proiecit, uitamq. ſibi, nec amplius quidquam, deprecatur. cui Caeſar facile, & pro ſua natura, & inſtituto conceſſit. item Caecinae, Ceteio, P. Atio, L. Cellae patri, & filio, M. Eppio, M. Aquino, Catonis filio, Damaſippiq. liberis ex ſua cōſuetudine: tribuit; circiterq. noctem luminibus accenſis Vticam peruenit, atque extra Opidum ea nocte manſit. poſtero die mane Opidum introijt; Concioneq. aduocata, Vticenſes incolas cohortatus, gratias pro eorum ſtudio erga ſe agit; Ciues autem Romanos negotiatores, & eos, qui inter CCC pecunias contulerant Varo, & Scipioni, multis uerbis accuſatos, & de eorum ſceleribus longiori habita oratione, ad extremum, ut ſine metu prodirent, edicit: ſe eis dumtaxat uitam conceſſurum, bona quidem eorum ſe uenditurum, ita tamen, ut, qui eorum bona ſua redemiſſet, ſe bonorum uenditionem indicturum, & pecuniam, multe nomine relaturum, ut incolumitatem retinere poſſent. Quibus metu exſanguibus, de uitaq. ex ſuo promerito deſperantibus, ſubito oblata ſalute, libentes, cupidiq. condicionem acceperunt: petieruntq. a Caeſare, ut uniuerſis CCC. uno nomiue pecuniam imperaret. itaque bis millies H-S bis impoſito, ut per triennium ſex penſionibus Populo R. ſoluerent, nullo eorum recuſante, ac ſe eodem die demum natos praedicantes, laeti

gratias

gratias agunt Caeſari. Rex interim Iuba, ut ex proelio fugerat, una cum Petreio interdiu in uillis latitando, tandem, nocturnis itineribus confectis, in Regnum peruenit; atque ad Opidum Zamam, ubi ipſe domiciliũ, coniuges, liberosq. habebat, quo ex cuncto Regno omnem pecuniam, cariſſimasq. res comportauerat, quodq. inito bello operibus maximis munierat, accedit. Quem antea Opidani, rumore exoptato de Caeſaris uictoria audito, ob has cauſſas Opido prohibuerunt, quod, bello contra Populum R. ſuſcepto, in Opido Zama, lignis congeſtis, maximam in medio Foro pyram conſtruxerat; ut, ſi forte bello foret ſuperatus, omnibus rebus eo coaceruatis, dehinc Ciuibus cunctis interfectis, eodemq. proiectis, igne ſubiecto, tum demum ſe ipſe inſuper interficeret, atque una cum liberis, coniugibus, Ciuibus, cunctaq. gaza Regia cremaretur. Poſtquam Iuba ante Portas diu, multumq. primo minis, pro Imperio, egiſſet cum Zamenſibus; deinde, cum ſe parũ proficere intellexiſſet, precibus quoque oraſſet, uti ſe ad ſuos Deos Penates admitterent; ubi eos in ſentẽtia perſtare animaduertit, nec minis, nec precibus ſuis moueri quo magis ſe reciperẽt; tertio petit ab eis, ut ſibi coniuges, liberosq. redderẽt, ut ſecum eos aſportaret. Poſtquam ſibi nihilo omnino Opidanos reſponſi reddere animaduertit, nulla re ab ijs impetrata, ab Zama diſcedit, atque ad uillam ſuam cũ M. Petreio, paucisq. Equitibus ſe cõfert. Zamenſes interim Legatos de ijs rebus ad Caeſarem Vticã mittunt, petuntq. ab eo, uti ante, quã Rex manum colli-

 geret,

geret, ſeſeq. oppugnaret, ſibi auxilium mitteret: ſe tamen paratos eſſe, ſibi, quoad vita ſuppeteret, Opidum, ſeq. ei reſeruare. Legatos collaudatos Caeſar domum iubet antecedere, ac ſuum aduentum praenunciare. Ipſe, poſtero die Vtica egreſſus, cum Equitatu ire in Regnum contendit. Interim in itinere ex Regijs copijs duces complures ad Caeſarem veniunt, orantque, ut ſibi ignoſcat. Quibus ſupplicibus uenia data, Zamam perueniunt. Rumore interim perlato de eius lenitate, clementiaque, propemodum omnes Regni Equites Zamam perueniunt ad Caeſarem; ab eoq. ſunt metu, periculoq. liberati. Dum haec utrobique geruntur, Conſidius, qui Tiſdrae cum familia ſua, gladiatoria manu, Getuliſq. praeerat, cognita caede ſuorum, Domitijq. & Legionum aduentu perterritus, deſperata ſalute, Opidum deſerit, ſeq. clam cum paucis barbaris, pecunia onuſtus, ſubducit, atque in Regnum fugere contendit. quem Getuli, ſui comites, in itinere, praedae cupidi, concidunt; ſeq. in quaſcumque potuere partes conferunt. C. interim Virgilius, poſtquam, terra, mariq. clauſus, ſe nihil proficere intellexit, ſuosq. interfectos, aut fugatos, M. Catonē Vticae ſibi ipſi manus intuliſſe, Regem uagum, a ſuis deſertū, ab omnibus aſpernari, Saburam, eiusq. copias ab Sitio eſſe deletas, Vticae Caeſarem ſine mora receptum, de tāto Exercitu reliquias eſſe nullas, quae ſibi, ſuiſque liberis prodeſſent, a Caninio Proconſule, qui eum obſidebat, fide accepta, ſeque, & ſua omnia, & Opidum Procōſuli trāſdit. Rex interim Iuba, ab omnibus

Ciui-

Ciuitatibus excluſus, deſperata ſalute, cũ iam conatus eſſet cũ Petreio, ut per virtutẽ interfecti eſſe uiderentur, ferro inter ſe depugnant: (atque firmior imbecilliorẽ Iuba Petreiũ facile ferro conſumpſit) deinde, ipſe ſibi cũ conaretur gladio tranſiicere pectus, nec poſſet, precibus a ſeruo ſuo impetrauit, ut ſe interficeret; idq. obtinuit. P. interim Sitius, pulſo Exercitu Saburae, Praefecti Iubae, ipſoq. interfecto, cum iter cũ paucis per Mauritaniam ad Caeſarem faceret, forte incidit in Fauſtum, Afraniumq. qui eam manum habebant, qua Vticam diripuerant, iterq. in Hiſpaniam tendebant. & erant numero circiter ∞ D. itaque celeriter nocturno tempore, inſidijs diſpoſitis, eos prima luce adortus, praeter paucos Equites, qui ex primo agmine fugerãt, reliquos aut interficit, aut in deditionẽ accipit; Afranium, & Fauſtum viuos capit cum cõiuge, & liberis. Paucis poſt diebus, diſſenſione in Exercitu orta, Fauſtus, & Afranius interficiuntur. Pompeiae cum Fauſti liberis Caeſar incolumitatem, ſuaq. omnia conceſſit. Scipio interim cum Damaſippo, & Torquato, & Plaetorio Ruſtiano Nauibus lõgis diu, multumq. iactati, cum Hiſpaniam peterent, ad Hypponem Regium deferuntur, ubi Claſſis P. Sitij per id tempus erat. a qua pauciora ab amplioribus circumuenta Nauigia deprimuntur. ibiq. Scipio cũ ijs, quos paullo ante nominaui, interijt. Caeſar interim, Zamae auctione Regia facta, bonisq. eorũ venditis, qui Ciues Romani cõtra Populũ R. arma tulerãt, praemijsq. Zamẽſibus, qui de Rege excludendo conſilium ceperant,

tributis, vectigalibusq. Regijs abrogatis, ex Regnoq. Prouincia facta, atque ibi Criſpo Salluſtio Populi R. Proconſule cum Imperio relicto, ipſe Zana egreſſus Vticam ſe recepit. ibi bonis venditis eorum, qui ſub Iuba, Petreioq. Ordines duxerãt, item Thapſitanis H-S xx *millia, conuentui eorum* H-S xxx *millia, Adrumetanis* H-S xxx. *millia, conuentui eorum* H-S L *millia, multae nomine, imponit. Ciuitates, bonaq. eorum ab omni iniuria, rapinisq. defendit. Leptitanos, quorum ſuperioribus Annis Iuba bona diripuerat, & ad Senatum queſti per Legatos, atque arbitris a Senatu datis, ſua receperant,* xxx. *centenis millibus ponderis Olei in annos ſingulos multat, ideo quod initio, per diſſenſionem Principium, ſocietatem cum Iuba inierant, eumq. Armis, Militibus, Pecunia iuuerant. Tiſdritanos, propter humilitatem Ciuitatis, certo numero Frumenti multat. His rebus geſtis, Idibus Iun. Vticae Claſſem conſcendit, & poſt diem* III. *Carales in Sardiniam peruenit. Ibi Sulcitanos, quod Naſidium, eiusq. Claſſem receperant, copijsq. iuuerant,* H-S C *millibus multat; & pro Decumis Octauas pendere iubet: bonaq. paucorum uendit: & ante diem* III *Kal. Quinct. Naues conſcendit; & a Caralibus ſecundum terram prouectus, duo de trigeſimo die, eo quod tempeſtatibus in Portubus cohibebatur, ad urbem Romam uenit.*

A. HIRTII, vel, OPPII COMMENTARIORVM DE BELLO HISPANIENSI LIBER. VNVS

P HARNACE ſuperato, Africa recepta, qui ex iis proelijs cum Adoleſcente Cn. Pompeio profugiſſent; cum & vlterioris Hiſpaniae potitus eſſet, dum Caeſar muneribus dandis in Italia detinetur; quo facilius praeſidia contra compararet Pompeius, in fidem uniuſcuiuſque Ciuitatis confugere coepit. ita, partim precibus, partim vi, bene magna comparata manu, Prouinciam vaſtare coepit. Quibus in rebus non nullae Ciuitates ſua ſponte auxilia mittebant: item non nullae Portas claudebant. ex quibus, ſi qua Opida vi ceperat, cum aliquis ex ea Ciuitate optime de Cn. Pōpeio meritus Ciuis eſſet, propter pecuniae magnitudinem aliqua ei inferebatur cauſſa, ut, eo de medio ſublato, ex eius pecunia Latronum largitio fieret. ita paucis commodis Hoſte hortato, maiores augebantur copiae. ideoq. crebris nuncijs in Italiam miſſis, Ciuitates contrariae Pōpeio auxilia ſibi depoſtulabant. C. Caeſar Dictator III, deſignatus IV, multis itineribus ante cōfectis, cū celeri feſtinatione ad bellū conficiendū in Hiſpaniam conueniſſet, Legati Cordubenſes, qui a Cn. Pompeio diſceſſerant, Caeſari obuiā ueniunt: a quibus

bus nunciabatur, nocturno tempore Opidum Cordubã capi poſſe: quod, nec opinantibus Aduerſarijs eius Prouincia potitus eſſet: ſimulque, quod Tabellarij a Cn. Pompeio diſpoſiti omnibus locis eſſent, qui certiorem Cn. Pompeium de Caeſaris aduentu facerent. Multa praeterea uerisſimilia proponebant. Quibus rebus adductus, quos Legatos ante Exercitui praefecerat Q. Pedium, & Q. Fabium Maximum de ſuo aduentu facit certiores, ut, quem ſibi Equitatum ex Prouincia feciſſent, praeſidio mitterent. ad quos celerius, qua ipſi opinati ſunt, appropinquauit, atque ut ipſe uoluit Equitatum ſibi praeſidio habuit. Erat per idem tẽpus Sex. Pompeius frater, qui cum praeſidio Cordubã tenebat: quod eius Prouinciae caput eſſe exiſtimabatur: ipſe autem Cn. Pompeius Adoleſcens Vllam Opidum oppugnabat, & fere iam aliquot Menſibus ibi detinebatur. Quo ex Opido, cognito Caeſaris aduentu, Legati clam praeſidio Cn. Põpeij, Caeſarem cum adiſſent, petere coeperunt, ut ſibi primo quoque tempore ſubſidiũ mitteret. Caeſar eã Ciuitatem omni tempore optime de Populo R. meritam eſſe ſciebat. XI. Cohortes ſecunda uigilia iubet proficiſci, pariq. Equites numero: quibus praefecit hominem eius Prouinciae notum, & non parum ſcientẽ, L. Iunium Patiecum. Qui cum ad Cn. Pompeij praeſidia ueniſſet; incidit idem temporis, ut tempeſtate aduerſa, uehementiq. vento affligaretur. Qua ui tempeſtatis ita obſcurabatur, ut vix proximum cognoſcere poſſet. Cuius incommodum ſummam utilitatem ipſis praebebat. Ita, cum ad lo-

cum

cum uenerunt, iubet binos Equites incedere, & recta per Aduerſariorum praeſidia ad Opidum cõtendere. medijsq. ex praeſidijs cum quaereretur, qui eſſent; unus ex noſtris reſpondit, ut ſileat uerbum facere: nam id temporis conari ad murum accedere, ut Opidum capiant, & partim tempeſtate impediti uigiles nõ poterant diligentiam praeſtare, partim illo reſponſo deterrebantur. Cum ad Portam appropinquaſſent; ſigno dato, ab Opidanis ſunt recepti; & Pedites, Equitesq. clamore facto, diſpoſitis ibi partim, qui remãſere, eruptionẽ in Aduerſariorum Caſtra fecerunt. Sic illud cũ inſcientibus accidiſſet, exiſtimabat magna pars hominum, qui in ijs Caſtris fuiſſent, ſe prope captos eſſe. Hoc miſſo ad Vllã praeſidio, Caeſar, ut Põpeiũ ab ea oppugnatione deduceret, ad Cordubã contendit: exq. itinere loricatos uiros fortes cũ Equitatu ante praemiſit. qui ſimul in conſpectum Opidi ſe dederunt in equis, recipiuntur. Hoc a Cordubenſibus nequaquam poterat animaduerti. Appropinquantibus, ex Opido bene magna multitudo ad Equitatum concidendum cum exiſſet; loricati, ut ſupra ſcripſimus, ex equis deſcenderunt, & magnum proelium fecerunt, ſic, ut ex infinita hominum multitudine pauci in Opidum ſe reciperent. Hoc timore adductus Sex. Pompeius, litteras fratri miſit, ut celeriter ſibi ſubſidio ueniret; ne prius Caeſar Cordubam caperet, quam ipſe illo ueniſſet. Ita Cn. Pompeius, Vlla prope capta, litteris fratris excitus, cum copijs ad Cordubam iter facere coepit. Caeſar, cum ad Flumen Baetim ueniſſet, neque pro-

pter altitudinẽ Fluminis tranſire poſſet, lapidibus corbes plenos demiſit. ita, inſuper Ponte facto, copias ad Caſtra tripartito tranſduxit. Tenebant aduerſus Opidum e Regione Pontis Trabes, ut ſupra ſcripſimus, bipartito. Huc cum Pompeius cum ſuis copijs ueniſſet, ex aduerſo pari ratione Caſtra ponit. Caeſar, ut eũ ab Opido, commeatuq. excluderet, brachium ad Pontem ducere coepit. Pari idem Condicione Pompeius. Hic inter duces duos fit contentio, uter prius Pontem occuparet. ex qua cõtentione quotidiana minuta proelia fiebant, ut modo hi, modo illi ſuperiores diſcederent. Quae res cum ad maiorem contentionem ueniſſet, ab utriuſque comminus pugna iniqua, dum cupidius locum ſtudent tenere, propter Pontẽ coanguſtabantur, & Fluminis ripis appropinquantes coanguſtati praecipitabantur. hic alteri alteris non ſolũ mortem morti exaggerabant, ſed tumulos tumulis exaequabant. ita diebus compluribus cupiebat Caeſar, ſi qua condicione poſſet, aduerſarios in aequum locum deducere, & primo quoque tempore de bello decernere. Cum animaduerteret aduerſarios minime uelle; quos ideo a uia retraxerat, ut in aequum deduceret; copijs Flumen tranſductis, noctu iubet ignes fieri magnos. ita firmiſſimum eius praeſidium Ateguam proficiſcitur. Id cum Pompeius ex Perfugis reſciſſet, ea die per uiarum anguſtias carra complura, multosq. laniſtas retraxit, & ad Cordubam ſe recepit. Caeſar munitionibus Ateguam oppugnare, & brachia circumducere coepit. Cuius rei Pompeio cum nuncius eſſet allatus,

latus, eo die proficiſcitur. Cuius in aduentum, praeſidij cauſſa, Caeſar complura Caſtella occupauit, partim ſub Equitatu, partim ut pedeſtres copiae in ſtatione, & in excubitu Caſtris praeſidio eſſe poſſent. Hic in aduentu Pompeij incidit, ut matutino tempore nebula eſſet craſſiſſima. itaque in illa obſcuratione cum aliquot cohortibus, & Equitum turmis circumcludunt Caeſaris Equites, & concidunt, ſic, ut uix in ea caede pauci effugerent. Inſequenti nocte Caſtra ſua incendit Pompeius, & trans Flumen Salſam per Conualles Caſtra inter duo Opida Ateguam, & Vcubim in Monte conſtituit. Caeſar in munitionibus, ceteriſque, quae ad Oppidum oppugnandum opus fuerunt, aggerem, uineaſq. agere inſtituit. Haec loca ſunt montuoſa, & natura edita ad rem Militarem, quae planicie diuiduntur Salſo Flumine, proxime tamen Ateguam, ut ad Flumen ſint circiter paſſuum duo Millia. ex ea Regione Opidi in Montibus Caſtra habuit poſita Pompeius in conſpectu utrorumque Opidorum, neque ſuis auſus eſt ſubſidio uenire. Aquilas habuit, & ſigna XIII. *Legionum. ſed, ex quibus aliquid firmamenti ſe exiſtimabat habere, duae fuerunt uernaculae, quae a Trebonio transfugerant, & una facta ex Colonis, quae fuerunt in his Regionibus. quarta fuit Afraniana ex Africa, quam ſecum adduxerat. relique ex fugitiuis auxiliares conſiſtebant. nam, de Leui armatura, & Equitatu, longe & uirtute, & numero noſtri erant ſuperiores. Accedebat huc, ut longius bellum duceret Pompeius, quod loca ſunt edita, & ad Caſtrorũ muni*

tiones

tiones non parum idonea. nam fere totius ulterioris Hiſpaniae Regio, propter tertiae fecunditatem, inopem, difficilemq. habet oppugnationem, & non minus copioſam aquationem. Hic etiam propter Barbarorum crebras excurſiones omnia loca, quae ſunt ab Opidis remota, Turribus, & Munitionibus retinentur, ſicut in Africa, rudere, non tegulis, teguntur: ſimulq. in his habent ſpeculas, &, propter altitudinem, longe, lateq. proſpiciunt. Item Opidorum magna pars eius prouinciae Montibus fere munita, & natura excellentibus locis eſt conſtituta, ut ſimul aditus, adſcenſusq. habeat difficiles. ita ab oppugnationibus natura loci diſtinentur: ut Ciuitates Hiſpaniae non facile ab Hoſtibus capiantur: quod in hoc contigit bello. nam, ubi inter Ateguam, & Vcubim, quae Opida ſupra ſunt ſcripta, Pompeius habuit Caſtra conſtituta, in conſpectu duorum Opidorum, ab ſuis Caſtris circiter millia paſſuum IV. Grumus eſt excellens natura, qui appellatur Caſtra Poſtumiana. ibi praeſidij cauſſa Caſtellum Caeſar habuit conſtitutum. Pompeius, qui eodem iugo tenebatur, loci natura, & quod remotum erat a Caſtris Caeſaris, animaduertebat loci difficultatem, &, quod Flumine Salſo intercludebatur, non eſſe permiſſurum Caeſarem, ut in tanta loci difficultate ad ſubſidiũ committendum ſe mitteret. Iſta fretus opinione, tertia uigilia profectus, Caſtellum oppugnare coepit, ut laborantibus ſuccurreret. noſtri, cum appropinquaſſent, clamore repentino, telorumq. multitudine iactus facere coeperunt; uti magnam par-

tem

tem hominum uulneribus afficerent. Quo peracto, cum ex Caſtello repugnare coepiſſent, et maioribus Caſtris Caeſari nuncius eſſet allatus, cum III. *Legionibus eſt profectus, &, cum ad eos appropinquaſſet, fuga perterriti multi ſunt interfecti, complures capti: in quibus multi praeterea armis exſuti fugerunt; quorum ſcuta ſunt relata* LXXX. *Inſequenti luce Arguetius ex Italia cum Equitatu uenit. is Signa Saguntinorum retulit* V. *quae ab Opidanis cepit. ſuo loco perterritus eſt, quod Equites ex Italia cum Aſprenate ad Caeſarem ueniſſent. Ea nocte Pompeius Caſtra incendit, & ad Cordubam uerſus iter facere coepit. Rex, nomine Indo, qui cum Equitatu ſuas copias adduxerat, dum cupidius agmen Aduerſariorum inſequitur, a uernaculis Legionarijs exceptus eſt, & interfectus. Poſtero die Equites noſtri longius ad Cordubam uerſus proſecuti ſunt eos, qui commeatus ad Caſtra Pompeij ex Opido portabant, ex ijs capti* L. *cum iumentis, ad noſtra adducti ſunt Caſtra. Eodem die Q. Marcius Tribunus mil. qui fuiſſet Pompeij, ad nos transfugit. & noctis tertia uigilia in Opido acerrime pugnatum eſt; ignemq. multum miſerunt, ſic ut et omne genus, quibus ignis per iactus ſolitus eſt mitti. Hoc praeterito tempore, C. Fundanius, Eques R. ex Caſtris Aduerſariorũ ad nos trãsfugit. Poſtero die ex Legione uernacula Milites ſunt capti ab Equitibus noſtris duo, qui dixerũt, ſe Seruos eſſe. Cũ uenirent, cogniti ſunt a Militibus, qui antea cũ Fabio, & Pedio fuerant, & a Trebonio transfugerãt. Eis ad ignoſcendum*

nulla

nulla eſt data facultas, & a Militibus noſtris interfecti ſunt. Eodem tempore capti Tabellarij, qui a Corduba ad Pompeium miſſi erant, perperamq. ad Caſtra noſtra peruenerant, praeciſis manibus miſſi ſunt facti. Pari conſuetudine, uigilia ſecunda, ex Opido ignem multum, telorumq. multitudinem iactando, bene magnum tempus conſumpſerunt, compluresq. uulneribus affecerunt. Praeterito noctis tempore, eruptionem in Legionem ſextam fecerunt, cum in opere noſtri diſtenti eſſent, acriterq. pugnare coeperunt, quorum uis repreſſa a noſtris, etſi Opidani ſuperiore loco defendebantur, L. cum eruptionem facere coepiſſent, tamen uirtute Militum noſtrorum, qui, etſi inferiore loco premebantur, tamen repulſi aduerſarij bene multis uulneribus affecti in Opidum ſe contulerunt. Poſtero die Pompeius ex Caſtris ſuis brachium coepit ad Flumen Salſum facere: & cum noſtri Equites pauci in ſtatione fuiſſent a pluribus reperti, de ſtatione ſunt deiecti, & occiſi tres. Eo die A. Valgius, Senatoris filius, cuius frater in Caſtris Pompeij fuiſſet, omnibus ſuis rebus relictis, Equum conſcendit, & fugit. Speculator de Legione ſecunda Pompeiana captus a Militibus, & interfectus eſt. Per idē tempus glans miſſa eſt inſcripta; quo die ad Opidum capiendum accederent, ſeſe ſcutum eſſe poſiturum. Qua ſpe nonnulli, dum ſine periculo murum adſcendere, & Opidum potiri poſſe ſe ſperarent, poſtero die ad murum opus facere coeperunt, et bene magna prioris Muri pars deiecta eſt. quo facto, ab Opidanis, ac ſi

ſuarum

ſuarum partium eſſent, conſeruati, miſſos fecere lorica tos: quiq. praeſidij cauſſa praepoſiti Opido a Pompeio eſſent orabant. Quibus reſpondit Caeſar, ſe condiciones dare, non accipere, conſueuiſſe. Qui cum in Opidum reuerſi eſſent, relato reſponſo, clamore ſublato, omni genere telorum emiſſo, pugnare pro muro toto coeperunt, propter quod fere magna pars hominum, qui in Caſtris noſtris eſſent, nõ dubitarunt, quin irruptionem eo die eſſent facturi. ita, corona circumdata, pugnatum eſt aliquamdiu uehementiſsime. ſimulq. baliſta miſſa a noſtris Turrem deiecit: qua Aduerſariorum, qui in ea Turre fuerant, v. deiecti ſunt, & Puer, qui baliſtam ſolitus erat obſeruare. Eo praeterito tempore, Pompeius trans Flumen Salſum Caſtellum conſtituit: neque a noſtris prohibitus: falſaq. illa opinione gloriatus eſt, quod prope in noſtris partibus locum tenuiſſet. item inſequenti die, eadem conſuetudine, dum longius proſequitur, quo loco Equites noſtri ſtationem habuerant, aliquot turmae cum Leui armatura, impetu facto, loco ſunt deiectae, & propter paucitatem noſtrorum Equitum, ſimulq. Leui armatura inter turmas Aduerſariorum protritae. Hoc in conſpectu utrorumque Caſtrorum gerebatur: & maiore Pompeiani exſultabant gloria, longius quod noſtris cedentibus proſequi coepiſſent. Qui cum aliquo loco a noſtris recepti eſſent, ut conſueſſent, ex ſimili uirtute clamore facto, aduerſati ſunt proelium facere. Fere apud Exercitus haec eſt equeſtris proelij conſuetudo, cum Eques ad dimicandum, dimiſſo Equo, cum Pedite progreditur, ne

quaquam par habetur. id quod in hoc accidit certamine. Cum Pedites ex Leui armatura lecti ad pugnam Equitibus noſtris nec opinantibus ueniſſent; idq. in proelio animaduerſum eſſet; complures Equites deſcenderunt. ita exiguo tempore Eques pedeſtre, Pedes equeſtre proelium facere coepit; uſque eo, ut caedem proxime a uallo fecerint. in quo proelio Aduerſariorum ceciderunt CXXIII, *compluresq. armis exſuti, multi uulneribus affecti in Caſtra ſunt redacti, noſtri ceciderunt* III, *ſaucij* XII *Pedites, & Equites* V. *Eius diei inſequenti tempore, priſtina conſuetudine, pro muro pugnari coeptum eſt. Cum bene magnam multitudinem telorum, ignemq. noſtris defendentibus inieciſſent; nefandum, crudeliſſimumq. facinus ſunt aggreſſi, in conſpectuq. noſtro hoſpites, qui in Opido erant, iugulare, & de Muro praecipites mittere, coeperunt, ſicut apud Barbaros; quod poſt hominum memoriam numquam eſt factum. Huius diei extremo tempore a Pompeianis clam ad noſtros Tabellarius eſt miſſus, ut ea nocte Turres, Aggeremq. incenderent, &* III. *uigilia eruptionem facerent. ita igne, telorumq. multitudine iacta, cum bene magnam partem muri conſumpſiſſent, Portam, quae e regione, & in conſpectu Pompeij Caſtrorum fuerat, aperuerunt, copiaeq. totae eruptionem fecerunt, ſecumq. extulerunt calcatas ad foſſas complendas, & harpagones ad caſas, quae ſtramentis ab noſtris, Hibernorum cauſſa, aedificatae erant, diruendas, & incendendas; praeterea Argentum, & ueſtimenta, ut, dum noſtri in praeda de-*

tine-

tinerentur, illi caede facta ad praeſidia Pompeij ſe reciperent. nam, quod exiſtimabat eos poſſe conatum efficere, nocte tota ultra ibat Flumen Salſum in Acie. Quod factum licet nec opinantibus noſtris eſſet geſtũ; tamen uirtute freti repulſos, multisq. uulneribus affectos, Opido repreſſerunt, praedaque, & armis eorum ſunt potiti, uiuosq. aliquos ceperunt, qui poſtero ſunt interfecti die. Eodemq. tempore Transfuga nunciauit ex Opido, Iunium, qui in cuniculo fuiſſet, iugulatione Opidanorum facta, clamaſſe facinus ſe nefandum, & ſcelus feciſſe: nam eos nihil meruiſſe, quare tali poena afficerẽtur, qui eos ad aras, & focos ſuos recepiſſent; eosq. hoſpitium ſcelere contaminaſſe: multa praeterea dixiſſe: qua oratione deterritos amplius iugulationem non feciſſe. Ita poſtero die Tullius Legatus cum Catone Luſitano uenit, & apud Caeſarem uerba fecit. Vtinam quidem Dij immortales feciſſent, tuus potius Miles, quam Cn. Pompeij, factus eſſem; & hanc uirtutis conſtantiam in tua uictoria, non in illius calamitate, praeſtarem. cuius funeſtae laudes quippe ad hanc fortunam reciderunt, ut Ciues R. indigentes praeſidij, & propter patriae luctuoſam perniciem dedamur Hoſtiam numero: qui neque in illius proſpera Acie primam fortunam, neque in aduerſa ſecundam obtinuimus uictoriam: qui Legionum tot impetus ſuſtentantes, nocturnis, diurnisq. operibus gladiorum ictus, telorumq. miſſus exſpectantes, uicti, & deſerti a Pompeio, tua uirtute ſuperati ſalutẽ a tua clementia depoſcimus; petimusque, ut, qualem

ſe gentibus praeſtitiſti, ſimilem in Ciuium deditione praeſtes: Remiſſis Legatis, cum ad Portum ueniſſet
* Ti. Tullius, cum eum introeuntem C. Antonius inſecutus non eſſet, reuerſus eſt ad Portam, & hominem apprehendit. Quod Tiberius cum fieri animaduertit, ſimulq. pugionem eduxiſſet, manum eius incidit. Ita refugerunt ad Caeſarem. Eodemq. tempore Signifer de Legione Prima transfugit; & nunciauit, quo die equeſtre proelium factum eſſet, ſuo ſigno periſſe homines XXXV. neque licere Caſtris Cn. Pompeij nunciari, neque dici periiſſe quemquam. Seruus, cuius dominus in Caeſaris Caſtris fuiſſet, uxoremque, & filium in Opido reliquerat, dominum iugulauit, & ita clam a Caeſaris praeſidijs in Pompeij Caſtris diſceſſit, & indicium glande ſcriptum miſit, per quod certior fieret Caeſar, quae in Opido ad defendendum compararentur. Ita, litteris acceptis, cum in Opidum reuerſi eſſent, qui mittere glandem ſcriptam ſolebant, inſequenti tempore duo Luſitani fratres transfugae nunciarunt, quam Pompeius Concionem habuiſſet: quoniam Opido ſubſidio non poſſet uenire, noctu ex Aduerſariorum conſpectu ſe deducerent ad Mare uerſum: unum reſpondiſſe, ut potius ad dimicandum deſcenderent, quam ſignum fugae oſtenderent: tum, qui ita locutus eſſet, iugulatum. Eodem tempore Tabellarij eius deprehenſi, qui ad Opidum ueniebant, quorum litteras Caeſar Opidanis obiecit, &, qui uitam ſibi peteret, iuſſit Turrem ligneam Opidanorum incendere: id ſi feciſſet, ei

ſe

ſe promiſit omnia conceſſurum. quod difficile erat factu, ut eam Turrem ſine periculo quis incenderet. ita facturus de ligno cum propius acceſſiſſet, ab Opidanis eſt occiſus. Eadem nocte Transfuga nunciauit, Pompeium, & Labienum de iugulatione Opidanorum indignatos eſſe. Vigilia ſecunda propter multitudinem telorum Turris lignea, quae noſtra fuiſſet, ab imo uitium fecit, uſque ad Tabulatum ſecundum, & tertium. Eodem tempore pro Muro pugnatum acerrime, & Turrim noſtram, ut ſuperiorem, incenderunt. iccirco, quod uentum Opidani ſecundum habuerunt. Inſequenti luce Materfamilias de muro ſe deiecit, & ad nos tranſilijt, dixitq. ſe cum familia conſtitutum habuiſſe, ut una transfugerent ad Caeſarem, illam oppreſſam, & iugulatam. Hoc praeterea tempore Tabellae de muro ſunt deiectae, in quibus ſcriptum eſt inuentum. L. Minucius Caeſari. Si mihi uitam tribuis, quoniam a Cn. Pompeio ſum deſertus, qualem me illi praeſtiti, tali uirtute, & conſtantia futurum me in te eſſe praeſtabo. Eodem tempore Opidanorum Legati, qui antea exierant, Caeſarem audierunt, ſi ſibi uitam concederet, ſeſe inſequenti die Opidum eſſe dedituros. Quibus reſpondit, ſe Caeſarem eſſe, fidemq. praeſtaturum. ita, ante diem XI Kalendarum Martij Opido potitus, Imperator eſt appellatus, Et Pompeius, ex Perſugis cum deditionem Opidi factam eſſe sciſſet, Caſtra mouit Vcubim uerſus, ſed circum ea loca Caſtella diſpoſuit, & munitionibus ſe

contineri coepit. Caeſar mouit, & propius Caſtra Caſtris contulit. Eodem tempore mane loricatus unus ex Legione vernacula ad nos transfugit, & nunciauit, Pompeium Opidanos Vcubenſes conuocaſſe, eisq. imperauiſſe, ut, diligentia adhibita, perquirerent, qui eſſent ſuarum partium, itemq. aduerſariorum victoriae fautores. Hoc praeterito tempore, in Opido, quod fuit captum, ſeruus eſt prehenſus in cuniculo, quem ſupra demonſtrauimus dominum iugulaſſe. is uiuus eſt combuſtus. Eodemq. tempore Centuriones loricati IIX. ad Caeſarem transfugerunt ex Legione vernacula, & Equites noſtri cum Aduerſariorum Equitibus congreſſi ſunt, & ſaucij aliquot occiderunt ex Leui armatura. Ea nocte Speculatores prehenſi ſerui III, & unus ex Legione vernacula. Serui ſunt in crucem ſublati, Militi ceruices abſciſſae. Poſtero die Equites, cum Leui armatura ex Aduerſariorum Caſtris ad nos transfugerunt. Et eo tempore circiter XI. Equites ad Aquatores noſtros excucurrerunt, non nullos interfecerunt, item alios viuos abduxerunt. Ex Equitibus capti ſunt equites IIX. Inſequenti die Pompeius ſecuri percuſſit homines LXXIV. qui dicebantur eſſe fautores Caeſaris uictoriae; reliquos in Opidum iuſſit deduci; ex quibus effugerunt CXX, & ad Caeſarem uenerunt. Hoc praeterito tempore, qui in Opido Ategua Burſauolenſes capti ſunt, Legati profecti ſunt cum noſtris, uti rem geſtam Burſauolenſibus referrent, quid ſperarent de Cn. Pompeio, cum uiderent hoſpites iugulari: praeterea

multa ſcelera ab ijs fieri, qui praeſidij cauſſa ab his reciperentur. Qui cum ad Opidum ueniſſent, noſtri, quifuiſſent Equites R. & Senatores, non ſunt auſi introire in Opidum, praeter quam qui eius Ciuitatis fuiſſent. Quorum reſponſis ultro, citroq. acceptis, & redditis, cum ad noſtros ſe reciperent, qui extra Opidum fuiſſent, illi de praeſidio inſecuti, ex auerſione Legatos iugularunt. duo reliqui, qui ex eis fugerunt, Caeſari rem geſtam detulerunt, & Speculatores ad Opidum Ateguam miſerunt. Qui cum certum comperiſſent Legatorum reſponſa, ita eſſe geſta, quẽadmodum illi retuliſſent, ab Opidanis concurſu facto, eum, qui Legatos iugulaſſet, lapidare, & ei manus intentare coeperunt, illius opera ſe periſſe. ita, uix periculo liberatus, petijt ab Opidanis, ut ei liceret Legatum ad Caeſarem proficiſci: illi ſe ſatisfacturum. Poteſtate data, cum inde eſſet profectus praeſidio comparato, cum bene magnam manum feciſſet, & nocturno tempore per fallaciam in Opidum eſſet receptus, iugulationem magnam facit. Princibus, qui ſibi contrarij fuiſſent, interfectis, Opidum in ſuam poteſtatem recepit. Hoc praeterito tempore, Serui transfugae nunciauerunt, Opidanorum bona uendere, ne cui extra uallum liceret exire, niſi diſcinctum. Iccirco, quod ex quo die Opidum Ateguа eſſet captum, metu conterritos complures profugere in Bethuriam, neque ſibi ullam ſpem uictoriae propoſitam habere, ut ſi quis ex noſtris transfugerit, in Leuem armaturam conijci,

 eumq.

eumq. non amplius XVI *accipere. Inſequenti tempore Caeſar Caſtris Caſtra contulit, & brachium ad Flumen Salſum ducere coepit. Hic dum in opere noſtri diſtenti eſſent, complures ex ſuperiore loco Aduerſariorum decurrerunt. nec detinentibus noſtris, multis telis iniectis, complures uulneribus affecere. hic tamen, ut ait Ennius, noſtri ceſſere parumper. itaque, praeter conſuetudinem, cum a noſtris animaduerſum eſſet cedere Centuriones, ex Legione* V. *Flumen trãſgredi duo, reſtituerunt Aciem, acriterq. eximia uirtute plures, cum agerent, ex ſuperiore loco multitudine telorum alter eorum concidit. ita, cum is compar proelium facere coepiſſet, & cum undique ſe circumueniri animaduertiſſet, parumper ingreſſus, pedem offendit. Huius concidentis uiri caſu paſſim audito, cum complures Aduerſariorum concurſum facerent, Equites noſtri tranſgreſſi interiore loco Aduerſarios ad uallum agere coeperunt. Ita, dum cupidius intra praeſidia illorum ſtudent caedem facere, a Turmis, & Leui armatura ſunt intercluſi. Quorum niſi ſumma uirtus fuiſſet, uiui capti eſſent. nã & munitione praeſidij ita coanguſtabantur, ut Equites ſpatio intercluſi nix ſe defendere poſſent. Ex utroque genere pugnae complures ſunt uulneribus affecti, in quis etiam Clodius Aquitius. inter quos ita comminus eſt pugnatum, ut ex noſtris, praeter* II. *Centuriones, ſit nemo deſideratus, gloria ſe efferentes. Poſtero die ab Soricaria utraeque conuenere copiae. Noſtri brachia ducere coeperunt. Pompeius, cum animaduer-*

teret.

teret, Caſtello ſe excludi Aſpauia, quod ab Vcubi millia paſſuum v diſtat, haec res neceſſario uocabat, ut ad dimicandum deſcenderet. neque tamen aequo loco ſui poteſtatem faciebat, ſed ex Crumo excelſum tumulum capiebat, uſque eo, ut neceſſario cogeretur iniquum locum ſubire. Quo facto, cum utrorumque copiae tumulum excellentem petiſſent, prohibiti a noſtris ſunt, deiectiq. planicie. Quae res ſecundũ noſtris efficiebat proelium, undique autem cedentibus Aduerſarijs, noſtri magna in caede uerſabantur. quibus Mons, non uirtus, ſaluti fuit: qui ſubito tunc, niſi aduesperaſſet, a paucioribus noſtris omni auxilio priuati eſſent. nam ceciderunt ex Leui armatura CCCXXIV, ex Legionarijs CXXXIIIX. praeter quam quorum arma, & ſpolia ſunt allata. Ita pridie II. Centurionum internicio hac Aduerſariorum poena eſt litata. Inſequenti die pari conſuetudine, cum ad eundem locum eius praeſidium ueniſſet, priſtino illo ſuo utebantur inſtituto. nam praeter Equites nullo loco aequo ſe committere audebant. Cum noſtri in opere eſſent, Equitum copiae concurſus facere coeperunt. ſimulq. uociferantibus Legionarijs, cum locum efflagitarent, ut conſueti inſequi exiſtimare poſſent, ſe paratiſſimos eſſe ad dimicandum, noſtri ex humili Conualle bene longe ſunt egreſſi, & Planicie in aequo loco conſtiterunt. Illi tamen proculdubio ad congrediendum in eum locum non ſunt auſi deſcendere, praeter unum Antiſtium Turpionẽ, qui, fidens uiribus, ex Aduerſarijs ſibi parem eſſe neminem cogita-

re

re coepit. hic, ut fertur, *Achillis, Memnonisq. congreſſus. Q. Pompeius Niger, Eques Romanus Italicenſis, ex Acie noſtra ad congrediendum progreſſus eſt. quoniam ferocitas Antiſtij omnium mentes conuerterat ab opere ad ſpectandum, Acies ſunt diſpoſitae. nam inter bellatores, principesq. dubia erat poſita uictoria, ut prope uideretur finem bellandi duorum dirimere pugna. ita auidi, cupidiq. ſuarum quiſque partium, expertorum uirorum, fautorumq. uoluntas habebatur. Quorum uirtute alacri cum ad dimicandum in planiciem ſe contuliſſent, ſcutorumq. laudis inſignis praefulgẽs opus caelatum, quorum pugna eſſet prope profecto dirempta, niſi propter Equitũ conceſſum, ut ſupra demonſtrauimus, Leui armatura praeſidij cauſſa non longe ab opere Caſtrorum conſtitiſſent, ut noſtros Equites in receptu, dũ ad Caſtra redeũt, aduerſarij cupidius ſunt inſecuti. uniuerſi clamore facto impetum dederunt. Ita, metu perterriti, cum in fuga eſſent, multis amiſſis, in Caſtra ſe recipiunt. Caeſar ob uirtutem turmae Caſſianae donauit millia* XIII, *& Praefecto Torques aureos* II, *& Leui armaturae millia* X. *Hoc die A. Baebius, & C. Flauius, & A. Trebellius, Equites Romani Aſtenſes, argento prope tecti Equites ad Caeſarem transfugerunt; qui nunciauerũt, Equites Romanos coniuraſſe omnes, qui in Caſtris Põpeij eſſent, ut tranſitionem facerent; ſerui indicio omnes in cuſtodiam eſſe coniectos, e quibus occaſione capta, ſe transfugiſſe. Item hoc die litterae ſunt deprehenſae, quas mittebat Saonem Cn. Pompeius.*

S.V.

S.V.G.E.V. Etſi, prout noſtra felicitas, ex ſententia Aduerſarios adhuc propulſos habemus, tamen, ſi aequo loco ſui poteſtatem facerent, celerius, quam ueſtra opinio eſt, bellum confeciſſem. Sed Exercitum Tironum nō audent in campum deducere, noſtriſq. adhuc freti praeſidijs, bellum ducunt. nam ſingulas Ciuitates circumſident, inde ſibi commeatus capiunt. Quare & Ciuitates noſtrarum partium conſeruabo, & bellum primo quoque tempore conficiam. Cohortes animo habeo ad uos mittere. Profecto noſtro commeatu priuati neceſſario ad dimicandum deſcendent.

Inſequenti tēpore cum noſtri temere in opere diſtenti eſſent, Equites in Olivueto, dum Lignantur, interfecti ſunt aliquot. Serui transfugerunt, qui nunciauerunt ad III *Nonarum Martij proelium aſſore ad Soritiam, quo factum eſt, ex eo tempore metum eſſe magnum, & Atium Varum circum Caſtella praeeſſe. Eo die Pompeius Caſtra mouit, & circa Hiſpalim in Olivueto conſtitit. Caeſar prius, quam eodem eſt profectus, Luna hora circiter* VI. *uiſa eſt. ita Caſtris motis Vcubim praeſidium, quod Pompeius reliquit, iuſſit, ut incenderent, & deuſto Opido in Caſtra maiora ſe reciperent. Inſequenti tempore Ventiſponte Opidum cum oppugnare coepiſſet, deditione facta, iter fecit ī Carrucam, cōtraq. Pompeiū Caſtra poſuit. Pompeius Opidum, quod contra ſua praeſidia Portas clauſiſſet, incendit. Mileſque, qui fratrem ſuum in Caſtris iugulaſſet, interceptus eſt a noſtris, & fu-*

ſte

ſte percuſſus. Hinc itinere facto, in Campum Mundenſem cum eſſet uentum, Caſtra contra Pompeium conſtituit. Sequenti die cum iter facere Caeſar cum copijs uellet, renunciatum eſt ab Speculatoribus, Pompeium de III. uigilia in Acie ſtetiſſe. Hoc nuncio ullato, uexillum propoſuit. Iccirco enim copias eduxerat, quod Verſaunenſium Ciuitati fuiſſent fautores, antea litteras miſerat, Caeſarem nolle in Conuallem deſcendere, quod maiorem partem Exercitus Tironum haberet. Hae litterae uehementer confirmabant mentes Opidanorum. Ita, hac opinione fretus, totum ſe facere poſſe exiſtimabat. Etenim & natura loci defendebatur, & ipſius Opidi munitione, ubi Caſtra habuit conſtituta. Namque, ut ſuperius demonſtrauimus, loca excellentia tumulis contineri, interuallum Prouinciam diuidit. Sed ratione nulla placuit taceri id, quod eo incidit tempore. Planicies inter utraque Caſtra intercedebat, circiter millia paſſuum V, ut auxilia Pompeij duabus defenderentur rebus, Opidi excelſi, & loci natura. Hinc dirigens proxima planicies aequabatur, cuius decurſum antecedebat riuus, qui ad eorum acceſſum ſummam efficiebat loci iniquitatem. Nam paluſtri, & uoraginoſo ſolo currebat ad dextram partem: & Caeſar, cum Aciem directam uidiſſet, non habuit dubium, quin media planicie in aequum ad dimicandum aduerſarij procederent. hoc erat in omnium conſpectu. Huc accedebat, ut locus illa planicie Equitatum ornaret, & diei, ſolisq. ſerenitas,

nitas, ut mirificum, & optandum tempus prope ab Dijs immortalibus illud tributum eſſet ad proelium committendum. Noſtri laetari, nonnulli etiam timere, quod in eum locum res, fortunaeq. omnium deducerentur, ut, quidquid poſt horam Caſtris fieret, in dubio poneretur. Itaque noſtri ad dimicandum procedunt, id, quod Aduerſarios exiſtimabamus eſſe facturos. Qui tamen a munitione Opidi ∞ paſſibus longius non audebant procedere, in quo ſibi prope murum Aduerſarij conſtituebant. Itaque noſtri procedunt, interdum aequitas loci aduerſarios efflagitabat, ut tali condicione contenderent ad uictoriam. Neque tamen illi a ſua conſuetudine diſcedebant, ut aut ab excelſo loco, aut ab Opido, diſcederent. Noſtri pede preſſo propius riuum cum appropinquaſſent, Aduerſarij patrocinari loco iniquo non defecerunt. Erat Acies XIII Aquilis conſtituta, quae lateribus Equitatu tegebatur, cum Leui armatura millibus VI. Praeterea auxiliares accedebant prope alterum tantum. Noſtra praeſidia LXXX Cohortibus, & IIX. millibus Equitum. Ita, cum in extrema planicie iniquum in locum noſtri appropinquaſſent, paratus Hoſtis erat ſuperior, ut tranſeundi ſuperius iter uehementer eſſet periculoſum. Quod cum a Caeſare eſſet animaduerſum, nequid temere culpa ſua ſecus admitteretur, eum locum definire coepit. Quod cum hominum auribus eſſet obiectum, moleſte, & acerbe accipiebant, ſe impediri quo minus proelium conficere poſſent. Haec mora Aduerſarios

rios alacriores efficiebat, Caeſaris copias timore impe diri ad committendum proelium. Ita ſe efferentes iniquo loco ſui poteſtatem faciebant, ut magno tamen periculo acceſſus eorum haberentur. Hic Decumani ſuum locum Cornu dextrum tenebant, ſiniſtrum III. & V. Legio, itemq. cetera auxilia, & Equitatus. proelium, clamore facto, committitur. Hic etſi uirtute noſtri antecedebant, Aduerſarij loco ſuperiore defendebantur acerrime, & uehemens fiebat ab utriſque clamor, telorumq. miſſus concurſus, ſic, ut prope noſtri diffiderent uictoriae. congreſſus enim, & clamor, quibus rebus maxime Hoſtes conterrentur, in collatu pari erant condicione. itaque ex utroque genere pugnae, cum parem uirtutem ad bellandum contuliſſent, pilorum miſſu fixa cumulatur, & concidit Aduerſariorum multitudo. dextrum demonſtrauimus Decumanos Cornu tenuiſſe, qui, & ſi erant pauci, tamen propter uirtutem, magno Aduerſarios timore eorum opera afficiebant, quod ſuo loco Hoſtes uehementer premere coeperunt, ut ad ſubſidium, ne ab latere Noſtri occuparentur, Legio Aduerſariorum transduci coepta ſit ad Dextrum. Quae ſimul eſt mota, Equitatus Caeſaris ſiniſtrum Cornu premere coepit: at ij eximia uirtute proelium facere incipiunt, ut locus in Acie ad ſubſidium ueniendi non daretur. Ita, cum clamori eſſet intermiſtus gemitus, gladiorumq. crepitus auribus oblatus, imperitorũ mentes timore praepediebat. Hic, ut ait Ennius, Pes pede premitur, armis teruntur arma, Aduerſariosq. uehementiſſime pugnãtes Noſtri

agere

agere coeperunt. quibus Opidum fuit ſubſidio. ita ipſis Liberalibus fuſi, fugatiq. non ſuperfuiſſent, niſi in eum locum confugiſſent, ex quo erant egreſſi. in quo proelio ceciderunt millia hominum circiter XXX, *&* *ſi quid amplius; praeterea Labienus, Atius Varus: quibus occiſis utriſque funus eſt factum: itemq. Equites Romani partim ex urbe, partim ex Prouincia ad millia* III. *Noſtri deſiderati ad hominum* ∞, *partim Peditum, partim Equitum, ſaucij ad* D. *Aduerſariorum Aquilae ſunt ablatae* XIII, *& ſigna, & faſces. Praeterea duces belli* XVII *capti ſunt. Hos habuit res exitus. Ex fuga hac cum Opidum Mundam ſibi conſtituiſſent praeſidium; noſtri cogebantur neceſſario eos circumuallare. Ex Hoſtium armis, pro ceſpite cadauera collocabantur, ſcuta, & pila pro uallo, inſuper occiſis, & gladij, & mucrones, & capita hominum ordinata, ad Opidum conuerſa uniuerſa Hoſtium timorem, uirtutisq. inſignia propoſita uiderent, & uallo circumcluderentur aduerſarij. ita Galli tragulis, iaculisq. Opidum ex Hoſtium cadaueribus complexi, oppugnare coeperunt. Ex hoc proelio Valerius adoleſcens, Cordubam cum paucis Equitibus fugiens, Sex. Pompeio, qui Cordubae fuiſſet, rem geſtam refert. Cognito hoc negotio, quos Equites, quod pecuniae ſecum habuit, eis diſtribuit, & Opidanis dixit, ſe de Pace ad Caeſarem proficiſci, & ſecunda uigilia ab Opido diſceſſit. Cn. Pompeius autem cum Equitibus paucis, nonnullisq. Peditibus ad Nauale praeſidium parte altera conten-*

dit

dit Carteiam, quod Opidum abeſt a Corduba millia paſſuum CLXX. Quod cum ad octauum milliarium ueniſſet, P. Caluicius, qui Caſtris antea Pompeij praepoſitus eſſet, eius uerbis nuncium mittit, cum minus belle haberet, ut mitteret Lecticam, qua in Opidum deferri poſſet. Litteris miſſis, Pompeius Carteiam defertur. Qui illarum partium fautores eſſent conueniunt in domum, quo erat delatus: qui arbitrati ſunt clanculum ueniſſe, ut ab eo, quae uellent, de bello requirerent. Cum frequentia conueniſſet, de Lectica Pompeius eorum in fidem confugit. Caeſar ex proelio munitione circumdata, Cordubam uenit, qui ex caede eo refugerant, Pontem occupauerunt. Cum eo eſſet uentum, conuiciari coeperunt, nos ex proelio paucos ſupereſſe; quo confugeremus? Ita pugnare coeperunt de Ponte. Caeſar Flumen tranſiecit, & Caſtra poſuit. Scapula, totius ſeditionis Familiae, & Libertinorum caput, ex proelio Cordubam cum uenißet, Familiam, & libertos conuocauit: Pyram ſibi exſtruxit, cenam afferri quam optimam imperauit. item, optimis ſuper additis ueſtimentis, pecuniam, & argentum in praeſentia Familiae donauit. Ipſe de tempore cenauit; uinum, & nardum identidem ſibi infundit. Ita nouiſſimo tempore Seruum iuſſit, & Libertum, qui fuiſſet eius Concubinus, alterum ſe iugulare, alterum Pyram incendere. Opidani autem, ſimul Caeſar Caſtra contra id Opidum poſuit, diſcordare coeperunt; uſque eo, ut clamor in Caſtra noſtra perueniret, quae fere inter Caeſarianos, & inter Pompeianos erãt. Hic

Legio-

Legiones, quae ex Perfugis conſcriptae, partim Opidanorum ſerui, qui erant a Sex. Pompeio manumiſſi, tunc in Caeſaris aduentum deſcendere coeperunt. Legio XIII *Opidum defendere coepit: nam, cum iam repugnarent, Turres, ex parte, & murum occuparunt. Denuo Legatos ad Caeſarem mittunt, ut ſibi Legiones ſubſidio intromitteret. Hoc cum animaduerterent homines fugitiui, Opidum incendere coeperunt. Qui ſuperati a noſtris ſunt, et interfecti hominum millia* XXII, *praeterquam extra murum qui perierunt. Ita Caeſar, Opido potitus, dum hic detinetur ex proelio, quos circummunitos ſuperius demonſtrauimus, eruptionem fecerunt: & bene multis interfectis, in Opidum ſunt redacti. Caeſar, Hiſpalim cum contendiſſet, Legati deprecatum uenerunt. Ita, cum Opidum ſeſe tueri dixiſſet, Caninium Legatum cum praeſidio intromittit. Ipſe Caſtra ad Opidum ponit. Erat bene magnum intra Pompeianas partes praeſidium, quod Caeſaris praeſidium receptum indignabatur, ſclam cuidam Philoni, illi, qui Pompeianarum partium fuiſſet defenſor acerrimus. Is tota Luſitania notiſſimus ierat. Hic, clam praeſidio in Luſitaniam proficiſcitur, & Caecilium Nigrum, nomine Barbarum, ad Lenium conuenit, qui bene magnam manum Luſitanorum haberet. Rurſus in Hiſpalim Opidum denuo noctu per murum recipitur, praeſidium, uigilesq. iugulant. Portas praecludunt. de integro pugnare coeperunt. Dum haec geruntur, Legati Carteienſes renunciarunt, quod*

Pompeium in poteſtate haberent; quod ante Caeſari Portas praecluſiſſent, illo beneficio ſuum maleficium exiſtimabant ſe lucrifacere. Luſitani Hiſpalim oppugnare nullo tempore deſiſtebant. Quod Caeſar cum animaduerteret, ſi Opidum capere contenderet, ut homines perditi incenderent, & moenia delerent. Ita conſilio habito noctu, patitur Luſitanos eruptionem facere, id quod conſulto non exiſtimabant fieri. ita, irrumpendo Naues, quae ad Baetim Flumen fuiſſent, incendunt. Noſtri, dum incendio detinentur, illi profugiunt, & ab Equitibus conciduntur. Quo facto, Opido recuperato Aſtam iter facere coepit. ex qua Ciuitate Legati ad deditionem uenerunt, Mundenſeſque, qui ex proelio in Opidum confugerant; cum diutius circumſiderentur, bene multi deditionem faciunt, &, cum eſſent in Legionem diſtributi, coniurant inter ſe, ut noctu ſigno dato, qui in Opido fuiſſent, eruptionem facerent. Ill caedem in Caſtris adminiſtrarent. Hac re cognita, inſequenti nocte, uigilia tertia, teſſera data, extra uallum omnes ſunt conciſi Mundenſes duces. Caeſar in itinere reliqua Opida oppugnat, quae propter Pompeium diſſentire coeperant: pars erat, quae Legatos ad Caeſarem miſerat; pars, qui Pompeianarum partium eſſent fautores. Seditione concitata, partes occupant, caedes fit magna. ſaucius Pompeius Naues x x x occupat longas, & profugit. Didius, qui Gadis Claſſi praefuiſſet, ad quem ſimul nuncius allatus eſt, confeſtim ſequi coepit, partim Peditatibus, et partim Equitatibus ad perſequēdū

cele-

celeriter iter faciens. Item IV die nauigatione cōfecta, inſequuntur, qui imperati a Carteia profecti ſine aqua fuiſſent, ad terram applicant. Dum aquantur, Didius Claſſe occurrit, Naues incendit, nonnullas capit. Pompeius cum paucis profugit; & locum quendam, munitum natura, occupat. Equites, & Cohortes, quae ad perſequendum miſſae eſſent, Speculatoribus ante miſſis certiores fiunt, diem, & noctem iter faciunt. Pompeius humero, & ſiniſtro crure uehementer erat ſaucius. Huc accedebat, ut etiam talum intorſiſſet: quae res maxime impediebat. Ita Lectica a Turre, qua eſſet allatus, in ea ferebatur. Luſitanus More Militari, cum a Caeſaris praeſidio fuiſſet conſpectus, celeriter Equitatu, Cohortibusq. circumcluditur. Erat acceſſus loci difficultas. Nam iccirco, quod propter ſuos a noſtro praeſidio fuiſſet conſpectus, celeriter munitum locum natura ceperat ſibi Pompeius, quem uix magna multitudine deducti homines ex ſuperiore loco defendere poſſent. Subeunt in aduentu noſtri, depelluntur telis: Quibus cedentibus, cupidius inſequebantur Aduerſarij, & confeſtim tardabant ab acceſſu. Hoc ſaepius facto, animaduertebatur, noſtro magno id fieri periculo. Opere circūmunire inſtituit, pari autem, & celeri feſtinatione circum Munitiones in iugo dirigunt, ut aequo pede cum Aduerſarijs congredi poſſent. A quibus cum animaduerſum eſſet, fuga ſibi praeſidiū capiunt. Pompeius, ut ſupra demonſtrauimus. ſaucius, et intorto talo, iccirco tardabatur ad fugiendum. Itemq. propter loci difficultatem, neque equo, neque uehiculo,

culo ſaluti ſuae praeſidium parare poterat. Caedes a noſtris undiq. adminiſtrabatur, excluſa Munitione, amiſsisq. auxilijs. Ad Conuallem autem, atque exeſum locum in ſpelunca Pompeius ſe occultare coepit, ut a noſtris non facile inueniretur, niſi Captiuorum indicio. Ita ibi interficitur. Cũ Caeſar gradiebatur Hiſpalim, Pridie Id. Aprilis caput allatum, & Populo datum eſt in cõſpectum. Interfecto Cn. Põpeio Adoleſcẽte Didius, quem ſupra demonſtrauimus, illa affectus laetitia, proximo ſe recepit Caſtello, nonnullasq. Naues ad reficiendum ſubduxit. Luſitani, qui ex pugna ſuperfuerunt, ad ſignum ſe receperunt, & bene magna manu comparata, ad Didium ſe reportant. Huic etſi non aberat diligentia ad Naues tuendas, tamen non numquam ex Caſtello propter eorum crebras excurſiones, eijciebatur, & ſic prope quotidianis pugnis inſidias ponunt, & tripartito ſigna diſtribuunt. erant parati, qui Naues incenderent, incenſisq. qui ſubſidiũ repeterent. ij ſic depoſiti erant, ut a nullo conſpectu omniũ ad pugnam contenderẽt. Ita, cum ex Caſtello Didius ad propellendũ proceſſiſſet cum copijs, ſignum a Luſitanis tollitur, Naues incenduntur, ſimulq. qui in Caſtello ad pugnã proceſſant, eodẽ ſigno fugientes latrones dũ perſequuntur, a tergo inſidiae clamore ſublato circumueniunt. Didius magna cum uirtute cũ cõpluribus interficitur, nonnulli ea pugna Schapas, quae ad Litus fuerãt, occupant. Itẽ complures nãdo, ad Naues, quae in ſalo fuerũt, ſe recipiũt. Anchoris ſublatis, pelagus remis petere coeperunt. Quae res eorum uitae

tae ſubſidio fuit. Luſinani praeda potiuntur. Caeſar Gadibus rurſus ad Hiſpalim recurrit. Fabius Maximus, quem ipſe ad praeſidium oppugnãdum reliquerat, operibus aßiduis, Hoſtesq. circũ ſeſe intercluſi; inter ſe decernere, facta caede bene magna, eruptionẽ faciunt. Noſtri ad Opidum recuperandum occaſionẽ non praetermittunt, & reliquos viuos capiunt, ac deinde Vrſaonem proficiſcuntur; quod Opidum magna munitione continebatur, ſic, ut ipſe locus non ſolum opere, ſed etiam natura editus, ad oppugnandũ hoſtẽ appeteret. Hoc acciderat, quod Aqua, praeterquam in ipſo Opido, non erat: nam circumcirca riuus nuſquam reperiebatur propius millia paſſuum IIX. Quae res magno erat adiumento Opidanis. Tum praeterea accedebat, ut agger, materiesq. unde ſolitae ſunt Turres agi, propius millia paſſuum VI. non reperiebantur. Ac Põpeius, ut Opidi oppugnationem tutiorem efficeret, omnẽ materiem circum Opidum ſucciſam intro congeſſit. Ita neceſſario diducebantur noſtri, ut a Munda, quã proxime ceperant, materiem illo deportarent. Dum haec ad Mundam geruntur, & Vrſaonem, Caeſar, cum a Gadibus ad Hiſpalim ſe recepiſſet, inſequenti die, Concione aduocata, cõmemorat, initio Quaeſturae ſuae eam Prouinciam ex omnibus Prouincijs peculiarem ſibi cõſtitiſſe, &, quae potuiſſet, eo tempore beneficia largitum eſſe. Inſequenti Praetura ampliato honore, vectigalia, quae Metellus impoſuiſſet, a Senatu petiſſe, & eis pecunijs Prouinciã liberaſſe: ſimul, que, patrocinio ſuſcepto, multis Legibus ab ſe in Senatum inductis,

ſimul publicas, priuatasq. cauſſas, multorum inimicitijs ſuſceptis, defendiſſe: ſuo item in Conſulatu abſentem, quae potuiſſet commoda Prouinciae tribuiſſe: eorum omnium commodorum eſſe & immemores, & ingratos in ſe, & in Populum R. hoc bello, & in praeterito tempore cognoſſe. Vos iure gẽtium, inquit, & Ciuium R. inſtitutis cognitis, More Barbarorum Populi R. Magiſtratibus ſacroſanctis manus ſaepe & ſaepius attuliſtis, et luce clara Caßiũ in medio Foro nefarie interficere uoluiſtis. Vos ita pacẽ ſemper odiſtis, ut nullo tẽpore Legiones deſint Populi R. in hac Prouincia haberi. apud uos beneficia pro maleficijs, maleficia pro beneficijs habentur. ita neque in otio concordiam, neque in bello uirtutem ullo tempore retinere potuiſtis. Priuatus ex fuga Cn. Pompeius Adoleſcens a uobis receptus, Faſces, Imperiumq. ſibi arripuit. Multis interfectis Ciuibus, auxilia contra Populum R. cõparauit: agros, ueſtramq. Prouinciam ueſtro impulſu depopulauit. In quo uos uictores exiſtimabatis? An, me deleto, non animaduertebatis, x. habere Legiones Populum R. quae non ſolum nobis obſiſtere, ſed etiã caelum diruere poſſent? quarum laudibus, & uirtute

Deſunt non nulla

VETERVM

GALLIAE. LOCORVM

Populorum, Vrbium, Montium, ac Fluuiorum, Alphabetica deſcriptio,

eorum maxime, quae apud Caeſarem in Commentarijs ſunt;

& apud Cornelium Tacitum:

AVCTORE

RAYMVNDO. MARLIANO

VIRO. CLARISSIMO

et ſui temporis eruditiſsimo

A

*C*AESAR, *in Commentarijs Galliam in tres partes diuidens, loca Galliae Prouinciae, a Romanis tunc poſſeſſae Britanniae Vlterioris, quam Angliam dicimus, Hiſpaniae etiam Citerioris, ac Populorum cis Rhodanum, transq. Rhenum Flumina ſitorum annectit, qui omnes lingua, inſtitutis, Legibusq. inter ſe etiam tunc differebant.*

Aduatici, *Belgarum Populi*, *Regni Eburonum* (nunc *Leodienſium*) *finitimi*; *ac Neruijs* (nunc *Tornacenſibus*) *proximi*: *habebant amplum*, *& in altiſsimis rupibus Opidum*. *Forte nunc*, ut quibuſdam uidetur, *eſt Opidum appellatum Beaumont*, *uicinum Thuduino*, *in finibus* Hannoniae. *Hos ex alluſione uocabuli* complures *credunt eſſe eos*, *qui Douacum*, *Atrebatenſis Dioeceſis* Opidum, *non longe a Cameraco urbe diſtans*, *incolunt*. *Hi Aduatici ex Cimbris*, *Teutonisq. prognati erant*, *qui Transrhenani fuerunt*. *Sed magis coniectura eſt*, *Aduaticos fuiſſe eos*, *qui* hodie *Gallicam Brabantiam*, *ubi Opidum Niuella eſt*, *partemq. Hannoniae circa Cannetum Montem*, *& Bintium Opida Cameracenſis Dioeceſis*, *finimqq. his loca extra Francorum Regnum inhabitant*; *ubi locus quidem in uiciformam redactus eſt fere deſertus*. *cuius nomen* Gallica lingua ueteris *ſatis alludit*, *& monumenta adhuc quaedam praeclara uetuſtatis uiſuntur*. *Hi Bosleducenſes dicti*. *Vide de his apud Caeſarem*, *fol.* 50.*&* 58.*&* 59.*&* 128.*&* 140.

Agendicum, *inter Celtas Opidum*, *Senonibus Pariſiis*; *Velaunoduno Opido Senonum*, *Genabo Carnutum Opido*, *& Nouioduno*, *Auaricoq. Biturigum Opidis proximum*, *in Regno Francorum ſitum*. Prouins Gallice. *fol.* 165. *&* 192. *&* 201.

Agri-

Agrippinam, quae nunc Colonia dicitur, Archiepiſcopalem inferioris Germaniae Vbiorum urbem ad ripas Rheni Citerioris ſitam; non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus: *in qua gente Aggrippinam, Claudij Caeſaris coniugem, Neroniſq. matrem natam eſſe, ac ueteranos, & Coloniam illuc deduci imperaſſe, Vbiorumq. gentem Rheno transgreſſam auum eius Agrippam in fidem ſuam accepiſſe, ac eam urbem fatali igne paullo poſt conſumptam* refert; *in qua Capitolium, & loca, ac aedificia fuere, & ritus, ad Romanorum inſtar. Ex his adhuc non omnia periere.*

Alduaſduſius, Celtarum eſt Fluuius, Gallice, *Le Doux; oriens circa Montem Iuram, Sequanos ab Heluetijs diuidens; lapſusq. per Comitatum Burgundiae, Montem Bellicardum, Inſulam, ac Claraualllem, Caſtella perluit, ac urbem Biſuntinam nunc interſecat; dehinc, Dolam Opidum praeterfluens, circa Viredunum Caſtrum non longe a Cabillonenſi urbe Arari Fluuio, cui* nunc *Saona nomen eſt, miſcetur, & Dubius* nunc *uocatur, ad Sequanos prorſus pertinens. fol.27.*

Alexia, inter Celtas Opidum Mandubiorum, in Ducatu Burgundiae, finibusq. Aeduorum, non longe a Lingonibus, in uici formam redactum, nomen retinens, a quo etiam hodie, ut pleriſque placet, *magna pars eius Regionis Alſetum nuncupatur; nec lõge di-*

fol.3.& 5.

Alpes erant, quibus initio Gallici belli Caeſar ex Italia in Galliam v. Legiones tranſduxit per fines Cẽtronum,qui hodie *Tarentaſii nominantur. Hae Graiae dicuntur;quibus* uulgo *Mons Cineſius, ſeu Cinerũ nomen eſt; quae & Poeninae,*ut quidam uolunt,*dicuntur,quod Hannibal Poenus his in Italiam penetrauerit.* Tacitus *autem Poeninaiuga, quibus ex Italia in Noricum,& Germaniam iter eſt, deſignat. Aliae erant Alpes,quas Summas* Caeſar *appellat, quod inter omnes magis emineant;quarum iter pateſieri uolebat,quo magno cum periculo, magnisq. cum portorijs Mercatores ire conſueuerant,proximae Veragris Populis, quorum vicus erat Octodorus,* nunc *D. Mauritius dictus.Harum unam dioeceſis Auguſtenſis, D. Bernardi Montem* uulgus *nominat. Alteri Sedumenſis dioeceſis Mons Briga nomen eſt. Sunt & Alpes, quas* Cornelius Tacitus, *&* ueteres *dixere maritimas.Hae in Prouincia Hebredunenſi, locisq. Liguſtico Mari finitimis conſiſtunt;qua ex Italia iter erat ad aggrediendam Narbonenſem Prouinciam. Alpes itẽ fuere, quas* idem Tacitus, *&* Priſci *dixere Raeticas, a Raetis Populis, qui, ex Tuſcia profecti, duce Raeto,ea loca tenuere, forſan dictae.Hae Agro Tridentino adiacent,& Veronẽſi,quibus ex Italia in Sueuiam,& Auſtriam iter eſt. Fuerunt & illae, ex quibus Rhenus inter fines Sedunenſis, & Curienſis dioeceſum oritur,quas Lepontias* Caeſar, *&* alij ſcriptores *appellauere.*Nunc *D.Gotthardi, ac D. Nicolai dicun-*

tur,

nia Citeriore, qui oppoſiti ſunt Angliae, in Regno Frã-corum, Dauranches Gallis. *fol.* 67.

Ambiuariti, qui Beuuni, ſiue Brabantini inter Belgas Populi erant, *citra Rhenum, & Moſam, Flumina. Ad quos praedandi, frumentandiq. cauſſa partem Equitatus miſerant Vſipetes Germani, & Tenchtheri* Populi, *qui cis Rhenum tranſeuntes finibus ſuis Menapios* (nunc *Iuliacenſes*) *expulerant.* Inde coniectura eſt, *hos Ambiuaritos incoluiſſe eam Ducatus Brabantiae partem, in qua Buſcuſducis, Breda, & Bergae Opida, Leodienſis Dioeceſis, & Antuerpia Opidũ, Cameracenſis Dioeceſis exſtant, Nuſſiaque, & Geldria Citerior ſitae ſunt. Circa quae loca per Campaniam Brabantiae uſque Tungros Opidum prope uſque Leodium,* ut pleriſque placet, *Mare Oceanum protendebatur. fol.* 84.

Anartij, Populi trans Rhenum, & Danubium, cui; ac Hercyniae ſiluae, quae ingens erat ſilua Germaniae, et Dacis finitimi erãt. Qui Daci, ut pleriſque placet, *pridem partem habitarunt Pannoniae. fol.* 154.

Ancalites, Populi in Anglia, Trinobantibus, Bibrogis, Caſſiis, & Cenimagnis proximi fol. 115.

Andes, Populi, inter Celtas, Curioſolitis, Venetis, Carnutibus, & Turonibus finitimi, ac Ducatui Bituricenſi, Oceanoq. proximi, quos Ligeris Flumen alluit, Ciuitas eſt, inter Galliae primarias, Andegauenſes dicti, in Prouincia Turonenſi, & Francorum Regno ſiti, Ducatus titulo inſigniti. Hinc in Regno Neapolitano Angioni dicti, quod ad illam familiam Regni iu-

ra deuenerint. quae mox Reges Francorum ex teſtamento Rhenati ultimi ſibi adſciuerunt. fol. 61. & 168.

Anſuarios, Germaniae inferioris Populos, proximos Phryſiis, pulſos a Caucis, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Antona, in Anglia Fluuius. Tacitu s.

Antuates, Populi citra Rhodanum, extra Belgas, Celtas, & Aquitanos, finitimi Allobrogibus, & Gebennae Opido, ac Galliae Prouinciae Romanorũ proximi. Huius nominis adhuc exſtat uicus, & Praefectura quaedam Monachorum inter Geneuam, & Delphinatum, qui eſt Geneuenſis dioecesis. Videntur tamen, ſecundum Caeſaris *deſcriptionem, Antuates magis fuiſſe inter Allobroges, & uicum Veragrorum, cui D. Mauritius Sedunenſis dioeceſis nomen eſt.* Hos qui*dam* hodie *Vautuates appellant. fol.62.*

Aquitania Regionum latitudine, & multitudine hominum ex tertia parte Galliae exiſtimanda eſt: hanc Garumna Flumen a Celtis diuidit, quae & Oceanum Mare attingit. In hac ſunt Metropoles Burdegalen*ſis, Auxitana, earumq. ſuffraganeae; pars item aliarum Metropolum extra terminos eodẽ ſitarum. Quae tamẽ Aquitaniae attribuũtur. Guiennã hanc Galli* ho*die nuncupant. Haec cum olim a Regibus Francorum Ducibus Normãniae traſdita eſſet, qui poſtea Regnũ Angliae occuparunt, cum illam poſt uarias contentiones* C. *&* LX. *amplius annos Angli tenuiſſent, Caroli* VII. *auſpicijs tandem ad Frãcos redijt. In hac cum alij*

Prin-

Principatus celebres ſunt, tum Fuxenſis; quorum Princeps Nepos ex ſorore Ludouici XII, *qui nunc rerum in Gallia potitur, uictis apud Rauennam Hiſpanis memorabili proelio, uitam cum Principatu amiſit. Sicq. eius Opida ad Regem, nullis relictis heredibus, rediere, ſorore ſuperſtite, Ferdinando Regi nupta. fol.* 1. *&* 75.

Arar, Celticae Fluuius eſt, nunc *la Saone. Oritur in Dioeceſi Tullenſi, finibusq. Burgundiae, & Lotoringiae, non longe a Monte Vogeſo, quo Moſa Flumen profluit. Interſecat tum eam Burgundiae partem, quae Imperatoria; tum eam, quae Regia dicitur. Illi Comes,* ut hodie loquuntur; *huic Dux, a Francorum Rege inſtitutus, praeerat; qui tamen, mortuo Carolo Philippi, ab Heluetijs occiſo apud Nanceum, ad ſupremum ius Regium adſcriptus eſt, ut nullus adhuc Burgundiae Dux ſit, ſed Comes tantum. Interſecat Gabillonem, ac Matiſconem Ciuitates, tunc Aeduorum Opida. Prolapſus ad Lugdunum urbem, Rhodanum influit. Quem Fluuium* Virgilius in Bucolicis, Lucanus in primo, & Tibullus Elegia VII. memorant. *fol.* 8.

Arduenna ſilua omnino in Belgis totius Galliae maxima, atque ingens, a Rheno Fluuio per fines Treuirorum ad Neruios (nũc *Tornacenſes*) *& initiũ Rhemorum pertinens, millibus paſſuum amplius* D. *in longitudinem patet. Attingit enim Menapios,* (nunc *Iuliacenſes*) *Aquiſgranum Opidum, Eburones,* (nunc *Leodienſes*) *Condruſos, Aduaticos, qui erant pars*

Comi-

Comitatus Hannoniae, Lutemburgenſem, Bullionenſem, Barrenſem, Lotoringum, Limburgenſemq; Ducatus, Eifliam, & Comitatum Namurcenſem, Metenſium, Moguntinorum, Confluentiae, & Vbiorum, nunc Colonienſium, & Catalaunae Dioeceſis fines; in qua ſunt uici, Caſtella, & Opida multa, ac complures inſignes Abbatiae, praeſertim Ordinis D. Benedicti, ſcilicet Diui Huberti, Leodienſis Dioeceſis, Diui Cornelij, Colonienſis Dioeceſis: cuius ſiluae extrema pars uerſus Belgas ſunt Moſa, & Scaldis Fluuij. Scaldis uero Moſam influit; qui Fluuij, & Silua nomen retinent priſcum hac etiam tempeſtate; fol. 104. & 156.

Aremici, Populi, uel Artomici, extra Celtas, Belgas, & Aquitanos citra Rhodanum Fluuium finitimi Volcis, non longe a Gaballis, Aruernis, Heluijs, Ruthenis, Maßilienſibus, & Cadurcis. Hos coniectura eſt *fuiſſe Artomicorum Populos, quorum Ciuitas eſt Epiſcopalis, & Prouinciae Viennenſis, in finibus Galliae Prouinciae Romanorum, quos Auracenſes* dicimus, *ubi Principatus eſt, Francorum Regi non ſubditus, Armeniacus* uulgo dictus. *Horum princeps, Iacobus nomine, cum a Florentinis in Italiam accerſitus eſſet aduerſus Ioannem Galeatium, Mediolanenſem Ducem, Apud Alexandriam magno proelio uictus, & caeſus eſt. ſol. 206.*

Arenacū, inter Coloniam, & Traiectum, urbes Epiſcopales, locum ultra Nouesium, Rheno adiacentem, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Armoricae Ciuitates poſitae erant in ultimis Galliae

liae finibus, Oceano coniunctae, ex quibus fu r Curioſolites, Rhedones, Ambibari, Cadetes, Oſiſſini, Lemouices, Vnelli Populi, oppoſiti Angliae, Britannia Citerior, & Britonans appellata, cui Dux olim, Regi ſubditus, praefuit; nunc ex matrimonio Annae, Ducis olim filiae, ad Regem redacta. fol. 214. & 243.

Aruerni, Populi inter Celtas, finitimi Aeduis, Biturigibus, ac Borbonienſibus, nec longe a Lemouicibus, nomen retinent. Ducatus eſt, cuius titulus Duci Borbonij adſcribitur. In Francorum Regno ſiti. Hos memorat Lucanus in primo. *fol.* 21. & 35. & 169. & 171.

Aſciburgium, Opidum Germaniae, non longe a Rheno Fluuio, & cis eum inter Geldubam, & Vetera Caſtra ſitum, Nuſciae, & Cleuenſi Ducatui proximum, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus. *Aſtypygion olim ab Vlyſſe, quorundam opinione, nuncupatum.*

Atrebates, inter Belgas Populi finitimi Ambianis, Tornacenſibus, & Morinis, partem Picardiae continent. Ciuitas eſt, nomen adhuc retinens in Prouincia Rhemenſi. Regem agnoſcit. Arras hodie *uulgo nuncupatur. In hac laudatiſſima texuntur aulaea. fol.* 43. & 50.

Auaricum, erat Opidum Celtarum maximum, munitiſſimumque, in finibus Biturigum, Agri fertiliſſima Regione fere ex omnibus partibus Flumine, & Palude perpetua circumdatum, trans Ligerim Flu-

 uium,

uium, habens unum, & peranguſtum aditum, proximum Nouioduno, Opido Biturigum, ac Genabo Opido Carnutum, & Velaunoduno, Opido Senonum, in Francorum Regno ſitum. Burges, uel Viarons, a Gallis appellatum. *fol.* 173. & 174.

Auenticum, Heluetiorum caput fuiſſe, teſtis eſt Tacitus. Ammianus Marcellinus ſcribit; ſuis quidem temporibus deſertam Ciuitatem, ſed non ignobilem quondam, ex Aedificijs ſemirutis colligi. Hodie late patentes ruinae uiſuntur, & retinet patria lingua priſcum nomen Auenche. Vicus, in Agro Vautuatum.

Aulerci, Populi erant inter Celtas, Aeduorum clientes, de Ange dicunt, *ſiue Rhoanum. fol.* 213.

Aulerci, item Populi, inter Celtas, ex Ciuitatibus maritimis Oceanum attingentibus; quae Armoricae appellantur, proximi Rhedonibus, Seſuuijs, Curioſolitis, Oſiſſinis, Vnellis, Venetis, ac Cenomanis in Prouincia Turonenſi, & Francorum Regno ſiti, quos non nulli *Aurelianenſes eſſe opinantur. Sed illi Prouinciae ſunt Senonenſis. fol.* 61.

Auderci, item inter Belgas, proximi Eburonibus, Lexouijs, ac Velocaſſiis. fol. 72.

Auſci, Populi in Aquitana, proximi Garumnis, Vocatibus, Taruſatibus, Sōtiatibus, Cocoſatibus, & Hiſpaniae Citteriori, in Regno Francorum ſiti; quos coniectura eſt *fuiſſe Auſcitanos, ſeu Auxitanos. Ciuitas eſt Metropolis. Hi ſunt Aquitanorū clariſſimi, quorum urbs opulentiſſima Heluiumberrum.* ut refert

Pom-

Pomponius Mela.*fol.*78.

Axona,inter Belgas Fluuius eſt,in extremis Rhemorum finibus, quo pedibus uado tranſitus eſt. La Diſne uulgo *dicitur. In huius Fluminis tranſitu Germani ab inſequentibus Gallis magnum incommodum accepere, fere* IIX. *millibus paſſuum ultra Rhemos, Laudunenſem,& Rhemenſem Dioeceſim partiẽs.* Gallice *Auaix* nunc *dicitur,prope Opidum,quod uocatur* Gallice *Latonio.fol.*44.*&* 46.

B

BACENIS, *ſilua ingens trans Rhenum, Sueuos a Cheruſcis pro natiuo muro diuidit:* nunc, ut opinio eſt, *Nigra ſilua dicitur,non longe a Friburgo Opido, & Badenſi Agro, inter Atheſim,Rhenum, Necharum,Moganum, & Danubium, Germaniae Flumina, Hercyniamq.ſiluam, & Haſſiae, Regionis Germanicae,montes.fol.*145.

Bataui, Populi inter Belgas. nam Moſa Flumen parte quadam ex Rheno recepta longe fere ab Oceano LXXX. *millibus paſſuum, quae appellatur Vualis,Inſulam efficit Batauorum, in Oceanumq. influit. Hi* hodie, ut pleriſque placet, *Hollandi dicuntur, Dioeceſis Traiectenſis,propinqui Phryſiae, & Ducatui Geldriae,ac Mari Oceano finitimi. Hos memorat* Lucan. lib. I. *Hi a Cattis, Populis Transrhenanis,*

Cheruſcis, & Ligijs Pannoniae Populis ultra Hercy-mam ſiluam finitimis, Hermunduris orti dicuntur, & ſeditione domeſtica pulſi, extrema Gallicae orae uacua cultoribus, ſimulq. Inſulam, inter uada ſitam, occupauere. Quam Mare Oceanum a fronte, Rhenus Amnis tergum, ac latera, circumluit, ut refert Cornelius Tacitus; *dicens, apud Batauos fuiſſe olim Lucum ſacrum, qui, ut* ut coniectura eſt, *hodie in finibus uici Haghaeducis in Hollandia exſtat. nec longe,* ſecundum Tacitum, *eſt Inſula, nomine Mona, unde forte Monachum Opidum, uel Monaſterium Ciuitas Epiſcopalis eſt. fol.* 85.

Batauodurum, inter Colonienſem, & Traiectenſem, urbes Epiſcopales, locum ultra Nouesium, in finibus Ducatus Cleuenſis ſitum, Rheno adiacentem, Belgis adſcribendum, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Belgae, Populi multarum Ciuitatum, Opidorum, ac locorum, Mari Oceano, Rheno, Matrona, & Sequana Fluminibus includuntur. Horum plerique orti a Germanis, Rhenum antiquitus transductis, Gallos inde expulerunt. Hi moribus, legibus, & ornatu nunc *ſunt ualde culti, humani, & ſatis effeminati, continueq. ſunt apud eos Mercatores, quo per aetates, commerciaq. mores hominum mutari conſtat. In his ſunt Metropoles, Treuerenſis, Colonienſis, Maguntina, Rhemenſis; cum earum ſuffraganeis, intra Oceanum Mare, ac eadem tria Flumina conſtitutis. item Brabantia, Flandria, Hollandia, Gel-*

driae,

driae, ac Phryſiae pars, tota Picardia, Hannonia, Iuliacum, Virtutum comitatus, ac Campaniae maxima portio, Silua Arduenna uniuerſa, cum ſingulis ſibi adiacentibus, & ea incluſis Populis, ac locis; & plerique Principes, tum profani, tum ſacri, Ducesque, & Comites, Ciuitatesque, quarum multae liberae, ſuoq; iure agunt, aliae Francorum Regi obtemperant. Quod supereſt, Imperatorias partes ſequitur. In his ſunt tres Imperatorum electores, ſunt & Francorum Regis, quos Pares uocant, ferme omnes. Imperator certe, & Rex in Belgis coronatur, conſecratur, & inungitur. alter Aquiſgrani, alter Rhemis. Hos memorat Lucanus in primo. *In his Belgarum clariſſimi erant Treuiri, quorum vrbs opulentiſſima Augusta,* ut refert Pomponius Mela, *quae* nunc *ignoratur. In Belgica autem a Iulio Caeſare uſque in tẽpus inclinantis Imperij Legatum Romani diutius habuerunt. Nunc uero uice Proconſulum, & Legatorum Romani Pontificatus Monarchia exſtat; & Legatos natos, & Primates habet, quibus ſubſunt Epiſcopi, ad inſtar Praeſidis Prouinciae inſtituti. Sunt & Collectores, quos* Priſca Aetas *Quaeſtores appellauit, atque Reges, & Principes, qui, uelut Cenſores, Decreta Pontificis Maximis, & Cenſuras reuerenter exſequuntur. Huic ſinguli obedientiam exhibent, & ad eum in cauſſis maioribus recurrunt, quas ad ipſum aſſidue deferunt. fol.* 1. & 41. & 44. & 257.

Belgium, erat Bellouacorum Ciuitas magna, &

inter Belgas auctoritate, atque hominum multitudine praeſtans, in qua Caeſar interdum hiemauit, ac plures Legiones eius aliquando illic in hibernis fuere, nomen adhuc retinet. Dictum etiam uideri poteſt Belgium, pro Belgarum Regione: ut apud Liuium *Samnium, pro Samnitium Regione. fol.*117.

Bellocaſſi, Populi inter Celtas, proximi Lexobijs, quos, opinio eſt, *eſſe Baiocenſes. Eorum Ciuitas eſt Epiſcopalis in Prouincia Rotomagenſi, Ducatu Normaniae, & Regno Francorum ſita. fol.*213.

Bellouaci, Ciuitas eſt Epiſcopalis in Prouincia Rhemenſi, ac Francorum Regno ſita. Hodie, *Beauuaiſin. fol.*44.*&* 49.*&* 203.

Bethaſios, Germaniae Populos, inter Belgas, proximos Caninefatibus, Batauis, Tungris, ac Marſacis, Traiectenſes ſuperiores fuiſſe coniectura eſt, *ad utramque Moſae Fluminis ripam cis Rhenum ſitos, in Dioeceſi Leodienſi. Hos* Caeſar *non memorat, ſed* Tacitus.

*Bibracte, Opidum Aeduorum in Celtis, longe maximum, ac copioſiſſimum, & maximae apud Aeduos auctoritatis: in quo totius Galliae Concilium Caeſar indixit, ius dixit, & ſaepe hiemauit: In Francorum Regno ſitum, in formam ruris redactum; & in radicibus Montis, non longe ab Aedua Ciuitate, poſitum, nomen retinet. fol.*16.*&* 200.

Bibrax, Opidum Rhemorum, in Belgis, ultra Axonam Flumen, nec longe ab eo: quod Flumen in extremis Rhemorum finibus erat, & in eo Pons, in Fran-

corum

corum Regno ſitus; nunc Naui, & interdum vado tranſiicitur. Portus priſcum Opidi nomen Latine retinet. fol.44.& 205.

Bibroci, Populi in Anglia, Mari proximi, & Caſſis, Ancalitibus, Trinobantibus, Cenimagnis, ac Segontiacis. fol.115.

Bigerrones, Populi in Aquitania, proximi Tarbellis, Vocatibus, Taruſatibus, Sontiatibus, & Hiſpaniae Citeriori, in Francorum Regno ſiti, Comiti de Fuxo ſubditi. Vbi Comitatus eſt, in Vaſconia conſiſtens. Nomen retinent, ubi Turſa eſt, & Caſtrum Begora, & Epiſcopatus Bicterenſis Prouinciae Narbonenſis. Hinc profectus uir fortis, Enequus nomine, Regnum Nauarrae conſtituit, pulſisq. inde Mauris, ſucceſſoribus ſuis Regnum per manus reliquit. fol. 78.

Bingiam, nunc *Pingiam, Germaniae Opidum, Belgis adſcribendum; inter Maguntiam urbem, & Confluentiam Opidum, cis Rhenum; eius ripis finitimũ, non memorat* Caeſar, *ſed* Tacitus.

Bituriges, Populi inter Celtas. Eorum fines ab Aeduis, quorum erant in fide, Ligeris Fluuius diuidit. proximi ſunt Aruernis. XXI *vrbes eorum uno die incenderunt, ut Caeſarem commeatu, & pabulatione prohiberent. Ciuitas eſt Metropolis, retinens nomen. Carolus* VII*, qui, pulſis Anglis, Francorum Regnum reſtituit, cum nihil ferme aliud eſſet, quod in Gallia retineret, occupantibus Anglis omnia, Bituricenſis Rex in deriſum appellabatur. in Regno Fran-*

corum ſita. Hos memorat Lucanus lib. primo. *fol. 169. & 226.*

Blannonij, (Brannouij magis legitur) Populi inter Celtas, proximi Seguſianis, Ambiuaritis, ac Aeduis, quorum clientes erant; qui fuerunt forte & Brannouices; qui dicuntur a Gallis *de Blano. fol. 213.*

Boij, Populi Transrhenani, Franconiae, Alpibus Italiae, Sueuis Auſtralibus, ac Danubio Flumini proximi. Qui in Agrum Noricum tranſiuere, Noriãq. oppugnarũt, expulſis, ut coniectura eſt, *Noricis: quorum Noricorum adhuc pars, trans Danubium, non longe ab ortu eius, & Atheſis Fluminis ſita, Noricus Ager appellatur. Boiorum pars, Aeduis Caeſarẽ deprecantibus, deuictis Heluetijs, quorum in ſocietate domo exceſſerant, in finibus Aeduorum a Caeſare ſunt collocati. Vbi Gergobiam, Ciuitatem exiguam, & infirmam, non longe ab Auarico, Opido in finibus Biturigum ſito, eis per Aeduos attributam, habitarunt: Boij primum, poſt Boioarij, & nunc Bauari dicti. A finibus Herbipolenſium per Noricum Agrum, ubi Nurimberga eſt Opidum, in medio fere Germaniae ſitum, in Auguſtenſes protenduntur. cum quibus, & alijs finitimis Tranſrhenanis uſque ad Briſſinam urbem, & terras, quas hodie Sigiſmundus, Auſtriae Dux, poſſidet, ac in fines Tridentinos ſaepe tum, & continue uſque nunc Heluetij Rhenum tranſeuntes bella geſſere. Hi Borbonij* hodie *dicuntur fol. 4. & 20. & 171.*

Bonnam,

Bonnam, Opidum ad Citeriores Rheni ripas ſitũ, & Colonienſi vrbi, ac Confluentiae Opido proximum, inter Belgas numerandum, non memorat Caeſar; *ſed* Tacitus.

Brannouices, Populi inter Celtas, Proximi Seguſianis, Ambiuaritis, ac Aeduis, quorum clientes erãt. Hodie, *la Moriane. fol.213. Iidem forte, qui & Brannouij.*

Bratuſpantium, Opidum Bellouacorum inter Belgas, finitimum Sueſſionibus, in Francorum Regno ſitum. fol.49.

Brigantes, in Anglia Populos, Silurum gentem, nõ memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Britanniae maioris, cui nomen eſt Anglia, pars interior ab his incolitur, quos natos in Inſula ipſi *memoria proditum dicunt. Maritima pars ab his, qui praedae, ac inferendi belli cauſſa ex Belgis tranſierunt, qui omnes fere his nominibus Ciuitatum appelluntur, quibus orti Ciuitatibus peruenerunt, & bello illato ibi remanſerunt, atque Agros colere coeperunt. Inde* opinio *eſt, eorum linguam ex Populorum diuerſitate compoſitam, intellectu, ſcientiaq. loquendi difficiliorem eſſe, quodq. Germanos prae ceteris caros habeant, quia plerique Belgae orti ſunt a Germanis, qui antiquitus Rhenum tranſiuerunt, a quibus poſtea Angliae pars maritima originem ſumpſit. Hos,* refert Lucanus, *ultra Oceanũ eſſe, & toto diſcretos orbe. Continet tota Anglia Inſula in circuitu bis ∞ millia paſſuum. Apud hos erat, &*

eſt

eſt, magnus pecorum numerus. Haec Inſula Angliae, Germaniae Populis in eam Claſſe ſaepius irruẽtibus, victis veteribus Colonis, Anglorum terra dicta. Verum partem eius, quae magis ad Septemtrionem uergit, Scoti, & ipſi Germani, Pictis admiſtis, occuparunt, hodieq. tenent, Francis amiciſſimi, Anglorum Regi maxime ſemper infeſti, Populi moribus inconditi, efferi. nullas prope urbes habent. nemora, & ſiluas bellis ingruentibus petunt.

Bructeros, ex quibus fuit Velleda uirgo fatidica, quae Germanis, religione animos eorum occupante, aliquando praefuit, ut auctor eſt Tacitus, *Germaniae inferioris populos, Tenchtheris, & Phryſiis proximos, non memorat* Caeſar, *ſed* Tacitus.

C

CABILLONVM, *Opidum Aeduorum, inter Celtas, quod,* coniectura eſt, *fuiſſe Opidum Cabillonem, ad ripas Araris Fluuij, ubi rei frumentariae, commercijque, & commeatus cauſſa ſaepe Romani negotiabantur. Matiſcone Opido finitimum, in Prouincia Lugdunenſi, Ducatu Burgundiae, & Francorum Regno ſitum, nomen retinens, Challons ſur Saone. fol. 223.*

Cadetes, Populi inter Celtas, ex Ciuitatibus Oceanum attingentibus, quae Armoricae appellantur, proximi Lemouicibus, Rhedonibus, Venetis, Andegauen-

*gauenſibus, Cenomanis, in Regno Francorum ſiti. fol.*214.

Cadurci, Populi inter Celtas, proximi Heleuteris, Gaballis, Vellaunijs, Lemouicibus, & Aruernis. Quorum ſub Imperio eſſe cõſueuerant: Ciuitas Epiſcopalis, in Prouincia Bituricenſi, ac Regno Francorum ſita: nomen retinent. Hos memorat Iuuenalis in prima ſatyra tertij libri. *Nec longe erant a finibus Prouinciae Romanorum. fol.*213.

Caletes, Populi inter Belgas, Morinis, Oceanoq. Mari finitimi, ac Ambianis, & Atrebatibus proximi. Ab his breuiſſimus in Britanniam (nunc *Angliam) tranſiectus, nomen retinent. Morinenſis ſunt Dioeceſis, in Regno Francorum ſiti, Anglorum Regi ſubiecti. fol.* 43. & 44.

Camulodunum, in Anglia Opidum, ſeu Colonia. Nihil de hoc Caeſar, *ſed* Tacitus; *quem poſt Caeſarem fere* C, & XX. *annis Hiſtoriam ſcripſiſſe,* conſtat; *praeſertim* ex libro, quem de Oratorum, & Poetarum collatione edidit.

Caninefates, Populos, Batauis finitimos, & eandem Inſulam colentes; qui, origine, virtute, lingua pares Batauis, numero ſuperantur. Non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Cantium, in Anglia, ad Mare eſt in angulo imi, minorisq. lateris ex tribus eius Inſulae lateribus, contra Galliam, quo fere omnes Gallicae Naues appellunt, & ad Orientem Solem ſpectat. Ex omnibus autem Anglicis longe ſunt humaniſſimi, qui Cantium inco-

incolunt. quae Regio eſt maritima omnis, neque multum a Gallica differunt conſuetudine. Huic maritimae Regioni I V. Reges praeerant, quibus Caeſar, quidquid in annos ſingulos vectigalis Populo R. Anglia penderet, conſtituit. Nunc Regio Angliae, ex uoto Henrici Regis, vectigalis Romano Pontifici facta eſt, Quaeſtorq. a Romano Pontifice in Angliam mittitur, qui cenſum annuum exigat, non diſſentiente Rege. In Cantio Ciuitas eſt Metropolis, nomen retinens. Fere habet omnes Epiſcopos Angliae ſibi ſuffraganeos. Eius Archiepiſcopus Legatus natus eſt. Similiter & Eboracenſis, cui in Anglia (quae eas duas Metropoles ſolum habebat) duo tantum ſubſunt ſuffraganei, quod omnes olim Epiſcopi Scotiae, quae nullum habet Archiepiſcopum, illi ſubijcerentur. fol. III. & II5.

Cantabri, Populi Ciuitatum Citerioris Hiſpaniae, finitimae Aquitaniae, qui auxilio fuerunt Vocatibus, Taruſatibus, Tarbellis, Bigerronibus, Garumnis, Cocoſatibus, ac reliquis Populis, & Ciuitatibus Aquitaniae contra Exercitum Caeſaris, cuius Dux erat P. Craſſus, M. Craſſi F. qui, una cum Patre, a Parthis interemptus eſt. Finitimi Oceano Aquitanico, Pyrenaeis Montibus, ac Garumnae Fluuio. fol. 78.

Cargali, Populi Tranſrhenani, in Galliam Celticã circa fines Sequanorum, ac Aeduorum ab Ariouiſto, Germanorum Rege, tranſportati, quos non ab re opinari poſſumus eoſdem fuiſſe cum Harudibus, ab

ipſo

ipſo Rege ſimiliter tranſlatis.

Carnutes,populi inter Celtas, Andegauēſibus,Turonibusq.finitimi,ac Oceano proximi,erant in cliente la Rhemorum.Regio eorum totius Galliae media, a qua tamen extra Regnum Francorum biduo iter expedito patet.Ciuitas eſt Epiſcopalis, nomen Latine *retinens,in Francorum Regno ſita.fol.*141.

*Caſſi,Populi Angliae,Mari proximi, & Cenimagnis,Trinobantibus,Segontiacis,Ancalitibus,& Bibrocis.fol.*115.

Cattos,Populos Germaniae trans Rhenum Flumē, Ligijs, Hungariae Populis, Cheruſcis, Hercyniaeq. ſiluae proximos, ac Hermunduris, cum quibus pro Flumine finitimo ſale ſecundo pugnabant, & in aeternum diſcordabant. non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Catuaci,Populi inter Belgas,Neruijs, Caletibus, Veromanduis, ac Condruſis proximi, quos forte Douaci Opidi incolas,Dioeceſis Atrebatenſis, opinari licet.*fol.*44.

*Caturiges, Populi finitimi Centronibus, ac Garocelis,qua iter erat ab Alpibus Graijs ad Opidum Geneuam, Lacum Lemanum, & Rhodanum Fluuium, quos,*uetiſimile eſt, *fuiſſe Dioeceſis, uel ſaltem Prouinciae Tarentaſiae,extra Belgas,Celtas,& Aquitanos.fol.*7.

Celtica, quae & Gallia olim *a Romanis dicebatur, Veſontinam, Senonenſem, Bituricenſem. Lugdunēſem Ciuitates Metropolitanas, carūq. ſuffraga-*

neas

neas omnes inter Garumnam, Matronam, Sequanam, & Rhodanum Flumina ſitas complectitur. In hac ſunt Ducatus Bituricenſis, Burgundiae, Borbonij, Aruerniae, Aurelianenſis, Valeſii, a quo recentiores Francorum Reges, a Philippo ſcilicet Valeſio, cognominantur; & Normaniae, quoad citra Sequanam ſe extendit. Comitatus etiam Burgundiae, Niuernenſis, Altiſsiodorenſis, Montis Belicardi, Ferretenſis, Carolotenſis, Matiſconenſis, Bleſenſis, Bellouacenſis, de Iouigni, Principatus Auraeſiccae, multiq. alij, & pars Comitatus Campaniae. Celtarum clariſſimi ſunt Aedui. Horum urbs opulentiſsima Auguſtodunum, ut refert Pomponius Mela, *cui Gallica lingua alludit, Autum appellando. cuius Celticae terminos, quoad R. Imperium in Gallis uiguit, Rhodanus Fluuius praefiniebat,* ut nonnulli ſcripſerunt. *Hi proprie Franci* nunc *dicuntur. fol.* 1.

Cenimagni, Populi in Anglia, Mari proximi, & Trinobantibus, Segontiacis, Ancalitibus, Bibrocis, ac Claßis. fol. 115.

Centrones, Populi finitimi Garocelis, & Caturigibus, non longe a Vocontijs, & Allobrogibus erant, inter Alpes Graias, quae hodie *dicuntur Mons Cinerum, ſiue Cineſius, & urbem Geneuam, Lacumq. Lemanum, & Rhodanum Fluuium. Nunc autem Centrones ſunt Tarentaſii extra Celtas, Belgas, & Aquitanos, in Sabaudia, Ciuitas eſt metropolis. Quidam & Ceutrones legunt. fol.* 7.

Centrones, item Belgarum Populi, qui ſub Imperio Neruiorum (nunc *Tornacenſium*) *erant, proximi Grudijs, Leuacis, Pleumoſiis, & Gordunis. Forte ſunt* nunc *Cortracenſes, in Flandria, Tornacenſis Dioeceſis. fol.* 7. & 126.

Ceracates, Germaniae Tranſrhenanae Populos, Vangionibus, ac Tribocis proximos, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Chamauos, Germaniae inferioris Populos, pridem Phryſiae partem, Oceanum Mare, Rhenum Fluuium. & Lacus attingentem, paludibus, ac ſaltibus uberrima incolentes; quam mox Tubantes Populi, poſt Vſipij (*Germanica itidem gens*) *inhabitarunt. non memorat* Caeſar, *ſed* Tacitus.

Cheruſci, Populi, Germani gente, nomine, & numero appellati; cis Rhenum Fluuium inter Belgas, Eburonibus, qui hodie *Leodienſes, & Condruſis proximi. Hos,* coniectura eſt, *fuiſſe inter Populos Leodienſis Dioeceſis. fol.* 44.

Cheruſci, Germaniae populi, Tranſrhenani, quos Bacenis, ſilua Germaniae ingens, (nunc *Nigra,* ut pleriſque placet, *dicta*) *a Sueuis pro natiuo muro diuidit. Hos* Tacitus refert *proximos Hermunduris, Cattis, & Ligijs, Hungariae Populis. fol.* 145.

Cimbri, Populi, Rhenum Fluuium tranſeuntes, depoſitis, (*ubi poſtea Aduatici incoluerunt*) *citra id Flumen impedimentis, omnem Galliam uexando, & occupando, ſolis Bellouacis reſiſtentibus, iterq. per Galliam, Prouinciam Romanorum, facientes, in Ita-*

liam

liam contenderunt. Hos memorat Lucanus lib. primo, *quos a Dacia, quae Dania dicitur, ueniſſe*, opinio eſt. *Hi Zelandiam* hodie *tenent, Zelandiq. nuncupantur. fol. 25. & 29. & 210.*

Biuaronem, Opidum proximum Hiſarae Flumini, Vocontijs Populis, Montiq. Cineſio, & Allobrogibus in Sabaudia, non memorat Caeſar, *ſed* Plancus inter Epiſtolas familiares Tullij, in illa, quae incipit, Numquam mehercule. *Quibus in locis*, opinio eſt, *Caeſarem, initio Gallici belli,* v. *Legiones ex Italia tranſduxiſſe*; & uериſimilius eſt, *quam quod per Eporediam, urbem Epiſcopalem, & Auguſtam Praetoriam, ac Montem, cui Coloniae iugum uulgo nomen eſt, inter Cineſium, & Sancti Bernardini Montes iter fecerit, cum hoc impeditius, ac prolixius uideretur.*

Cocoſates, Populi in Aquitania, proximi Sibuzatibus, Vocatibus, Taruſatibus, Sontiatibus, Garumnis, ac Hiſpaniae Citeriori, & Garumnae Fluuio: in Francorum Regno ſiti. fol. 78.

Condruſi Belgarum Populi, inter Eburones, (qui nunc *Leodienſes ſunt) Segnos, & Treuiros (quorum erant clientes) Menapijs, Moſae Fluuio, & Siluae Arduennae finitimi, gente, nomine, & numero Germani, apud quos eſt ad ripas Moſae Opidum ab Antonino Pio,* ut quidam ſcribāt, *conditum, & Benefacta appellatum. nomen retinent. Dioeceſis ſunt Leodiēſis, & uſque ad Ciuitatis fere moenia protendūtur, cuius Antiſtiti etiam ſubiacent*; nunc, *Ducatui Luxemburgenſi,*

genſi, ac Comitatui Namurcenſi, & Moſae Fluuio finitimi. fol. 44. & 157.

Confluens Moſae, & Rheni Fluminum in Sicambros (nunc Geldrenſes) ad Menapios, (nunc Iuliacenſes) ut olim ſeipſi Menapij protendebant, eſt longe ab Oceano fere LXXX. mille paſſibus proximus Nouiomagio, Geldrenſium Opido, Doeceſis Traiectenſis, Prouinciae Colonienſis, inter Buſcumducis, & Hoeſdem, Opida Ducatus Brabantiae: in quorum Sicambrorum fines equitatus Vſipetum, & Tenchtherorum poſt proelium, & fugam ſuorum ſe trans Rhenum recepit: inter quem Confluentem, & Colonienſem Ciuitatem, (quae poſt Vbiorum fuit) Ponte facto, Caeſar, primo tranſiecit exercitum, fol. 88.

Curioſolitae, Populi inter Celtas, ex maritimis Ciuitatibus Oceanum attingentibus, quae Armoricae appellantur, proximi Andegauenſibus, Seſuuijs, Oſiſſinis, Vnellis, Venetis, Aulercis, Rhedonibus. Hos Coriſopitenſes eſſe, pleriſque placet. Quae Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Turonenſi, Britanniae Ducatu, Regnoq. Francorum ſiti: Cornouaille, Gallis. fol. 61. & 214.

D

DACI, Populi erant Tranſrhenani, Danubio Fluuio, & Anartibus, ſiluaeq. Hercyniae finitimi, quos olim Hungariae partem habitaſſe, plerique

tranſdunt, & poſt in maritima loca Noruegiae proxima ceſſiſſe. Lucanus, lib. 2. fol. 154.

Danubius, Fluuius Germaniae, ex Monte qui ab aliis *Iraneus dicitur, non longe a Rhaeticis Alpibus, Athesiſque, & Rheni, Germaniae Fluminum, fontibus inter Tridentinam, & Curienſem Dioeceſes oriens, Germanos ſiniſtra, & Hungaros, ac Teutones dextra alluens. Poſt Iſter dictus, ac iterum Danubius, Euxino Mari pluribus oſtijs immergitur. Hunc autem, & Rhenum Fluuium in Raetia oriri*, quidam *tranſdunt.*

Diablintres, Populi inter Celtas, Lexobijs, Nannetibus, Ambiliatibus, Vnellis, Curioſolitis, Venetis, & Seſuuijs proximi, ex maritimis Ciuitatibus Oceanum attingentibus, oppoſiti Angliae, in Prouinca Turonenſi, & Regno Francorum ſiti. Leondoul, Gallice *fol. 67.*

Diuodurum, inter Belgas Opidum Metenſis Ciuitatis, quo ex Colonia urbe Rhenum attingente ad eam Ciuitatem iter eſt. non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus. *Forte Theonis uilla* nunc *dicta.*

Duracij, Populi in finibus Pictonum, qui perpetuo in amicitia remanſerant Romanorum, propinqui Opido Lemoni, Aruernis, & Ligeri Fluuio, ac Aquitanis; inter Celtas, in Regno Francorum ſiti. Hinc Duraciorum familia, inter Gallos praecipua. Immo uero Duratecius proprium uiri nomen magis fuiſſe, ex Caeſaris textu colligitur. uide fol. 240.

Durocotorum, (quod & Durocortum legitur;

&,

&, Durocortorum) Opidum Rhemorum, inter Belgas, in Regno Francorum ſitum. fol. 165.

E

EBVRONES, *Populi inter Belgas, gente, nomine, & numero Germani appellati, Condruſis, Menapijs, Aduaticis, Treuiris quorum clientes erant, & Siluae Arduennae finitimi*, nunc *Leodienſes dicti*, apud Gallos *Liege. Horum maxima pars inter Rhenum, & Moſam, qui ſcilicet Moſa Fluuius eos alluit. His Sicambri (qui Gelrenſes erant Transrhenani) ſunt proximi. Ciuitas tunc Eburonum ignobilis, atque humilis; proximi Oceano, & Siluis, continentesq. paludes habebant. His* II. *Reges praeerant, quo magis conſtat, eos fines quamlatiſſimos exſtitiſſe, quibus* coniectura eſt *Ducatum Luxemburgenſem, & Lotaringenſem, ac Iuliacenſis partem, & Comitatum Namurcenſem, urbemq. Aquiſgranum, ubi Imperatores primam ex more ſuſcipiunt coronam, incluſos exſtitiſſe, ac quantum Dioeceſis ipſa Leodienſis uſquequaque ſe extendit, Reges illos poſſediſſe. Apud Eburones autem ſtirpem Caroli Magni in uico, Lupilia nomine, Leodienſi Ciuitati proximo, ortum habuiſſe* tranſdunt, *Pipinosque, & Carlomanos, Belgas, ſimulq. Germanos fuiſſe; ſicq. in Germanos, Ciſrhenanos, qui Belgae ſunt*, a Graecis, *non in Tranſrhenanos eſt tranſlatum Imperium.*

Ciuitas nunc *eſt Epiſcopalis Prouinciae Colonienſis.* *Hos memorat* Lucanus in pri. *&* Suetonius in uita Iulii Caeſaris, *quem refert cladem Cottae, & Aurunculeij aegerrime tuliſſe. Hanc ciuitatem Carolus, Dux Burgundiae ultimus, ſolo aequauit, omnesq. puberes, & ſacerdotes interfecit, quod Epiſcopo, conſanguineo ſuo, infeſtiores aliquanto fuiſſent. fol.* 44. *&* 83. *&* 126. *&* 159.

Eburouices, inter Celtas Populi, Aulercis, Lexouijs, Vnellis, & Curioſolitis proximi, ex Maritimis Ciuitatibus Oceanum attingentibus. Hos opinio eſt *Populos eſſe Ciuitatis Ebroicorum, quae eſt Epiſcopalis, in Prouincia Rotomagenſi, Ducatu Normaniae, & Francorum Regno ſita. fol.* 72.

Elauer, Fluuius inter Celtas, apud Aruernos, Gergouiam Opidum, in altiſſimo Monte poſitum, praeterfluens, qui fere ante Autumnum uado tranſiri non ſolet, in Regno Francorum ſitus, nomen adhuc retinens; Gallice, *Allier. ſol.* 187.

Eſſui, Populi pacatiſſimi, & quietiſſimi, proximi Ciuitatibus, quae Armoricae appellantur, remoti a Belgis ultra c. *millia paſſuum. Hos inter Celtas fuiſſe,* coniectura eſt, *forte in Normania, aut Britannia Citeriore, & Regno Francorum ſiti.* Galli *Retelois appellant. fol.* 117.

F

FLVSTATES, *Populi in Aquitania, proximi Vocatibus, Taruſatibus, Sontiatibus, Garumnis, & Hiſpaniae Citeriori, in Regno Francorum ſiti. Comitatus eſt in Vaſconia conſiſtens, ad Comitem de Fuxo pertinens, nomen retinet* etiam nunc. *fol.* 78.

Friſios, Oceano, & Batauis finitimos, pluraq. loca, & Inſulas circa Hollandiam, Geldriam, Brabantiam, & Traiectenſem urbem, ac oſtia, quibus Rhenus Oceanum Mare influit, habitantes, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus, *referens, eos Tranſrhenanam gentem tunc fuiſſe.*

G

GABALLI, *Populi inter Celtas, proximi Helüis, & Cadurcis, Vellaunÿs, & Aruernis, quorum ſub Imperio eſſe conſueuerant. Ciuitas eſt Epiſcopalis Prouinciae Bituricenſis* olim, nunc *Arelatenſis, in Regno Francorum ſita, nomen retinens. fol.* 206. & 213.

Galli omnes in Septemtrionibus ſunt poſiti, Carnutum autem fines, Regio totius Galliae media. Galli uirtute belli omnibus praeferebantur, ac Germanos ſuperabant, ut ultro eis bella inferrent, & pro-

pter hominum multitudinem, Agriq. inopiam trans Rhenum Colonias mitterent, et quod a Dite Patre ſe prognatos praedicabant, ſpatia totius temporis non numero dierum, ſed noctium finiendo, ita ut noctem dies ſubſequatur. Coniectura eſt, Horarum initium apud eos media nocte incipere conſueuiſſe. Apud hos ſunt tres praecipuae Ciuitates, Treuirenſis ſcilicet, Colonienſis, & Maguntina, quae in Imperatoris electione principatum obtinent. Conſtitutas autem apud Gallos eas, coniectura eſt, ut CHRISTI forte fidem facilius introducerent apud Germanos, eorum finitimos. fol. 29.

Garites, Populi in Aquitania, proximi Auſcis, Garumnis, Vocatibus, Taruſatibus, Sontiatibus, & Hiſpaniae Citeriori, quos, coniectura eſt, fuiſſe Lacorites, nunc Lectorenſes. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Auſcitana, & in Vaſconia, ac Francorum Regno ſita. fol. 78.

Garoceli, Populi citra Rhodanum, finitimi Caturigibus, ultra Alpes Gaias, quibus hodie nomen eſt Mons Cineſius, ſiue Cinerum. Hac Hannibal, auctore Liuio, non ſine ingenti difficultate, Exercitum in Italiam tranſduxit. Hi non longe a Centronibus, qui Tarentaſii ſunt, nec ab Hiſara Fluuio extra Celtas, Belgas, & Aquitanos in Sabaudia conſtituti ſunt. fol. 7.

Garumna, Flumen, Celtas ab Aquitanis diuidit; qui ſcilicet Aquitani conſiſtunt inter illud Flumen, Monteſq. Pyrenaeos, ex quibus oritur, & in Mare

Oceanum

*Oceanum influit, quod Aquitanicum appellatur. fo.*1. Lucanus in 1. *&* Tibullus Eleg. VII.

Garumni, Populi in in Aquitania, proximi Auſcis, Vocatibus, Taruſatibus, Sontiatibus, & Hiſpaniae Citeriori, in Regno Francorum ſiti. fol. 78.

Gebenna, Mons, qui Heluios ab Aruernis ſeparat, ut lib. VII. *Caeſar dicit. Diſtat autem hic Mons plurimum a Geneua Opido. Meminit huius &* Plinius. *fol.*170.*&* 201.

Geldubam, Germaniae locum, prope Rhenum, Maguntinam, & Coloniam vrbes Metropoliticas, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

*Genabum, inter Celtas, Carnutum Opidum, quod Pons Ligeris Fluminis continebat, proximum Vellaunoduno, & Agendico, Opidis Biturigum, in Regno Francorum ſitum. fol.*172.

Geneua, Opidum Allobrogum, proximum Hel*uetiorum finibus, ex quo Pons, ſuper Rhodanum Fluuium ſitus, ad Heluetios pertinebat; ubi a Lacu Lemano (quem Lauſane* dicunt) *Rhodanus ad Liguſticum Mare profluit, finitimum Antiuatibus, & a Gallia, Prouincia Romanorum, non longe diſtans:* Nunc *Duci Sabaudiae, ſiue eius Ciuitatis Antiſtiti proprio Comitatus nomine ſubeſt: extra Celtas, Belgas, & Aquitanos. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Vienneſi, nomen praeſertim* Gallice *retinens. Hanc memorat* Lucanus lib. 1. *fol.*5.

Gergobina, inter Celtas, Boiorum Opidum, quos

Heluetico proelio victor Caeſar ibi collocauerat, Aeduisq. attribuerat, ut ſupra deſcripſimus, *in finibus Aeduorum, proximum Auarico, & Nouioduno, Biturigum Opidis, in Regno Francorum ſitum. fol.* 171. *Vide, Boij.*

Gergouia, in Celtis inter Aruernos Opidum ſecundum Flumen Elauer, in altiſſimo Monte poſitum, forte nunc, *Claromontenſis, Ciuitas Epiſcopalis, in Prouincia Bituricenſi, & Francorum Regno ſita. fol.* 168. *&* 187.

Germania, ut pleriſque placet, *inter Danubium, & Rhenum Flumina protenditur, omnesq. illic habitantes Populos a Fontibus eorum uſque ad Maria, in quae ambo influunt, complectitur, nec non & eos, qui Citeriores Rheni ripas attingunt, Eburones, Condruſos, Treuiros, Aquiſgrani vrbem, & pleroſque Belgas ortos a Germanis cis Rhenum Flumen antiquitus in Galliam tranſductos. Superior Germaniae pars, quae Alta dicitur, ab Alpibus Italiae imminentibus uſque ad Maguntinam vrbem Rheni Fluminis citerioribus ripis adiacentem protenditur: inferior ab inde uſque in Mare Oceanum. Horum Ciuitates pro gloria habebant, finitimos longiſſime expellere. fol.* 151. *& dein.*

Gordunni, Populi inter Belgas, ſub Imperio Neruiorum, proximi Centronibus, Pleumoſiis, & Grudijs. Gantois, Gallice. *fol.* 126.

Grinnes, inter Colonienſem, Traiectenſem vrbes locum ultra Noueſium Opidum Rheno adiacentem.

non

non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus *: qui*, ut coniectu ra aſſequi poſſumus, *Cleuis eſt*, unde *Cleuenſis Du catus dicitur*, *cui ſatis vocabulum alludit. Hinc Mater Hludouici* X I I. *Francorum Regis*, *Maria nomine*.

Grudij, Populi inter Belgas, ſub Imperio Neruiorum, proximi Cētronibus, Pleumoſiis, & Gordunnis. Gallice, *Lannois. fol*.126.

Gugernos, Germaniae Populos, prope Rhenum Fluuium, & Geldubam, Batauis proximos. non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus. Sunt, qui *Cugernos malint*.

H

H A R V D E S, *Populi Tranſrhenani ſunt, in Galliam Celticam, circa fines Sequanorum, ac Aeduorum ab Ariouiſto, Germanorum Rege, tranſportati. fol*. 22. & 27. & 39.

Heleuteri, Populi inter Celtas, proximi Cadurcis, Gaballis, Vellaunis, & Aruernis, quorum ſub Imperio eſſe conſueuerant, in Prouincia Bituricenſi, & Regno Francorum ſiti. fol.213. Nonnulli *Helueteri corrupte legunt*.

Heluetij inter Celtas Populi ſunt, bonitatem Agri habentes, finitimi Conſtantienſi, Baſilienſi, Sedunenſi, ac Geneuenſi, & Veſontinae Dioeceſibus, ac ultra Lauſanenſem Agrum protenſi, hiq. ex maxima parte Veſontinae Prouinciae ſunt, atque ad Sa-

baudiae

baudiae Ducatum extendebantur. Quorum fines erant in longitudine ab ortu Rhodani inter Curienſem, & Sedunenſem Dioeceſes, Monteſq. Brigam, & Sancti Bernardi, uſque fere in Bellicenſem Dioeceſim, cuius Populi, ut coniectura eſt, olim *Sebuſiani ſunt dicti. In latitudine autem a Monte Iura circa Baſilienſem & Conſtantienſem Agros, uſque ad ortum Fluminis Rhodani, quae latitudo ab inde uſque in finem Lacus Lemani, ubi Pons eſt, & Ciuitas Geneuae, anguſtior fiebat. Quibus limitibus adhuc* XIII. *Heluetiorum Pagi, ut tempore Caeſaris, conſiſtunt. Berna caput nunc gentis, Suricum, Lucerna, Turegium, qui olim Pagus Tigurinus, Verbigenus, &c. dicebantur. qui ſaepe ultra Rhenum tranſeuntes, bella cum Bauaris, Sueuis, & alijs Tranſrhenanis finitimis, (quos altos Alemanos* nominamus) *ſeu cum his, qui tunc loca illa incolebant, quae* nunc *Conſtantienſis, Curienſis, Tridentinae, & finitimarum ſunt Dioeceſum, gerebant. Hos, cum per Galliam, Prouinciam Romanorum, tranſire prohibiti eſſent a Caeſare, anguſto, & difficili itinere, uix qua ſinguli carri ducerentur, per loca, ubi Claues, & Iougni Caſtella* nunc *ſunt in extremis Sabaudiae, & Burgundiae finibus*, in *Sequanos, qui* nunc *Comitatum Burgundiae habitant, penetraſſe creditur, & ad Ararim Fluuium circa Surregium, & Viredunum, Caſtella, id Flumen attingentia, ac in Aeduos, ubi* nunc *Ducatus eſt Burgundiae, contendiſſe. Hi* a pleriſque *Suitenſes*, a nonnullis *Foederati dicuntur: Agroſque,*

que, & vicos poſſident in Italia citra Montem, qui Sancti Gotthardi dicitur, in Dioeceſi Mediolanenſi. Cōtra hos Caeſar ſuo, ac ſuorum equis amotis, ſe proelium commiſiſſe refert, & cum VI. Legionibus, Equitatuque, & auxiliaribus copijs duobus proelijs, uno ad Ararim Fluuium, altero in Aeduis, Heluetios ad CCLXIII millia, eorum, qui ferre arma poterant, fudiſſe: & tamen ancipiti proelio pugnatum diu, atque acriter, ut toto proelio, cum ab hora diei VII. uſque ad veſperam pugnaretur, auerſum hoſtem nemo uidere potuerit. Hi, cum ſaepe in Italiam erumperent, a Carmaniola, Duce Philippi, Mediolanenſis Principis, proelio uicti, intra fines ſe ſuos poſtea continuere. Noſtra demum aetate, a Carolo IIX, Francorum Rege, in terra Italia cogniti, magnum ſibi nomen compararunt, ut nullus peditatus melior eſſe cenſeatur. Quod ſuperiore anno, XXX millia eorum a Venetis euocatis, (id, quod numquam ante acciderat) fugatis ex Italia Gallis, multo magis comprobatum eſt. Atque hoc anno fugatis eiſdem ad Nouariam per inſidias Caſtra nocte aggreſſi, magnum ſibi nomen cōpararunt. fol. 1. & 5. & 6. & dein.

Heluij, Populi inter Celtas, Aruernorum fines cōtingunt. Hos Mons Gebenna ab Aruernis diuidit. Proximi ſunt Gaballis, Ruthenis, Cadurcis, Volcis, Arecomicis, ac Galliae, Prouinciae Romanorum. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Bituricenſi, & Regno Francorum ſita, nunc Albienſes dicti. Hinc M. Tullij Ciceronis matrem ortam eſſe, Euſebius,

& alij tranſdunt. *fol.*170. & 206.

Hercynia, Germaniae Tranſrhenanae Silua eſt, forte ab Hercyno, Monte Germaniae, dicta, latiſſima, ac ſupra omnes alias longiſſima. Oritur ab Heluetiorum, & Nemetum, ac Rauracorum finibus, recta q. Fluminis Danubij Regione, pertinet ad fines Anartium, & Dacorum, quos plerique *putant Hungariae partem habitaſſe.* Hinc conſtat *Nemetes, qui Spirenſes* uocantur, & *Heluetios trans Rhenum fines tempore Caeſaris habuiſſe. Quae Silua multo longior, atque latior eſt, quam Italia, vel Gallia tota. fol.*153.

Hermunduros, *Tranſrhenanos Germaniae Populos, Ligijs; Hungariae Populis, Cattisque, Cheruſcis, ac Siluae Hercyniae, & vltra illam proximos* memorat Tacitus.

I

IBERNIA, *Inſula eſt ad Hiſpaniam, Occidentemq. Solem ſita, quia medium Angliae latus uergit: dimidio minor, (ut exiſtimatur) quam Anglia. Sed pari ſpatio tranſmiſſis* XXX *millibus paſſuum in Iberniam appelles, ut in Britanniam. In hac ſunt plures Metropoles, & Ciuitates Epiſcopales, quam in Anglia. Eam* quidam *nominant Hirlandiam. fol.* 111.

Icenos, in Anglia Populos, ab Oſtorio, Romano

no Duce, ſubactos, memorat Tacitus, *qui forte Itij Portus accolae fuerunt.*

Ioſedum, inter Celtas Opidum, Fluminis Sequanae ripas citeriores attingens ſupra Melodunum Opidum ei finitimum, & Lutetiae, (quae Pariſiorum eſt) proximum, non longe a Senonibus, in Francorum Regno ſitum . Hodie *Corbeil nominatur . ut quidam exiſtimant. fol.* 204. *uide Glareanum, in lib.* VII. *Comm. Caeſ.*

Itius, Portus, inter Belgas, Morinis, Oceanoq. Mari finitimus eſt, Ambianis, & Atrebatibus proximus, a Continenti Britanniae (quam Angliam dicimus) XXX *millia paſſuum diſtans, & traſiectui commodiſſimus, cui ad dextram Zelandia Inſula, Hollandia, & Flandria; ad ſiniſtram autem, Comitatus, qui* dicitur *Pontus, Picardiae pars, & Normandiae Ducatus. Ex oppoſito uero Angliae conſiſtit. Opidum eſt illic, populorum, quibus Caletum nomen eſt. Id, adiecto Itij Portus nomine,* ut quibuſdam placet, *Calitium nuncupatur. Morinenſis Dioeceſis, in Regno Francorum, & poteſtate Anglorum Regis ſitum. Hunc Portum memorat* Lucanus in primo. *Dictus autem uidetur Itius ab Itando,* ut innuit Paullus Aemilius, libro VII. de reb. geſt. Franc.

Iura, Mons, Sequanos ab Heluetijs diuidit; incipiēs in finibus Baſilienſium, ac Conſtantienſium, protenſus fere in Sebuſianos, nnnc *Bellicenſes, Prouinciae Veſontinae, qua Sequanorum fines in Rhodanum perueniunt.*

ueniunt. Illac enim Caeſarem ex Allobrogibus in Aeduos ad Ararim contra Heluetios Legiones tranſduxiſſe, opinio eſt: *Ciuitates namque, Opida, & uici, ſicut* olim *continebantur nominibus Populorum, ita ut plurimum eiſdem in* locis *remanſerunt de illorum Dioeceſibus, Prouincijs, Tribubus, ac Regionibus. fol. 2. & 6.*

L

Latobrigi, *ſinitimi Heluetiorum ſunt, inter Celtas, non longe ab Allobrogibus, quos Lauſanenſes fuiſſe,* coniectura eſt. *Ciuitas eſt Epiſcopalis Prouinciae Veſontinae, in Ducatu Sabaudiae ſita, ac eius proprio Antiſtiti ſubdita. fol.* 4. *&* 20.

Lemanus Lacus, inter Celtas, quem Rhodanus influit, Galliamque, Prouinciam Romanorum, ab Heluetijs diuidit, qui hodie *Lauſanae Lacus dicitur, per quem Rhodanus ad Pontem Geneuae urbis effluit.* Lucanus *in* 1. *fol.* 2. *& 6.*

Lemouices, item Populi inter Celtas, ex Ciuitatibus Oceanum attingentibus, quae Armoricae appellantur, proximi Vnellis, Venetis, Rhedonibus, Andegauenſibus, Cenomanis, Lexouijs, in Prouincia Turonenſi, Regnoq. Francorum ſiti. Limoſins, Gallice.

Lepotij, Populi ſunt Germaniae, qui Alpes incolunt,

colunt, inter Sedunenſem, & Curienſem Dioeceſes. Hos, quibuſdam placet, *fuiſſe Sarmatas, apud quos Rhenus Fluuius oritur. Forte* hodie *Suitenſes dicti, inter Fontem Rhodani Fluuij, & Raetias Alpes ſiti. fol.85.*

Leuaci, inter Belgas, ſub Imperio Neruiorum, proximi Grudijs, Pleumoſiis; Gordunis, & Centronibus. Hodie, *Louanium. fol.126.*

Leuci, Populi, finitimi Lingonibus, & Sequanis, (qui Burgundi ſunt) ac Mediomatricibus, (qui Metenſes hodie dicuntur*) Belgis attribuuntur, & Treuirenſi Prouinciae.* Hodie *Tullenſes dicti. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Lotaringia Regione. Hos memorat* Lucanus lib.1.*fol.30.*

Lexouij, qui & Lexobij, Populi inter Celtas, ſunt proximi Oſiſinis, Nannetibus, Ambiliatibus, Diablintribus, & Aulercis, ex Ciuitatibus Oceanum attingentibus. Hos quidam opinantur *eſſe accolas Ciuitatis Lexouienſis, quae eſt Epiſcopalis in Prouincia Rotomagenſi, Ducatu Normaniae, & Francorum Regno ſita.* Gallice, *Liſieux. fol.67. & 72.*

Ligeris, ſeu Liger, Flumen, non longe ab Aeduorũ finibus, in Celtis oriens. eos a Biturigibus diuidit, in Carnutes, diu per Celtas lapſus, multisq. obliquis gyris Aquitaniam alluens, in Oceanum Mare, quod Britannicum dicimus, *influit. Dignum memoria refertur, a Philippo, qui ſecundus hoc nomine regnauit apud Gallos, uadum hic primum inuentum, cum antea*

tea numquam uado tranſiri potuiſſet.fol.67.& 169. & 201. Huius Fluuij meminit Tibullus Elegia VII. Gallice, *Loire dicitur.*

Ligios, Populos in Hungaria, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus, *proximos Hermunduris, & Cattis.*

Lingones, inter Celtas Populi finitimi Aeduis, Sequanis, ac Tullenſibus, (qui dicebantur *Leuci*) *nomen retinent. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Lugdunenſi, ac Francorum Regno ſita. Langres*, ab Indigenis. *Hos* memorat Lucanus lib. primo. *Hinc Statium Poetam, qui Thebaida, & Achilleida heroico uerſu ſcripſit, ortum* tranſdunt: *quamuis Statij nomen Seruum ſignificat,* ut ſcribit A. Gellius. *fol.* 19. & 30. & 85.

Londinum, Opidum in Anglia inſigne, copia negotiatorum, & mercatuum maxime celebre. non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus. *Ciuitas eſt Epiſcopalis, in qua Angliae Reges, Principes, Senatus, Populi, & Mercatores continentur, in Prouincia Cantuarienſi ſita.*

Longobardos Cheruſcis, Cattis, Caucisq. propinquos, inferioris Germaniae Populos, Tacitus refert; *quos* nonnulli *Vueſtfalos fuiſſe* opinantur, *non longe a Caninefatibus, ac Phryſiis.* Quidam *uero, eos Pannones fuiſſe,* tranſdunt. *Hi ſunt, qui, cum Italiam ferme omnem occupaſſent per* CC, & IV. *annos, tandem a Gallis Rege Carolo pulſi ſunt; ita tamen, ut Ciſalpinae Galliae nomen ab his ad noſtra tempora peruenerit.*

Lucum, Municipium Vocontiorum, prope Caturiges, Garocelos, Centrones, & Allobroges. Tacitus memorat.

Lugdunum, urbem ad Rhodani ripas, & Viennae finitimam Seneca in Epiſtola ad Lucilium refert, *fatali igne ſuo tempore exuſtam: quam inter Celtas adſcribere*, quibuſdam placet; *quoniam omnes eius ſuffraganei, & pars urbis, Eccleſiaq. ipſa matrix in Celtis ſunt. Hinc Plotius, qui primus Romae Rhetoricam docuit Latinam, ortus eſt; a quo Romae ſe puerum, cum Q. fratre, Latine primum doctum eſſe,* Cicero refert. *Opidum hoc Munatius Plancus condidit, ſed annis poſt C. incenſum Romani reſtituere.*

Lutetia, inter Celtas eſt, Prouinciae Senonenſi adſcribitur, Opidum erat Pariſiorum, poſitum in Inſula Fluminis Sequanae, quod perpetua Palus influit, proximum Bellouacis, Agendico Opido, ac Senonibus, & Meloduno Opido finitimum; nunc, *urbem Pariſienſem eſſe*, dicunt. *Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Francorum Regno ſita, in quam Caeſar ſe Concilium tranſtuliſſe, & Patrum ſuorum memoria Pariſios cum Senonibus Ciuitatem coniunxiſſe* ſcribit. *fol.* 140. & 201.

M

MAGETROBIA, *locus in Celtis, in quo Arioui-*

 ſtus.

ſtus, Germanorum Rex, *copias Gallorum proelio uicit, non longe a Paludibus; quem Rheno Flumini proximum, & circa ipſum fuiſſe*, coniectura eſt. Gallice, *Toaut. fol.* 23.

Maguntiacus, inter Belgas Germaniae Ciuitas Metropolis, *quae* nunc *Maguntina dicitur*, *citeriores Rheni ripas attingens*, a Tacito *relata*, *qui etiam molem a Druſo*, *ad remorandum Rhenum Fluuium* refert, *& a Paullino Pompeio*, *Romanarum Legionum in Germania Duce*, *ſub Nerone Imperatore perfectam.*

Mandubij, Populi erant inter Celtas, incolae Opidi, cui nomen Alexia, *inter fines Lingonum, & Aeduorum*, *proximi uico*, *quem Flauignium* dicimus. Nunc *in Ducatu Burgundiae, Regioneq. Alſetum, ab Aleſia*, ut quibuſdam placet, *dicta, quibus uocabulum alludit, in Dioeceſi Aeduenſi, & Regno Francorum ſiti. fol.* 209. & 217.

Marcodorum, Vbiorum uicus, procul a Rheni Fluminis ripa, &, ut coniectura eſt, *Tranſrhenanus*. Tacitus.

Marcomani, Populi Germani ſunt, *qui cum Arioniſto*, *Germanorum Rege*, *a Caeſare ſunt proelio ſuperati*, *quos* coniectura eſt *fuiſſe Tranſrhenanos*. *Sic & Harudes*, *& Arioniſtus ipſe Germani fuerunt*, *cuius fere omnes reliquas copias cis Rhenum incoluiſſe uidemus*, *ut ſunt Triboci*, (hodie, *Argentinenſes*) *& Nemetes*, (nunc, *Spirenſes*) *ac Vangiones*, (*qui Vuormacienſes* appellantur)

ac

ac Seduſii,quos forte Sedunos prope Montes Brigam, & Sancti Bernardi opinari poſſumus. *niſi quis forte Marcomanos* conijciat *eos eſſe, qui uallem Heluetijs finitimam incolunt, cui nomen eſt Marecomana, Sequanis,& Monti Iurae proximam. Cum his Marcus Antoninus, cognomento Philoſophus,periculoſiſſimum,& diuturnum bellum geſſit. Tandem, Chriſtianorum precibus, qui pluuiam a Deo impetrarunt, cum Exercitus Romanus ſiti laboraret, uicti,& in deditionem accepti.fol. 39.*

Marſacos,Germaniae Populos, Batauis,Caninefatibus,Tungrisq.proximos, &, ut coniectura eſt, *Ciſrhenanos,non memorat* Caeſar, *ſed* Tacitus.

Matiſcon,inter Celtas Opidum, tunc in Aeduorum finibus ad Ararim Fluuium, qui Saona nunc *dicitur,inter Lugdunenſem,& Cauillonenſem urbes.Ciuitas eſt* nunc *Epiſcopalis Prouinciae Lugdunenſis, nomen retinens,in Comitatu Matiſconenſi, & Francorum Regno ſita.fol.223.*

Matrona,Fluuius eſt, Celtas a Belgis definiens, in finibus Lingonum, & prope Tullenſem Agrum, nec longe a Fonte Moſae Fluminis oritur, Catalaunum Ciuitatem Epiſcopalem in Campania Franciae interfluens, per Francorum Regnum prorſus labens, parum ſupra Pariſienſem urbem Sequanae Fluuio miſcetur.fol.1.

Mediomatrices, Populi inter Belgas, finitimi Treuiris,Tullenſibus, & Tribocis (hodie, *Argentinenſibus*) *Hos Metenſes eſſe,* conſtat. *Ciuitas eſt Epi-*

ſcopalis Prouinciae Treuirenſis. fol.85.& 213.

Melodunum,inter Celtas Opidum,in Inſula Fluminis Sequanae poſitum, Agendico Opido, Senonibusq. proximum,ac Lutetiae,(quae hodie *Ciuitas Pariſienſis eſt) & Ioſedo, ad ripas Sequanae poſito, finitiſſimum.Olim Ciuitas Epiſcopalis erat,* nunc etiam *Opidum eſt in Francorum Regno; nomen retinens.*Gallice,*Melun.fol.*202.

Menapij, Populi Galliae,inter Belgas, Treuiris, Condruſis, Arduennae ſiluae, Rhenoq. finitimi,denſiſſimas ſiluas, perpetuasq. paludes, & ad utramque Rheni ripam, Agros, Aedificia, uicosq. habebant; proximi Vbijs,Eburonibus, & Sicambris, qui hodie *Geldrenſes ſunt.Hi ſcilicet Sicambri, ad Confluentem Moſae, Rhenique, Oceanum etiam Mare attingunt.* nunc *Iuliacenſis Ducatus eſt, Colonienſis Dioeceſis; anguſtior ſatis,*ut uidetur,*ac ſubductior, quam pridem Menapiorum fines eſſent. fol.43. & 67. & 78. &* 102.

*Metioſedum.*Vide,*Ioſedum.*

Moeſios,trans Danubium Flumen Populos, Pannonibus finitimos, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Mona, Inſula eſt, ſic nominata in medio curſu inter Angliam, & Iberniam fere aa utraque x v. *millia paſſuum diſtans, ad Occidentem uergens; circa quae loca etiam complures minores ſubiectae Inſulae eſſe exiſtimantur; ubi multo breuiores ſunt noctes, quam in Continenti; ſicut etiam, quanto magis ad*

Occi-

Occidentem uergimus, breuiores aeſtate noctes, & hieme longiores manifeſte nidemus. *fol.* 111.

Monam Inſulam in Rheno Fluuio Hollandiae, Phryſiae, ac Geldriae proximam, unde forte dicti ſunt Monaſterienſes, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Morini, Populi ſunt inter Belgas, Atrebatibus, Ambianis, Neruijs, Oceanoq. Mari finitimi, a quibus breuiſſimus in Britanniam, nunc *Angliã, eſt tranſiectus. continentes ſiluas, & paludes habebant. eorum finibus comprehenditur Comitatus, cui nomen eſt Pontus, ad Abbatiam Sancti Bertini directo iure pertinens, ucteri nomine Ponti, quo Regio illa a plerisque deſcribitur. Ciuitas eſt Epiſcopalis, quae* Latine *nomen retinet,* Gallice *uero Terauana nuncupatur, in prouincia Rhemenſi, & Regno Francorum ſita. fol.* 92. & 101.

Moſa, Flumen, profluit ex Monte Vogeſo, qui eſt in finibus Lingonum, in Francorum Regno, non longe ab ortu Matronae, & Araris Fluuiorum; & parte quate quadam circa Nouimagium Ducatus Geldriae Opidum; longe ab Oceano fere LXXX. *millia paſſuum, ex Rheno recepta, quae appellatur Vualis, Inſulam efficit Batauorum, (qui* hodie *Hollandini dicuntur) Oceanumq. influit; & ſic in Celtis oriens immergitur Belgis. fol.* 84.

Moſellam, Fluuium, qui circa fines Lingonum in Celtis oriens, Metenſem, ac Treuirenſem urbes praeterfluit, & Confluentiam, Germaniae Ciſrhenanae

Opidum, interſecat, illicq. Rhenum influit, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus; referens, *L. Verum, Nerone imperante, Romanarum Legionum in Germania Legatum, Moſellam, atque Ararim Flumina, facta inter utrumque foſſa, paraſſe connectere, ut copiae per Marc, dehinc Rhodano, & Arare ſubuectae per eam foſſam, mox Flumine Moſeua in Rhenum extra Oceanum decurrerent; ſublatisq. itineris difficultatibus nauigabilia inter ſe Occidentis, Septemtrionisq. litora fierent; cui operi Aelium Gracilem, Belgicae Legatum, inuidiſſe dicit; deterrendo Verum, ne Legiones alienae Prouinciae aſſueſcerent ſtudia Galliarum affectare, formidoloſum id Imperatori dictitans, quo plerumque probibentus conatur boneſti*. Tacitus, lib. XIII.

N

NABALIAE *Flumen, trans Rhenum, Geldrenſem, & Thryſium Agrum alluens, non memorat* Caeſar, *ſed* Tacitus.

Nannetes, Populi inter Celtas, Oſiſſinis, Lexobijs, Ambiliatibus, Diablintribusq. proximi, ex maritimis Ciuitatibus Oceanum attingentibus, oppoſiti Angliae. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Turonenſi, ac Britannia Citeriore Britonante, & Regno Francorum ſita, nomen retinens, & Comitatus titulum habens, qui ſemper Ducis Britanniae Primogenito

nito adſcribitur. *Nantes*, hodie *dicti. fol.67.*

Nantuates, qui a quibuſdam *Antuates dicuntur, Populi Germaniae, citra Rhenum Fluuium, per quorum fines longo ſpatio, quaſi ab ortu ſuo, Rhenus ipſe citatus fertur, proximi Heluetijs, ac Sequanis. Hos Conſtantienſes* nunc *eſſe, ſatis conſtat. Ciuitas eſt Epiſcopalis Maguntinae Prouinciae. fol.62. Nantuatum* meminit Plinius, lib. 3. cap. 20. & Strabo l.4.

Narbona, Galliae Ciuitas, Prouinciae Romanorum, finitima Toloſatibus, & non longe a Sontiatibus, Populis Aquitaniae. Ciuitas eſt Metropolitica, nomen retinens. In hanc cum C.Caeſar Dictator Colonos ex Martia Legione Milites deduxiſſet, Martius Narbo poſtea dictus eſt. fol. 74. & 170. & 251.

Nemetes, Populi Germani, inter Belgas numerantur, finitimi Metenſibus, Argentinenſibus, Vuormacienſibus, & Rheno Flumini, fere omnes Germanica lingua utentes. Ciuitas eſt Epiſcopalis, Prouinciae Maguntinae, Alſatiae adſcribitur, nunc *Spirenſis dicta. Eſt & alia Alſatia maritima prope Inſulam quandam Phryſiae. Alſatia autem, in qua Spira, & Argentina Ciuitates conſiſtunt,* ut quidam opinantur, *nomen indidit Regioni illi, Ducatus Burgundiae, in qua Alſetum Regio eſt ſita. atque id nomen ab Alexia olim Opido dictum putant, quaſi Arioniſtus, Germanorum Rex, qui Alſatiae praeerat, id ei nomē impoſuerit. fol.39.*

Nemetocerna, in Belgio, ubi interdum hiemauit Caeſar, inter Belgas, dicta ſorte a Nemetibus, nunc *Spirenſibus. fol.* 252.

Neruij, Populi, inter Belgas maxime feri, Atrebatibus, Ambianis, Aduaticis, Morinis, Vellocaſſibus, Veromanduis, ac Treuiris finitimi. A Bellouacis longe abſunt, quos Sabis, & Scaldis Flumina irrigant. Nullus ad eos Mercatoribus aditus erat, nihil vini, reliquarumq. rerum, ad luxuriam pertinentium, patiebãtur in ferri, ne eorum animi elangueſcerent, uirtusq. remitteretur, magnae uirtutis homines maius in diſcrimen, quam uſquam in tota Gallia, Germania, aut Britannia fuerit, uniuerſum Caeſaris Exercitum deduxerunt; ita, ut Neruiorum proelio rem in anguſto uidiſſe, neque ullum fuiſſe ſubſidium, quod ſubmitti poſſet, & ſcuto a nouiſſimis uni Militum detracto in primã Aciem ſe proceſſiſſe, quod ſolũ in extrema ſpe ſalutis Imperatori licet, Caeſar ipſe teſtetur. nunc *Tornacenſes dicti. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Rhemenſi, & limitibus Francorum Regni ſita . fol.* 50. *& alibi ſaepe.*

Nitiobriges, Populi iuter Celtas, proximi Ruthenis, & Gaballis, ac Narbonenſibus, Galliaeq. Prouinciae Romanorum, in Bituricenſi Prouincia, & Francorum Regno ſiti. Montpellier, hodie a Gallis dictũ. *fol.* 169. *&* 185.

Noricus Ager, trans Rhenum non longe a Danubio, & Atheſi, Germaniae Fluminibus, intra Tridentinam, ac Conſtantienſem, & Curienſem Dioeceſes,

ceſes, ſatis proximus Bauaris, ac Sueuis, qui Vallis Norica appellatur, in quem Boij, oppugnata Norica, tranſierant. Inde Tacitus affirmat, quod Noricos, Raetosq. Rhenus Fluuius interfluit, quibus Raetis Lepontij fuere proximi. Norimberga, nunc a Germanis. fol. 4.

Noueſium, Opidum Germaniae, nunc Nuſſia dictum, Colonienſis Dioeceſis, Rheno Fluuio, & Cleuenſi Ducatui proximum, citeriores Rheni ripas attingens. non memorat Caeſar, ſed Tacitus.

Nouiodunum, inter Belgas Opidum, finitimum Sueſſionibus, & Veromanduis, proximum Pariſiis; nunc Ciuitas Epiſcopalis, nomen retinens, in Prouincia Rhemenſi, & Francorum Regno ſita. Gallice, Noyon.

Nouiodunum, item Celtarum Opidum ultra Ligerim Fluuium, in finibus Biturigum, proximum Auarico, Biturigum Opido, ac Genabo, Carnutum Opido, & Vellaunoduno, & Agendico, Senonum Opidis, in Regno Francorum ſitum.

Nouiodunum, item inter Celtas Aeduorum Opidum, ad ripas Ligeris Fluuij, proximum Bibracti, Opido Aeduorum, in eorum finibus, & Francorum Regno ſitum. fol. 48. & 173. & 174. & 200.

OCELVM,

O

OCELVM, *(quod & Oſcellum, ſeu Oſcela) eſt Citerioris Prouinciae extremum, a quo per Alpes in vlteriorem Galliam, Centronesque,* (nunc, *Tarentaſios) ac Garocelos, Caturiges, Vocontios, & Allobrogas tranſitus eſt, Auillanae, & Secluſae vicis proximum.* nunc, ut coniectura eſt, *Noueleſium nuncupatur. Secluſa autem,* ut non nullis placet, *dicitur quaſi Citeriorem Galliam ab vlteriori ſecludens. Dioeceſis eſt Taurinenſis. Tres enim Legiones in Aquileia hiemantes poterat Caeſar per Raeticas, uel Lepontias Alpes breuius ultra Montes, & in Agrum Heluetiorum eundo Tridentum tranſducere, ſed intendens in vlteriorem Galliam ad comprimendum Heluetiorum agmen, iam in Agro Aeduorum conſiſtentium proficiſci,* ut opinio eſt, *in Agrum Cremonae paullo ante aedificatae, dehinc Placentiam, ac Taurinum peruenit, qua proximum iter in vlteriorem Galliam erat, per Alpes Legiones transducturus.* ſol. 7.

Octodorus, vicus Veragrorum, hodie *dicitur Sancti Mauritij extra Celtas, Belgas, & Aquitanos, in Sabaudia, inter Sedunos, Antuates, & Allobrogas, in valle non magna adiecta planicie, altiſsimis montibus undique continetur, in duas partes Rhodano Fluuio diuiſus, Dioeceſis Sedunenſis. fol.62.*

Ordoui-

Ordouices, Populos in Anglia, arduis Mõtibus proximos, apud quos Oſtorius, Dux Romanus, Caractacum in Anglia imperantem proſtrauit. non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Oſiſſini, Populi inter Celtas, ex maritimis Ciuitatibus, Oceanum attingentibus, proximi Lexobijs, Vnellis, Nãnetibus, Venetis, Ambiliatibus, Diablintribus, Curioſolitis, Seſuuijs, Aulercis, Rhedonibus, inter Ciuitates Armoricas nominantur, in Prouincia Turonenſi, Regnoq. Francorum ſiti. Horum Litora Britannico ſunt Mari aduerſa, ut refert Pomponius Mela. *fol.*61. *&* 67.

P

P AEMANI, *Populi in Belgas, nomine, & numero Germani appellati, Eburonibus, Condruſis, Cheruſcis proximi. Hos,* coniectura eſt, *fuiſſe inter Populos Dioeceſis Leodienſis. fol.*44.

Pannones, trans Danubium Fluuium Populos, quos Hungaros dicimus, *non memorat* Caeſar, *ſed* Tacitus.

Pariſii, Populi inter Celtas, qui Senonenſi Prouinciae attribuuntur, Senonibus, Bellouacis, & Agendico Opido proximi, ac Meloduno Opido finitimi, Lutetiam habent Opidum, quam nunc *Pariſienſem Epiſcopalem vrbem inhabitant, poſitam in Inſula Fluminis Sequanae, quod perpetua palus influebat,*

in

in Regno Francorum ſiti. ſol. 140.

Petrocorij, quos Petragorios dicimus, *Populi in Aquitania, proximi Pictauis, ac Santonibus. Eorum Ciuitas eſt Epiſcopalis, nomen retinens in Prouincia Burdegalenſi, & Francorum Regno ſiti. fol.* 213.

Pictones, Populi inter Aquitanos, Santonibus, Engoliſmenſibus, & Petragorijs proximi. Eorum Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Burdegalenſi, Regnoq. Francorum ſita, nomen retinens, Comitatus titulo inſigniti. Non longe ab his, Philippus Valeſius, Gallorum Rex, ab Edoardo, Britanniae Rege, memorabili pugna uictus eſt. Poictiers, Gallorum lingua. *fol.*240.

Pleumoſii, Populi inter Belgas, ſub Imperio Neruiorum, proximi Gordunnis, Leuacis, Grudijs, ac Centronibus, in Dioeceſi Tornacenſi ſiti, Flamingi, uulgo. *fol.*126.

*Praetiani, Populi in Aquitania, proximi Bigerriõnibus, Vocatibus, Taruſatibus, & Hiſpaniae Citeriori, in Regno Francorum ſiti. fol.*78.

Primigenos, in Anglia Populos, Antonae, & Sabrinae Fluminibus propinquos, Socios aliquando Romanorum, memorat Tacitus. Nunc in Tacito, lib. XII. *Legas, Quod primi Iceni ab, &c.*

Prouincia Gallia Romanorum, finitima erat Rhodano Fluuio, qui eam a Celtis diuidebat, ac Mari Liguſtico, & Alpibus, quas Maritimas dicimus, *& Allobrogibus, quibus limitibus etiam Delphinatus*

pars,

pars, ac Prouinciae, ſeu Metropoles Ebredunenſis, Toloſana, & Narbonenſis, pro parte includebantur; licet Viennam Vrbem Strabo *Allobrogibus adſcribat. fol. 2. & 216.*

Pyrenaei, Montes altiſſimi, maximiq. diuidunt ulteriorem Hiſpaniam ab omni Gallia. fol. 2.

R

RAVRACI, *Populi finitimi erant Heluetiorum, inter Celtas, proximi Rheno Flumini, in Prouincia Veſontina, quos eſſe Baſilienſes,* coniectura eſt, *quia per Heluetiorum, & Sequanorum fines Rhenus profluit, & ipſis Sequanis adſcribuntur. Ciuitas eſt Epiſcopalis, quam Rhenus ipſe interſecat. Bernenſes* appellantur. *fol. 4. &* 213.

Rhedones, Populi, inter Celtas ex Ciuitatibus Oceanum attingentibus, quae Armoricae appellantur, proximi Aulercis, Seſuuijs, Curioſolitis, Oſiſſinis, Vnellis, Venetis, Andegauis, Cenomanis. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Turonenſi, & Francorum Regno ſita, nomen retinet, in Britanniae Ducatu conſiſtit. fol. 61.

Rhemi, inter Belgas, proximi Celtis; fratres, & conſanguinei, proximiq. Sueßionibus, cum quibus eodem iure, & ijſdem legibus utebantur, unum imperium, unumq. magiſtratum cum eis habentes; finitimi quoque Veromanduis, Treuiris, Metenſibus,

Cata-

Catalaunenſi, & Laudunenſi Dioeceſibus, ac Siluae Arduennae. Ciuitas eſt Metropolis, cuius omnes ſuffraganei ſunt in Belgica; nomen retinens; in qua Francorum Rex ungitur, & conſecratur, in Regno Francorum ſita. fol. 43.

Rhenus, Germaniae Fluuius, non longe a Danubij, & Rhodani Fluminum fontibus, & fere in medio eorum oritur ex Lepontijs, qui a nonnullis *Sarmatae dicti, Alpes incolunt, inter fines Dioeceſum Curienſis, & Tridentinae, non longe ab Italia, longoq. ſpatio per fines Nantuatium, (qui* hodie *Conſtantienſes eſſe creduntur) Heluetiorum, & Sequanorum, (ex quibus ſunt Baſilienſes) & Comitatus Ferretenſis, Mediomatricum,* (hodie, *Metenſium) qui tunc uſque ad Rhenum extendebantur, Tribocum,* (nunc, *Argentinenſium) & Treuirorum citatus fertur. ac, ubi Oceano proximus eſt, in plures diffluit partes, multis, ingentibusq. Inſulis effectis, quarum tres fere a Phryſijs, ac reliquae a Sicambris,* nunc *Geldrenſibus, & Hollandis, qui* olim *Bataui dicebantur, ac a quibuſdam feris nationibus incoluntur.* Sunt *etiam,* qui *hunc & Danubium in Raetia oriri transdant, & non longe a locis, ubi uina Oltrinaſca naſcuntur. Rhenus igitur non attingit Sequanos,* (hodie, *Burgundos) niſi a finibus Heluetiorum, circa Baſileam, uſque in fines Argentinenſium. Baſilea enim comprehenditur inter Sequanos, & ſuffraganea eſt Veſontinae Metropolis, Inde eſt, quod reliqua pars Fluminis Rheni ab eius ortu circa Curiē*

ſem

ſem Dioeceſim Prouinciae Maguntinae uſque in fines Baſilienſium circa ipſum Flumen tota ad Heluetios pertinebat; qui, ueteres R. in militaribus ſignis imitati, capita Boum, Aprorum, Vrſorum, & ſimilium in uexillis ſuis depingere conſueuerunt. fol. 85. & 88. & 89.

Rhodanus, Fluuius, Sedunos, Veragros, Allobrogas, & Galliam, Prouinciam Romanorum, a Celtis diſpartiens, oritur non longe a Danubij, & Rheni, Fluminum, fontibus, circa fines Dioeceſis Sedunenſis, prope Montem, cui nunc Briga nomen eſt; &, ad Sedunum, Germaniae urbem, decurrens, uicum Veragrorum, qui hodie Sanctus Mauritius dicitur, interſecat; Lacuiq. Lemano, quem Accolae Lauſanenſem nominant, admiſtus, & ad Pontem Geneuae urbis eundem Lacum egreſſus, in Lugdunum, Viennam, aliasq. urbes, & inſignia loca ad Volcas, nunc, Auenionenſes, prolapſus, Liguſticum Mare tribus oſtijs influit. Rhoſne, Gallis, hodie. fol. 1. & 2. et 25.

Rigodulum, locum inter Belgas, ſupra Moſellam Fluuium, non longe a finibus Treuirorum editum, ubi Petillius Cerialis, Romanus, copias Treuirorum, & Germanorum, magis caſu, quam prudentia, fudit, proximum Metenſium finibus, Montibus, & Moſella Fluuio ſaeptum. non memorat Caeſar, ſed Tacitus.

Rutheni, Populi Prouinciales, non longe ab Aruernis, & Santonibus, Narbona, ac Toloſa, ex-

tra Celtas,Belgas,& Aquitanos. *Eorum Ciuitas eſt Epiſcopalis, nomen* Latine *retinens,in Prouincia Bituricenſi ſita. Hi Comiti Armeniaci ſubijciuntur, & Rhodetz dicti.* Hos Lucanus in primo *memorat.fol.* 35.& 169,& 170.& 206.

S

Sabis,*inter Belgas Flumen, Neruios irrigat, & Moſam,Fluuium penes Condruſios, ſeu Namurcium, Opidum Leodienſium, influit.* Hodie *Sambram* uulgus nominat.*fol.*52.

Sabrinam,in Anglia Fluuium, Tacitus *memorat.*

Samarobrina, locus inter Belgas, ubi Caeſar Gallorum Concilium indixit, & aliquando hiemauit, ac Impedimenta Exercitus, Obſides Ciuitatum, Litterasq.publicas,ac Frumentum reliquit.Hanc Cameracenſem eſſe urbem, quibuſdam placet. *Sabis enim Fluuius eam interfluit,& his* Gallica lingua *ſatis alludit uocabulum;eſtq. fere locus ipſe in medio Belgarum ſitu, fertilis,ac ſolo opportuno conſtitutus. Ciuitas eſt Epiſcopalis,& Imperialis,Prouinciae Rhemenſis, forſan ab Eburouicibus, Populis Ciuitatum, Oceanum attingentium, quae inter Celtas erant, orti; uel a Segnis, Belgarum Populis. In hoc Opido,*v. *ab hinc anno, foedus inter omnes Chriſtianos Principes, ad internecionem Veneti nominis, ictum eſt, au-*

ctore Pontifice Iulio II, *quod Cameracenſe ab Opido dictum eſt. Sunt tamen, qui Sancti Quinctini Opidum malint.fol.* 117.*&* 131.*&* 135.

*Santones, inter Aquitanos Populi, finitimi Toloſatibus, & propinqui Petrocorijs, Engoliſmenſibus, Pictauis, ac Galliae, Prouinciae Romanorum. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Burdegalenſi, in Francorum Regno ſita, nomen retinens.fol.*7.

Sarmatas, Germaniae Populos, qui contra Sueuos Vanio, Sueuorum Regi, ab eis expulſo, opem tulere. Tacitus refert

*Scaldis Flumen, inter Belgas, Moſam influens, in extrema parte Arduennae ſiluae, nec longe ab Aduaticis, Neruios, & Tornacenſem urbem interſecat, nomẽ retinens. fol.*158.*ubi Sabin* legendum putant, *non Scalden, quod ille in Moſam influit, iuxta Namurram; hic, non item.*

Secuſiani, Populi inter Celtas, extra Galliam, Prouinciam Romanorum, trans Rhenum Fluuium primi, Allobrogibus, Sequanisque, ac Aeduis, quorum erant clientes, finitimi, inter Lauſanenſem, & Lugdunenſem Dioeceſim ſitae, quos Bellicenſes eſſe, coniectura eſt. *Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Veſontina Duci Sabaudiae ſubdita, ſiue eius Antiſtiti. Per horum fines, ad loca, ubi nunc uicus, cui Sanctus Amor nomen eſt, in Comitatu Burgundiae, ac recta ad Ararim, qui* nunc *Saona dicitur, ubi Pagum Heluetiorum Tigurinum deleuit, Caeſar peruenit circa Viredunum, & Turegium Caſtella illius*

Fluminis Citeroris ripas attingentia. fol. 7. & 206.

Seduſij, uel Seduni, Populi Germaniae, ſi pro Sedunum urbem incolentibus capiantur, ut coniectura eſt, *Heluetijs, & pro parte Celtis annumerantur, uel ſaltem eis ſunt finitimi; ipſosq. Rhodanus Fluuius irrigat. finitimi etiam ſunt Vetagris, inter Montes, quibus* nunc *Briga, & Sancti Bernardi nomen eſt, non longe ab Antuatibus, & Allobrogibus*, Germanica *lingua ex magna parte utentes. Ciuitas eſt Epiſcopalis, Tarentaſiae* Latine *nomen retinens; in cuius finibus Rhodanus oritur; nec longe ab eis, uerſus Curienſem, & Tridentinam Dioeceſes, Rhenus exoritur. fol.* 39.

Segni, inter Belgas Populi, ex gente, & numero Germanorum, Condruſis finitimi, qui ambo Populi ſunt inter Eburones, & Treuiros, Comitatui Namurcenſi, Arduennae ſiluae, & Ducatui Lucemburgenſi, Moſaeq. Flumini proximi. nomen retinent. Eorum Opidum Dioeceſis Leodienſis, illius Epiſcopo ſubijcitur. fol. 157.

Segontiaci, Populi in Anglia, Mari proximi, & Caſſiis, Bibrocis, Trinobantibus, Cenimagnis, & Ancalitibus, nunc *forte Eboracenſes dicti, cui ſatis alludit uocabulum. Ciuitas eſt Metropolis. fol.* 115.

Senones, inter Celtas, finitimi Belgis, Pariſiis, ac Carnutibus. fuerant antiquitus ante Caeſarem in fide Aeduorum. Ciuitas eſt Metropolis, cuius omnes

ſuffra-

ſuffraganei ſunt in Celtica, in Regno Francorum ſita, retinens nomen, quã in Burgundia ſitam uulgus *uocitat. Forſan enim id inoleuit a primis Burgundionum Regibus; quos Senones, Lugduni, ac Viennae poſt natum* CHRISTVM *per multa ſaecula regnaſſe in Celtica,* plerique tranſdunt. *fol.* 140.

Sequana Fluuius prorſus in Francorum Regno, Celtas, poſtquam Matrona Fluuius ſibi immiſſus eſt, a Belgis definiens. Oritur prope fines Aeduenſis, ac Lingonenſis Dioeceſium, in Ducatu Burgundiae in Alſeti Regione, non longe a uico Abbatiae, & Monaſterij Sancti Sequani; ac per Trecenſem Agrum, & Pariſienſem urbem delapſus, Rotomagum Ciuitatem, & Mare Oceanum influit, nomen adhuc retinens. fol. 1.

Sequani, Populi, inter Celtas, hodie *Burgundiae Comitatum incolentes, quos a Gallia, Prouincia Romanorum, Rhodanus Fluuius diuidebat, finitimi Heluetijs, Aeduis, Lingonibus ac Rheno: per fines Comitatus,* nunc *Ferretenſis, nihil,* ut uidetur; *de his, quae in Ducatu Burgundiae ſunt, tunc poſſidentes, quod illa omnia ſpeciali nomine Aeduis, & Lingonibus adſcriberentur, nec illi dicerentur Sequani, ſed hi ſolum, qui a Rhodano prope Bellicenſis urbis Dioeceſim, uſque ad Veſontinam Ciuitatem maximam Sequanorum, & ab inde uſque in fines Comitatus Ferretenſis, ac Dioeceſis Argentinae, Rhenumq. Fluuium protendebantur. Inter quos Fluuios Rhodani, & Rheni per Ciuitatem illam Veſontionem, quae*

quaſi in medio eſt, v. dierum iter expedito patet finibus iijſdem. Vltra quoque Ararim Fluuium, nõ longe poſt eius ortum, Sequanorum fines, quos ipſa Veſontina Dioeceſis complectitur, protendi uidebantur. fol.7. & 22. & 23. & 24. & 146.

Seſuuij, Populi inter Celtas, ex maritimis Ciuitatibus, Oceanum attingentibus, quae Armoricae appellantur, proximi Aulercis, Curioſolitis, Rhedonibus, Oſiſſinis, Vnellis, & Venetis. Hos quidam putant eſſe Exiſinos, quae Ciuitas eſt Epiſcopalis Prouinciae Turonenſis, in Regno Francorum ſita. fol.61.

Sibuzates, Populi in Aquitania, proximi Garumnis, Auſcis, Vocatibus, Taruſatibus, Cocoſatibus, & Hiſpaniae Citeriori, in Francorum Regno ſiti. fol.78.

Sicambri, Populi Germaniae, olim ex toto Tranſrhenani, proximi Vbijs trans Rhenum tunc ſitis. ſiluas, & ſolitudines habebant, ad quos ex Menapiorum, ac Eburonum finibus, Rheni tranſitu, maxime ubi ipſe, & Moſa confluunt, breuis eſt aditus. Eburones enim Rheni Citeriores ripas, Sicambri autem ulteriores incolebant; nunc Opida, uicos, & Agros, Sicambri, quos Geldrenſes appellamus, etiam inter Moſam, & Rhenum poſſident, quorum pars eſt Dioeceſis Leodienſis. fol.90. & 160.

Silures, Populos Angliae, Tacitus refert.

Sontiates, Populi, inter Aquitanos, finitimi Vocontijs, & Taruſatibus Populis, Aquitanis, & Tolo-

ſae, ac Narbonae, Ciuitatibus Galliae, Prouinciae Romanorum, & Hiſpaniae Citeriori; habentes Opidũ, natura loci, ac manu munitum, in Regno Francorum ſiti. fol. 75.

Sueſſii, Populi Germaniae, quos coniectare licet *fuiſſe Conſtantienſi, Baſilienſi, ac Sedunenſi Agro finitimos, & inter Celtas, Heluetiosq. annumerari; ſiue forte Suitenſes eſſe, qui cum Turicenſibus quondam Heluetiis* noſtra memoria *bella geſſere; uel Sueſſii, id eſt Sueui. nam, cum ſingulis annis domo Sueuorum media pars excederet, forte diuerſas ſibi ad habitandum Regiones delegerunt. Ex quibus forſan ſunt illi maritimi, qui Daciae, & Noruegiae ſunt finitimi, ac qui circa Lepontios, Raetosq. habitãt; idem fere nomen Sueuorum habentes; a Sueuo Monte; qui, ab Ortu Solis Germaniae initium faciens, ad Cimbrorum vſque Promontorium magno aditu protenditur, forte dicti.*

Sueſſiones, Populi inter Belgas, fratres, & conſanguinei Rhemorum, eisq. attributi, quibus, ac Bellouacis, & Opidis Nouioduno, quod hodie *eſt Ciuitas, Bratuſpantioq. erant finitimi; Agros feraciſſimos, & latiſſimos fines habebant, apud quos Rex fuerat totius Galliae potentiſſimus, qui etiam Britanniae Regnum obtinuerat,* XII *Opida in Sueſſionibus habens. Tempore autem Caeſaris regnabat Galba; multiq. Gallorum Reges vſque poſt Magni Caroli tempora diu in Belgica regnaſſe, & coronam apud Sueſſiones accepiſſe;* leguntur. *Ciuitas eſt*

Epiſcopalis, nomen retinens, in Prouincia Rhemenſi prima ſuffraganea, & in Regno Francorum ſita. fol. 43.

Sueuorum gens, trans Rhenum, Bauaris, & Franconibus finitima, plus quam C. *Pagos habens, maxima, & bellicoſiſſima Germanorum omnium. Inter hanc gentem ſunt Vlma Opidum, Ciuitatesque, & loca inſignia multa. Bauariae uetus eſt Principatus, & Auſtriae Ducibus, ac Marchionibus Badenſibus, Comitibus de Virtemberg, alijsq. Principibus Eccleſiaſticis, & ſaecularibus ſubiecta, qui,* ut olim, referente Caeſare, *Principes Regionum, atque Pagorum ſunt, & in pace inter ſuos ius dicunt, controuerſiasq. minuunt. fol.* 39. & 40. & 80. & 82. & 84.

T

TAMESIS, *Fluuius in Anglia, fines interioris Regionis a maritimis Ciuitatibus diuidens, a Mari circiter paſſuum mil. octoginta. Id uno omnino loco pedibus, atque aegre, tranſiri poteſt, & in Mediterraneis illius locis Inſulae oriens, nauigabilisq. Oceanum influit. Tamiſa,* uulgo. *fol.* 110.

Tarbelli, Populi in Aquitania, proximi Bigerrionibus, Sontiatibus, Vocatibus, Taruſatibus, Hiſpaniae Citeriori, in Regno Francorum ſiti. fol. 78.

Tarbiacos, in finibus Agrippinenſium Populos non

non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Taruſates, Populi Aquitaniae, proximi Vocontijs, Sontiatibus, Tarbellis, Garumnis, Cocoſatibus, & Hiſpaniae Citeriori. Hos, coniectura eſt, *fuiſſe Populos Turſae, quae Ciuitas eſt Epiſcopalis in Prouincia Auſcitana, & Francorum Regno ſita. fol. 78.*

Taſandrum, Opidum in Leodienſi Dioeceſi, cui D. Trudo nomen fecere.

Tauciaci, (alias, *Rauciaci) Populi Germaniae, proximi Nemetum, & Heluetiorum finibus, a quibus Silua Hercynia oritur. & forte erant Rauraci, qui proximi Heluetijs circa Baſilienſium fines habitabant: hi Tamen Hercyniae Siluae non erant proximi, ſed Baceni Siluae, quae Nigra* dicitur, *interfluente tamen Rheno.* Vide, *Rauraci.*

Tectoſages, Populi olim Galli, fertiliſſima Germaniae loca circa Hercyniam Siluam occupauerunt, atque ibi conſederunt, ſummam iuſtitiae, & bellicae gloriae opinionem habentes in ea inopia, egeſtate, & patientia, qua Germani, permanentes, eodem uictu, & cultu corporis utentes. His forte Francones, Germaniae Populi, eiſdem locis proximi ſucceſſerunt; a quibus Franconibus poſtea cis Rhenum tranſeuntibus, & Galliam occupantibus, uelut priſcum, proprium q. ſolum repetentibus, citraq. Pariſios Populos ſedem eligentibus, Francia dicta eſt, ut pleriſque placet. *Ex his Tectoſagibus erant hi, quo, Mallius, Romanorum Dux, in Gallograecia ſtrauit &*

& vicit, Triumphumq. retulit. fol. 153.

Tenchtheri, Germaniae Populi, Tranſrhenani, qui cum Vſipetibus, & magna multitudine hominum, a Sueuis diu agitati, & triennio uagantes, Rhenum Fluuium tranſierunt, non longe ab oſtio, quo Rhenus ipſe Mare influit, Menapiorum Agros, utramque Fluuij ripam incolentium, occuparunt. Quo ſatis conſtat, *Menapiorum fines,* *quos* plerique opinantur *Iuliacenſes fuiſſe, multo, quam* nunc, *maiores exſtitiſſe. Haec gens, poſtea Rheno diſcreta, ſollicitauit Vbios;* nunc *Agrippinenſes, ut a Romanis deficerent, initio Imperij Veſpaſiani.* Tacitus. *fol.* 80. *&* 136.

Teutoni, Populi ultra Rhenum Fluuium fuerunt, ex quibus, & Cimbris Aduatici fuere prognati. Apud quorum loca, cum id Flumen in Galliam uenientes tranſiiſſent, Impedimenta cum unius fere Legionis praeſidio reliquerunt. Vſus *autem Teutonos* credit, *qui Franconiam, & Bauariam, Germaniae Regiones, eisq. finitimas terras inhabitant.* Vulgus *vero omnes citra, & trans Danubium populos appellat Teutonos. Hi forte, ſuis finibus quondam pulſi a Sueuis, qui quamlatiſſime Agros deſertos poſſidere gloriabantur, ſeſe Cimbris ſociarunt, cum quibus a Romanis, Duce Mario, caeſi ſunt; quos* Pomponius Mela *Albi Flumini, Cimbrisque, Hermonibus, & Sarmatis propinquos* tranſdit: *Teutonos tamen eos eſſe, qui trans Domitium ad dextram eius inhabitant,* plures ſcripſere, *inter Alpes ſcilicet*

Italiae

Italiae imminentes, & *Danubij alueum incolentes*. *Dicti autem forte ſunt a Tuiſcone, eorum Rege, Manni filio*, ut ſentit Tacitus lib. de ſitu Germaniae. *Italica, ac Gallica lingua alludunt.*

Tigurinus, Pagus, & Populi eius quartam partẽ Helueticae continebant, ac inter Celtas erant. Inde forte coniectura eſt; *eos eſſe, qui nunc Turegium cum Agro adiacenti apud Sulenſes, Baſilienſes, Conſtantienſes incolunt. fol.* 8.

Toloſates, Populi Galliae Prouinciae, finitimi Narbonenſibus, & Santonibus, nec longe a Sontiatibus, Populis in Aquitania, nomen retinent. Ciuitas eſt Metropolis, Francorũ Regi ſubdita. fol. 7. & 74. & 170.

Treuiri, Populi inter Belgas, in confinibus Germaniae, finitimi Neruijs, Menapijs, Eburonibus, Rhemis, Mediomatricibus, ideſt, *Metenſibus, & Rheno Flumini uſque in Pontem, quo Caeſar tranſiecit Exercitum, quae pars* nunc *eſt Colonienſis Dioeceſis. Fere autem omnes Treuiri Germanica lingua utuntur; &, niſi Exercitu coacti, imperata non faciebant. Nam Ciuitas, propter Germaniae uicinitatem, quotidianis exercita bellis, cultu, & feritate non multum a Germanis differebat. Horum inter Gallos virtutis opinio erat ſingularis; & plurimum Equitatu, Peditatuq. valere exiſtimabantur: nomen retinent. Situs Ciuitatis eſt natura munitus, & Metropolis huius Ciuitatis Praeſul, unus ex Electoribus Imperatoris eſt, qui, proximis his annis Legatus*

tus a Maximiliano Caeſare ad Venetos ueniens, una cum Cardinali Lucemburgenſi, re infecta abijt. fol. 27. & 55. & 68. & 104. & 136. & 138. & 240.

Triboces, ſeu, Triboci, Populi Germaniae, in finibus Celtarum, & Belgarum, finitimi Tullenſibus, Baſilienſibus, Spirenſibus, Lingonibus, & Rheno, ferè omnes Germanica lingua utentes. Ciuitas eſt Epiſcopalis Prouinciae Maguntinae: nunc *Argentinenſes* Latine *dicti; quibus uulgaris ſermonis cum ueteri ſatis alludit uocabulum. Hi ſunt in Regione Alſatia,* olim, ut quibuſdam placet, *Heluetia. fol. 39.*

Trinobantes, Populi in Anglia, prope finitiſſimam earum Regionum Ciuitatem incolentes, Mari proximi, & Cenimagnis, & Segontiacis, Ancalitibus, Bibrocis, Caſſiis, Angliae Populis. fol. 114.

Tubantes, Germaniae Populos, qui Phryſiae partem Mari Oceano, Rheno Fluuio, ac Lacubus proximam, ſaltibus, & paludibus abundantem, incoluerunt, quam antea Manni Populi habitarant, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus.

Tulingi, Populi erant finitimi Heluetijs, inter Celtas, non longe ab Allobrogibus; &, ut quidam opinantur, *etiam fuerunt incolae Turegi Opidi,* nunc *inter Heluetios ſiti, quod forſan* tunc *ex illorum Pagorum numero non erat, in Conſtantienſi Dioeceſi habitantes, ſed ab Allobrogibus ſatis remoti.* Quidam *autem* interpretantur *Turegum, quaſi*

Dure-

Duregum, id eſt duorum Regum: & Tulingos credunt nunc *Lotaringos eſſe dictos, nomine compoſito, ex Lotario eorum Rege Carlomani ſtirpe. fol.4.& 18.*

Tungros, Belgarum Populos, Tacitus facit. *Hi cis Rhenum, & Moſam, inter Eburones, numerantur. Opidum eſt, nomen retinens.* olim *Ciuitas Epiſcopalis. Huius ſedes poſtea fuit ad Leodienſem urbē tranſlata, uſque ad cuius Opidi moenia,* ut plerique uolunt, *Oceanus protendebatur, cuius rei quaedam illic uetuſtatis* adhuc *monumenta uidentur. Inde* Caeſar ſcribit, *Eburones, fuiſſe Mari proximos.*

Turones, Populi inter Celtas, Carnutibus, & Andegauenſibus finitimi, proximi Oceano. Ciuitas eſt Metropolitica, cuius omnes ſuffraganei ſunt in Celtica, & ex maiore parte in Britanniae Citerioris Ducatu, nomen retinens, in Regno Francorum ſita; quam & Andegauenſem urbem D. Hludouicus, Francorum Rex, Britanniae Ducatui detraxit: cuius tamē Prouinciae omnes aliae, Britanniae etiam Britonantis, Ciuitates remanſerunt. fol.61. & 168.

Tygenos (quin potius, *Icenos*) *Populos Angliae, quorum Rex Praſutagus Neronem imperatorem heredem inſtituit. Non memorat* Caeſar, *ſed* Tacitus.

V

V ADAM, *inter Colonienſem, & Traiectenſem vrbes locum ultra Noueſium Rheno Fluuio, & cis eum adiacentem in Ducatu Cleuenſi ſitum.* Caeſar *nō memorat, ſed* Tacitus.

Vangiones, Populi Germani, inter Belgas numerantur, finitimi Tullenſibus, Metenſibus, Spirenſibus, Maguntinis, ac Rheno Fluuio; omnes fere Germanica lingua utentes. Ciuitas eſt Epiſcopalis, Prouinciae Maguntinae, nunc *Vuormacienſes dicti. Alſatiaeq.* (olim, *Heluetiae, tunc, Gallici; nunc autem, Germanici iuris) adſcripti, quo magis ipſi, & Spirenſes, ac Argentinenſes, quin & Maguntini, tamquam omnes altae Alemanniae attributi, & ad ripas Rheni citeriores ſiti, uiderentur inter Celtas forſan collocandi, niſi quis recta a Matronae Fluminis ortu ad Rhenum Fluuium Celtas his finibus a Belgis diſpartiat; quibus Belgis pari ratione Viredunum, quae Ciuitas eſt Epiſcopalis Prouinciae Treuirenſis, in Ducatu Barrenſi conſiſtens, adſcribitur. fol. 39.*

Vaſcones, in Aquitania Populos, Tacitus memorat.

Vataſticam Inſulam, in Fluuio Rheno, finitimam Batauis, & Phryſiis, quae eſt Dioeceſis Traiectenſis, non memorat Caeſar, *ſed* Tacitus. *Batauis autem, quos* Hollandos dicimus, *longe alios eſſe,* certum

tum

tum eſt, *ab illis Hollandis, qui prope Balteum Mare, ac Daciam habitant; ſicut & alia eſt, circa id Mare, et Daciam, Zelandia.*

Vatuca, ſeu Ratuca, inter Belgas Caſtellum, quaſi in medijs Eburonum finibus, non longe a Colle uno, ſiluis, & tumulo, ac magna conualle, ubi Titurius, & Aurunculeius Romani hiemantes cum Legione una, & V. Cohortibus, a II. Eburonum Regibus dolis intercepti ſunt. Id Caſtellum proximum fuiſſe Limburgenſi, nec longe ab Aquiſgrani urbe, uerisimile eſt. *Forſan eo loco, ubi eſt* nunc *Caſtellum, cui Valcatus Mons nomen eſt. Vatucae tamen Caſtello*, ut Caeſar ipſe deſcribit, *ſuberat Rhenus Fluuius*: *propterea* nonnulli credunt, *Vatucam Caſtellum fuiſſe, ubi* nunc *eſt Iuliacum Opidum, quod Ducatus eſt titulus, inter Aquiſgranum, & Coloniam, Germaniae urbes Ciſrhenanas, quod a Iulio Caeſare denominari* putant, *ubi* adhuc *plura inſignia uetuſtatis monumenta apparent. fol.* 158. & 160.

Vbij, Germani Populi, olim *Tranſrhenani, quorum fuit Ciuitas ampla, & florens, ut eſt captus Germanorũ, qui paullo ſunt eiuſdem generis, & ceteris humaniores, quia Rhenum attingunt, multumq. ad hos Mercatores uentitant, & ipſi propter propinquitatem Gallicis ſunt moribus aſſuefacti. Hos Sueui diu, & ſaepe bellis experti finibus expellere adnixi ſunt, & ſibi uectigales fecerunt, multoq. humiliores, & infirmiores reddiderunt. in quorum fines*

Caeſar

Caeſar primo trans Rhenum Exercitu, per Pontem, in Menapijs factum, ducto, uaſtatis Agris Sicambrorum, ſe recipit. Iterum autem paullulum ſupra eum locum, quo ante Exercitum tranſduxerat, Pontem in finibus Treuirorum fecit, Legionesq. tranſduxit; cuius Pontis ultima pars Tranſrhenana ripas Vbiorum continebat. Hos eſſe Agrippinenſes, nunc *Colonienſes, a Claudio Caeſare, Agrippinae uiro, acceptos* pleriſque placet; *qui*, ut uериſimile eſt, *a Sueuis compulſi, citra Rhenum, hortante Agrippina, urbem condere, & habitare coeperunt, quae Ciuitas paullo poſt cum Romanorum ſocia eſſet, ac recens condita, fatali igne*, ut Tacitus ſcribit, *conſumpta eſt, & fere eodem tempore ſimili caſu Lugdunum incenſum, & dirutum* eſſe conſtat, *ut* in Epiſtolis refert Seneca. *Vbij igitur, Caeſaris tempore*, ut coniectura eſt, *loca, ubi Marchiae Comitatus a Duce Cliuenſi* nunc *poſſeſſus, & Veſtfaliae Opida ſunt, parsq. Ducatus Montenſis incoluiſſe praeſumuntur, quorū* adhuc *magna pars ad Colonienſem Eccleſiam pertinet. Hos* Tacitus, *Tranſrhenanos etiam ſuo tempore fuiſſe*, ſcribit, *quod forte ad utramque Rheni ripam uicos, Agros, poſſeſſionesq. haberent. Sic & Allobroges ad Rhodani ambas ripas, & Menapij tunc ad Rheni utramque ripam, ſic & Phryſii, & Geldrenſes* nunc, *ad ipſius Rheni ambas ripas, uicos, Agros, poſſeſſionesq. habebant, &* adhuc *poſſident. Quin & aliquando uſque ad Rhenum Fluuium protenſos Saxones fuiſſe*, quibuſdam

pla-

placet. *quod facile eſt, cum quis origine Saxo illic forte aliquid poſſederit, ut ſaepe Principibus alienigenis hoc diuerſo iure contingit. fol.85.& 89.& 91. & 144.& 145.*

Vellauni, Populi inter Celtas, proximi Heleuteris, ſeu, Helueteris, Cadurcis, Gabalis, & Aruernis, quorum ſub Imperio eſſe conſueuerant. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Bituricenſi, nomen retinens, a multis tamen Sancti Flori Ciuitas dicitur. fol.213.

Vellaunodunum, inter Celtas, Opidum Senonum, propinquum Agendico, Senonum Opido, ac Genabo, Opido Carnutum, quod Genabum Opidum Pons Ligeris Fluminis continebat, nec longe ab Auarico, & Nouioduno, Opidis Biturigum, in Francorum Regno ſitum. fol.172.

Velocaſſes, Populi inter Belgas, Morinis, Neruijsq. finitimi, proximi Ambianis, & Atrebatibus. Hi hodie *Caſletenſes* dicti, *in Comitatu Flandriae, & Francorum Regno, Morinenſiq. Dioeceſi ſiti, inſtar Pagi ſunt. Hanc Prouinciam repetit Rex Franciae* nunc *a Duce Burgundiae. fol.44.*

Veneti, Populi inter Celtas, ex maritimis Ciuitatibus Oceanum attingentibus, quae Armoricae appellantur; proximi Vnellis, Oſiſsinis, Curioſolitis, Seſuuijs, Aulercis, Rhedonibus: hi, ut quibuſdam placet, *etiam Vanes* dicti ſuut, *in Prouincia Turonenſi & Regno Francorum ſiti. Ciuitas eſt Epiſcopalis, cuius ampliſsima erat auctoritas omnis orae*

mari-

maritimae Regionum earum in Britannia Britonāte. Sunt praeterea alij quidam populi, Auenionenſibus proximi, Venuxinum Comitatum incolentes, patrimonio Beati Petri ſubditi. Hos, partem Galliae, Prouinciae Romanorum, fuiſſe, quibuſdam placet. *fol. 61. & 66. & 67.*

Veragri, Populi extra Celtas, Belgas, & Aquitanos, inter Sedunos, Antuates, & Allobrogas, Montesq. Sancti Bernardi, & Brigam, quos Veragros Rhodanus Fluuius interlabitur. Caput gentis eſt uicus, ubi Abbatia, qui Sanctus Mauritius dicitur, Dioeceſis Sedunenſis. quidquid tamen agri trans Rhodanum poſſidebant, Celtis adſcribitur. Per hos ad Montes illos, quos Caeſar Summas Alpes, nominat, ex Gallia in Italiam uenientibus aditus eſt. fol. 62. & 63. Varægri ſunt. Plinio.

Verbigenus, Pagus Heluetiorum, inter Celtas. fol. 19.

Veromandui, Populi, inter Belgas, Rhemis, Atrebatibus, Neruijsq. finitimi, nomen retinent, in Francorum Regno ſiti, at ex magna parte in Dioeceſi Laudunenſi, ac Sueſſionenſi, & ex toto in Prouincia Rhemenſi, inſtarq. Prouinciae habentes, inter quos ſunt incolae Opidi Sancti Quinctini, quos Rex repetit. Vermandois, a Gallis, mutata aliquantulum nominatione, dicti. fol. 50.

Veſontio, Opidum maximum Sequanorum, natura loci munitum, inter Celtas, nunc Comitatu Burgundiae circumſaeptum. Ciuitas eſt Imperialis,

ac

ac Metropolitica, nomen retinens, mutata littera V in B, ut Romanis, & Vaſconibus pronunciandi mos eſt. Situm habet, qualem Caeſar in Commentariis deſcripſit, praeterquam quod nunc eam idem Fluuius ex magna parte interſecat. In illa ſunt loca uetuſta, qualia Romae, quae Pantheon, Campus Martius, Campusq. Mineruae, uulgo ſemper Latine dicta ſunt, multaq. alia priſcae uetuſtatis monumenta conſiſtunt. fol. 27

Vetera Caſtra hibernorum Romanorum locum, citra, & prope Rhenum Fluuium, amplum habentem uallum, cuius pars in Collem leniter exſurgens, pars equo aditur. Vbi Opidum, & obliqua in Rhenum moles, cuius obiectu uolutus Amnis, & latitudo Camporum inter Ciuitates Traiectenſem, & Colonienſem, quibus hibernis obſideri, premiq. Germanias Caeſar Aug. crediderat. non Caeſar, ſed Tacitus refert. In Cleuenſi Ducatu ſitum.

Vienna, Ciuitas Metropolis in Gallia, Prouincia Romanorum, nunc Delphinatus, extra Celtas, Belgas, et Aquitanos, quam Fluuius, Rhodanus praeterfluit, ad eius citeriores ripas ſita, proxima Aruernorum finibus, diſpartiente Rhodano Aeduorum finibus Caeſaris tempore, ad quos Matiſco Opidum, nunc Ciuitas, pertinebat, hodie Lugduno Ciuitati finitima, beneq. ſita. fol. 171.

Vindoniſſae, locum prope Maguntiam, urbem Cisrhenanam. non Caeſar, ſed Tacitus, refert.

Vnelli, Populi inter Celtas, ex maritimis Ciuita-

tibus Oceanum attingentibus, proximi Andibus, Venetis, Oſiſſinis, Lexobijs, Curioſolitis, Seſuuijs, Aulercis, Rhedonibus, inter Ciuitates Armoricas numerati, in Prouincia Turonenſi, & Francorum Regno ſiti. fol.61. & 214.

Vocates, inter Aquitanos, proximi Taruſatibus, Sontiatibus, Tarbellis, Bigerrionibus, Garumnis, Garitibus, Cocoſatibus, & Hiſpaniae Citerori, in Regno Francorum ſiti. ab his forte Vaſcones dicti. *Hos* coniectura eſt, *fuiſſe Veſaticos. Ciuitas eſt Epiſcopalis, in Prouincia Auſcitana, in Francorum Regno ſita, quos Vaſatenſes* dicimur. *fol.78.*

Vocetius Mons in Heluetijs, quem Caeſar *non memorat, ſed* Tacitus.

Vocontij, Populi, extra Celtas, Belgas, & Aquitanos, citra Rhodanum, Centronibus, ideſt, *Tarentaſiis, finitimi, & Allobrogibus, ultra Alpes Graias, quibus* hodie *Mons Cinerum, ſiue Cineſius, nomen eſt. Hos Iſara Fluuius alluit. Vaſatium,* Gallice. *fol.7.*

Volgae, Populi Prouinciales, non longe ab Artomicis, ſeu, Arecomicis, qui nunc *Auraſienſes ſunt, Toloſatibus, Narbonenſibus, Maſſilienſibus, Gabalis, Cadurcis, Heluijs, ac Ruthenis, extra Celtas, Belgas, & Aquitanos. Hos Rhodanus Fluuius alluit, poſthac Liguſticum Mare influit. Aremici, aut, Arecomici, pridem,* a non nullis; nunc *Auenionenſes* dicti. *Ciuitas eſt Epiſcopalis Prouinciae Arelatenſis* olim, nunc *uero Viennenſis,* maio

rum

rum noſtrorum memoria *patrimonio Beati Petri, emptionis titulo, addita. Hic Romani Pontifices Sedem, magno totius Italiae incommodo, maiore urbis Romae, tenuere, LXX. & amplius annos, donec feliciſſimo euentu Italiae reſtituti Pontifices, ad* hanc diem *manſere fol.*153.& 170.& 206

*Voſegus, Mons, in finibus Lingonum, a quo Moſa Fluuius profluit, non longe a Fonte Matronae Fluuij, in Francorum Regno ſitus. fol.*85.

Vſipetes, Germaniae Populi Tranſrhenani, qui cum Tenchtheris, & magna multitudine hominum, a Sueuis diu agitati, & triennio uagantes Rhenum Fluuium tranſierunt, non longe ab oſtio, ubi in Mare influit, et Menapiorum Agros utramque Fluminis ripam incolentes, occuparunt. Ex hoc conſtat, *Menapiorum fines, quos* plerique opinantur *Iuliacenſes fuiſſe, multo latiores, maioresq. exſtitiſſe, & Agros Ducatus Montenſis Rheni ripis ulterioribus adiacentes, ac etiam Cliuenſis poſſediſſe. fol.*80.

*Vualis, ſeu Vacalos eſt pars Fluuij Rheni, quam Moſa Fluuius recipit ante, quam in Batauos, & Mare Oceanum fluat, & eſt Dioeceſis Traiectenſis, prope Nouiomagum Opidum, & Treaiectenſem urbem Epiſcopalem, nomen retinens. fol.*89.

Vxellodunum, Opidum in finibus Cadurcorum, inter Celtas, non longe a Gallia, Prouincia Romanorum, Monte, egregie loci natura munito, ſitum; cuius partes omnes praeruptiſſimis ſaxis difficili adſcenſu, & Flumine infimam uallem diuidente, totum paene

Montem cingente, praemunitae erant. ſub cuius etiam muro magnus Fons Aquae perrumpebat, ab ea parte, qua fere Pedum CCC. *interuallo Fluminis circuitus uacabat. Vide Caeſarem de bello Gallico lib.* IIX. *fol.* 244.

Aedui, Populi finitimi ſunt Aruernis, Biturigibus, Sequanis, ac Secuſianis, inter Celtas. Hi adhuc *nomen priſcum* Latine *retinent, inter Burgundos* nunc *nominati. nec citra Ararim Flumen, (qui* nunc *Saona appellatur) aliquos habent fines, nec* hodie *ſunt Sebuſianis finitimi. In Ducatu Burgundiae, & Francorum Regno ſiti. Ciuitas horum Aeduorum Epiſcopalis eſt, in Prouincia Lugdunenſi. fol.* 24. *& alibi ſaepe.*

ATQVE *haec de Gallorum, Galliſque, qui aut proximi, aut finitimi ſunt Populis, ita perſtrinximus, ut, quamuis uetuſtatem illuſtrare pro uirili conſilium fuerit, multa tamen inſerta quoque ſint, quae tẽpora haec recentiora, mores, & uiros, ac res praeclare geſtas ab ijs explicent. Nec tamen ſingula perſecuti ſumus, ſed ſummas rerum, & ex his illuſtriſsima quaeque libauimus. Nam, ſi aliarum quoque gentium, quae toto orbe nunc degunt, nominum mutationes, fortunae uarietates, mores, locorum diuerſas appellationes, aut Fluminum, uires, res geſtas ad hanc normam dirigere uoluiſſem; id ſane & operoſum nimis, ac immenſi paene operis fuiſſet, & conſilij obliti noſtri uideremur: quippe qui ab initio Caeſarem tantum, aut* Tacitum, *& Gallos, ac finitimas his gentes hoc noſtro Indice complecti uoluerimus, reliquum operis & in aliud tempus, & in alias commentationes reiecerimus. Illud admonuiſſe diligentem Lectorem uolo, multa illum ex uaria Hiſtoriarum lectione collecturum, quae Europam, & Aſiam, ac Africam, ſaltem oram Litoralem, notiora nobis factura ſint. Nam, ut ulterius penetres, haec Legis Mahometanae diuerſitas a Chriſtiana pietate prohibet: ſed & ipſa orbis parens, gentium omnium Regina, Italia, tantas mutationes ſenſit, ut uix nomen ullum retineat, quod* olim *habuit. Quis enim neſcit, eam Italiae partem, quam Samnites, Apuli, Graeci, Campani* olim *tenuere, totam* nunc *in Regni Neapolitani nomen abijſſe: quod* olim *Latium,* nunc *Cã-*

 paniam,

paniam, aut terram Romanam; quae Gallia Ciſalpina, in Lombardiam; quae Venetia, in Marchiam Taruiſinam; quae Flaminia olim, nunc *in Romandiolam eſſe mutatam? Iam, quae priſcis illis temporibus clariſſima Opida fuerant, aut penitus concidere, aut in uicos abiere, ſucceſſereq. omnino cum aliae gentes, tum aliae quoque nominationes diuerſiſſimae. Lirim enim* a ueteribus *Amnem dictum, iam* D C C. *ab hinc annos a Gariliano Caſtello, quod Saraceni munitiſſimum propugnaculum ſibi conſtruxerant, Carilianum* appellamus. *Ticinum* olim, nunc *Papiam, a Papio quodam, Gallorum Duce. Fregellae ipſae in Campania in Pontem Curuum mutatae. Egnatia Apuliae, Iuuenatium* a nobis *dictum. Anienum ipſum Patrem, Tiberonem* Accolae uocant. *Sipus illa ſaepiarum captura celebris, & inde nomen adepta,* nunc *Manfredonia* uulgo, *a Manfredo, Secundi Federici Imperatoris filio, dicitur. Verum longius, quam par forſan erat, euagati ſumus. Cetera ſibi Lectoris diligentia pariat, aut in altiori otio a Nobis exſpectet.*

VARIARVM LECTIONVM

Vbicumque Aſteriſcum in fine notatum inuenies; ſcies, dignum eſſe locum animaduerſione, & quem haud oſcitanter praetereas.

IN C. IVLII. CAESARIS LIB. I. DE. BELLO. GALL.

p.1 13. proximi ſunt Germanis.Carrar·
16. quotidianis bellis, proclijsque.C.
20. continetur q.Garumna Flumine: Oceanum finibus Belgarum attingit:etiam.C.Flor. *
25. interiorem partem.C.
p.2. 2. & ad eam partem.C.
p.3. 5. Is igitur ubi Legationem.c.
25. poenas ſequi oportebat.C.
p.4. 17. Latobrigis finitimis.C.
20. Noriciam.C.Noreiam.Gryph.Noramq.F.
p.5. 3. Allobrogum eſt, proximumque Geneua: ex eo. C. *
6. ſuaſuros.quod.C.
p.6. 9. quem Flumen Rhodanum influit. Vide Glarean. *
11. xxix.C.
26. His cum ſua ſponte.C.
p.7. 10. nunciatur,Heluetijs.C.F.
19. conſcripſit:& tres.C.
p.8. 9. Eodem tempore Aedui,Ambarriq.C.F.
20. incredibile leuitate. Ita Lucret. 4. Quod ſu-

pereſt, ubi tam uolucri haec lenitate ferun-
tur. Nihil minus Arari uidetur congruere, quam Lenitas. Nimia uero leuitate fieri aliquando poteſt,ut uiſus fallatur.C. *

22. lintribus uinctis.C.

p.9. 13. faciendum curauit; atque ita exercitum traduxit.C.F.

21. ubi Caeſar conſtituiſſet, atque eſſe uoluiſſet Sin bello proſequi.C.

p.10. 1. inſidijs innitterentur. C.

2. & calamitate Pop.R.& intern.C.

6. aut eo grauius ferre.C.

18. immutatione rerum. C. Vide Petrum Victor.in 3.Ariſt.lib.de Arte dic.

p.11.12. pabulationibusq.C.

25. conferri,portari.C.

26. intellexit,& diem inſtare.C.F.

p.12.12. plus poſſent.C.

16. imperia perferre ſatius eſſe. Poſtrema duo uerba ſubiectis punctis inuenimus deſcripta, ſed ita quidem,uti inducta uiderentur. C. *

21. quin etiam quod neceſſario.C.F.

29. reperit ab alijs eſſe uera.C.

p.13. 18. imminuta.C.F.

23. Reperiebatq. inquirendo Caeſar, initium fugae proelij equeſtris aduerſi paucis ante dieb. a Dumnorige, atque eius Equitibus,factum eſſe.G.

27. Eorum fuga.F.Eorumque fuga.G. *
Si,Eorum fuga, legas, plane uidemur locum reſtituiſſe.

p.14 6. His omnibus unum repugnabat.C.F.

27. per ſe creuiſſe.F. *

p.15.14. ſuſpiciones euitet. C.

p.16. 6. ad eum cucurrit.C.

18. ex interuallo.C.F.
24. & iter ab Heluetijs.C.
28. ſeu quod terrore.C.
29. eoq.magis, quod.C.
p.17.12. collocari.C.F. *
13. compleri,& interea.C.F.
22. Milites ſuperiore loco.C.
p.18.11. conuerſa ſigna tripartito intulerunt F. partita intulerunt.C.
p.19. 6. loco,quo Heluetios.C.
p.20.12. quoſq.poſtea.C.
p.22. 5. cum his Aeduos, eorumq. ditionis homines. C.F.
p.23. 3. neque conferendum eſſe.C.
10. cruciatusq.edere.C.F.
15. domo emigrarent.C.
p.24. 3. cum ab his.C.F.
7. nec in occulto.C.F.
10. tuta fugae facultas.C. *
10. ultra fines ſuos Ariouiſt.receperunt.C.
23. horumq.obſides.C.
p.25.18. emolimento. F. Petrus Victorius, doctiſſimus uir, Emolumentum, hoc loco, pro detrimento, & iactura, ſumptum a Caeſare contendit, Vatronis auctoritate adductus. Emolimentum, habet Florentinus codex. ut, ſi E litteram eximas, quam ueriſimile eſt a copulae Atque uocali poſtrema,uerbo Molimento adhaeſiſſe, perbelle Caeſaris ſententia conſtare uideatur. Hac uoce autem uſus eſt Liuius lib. VII. de bell. Macedonico:Se in animo habuiſſe tota claſſe Epheſum petere, & onerarias ducere multa ſaburra grauatas, atque eas in faucibus. Portus ſupprimere; & eo minoris molimenti ea clauſtra eſſe,
quod

quod in Fluminis modum, longum, & anguſtum, & uadoſum, oſtium portus ſit. A propria autem uerbi notione, tranſtulit Caeſar ad difficilem, atque operoſam, Exercitus profectionem. *

21. negotium eſſet.

24. Rex, atque Amicus, R.P. a Senatu appellatus C.

26. quando in colloquium. C.F.

p.26. 8. ſi id non impetraret. Paris. impetraſſet. Carr.

15. idem Populum Rom.c.

17. conſueuiſſe.c.

19. in ſuo impediri.c.

27. longe ab his c.

p.27.21. a finibus proceſſiſſe.c.

24. facultas. F. G. Ita autem ex uetuſto Codice hunc locum emendauit Donatus Iannoctius, uir ſummae eruditionis, & mihi amiciſsimus. *

27. Alduaſdubis c.F.P.Alduaſdalis.G.

29. quia Flumen.c.

p.28. 6. ibi praeſidia collocat.c.

11. praedicabant & ſaepe numero.G.

16. ortus eſt timor a Tribunis.c.

21. eſſe duceret.c.

25. abducti in tabernaculis.c.

28. deſignabantur.c.

p.29. 4. ſed anguſtias itineris, locorum, & magnitudinem ſiluarum, &c.c.ſed anguſtias locorum, magnitudinem ſiluarum &c.F. *

19. aequitate, & condicione, perſpecta.c.F. *

27. uidebatur, propter factum & nuper.c.

28. tumultu; licet aliquid uſu, ac diſciplina, quam a nobis accepiſſent, ſubleuarentur.F.

p.30.

p.30. 4 denique hos ſcirent eſſe eoſdem Germanos.F.ac
denique Germanos hos eoſdem eſſe ſcirent illos,quibuſcum &c.G,
7. plerumque ſuperarint. G.
9. hos ſi quaererent reperire poſſe.c.
18. itinerum conferret.G.
20. aut praeſcribere uideretur.c.
21. hoc ſibi curae eſſe.c.
23. breui tempore indicaturos.c.
28. conuictam.C.F.
29. perpetua uitae felicitate Heluetiorum &c. G
F.quod noſter habet, & praeterea Lutetiae a R.Stephano excuſus parua forma, Innocentiam perpetua uita, felicitatem Heluetiorum bello eſſe perſpectam; ex ingenio, ac nullo adiutus exemplari, Bartholomaeus Ricius emendauerat, quem hominem, propter ſummã eruditionem, & ſingularem in me amorem, parentis loco maxime colo, & obſeruo. *
p.31.15. Inde reliquae Legiones.c.
21. quod ex alijs ei maximam.C.F.
23. amplius XL.c.
p.32. 2 poſſe exiſtimare.c.
6. pro ſuis tantum.c.
22. Caeſarem ei facere.c.
24. habiturum & non ad equum reſc. c. & nunc ad equum reſcribere.F.P.G.
25. terrenus.C.P.
27. Eo ut erat uentum,Legionem Caeſar.c.
p.33. 6. quod amicus & munera.c.
p.34. 6. proelio pulſas,ac ſuperatas.C.F.
8. paratum decertare: ſi pace uti uelint. c. ſin pace uti malint.G,ſi pacem mallent.F.
9. penderint, F. * praepoſtere inuerſa littera,

P,ce-

P, ceteri fere omnes legunt, Dependerint. Carr. manuſcriptus Propenderint. ſed Perpenderint omnino legendum eſſe contenderim.

21. Galliae prouinciae ſines egreſſum. C. fines ingreſſum. G.

21. cum in ſuas poſſeſſiones. C.

23. Vt ſibi concedi. G. P. ut ipſi concedi. C. F. *

24. ſic iterum nos eſſe iniquos. C.

25. qui non ſuo iure ſe interpellaremus. G. * qui in ſuo iure ſe interpellaremus. F. P. uidetur male, Non, loco, In, fuiſſe acceptum.

26. Quod Fratres ex S. C. & Amicos appellatos Aeduos diceret. G. * Quod Fratres a ſe & Amicos Aeduos appellatos diceret. C. F. Quod a Senatu Aeduos appellatos Amicos diceret. P. quod habet Carrar. & Flor. uidetur eſſe legendum; ſed ita ut poſt uerbum Se, punctus, qui librarij imperitia ſublatus eſt, reſtituatur, & a Se. hoc eſt a Senatu legatur. *

p.35.16. poſſet, neque ſuam. C. P.

17. uti optime merentes. C. F.

p.36. 7. relatum eſt, qua arrogantia omnem Galliam Romanis interdixiſſet. C. clatum eſt. F. rectius, ut arbitror. *

10. colloquium diremiſſet. G. P.

18. retineri non potuerint. G. P.

28. M. Metium. C.

p.37. 3. praeſente clamauit. C.

17. totidem uero Pedites. C.

p.38. 6. noſtros deterrerent. F. perterrerent. C. P. G.

10. quattuor reliquas Legiones in Caſtra. G. P. reli-

P.reliquas in Caſtra.F,C.

25. cas itaque dicere.C,

29. in conſpectum Hoſtium. C.

p.39. 4 Tum uero demum. G.ceteri: Tum demum Caſtris eduxerunt.C.F.

18. procurrunt.C.

29. intra Aciem. *

p.40. 8 nactus ea perfugit.

11. quam domo ſecum: altera Norica: C. * quam domo ſecum eduxerat.P.F.quam domo ſecum adduxerat.G.

12. in Gallia duxerat.G.F.P.

12. utraeque in ea fuga perierunt.C.F.

21. uideret.C.

28. Quos Vbij qui proximi Rhenum incolunt perterritos inſecuti.P.* Quos ubi cuncti qui proximi Rhenum.C.

p.41. 5 interiorem Galliam.C.F.

IN. C. IVLII. CAESARIS LIB. II. DE. BELLO. GALL.

p.42.16. omni opinione ueniſſet.C.F.

18. Andocum Boium.C.

21. contra pop.Romanum coniuraſſe.F.C.

25. qui cis Rhenum.C.F.

28. utuntur & unum imperium.C.

29. cum ipſis habent.C.

p.43. 1. cum ab his quaereretur.C.

5. Gallos qui ea loca.C.

8. ingredi prohibuerint.C.F.

14. concilio, & ad id bellum pollicitus, cognouerint.F.C.

18. ex eo numero electi.F.C.

19. Sueſsiones ſuos eſſe finitimos, fines latiſsimos, feraciſsimosq.Agros poſsidere.C.F.

pru-

25. prudentiamq. ſuam.

p.44. 9. adhortàtus,docet.C.

15. ad ſe uenire,neque iam.C. F. *

p.45. 3. At,ubi circumiecta multitud.

6. portas ſuccenderunt. C.ſuccendunt. F. *

7. Nam,cum tanta multitudo lapides,ac tela,coniicerent,in muro conſiſtendi poteſtas erat nulli. C. F.

10. Siccius Rhemus.C.

11. unum ex iis. F. nuncium ad eum mittit. C. Vnus, legendum, quod in ceteris habetur, & Nuncios.

15. a Siccio.C.

21. quot adire poterant.C.quae adire potuerant. F.

28. proeliis ſuperſedere. C.proelio, ſine dubio, legendum,quod noſter, atque excuſi omnes habent.

11. & in frontem leuiter caſtigatus. C.F. leniter. P. *

p.46. 8. Caſtella inſtituit.C.

12. qui tantum multitudine poterant. G. P. quod tantum.F.

24. ob id neutri tranſeundi.c.

p.47. 3. ſi minus potuiſſent.

5. commeatuq.noſtros prohiberent.c.P.F.

13. primoſque,qui tranſierant.c.P.

17. atque ipſis res frumentaria deficere. c. F. atque ipſos.P.

22. in ſuis,quam alienis.c.

p.48. 6 nondum proſpexerit.c.

fugientium occiderunt.c.

14. occiderunt: cum ab extremo ordine hi, ad quos uentum erat, conſiſterent, fortiterq noſtrorum impetum Militum ſuſtinerent,

prio-

priotesque, quod abeſſe a periculo uiderentur, neque ulla neceſſitate, neque imperio, continerentur, exaudito clamore, perturbatis ordinibus, omnes in fuga ſibi praeſidium ponerent. Ita ſine ullo periculo &c. Carrarienſi, cum Florentino, & Pariſienſi, in omnibus fere conuenit; ab eodem uterque in eo uariat. Habent enim ab extremo agmine; &, priores quod abeſſe a periculo, abſque copula. *

22: ſub occaſum Solis.c.P.G.

p.49. 5. celeriter uineis ad Opidum actis. F,P.G.

13. Sueſſiones accipit.P.G.

p.50. 1. qui huiuſmodi.c.

19. elangueſccre animos.F.c.

26. ex Captiuis eorum, Sabin Flumen.c.F.

p.51. 4. inutiles eſſe uiderentur.c.

8. Cumq. ex dediticiis.c.

p.52. 1. quem Caſtris Noſtri.c.

20. proelium committunt. c.

p.53. 2 peruolauerunt.c.

9. Vexillum quidem erat proponendum, inſigne, cum ad arma concurri oportebat.c. *

15. temporis breuitas, & ſucceſſus, & incurſus, Hoſtium impediebat.c.F. *

15. in his difficultatibus.c. *

27. eſt hortatus.c.

p.54. 1. ſuſtinerent. Quod non longius.c.F.

2. proelium committendi.

2. atque item in alteram partem eſt cohortandi cauſſa profectus. Pugnantibus tanta ſuit &c.G.

7. tegmenta detrudenda.c. *

13. cum diuerſis Legionibus aliae alia in parte, C.F. *

16. neque

16. neque ita certa ſubſidia.c.
17. neque quid qua in parte.c.
20. euentus uarii ſubſequebantur.c.
ita eſſe legendum paullo inſra demonſtrat. * Item alia in parte diuerſae duae Legiones, XI, & IIX, & profligatis Veromand.
p.55. 3 At totis fere a fronte & a ſiniſtra parte nudatis Caſtris, cum in & c.F.
11. quiq.cum his una.C.P.
25. noſtras Legiones premi.C.
26. diuiſos, diſsipatos.C.ceteri quos uiderim, & manu ſcripti & excuſi (rectius illi quidem) diuerſos, diſsipatosq.
p.56. 1 Caeſar ab x. Legionis Cohorte. P. * Vaſcoſ.
20. cuius aduentu.C.
27. ut conuerſa ſigna in Hoſtes inferrent. C.
23. & pila intercepta.C.
26. ripas ac ſubire.G.P.
p.58.13. cum omnibus ſuis copiis.
19. aditus, in altitudinem non amplius.C.F.
21. muniebant.C.
22. collocabant.C.F.
cum iter per prouinciam.C. F.P.
p.59. 1 conſenſu omnium.C.
12. nam plerumq.hominibus Gallis.C.
15. & appropinquari.C.
19. ope diuina. C. F.
p.60. 1 Quibus Caeſar reſpondit. F.
8. Re nunciata ad ſuos, quae imperarentur, facere, &c.F. C.
12. ſummam muri, aggerisq. acerui armorum C.
23. pellibus incluſerant. F. C.
28. eo concurſum, pugnatumq. ab Hoſtibus ita acriter

eriter eſt,ut etc.C.F.

p.61.5. cum iam defenderet nemo captum Opidum, atq. etc. C. F. * deerant in omnibus excuſis duo uerba, Captum Opidum, ut locus marcus plane, aut corruptus, uideretur.

24. Quas ob res.c.ob eas res.F.

25. accidit nulli.C.F.

IN . C . IVLII . CAESARIS
LIB . III. DE . BELLO . GALL.

p.62.14. magnisq.cum portorijs. C. F.

27. ab illis relictam. c.

p.63.16. itineris cauſſa.c. P.

28. itineribus poſſent.C.F.P.

p.64.6. colloquendis. G. Ceteri & excuſi & manuſcripti habent,collocandis. Sed neutrum ſatis probatur.

12. denudata defenſoribus.c.

14. defeſſi proelio excedebant,alij.C.F.*

p.66.5. frumenti cauſſa dimiſit.C.F.

10. quod Naues habent. C.

p.67.15. inſcientiam locorum.C.*

21. uada,portus,inſulas nouiſſe.C.

23. atque apertiſſimo.F.atq.ampliſſimo.C.

p.67.4. retentorum Militum Rom.C.

17. atq.in officio teneat.C.B.

11. condiciones ſeruitutis.C.A.

p.69 2. in extremis linguis.G.P. *

13. hoc eo facilius.C.

20. uada ac diſceſſum aeſtus.C.

22. Naueſq. totae factae ex robore ad quamuis contumeliam perferendam . C. Naues maximo robore ad quamuis uim & contumel. Par. Vaſcoſ.

24. tranſtra pedalibus. C. F.

27. teuuiter confectae : haec ſiue propter lini inopiam, atque eius uſus inſcientiam. C. F. Hae ſiue. *
29. ſiue eo quod eſt magis uerisimile. C.F.
p.70. 6. aptiora, ac commodatiora. C.
9. telum adijciebant. C.F. adijciebatur. G.P.
12. facilius in undis, conſiſterent tutius etc. c.
18. ſtatuit exſpectare Claſſem. G.P.
20. Naues eorum potiſſimae. c.
25. qua ratione pugnae inſiſterent. Roſtris enim. C.F.
quam rationem pugnae inſiſterent. G.P.
p.71. 4. detinebant. c.
16. binae, ac ternae, Naues circumſiſterent. c.G.
23. ex loco mouere. c.F.
p.72. 24. duum millium ſpatium. c.
25. confectati ita expugnauerunt. G.P.
26. contemptionem. c. F. Ita legendum uidetur. Contemptio, ſemper Cicero, numquam Contemptus, niſi eius Rhet. ad Herennium habeatur: id quod paucis admodum uideo probari.
p.73. 24. ut explorata. c.
p.74. 12. certior factus: Ciuitates omnes. c. *
16. mens eorum. Eodem. c.
p.75. 12. Tamen confecti. c.
24. Adiantimus. c. Adiatonius. F.
p.76. 3. Adiantimus. c Adiatonius. F.
6. in Opidum, uti tamen. c. in Opidum tamen uti eadem etc. F.
12. quaqua uerſus. c.F.
24. Hoſtemq. uagari. c.
25. ob eamq. cauſſam. c.
27. indiesq. c.
27. nec cunctandum. C.

p.77.3. in

p.77. 3. in mediam aciem collectis.c. *
10. infirmioresq. animo.c. *
17. cohortatur ſuos.c.
24. cum ita ab Hoſtibus.c.
27. renunciauerunt,eadem eſſe diligentia.c. *
p.78. 1. quod fieri uellet.c.
2. eductis Cohortibus. c. eductis his Cohortibus.F.
3. integrae, interritae ab labore erant. Verbum Integrae legitur inductum. Flor. habet, Intritae ab labore erant. *.
7. atq. his prorutis. G. P. proruptis. c. F. ut ueriſimile ſit, aut ad uerbum Prorutis inter litteram V, & litteram, T, male interpoſitam, P, aut loco, E, acceptam, O, & inter utramque, R, iniectam, ita, ut Perruptis, aut Prorutis, ſine dubio legendum eſſe uideatur. *
12. acrius pugnare. Carrar. unus habet; rectius, ut arbitror; ceteri, eodem modo, Impugnare. *
18. in Caſtra recipiunt.c.
24. fuga ſalutem petere intenderunt.F.P.G.
27. Legatos miſiſſent. De pace, legitur, inductum. c. *
p.79.13. ut ne quis inermibus.c.
18. cum pecus.c.
26. quae maxime.c.F.

IN . C . IVLII . CAESARIS

LIB. IV. DE. BELLO. GALL.

p.80.18. cauſſa ex finibus.c.F.
p.81. 2. magnitudine homines efficit. Carrar. uerbum Homines, habet,ſed inductum.
4. pelles quidq. haberent. c. pelles habeant quid

quam.F.

5. & lauantur.F.ac lauantur.c.

10 importatis his utuntur.c.F.

11. parua, atque deformia. G. P. praua Par. Vaſ. *

19. audeant.c.

28. ut eſt captus Germanorum qui paullo ſunt eiuſdem gentis & ceteris humaniorres. G. & paullo quam ſunt eiuſdem gentis & generis, humaniores. P. qui paullo ſunt eiuſdem generis, etiam ceteris humaniores. F. & ceteris,alias.

p.82.9. complures annos Sueuorum uim ſuſtinuerunt.C.

12. & ad utramq. ripam. C. F. Hi ad utramq. ripam.G.P.

25. migrauerant.c.

29. reliqua parte hiemis.c.

p.83.10. cogant.His rebus, atq.auditionibus.C.E.

14. Caeſar,ne grauiori bello occurreret. C.F. P. ut grauiori bello G.P.Vaſcoſ.

19. ab Rheno deſdenderent.C.

21. latius uagabantur . G . F . latius iam uag. C.P.

p.84. 7. quicumque bellum inf. C. P. qui eis bellum inf.G.

9. armis poſſiderent. C. *

12. Ad hoc quod uiſum eſt, Caeſar reſpondit.C.ad haec quod uiſum eſt. P.

20. Hoc Sueuis imperaturum. ita opinor locum emendari oportere [, Hoc ſe his imperaturum. Erat enim, V. in litera poſita; ut ueriſimile ſit, cum crebra hoc loco mentio Sueuorum fieret, librarij inſcitia, Sueuis pro Se eis aut pro Se his, repoſitum eſſe.

eſſe. C. *

P.85. 1. & parte quadam ex Rhemo recepta quae appellatur Vualis. C. F. P. parte quadam Rheni. G. Vacalos. P. *

p.86. 1. ſuffoſſis equis. C.

p.87. 8. opportuniſſime res accidit. F. G.

15. grauius retineri iuſſit. C. F.

16. copias ex Caſtris. C.

18. Acie triplici inſtituta. C.

28. Quo loco. C.

p.88. 8. ad fluentem Moſae. C.

p.89. 13. id ſibi auxilium ſpemq. C. F.

14. Tantum eſſe nomen, atque opinionem eius Exercitus, Ariouiſto pulſo, & hoc nouiſſime proelio facto, etiam ad ultimas Germanorum nationes, ut opinione &c. C. opinionem eius Exercitus Ariouiſti pulſo. cetera habet Carrar. congruentia. F.

p.90. 3. ſublicae modo directae ad perpendiculum ſed pronae ac faſtigatae. c. *

14. arius alligata. F.

17. obliquae agebantur. C.

26. pluribus. c.

p.91. 10. in omnes ſuas partes. C. in omnes partes miſiſſe. F.

20. & Vbios. c.

22. perfectum arbitratus. c.

p.92. 19. effecerat Claſſem. c. F.

28. fidelem arbitrabatur. c.

p.93. 2. horteturq. pop. Rom. fidem ſequantur. c. F.

13. pollicerentur. Hoc ſibi ſatis etc. C. F.

20 quod ſatis eſſe ad c.

21 quidquid praeterea. G. quoque praeterea. C. quotque praeterea F. *

26. poſſent peruenire. C.

p.94. 6. a quibus cum id paullo tardius.c.
10. Cuius loci haec natura.c.
19. ut quia celerem, atque inſtabilem, motum haberent.P.
26. conſueſſent.c.
p.95. 2. onere armorum oppreſſis. c.F.
3. & fluctibus conſiſtendum.c.
7. equos inſuefactos.c.F. p. *
19. Atque noſtris Militibus cunctant.F.G. *
28. Hos item noſtri proximis ex primis Nauibus cum conſpexiſſent. F. Hos item ex proximis primis Nauibus cum conſp. P. Hos item alij ex proximis primis Nauibus cum conſp. G. Si e uoce, proximis, demas litteram poſtremam, in Florentino Codice recte conſtare ſententia uidetur. *
p.96. 4. ſignis occurreret.c.
13. noſtri ſimul in arido conſt.F.G.P.
22. demonſtrauimus. G,P. demonſtraueram. F.
24. cum ad eos oratoris modo Caeſaris mandata deferret.F.G.P. *
p.97. 7. Caeſari commendare coeperunt.C.F.
7. pace confirmata.c.
14. reuerterentur.c.
16. deijcerentur: tamen anchoris.c.
20. qui dies maritimos aeſtus.C.F.
24. aeſtus complerat.c.compleuerat.F.
27. Nauibus confractis.c.
p.98. 3. quae ad reficiendas Naues erant uſui.F.G.
18. aut ſuos clam.c.
20. conſilia agnouerat.c.
28. Itaque cum ſummo ſtudio.c.Itaque, cum id ſummo cum ſtudio.F.
p.99. 1. commode poſſet effectum.P.
6. nunciauerunt.C.F.

11. duas

11. duas in ſtationem Cohortes. C. F.
13. proceſsiſſet: ſuos. C. F. P.
26. & pedibus proeliantur. C. F.
27. interim paullatim. G. F. *.
28. atq. ita currus collocant. G. P. F. *

p. 100. 10. ad laceſſendum, & ad committendum proel. G. F.
14. ſecutae ſunt continuo complures dies. C. F.
21. His rebus celeriter etc. G. F. P. Eadem ratione etiam ſuperius eſt uſus. His rebus, atq. auditionibus, permoti, de ſummis ſaepe rebus conſilia ineunt. V. 83. *

p. 102. 2. paludum ſiccitatem C. P.
5. peruenerunt. C. F.
6. deduxerant. C.

IN. C. IVLII. CAESARIS
LIB. V. DE BELLO. GALL.

p. 102. 27. ad celeritatem onerarij s ſubductiores, paullo facit humiliores. F. C. ſubſtructiores, paulloq. facit humiliores, quam etc. P. Vaſc.

p. 103. 3. paullo latiores, quam quibus in reliquis utimur Maribus. G. P. F. Ita eſſe legendum, Priſcianus oſtendit libr. 7. fol. 85. b. Aldinae impreſſ.
14. omnibus de iniurijs ſatisfacere. F.
15. percepta oratione. C. F.
23. ſtudio, & ſumma rerum omnium inopia. C.
26. conſtructas. C. F. P. *

p. 104. 17. Atq. Induciomarus, C. forte; Atqui, legendum.

p. 105. 2. ſeſe, ſi Caeſar. C.
4. fidei commiſſurum. F.
9. His adductis, in his filio propinq. F. P. & in

hîs. G.

17. Id in ſe factum.C.

22. quae in Belgis.c.F.

27. Galliae, peruenit. F.

10. Ita etiam librorum. His cognitis rebus, rem frumentariam prouidet, Caſtris etc.

p.106.6. agnouerat. Accedebat. c.

25. Haec a pluribus. c.

p.107.6. ſecius ut omnia eius conſilio cogn. F.

8. conſcendere in Naues. F.

16. ille enim reuocatus.c. Nō eſt coniunctio cauſſam reddens, ſed aſſertionem.

20. Atque Equites. c. Vide, an praeſtet legere, Atqui. 104. 17.

23. & rem frumentariam prouideret. F.

25. conſiliumq. pro tempore. F. P. G.

p.108 4. optimum egreſſum. C.

10. ex captiuis cognouit. C. F.

21. deligatas ad anchoram. F.

p.109.11. His aliquantulum itineris.c.

13. Extremi in proſpectu. C. F.

21. in itinere reſiſtere iubet.c. conſiſtere. F.

22. coram proſpicit. C. F.

26. arceſſi iubet.

28. multae ōperae. C. F. multi operis. G.

p.110.4. eaſdem copias, quas ante, praeſidio Nauibus relinquit. C. F. *

20. ibi permanſerunt. C. F.

22. pecorum magnus numerus. C. F.

p.111.5. quo fere ex Gallia Naues. C.

ſpectat. Hoc latus tenet. G. P. Hoc pertinet circiter millia paſſuum quingenta. F.

15. Nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus: niſi certis ex aqua mēſuris, breuiores &c. F. P. niſi quod certis ex qua etc. G.

22. Haec

22. Haec millia paſſuum DCCC. F. Hoc, plane legendum.

26. multum Gallica differunt. C F.

29. ultro inficiunt. l. Vat. Luteo, praepoſtere inuerſis litteris, ac littera, e, in, r, deprauata, legendum putat P. Victorius, qui primus, quod ſciam, locum indicauit. C. Florent. habet, Omnes uero ſe Britanni ultro glaſto inficiunt. Ita autem ſi legas, pro glaſto, non male, glauco reſtitui poteſt. Graecis enim idem eſt glaucus, quod caeruleus latinis; id quod neminem fugit, qui uel mediocriter ſit in graecis litteris uerſatus. Fieri autem perfacile potuit, ut in glauci locum ob uocis affinitatem glaſtus ſucceſſerit. Coniectura quidem non mala, quae praeſertim uetuſti exemplaris adiumento nitatur. Quae uerba autem ſignificandi nominis cauſſa, à ſtudioſo eſſent adiecta (quod caeruleum efficit colorem) ea haeſiſſe, tamquam propria Caeſaris, minime mirandum uidetur. Neque enim ſatis ueriſimile eſt, Caeſarem uerbo uſum adeo obſcurae notionis, ut eius uis eſſet pluribus uerbis explicanda. Luteo ſane, qui, ut Nonius ait, croceus eſt, nullo praeterea colore alio intermixto, Caeruleus effici qui poteſt? caeruleum enim ſereni caeli nitorem referre, nemo non nouit. Neq. uero Vitruuius ait, luteo herba confici caeruleum colorem, ſed ex caeruleo infecto luteo fieri, ut qui uti propter caritatem chryſocolla non poſſint, nitidiſſimo colore utantur. Videtur autem ueriſimile croceo caeruleo admixto uiridem fieri. Sed tamen non uideo, quid ita glaſto legi non poſſit, aut (quod habet codex Flor.) glaſto ultro. neq. enim una eſt haec barbara uox, quam Rom. homines admiſerint. Ea autem cum non ſemel Plinius ſit uſus; numquam eum uerear ſequi auctorem. cum uero ſemper id agam adhibito iudicio, tum uero ijs rebus in primis ſignificandis, quorum mentio a melioribus nulla fiat. cum autem ea cauſſa Britannis eſſet, eo ora obtinendi, ut horridiore eſſent

in

in pugna aſpectu, qui id aſſequi poſſent, infecti luteo colore, non uideo. Eſt enim Luteus Horatio, epitheton palloris, Epod. x. O quantus inſtat nauitis ſudor tuis, Tibiq. Pallor luteus. At Minerua, quae bellorum dea praeſes habetur, ueluti quae oculorum adſpectu truci, terrorem hoſtibus, & formidinem, incutiat, Γλαυκῶπις a Graecis, Caeſia a Latinis, dicta eſt. *

Apud Pomponium quoque Melam, lib. III. de hac corporum infectione loquentem, Vltro, etiam legitur.

p.112. 5. Sed, qui ſunt ex his nati. P.

6. quo primum uirgo quaeq. adducta eſt. F. deducta eſt. C.

6. conflixerunt, tamen. C.F.

10. atq. omnes in ſiluas C.

28. magno cum periculo proelio dimicare. C.F.

p.113. 1. remouiſſent, & ex eſſedis deſilirent. c.

9. & leuius, quam pridie. c. lenius. F. Lentius, legendum arbitror, aut Leuius.

16. quo ſubſidio. c. F. *

17. cum poſt, Legiones. c.

p.114. 5. impetum Legionum, atq. Equitatum. c. *

9. eſſedariorum relictis. c. F.

15. ſe in agros eiecerat. c. F.

18. latius euagari. c.

26. cuius pater in ea ciuitate. c.

p.115. 9. Bibrocaſſi. c.

12. pecorumq. numerus c.

17. duabus partibus oppugn. c.

p.116. 3. uaſtatiſq. finibus. c.

5. mittit. Caeſar, cum conſtituiſſet. c. F.

8. & quod in annos. c. F.

16. deportare conſtituit. P. inſtituit. c. reportare conſtituit. F. G.

19. atque ex iis. c. Atqui, ut ſuperius admonuimus, legendum uidetur. *

28. ſe-

28. ſecunda cum ſoluiſſet uigilia. F. *

p. 117. 23. quoad Legiones collocatas, munitaque hib. F. P. G.

29. inimici palam multi etiam ex ciuitate his auctoribus interfec. F. *

p. 118. 2. quod ad plures continebat. C.

3. impulſione defic. C. Ita Contemptio ſup. non Contemptus. *

5. cognouerit. P. G. *

10. in Hiberna uentum initium. C.

13. frumentaq. C.

16. ad Caſtra oppugnatum uenerunt. F.

23. quibus rebus controuerſias minui. C. F.

26. iuſſu Caeſaris, ad Ambior. C.

p. 119. 2. & quod ei. C.

13. confidat: eſſe in Gallia commune conſil. C.

28. per fines daturum. C.

p. 120. 9. magnaq. inter eos exſiſtit controuerſia. G. P. F.

14. quamuis etiam magn. F.

28. tanta contemptione. C. tanta contentione noſtra ad Caſt. F. tanta cum contentione noſtra. P. Vaſc.

p. 121. 6. in utraque parte eſſe tutam, ſi nihil eſſet durius. *

7. nullo cum pericul. C. F.

9. cum Germanis conſentiret. C. F.

11. quem habere exitum. P. G. haberet. F.

12. in quo ſi non praeſens periculum ſit. F.

13. hac in utraque parte habita diſput. F. C.

18. terreat: hi ſapient: &, ſi grauius quid acciderit, abs te etc. C. P. G. F. Hi ſapienter, ſi grauius etc. P. Vaſcoſ.

22. non reiecti. C. P. ne reiecti. F. G. rectius, ut opinor. *

29. Tandem dat Cotta manus permotus. ſuperat ſententia Sabini. Prima luce nnnciatur i-

turos

tūros. P. c.

Tandem dat Cotta manus, permotus ſuperiore ſententia; Sabini. F. G.

p. 122. 9. ſed homine amiciſſimo. c. F.

18. iniquiſſimo noſtrorum loco. c. F.

20. a..te praeuidiſſet. c.

29. minus facere per ſe omnia. c. minus per ſe omnia obire. F.

p. 123. 16. poſita exiſtimare. c. F.

11. properaret, clamore. C.

20. procurrebat. C.

29. interim eam partem nudari neceſſe erat. C. F. G. P.

p. 124. 6. conferti uitare poterant. F. G.

23. in quam rem ſe ſuam fidem interp. p. inque eam rem ſe ſuam fidem interpon. C. *

26. ſperare ab eo de ſua ac Militum ſalute impetrari poſſe. G. C. F. P. *

27. ad armatum iturum. C.

p. 125. 2. imperatum facit. F. G. P. *

13. illi aegre ad noctem. C. *

16. proelio lapſi.

20. qui erant eius. Regni finitimi. C.

28. ſeq. ad eam rem. C.

p. 126. 6. Huc quoque accidit. C. F. forte accedit aut acceſſit. *

19. turres admodum c x x. excitantur. C. F. P.

p. 127. 12. tum errare eos dicunt. C.

14. ſeſe tamen hoc eſſe in Ciceronem Popul. q. R. animo etc. C. P. ſeſe tamen ſcire. G. F.

20. Populi R. accipere etc. C. F. *.

26. & quoſdam de Exercitu habebant captiuos, a quibus docebantur. c. F. *

29. manibus ſarculisq. C. F. manibus furculisq. P. Vaſcoſ. ſiue furculis, ſiue ſarculis; legas,

optime

optime locus uidetur emendatus. Neque enim Caeſar ait, his plane omnem ferramentorum copiam defuiſſe, ſed quae eſſent ad hunc uſum idonea. Furculis enim ad uertendam herbam, quae aruiſſet, id quod ex Varrone & colum. colligi poteſt; aut ad legumina contundenda utebantur; ſarculis aut ad findendum aut ad ſartiendum agrum; quae eadem tamen, ubi aptiora deeſſent, fodiendae humo uſui eſſe poterant; ſagula egeſtae potius aſportandae, corbium uſum praebere quam ligonum effodiendae, aptae eſſe uidebantur.

28. quae ſunt ad hunc uſum idonea. P. quae eſſent. G. *

p. 128. 2. Nam minus ho ris tribus millium pedum x v in circuitu munitionem perfece runt. F. Non nihil deprauatum locum Pariſ. Rob. St. ita reſtituit. Nam minus horis III, x. ∞ paſſuum circuitu, munitionem pedum x v perfecerunt. munitionem fecerunt. C.

12. ſicuti parta iam. C. F.

15. ut cum ubique flamma. C. F.

p. 129. 5. 7. Paullo & L. Vorenus. C. F. ita ubique habent, ubi horum mentio fit.

6. quinam anteferretur. C. F.

7. armis de loco P, Vaſc animis. alias.

9. Quid dubitas, inquit, Vorene? quem locum tuae pro laude uirtutis ſpectas? C. F.

10. Hic dies de noſtris controuerſiis diiudicabit. C. hic dies, hic dies de noſtris etc. ut F. noſter habet. ceteri, hic dies, ſemel. diiudicabit, unus carrar. ceteri, iudicabit, & excuſi & manuſcripti. *

11. Hoc cum dixiſſet, procedit ex caſtris, munitionesq.

tioneſque, qua parte Hoſtium confertiſſima eſt uiſa, irrumpit. C. munitionem habet. F. & erumpit. & quae pars Hoſtium confertiſſima uiſa eſt, in eam irrumpit. P.G. *

17. Quo percuſſo, & exanimato, hunc ſcutis protegunt, in Hoſtem tela uniuerſi coniiciunt. F. in hoſtem tela omnes coniic. C. *

21. Auertit huic caſus uaginam. C. *.

24. Ad hunc ſe confeſtim a Pullone omnis multitudo conuertit. Illic uero occurſat ocius gladio, comminusq; rem gerit Vorenus. F. illum uero obſcurant occiſum. C. officiebat multitudo Pulloni, quem pro occiſo reliquerat, quo minus perſpici a Voreno poſſet. Si ita legatur, horum uerborum ſenſus is eſt, ſed duriuſcule tamen idem, quamuis ita elicitur, conſtare queat.

p. 130. 3. utrumque ſeruauit. G. P.

11. Erat unus inter Neruios, nomine Vertico. G.

13. ad Ciceronem perfugerat. C. F. G. P.

14. huius ſeruo. C.

19. Legionisq. cognoſcitur. F. G. P. *

25. qua ſibi iter ſit faciundum, ſcribit: Labieno etc. C. F.

p. 131. 1. Hibernis colligit. hora &c.

3. millia paſſum xx. procedit. F. G. progreditur. P.

13. litteras Caeſari dimittit. F. G.

14. ex hibernis deducturus eſſet. F.

29. Caſtrorum adiiciat. G. P.

p. 132. 13. reperit, qui litteras. F.

22. res, tantulis copiis iniquo loco dimicare. C. F. *

23. Tum, quoniam liberatum obſidione Ciceronem ſciebat, eoq. omnino remittendum de celeritate

ritate exiſtimabat, conſedit : & quam aequiſſimo loco, etc. P.

p. 133. 13. ſeq. in Caſtra recipere ſimul &c. c. *

25. quod eas non poſſe interrumpere uideretur. c.

26. alij uallum ui conſcendere. F. P. Vaſc. *

p. 134. 2. longius proſequi noluit, ueritus, quod etc. P.

20. diutina iactatio. c.

p. 135. 1. Caeſar Fabium, cum ſua Legione, remittit in Hiberna. F. G. cum Legione, remittit in ſua Hiberna. P. *

10. nocturnaque, locis in deſertis, conciliahabebant.

p. 136. 11. cum pluribus alijs de cauſſis. c.

14. ut ea Populi Rom. imperia perferrent. c.

p. 137. 6. initium bellorum. F.

7. armati conuenire conſueuerunt. F. G. P.

8. nouiſſimus conuenit. F. C.

19. oppugnaturum. quae fieri uelit, praecipit. P.

20. timebat : ne quam occaſionem. c.

25. conueniendi indicit. F.

p. 138. 8. Interim, conſuetudine quotidiana. c.

IN. C. IVLII. CAESARIS
LIB. VI. DE BELLO. GALL.

p. 139. 18. non modo ibi breui tempore reſarciri. C. F.

29. inuentis nonnullis, Ciuitates inter ſe etc. G. *

p. 140. 1. obſidibusq. & pecunia cauent. F. G. P. de pecunia. c. *

20. concilium Lutetiam. F. G. P. concilium in Lut. c.

p. 141. 8. eadem fuerunt reſponſa. P. F. *

16. proelio non eſſe certaturum. F.

21. ueniſſe Germanis in amicitiam. P, G. *

24. in Menapiis abderet. c.

p. 142. 3. adiit tripartito Exercitu. c.

16. iuſſu Caeſaris cognoſcunt F.

20. prae-

20. praeſidio cum impedimentis.c.
27. loquitur in conſilio palam.c.
p.143. 2. ex magno Gallorum Equitum numero,nonnul los Gallos Gallicis rebus fauere &c.G. F.
8. profectionem fecit.F.
23. Hoſtes impeditos iniquo loco tenetis. c. *
29. pila in hoſtes immittunt.F.G.P.
p.144. 4. quo Labienus conſectatus,c.
19. opus perficitur.c.
29. Vbi horum ſatisfactionem accepit.P.G. ex duabus dictionibus, probabili coniectura, una efficienda uidetur, Vbiorum, quod etiam c. Florent. habet. *
p.145. 9. inopia cibariorum abductos. G. ita legendum puto: abductos ſcilicet e ſuis locis, ad iniquam pugnandi condicionem elici poſſe. *
13. faciunt.Paucis poſt diebus.c.
26. ciuitatibus,atq, in omnibus pagis.F.G.P.
27. earum autem factionum.c.
p.146. 1. Itaque eius rei cauſſa.c.F.
12. Ariouiſtum atq. Germanos ſibi deuinxerant. c.
15. tantum potentia eorum antecceſſerat.c.
23. imperfecta re,redierat.c.F.
p.147 1. quod adaequari apud caeſarem gratia intelligebatur,G.F. Ita etiam locum emendauit ex antiquo codice Donatus Iannoctius, ut plane ita legendum eſſe uideatur. *
4. in clientelam dederant. F, c. G. P. ita legi oportere exiſtimo auctoritate exemplarium ueterum adductus. ita dare in poteſtatem Liuius; dare in quaeſtionem cicero; dare in manum Terentius, dare in nuptias, in matrimonium. *
11. nam plebes paene ſeruorum habetur loco;quae

nihil

nihil laudis habet per ſe,nullo adhibetur conſilio.c.E.

23. ijdem decernunt.P.G.diſcernunt.c.F. *

24. aut priuatus,aut publicus.F.G.

28. habentur ijs omnes decedunt.G.c.F. ab ijs omnes diſcedunt.P. *

p.148. 5. aut, ſi ſunt plures, ſuffragio Druidum; nonnunquam etiam armis de principatu contendunt. c. Hoc mortuo, aut ſi quis ex reliquis excellit dignitate, ſuccedit; aut, ſi ſunt plures pares, ſuffragio Druidum; nonnunquam etiam armis de principatu contendunt. F. *.

p.149.11. ut quisq. eſt genere,copijs ampliſſimus.c.

17. atq. miniſtris ad ea.C.

p.150. 9. bella gerere. G. F. rectius, Bella regere, quod, praeter noſtrum, habet P. Videtur autem ab imperio, conuerſo ordine litterarum, quod uſitatius ſit, Gerere bella, quam Regere, (quod munus proprium eſt praeſidis bellorum Dei) repoſitum eſſe.

9. Huic ſi praelio dimicare.C.F.

13. exſtructos tumulos. C. F.

14. Namq. ſaepe accidit,ut.par. * Neque,ut ſaepe, accidit,ut neglecta &c. F. quae eſſe germana lectio uidetur. In Cod. enim Flor. diſtinctio tantum conſideratur.

20. noctium definiunt.C.P.

20. finiunt. Dies natales. F.

p.151.16. legibus ſanctum.C.

18. ne ue cum alio.F.ne ue cum quo alio, plures habent.

p.152. 2. duritiae ſtudent.P.G.

4. hoc alij ſtaturam,alij uires.C.F.

14. qui cum una coierunt. C.F.
14. quantum ei, & quo loco. C. quantum, & quo loco. F.
p. 153. 9. fore, ut, qui ſequi uelint. C.
14. fides derogatur. F.G.P.
16. iniuria prohibent, ſanctos habent. C.
19. ſuperarent, ut ultro bello inferrent, propter. C. *
24. Volcae Tectoſages. G. P. Volgae Tectoſages. F. uulgo Tectoſages, Carr. qui noſtro ſuffragatur, quae lectio mihi probaretur, ni ſcirem a Plinio Volcas Tectoſagas in Narbonenſi Gallia conſtitui. Conſueuiſſe autem ſedium quaerendarum cauſſa, domo procul ad exteras gentes proficiſci, docet Liuius lib. IIX. de bello Maced. qui, inter eos Galliae populos, qui Galliam occupauerant, Tectoſagas enumerat, qui ab illo Tectoſagi appellantur. *
27. nuncq. in eadem inopia. G.F.P. nunc quod, habet Carr. itaq. omnino eſſe legendum cenſeo. Redditur enim ratio, cur natio Gallorum ſenſim uinci a Germanis, & expelli patrijs finibus potuerit. *
p. 154. 16. uiſa non ſunt. c.
17. ex quibus, quae maxime differunt, & memoria prodenda uidentur. c. tradenda. F.
21. eademq. eſt feminae. c.
23. eademq. forma. c.
24. conſimilis caprae figura. c.
26. mutilaeq. cornibus & crura. c.
29. ſeſe, ſubleuareq. poſſunt. c.
p. 155. 2. acclinatae. G. P. reclinatae. c. F.
3. ex ueſtigijs, ut eſt animaduerſum. c.
6. incidunt arbores. c. F. accidunt arbores. G. P.

7. ac-

7. acclinauerint.G.P.
11. magna uis eorum. c.
12. quam conſpexerint.G.
17. & manſueti fieri.c.F.
p.156. 1. reſcidit,atque.c.
20. Nam, ſicut magno accidit caſu. G. P. F. Nam magno accidit caſu. c. Quae lectio ita nobis probatur,ut,in ceteris excuſis, rectius tamen legi, Nam, ſicut magno accidit caſu,arbitremur.*
26. Sed hoc eo factum eſt,quod. c. ſed hoc quoque. F.G.ſed hoc factum eſt,quod. P.
p.157. 4 ſic & ad ſubeundum periculum, & ad uitandum. G.
8. prohibitus,cum reliquum &c.C.F. *
13. ij in ſiluis ſeſe collocauerunt.c. In inſulis,legendum. Hodie quidem omnes aeque, ob ſummam negotiatorum frequentiam,in primis celebres habentur;incoluntur autem ab hominibus mitiſſimo ingenio, atque ad omnem uitae cultum,atque elegantiam,perpolitis. ⁂
p.158. 3. legionum ad Varutam contulit.P.
16. quae ad Aduaticos adiacet.c.
17. reliquis III.Legionibus.c.
p.159. 3. Nec loca uicinitatibus erant nota. c.F. *
6. perterritis,ac diſſipatis. c.
15. locus ille erat.c.
17. audacia: & in eiuſmodi. c. F. At in eiuſmodi.P.
21. noceretur.Dimittit ad finitimas Ciuitates nuncios Caeſar;ad ſe omnes uocat ſpe praedae.P. F.C. *
p.160. 11. ubi Pons erat perfectus. c. ⁂
21. III.horis ad Varutan.P.
23. ut murus quidem cingi poſſit. c. ut numerus

quidem cingi poſſit. F. hinc, ut arbitror, Euocali in priorem locum reuocata, atque V, in illius reſtituta, locus emendatus eſt; quam recte alii uiderint; mihi quidem magis Carr. lectio probatur: Ita exiguus numerus Militum eſt, ut tuto poſſint muro circumuallari, neque ob id quiſquam egredi extra munitiones audeat. ✠

26. ipſi ad Varutam contendunt. P.

28. Cicero, qui omnes ſuperiores dies. C. F.

p. 161. 1. Acne calonem quemquam. C.

13. Complures erant ex Legionibus aegri relicti. C. F.

15. ſub uexillo uno mittuntur. C. ✠

16. magna iumentorum. C.

19. protinus eodem. C.

p. 162. 6. qui in eodem ceciderunt Caſtello. C.

11. Erat aeger cum praeſidio relictus. C. F.

15. ad diem quinctum cibo caruerat. C.

18. Conſequuntur hunc Centuriones eius Cohortis, quae in ſtatione erat: paulliſper una proelium ſuſtinet: reliqui denegant. Sextius, grauibus acceptis uulneribus, aegre per manus tractus ſeruatur. C. Conſequitur hunc Centurio eius Cohortis, quæ in ſtatione erat. paulliſper una proelium ſuſtinet. Relinquit animum Sextius, grauibus acceptis uulneribus, aegre per manus tractus ſeruatur. F. ✳

25. procurrunt Equites. C.

p. 163. 9. ut celeriter perrumperent, cenſent. C.

19. conſtiterunt. C.

p. 164. 6. ac tantus fuit, poſt diſceſſum Hoſtium, terror. C.

9. ſic omnino animos. C. F.

11. derelictis omnibus copijs. C.

p. 165.

p.165. 6. ut non modo uiſum ab ſe Amborigem in fuga captiui, ſed nec plane etiam abiſſe ex conſpe-ctu, contenderent. G.P. *

IN. C. IVLII. CAESARIS
LIB. VII. DE BELLO. GALL.

p.166. 7. ad conuentus agendos.c.G.F.P.
8. caede: Senatusq. conſulto certior factus.P.c.
21. hunc caſum ad ipſos recidere demonſtrant. c.
23. belli initia faciant.c.
25. uindicent. In primis rationem etc.c.F. *
p.167.17. Genabum.G.c.P.
7. non deſtitit tamen.c.F.
p.168.17. ſtatim cum Aruernis iunguntur.c.
p.170.16. ſummo ſudore Militum.c.F.
25. neque ab Hoſtibus diripiantur. c.F.
p.171. 1. opinione perceperat.c.F.
14. adnunciari poſſit.c.
17. quod ibi Heluetico proelio.c.F. *
p.172. 7. id biduo circumuallauit.c.
16. Huc biduo peruenit: Caſtris ante op.c.F.
20. continebat.c.P. haud dubium, quin, Continge-bat, ſi legendum. quod ratio, atq. uſus docet, & in omnibus fere habetur, & excuſis, & manuſcr. *
ex Opido perfugerent.c,
27. itineris anguſtia multitudinis fugam incluſe-rant. c.
p.173. 2. ubi Caeſaris aduentum cognouit.c.
8. arma conferri.P.G.
21. proelium equeſtre committit.c.
23. habere ſecum conſtituerat. c.
28. produxerunt.c.
p.175. 3. Hoc idem in reliquis ciuitatibus.c.
7. Dicebatur de Auarico in communi concilio. c.

22 in ſingula diei opera: quae ad Auaricum agerentur, cognoſcebat. c.

p.176. 4. prohibebat, & de re frumentaria etc. c. ſumma cum difficultate. c.

20. nuſquam incepta re diſcederent. c. *

21. quod adſpectum ſuum. c.

24. neceſſe ſit conſtare uictor. c. F.

p.177. 14. & illis fuiſſe utilem, quo. c. F.

p.179. 7. nec iam uires ſufficere cuiquam. c. *

9. triduo Exercitum educere. c.

12. fame conſumptum uidetis. c. F.

16. quod facere in eo conſüerunt. Ita ſemper Carrar. ubi impreſſi habent, Conſueuerunt. *

20. delecta ex omnibus locis. C. F.

p.180. 3. totum autem murum ex omnibus partibus turribus contabulauerant, atq. has corijs contexerant. c.

9. adaequabant: & praeuſta, & praeacuta etc. Duo illa uerba, Apertos cuniculos, in exemplari Carr. non habentur. Morari autem apertos cuniculos, aut moram eos agentibus inferre, quod duriuſcule dici uidetur, aut obſtruere iam actos, quod improprium eſt, dictum apparet. Quae tamen uerba ſi tollantur, non tamen locus plane carere mendo uidetur. In codice Florentino a uerbo Adaequabant, uſque ad initium periodi inſequentis, Muri autem, cetera deſiderantur. *

15. aere uinciuntur introrſus. c. aere uinciuntur extrorſus. F. *

16. haec autem, quae diximus, interualla. c.

16. his collatis, & coagminatis, & alius inſuper ordo additur. c.

22. omne opus intextum, dum iuſta etc. C. *

imbribus terrerentur. c. tenerentur. F. turbarentur.

rentur.G.tardarentur. P. nulli dubium, quin aut Tardarentur, aut Tenerentur legendum ſit. *

p.181. 7 contingeret, Caeſar ad opus.F.

19. pluresq partitis temporibus.c.F.

22. ad reſtringendum curreret.c.

p.182. 1. praetereundum non exiſt. c.

19. in publicum percurrerunt.c.

p.183. 6. cohortatur, ut aliq.c.

25. ſe ex Opido eiecerunt. c.

28. oriretur; & procul. C. ut procul, ceteri rectius.

p.184. 4. cohortatusque, ne ſe etc.c.

5. ne perturbarentur.C.F.

8. ſecundos rerum prouentus. c.

12. magnum incommodum reciperetur.c.

20. Hoſtium impetum ſuſtinerent, Fuit etc.

p.185. 7. atque eas donis, pollicitationibusq.c.F.

10. aut amicitia facillime poſſet.c.

21. copiam Frumenti, & commeatus.

p.186. 8. Valetincus proximo anno. c.

19. ea pars, quae minus confideret.c.F.

p.187. 6. controuerſiarum, ac diſſenſionis.c.F.

8. ea, quae meruiſſent. C.

18. cum uterque utrimque exiſſet Exercitus in conſpectu, fereq. e Regione Caſtris Caſtra ponebant, diſpoſitis etc. C.F. ſi Que copulam e uerbo Fere Tollas, cetera mirifice congruunt. Cum uterque utrique eſſet Exercitus in conſpectu. Par.

p.188. 2. Egredi iuſſis.c.

3. coniecturam ceperat.c.

6. Legionibus tranſmiſſis.c.

25. uirtutis ſuorum perſpiceret. Erat etc.c. *

p.189. 1. tum ſilentio noctis Caeſar.P. *

5. ut tutum ad repentinum Hoſtium incurſ. t.

p.190.12. multos Equites Aeduorum.c.

15. ex media caede fugiſſe.c.F.

20. Romani una ad nos.c. F.

24. una erant,magnum numerum etc.c.F.

p.191.21. in Celeritate poſita uidebatur.c.

24. ad Hoſtes fugiſſe.C.

26. cupidiſſimis omnibus praegreſſus.c.

p.192.17. iiſdem in uallo pugnandum. C. iisdem eodem in uallo permanendum.G.

22. ſimilemq. caſum apparare.c.F.

p.193.9. maiorem multitudinem armatorum concitant. c. F.

18. pertinebat,timore poenae exterriti.c.

19. Ciuitates reliquas.c.

p.194.8. ſed hunc ſilueſtrem,& anguſtum.c. ſilueſtre,& anguſtum.P.G.

13. ad hunc muniendum omnes.G.c.F.

15. turmas: eiſdem media nocte imperat, ut paullo tumultuoſius omnibus locis uagarentur. c. F. peruagentur.P.

p.195.4. quid fieri uelit,oſtendit.c.

9. eodem tempore ad Aeduos mittit.C.F.

20. eandemq. tranſgreſſi.c.

27. Legionesq. x, quacum erat concionatus, ſigna conſtituit.c.F. Legionesq. x, qua tum erat comitatus, ſigna conſtitere.G.quae uidetur eſſe germana lectio. Legatis enim modo,quid fieri uellet,oſtenderat. in primis monuerat,Milites continerent,ne,ſtudio pugnandi, longius, quam eorum rationes poſtularent,progrederentur.

p.196.3. fuga,& ſuperiorum temporum ſecundis proeliis. c.

9. cum Hoſtem.c.

p.197.8. quem maioribus Caſtris.G.minoribus.C.F.

17. diſtrahendae cauſſa.c.

20. quod inſigne pacatum.c.F.

27. ac ſui deſperans. c.
p.198. 3. ſimul irrumpit.c.
8. poſt paullulum concidit.c.
12. quae pro praeſidio. C.F.
25. quid ipſe ad Auaricum ſenſerit.c.
26. ſine duce, & Equitatu.c.
29. propter iniquitatem loci accideret. C.F.
p.199. 1. quod non Caſtrorum munit.C.F.
5. ſe ab Milite mod.C.F.
14. leui facto equeſtri proelio, atq. ſecundo. C.F.
22. didicit, cum omni.c.
27. retinendos eos non conſtituit. C.F.
p.200. 1. accepiſſet, & compulſos. C.F.
2. ereptis copiis. C.P.F. *
8. ab ſe dimittit.c.
26. ne quo eſſet uſui Romanis.c.
p.201.11. id ne metu quidem. C.F. *
14. tum maxime, quod abiuncto Labieno, atque iis Legionibus, quas una miſerat, uehementer timebat. P. quod Tito Labieno, atque iis Legionibus; quas una miſerat, uehementer timebat. F. adiuncto Labieno uehementer timebas. Carr. ⁂
22. primo adſpectu turbatis.c.
p.202.12. difficilius fieri.C.F.
15. ut paullo ante, de Lutetia, diximus. C.G.F.P. *
17. eo Militibus iniectis. C.F.
22. qui a Meloduno fugerant. C.F.
24. ipſi perſpecta palude.c. proſpecta palude.F.
p.203.29. Hoſtium omni Fluminis parte erant diſp.c.
p.204.10. atq. omnes perturbatas defectione.C. G. P. atq. omnes perturbatos.F.
12. nam praeſidio e regione etc. C.F.
13. Gloſſedum uerſus.c. Ioſedum uerſus.F.
14. quae tantum pregrediatur.c.
p.205.29. tanto abeſſent bello.c.

p 206.

p.206. 16. libertatemq.conſequi uideantur. c.
19. ijs praefecit fratrem.c.
20. bellumq. inferri.c.
22. conuocatisq.ad conſilium.C.F.
p.207. 14. reliquisq.ſed & Equitibus Rom. c.
p.208. 12. omnibus iureiurando adactis. C.F.
18. conſtitit agmen. C.F.
19. Aciemq.conſtitui iubebat.C.F.
26. complures interficiunt. c.
p.209. 7. protinus Alexiam.c.
10. 11.Legionibus. c.
15. quo maxima parte Exercitus confidebat. c.
17. Opidum Alexia in Colle ſummo. c.
23. Colles,maiore interiecto ſpatio.c.
27. pedum perduxerant.eius munit.C.G.P.produxerant.F.
p.210. 2. ſtationes ponebantur.C.F. diſponeb. G.P.
5. Collibus tria millia paſſuum in longitudinem patere demonſtrauimus. c.
9. nequa ſubito eruptio. C. F. Ita & paullo ſuperius, Stationes ponebantur, nequa ſubito eruptio fieret.*
10. Noſtris animi augentur.c.*
12. portis relictis,coaceruantur.Tum Germani.C.F.
17. non minus, qui intra Munitiones erant,perturbantur.Galli uenire ad ſe &c.c.*
29. quod ſi indiligentiores.C.F.*
ratione inita exigunt dierum xxx. Frumentum, ſed etiam paullo longius tolerari poſſe parcendo.c.exigit. F. *
p.211. 5. qua opus erat intermiſſum.
6. Equitatum mittit.c.
14. inſtituit. Foſſam pedum xx. directis lateribus duxit, ut eius foſſae ſolum tantundem pateret, quantum ſummae foſſae labra diſtabant.

bant. C. F. P.

19. neceſſario ſpatio complexus. forte, Spatii. c.

20. totum corpus Militum. C. F. nec facile totum corpus, corona militum cingeretur, ne de improuiſo, aut etc. Ita emendat hunc locum Donatus Iannoctius, ex uetuſto codice. Equidem, Nec facile, plane legendum eſſe, contenderim. *

p 212. 10. Itaque truncis arborum, aut admodum firmis ramis abſciſſis, atque horum dolabratis, atque praeacutis cacuminibus. F. *

14. quini ordines coniuncti inter ſe. C. F.

16. quos Cippos appellabant. c.

17. appellabant. Quibus obliquis ordinibus. F.

20. huc teretes ſtipites, ſemisſis crasſitudine. F. *

24. terra occultabantur. G. F. exculcabantur. c. P.

25. uiminibus, ac uinculis, integebatur. c. uinculis. F.

26. octoni ordines iuncti. c. uincti. F.

29. infixis totam in terram. c.

p. 213. ſi ita acciderit. forte, Accideret. C. F.

8. aut cum periculo ex Caſtris egredi cogatur, dierum xxx. c. *

12. non omnes hos. C. F.

14. ſed certum numerum cuiq. ex Ciuitate. C. F.

16. nec Frumentationem habere poſſent. C. F.

17. Ambruaretis. G. Ambluaretis. F. Ambiuaretis. P.

20. Velauiis. F. Velauniis. G. P.

26 Nitiobrigibus. G. P.

p. 214. 5. non compleuerunt. C. F *

7. geſturos dicebant. C.

11. quibus ille pro meritis C. F.

12. iura, leges reddiderat. C.

p. 215. 9. ſummo in Aruernis ortus loco. c.

18. Atque ego hanc ſententiam probarem (tantum apud

apud me dignitas poteſt) ſi nullam &c.
C.F.G.P. *
20. praeterquam uitae iacturam.c.
26. decertare cogerentur.c.
26. auxilio exſpoliare.C.F.
27. neglexerunt.c.
p.216. 1. ſeruituti ſubiicere.c.
5. iis utamini teſtibus.c.
7. cuius timore exterriti.c.qui huius tim.ext.G.
23. neque enim ulla alia condit.C.F.
p.217. 2. Illo tamen tempore potius utendum conſil.
C.F.
8. Ac Caeſar, diſpoſitis in uallo cuſtodibus. c. At
Caeſar.F.
18. Erat ex opido Alexia conſpectus in campum.
Concurrunt,his auxiliis uiſis.C.F.
21. cratibus integrant.c.
28. atque omnium militum intēti animi pugnae pro-
uentum exſpectabant.c.
p.218.16. uſq.in Caſtra inſecuti.C.
p.219. 1. Noſtri ut ſuperioribus diebus unicuiq. erat lo-
cus attributus.F.
2. fundis librilibus.C.F.
12. aut ſe ſtimulis inopinantes.C.
13. aut in ſcrobes delati.C.F. *
16. cum lux appeteret.P.
p.220. 2. cognitis, per exploratores, Legionibus. C. F. *
21. quae minime pars firma eſt.C.quae minime uiſa
pars firma eſt.G.F.
p.221. 2. Galli,niſi perfringerent.C.
6. iniquum loci ad decliuitatem faſtigium. C.
G.F. P.? *.
24 Mittit primo Brutum adoleſcentem, cum Co-
hortibus, Caeſar,poſt cum aliis.c. Fabium Le
gatum.c.F.

p.222.

p.222. 1. Equitum partem ſequi.c.

11. ut de locis ſuperioribus,ac decliuibus, & deuexis.P.G.

p.223,13. quod imperaret.c.

IN. A. HIRTII

LIB. IIX. DE BELLO. GALL.

p.224. 6. c. Hirtius Balbo S. Haec modo habentur in codice Carrar. Cetera deſunt, inſcriptionis loco,ut uidetur,adiecta.

14. nouiſſimumq. imperfectum.P.F.

20. qui me mediis interpoſuerim.c.F. *

24. tantarum rerum ſcriptoribus.C.

29. eos confecerit.G.P.perfecerit.F.

p.225. 1. in Caeſare tum facultas,atq. c.

6. ſermone ſunt nota.c.

p.226. 6. non potuerant contineri.F.P.

p.227.22. partim,quae coniectis celeriter ſtramentis, tentoriorum tegendorum gratia, erant inaedificata.C.P.G.erant aedificata.F.

p.229. 6. Itaque Ambianos,Aulercos.c.

7. Velocaſſios.P.G.

8. locum Caſtris in ſilua excelſum, impeditum. C.locum Caſtris excelſum in ſilua circumdata palude delegiſſe.F.

12. intellexiſſet.c.

17. ſi (ut diceretur) Caeſar cum III. Legionibus ueniret.c.G.F.P. *

21. permanere,quem deleg.G.P.F.C.

25. Caeſar, conſentientibus pluribus, cum cognouiſſet.c.

p.130.17. cum repente inſtructas uelut in Acie certo gradu Legiones accedere Galli uideret.c.F.*

26. loriculam pro hac ratione etc.c.G.F P. *

p.231. 2. ut ab hoſtibus duplici foſſa,duplici propugnatorum

rum ordine, defenderentur. c. F.
4. quo tutior ex altitudine eſſet. C. F.
4. permitteret tela. c. P.
20. pabulum conquirerent, ut impediti locis diuerſis pabulatores circumu. c.
28. barbari nitebantur. c.
29. locis natura munitis. c. F.
p. 232. 13. delecta manu Equitum, Peditum. c.
p. 233. 5. ut, Equitibus interpoſitis, proeliarentur. c. F.
13. aut, nonnullis pudore coactis, longius profug. C.
26. copias armatorum in ſuis inſtruunt Caſtris, ne prius etc. C. F, P.
29. aggrediendos iudicabat. C. F. P.
p. 234. 3. ita, cum Palude impedita a Caſtris Caſtra diuiderentur. C. Ita, cum Palus impedita a Caſtris Caſtra diuideret. F. Vtrauis clarior lectio, quam quae in excuſis habetur.
15. conarentur, ac ſi ipſi paullatim etc. C. *
19. ac ſolitis operibus pro uallo. c. F.
p. 235. 6. ſuſpicaretur, Legiones promouet; & ad inſequendum, ipſe ueritus inſidias etc. F. c.
8. loco ſubſiſtere Hoſtes, atque elicere noſtros in locum conarentur iniquum. c.
10. Equites cum intrare ſummum iugum, & flammam. c.
12. partes animaduerterent. C. F.
p. 236. 2. ſiluis undique, aut impeditisſimo Flumine, munitum. c. ſiluis undique impeditisſimis, aut altisſimo Flumine, munitum, uelut indagine, hunc inſidiis circumdederunt. Explorato etc. F. P. *
13. tum propter. c.
14. tum propter multitudinem. c.
p. 237. 7. iis ipſi tenentur. G.
8. uicti tamen, propulſiq. c.

11. cum

11. cum interim nulla calamitate uictus Corbeus excedere proelio,ſiluasq.petere, aut inuitant. P. Cum interim nulla calamitate uictus Corbeus excederet proelio,ſiluasq. peteret, haud inuitantibus noſtris potuit adduci, quin etc. F. *

19. abeſſe plus minus octo millibus. c. F. abeſſe quam octo millia. G.

p. 239. 21. praepararet, quod ſibi reſiſteret. c. quae bellum id pararet, quod ſibi reſiſteret. F.

p. 240. 5. diſcurſione barbarorum. c. decurſi one barbarorum F.

15. cum in omnes partes finium Ambiorigis. c. F.

17. rapinisq. uaſtaſſet. c.

25. Duracii cognoſceret. c.

26. in amicitia Romanorum manſiſſet. c. in amicitia manſerat Romanorum, cum pars quaedam. F.

p. 241. 9. Eo tempore C. Fabius. C.

19. propter magnitudinem, tranſeundum. C. F. P.

20. in conſpectum Hoſtibus uenerat. c. P.

p. 242. 14. & cupiditate celerius per ſe confic. c.

p. 242. 6. exſulibus omnium Ciuitatum receptis, latrociniis impedimenta etc. C. F. G.

p. 244. 5. nec tum libere uagandi, latrociniorumq. faciendorum, facultatem habere, in finibus ſe conſtituunt Cadurcorum. C. F.

19. celſiſſimo loco Caſtra fecit. C.

p. 245. 10. conſidet Drapes, & Lucterius. c. conſident. F.

15. ad Opidum ducit. c.

16. anguſtisſimisq. itineribus, C.

28. Drapetem eſſe in caſtris, a millibus non longe amplius amplius XII. c. F. P.

p. 246. 13. de improuiſo deuolaſſe. c.

18. confeſtim Cohortes undique. C. F.

24. Opi-

24. Opidanos circuire.c.

p.247. 3. conſolatione facta, ſanat. c.F.

8. Gutriatum.c.Gutruatum.F

11. in Caſtra producitur.c.

12. contra naturam ſuam, concurſu maximo Militum.c.F.G.P.

p.248.10. prohibebat. Infimis enim ſic radicibus etc. C. In infimis enim ſic radicibus Montis etc. F. P. G.

19. querum omnis poſtea multitudo aquatorum. c. querum omnis poſtea multitudo aquatum unum in locum ueniebat. F. *

24. Caeſar unus uideret, ſine magno periculo etc. punctis ſubiectis, tria poſtrema uerba in Carrar. codice leguntur. quae Pariſ. plane ſuſtulit. Ita enim habet: Cum optarent reliqui, Caeſar unus uideret, e regione etc. Ceteri, ita ea uerba agnoſcunt ut negationem addant, Non ſine magno periculo, hoc eſt, prohiberi poſſe. *

p.249. 2. Eodem tempore cuniculos tectos ad uineas agunt; & ad caput fontis (quod genus operis ſine ullo periculo, ſine ſuſpicione Hoſtium, facere licebat) exſtruitur agger, in altitudinem pedum VI. c. Melior lectio, & clarior. Dictum enim eſt paullo ſuperius, uineas actas aduerſus montem, & ſtructos aggeres, tum mox haud Milites deterritos uineas proferre, &c. Florent. cuniculo tectos ad aggeres, & uineas agunt ad caput fontis. *

17 flamma exſtitit.c.

p.250. 2. eſſent ignari, ſuſpenſi reuocant. F. eſſent ſuſpenſi, reuocant etc.c.

16. plures conſilia iniſſent, exemplo etc. c. F. & ſi me non fugit, uſum Liuium uerbo Rebellare, & Rebellione Caeſarem, ut tamen aſſentiar facile Carrarienſi, non ſolum eius uetuſtas facit, ſed locutionis uis. non enim magis apertae defectioni, quam occultis Gallorum conſiliis, erat obuiam eundum. *

21. ſiue indignitate, & dolore uinculorum. c.

p.251. 6. qui & uirtutem,& generis nobilitatem,ſummam habebat.c.F.

10. eſſe,in Aquitaniam,quam numquam etc. c.

16. obſidesq.dederunt. c.

20. duas Legiones in Aeduos miſit. c.F.

24. Lemonicum fines. C. F. Ita & ſuperius,Lemonem.

28. praemia attribuiſſet.c.

29. quali quiſque fuiſſet animo in totius Galliae defectione.c.F.

p.252. 4. Nemetocernae.G.P.c.

8. quam ſupra demonſtraui.c.

27. paterentur impunita.c.F.

29. omnes Equites.c.

p.253. 3. magnis uiribus femur tranſijcit medium Voluſeni.c.F.

8. euitauit, ſic proelio ſecundo grauiter ab eo uulneratus Praefectus,ut uitae periculum. etc. F. P.G.

12. ibi futurum,ubi ſcripſerit.c.

15. cuius poſtulationem.c.

p.254. 4. nulla onera iniungendo.F.

15. Caeſaris decedentis conuellere.c.F.G.P.

24. Caeſaris ſpoliarent.c.G. P.F.

p.255. 3. excogitari poterat.c.

7. laetitia praecipi poſſet.c.P.G.

10. Nemetocernam.c.F.G.P.

p.256. 5. quod ne fieret,conſules,amiciq. Pompeij, ſuaſerunt.c.Ita omnino legendum uidetur. Neque uero,etiam ſi imperandi ius Conſules habuiſſent : eadem erat poteſtas futura eorum,qui Pompeij cauſſae fauerent.

24 ſe ſpoliari.G.P. Quae duo uerba in codice Carr. non habentur.Ita enim legitur, Cum, de uoluntate aduerſariorum, nemini dubium eſſet . Quae elegantior lectio (mea ſententia)eſt. Cum enim conſtaret, quae aduerſario-

rum uoluntas eſſet,iam & illud cuiuis erat exploratum,eos id unũ uelle,ut Caeſar II.Legionibus,per cauſſam arthi ciꝗ belli, ſpoliaretur.

p.257. 4. uirtus,ſi Aedui,quorum auctoritates &c.c.

IN . C . IVLII . CAESARIS

LIB . I . DE . BELLO . CIV.

p.258. 23. Pompeiuſq; aberat. Ita hunc locum ex ingenio P.Victorius emendauit (cum antea excuſi, & ſcripti omnes, Aderat,aeque haberẽt)Var.lectionum libro 3.cap.1.

26. ante de ea re ad Senatũ referri.P.G. de rep.C.

p.259. 6. paucis uero rebus mutatis.c.

15. Intercedit tum M.Antonius.c.

25. arceſſuntur.c.

p.261. 9. quique Conſ.c. quique Conſules.F. Videtur ab imperito uerbum Conſ.pro,Cõſules eſſe acceptum,cum quidẽ Conſulares ſignificaret.*

10. detrimenti capiat. Lex tamen perſcribitur ad

17. leniſſimis poſtulatis. IIX.idus&c.

24. aut ſequantur.De reliquis rebus.c.

27. in Mauritaniam mittitur.Pecunia uti ex aerario Pompeio detur, referunt: etiam de Rege Iuba.c.F.

p.262. 2. S.C.perſcribitur.c.

4. Philippus,& Cotta priuato conſilio.C.F.

26. bona etiam,quae ante habuerit, cenſet recte P. Victorius legendum,Variar.lect.lib.x.c.xxiv.Linea, Dona, perperam, tum excuſi, tum ſcripti habebant

Pompeium qui amiſſam. G.P.F. *

p.263. 3. exempla expiata; Saturnini,atque Gracchorum, caſus docet.c. ſi uerbum Docet ad Caeſarem referas, perbelle conſtare etiam ita ſententia uideatur.*

4 nil

4. nil factum, nil cogitatum quidem.C.
11. conclamant Legionis tertiae decimae; quiq. aderant milites.c. *
26. nocere ſperet.c.
p.264. 8. Sibi ſemper primam fuiſſe dignitatem, uitaq. potiorem; doluiſſe ſe, quod pro beneficio ab inimicis contumelia extorqueretur.c. facile poſſe lectionem hanc defendi, docent, quae continuo ſequuntur.
p.265. 21. ipſi Exercitus dimittant. c. F. ſcilicet Pompeius, & Caeſar.
25. municipij uoluntate.c.F.
26. ex urbe reducit.c.F.
p.266. 14 cogunt:commiſſo proelio.C.F.
25. aduentare, adeſſe eius Equites falſo.c.
p.267. 10. Auximo Caeſar progreſſus. Maximo Caeſar progreſſu, Pet.Victorius legendum putat, ſecutus fidem uetuſtiſſimorum exemplarium; idq. ratione etiam conatur probare, Var.lect lib.4.c.15. Verum, ut facile patiar eruditiſſimi hominis iudicium cuiuis probari, ita non uideo; quid habeat uulgata lectio, quare corrupta debeat uideri. Nam, ubi legas Auximo Caeſar progreſſus, optime uerba cohaerere, congruereque cum ſuperioribus uidentur. *
23. Iubilium Rufum. F. ita ſemper is habet Iubilium, non Vibullium.
29. fugientem Vallum Hirrum.c.
p.268. 6. & finitimis regionibus. P.G.
13. millibus paſſuum circiter iij. c.
17. Caſtra ponit.c.
p.269. 2. ſed a Q. Lutatio ſenatore.c.a Q. Lucetio·F. aut, adiecta littera, R, Lucretio. aut, T, dempta, Luceio, legendum. Ita, paullo poſt: Lucetius, & Actius. *
5. Legionis VII. Cohortibus. V. *
15. Frumentum comparare.c.
28. conſilium fugae capere inſtituit. c.

p.270. 3. conſiliandi cauſſa.c.
12. prima ueſperi.c.prima ueſpera.P.quae eſt caſtigatior lectio.
p.271. 13. atque omnem Munitionem compleant. F.
p.272. 3. Conſulatus erat ſubleuatus.c.
17. Spinther,Rufus.F.
25. Aurum, quod adduxerat Domitius. c. quod aduexerat Domitius. F. Seſtertium ſexagies, quod aduexerat Domitius, atque in pub. &c. G.P.
p.273. 19. ad cum mitttit,cum mandatis. c.
17. reprehenſus ex itinere G.
21. intereſſe Reip. communis ſalutis cauſſa, ſecum Pomp.c.
26. ueteranis III. atque reliquis. c. ueteranis III. reliquis, quas &c.F.
p.274. II. moles,atque aggerem.c.
p.275. 23. Durrhachio remiſſae. C. Vbicumque Dyrrhachij mentio fit, Durrhachium habet Carrat. non male id quidem, Latini ſermonis priſco more Y in V uocalem conuertendi.
28. parare inſtituit. C.
p.276. 15. uulgo ex tectis ignibus ſignificabant.c.F. *
27. maxime pertinebat. G.
p.277. I temporisq.longitudinem timebat. c.
3. Reliquebatur ergo,ut etc.c.
5. ſed id per anni tempus,longum etc. c.
15. Curionem Propraet.Rom.G.P. praetorem.c.
20. ſimul ut ad ſe Valer.c.forte,Simulatque.
23. conſentire intelligebat.c.F.
25. nouas a Ciuitatibus in Sicilia exigebat.c.
p.278. 2. qui omnibus rebus imparatiſſimis.c.
5. ex prouincia profugit.c.
26. latum ab Tribunis plebis.c.
27. Catonem uero, acerrime pugnantem,&,priſtina con-

Cõſuetudine,dicendi mora diem extrahentẽ.c.
p.279. 1. cur ferri paſſus eſſet?G.p.cur fieri.C.F. *
2. Populi beneficiis. C.
14. illi ſe oneri non defuturum.C. Quae mihi ualdẽ lectio probatur. Illi ſe honori non defuturum, habet Gr.p. Illis ſe oneri non futurum.F.Fecit uocis affinitas,ut,Oneri, facile in ſimilem uocem honori laberetur. *
p.280. 6 miſſum a pompeio Iubilium Rufum.C.f.
9. quas Sicilia,& in Coſano. Ita emendauit p. Victorius,Var.lect. 1.2 Sicilia,& Sardinia, al,
10. a priuatis coactas, ſeruis, liberis, colonis ſuis etc.c.
21. portasque & Claſſem refecerant.
p.281. 4. agros Volcarum, Arecomicorum,& Iluorum.G. p.F.
15. parum clauis,aut materia,aut etc.c. F. *
18. reliquas merces, commeatus, quae ad obſidionem urbis accidunt, reſeruant. c.
p.282. 5. aduentu L.Iubilij Rufi.F.
20. conſtituuntq.communi conſilio.c.
29. numerum, quem ipſe parauerat. f. G. p. numerum,quam ipſe pacauerat.c.
p.283. 2. & fortiſſimo quoque euocato ad ſe. Hinc. c.
3. attingunt.poſtquam audierat.c f.
20. ſubito iumentorum,& aquae magnitudine.c. G.f.p.
23. quae a flumine.c f.
p.284 3. Legionum,Equitatumq.ſuſtinet.c.
17. Afranij conſiſtit.F.
26. ſed a fronte Caſtra contra Hoſtem, pedum xv. foſſam fieri inſtituit. C. ſed a fronte Caſtrorum contra Hoſtem, pedum xv. Foſſam fieri iusſit.f.p.G.
29. poſt hoc, opus in occulto a iii. Acie fiebat.c. forte, poſt hos, ut habent ceteri,rectius.

p.285. 8. Foſſamq.ad eandem magnitud. C.
19. Erat inter opidum Ilerdam, & proximum Collem G.P. *
p.286. 5. Legionum regreſſi recipere. c.
12 uti Militum earum Regionum. etc. c.
13. Haec tum ratio c.
28. inſecuti Legiones fugientes in locum.c. temere inſequuntur fugientes, & in locum iniquum.F. temere inſecuti longius fugientes.G. & P. *
p.287. 7 Ab Opido autem editus locus tenui faſtigio uergebat.c.F.
18. Hoc loco cum eſſet pugnatum modo etc.c.F.
p.288. 1. Noſtri,primo congreſſu.c.
6. interficitur T. Caecilius.c.
15. impari congreſſi numero, quod quinque etc.
19 Qui cum tumulum,pro quo pugnatum eſt. c.
22. tanta enim tempeſtas exoritur. c.
24. nix proluit.G.
p.289. 4. progreſſi eſſent. c.
20. celeriter ſeſe tum Galli, c.
p.290.13. uſu ſuperiorum temporum, atque itinerum licẽtia.c.uſu ſuperiore temporum,atque etc.F.
19. periti q.regionum.c.
22. numerum pauci ſuſtinuere. c.F.G.
29. haec tamen omnia incommoda annona creauit. c. his tamen omnibus incommodis annona creuit.G.P. *
p.291. 23. ab Afranij Militibus. c.
27. Carinae primum ſtramine, & leui materia.c. F.
p.292. 5. huc legionem poſtea tranſijcit. G. tranſiecit. c.
12. Cohortibus centuriatis.c.F.G.
27. Colonis paſtoribus, quos etc.c.
p.293. 9. ſuas Naues ex portu deducunt. c.
12. & montani, & exercitati in armis. c.
18. &,quoad licebat, latiore ſpatio.c.F. *

p.294.

p.294. 1. celeritatis habuerunt. c.
6. & magno numero Albicorum interfecto. c.
18. poſtremo & plures. c.
22. ſeſe imperata facturos. c.
p.295. 10. quibus parte aliqua Sicorim auerteret. F. quibus partem aliquam Sicoris auerteret. His paene etc. c. *
13. ne omni Frumento, pabuloq.etc.
23. & ſuis in locis. c.
26. id erat Opidum poſitum ad Iberum millia quinque paſſuum;a Caſtris aberat xx.c. F. ⁂
p.296. 3. huc iam reduxerat rem.P.F.G. c.
5. tantum humeris, & ſummo pectore, exſtarent. c.
26. ac nonnumquam ſuſtinere extremum agmen, atque interrumpi alas, inferri ſigna, etc. *
29. totis uero Caſtris Milites conturbari, dolere, C.P.Victorius, Circulari, legendum putat, Var.lect.lib.8.c. 13. *
p.298. 9. Fit certior Caeſar, Duces.c.
15. copiaſq. in Caſtris retinent.c.
18. L. Decidius Saxa.c.
20. quam ſentiretur.c.
28. argumenta ſumebant, loco non poſſe exiri.c. argumentum sumebant. F. ⁂
p.299. 1. ad lucem multum &c. c.
9. Haec euicit in conſilio ſententia.c.uincit. F.uicit. G.
17. perrupta, arma neceſſario per manus tranſdebantur.c.
19. partem itineris faciebant.c.
23. uiſendi cauſſa loci ex caſtris.c. F.
25. proſequebantur Nos, neceſſarij uictus inopia, &c..G.proſequebantur.Nos, neceſſarij uictus inopia. F. *
p.300. 10. omne propoſitum certamen. c.

16. uitarent, cum impedimenta &c.

25. omnium altisſimus. c. omnium excelſisſimum, mittit.

25. Hunc magno curſu incitatos. c.

p.301. 24. cur denique fortuna periclitaretur? F.

p.302. 3. paullulum ex eo loco. c.

9. quod omni rei frumentariae. Omnino, legendum puto, nam, pleriſque in locis, ubi habent Omnino excuſi, in noſtro legitur Omni, quod eſt librarii imperiti erratum. Vulgatam lect. tamen non reiicio.

15. Legionariasq. intermittunt Cohortes. c. F.

p.303. 1. ne in ſe ſcelus concepiſſe, ne ſuos. c. *

24. caſus, quieto, & aequo animo. c.

27. ad uallum euolat c.

p.304. 8. aduerſario ad ſuppl. c.

14. centuriati producti Mil. c.

27. poſtea in honore. c.

p.305. 2. nonnullam habebant. G. Ita legi oportere, illa mox oſtendunt, Cetratj, auxiliaresque, nullã. *

7. ſed propoſitis conſiliis duobus. F.

8. uidebatur, Ilerdam reuerti. F.

10. explicaturos confidebant. G. *

20. repellebant. F. *

24. aduerſos. G. *

25. in periculo res, tamen. c.

p.306. 17. relictis Legionibus. G. F. P.

23. interficiantur. c. *

29. proelio amplius non lacesſit. F G. P.

p.307. 15. circummunire. G. F. P. Ita paullo infra, Circummunitos. *

p.308. 5 hinc duas Acies partes occupabant duae: tertia uagabatur ad incurſum etc. c. F. *

p.309. 3. non eſſe aut ipſi. G. P. Si legas, Ipſis, durius quidem ad duces referas. Delectus autem erat Afranius, qui cum Caeſare colloqueretur, & de compoſitione ageret;

quod

quod minus aptus Petreius, ob ingenii ſaeuitiam, atque iracundiam, haberetur. *

8. circumuentos.F. Sed Circummunitos legendum. Ita etiam paullo ſuperius, Vallo, foſſaque circummunire. *

13. demisſiſſime, atque abiectisſime, exponit.c. *

21. habuerat.F.c. forte, Habuerit, facili lapſu ab una in alteram uocalem. *

p.311. 6. ultro praemium misſionis ferrent.F.

9. neque enim interpoſita fide.c.

14. ne cui de his noceatur.c.F.

14. ſacramento dicere cogatur.c.F. ſacramentum.P. Quae lectio optima eſt. *

18. ut, ſi quid quiſque. G.

21. ijs, qui amiſerint, reſtituat.c.F.

IN . C . IVLII . CAESARIS

LIB. II. DE. BELLO. CIV.

p.312.20. aditus ad Galliam, atque Hiſpaniam.c.

21. quod agit ad oſtium.c. quod attingit.P.

22. Masſilia fere tribus ex partibus.c.

24. quae aditum habet ad terram.F.

26. quibus comportatis rebus.c.

p.313. 5. pedalibus in lignis coniunctis inter ſe Portus iungebâtur: hac &c. Erat in litura, Inter ſe portis.c.

6. atque agger. c.

23. ex Nauibus eorum unam deducit. Hac iuncta ad reliquas, c.

p.314. 6. inſtructa claſſe omnium matrum familiae uirginumque. c.

10. ut immiſſis, latitantibus, atque incogn. c. quae mihi lectio magis probatur, quam uulgata. eſt enim Immittere, inuito, & nolenti ultro offerre, atque obtrudere. Ita

apud

apud Ciceronem Immiſſus in remp. Catilina, Inmisſi ſerui ad ſpoliandum fanum, Immisſi in forum ſicarij, Immisſi in bona, & multa praeterea eiuſmodi. *

20. aucto Nauium numero ad eas, quae.c.
29. uxoribus ex publicis cuſtodiis.C.F.P. *

p.315. 16. uiderentur, ut, quibus in pugnando uitae periculum accederet, non ita multo ſed reliquorum. Sed abiecta, d, legendum. & quibus in pugnando.F.
19. deductiſq. noſtris &c. F. diductis, ut habent excuſi omnes.
27. magna eminus miſſa multitudo telorum. c.

p.316. 1. cognoſci poterat.c.
2. ſed, tanta re prouiſa c. *
7. tota labefieret.c.
8. ex Bruti claſſe erant.c.
11. non enim aut reſpectus patriae.c.
13. itaque ex ſuo numero Nauium. c.
20. effudit: at, re cognita.c.
22. nihilo ſecius. F.
26. ſibi eſſe praeſidio, ſi &c c.

p.317. 2. patebat haec quaquauerſus. c.
13. ſupra eum, loco, duo tigna tranſu... miecerunt, ut non longe c.F.
17. ubi Turris altitudo perducta eſt, jd contabulationis cauſa, in parietes exſtruxerunt.F.c.
17. eaq. aſſeribus religauerunt. c.
21. cum intra eam contignationem.C.

p.318. 11. rurſuſq. aliam prehenſionem. c.
21. quem ipſi a Turri latericia. c.
22. murumq. producerent.c.
29. ad extremumq. muſculi tectum.c.

p.319. 1. tegulas quattuor. c. regulas. Ita legi oportere, nō ſolū uetuſtisſimum exēplar, ſed ratio docet. Eſt autem Regula baculus, quo aliquid innixum, & reuinctum, rectum contine-

continetur. Colum.6. Vt, inſerto capite, deſcendentiibus per foramina regulis, ceruix teneatur.

3. ſuper muſculum. G.F.

3. Ita faſtigiato, atq. ordinatim ſtructo, trabes, quae erant in capreolis collocatae, lateribus, & luto, muſculus, ut ab igne, qui ex muro iaceretur, tutus eſſet, côteguntur. F. *

p.320. 29. grauiterq. eam rem tulerunt. c.

p.321. 7. repoſita, contemptaq. eſſent. c.

7. portis foras erumpunt. c.

11. flammam acciperent. c.

p.322. 5. aggeris nouum genus, c.

15. aduerſus plutei obiecto operi. F. *

29. ac telum manu coniiceretur, ſuorumq. tormentorum uſus, quibus ipſi magna uis ſuperauiſſent, ſpatio propinquitatis interiore. C. ac tela manu coniicerentur, ſuorumq. tormentorum uſum, quibus ipſi magna ui ſuperauiſſent, ſpatio propinquitatis interiore F. quam quidem puto germanam lectionem eſſe, quidquid ſecus excuſi habeant. *

p.323. 15. diſtineri cognouit. *

19. acciderunt. deniq. anguſtias ad Ilerdam &c. c.

25. item Afranio, petreioq. mitteret. c. F.

27. in Hiſpali faciendas. c. F. P.

p.324. 6. item habuit graues in Caeſ. c.

10. Quibus rebus perteritos ciues Romanos. c. G. F. P. quibus rebus perteritos ciues Romanos eius prouinciae, ſibi ad Rempub. adminiſtrandam cohortes CLXXXX. & argenti pondo &c. *

15. onera iniungebat. Qui uero uerba, atq. orationem aduerſus remp. habuiſſent, eorum bona in publicum addicebat, praeſidiaq. eo deducebat, & iudicia in priuatos reddebat, prouinciam omnem &c. c. F. iniungebat, praeſidiaq. eo deducebat, & iudicia in priuatos reddebat. Qui uero uerba &c. *

22. ut ſe cum II. Legionibus Gades conferret. G.F.
p.325. 7. tota prouincia promulgato. F. G.
10. quin ad ſtatutum diem conueniret. G. C. F. P.
10. Simul ipſe conuentus per ſe. C.
21. tanta, ac tam ſecunda, in Caeſarem uoluntate prouinciae reperiebantur. G.
p.326. 10. ſeſe in Italiam uenturum promiſiſſet. F. P. G.
17. quid ubique habeat frumenti etc. G. F.
25. quae erant in publicum a ciuibus Rom. pollicitae. F. *
p.327. 16. & munitione uictus. C. Quid ſi, Minutione uictus? qua uoce uſus eſt Quinctilianus, & Gellius, non optimi illi quidem Latinae linguae auctores, ſed huius uocis non mali. *
27. Naues, quae iuſſu Bruti. C. F.
p.328. 2. duo praeterea concurſu noſtrarum Nauium. C.
8. eos pro nomine uetuſtatis. C.
17. paſſuum XII millibus. C.
18. duobus praeeminentibus promont. C.
23. ueritus Nauium mult. C.
29. Hunc conſecutus M. Rufus. C.
p.329. 6. Bagradam peruenit. Ibi C. Caninium Rebilum. G.F.
8. cum Equitatu praecedit ad Caſt. F.
p.330. 10. uela direxiſſet. G.P. *
p.331. 6. quam habuerint opinionem. G.
17. Legionesq. eas transduxerat, quas ſuperioribus. C.F.G. *
p.332. 2. atque in Caſtris. C. G. F. P. Atqui puto emendandum, ut non ſemel in ſuperiorib. admonuimus. *
5. unuſquiſque enim opiniones fingebat. G.P. *
7. atque illi aliis ediderant, plures &c. C. *
12. qua efferrent Municipia aduerſis partibus coniuncta. Namque enim ex Marſis, Pelignisque, ueniebant, ut,

qui

qui ſuperiore nocte in contuberniis, cum Milites non nulli grauiores ſermones Militum uulgo durius accipiebant,non nulla etiam ab his,qui diligentiores uideri uolebant, fingebantur.c.Forte, Qua efferentur Municipia, legendum eſt. ubi autem legitur, Vt qui ſuperiore nocte in contuberniis cum Milites;ſi ita legas, Atque ſuperiore nocte commilites nonnulli, grauiores ſermones Militum accipiebant,nonnulla etiam ab his &c.aliquis ſenſus elici poſſit. Commilitesq. uero habent fere impreſſi omnes.qua uoce uſus eſt Plin.Ita ſi demas Que copulam, quam non habet Carrarienſis, aliquid lucis illuſtrando loco attuliſſe uideare. ⁂

21. quod ii Militum conſiliis otium &c.c.

23. dicebāt,uirtutem,belli fortuna experiri.c.Ita & paullo infra: Neu dubitet proelium committere & ſuam fidem,uirtutemque, experiri. & iii.de B.Ciu.Fortunam periclitari,fol.350. 19. ⁂

27 ut timore ſpatio temporis interiecto.c. ⁎

p.333. 7. Caſtra expugnari confidimus? C.F.

7. aut etiam quid proficimus,ſi.c.

10 quaſi non felicitas.c.

20 diſſimulari,& occultari. C.F.

334. 24. reſiſtent?c.

25 Vos autem certa uictoria. C.F.

26. ſequimini?C.F. ſequemini? P.

p.235. 2. paratos proiecit?ille ſibi clam uobis, non fuga, ſalutem petiuit?F.

3. non ne proditi.F.

8. quo teneмini, reſpiciatis ad illud &c. ſi Caeſarem probabitis,iam me offenditis.F. In me,legendum admonuit Aldus Manutius.

25. in Italiae fuga,an Hiſpaniarun deditionem in Africi belli praeiudicio ſequimini? G. Corfinienſem ignominiam in Italiae fuga,an in Hiſpaniarum deditione,an in Africi belli praeiudicio ſequimini. F.

p.336. 1. remitto inde meum.

3. Qua

3. Qua oratione moti milites, crebro etiam dicentem interpellabant: magno cum dolore, ne infidelitatis nomen ſuſtinere uiderentur. c. *

8. omnium & uoluntate, & opinione. G.

10. cum primum ſit poteſtas. c.

20. & una leuis armatura, & interiecti complures. F.

p. 337. 11. telum adiici poſſet. G. P.

16. uti unus eſſet ex. F.

23. a fugientium turba. G. P.

24. occupantur, atq. impediuntur. G.

28. Sed tamen loci natura, tum munitio Caſtrorum aditum prohibebant, quod. c.

p. 338. 13. diuturnitate otii: & Vicenſes, pro quibuſdam Caeſaris in ſe beneficiis, illi amicisſimi erant, cum etiam ex uariis generibus conſtaret. C.

27. uiſurum exiſtimabat. G. F.

p. 340. 20. inſolenter quidem, ſed libenter, praedicant.

28. Curionem ab ſpe morabatur. c.

p. 341. 1. quotquot ſuae cuſtodiae cauſſa. F.

p. 343. 25. noctu Legatis cum Centurionibus. F. G. *

IN. C. IVLII. CAESARIS

LIB. III. DE. BELLO. CIV.

p. 345. 8. in praecipiendo. F. *

29. exaedificandam curauerat. c. P.

p. 346. 1. regibuſq. omnibus, & dynaſtis. F. G. P.

11. conſcribendas curau. G. F. P.

18. Cohortes ſex, delectorum Equitũ VII. milia. F.

p. 347. 2. Ducentos Comagenus Antiochus, cui magna praemia Pompeius tribuit, miſerat. c.

23. aequo ut animo mancipia. c.

p. 348. 2. terram attigit Caerauniorum. V. P. Victor. Var. lect.

lect.l.12.c.D.

10. ſed nequaquam ij. F.

11. omnino XV. F.

12. erat etiam ipſe. F. G.

19. huic negotio. F.

p.349. 5. ſi in Caeſaris complexum ueniret. G. F.

22. maxime a re frumentaria. C.

23. Qui, remiſſis ad Caeſaré nunciis. C. Forte, Quare, misſis ad Caeſarem nunciis.

p.350. 10. Demonſtrauimus, L. Iubilium. F.

19. neque amplius fortuna periclitari (Qua dicendi ratione ſemel etiam ſuperius eſt uſus.) *

p.351. 14. his expoſitis Corcyrae. G. F. P.

p.352. 10. contra id, quod. F. G. P.

12. clam profugit ab Apollonia Straberius. Illi ad Caeſarem Legatos mittunt. G. C. P. F.

p.353. 2. perfecto occupato itinere. G. P. *

4. ut uigiliis, Caſtelliſq. benemeritae Ciuitates tutae eſſent praeſidio. F. G. P.

10. in Naues impoſitis. G. F. P.

18. delata Oricum a Bibulo. F. G.

21. magnoq. caſu. C.

p.354. 4. excipere rorem cogerentur inuiti. quas tamen. C. F.

17. & profectum aliquid Bibuli mandatis exiſtimabatur. C. P. & profecturum aliquid de Bibuli mand. F. *

21. rofectus, ad recipiédas ulteriores Ciuitates, & rem frumentariam exprimendam, qua anguſte utebatur, erat ad Buthrotum Opidum Corcyrae. G. F. P.

26. excuſabat Bibulum. G. F.

28. ob eam cauſam colloq. F. P.

p.355. 7. reliqua per ſe acturum. C. *

10. neq.

10. neq. tamen reſpond.c.
25. quem ubi Caeſar intellexit. G.F.P.
p.356. 3. cum uim morbi.C.F.Forte,Eius uim morbi.*
6. Iubilius,ſedato tumultu. F.
26. de pace duos Legatos.c.F.Quid ſi,Suos?
p.357. 1. ſilentioq. ab utriſq.militibus facto, auditum reſponſum eſt. G.F.
10. ſumma oratione. al. ⁂
17. pax eſſe non poteſt.C.F.
21. & ſi quis prouocaſſet. F.
26 initium prouocandi.F.
p.358. 7. ſexies ſine uſuris.F.
21. At eo in Italiam. F.
22. reliquias,quas habebat.F.
25. eſſent compreſſa,& familia Neapoli uiſa.F.*
p.359. 7. Is cum a Q.Pedio.F.ubi cum a Q.Pedio. G.P.
9. ubi cum quoſq.F. *
11. ab eo, praedandi cauſſa.F.G. qui eo ,praedandi cauſſa, miſſi erant. P. praeſidij uidetur legendum : ut putat Paulus Manutius:aut ab eo, praedandi cauſſa; quod tamē du rius eſt.Erāt enim Equites eo miſſi a Caeſare praeſidij cauſſa,Italia deuicta.Quid autem attinebat, eos,qui praedatum eo miſſi eſſent, largitionibus tentare? neq. magis ueriſimile eſt,a cupidis praedae hominibus pollicentem pecuniam interfici. *
17. Inſulam,quae contra.c.
18. arbitrabatur,a quo.C.F.
p.360. 1. eiſq. Milites delectos. F.
13. turpiter refugere.F.P.
15. aquari prohiberentur.C.*
17. obſidionemq.F.G.P.
p.361. 3. dimitterent, ſi uel ad Litora Apolloniatium. G. dimitterent, ſiue ad Litora.F.
4 atq.eo.F.G.
6. quod ſe longis portibus. G.F.P.

12. perue-

12. poruehuntur. F. forte, prouehuntur.
13. qui Durrhachii, & hoc die praeerat. C.
15. &, cum iam Noſtri, remisſiore uento, appropin quaſſent. F.
20. nihilo ſegnius ſequebatur. G. F. P.
21. tantum impetum Claſſis. C.
p. 362. 5. roſtratae omnes. G.
7. eliſa. F.
18. ducentis. His cognoſci. F.
26. uitiis, neq. ex priſtina. F.
p. 363. 3. obſeruabant. F.
p. 364. 4 Sed Caeſar, circuitu maiore (iter quippe erat aduerſo flumine) ut &c. F.
23. pecuniam acceperat. F.
29. uoces tum audirentur. F.
p. 365. 19. etiam priuato compendio. G.
p. 366. 8. omnibuſque, quae haberet. C.
21. maximeq. eo quod &c. F.
p. 367. 21. Legionis reliquit. G. F.
29. ſecutae ſunt a M. Fauonio. F.
p. 368. 25. ſe continere. F. P.
p. 369. 9. coniectis, Noſtri, II. amisſis, F.
22 cognitis Hoſtium inſidiis. F.
p. 370. 5. Opidoq. Caninius Legatus. G. F.
8. Cn. Pompeius filius. G. *
10. multiſq. colligans funibus. C.
18. ſcaphis excepti, refug. G. F.
20. paeninſulam. G.
23. ita, ut ex utraq. parte Naues longas aggrederentur, quae erant &c. C. F.
24. atq. Naues IV. G. F.
26. Claſſe deductum. F.
27. Biblide, & Mantinea. F. Bullide, atque Amantia. G.
p. 371. 7. profectus, expugnato. F.

p.372. 10. Quinctilium,& L.Canuleium,Legatum; miſit.
15. cum ipſorum agrorum natura, quod ſunt aſperi, & montuoſi.c.F.
p.373. 13. relinquebatur ergo,ut.F.
14. circuitu complexus. F.
23. illi,in minore ſpatio. c.
28. quae tum erant loca.F.
p.374. 7. magna ui uterq. utebatur. Ita in omnibus excuſis,& ſcriptis,legitur. Sed mihi uerisimile fit, turpe librarij erratum temere loco haeſiſſe;qui pro Nitebatur,Vtebatur perperam deſcriptum reliquerit. *
20. reciperc,ſe ſtatuit.F. *
p.375. 13. conſpicati pila iniec.c.F.P.ſuſpicati.G.
14. aduerſus pilum.c. F. G.
14. praecipites Pompeianos egerunt., & terga uertere coegerunt: quibus &c.
23. tanto obſidionis genere.G.F.
29. ut Frumento Hoſtes prohiberent.F.
p.376. 3. quotidie magnus undiq.F.
15. cuius ſumma erat.F.
19. inopiam leuabat. G.
25. crebraeq. uoces.G.P.
27. dimiſſuros.Libenter etiam.G.P.
28. equos eorum tolerari,reliqua uero.G.F.
p.387. 1. odore taetro,ex multitudine cadauerum.G·P. *
5. Caeſar ante auerterat.c.
7. in terram demiſſis.F.G.
9. ita illi neceſſario.F.
10. ac paluſtria, aut puteos.F.
15. praeter Frumenti.F.
21. uniuerſas intra multitudinem.
24. facerent.Interim.F.P.
p.378. 12. magna res ad receptum.G.P.F.c.
17. rem duxerant.c.F. *
28. Munitiones noſtras aggreſſi.c.

p. 379.

p.379. 3. numerum. c.G.P.
4. euocatos,& manipulares, Centurioneſq. complures. F.G.
9. quattuorq. ex una Legione.F.
15. donatum,millibus cc. aeris. F.
19. Cohortemq. poſtea duplici ſtipendio, Frumento,ueſte,diarijs, militaribus donis ampliſſime donauit. Locum,imperitia librariorum foede deprauatum, P. Victorius reſtituit,magna ingenii,atq. induſtriae,laude,Var.Lect.lib. 1.cap.23. ✻
p.380. 12. omnibus copiis deinceps Caeſar. F. ✻
20. telis ex uallo iniectis.G.P.abiectis.F.Quid,ſi legas, Obiectis? *
p.381. 1. perferre opportuno G.P.C.non opportuno.F.
18. nihil profici equitatu. F. ✻
28. ſed non modo hordeum. F.
p.382. 25. & praeteritis ſuis offic. F.
27. offenſionem,contemptionem ad omnes. F.
28. ex aliorum obiectionibus.C.
p.383. 12. uellent, coemptis equis.C.
18. acciderat,omnia ſua praeſidia.F.
22. uulgo uero in Epiro.F.
28. uaria diligentia G.
p.384. 15. praecepit. G.
19. ſummiſerat.Eo loco. F.
p.385. 11. tormentis cuiuſq.F.
15. uimineo tegumento galeis impoſito. F.
19. quo perfectum opus non erat.F.
21. utraq. parte Munitione. F.
28. horum enim multitudine. F. *
p.386. 18. eo deuenit. F.
22. haberet.G.P.C.
24. quia facta Munitione. C.
p.387. 16. hoc quidem. F.
p.388. 1. Erat obiectus portis Ericius. V. Petrum Victo-

rium, Var.Lect.lib.xxiv,cap. i.Vbi,quid ſit Eritius,Salluſtij,& Varrons, auctoritate oſtendere conatur.

13. Munitionem enim,quam.F.G.c.

p.389. 11. receptu conſulebant. G.

15. eundem curſum confugereut c. *

22. anguſtis portis, atq. ijs a Caeſaris Militibus. G.P.F.

29. Duobus his unius diei proeliis Caeſaris deſiderati ſunt Milites DCCCCLX, & noti equites Romani CCCC, & Tuticanus Gallus ſenatoris filius, & a placentia, C, & a puteolis C, & a Capua x ſacrati uiri, & x Tribuni Militum,& Centuriones xxxii, ſed horum pars magna in foſſis &c.c.G.P.F. *.

p.390. 12. laureae praetulit. F. G.

24. cauſſam fuiſſe cogitab.F. G.

25. non haec addebant.

29. recordabantur, quam paruulae ſaepe cauſſae. *

p.391. 3. in Exercitum. F.

19. qua felicitate.G.P.C.

24. Exercitus potius, quam ſuae. c.

25. ſecurum ſe ad dimic.G. locum ſe tantum. P. rectius.

29. Interpolaſſet. F.interpellaſſet. G. interpellauiſſet.P.

p.392. 2. quod eſſet factum. C.

12. nonnulli,ratione permoti.c.

21. ante iter factum. c.

22. His exploratis rebus.c.

p.393. 8. proelio diſtinebat.Hinc. F. diſtinebat. Huic.P. *

20. eius Milites. F.

27. quibus ad inſequendum.c.

28. fore praeuiderat.G.C.

p.394. 24. diſtractum.F.

27. Ori-

27. Oricumq. oppugnaret. c.
p.395. 1. & quid fieri.G.C.F. P.
13. ne occaſioni temporis deeſſet.G.c.
14. Apolonia a directo.F. G.c.
16. etiam ex improuiſo,G.c.
23. dimiſſis,quibus proelio. c.
26. reddebant. G.c.
27. auertebant.G.c.
p.396. 24. ſe non confidere Munitionibus Opidi, ſi celeriter non ſuccurratur. F.
p.397. 10. & diripiendum . c.
13. Metropolitarum. G.C.
21. quae non Caeſari.G.c.
p.398. 13. in concilio. G.C.
29. iudicandum de iis. GC.
p.399. 1. ipſis non interfuiſſent.C.F.
3. intra praeſidia.G.C.
17. propius ſuis locis. C.F.
28. VII. millia. F.
p.400. 6. Pompeius Caſtris Colle habitis ad. C.
7. uidebatur,exſpectans.F. G.
21. Caeſar ad ſuos. G.F. C.
27. ſi enim,ut ſemper depoſcimus,ſumus G.C.
p.401. 5. Noſtris,id quod.F.C.G.
11. parati in proelium. F. *
18. ex Colonis Tranſpad.P. F.
p.403. 2. quae ſumma erat hominum. F.G.
9. ex III.Acie.G.C. F.
p.404 3. ſimul reſpiciens ad Caeſarem.C.F.
13. Acieſq. diſcinderetur, atque.C.
17. exinanirentur. F.
21. qui ſtudio pugnae incenduntur . F.
24. ut ſigna undique concernerent.C.ſed,Concinerent,rectius.Ita paullo infra:4 : 4. Tãtus exercitus clamor,& ſignorum ſonus,exauditus eſt. *

28. non occurri a Pompeianis. c.
p.405. 1. ut non conſumptis uiribus. C.
9. Cornu intenti, ut erat imper. F.
15. quam conſtituerat. F.
23. pugnantes etiam tum, ac reſiſtentes in acie, Pompeianos. G. C.
p.406. 7. ab iiſdem Nauibus Acies Pompeiana. Corrupta lectio. forte, Nauiter. ⁂
11. aliis quam maxime diffuſis. c. diffiſus. F. *
13. requirerent. F. *
18. equo concitato. F.
20. paucos ſuos ex fuga. F. G. C.
p.408. 1. uniuerſi ſimul Lariſſam uerſus. Ex uetuſtiſſimo codice, Petrus Victorius, Vniuerſi iuris eius Lariſſam uerſus, legit, Iuris eius, loco, Iuris fortunae, aut condicionis, dictum putans. Var. Lect. l. IX. c. 24.
2. qua re animad. F. C. G.
17. atque ad terram arma proiicere. F.
22. Militibuſq. ſuis commendauit. c. Quid ſi, Mandauit?
p.409. 9. Syllae dediderunt. F.
p.410. 9. quae ſunt aptae ad incendia. G. F.
11. ex quibus erant XX. roſtratae. F. C.
12. Opidum defenderent. F.
20. pari, ut antea. F.
p.411. 4. fingi id a Legatis.
10. & quantumcumque itineris. c.
p.412. 8. Naues ſoluerunt. F.
22. pro eius hoſpitio. F.
p.413. 5. ne, ſollicitato Exercitu eius, regionē Pōpeius. c.
21. ut iis teſtibus ea ſumma. G.
p.414. 26. quod faſces ante ſe ferret. c.
22. ſed interpolatum F. ita Interpollaſſet. 391. 29. & 455. 6.
p.415. 3. confecerat. Ipſi uero neceſſario Epheſi tene-

bantur,

bantur, quia nauigantibus Alexandriam ſunt aduerſiſſimi uenti. c. Eteſiis, legend.

p.417. 5. multi poena capitis. c.

13. ſtipendia augendi cauſſa. c.

16. inueterauerant. Hi omnes, compluribus Alexandriae bellis, Ptolemaeum &c. G.F.C.

p.418. 20. in hac una ſunt Inſula. c.

21. & uici Opidi magnitudine. c.

24. a quibus tenetur. c.

27. Pharum comprehendit. C. F.

p.419. 6. nec tractu Opidi. F.G. C.

IN . A . HIRTII

LIB. I. DE. BELLO. ALEX.

p.420. 6. claſſem arceſſit. F. G.

15. firmae eſſent, teſtud. Carr.

p.421. 3. quod utrumq. Palus. F.G.

18. opponi poſſent. G. F. *

23. Praeterea alias ammulatorias. F. G.

24. ſubiectiſq. eas rotis. F. G.

25. directis pluteis. F. omnes, quos uiderim, codices, plateis habent, praeter húc unum Florentiae excuſum, qui pluteis. quae uera plane, ac germana, lectio eſt: non enim plateas dirigebant, neq. per directas plateas, ambulatorias turres, in quamcumque erat uiſum partem, mouebant, (qui. n. hoc fieri poterat?) ſed per directos pluteos. Quorum qui formam nouerunt, atq. uſum, nihil habere dubitationis poſſunt, quin ita legendum arbitrentur. *

p.422. 8. recepiſſe: Caeſarem. G.

25. Nilum pertingentes. F.

27. ſubſidet. G. F.

p.423. 25. Caſum periculi omnes. G. P.

28. celari Alexandrinos. F. *

p.424. 6. ut tum mihi defendendi. F.

8. multau. oratio. F.
12. puteis foſſis, aquam G. Ita paullo infra: Ad fodiendos puteos animum conferant. *
29. locorum, & aedificiorum notitia. C.
p.425. percurſuros. G.
23. atque omnem Claſſem. G.
25. tum longius. F.
27. aquandi cauſſa remiges in terram expoſuit. F.
28. nonnulli ex eo numero. G.
p.426. 9. & quod poſt horam x. G. F.
13. quae neque. F. G. *
17. collata. F.
21. ne turpem. G.
29. altera, alteraq. perturbata. deinde. F. G.
p.427. 6. ſuis Nauibus Alexandriam. G. P.
9. Claſſiariorum, & Nauigiorum, ſe uictos. G.
10. ut ex aedificijs, F.
17. conſtituerunt. F.
23. quotidiano uſu. F. G.
24. domeſticum uſum. G.
27. Erant in omnibus. G. F.
p.428. 10. apertas complures F. *
18. magnitudinem, pleraeq. apertae.
27. quae quamq. ſequatur. F.
p.429. 10. quod ij, qui tranſiſſent. G. eis, qui. F.
18. uideris, inquit, Caeſar. F.
20. potueris explicare. F.
23. Hoſtes (inquit) G.
p.430. 2. nullaeq. remis. G. nullis remi. F. nullius remi. P.
8. aut in opere, aut in pugna. F.
12. Noſtris enim prorſus. P.
14. effugium dabatur ullum, omniaq. *
20. reliquis etiam eſſet cauendum. F.
p.431. 1. neque flexi ad uirtutem, tanta multitudine, Hoſtium uiri uirtutes noſtrorum poſſent adaequare. F. lo-

cum,

eum,foede inquinatum, non male reſtituiſſe uidearę; ſi ita legas:Neque flecti ad uirtutem tanta multitudine Hoſtium uires,uirtutem noſtrorum poſſent adaequare. Ita perficias, duarum litterarum commutatione,adiectione unius, ut aliquis ſenſus erui poſſit, qui nullus exſtare anteauidebat. ✠

3. Capiuntur hoc proelio x biremes. F.
12. Munitionibus & Opidum, & illam, & urbem.
16. alteramq. Inſulae. G. atque in alteram. F.
18. qui primus. G. F.
28. uenerunt.hi pulſi. G.

p.432. 3. potuerunt: quamuis eſſet diſſimile aliorum, atq. Alexādriae genus aedificiorum. G. potuerunt. Erat non diſſimile, atque Alexandriae, genus aedificiorum. F. *
9. accidit. Nam, qui ſe. G.
3. effecto,nulla. F.
7. conſtiterunt. G.

p.433. 3. opere effecto, nulla omnino ſcapha egredi poſſet. F.
8. conſtiterunt. Pugnabatur a noſtris ex ponte, ex mole, ab illis exq. area. F.
20. ſineq. ratione G. ſine ratione. F.
21. Alexandrini plures ex Nauibus. G. F.

p.434. 9. eleuati ſcutis. F.
12. uerſatus: poſtquam &c. G.
29. fecerint, in operibus Hoſtium expugnandis, in proeliiſq. quotidianis quandocumque ſors obtulerat, procurrentibus, & erumpentibus ſtudiis Militum. G. Mancalectio.

p.435. 24. ſi quo facto. G. F.

p.436. 8. at Regis animus. G. F. P.
19. deluſa fuerit. F.
29. erat) commeatum. F. G.

p.437. 4. Praeficit huic. G. praeficit. F.
20. Sub id tempus. F.

24. accer-

24. accerſenda, magnas copias. G. cum magnis copiis. F.
p.438. 10. pacarat. G.
17. a Mari adiungitur. F.
p.439. 1. interfecit. F.
19. planicie ex omnibus. G. F.
21. obiectum Flumini. G. F.
5. certarent. G.
p.441. 10. auerſi ex Flumine. G.
p.442. 8. Nauem, multitudine. G.
12. atque ea parte. F. G.
p.443. 1. maioriq. ex duabus. G. F.
6. confirmaretur Regis imperium. G.
9. Regnum, & imperium. F.
24. imperata ſe facere. G.
25. poſſe perſoluere. G.
p.444. 7. XXXVI. ipſe ſecum. G.
23. ſtatueret. G.
29. putaret. G.
p.445. 1. audacius in Armenia. G.
9. pertingens in Armeniam. G. F.
p.446. 3. obuerſari. G.
6. adminiſtraret, Pharnaces. F.
17. ratione media F. G.
p.448. 29. diſſenſionibus confecta. F.
p.449. 2. Nam & Caſtella. F.
13. ſociorum: & cum. G. F.
16. ſe reliquis ex fuga collectis. G. F.
29. quae ſaepe. F. G.
p.450. 28. difficultateſq. & Hiemis. F.
p.451. 2. ad Q. Calenum., uti ſibi Claſſem mitteret, deſtinauit. F.
6. magnitudine ſatis iuſta. F.
7. his adiunctis Nauibus longis. G. Ita uidetur eſſe legendum.

10. Legionariis. G. F.
18. Noſtrorum erat praeſidium . F.
p.452. 10. fortuitae dimicationi. F.
p.453. 2. uelis uix profugit . G.
7. capit eo proelio. G.
11. Erat Macum, nobiliſſimum, regionum earum, Opidum . F.
14. dediderunt Comperit ipſum Octauium. F.
22. Palaeopharſali. G. F.
p.454. 1. uel mutuis ſignis. G. F.
2. diſſimulabant. G.
p.455. 4. nihilominus tamen oderant. G. F.
6. acceptum referebant. F.
6. erat interpolatum. F.
8. & ipſo defectu, & ſumptu. G.
16. inſolenti uoluntate . F.
28. ſeſtertia ſe daturum. C. F.
p.456. 7. eoq. ipſo die, tempore pomeridiano . F.
8. Munatius Flaccus. G. Minucius Flaccus. F. Munatius Plancus, ut noſter habet, legendum uidetur.
27. enim aut in Prouincia natus. F. G.
28. ut diuturnitate. G.
p.458. 1. qui ſi maxime. F. G.
9. dubius animi . F.
14. aequa autem ratione delectum habere inſtituit, quos ex omnibus &c. G. quem autem Romae delectum . F. Aut manca, aut deprauata, lectio. Aeque autem Romanorũ delectum inſtituit, quos ex omnibus &c. P. ſiue innixus ingenio, ſiue adiumento ueterũ exemplariũ, ita Pariſientes emẽdarint, aut quiſquis ab illis excuſum librum edidit, huius loci reſtituti laus penes illos uidetur conſtitiſſe. *
28. cum ad Opidum Leptim . G.
p.459. 5. Carbonam. G. F.
p.460. 7. haberent, eiq. frequens Regionũ cõuentus. G. F.

p. 461. 9.

p.461. 9. cum Caſſius contra,pro Caſtris ſuis, Aciniem inſtruxiſſet,loco ſuperiore,cauſſa &c. F.
p.462. 14. emiſit,quod ſibi uſui fore credebat.ſi &c.
p.463. 16. Et, cum non tantum indutias facerent,ſed prope iam conſtituta opera complanarent.G. non tantum indutijs factis.F.
p.464. 28. exiſtimabat. F.
p.465. 13. finitimoſq. omnes, qui.G.
p.466. 20. affuiſſe G.
25. excuſationem imprudentiae. G.
29. eſſet: tamen ſe concedere. G. F.
p.467. 6. legionem autem eam, quam. F. unam, quam. G.
6. adduci iusſit. F. ✲
p.468. 4. qui fuiſſent in ſe officioſi. G. Quae germana lectio eſt.
16. remitteret. G.
p.469. 1. poſitum ipſum.F.
12. refectum operibus. G.
13. portabat, Milites eſſe. G. F.
p.470. 20. & eo loco Militum cohortationem. Coartatione,omnino puto legendum. Quid enim Caeſar cohortationem Pharnacis irrideret? quam neque conſiſtente agmine procul exaudiret? cum quidem militi in praeruptam uallem deſcendendum, & ſubeundus arduus collis, eſſet. id quod fieri,ſine tumultu, & clamore, nullo modo poterat. Ita autem legi debere,& antecedentia uerba,& ſubſequentia, oſtendunt: ſed nihil temere affirmo. ✱
22 in praeruptam deſcenderat uallem. G F.
p.471. 28. eoq. ſubiti periculi. G.

IN. A. HIRTII

LIB. DE BELLO. AFRIC.

p.471. 3. quae abeſt a Lilybaeo. G F.
26. conſident. F.

p.475. 15. captiuus cum perueniſſet. G.
p.476. 15. refugerentq. in Opidum. G. F.
p 477. 29. imperabat unicuique, praecipiebatq. G.
p.480. 21. Caeſar ſe moueret . G.
23. decernendum uideret. G.
p.481. 10. pilum curſu. G. P.
p.482. 7. porrigi alternis. G. P.
19. occurrit Hoſtes ſuis. F. At Hoſtes ſuis. G. P.
21. Equitibus recipientes. F. G. P. ✲
28. defatigati. G. F. P.
p.485. 1. legiones IIX, & Equitum IV. millia eſſe nunciabantur. F. G. P.
7. ferrum plurimum. F.
8. importaticio. F.
17. uacuatos . F.
19. in ſua praeſidia congeſſerat. P. in ſua Caſtra . F.
20. & eo parato. F.
21. alteras Cohortes. G. P. F.
24. plauſtris deligatos Hadrumetum. F. G. P.
p.486. 8. priuatuſq. adoleſcentulus. F.
16. ab Vtica in Mauritaniam. F.
p.488. 24. ſed legatum . F.
p.489. 2. cum antea ſtare conſtituiſſet. F.
5. ſine ulla mora, ac ſine excuſatione *
8. penituſq. euerti. F.
8 futurum. ipſe in tanta. G . P.
p.491. 6. minutis proeliis. F. Ita infra, Fol. 506. 12. ut ſit, Minutis proeliis, pro paruis, acceptum. Sic, Minutatim, pro paullatim, p. 524. G. F.
17. ad terram defixo . F.
p.492. 6. erant, praecipit. F.
25. ut ſine defenſoribus aditum Aduerſariis prohiberent. F.
electos homines. P.
p.495. 20. ſimulatq. G. P.

p.497. 5.

p.497. 5. extra caſtra. F.
8 decliuitatem. G. P.
14. apud quos ultimum praeſidium. F.
16. adſcendit, in unumquemq. F.
21. commoratus Caeſar, perſpectaq. &c. P. G.
p.498. 3. paſſibus MD. P. G.
p.499. 16. conuulneratiſq. F.
p.501. 10. ira perculſus. F.
p.502. 25. namque, Vigiliarum ſigno confecto.
p.503. 14. protegebantur. P. G.
17. pertinentibus omnibus corruptis.
p.504 4 magna ſuſpenſione. G. P. magis. F.
8. illatum Scipioni, additumq. animum. F. intellectum. G. oportere. F. P. ſi legas Neceſſe, aliquid deſit, neceſſe eſt. Flor. tamen habet, Neceſſe. ut praeterea poſt Montem, colleſque ſubito ſe Caeſari oſtenderat, & Equites in occulto collocauerat. C. F.
26. hoc hac ratione. F. P. G.
p.506. 16. Caeſariani, ui uniuerſae. F.
24 occiderunt. F.
p.507. 27. conſtituam. Quapropter, C. Auiene. P. G.
p.508. 7. Tuſci saliene. T. Alliene. F.
15. ſingulos, non amplius ſingulis additis ſeruis. F.
27. eouſque, quo telum. F. G. P.
p.509. 10. occaſione accepta. F.
19. cum autem eius ſermonem nuncius ad illum referret, &c. G. P. cum nihilominus eius nuncius ad ſe referret. F.
19. quae uellet, ipſe perageret. G. P.
p.510. 8. & ſuper alium quendam excelſum natura locum. F.
12. conſtitit, G. P.
p.511. 2. acies media a Legionariis G. P.
7. auxiliarios. G. F. P.
10. praeterea Numidas. G. P. propterea. F. Habuit in

ſiniſtro

ſiniſtro cornu Legionem IX, & IIX, in dextro Cornu XXX & XXIIX: XIV: XXXIII, & XXVI. in media acie: ipſum autem &c. G. P. F.

p. 512. 1. & ita collocarat, uti ſuum dextrum latus Munitionibus adiuuaretur, ſiniſtrum autem Equitatus hoſtium multitudini reſiſtere poſſet. F. Melior lectio, ni fallor, & clarior. *

p. 513. 7. excurſionibus officere non intermittit.

8. & iugo, ne a Caeſare. F.

15. ab Vtica progreſſus. F G. P.

22. peruenit. at Aquila. F.

p. 514. 1. Hadrumetum ex cothone. F.

p. 518. 1. Leuiſq. armatura. P.

13. paſſus horis IV. G. P.

p. 522. 16. Thebennam. P. G.

p. 524. 6. minutatimq. caedebantur. F. Cedebant, alii habent: ut ſit, paullatim, ac ſenſim, cedebant. Non optimus auctor Latinitatis ſupra, eadem ſignificatione, erat aduerbio Minutatim uſus; & Minutis proeliis, hoc eſt, paruulis.

p. 525. 25. Quo poſtquam Caeſar uenit, & animaduertit, Aciem pro uallo Scipionis, cōtra Elephantos, Dextro, ſiniſtroque Cornu collocatam. F.

p. 528. 12. Quo poſtquam peruenerunt, eaq. ipſi ab Iulianis teneri uident. &c. P. G.

p. 532. 2. Luneio Regulo. F. G. P.

7. idem Caecinae. P. G. Item F.

20. inducturum. P. G Indicturum. F.

23. ex ſuo merito. F P. G.

LECTORI

SCIENDVM eſt, priore numero folia, ſecundo lineas ſignificari.

C. Carrarienſis codex eſto, qui ſcriptus idem, & antiquiſſimus eſt

G. Gryphij, minimae formae, qui, ex uetuſto admodum exemplari, eſt excuſus, Lugduni

F. impreſſus LX. ab hinc anno Florentiae

P. Pariſienſis

V. uel, Vaſc. excuſus Lutetiae, a Vaſcoſano

INDEX
RERVM. ET VERBORVM
MEMORABILIVM

ABIES in Britannia non prouenit 119
acarnania Caeſari ſubdita 379
acco, Senonum princeps 140. eius ſupplicium 165
In Achaia, & Dyrrhachio a Caeſare geſta 180
achillas praefectus regis Ptolemaei ad occidendum Pompeium miſſus 413. Idem exercitus Alexandrini dux aduerſus Caeſarem 415. eius crudelitas 416. eius copiae 417. interitus 422
achillis, & Memnonis congreſſus 554
acilla ciuitas libera ſe Caeſari dedit 493
actius Pelignus Pompeianus captus a Caeſare incolumis dimittitur 269
actius Rufus L. Afranium apud Pompeium proditionis poſtulat 398
actij uari Pompeiani delectus. 266. fuga eiuſdē, ibidē.
actius uarus Tuberonem appulſu Africae prohibet 278. eius copiae 328. caſtra 329
actij uari cum Curione pugna 337. periculum, clades, aſtutiaq. 338
actius uarus caſtellorū praefectus 555. eius mors 5 9
actuariae naues 103. 3̇ 4
actuarijs nauibus roſtra impoſita 451
ad exercitum manere 135
adbucillus Gallus Allobrox 382
adcantuanni, ſeu Adiænonni rebellio, & mox deditio 75

Zz ado-

adoleſcentes facile traducuntur. 189
aduatici, eorumq.res. 50. 53. 59. & dein. 125. 137. 140
aduesperaſſet 553
ἄδυτα templorum. 414
aedificia Gallorum 157
aeduorum auctoritas, poteſtas, & mox calamitas. 146. 171. 189. 251. clientes 213 tumultus, ac ſeditio. 186 perfidia 199
aeduorum lex de magiſtratibus ſuis 186. 187
aeduorum res cũ Aruernis. 21. cum Biturigibus, 184 cum Caeſare, & Romanis. 7. 12. 13. 24. 26. 27. 33. 34. 107. 136. 141. 176. 186. 187. 189. 190. 193. 199. 205. 223. cum Heluetijs. 7. cum Sequanis 146
aegus Gallus Allobrox, apud Caeſarẽ accuſatus. 382. ad Pompeium transfugit 383
aegypti monumenta 438
ægypto & Alexandria Caeſar potitus 442
aegyptiae claſsis Pompeianae praefectus Pompeij filius. 347
aegyptij milites Caeſari inſidiantur 414
aequinoctialis nauigatio periculoſa 101. 116
aerariae ſecturae in Aquitania. 75
aerei nummi, & anuli ferrei pro nummo apud Britannos. 110
aes apud Britannos non naſcitur ibidem
aeſtus maris bis incitatus duodecim horarũ ſpatio 69
aetolia a Caeſarianis ducibus recepta 367
afranij, & Petreij, res. 283. 284. 285. 286. 290. 302. 303. 304. 309 323. 324.
afranij mors 535
afraniana legio. 541. uide Petreius
africa, inſidioſa natio 478

africae calamitas 489.503
africanae Caeſaris copiae 523
afrorum mos in frumentis ſuis in ſpecubus ſubterraneis condendis 515
agar opidum 516.524
agendicum opidum 166.172.201
agriculturae cur non ſtudeant Germani 151.155
agri priuati olim Sueuis nulli 80. neq. Germanis quidquam agri priuati eſt 151.152
ahenobarbus. uide, Domitius
alba opidum 268
albici contra Caeſarem a Maſsilienſibus acciti. 280. 292.313.
albicorum feritas. 293. uirtus.315.
alces ferae. 154
alduaſdubis Fluuius 27
alexandriam uſque Pompeiũ Caeſar perſequitur 414
alexandria, receptus fugitiuorum Romanorum 417
alexandriam Achillas occupat ibidem
alexandria, incendio tuta 420
alexandriae deſcriptio 422.429
alexandrina licentia 417
alexandrini belli initia.419.& dein.
alexandrinorum diligẽtia, ſollertia, induſtria 422.uerſutia. 435
De Alexandrinis plura leges in lib.Hirtij de bello Alexan.420.& dein.
alexia Mandubiorum opidum 209
alexiorum obſeſſorum perplexitas 214.215
ad Alexiam opera Caeſaris 209
alga iumentis in paſtum data 487
allienus Siciliae praetor 474
allienus proconſul Caeſari commeatum in Africam mittit.

mittit 494
allobrogum animus erga Romanos 4
allobroges ad Caeſarem confugiunt. 8. frumentum Heluetijs dare iubētur. 20. ſolicitātur 206. fines tuentur 207
alpium tranſmittendarum difficultas 62
alteri, & alteri 18.549
amanus mons 364
ambacti equitum Gallorum 149
ambarronum ad Caeſarem legati 8
ambianorum deditio 50.43
ambiliates Galli 68
ambiorix, & Catiuulcus Eburonū principes. 117. 118
ambiorix Caeſaris beneficiarius 118
ambiorigis fraus, & perfidia aduerſus Romanos 120. 121. 122. 123. 125. 127. 140
ambiorigem ulciſci & debellare Caeſar ſtatuit. 141. 142. 156. 240
ambiorigis mira fuga 157. 165
ambiuariti 84
ambiuareti Aeduorum clientes 213
ambracia 368
amphilochi a Caeſare recepti 376
ana opidum 282
anartes populi 154
ancalites Britanniae populi 115
ancona opidum 265
andes opidum 61. 66. 158
androſthenes Theſſaliae praetor 399
animarum immortalitas 149
annij Scapulae mors 457
annotinae naues 107
anſerem Britanni non guſtant 111

anteçurſores Caeſaris 268
antiochi Comageni auxilia Pompeio 347
aatiſtij Turpionis Q. que Põpeij monomachia 554
antonius Caeſarianus 254.346.360.363.369
antuates Galli 62
apollinem morbos depellere 150
apolloniam Caeſar recipit 352.361
apolloniae commoditas Caeſari 394
apſus Fluuius 354.356
apuliae grauis autumnus 345
aqua dulcis ad litora marina 423
aquae euertendae labor 423
aquae , & ignis interdictio 166
aquillaria lacus in Africa 328
aquitania tertia Galliae pars 74
aquitaniae limites 1
aquitaniae pars maxima ſeſe Craſſo dedit 78
aquitanorum clades ibidem
aquitanorum rebellio aduerſus Romanos 76
arar Fluuius 8
aratores ſtipendiarij milites facti 485
arduenna ſilua 104.156
areçomici Volcae 170
arguetius Caeſarianus 543
ariarates Ariobarzanis frater 466
ariminum opidum 363
ariobarzanes D equites Põpeio ſuppeditat 346.
ariouiſtus Germanorum Rex. 22.23.25.26.& dein.30.
31.32.33.& dein.38.40.121.136.146
armis concrepandi mos apud Gallos 174
armorum officinae Alexandriae inſtitutae 421
armatum concilium Gallorum 137
armenia minor Deiotari regnum 443.466

armoricae ciuitates 155.214.243
arſinoe Ptolemaei Regis minor filia] 422.443
aruernorum,& Aeduorum factiones 21
aruerni,& Rutheni ,a Fabio Max. ſuperati 35
aruernorum timor a Caeſare 169.170
arundinum radicibus paſti equi 381
In Aſiam Caeſar proficiſcitur 472
aſculum op. a Caeſare recipitur 268
aſcurum opidum 486
aſparagum Dyrrhachinorum opidum 364
aſpauia caſtellum 553
aſprenas proconſul 525
aſta op. Caeſari ſe dedit 562
ategua opidum. 540. capitur 550.551
atrebates 43.50.54.213.214.
auaricum op. Biturigum 174.175.176.184.196
auienus trib. militum ignominioſe a Caeſare dimittitur 507
aulerci Romanis dediti. 61. rebellant 72.213
a. Baebius, eques 554
a Clodius 403
a. Fonteij ignominioſa dimiſsio 508
a. Gabinius 346
a. Trebellius eques 554
a. Valgius 544
a. Varro Pompeianus 357
aurigarum Britannorũ in proelijs mira dexteritas 99
auſci Aquitani Romanis dediti 78
auſetani ad Caeſarem tranſeunt 294
auſpiciorum,& religionum obſeruans Pharnaces 470
auximum opidum 266
axona Fluuius 44.46

Ba-

B

BAbilius 543
Bacenis ſilua 145
Baetis Fluuius 439.460
Baeturia 551
Bagrada flu. 304 314
Baleares funditores 45.
Baleares inſulae 487
Baliſta turrem deijciens 545
Barbarorum mos in caſtris figendis 246
Baſilica 456
Batauorum inſula 85
Belgae 1.42
Belgae Gallorum fortiſsimi 1.43.257
Belgarum in Romanos coniuratio 42.45.49. fuga & caedes.ibidem.in Britanniam commigratio 110
Belgium 118
Bellicatio noua,& inuſitata 376.377
Bellica porta Vticae 329
Bellica laude ſemper inclyti Galli 136.167.322
Bellidenſes Caeſari ſe dedunt 352
Bellocaſsi populi 213
Bellonae templum 465
Bellouaci,eorumq. res 44.49.203.214.228.229.232.235.23
Berones Caſsiani 456
Beſsi in copijs Pompeij 347
Bibracte opidum Aeduorum.16.incenditur 200
Bibrax Rhemorum opidum 44.
Bibractenſe Gallorum concilium 205
Bibroci Britanniae populi 115
Bibulus xxx naues Caeſaris incendit 348.eiuſdem odium in Caeſarem 354. crudelitas in Caeſarianos

nos 353.mors 356.filij eius duo occiſi 417
bigerrones Romanis dediti 78
bithyniae, ac Ponti compoſitio Caeſari difficilis 465
biturigum res 169.226.227
biuius Curius Caeſarianus 273
boduognatus Neruiorum dux 55
bogud Mauritaniae Rex a Caſsio in auxilium uocatur 460.aduerſus Marcellum pugnat 462.463.a Pompeio filio infeſtatur 487
bogud Rex, & P. Sitius Cirtham Iubae Regis opidum inuadunt 488
boia opidum 174
boij populi 4.Heluetiorum auxiliares 18.Aeduis attributi 20
bona Iubae Regis ſubhaſta uendita 535
bos cerui figurae 154
boſphori Rex cõſtituitur Mithridates Pergamenus 472
brachium ad Flumen Salſum Pompeius facit 545
brannouij 213
brannouices ibidem
bratuſpontium Bellouacorum opidum 49
britanniae deſcriptio, & Britannorum res 91.92.94.95 96.98.102.108.111.112.115. 116
britanniam diſciplinae ergo adibant Galli 148
brundiſium opidum, circaq. res geſtae 274.276.345. 347.361.
brutus adoleſcens Caeſarianus 171.eius claſsis aduerſus Maſsilienſes 313 316.327
bullis, & Amantia opida 370
burſauolenſes populi 550
buthrorum opidum 354

C

CAbillonum & Matiſcona 223
caburus Allobrox 207

Cadauera hoſtium pro ceſpite 554
Cadetes populi 214 cadurci 213
Caecilius Niger Barbarus Pompeianus 561
Caecinae Caeſar ignoſcit 532
Caereſi Germani 44
Caeſar Antonio adeſt in Auguratus petitione 254
Caeſar cum Afranio dimicat 284
Caeſar Deiotaro ignoſcit 467
Caeſar deprecans a ſuis militibus non exauditur 528
Caeſar dictator a M. Lepido dictus 327. idem Dictator quarto deſignatus 537
caeſar, & Pompeius uicina caſtra ponunt 354.371
caeſar in Galliam contendit 5.7.146
caeſar in mare ſe abijcit, & nando euadit 434
caeſar nouem annis ijſdem fere militibus uſus 263
caeſar Pompeio conciliari uellet 273.351.356
caeſar Rhenum tranſijcit 91
caeſaris pro caſtris ſemꝑ duae legiones excubabāt 181
caeſaris & Pompeij nouiſsimum inter ſe proelium 404
caeſaris ad Scipionem de pace mandata 381
caeſaris memorabile factum in creditorū miſeria 356
caeſaris in Hiſpania res geſtae 334
caeſar ſe eſſe Caeſarem reſpondet 549
caeſarianae claſsis incendium 410
caeſarianarum copiarum duces contrarij 460
caeſariani exercitus tolerantia, ſitis, & fames 408.409
caeſariani a Pōpeianis in colloquio condicto contra fidem uulnerantur 357
caeſariani equites fugantur 86.389
caeſariani equites mille contra ſeptē millia Pompeianorum confligebant 399
caeſariani milites ab Afranio, & Petreio male plectuntur 304
caeſariani milites in quodā caſtello oēs uulnerati 380
cae-

caeſariani milites deſperatione ſe interficientes. 125
caeſariani milites indomabiles. 435
caeſarianorum aduerſus Britannos difficultates. 94. 95
caeſarianorum militum aduerſus Germanos trepidatio. 29
caeſarianorum aduerſus Pompeianos pugna & uictoria 558. 559
caeſarianorum ſtrages a Pompeio. 545
c. Antiſtius Reginus legatus Caeſaris 134
c. Auienus trib. mil. ignominioſe a Caeſare dimittitur 507
c. Biotius Reginus eques Romanus a Caeſare captus 517
c. Caluiſius Sabinus Caeſarianus 366
c. Caninius Vxellodunum obſidet 244. & deinde. uide, Caninius.
c. Carpineius eques Rom. 118
c. Caſsius Syriacarum nauium Pōpeij praefectus 347
c. Cluſianus ignominioſe dimittitur. 508
c. Conſidius Longus Pompeianus 328. 474. 475. eius crudelitas ibidem
c. Criſpus Salluſtius. uide, Criſpus Salluſtius
c. Curio Trib. plebis Caeſaris fautor. 255. uide, Curio.
c. Decij Quaeſtorij a Salluſtio fuga 494
c. Fabius legatus Caeſaris 117. 243. 282
c. Flauius eques. 554
c. Fundanuis eques Romanus ad Caeſarem transfugit 543
c. Fuſij Cottae Romani equitis mors. 167
c. Gallonius eques Rom. 323
c. Marcellus Rhodiae claſsis Pompeianae praefectus 347
c. Marius 29. 495

c.Meſſius Caeſarianus 494
c.Plaetorius Quaeſtor 444
c.Pomponius Pompeianus 347
c.Salluſtius Criſpus praet. 477. proconſul 536
c.Saſerna 509
c. Trebonius legatus Caeſaris 113. 163. 172. Maſsiliam oppugnat. 312 praetor urbanus 358
c.Triarius Pompeianus 347. eius de procurſu militũ praeceptum 404
c.Valerius Donataurus 207
c.Valerius Flaccus 36
c.Valerius Procilius Galliae prouinciae princeps 14
c. Vergilius Petronius Pompeianus 490. eius deditio 534
c.Volcatius Tullus 156
c.Voluſenus, Trib.milit. 54.92.93.94.252.383
calaguritani populi 294
calcatae, ad foſſas complendas 546
calenus Caeſarianus 353
caletorum poteſtas 44
calidon, opidum 367
calones inermes armatis hoſtibus intrepidi occurrunt 57. eorum fuga 56
calpurnius Saluianus 456.457
cameli xxij Regis Iubae a Caeſare capti 517
camulogenus Aulercus 202. eius mors 204
Intra cancellos pugnare 481
candauia. 351.395
caninius Rebilus legatus Caeſaris 275.370.561
canopus 437
cantabri populi 282
cantium Britanniae 111
canuſium opidum 273
ca-

capillo promiſſo ſunt Britanni, reliqua omni corporis parte raſa 112
cappadoces in copijs Pompeij 347
cappadocia regnum Ariobarzanis 443
capita hominum occiſorum aduerſus hoſtium opidú ad terrorem conuerſa 559
caput Cn. Pompeij adoleſcentis Caeſari allatum 564
capua opidum 264
capua perfugium Pompeianorum 267
caralitani Caeſaris ſtudioſi 277
caraleis Sardiniae Caeſar adit 536
carbona opidum 459
carſulenus Caeſarianus praefectus 441
carmonenſes populi 325
carnutes, eorumq. res 117.137.141.149.167.243.244
carruca op. 555
carteia op. 559
caruilius Rex 115
caſsi Britanniae populi ibid.
caſsiuellaunus Britannorum dux 110
caſsianae turmae honor a Caeſare 554
caſsius Pompeianus 410
caſsij Pompeiani timor 368. eius fuga 410
caſsius Longinus Pompeianus propraetor relictus 453. eius ſtipatores 456. eiuſdem odium apud milites 454.455.456. pugna cum Marcello 457.458. uulneratio, & conſanatio 454.455. eiuſdem mors 464.
caſtellani caſtellorum domini 449
caſticus Sequanus Catamantaledis filius 3
caſtra Lunata 525
caſtra munire quando primum coeperint Galli 185
caſtra Poſtumiana, locus 542. Catamantaledes Sequanorum princeps 3

cataſcopus 489
catenae ferreae pro funibus 70
catiuulcus Eburonũ princeps 117. taxo uitã finit 157
cato Caeſaris hoſtis 261. Siciliae praetor 278. eius de Põpeio querella, ibidẽ. eiuſdem ad Cn. Pompeiũ filium oratio 486
catonis Luſitani oratio ad Caeſarem 547
catonis Vticẽſis molimina aduerſus Caeſarẽ 500. eiuſdem apud Vticã gratia, labor, exitus 529. 530. 531. uide, M. Cato.
catuacorum poteſtas 48
caturiges Galli 7
cauarillus Aeduus capitur 209
cauarinus Senonum Rex 136. 141
cauſſam ex uinculis dicere 3
cauſſula 507
celeritas Caeſaris 132. 173. 192
celtae, qui & Galli 1
celtiberia regio 295
celtiberi populi 283
celtillus Vercingetoricis pater 167
cenimagni Britanniae populi 115
centrones populi 7
cercinna inſula 477
cercinnates Caeſarem commeatu iuuant 494
cerui in operibus militaribus 212
ceteio Caeſar ignoſcit 532
cetrata prouincia 282
cetrati Afraniani occiduntur 303
charae radicis uſus pro pane 376
cherſoneſus 425
cheruſci Germaniae populi 145
cibaria trium menſiũ molita ſecum efferunt Heluetij 5
ciceronis hibernorum oppugnandorum conſilium 126

ciceronis prudentia 127.periculum 130.131
ciceronis cura Caeſari 132
ciceronis obſeruantia mandatorum Caeſaris 160
ciliciae ordinatio per Caeſarem 465
cimberius,& Naſua Sueuorum Imperatores 27
cimbri, ac Teutoni Italiam uaſtantes 25.219.a Mario pulſi 29
cingetorix,eiusq.res 104.105.115.137.144
cinga Fluuius 287
cingulum opidum 267
cippi qui dicantur 212
cirtha opidum capitur 488
ciſpius,& Aquila Caeſariani 516
ciuilis diſſenſio Romana 224
ciuilis diſſenſionis remedium 256
ciuilium diſſenſionum ſeditio 462
ciuitas omnis Heluetia in quatuor pagos diuiſa 9
ciuitas Pariſiorum,& Senonum 140
ciuitatum Germanicarum laus 155
ciuitates Caeſari amicae ab eius inimicis {uexātur 324
ciues Romani {Gaditani ibidem
ciuium Romanorum bona, qui contra populū Rom. arma tuliſſent, Zamae uendita 535
clades ingens Caeſarianorum 390
claſsis Pompeiana 346
claſsis Caeſariana 348
claſsis Caeſarianae incendium 410
claſsis Gallica aduerſus Romanos 70
cleopatra cum fratre ſuo pugnans 412
cleopatra a Caeſare Regina Aegypti conſtituitur 445
clientum Gallorum fides 192
clodius Arquitius Caeſarianus caeſus 553
clodius Caeſaris & Scipionis familiaris 380
clo-

clodij caedes 166
clodianae caedis reus Milo 143
clupea inſula 328.474
cn. Domitius Caluinus 342.366.530.
cn. Magius praefectus fabrum Pompeianus captus ad Caeſarem adducitur 273.275
cn. Piſo Pompeianus 474.482
cn. Pompeius proconſul 139
cn. Pompeius Q. Titurij interpres 114
cn. Pōpeij adoleſcētis molimina 537. eius caedes. 564
cn. Pompeij aduerſus Caeſarem iniquitas 243
cn. Pompeij praeſidium fragile 551
cn. Pompeij res praeclare geſtae 486
cn. Pompeij uirtus 169. Vide, Pompeius
cocoſates Aquitani Romanis dediti 78
coelij praetoris iniquitas 357
coeliae leges ibidem
coelius de rep. remotus 358
coelius Vincianus Caeſarianus 472
cohortes colonicae 325
cohorti uni Pompeianae decem Caeſariani certare nō detrectant 502
colonorum delectum habent Pompeiani 267
comana op. 444. Bellonae templum 465
comius, Atrebatenſium Rex; eiusq. res 92.97.101.116.142.214.228.237.238.252.253
commeatibus duobus reportatus ex Britannia Rom. exercitus 116
commentariorum Caeſaris elegantia 224
commentarios Caeſaris Hirtius contexuit 224
commilites 225
commilitij conſuetudinis ius 396
conclamandi mos in caſtris 392

conclamare uaſa 406
condicionem ab hoſte armato Romani non accipiunt. 128
condruſi Germani 44.157
conetodunus, & Cotuabus duces Gallorum 167
confluens Moſae & Rheni 88
coniugia Gallorum 151
coniuratio aduerſus Caeſarem 98. aduerſus Q. Caſsiũ Longinum 456
conſidij Longi Pompeiani crudelitas 475. eius acta 16. 494.500.529. eius mors 534
conſilia hoſtis audienda non eſſe 120
conſilium in ipſo negotio non capiendum 121
conuictolitanes Aeduus 186.187.189.193
copiarum Caeſaris paucitas 345. eleuatio 401
corbeus Bellouacorum dux 228.229. eius mors 237
corduba Caeſaris amica 325. Hiſpaniae caput 538.540
cordubam Caeſar capere contendit 540. & dein 560
cordubenſis conuentus Varronem excludit 325
cordubenſium onus a Caſsio Longino 454. defectio 454.460.
corfinium Caeſar oppugnat 268.273
corijs intectae turres 180
corneliana caſtra 329.339
cornelius Balbus uulneratur 358
cornificius Caeſarianus Quaeſtor propraetor 448
cornu unum in fronte bouis figura cerui 154
cornu bouis pro poculo 155
coronam auream Pharnaces Caeſari miſerat 470
cortice ex arboribus potius ſe uictutos Caeſariani minantu, quam Pompeium e manibus dimiſſuros 376
corus uentus 107
coſam in agro Turino Milo oppugnat 359

cotho Hadrumeti 514
cottae Arunculeij prudentia ac uirtus 122
cotuatus & Connetodunus Gallorum duces 167
cotus Aeduus 186.187.208
cotus Thracum Rex D equites Pompeio ſuppeditat 346.367
craſtini primipili Caeſariani fortitudo 403.mors 409
cratium uſus in bellis 275
creditarum pecuniarum ſine uſuris ſoluendarũ lex 357
cremandorum cadauerum mos apud Gallos 150
criſpus Salluſtius Zamenſis proconſul 535.eiuſdem ad Cercinnam inſulam geſta 494
crines mulieribus abſciſsi,& ex illis tormenta facta 349
critognati Aruerni crudelis oratio in obſidione Alexiae 215
crudelitas ueterum Gallorum 149.216
cuniculorum agendorum peritiſsimi Galli 180
cupiditatis pecuniae malum 152
curio Caeſarianus eiusq. res 265. 277. 328. 329. 330. 331.& dein.eius mors 342
curianorum militum trepidatio 332.342
curiani equites a Scipione deficientes 507
curioſolitae pop.Rom.dediti 61.66.214

D

DAmaſippi liberis Caeſar ignoſcit 532.eius mors 535
dardani in copijs Pompeij 347
decimae legionis commendatio 31.53
d.Brutus adoleſcens 68
claſsis ad Maſsiliam praefectus 281.293
d.Laelius Aſiaticarum nauium Pompeij praefectus 347.370.409
deiotarus eiuſq.res 346.443.444.447.467.472

delphos Calenus Caeſarianus recipit 380
delta in Aegypto 438
deuoti, qui Soldurij 75. eorum mira fides ibidem
diablintres Galli 67
dianae Epheſiae fanum ſpoliari iubet Scipio 366. interuentu Caeſaris impeditur 413
dictator Iulius Caeſar 327. dictatura ſe abdicat 345
didius Gadium praefectus 562. eius mors 564
diei prolatio in exactione pecuniae donatio dicta 365
dij Gallorum 150. Germanorum 151
dioſcorides, & Serapion legati Ptolemaei Regis ad Achillam 416
dis pater Gallorum 151
diuico Heluetiorum legatus ad Caeſarem 9
diuitiacus, Aeduorum princeps, eiuſq. res 3.11.14.21.31.43.146
domitius Ahenobarbus Pompeianus 268. eius de fuga ex Corfinio conſultatio 269. a Maſsilienſibus receptus excluſo Caeſare 281.292. inde fuga 327
domitius proditionis arguitur 335
domitius Caluinus 366. eius cum Pharnace res 443. 445
donilaus Gallograecus ccc equites Pompeio ſuppeditat 347
dotis ratio apud Gallos 258
drapes Senonum princeps 243. captus 246. inedia mortuus 250
druidum deſcriptio 147
dumnacus Andium dux 240. eius fuga 243
dumnorix Aeduus Diuitiaci frater, eiuſq. res 3.6.12.13.14.106.107.
duo uiri aciem inclinatam reſtituunt 553
duracius Picto 241

duracotorum opidum 167
duumuiri municipiorum 272.274
dynaſtae prouinciae 465
dyrrhachio intercluditur Pompeius 371.372
dyrrhachij,& Achaiae geſta 380.& dein.
dyrrhachina duo proelia Caeſarem non nihil debilitarunt 401

E

EBurones populi 44.Treuirorum clientes 83.ubi ſiti 117.eorum defectio 119. 120. praedae omnibus a Caeſare exponuntur 159.uaſtantur 164
eburouices aduerſus Romanos conſpirant 72
egeſaretus Theſſalus Pompeij fautor 367
egimurum opidum 501
eginium opidum 396
elauer Fluuius 187
elephanti condocefacti 490
elephanti Scipionis 473.499.504
elephanti communi periculo in aciem educuntur 500
eorum terroris minuendi ratio 519
elephanti LX aduerſus Caeſarianos producti 504.eorũ fuga 527
elephanti LXIV a Caeſare capti 529
elephãto ferociẽti veteranus miles ſe fortiter obijcit 527
emolumento ideſt impendio ſeu detrimento 25
ennius citatus 552.559
epaſnactus Aruernus Lucterium Caeſari tradit 250
epheſiam pecuniam auferre Scipio conatur 366.ei ſalutem Caeſar affert 413
ephippiorũ uſus apud Sueuos indecorus,& turpis 81
epibatae armantur 484
epidaurũ Octauiana oppugnatiõe liberat Vatinius 451
epirus tota Caeſari deditur 352.372
eporedorix Aeduus 190.191.206.capitur 208

equeſtres copiae, pedeſtres apparentes 480
equeſtris proelij conſuetudo 546
equitibus quingentis Heluetij quattuor millia equitũ Romanorum propellunt 11
equites mille Caeſariani ſeptem millia Pompeianorũ equitum ſuſtinere non dubitant 399
equites Galli 149
equitum Gallorum temerarium iuſiurandum 208
equites Germani ſaepe in proelijs ex equis deſiliunt, ac pedibus proeliantur 81
equitum Romanorum generoſitas 242
equi alga paſti 488
equorum mira docilitas 81
equorum ſtudioſi Galli ibid.
eratoſthenes 153
eritius bellicum inſtrumentum 388
eſſedariorum uſus in proelijs, apud Britannos 94.99
eteſiae uenti 415
euphranor Rhodius uir fortis 429. eius mors 437
exactiones grauiſsimae Scipionis Pompeiani 365
exactiones graues Caſsij 454
excommunicatio ueterum Gallorum 147
exercitus Caeſariani maior pars Tirones 556
exercitus Caeſariani ſitis 418
exercitus hoſtiles a mane uſque ad horam decimam in conſpectu alter alterius immoti perſtantes 512
exercitus Afranij, & Petreij dimiſſus 311
exercitus Rom. ab Heluetijs pulſus, & ſub iugum miſſus 5
explorator falſa renuncians 27

F

FAbij Peligni facinus audax 337
fabius Max. Ruthenos & Aruernos ſuperauit 35
fa-

facere pro ſano, hoc eſt, quod ſani eſſet 108
facinus memorabile 337.349.528. horrendum 546
factiones Gallorum 21.145
factum eſt metum eſſe magnum 555
fagum & abietem Britannia non habet 110
falcatae quadrigae Pharnacis 470
factum in nauibus bellicis uſus 70
fames ac paenuria Afranianorum 304.305
fames Caeſarianorum militum ac tolerantia 177.384
familiae Orgetoricis decem millia hominum 3
familiae unius duo ſimul in Aeduo Senatu eſſe non poterant 186.187
fana pecunijs ſpoliata 263
fanum opidum 265
faſcium praelationis inuidia 414
fauonius Scipionem caſtigans 381
fautore Caeſaris LXXIV. a Pōpeio ſecuri percuſsi 551
fauſtus Sylla 261
fauſtus & Afranius uiui a Sitio capiuntur 535. eorum mors ibidem
ferrariae Biturigum 179
ferrariae officinae a Pompeianis inſtitutae 485
ferrum in maritimis Britanniae locis naſcitur 110
feſtinatio Caeſaris 489
fideicommiſſus exercitus 342
fides Caeſaris 549
fides Caeſarianorum militum conſtantiſsima 501
fides tota Italia anguſtior 444
fiduciaria opera legati 124
fiduciarium regnum 436
filia Ptolemaei regis minor ad Achillam ſe cōfert 419
filijs in feminino genere, Maiori ex duabus filijs 443
fluminis alti tranſeundi ratio 540

flumen auertere Caeſar molitur 295.296
flumina Romanos milites non morantur 201
fluſtates Romanis dediti 78
foederis militaris ſanciendi ritus apud Gallos 167
feminae a uiris prodi hoſtibus metuentes uiros hoſtibus ipſae produnt 182
folijs arborum paſti equi 382
fontem cuniculo intercipit Caeſar 250
fortiſsimi Gallorum cur ſint Belgae 1
fortitudinis exemplum memorabile 528
fortunae uis 156.159.164.172
fraternae pietatis exempla 15.86.491.zelus,& aemulatio 14.15
frenati equi,& infrenati in bellis 484
frigoris tolerantiſsimi Sueui 81
frigoribus expoſita eſt Gallia 11
frumentari 212
frumentum deditícijs ſuis dandum curat Caeſar 11
frumẽtũ certis diebus militibus admetiebat̃ Caeſar 20
frumentum ſuum Heluetij comburunt 4
frumenti anguſtia premitur Caeſar 372
frumenti condendi modus apud Afros 515
frumenta,& aedificia propria corrumpentes Galli 206
frumenta intra munitiones ſata 381
fuga Ambiorigis mira 165
fugae hoſtes celandae ratio 235
fugae ſimulatae fraus 341
fugitiui etiam legatos de pace mittebant de ſaltu Pyrenaeo 357
furluius Poſtumius adiutor Lentuli 384
funera Gallorum magnifica 151
fuſius Galenus Caeſarianus 348.eius induſtria 380
fuſius Cotta occiditur 167

G

GAbali populi 206.213
gabinij Caeſariani felicitas 449.infelicitas,& mors ibidem
gabiniani milites 346.412.416
gaditani Caeſaris fautores 324.325
Galba Sueſsionum Rex 43
galearum tegmenta ex uiminibus 385
galliae diuiſio 1.146
gallia omnis ad Septemtrionem eſt 10.91
gallia omnis pacata 61.repente tumultuatur 66
gallia prouincia 283.Caeſari decreta 26
gallia tamquam praedae Germanis & Romanis expoſita 34. ſubacta 251.libera eſſe iuſſa 36
gallia Tranſalpina 169
galliae concilium, cui ne orbis quidem terrarum poſſit obſiſtere 184
galliae conſenſus aduerſus Caeſarem 129
galliae conſenſus in libertate uindicanda 214
galliae conuentus Caeſar agit 41.conciliũ inducit 140
galliae equitatus ad Caeſarẽ in Britãniã profecturũ 105
galliae,& Germaniae morum diſcrimina 23.145
galliae & Hiſpaniae regiones ſaluberrimae 345
galliae fertilitas,ac opulentia prae Germania 23
galliae imperium ſibi uindicare uolunt Heluetij 2. Ariouiſtus & Caeſar 25.26.32.35.
galliae motus repentini 116.134
galliae praeſidia diſtribuit Caeſar 252
galliae prouinciae ſeruitus 216
galliae res geſtas Hirtius abſoluit 224
galli Belgae 41.42
galli bellicoſi 74.136.149.166
galli Celtae lingua Gallica dicti 1

galli diſciplinae ergo in Britanniam proficiſcebantur 148
gallorum equitum mos 150. iuſiurandum temerarium 208. uirtus, ac fortitudo mirabilis 290. 477
gallorum ueterum mores, ac inſtituta 145. & dein.
galli a Dite patre progeniti 150. graecis litteris utebantur ibidem. humanis uictimis dijs litabant 150. Cimbrico bello humanis corporibus ueſcebantur 216. in bellis ſedere ſoliti 234. iumentis maxime' delectantur 81. etiam ſenes militant 232. multoscarros in bellis habent 290. procero ac mirifico ſunt corpore 59. 499. religionibus dediti, eorumq. dij, ac uota 149. 150
galli armati in concilium ueniebant 137. nouis rebus plerumque ſtudent 83
galli in copijs Caeſaris 282. Iubae Regis 341. Pompeij 347
galli proditores in exercitu Caeſaris 51. 143
galli urbes ſuas ipſi incendunt 175
gallorum aduerſus Romanos cõiuratio 66. 132. odiũ & inſidiae, 121. 122. 123. 167. rebellio 41. 64. 83. 140. 168
gallorum ante Caeſaris aduentum annua bella 149
gallorum coniugia 150. cõſilia ſubita', & repentina 66. 83. conſuetudo erga liberos ſuos natu minores 66. mos in rumoribus nouis excipiendis 83
gallorum cum Caeſarianis proelium 65. 218
gallorum diſciplina ex Britannia allata 148
gallorum duces ad Alexiam 214
gallorum, & Belgarum eadem eſt oppugnatio 44
gallorum fortitudo 154. induſtria ac ſollertia 180 infirmitas 86. leuitas ac mobilitas 41. 68. 83. libertas 166 mollities in aduerſis 74. temeritas innata 193

gallorum facinus memorabile in mortis pro patria cō-
temptu 182
gallorum fuga,& clades 65.218.222
gallorum Germanorumq. Labienianorum caedes 494
gallorum immenſae copiae 213.214
gallorum ingenia candida,& aperta 520
gallorum inter ſe diſcrimina i.factiones duae 21.145
gallorum mira conſuetudo in concilij armati indictio-
ne 137
gallorum nobilium genera duo, Druides, & Equites
147
gallorum praecipui Belgae,& Aedui 257
gallorum principes ad Caeſaris pedes ſe abijciunt 21
gallorum tutelam aduerſus Ariouiſtum Caeſar ſuſci-
pit 24.30.33
gallis ignota Britannia 92
gallicarum nauium forma 69.& dein.
gallica claſsis aduerſus Romanos 70
gallicae plebis uilitas 148
gallicus uictus cum Germanico non conferendus 23
gallico Germanicus ager non comparandus ibidem
gallicorum murorum forma 180
gallinam Britanni non guſtant 111
ganymedes Eunuchus nutricius Arſinoes 242.eius o-
dium 435.impotens Regnum 443
garites Romanis dediti 78
garoceli Galli 7
garumna Flu. 1
garumni Aquitani Romanis dediti 78
gebenna mons 170.201
gemella legio 346
genabum Carnutum opidum 167.227.diripitur atque
incenditur 172

genabenſis perfidia, eiuſq. ultio 176.183
gener a ſocero proſcriptus 137
geneua Allobrogum opidum 4.5
genuſum Flu: 393
gergobia opidum 168
gergobina Boiorum op. 168
gergouia Aruernorum op. 187
eius oppugnatio 194
germaniae, & Galliae morum diſcrimen 145.146.& dein. 151
germani quando primum, & qua ratione in Galliam tranſierint 22.24.34.88. inde pulſi. 39
germanorum equitum uirtus 440
germani pedites ſummae uelocitatis inter equites pugnantes 37.246
germani leuis armaturae 308
germani Tranſrhenani continenter cum Belgis pugnantes 1. Belgis aduerſus Rom. coniuncti 42. eos Caeſar ulciſcitur 144
germanorum ad Caeſarem legatio 84. retenta 89. aduerſus Romanos dolor, & odiũ 121. arrogãtia 84. cultus corporis 152. cum Romanis conflictus 39. clades, ac fuga ibidem, & 88
germanorum matres fam. proeliandi tempus ſuis praeſcribunt 38
germanorum magnitudo corporis ac terror 28. mos in bellis parandis 153. nuditas 152. procacitas 35. ſuperſtitio in proelijs ſuſcipiendis 38. trepidatio 88. uagatio, ſeu peregrinatio & error 152. uictus ibidem. uirtus 208
germanorum omnis uita in uenationibus, & ſtudio rei militaris conſiſtit 152
germanos Galli quondam uirtute ſuperabant 154

ger-

germanos Caeſar debellat, & Germanico bello finem imponit 84.89
Cetera, quae ad Germanorũ deſcriptionem, mores, & inſtituta pertinent, uide fol. 152. & dein.
getuli & Numidae, Marij beneficiarij 493. ad Caeſarẽ deficiunt 495.508
getulorum Conſidij comitũ auaritia, & crudelitas 534
getulorum duo opida capiuntur 488
getulorum equites ſine frenis 512
gladiatoria familia Milonis 358
glans inſcripta uice epiſtolae miſſa 144.548
glandes fuſae 485
glaſto ſe inficiunt Britanni 111
gobonitio patruus Vercingetorigis 168
gomphi a Caeſare non toto die expugnati 397
gordunni Neruiorum clientes 126
grando ſaxorum in exercitum Caeſaris cadens 502
grauis armaturae miles legionarius 519
graecis ad Ciceronem litteris conſcriptam epiſtolam Caeſar mittit 138
graece indocti Neruij ibidem
graeci contra pop. Romanum pugnare nolentes 352
graecis litteris Galli olim uſi 148
grudij Neruiorum clientes 126
grumus natura excellens 542
guturnatus, ſeu Gutruatus, aut Cotuatus Carnutũ factionis princeps occiditur 247

H

HAdrumetum opidũ 326. a Caeſare obſidetur 474. capitur 531
hadrumetanorum multa a Caeſare 536
haliacmon Flu. 367
harpagones 294.546

harudes populi 22
heleuteri populi 213
heluetia omnis ciuitas in quattuor pagos diuiſa 8
heluetij ceteris Gallis praeſtantiores 1.cetera de Heluetijs uide fol.1.2.3.4.5
heluij pop. 170.206
heraclea Sentica 395
hercinia ſilua 154.eiuſq.ferae 155
herculis fanum Gadibus 323
herculis fano ablata reſtituit Caeſar 327
herminius mons 454
hibernia inſula 111
hiemare ſub pellibus 353
hiemes in Gallia maturae 91
hiempſal Rex 509
hippo regius 535
hippotoxotae 347.484
hiſpalis opidum 323.326.eius oliueta 555.eiuſdẽ turbatio,ac moleſtia 562.565
hiſpalenſibus ingratitudinem exprobrat Caeſar 565 566
hiſpani equites 118
hiſpani in copijs Caeſaris 498
hiſpanorum auxilia Gallis aduerſus Romanos 77
hiſpanorum pugnandi ratio 286
hiſpanorum ſeditio inter ſe 462
hiſpaniae caput Corduba 538
hiſpaniae principes ad Caeſarem tranſeunt 363
ex Hiſpania apportabantur neceſſaria ad armandas Caeſaris naues 103
hiſpanicae res tam Pompeianorũ quam Caeſarianorũ 283.334.376.dein.537.
hiſpaniae duae a Caeſarianis pacatae 398

hiſpaniae ulterioris fecunditas,& ſitus 542
hiſpaniae ulterioris potitus Cn. Pompeius adoleſcens 537
hiſpaniarum deditio 335
hiſsam M. Octauius a Caeſare abalienat 349
homines a Gallis pro uictimis immolati 149
hordeo corrupto,& panico uetere ſe alentes Maſsilienſes 327
hordeo frumentum auctum 381
horrorem adſpectus glaſto ſibi conciliant Britanni in bellis 111
hoſpitium ſacroſanctum 547. eius uiolati nefas 546
hoſtis conſilia qualiter accipienda 120.121
hoſtis in acie tollendi ratio 138.139
hoſtis in iniquum locum pertrahendi ſtratagema 143
hybridae a Labieno conſcripti 484

I

IAdertinorum in pop. Rom. officia 449
ibernia inſula. uide, Hibernia
iberus Flu. 295
iccius,& Antebrogius Rhemorum legati 42
iccij anguſtiae 45
ignis iaci ſolitus 544
ignis ſupplicium 3.168
Cum Igne pugnantes Caeſariani 128
igni uiui combuſti Paradenſes expugnati 530
ignibus nocturnis produntur aliquando milites 377
ilerda opidum 282.296
illurgauonenſes populi 295
in Illyrico geſta 61.65.103.449
imanuentius Trinobantium Rex 114
imitatores ſollertiſsimi Galli 179
item Alexandrini 422

impe-

imperatorem ſe appellat Scipio 364. eo nomine indignus cenſetur a Centurione Caeſariano capto 501
imperatores munera ac dona ab amicis accipiebant re bene geſta 468
in Impuberes etiam ſaeuit Bibulus 353
indo Rex 543
induciomati Treuiri ſimulatio 104.105.dolus ad defectio 118.136.fuga 134.caedes 137
indutiarum genus ex miſericordia 321
inermes aliquando Germani terrorem Romanis afferentes, poſtea armati, ac uictores ſpreti, & ſuperati 30
infantibus in ardore pugnae non parcitum 183
ingratos ac perfidos Caeſar ulciſcitur 514
inimici alter alterum ſeruantes 118
inſidiae Labieni aduerſus Caeſarem 505. detectae 516
inſidiarum occultandarum fraus 435
inſignia ſibi in proelijs accommodabant milites Romani 54
inſignium & ſignorum militarium occultandarũ fraus 195
inſontes etiam, & innoxios nonnumquam dijs ſuis ſacrificabant Galli 150
inſtar legionis uideri 387. inſtar cohortium 432
interceſsio Tribunicia 260
intermittere dare obſides; hoc eſt, ceſſare, & protrahere 98
interpretes quotidiani 14
per Interpretes Caeſar Gallis locutus 14
iſſa Inſula 453
iſthmum Caeſar munit 380

italia ſine uulnere a Caeſarianis capta 391
italia ſine Sicilia, & Africa teneri non poteſt 354
italiae facultates, & exiſtimatio 139
itineris Caeſariani ad hoſtes aſperitas 299
itineris difficultas in Afraniano exercitu 305
ithyreae naues 484
ictius portus 104
iuba Numidiae Rex, Pompeij hoſpes, & amicus 329
Caeſaris hoſtis 488. auxilia Pompeio ſuppeditat 455. elephantos ad Scipionem adducit 488. 503. auxilia a Scipione Pompeiano abducit 488. ad Vticam male pugnat 330. Vticenſes confirmat 338. Curionem Caeſarianum uincit 342. eius crudelitas 343. 516. 521. ſuperbia & arrogantia 504. terror apud Caeſarianos, & ruſus contemptus 503
iubae Regis anguſtiae 488. 496. 508. 533. mors 535
iudiciorum mira forma, ut alij audirent, alij iudicarent 344
iulius Caeſar & P. Seruilius conſules creantur 344
iumenta alga tolerata 487
iuuenta ſua ſarcinaria Afraniani ipſi occidunt 307
iumentis maxime delectantur Galli 81
iunij paenitentia 547
iuppiter a Gallis cultus 150
iura mons altiſsimus 25
iuſiurandum Labieni in fauorem Pompeij a Caeſare metuentis 352
iuſiurandum temerarium equitum Gallorum 207
iureiurando hoſtili fidentes Caeſariani Tyrones in perniciem ſuam ſe dedunt 362

La-

L

LAbieni Caeſaris legati caſtra oppugnata 137. eius ſtratagemata 143.203. ſupplementum 201. cum Gallis proelium 205. uirtus 187
labienus a Caeſaris inimicis ad defectionem ſolicitatur 255. Cingulum opidum exaedificat 268. Pompeio iurat, & idem facere cogit legatos, Tribunos, centuriones &c. 352. eiuſdem cum Vatinio de pace altercatio 356
labieni aduerſus Caeſarianos crudelitas 390. aſſentatio ad Pompeium 401. acies contra Caeſarem 480 inſidiae aduerſus Caeſarem 505. detectae 516
labieni fuga, & clades 498.505.517. mors 559
laboris intolerantes Galli 179.185
labori, ac duritiae, a pueris ſtudent Germani 151
labrum dumtaxat ſuperius non radunt Britanni 112
lacetani ad Caeſarem tranſeunt 295
lacte, & pecore uiuunt Sueui 81
lacte, caſeo, carne uiuunt Germani 152
lacus Lemanus 25
laniſtae in modum Caeſar ſuos tyrones aduerſus elephantos inſtituit 519
largitio Caeſaris 326 327
larinates populi 273
lariſſa opidum 397
latobrigi patriam ſuam deſerunt 4. redeunt 19. eorum numerus 20
latrocinia apud Germanos infamia quae non ſint 153
latrones dicti Romani ab Aeduis 140
legati aliae ſunt partes, atque imperatoris 378
legati Heluetiorum ad Caeſarem 5
legati iuregentium ſacroſancti 67
legati officium 323

legati ſingulis praefecti legionibus 195
legatorum uiolatorum ultio 72
legatos Caeſaris Galli uiolant 67. Pompeiani item 552
legio Centuriones ſuos caedens 459
legio Gemella 346
legio ſeptima frumentatrix 99
legionis decimae uirtus & pretium apud Caeſarem 30.31
legio undecima Caeſaris impar ceteris 230
legio uigeſima ſeptima tyronum 362.366
legio trigeſima ſexta, 447. trigeſima ſeptima 425
legio uernacula 226
legio ueterana 362
legione una Gallia ulterior obtenta 5
legiones a duce perfuga tranſductae 332
legiones Caeſaris ueteranae, & nouae 230
legiones duae Caeſari detractae, Pōpeio traditae 257
eae primariae erant in exercitu Pompeij 402
legiones Pompeij 345
legiones ſemper duae pro caſtris Caeſaris excubabant 181
legionum Caeſarianarum in hiberna diſtributio 117
legionarij militis robur 519.520
legionarij in equos impoſiti 32
leguminibus etiam contenti erant Caeſariani milites in inopia 376
lemouices populi 214
lemouicum opidum 241
lenium opidum 561
lentulus Spinther Aſculo expellitur 267
lentulus & Marcellus coſſ. Caeſaris hoſtes 254.267. Roma metu Caeſaris aufugiunt 267
lentulus Marcellinus Quaeſtor Caeſarianus 384

Lentuli Conſulis aes alienũ 260. odium in Caeſarẽ 258
Lentulus Spinther aetatis honorem oſtentat 398
Lentulus Spinther Caeſaris beneficiarius 271. eiuſdem fuga 267. mors 413
Lenunculi, nauigia piſcatoria 344
Lepidus Proconſul in auxilium a Caſsio uocatur 460. mediat inter Caſsium & Marcellum 463
Lepontij populi 85
Leporem Britanni non guſtant 110
Leptis opidum 458 ciuitas immunis & libera 476
Leptim Labienus oppugnare conatur 491
Leptitanorum multa a Caeſare 536
Leuaci Neruiorum clientes 126
Leuci populi 30
Leuis armatura inter equites interiecta 484
Leuis armaturae pedites 218
Lex Aeduorum de magiſtratibus creandis 186.187
Lex Iulia 267
Lex Pompeia de ambitu 345
Leges Coeliae duae 357
Lexouij, ſeu Lexobij, aduerſus Romanos cõſpirãt 67.72
Libertas Gallorum 67.167
Libertini, & ſerui in militiam adſcripti 484
Libo Pompeianus cum Caeſare ad oricum colloquitur 354. inſulã Brundiſinam occupat 360. Caeſarianos terret, ibidem. Brunduſio diſcedit 360
Liburnica Claſsis Pompeiana 347
Licinius Damaſippus 344
Lictores habere priuatis non licebat 292
Ligarius captus a Caeſare necari iuſſus 115
Q. Ligario, C. Conſidij filio Caeſar ignoſcit 532
Liger, ſeu Ligeris Flu. 67.169.201
Lilium in munitionibus Alexiae 213

lilybaeum promontorium 474
lingones pop. 18.30.85
lintrium uſus in fluminibus tranſijciendis 8
liſcus Aeduus Dumnorigem apud Caeſarem defert 12
litata internecio, hoc eſt ulta 553
litauicus Aeduus eiuſq. fratres 190. 192 eius perfidia, ac fuga 189.191.199
litora omnia a Pompeianis tenebantur 372
litterae Caeſaris uix, atq. aegre in Senatu recitatae 258
litteris diſciplina Druidum non mandabatur 148
liuineius Regulus, Hadrumeti praefectus 532
longarum nauium agilitas 109
longinus Caeſarianus 457
lorica 211
l. Aemilius Decurio equitum Gallorum 16
l. Afranius Legatus Pompeij 282. proditionis poſtulatus 290
l. Aurunculeius Cotta legatus 117. eius prudens conſilium 121. uulnus 124.125
l. Caeſar adoleſcens legatus 206. 263. oratione Vticenſes cohortatus, ut partos, aperirent, & Caeſari aduenienti obuiam proficitur 531
l. Canuleius legatus Caeſarianus 372
l. Caſsius Conſul ab Heluetijs caeſus 5.9
l. Caſsius Longinus Caeſarianus 366
l. Cellae Caeſar ignoſcit 532
l. Ciſpius Caeſarianus 514
l. Decidius Saxo Caeſarianus miles 248
l. Domitius 262, in Caeſaris poteſtatem uenit 272. eius fuga 327
l. Domitij ſententia de tribus tabellis iudicibus dandis in cauſſa eorum qui a Pompeio non ſtetiſſent 398. eiuſdem mors 419

L.Fabij Centurionis ſeu uirtus, ſeu temeritas miranda 197
L.Hirtius a Pompeio ad Parthos miſſus 398
L.Iunius Patiecus 538
L.Laterenſis Imperator appellatus 456.eius mors 457
L.Lentulus Conſul 258. eius mors 413. uide, Lentulus
L.Licinius Squillus Caſsium ſauciat 456
L.Lucceius Pompeianus 356
L.Manlius praetor Pompeianus 273
L.Manlij Proconſulis fuga 75
L.Mergilio 456.452
L.Metellus trib.plebis Caeſari obijcitur 279
L.Minucius Baſilius 156.eius ad Caeſarem epiſtola 549
L.Munatius Plancus 117
L.Naſidius Pompeianus 313
L.Paullus conſul 253
L.Petroſidij aquiliferi mors 126
L.Piſo 260
L.Piſo Caeſaris ſocer 9.260.eins mors 9
L.Plancus Caeſarianus 283.475
L.Pupius Centurio a Caeſare captus dimittitur 265
L.Racilius aduerſus Caſsium conſpirat 456. eius mors 457
L.Roſcius 117. Quaeſtor 136.praetor 260
L.Rubrius in poteſtatem Caeſaris uenit 272
L.Septimij trib.militum aduerſus Pompeium crudelitas 413
L.Sertorius 295
L.Straberius Pompeianus, Apolloniae praefectus; clam inde profugit 352
L.Ticida eques Romanus 501
L.Titius Trib.milit. 458
L.Tiburtius in colloquio uulneratur 357

L.Ti-

l.Torij apud Cordubenſes terror 460
l.Torquatus Orici praefectus Pompeianus ſe,& Oricũ Caeſariani dedit 351.eius mors 535
l.Valerij Praeconini legati mors 74
l.Vareni Centurionis egregium pro inimico facinus 129
l.Vibullius Rufus in Caeſaris poteſtatem ueniens, ab eo ſemper dimiſſus 350
lucretius Hiſpilo Pompeianus 348
lucterius Cadurcus homo audax 168.169.170.243. 244
luminibus accenſis noctu Vticam Caeſar peruenit 531
lunae plenae uis in aeſtibus maritimis 97
luna niſi noua Germanos non contendere 38
lunata caſtra 525
luſitania 282.455.561
luſitani Hiſpalim oppugnant 561
luſitani leuis armaturae 290
lutetia Pariſiorum 140.201.incenditur 203
luxuries Pompeiani exercitus 407
lyſſum opidum 362.363

M

MAcedones equites in Pompeij copijs 346
macedoniae pars,libera 366
machinae bellicae Romanorum barbaris admirationi ſunt 59
machinae uariae Alexandrinae 421
magiſtratus Gallorum 152
magiſtratus bellici apud Germanos 153
magiſtratus lex apud Aeduos 186

magiſtratus praepoſtere decernuntur Romae 262
magiſtratus Romanis ſacroſancti 566
magnitudo animi Caeſaris 493
magnitudo corporis & uires ut ponantur 81
malaca urbs 464
malacia, ac tranquillitas maris 72
malcus Nabataeorum Rex 420
mandubiorum fames, ac miſeria 217
mandubracius adoleſcens Britannus 114
manlius Tuſculus 456
manus rebellibus uictis praeciſae 250
manibus praeciſis dimiſsi tabellarij capti 544
marcelli odium aduerſus Caeſarem 256
marcellus cum Cordubenſibus a Caſsio deficit 459. Vide, M. Marcellus.
marcius Criſpus praeſidio Thebennenſibus a Caeſare mittitur 525
marcomanni Germani 39
m. Acilius, & Statius Murcus Legati Caeſaris 355
m. Antonius legatus Caeſaris 219. Quaeſtor 225. Brundiſio praeeſt 359. eius ſacerdotij petitio 254
m. Antonius, Q. Caſsius Trib. pl. Caeſaris fautores 259
m. Aquinius nouus homo 509
m. Aquinio Catonis filio Caeſar ignoſcit 532
m. Ariſtij Trib. mil. miſera caedes 193
m. Bibulus Pompeij praefectus maris maximus. Vide, Bibulus
m. Coelius Rufus praetor Romanus 357. 358
m. Calidij ſententia de rep. in diſſenſione ciuili Pompeij, & Caeſaris 259
m. Cato Vticenſis 486. 496. 530. Vide, Cato.
m. Craſſus a Parthis interfectus 364
m. Eppio Caeſar ignoſcit 532
m. Fa

m.Fauonius Pompeianus 367
m.Lepidus praetor 327
m.Marcelli ſententia de rep,in diſſenſione Caeſaris & Pompeij 258.idem praetor appellatus 460.eiuſdem prudentia 461
m.Meſſalla,& M.Piſo Conſules 26
m.Meſſala legatus 490
m.Octauius Pompeianus 347
m.Opimij praefecti equitum Scipionis mors 369
m.Petreij Centurionis praeclarum facinus 197.eiuſdē fauor erga Caeſarem 367. erga Pompeiū 482. fuga 533.mors 535
m.Plotius in colloquio uulneratur 357
m.Pomponius Caeſarianus 410
m.Rufus Quaeſtor 328.343.eiuſdem ſentētia de Caeſare,& Pompeio 259
m.Silanus 139
m.Tiro ignominioſe dimittitur 508
m.Titius Ariouiſti hoſpes 36. de manibus Germanorū ereptus 40
m.Trebius Gallus 66
m.Valerius Procillus 36
m.Varronis in ulteriore Hiſpania legati mutatio 323. dein.eius legationes 460
marcomanni populi 39
mare bis aeſtuans XII horarum ſpatio 69
mare concluſum,& mare apertum 67
maris tranſitu Caeſarē prohibere Pōpeius conatur 347
marium omnium non eandem eſſe naturam 66
marij affinis Caeſar 493 (68
maritimorū Gallorū rebellio aduerſus Caeſarē 66.67.
maritimorum opidorum munitio 69
marrucini populi 273.336

marſ 150
marſi Centuriones perfugae 331
marſorum militum uirtus 270
maſsilienſes docti 322
maſsilienſium res 280.281.293.294.312. 313.314.316. 320.322.323.328. eorum nomini & uetuſtati defert Caeſar, ne eos perdat 327.328
materiari 212
mater fam. de muro ſe deijciens 549
materiae inopia laborat Africa 485
matiſcone opidum 223
matrona Flu. 1
mauri equites 477
mauri equites elephantorum praeſidium 527
maurorum equitum duo millia a minus triginta Gallis equitibus in urbem repelluntur 477
mazaga opidum 461
mazarae telerorum genus 18
mediomatrices 85.213
medobrega Luſitaniae op. 454
melodunum opidum 202
memorabile Caeſaris factum in difficultate pecuniaria 345
memorabile Caeſaris documentum in reficiendis militibus 392
memorabilis caſus in conflictu nauali 316
memoriae exercitatio 148
menapij Galli 43.59.78.82. Vſipetibus oppreſsi 82. eorum uaſtatio 102. rebellio 140. deditio 142
mendacij uſus in captandis militum animis 149
menedemus Macedoniae princeps 336
mercatorum commercia cur admittant Sueui 81
mercurius praecipue apud Gallos colebatur 150

mel-

meſſalla Caeſarianus Vticam cuſtodit 531
meſſanae periclitatio 410
metioſedum opidum 204
metropolis opidum in poteſtatem Caeſaris redactum 397
militis in Caeſarem cauillum 33
militis ueterani cum elephanto pugna 522
milites a mane ad ueſperam ieiuni in armis ſtantes 500
milites prae pauore teſtamenta condentes 29
milites ſe ipſos plectentes 396
militum amor erga Caeſarem 311
militum tyronum ruditas 162
militaris diſciplina & ſeueritas largitione nimia minuitur 454
militarium ſignorum conferendorum caerimonia apud Gallos in foederibus ſanciendis 167
milo caedis Clodianae reus 359
eiuſdem molimen, ac mors 359
minerua dea 150
minucius Rufus Pompeianus 348
minucius Silo, L. Racilij cliens 456
minucius cõiurationis aduerſus Caſsium index, excruciatur a libertis 457
minuratim ſe recipere 492
miracula poſt uictoriam Caeſaris 413
mithridates Pergamenus 438. ſe Caeſari iungit ibidẽ, & 439. Rex Boſphori a Caeſare conſtituitur 472
mona inſula 111
monomachia 554
morini Galli 43. ultimi Gallorum pacati 78. eorum ad Caeſarem legati 92
Barbaros ſe uocant ibidem
morini Caeſarianos ex Britannia reduces inuadunt.

dunt 101.in poteſtatem Romanorum redigũtur ibidem. Atrebatibus a Caeſare attributi 214
a Morinis in Britanniam tranſiectus breuiſsimus eſt 93
moritaſgus Cauarini Regis frater 135
moſa Fluuius 84
mulieres & pueri in muro diſpoſiti ad ſpeciem dumtaxat 349
mulieres Germanorum rhedis & carris impoſitae 39
mulierum Gallicarum mos in proelijs capillum paſſum demittendi,& liberos proferendi 197
mulierum crines praeſecti ad tormenta bellica efficienda 349
muliones,equitum ſpeciem exhibentes 194
munatius Plancus Caſsij lictorem gladio tranſigit 456
munda opidum 559
mundenſis campus 556
mundenſium ducum clades 562
munera Milonis 358
municipia Romana,pecunias exiguntur 262
munitiones Caeſaris ad Alexiam 211
munitiones Caeſaris & Pompeij ad Dyrrhachium 373
munitionum ambitus inuſitatus 384. Vide, Opera.
muri opidorum Gallicorum 180
muri hoſtilis primum conſcendendi gloria 196
murus mirae longitudinis 6
muſculi forma 318
mutuo ſeſe conficere conantur Iuba, & Petreius 535
myoparo 452

N

NAbataeorum Rex 420
nannetes Galli 67
narbo urbs 74.170.251
naſidij claſsis capta 515

naſi-

naſidij odio Sulcitani a Caeſare multantur 536
naſidianae naues, inutiles 316
naſua & Cimberius Sueuorum imperatores 27
naues Britannorum 291
naues Caeſaris 67.93.99.103.108.109.278.292.346.
348.362.363
nauium Gallicarum forma 68.69.70.71
nauium Rhodiorum naufragium 362
nauium Romanorum cum Gallicis impar proelium
70
nauale certamen Romanorũ, & Gallorũ 71. Maſsilienſium, & Caeſarianorum 293. Vatinij & Octauij 451
nauigationes Caeſaris felices 116
naupactus 367
neapolis 474
nebulae craſſae latibulum 541
negligentia ex diuturnitate 232.349.516
nemetes Germani 39
nemetocerna opidum 252
nemo tam fortis, qui non rei nouitate perturbetur 163
neruij equitatu nihil olim ualebant 52
neruij Gallorum ferociſsimi 43. Graece indocti 132.
militaria opera a Rom. facere docti 127. eorum clientes 126. mores 50.134. multitudo 128. pernicacia in re aduerſa 57. in Rom. rebellio, ac fraus 52.55.125.
126.133.137.140. deditio 57.140
nicomedis Bithynij nobilitas 466
nicopolis opidum 445
nili aqua limoſa, atque turbida 423
nimbus cum ſaxorum grandine 502
nitiobriges populi 170. eorum Rex Teutomatus
185
niue altiſsime Caeſar non prohibetur ab itinere 170
no-

noreia opidum 4
noricus ager ibidem
noricus Rex 269
nouiodunum opidum 48.49.173.174.200
nox dierum xxx in inſulis Britannicis 111
noctem diei praeponunt Galli 150
noctes in Britannia, quam in continente, breuiores 111
noctium nõ dierum numero ſpatia temporum metiuntur Galli 150
nocturna Gallorum concilia 135
nocturna opera Caeſarianos obſeſſorum 126
numeius, & Verodoctius Heluetiorum legati 5
numidae, & Cretae ſagittarij in exercitu Caeſaris 45
numidae, & Getuli a Scipione multi ad Caeſarem delabuntur 493
numidae in cruce ſuffixi 516
numidarum aduerſus Curionem ſtratagema 341
numidarum celeritas 518. eorum equi infrenati 484
numidarum clades 329.340. incurſio in exercitum Caeſaris 476.518
nutricius pueri regis regnum procuratus 415
nymphaeum portus 361

O

OBſides Caeſariani ab Aeduis male multantur 205
obſides Gallorum malehabet Ariouiſtus 23
obucula opidum 459
ocelum opidum 7
octauij Pompeiani caſtra oppugnantur 350. eius cum Vatinio nauale proelium 452. 453. fuga 453
octodorus Veragrorum uicus 62. incenſus 65
octogeſa opidum 295
oculorum effoſsio in minoribus 168

olei tricies centenis millibus pondo multantur Leptitani a Caeſare 536
ollouico Teutomani pater 185
onuſtus cum genitiuo 514
opera Caeſaris ad Alexiam 211. ad Maſsiliam 317
opidum altiſsimis moenibus a Caeſare uno nec toto die expugnatum 397
opidum quid Britanni uocant 115
opidi Corfinij cura Caeſari, ne diripiatur a militibus 270. 271
opidi Sarſurae praefectus Scipio, a multitudine interficitur 521
opida Hiſpaniae natura loci munita 541
oppis legatus Caeſaris 517
orchomenum Caeſar recipit 380
orcinia Silua 153
orgetorix (qui & Orgentorix inuetuſtis quibuſdã codicitur) Heluetiorum princeps 2
orgetorigis filius, & filia capiuntur 19
orgetorigis mors 4
oricum opidum 348. Caeſar recipit 351
oſcenſes populi 294
oſiſsini Romanis dediti 61
otacilius Craſſus Pompeianus 362. 363

P

PAbuli equorum inopia apud Pompeianos 382
pabuli inopia iumenta ſua occidentes 308
pabulo retenta iumenta toto quatriduo 308
pacatorum inſigne in bellis 197
pacidius Pompeianus 480
pacidij Pompeiani aduerſus Caeſarẽ pugna 523. eiuſdem mors 525
paconia inſula 474
pae-

paemani Germani 44
pagi centum Sueuorum ad ripam Rheni conſidentes 27
pagi Tigurini robur 8
pagos in quattuor omnis ciuitas Heluetia diuiſa ibidem
palaeo pharſalica uictoria 453
palma ex pauimento enata 413
paludati praetores 262
paludes Morinorum 101
palus inter duo caſtra media 46
palus perpetua in Sequanam influens 202
panis a famelicis in hoſtium caſtra abiectus 376
panis ex radice factus ibidem
panico & ordeo ſe alentes Maſsilienſes 327
parada opidum, & eius miſeranda clades 529
paraetonium 424
parentare ciuibus 133
pariſij populi 140
parthi Romanorum hoſtes 364
parthicum bellum 256
parthinorum opidum Caeſar expugnat 370
parthinos Pompeius praedae loco habuit 372
paſtores indomitis 186
paſtores Turini a Milone ſolicitantur 359
pecuniae conflandae commenta 365.454.458
pecuniae e fanis tolluntur 262
pecuniam publicam ſibi oblatam Caeſar repudiat 273
pecunias Caeſar mutuas a Tribunis militum, & Centurionibus accipit 283
pecus loco frumenti imperatum 291
pecoris cupidi barbari 169

pecoris in agros obuerſari ſiniendi aſtutia ad occultan-
das inſidias 446
pedites nuda celeritate equorũ curſum adaequãtes 37
peditũ eximiae pernicitatis cõminiſcendorũ inter equi
tes in pugna ſtratagema 207.208.236.399.479. 517
peligni pop. 268
pelles pro uelis 69
pelles ueſtitus Sueuorum 80.259
peluſium ſe confert Pompeius uictus fugiens 412.id a
Mithridate capitur 437
pentiremes duae Caeſarianae capiuntur 513
perfidia Aeduorum aduerſus Romanos 192
perfuga Gallus ad Gallos adornatur 73
perfugae Caeſariani 383
perfugae multi ex Pompeianis quotidie ad Caeſarem
confluebant 194
periclitari fortunam 350
periurium Otacilij Pompeiani 362
periurij perfidiam morte Caeſar ulciſcitur 514
pertinaciam hoſtium Caeſar magnopere uindicandam
cenſet 247
petra,locus 372
petreius legatus Pompeij 28 2.eius furor 303
petreius Theſſalus Pompeij fautor 367
petreius & Afranius Pompeiani copias iugũt 28 2.Cae
ſaris calamitatem Romam ſupra uerum nunciant 291
eorundem crudelitas in Caeſarianos 204
petreij mors 535
petrocorij pop. 213
pharus quid ſit 418
pharitae 431
pharnacis Armeniae Regis res 443. 444. 445. & dein.
448.449.450.451
phar-

pharſalia locus ubi Caeſar milites ſuos expoſuit 348
pharſalici exercitus clades 409
philippus Trib. plebis 262
philo Pompeianus Hiſpalis praefectus 561
photinus Eunuchus nutricius Ptolemaei Regis, regnũ Aegypti procurat 415. eius caedes 419
piceni populi 266
pictonum uexatio 241
pilorum cacumina ardentia 504
piruſtae Illyrici 103. eorum legatio, ac deditio ibidem
piſaurum opidum 265
piſcibus & ouis auium uictitantes populi 85
piſo Aquitanus cum fratre occiditur 86
plaetorij Ruſtiani mors 535
planities xv. milia paſſuum patens 497
plebs Gallorum, Seruorum loco habebatur 147
plebis Gallicae tutamen aduerſus potentiores 146
pleumoſij Neruiorum clientes 126
plumbum album in Britannia 110
pluuia ſaxorum 502
pompeia lex ambitus 345
pompeiae Fauſti uxori Caeſar ignoſcit 535
pompeij, & Caeſaris amicitia 139. 140
abalienatio Pompeij 257. 262
pompeij patris, & filij, & Pompeianorum res geſtas in bello aduerſus Caeſarem uidere potes a fol. 256. ad fol. 417. rurſus fol. 458. 459. 460. 485. 486. 487. itẽ a fol. 532. ad fol. 566
pompeij Rufi periculum 528
pomponius, M. Caeſarianus 366
pontis in Rheno a Caeſare facti ratio & forma 84. 144
pontis interciſi reficiendi ratio 296
pontem celeriter efficit Caeſar 90. 292

pontem Geneuenſem Caeſar reſcindit 5
pontem in Arare Caeſar facit 9
pontes interruptos reficere Caeſar prohibetur magnitudine fluminis 289
pontones 363
pontum Caeſar recipit 465.472
pontum Pharnaces occupat 448
populi,& ciuitates ad partes Caeſaris tranſeuntes 295
poſſe largiter apud aliquos 13
poſtumiana caſtra 542
praedonum bellum 328
praeſcriptio,praetextus 365
praeſidium Iubae Regis apud Thebennam interficitur 415
praetores inter ſe aduerſarij 357
praetorum de imperio ad populum ferebatur 262
praeuertere, hoc eſt anteuertere,& praeuenire,atque occupare 186
praeciani Romanis dediti 76
princeps, prima 31
pro rata parte 265
proconſul cum imperio ad urbem manens 139
procurator regni Nutricius Regis pueri 415
prouincia facta ex Regno Iubae 536
prouinciae Galliae ſeruitus 216
proelium equeſtre 506.nauale 426.429
proelia ſex a Caeſare uno die facta 378
ad Ptolemaeum Regem Aegypti Pompeius fugiens ſe confert 412.413
ptolemaeum inter & Cleopatram Caeſar arbitrum ſe interponit 415
ptolemaei patris teſtamentum ibidem
ptolemaeum puerũ Caeſar in ſuã poteſtatẽ recipit 416

ptolemaei Regis pueri fictae lacrymae 436
ptolemaei Regis caſtra oppugnat Caeſar 440
ptolemaei Regis mors 443
puberes omnes armati conuenire coguntur armato cõcilio indicto apud Gallos 244
p. Actius 328
p. Atrius eques Ro. a Caeſare captus 517. uenia donatur 532
p. Caluicius Pompeianus 560
p. Conſidius pro exploratore miſſus falſa rennunciat 15.16
p. Cornelij Scipionis mors 522
p. Craſsi adoleſcentis res 39.61.67.68.74.78
p. Domitius. Vide, Domitius
p. Lentulus Spinther in poteſtatem Caeſaris uenit 272. Vide Lentulus.
p. Ligarius Afranianus iuſſu Caeſaris necatus 515
p. Saſerna 478
p. Seruilius Coſ. 345
p. Sextij Baculi primipili mors 64.162
p. Sitius Numidiam Iubae regnum inuadit 496. eiuſdē uirtus 539
p. Sulpicius Rufus legatus 94
p. Sulpicius praetor 410
p. Syllae dexteritas 377.378
p. Vatinius Caeſaris legatus 357
p. Veſtris eques Rom. captus 515
puellae regnantis taedium apud populum 435. 436
pueri & mulieres in muro ad ſpeciem militum diſpoſiti 350
pugna ex eſſedis 94.99
pugna naualis 71

pugna ſex horas durans 64
pugnam ineuntium Gallorum uota 68
putei a Caeſarianis fodiuntur 425
pyra Iubae Regis in opido Zama 533
pyrenaei montes a Caeſare occupantur 281

Q

QVadrigae falcatae Pharnacis aduerſus Caeſarem 470
quinctilius,& L. Canuleius, legati Caeſaris 372
q. Aquila Caeſarianus 514
q. Atrius nauium Caeſarianarum praefectus 108
q. Caſsius Trib. pl. Caeſarianus 325. Gaditanorum praefectus 327
q. Caſsij Longini odium in Hiſpanos,& contra 454. uulnus 456. mors 464. Vide, Caſsius.
q. Cicero Caeſarianus 117. eius caſtra oppugnantur a Neruijs 126. eiuſdem ualetudo tenuiſsima ibidem
q. Coponius Rhodiae claſsis Pompeianae praefectus 361
q. Cornificius Caeſarianus 448
q. Cominius Caeſarianus ad Scipionem deductus 500
q. Fabius Maximus legatus Caeſaris 538
q. Fulginij Caeſariani primihaſtati XIV. legionis mors 288
q. Fuſius Calenus legatus Caeſaris 312
q. Iunius Hiſpanus 118
q. Laberij Duri Trib. mil. mors 112
q. Ligario Caeſar ignoſcit 531
q. Lucretius Senator 269
q. Marcius Trib. mil. Pompeianus ad Caeſarem transfugit 543

q.Patiſcus Caeſarianus 444
q.Pedius legatus Caeſaris 42.359.538
q.Pompeij Nigri equitis R.Italicenſis robur 554. eiuſdem cum Antiſtio Turpione ſingulare certamen ibidem
q.Sertorij milites 76
q.Sabinus 379
q.Sextius de uita pecuniam paciſcitur 457
q.Titatius Varus praefectus equitum 242
q.Titurius Sabinus legatus Caeſaris 44. eiuſdem prouincia 68.apud Vnellos acta 72.ſtratagema 74. 117. 120.& dein.eiuſdem mors 124
q.Tullius Cicero 158
q.Varus praefectus equitum Domitij Caeſarianus 369
q.Velanius 66
quiret 531
quos inter 197

R

Rabirius Poſtumus 477
radix qua uice panis uterentur Caeſariani 376
radicibus arundinum paſti equi 394
raſcipolis Macedonis auxilia Pompeio 346
rauenna opidum 261
rauraci populi 214. ſe Heluetijs domos ſuas relinquentibus iungunt 4
rebilus magni uſus militaris uir 329.336
rex Iuba Vide,Iuba.
regis Deiotari abiectio 467. ſubleuatio ibidem. Vide, Deiotarus.
reges Aegyptijs conſtituit Caeſar 442
reges Britannici quattuor 115
regnum fiduciarium 435
regnum Iubae in prouinciam conuerſum 536
rei

rei ex uinculis cauſſam apud Heluetios dicebant 3
religio ſacerdotum Gallicorum 148
remulco nauem abſtrahere 328.adducere 427
repraeſentare, in praeſentia dare 468
reſcribere ad equum 32
rhedones Romanis dediti 61
rhemi Romanorum amici 205. in inſidias Bellouacorũ incidunt 232
rhemi ſe Caeſari dedunt 42. eorũ amicitia uſus Caeſari 43. eorundem apud Caeſarem auctoritas, & gratia 136.141.146.147.
rheni fluminis latitudo, & altitudo, origo, fluxus, & inſulae 23.85.88.89.
rhodanus fluuius 1.2.4.25
rhodiae claſsis Pompeianae praefectus C. Marcellus, cum C. Pomponio 347
rhodiorum in maritimis proelijs uirtus 426
romani ab Heluetijs caeduntur 11
romani arbitri regni Aegyptij teſtamento electi 415
romani negotiatores imprudentes Genabi a Gallis opprimuntur 167
romani Sicambris praedabundi produntur 160.161
romani ſtatura breui, Gallis ludibrio ſunt 59
romanorum ac Britannorum diſpar pugna 113
romanorum incautorum oppreſsio ab Aeduis 242
romanorum mos in pugna committenda 404.405
romanorum ſeruitutem excutere Galli conantur 66
romanorum naues ad Maſsiliam 293
romanarum legionum pluſquam hyperbolica laus 566
roſcillus & Aegus Allobroges fratres a Caeſare ad Põpeium deficiunt 382. & dein.
roſcius praetor Pompeium Caeſari purgat 263
roſtra actuarijs nauibus Vatinius imponit 451

ruſpina opidum 476.primum opidum ad amicitiã Cae-
ſaris acceſsit in Africa 497
rutheni Aruernis conciliantur 169
rutilius Lupus praetor Pompeianus 273.380

S

SAbini legati cunctatio 73
ſabis fluuius 50
ſabura Iubae Regis praefectus 339. eiuſdem ſtratage-
ma 342.mors 535
ſacerdotum auctoritas 187.466
ſacerdotes Galliae Druides 147.148
ſacramentum apud ſe dicere Domitianos milites Cae-
ſar iubet 273
ſacramenti Domitiani religione milites ſuos liberat
Curio 335
ſacramentum militare ut ſoluatur 335.336
ſacramenti redemptione pecuniae cogendae iuuen-
tum 458
ſacrati uiri a Capua decem ex Caeſarianis caeſi 379
ſacrificia ueterum Gallorum 150
ſagittarij Galli 185
ſagittariorum, & funditorum Pompeianorum caedes
405
ſagittarum triginta millia in Caſtellum Caeſariannum
coniecta 379
ſaguntinorum ſigna 543
ſalinarum ſtagnum 525
ſalienus 490
ſalona opidum 349.450
ſalonarum conuentus 349.oppugnatio ibidem
ſalſum Flu. 541.542
ſaltus Pyrenaeus Caſtulonenſis 282
ſal-

ſalum, pro mari 514
ſalluſtij ad Cercinnam inſulam geſta 495
ſalutatio militaris 529
ſamarobrina opidum 117.151.135
ſamarobrinenſe Gallorum concilium 116
ſantones Toloſatium uicini 7
ſarſura opidum 521
ſaſales Coti Regis filius inter Pompeij copias 346
ſaſerna praefectus Leptitanus 478.491
ſaturnini,& Gracchorum caſus 263
ſaxea pluuia 502
ſcaeuae centurionis ſcutum 249. foraminibus confoſſum 380
ſcaldis flumen 158
ſcaphae 96
ſcapula rogo exſtructo ſibi exitum parat 560
ſcipionis Pompeij fautoris,& amici res geſtas uide fol. 258.259.260. rurſus 364.365.366.367.368. item a fol.473.ad fol.535
ſcorpio bellicum inſtrumentum 182.491.493
ſcribonius Libo Achaiae claſsis Pompeianae praefectus 347. cum Caeſare ad Oricum colloquitur 354
ſcribonium Libonem Caeſar iubet de pace cum Pompeio agere 275. Vide, Libo.
ſcuta,& pila pro uallo poſita 559
ſcuta ex cortice facta,& uiminibus intexta 60
ſcutorum caelatura 554
ſcutata & cetrata prouincia 292
ſecundarij, ſecundae legionis milites 457
ſecuſiani populi 7.207
ſedulij Lemouicum ducis mors 222
ſeduni Galli 62
ſeduſij Germani 39

ſegni populi Germaniae 157
ſegonax Rex 115
ſegontiaci Britanniae populi ibidem
ſegouia opidum 159
ſenatus omnis Venetus necatus, reliqui ſub corona uenditi 72
ſenatus conſultum aduerſus Caeſarem 256
ſenatus conſultum extremum, Dent operam magiſtratus nequid reſp. detrimenti capiat 261. quando id fieret 262
ſenectus apud Gallos etiam militat 232
ſenes bello inutiles, Cimbrico bello apud Gallos 216
ſenones in fide Aeduorum 141
ſenonum conſcientia facinoris aduerſus Rom. 137. eorundem motus 136. rebellio 140. deditio 141
ſentinae uitia 363
ſequana Flu. 1
ſequanus ager optimus totius Galliae 22
ſequani Germanos in Galliam inducunt 146
ſequani principatu deijciuntur ibidem
ſequanorum, & Aeduorum factiones 146
ſequanorum miſeria a Germanis 22. ab Ariouiſto 23
ſequanis Aedui ſubditi 21. 146
ſer. Galba 62. eius perplexitas 63. Caeſari amicus 254
ſeruus dominum iugulans 548. punitur 550
ſerui paſtores armantur a Pompeio 273
ſerui puberes armati Alexandrino bello 421
ſerui puberes omnes in extrema neceſsitate manumiſſi 349
ſerui ſpeculatores capti in crucem ſublati 551
ſeruos ſe mentientes milites interfecti 543
ſeruilis tumultus in Italia 29
ſeruilius conſul 358

ſeſuuij Romanis dediti 61
ſex.Caeſar 226.Iulij Caeſaris auunculus 465
ſex.Pompeius frater Cn. Pompeij 538.a fratre Cn. Pō-
peio auxilium petit 539
ſex.Quinctilius Varus 272.331
ſibutzates Aquitani Romanis dediti 78
ſicambri 91.160.161
ſicilia ac Sardinia a Caeſare recipiuntur 277
ſiccius,ſeu Sitius Iubae fines inuadit 496
ſicoris fluuius 283.289.295
ſignorum militarium conferendorum mos Gallicus
274
ſilicenſe flumen 459
ſolduriorum deuotorum fides 75
ſontiates a Caeſare uicti ibidem
ſoritia opidum 555
ſortes,& uaticinationes matrum fam.Germanorum in
proelijs ineundis 38.40
ſpeciaria & militaria dona 379
ſpeculae Hiſpaniae 541
ſpeculator Pompeianus captus & occiſus 544
ſpeculatorum comprehenſorum poena 550
ſpeculatoria nauigia 96
ſquillus index coniurationis 457
ſtagnum ſalinarum 524
ſtatius Murcus Caeſaris legatus 354
ſtratagema Ambiorigis 124.Bellouacorum.232.Caeſa-
ris 194.Domitij 370.Iubae Regis 342
ſtratagema Pompeij in eruptione 384.Salonenſium ci
uium aduerſus Octauium 349.350
ſtratagema Vercingetoricis in fallendis ſuis 179
ſubſidiarij,ſubſidium ferre 233
ſueſsiones Rhemorū fratres 42.Rhemis attributi 228.
Caeſari

Caeſari dederunt 49
ſueui 39.40. Germanorum bellicoſiſsimi 80. Rhenum transire moliuntur 27. eorum delectus aduerſus Romanos 91.145
ſueuis ne dij quidem pares 84
ſueuis uectigales Vbij 81
ſulchitanorum multa a Caeſare 428
ſulmonenſes Caeſaris fautores 268
ſulpitius legatus Caeſaris 229
ſupplicia apud Gallos 149
ſurus Aeduus captus 251
ſylla alter, Lentulus 260
ſylla interceſsionem Tribuniciam non ſuſtulit 260.262
ſylla praenomine P. caſtrorum Caeſaris praefectus 377.
eiuſdem dexteritas 378
ſyllae Fauſti largitio 531
ſyriacae res Caeſaris 465

T

Tabellae tres iudicum 399
tabulae Graecae in Heluetiorũ caſtris repertae 20
tabulae nouae 345. earum lex 358
taleae 213
tarbelli populi 78
tarcondarius Caſtor ccc equites Pompeio ſuppeditat 346
tarraconenſes ad Caeſarem tranſeunt 294.327
tarſus Ciliciae urbs 466
taruſates Romanis dediti 76.78
taſgetus Carnutenſis a ſuis ciuibus caeditur 117
tauris Inſula 451
tauroenta, Maſsilienſium caſtellum 317
taxi uenenum 264
taximagulus Rex 157

te-

tectoſages Volcae 153
tegia opidum 523
tenchtherorum bellum 136
tergeſtinorum oppreſsio 240
teſtamentum Ptolemaei Regis 415
teſtudo pedum ix 313
tetrarchia Deiotaro adimitur 472
teutomatus Nitiobrigum Rex 185.195
teutoni & Cimbri 25. 29. a finibus Belgarum arcentur 43
thameſis Fl. 110.113.114
thapſus opidum 524.eius cuſtodes Caeſar ignominioſe dimittit 502
thapſitanorum anguſtiae 524.multa a Caeſare 536
thebas Calenus Caeſarianus recipit 380
thebenna opidum 522
thebennenſes, Caeſaris auxilium inuocant ibidem
theologia Gallorum 149.150
theophanes Pompeianus 356
thermus pr.Pompeianus 265
theſſali in copijs Pompeij 347
theſſaliae, & Aetoliae legati ad Caeſarem 366
theſſaliae diuiſio 367
theſſalia in Caeſaris ditionem uenit 397
theutomatus. Vide, Teutomatus.
ti. Nero Caeſarianus 437
ti. Tullius 548
tignium opidum, Caeſaris ſtudioſum 496.265
tigurinus pagus 8.9
timor aliquando miſericordiam non recipit 182
tiſdre opidum 496.529.534
tiſdritanorum multa a Caeſare 536
titurij Sabini trepidatio 120.121.122

titi duo Hiſpani adoleſcentes Caeſariani ab inimicis intercepti 490
t.Allieni ignominioſa miſsio 508
t.Appij ſacrilegium impeditur 413.414
t.Baluentij primipilaris mors 124
t.Caecilij Centurionis mors 288
t.Labienus Caeſaris legatus 7.57.68.117. 158.Vide, Labienus.
t.Pulcio 388
t.Pulfionis centurionis inimicitia cum L.Vareno, eiuſdemq.Pulfionis uirtus 129
t.Rebilus proconſul 529
t.Sallienus centurio 490
t.Sextius 139.197.223
t.Silius 66
t.Terraſidius ibidem
t.Torins Italicenſis dux a legionibus quibuſdam eligitur in odium Caſsij 459
t.Vaſius 456
togata Gallia 240
toloſa,& Toloſates 7.74.170
torquatus Orici praefectus 351.eius mors 535
traiectus Britanniae breuiſsimus 104
transrhenani populi Galliae domitae fama audita legatos ad Caeſarem mittunt 61
trebonius legatus 281. proconſul 465.ui de tribunali deturbatus 358.359.eiuſdem mira in reficiendis operibus induſtria 321.humanitas 358
tres,aut quattuor milites Caeſariani duo millia Numidarum in fugam uerterunt 518
treuiri 27.68.equitatu ceteris Gallis praeſtant 56.104.105. Germanos aduerſus Romanos ſolicitant 129.136.eorum ferocia 240.clades 144.205.251
tri-

triboces Germani 39
triginta ſex annos militans centurio 501
trinobantes ciuitas Britannorum 114
triumphi Caeſaris ornamenta 490
tubero ab actio Varo appulſu litoris Africani pro hibetur 278
tuligni populi 418
tullius legatus 547
tullij Rufi Quaeſtorii mors 528
turinum opidum, & Turini a Milone ſolicitantur 358
turios Coelius ſolicitans interficitur ibidem
turris Phari admirabilis 418
tuticani caedes 390
tympanorum in adytis ſpontaneus ſonus 415
tyrannos Caeſar in fidem recipit 465
tyronum legio 366

V

Vacalos inſula 85
uacca opidum 521
ualerius adoleſcens 159
ualerius Flaccus L. F. legatus Caeſaris 277. 278. eius mors 379
ualetiacus Coti Aedui frater 186. al. Vedeliacus.
uallus in maſculino genere 385.421
uangiones Germani 39
uarro legatus Pompeij 282
uarus in Africa 515. Iubae reſiſtere non audet 343.344
eius fuga 337.514
Varus Fl. 311
uatinius Caeſarianus 409. eius uirtus, & uictoria aduerſus Octauium 451.452.453
uatuca caſtellum, & Vatucenſis clades 158. 160. 162
ubij 21. auxilium cõtra Sueuos a Romanis petunt 89.
Sue-

Sueuis uectigales 81.82. Caeſari cóciliati 91.144.145
ucubis opidum 541. incenſum 549
uectones populi 282
uedeliacus, Coti Aedui frater 186
uellaunij 213
uellaunodunum op. deditur 172
uelocaſsium poteſtas 44
uenetia urbs Galliae maritima 67
ueneti Galli 66.67. Romanis dediti 61
uenetorum ſenatus a Caeſare necatus 71
ueneti belli confectio 71.92
uentiſponte opidum 555
ueragri Galli 62
uerbigenus pagus 19
uercingetorix Celtilli filius 167. 183. proditionis reus 178. 179. eiuſdem res 183.188.206.207.214.219
uergaſillaunus Aruernus Gallicarum copiarũ dux 214. 220. captus ibidem
uergilius Pompeianus Thapſi praefectus 525
uergobretus magiſtratus Aeduorum 11
uernácularum legionũm duarum robur 541
uerocaſſes, ſeu Velocaſſes populi 44
uerodoctius 9
ueromandui 44.50.54
uerſaonenſes 556
uertico Neruius perfuga ad Caeſarem 130
uertiſcus Rhemorum praefectus occiditur 232
ueſontio Sequanorum opidum 27
ueteranarum legionum fiducia 493
uibullius Rufus Pompeianus 267.272.280.351
uictoriae ſimulacrum ſe conueroens 413
uienna opidum 171
uirilitas Romanis negotiatoribus in Ponto exſecta 468

uiridomarus Aeduus 191.199.200
uiridouix Vnellorum Rex 72
uiuos homines dijs ſacrificabant Galli ueteres 149
ulcilles Hirrus Pompeianus 267
ulla opidum 461.538.539
unelli populi 61.74
uocates Aquitani Romanis dediti 77.78
uoccio Noricorum Rex 40
uocontij populi 7.76
uoſegus mons 85
uolcatius Tullus Caeſarianus 378
uolcae, ſeu Volgae Arecomici 170.206
uota Gallorum 150
urbes xx. Biturigum uno die incenſae 175
uri ferae 155
urſao opidum natura munitum 565
uſipetes, & Tenchtheri Germani 80. a Sueuis expulſi 82. Sicambris ſe iungunt 88
utica opidum 329.338.529.530.531
uticenſis expeditio Curionis Caeſariani 340.341
uticenſes Caeſaris amici 338. eorum erga Catonem animus 530.531
uxellodunum opidum, eiuſq. obſidio, & expugnatio 244.248.250
uxores Ariouiſti duae 40
uxores communes apud Britannos 112
uzita opidum 499.505.510.531

Z

ZAma, Regia Iubae, illum excludit 533.534
zamenſes Caeſarem accerſunt, qui ſe a Iuba Rege ſuo tueatur 534
zela opidum Ponti 469
zetta opidum 416

SCHOLIA
ALDI · MANVTII
PAVLLI . F.
ALDI . N.
IN . C. IVLIVM . CAESAREM

CVM . PRIVILEGIO

Aldus Iunior

BIBLIOTECA NAZ... ROMA VITTORIO EMAN...

VENETIIS . ∞ DLXXI

In Aedib. Manutianis

HIERONYMO

MATTHAEIO

ROMANO

PROTONOT. APOSTOLICO

AC. VTRIVSQ. SIGNATVRAE

REFERENDARIO

ALDVS. MANVTIVS

PAVLLI. F. ALDI. N.

S. P. D.

MAGNA ſane inter Mortales dubitatio ſemper fuit, atque adeo maxima, HIERONYME. MATTHAEIE, Bellica ne uirtus, an Litterarum praeſtantia, primas ſibi uindicet. & id quidem iure dubitatur. nam, ſi Militiam ſpectemus, qua in re magis non modo uires noſtras, uerum etiam prudentiam, oſtendere poſſumus? ea ingenium acuit, praeterita nobis ante oculos ponit, ex aliorumq. euentis, ut quidque proſpere, uel aduerſe, ceciderit, conſilium capere nos docet. Sin autem lit-

teras perpendamus, eae nos belli, domique, ornant, & ita quidem ornant, nihil ut paene ſine ijs eſſe, ac prorſus non eſſe, uideamur. Equidem, ſi in huiuſmodi controuerſia iudicium mihi meum proferendum eſſet, ita ſtatuerem: Cum aliquem litteratum poſſe eſſe conſtet ſine Militiae cognitione, Ducem in Militia mihi nullum probari litterarum expertem, unde & prudentiā, & cetera ornamenta, ſibi comparare poſſit. Hoc ego ita ſtatuerem; nec, ut arbitror, qui ſententiae meae ſubſcriberent, ſpectatae homines auctoritatis deeſſent. Qui uero non tantum litterarum ſit expers, uerum etiam ea ſit prudentia praeditus, ut ipſe alios facillime, ſuo exemplo, docere poſſit; (quam quidem litterarum adminiculo apprehenderit) eum ego tantum non admirandum, nedum probandum, iudico. Hinc multos cernimus in litterarum cognitione praeſtantes, haud ita tamen in Militia multos. Rerum enim uſum qui habeat, uix quemquam reperias, qui idem litterarum in ſtudijs uerſari commode poſſit. magna

tra-

tractans, humillima haec reputat, indignaq. prorſus ea auctoritate, quam ex maximis maximarum rerum negotijs ſibi inter homines acquiſiuerit. Nec tamen, cum paucos reperiri dixerim, nullos dixi. Multos enim apud ueteres illos, multos Patrum quoque noſtrorum memoria fuiſſe accepimus. Atque apud ueteres quidem, cum plurimorum facta a Scriptoribus, ſumma cum dignitate, recẽſeantur; quis umquam ALEXANDRVM illum MACEDONEM obliuiſcetur? quis non eius imaginem, plurimarum uirtutum laudibus refertam, ſemper ante oculos habebit? Is uere oſtendit, quantum Litterae non ſolum ornamenti, uerum etiam adiumenti, Militiae afferant: cum tantum prudentia ualuerit, ut totum paene terrarum orbem, decem annorum ſpatio, nondum XXXIII. aetatis annum egreſſus, ſubegerit. Doluiſſeq. is fertur, cum Pater populos quoſdam debellaſſet, nihil ſibi reliqui remanſurum, quo uirtutem ſuam poſteris prodere, ſuoq. nomini immortalitatis gloriam comparare, poſſet. Hunc

 ſibi

ſibi proponere, hunc ſpectare, huius uirtutes admirari, debet, quiſquis in bello gloriam aucupatur. ſi enim, exemplar dum nobis in aliqua re proponimus, non id aſſequimur, uerum ut plurimum inferiores eo ſumus: quis non optimum ſibi imitandum ſtatuat? Hoc fere ſemper euenire, non ſolum apud Scriptores legimus, uerum etiam ſingulis in rebus nobis licet obſeruare. Verũtamen quidam etiam, praeclara quadam ingenij ui, ſummoq. ſtudio, id effecerunt, ut, dum quos conantur imitari, non tantum aſſequantur, uerum etiam longe ijs ſuperiores eſſe dignoſcantur. De Graecis ALEXANDRVM nominaui: qui, ſua uirtute, Inuidiam, immane monſtrum, ſuperauit. De Latinis autem, ac Romanis hominibus, (ut multos omittam, ſumma dignos laude, atque admiratione) C. IVLIVM. CAESAREM, praecipuum Romani nominis ornamentum, ea ſemper prudentia praeditum fuiſſe cenſui, quae Felicitas a nonnullis appellari poſſe uideatur. Videmus illum, ea facilitate, multos ſuperaſſe Populos, ad

quam

quam alijs nē adſpirare quidem licuit. Bellum contra Heluetios, & contra Arioui-ſtum, Regem Germanorum, geſſit; contra Belgas pugnauit; quibus deuictis, & Neruios, & Aduaticos, in poteſtatem ſuam redegit; Sedunes in Alpibus uicit; poſtmodum Venetos, Vnellos, Aquitanosque, debellauit; Morinos, Menapiosque, aggreſſus, contra Germanos egit; Rhenum tranſiuit, Pontemq. miro artificio conſtruxit; demum, in Britanniam profectus, Britannos expugnauit, iterum Rhenum pertranſiuit; contraq. Ambiorigem bellum profecutus, cum Vercingetorige pugnauit; Auaricum, Alexiamque, obſedit, & expugnauit. Neque his contentus, eum ſe Imperatorem, occaſione ciuilis belli, praeſtitit, qualem poſt V.C. nemo unquam uiderat; Caeſarem ſcilicet. Praeterea, quid ille non effecit, quod cum ALEXANDRO merito conferri non poſſit? Hic eas res geſſit, quas qui legerit, ſumma incendantur cupiditate eum imitandi; ea ſcripſit, quae homines, ſiue res geſtas, ſiue prudentiam, atque ſer-

monis elegantiam, ſpectent, admirari potius, quam imitari, poſsint. ut uerisſimum omnes iudicent Ciceronis de eo iudicium. Eius ego lectione cum mirifice delecter, ceteros etiam ſummopere cupio, in hoc, non tam meum, quam doctiſſimorum uirorum, iudicium ſequi. in quauis enim facultate abunde omnibus ſatisfaciet. Is cum ex Aedib. noſtris denuo emittendus eſſet, cõmittendum non putaui, ut, cum multum in alijs Scriptoribus laboris impenderim, meam in hoc diligentiam poſſit quiſquam requirere. Quantum igitur potui, elaboraui, ut emendatior prodiret, quam uſquam antea. Quod ſi non plane aſſecutus fuero, non tamen, laborem meum irritum prorſus eſſe, iudicandum; qui, ſi non omnia, multum certe praeſtiterim. Abſoluta propemodum editione, meq. de inſcribendo libro, Patriaeq. reddendo, cogitante; ecce peropportune ſe nobis obtulit IVLIVS IACOBONIVS, quem, in Italiam ex Pannonia, Germaniaque, redeuntem, Venetijs mecum commorari aliquantiſper uolui, ut,

qua

qua iuuenis doctiſſimi, meiq. amantiſſimi, familiaritate, & uirtute, plures annos Romae uſus ſim, eandem nunc longo ſatis interuallo regustarem. Is igitur, cum ego ei meum de CAESARE conſilium communicarem, nihil affirmauit poſſe a me hoc tẽpore fieri aptius, aut laudabilius, quam ſi, CAESAREM cum ederem, measq. in eum Annotationes, Romano homini dicarem. Cum uero ſimul nobiſcum reputaremus, cui dandus eſſet, tu praecipuus nobis occurriſti, cui maiora omnia debentur. Tu, antiquiſſima MATTHAEIORVM Familia natus, ſummae uirtutis, magnae cognationis, quid non te ipſo, tuisq. maioribus, dignum praeſtas? quid ue praeteris, in quo ſolidae uirtutis lumen aliquod appareat? Nam, quod ad antiquitatem, ſplendoremque, Familiae attinet, ſummũ legimus Pontificem, INNOCENTIVM. II, ante annos CDL, ex ea prodijſſe. neque tantum hoc legimus, uerum & illud: Patrum noſtrorum memoria fuiſſe, qui, eius nobilitate allecti, ueſtram affinitatem appetierint.

Quae

Quae cum ampla ſint, nolo tamen in eis recenſendis multus eſſe, ne, dum maiorũ tuorum facta expono, uirtuti iniuriam faciam. Tu enim, HIERONYME MATTHAELE, tu is es, qui, uel ſi nulla tibi nobilitas eſſet, (quae certe ſumma eſt) Ignobilitatem ipſam illuſtrare poſſes, nobiliſſimamq. efficere. Tu, adhuc adoleſcens, in Patria, es aſſecutus, ut Pontifici Max. (cui uero Pontifici? ei, qui uirtutem in omni uita plurimi fecit; in eaq. ornanda nullum ſibi modum ſtatuit) gratus eſſes, itaq. gratus, ut, cum de aliis, tui ſimilibus, recte ſentiat, de te eum optime ſentire omnes intelligant. Hinc augurantur omnes, ſi diutius ei uita contigerit, quod quidem ſummis precibus a Deo nobis petendum eſt, ut, quae optima, ſanctiſſimaque, coepit, ad exitum perducere poſſit, ea tibi ſummum Pontificem delaturum, quae uel maxima ab omnibus recte iudicantur. Quis autem aliter ſentiat, te, tuamq. uitam, inſpiciens, tuos mores intuens, totum denique examinans: Verum optime intelligo, non eum me eſſe, qui tuas

uirtu-

uirtutes praedicare poſſim, praeſertim quae Epiſtolae modo uix , aut ne uix quidem, comprehendi poſſint. Finem igitur imponam, ne laedam modeſtiam tuam. Is enim es, qui, tua merita nominari, non facile patiaris. Hoc unum nō omittam: Tibi me ſemper, tuisq. uirtutibus , ita deuinctum fore, tamquam ſi unus de tuis eſſem; idq. me non hoc praecipue officio uoluiſſe oſtendere ; uerum, alia cum hoc tempore deeſſent, noluiſſe committere , ut interim ſignum aliquod, etiam ſi minimum, propenſi ad te colendum, amandumque, animi deeſſet.

Vale. Venetiis, Kal. Nou. ∞ DLXX

SCHOLIA
ALDI . MANVTII.
PAVLLI . F. ALDI . N.
IN C. IVLLII . CAESARIS
DE . BELLO . GALL . LIB . I

pag.I. LINGVA,) *uide Strabonem, lib.* IV.

I INSTITVTIS, legibus,) *uide Caeſarem ipſum, lib.* VI. *de bel.Gall. Ammianum Marcell. lib.* XV. *& Strabonem, lib.* II.

3 AMICVS appellatus erat,) *Quibus de cauſſis mos hic fuerit apud Romanos, uide Liu. lib.* I. *de Bel. Macedonico.*

5 ALLOBROGVM, qui nuper Populo R. pacati erant,)
,, *Cicero, in Oratione de Prouincijs conſularibus: C.*
,, *Pontinius, fortiſſimus uir, ortum repente bellum*
,, *Allobrogum, atq. hac ſcelerata coniuratione exci*
,, *tatum, proelijs fregit, eosq. domuit, qui laceſſierant,*
,, *&, ea uictoria contentus, rep. metu liberata, quie-*
,, *uit. Ammianus autem Marcellinus, lib.* XV. *Fabium Maximum, a deuicta, & prorſus domita, Allobrogum gente, Allobrogici cognomen conſecutum eſſe ſcribit.*

5 RHODANVS fluit,) *a Rhodo Opido, Rhodiorum Colonia, dictus Rhodanus. Vide Pli. lib.* III. *cap.* 4. *Pomponius uero Mela, ita de eius ortu, & exitu,*
,, *ſcribit: Non longe ab Iſtri, Rhenique, fontibus*

,, Rho-

,, *Rhodanus ſurgit, deinde, lacu Lemano acceptus, te*
,, *net impetum: &, cum ſe per medium latum egerit,*
,, *tantus egreditur, quantus uenit. Eius deſcriptionē*
uide apud Ammianum, lib. XV.

6 Ad Idus Apr.) *uſitatius loquendi genus, A.D. ideſt, Ante diem. Quod ab alijs quoque obſeruatum uideo.*

8 Flvmen eſt Arar,) *Sancōnam dictum hunc fluuium, tradit Ammianus, lib.* XV.

8 Magnam partem eorum concidit:) *non a Caeſare, ſed a Labieno, eius legato, Tigurinos ſuperatos eſſe, tradit Plutarchus.*

9 Is Pagus appellabatur Tigurinus.) *Pagi, inquit Fe-*
,, *ſtus, dicti a Fontibus, quod eadem aqua uterentur.*
,, *aquae enim, lingua Dorica, παγαὶ appellantur.*

9 Hic Pagus unus, cum domo exiſſet, Patrum noſtrorum memoria, L. Caſſium, Conſulem, inter-
,, fecerat,) *epitome Liuiana, lib.* LXV. *L. Caßius, Con-*
,, *ſul, a Tigurinis Gallis, pago Heluetiorum, qui a Ci-*
,, *uitate ſeceſſerant, in finibus Allobrogum, cum ex-*
,, *ercitu, caeſus eſt. milites, qui ex ea clade ſuperaue-*
,, *rant, obſidibus datis, et dimidia rerum omnium par*
,, *te, ut incolumes dimitterentur, cum hoſtibus pacti*
,, *ſunt. Idem tradit Oroſius, lib.* V. *cap.* 17. *In quo, quid dam diuerſum a Caeſare, & epitome Liuiana, uidere licet.*

9 Svb iugum miſerat.) *Feſtus: Iugum, inquit, ſub quo*
,, *uicti transibant, hoc modo fiebat: Fixis duabus*
,, *haſtis, ſuper eas ligabatur tertia; ſub ijs uictos diſ-*

,, *cinctos*

,, *cinctos tranſire cogebant . Vide Liuium quoque, initio, lib.* IX. *ab V. C.*

10 Qvo grauius homines, ex commutatione rerum, doleant, quos pro ſcelere eorum ulciſci uelint, his ſecundiores interdum res, &c.) *Val. Max.* ,, *lib.* I. *cap.* 2, *Lento, inquit, gradu, ad uindictam ſui* ,, *diuina procedit ira: tarditatemq. ſupplicij grauita-* ,, *te compenſat.* Et Hom. ιλ. δ.

Εἴπερ γάρ τε καὶ αὐτίκ' Ὀλύμπιος οὐκ ἐτέλεσσεν,
Ἔκ τε καὶ ὀψὲ τελεῖ, σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν
Σὺν σφῇσιν κεφαλῇσι, γυναιξί τε, καὶ τεκέεσσιν.

12 Svmmo magiſtratui praeerant,) *duos ex eadem Familia Vergobretos creari non poſſe, eisq. Aeduorum finibus exire fas non eſſe, tradit Caeſar, de bello Gall. lib.* VII. *pag.* 186. & 187. *Quo ex loco, acerrimi uir ingenij, omniumq. litterarum laude praeſtans, Nicaſius Ellebodius Caſletanus, Praeerat, hic legendum putat, non, Praeerant.*

12 Aedvis libertatem ſint erepturi:) *fratres enim ſunt a Senatu R. & conſanguinei, appellati. infra. Cor-* ,, *nelius quoque Tacitus, lib.* XI. *Hiſt. ſic ait: Primi* ,, *Aedui Senatorum in urbe ius adepti ſunt. datum* ,, *id foederi antiquo, & quia ſoli Gallorum Fraterni* ,, *tatis nomen cum Populo R. uſurpant.* Et Cic. lib. ,, I. *ad Att. Aedui, fratres noſtri, pugnāt.* Epit. Liu. ,, *lib.* LXI. *Aedui, ſocij Populi R.*

13 Reperiebat etiam Caeſar, &c.) *antiquus liber Bibliothecae Vaticanae: Reperiebat etiam in quaerendo Caeſar, quod proelium equeſtre aduerſum*

paucis

paucis ante diebus eſſet factum, initium eius fugae
factum a Dumnorige, atque eius equitibus. Quae
melior eſt lectio, ut mihi quidem uidetur.

14 C. VALERIVM Procilium,) *ita legi in uetuſtis &*
nummis, & lapidibus, non, Porcilium, oſtendimus
in ORTHOGRAPHIA *noſtra.*

15 P. CONSIDIVS, &c.) *uide Appianum, lib.* I. *Bel. Ciu.*
& in Parthico; et Plutarchum in Sylla, & Craſſo.

16 ID ſe a Gallicis armis, atque inſignibus, cognouiſ-
ſe.) *liber Gryphij praepoſitionem omittit. Et ſane*
uenuſtius haec legentur, ſi abſit.

16 DECVRIONIS Equitum Gallorum,) *Vegetius, lib.*
,, II. *cap.* 14. *Quemadmodum, inquit, Centuria, &*
,, *Manipulus, Peditum uocatur: ita inter Equites*
,, *Turma. & habet una Turma Equites* XXXII. *&,*
,, *qui huic praeeſt, Decurio appellatur.*

17 PHALANGE facta,) *Q. Curtius, lib.* III. *Phalangem,*
,, *inquit, Macedones uocant Peditum ſtabile agmen:*
,, *ita ut uir uiro, & armis arma conſerta ſint. Vege-*
tius autem lib. II. *cap.* 2. *non tantum Macedones,*
uerum etiam Graecos, & Dardanos, Phalangib.
uſos eſſe, ſcribit: & in una Phalange IIX. *armato*
rum millia cenſa eſſe. De hac autem Germanorum
,, *Phalange ita Oroſius lib.* VI. *Pugna maxime gra-*
,, *uis ex Phalange Germanorum fuit, quam, coacto*
,, *in unum agmine, ſcutisq. ſupra capita contextis, ad*
,, *irrumpendam Romanorum aciem tuti undique*
,, *praeſtruxerant. Sed, poſtquam aliqui Romano-*
,, *rum militum, agilitate, audaciaque, inſignes, ſupra*

,, *obdu-*

,, *obductam ſaliere teſtidunem,ſcutisq.ſigillatim,*
,, *uelut ſquamis, reuulſis, deſuper nudos depre-*
,, *henſorum,detectorumq. humeros perfoderunt,*
,, *territi hoſtes nouo mortis periculo, terribilem*
,, *diſſoluere compagem.*

17 SCVTIS uno ictu pilorum transfixis,) *Vegetius,*
,, *lib.II.cap.15.Bina,inquit, ſunt miſſilia, unum*
,, *maius ferro triangulo,unciarum nouem, haſtili*
,, *pedum V, & ſemis, quod Pilum uocabant,nunc*
,, *Spiculum dicitur.*

18 AB hora VII.ad ueſperum pugnatũ ſit,) *non ui-*
deo,cur alij mutarint, Ad ueſperam:cum Plau
tus Amphitr.(teſte quoque Nonio)ſic locutus
,, *ſit:Haec,inquit,illis eſt pugnata pugna, uſque a*
,, *mane ad ueſperum.*

18 MAZARAS,ac tragulas,) *cum Siſenna,apud No*
,, *nium,dixerit, Galli materibus, Sueui lanceis*
,, *configunt.Et:Alij materibus,aut lanceis tamen*
,, *medium perturbant agmen:non inepte ante me*
natum repoſitum uideo a quibuſdam, Materes,
ſiue Materas. Mazacem apud Heſychium,ha-
ſtam Perſicam dici,dicunt alij. Tragula au-
tem quid ſit,docet Feſtus: cum dicit, teli genus
eſſe, ſic dictum, quod ſcuto infixum traba-
tur. Nonius uero Marcellus Tragulam haſtam
eſſe dicit.

18 CIRCITER millia hominum CXXX) *centũ mil-*
lia,Plutarchus dicit proelio ſuperfuiſſe. Eutro
pius autem lib.VI.tradit, Heluetijs, ac eorum

ſocijs, CXLVII. *millia in proelio iſto interempta eſſe. Strabo autem circiter* CD.*millia interijſſe, &* IIX.*millia hominum euaſiſſe.*

19 VERBIGENVS appellatur,) *alias, Vrbigenus. Quidam legunt, Vrbienus, uel, Vrbinus: ab Vrba, antiquisſimo Heluetiorum Opido.*

19 PRIMA nocte,) *Gryphij liber, Prima noctis uigilia.*

19 IN hoſtium numero habuit,)) *re uera occidit: ſed mentionem crudelitatis uitare uoluit.*

20 *B*OIOS, petentibus Aeduis, quod egregia uirtute, erant cogniti, ut in finibus ſuis collocarent, conceſsit.) *Caeſ. lib.* VII. *de bel. Gall. pag.*
,, 171. *ſic: Vercingetorix rurſus in Bituriges ex-*
,, *ercitum ducit, atque inde profectus Gergouiã,*
,, *Boiorum Opidum, quos ibi, Heluetico proelio*
,, *uictos, Caeſar collocauerat, Aeduisq. attribue*
,, *rat. &c.*

20 LITTERIS Graecis confectae,) *litteris, & ſermone. quod Strabonis teſtimonio probatur. Sic*
,, *enim lib.* IV. Καὶ φιλέλληνας κατεσκεύαζε τοὺς Γα-
,, λάτας, ὥστε ὁ τὰ σύμβολαια ἑλληνιστὶ γράφειν. *Cae-*
,, *ſar autem, lib.* V. *pag,* 131. *Epiſtolam, inquit,*
,, *Graecis conſcriptam litteris, ad Ciceronem mit*
,, *tit, ne, intercepta epiſtola, noſtra ab Hoſtibus*
,, *conſilia cognoſcantur. Et lib.* VI. *pag.* 148.
,, *de Gallis: In publicis, priuatisq. rationibus*
,, *Graecis litteris utuntur. Confirmatur & a Iu*
ſtino, qui ſimiliter locutus, addit, Sermonem. ait

,, *enim,*

,, *enim, lib.* XX. *in extremo: Facto S.C. ne quis*
,, *poſtea Carthaginiēſis aut litteras Graecas, aut*
,, *ſermonem ſtuderet, ne aut loqui cum hoſte, aut*
,, *ſcribere, ſine interprete, poſſet.*

21 VTI ſibi ſecreto, in occulto, de ſua &c.) *in alijs, Et occulto. Gryphianus liber, ad orā, tollit haec duo uerba.*

22 TRANSDVCTOS plures:) *Cornelius Tacitus,*
,, *lib.* XX. *Cauſſa, inquit, Germanis transſcenden-*
,, *di in Gallias, Libido, atque Auaritia, & mutan*
,, *dae ſedis amor, ut, relictis paludibus, & ſoli-*
,, *tudinibus, ſuis, fecundiſſimum ſolum poßiderēt.*
Idem tradit & Strabo, lib. VII.

24 NIHIL Sequani reſpondere, ſed in eadem triſtitia taciti permanere.) *ſumpſit hoc a Demoſthene, qui ſimile quid de Stratone contra Midiam*
,, *narrat: ita autem in eo legitur:* Καὶ δεινὸν οὐδὲν
,, εἰργασμένος, ἕστηκε νυνὶ σιωπῇ, οὐ μόνον τῶν ἄλλων
,, ἀγαθῶν τῶν κοινῶν ἀπέστερημενος, ἀλλὰ καὶ τοῦ φθέγ-
,, ξασθαι ἢ ὀδύρεσθαι· καὶ οὐ δ' εἰ δίκαια, καὶ ἄδικα πέ-
,, πονθεν, οὐδὲ ταῦτα ἔξεστιν αὐτῷ πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν.

25 VT ante Cimbri, Teutonique, feciſſent) *Eutrop. lib. v. epit. Liu. lib.* LXVII. *&* LXIIX. *Tacitus de ſitu, & moribus Germanorum, & lib.* XX. *Hiſtor.*

25 SI quid ille a ſe uelit,) *Pariſini, Si quid ille ſe uelit. rectius.*

25 EMOLVMENTO) *Molimento, legendum eſſe, ante quinquennium annotatum eſt in Variarum le-*

ctionum libro, ad calcem Caeſaris impreſſo.

25 In conſulatu ſuo, Rex, atque Amicus, a Senatu app.) *tractatur hoc idem hoc eodem libro, infra, paullo fuſius.*

25 Dicendum ſibi & cognoſcendum &c.) *Phaernus, Diſcendum, reponit. Ita autem locutum Terentium obſeruaui: Noui, & ſcio.*

27 Treviri autem Pagos C Sueuorum) *idem Caeſar, de bello Gall lib.* IV. *addit, Sueuos ex centum pagis ſuis quotannis ſingula armatorum millia, bellandi cauſſa, e finibus ſuis educere ſolitos. De Centum pagis uero Sueuicorum uide & Tacitum de ſitu, & moribus Germanorum.*

28 Ingenti magnitudine corporum Germanos) *magnitudinis corporum cauſſam reddens Caeſar, infra lib.* IV. *p.* 80. *hanc eſſe dicit, quod, lacte uictitātes, multūq. in uenationibus, ſint. Et li.* VI *pag.* 151. *Vita, inquit, omnis in uenationibus, atque in ſtudijs rei militaris, exſiſtit: ab paruulis duritiae, ac labori, ſtudent: qui diutiſſime impuberes permanſerunt, maximam inter ſuos ferunt laudem. hoc ali ſtaturam, ali hoc uires, neruosq. confirmari, putant.* Pomponius *uero Mela, lib.* III. *Qui Germaniam, inquit, incolunt, immanes ſunt animis, atque corporibus, & ad inſitam feritatē uaſte utraque exercent, bellando animos, corpora ad conſuetudines laborum: maximo frigore nudi agunt, antequam puberes ſint. & longiſſima apud eos pueritia eſt.*

28.A

28 A TRIBVNIS militum,) *Tribunus mil.) ait Vegetius, lib. II. cap. 8.) a Tribu denominatur, tribuendoq. iure. quia praeeſt militibus, quos ex tribu primus Romulus legit. Graece, χιλίαρχος dicitur, quod mille militibus praeſit. Duo autem eorum genera eſſe, tradit idem Vegetius: maiorem, qui per epiſtolam ſacram imperatoris iudicio deſtinatur; minorem, qui ex labore prouenit.*

28 QVI, ex urbe, amicitiae cauſſa, Caeſarem ſecuti,) *multos nobiles, & claros, adoleſcentes Plutarchus fuiſſe tradit, qui cum Caeſare in Gallica expeditione, uoluptatis, lucrique, cauſſa, ſe illi adiunxerint.*

29 VT ſatis commode ſupportari poſſet, timere dicebant) *pro, Ne. Sic Terentius, Hec. act. 1. ſc. 2. Firmae hae uereor ut ſint nuptiae.*

30 AVT ei praeſcribere, auderent.) *alias, Viderētur.*

31 REPRAESENTATVRVM) *Beroaldus legit, Tentaturum.*

31 PRAETORIAM cohortem) *Vegetius, de Cohorte, & quot in Legione fuerint, lib. II. cap. 6. Praetoria uero dicebatur Cohors, quod a Praetore numquam diſcederet. Cuius militibus dabantur (ut ait Tacitus, lib. I.) bini denarij in diem: cum aliarum cohortium milites ſingulos tantum acciperent, hoc eſt X. aſſes.*

31 SEQ. eſſe ad bellum gerendum paratiſsimam,) *in alijs libris legitur, Paratiſſimum. Quo modo*

ſi legas, dictum erit, ut a Terentio illud in Eunu
,, *chi Prologo : - nunc, quam acturi ſumus Me-*
,, *nandri Eunuchum : & paullo poſt : Tranſtuliſſe*
,, *in Eunuchum ſuam ex Graeca. Referuntur enim*
ad Comoediam.

33 GRATIA, dignitate, honore, auctiores, uelitesſe) *Auctos, eſt ad oram Gryphiani libri.*

35 MVLTIS ſeſe nobilibus, principibusq. populi R. gratum eſſe facturum;) *in his, Catoni Vticenſi: Plutarchus enim, in Niciae, et Craßi, cõparatione tradit, eum cenſuiſſe, Caeſarem, cum* XXX. *Germanorum millia cecidiſſet, hoſtibus dedi. Quod cum ipſe Caeſar praeclare noſſet, Anticatonem edidit.*

35 BELLO ſuperatos eſſe Aruernos & Ruthenos,
,, a Q. Fabio Maximo,) *epit. Liu lib.* LXI. *Q. Fa*
,, *bius Max. conſul, Paulli nepos, aduerſus Allo-*
,, *broges, & Bituitum, Aruernorum Regem feli-*
,, *citer pugnauit.*

36 LEGIONIS delectae commiſſum cum Equitatu proelium) *Commiſſum, non legitur in uarietate lectionis ad oram Gryphiani libri. rectiusq. abeſt.*

36 M. VALERIVM Procilium,) *Procillum, Gryphius, & Pariſienſes & hic, & pag. 40. Procilius autem legi in ueteribus & nummis, & lapidibus, dixi in* ORTHOGRAPHIA.

37 GENVS hoc erat pugnae, &c.) *Caeſar, lib.* IV. *initio, eadem ferme narrat de equeſtri Germano-*

rum

rum proelio; & Ammianus Marcell. lib. XV. ubi pugnam Iuliani Caeſaris cũ Alemanis diſcribit. Hoc autem pugnae genus ante hoc tempus a Romanis uſurpatum, Oroſius tradit, lib. IV. cap. 18. quo loco de proelio, inter Haſdrubalẽ, & Romanum exercitum, in Italia commiſſo, ita ſcribit: Diu incertus belli euentus fuit, elephan-
,, tis maxime Romanam infeſtantibus aciem, qui
,, a militibus R. occiſi ſunt, quos, a uolitando, Ve
,, lites uocant. quod genus militiae parcllo ante
,, fuerat repertum, ut lecti agilitate iuuenes, cum
,, armis ſuis, poſt terga equitum ſederẽt, & mox,
,, cum ad hoſtem uentum eſſet, equis deſilirent, &
,, continuo pedites ipſi, ex alia parte equitibus,
,, per quos aducti fuerant, dimicantibus, hoſtem
,, perturbarent.

38 SI ante nouam Lunam proelio contendiſſent.) *idem a Lacedaemoniis obſeruatum, tradit Lucianus, & Plut. in Caeſare eadem quae hic Caeſar de Germanis, ſcripſit. Huius autem rei cauſſam uide infra, apud hunc eundem, lib. VI. pag. 151. eos enim, Deos tantum putabant, quorum opibus iuuarentur. Germanos uero huiuſmodi uatibus, ſeu ſagis, deditos fuiſſe, legimus apud Tacitum, de ſitu. & moribus Germanorum; & lib. X. de Velleda, & Aurinia, fatidicis.*

38 OMNES Alarios &c.) *Vegetius, lib. II. cap. I. Equitum quoſdam hinc Alarios dici putat, quod, ad ſimilitudinem alarum, ab utraque parte pro-*

te protegant acies:quae ſane ſuo tempore Vexillationes a Velo uocarentur, quia uelis, hoc eſt flammulis,uterentur.

39 TRIBOCES,) *Plinius lib.IV.cap.17. & Tacitus de ſitu,& moribus Germanorum,& Eutropius li.VI.Tribochos nominat:Ptolemaeus uero Tribonos; mendoſe,ut opinor.*

39 SEDVSIOS,) *Edures,non Seduſii, dicuntur ab Oroſio lib.VI.cap.7.*

40 MILLIA paſſuum ex eo loco ciirciter V.) *Plutarchus ſtadia CD.ſcriptum reliquit.*

IN. C. IVLII. CAESARIS
DE. BELLO. GALL. LIB.II

42 SVESSIONES) *Ptolemaeus Veſſones nominat. Alias,Sueſſiones.Nunc,Soiſſons.*

47 SIN minus poſſent,&c.) *gloſſema puto uerbum, Poſſent.quod ſi abſit,elegantius hoc ſit dictum.*

47 PER eorum corpora reliquos, audaciſſime tranſire conantes,multitudine telorum, repulerunt.) *Per eorum corpora,Belgarum ſcilicet. Plutarchus autem, Romanis tranſitum eſſe factum per Belgarum cadauera,ſcribit.*

51 TENERIS arboribus inciſis, atque inflexis,) *Q.Curtius,de Mardis,Alexandri exercitum impedientibus,lib.VI. Occultus,inquit,nexus ramorum,*

,, *morum, uelut laquei, perpetua ſaepe itinera*
,, *claudit. &c. Vide eundem Caeſarem infra, lib.* v. *pag.* 108. & 109.

53 VEXILLVM proponendum, quod erat inſigne, cum ad arma concurri oporteret.) *extrema haec libenter tollerem, ſi uetuſti alicuius libri actoritas ſuffragaretur.*

54 SIGNVM tuba dandum.) *hoc etiam gloſſema puto. non enim hic eſt locus, in quo ſigni dati mentio fieri debeat, ſed infra, poſt cohortationem ad milites. Signo enim dato, ſtatim in hoſtes impetus fiebat. Caeſ. de bel. ciu. lib.* III. *pag.* 173.
,, *Tuba ſignum dari, atque in Hoſtes impetum fie*
,, *ri, iuſſit.*

54 NON modo ad inſignia accommodanda,) *quibus ab hoſtibus diſtinguuntur.*

55 DECVMANA Porta,) *poſt Praetoriam portam ſita. Per eam delinquentes milites ad poenam deducebantur. Veget. lib.* 1. *cap.* 23.

55 CLAMOR, fremituſque, exaudiebatur.) *alias, Oriebatur.*

56 IN his, Primipilo P. Sext.) *uide, quae annotaui in Salluſtij Iugurtham, de Primipilo.*

56 MANIPVLOS laxare,) *Ouid. Faſt. lib.* III.
Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos,
Inde Maniplaris nomina miles habet.
,, *Vegetius, lib.* II. *cap.* 13. *Contubernium (ait) ma*
,, *nipulus uocabatur, ab eo, quod coniunctis mani*
,, *bus dimicabant. Plutarchus in Romulo aliam*

Ety-

• *Etymologiam dicit eſſe Manipuli: ſic enim ait:*
,, Ἑκατοστείας ἑκάστης ἀνὴρ ἀφηγεῖτο, Χόρτου, καὶ ὕλης
,, ἀγκαλίδα κοντῷ περικειμένην ἀνέχων, Μάνιπλα
,, ταῦτα Λατῖνοι καλοῦσι: ἀπ' ἐκείνου δὲ καὶ νῦν ἐν τοῖς
,, στρατεύμασι τούτους Μανιπλαρίους ὀνομάζουσι.

56 HVIVS aduentu ſpe illata Militibus,) *ſimilia Plutarchus narrat in Iulio, & Suetonius, & Val. Max. lib. III. cap. 2.*

58 Ex DC. ad III. Senarores,) *quadringentos tantum fuiſſe Neruiorum, tradit Plutarchus: epitome uero Liuiana nonagintaquinque, lib.* CIV

58 Ex hominum millibus LX uix ad *D.) non D, ſed CCC, legitur in epitome Liuiana.*

58 CVSTODIAE ex ſuis, ac praeſidio VI. millia hominum, una reliquerunt.) *Gryphianus liber, ad oram, Cuſtodiam, &, Praeſidium.*

59 PLERVMQVE omnibus Gallis,) *Valerius Palermus, Veroneńſis, in ſtudijs litterarum non mediocri cum laude uerſatus, putat hoc loco pro Plerumque, Pleriſque, reponendum. Vt ſit, Pleriſq. omnibus. Quo modo & Terentius And.*
,, *Quod plerique omnes faciunt adoleſcentuli.*
,, *Idem Caeſar, lib. v. pag. 137. Equites plerumque*
,, *omnes (inquit) tela intra uallum conijciebant.*
Quo etiam loco fortaſſe legendum, Plerique omnes.

59 TANTI oneris turrim in Muros ſeſe collocare confiderent.) *Pariſienſes, In muro.*

60 NOSTROS praeſidia deducturos,) *Noſtros prae-*

ſidia

ſidia non inducturos, Pariſienſes. rectius.
61 DIES. XV. ſupplicatio decreta eſt.) *Idem tra-*
,, *dit & Plutarchus. Suetonius autem: Plurium,*
,, *quam quiſquam umquam, dierum ſupplicatio-*
,, *nes impetrauit. Supplicia dicuntur a Sallu-*
ſtio. De Supplicationibus uero, lege Liu. lib.
2. belli Punici, in principio.

IN. C. IVLII. CAESARIS
DE. BELLO. GALL. LIB. III

62 IN Antuates Veragros,) *Nantuates, uel, Naniuates, & Varagri, dicuntur a Plin. lib.* III. *cap.* 20. *& Strabone lib.* IV.

69 PROXIMIS Oceano) *Proximus mari Oceano, Pariſienſes.*

66 IN Vnellos;) *In Euſubios, liber Gryphianus, ad oram.*

66 CETEROS antecedunt:) *reliquos, idem Gryphij liber.*

67 RELIQVAEQ. ciuitates,) *Pariſienſes, Reliquaeq. item Ciuitates.*

67 QVOD nomen apud omnes nationes) *Ad, non Apud, Pariſienſes.*

67 MVLTVM natura loci confidebant;) *quod hic Caeſar Naturam appellat, Ingenium non ſatis proprie dixit Ouidius, Triſt. lib.* V. *eleg.* X.

,, *Nil*

Digitized by Goog

,, *Nil extra tutum eſt: tumulus defenditur ipſe*
,, *Moenibus exiguis, ingenioq. loci.*

69 CVM ex alto ſe aeſtus incitauiſſet, *) de Maris exaeſtuatione, Plinius lib. 2. cap. 99. & 101. Quinctus quoque Curtius ſimile quid narrat de Indici Oceani exaeſtuatione.*

71 NON abſimili forma muralium facilium, *) Ruralium, Pariſienſes. Quae autem ſit forma muralium falcium, uide Vegetium lib.* IV. *cap.* 14.

71 MALACIA, *)* Μαλακία, *mollitiem ſignificat.*

72 RELIQVOS ſub corona uendidit. *) Gell. lib.* VII. *cap.* 4.

72 IN contẽptum Sabinus ueniret, *) Contemptionẽ, legi in aliјs libris, annotatum eſt & in Variјs lectionibus. Eodem modo dixit et lib.* V. *pag.* 133.

74 VT ad bella ſuſcipienda Gallorum alacer, ac promptius, eſt Animus; &c. *) Liu. lib.* X. *ab* V.C. *& lib.* IV. *Belli Macedonici, idem narrant.*

74 ANIMVS, &c. mens, &c.) *Idem de bello Gall.*
,, *lib.* VI. *pag.* 141. *Totus, & mente, & animo,*
,, *in bellum inſiſtit. Et de bello Ci. lib.* 1. *pag.* 271.
,, *Tanta erat ſumma rerum exſpectatio, ut nul-*
,, *lus in aliam partem mente, atque animo, trahe-*
,, *retur. Et Terentius, And. act.* 1. *ſc.* 1. *Mala*
,, *mens, malus animus.*

74 TOLOSA, & Narbone, *) Toloſa, Carcaſone, & Narbone, Pariſienſes.*

76 VOCONTIORVM, & Taruſatium *) Vocatium, primus repoſuit Sabellicus.*

78 FLV-

78 FLVSTATES,) *Volaterranus reponit, Fluſſates, quod ſua quoque tempeſtate fuerint Comites de Fluſſo. Fuluius Vrſinus, doctiſsimus uir, mihiq. ſumma familiaritate coniunctus, Eluſates,*
,, *ex Plinio, & Claud. in Ruf. – muros inuadit*
,, *Eluſae.*

78 Eo Exercitum adduxit.) *Duxit, Pariſienſes.*

IN. C. IVLII. CAESARIS
DE. BELLO. GALL. LIB. IV

80 VSIPETES,) *Vſipij, dicuntur a Tacito.*

81 NEQVE ueſtitus, praeter pelles, habeant;) *habeant quidquam; Gryphianus liber.*

81 ET lauentur in Fluminibus.) *idem tradit lib.* VI. *pag.* 152. *Mela quoque, lib.* III. *eos magnam curam in natando ponere, etiam ſaeuiſſima hieme, ſcribit.*

81 QVAM LATISSIME a ſuis finibus uacare agros:) *uide eundem Caeſarem, lib.* VI. *pag.*
,, 152. *Et Mela, Germani, inquit, ut circa ipſos,*
,, *quae iacent, uaſta ſint, curant.*

83 CONDRVSONVM.) *Condruſos nominat idem, lib.* VI. *pag.* 177.

85 QVAE appellatur Vacalos,) *Gryphianus liber, Vualis: quo modo nominatur & a Tacito, Hiſt. lib.* II. *in initio.*

85 MEDIOMATRICVM,) *Mediomatricorum, Pariſienſes. Ita eos Strabo nominat. quamuis Ptolemaeus,* Μεδιομάτρικες. *Idem lib.* VII. *pag.* 213. *Mediomatrices appellat. Quo in loco uariant Pariſienſes.*

85 TRIBOCORVM.) *Triboces idem dixit ſupra.*

89 SICAMBRORVM) *Sycambros, a ſimilitudine Germanici uocabuli Sygenberger dictos, facile crediderim. Vnde a Ptolemaeo,* Σύγαμβροι, *dicuntur.*

90 IMMISSA in Flumine) *In Flumen, Pariſienſes.*

99 CVM ſe inter Equitum turmas inſinuauere, & ex Eſſedis deſil.) *Inſinuauerint, ex Eſſ. Pariſienſes.*

IN . C. IVLII . CAESARIS

DE . BELLO . GALL. LIB. V

103 MAGIS magnos ibi fluct.) *minus magn. Gryphianus liber, ad oram.*

103 IN alio Mari uti aſſueuerant.) *In reliquis utimur maribus, Gryphius, & Pariſienſes. Praeterea Priſc. lib.* VII. *hanc lectionem agnoſcit.*

105 OMNIBVS rebus ad Britannicum bellum comparatis,) *Omnibus ad Britãnicum bellum rebus comp. Pariſienſes. Pleniore numero.*

107 CORVS ventus) *ab alijs dicitur, Caurus. Graeci,*

Αργέστης. Gell.lib.II.cap.22.

110 PLVMBVM album) *Plinius lib.XXXIV. cap.17.*

111 OMNES uero ſe Britanni luteo inficiunt, quod Caeruleum efficit colorem:) *alij alia. Mihi Glaſto, non diſplicet; cum uideam, Plinium, haec dicere, lib.XXII.cap.2. Simile, inquit, plantagini Glaſtum in Gallia uocatur: quo Britannorum coniuges, nuruſque, toto corpore oblitae, quibuſdam in ſacris & nudae incedunt, Aethiopum colorem imitantes. De hoc autem Britannorum more pingendi corpora, uide & Herodianum ad finem lib.III.*

112 OPIDVM autem Britanni uocant, cum ſiluas impeditas uallo, atque foſſa, munierunt,) *idem propemodum de Germanis narrat Herodianus, lib.VII.*

115 MAGNVS ibi numerus pecorum repertus:) *Pecoris, Pariſienſes.*

116 CVM ſtatuiſſet hiemare in Continente, propter repentinos Galliae motus,) *Cum ſtatuiſſet hiemem in Continente, propter repentinos Galliae motus, agere, Gryphius, & Pariſienſes.*

116 ET prioris commeatus expoſitis Militibus,) *Nicaſius Ellebodius Caſletanus delendā putat particulam, Et.*

117 SAMAROBRINAE) *alias, Samarobrigae. Fului us Vrſinus, Samarobriuae, ex antiquo libro, & Ptolemaeo, in quo Σαμαρόβρινα.*

117 ESSVOS,) *nulla de Eſſuis apud ueteres mentio,*

Ideo

Ideo non male quidam opinati ſunt reponi poſſe, Sueſſones, uel, ut Ptolemaeus, Veſſones: de quibus & ſupra lib.II.pag.42.

117 His M.Craſſum Quaeſtorem, &c. praefecit:) *nam Publicus, eius frater, cum patre in Parthos ierat.*

118 Magna manu ad Caſtra oppugnanda uenerunt.) *magna manu Caſtra oppugnatum uenerunt, legunt quidam; uel, Ad Caſtra oppugnatum: mutatione non tantum non neceſſaria, uerum &, ut mihi quidem uidetur, quae non multum elegantiae habeat. Cum in alijs optime legatur, Magna manu ad Caſtra oppugnandi uenerunt. Vt intelligatur, Cauſſa. Loquendi genus, ab alijs, praecipueq. a Salluſtio, uſitatum.*

123 Erant & uirtute, & numero pugnandi, pares noſtri:) *Cum non cohaererent inter ſe, Numero pugnandi, mutarunt quidam, legendo, Numero pugnãtium; uel, Animo pugnandi. Verum rectius in Pariſienſi libro: Erant & numero, & uirtute pugnandi, pares noſtri.*

124 Sperare ſe, ab eo ſuam, ac Militum, ſalutem impetrari poſſe.) *Pariſienſes, Sperare ſe, ab eo de ſua, ac Militum, ſalute impetrari poſſe.*

126 Muralium pilorum) *de pilis muralibus, uide Vegetium, lib.1.cap.20.*

127 Vt ultro Militum cõcurſu, ac uocibus, ſibi parcere cogeretur.) *Vltro, paſſiue dixit. Quo modo & Cicero, Fam. lib.VII.ep.X. Subinuideo,*

in-

,, *inquit, tibi, ultro etiam accerſitum ab eo, ad*
,, *quem ceteri, non propter eius ſuperbiam, ſed*
,, *propter occupationem, adſpirare non poſſunt.*

128 X. millium paſſuum circuitu munitionẽ perfecerunt:) *Pariſienſes,* X. *milliũ paſſuum in circuitu munitionem pedum* XV. *perfecerunt.*

129 Et uerutum in balteo defigitur.) *de Veruto, ui de Vegetium, lib,* II. *cap.* 15.

131 Veritvs, &c. ut Hoſtium impetum ſuſtinere non poſſet,) *ex Latini ſermonis conſuetudine tollerem particulam Non; uel Ne, pro Vt, legerem.*

132 Consedit, &, quamaequisſimo loc. pot. &c.) *ſuſpicor de mendo. non enim haec apte coniunguntur. Pariſienſes alio modo legunt ſuperiora. ſed neque eo modo mihi ſatisfaciunt.*

134 Neqve etiam paruulo detrimento illum locum relinqui uidebat:) *Dionyſius Lambinus, homo de litteris benemeritus, hoc loco putat legendum eſſe, Vllum locum relinqui uolebat.*
,, *Quod ita Caeſar dixerit lib.* VI. *pag.* 164. *Ne*
,, *minimo quidem caſui locum relinqui debuiſſe.*
Quae lectio optime huic loco conuenire uidetur.

134 Divtina laetitia,) *Laetatio, Gryphianus liber, ad oram.*

136 Mvlto minorem ſupereſſe dicerent partem.) *dele, Partem. uenuſtior erit lectio.*

IN. C. IVLII. CAESARIS

DE. BELLO. GALL. LIB. VI

139 Sacramento rogauiſſet,*)i. iureiurando adſtrinxiſſet. Sic locutus & Liu. lib. 2. Belli Macedonici: Lucius, inquit, Cornelius Lentulus, Praetor, cum* v. *Legatis profectus eſt: obuios in agris, ſacramento rogatos, arma capere, ac ſequi, cogebat.*

139 Et amicitiae, tribuiſſet;) *Iulia enim, Caeſaris filia, & Pompeij uxor, perierat.*

139 Finitimos, atque Germanos,) *Gryphius, & Pariſienſes, Finitimos Germanos.*

141 Avt ex eo, quod metuerat, odio Ciuitatis motus exſiſtat.) *Pariſienſes, Aut ex eo, quod in eum erat, odio Ciu. &c.*

142 Difficili tranſitu, Flumen, Ripiſq. praeruptis.) *Moſella; quod Ptolemaeus Obrincum uocat.*

144 Demonstravimvs,) *initio lib.* v.

144 Si amplius obſidum uellet, dare pollicentur.) *Si amplius Obſidum uellet dari, poll. Pariſienſes.*

144 Vbiorvm ſatisfactionem) *ubi horum, Pariſienſes. Verum prior mihi lectio magis arridet.*

147 De his duobus generibus) *tria genera ponit Strabo lib.* iv. *Bardos, Vates, & Druidas.*

149 AMBACTOS, clienteſque,) *Ambactus, inquit,*
„ *Feſtus, apud Ennium lingua Gallica actus dici-*
„ *tur: Idem Caeſar infra, pag. 151. Serui, & clien*
„ *tes, dixit.*

151 SI res in ſuſpicionem uenit,) *ſic locutus Dola-*
„ *bella, in Ep. Fam. Etſi, ait, numquam tibi in ſu-*
„ *ſpicionem uenire debuit.*

151 IVSTIS funeribus confectis,) *cum eadem ſint Iuſta, quae Funera, recte opinatur Fuluius Vrſinus, uel, Iuſtis funebribus, legendum; uel, Funeribus, tollendum, tamquam gloſſema ad, Iuſtis. Ita locutus eſt & Liuius.*

152 QVAM LATISSIMIS circum ſe uaſtatis finibus ſolitudines habere.) *Quam latiſſimas, Pariſienſes.*

154 HARVM eſt conſimilis Capris figura,) *Plinius, lib. IIX. cap. 15. longe aliam, ac Caeſar, Alcis figuram tradit.*

155 VRI appellantur.) *de Vris, Plinius lib. IIX. c. 15. Macrobius autem Sat. lib. VI. cap. 4. Vros dicit Gallicam uocem eſſe, qua feri boues notantur.*

156 SED hoc quoque factum eſt, &c.) *abeſt, Quoque, a Pariſienſi libro.*

157 TAXO, &c.) *de Taxo ueneno, conſule Plinium, lib. XVI. cap. 11.*

159 QVAM Legionariorum, periclitaretur;) *Pariſienſes, Quam Legionarius miles periclitetur.*

163 CVNEO facto;) *de Cuneo, Vegetius lib. III. ca*

, 19. & *Aelianus de inſtruendis aciebus.*

165 FIDEM non haberent,) *Pariſienſes, Fidem non faceret.*

165 DVROCORTVM) *Durocotorum, Pariſienſes. Fuluius Vrſinus, Durocortorum: cum Ptolemaeus, Δυροκόρτορον. Emendatq. Strabonem, in quo corrupte Δατικόρτορον legitur.*

165 MARE Maiorum, ſupplicium ſumpſit.) *de hoc more, uide infra, de bell. Gall. lib. IIX. pag.* 247

IN. C. IVLII. CAESARIS
DE. BELLO. GALL. LIB. VII

167 QVAM a Maioribus acceperant,) *acceperint, Pariſienſes.*

167 IN praeſentia de Obſidibus cauere) *abeſt parti cula De à Pariſienſi libro.*

171 OPINIONE praeceperat,) *ita legendũ; non, ut in alijs, Perceperat. Sic idem locutus, de Bello*
,, *Ciu. lib.* III. *Ac iam animo uictoriam praeci-*
,, *piebant. Liuius quoque, Dec.* IV. *Nec ſe ad*
,, *bellum Achaicum, aut rem ullam, quam ſua*
,, *quiſque opinione praecipere poſſet, crederent*
,, *miſſos eſſe. Et: Conſul quia non pugnam comi-*
,, *nus, ſed locis oppugnandis, futuram praecepe-*
,, *rat animo. Virgilius, lib.* VI. *Omnia praece-*
,, *pi, atque animo mecũ ante peregi. Et* XI. *Exſul-*

,, *tatq.*

,, tatq. animis, & ſpe iam praecipit hoſtem.

171 OMNIBVS ſuis inopinantibus,) abeſt uerbum, Omnibus, a Gryphij libro.

174 QVAE ſit neceſſe accidere uictis.) Salluſtius,
,, Catilina, in oratione Caeſaris: Quae belli ſaeui
,, tia eſſet, quae uictis acciderent, enumerauere:
,, rapi uirgines, pueros: diuelli liberos a paren-
,, tum complexu: matres familiarum pati, quae ui
,, ctoribus collibuiſſent: fana, atq. domos, ſpoliari:
,, caedem, incendia, fieri: poſtremo, armis, cadaue-
,, ribus, cruore, atque luctu, omnia compleri.

177 RELIQVA, quae ad oppugnationem Opidi pert.) Reliquaque, quae &c. Pariſienſes.

178 FORTVITV,) Fortuito, Pariſienſes. Quo modo item, de bello Africo, pag. 475.

180 AB ariete materia defendit,) Arietis formam uide apud Vegetium, lib. IV. cap. 13. & apud Ammianum, lib. XXIII.

184 CONSPECTVM multitudinis fugerat,) Ita lo-
,, cutus Salluſtius, Iugurtha, pag. 141. Metellus
,, conſpectum Marij fugerat. Et Terentius, He-
,, aut. act. III. ſc. I. Tuum conſpectum fugitat, ob
,, peccatum.

186 ETIAM ad ſe euocauit.) abeſt uerbum Etiam, a Pariſienſi libro. Antiquus liber Bibliothecae Vaticanae, Ad ſe etiam. Alius Fuluij Vrſini, Decetiam euocauit. Optime. nam Antoninus in Itinerario ſuo huiuſce Opidi mentionem facit. Quod ipſe Fulu. doctiſſime, primus, obſeruauit.

188 CASTRIS pro Opido in Monte poſitis,) Pariſienſes, & Gryphij liber ad oram, Caſtris prope Opidum in Monte poſitis.

189 IMPERIO natos,) ita locutus Salluſtius, Iugur
,, tha, pag. 87. Vos, Quirites, imperio nati, aequo
,, animo ſeruitutem toleratis: Quamuis in alijs libris praepoſitio In legatur, hoc modo, In imperio nati. Quod non admodum probo.

189 AD Caeſarem diſceptaturi,) placet, quod in Pariſienſi libro legitur, Ad Caeſarem diſceptatum.

196 MATRESFAMILIAS) Pariſienſes, Matresfamiliae, & hic, & hac eadem pagina, extrema linea.

200 NEGOTIANDI, aut itineris cauſſa,) antiquus liber ornatiſſimi uiri, Io. Vincentij Pinelli, non habet illa, Aut itineris. Et ſane abſunt a Pariſienſi libro, & Gryphij.

201 VT, ab re frument.) Si ab re frument. Gryphius, & antiquus liber Io. Vincentij Pinelli. Si a re frument. Pariſienſes.

201 EX Prouincia) Nicaſius Ellebodius Caſletanus delenda putat haec duo uerba; uel legendum, In prouinciam.

206 SEGVSIANISQVE,) Seguſiaci dicuntur a Ptolemaeo.

207 MINVS idoneis equis) Caeſar, ſupra, lib. IV.
,, pag. 81. Iumētis, quibus maxime Galli delectan
,, tur, quaeq. impenſo parant pretio, Germani im

,, por-

,, *portatis non utuntur; ſed, quae ſunt apud eos*
,, *nata praua, atque deformia, haec, quotidiana*
,, *exercitatiore, ſummi ut ſint laboris, efficiunt.*

207 TRIBVNIS Mil. reliquiſq. Equitibus R.) *annotatum etiam eſt in Varijs lectionibus, in alijs libris legi, Tribunis Mil. reliquisque, ſed & Equitibus R. Quae mihi lectio non diſplicet.*

208 CONFIDEBAT,) *Confidat, Pariſienſes. recte.*

208 PVGNATVR una omnibus in partibus:) *Gryphij liber, Pugnatur una tum omnibus in partibus.*

212 AD ſummum faſtigio.) *Pariſienſes, & Gryphij liber, Ad infimum faſtigio.*

213 AVLERCIS,) *Auliorcos nominat Ptolemaeus.*

213 XANTHONIBVS,) *Pariſienſes, Santonibus. Santones, non Santoni, dicuntur ab eodem Caeſare, lib. 1. de Bell. Gall. pag. 7.*

214 FIDVCIAE pleni,) *Fiducia, Gryphij liber.*

216 QVID ergo mei conſilij eſt? facere, &c.) *Gryphius, & Pariſienſes, Quid ergo? Mei conſilij eſt, facere, &c. Recte.*

220 E caſtris, longurios, muſculos, &c.) *A Caſtris, quidam. Alij Praepoſitionem omittunt. Pariſienſes, Ac raſtros, longurios, muſculos, &c.*

221 AGGERE, & cratibus, aditus expediũt: falcibus vallum, &c.) *Pariſienſes, & Gryphij liber ad oram: Aggere, & cratibus, foſſas explent: falcibus uallum, &c.*

213 HVIVS Anni rebus cognitis,&c.) *Pariſienſes, His litteris cognitis, &c. Gryphij liber, ad oram, His rebus litteris Caeſaris cognitis, &c.*

IN. A. HIRTII
DE. BELLO. GALL. LIB. IIX

225 EQVITATVS praeſidio,) *Equitum praeſidio, Pariſienſes.*

229 VELLIOCASSOS,) *Vellocaſſios, Pariſienſes.*

229 VT, ſi diceretur &c. uenire, offerrent ſe ad dimic.) *Pariſienſes, Si, ut diceretur, &c. ueniret, offerre ſe ad dimic. Gryphij uero liber, in alijs cum Pariſienſi libro facit; praeterquam, quod in eo, Offerrent, legitur.*

229 PERMANERENT,) *Permanere, Pariſienſes.*

231 IN uallo colloc.) *In ipſo uallo, Pariſienſes.*

233 COPIIS armatorum, Caſtrorum uias inſtruunt;) *antiquus liber Pinelli, Copias armatorum pro ſuis inſtruunt Caſtris.*

234 SVPERIORIBVS Commentarijs declaratum eſt) *hoc nuſquam reperiri in Caeſare, alij obſeruarunt. Videndũ igitur, an mendum aliquod ſit.*

235 PARTES aduerterent,) *Pariſienſes, Animaduerterent.*

245 CIRCVMDARE conatur;) *Moratur, Pinelli liber. Recte.*

249 QVAE moenibus aequaretur,) *loquendi genus poſtulat, ut legamus, Quae moenibus aequaret. Ita locutus Pacuuius, apud Gell. lib.* XIV. *c.* I.

,, *Nam ſi qui, quae euentura ſint, praeuideant,*
,, *Aequiparent Ioui.*
,, *Et Cicero noſter, lib. 1. Off. pag. 8. Non ſolum*
,, *inquit, Orationes meas, ſed etiam de Philoſo-*
,, *phia libros, qui iam illis fere aequarunt, ſtudio-*
,, *ſe legas.* *Ita enim legendum cenſeo, ex antiquis libris: Quod tamen cum uidiſſet Dionyſius Lambinus, locutionem non aſſecutus, improbauit. Vide, quae ſcripſi in illum Salluſtij locum, Catilina, pag. 5. Regium imperium in ſuperbiam, dominationemque, conuertit. Ibi enim huiuſmodi multa, apud Scriptores a me obſeruata, poſui.*

249 AB incendio reſtinguendo,) *Sic Salluſtius, Ca-*
,, *tilina, pag. 24. Incendium meum ruina reſtin-*
,, *guam. Vide, quid eo loco dixerim.*

249 PARATISSIMO ſuſtinebant animo.) *Fortiſſimo, Pariſienſes, & Gryphij liber ad oram.*

255 IBIQ. Exercitum luſtrauit.) *De hoc luſtrandi exercitum more, uide Liu. lib.* XXXIV. *ab. v. C.*

253 CONVERSI hoſtem pellere.) *Cõuerſis equis hoſtem pellere, Pariſienſes.*

253 L. PAVLLO, & C. Marcello coſ.) *Gryphij liber ad oram, L. Lentulo, & C. Marcello cos. Recte.*

254 INSEQVENTIS Anni) *alij legunt, In inſequẽtis Anni.*

ed by Google

Anni. Pariſienſes, Sequentis Anni.

256 SED etiam per ſe diſceſsionem facerecoepit.) *hunc locum cum mendoſum eſſe non ſolum alij obſeruarint, uerum & ipſe ſemper duxerim, de eo, deq. alijs ſimilibus, ut meus mos eſt, non ſolum amicos, & litteratos uiros, uerum & ueteres libros, cum eos inſpiciundi copia fuit, conſului. Tandemq. Veronae ante quadriennium antiquum reperi Caeſaris exemplar, in quo, mendoſe, ſed unde tamen elici ueritas facile poſſit, totus hic legitur locus. Sic autem in eo erat: Sed etiam per ſeſe diſceſſionem facere coepit. Quod cum uidiſſem, ſtatim uenit in mentem, illud extremum ſe, Senatus ſignificare.*

256 CONSVLES, Amiciq. Pompeii, iuſſerunt;) *alij, Suaſerunt. Octauius Pantagathus, acerrimo uir ingenio, Interceſſerunt, legit.*

256 CAESARI eam, tamquam ex ſuo numero, dedit.) *abeſt, Eam, a Pariſienſi libro.*

IN

SCHOLIA
IN C. IVLII. CAESARIS
DE. BELLO. CIV. LIB. I

258 Litteris a Fabio C. Caeſaris conſulibus red ditis,) *offendebar, Caij, praenomine; cum Caeſar, de ſe ipſo loquens, numquam praenomen adderet conſueuerit. Verum poſtea reperi, quod mihi ſcrupulum hunc eximeret. Pariſienſes enim ita ediderunt: Litteris a C. Fabio Caeſaris conſ. red. Quae mihi placet admodum lectio.*

258 Refervnt Conſules de Rep. in Ciuitate.) *abſurdum: quaſi Conſules, ubi ciuitas non ſit, ideſt multitudo ciuium, referre de Rep. poſſint. Locus igitur mendo non uacat: nec facilis diuinatio eſt.*

259 Tribvni pl.) *his Curionem addit Appianus.*

259 Completvr urbs ad ius comitiorum.) *longe diſtabat a menſe Ian. quo haec geſta ſunt, comitiorum tempus. quare libri ueteres conſulendi.*

260 Dolor repulſae.) *in conſulatu. epit. Liu. lib. CIIX. Falſum autem hoc eſſe, dictumq. a Caeſare, inuidiae cauſſa, tradit Plutarchus, in Vticenſis uita.*

260 Advlatio, atque oſtentatio ſui, & potentium,) *ſic ueteres libri: nec obſcura ſententia. hoc enim dicitur: Cum ipſe ſibi, ut ſolent inanis gloriae cupidi homines, adularetur, ſeq. oſtentaret, & eorum amicitiam, qui tum in rep. iudiciisque*

cijsque

85 MEDIOMATRICVM,) *Mediomatricorum, Pariſienſes. Ita eos Strabo nominat. quamuis Ptolemaeus,* Μεδιομάτρικες. *Idem lib.* VII. *pag.* 213. *Mediomatrices appellat. Quo in loco uariant Pariſienſes.*

85 TRIBOCORVM.) *Triboces idem dixit ſupra.*

89 SICAMBRORVM) *Sycambros, a ſimilitudine Germanici uocabuli Sygenberger dictos, facile crediderim. Vnde a Ptolemaeo,* Σύγαμβροι, *dicuntur.*

90 IMMISSA in Flumine) *In Flumen, Pariſienſes.*

99 CVM ſe inter Equitum turmas inſinuauere, & ex Eſſedis deſil.) *Inſinuauerint, ex Eſſ. Pariſienſes.*

IN. C. IVLII. CAESARIS

DE. BELLO. GALL. LIB. V

103 MAGIS magnos ibi fluct.) *minus magn. Gryphianus liber, ad oram.*

103 IN alio Mari uti aſſueuerant.) *In reliquis utimur maribus, Gryphius, & Pariſienſes. Praeterea Priſc. lib.* VII. *hanc lectionem agnoſcit.*

105 OMNIBVS rebus ad Britannicum bellum comparatis,) *Omnibus ad Britānicum bellum rebus comp. Pariſienſes. Pleniore numero.*

107 CORVS ventus) *ab alijs dicitur, Caurus. Graeci,*

Ap-

Ἀργέστης: *Gell. lib.* II. *cap.* 22.

110 PLVMBVM album) *Plinius lib.* XXXIV. *cap.* 17.

111 OMNES uero ſe Britanni luteo inficiunt, quod Caeruleum efficit colorem:) *alij alia. Mihi Glaſto, non diſplicet; cum uideam, Plinium, haec*
,, *dicere, lib.* XXII. *cap.* 2. *Simile, inquit, planta-*
,, *gini Glaſtum in Gallia uocatur: quo Britanno-*
,, *rum coniuges, nuruſque, toto corpore oblitae,*
,, *quibuſdam in ſacris & nudae incedunt, Aethio-*
,, *pum colorem imitantes. De hoc autem Britannorum more pingendi corpora, uide & Herodianum ad finem lib.* III.

112 OPIDVM autem Britanni uocant, cum ſiluas impeditas uallo, atque foſſa, munierunt,) *idem propemodum de Germanis narrat Herodianus, lib.* VII.

115 MAGNVS ibi numerus pecorum repertus:) *Pecoris, Pariſienſes.*

116 CVM ſtatuiſſet hiemare in Continente, propter repentinos Galliae motus,) *Cum ſtatuiſſet hiemem in Continente, propter repentinos Galliae motus, agere, Gryphius, & Pariſienſes.*

116 ET prioris commeatus expoſitis Militibus.) *Nicaſius Ellebodius Caſletanus delendã putat particulam, Et.*

117 SAMAROBRINAE) *alias, Samarobrigae. Fuluius Vrſinus, Samarobriuae, ex antiquo libro, & Ptolemaeo, in quo* Σαμαροβρίυα.

117 ESSVOS,) *nulla de Eſſuis apud ueteres mentio.*

Ideo

Ideo non male quidam opinati ſunt reponi poſſe, Sueſſones, uel, ut Ptolemaeus, Veſſones: de quibus & ſupra lib. II.*pag.*42.

117 His M. Craſſum Quaeſtorem, &c. praefecit:) *nam Publicus, eius frater, cum patre in Parthos ierat.*

118 Magna manu ad Caſtra oppugnanda uenerunt.) *magna manu Caſtra oppugnatum uenerunt, legunt quidam; uel, Ad Caſtra oppugnatum: mutatione non tantum non neceſſaria, uerum &, ut mihi quidem uidetur, quae non multum elegantiae habeat. Cum in alijs optime legatur, Magna manu ad Caſtra oppugnandi uenerunt. Vt intelligatur, Cauſſa. Loquendi genus, ab alijs, praecipueq. a Salluſtio, uſitatum.*

123 Erant & uirtute, & numero pugnandi, pares noſtri:) *Cum non cohaererent inter ſe, Numero pugnandi, mutarunt quidam; legendo, Numero pugnātium; uel, Animo pugnandi. Verum rectius in Pariſienſi libro: Erant & numero, & uirtute pugnandi, pares noſtri.*

124 Sperare ſe, ab eo ſuam, ac Militum, ſalutem impetrari poſſe.) *Pariſienſes, Sperare ſe, ab eo de ſua, ac Militum, ſalute impetrari poſſe.*

126 Muralium pilorum) *de pilis muralibus, uide Vegetium, lib.* 1.*cap.*20.

127 Vt ultro Militum cōcurſu, ac uocibus, ſibi parcere cogeretur.) *Vltro, paſſiue dixit. Quo modo & Cicero, Fam. lib.* VII.*ep.* X. *Subinuideo,*

,,*in-*

Digitized by Google

,, *inquit, tibi, ultro etiam accerſitum ab eo, ad*
,, *quem ceteri, non propter eius ſuperbiam, ſed*
,, *propter occupationem, adſpirare non poſſunt.*

128 X. millium paſſuum circuitu munitionē perfe cerunt:) *Pariſienſes,* x. *milliū paſſuum in circuitu munitionem pedum* XV.*perfecerunt.*

129 Et uerutum in balteo defigitur.)*de Veruto,ui de Vegetium,lib,*II.*cap.*15.

131 Veritus,&c. ut Hoſtium impetum ſuſtinere non poſſet,) *ex Latini ſermonis conſuetudine tollerem particulam Non;uel Ne, pro Vt, legerem.*

132 Consedit, &, quamaequisſimo loc. pot. &c.)*ſuſpicor de mendo.non enim haec apte con iunguntur. Pariſienſes alio modo legunt ſuperiora.ſed neque eo modo mihi ſatisfaciunt.*

134 Neqve etiam paruulo detrimento illum locum relinqui uidebat:) *Dionyſius Lambinus, homo de litteris benemeritus,hoc loco putat legendum eſſe, Vllum locum relinqui uolebat.*
,, *Quod ita Caeſar dixerit lib.*VI.*pag.* 164. *Ne*
,, *minimo quidem caſui locum relinqui debuiſſe.*
Quae lectio optime huic loco conuenire uidetur.

134 Divtina laetitia,) *Laetatio, Gryphianus liber,ad oram.*

136 Mvlto minorem ſupereſſe dicerentpartem.) *dele,Partem.uenuſtior erit lectio.*

IN. C. IVLII. CAESARIS

DE. BELLO. GALL. LIB. VI

139 SACRAMENTO rogauiſſet,) *i. iureiurando adſtrinxiſſet. Sic locutus & Liu. lib. 2. Belli Mace-*
,, *donici: Lucius, inquit, Cornelius Lentulus, Prae-*
,, *tor, cum* V. *Legatis profectus eſt: obuios in a-*
,, *gris, ſacramento rogatos, arma capere, ac ſe-*
,, *qui, cogebat.*

139 ET amicitiae, tribuiſſet;) *Iulia enim, Caeſaris filia, & Pompeij uxor, perierat.*

139 FINITIMOS, atque Germanos,) *Gryphius, & Pariſienſes, Finitimos Germanos.*

141 AVT ex eo, quod metuerat, odio Ciuitatis motus exſiſtat.) *Pariſienſes, Aut ex eo, quod in eum erat, odio Ciu. &c.*

142 DIFFICILI tranſitu, Flumen, Ripiſq. praeruptis.) *Moſella; quod Ptolemaeus Obrincum uocat.*

144 DEMONSTRAVIMVS,) *initio lib.* V.

144 SI amplius obſidum uellet, dare pollicentur.) *Si amplius Obſidum uellet dari, poll. Pariſienſes.*

144 VBIORVM ſatisfactionem) *ubi horum, Pariſienſes. Verum prior mihi lectio magis arridet.*

147 DE his duobus generibus) *tria genera ponit Strabo lib.* IV. *Bardos, Vates, & Druidas.*

149 AM-

149 AMBACTOS,clienteſque,) *Ambactus, inquit,*
,, *Feſtus,apud Ennium lingua Gallica actus dici-*
,, *tur: Idem Caeſar infra,pag.*151. *Serui,& clien*
,, *tes,dixit.*

151 SI res in ſuſpicionem uenit,) *ſic locutus Dola-*
,, *bella,in Ep.Fam. Etſi,ait,numquam tibi in ſu-*
,, *ſpicionem uenire debuit.*

151 IVSTIS funeribus confectis,) *cum eadem ſint Iuſta,quae Funera,recte opinatur Fuluius Vrſinus,uel, Iuſtis funebribus,legendum;uel, Funeribus, tollendum, tamquam gloſſema ad, Iuſtis. Ita locutus eſt & Liuius.*

152 QVAMLATISSIMIS circum ſe uaſtatis finibus ſolitudines habere.) *Quam latiſſimas, Pariſienſes.*

154 HARVM eſt conſimilis Capris figura,) *Plinius, lib.*IIX. *cap.* 15. *longe aliam,ac Caeſar, Alcis figuram tradit.*

155 VRI appellantur.) *de Vris, Plinius lib.*IIX. *c.* 15. *Macrobius autem Sat.lib.*VI. *cap.*4. *Vros dicit Gallicam uocem eſſe, qua feri boues notantur.*

156 SED hoc quoque factum eſt, &c.) *abeſt, Quoque, a Pariſienſi libro.*

157 TAXO,&c.) *de Taxo ueneno, conſule Plinium, lib.*XVI.*cap.*II.

159 QVAM Legionariorum,periclitaretur;) *Pariſienſes, Quam Legionarius miles periclitetur.*

163 CVNEO facto,) *de Cuneo, Vegetius lib.*III.*ca*

19.& *Aelianus de inſtruendis aciebus.*

165 FIDEM non haberent,) *Pariſienſes, Fidem non faceret,*

165 DVROCORTVM) *Durocotorum, Pariſienſes. Fuluius Vrſinus, Durocortorum: cum Ptolemaeus,* Δυροκόρτορον. *Emendatq. Strabonem, in quo corrupte* Δατικόρτορον *legitur.*

165 MARE Maiorum, ſupplicium ſumpſit.) *de hoc more, uide infra, de bell. Gall. lib.* IIX *pag.* 247

IN. C. IVLII. CAESARIS DE. BELLO. GALL. LIB. VII

167 QVAM a Maioribus acceperant,) *acceperint, Pariſienſes.*

167 IN praeſentia de Obſidibus cauere) *abeſt parti cula De a Pariſienſi libro.*

171 OPINIONE praeceperat,) *ita legendū; non, ut in alijs, Perceperat. Sic idem locutus, de Bello*
,, *Ciu. lib.* III. *Ac iam animo uictoriam praeci-*
,, *piebant. Liuius quoque, Dec.* IV. *Nec ſe ad*
,, *bellum Achaicum, aut rem ullam, quam ſua*
,, *quiſque opinione praecipere poſſet, crederent*
,, *miſſos eſſe. Et: Conſul quia non pugnam comi-*
,, *nus, ſed locis oppugnandis, futuram praecepe-*
,, *rat animo. Virgilius, lib.* VI. *Omnia praece-*
,, *pi, atque animo mecū ante peregi. Et* XI. *Exſul-*

,, *tatq.*

,, *tatq. animis, & ſpe iam praecipit hoſtem.*

171 OMNIBVS ſuis inopinantibus,) *abeſt uerbum, Omnibus, a Gryphij libro.*

174 QVAE ſit neceſſe accidere uictis.) *Salluſtius,*
,, *Catilina, in oratione Caeſaris: Quae belli ſaeui*
,, *tia eſſet, quae uictis acciderent, enumerauere:*
,, *rapi uirgines, pueros: diuelli liberos a paren-*
,, *tum complexu: matres familiarum pati, quae ui*
,, *ctoribus collibuiſſent: fana, atq. domos, ſpoliari:*
,, *caedem, incendia, fieri: poſtremo, armis, cadaue-*
,, *ribus, cruore, atque luctu, omnia compleri.*

177 RELIQVA, quae ad oppugnationem Opidi pert.) *Reliquaque, quae &c. Pariſienſes.*

178 FORTVITV,) *Fortuito, Pariſienſes. Quo modo item, de bello Africo, pag. 475.*

180 AB ariete materia defendit,) *Arietis formam uide apud Vegetium, lib.* IV. *cap.* 13. *& apud Ammianum, lib.* XXIII.

184 CONSPECTVM multitudinis fugerat,) *Ita lo-*
,, *cutus Salluſtius, Iugurtha, pag.* 141. *Metellus*
,, *conſpectum Marij fugerat.* Et *Terentius, He-*
,, *aut. act.* III. *ſc.* I. *Tuum conſpectum fugitat, ob*
,, *peccatum.*

186 ETIAM ad ſe euocauit.) *abeſt uerbum* Etiam, *a Pariſienſi libro. Antiquus liber Bibliothecae Vaticanae, Ad ſe etiam. Alius Fuluij Vrſini, Dece tiam euocauit. Optime. nam Antoninus in Itinerario ſuo huiuſce Opidi mentionem facit. Quod ipſe Fulu. doctiſſime, primus, obſeruauit.*

188 CASTRIS pro Opido in Monte poſitis,) *Pariſienſes, & Gryphij liber ad oram, Caſtris prope Opidum in Monte poſitis.*

189 IMPERIO natos,) *ita locutus Salluſtius, Iugurtha, pag. 87.*
,, *Vos, Quirites, imperionati, aequo*
,, *animo ſeruitutem toleratis: Quamuis in alijs libris praepoſitio In legatur, hoc modo, In imperio nati. Quod non admodum probo.*

189 AD Caeſarem diſceptaturi,) *placet, quod in Pariſienſi libro legitur, Ad Caeſarem diſceptatum.*

196 MATRESFAMILIAS) *Pariſienſes, Matresfamiliae, & hic, & hac eadem pagina, extrema linea.*

200 NEGOTIANDI, aut itineris cauſſa,) *antiquus liber ornatiſſimi uiri, Io. Vincentij Pinelli, non habet illa, Aut itineris. Et ſane abſunt a Pariſienſi libro, & Gryphij.*

201 VT, ab re frument.) *Si ab re frument. Gryphius, & antiquus liber Io. Vincentij Pinelli. Si a re frument. Pariſienſes.*

201 EX Prouincia) *Nicaſius Ellebodius Caſletanus delenda putat haec duo uerba; uel legendum, In prouinciam.*

206 SEGVSIANISQVE,) *Seguſiaci dicuntur a Ptolemaeo.*

207 MINVS idoneis equis) *Caeſar, ſupra, lib. IV.*
,, *pag. 81. Iumētis, quibus maxime Galli delectantur, quaeq. impenſo parant pretio, Germani im*
,, *por-*

,, *portatis non utuntur; ſed, quae ſunt apud eos*
,, *nata praua, atque deformia, haec, quotidiana*
,, *exercitatione, ſummi ut ſint laboris, efficiunt.*

207 TRIBVNIS Mil. reliquiſq. Equitibus R.) *annotatum etiam eſt in Varijs lectionibus, in alijs libris legi, Tribunis Mil. reliquisque, ſed & Equitibus R. Quae mihi lectio non diſplicet.*

208 CONFIDEBAT,) *Confidat, Pariſienſes. recte.*

208 PVGNATVR una omnibus in partibus:) *Gryphij liber, Pugnatur una tum omnibus in partibus.*

212 AD ſummum faſtigio.) *Pariſienſes, & Gryphij liber, Ad infimum faſtigio.*

213 AVLERCIS,) *Auliorcos nominat Ptolemaeus.*

213 XANTHONIBVS,) *Pariſienſes, Santonibus. Santones, non Santoni, dicuntur ab eodem Caeſare, lib. 1. de Bell. Gall. pag. 7.*

214 FIDVCIAE pleni,) *Fiducia, Gryphij liber.*

216 QVID ergo mei conſilij eſt? facere, &c.) *Gryphius, & Pariſienſes, Quid ergo? Mei conſilij eſt, facere, &c. Recte.*

220 E caſtris, longurios, muſculos, &c.) *A Caſtris, quidam. Alij Praepoſitionem omittunt. Pariſienſes, Ac raſtros, longurios, muſculos, &c.*

221 AGGERE, & cratibus, aditus expediũt: falcibus vallum, &c.) *Pariſienſes, & Gryphij liber ad oram: Aggere, & cratibus, foſſas explent: falcibus uallum, &c.*

213 Hvivs Anni rebus cognitis,&c.) *Pariſienſes, His litteris cognitis, &c. Gryphij liber, ad oram, His rebus litteris Caeſaris cognitis, &c.*

IN. A. HIRTII

DE. BELLO. GALL. LIB. IIX

225 Eqvitatvs praeſidio,) *Equitum praeſidio, Pariſienſes.*

229 Vellio cassos,) *Vellocaſſios, Pariſienſes.*

229 Vt, ſi diceretur &c. uenire, offerrent ſe ad dimic.) *Pariſienſes, Si, ut diceretur, &c. ueniret, offerre ſe ad dimic. Gryphij uero liber, in alijs cum Pariſienſi libro facit; praeterquam, quod in eo, Offerrent, legitur.*

229 Permanerent,) *Permanere, Pariſienſes.*

231 In uallo colloc.) *In ipſo uallo, Pariſienſes.*

233 Copiis armatorum, Caſtrorum uias inſtruunt;) *antiquus liber Pinelli, Copias armatorum pro ſuis inſtruunt Caſtris.*

234 Svperioribvs Commentarijs declaratum eſt) *hoc nuſquam reperiri in Caeſare, alij obſeruarunt. Videndũ igitur, an mendum aliquod ſit.*

235 Partes aduerterent,) *Pariſienſes, Animaduerterent.*

245 Circvmdare conatur;) *Moratur, Pinelli liber. Recte.*

249 QVAE moenibus aequaretur,) *loquendi genus poſtulat, ut legamus, Quae moenibus aequaret. Ita locutus Pacuuius, apud Gell. lib.* XIV. *c.* I.

,, *Nam ſi qui, quae euentura ſint, praeuideant,*
,, *Aequiparent Ioui.*
,, *Et Cicero noſter, lib.* I. *Off. pag.* 8. *Non ſolum*
,, *inquit, Orationes meas, ſed etiam de Philoſo-*
,, *phia libros, qui iam illis fere aequarunt, ſtudio-*
,, *ſe legas. Ita enim legendum cenſeo, ex antiquis libris. Quod tamen cum uidiſſet Dionyſius Lambinus, locutionem non aſſecutus, improbauit. Vide, quae ſcripſi in illum Salluſtij locum, Catilina, pag.* 5. *Regium imperium in ſuperbiam, dominationemque, conuertit. Ibi enim huiuſmodi multa, apud Scriptores a me obſeruata, poſui.*

249 AB incendio reſtinguendo,) *Sic Salluſtius, Ca-*
,, *tilina, pag.* 24. *Incendium meum ruina reſtin-*
,, *guam. Vide, quid eo loco dixerim.*

249 PARATISSIMO ſuſtinebant animo.) *Fortiſſimo, Pariſienſes, & Gryphij liber ad oram.*

255 IBIQ. Exercitum luſtrauit.) *De hoc luſtrandi exercitum more, uide Liu. lib.* XXXIV. *ab.* V. C.

253 CONVERSI hoſtem pellere.) *Cõuerſis equis hoſtem pellere, Pari enſes.*

253 L. PAVLLO, & C. Marcello coſ.) *Gryphij liber ad oram, L. Lentulo, & C. Marcello cos. Recte.*

254 INSEQVENTIS Anni) *alij legunt, In inſequẽtis Anni.*

Anni. Pariſienſes, *Sequentis Anni.*

256 SED etiam per ſe diſceſsionem facere coepit.) *hunc locum cum mendoſum eſſe non ſolum alij obſeruarint, uerum & ipſe ſemper duxerim, de eo, deq; alijs ſimilibus, ut meus mos eſt, non ſolum amicos, & litteratos uiros, uerum & ueteres libros, cum eos inſpiciundi copia fuit, conſului. Tandemq; Veronae ante quadriennium antiquum reperi Caeſaris exemplar, in quo, mendoſe, ſed unde tamen elici ueritas facile poſſit, totus hic legitur locus. Sic autem in eo erat: Sed etiam per ſeſe diſceſſionem facere coepit. Quod cum uidiſſem, ſtatim uenit in mentem, illud extremum ſe, Senatus ſignificare.*

256 CONSVLES, Amiciq. Pompeii, iuſſerunt;) *alij, Suaſerunt. Octauius* Pantagathus, *acerrimo uir ingenio, Interceſſerunt, legit.*

256 CAESARI eam, tamquam ex ſuo numero, dedit.) *abeſt, Eam, a* Pariſienſi *libro.*

IN

SCHOLIA
IN C. IVLII. CAESARIS
DE. BELLO. CIV. LIB. I

258 Litteris a Fabio C. Caeſaris conſulibus red ditis,) *offendebar, Caij, praenomine; cum Caeſar, de ſe ipſo loquens, numquam praenomen ad dere conſueuerit. Verum poſtea reperi, quod mi hi ſcrupulum hunc eximeret. Pariſienſes enim ita ediderunt: Litteris a C. Fabio Caeſaris conſ. red. Quae mihi placet admodum lectio.*

258 Referunt Conſules de Rep. in Ciuitate.) *abſurdum: quaſi Conſules, ubi ciuitas non ſit, ideſt multitudo ciuium, referre de Rep. poſſint. Locus igitur mendo non uacat: nec facilis diuinatio eſt.*

259 Tribuni pl.) *his Curionem addit Appianus.*

259 Complet ur urbs ad ius comitiorum.) *longe diſtabat a menſe Ian. quo haec geſta ſunt, comi tiorum tempus. quare libri ueteres conſulendi.*

260 Dolor repulſae.) *in conſulatu. epit. Liu. lib.* CIIX. *Falſum autem hoc eſſe, dictumq. a Caeſare, inuidiae cauſſa, tradit Plutarchus, in Vti cenſis uita.*

260 Advlatio, atque oſtentatio ſui, & potentium,) *ſic ueteres libri: nec obſcura ſententia. hoc enim dicitur: Cum ipſe ſibi, ut ſolent inanis gloriae cupidi homines, adularetur, ſeq. oſtentaret, & eorum amicitiam, qui tum in rep. iudiciſque*

cüſque, plurimum pollebant.

260 Neminem dignitate ſecũ exaequari uolebat,)
,, *Velleius lib. II. Pompeius, ait, ut primum Remp.*
,, *aggreſſus eſt, non quemquam animo parem tu-*
,, *lit. et, in quibus rebus primus eſſe debebat, ſolus*
,, *eſſe cupiebat. neque eo uiro quiſquam aut alia*
,, *omnia minus, aut gloriam magis, concupiijt.*
,, *Lucanus: Nec quemquam ferre poteſt, Caeſar*
,, *ue priorem, Pompeius ue parem.*

260 Neque etiam extremi iuris Interceſſionem retinendi, quod L. Sylla reliquerat, facultas tribuitur;) *Interceſſionem, gloſſema uidetur. nam extremum ius eſt Interceſſio, quam Sylla tribunis pl. reliquit, Pompeius ademit.*

261 Latorum audacia,) *ſuſpicatus ſum aliquando, reponi poſſe; Latronum. Sed nec, eo modo ſi legas, plane mihi ſatisfacio. Abſunt haec a uetere Pinelli libro.*

261 Quiq. Proconſules ſunt ad urbem,) *hunc locum, ante multos annos, emendauit Pater meus, ex hiſtoria: quamquam ſcripti libri haberent, Conſules, non, Proconſules. Cicero, eadem*
,, *de re, in epiſtola ad Tironem: Poſtea quam Se-*
,, *natus Conſulibus, Praetoribus, tribunis pl. &*
,, *nobis, qui proconſules ſumus, negotium dede-*
,, *rat, ut curaremus, ne quid Reſp. detrimenti ca-*
,, *peret. Et in oratione pro Deiotaro: Cum au-*
,, *diſſet, Senatus conſentientis auctoritate arma*
,, *ſumpta, conſulibus, praetoribus, tribunis pl. no-*

bis

,, *bis imperatoribus remp. defendendam datam.*

261 V. primis diebus, quibus haberi Senatus potuit,) *IV. diebus, non V, haberi Senatus potuit, a kal. Ian. ad VII. Id. reliqui tres comitiales dies ſunt. quod ex uetere Kalendario, cum* ORTHOGRAPHIA *noſtra impreſſo, liquet.*

261 SVIS leuiſſimis poſtulatis) *quibus a Senatu reſponſum non eſt: quia Caeſaris litterae, a C. Fabio Conſulibus redditae, recitatae quidem in Senatu ſunt; ut uero ex ijs ad Senatum referretur, a Tribunis pl. qui Caeſari fauebant, impetrari nõ potuit. quod initio huius libri dictũ eſt.*

261 FAVSIVS Sylla Propraet.) *cum eſſet in omnibus libris, Propere, Pater repoſuit, Propr. id eſt, Propraetor. A Vaticano abeſt, Propere.*

261 MARCELLVS uero, paſſurum ſe in praeſentia, negat.) *conſulatum gerebat cum L. Lentulo: erat autem Caeſaris affinis, uxore ducta, nepte Iuliae, ſororis Caeſaris, Octauia, quae ſoror Auguſti fuit, & ex hoc Marcello peperit eum, ,, de quo Virgilius: Tu Marcellus eris.*

262 PROVINCIAE priuatis decernuntur;) *cum ſolerent magiſtratum gerentibus decerni: ut magiſtratu functi proficiſcerentur in prouincias.*

262 SCIPIONI obuenit Syria, L. Domitio Gallia:) *utraque conſularis. Sed Domitio ulterior tantum obtigit Gallia: nam citerior Conſidio Noniano, teſte Cicerone in epiſtola ad Tironem, in qua ſunt haec: Feruntur condiciones ab*

illo,

illo, ut Pompeius eas in Hiſpaniam: delectus
qui ſunt habiti, & praeſidia noſtra, dimittan-
tur: ſe ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem
Conſidio Noniano (his enim obtigerunt) tra-
diturum.

262 PHILIPPVS, & Marcellus, priuato conſilio,
praetereuntur,) *quia Caeſaris affines. nam L.*
Philippus Atiam, Iulia, ſorore Caeſaris, na-
tam; C. Marcellus, ut ſupra diximus, Octauiam,
Atiae filiam, in matrimonio habebat.

262 AD Populum referatur;) *conſuetudo Latini ſer-*
monis poſtulat, Feratur. nam, Referre ad Sena-
tum, Ferre ad Populum, dicimus.

263 TRIBVNOS pl. qui ad eum confugerant, con-
uenit.) *M. Antonium, Q. Caſſium Longinum,*
quibus intercedendi facultas erepta erat, ſigni-
ficat. Cicero ad Tironem: ,, *Antonius noſter, &*
,, *Caſſius, nulla ui expulſi, ad Caeſarem cum Curio-*
,, *ne profecti erant.*

263 L. CAESAR adoleſcens) *quem poſtea uictor*
,, *Caeſar occidit. Suetonius: Nec ulli periiſſe, niſi*
,, *in proelio, reperientur, exceptis dumtaxat A-*
,, *franio, & Fauſto, & L. Caeſare iuuene. ac ne*
,, *hos quidem uoluntate ipſius interemptos pu-*
,, *tant. Cicero ad Varronem:* ,, *Vt audiui de L.*
,, *Caeſare filio, mecum ipſe, Quid hic mihi faciet*
,, *patri?*

263 CVIVS pater) *auunculus M. Antonij. Cicero,*
in epiſtola ad Dolabellam.

264 POPVLI R. beneficium) *Pro beneficio, legi in alijs libris, eſt in Varijs lectionibus.*

264 IPSI Exercitus dimittantur;) *Dimittam, eſt in Varijs lectionibus.*

265 LEGIONES alienas) *quia mitti deberẽt ad Parthicum bellum. ſupra: Retineri Legiones II, quae ab ſe, ſimulatione Parthici belli, ſint abductae.*

265 CVM II. Legionibus ſubſiſtit.) *Nicaſius Ellebodius Caſletanus, ex obſeruatione hiſtoriae, legendum putat, Cum v. Cohortibus.*

265 TIGNIVM) TIGNIORVM) TIGNIVM) *cum Curio in Vmbria pro Caeſare militaret, recte Steuchus Eugubinus, probatae doctrinae uir, reponendum putauit ante me natum, Inguium, quod uideret hoc opidum ita a Plinio lib. III. cap. 14. nominari. Tignium autem eſt in Piceno. Cum uero in antiqua lapide non Inguium, ſed Iguuium, nominari ego uideam, ita quoque his in locis reponendum ſtatuo. Eius exemplum ſequitur.*

Fulginei.

P. AELIO. P. F. PAPIR
MARCELLO. CENT.
FRVM. SVB. PRINCIPI. PE
PEREGRINORVM. ADSTATO
ET. PRINCIPI. ET. PRIMIPILO
LEG. $\overline{VII}$. GEM. PIAE. FEL. ADLEC
TO. AD. MVNERA. PRAEFF.
LEGG. $\overline{VII}$. CLAV. ET. PRIMAE
ADIVTRICIS. V. F. FLAMINI
LVCVLARI. LAVREN. LAVINA.
PATRONO. ET. DECVRIONI
COLONIAE. APVLESIVM. PATRONO
CIVITAT. FOROFLA. FVLGINIA
ITEMQVE. IGVVINORVM. SPLEN
DIDISSIMVS. ORDO. FOROFLAM
CVIVS. DEDICAT. DECVRIONIBVS
ET. LIBERIS. EORVM. PANEM
ET. VINVM Ӿ XX. $\overline{N}$. ITEM
MVNICIPIBVS. Ӿ. $\overline{IIII}$. $\overline{N}$. DEDIT

266 CN.POMPEIVS, Pridie eius diei ex urbe profectus,) *mendum hic eſſe, putat Nicaſius Ellebodius Caſletanus: cum pag. 264. Caeſar dixerit, Pompeium Capuae eſſe. Locus eſt diligenti animaduerſione dignus.*

267 AVXIMO Caeſar progreſſus,) *neſcio, qui uenerit in mentem quibuſdam mutandi hunc locum; & legere, Maximo Caeſar progreſſu. Ita ſi nobis libri emendandi eſſent, omnia certe mutaremus. Verum numquam hoc inſtitutum probaui, neque probabo. eſt enim nobis retinenda prior lectio, quantum poteſt: neque mutanda, niſi prorſus ſenſus ipſe eam reſpuere uideatur. Locus hic admonet, ut reticendam non putem emendationem quandam in Varonis Eumenid. apud Nonium Marcellum Tuburbigenſem, (ſic enim legendum ego puto, non Tiburticenſem) quam proximis diebus mihi ſignificauit, nobiliſſimus iuuenis, idemq. omnium, quos ego umquam nouerim, doctiſſimus, Claudius Puteanus. Ita autem eſt in Nonio, in uerbo, Caedere, quod interpretatur, Occidere, uel Mactare:*

,, Varro Eumenid.

,, Maximũ caedit ferro[,] ſed caedere Vlyſſem,

,, Cum bacca ſiluam caedit, perroſq. trucidat.

Dicit Puteanus, Petrum Delbenium, acerrimi iudicij iuuenem, quiq. multa in optimis auctoribus emendauerit, putare hoc loco ita ac legẽdum;

,, Aiax dum credit ferro ſe caedere Vlyſſ. etc.

d Quod

Quod quam uere cogitet, quamq. pulchre locum emendarit, doctorum ſit iudicium. mihi quidem ſic probatur, nihil ut magis probari poſſit.

267 CAMERINO) *nomen retinet. nobiliſſimum Opidum, ex quo uiri doctiſſimi prodierunt. Populi Camertes dicuntur. De eius antiquitate, & nobilitate, plura dixit Io. Maria Iouius, Camers, iuuenis, ingenij, doctrinaeque, laude, in primis excellens, mihique, ob id, maxime carus, in eo libro, quo Camertium antiquitatem perſequitur.*

267 VLCILLEM Hirum,) *Hirrus, duplici R R ſcriptum, Lucceiae gentis cognomen fuit. Quo ſemper ueritus ſum, ne Lucceium, pro Vlcillem, quod certe corruptum uerbum eſt, Caeſar ſcripſerit.*

268 QVI erat ab Opido millia paſſuum circiter III.) *pro Erat, libentius legerem, Aberat.*

268 XL. in ſingulos iugera,) *habebat Domitius* XXX. *Cohortes, id eſt militum* XV *millia: quadraginta igitur in ſingulos iugera ſi diuidantur, iugerum erunt ſexcenta millia. eſt autem Iugeri longitudo, pedes* CCXL, *latitudo* CXX. *Immanis eſt hic iugerum numerus: cum praeſertim dicat, Ex ſuis poſſeſsionibus: nec Domitij diuitias, ut Craſſi, aut Luculli, quiſquam celebrauerit. Quare ante multos annos Pater Quatterna repoſuit, pro, Quadraginta.*

270 CONSVLTANDI cauſſa,) *conſiliandi, legi in*

 aliјs

aliȷs libris, eſt in Variȷs lectionibus.

271 Animi confirmatione,) *uerbum, Confirmatione, mendoſum ſuſpicor. etſi, ne mendoſum putetur, poteſt aliquis hoc dicere: ueritum eſſe Caeſarem, ne militum animus, qui, cognito Domitiȷ conſilio, mutatus erat, confirmaretur.*

271 Neqve eorum tam remiſſo, ac languido, animo quiſquam omnium fuit,) *neque eorum quiſquam omnium fuit. ita coniunge. malim tamen, Neque uero. Vaticanus liber, Neque eo. Pariſienſes, Neque tam remiſſo, &c.*

271 Vt nullus in aliam partem &c.) *Vt alius in aliam partem &c. Pariſienſes.*

272 Filivs Domitij,) *Filius Domitius, legendum puto: quod ita ferat uetus loquendi conſuetudo.*

272 Qvod ſibi aperte eorum gratia relata non ſit,) *fortaſſe rectius, A parte eorum. Quo modo legitur in Pariſienſi libro.*

273 Cn. Magius, Cremona,) *patriae nomen interdum addebatur. Vt lib. III. C. Felginatem, Placentia. Quo de loquendi genere uide, quae diximus in* Orthographia; *in uerbo,* Arretivm.

275 Reliqviſq. telis, pugnabatur.) *Pugnabant, Gryphiȷ liber, ad oram.*

276 Deprehenſaſq. excipiunt.) *abeſt particula Que, a Carrarienſi libro. quod legitur in Variȷs lectionibus.*

279 Vt operibus ante ſtuduerit,) *Anteire ſtuduerit,*

rit,Pariſienſes.

279 IN SENATV dixerat,&c.) *Plutarchus aliam addit cauſſam fuiſſe, cur Senatus Legationem ad Pompeium,de Pace, non miſerit. ait enim, timuiſſe Senatum, ne Caeſar aliud in pectore clauſum,aliud in ore promptum,haberet.*

279 RELIQVASQ.res, quaſcumque agere inſtituerat,,) *hoc loco multa Caeſar reticet, quae ſine multa ipſius ignominia dicere non poterat. De Pecunijs enim,ab Aerario ablatis,reclamante Metello,ſcribunt Plutarchus,Appianus,& Lucanus.*

280 QVAS Sicilia,& in Coſano,) *Quid Siciliae Inſulae cum agro Coſano? Suſpicor equidem de mendo: cum praeſertim ueteres libri habeant, Sicili,uel Sigili*

282 QVEM ipſe petiuerat,) *Quam ipſe pacauerat, Gryphij liber,ad oram.*

283 PRAESIDIO proprio) *Proprio, non legitur in antiquo Pinelli libro.*

283 IVMENTORVM, & Aquae magnitudine,) *non opinor ſubeſſe mendum,ſed uerbum, Magnitudine, reſpicere duas res, iumentorum pondus, aquae impetum.*

288 Ex primo haſtato Legionis quartaedecimae,) *in ſingulis Legionibus erant haſtati,principes,triarij.horum deni centuriones erant:qui haſtatorum, primus haſtatus dicebatur, ſecundus,tertius,uſque ad decimum:unde illud apud*

Li-

,, *Liuium, lib.* XLII. *Virtutis cauſſa mihi T. Quin*
,, *ctius Flamininus decimũ ordinem haſtatum aſ-*
,, *ſignauit. Sic primus princeps, ſecundus, tertius,*
,, *uſque ad decimum. Ibidem Liuius: A M' Aci-*
,, *lio mihi primus princeps prioris centuriae eſt*
,, *aßignatus. Et Cicero, in epiſt. ad M. Brutum:*
,, *Cretenſi bello octauum principem duxit. Tria-*
riorum quoque decem centuriones fuere: ſed, qui primum inter eos locum tenebat, non primus triarius, uerum Primipilus, uel Primipili centurio, uocabatur.

288 Ex inferioribus Ordinibus) *non ex priuato milite: ſed, cum ordines duxiſſet, ideſt centurio inter haſtatos fuiſſet: cum eſſent nouem praeter-*
,, *ea. Sic lib.* III. *Ab Octauis ordinibus ad pri-*
,, *mum pilum ſe tranſducere pronunciauit. Id eſt, qui centurio triariorum octauus fuerat, eum primum fecit.*

288 Ex omnibus Montibus Nix profluit,) *Profluxit; Gryphij liber. recte. Pariſienſes, Proluit.*

289 NEQVE Frumenta in hibernis erant, neque multum a maturitate aberant:) *Nicaſius Ellebodius Caſletanus, cum uideret, ex ſuperioribus Hibernum tempus hic non poſſe deſignari, idq. etiam perſpicue oſtenderet illud, Neque multum a maturitate aberant, reponendum putat, In herbis, uel In herba. Quo modo locutum*
,, *Ouidium obſeruauit: Tua meſſis in herba eſt.*

 ,, Pli-

,, *Plinius quoque, lib.* XIIX. *cap. 7. Frumenta*
,, *hieme in herba ſunt. Et Cicero de SeneЀtute, de*
,, *Frumentis loquens, Herbeſcens uiriditas dixit.*

290 HIS tamen omnibus Annona creuit:) *His tum omnibus, legit Nicaſius.*

291 MAGNI domunt concurſus) *Demum, Gryph liber. Probo.*

292 ITA comitatus, & eos, qui Frumenti cauſſa proceſſerant, tuto ad ſe recipit;) *antea, Commeatus. Ego, Comitatus, ex antiquo libro, &*
,, *quia ſupra: Neque maximi comitatus, qui ex*
,, *Italia, Galliaque, ueniebant, in Caſtra perue-*
,, *nire poterant.*

292 VT praedae ſubſidio ſint;) *Praeſidio, Pariſiẽſes.*

294 LACETANI,) *hos a Strabone lib.* III. *& Ptolemaeo Iacetanos dici, docuit Fuluius Vrſinus. Quo modo item legi in antiquo ſuo libro obſeruauit. Emendatq. Liuium, & Plinium.*

294 ILLVRGAVONENSES,) *Lurgauonenſes, eiuſdẽ Fuluij liber. & Liuius. Hos putat a Strabone dici* ἰλεργέτας.

295 OCTOGESAM) *idem, Etouiſam dici a Plinio, monuit.*

296 HVC iam rem duxerat,) *Pariſienſes, Reduxerat rem. Legendum fortaſſe, Deduxerat rem. Sic*
,, *enim locutus eſt infra: Res ab Afranianis huc*
,, *erat neceſſario deducta. Et, in extremo fere li-*
,, *bro: Res huc deducitur. Et lib.* III. *Spe con-*
,, *ficiendi negotij, prope in noctẽ rem deduxerãt.*

296 To-

96 Totis uero Caſtris Milites circulari,) *Cice-*
,, ro, in Bruto: Videt oſcitantem iudicem, lo-
,, quentem cum altero, nonnumquam etiam cir-
,, culantem. Et Seneca: Qui uerba magna cele-
,, ritate praecipitant, & communes locos uol-
,, uunt, & in priuato circulantur. Inde Circulus,
coetus hominum, circumquaque adſtantium, aut
in orbem collectorum, inter ſeq. confabulantiū.
,, Tacitus, lib. III. Nec ignoro, in conuiuijs, &
,, circulis, incuſari iſta, & modum poſci. Seneca:
,, Quidam enim beneficium, quod dederunt, omni
,, bus circulis narrant: pro, paſſim praedicant, &
,, iactant. Et Circulator: Seneca: Alter apud pro
,, ximum circulatorem reſedit. Et Circulans, i.
,, ſermones in circulis ſerens: Seneca, V. Epiſtola
,, rum: Sic itaque habe, inquit, ut iſtam uim dicen
,, di rapidam, atque abundantem, aptiorem eſſe
,, circulanti iudices, quam agenti rem magnam,
,, ac ſeriem, docentique.

298 Qvod fuit illis conandū, atque omni ratione efficiendum)& totius diei pugna, atque itineris labore, defeſſi, rem in poſterum diem diſtulerunt.)*non bona diſtinctio, niſi fallor: nec uidetur parentheſis locum habere. eſt enim hoc, Quod fuit illis conandum, atque omni ratione efficiendum, omnino adiungendum ſequentibus, & legendum, Sed totius diei pugna. Quo modo Pariſienſes ediderunt. Totam ſententiam qui perpendet, non dubito, quin mecum ſentiat.*

298 L. Decidivs Saxo,) *ueteres libri, Saxa: &*
,, *oratione* XIII. *in Antonium: Cum Antonijs*
,, *pax poteſt eſſe? cum Cenſorino, Ventidio, Tre-*
,, *bellio, Beſtia, Nucula, Munatio, Lentone,*
,, *Saxa? Ibidem, infra: Saxam uero Decidiũ prae*
,, *terire qui poſſum, hominem deductum ex ulti-*
,, *mis gentibus; ut eum tribunum pl. uideremus,*
,, *quem ciuem numquam uideramus. Et in eun-*
,, *dem* IIX: *Omnes Caſones, omnes Saxae, cete-*
,, *raeq. peſtes, quae ſequuntur Antonium. Idem*
Saxa, ut opinor, nominãtur epitome Liuiana
CXXVII. *ubi Didio, pro Decidio, legitur: aut,*
in Cicerone, Decidium pro Didium.

299 Namqve itinera, quae ad Iberum,) *Pariſien-ſes, Nam, quae itinera ad Iberum.*

299 Proseqvebantvr, neceſſarij uictus ĩopia,) *Pariſiẽſes, Proſequebãturnos, neceſſ. uict. inop.*

301 Praesertim cum non minus eſſet Imperatoris, Conſilio ſuperare, quam Gladio.) *Sue-*
,, *tonius, de Caeſare: Quo ſaepius, inquit, uiciſ-*
,, *ſet, hoc minus experiendos caſus opinans: ni-*
,, *hilq. tantum uictoria acquiſiturum, quantum*
,, *auferre calamitas poſſet. Facit hic locus, ut obi*
ter mentionem faciam de illo Terentij, in Eunu
cho, act. IV. *ſc.* 7.

,, *Omnia prius experiri uerbis, quam armis, ſa-*
,, *pientem decet.*

Quo in loco uariant libri. Abeſt enim uox, Ver
bis, a quibuſdam impreſſis, ut obſeruauit M. An

tonius

tonius Muretus, uir is, cui plurimum Graecae, Latinaeq; litterae debeant. In alijs ueteribus: Omnia prius experiri conſilio, quam armis, ſapientem decet. In alijs impreſſis: Conſilio omnia prius experiri, quam armis, ſapientem decet. Quo modo ſi leges, erit ſimile loco huic Caeſaris. Sin uero, illud Verbis, uel, Conſilio, deleas, erit dictum, quo modo illud ab eodem Caeſare, lib. 11. pag. 333. Atque omnia prius expe-
,, *rienda arbitror. Nihil enim ſequitur, quod illi Prius reſpondeat; ſed per ſe ſtat. Et ſane hoc modo uidetur Donatus interpres legiſſe. ait enim:*
,, *Quam armis* ἀνακόλουθον, *pro, Quam arma. aut*
,, ἔκλειψις *eſt, ſi ſubaudiamus, Agere. Libanius*
,, *Sophiſta idem propemodum dixit:* Πρῶτον μὲν
5, γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ
,, μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν.

302 COHORTIVM Alariarum;) *Cohortium duo genera, Auxiliares, & Legionariae: Auxiliares, Alariae dictae, quia legionarias, tamquam alas, tegerēt. Sic Alarij equites, & Auxiliarij, ijdem, in epiſtola Ciceronis ad Caniniū, lib. 11.*

303 CONSILIVMQ. eius a cunctis probabatur.) *uſitatius loquendi genus, elegantiusque, Conſiliumq. eius cunctis probabatur.*

304 AD IVSIVRANDVM adigit) *ex hoc loco facile adducor, ut emendandum putem Salluſtij locū,*
,, *in Catilina, pag. 18. In eo ita eſt: Cum ad iuſiu-*
,, *randum populares ſceleris ſui addiceret. Puto*

enim

enim ibi legendum, Adigeret.

304 Postvlant, ut iurent omnes,) *referri malim ad Petreium; & legi, Poſtulat.*

304 Vana religio iuriſiurandi,) *Beroaldus, Noua. Recte.*

305 In aduerſarios tela conijciebant:) *In Aduerſos, Pariſienſes. legendum, Auerſos.*

306 Relictis ijs munitionibus,) *Gryphius, Relictis his Legionibus. Pariſienſes, Relictis legionibus. Alij, Eductis legionibus.*

306 Hora. x. ſubſequi) *Io. Vincentij Pinelli liber antiquus, Ora x[a]. Ex quo Nicaſius Ellebodius Caſletanus, mendoſum locum ſuſpicans, Omnia auxilia ſubſequi, reponendum putat.*

307 Qvo eſſent ad id expeditiores,) *in antiquo libro, Ad it. Ex affinitate autem T, & D, & earum inter ſe conuerſione factum eſt ab ijs; qui locum non intelligerent, Ad id: cum ſit legendum, Ad iter. Sic infra, lib. III. pag. 367.*
,, Quo iter, inquit expeditius faceret, &c.

307 Illi, impediendae rei, quae munitionis cauſſa fiebat, hora circ. IIX.) *antiquus Pinelli liber, Illi, impediendae munitionis cauſſa, quae fiebat hora circ. IIX. Recte.*

308 Ex v. Legione) *Nicaſius legendum putat, Ex quaque legione.*

309 Qvem Caeſar deligit.) *Delegit, Pariſienſes.*

309 Habvit, conſeruarit,) *Habuerit, legitur in Varijs lectionibus.*

311. Fla-

11 Flag
bris.
ventu
12 Q.F
obſe
& a
infra

IN. C

DE

318 Cap
,, tinn
,, dun
319 Pha
bul
,, A
,, bus
rot
,, uol
,, cis
,, φα
320 Cvm
bus
ſig
320 Vt
pli
tion

311 Flagitaretvr,) *Flagitarentur, in alijs libris. Vt ſit, Petreius, atque Afranius, flagitarentur. Graeco more.*

312 Q. Fvsivm Calenum) *Q. Fuſium, legendum obſeruauit Fuluius Vrſinus, ex uetere libro, & argenteis nummis. Ita emendandum etiam, infra, lib.* III. *pag.* 348. 361. *&* 380.

IN. C. IVLII. CAESARIS

DE. BELLO. CIV. LIB. II

318 Capreolis) *Capreoli, ait Feſtus, uitium cin-*
,, *tinni, intorti, quia ad locum capiendum ten-*
,, *dunt, appellati.*

319 Phalangis ſubiectis,) *Graeco uſus eſt uocabulo. lib.* III, *Scutulas dixit. Virg. antē, lib.* II.
,, *Aen. Lapſus. Accingunt omnes operi, pedi-*
,, *busq. rotarum Subijciunt lapſus. Sunt autem rotunda ligna, quibus Naues, maximaq. onera,*
,, *uolutantur. Iulius Pollux:* Τὰ τῶν νεῶν ξύλα,
,, οἷς ὑποβληθεῖσιν ἐφέλκονται αἱ νῆες, φαλάγγες, καὶ
,, φαλάγγαι.

320 Cvm infulis) *Galli ſupplices Corollis ex floribus utebātur, pro amicitiae, ſupplicationisque, ſigno. Polybius, lib.* III.

320 Vt ab hominibus doctis,) *Maſſilienſium diſciplinam, & grauitatem, laudat Cicero, in oratione pro Flacco.*

321 INTERIECTIS aliquot diebus, *) Interiectiſque, Pariſienſes,*

321 PORTIS ſe foras erumpunt; *)ita legendum. ſic enim & alij ſunt locuti. Quod cum quibuſdam nimis durum uideretur, locum mutarunt. Coelius, in epiſtola ad Ciceronem: Illa inuidioſa*
,, coniunctio non ad occultam recedit obtrecta-
,, tionem, ſed ad bellum ſe erumpit. Et Virgilius,
,, Georg. lib. I.
,, Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
,, Diuerſi erumpunt radij.

322 EXCISIS, & coniectis,) *Conuectis, Pariſienſes. Recte.*

322 QVOD, ubi Hoſtes uiderunt, ea, *) Quod, pro*
,, Sed, uſurpat. Vt infra, lib. III. Quod, cum eſ-
,, ſet animaduerſum, cõiunctam eſſe flumini. Cic.
,, Philip. X. Quod, qui ab illo abducit exercitum
,, Coelius, ad Ciceronem: Quod non dubito, quin
,, te quoque haec deliberatio ſit perturbatura.
,, Liuius, lib. XLI. Quod, cum Milites, Conſulis
,, imperio dicto audientes futuros eſſe, dicerent,
,, cum is, more maiorum, ſecundum uota in Capi-
,, tolio nuncupata, lictoribus paludatis profe-
,, ctus ab urbe eſſet. Varro, lib. VI. Lin. Lat.
,, Quod, cum dicunt Conſpicionem, Cortumio-
,, nem addunt. Et Plinius lib. XIIX. cap. 23.
,, Quod, ut hanc quoque curam determinemus.

323 FIDVCIARIAM operam, *)ideſt temporariam, quamq. cum cedere oporteret, aduẽtu Cn. Pom*

,, peij. Q. Curtius lib. v. *Auſpiciū, inquit, & imperium alij trade interim, qui tam diu Rex appelletur, donec Aſia decedat hoſtis. uictor deinde Regnum tibi reddat. &c. Et paullo poſt: Compoſitis rebus, iuſto Regi, tibi fiducia, (ideſt per fiduciam) reſtituet imperium.*

324 Iis grauiora onera iniungebat: &c.) *aliter hunc locum legi, in Pariſienſi, & Gryphiano, eſt in Varijs lectionibus.*

324 Qui uerba, atque orationem, aduerſus Remp. habuiſſent,) *Haec exponuntur a Caeſare, tamquam iniuſte facta. ſed iniuſte factum uideri nō poteſt, ſi puniatur is, qui uerba, atque orationem, aduerſus Remp. habuerit: cum praeſertim Caeſar cauſſam ſuam a Reip. cauſſa non diſiungeret. Quare recte puto ſuſpicari Nicaſium, illud, Aduerſus Remp. ſincerum nō eſſe; uerius autem, Aduerſus Pomp.*

324 Ratio autem haec erat Belli, ut ſecum II. Legiones Gades conferret,) *periti proprietatis, & elegantiae, Latini ſermonis, non dubito, quin legendum eſſe mecum ſentiant, Ut ſe cum II. Leg. Gades conferret: ideſt, II. Legionibus. Natus error ex hoc ſcribendi more, II. Leg. Ita quoque ediderunt Pariſienſes. Quo modo eſt & in Gryphij libro ad oram.*

327 Legem de Dictatore latam,) *errat igitur Plutarchus, qui creatum a Senatu dictatorem Caeſarem tradit. Appianus, & Dio latam ad*

po-

populum legem, ſignificant.

329 CVRIO Marcium Vticam Nauibus praemittit:) *Marcum, omnino uidetur legendum. nā hic eſt M. Rufus, Curionis Quaeſtor, de quo ſupra.*

329 C. CANINIVM Rebilum Legatum) *fuerat etiam Legatus in Gallia: ſupra, lib.* VII. *de Bello Gall. in fine.*

332 QVAE offerrentur,) *Pariſienſes, Qua offerrentur.*

332 COMMILITONESQ.) *Commilitesque, Pariſienſes, & Gryphius.*

333 NAM neque Prudentes ſuſpicari oportet,) *uerbum, Prudentes, fortaſſe non uacat mendo: niſi ſi, Prudentes, ideſt, probos, intelligas: ut opponatur hoc membrum ſequenti membro, Neque improbos ſcire. Diuidit enim Exercitum in Probos, qui moleſte ferent, ſibi parum credi, & improbos, qui, Caſtris loco motis, timeri ſe intelligent.*

333 PVDORE, aut Metu, tenentur: quibus rebus Nox maxime aduerſaria eſt.) *Terentius, Adelph. act.* III. *ſc.* 5.

„ *Perſuaſit nox, amor, uinum, adoleſcentia.*

Quem locum ſumpſit a Plauto, in principio Bac-
„ *chidum: Iſtoc illecebroſius fieri nihil poteſt,*
„ *Nox, mulier, uinum, homini adoleſcentulo?*
„ *Et Liuius: Nox omnem timorem, aut pudorē,*
„ *exſtinxerat.*

333 NEQVE tanti ſum animi, ut ſine ſpe Caſtra oppugnanda

pugnanda

pugnanda cenſeam;neque ranti timoris,ut ipſe deficiam:) *placeret,ut ſpe deficiam.alterum enim eſt ſine ſpe,alterum cum ſpe aliqua.*

335 In me offenditis:) *Pater meus, coniectura ductus,ita legendum putauit, & imprimi etiam uoluit,in libris noſtris,ante multos annos; cum in peruulgatis omnibus legeretur,Iam me offenditis.Hanc uero fecit coniecturam,ex ipſa primum ſententia, deinde ex Latini ſermonis conſuetudine. Nam,quod ad ſententiam attinet, quis hoc ſignificari non intelligit? non credo, Caeſaris facta probari a uobis,mea reprehendi. Loquendi genus comprobatur exemplis. Lucceius,ad Ciceronem,lib. v. In altera mihi uelim obtemperes, in altera non offendas. pro, non offendaris. Et Cicero,ad Q. Fr. ep.1. lib.1.Si quis eſt, in quo iam offenderis, de quo aliquid ſenſeris; huic nullam partem exiſtimationis tuae commiſeris. Pro Milone:Si in me aliquid offendiſtis.Et,in Verrem,lib. 1.actionis 11.Hoſpes Ianitor,ueritus,ne quid in ipſo ſe offenderit,hominem ſumma ui retinere coepit.Et:Cum multi uiri fortes in communi,incertoque, periculo,Belli, terra, & mari,ſaepe offenderint. Haec enim omnia patiendi ſignificationem habent.*

335 Naves onerarias adduxerim?) *Abduxerim, placet; ſed ita placet, ſi hominum eruditorum iudicio comprobetur.ego enim, diſſentientibus anti-*

antiquis libris, opinionem meam amare uix poſſum.

336 CONSENSV ſuo) *Suorum, Pariſienſes.*

336 NON ita magni, aut difficili, & arduo, adſcenſu.) *Io. Vincentius Pinellus legendum putat, Non ita magno, at difficili, & arduo, adſcenſu. Vt reſpondeant inter ſe, Non ita, & At.*

337 AC fugientium multitudine,) *Hac, Gryphij liber ad oram. A, Pariſienſes.*

338 CIRCITER DC. interfectis, atque uulneratis:) *Fuluij Vrſini liber, Ac ∞ uulnerati:. Quod non diſplicet.*

339 MVLTVM, ad hanc rem probandam, adiuuat Adoleſcentia,) *temeritatem eſſe florentis aetatis, prudentiam ſenectutis, ait Cicero, de Senectute. Inde Homerus* Ιλ. Γ.

„ Αἰεὶ δ' ὁπλοτέρων ἀνδρῶν φρένες ἠερέθονται.

Et Ιλ. Ψ. *dicit, uelocem eſſe mentem, ſed tenue conſilium.*

„ Οἶδ' οἷαι νέου ἀνδρὸς ὑπερβασίαι τελέθουσιν,

„ Κραιπνότερος μὲν γάρ τε νόος, λεπτὴ δέ τε μῆτις.

342 VNAM, ut in reliquis rebus, Spem reliquam Salutis eſſe arbitratus,) *Vnam, ut miſeris in rebus, &c. Pariſienſes. Recte. Cicero, in Cat.* IV.

„ *Spes ſola homines in miſerijs conſolari ſolet.*

344 DIEBVSQ. aeque poſt paucis) *abeſt uerbum, Aeque, a Pinelli uetere libro.*

IN . C . IVLII . CAESARIS DE . BELLO . CIV . LIB . III

344 Is enim erat Annus, quo per Leges ei Conſulem fieri liceret.) *intra* x. *annos, ut apud Liuium lib.* xl. *ſcriptum eſt, eundem refici conſulem, ante multos annos lata lex uetabat. hoc igitur ideo Caeſar dicit, ne putetur, quia potitus eſſet Italia, dictatorq. dictus ſit, aliquid aduerſus leges commiſiſſe. diſtabat enim hic alter eius conſulatus a primo annis decem.*

345 Qvibvs in urbe praeſidia Legionum Pompeius habuerat,) *carpit Pompeium, qui, tertium conſul, Milone de ui accuſato, exercitum in urbe, contra leges, habuit.*

345 Aliis audientibus Iudicibus,) *ob feſtinationem, breui ſpatio lege dato.*

346 Antonianos Milites admiſcuerat.) *mirabar, in Pompeij copijs Antonianos Milites numerari. cum tres Antonij fratres, Marcus, Caius, Lucius, Caeſaris partes in ciuili bello ſecuti ſint: ſed poſtea comperi, exercitum C. Antonij, T. Pulcionis opera proditum, in Pompeij poteſtatem ueniſſe. propterea, quaſi dubia fides eorum eſſet, eos milites Pompeius admiſcuerat ſuis. De hac Antoniani exercitus de-*

,, *ditione, hic infra: Se morte Curionis, & detri-*
,, *mento Africani exercitus tanto, militumq. de-*
,, *ditione ad Corcyram. Et aliquanto poſt: Hic*
,, *paulliſper eſt pugnatum; cum irrumpere noſtri*
,, *conarentur, illi caſtra defenderent, fortiſſime*
,, *T. Pulcione, cuius opera proditum exercitum*
,, *C. Antonij demonſtrauimus, eo loco propugnã*
,, *te. Suetonius etiam, Omnibus, ait, ciuilibus bel*
,, *lis nullam cladem, niſi per legatos ſuos, paſſus*
,, *eſt: quorum C. Curio in Africa perijt, C. Anto-*
,, *nius in Illyrico in aduerſariorum deuenit pote-*
,, *ſtatem. Idem lib.* XLI. XLII. *Dio ſcriptum re-*
liquit. Quorum locorum teſtimonio, mutilos eſſe hos Caeſaris libros de bello ciuili, facile eſt intelligere: etenim, quod ipſe ait, ſe demonſtraſſe, Pulcionis opera proditum exercitum C. Antonij, id in his libris nuſquam reperitur.

346 COTVS ex Thracia.) *Cotus, pro Cotys, antiquo more; ut Sulla, pro Sylla; Clupeus, pro Clypeus. nam Cotys uerum nomen eſt Regum Thraciae. Liuius, lib.* XLII. *Tacitus lib. 2. Valerius Max. lib.* III. *cap. 7, Error ſaepe natus, ex ignoratione ueteris Orthographiae. Vt apud Plinium, cum ſincerum eſſet, Inclutos cantus, pro Inclytos, factum eſt, Incluſos: unde obſcura ſententia uiris doctis.*

346 SASALEM) *Sadales dicitur a Lucano, lib.* V.

347 EIVS rei cauſſa omni in ora marit.) *Pariſienſes, Eiusq. rei cauſſa omni ora marit.*

348 IMPOSITIS, ut ſupra demonſtratum eſt, Legionibus VII.) *hoc totum gloſſema arbitror, adſcriptum ab imperito, qui legerat illud in*
,, *principio huius libri, pag. 345. Eo Legiones* VII,
,, *Equitatum omnem, uenire iuſſerat. Nam, quo modo potuit in Naues imponere Legiones* VII, *ideſt pedeſtres omnes copias, quas Brundiſium*
,, *uenire iuſſerat: cnm ſupra dixerit: Sed tantum*
,, *Nauium reperit, ut anguſte* XV. *millia Legiona*
,, *riorum militum, & D. Equites, tranſportare*
,, *poſſent. Hoc unum, Inopia Nauium, Caeſari,*
,, *ad conficiendi belli celeritatem, defuit. Infra quoque oſtendit, non eſſe tranſportatas omnes*
,, *copias. Expoſitis, inquit, militibus, Naues ea-*
,, *dem nocte Brundiſium a Caeſare remittuntur;*
,, *ut reliquae Legiones, Equitatusque, tranſporta*
,, *ri poſſent. Et, aliquanto poſt: Reliquarum ex*
,, *Italia Legionum aduentum exſpectare conſti-*
,, *tuit. Eas autem Legiones Q. Fuſius Calenus, et M. Antonius, denique tranſuexerunt.*

348 QVI appellatur Pharſalia,) *Pharſalia, regio Theſſaliae eſt, ab opido Pharſalo. Caeſar autem copias in Epiro expoſuit, haud procul Orico. quare ſuſpicor opidum in prima Epiro fuiſſe, cui Pharſalo potius, quam Pharſaliae, nomen eſſet. Paulus Oroſius, lib.* VI. *cap. 15. non Pharſaliam, neque Pharſalum, ſed Palaeopharſalum, i. antiquum Pharſalum, uocat.*

348 LVCRETIVS Hiſpilo) *Veſpillo, emendat Ful-*

uius Vrſinus, ex argenteo nummo, in quo, Q. LVCRETIVS. Q. F. VESPILLO.

348 DILIGENTIAE ſuae,) *Indiligentiae, Pariſienſes.*

350 DETRIMENTIS receptis,) *Acceptis, Pariſienſes.*

351 GRAECOS Murum adſcendere, &c.) *Pariſienſes: Cum Graecos murum adſc., atq. arma cap. iuberet. illi autem cum ſe cont. &c.*

312 L. STRABERIVS,) *Straberiam familiam nuſquam apud ueteres legi. Staberiam, ex antiquorum lapidum obſeruatione, notam habeo.*

Romae, in aedibus Mangoniorum, in Campo Martio, in ara grandi. I.

T. STABERIO
SECVNDO. COACTORI
ARGENTARIO. VIATOR
CONSVLARIS. ET. PRAET
SIBI. ET
CLAVDIAE. STRATONICE
VXORI

Ad Forum Boarium, in hortis Maximorum, ubi putatur fuiſſe Fabiorum domus.

T. STABERIVS. EPIGONVS
VIATOR. CONSVLARIS
SIBI. ET. SVIS. ITEM. LIB. LIBERTABVS
POSTERISQVE. EORVM
VIXIT. ANNIS. LXXXII
MEN. II. DIEBVS. XX

352 SI-

352 SIMVL ac Caeſar) *Pariſienſes, Quo ſimul ac Caeſar.*

353 PROFECTO occupato itinere ad Dyrrhachium) *malim, Praeoccupato itinere. nam Profecto mendoſum eſſe conſtat. Vel: Praeſecto occ. it. Pariſienſes: Perfecto. Alij, Profectus.*

354 HVC addunt pauca,) *ueteres quidam libri, Huc adſunt pauca. Vnde ſuſpicor legi poſſe, Huc adſuunt pauca. Pro, Addunt, affingunt.*

354 INIMICITIASQ. habebat etiam priuatas cũ Caeſare, ex Aedilitate, & Praetura, cõceptas;) *etiam ex conſulatu. & merito: ideo a Caeſare omittitur.*

357 ATQVE una etiam &c.) *ſi ſic legitur, ut eſt in uulgatis libris: nec facile ſententia colligitur, nec uerba ſatis inter ſe cohaerent. Videtur locus ita poſſe reſtitui; ſi modo libri ueteres opem ferant: Vtq. una etiam utrimque admodum tuto Legati uenire, & quae uellent, exponere poſſent; certum ei rei tempus conſtituitur.*

358 LEGEM promulgauit, ut ſexies ſeni dies ſine uſuris creditae pecuniae ſoluantur.) *Plebi infimae Coelius, aere alieno oppreſſae, hac lege ſubuenire cupiebat. Subueniendi autem rationes, ut opinor, duas excogitauit, unam, ne debitores creditas pecunias, niſi ſatis longa die, ſoluere cogerentur; alterum, ut, donec eas ſoluerent, uſurae nomine nihil penderent. Vtraque ratio patebit, ſi quo modo Pater meus legen-*

dum putat, ita legatur: Legem promulgauit, ut ſexenni die, ſine uſuris creditae pecuniae ſoluã tur. Nam, Sexenni die, pro ſex annorum ſpatio, Latine dicitur, ut Annua die, Bima, Trima, Quadrima. Ego legendum putabam, Vt ſex penſionibus ſine uſuris &c. Quo modo Hirtius locutus, de bello Africo, pag. 532. Vt per triennium ſex penſionibus populo R. ſoluerent. Quam lectionem poſtea reperi & in Pariſienſi.

359 Eo cum a Q. Pedio, Praetore cum Legione lapidus ictus eſſet ex Muro, perijt:) *de Milonis morte. Velleius etiam lib.* II. *Verum in eo nulla de Q. Pedio mentio. Antiquus liber Pinelli, pro, Lapide ictus, habet, Miſſo lapide ictus. Ego, ex coniectura, legendum puto: Eo, cum a Q. Pedio Tr. mil. lapide ictus eſſet ex Muro, perijt. Vt illud, Praetore cum Legione, in antiquioribus libris ſcriptum contracte fuerit, ſic: Pr. cum L. priuſque, Tr. cum L. quod ſignificaret, Tribuno Militum: Sed cum ab ijs, qui libros exſcriberent, id non plane intelligeretur, cum punctus adſcriptus non fuiſſet litterae nempe quod I, maiuſculis litteris ſcriberẽt, ut indicat Virgilius Carpenſis: inde factum, ut ex* MIL. *fecerint,* CVML. *poſteaque, Cum Legione.*

359 QVI eo, praeſidij cauſſa, miſſi erant;) *moneo Lectorem, ita locum hunc a Patre meo ex ingenio*

nio iampridem reſtitutum: cum legeretur, in libris omnibus, Praedandi cauſſa.

359 QVAM omnium litora, &c.) *pro, Quam omniũ locorum litora, &c. Nicaſius legit, Quam omnia litora, &c.*

360 HIEMS praecipitauerat;) *ſic locutus Virg.*
,, Nox praecipitat caelo. Liu. lib. XXVII. *Cre-*
,, ditum uulgo eſt, in puteum apertum exequo
,, praecipitaſſe. Et lib. XXXIX. *Et pars maxima*
,, inermes per inuia, & rupes diruptas, praecipi-
,, tantes fugerunt.

361 IN Africum ſe uertit.) *conſuetudo Latini ſermonis poſtulat, ut legatur, In Africum uertit. Vide ſimile quiddam, apud Hirt. lib.* IIX. *de Bello Gall. pag. 249. Locum enim ibi emendo.*

363 HOC, eodem fere tempore,) *Haec, Pariſienſes.*

365 CONFERTA Praefectis,) *Differta, Pariſienſes.*

366 CETERASQ. eius Deae ſtatuas.) *antiquus Fului Vrſini liber, Certaq. eius rei die conſtituta. Recte.*

367 ADESSE Scipionem, cum Legionibus,) *ita legendum, non, ut antea, Legione. nam de duabus ſupra mentio. Quod, ante me natum, obſeruatum eſt ab aliijs.*

367 PRAESIDIO impedimentis Legionum reliquit,) *abundat, Legionum: ſatis enim conſtat, Impedimenta legionum eſſe.*

367 REGIS Cotti) *malim, Cotys: de quo dixi-*

by Google

mus pag.346.

370 CN.POMPEII filius,) *Pariſienſes, & Gryphius, Cn.Pompeius filius. Recte. Sic Cornelius Nepos, in Attici uita, C.Marius filius; et Cicero, ad Q.F. lib. II. Seruilius filius. Hic, lib. II. de Bello Ciu. pag. 328. L. Caeſar filius: et III. pag. 346. & 347. Pompeius filius. & de bello Africo, p. 486. Cn. Pompeium filium.*

370 VT ex ſuperiori pugnans loco,) *Et, non Vt, legendum putat Io. Vincentius Pinellus.*

370 HELLIDE,) *Gryphius, Biblide. Pariſienſes, Byllide. Recte. ita enim Ptolemaeus. Emendandus locus & in hoc libro, pag. 352.*

372 HAEC ſpectans,) *Sic rectius, quam, ut antea, Haec exſpectans.*

374 RECIPERE ſe iusſit,) *Statuit, Beroaldus.*

375 SVBITO conſtipati pila coniecerunt;) *antea, Conſpicati. Pater, Conſtipati, ante aliquot annos, in libris noſtris repoſuit.*

375 ADVERSVS Clunm) *& hoc Pater emendauit: cum, Pilū, non Cliuū, nulla ſententia, legeretur.*

375 PRAECIPITES Pompeianos egerunt.) *in Pariſienſi, poſt haec uerba, leguntur, Et terga uertere coegerunt.*

375 PAVLLOQ.) *uſitatius. Paullumq.*

375 CIRCA eum locum) *Citra, Pariſienſes.*

376 QVOD appellatur Chara:) *Carus dicitur a Dioſcoride, lib. III. cap. 59.*

376 EQVOS eorum uix tolerari,) *pro uix ali. In-*

fra,

,, *ſra, pag.* 381. *His rationibus Equitatum to-*
,, *lerare.*
377 SVBLICIS in terram dimisſis,) *Demiſſis, Pariſienſes, & Gryphius. Recte.*
378 AT plerique) *Ac plerique, Pariſienſes.*
378 VOLCATIVS Tullus) *ſunt, qui, Tullius, legant. Imperite: duas enim familias in uno homine coniungunt.*
379 EVOCATOSQ. Centuriones complures.) *malim, Euocatos, & Manipulares, Cēturioneſque. quo modo legitur in Gryphij libro, & Pariſienſi. Vt militum tria genera ceciderint, Manipulares ad duorum millium numerum, Euocati, Centuriones. non enim Centuriones Euocatorum ſunt, ſed Manipularium, ideſt Legionariorum. itaque infra Craſtinus euocatus, milites ad pugnam adhortans, non ait, Sequimini me, manipulares mei; ſed, Manipulares mei qui fuiſtis. Centurio enim amplius non erat.*
379 MILLIA Sagittarū circiter XXX,) *Suetonius*
,, *maiorem numerum ponit. Vna, inquit,* VI. *Le-*
,, *gionis Cohors, praepoſita Caſtello,* IV. *Pompeij*
,, *Legiones per aliquot horas ſuſtinuit, paene o-*
,, *mnis confixa multitudine hoſtilium ſagitta-*
,, *rum, quarum* C, *ac* XXX. *millia intra uallum re-*
,, *perta ſunt. Videtur igitur aut in Caeſare legēdum,* CXXX. *aut in Suetonio, Circiter* XXX. *Errore fortaſſe nato ex littera C, quae pro Centum, & pro Circiter, uarie accipi potuit.*

379 Fo-

379 FORAMINA CCXXX.) *Valerius Max. & Suetonius, C & XX. ictibus; Plutarchus, CXXX.*

379 AB octauis ordinibus ad Primipilum) *Primus pilus, ordo eſt; Primipilus, qui ordinem ducit. Quare, cum hic de ordine ſermo ſit, malim legere, Primum pilum. quo modo legitur in antiquo Cardinalis Borromaeij, cuius uitae integritatem admirari numquam ſatis poſſumus, libro.*
,, *Exemplum occurrit infra: Erat Craſtinus euo-*
,, *catus in exercitu Caeſaris, qui ſuperiore anno*
,, *apud eum primum pilum in Legione X. duxe-*
,, *rat. Et lib. V. Bell. Gall. T. Baluentio, qui ſupe-*
,, *riore anno primum pilum duxerat. Et Tacitus,*
,, *lib. XX. Infami gratia primum pilum adepto,*
,, *laeta ad praeſens male parta.*

379 COHORTEMQ. poſtea) *abeſt Poſtea a Pariſien. libro.*

379 FRVMENTO VE, & ſpeciarijs, militaribusq. donis) *Alij: Frumẽto, ueſte, diarijs, militaribus do-*
,, *nis. Quo modo T. Liuius, lib. XXII. Frumento,*
,, *ueſte, uiatico etiam iuuit. Et Xenophon lib.*
,, *I. Rerum Graecarum:* ἱμάτιόν τε ἔδωκεν ἑκάστῳ,
,, καὶ ἐφόδιον διοῖν μηνοῖν. *Et Val. Max. l. V. cap. I.*
,, *de Campanis. Protinus, inquit, conſulibus inſi-*
,, *gnia honoris, militibus ueſtem, arma, equos, com-*
,, *meatũ benigniſſime praeſt. De Diarijs autẽ, Cice-*
,, *ro ad Att. Iis, inquit, diarijs Militũ celeritatem incitat. Antonius Auguſtinus, Epiſcopus Ilerdẽſis, ſingulari uir ingenio, in emendãdisq. anti-*

quo-

quorum libris maxima cum laude verſatus, legendum putat: Frumento, ueſte, pecunia, alijsq. militaribus donis. Nicaſius, Frumento, ueſtiarijs, &c. ideſt, ueſtibus. Vtrum rectius, iudicent eruditi.

380 TELIS ex uallo abiectis, *) rectius uidetur, Adiectis.*

381 C. VOLVSENVM, *) ita ſcribendum, non Voluſienum. Cic. in orat. pro Clu. Ita quoque legitur in antiquo meo lapide, cuius exemplũ ſequitur.*

L. VOLVSENVS
MAXIMVS
NOMENCLAT
H. S. E

383 VVLGO uero uniuerſi *) induxi, tamqam gloſſema, uerbum, Vniuerſi. qui enim, Vulgo, interpretari uoluit, adſcripſit, Vniuerſi. nam, qui dicit, Vulgo peccant, hoc dicit, Vniuerſi peccant. &*
,, Cic. ep. I. lib. IX. ad Att. Hinc uero uulgo di-
,, cunt. Et pro Murena: Num locum ad ſpectan
,, dum dare, aut ad prandium inuitare? minime,
,, ſed uulgo, paſſim: Quid eſt, Vulgo? uniuerſos?

383 CVSTODIARVM uera diligentia animaduerſa, *) placet, Varia diligentia, ut habent Pariſienſes libri. Aut, pro Vera, legendum, Vniuerſa: mutatione haud ita magna, ſi ſcribatur, V a.*

385 PER Mare Nauibus expoſitis, in aduerſos impetum fecerunt; *) quis non uidet, legendum eſ-*

ſe,

379 Foramina ccxxx.) *Valerius Max. & Suetonius, c & xx. ictibus; Plutarchus, cxxx.*

379 Ab octauis ordinibus ad Primipilum) *Primus pilus, ordo eſt; Primipilus, qui ordinem ducit. Quare, cum hic de ordine ſermo ſit, malim legere, Primum pilum. quo modo legitur in antiquo Cardinalis Borromaeij, cuius uitae integritatem admirari numquam ſatis poſſumus, libro.*
,, *Exemplum occurrit infra: Erat Craſtinus euo-*
,, *catus in exercitu Caeſaris, qui ſuperiore anno*
,, *apud eum primum pilum in Legione* x. *duxe-*
,, *rat. Et lib.* v. *Bell. Gall. T. Baluentio, qui ſupe-*
,, *riore anno primum pilum duxerat. Et Tacitus,*
,, *lib.* xx. *Infami gratia primum pilum adepto,*
,, *laeta ad praeſens male parta.*

379 Cohortemq. poſtea) *abeſt Poſtea a Pariſien. libro.*

379 Frvmento ve, & ſpeciarijs, militaribusq. donis) *Alij: Frumẽto, ueſte, diarijs, militaribus do-*
,, *nis. Quo modo T. Liuius, lib.* xxii. *Frumento,*
,, *ueſte, uiatico etiam iuuit. Et Xenophon lib.*
,, i. *Rerum Graecarum:* ἱμάτιον τε ἔδωκεν ἑκάστῳ,
,, καὶ ἐφόδιον διοῖν μηνοῖν. *Et Val. Max. l.* v. *cap.* i.
,, *de Campanis. Protinus, inquit, conſulibus inſi-*
,, *gnia honoris, militibus ueſtem, arma, equos, com-*
,, *meatũ benigniſſime praeſt. De Diarijs autẽ, Cice-*
,, *ro ad Att. Iis, inquit, diarijs Militũ celeritatem incitat. Antonius Auguſtinus, Epiſcopus Ilerdẽſis, ſingulari uir ingenio, in emendãdisq. anti-*

quo-

quorum libris maxima cum laude uerſatus, legendum putat: Frumento, ueſte, pecunia, alijsq. militaribus donis. Nicaſius, Frumento, ueſtiarijs, &c. ideſt, ueſtibus. Vtrum rectius, iudicent eruditi.

380 TELIS ex uallo abiectis,) *rectius uidetur, Adiectis.*

381 C. VOLVSENVM,) *ita ſcribendum, non Voluſienum. Cic. in orat. pro Clu. Ita quoque legitur in antiquo meo lapide, cuius exemplũ ſequitur.*

L. VOLVSENVS
MAXIMVS
NOMENCLAT
H. S. E

383 VVLGO uero uniuerſi) *induxi, tamqam gloſſema, uerbum, Vniuerſi. qui enim, Vulgo, interpretari uoluit, adſcripſit, Vniuerſi. nam, qui dicit, Vulgo peccant, hoc dicit, Vniuerſi peccant. &*
,, *Cic. ep. I. lib. IX. ad Att. Hinc uero uulgo di-*
,, *cunt. Et pro Murena: Num locum ad ſpectan-*
,, *dum dare, aut ad prandium inuitare? minime,*
,, *ſed uulgo, paſsim: Quid eſt, Vulgo? uniuerſos?*

383 CVSTODIARVM uera diligentia animaduerſa,) *placet, Varia diligentia, ut habent Pariſienſes libri. Aut, pro Vera, legendum, Vniuerſa: mutatione haud ita magna, ſi ſcribatur, Va.*

385 PER Mare Nauibus expoſitis, in aduerſos impetum fecerunt;) *quis non uidet, legendum eſ-*

ſe,

ſe,Expoſiti in auerſos. Antiquus liber Pinelli, Expoſiti,aduerſarij in noſtr. Nicaſius, Per mare,ſuperfluum putat.

386 Hoc caſu Aquila conſeruatur,) *Aquila ſignũ*
,, *Legionis fuit. Plinius, lib.x.cap.4. Romanis*
,, *Aquilam Legionibus C. Marius in ſecundo*
,, *conſulatu ſuo proprie dicauit. erat & antea*
,, *prima cum IV aliis: Lupi,Minotauri,Equi,A-*
,, *priq. ſingulos ordines anteibant. paucis ante*
,, *annis ſolam in aciem portari coepta erat;reliqua*
,, *in Caſtris reliquebantur. Marius in totum ea*
,, *abdicauit.ex eo notatum,non fere legiones um*
,, *quam hibernaſſe Caſtris,ubi Aquilarum non ſit*
,, *iugum.*

386 Omnibus primae Cohortis Centurionibus interfectis,praeter Principem priorem.) *Cohortes nuſquam nominat Polybius, alioqui diligentiſſimus in acie Romana explicanda.omittendi cauſſam, opinor, habuit, quia Cohors in exercitu ordinaria non fuit, ſed,ſi res poſceret, ex tribus manipulis fiebat,uno haſtatorum,altero principum, tertio triariorum. quae autem ex primis manipulis fiebat,prima;quae e ſecundis,ſecunda; e tertiis, tertia uocabatur; uſque ad decimam. quoniam deni erant manipuli in ſingulis militum generibus, haſtatis, principibus,triariis.nam uelites,neque manipulos, neque ſigna, neque centuriones proprios habebant;ſed poſt uelitationem,ideſt iactũ pilorum,*

& le-

& leuem quandam pugnam ad acies utrinque committendas, aequa portione ad ſigna haſtatorum, principum, triarorum redibant. Princeps autem prior dicibatur, Centurio ille manipuli principum, qui ex duobus prior creatus erat. nam, ut ait Polybius, duae fiebant electiones centurionum a tribunis militum, utraque denum, quia deni erant manipulis in ſingulis generibus. prior electio erat honoratior, uſque eo, ut, qui centuriones in ea creabantur, ijs rebus, quae de bello deliberabantur, intereſſent. hi rurſus duos ipſi, qui poſteriorem manipuli partem regerent, creabant, quos Polybius οὐραγοὺς appellat. ita erant in ſingulis manipulis bini centuriones, & bini οὐραγοί. Omnino igitur, cum ex tribus manipulis, ut dixi, conſtaret cohors, quinque ſunt interfecti primae cohortis cēturiones, uno conſeruato Principe priore.

388 DEMONSTRAVIMVS,) *quo loco? Quaerendum. Non enim umquam in his libris reperi.*

388 SIBI repugnantes) *Pariſienſes, Ibi.*

389 EODEM, quo uenerant, receptui conſulebant:) *Pater legendum putat, Eodem, qua uenerant, receptui conſulebāt. Ego uero, pro, Conſulebāt, legerem, Concinebant. Pariſienſes, & antiquus Pinelli liber, Receptu ſibi conſulebant.*

389 QVISQVAM omnino) *puto legendum, Quiſquam omnium. Quod ita locutus ſit idem de bello Gall. lib. VII. pag. 214. & de bello ciu. lib. I.*

pag.

pag.271. & lib.11.pag.315. Et Terentius, Andria.

389 ANGVSTIIS, portisq. Caeſaris Mil.) *Pariſienſes, Gryphij liber ad oram, & antiquus Pinelli liber, Anguſtis portis, atque his a Caeſ. mil.*

390 FELGINATEM, Tuticanum,) *puto legendum, Fl. Tuticanum.*

390 AGRAVIVM,) *cum praenomen deſideretur, & hic pro Agrauium, uel Agranium, (nam utroque modo legitur in antiquis libris) puto legendum, A. Granium, uel A. Gauium: quarum familiarum mentio reperitur.*

390 TRIBVNOS Mil. L,) *mendum in numero. nam ſingulae Legiones quaternos tantum tribunos mil. habebant. qui ergo fieri poteſt, ut in eo proelio L. perierint? Antiquus liber Fuluij Vrſini habet, Tr. mill. Ex quo ſuſpicari poſſumus, ita ſcriptum olim fuiſſe: Tr. M. III. Quod eſt, Tribunos Mil. III. Nam, Militum, uel una littera, M. uel tribus, MIL. uel quinque, MILIT. ſignificabatur.*

390 OMNESQ. deductos) *Pariſienſes, Omnes productos.*

391 OBIECTAE) *rectius, ut puto, Abiectae.*

391 LOCVM ſecurũ ad dimicandum) *ex ueſtigijs antiquae lectionis, legẽdum, Locũ ſe aequum. &c.*

392 QVOD ſi eſſet factum, detrimentum in bonum uerteret,) *rectius in Carrarienſi, Quod eſſet factum detrimentum, in bonum uerteret.*

393 IN-

293 INTRA uallum Caſtrorum continuit; *) Pariſienſes, Intra Caſtrorum munitionem cont.*

395 NE occaſio temporis deeſſet.*) Occaſioni, Pariſienſes.*

395 SED Caeſarem Apollonia &c.*) Pariſienſes, Sed Caeſar Apolloniam a directo. &c.*

397 CASV Ciuitatis comprehenſis ex captiuis cognito,*) Comprehenſis, abundat.*

398 L. HIRTII,*) Gryphij liber, L. Hirtae. Pariſienſes, L. Hirri. Ego reponendum puto, Lucceij Hirri.*

398 PROMISISSET,*) Recepiſſet, Pariſienſes.*

399 QVOD ſatis perſp. &c.*) Pariſienſes, Quod ſatis perſpectum habere militum animum uideretur.*

401 DELECTIBVS*) Delectu, Pariſienſes.*

401 COLONIIS*) Colonis, Pariſienſes.*

402 Ac iam animo uictoriam percipiebant,*) elegantius, Praecipiebant. Quo modo Pariſienſes.*
„ *Cic. Philipp.* XIII. *Praecipio gaudia ſupplicio*
„ *rũ ueſtrorũ. Vide li.* VII. *de Bello Gal. pag* 171.

402 COHORTES CX. expleuerat. haec erant millia LV,*) ergo quingeni milites in Cohorte.*

402 ERANT &c. attenuatae:*) Erat attenuata, Pariſienſes.*

403 QVAE ſumma erat ∞ XXII.*) Cohortes dixit eſſe* XXC *ex quo uidentur pauciores quingentis in cohorte fuiſſe: at proxime quingenariam fuiſſe cohortem diximus. idq. ex quarta quoque acie, quam e* VI. *cohortibus Caeſar inſtituit,*

intel-

Digitized by Google

intelligitur : nam eos ait Appianus tria millia peditum fuiſſe. Octuaginta uero Caeſaris cohortes, cum eſſent Dyrrhachinis proelijs uehementer attenuatae, non plus, quam ∞ XXII. *habebant.*

403 Ex. TERNA acie ſingulas cohortes detraxit;) *Plutarchi uerba, in Caeſaris uita, legendum indicant : Extrema acie* VI. *cohortes detraxit.*
„ Ἀπὸ τῆς ἐσχάτης τάξεως ἀδήλως ἐκέλευσε περιελ-
„ θεῖν πρὸς ἑαυτὸν ἓξ σπείρας. *Et in Pompeio:* Μετε-
„ πέμψατο σπείρας ἓξ ἀπὸ τῶν ἐπιταγμάτων. *Nam*
„ ἐπὶ τάγματα, *ſubſidia ſunt, id eſt extrema acies. Sex cohortes & infra Caeſar nominat; & Appianus, cum ait fuiſſe tria millia peditum, ſatis oſtendit, ſex cohortes fuiſſe. nam ſingulae cohortes quingenos pedites habebant.*

404 VOLVNTARIE,) *Voluntarij, Pariſienſes.*

405 PILISQ. miſsis, ad gladios redierunt.) *lib.* I.
„ *de bello Gall. pag.* 39. *Reiectis pilis, comminus*
„ *gladijs pugnatum eſt. lib.* VII. *pag.* 222. *No-*
„ *ſtri, emiſſis pilis, gladijs rem gerunt. Salluſtius,*
„ *Catilina, pag.* 28. *Pila omittunt; gladijs res ge-*
„ *ritur.*

405 IV. Aciei, quam inſtituerat ex cohortium numero,) *ſupra dixi, Sex cohortium, legendum.*

406 AD Praetoriam Portam) *de Praetoria porta Vegetius lib.* I. *cap.* 23.

407 TANTVM ſe opinionem fefelliſſe) *Gryphius, Tantam ſe opinionem fefelliſſe. Pariſienſes, Tantum*

tum ſuam ſe opinionem feſelliſſe.

408 VNIVERSI iuris eius Lariſſam uerſus ſe recipere coeperunt.) *Frigide omnino, nimiumq. inepte, qui pro Simul, quod in alijs libris legebatur, Iuris eius, repoſuerit; dictum putans, Iuris eius, ideſt eius fortunae uel condicionis. Cuius locutionis exempla ſi in tota quaeras non dicam lingua Latina, ſed etiã Barbarie, nuſquam ne apud Appuleium quidem, aut Martianum Capellam reperire potueris. Hos qui ſequitur auctores, mirum hoc non uidiſſe. Viuat igitur ipſe cum ſuis. Neque ſuperari ſe aliquando timeat, qui genus tam difficile ad imitandum non ſolum ſibi propoſuerit, ſed etiam mirifice aſſecutus ſit. Notanda omnia in antiquis libris: non tamen omnia ſequi debemus. Saepe uidemus corrupta in ſcriptura ueram lectionem ineſſe, ſi quis paullo attentius cõſideret. Cuiuſmodi cum multis in locis ſuppetant exempla, uel hic unus haud indubiam fidem facere poſſit. ex ueſtigijs igitur antiquae lectionis, Iuris eius, notatũ mihi affirmauit, qui nihil temere affirmat, antiquae probitatis, et doctrinae iuuenis, a cuius ingenio acerrimaq. in caſtigandis ueterum ſcriptis diligẽtia, ſperare ampla omnia poſſumus, Claudius Puteanus, notatum inquam a docto homine, legi poſſe, Viris equis. Quod ſi putarem ad hanc opinionem confirmandam opus eſſe pluribus uerbis, aliquid adijcerem. uerum cui non ue-*

luce clarius conſtat, ueram hanc eſſe Caeſaris lectionem?

409 SYLLAE ſimiliter dediderunt.*) abeſt uerbum Similiter a Beroaldi libro.*

409 AQVILAE. LIX.*) hoc ita veriſimile uideri poteſt, ſi Pompeius legiones* LIX *habuit. Quod cum a uero longe diſtet, ſincerus numerus pro mendoſo reponendus, & fortaſſe* IX *pro* LIX; *ut* IX *legionum Aquilae ad Caeſarem ex proelio relatae ſint. nam in legione Aquilam unam fuiſſe, exploratum ſatis eſt; ex Hiſpanienſi belli libro, & Tacito lib.* XIII, *& Plin. lib.* X. *cap.* 4

409 AB equitibus eſt interfectus.*) a M. Antonio; uide Ciceronem Philip.* II.

410 RATIONE egerunt.*) Agit, Gryphij liber ad oram.*

412 NAVES ſoluere iubebantur.*) Gryphij liber ad oram, Soluerunt: Pariſienſes, Soluerant.*

413 T. AMPIVM*) ita reſtituit pater, cum in omnibus libris legeretur, T. Appium. uide Cic. ep.* 12. *lib.* VI. *Fam.*

413 Ex prouincia uocaſſe,*) Euocaſſe, Pariſienſes. Euocauiſſe, Gryphij liber.*

415 IPSE enim neceſſario Eteſijs tenebatur; qui Alexandriam nauigantibus ſunt aduerſiſſimi uenti.*) Placet hoc loco paullum a propoſito digredi; ut horum uentorum cognitionem aliqua ex parte illuſtrem. Primum igitur, qui uenti Eteſiae ſint, quaq. anni parte, quamq.*

diu,

diu, flent; deinde, quo modo gignantur; poſtremo, quorſum ſpirent, breui conabor oſtendere. Eteſias, uentos eſſe a Septẽtrione excitatos, inter omnes conſtat. ideo dixit Lucretius lib. VI.

,, *Eteſia flabra Aquilonum.*

Nam Poetae Aquilonem, pro Septemtrione, accipiunt. licet Aquilo, qui & Boreas idem eſt, medius inter Septemtrionem, orientemque, ſit. qui enim directe a Septemtrione ipſo, atque ab Urſa, ut loquitur Ariſtoteles, aduerſus Meridiem flat, Ἀπαρκτίας *a Graecis, a noſtris uocatur Septemtrio. Quo tempore ſpirare incipiant, ueterum teſtimonio docebimus. Ari-*
,, *ſtoteles Meteor.lib.* II. Ἐτησίαι, *inquit,* πνέουσι με-
,, τὰ τροπὰς, καὶ κυνὸς ἐπιτολὴν· καὶ οὔτε τηνικαῦτα,
,, ὅτε πλησιάζει μάλιστα ὁ ἥλιος, οὔτε ὅτε πόῤῥω. καὶ τὰς
,, μὲν ἡμέρας πνέουσι, τὰς δὲ νύκτας παύονται. *Quod*
,, *ita uertimus: Eteſiae ſpirant poſt Solſtitium, &*
,, *Canis ortum, neque appropinquante admodum*
,, *ſole, neque recedente; et interdiu quidẽ ſpirant,*
,, *noctu autem quieſcunt. Columella autem, ſic,*
,, *lib.* XI. *cap.* 2. IIX. *idus Iul. Capricornus me-*
,, *dius occidit;* VII. *idus Iul. Cepheus ueſpere*
,, *exoritur;* VI. *idus Iul. prodromi flare inci-*
,, *piunt. Prodromos uocat Eteſias, quia Caniculae ortum praecurrant diebus octo. Et Plinius Eteſiarum prodromos, appellat lib.* XIIX. *cap.*
,, 28, *quorum in ortu Columellae aſſentitur, his*
,, *uerbis lib.* II. *cap.* 47. *Ardentiſſimo aeſtatis tẽ-*

,, pore exoritur Caniculae Sidus, Sole primam ,, partem Leonis ingrediente: qui dies decimus ,, quinctus ante Auguſti kal. eſt. huius exortum ,, diebus IIX. ferme Aquilones antecedunt, quos ,, Prodromos appellant. poſt biduũ aũt exortus, ,, iidem Aquilones conſtantius perflant diebus ,, XL, quos Eteſias uocant. Idem infra: Eteſiae ,, noctu deſinunt flare, et a tertia diei hora oriun- ,, tur. Cicero etiam lib. II. de Nat. Deor. Eteſiae, ,, quorum flatu nimij temperantur calores, a qui- ,, busq. etiam maritimi curſus celeres, & certi di- ,, riguntur. Eteſiis nomen eſt ab ἔτος, quaſi anni- uerſarijs, quod nulli uenti, ut ait Plinius, magis ſtati ſint, & ſingulis annis certo tempore reuer- tantur. Gignuntur diſſoluente ſole humorem in Septemtrionis regione collectum. de quo ſic ,, Ariſtoteles eodem loco: Ὁ μὲν Βορέας ἀπὸ τῶν ,, ὑπὸ τὴν ἄρκτον πνεῖ τόπων, οἱ πλῆρας ὕδατος, καὶ ,, χίονος εἰσὶ πολλῆς: ὧν τηκομένων ὑπὸ τοῦ ἡλίου, μετὰ ,, τὰς θερινὰς τροπὰς μᾶλλον, ἢ ἐπ' αὐταῖς, πνέουσιν οἱ ,, Ἐτησίαι. Id eſt: Spirat quidem Boreas a locis ,, Septemtrionalibus, aqua & niue multa confer- ,, tis: quibus a Sole liquefactis poſt aeſtiua Sol- ,, ſtitia magis, quam in ipſis, Eteſiae flant. Pla- cet hic Sudae uerba ſubſcribere, quod ex ijs non hoc ſolum de origine Eteſiarum, ſed alia quae- dam, de ijſdem uentis, non indigna litteris, & ,, memoria, cognoſcuntur. Ἐτησίαι, οἱ ἄνεμοι οἱ ,, κατ' ἔτος πνέοντες. πνέουσι δὲ ἐν ἀκμῇ τοῦ θέρους.

,, διότι

,, διότι ὁ ἥλιος μεθεωρότερος, καὶ ἀπὸ τῶν μεσιμβρι-
,, νῶν τόπων ἀρκτικώτερος γενόμενος, λύει τὰ ὑγρὰ
,, τὰ ἐν τοῖς ἄρκτοις. λυόμενα δὲ ταῦτα, ἐξαιροῦται, καὶ
,, πνευματοῦται: καὶ ἐκ τούτων γίνονται οἱ ἐτησίαι:
,, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρκτώων τόπων φέρονται ἐπὶ τοὺς με-
,, σιμβρινούς. ἄθροος πίπτει τοῖς ὑψηλοτέροις ὄρεσι τῆς
,, Αἰθιοπίας, καὶ πολλὰ καὶ ἀθρόα γιγνόμενα, ἀπεργά-
,, ζονται ὑετούς. καὶ ἐκ τῶν ὑετῶν τούτων πληθορεῖται
,, ὁ Νεῖλος τοῦ θέρους, ἀπὸ τῶν μεσιμβρινῶν, καὶ ξη-
,, ρῶν τόπων ῥέων. *Id eſt: Eteſiae ſpirant aeſtate ma*
,, *xima: propterea quod Sol altius adſcendēs, et a*
,, *meridianis locis ad Septemtrionem propius ac-*
,, *cedens, humores, qui ſunt in eo tractu, diſſoluit.*
,, *quibus in aerem ſpiritumq. conuerſis, Eteſiae gi*
,, *gnuntur: &, a Septemtrione ad meridianam pla*
,, *gam delatae, cū in altiores Aethiopiae montes*
,, *inciderint, in unum coactae pluuias efficiunt:*
,, *quibus exundat Nilus, aeſtate a meridianis*
,, *aridisq. locis defluens. Quod autem hic Sudas*
de Nili incremento narrat, id ab aliis quoque
creditum, Plinius indicat, ubi de Nili ortu ſen-
tentias diuerſas commemorat, lib. v. cap. 9.
,, *Cauſſas, inquit, incrementi Nili uarias prodi-*
,, *dere, ſed maxime probabiles; Eteſiarum eo tem*
,, *pore ex aduerſo flantium repercuſſum; ultro*
,, *in ora acto mari; aut imbres Aethiopiae aeſti-*
,, *uos, iiſdem Eteſiis nubila illo ferentibus e reli-*
,, *quo orbe. Et Ammianus lib.* XXII. *Opinio ce-*
,, *lebrior eſt, quod, ſpirantibus prodromis, perq.*

 ,, *dies*

,, dies XLV. Eteſiarum continuis flatibus repel-
,, lentibus, eius meatus, uelocitate cohibita, ſuper
,, fluis fluctibus intumeſcunt, & reluctante ſpi-
,, ritu controuerſo adoleſcens in maius, hinc ui re-
,, uerberante uentorum, inde urgente curſu uena-
,, rum perennium progrediens in ſublimè tegit o-
,, mnia. Quas autem de Nili incremento opinio-
nes & Ammianus, & Plinius, & Sudas, in ſuos
libros retulerunt, eas uidentur accepiſſe a Cal
liſthene, & Democrito, quorum ipſi nomina o-
miſerunt. Verba eorum recitarem, ſi hoc eſſet in
ſtituti noſtri. non enim hic de Nili incremento,
ſed de Eteſiarum generatione, agimus. Qua
parte iam abſoluta, eorum curſum oſtendamus.
Feruntur a Septemtrione in Occidentem, inde in
orientem. quod auctor grauiſſimus Ariſtoteles,
,, eodem libro infra docet his uerbis: Οἱ Ἐτησίαι πε-
,, ριΐσανται τοῖς μὲν περὶ δυσμὰς οἰκοῦσιν, ἐκ τῶν ἀ-
,, παρκτίων εἰς θρασκίας, ἀργέστας, καὶ ζεφύρους· ἀρχό-
,, μενοι μὲν ἀπὸ τῆς ἄρκτου, τελευτῶντες δὲ εἰς τοὺς
,, πόρρω· τοῖς δὲ πρὸς ἕω, περιΐσανται μέχρι τοῦ Ἀπηλιώ-
,, του. Latine ſic: Eteſiae iis quidem, qui ad occi-
,, dentem habitant, è Septemtrionibus in Thra-
,, ſcias, Argeſtas, & Zephyros commutantur; ini
,, tio facto ab Vrſa, fine in iis, qui lõginqua loca in
,, colunt: iis uero, quibus ad orientem ſedes eſt, uſ
,, que ad eum uentum, qui Apeliota dicitur. Sen-
tentiam Ariſtotelis comprobant uerba Cicero-
,, nis epiſt. 15. lib. II. ad Coelium. Ego, inquit, niſi

,, quid

,, quid me Eteſiae morabuntur, celeriter, ut ſpero, ,, uos uidebo. Nam e Cilicia Italiam uerſus, hoc eſt ab orientis partibus ad occaſum nauigaturus, ne impediretur Eteſiis, timebat, non a Septemtrione, ideſt dextro latere, incurrentibus, ſed ab occaſu, ideſt a fronte reflantibus; cum ab Occidente ad ortum referuntur. Quod etiam clarius demonſtrat in epiſtola 7. lib. VI. ad Att. Rhodum, inquit, uolo, puerorum cauſſa: inde quam primum Athenas: etſi Eteſiae ualde reflant. Nam, Reflant, impedimentum a fronte ſignificat. & ibidem epiſtola 8. Nos Eteſiae uehementiſſimae tardarunt. In epiſt. quoque ad Cornificium, flare ab Occidente Eteſias Orientem uerſus, & eos proſequi ſolere, qui ex Italia Graeciā peterent, oſtendit his uerbis: In Graeciā deſperata libertate rapiebar, cum me Eteſiae, quaſi boni ciues, relinquentem remp. proſequi noluerunt: Auſterq. aduerſus maximo flatu me ad tribules tuos Rhegium retulit. Proſequi noluerunt, inquit, qui proſequi alios eo anni tempore ſolerent. Eteſiarum dies uocat in epiſt. ad M. Brutum, in qua ſunt haec, eadem de re: In medio Achaico curſu cum Eteſiarum diebus Auſter me in Italiam retuliſſet, te uidi Veliae. Ad Marcellum cum ſcriberet lib. XV. Ego, inquit, ſi me nauigatio non morabitur, quae incurrebat in ipſas Eteſias, propediem te, ut ſpero, uidebo. Tacitus quoque lib. XIIX

,, Flatus,inquit, in Orientem nauigantibus ſecun
,, dus , inde aduerſus erat. Idem colligitur ex hoc
Caeſaris loco . Quae cum ita ſint , non uideo,
quae Pliniũ adduxerit ratio, ut illa ſcriberet,
,, naturalis hiſtoriae lib.11.In Hiſpania,et Aſia,
,, ab oriente flatus eſt eorum , in Ponto ab Aqui-
,, lone,reliquis in partibus a meridie.Non modo
enim ab Oriente Eteſiae non ſpirant Hiſpaniam
et Aſiam uerſus,uerum contra ab Occidente in
Orientem . Quod ex Ariſtotelis ſententia, qui
mihi inſtar omnium eſt,atque etiam e Ciceronis
locis,uidemur oſtendiſſe. A meridie uero num-
quam omnino Eteſiae flant : contra quam hic
Plinius ſenſit . Tertium illud, flare Eteſias in
Ponto ab Aquilone,poteſt eſſe uerum;hoc mo-
do,ut aliquam Eteſiarum auram incolae Põti,
non tamen uehementẽ ſpiritum, ſentiant : cum,
Eteſias a Septemtrione recta Occidentem pe-
tere,ex Ariſtotele probatum ſit.Verum & Pli
nius ueterum quorundam auctoritatem ſecutus
uidetur; & eoſdem , opinor, Gellius, cum dixit
lib.11.cap.22. Eteſias ex alia,atque alia par-
te caeli ſpirare:,qui tamen in ea ſe nature ſentẽ
,, tia demonſtrauit,quia ſubiunxit haec: Quod ſu
,, pra dixi, Ετησίας ex alia & alia parte caeli fla
,, re;haud ſcio, an,ſecutus opinionem multorum,
,, temere dixerim. In hac opinionum ua-
rietate,quid probem,obſcurum eſt:Ariſtotelis
tamen unius auctoritate uehementer moueor.

416 Ac interfici,) *Atque, pro Ac, Pariſienſes. Minima ſunt, neque tamen omittenda cenſui, cum ex ijs fuerint aliquando, qui ſummam ſibi gloriã comparare uellent.*

417 Bibvli filios duos interfecerant,) *Vide Valerium Maximum lib.* IV.*cap.*I.15.*et Senecam, ad Marciam.*

418 Omnesq. eas Naues, &c. incendit;) *cũ his maximã urbis partem, quadragintaq. librorum millia incenſa eſſe, ſcribit Oroſius lib.*VI.*cap.*15.

418 Pavllvlvm ſuo curſu deceſſerint.) *Ferri poteſt. libentius tamen, ex proprietate Latini ſermonis, legerem, Deflexerint.*

419 In parte Caeſaris,) *Nicaſius legendum putat, In pãte Caeſaris, pro, In poteſtate. Vide pag.* 416. *Verum, ne ſic quidem hunc locum integrum puto.*

IN. A. HIRTII

DE. BELLO. ALEX. LIB.

424 Pvteis, Foſsiſque,) *Pariſienſes, Puteis foſsis. Quomodo infra p.*424.

425 Nvdare nolebat.) *Nudari, Gryphij liber, ad oram.*

426 Si quid grauius accidiſſet.) *Pariſienſes, Si quid grauius illi accidiſſet.*

429 Ad explicandam Claſſem,) *Et ad explicandam Claſſem, Pariſienſes.*

437 Parvm etiam feliciter,) *Abeſt, Etiam, a Pariſienſi libro.*

437 Magnae nobilitatis domi,) *Quis non uidet legendum, Homo? non enim nobilitas domi tantum nobiſcum eſt.*

440 Partim demiſsioribus ripis flumen tranſnarunt;) *Sic in omnibus libris. Legendum tamen contendo, Raptim.*

441 Qva liberum acceſſum haberi) *Pariſienſes, Quam liberum acceſſum habere.*

442 Precari offenſos iratosq· animos,) *Placare, magis huic loco conuenire iudico.*

443 Maiori ex duabus filiae) *Pariſienſes, Maioriq. ex duabus filijs.*

444 Qvinctvmq. Patiſcum) *Paciſciũ, Gryphius, & Pariſienſes.*

453 Proelio Pharſalico) *Pariſienſes, Palaeopharſali. Vide Oroſium lib. VI.*

456 Relato ad domum Caſsio,) *Ad, non legitur n Pariſienſi.*

458 Q. Sextio) *Hic non Q. Sextius, ſed M. Silius, dicitur a Val. Maximo lib. IX. cap. 4.*

465 Maiores ſunt dignitate) *Maiore, Pariſienſes.*

466 Nicomedi Bithynio,) *Appianus in extremo Parthico.*

466 Iter coeptum) *Incoeptum, Pariſienſes.*

466 Rex

466 Rex Armeniae minoris) *Vide Ciceronem, Philipp.2.*

467 Natvra, diſciplinaq. noſtra conſtitutam,) *Ita in omnibus, quos umquam uiderim, libris, & impreſſis, & ſcriptis. nihil tamen dubito, quin uera lectio ſit, quam nos ex alterius loci collatione & ex ingenio, repoſuimus. Supra hoc eodem lib. pag. 444. duas Deiotari legiones diſciplina, atque armatura noſtra conſtitutas dixit. Quis amplius de hoc loco dubitet?*

467 Qvam ſecum adduxerat Alexandria) *Aduexerat, legendum puto.*

471 Tali uictoria toties uictor Caeſar) *legendum puto, Tali uictoria potitus Caeſar.*

472 Coelio Vintiano) *Fuluius Vrſinus, Viniciano, reponit, ex argenteo nummo, & ex ueteribus libris.*

IN. A. HIRTII

DE. BELLO. AFRIC. LIB.

475 Fortvitv) *Fortuito, Pariſienſes. Quo modo item, de bello Gall. lib.* VII. *pag.* 178.

482 Omnivm tamẽ animi) *lego, Omniũ tum animi.*

486 Istivs aetatis cum eſſet,) *iſtuc, Fuluij Vrſini liber. Quomodo Terentius Heaut. act. 1. ſc. 1. pag. 59.*

490 T.SALIENVS.) *Ne quis putet nomen hoc mendoſum eſſe cũ alibi fortaſſe apud Scriptores huius familiae mẽtio nõ reperiatur, placuit hoc loco antiqui lapidis inſcriptionem adſcribere, quẽ Interamnae, uetuſtiſſimi, ac celeberrimi, Vmbriae Municipij, ſuperioribus annis effoſſum, in ſuum doctiſſimum ac luculentiſſimum de patriae antiquitatibus commentarium contulit Iulius Iacobonius.*

M·SALIENVS . A. F. CLV . GALLVS

FABER . FERRARIVS

491 MVTVIS proelijs) *Minutis, Beroaldus. Ita pag.* 506. *&* 540. *Proelia minuta dixit; & Minutatim, p.*492. *&* 524. *Caeſar autem, de bello Gall. lib.*II. *p.*59. *& lib.*v. *p.*133. *Paruulis proelijs, dixit.*

497 LEGIONES educit.) *Ducit, Gryphij liber, ad oram.*

499 COHORTES deducit,) *Eduxit, Gryphij liber, ad oram, & Pariſienſes.*

500 Q.COMMIVS,) *Gryphij liber, & Pariſienſes, Cominius. Cõmia ſane familia ignota; Cominia non item. de ea enim mẽtio in antiquis marmoribus.*

Romae, in Villa ſuburbana Carpenſi.

DIS. MANIBVS
L. COMINI. L. F. POL. BASSI
SACRVM

Vide & in Orthographia, in, ARRIVS, 5. *et in,* BAEBIVS, 9. *et in,* CONSVMMO, 4. *& in,* RELIGIO, 3. *Eſt & Reate antiqua inſcriptio, quam ante quinquennium edidi cum mea epiſtola, ad M. Antonium Amulium, Cardinalem, omnium bonarum artium patronum, Reatinorum Epiſcopum; qua nobilitatem eius Ciuitatis, antiquitatemq. perſecutus ſum.*

501 CVM uno centurione,) *Pontius is dicitur a Valerio Maximo lib.* III. *cap.* 8.

502 CVM ſaxorum grandine,) *Gryphij liber, ad orã, Cum ſaxea grandine.*

503 NE ſecum ipſe,) *Vt, pro Ne, Pariſienſes, & Gryphij liber.*

508 T. ALLIENE,) *Cum in quibuſdam libris legatur, Tuſci Saliene, legendum puto, T. Saliene, de quo ſupra, pag.* 409. *Quo loco uide noſtra Scholia.*

508 NECESSITATE coactus,) *Pariſienſes, Neceſſitateq. coactus.*

513 L. CISPIVM,) *Familia & haec non ſatis nota, quae tamẽ in antiquis marmoribus legatur. Vide in Orthographia, in,* ARRETIVM, 30. *& in,* FELIX, 13. *Nominatur & a Cicerone in orationibus, poſt reditum in Senatu, pro Plancio, & pro Sextio.*

515 SE Naſidij claſſe captum,) *Pariſienſes, Se in Naſidij claſſe captum.*

517 PRIMO impetu legionis,) *Legionum, Pariſienſes.*

520 CONSVEFACERET) *Vſitatius apud hunc, Condocefaceret. Vide pag.* 489. 519.

521 A. SCIPIONE) *Pariſienſes, A Scipionis. Vt intelligatur, Caſtris.*

522 TISDRAM) *Thebennam, Pariſienſes. Tiſdrum dicitur a Salluſtio in Iugurth.*

522 VT ſuis fortunis praeſto, quod benemeriti eſſent,) *In Pariſienſi, Vt ſuis fortunis, de populo R. quod benemeriti eſſent.*

522 M. CRISPVM,) *Nihil muto. Verumtamen uenit aliquando in mentem, ex ignoratione antiquae Ciſpiae familiae, locum eſſe corruptum. conſulendi ueteres libri.*

531 LIBERIS ſuis, L. Caeſari,) *unico filio: Sed ita ueteres loquebantur: quia, Liberi, non Liber, dicebant.*

531 QVI dum, &c.) *Legendum puto, Qui cum.*

531 IMPETV facto) *Impetuq. facto, Pariſienſes, recte.*

531 Q. LIGARIO, C. Conſidij filio,) *Q. Ligarius C. Conſidij legatus fuit. Quod ex oratione pro Ligario colligitur. Repono igitur pro Filio, Legato. Aut legendũ, C. Conſidio filio; uel, ut in Pariſienſi, Et C. Conſidij filio. Quae quamuis Latine dicta ſint; dure tamen nimis hoc loco dicerentur.*

532 LIVINEIO Regulo) *Ita legendum, & ex libris*

uete-

ueteribus,et ex argentei nummi inſcriptione, do cuit Fuluius Vrſinus.

532 CETEIO,P.Atio,L.Cellae.) *Vt familiae conſta rent; legerem libentius, C. Ateio,P.Atrio (ita etiam legitur in Pariſienſi,& Gryphij libro) L. Ocellae.*

532 EODEM die) *Eo die,Pariſienſes,rectius.*

535 PLAETORIO Ruſtiano) *Fuluius Vrſinus, Cae- ſtiano, reponit ex argenteis nummis, in quibus ita legi,uide in Orthographia, in,* PLAETO- RIVS.

536 POPVLI Romani Proconſule,) *Abeſt,Proconſu le,a Pariſienſi libro.*

IN. LIBRVM
DE. BELLO. HISPANIENSI

538 CLAM praeſidio Cn.Pompeij,) *Pariſienſes,Clã praeter praeſidia Cn. Pompeij.*

538 MERITAM eſſe ſciebat,) *Sciens,Pariſienſes, recte.*

538 L. IVNIVM Paciecum) *Nominatur a Cicerone lib.* VI. *Fam. Sed & in Valerio Maximo lib.* V. *cap.4. de duobus fratribus Paciecis in Hiſpania natis mentio eſt. Fortaſſe idem Caeſar de bello Gall.lib.v.pag.118.Q.Iunij ex Hiſpania mentio nem faciens, aliquem ex hac familia intellexit.*

Le-

Legendum autem puto omnibus his in locis, Paciaec. Quae ſane familia hodieque in Hiſpania nobiliſsima eſt.

540 CVM animaduerteret,) *Pariſienſes, Id cum animaduerteret.*

541 EX Colonis,) *Ex colonijs, Pariſienſes.*

542 NON eſſe permiſſurum) *Commiſſurum, Pariſienſes.*

544 OPIDVM potiri) *Opido, Pariſienſes.*

545 IRRVPTIONEM) *Eruptionem, Pariſienſes.*

549 L. MINVCIVS Caeſari.) *Munatius Plancus dicitur a Valerio lib.* IX. *cap.* 2.

550 ET eo tempore) *lego, Ex eo tempore.*

552 VT ait Ennius, noſtri ceſſere parumper.) *Non quod, ut ego puto, ita Ennius dixerit, ſed quod familiare ei fuerit, hoc aduerbio uti. Quod eius ſcripta indicant. libro enim* VI. *Annalium, âpud Nonium, in, Prognariter:*

,, *Diui, inquit, hoc audite parumper:*
,, *Vt pro Romano populo prognariter armis*
,, *Certando, prudens animam de corpore mitto.*
Et Annalium lib. I. *apud eundem Non.*
,, *Te nunc Sancta precor Venus, & genetrix patris noſtri,*
,, *Vt me de caelo uiſas cognata parumper.*
Idem, eodem:
,, *Inde tuetur ibi lupus, femina conſpicit amnes.*
,, *In campo celeri paſſu premens parumper,*
,, *Conijcit in ſiluam ſeſe.*

552 FLVMEN tranſgredi duo) *Trāſgreſsi, Gryphius, & Pariſienſes.*

552 CLODIVS Aquitius.) *Pariſienſes, Clodius Arquitius. Fecit haec uarietas, ut de mendo cogitarem. Qua in ſuſpicione cum eſſem, reperi in antiquis marmoribus, Auitum cognomen eſſe Clodiorum. Nihil igitur dubito, quin ità hoc loco emendandum ſit.*

Romae, in domo Caeſia.

D. M
CLODIAE
AVITAE
HEREDES
EX. TESTAMENTO

In aedibus Arberinorum.

D M
TI. CLAVDIO
FELICI. PATRI. ET
CLAVDIAE
PRIVATAE. MATRI
TI. CLAVDIVS. AVITVS
FILIVS. OPTIMVS
PARENTIBVS

Cum uero hoc cognomen non admodum frequens apud ueteres ſit, inde factum eſt, ut mēdoſe quādoq. ſcriptum reperiatur. Nominatur a Plinio

lib. XXXIV. *cap.* 7. *Vibius Auitus. Eſt item hoc cognomen in antiqua inſcriptione Neapolitana per B. ſcriptum. cuius exemplum ſequitur.*

D M
AVR. ABITVS. MIL. COH. X. PR
ↄ. VERANI. VIX. AN. XL. MIL
AN. XIIII. NAT. BESSVS. NA
TVS. REG. SERDICA. VI
CO. MAGARI. AVR. VICT
OR. ATFINIS. ET. AVR. ZOLONI
VS. ET. AVR. ZANTIALA
ET. AVR. GAIANVS
HERED. B. M. F. CR

Quod cum ita ſcriptum ſit ex affinitate B, & V. litterarum apud ueteres, placet ἐν τῷ παρέργῳ *paucas hic de multis adſcribere ueterum marmorum inſcriptiones, in quibus uarie & B, pro V, legitur; & V, pro B.*

I.

D. M
C. ALLIVS. ANENDETVS
FECIT. PATRONAE. B. M
ET. S. ET. L. E. P. Q. EOR
ITEM. ALLIA. TATIAS
ADSIGNABIT. SE. VIBA
DOMITIAE. TVCHENAE
L. L. P. Q. EIVS

Romae,

Romae, In hortis Fabianini Montij. 2.

D. M

C. ANBIBIVS

HYMNVS. FEC

PETRONIAE

PVSCHENI

PATRONAE

B. M

R. Ad Cloacam D. Luciae, in aedibus Podocatharorum. 3.

BATINIA. PRISCILLA

NYMPHIS. SACRVM

R. Ad D. Andreae, Trans Tiberim, uia publica. 4.

IVLIAE. BERONICENI

VXORI. MVLIERI

INCOMPARABILI

RARISSIMAE

FEMINAE. B. M

IVLIVS. CAELIMORPHVS

MARITVS

Neapoli. 5.

D. M. S

VLPIAE

BERONICES

Caietae. 6.

D. M.

T.FLA.T.F.TALLIONI
MIL.VRB.CHOR.XI.VRB
STIP. XI
Q. B. AN. XXX
FL. ELPIS.MAT. P.

Romae,ad D.Petri,& Marcellini. 7.

MAXIMILIAN
QVI. BIXIT. ANNVS
IN. PACE ....
.....

&, 8.

T.P.COSMO.CONIVGI.INCOMPARAVILI.ET
T.P.CHRESTO.FILIO.DVLCISS.
P.T.IRENE.POSVIT.Q.B.A.LXXVII
QVI.BIXIT.ANNIS.XI.M.IIII

&, 9.

D. M

VLIA.PRIMA.AV
RELIO.ZOTICO.FI
LIO. BENEMERE
NTI.QVI.BIXIT.AN
NIS.XXXVIII.M
ENSIBVS.III
DIEBVS.X

Salerni.

Salerni. x.

ACERRIO. FIRMEO. LEONTIO
PRIMARIO. VIRO. ET. EDITORI
MVNERIS. SVI. CVM. FERARVM
LIBYCARVM. QVI. VIX. ANN
XXX. DIGNISSIMO. FILIO
CONSACRABERVNT

Romae, In aedibus Mafaeiorum. x i.

ARA. POSITA. ASSTANTE. SACERDOTE. SEX
CREVSINA. SECVNDO. VT. VOVERANT. MA
XIMVS. ET. MAXIMINVS. FILI. IMP. COMM
ODO. AVG. PIO. FELICE. IIII. ET. VICTORINO. II. COS

SOLI. INBICTO. MITRE
M. VLPIVS. MAXIMVS. PRAE
POSITVS. TABELLARI
ORVM. ARAM. CVM
SVIS. ORNAMENTIS
INSIGNIA. HABENTES
N. IIII
VT. VOVERAT. D. D

Romae, uerſus Quirinalem. 13.

VALERIA. Ɔ. LIBERTA
SABINA. VIXIT. ANNOS
XIIII. TIBERIVS. CLAVDIVS
AVGVSTI. LIBIANOR. ET. TI
CLAVDIVS. TI. FILIVS. ET. LI
BIANOR. NATVS. MERENTI
D. [illegible] S. M

R. Ad D. Agnetis, extra moenia. 13.

SEBERA . RVFINIANO
BENEMERENTI . FECIT

&, 14.

D. M

AELIA. NICE. SACERDOS. BONAE. DEAE
SE. BIBA. COMPARAVIT. SIBI. ET
ALVMNAE. SVAE. CL. NICE. ET
AEL. THALVSSAE. ET. AEL. SERAPIAE. ET
CL. FORTVNATAE. ET. LVCCIAE. FELICITATI
ET. VALERIO. MENANDRO. F.

Ad D. Angeli, in Foro Piſcario. 15.

D. M

AELIA. AQVILINA
SE. VIBA. SIBI. FECIT
VIXIT. ANN. ...

In domo Carpenſi. 16.

DOMITIA. ITALIA
SE. VIBA. FECIT. SIBI. ET
HYACINTO. COIVGI. SVO
AVG. N̄. ET LIBERTIS. LIBE
RTABVS QVAE, POST
ERISQVAE, EORVM

Ad D. Caeciliae, Trans Tib. 17.

T. FIELLENVS. IANVARIVS
SE. VIBO. FECIT. SIBI. QVI
VIXIT. ANNIS. LXXXXVIII

In

In Baſilica Lateranenſi 18.

D . M

SEPONIA. PROCLINA. CONIVGI DVLCISSIMO. AVRELI. MERCVRIO MEMORIAM. ISTAM. SE. VIBA CONPARAVIT. SIBI. ET. SVIS. PO STERISQVE. ITEM. LIBERTIS. LIBE RTABVSQVE. EORVM. SIQVIS. AVTEM ISTAM. MEMORIAM. EX. NVMERO FILIORVM. SIBE. LIBERTORVM DISTRAHERE. VOLVERIT. INF. AER PP. R. ✳ Ī N.

Videet ĩ Orthographia, Albei Tiberis, in, AFRICA, *9.*
Et, Baleas, in, HAVE, X.
Et, Benantia, in, CONIVX, *34.*
Et, B, pro, Bixit, in, COIVX, *17.*
Et, Bixit, in, KALENDAE, *17.*
Et, Pontif. Flabial. in, PROCONSVL, *2.*
Et, Iubentius; &, Iubentutis; in, LAEVA, *i.*

Et Cumis.

PILVMNO. SANCTISSIMO GENIO. MVNICIPI. SACRVM P. IVBENTIVS. ANCHARIVS. ĪI VIR

Et, Libius, in, CAECINA, *4.*
Et, Serbus, in, PROCONSVL, *9.*
Et, Se uibi, in, LICINIVS, *2.*

*Et,Se uibo,in,*MAECIVS, 3.
*Et,Se uibos,in,*Q, 21. & 30.
*Et,Se uibus,in,*EPISTOLA, 8

Romae,in aedibus Atilij Delphinij. 1.

VNDIS. CYANEIS. DONVM. PLA
CAVILE. FECIT
CONTVCCIVS. BLANDAS. PER. A
QVAS. ARAM. VENERANDAM
HINC. ORITVR. PERGITQVE. FLV
ENS. DEINDE. OCCIDET. IN. SE
RIPAI. MOX. VIRIDIS. RENOVAN
TIBVS. INCLYTA. NYMPHIS
NVMINE. FONTIGERO. GRATES
EX. VNDIQVE. SOLVENS
SOSPES. CVM. COMITE. PRAE
STAT. RENOVANTE. LIQVORE

Ibidem. 2.

ΠΑΤΗΡ. ΧΑΙΡΕ
D. M
AVREL. DIOGENETI
SACERDOTI. VENE
MERENTI. FECIT
AVRELIA. CAENIS
COIVX. CON. QVEM
VIXIT. ANNIS -I-I-I-

Ad D.Gregorij. 3.

A C O N T I O

L . RANIO . OPTATO . C . V . COS

CVRATORI.REIP. MEDIOLANENSIVM.CVRAT

REI . P . NOLANO RVM.PROCOS.PROVINCIAE

N A R B O N E N S LEGATO.AVG.ET.IVRIDICO

ASTYRIAE.ET.CA LAECIAE.CVRATORI.VIAE

SALARIAE.CVR ATORI.REIP.VRVINATIVM

MATAVRESIVM LEGATO. PROVINCIAE

ASIAE.PROPRAET ORI.TRIBVNO.PLEBEI

QVAESTORI PROVINCIAE. SICILIAE

Prope Biſcentium. 4

V I R T V T I . V I S E N T

S A C R

M. MINATI. M. L. SAB. GALLI

II. VIR. I. D. QVINQ

MATERNVS . FRATRIS

SVI. H. C. ET. OB. DEDICA

TIONEM. HONORARIAM

VICANIS. FLVIVM. POPV

LO. CRVSTVLVM. ET

MVLSVM. DEDIT

Danuuius etiam, non Danubius, legitur, in antiqua in ſcriptione, in Orthographia, in, ACCIVS, I. *& in peruetere argenteo Traiani nummo, apud ornatiſſimum uirum, antiquarumq. rerum cognitione praeſtantem, auunculum meum, Rinaldum Odonum, leguntur, hae litterae, ab uno latere*, IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. *ab altero*, COS. V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINC. DANVVIVS.

Iabolenus item reperitur, & Iauolenus.

Romae, ad D. Mariae Trans Tiberim.

L. IVLIVS. TROPHI
MVS. RASINIAE. IA
BOLENAE. KAPITOLI
NAE. F. M. RASINII. HER
MADIONIS. ET. IABOLENAE
SIMPRONIAE
M. C. F

Apud praeſtantem uirum, ijsq. ornatum animi, ingenijq́ue, dotibus, quas ad ſummam laudẽ neceſſarias omnes iudicant, paucisſimi aſſequuntur, Horatium Fuſcum; prope templum Mineruae.

D. M
P. MANLIO. FVSCO
IAVOLENAE
MARCIA. ET. SOSIBIA
FILIAE. PATRI
PIENTISSIMO. ET
IAVOLENA. SOSIBIA
MARITO. OPTIMO

Vide et ĩ Orthographia, Incõparauili, in, COIVX, *20. Et, Venemerenti, in, Felix, 30.*

Ex

EX. HAC *Litterarum affinitate factum eſt, ut multi item apud Scriptores loci corrumperentur.*

Quale illud, apud Tacitum: Ea, inquit, Lege de Iu-
,, dicijs, Iudicibusq. nobis promulgata. Legendum
,, enim puto, Nouis. Vt referatur ad Iudices.
Apud Valerium quoque Maximum lib. VI. *cap. 2.*
,, de Scipione Aemiliano, cum legeretur, Deui-
,, ctaeq. Carthaginis ſpolia habita, qui librum emendauit, uidens, non poſſe haec referri ad Aemilianum, uerbum ſuſtulit: male omnino. ſi enim legas Auita, prorſus dubitatio tolletur omnis, & loco integritatem reſtitues ſuam.

Verum, longius fortaſſe, quam par erat, non tamen inutiliter, a propoſito digreſſi, reuertamur ad inſtitutum.

553 IN eum locum) *Pariſienſes, In Aequum locum. Simile mendum erat de Bello Ciuili lib. 3. p. 391*

553 ANTISTIVM Turpionem) *Numquam legi Turpionem cognomen eſſe familiae Antiſtiae. Nominatur a Cicerone Ambiuius Turpio hiſtrio in lib. de Senectute. Cuius etiam mento eſt apud Cornelium Tacitum in Dialogo de Oratoribus. Verum in Tacito mendoſe legitur, Turpionis, aut Ambiuij. quaſi duo ſint. qui tamen unus eſſe ex Cicerone facile dignoſcitur.*

555 FVSTE percuſſus.) *Eodem modo locutus Valerius Max. lib. IIX. cap. I. qui tamen locus uarie legitur in alijs libris. Cum enim legeretur, Matrem percuſſam fuſte interemerat, mutarunt quidam, in, Matrem fuſtim interemerat.*

560 VINVM, & nardum,) *Beroaldus, Vinũ, reſinam, & nardum.*

561 NOMINE Barbarum,) *lego, Hominem Barbarum.*

562 AD deditionem) *Caeſar dixiſſet, De deditione.*

5[illegible]6 HABERI.) *legerem, Habere; Quo uerbo alias, et Cicero, & alij, pro Habitare, uſi ſunt.*

Cesar veritus Gallorũ infirmitatem, quod sunt in consilijs capiendis mobiles, et novis plerumq. rebus student. &c

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM

Digitized by Google

Digitized by Google